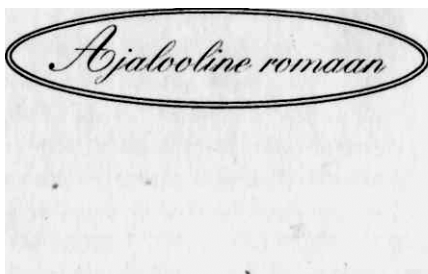

BOLESLAW PRUS_Vaarao

TALLINN •KUNST-1997

Originaali tiitel:
Bolesiaw Prus
FARAÓN
Powieše (VVybór pism tt. IX-X) Warszawa, 1955

Oma naisele, Oktawia Glowackile, sündinud Trembinska, pühendan selle töö lugupidamise ja kiindumuse märgiks
Autor

Tõlkinud PAUL VIIDING Redigeerinud ALEKSANDER KURTNA Kujundanud TIIU ALL1KVEE Toimetanud MERIKE KASS

ISBN 5-89920-154-1

SISSEJUHATUS

Egiptus, maailma vanima tsivilisatsiooni kodumaa, asub Aafrika kirdenurgas. Kolm, neli, isegi viis tuhat aastat tagasi, kui Kesk-Euroopa metsikud suguharud kandsid seljas alles loomanahku ja elasid koobastes, oli Egiptus juba kõrgelt arenenud ühiskondliku korraga maa, kus õitsesid põlluharimine, käsitöö ja kirjandus. Kuid kõige kuulsam oli Egiptus hiiglasuurte inseneritööde ja kolossaalsete ehituste poolest, mille varemed äratavad imestust veel ka tänapäeva tehnikamaailmas.

Egiptus on viljarikas org kahe kõrbe - Liibüa ja Araabia - vahel1. Ta sügavus on mõnisada meetrit, pikkus sada kolmkümmend miili, laius kuni üks miil. Liibüa paljaste kinkude lausikud küljed läänes ja Araabia kõrgendiku järsud lõhestatud kaljud ida pool moodustavad otsekui koridori, mille põhjas voolab Niiluse jõgi.

Kui minna piki jõge põhja poole, siis muutuvad selle kuristiku seinad järk-järgult madalamaks ja kakskümmend viis miili enne Vahemerd eemalduvad äkki sootuks; Niilus jaguneb mitmeks haruks ning voolab välja avarale lagendikule, millel on kolmnurga kuju ja mis kannab Niiluse delta nime. Selle kolmnurga aluseks on Vahemere kallas ja tipuks koht, kus Niilus väljub kuristikust, mis asub Kairo linna ja Memfise, muistse pealinna varemete juures.

Kui keegi suudaks Egiptuse kohal tõusta kahekümne miili kõrgusele, siis näeks ta kogu selle maa omapäraseid kontuure ja imeväärset värvidevaheldust.

Sellelt kõrguselt paistaks Egiptus talle valgete ja oranži karva liivade taustal nagu suur madu, kes energiliselt looklevate liigutustega rajab endale läbi kõrbe teed Vahemere poole ja on juba pistnud sellesse oma kolmnurkse pea, milles hiilgavad kaks silma: vasak - Aleksandria ja parem - Damiette2.

---

[1] Liibüa kõrb asub Niiluse orust lääne pool, Araabia kõrb Egiptusest ida pool, Niiluse oru ja Punase mere vahel.
[2] Damiette - väheldane linn Niiluse delta idapoolses osas. Niiluse idapoolne haru kannab selle linna nime.

Oktoobris, kui Niiluse veed kogu Egiptuse üle ujutavad, on see madu vetesinist värvi, veebruaris aga, kui jõeorg kattub kevadise

7

taimestikuga, on ta roheline, sinine triip piki selga ja suur hulk siniseid soonekesi peas, - need on deltat läbivad kanalid. Märtsis muutub sinine triip kitsamaks ja mao nahk sillerdab päikese paistel valmivate viljade kullast. Juuni algul, põua ja tolmu käes, paistab Niilus vaevalt märgatava sinise triibukesena mao kehal, mida katab hall tolmukord nagu leinaloor.

Peamine, mis Egiptusele iseloomulik, on ta palav kliima. Jaanuaris on siin kümme kraadi, augustis kakskümmend seitse kraadi sooja. Mõnikord tõuseb kuumus neljakümne seitsme kraadini, mis vastab rooma sauna temperatuurile. Vahemere lähedal, delta kohal, sajab vihma kõige rohkem kümme korda aastas, Ülem-Egiptuses aga kord kümne aasta kohta.

Säärastes tingimustes ei oleks Egiptus olnud tsivilisatsiooni hälliks, vaid üheks neist elututest orgudest, milliseid Sahaara kõrbes on palju, kui püha Niiluse veed teda iga aasta elule ei årataks. Juuni lõpust kuni septembri lõpuni tõuseb vesi Niiluses vahetpidamata ja ujutab üle peaaegu kogu maa. Oktoobri lõpust kuni järgmise maikuuni kahanevad kevadised veed järk-järgult, paljastades isegi kõige madalamad alad. Jõe vesi on sün niivõrd küllastatud mineraalsetest ja orgaanilistest ainetest, et omandab pruuni värvuse, ja seda-mööda kuidas vesi kahaneb, jääb üleujutatud aladele maha viljakas muda, mis asendab kõige paremaid väetisi. See muda ja palav kliima võimaldavad kõrbetest ümbritsetud egiptlastel saada kolm lõikust aastas ja iga külvatud tera annab kolmsada tera saaki.

Egiptuse pind pole igal pool tasane, kohati on ta künklik. Seepärast ei ulatu üleujutus igale poole ja mõned maakohad joovad õnnis-tusrikast vett ainult kord kahe-kolme kuu jooksul, kuna üksikud paikkonnad ei näe vett kogu aasta jooksul. Lisaks sellele juhtub aastaid, millal veetõus on väga väike, ja siis jääb Egiptus viljakandvast mudast ilma. Lõpuks, kuumal ajal, kui maa kiiresti kuivab, tuleb teda kasta, nagu mulda lillepotis.

See kõik kokku lõi olukorra, et Niiluse jõe orgu asustav rahvas pidi emba-kumba, kas hukkuma, kui ta oleks olnud nõrk, või õppima vett reguleerima, kui tal oli selleks võimeid. Egiptlastel olid need võimed ja nad lõid tsivilisatsiooni.

Juba kuus tuhat aastat e.m.a. märkasid egiptlased, et Niiluse vesi hakkab tõusma, kui päike asub Siiriuse lähedal, ja langema, kui päike jõuab Kaalude tähtkujusse. See tähelepanek innustas egiptlasi tegelema astronoomiaga ja võtma tarvitusele kalendri. Et säilitada

8

vett kogu aastaks, lõid egiptlased kanalite võrgu, mille pikkus oli mitu tuhat miili, ja et ära hoida uputusi, ehitasid nad võimsaid tamme ja veehoidlaid. Näiteks oli Moerise[3], kunstliku järve pindala kolmsada ruutkilomeetrit ja ta sügavus võrdus kaheteistkümnekor-ruselise maja kõrgusega. Lisaks sellele ehitati Niiluse ja kanalite äärde lihtsaid, kuid väga kasulikke hüdraulilisi seadmeid, mille abil võis ammutada viljastavat vett ja valada põldudele, mis asusid paar astet kõrgemal. Peale kõige muu oli vaja iga aasta puhastada kanaleid neid ummistavast mudast, parandada tamme ja ehitada ülejäänud maapinnast kõrgemal asuvaid teid sõjavägedele, kes teostasid rännakuid igal aastaajal.

Säärased hiiglatööd nõudsid peale suurte teadmiste astronoomia, maamõõtmise ja ehituskunsti alal veel ka eeskujulikku organiseerimist. Kõik need tööd, oli see siis tammide kindlustamine või kanalite puhastamine, toimusid hiiglasuurel maa-alal üheaegselt ja tuli lõpetada kindlaks tähtajaks. Siit tekkis vajadus luua mitmekümne tuhande meheline tööarmee, kes oleks töötanud vastavalt ette koostatud plaanile ja ühtse juhatuse all. Selles armees pidi olema palju väikesi ja suuri ülemaid, suur hulk rühmi, kes teostasid eri töid, mis olid suunatud ühe eesmärgi poole. See armee nõudis loomulikult suuri toidumoona ja igasuguste abivahendite varusid.

Egiptus oskas organiseerida säärase tööarmee, ja temale on ta tänu võlgu oma surematute tegude eest.

---

[3] Moerise järv - kunstlik veehoidla Faijumi oaasis, mille ehitamine jõudis lõpule XII dünastia vaaraode ajal, XIX sajandil e.m.a.

Selle armee lõid nähtavasti preestrid, egiptuse targad, ja nemad koostasid ka tööde plaanid, mis seejärel vaaraode käsul ellu viidi. Seetõttu kujutas egiptuse rahvas endast oma hiilgeagadel otsekui ühtset organismi, milles preestrid olid mõistuseks, vaarao - tahteks, rahvas - kehaks ja sõnakuulmine - ühendavaks tsemendiks.

Niisiis Egiptuse loodus ise, mis-nõudis suurt, vahetpidamatut ning visa tööd, määras selle maa ühiskondliku organisatsiooni alused: rahvas töötas, vaarao valitses, preestrid koostasid plaane. Ja niikaua kui need kolm tegutsevat jõudu üksmeelselt püüdsid eesmärkide poole, mis loodus ise neile kätte juhatas, niikaua kestis õitseng ja rahvas saatis korda surematuid tegusid.

Heasüdamlik, lõbus ja hoopiski mitte sõjakas egiptuse rahvas jagunes kaheks klassiks - põlluharijateks ja käsitöölisteks. Põlluharija-

9

te hulgas pidi arvatavasti leiduma mõningal määral väikeste maatükkide omanikke, suurem jagu aga rentis maad vaaraolt, preestritelt ja suurnikelt. Käsitöölised, kes valmistasid riideid, mööblit, tööriistu, tarbeesemeid ja anumaid, töötasid üksteisest sõltumatult. Need aga, kes töötasid suurtel ehitustel, moodustasid otsekui sõjaväe.

Iga tööala, eelkõige ehitustöö, vajas veojõudu ja tööriistu: keegi pidi päevast päeva ammutama vett kanalitest või vedama kive kivimurdudest. Neid raskeid mehaanilisi töid, eriti kivimurdudes, tegid sunnitööle mõistetud kurjategijad või siis sõjavangid.

Põlised egiptlased olid uhked oma vasekarva nahavärvi üle ja suhtusid põlgusega mustadesse etiooplastesse, kollastesse semiiti-desse ja valgetesse eurooplastesse. Nahavärv, mis võimaldas oma kaasmaalast eristada võõramaalasest, soodustas rahva ühtsuse säilitamist rohkem kui usk, mida võib soovi korral vahetada, või keel, mida võib ära õppida.

Kuid aja jooksul, kui riigihoonesse hakkas tekkima mõrasid, valgus Egiptusesse üha rohkem võõramaalasi. Nad nõrgendasid rahva ühtsust, tekitasid ühiskonnas lõhesid, ujutasid lõpuks maa üle ja su-latasid pärisrahva endasse.

Vaarao valitses riiki alalise sõjaväe ja miilitsa ehk politsei abil, samuti suure hulga ametnike abil, kellest hiljem kujunes pärilik aristokraatia.

Vaaraod tituleeriti seaduseandjaks, ülemjuhatajaks, kõige rikkamaks maaomanikuks, ülemkohtunikuks ja ülempreestriks ning isegi jumalate pojaks ja jumalaks. Vaarao ei võtnud mitte ainult vastu jumaldavaid austusavaldusi rahvalt ja ametnikelt, vaid mõnikord ehitas ka ise endale altareid ja suitsetas viirukit omaenda kujude ees.

Vaaraode kõrval, tihtilugu nendest kõrgemalgi, seisid preestrid -maa saatust otsustavate tarkade seisus. Praegusel ajal on raske ku-jutledagi seda tohutut osa, mida etendasid Egiptuses preestrid. Nemad olid noorsoo õpetajad, nemad olid ennustajad - järelikult siis täiskasvanute nõuandjad, nemad olid kohtumõistjad surnute üle, kellele nende tahtmine ja teadmised võisid kindlustada igavese elu. Preestrid ei olnud üksnes kombetalituste täitjad jumalate ja vaaraode juures, nemad ravisid ka arstidena haigeid, juhatasid inseneridena ühiskondlikke töid, mõjutasid poliitikat kui astroloogid ja, peaasi, kui inimesed, kes tundsid oma maad ja ta naabreid.

Egiptuse ajaloos oli erakordselt suur tähtsus suhetel, mis valitsesid

10

vaaraode ja preestriseisuse vahel. Enamasti allus vaarao preestrite tahtele, tõi kalleid ohvreid jumalatele ja ehitas templeid. Sel juhul elasid vaaraod kaua; nende nimed ja kujutused jäädvustab kivisse raiutuna mälestussammastele ja nende kuulsus kandus edasi põlvest põlve. Paljud vaaraod aga ei valitsenud kuigi kaua ja mõned neist ei jätnud rahva mälestusse isegi oma nime, kõnelemata juba tegudest. Sedagi juhtus mitmel korral, et vaaraode dünastia lõppes ja "klaff", vaarao peaehe, mida kaunistas mao kujutis, sai mõnele preestrile.

Egiptuses valitses õitseng, niikaua kui monoliitne rahvas, energilised kuningad ja targad preestrid töötasid koos üldiseks hüvanguks. Kuid tuli aeg, millal Egiptuse rahvaarv sõdade tagajärjel tunduvalt kahanes, millal üle jõu käiv töö, ränk rõhumine ja ametnike

omakasupüüdmine ta elujõu murdsid ning võõramaalaste tulv rassilise ühtsuse lammutas. Ja kui lisaks sellele tungis maale aasialik luksus ning toredus, mis õõnestas vaaraode energiat ja preestrite tarkust, - kui need kaks jõudu alustasid omavahel võitlust rahva riisumise monopoli pärast, siis sattuski Egiptus võõramaalaste võimu alla ja tsivilisatsiooni valgus, mis oli aastatuhandeid säranud Niiluse kohal, kustus.

Järgnev jutustus kõneleb XI sajandist enne Kristust, kui XX dünastia langes ja kui pärast päikesepoega ja igavesti elavat Ramses XIII-ndat1 vallutas vägivaldselt trooni ja ehtis oma lauba ureusega2 igavesti elav päikesepoeg, Amoni templi preester Sem-amen-Heri-hor3.

[1] Ramses XIII - autori poolt väljamõeldud isik.

[2] Ureus - vaarao võimu sümbol, kobramao kujutus kuninga kroonil ehk diadeemil. Madu pidi vaenulikke jõude eemale peletama.

[3] Sem-amen-Herihor - jumal Amoni templi ülempreester Teebais, Egiptuse pealinnas Uue riigi ajastul. Kasutades preestriseisuse majandusliku ja poliitilise mõju kasvu, eemaldas ta võimu juurest XX dünastia viimase vaarao Ramses XII ja vallutas trooni.

ESIMENE RAAMAT

ESIMENE PEATÜKK

Ramses XII4 õnneliku valitsemisaja 33. aastal pühitses Egiptus kaht pidulikku sündmust, mis täitsid ta truualamlike elanike südamed rõõmu ja uhkusega.

Mehiri-kuus, detsembris, jõudis Teebaisse5 tagasi kallite kingitustega ülekülvatud jumal Chonsu6; ta oli rännanud kolm aastat ja üheksa kuud Buchteni7 maal, kus oli teinud terveks kuningatütre Bentresi ja päästnud kurja vaimu küüsist nii kuninga perekonna kui ka kogu Buchteni kindluse.

Farmuti-kuus, veebruaris, nagu nimetas Ülem- ja Alam-Egiptuse käskija, Foiniikia ja üheksa rahva valitseja Mer-amen-Ramses XII, pärast seda kui ta oli pidanud nõu jumalatega, kellega ta võrdub, troonipärijaks oma kahekümne kahe aastase poja Cham-sem-merer-amen-Ramsese8.

See valik rõõmustas jumalakartlikke preestreid, uhkeid nomarhe9, vaprat sõjaväge, ustavat rahvast ja kõike elavat Egiptuse maal üliväga. Sest vaarao vanemad pojad, kelle emaks oli hattide10 kuninga tütar, olid tundmatute nõiajõudude mõju all ja kurjast vaimust vaevatud. Ühel neist, kes oli juba kakskümmend seitse aastat vana, halvati ära jalad, kui ta täisealiseks sai, teine lõikas endal läbi veresooned ja suri, kolmas aga, kes oli hakanud armastama viina, kaotas mõistuse, kujutles enda olevat ahvi ja elas päevade viisi puude otsas.

Ainult neljas kuninga poegadest, Ramses, kelle oli sünnitanud kuninganna Nitokris, ülempreester Amenhotepi tütar, oli tugev na-

gu härg Apis[1], kartmatu nagu lõvi ja tark nagu preestrid. Lapsest saadik ümbritses ta ennast sõjaväelastega ja juba siis, kui ta oli alles lihtne kuningapoeg, kõneles ta sageli:

"Kui jumalad ei oleks teinud mind kuninga nooremaks pojaks, vaid vaaraoks, ma alistaksin nagu Ramses Suur[2] üheksa rahvast, keda Egiptus veel ei tunne, ehitaksin templi,

[4] Ramses XII - XX dünastia viimane vaarao (a. 1206-1071 e.m.a.).

[5] Teebai - Egiptuse pealinn Keskmise ja Uue kuningriigi ajal.

[6] Chonsu - kuujumal, keda kummardati Teebais; kujutati inimesena, kuusirp peas. Peeti peajumal Amoni ja jumalanna Muti pojaks; moodustas koos nendega Teebai jumalate kolmuse (vt. märkus lk. 40).

[7] Buchten - üks Süüria provintse.

Cham-sem-merer-amen-Ramses - Ramses XII nime muistne kuju.

• Nomarhid (kr. k.) - nomoste, Egiptuse provintside valitsejad.

[10] Hatid - rahvas, kes elas II—I aastatuhandel e.m.a. Väike-Aasia ida- ja keskosas ning Põhja-Süürias.

suurema kui terve Teebai, endale aga püstitaksin püramiidi, millega võrreldes Cheopsi haua-ehitus oleks nagu roosipõõsas kõrge palmipuu kõrval."

Kui noor kuningapoeg oli saanud nii väga igatsetud aujärjepärija tiitli, palus ta oma isa, et see kõige armulikumalt määraks ta Menfi korpuse komandöriks. Ramses XII, pidanud nõu jumalatega, kellega ta võrdub, vastas, et ta on nõus, kui aujärjepärija tõestab oma võimeid suurte väejõudude juhtimisel lahinguolukorras.

Sel puhul kutsuti kokku nõukogu, mida juhatas sõjaminister Sem-amen-Herihor, kes ühtlasi oli Teebais asuva kõige suurema Amoni templi ülempreestriks.

Nõukogu otsustas:

Aujärjepärija kogub misori-kuu keskpaigas (juuni algul) kokku kümme polku, kes asuvad Memfise linna ja Sebennüütose[5] lahe äärse Pi-Uto linna vahel.

Selle kümne tuhade mehelise korpusega, kes on seatud lahinguvalmis ja varustatud piiramis-sõjamasinate ja vooriga, suundub aujärjepärija itta, suure karavanitee poole, mis kulgeb Memfisest piki Koosenimaa[6] ja Egiptuse kõrbe piiri Chetemisse.

Selsamal ajal hakkab Kibedate järvede[7] poolt troonipärijale vastu

1 Apis - püha härg peajumal Ptah' templis Memfises. Ptah oli kunstnike ja käsitööliste kaitsja.

2 Ramses Suur ehk Ramses II (a. 1317-1251 e.m.a.) - XIX dünastia vaarao, tähtsamaid Uue riigi ajastu kuningaid, tuntud oma laialdase ehitustegevuse ja edukate sõdade poolest hattidega.

3 Cheops (vana-egiptuse Hufu) - IV dünastia vaarao, kes valitses umbes 2800. a. e.m.a.; tema hauaehitus Gisehis, püstitatud hiiglapüramiidi-kujuli-sena, on 146 meetrit kõrge.

4 Menfi - nähtavasti Memfise korpus, mis kandis peajumal Ptah' nime.

5 Sebennüütose (e. Sebenüüdi) laht asus Kesk-Delta põhjaosas, temasse suubus Sebenüüdi-nimeline Niiluse harujõgi.

6 Koosenimaa - Niiluse delta kaguosas asuv piirkond.

7 Kibedad järved asuvad Suessi maakitsuses, läbi nende kulgeb Suessi kanal.

liikuma kindral Nitager, selle armee ülemjuhataja, kes kaitseb Egiptust Aasia rahvaste sissetungi eest.

Mõlemad armeed, Aasia armee ja lääne-armee, kohtuvad Pi-Bai-lose' linna lähedal kõrbes, et mitte segada Koosenimaa töökate põlluharijate tööd.

Aujärjepärija tunnistatakse võitjaks, kui ta ei lase Nitageril endale ootamatult kallale tungida, see tähendab, kui ta jõuab kõik polgud kokku koguda ja vastasele täies lahingukorras vastu astuda.

Kuningapoeg Ramsese laagris viibib sõjaminister Herihor ise, kes ühtlasi teeb vaaraole ettekande manöövrite käigust.

Piir, mis lahutas kõrbet Koosenimaast, kulges piki kaht kommu-nikatsiooniliini. Üks neist oli laevasõidukõlblik kanal Memfisest Timsah'2 järveni, teine suur karavanitee. Kanal kulges veel Kooseni-maad mööda, karavanitrakt juba kõrbet mööda; mõlemad piirasid kõrbet kaarena. Karavaniteelt oli kanal peaaegu igalt poolt nähtav.

Ehkki piirid olid kunstlikud, lahutasid nad kaht täiesti erinevat ala. Koosenimaa jättis, hoolimata pisut lainelisest pinnaehitusest, tasandiku mulje, kõrb koosnes aga paekivist kõrgendikest ja liivaor-gudest. Koosenimaa sarnanes suure malelauaga; ta rohelised ja kol-lased põllud erinesid viljade värvi poolest ja olid raamistatud palmidest, mis kasvasid piiripeenrail. Kõrbe pruunikal liival ja valgetel mäeküngastel aga paistsid väikesed rohelised võsatutid või puude ja põõsaste salgad eksinud ränduritena.

Viljakal Koosenimaal katsid iga künkanõlva varjulised akaatsia-, sükomoori- ja tamarindisalud, mis eemalt tuletasid meelde meie pärnapuid; nende varjus asus väikesi villasid, mida ümbritsesid toekate sammastega rõdud, või talupoegade kollaseid savionne.

Siinseal mõne salu kõrval valendas väikese linnakese lampkatusega maju või tõusis üle puulatvade templite raskeid püramidaalseid püloo-ne3 otsekui kaljusid-kaksikuid, mis olid üleni kaetud kummaliste kirjamärkidega.

Kõrbes paistsid esimese, kehva rohelusega kaetud küngaste ahe-

' Pi-Bailos (õigemini Per-Baset; praegune Belbet) - linn Pi-Utost lõuna pool.

" Timsah' järv - Koosenimaa idaosas, Egiptuse ja Siinai poolsaare vahelisel piiril asuv järv. Siin oli kindlustuste liin, mis kaitses Egiptust Aasia suguharude rüüsteretkede eest.

3 Püloonid - kõrged, väljapoole kallaku müüriga kivist väravaehitused, mis püstitati templite juurde.

17

liku tagant paljad kaljud ja kivihunnikud. Paistis, nagu oleks elujõust küllastatud maa lääneosa kuningliku heldusega paisanud kanali teisele kaldale rohelust ja lilli, kuid igavesti näljane kõrb neelab nad juba järgmisel aastal ja muudab tuhaks.

Kõhn taimekasv, mis oli tõrjutud välja liivale ja kaljudele, jäi peatuma madalamatesse kohtadesse, kuhu oli võimalik maanteetam-mist läbi kaevatud kraavide abil kanalist vett juhtida. Siin-seal paljaste mäeküngaste vahel, üsna maantee lähedal, jõid taevalist kastet varjulised oaasid, kus kasvas otra ja nisu, viinapuid, palme ja tamarinde.

Niisugustes kohtades elasid ka inimesed eraldatud perekondadena. Kohtudes Pi-Bailose turul, ei tarvitsenud nad teadagi, et elavad kõrbes kõrvuti.

Misori-kuu 16-ndaks päevaks oli vägede koondamine peaaegu lõpule viidud. Aujärjepärija kümme polku, kes pidid Nitageri aasia polgud välja vahetama, olid juba ülevalpool Pi-Bailose linna koos vooriga ja osa raskete sõjavankritega maanteele kogunenud.

Nende liikumist juhatas aujärjepärija ise. Ta organiseeris kaks patrullide liini; neist eesmine pidi luurama vastast, tagumine aga kaitsma oma vägesid ootamatu kallaletungi eest, mis künklikul ja uhteorgudest läbilõigatud maastikul oli täiesti võimalik. Tema, Ramses, oli mitmeid teid mööda edasiliikuvad polgud nädala jooksul ise läbi sõitnud ja üle vaadanud, et veenduda, kas sõduritel on relvad korras, kas neil on olemas soojad mantlid ööseks, kas kuivikute, liha ja kuivatatud kala tagavara on küllaldane. Ta käskis, et idapiirile saadetavate sõjameeste naised, lapsed ja orjad viidaks kohale laevadel mööda kanalit, mis tunduvalt vähendas vooride suurust ja kergendas armee enda liikumist.

Vanad väejuhid imetlesid troonipärija teadmisi, agarust ja ettenägelikkust, veel rohkem aga tema energiat ja eluviiside lihtsust. Oma rohkearvulise kaaskonna, oma vürstliku telgi, sõidukid ja kan-detoolid oli ta Memfisesse maha jätnud, ise aga sõitis lihtohvitseri kombel ratsa, kahe adjutandi saatel.

Seetõttu jõudis korpuse koondamine kiiresti lõpule ja polgud asusid ettenähtud ajaks Pi-Bailose alla.

Teisiti oli lugu aujärjepärija staabiga, teda saatva kreeka polguga ja mõnede piiramis-sõjamasinatega.

Staabil, kes oli kogunenud Memfisesse, seisis ees kõige lühem rännak; seepärast asus ta teele kõigist teistest hiljem ja vedas enda

18

taga hiiglasuurt voori. Peaaegu igal ohvitseril - nad kõik olid suurtsugu noormehed - oli oma kandetool, mida kandsid neli neegrit, sõ-javäekaarik, uhke telk, palju kaste riiete ja toidumoonaga ning anumaid veini ja õllega. Peale selle liikus ohvitseride järel suur selts-kond lauljannasid ja tantsijannasid, ja igaüks neist tahtis, nagu mõni tähtis daam, et tal oleks sõiduk ühe või kahe paari härgadega ja kan-detool.

Kui kogu see jõuk Memfisest välja vajus, võttis ta maanteel rohkem ruumi kui troonipärija armee. Edasi liikus ta aga nii pikkamisi, et sõjamasinad, mis olid jäetud järelväkke, asusid rännakule terve ööpäevase hilinemisega. Lisaks sellele, kui lauljannad ja tantsijannad nägid kõrbet, mis selles paigas ei olnud veel sugugi hirmus, kohkusid nad ja hakkasid nutma.

Nende rahustamiseks tuli varem kui õigus õhtule jääda, telgid üles lüüa, etendus ja pärast seda pidusöök korraldada.

Öine pidutsemine tähistaeva all, jahedas õhus, metsiku looduse taustal meeldis tantsijannadele ja lauljannadele väga ja nad ütlesid, et edaspidi nad hakkavadki ainult kõrbes esinema. Samal ajal aga läkitas troonipärija, kui ta teel teada sai, mis tema staabis toimub, käsu naised sedamaid linna tagasi saata ja takerduma jäänud väeosade edasiliikumist kiirendada.

Staabi juures asus sõjaminister, auväärt Herihor, kuid ainult vaatlejana. Lauljannasid ta endaga kaasas ei vedanud, kuid ei teinud ka märkusi staabiohvitseridele. Ta käskis oma kandetooli kolonni ette viia, ja sõltuvalt sellest, kuidas liikus kolonn, oli temast kord tükk maad ees, kord jälle puhkas hiiglalehviku varjus, mida adjutant tema kohal hoidis.

Auväärt Herihor oli mõni aasta üle neljakümne, tugeva kehaehitusega mees; kinnise iseloomuga inimesena kõneles ta harva ja niisama harva vaatas oma poolkinniste laugude alt inimestele otsa.

Nagu kõigil egiptlastel olid tal käsivarred ja sääred paljad, rind avatud, sandaalid jalas, lühike seelik puusade ümber ja sini-valge triibuline põll ees. Kui preestril olid tal vurrud, habe ja juuksed aetud ja pantrinahk üle vasaku õla heidetud. Kui sõjaväelasel oli tal peas väike kaardiväe-kiiver, mille alt langes kaelale ja õlgadele kerge kuklarätt, samuti sinist ja valget triipu. Kaelas oli tal kolmekordne kuldkett, vasakul rinnal aga, peaaegu kaenla all, rippus lühike mõõk rikkalikult kaunistatud tupes.

Tema kandetooli, mida kandsid kuus musta orja, saatsid alati

19

kolm lähedalseisvat isikut: üks hoidis lehvikut, teine ministri sõjakirvest, kolmas laadikut papüürustega. See kolmas oli ministri kirjutaja Pentuer, kõhn askeet, kes isegi kõige kangema kuumaga ei katnud oma paljaksaetud pead. Ta oli pärit lihtrahva hulgast, kuid asus oma erakordsete võimete tõttu tähtsal riiklikul ametikohal.

Kuigi minister koos oma lähikondlastega liikus staabikolonni ees ja manöövrite käiku ennast ei seganud, ei või siiski ütelda, et ta poleks teadnud, mis tema selja taga toimub. Iga tunni, mõnikord ka poole tunni tagant lähenes üliku kandetoolile kas mõni madalama astme preester, lihtne "jumalasulane", või sõdur-marodöör, mõni kaupmees või ori, ja justkui kogemata ministri vaikivast kaaskonnast möödudes pillas käigu pealt paar-kolm sõna. Need teated märkis Pentuer mõnikord üles, mõnikord aga pidas niisama meeles, sest mälu oli tal erakordne.

Staabimeeste kärarikkas seltskonnas ei pööranud neile pisiasjadele keegi tähelepanu. Ohvitserid, noored suurtsugu mehed, ei märganud oma sekelduste, valju jutu ja laulu tõttu, kes ministrile läheneb, seda enam, et maanteed mööda sõelus kogu aeg palju jalakäijaid edasi-tagasi.

Misori-kuu 15-ndal päeval saatis aujärjepärija staap koos sõjaministriga öö mööda lageda taeva all ühe penikoorma kaugusel polku-dest, kes rivistusid juba lahingukorda risti üle maantee Pi-Bailose linna taga.

Kella ühe ajal hommikul, mis vastab meie kella kuuele, värvusid kõrbekünkad violetseks. Nende tagant vaatas välja päike. Kooseni-maa üle levis roosa valgus, linnakesed, templid, kuulsate ülikute paleed ja talupoegade savionnid lõid keset rohelust mitmevärviliste tulukestena sätendama.

Peagi uppus kogu lääs kuldsesse punasse. Paistis, nagu lahustuks kogu Koosenimaa rohelus kullas, loendamatud kanalid aga oleksid nagu kandnud vee asemel sulahõbedat. Kõrbe violetsed künkad aga lõid veelgi tumedamaks; nende pikad varjud langesid liivale, kus hõre taimekasv paistis mustade laikudena.

Valvurid, kes seisid piki maanteed, nägid juba selgesti palmidega piiratud põlde teisel pool kanalit. Mõnedel haljendasid lina, nisu, ristikhein, mõnedel helkis kuldselt valmiv teise külvi oder. Puude vahele peitunud hüttidest hakkas tööle tulema põlluharijaid; nad olid

peaaegu alasti, vaskpruuni nahaga; kogu nende riietus koosnes lühikesest seelikust puusadel ja tanust peas.

20

Mõned suundusid kanalite poole, puhastama neid mudast või ammutama vett põldudele - lihtsate seadeldiste abil, mis meenutasid meie kaevuvinnasid. Teised läksid laiali puude vahele, hakkasid korjama küpseid viigipuuvilju ja viinamarju. Siinsamas ukerdas alasti lapsi ja valgetes, kollastes või punastes käisteta särkides naisi.

Kõikjal valitses vilgas elu. Kõrbe röövlinnud pidasid ülal kõrgel jahti Koosenimaa tuvidele ja hakkidele. Kanali ääres kukusid kääk-suvad vinnad, tõstes pangesid kõntsase veega, puuvilju koguvad inimesed aga kord ilmusid, kord kadusid puude roheluse vahel nagu kirjud liblikad.

Kõrbes, maanteel, hakkasid liikuma polgud ja voorid. Kappas mööda salk odadega relvastatud ratsanikke. Nende järel marssisid vibumehed, tanud peas, seelikud ümber, oma relv käes ja tupp nooltega seljas, paremal puusal lai kaheteraga mõõk. Vibumeeste järel tulid linguheitjad kivikottide ja lühikeste mõõkadega.

Saja sammu kaugusel viimastest liikus kaks väikest jalaväesalka; üks neist oli relvastatud odadega, teine sõjakirvestega. Sõjamehed kandsid käes nelinurkseid kilpe; rind oli neil paksust riidest rinna-kaitsega nagu soomusega kaetud, kergete kuklakatetega tanud varjasid neid päikese eest. Need sinist ja valget või kollast ja musta triipu tanud ja rinnakaitsed tegid sõdurid hiiglaherilaste sarnaseks.

Eelväesalga järel liikus sõjakirvekandjaist ümbritsetuna ministri kandetool, selle järel vasest kiivreis ja soomusrüüdes kreeklaste roodud, kelle rütmiline astumine meenutas raskete vasarate hoope. Tagapool oli kuulda vankrite kääksumist, loomade möirgamist ja ajajate karjumist, teeserva pidi aga, kandetoolil, mis oli riputatud kahe eesli vahele, trügis mööda keegi habemik foiniikia kaupmees. Kõige selle kohal keerles uduna kuldne tolm ja lõõskas kuumus.

Järsku kappas eelväesalga poolt kohale ratsamees, kes teatas ministrile, et aujärjepärija on tulemas. Minister astus kandetoolilt maha, ja samal hetkel ilmus maanteel nähtavale rühm ratsanikke. Ratsanikud tulid hobustelt maha. Üks neist ja minister hakkasid ühtesoodu peatudes ja kummardades teineteisele lähenema.

"Tervist sulle, vaarao poeg, et sa elaksid igavesti!" hüüdis esimesena minister.

"Tervist sulle, ela sa palju aastaid, püha isa!" vastas aujärjepärija

ja lisas:

"Te komberdate nagu sandid, samal ajal aga on Nitager meil hiljemalt paari tunni pärast kallal."

21

"Sul on täiesti õigus. Sinu staap liigub väga aeglaselt."

"Pealegi ütles mulle Eunana," - Ramses viipas enda taga seisva ohvitseri poole, kellel rippus kaelas hulk amulette - "et te ei ole saatnud patrulle kuristikkudesse. Kui see aga oleks tõeline sõda, siis oleks vaenlane võinud teile sealtpoolt kallale tungida."

"Mina ei ole väejuhataja, vaid üksnes kohtunik," vastas minister külmavereliselt.

"Aga mis Patrokles tegi?"

"Patrokles konvoeerib kreeklaste polguga sõjamasinaid." "Aga minu sugulane ja adjutant Tutmosis?" "Paistab, et magab alles."

Ramses põrutas kärsitult jalga vastu maad, kuid jättis ütlemise ütlemata. Ta oli sihvakas noor mees, peaaegu naiseliku näoga. Viha ja päevitus lisasid ta näole veel enam veetlust. Seljas oli tal kitsas si-nise-valgetriibuline kuub, mis liibus tihedalt ümber ta keha, sama värvi rätik langes kiivri alt ta õlgadele, kaelas oli tal kullast kett, vasaku kaenla all aga kallihinnaline mõõk.

"Ma näen," ütles kuningapoeg, "et ainult sina, Eunana, oled siin valvel minu au eest."

Amulette täisriputatud ohvitser kummardas maani.

"Tutmosis on laiskvorst!" jätkas aujärjepärija. "Mine tagasi oma kohale, Eunana. Olgu vähemalt eelväesalgalgi komandör."

Siis heitis ta pilgu kaaskonnale, kes oli otsekui maa alt ilmunud ja tema ümber kogunenud, ning lisas:

"Tooge mulle kandetool. Olen väsinud nagu kiviraidur."

"Kas jumalad tohivad väsida?... " sosistas Eunana tema selja taga.

"Mine oma kohale!" käskis Ramses.

"Aga võib-olla sina, Kuu sarnane, käsiksid mul nüüd kohe kuristikud läbi vaadata?" küsis ohvitser vaikselt. "Käsi, sest kus ma ka ei viibiks, mu süda käib sinu järel, et aimata sinu tahtmist ja seda täita."

"Ma tean, et sa oled valvas," vastas Ramses. "Mine nüüd ja pea silmas kõike."

"Püha isa!" pöördus Eunana ministri poole. "Võta vastu kinnitus, et olen valmis sind teenima."

Eunana ei jõudnud veel minema ratsutada, kui marssiva kolonni lõpus tekkis veel suurem sagimine: otsiti aujärjepärija kandetooli, kuid seda polnud kuskil näha. Kandetooli asemel ilmus kreeka sõdurite vahelt läbi tungides kummalise välimusega noormees. Tal oli

seljas musliinist särk, rikkaliku tikandiga põll ees ja kuldpael üle õla. Eriti paistis silma tema hiiglasuur parukas, mis koosnes paljudest patsikestest, ja väike valehabe, mis meenutas kassi saba.

See oli Tutmosis, Memfise kõige suurem keigar, kes isegi sõjateel ei unustanud ennast ehtimast ega kallite lõhnasalvidega võidmast.

"Tere, Ramses!" hüüdis keigar ohvitsere energiliselt eemale tõugates. "Kujutle ainult, sinu kandetool on kuhugi kadunud. Tuleb istuda minu omasse; see pole küll nii suure au vääriline, aga nii väga kehv ta ka ei ole."

"Ma olen sinu peale vihane," vastas kuningapoeg. "Selle asemel et sõjaväe eest hoolitseda, sa magad."

Keigar vaatas talle imestunult otsa.

"Mina magavat?!... " hüüdis ta. "Kuivagu selle keel, kes säärast valet räägib. Ma teadsin, et sina saabud, ja juba tund aega ma riietun ning valmistan sulle vanni ja lõhnasalve."

"Ja sõdurid liiguvad sel ajal omapead."

"Kuidas? Kas tõesti peaksin mina juhtima kolonni, mille juures on sõjaminister ja säärane väepealik nagu Patrokles?... "

Aujärjepärija ei vastanud midagi, Tutmosis aga astus talle lähemale ja ütles sosinal:

"Kuidas sa välja näed, vaarao poeg?! Ilma parukata, juuksed ja riided tolmused, nahk must, üleni ragenenud nagu maapind suvel... Su ema, kuninganna, kihutaks mu minema, kui ta teaks, mismoodi sa välja näed."

"Ma olen lihtsalt väsinud."

"Siis istu kandetooli. Seal ootavad sind värsked roosipärjad, metslinnupraad ja kann küprose veini. Ja peale selle," lisas ta häält veel rohkem madaldades, "ma peitsin Senura voori juurde ära... "

"Kas tema on siin?... "

Kuningapoja hiilgavad silmad lõid uduseks.

"Las väed marsivad mööda," jätkas Tutmosis, "me ootame teda siin..."

Ramses oleks nagu unest ärganud:

"Tagane, kiusaja!... Kahe tunni pärast on ju lahing..."

"Noh, mis lahing see on!... "

"Igal juhul tuleb otsustamisele minu kui väejuhi küsimus."

"Tühja kah!" naeratas keigar. "Olen valmis selle peale vanduma, et sõjaminister saatis juba eile kuningale raporti ettepanekuga Menfi korpus sulle anda."

"Sellegipärast ei suuda ma täna mõtelda millelegi muule kui sõjaväele."

"Sa oled sõjaasjandusest ogaraks läinud! Sõjas ei pese inimene ennast kuude kaupa, et ühel ilusal päeval surma saada. Prr!... Kui sa ainult vaataksid Senurat. Talle ainsa pilgugi heidaksid..."

"Ei," vastas Ramses otsustavalt. "Just sellepärast ei tahagi ma teda näha."

Parajasti kui kaheksa meest kandsid kreeklaste rivi tagant välja Tutmosise vägevat kandetooli, mis oli määratud troonipärija jaoks, kappas eelväesalga poolt kohale ratsanik. Ta hüppas hobuse seljast maha ja pistis jooksma nii kiiresti, et ta rinnal rippuvad väikesed jumalakujud ja tahvlikesed jumalate nimedega klõbisesid. See oli hingeldav Eunana. Kõik pöördusid tema poole ja see näis talle heameelt valmistavat.

"Kuninga poeg, jumalikud huuled!" hüüdis Eunana, Ramsese ees kummardades. "Kui ma vastavalt sinu käsule väesalga ees sõitsin ja kõike tähelepanelikult jälgisin, nägin ma teel kaht imetlusväärset skarabeust. Need pühad põrnikad veeretasid risti üle tee savi-kuulikesi ja suundusid liivade poole... "

"Noh, ja mis siis?" segas troonipärija vahele.

"Loomulikult," jätkas Eunana, heitnud pilgu ministri poole, "mina ja minu mehed andsime neile kuldseile päikese paarikuile pühalikult au ja peatasime rännaku. See on nii tähtis märk, et ilma erilise käsuta ei julgeks ükski meist teekonda jätkata."

"Ma näen, et sa oled tõesti jumalakartlik egiptlane, kuigi sul on hattide näojooned," vastas Herihor, ja pöördudes lähedalseisvate ülikute poole, lisas:

"Me ei lähe edasi maanteed mööda, et pühi põrnikaid mitte puruks tallata. Pentuer, kas selle oru kaudu paremat kätt saab maanteest kõrvalt mööda minna?"

"Saab," vastas ministri kirjutaja. "Org on terve penikoorma pikkune ja tuleb uuesti maanteele välja, peaaegu Pi-Bailose vastas."

"Milline ajakaotus!" hüüdis aujärjepärija raevunult.

"Olen valmis vanduma, et need polnud skarabeused, vaid minu foiniiklastest liiakasuvõtjate vaimud," tähendas keigar Tutmosis. "Et nad surma tõttu ei saa mult enam raha sisse nõuda, sunnivad nad mind karistuseks läbi kõrbe vantsima!"

Aujärjepärija kaaskond ootas rahutusega otsust. Ramses pöördus Herihori poole:

24

"Mis sina sellest arvad, püha isa?"

"Vaata ohvitsere," vastas preester, "ja sa mõistad, et on tarvis minna orgu mööda."

Kuid nüüd astus ette kreeklaste juht kindral Patrokles.

"Kui kuningapoeg lubab," ütles ta aujärjepärijale, "siis minu polk läheb edasi ka maanteed mööda. Meie sõdurid skarabeuseid ei

karda."

"Teie sõdurid ei karda isegi kuningate hauaehitusi," vastas minister. "Ometi ei ole seal vist päris ohutu, sest ükski neist pole sealt tagasi tulnud."

Kreeklane astus hämmeldunult tagasi ja poetas enda saatjaskon-na hulka.

"Nõustu, püha isa," ütles troonipärija sosinal, oma raevu vaevaga talitsedes, "et niisugune takistus ei peataks teel isegi eeslit!"

"Kuid eeslist ei saa iialgi vaaraod," vastas minister külma rahu-

"Säärasel korral viid sina, minister, ise väekolonni orust läbi!" hüüdis Ramses. "Mina ei ole asjatundja preestrite taktika alal. Pealegi on mul vaja puhata. Läki, nõbu!" ütles ta Tutmosisele ja suundus paljaste küngaste poole.

TEINE PEATÜKK

Auväärt Herihor tegi otsekohe oma adjutandile, kes kandis sõjakirvest, ülesandeks asuda Eunana asemel eelväesalka juhtima. Siis käskis ta, et rasked kiviheitemasinad keeraksid tee pealt ära oru poole ja et kreeka sõdurid oleksid nende edasiliikumisel rasketes kohtades abiks. Ohvitseride sõidukid ja kandetoolid pidid hakkama liikuma viimastena.

Kuni Herihor käske jagas, lähenes lehvikut hoidev adjutant kirjutaja Pentuerile ja küsis sosinal:
"Kas siis nüüd enam kunagi ei tohi sõita mööda seda maanteed?..."
"Miks?" vastas noor preester. "Aga praegu, kus kaks püha põrnikat

meie teest risti üle läksid, ei ole küll mõistlik seda mööda edasi minna. Võib juhtuda õnnetus."
"Õnnetus on juba juhtunud! Kas sa ei näinud, kuidas kuningapoeg Ramses ministri peale vihaseks sai? Meie isand pole aga säärane, kes midagi unustaks... "
"Mitte kuningapoeg ei saanud meie isanda peale vihaseks, vaid meie isand haavus kuningapoja sõnadest ja andis talle seda mõista," vastas Pentuer. "Ja tegi hästi. Muidu hakkab meie noorele troonipärijale juba paistma, nagu saaks temast teine Menés."
"Kas mitte isegi Ramses Suur?..." pistis adjutant vahele.
"Ramses Suur oli jumalaile kuulekas ja seepärast on temale kõigis templeis ülistavaid raidkirju pühendatud. Menés aga, esimene Egiptuse kuningas, oli korra lammutaja, ja ainult preestrite isalikule leebusele on ta tänu võlgu selle eest, et tema nimi pole määratud unustusele... Kuigi ma ei annaks ühtki vaskdebenit2 selle eest, et Menese muumia veel alles on."
"Kallis Pentuer," ütles adjutant, "sa oled tark inimene ja saad aru, et meile on ükskõik, kas meil on kümme isandat või üksteistkümmend... "
"Aga rahvale pole sugugi ükskõik, kas ta peab iga aasta muretsema ühe mäe kulda - preestritele - või kaks mäge - ühe preestritele, teise vaaraole," vastas Pentuer ja ta silmad välkusid.
"Sul on ohtlikud mõtted peas," lausus adjutant sosinal.
"Kas sina ise ei ole palju kordi pahaks pannud vaarao ja nomar-hide kodade luksust?..." küsis preester imestunult.
"Tasa... tasa!... Sellest me veel räägime, ainult mitte praegu."
Liivasest pinnast hoolimata veeresid rasked piiramismasinad, igale paar lisahärgi juurde rakendatud, kõrbes kiiremini kui maanteed mööda. Esimese kõrval kõndis Eunana, mures selle üle, miks minister tema eelväesalga juhataja kohalt vabastas. Kas ei taha ta ehk talle mõnda kõrgemat ametit anda? Ja uue karjääri õnnelikus ootuses, aga võib-olla ka selleks, et vaigistada teda erutavaid kartusi, võttis ta kätte teiba ja toetas sellega ballistat3 tagant või ergutas kreeklasi hüüetega. Kreeklased aga ei teinud temast suuremat välja.
1 Menés - I dünastia esimene vaarao, kes ühendas Ülem- ja Alam-Egip-tuse ja rajas ühtse Egiptuse riigi.
2 Deben (vana lugemisviisi järgi uten) - vaskmünt; kaalus 91 grammi.
3 Ballista - sõjamasin kivide või pikkade palkide heitmiseks. Oli kreeklastel tarvitusel tunduvalt hilisemal ajal (IV sajandil e.m.a.).

Tubli pool tundi juba liikus kolonn piki käänulist, paljaste püstloodis seintega orukuristikku. Äkki jäi kolonni pea jälle seisma. Selles kohas lõikus kuristikuga teine kuristik, mille põhjas oli kaunis lai kanal.
Käskjalg, kes oli saadetud ministri juurde teatega ootamatust takistusest, jõudis tagasi käsuga kanal viivitamata kinni ajada.
Sadakond kreeklasest sõdurit asus kirkade ja labidatega tööle. Ühed raiusid kivipanku lahti, teised veeretasid neid kraavi ja ajasid liiva peale.
Samal ajal ilmus kuristiku sügavusest nähtavale keegi inimene; tal oli käes nokakujulise teravikuga kõblas, mis meenutas toonekure kaela. See oli egiptuse talupoeg, vana mees, täiesti alasti. Pilgu aega vahtis ta suurimas hämmastuses sõdurite tööd, siis tormas äkki ki-saga nende juurde:
"Mis te teete, paganad? See on ju kanal!..."

"Kuidas sa julged solvata Tema Ülipühaduse sõjamehi?" küsis juurdejõudnud Eunana.
"Ma näen, sina paistad olevat egiptlane ja küllap vist ülemuste seltsist," vastas talupoeg. "Vaata siis, mis ma sulle ütlen: see kanal kuulub vägevale isandale. Ta teenib valitsejana selle mehe kirjutaja juures, kes kannab lehvikut Memfise nomarhi kohal. Vaadake ette, et teile sellest häda ei tule... "
"Jätkake oma tööd," ütles Eunana kaitsval toonil kreeka sõdureile, kes silmitsesid talupoega üsna suure huviga. Nad ei saanud aru tema keelest, kuid neid pani imestama tema toon.
"Nad jätkavad kinniajamist!... " hüüdis talupoeg kasvava raevuga. "See teil heaga ei lõpe, koerad!" karjatas ta ja tormas ühele sõdurile kõplaga kallale.
Kreeklane haaras tal kõpla käest ja virutas talupojale vastu hambaid, nii et sellel suust veri voolama hakkas. Siis asus ta uuesti liiva kühveldama.
Hoobist uimane talupoeg kaotas julguse ja hakkas paluma: "Hea härra! Seda kanalit olen ma kaevanud kümme aastat, ise, oma kätega, kõik ööd ja kõik pühapäevad läbi! Meie härra lubas, et kui ma juhin vee sellesse nõkku, annab ta mulle tüki maad kanali ääres, annab viienda osa viljasaagist ja kingib mulle vabaduse... Kas te kuulsite?... Vabaduse mulle ja minu kolmele lapsele!... Oo jumalad!... "
Ta tõstis käed taeva poole ja ütles uuesti Eunanale:

"Nad ei saa minust aru, need habemikud mere tagant, see koerte suguvõsa, need foiniiklaste ja juutide vennad! Aga sina, isand, kuula mind... Kümne aasta jooksul, sel ajal kui teised läksid, kes laadale, kes tantsima, kes pühasse rongkäiku, hiilisin mina siia, sellesse üksildasse kuristikku. Ma jätsin hooletusse oma ema haua, aina kaevasin ja kaevasin... unustasin surnud, ainult et oma lastele ja endale kas või üheks päevakski enne surma vabadust ja maad saavutada... Oo jumalad, olge mulle tunnistajaks! Kui palju kordi olen ma siia öö kätte jäänud! Kui palju kordi olen kuulnud siin hüääni õudset ulgumist, näinud huntide rohelisi silmi! Kuid ma ei põgenenud nende eest: kuhu oleksin ma õnnetu võinudki põgeneda, kui igal teerajal varitsesid mind igasugused õudused, kanali külge aga aheldas mind unistus vabadusest... Kord tuli mulle selle kalju tagant vastu lõvi, kõikide loomade vaarao. Kõblas kukkus mul käest. Ma heitsin tema ette põlvili ja palusin: "Isand! Kas sa tõesti arvad, et mina sulle söögiks kõlban? Ma olen ju ainult ori!" Metsik lõvi - isegi tema halastas mulle. Hundid läksid minust eemalt mööda. Isegi nahkhiired säästsid mu vaest pead. Sina aga, egiptlane... "
Talupoeg jäi vait, ta nägi lähenevat Herihori kandetooli ja tema kaaskonda. Märgates lehvikut ja üle õla heidetud pantrinahka, sai talupoeg aru, et see on tähtis isik ja nähtavasti preester. Ta jooksis sinna, heitis põlvili ja surus näo vastu maad.
"Mis sul vaja on, vanamees?" küsis ülik.
"Päikese valgus, võta mind kuulda!" hüüdis talupoeg. "Ärgu olgu oigamisi sinu kodades ega ärgu tabagu sind õnnetus. Ärgu saagu sa tunda ebaõnnestumisi oma ettevõtmistes ja ärgu kandku sind ära voolus, kui sa Niilusest üle sõidad... "
"Ma küsin, mis sa tahad?" kordas minister.
"Hea isand!" jätkas talupoeg. "Ülem, kes ei tunne uhkust, kes vale ära võidab ja õigust teeb... Sa oled isaks vaesele, meheks lesele ja peavarjuks sellele, kel pole ema. Luba, et nimetan sinu nime kui seadust riigis. Lasku alla sõnade juurde, mis tulevad minu huultelt... Kuula mind ära ja tee õigust, sa ausastsündinuist ausastsündi-nuim...
"Ta palub, et seda kraavi kinni ei aetaks," selgitas Eunana. Minister kehitas õlgu ja liikus edasi kanali suunas, millele oli teh-

1 Talupoja halamissõnad on võetud algupäraseist allikaist. {Autori märkus.)

tud purre. Siis haaras talupoeg meeleheites tema jalgade ümbert kinni.
"Viige ta minema!... " karjatas minister, põrgates tagasi otsekui mao hammustusest.

Kirjutaja Pentuer pööras pea ära; ta kõhn nägu oli muutunud tu-hakarvaliseks. Eunana haaras talupojal turjast, et ta aga ei suutnud teda ministri jalgade küljest lahti kiskuda, hüüdis ta sõdureid. Hetk hiljem oli minister pealetükkivast palujast lahti saanud ja astus kraavi teisele kaldale, sõdurid aga tirisid talupoja peaaegu kätel kolonni lõppu ja andsid talle kümmekond võmmu kuklasse, kuna alati vitstega varustatud allohvitserid lugesid talle mõnikümmend hoopi ja jätsid ta kuristiku suu juurde maha.

Läbipekstud ja verine, peaasi aga - ärahirmutatud vaene mees istus mõne aja liival maas, hõõrus silmi, siis kargas järsku püsti ja pistis jooksma maantee poole, kisades täiest kõrist:

"Maa, neela mind! Äraneetud olgu see päev, mil ma nägin valgust, ja öö, mil öeldi: "On sündinud inimene." Õigluse mantlis pole lapikestki orjade jaoks. Ja jumaladki ei vaata niisugusele olevusele, kellel on käed ainult selleks, et tööd teha, silmad, et nutta, selg, et saada hoope... Oo, surm! Hõõru mu keha põrmuks, et mul ka seal, Osirise1 väljadel, ei tuleks uuesti sündida orjaks... "

KOLMAS PEATÜKK

Tulivihasena ronis kuningapoeg Ramses mööda järsakut üles, tema järel tuli Tutmosis. Vaesel keigaril oli parukas ühele küljele vajunud ja valehabe eest ära tulnud; ta kandis seda käes. Ta oli väsinud ja oleks paistnud kahvatuna, kui ta nägu poleks katnud kord punast minki.

Osiris - vanade egiptlaste viljakuse- ja taimeriigijumal; teda peeti ka hauataguse maailma jumalaks ja kohtumõistjaks surnute üle, seepärast kõneldakse usundilistes tekstides "Osirise väljadest", kus õiglased surnud künnavad, külvavad ja koguvad lõikust.

29

Lõpuks peatus troonipärija künka tipul. Kuristikust kostis nendeni sõdurite häälekõminat ja veerevate ballistade mürinat. Nende ees laius ikka alles päikesekiirtesse uppuv Koosenimaa. Paistis, nagu polekski see olnud maa, vaid kuldne pilv, millele unistus oli ku-dunud maastiku ja kaunistanud selle smaragdide, hõbeda, rubiinide, pärlite ja topaaside värvidega.

Aujärjepärija sirutas käe välja:

"Vaata," hüüdis ta Tutmosise poole, "seal peab olema minu maa, siin aga minu sõjavägi... Ja seal on kõige kõrgemad hooned preestrite paleed, siin aga on vägede ülemjuhatajaks preester!... Kas seda kõike on võimalik taluda?"

"Nõnda on olnud alati," vastas Tutmosis kartlikult ringi vaadates.

"Vale! Ma tean selle maa ajalugu, mida teie eest on varjatud. Väeülemaks ja maa valitsejaks on alati olnud vaaraod, vähemalt energilisemad nende hulgast. Nendel tõelistel kuningatel ei möödunud päevad ohverdamistes ja palvetes, vaid riigivalitsemises."

"Aga kui kuninga tahtmine on niisugune..." katsus Tutmosis vahele rääkida.

"Minu isa tahtmine ei ole sugugi see, et nomarhid valitseksid pealinnades oma meelevalla järgi ja et Etioopia asevalitsejat loetaks peaaegu võrdseks kuningate kuningaga1. Ja ka mitte see, et Egiptuse armee põgeneks paari kuldse põrnika eest, sellepärast et sõjaministriks on meil preester."

"Ta on kuulus väepealik," sosistas päris ärahirmunud Tutmosis.

"Mis väepealik ta on! Kas see ongi tema kuulsus, et ta lõi puruks jõugu liibüa röövleid, kes pistavad põgenema, kui egiptuse sõdurite rüüd ainult kaugeltki näevad? Aga vaata, kuidas käituvad meie naabrid: juudamaalased venitavad andami maksmisega ja maksavad aina vähem ja vähem, kavalad foiniiklased haaravad iga aasta mitu laeva meie laevastikust. Hattide vastu peame idas hiiglasõjavä-ge pidama, Baabülonis ja Niinives3 on süttimas liikumine, mis leiab vastukaja kogu Mesopotaamias.

1 Kuningate kuningas - Egiptuse vaarao kui Ülem- ja Alam-Egiptuse käskija tiitel.

2 Liibüalased - suguharu, kes elas Niiluse delta lääneosas ja selle naabruses, niinimetatud Liibüa kõrbes.

3 Niinive - suur kaubalinn ja poliitiline keskus, Assüüria viimane pealinn.

Ja preestrite valitsemise tulemus on käes: minu vanaisal oli sada tuhat talenti1 sissetulekut aastas ja saja kuuekümne tuhande meheline sõjavägi, minu isal aga on kõigest viiskümmend tuhat talenti ja sada kakskümmend tuhat meest sõjaväge...

Ja mis sõjavägi see on!... Kui ei oleks kreeka korpust, kes teda korras hoiab nagu koer lambakarja, siis kasutaksid egiptuse sõdureid juba ammugi preestrid ja vaarao oleks muutunud viletsaks nomarhiks."

"Kust sa seda tead? Kust sulle on tulnud niisugused mõtted?'" imestas Tutmosis.

"Ma olen ju ise preestrite seltsist! Nemad ju õpetasid mind, kui ma veel ei olnud troonipärija. Oo, kui ma pärast oma isa surma -elagu ta igavesti! - vaaraoks saan, küll ma oma pronkstallase san-daaliga neile kaela peale astun! Aga enne ma vallutan nende vara-mud, mis on küll alati täis olnud, kuid eriti hakkasid paisuma Ramses Suure ajast saadik ja on nüüd nii pakatavad, et nendega ei saa võrrelda isegi vaarao varandust."

"Häda meile!" ohkas Tutmosis. "Sul on niisugused kavatsused, et nende raskuse all vajuks kokku too küngas seal, kui ta võiks kuulda ja aru saada. Aga kus on sinu jõud?... abilised?... sõdurid?... Kogu rahvas, keda juhib võimas kast, tõuseb sinu vastu... Kes aga asub sinu poolele?"

Kuningapoeg jäi mõttesse. Lõpuks ta vastas:

"Sõjavägi..."

"Tunduv osa temast läheb kaasa preestritega." "Kreeka korpus..."

"See on tünnitäis vett Niiluse kohta." "Ametnikud... "

"Pooled nendest on preestriseisusest." Ramses raputas kurvalt pead ja jäi vait.

Paljast kivinõlvakut mööda hakkasid nad alla orgu laskuma. Tutmosis, kes oli natuke ette jooksnud, hüüdis äkki:

"Kas see tõesti ainult viirastub mulle?... Vaata, Ramses!... Nende kaljude vahel varjab ennast teine Egiptus!..."

"Arvatavasti mõne preestri talu, mis ei maksa makse," vastas troonipärija kibedusega.

1 Talent - rahaühik. Baabüloni kerge talent võrdus 30,3 kg kullaga, raske -60,6 kg kullaga.

Sügaval nende jalgade all lebas viljarikas org, mis tuletas meelde hanguharusid, mille otsad kadusid kaljude vahele. Ühe haru ääres seisis mitu hütti töölistele ja ilus omaniku- või valitsejamaja. Siin kasvas palme, viinapuid, õlipuid, õhujuurtega viigipuid, küpresse ja isegi noori baobaabe. Keset orgu voolas oja, mäenõlvadelt aga, mõnisada sammu üksteisest eemal, paistsid väikesed tiigid.

Kui nad olid jõudnud alla viinapuuistandusse, mis oli täis küpseid kobaraid, kuulsid nad kedagi kutsuvat või õigemini nukrat lauluviisikest laulvat naisehäält:

"Kus sa oled, mu kanake? Vasta mulle! Kus oled, mu armsake?... Miks sa minu juurest ära jooksid? Kas ma ei anna sulle värsket vett, kas ma ei sööda sind omaenda käest kõige paremate teradega? Isegi orjad vaatavad seda kadedusega... Kus sa oled? Vasta mulle!... Vaata ette - öö jõuab kätte ja sa ei leia teed koju, kus kõik sinu eest hoolitsevad. Või lendab äkki kõrbest pruun kull ja kisub su südame lõhki. Asjata hüüad siis oma perenaist, nagu mina sind praegu... Vasta mulle, muidu ma saan pahaseks ja lähen minema ja sul tuleb jalgsi koju kõndida... "

Laul kõlas teelistele ikka lähemalt ja lähemalt. Laulja oli ainult mõne sammu kaugusel, kui Tutmosis põõsaste vahelt välja vaadates hüüdis:

"Vaata, Ramses, missugune iludus!... "

Selle asemel et vaatama hakata, jooksis kuningapoeg lauljale tee-' rajale vastu. See oli tõepoolest ilus neiu korrapäraste kreeka näojoontega ja elevandiluu värvi nahaga. Kerge

pearäti alt paistsid pikad mustad sõlmeseotud juuksed. Tal oli seljas kerge, pehmetes vol-tides allalangev hitoon, mida ta ühe külje pealt käega kinni hoidis; läbipaistva riide taga roosatasid neitsilikud rinnad nagu kaks õuna.

"Kes sa oled, kaunitar?" küsis Ramses. Karmid kortsud kadusid tal laubalt, silmad lõid põlema.

"Oo Jehoova! Isa!... " hüüdis neiu kohkunult keset rada seisma jäädes. Viivukese aja pärast ta siiski rahunes ja ta sametised silmad omandasid malbe nukruse ilme.

"Kuidas sa siia oled sattunud?" küsis ta Ramseselt pisut vabiseval häälel. "Ma näen, et sa oled sõdur, sõduritel aga on keelatud siia

tulla."

"Miks keelatud?"

"Sellepärast, et see on suure isanda Sezofrise maa..."

"Või nii!" naeratas Ramses.

"Ära naera, võid kohe kahvatada. Härra Sezofris teenib kirjutajana härra Chairesi juures, kes kannab lehvikut Memfise auväärt no-marhi kohal... Minu isa on teda näinud ja tema ees põrmus lamanud."

"Oh-oh-hoo!" jätkas Ramses naeru.

"Sinu sõnad on jultunud," ütles neiu kulmu kortsutades. "Kui su näol poleks näha headust, ma arvaksin, et oled kreeka palgasõdur või bandiit."

"Esialgu ta ei ole veel bandiit, kuid kunagi saab ta võib-olla suu-* remaks bandiidiks kui ükski, keda maapind seni on kandnud," segas vahele keigarlik Tutmosis ja kohendas oma parukat.

"Sina oled vist tantsija?" vastas neiu juba julgemaks muutudes. "Oo! Ma olen päris veendunud, et olen sind näinud Pi-Bailoses laadal. Kas sa polnud seal madusid taltsutamas?... "

Noormehed sattusid lõbusasse tujju.

"Aga kes sina oled?" küsis Ramses neiult, püüdes tal käest kinni võtta. Kuid neiu tõmbas käe ära.

"Kuidas sa julged! Ma olen Saara, selle mõisa valitseja Kiideoni tütar."

"Juut?" küsis Ramses ja üle ta näo jooksis vari.

"Mis sellest?... mis sellest?..." hüüdis Tutmosis. "Kas sa arvad, et juudi naised on egiptlastest halvemad?... Nad on ainult tagasihoidlikumad ning ligipääsmatumad ja see lisab nende armastusele erilist

võlu."

"Tähendab te olete ebajumalakummardajad?" lausus Saara väärikalt. "Võite puhata, kui väsinud olete, võtke endale viinamarju ja minge jumala rahuga ära. Meie töömehed ei salli sääraseid külalisi."

Ta pöördus minekule, kuid Ramses pidas ta kinni.

"Oota... Sa meeldid mulle ja ma ei taha, et sa minu juurest ära läheksid."

"Kas kuri vaim on su sisse läinud või mis? Ükski inimene selles orus ei julgeks minuga niiviisi kõnelda," sai Saara pahaseks.

"Näed sa," segas Tutmosis vahele. "See noormees on Ptah' preestritepolgu ohvitser ja teenib kirjutajana selle isanda kirjutaja juures, kes kannab lehvikut selle mehe kohal, kes kannab lehvikut Habu1 nomarhi kohal."

"Ma näen, et ta on ohvitser," vastas Saara mõtlikult Ramsesele

1 Habu - arvatavasti Alam-Egiptuse VIII nomos.

vaadates, "võib-olla on ta ka ise suur isand," lisas ta sõrme huultele tõstes.

"Kes ma ka ei oleks, kuid sinu kaunidus ületab minu suuruse!" hüüdis Ramses kirglikult. "Ütle ainult, kas see on õige, et te... sööte sealiha?"

Saara vaatas ta otsa solvunult. Tutmosis aga poetas vahele:
"On näha, et sa ei tunne juute! Juut on valmis ennemini surema kui maitsma sealiha, mida mina muide ei pea sugugi halvaks."
"Ja kas te tapate kasse?" jätkas Ramses pärimist, pigistades Saara käsi ja vaadates talle silma.
"Ka see on väljamõeldis... jõle väljamõeldis!" hüüdis Tutmosis. "Sa oleksid võinud küsida seda minult ja mitte tühja loba ajada. Mul on olnud kolm juudi armukest."
"Seni oled sa kõnelnud tõtt, aga nüüd valetad," kihvatas Saara. "Juuditar ei saa kellegi armukeseks!" lisas ta uhkelt.
"Kas ka niisuguse isanda kirjutaja armukeseks mitte, kes kannab lehvikut Memfise nomarhi kohal?" küsis Tutmosis pilkavalt.
"Isegi selle omaks mitte... "
"Kas ka selle isanda armukeseks mitte, kes lehvikut kannab?"
Saara kõhkles hetke, kuid vastas siiski:
"Ei!"
"Ja nomarhi enda armukeseks ka mitte?"
Neiul vajusid käed rippu. Nõutult eksles ta pilk ühelt noormehelt teisele; ta huuled värisesid, pisarad tulid silma.
"Kes te olete?" küsis ta hirmuga. "Te tulite siia mägedelt nagu teekäijad, kes tahavad kustutada janu ja nälga. Aga kõnelete minuga nagu väga tähtsad isandad. Kes te olete?... Sinu mõõk," pöördus ta Ramsese poole, "on ehitud smaragdidega ja kaelas on sul nii kallis kett, missugust pole isegi meie isanda, kõige armulisema Sezofrise varahoidlas... "
"Ütle mulle parem, kas ma meeldin sulle?" küsis Ramses tungivalt, pigistas tema kätt ja vaatas talle õrnalt silma.
"Sa oled kaunis nagu peaingel Gabriel, kuid ma kardan sind, sest ma ei tea, kes sa oled... "
Äkitselt kostis mägede tagant sarveheli.
"Sind kutsutakse!" hüüdis Tutmosis.
"Aga kui ma olen niisama suur isand nagu teie Sezofris?" "See on võimalik... " sosistas Saara.
"Aga kui ma kannan lehvikut Memfise nomarhi kohal?... "
34
"See on võimalik, et sa tõepoolest oled nii tähtis mees..." Kuskil mägedes huikas teine signaalsarv. "Läki, Ramses," hakkas ärevile läinud Tutmosis peale käima. "Aga kui ma oleksin... troonipärija, kas sa siis tuleksid mulle, neiu?" küsis kuningapoeg.
"Oo Jehoova!" hüüdis Saara põlvili langedes. Nüüd puhusid sarved häiret juba igal pool.
"Jookseme!" kisendas Tutmosis meeleheitel. "Kas sa ei kuule, et laagris on häire?"
Aujärjepärija võttis kiiresti kaelast oma keti ja heitis selle Saara õlgadele.
"Anna oma isale," ütles ta. "Ma ostan su. Hüvasti!..."
Ta suudles neiut kirglikult huultele. Neiu haaras ta jalgade ümbert kinni. Ramses kiskus enda lahti, jooksis mõne sammu eemale, tuli uuesti tagasi ja kattis neiu kaunist nägu ja musti juukseid uuesti suudlustega, nagu ei kuulekski ta ärevaid sarvehelisid.
"Vaarao nimel vannutan sind, tule mu järel!" hüüdis Tutmosis kuningapojal käest kinni haarates.
Nad pistsid joostes sinnapoole minema, kust kostsid sarvehelid. Ramses tuikus aeg-ajalt nagu joobnu ja vahtis aina tagasi. Lõpuks asusid nad mäe vastasnõlvale ronima.
"Ja see inimene tahab võidelda preestrite vastu!... " mõtles Tut-mosis.

NELJAS PEATÜKK

Aujärjepärija ja ta sõber jooksid ligi veerand tundi mööda kaljust mäeseljandikku ja kuulsid üha selgemini sarvehelisid, mis aina ägedamalt häiret puhusid. Lõpuks jõudsid nad niisugusesse kohta, kust võis pilguga haarata kogu ümbruskonda.

Pahemat kätt oli maantee, mille taga oli selgesti nähtav Pi-Bailo-se linn, selle taga seisvad aujärjepärija polgud ja suur tolmupilv, mis hõljus idast pealetungiva vastase kohal.

Paremat kätt haigutas sügav kuristik, mida mööda kreeka polk

vedas sõjamasinaid. Maanteest mitte kaugel ühines see kuristik teisega, laiemaga, mis tuli kõrbe sügavusest.

Siin toimus midagi kummalist. Kreeklased oma sõjamasinatega seisid tegevuseta selle koha lähedal, kus kaks orgu ühinesid. Otse ühinemiskohal aga, maantee ja aujärjepärija staabi vahel, oli otsekui neli pihtaeda rivistunud neli tihedat viirgu mingit teist väge, helki-vad odad püsti nagu harjas.

Hoolimata järsust teest, kihutas troonipärija joostes oma väeko-lonni juurde, kus seisis ohvitseridest ümbritsetud sõjaminister.

"Mis on juhtunud?... " hüüdis ta ähvardavalt. "Miks te puhute häiret, selle asemel et jätkata rünnakut?"

"Me oleme ära lõigatud!" teatas Herihor.

"Kes?... Kelle poolt?..."

"Meie kolonn on ära lõigatud Nitageri kolme polgu poolt, kes tulid kõrbest."

"Tähendab seal, maantee lähedal, seisab vaenlane?" "Jah, võitmatu Nitager ise..."

Võis arvata, et aujärjepärija on äkki hulluks läinud. Ta suu tõmbus virilaks, silmad tahtsid oma koobastest välja tungida. Ta rabas mõõga tupest, jooksis kreeklaste juurde ja kisendas kähiseval häälel:

"Minu järel! Kallale neile, kes julgesid meie teele ette tulla!"

"Et sa elaksid igavesti, kuningapoeg!... " hüüdis Patrokles samuti mõõka tõstes. "Edasi, Achilleuse järeltulijad!..." pöördus ta oma soldatite poole. "Näitame neile egiptuse karjastele, et meid ei suuda miski peatada!"

Sarved puhusid rünnakusignaali. Neli lühikest, kuid hästi joondunud kreeklaste rivi liikus edasi; tõusis tolmupilv ja kostis hüüdeid Ramsese auks.

Mõne minuti pärast seisid kreeklased silm silma vastu egiptuse polkudega ja aeglustasid kõheldes sammu.

"Minu järel!" komandas aujärjepärija, mõõk käes, ette sööstes.

Kreeklased kallutasid piigid ette. Vastase ridades tekkis mingi liikumine, kostis nurinat, nende odad vajusid samuti längakile rün-dajaile vastu.

"Kes te olete, meeletud?..." kõlas vaenlase poolelt võimas hääl.

"Aujärjepärija!... " vastas Patrokles.

Hetkeks jäi kõik vait. Ja äkki:

"Laiali astuda!... " kõlas seesama vali hääl.

Idaarmee polgud astusid aeglaselt kahele poole, otsekui oleks

keegi avanud rasked väravapooled, ja lasksid kreeklaste väesalga läbi. Troonipärijale lähenes hallipäine väeülem, kuldne kiiver peas, kuldne turvik üll, kummardas sügavasti ja ütles:

"Võit on sinu! Ainult suur väepealik suudab niisugusel kombel pääseda raskest olukorrast."

"Sina, Nitager? Sa vapramaist vapraim!..." hüüdis kuningapoeg.

Samal ajal astus nende juurde sõjaminister, kes oli nende juttu kuulnud.

"Aga kui teil oleks olnud niisama distsiplineerimatu väeülem nagu meie kuningapoeg," küsis ta mürgiselt, "millega siis manöövrid oleksid lõppenud?"

"Jäta noor sõjamees rahule!... " vastas Nitager. "Kas sulle on sellest vähe, et ta näitas lõvi küüsi, nagu vaaraode järglasele sünnis?... "

Kuuldes, missuguse pöörde jutuajamine võtab, segas Tutmosis vahele ja küsis Nitagerilt:

"Kuidas sina, auväärt väeülem, siia sattusid, kui sinu peajõud on meie armee ees?"

"Ma teadsin, et sel ajal kui aujärjepärija koondab vägesid Pi-Bai-lose alla, venib Memfise staap nagu tigu. Ja ma otsustasin naljapärast teile, härrapojukestele, lõksu üles seada... Minu õnnetuseks juhtus aujärjepärija siia ja ajas mu plaanid nurja. Alati tegutse nii, Ramses, muidugi tõelise vaenlase ees."

"Aga kui ta nii nagu täna satub vastamisi kolm korda suuremate jõududega?... " küsis Herihor.

"Kohkumatu mõistus maksab enam kui jõud," vastas vana väepealik. "Elevant on viiskümmend korda tugevam inimesest, aga ta kas alistub inimesele või hukkub tema käe läbi."

Herihor kuulas vaikides.

Manöövrid tunnistati lõppenuks. Aujärjepärija suundus ministri ja väeülemate saatel vägede juurde, kes asusid Pi-Bailose all. Siin tervitas ta Nitageri veterane ja jättis hüvasti oma polkudega, käskis neil liikuda ida poole ja soovis neile edu. Siis, ümbritsetuna arvukast saatjaskonnast, pöördus ta tagasi Memfisesse, tervitatuna Kooseni-maa elanike hulkadest, kes olid tulnud võitjale vastu pidurõivastes, rohelised oksad käes.

Kui maantee hakkas kõrbesse pöörduma, jäi rahvahulk märksa hõredamaks. Kui nad aga selle kohani jõudsid, kus aujärjepärija staap oli skarabeuste pärast kuristikku keeranud, ei jäänud maanteele enam kedagi.

37

Ramses viipas Tutmosisele peaga, osutas paljale künkale ja sosistas:

"Lähed sinna, Saara juurde... "

"Mõistan."

"Ütled tema isale, et kingin talle maakoha Memfise lähedal." "Mõistan. Ülehomme on tüdruk sinu oma."

Vahetanud aujärjepärijaga need lühikesed laused, läks Tutmosis jälle kaaskonna taga marssivate polkude juurde ja kadus varsti.

Teisel pool maanteed, paarkümmend sammu eemal, peaaegu selle kuristiku vastas, kuhu sõjamasinad hommikul ära keerasid, kasvas väike, kuigi vana tamarindipuu. Siin jäi aujärjepärija kaaskonna ees sammuv valvkond ootamatult seisma.

"Kas jälle mõned skarabeused?" küsis aujärjepärija naljatades ministrilt.

"Vaatame," vastas Herihor kuivalt.

Kuid ei üks ega teine oodanud seda, mis nad nägid: kidura puu otsas rippus alasti mees.

"Mis see on?" küsis aujärjepärija erutatult.

Adjutandid jooksid lähemale ja tundsid poonus ära vana talupoja, kelle kanali sõdurid kinni olid ajanud.

"Paras talle!" ägetses Eunana ohvitseride keskel. "Kas te usute, see vilets ori julges Tema Auväärsusel Ministril jalgadest kinni haarata?..."

Seda kuuldes astus Ramses hobuse seljast maha ja lähenes õrvne-tusttoovale puule.Talupoeg rippus, pea ettepoole välja venitatud; ta suu oli pärani lahti, peopesad kokkujooksnud sõdurite poole pööratud; silmis oli tardunud hirm. Paistis, nagu tahaks ta midagi ütelda, kuid hääl ei kuula sõna.

"Vaene mees!" ohkas troonipärija kaastundlikult.

Kui ta oma saatjaskonna juurde tagasi oli jõudnud, käskis ta jutustada endale talupoja kurba lugu ja sõitis seepeale kaua aega vaikides.

Enesetapja kuju seisis kogu aeg Ramsese silmade ees ja ta hinge näris teadmine, et sellele põlatud orjale on ülekohut tehtud, nii suurt ülekohut, et selle üle maksis järele mõtelda isegi temal, vaarao pojal ja aujärjepärijal.

Palavus oli talumatu, tolm tõmbas huuled kuivaks ja pani silmad kipitama nii inimestel kui loomadel. Otsustati teha peatus.

Samal ajal lõpetas Nitager jutuajamist ministriga.

38

"Minu ohvitserid," ütles vana väepealik, "ei vaata mitte jalgade alla, vaid ettepoole. Võib-olla sellepärast ei ole vaenlane mind veel iialgi ootamatult tabanud."

"Väga hea, auväärt isand, et te seda mulle meelde tuletasite. Ma oleksin peaaegu unustanud, et mul on vaja tasuda võlad," ütles He-rihor selle peale ning käskis kokku kutsuda läheduses olevad ohvitserid ja sõdurid.

"Kutsuge Eunana siia," käskis minister, kui kõik koos olid.

Amulette täisriputatud ohvitser ilmus nii kiiresti, nagu oleks ta seda kutset ainult oodanud. Ta näol oli näha rõõmu, mida alandlikkus ei suutnud varjata.

Eunanat enese ees nähes pöördus Herihor kokkukogunenute poole:

"Vastavalt kuninga tahtele läheb manöövrite lõppemisega ülem sõjaväeline võim jälle minu kätte üle." Juuresviibijad langetasid pea.

"Seda võimu pean ma kasutama kõigepealt selleks, et tasuda igaühele teenete järgi... "

Ohvitserid vahetasid pilke.

"Eunana," jätkas minister, "ma tean, et sa oled alati olnud üks kõige hoolsamaid ohvitsere... "

"Tõde kõneleb sinu suu kaudu," vastas Eunana. "Otsekui palm ootab elustavat kastet, nõnda ootan mina oma ülemate käske. Kui ma neid ei saa, tunnen ma ennast üksiku, kõrbesse eksinud rändurina.

Haavaarmidega kaetud Nitageri ohvitserid imestasid Eunana terase vastuse üle ja mõtlesid endamisi: "See on mees, kes saab kõige kõrgema autasu!"

"Eunana," jätkas minister, "sa pole ainult hoolas, vaid ka jumalakartlik, ja mitte ainult jumalakartlik, vaid ka terava nägemisega nagu iibis vee kohal. Jumalad on andnud sulle kõige kallimad anded: mao ettevaatlikkuse ja kulli terava nägemise... "

"Puhtaim tõde voolab sinu huultelt," pistis Eunana vahele. "Kui mul poleks olnud teravat nägemist, ei oleks ma märganud kaht püha skarabeust..."

"Jah," katkestas teda minister, "ja sa ei oleks saanud hoida meie kolonni pühaduseteotuse eest. Selle tubli teo eest, mis on jumalakartliku egiptlase vääriline, kingin ma sulle... "

Minister võttis sõrmest kuldse sõrmuse.

39

"Ma kingin sulle selle sõrmuse jumalanna Muti1 nimega, kelle armulikkus ja kaitse saadavad sind su maise rännu lõpuni, kui sa seda ära teenid."

Tema Auväärsus andis sõrmuse Eunana kätte; juuresviibijad tõid kuuldavale valjusid hüüdeid vaarao auks ja täristasid relvi.

Nähes, et minister ei liigu paigalt, seisis ka Eunana oma kohal edasi, vaadates ministrile silma nagu truu koer, kes on saanud peremehe käest pala ja liputab nüüd saba ning ootab.

"Aga nüüd," jätkas minister, "ütle mulle, Eunana, miks sa mulle ette ei kandnud, kuhu kadus aujärjepärija sel ajal, kui väekolonn tungis läbi kuristiku?... Sa vedasid meid sisse, meil tuli puhuda häiret vaenlase läheduses... "

"Jumalad on tunnistajaks, et ma aujärjepärijast midagi ei teadnud," vastas Eunana arusaamatuses.

Herihor vangutas pead.

"Pole võimalik, et inimene, kellele on annetatud nii terav nägemine, et ta näeb saja sammu kaugusel liival pühi skarabeuseid, ei märkaks nii kõrget isikut nagu troonipärija."

"Tõepoolest ma ei näinud!... " kinnitas Eunana vastu rinda lüües. "Muide, keegi ei andnudki mulle käsku aujärjepärijat valvata."

"Kas ma ei vabastanud sind eelväesalga juhtimisest?... Kas ma andsin sulle mõne muu ülesande?" küsis minister. "Sa olid täiesti vaba, nagu peabki olema inimene, kellele on

tehtud ülesandeks jälgida kõige tähtsamaid sündmusi. Aga kas sa tulid toime selle ülesandega?... Säärase süü eest oleks sind sõja ajal hukatud... "

Õnnetu ohvitser kahvatas.

"Kuid ma tunnen sinu vastu, Eunana, isalikke tundeid," jätkas Herihor. "Ja võttes arvesse suuri teeneid, mis sa osutasid sõjaväele, märgates pühi skarabeuseid, kes on päikese sümboliks, karistan ma sind, mitte nagu range minister, vaid kui tasane preester, väga pehmelt: sa saad kõigest viiskümmend kepihoopi."

"Teie Auväärsus... "

"Eunana, sa oskasid olla õnnelik. Ole nüüd vahva ja võta see väike hoiatus vastu nii, nagu on kohane Tema Majesteedi armee ohvitserile."

Vaevalt jõudis Herihor lõpetada, kui mõned vanemad ohvitserid

1 Mut - vanade egiptlaste sõja- ja taevajumalanna, keda austati Teebais peajumal Amoni abikaasana (vrd. märkus lk. 15).

panid Eunana parajas kohas, teest eemal pikali; üks istus talle kaelale, teine jalgadele, kaks ülejäänut aga lugesid talle painduvate pilliroost keppidega viiskümmend hoopi paljale kehale.

Mehine sõdur ei toonud kuuldavale ainsatki oiet, vastupidi, ta ümises vaiksel häälel mingit sõdurilaulu ja katsus karistuse lõppemisel isegi püsti tõusta. Kuid jalad ei kuulanud siiski sõna. Ta kukkus näoli liivale ja tuli kaarikul Memfisesse sõidutada; lamades seal ja naeratades sõduritele, mõlgutas ta mõtteid sellest, et nii kiiresti ei muutu tuulgi Lõuna-Egiptuses kui õnn vaese ohvitseri elus.

Kui aujärjepärija kaaskond pärast lühikest peatust edasi liikuma hakkas, istus minister Herihor hobuse selga, ja jätkates teed kindral Nitageri kõrval, vestles temaga vaiksel häälel Aasia rahvastest, peamiselt Assüüria ärkamisest.

Ka ministri kahe teenri - lehvikut kandva adjutandi ja kirjutaja Pentueri vahel tekkis jutuajamine.

"Mis sa arvad Eunana loost?" küsis adjutant.

"Mida sina arvad talupojast, kes enda üles poos?" küsis kirjutaja.

"Mulle paistab, et temale on tänane päev kõige õnnelikum ja et nöör ta kaela ümber on kõige pehmem, mis ta elus on näinud," vastas adjutant. "Peale selle, mõtlen ma, hakkab Eunana nüüd väga tähelepanelikult jälgima troonipärijat."

"Eksid," vastas Pentuer. "Nüüdsest peale ei märka Eunana enam iialgi skarabeust, olgu see või härjasuurune. Mis aga puutub talupojasse, siis kas sulle ei paista, et tema elas pühal Egiptusemaal siiski väga ja väga viletsasti... "

"Sa ei tunne talupoegi, sellepärast sa kõneled nõnda... "

"Kes neid siis peaks tundma kui mitte mina?" vastas kirjutaja tusaselt. "Ma olen nende keskel üles kasvanud. Ma olen näinud, kuidas mu isa põlde niisutas, kanaleid puhastas, külvas, lõikas, ja peaasi, kuidas ta alalõpmata makse maksis. Oo, sina ei tea, missugune on talupoja saatus Egiptuses!"

"Selle eest ma tean," vastas adjutant, "missugune on siin võõramaalase saatus. Minu vanavanaisa või selle isa oli üks kuulsaist hüksoslastest1. Ta jäi siia ainult sellepärast, et kiindus sellesse maas-

1 Hüksoslased - aasia suguharu või suguharude rühm, kes XVII sajandil ivrn.a. alistas Egiptuse ja valitses seal terve sajandi jooksul. Egiptlased suhtusid hüksoslastesse äärmiselt vaenulikult ja nimetasid neid "roojasteks". Hüksoslased kihutati lõplikult välja a. 1560 e.m.a.

se. Ja mis tuli välja? Vähe sellest, et temalt võeti ära tema mõis, isegi mulle ei anta tänapäevani andeks mu päritolu!... Tead ju ise, mida mul tuleb mõnikord taluda polistelt

egiptlastelt, hoolimata minu kõrgest ametikohast. Kuidas ma peaksin siis haletsema egiptuse maameest, kes minu kollakat nahajumet nähes pomiseb endale habemesse: "Pagan!... Võõramaalane!..." Ise ta, maamats, ei ole pagan ega võõramaalane!"

"Ta on ainult ori," pistis kirjutaja vahele, "ori, kellele võetakse naine, kes lahutatakse naisest, keda pekstakse, müüakse, mõnikord tapetakse, alati aga sunnitakse töötama, tõotades pealekauba, et ka teises maailmas on ta samuti ori."

Adjutant kehitas õlgu.

"Veidrik oled, kuigi tark inimene!... " ütles ta. "Kas sa ei näe: igaüks meist, olgu tema seisus milline tahes, madal, vähem madal või väga madal, peab töötama. Kas sind kurvastab see, et sa pole vaarao ja et su hauale ei ehitata püramiidi?... Selle üle sa ei mõtle, sest sa saad aru, et maailm on kord juba niisugune. Igaüks täidab oma kohust: härg künnab maad, eesel veab teekäijaid, mina kannan ministri lehvikut, sina pead meeles, mõtled tema eest, maamees aga harib põldu ja maksab makse. Mis on meil sellest, et mõni härg sünnib Apiseks ja kõik annavad talle au, või et mõni inimene sünnib vaaraoks või nomarhiks?... "

"Sellelt talupojalt varastati tema kümne aasta töö," sosistas Pen-tuer.

"Aga kas minister sinu tööd ei varasta?... " küsis adjutant. "Kes teab sellest, et see oled sina, kes riiki juhib, ja mitte auväärt Heri-hor?..."

"Eksid," vastas kirjutaja. "Ta juhib tegelikult. Temal on võim ja vägi, minul on... ainult teadmised. Ning seejuures - ei mind ega sind ei peksta, nagu toda talupoega."

"Aga Eunanat ju peksti ja ka meiega võib seda juhtuda. On seega tarvis olla mehine ja rahulduda seisundiga, mis kellelegi on määratud. Seda enam, et nagu sa tead, meie hing, surematu Ka[1], tõuseb puhastudes iga kord kõrgemale astmele, et tuhandete või miljonite aastate pärast koos vaaraode ja orjade hingedega, isegi koos jumalatega, ühte sulada elu kõikvõimsa ürgsünnitajaga, kellel pole nime."

1 Ka - vanade egiptlaste usu järgi inimese hing ehk inimese keha vaimne teisik, mis elas edasi ka pärast inimese surma.

"Sa kõneled nagu preester," vastas Pentuer kibedusega. "Ennemini peaksin mina suhtuma kõigesse säärase rahulikkusega. Selle asemel aga on mu hingel valus, sest ma tunnen miljonite inimeste kannatusi... "

"Kes sind sunnib?... "

"Mu silmad ja süda. Ta on nagu org mägede vahel, mis ei saa vaikida, kui kisendamist kuuleb, vaid peab vastama kajaga."

"Mina aga ütlen sulle, Pentuer, et sa asjata mõtled nii ohtlikest asjadest. Ei saa karistamatult hulkuda järske idapoolseid mägesid mööda, võib kergesti alla kukkuda; või ekselda läänekõrbes, kus otsivad saaki näljased lõvid ja puhkeb metsik hamsiin[1]."

Samal ajal lamas vapper Eunana kaarikul, mille rappumisest ta valu veel suuremaks läks. Oma mehisuse näitamiseks nõudis ta, et talle antaks süüa ning juua. Söönud kuiva karaski, mis oli küüslauguga kokku hõõrutud, ja joonud kõrgest kannust mõne sõõmu hapukat õlut, palus ta küüdimeest, et see tema haavades kehalt kärbseid oksaga eemale peletaks. Kägiseval kaarikul kottide ja kastide otsas kummuli, alustas vaene Eunana kurva häälega laulu alama ohvitseri raskest saatusest:

"Kust sa oled selle võtnud, et parem olevat olla ohvitser kui kirjutaja? Tule lähemale ja vaata vorpe ning vermeid mu ihul, mina aga jutustan sulle ohvitseri elust, mida ei maksa kadestada.

Ma olin alles poisike, kui mind võeti kasarmusse. Hommikul kostitati mind eine asemel võmmuga kõhtu, nii et mul silmade ees pimedaks läks; keskpäeval anti lõuna asemel rusikaga ninajuure pihta, nii et isegi huul paistesse läks. Õhtuks oli aga kogu mu pea verine ja otse tükkideks lõhkemas.

Tahad, ma jutustan sulle, kuidas ma käisin sõjakäigul Süürias? Mägedesse ronisin ma koormatuna nagu eesel, toitu ja jooki tuli ju kanda seljas. Kael jäi mul kangeks nagu eeslil, selg lõhkus valutada. Ma jõin roiskunud vett ja vaenlase ees olin abitu nagu lind paeltes.

Ma tulin tagasi Egiptusesse, ja siin olen ma otsekui ussidest äraaetud puu. Iga tühja asja pärast heidetakse mind pikali ja pekstakse kuhu juhtub, nii et ühtki tervet kohta ei jää. Nüüd olen ma haige, pean lamama, mind tuleb vedada kaarikul, vahepeal aga varastab tentsik mu mantli ja kaob...

1 Hamsiin - kuum kõrbetuul.

Seepärast, kirjutaja, muuda oma arvamist ohvitseri õnneliku elu kohta!"1

Nõnda laulis vapper Eunana. Ja tema kurb laul on jäänud elama kauemaks kui Egiptuse riik.

VIIES PEATÜKK

Sedamööda kuidas aujärjepärija kaaskond Memfisele lähemale jõudis, vajus päike läände ja arvukailt kanaleilt ning kaugelt merelt tõusis tuul, mis tõi kaasa jahedat niiskust. Tee viis uuesti alla viljarikkale maale: põldudel ja tihnikus tegid inimesed veel tööd, kuigi kõrbele olid juba laskumas roosakad helgid ja mägede tipud leegitsesid nagu tuli.

Ramses peatus ja keeras hobuse tagasi. Sedamaid kogunes kaaskond ta ümber, kõrgemad ohvitserid sõitsid juurde, järk-järgult, mõõdetud sammul hakkasid lähenema polgud.

Valgustatuna loojuva päikese purpurseist kiirtest, paistis aujärjepärija nagu jumalakuju. Sõdurid vaatasid teda uhkuse ja armastusega, ohvitserid vaimustusega.

Ramses tõstis käe. Kõik jäid vait. Ta alustas:

"Auväärt väeülemad, vaprad ohvitserid, kuulekad sõdurid! Täna kinkisid jumalad mulle õnne käsutada niisuguseid kangelasi nagu teie. Minu kuninglik süda on täis rõõmu. Kuid ma tahan, et teie, väeülemad, ohvitserid ja sõdurid, alati jagaksite minu rõõmu minuga, ja seepärast käsin ma anda ühe drahmi2 igale sõdurile nende hulgast, kes läksid itta, ja nende hulgast, kes meiega koos idapiirilt tagasi tulevad. Peale selle veel ühe drahmi igale kreeka sõdurile, kes täna minu juhatuse all avasid meile väljapääsu kuristikust, ja ühe drahmi suuremeelse Nitageri polkude sõduritele, kes tahtsid meid maanteest ära lõigata... "

Polkude kohal oleks otsekui kõu mürisenud:

1 Algupärastest allikatest võetud. (Autori märkus.)
2 Drahm - vana-kreeka hõbemünt (umbes 37 kop.).

"Elagu meie kuningapoeg!... Elagu vaarao aujärjepärija!... Elagu ta igavesti!... " hüüdsid sõdurid, ja kõige kõvemini nende hulgast kreeklased.

Troonipärija jätkas:

"Väljajagamiseks minu armee ja suuremeelse Nitageri armee alamatele ohvitseridele annetan ma viis talenti, auväärt ministrile ja pea-väeülematele kümme talenti... "

"Ma loobun oma osast sõdurite kasuks," ütles Herihor.

"Elagu aujärjepärija!... Elagu minister!" hüüdsid ohvitserid ja sõdurid.

Veretav päikeseketas puudutas juba läänekõrbe liiva, kui Ramses ütles vägedele hüvasti ja hobusele kannuseid andes Memfise poole ratsutas. Mürisevate vaimustushüüete saatel istus Herihor kandetooli ja käskis samuti marssivatest kolonnidest mööda ajada.

Kui minister oli nii kaugele ette jõudnud, et üksikud hääled sulasid juba kokku ühiseks kose kohinat meenutavaks kõminaks, pistis ta pea kandetoolist välja ja pöördus kirjutaja Pentueri poole:

"Kas kõik jäi meelde?"

"Kõik, auväärt minister."

"Sinu mälu on nagu graniit, millele kirjutatakse ajalugu, ja sinu tarkus on nagu Niilus, mis kõik üle ujutab ja kõike viljastab," ütles Herihor. "Lisaks muule on jumalad kinkinud sulle suurima kõigist voorustest - aruka alandlikkuse... "

Kirjutaja ei vastanud midagi.

"Sina suudad õigemini kui ükski teine hinnata aujärjepärija tegusid, elagu ta igavesti!"

Minister vaikis tükk aega. Nii palju korraga kõnelda ei olnud tal kombeks.

"Niisiis, ütle mulle, Pentuer, ja kirjuta üles: kas on sünnis, et troonipärija väljendab sõjaväe ees oma tahet?... Nõnda võib talitada ainult vaarao, või äraandja, või... kergemeelne poisike, kes ühesuguse kergusega teeb vägivallategusid ja pillub jumalavallatuid sõnu."

Päike oli loojunud, öises taevas lõid särama tähed. Alam-Egiptu-se loendamatute kanalite kohal hakkas tihenema hõbedane udu, kerge tuul kandis seda isegi kõrbesse, jahutades väsinud sõdureid ja kosutades taimi, mis nõrkesid janust.

"Ja veel, Pentuer, mõtle järele ja ütle mulle," jätkas minister, "kust võtab troonipärija kakskümmend talenti, et täita lubadust, mis ta täna sõjaväele nii mõtlematult andis? Muide, ükskõik, kust ta

raha ei võtakski, mulle paistab, ja küllap ka sulle, et pole ohutu, kui troonipärija teeb sõjaväele kingitusi niisugusel ajal, kui kuningal endal pole, millega maksta palka idast tagasitulevatele Nitageri polku-dele. Ma ei küsi sinu arvamist, sinu arvamine on mul teada, samuti nagu sina väga hästi tead minu kõige salajasemaidki mõtteid; palun sind ainult meeles pidada seda, mis nägid, et jutustada pärast sellest preestrite nõukogus."

"Kas nõukogu varsti kokku kutsutakse?" küsis Pentuer.

"Praegu pole veel põhjust. Esiti katsun taltsutada seda pusklejat pullikest Tema Pühaduse isikliku käega. Poisist on ju kahju; tal on suured võimed ja energiat nagu lõunatuulel. Kui aga tuulepööris, selle asemel et pühkida maa pealt Egiptuse vaenlasi, hakkab maha peksma ta nisu ja juurtega üles kiskuma palme... "

Minister jäi vait. Ta kaaskond kadus pimedasse puiestikku, mis viis Memfise poole.

Samal ajal lähenes Ramses vaarao lossile.

Loss seisis linnast väljas, künkal, keset parki. Seal kasvas imelisi puid: lõunast pärit baobaabe, põhjast toodud seedreid, mände ja tammi. Aednike kunsti najal elasid nad aastakümneid ja kasvasid õige pikaks.

Varjuline allee viis üles kolmekorruselise hoone kõrguse värava juurde. Kummalgi pool väravat tõusis võimas ehitus, umbes nagu torn, tüvipüramiidi-taoline, nelikümmend jalga lai ja viie korrusega. Öösi paistsid need tornid nagu kaks liivakivist hiiglatelki. Nende kummaliste telkide igal korrusel oli üks ruudukujuline aken. Katused olid neil lamedad. Ühe säärase torni otsast pidas lossi valve ümbruskonda silmas; teise torni otsas vaatles valvekorrapreester taevatähti.

Paremal ja vasakul nendest tornidest, mida nimetati pülooni-deks, oli kivimüür, õigemini pidev rida ühekorruselisi ehitusi kitsaste akende ja lamedate katustega, millel kõndisid tunnimehed. Kummalgi pool peaväravat kerkisid kaks istuvat raidkuju, mis ulatusid teise korruse kõrguseni; raidkujude jalamil kõndisid samuti tunnimehed.

Kui aujärjepärija paari ratsaniku saatel värava ette sõitis, tundis tunnimees ta pimedusest hoolimata ära. Otsekohe jooksis püloonist välja üks lossi ametnik, valges seelikus, tumedas mantlis, preestri-mütsi-taoline parukas peas.

"Kas lossi pääseda on juba hilja?" küsis aujärjepärija.

"Jah, Kõrgus," vastas ametnik. "Kuningas seab jumalaid magama."

"Mis ta pärast teha kavatseb?"
"Suvatseb sõjaminister Herihori vastu võtta."
"Ja pärast seda?"
"Pärast seda vaatab Tema Pühadus suures saalis tantse, siis võtab vanni ja peab õhtupalvet."
"Kas ta mind enda juurde ei oota?" küsis aujärjepärija. "Homme. Pärast sõjanõukogu koosolekut." "Mida teevad kuningaemandad?"
"Esimene kuningaemand palvetab oma kadunud poja toas, teie armuline emake võtab vastu Foiniikia saadikut, kes on toonud talle kingitusi Tüürose1 naistelt."
"Kas on ka neidusid?"
"On mõned; igaüks neist kannab ehteid vähemalt kümne talendi väärtuses."
"Aga kes seal tõrvikutega ringi kõnnivad?" küsis kuningapoeg, osutades käega pargi alumise osa poole.
"Seal võetakse Teie Kõrguse venda puu otsast maha. Ta istub seal keskpäevast saadik."
"Ja ei taha alla tulla?"
"Nüüd tuleb. Esimese kuningaemanda kojanarr läks sinna ja lubas, et viib ta kõrtsi, kus joovad laipade avajad parasküüdid2."
"Kas tänaste manöövrite kohta on siin juba midagi kuulda olnud?"
"Minisreeriumis räägiti, et staap olevat korpusest ära lõigatud
olnud."
"Ja mida veel?"
Ametnik vaikis kõhklevalt.
"Jutusta, mida oled kuulnud."
"Räägiti veel, et Teie Hiilgus olevat käskinud anda ühele ohvitserile selle eest viissada kepihoopi, teejuhi aga üles puua."
"Milline häbematu vale!... " ütles üks aujärjepärija adjutantidest.
"Ka sõdurid räägivad, et see kõik on vististi tühi lora," vastas ametnik julgemalt.

1 Tüüros - üks suuremaid kaubalinnu Foiniikias, Vahemere ääres. Saavutas suurima õitsengu X sajandil e.m.a.
Parasküüdid (kr. k.) - palsameerijad vanas Egiptuses.
47
Aujärjepärija keeras hobuse ümber ja sotis pargi alumisse ossa, kus asus väike palee, milles ta elas. Õieti oli see kahekorruseline hiiglamõõdetega kuustahukakujuline puust paviljon, kahe terrassiga, ülemise ja alumisega, mis piirasid kogu hoonet ja toetusid puust sammastele. Majas põlesid rasvalambid ja oli näha, et seinad olid nikerdatud puust, läbipaistvad nagu pits, ja kaitseks tuule vastu värvilise riidega kaetud. Lamedale rinnatisega piiratud katusele oli üles löödud mitu telki.
Troonipärija astus majja, kus poolalasti teenrid teda rõõmuga vastu võtsid; ühed valgustasid tõrvikutega teed, teised langesid ta ees põrmu. Esimesel korrusel võttis ta seljast oma tolmused riided, suples kivivannis ja viskas endale üle midagi suure lina taolist, mille ta kurgu alt kinni nööpis, keha ümbert aga vööga kinni tõmbas. Siis tõusis ta teisele korrusele, kus talle toodi õhtusöögiks nisukarask, peotäis datleid ja kann kerget õlut. Pärast õhtusööki läks Ramses terrassile, heitis lõvinahaga kaetud diivanile pikutama, käskis teen-reil ära minna ja Tutmosis kohe tema juurde üles saata, niipea kui ta saabub.
Kesköö paiku peatus paviljoni ees kandetool, millest väljus aujärjepärija adjutant Tutmosis. Haigutades väsimusest, tõusis ta raskel sammul terrassile. Troonipärija kargas kohe asemelt üles.
"Ah, sina oled?... Noh, kuidas on?..." küsis ta sedamaid.
"Kas sa ei maga veel?" vastas Tutmosis. "Oo jumalad! Pärast nii paljusid päevi piinavat raputamist!... Ja mina lootsin, et saan vähemalt päikesetõusunigi uinaku teha."
"Kuidas Saaraga lood on?... "

"Ta on ülehomme siin. Või lähed sina tema maamajja teisel pool Nulust."

"Alles ülehomme?!"

"Alles?... Parem oleks, kui sa ennast välja magaksid, Ramses. Liiga palju musta verd on sul südamesse kogunenud. Ja seepärast hõõgub sul pea otsas."

"Aga mis tema isa räägib?... "

"Tema isa on korralik ja arukas inimene. Ta nimi on Kiideon. Kui ma ütlesin talle, et tahad võtta tema tütart; heitis ta enda maha ja hakkas oma juukseid kitkuma. Mina muidugi ootasin ära, kunas need isasüdame mureväljendused lõpevad, maitsesin pisut toitu, jõin natuke veini ja siis asusime läbirääkimiste juurde. Kiideon valas pisaraid, vandus, et ta eelistaks näha oma tütart pigemini hauas kui

48

kellegi armukesena. Siis ma ütlesin, et ta saab endale Memfise lähedal, Niiluse kaldal talu, mis annab kaks talenti sissetulekut aastas ja on vaba maksudest. Ta sai vihaseks. Selle peale ma ütlesin, et talle makstakse iga aasta veel üks talent kullas ja hõbedas. Ta ohkas ja tähendas, et ta tütar on kolm aastat Pi-Bailoses õppinud. Ma panin veel ühe talendi juurde. Kuid Kiideon ütles ikka selsamal lohutamatul häälel, et ta kaotab oma väga hea ameti, valitsejaameti härra Sezofrise juures. Mina seletasin, et tal pole põhjust seda ametit maha jätta, ja lisasin veel kümme lüpsilehma sinu karjast. Ta nägu läks natuke rõõmsamaks. Ta tunnistas mulle sügava saladuskatte all, et tema Saarat on juba silmanud üks väga tähtis isand, Chaires, kes kannab lehvikut Memfise nomarhi kohal. Ma lubasin talle veel ühe noore härja, väheldase kuldketi ja hinnalise käevõru. Niisiis, Saara eest tuleb anda: talu, kaks talenti sularahas iga aasta, kümme lehma, noor härg, kuldkett ja kullast käevõru. See kõik tuleb anda tema isale, auväärt Kiideonile. Saarale aga annad, mida ise arvad."

"Noh, aga kuidas Saara sellesse suhtus?" küsis troonipärija.

"Kuni meie läbirääkimisi pidasime, jalutas tema aias, kui me aga läbirääkimised lõpetanud olime ja neid hea juudi veiniga niisutasime... tead sa, mis ta siis isale ütles?... Et ta oleks enda kaljult alla kukutanud, kui isa teda sinule ei oleks lubanud. Noh, küllap sa magad nüüd rahulikult," lõpetas Tutmosis.

"Kahtlen," vastas aujärjepärija. Ta seisis rinnatisele nõjatudes ja vaatas pargi tühja osa poole. "Kas tead, et sattusime teel enda üles poonud talupoja laibale?... "

"Oo! See on halvem kui skarabeused!" Tutmosis krimpsutas nägu-

"Vaene mees tegi endale otsa peale mure pärast, et sõdurid ajasid kinni kanali, mida ta oli kõrbes kümme aastat kaevanud."

"Igal juhul magab tema juba raskesti... Aeg oleks ehk meilgi..."

"Südametult talitati selle inimesega," jätkas aujärjepärija. "On vaja tema lapsed üles otsida, nad välja osta ja neile tükk maad rendile anda."

"Kuid seda tuleb teha suure saladuskatte all," tähendas Tutmo-sis. "Muidu hakkavad kõik talupojad ennast pooma ja meile, nende peremeestele, ei usalda ükski foiniiklane enam vaskdebenitki võlgu."

"Ara tee nalja. Kui sa oleksid näinud selle talupoja nägu, ei saaks sa magama jääda nagu minagi... "

49

Äkki kuuldus alt pargitihnikust häält. See ütles üsna vaikselt, kuid selgesti:

"Õnnistagu sind, Ramses, see ainus ja kõikvõimas jumal, kellel pole inimeste keeles nime ja kellest pole kujusid pühades templites!"

Üllatatud noormehed kummardusid üle käsipuu alla. "Kes sa oled?..." küsis aujärjepärija kõval häälel. "Mina olen rõhutud egiptuse rahvas," vastas hääl pikkamisi ja rahulikult.

Siis jäi kõik vait. Vähimgi liikumine, vähimgi puuokste kahin ei tunnistanud mõne inimese lähedalviibimist.

Aujärjepärija käsul jooksid teenrid tõrvikutega välja, koerad lasti lahti, kõik põõsad otsiti läbi, kuid ei leitud kedagi.

"Kes see võis küll olla?..." küsis erutatud aujärjepärija Tutmosi-selt. "Kas see ei olnud viimati tolle talupoja vaim?"
"Vaim?" kordas adjutant. "Ma pole iialgi kuulnud, et vaimud kõneleksid, kuigi olen palju kordi templite ja matusepaikade juures valves olnud. Ma olen ennemini valmis arvama, et meiega kõneles mõni sinu sõpradest."
"Aga miks ta siis ennast pidi varjama?"
"Kas see pole sulle ükskõik?" vastas Tutmosis. "Igaühel meist on kümneid, kui mitte sadu nägematuid vaenlasi. Ole tänulik jumalatele, et sul on vähemalt ükski nägematu sõber."
"Täna mul und ei tule..." sosistas erutatud kuningapoeg.
"Tühja kah... Selle asemel et joosta mööda terrassi, kuula parem mind ja heida magama. Sa tead ju, et uni on soliidne jumalus, temal ei kõlba ajada taga neid, kes kihutavad nagu põdrad. Uni armastab mugavusi. Kui sa pehmele diivanile pikali heidad, istub ta su kõrvale ja katab su oma laia mantliga, mis ei varja mitte üksnes inimeste silmi, vaid ka mälu..."
Lausudes neid sõnu, juhtis Tutmosis Ramsese diivani juurde, tõi talle pea alla poolkuukujulise elevandiluust toe ja pani kuningapoja magama.
Siis laskis ta alla telgi eesriide, heitis ise kuningapoja kõrvale põrandale, ja mõne minuti pärast uinusid mõlemad.

KUUES PEATÜKK

Memfises asuvasse vaarao paleesse pääses kahe viiekorruselise torni ehk pülooni vahel asuva värava kaudu. Nende ehituste hallist liivakivist välisseinad olid alt kuni tipuni kaetud bareljeefidega.
Värava kohal kõrgus riigivapp: tiivuline kera, mille tagant vaatasid välja kaks madu. Allpool istus rida jumalaid, kellele vaaraod tõid ohvriande. Külgsammastel olid viielt realt välja raiutud jumalate kujutused, nende all aga hieroglüüfkirjad.
Kummagi pülooni müüril oli aukohal Ramses Suure bareljeef; ühes käes oli tal kirves, teise käega hoidis ta juustest inimesi, kes olid seotud punti nagu petersellid. Kuninga kohal seisid või istusid kahelt realt jumalad, veel kõrgemale oli paigutatud rida kujusid ohvriandidega, üsna üleval pülooni tipus vaheldusid tiivuliste madude ja skarabeuste kujutused.
Need viiekorruselised püloonid oma ülalpool ahtamaks muutuvate müüridega, neid ühendav kolmekorruseline värav ja bareljeefid, kus range sümmeetria ühines sünge fantaasiaga, jumalakartlikkus julmusega, jätsid rusuva mulje. Paistis, et paleesse sisse pääseda on ränk, sealt välja pääseda võimatu ja seal elada raske.
Värava kaudu, mille ees oli koos parv sõjamehi ja lossiteenreid, pääses õuele, mida piirasid sammastele toetuvad galeriid. Õu kujutas endast ilusat aeda, kus astjates kasvas kääbusaaloesid, palme, apelsinipuid ja seedreid. Kõik need puud olid seatud pikkuse järgi sirgetesse rividesse. Keset õue uhkas purskkaev; teerajad olid üle puistatud värvilise liivaga.
Siin/galeriide võlvistiku all, istusid või käisid aeglaselt ringi riigi kõrgemad aukandjad, omavahel tasasel häälel vesteldes.
Õuelt viis kõrge uks saali, mille lage hoidsid üleval kaksteistkümmend kolmekorruselise hoone kõrgust sammast. Saal oli suur, kuid tundus massiivsete kolonnide tõttu kitsana. Valgust sai saal väikestest akendest seintes ja suurest ristkülikukujulisest avausest ülal laes. Saalis valitses jahe poolhämaras, mis võimaldas siiski näha kollaseid seinu ja sambaid mitmelt realt katvaid maalinguid: ülal lehed ja lilled, allpool jumalad, veel alamal inimesed, kes kannavad jumalate kujusid või toovad ohvreid, ja igal pool piltide vahel hieroglüüfide read.
51
Kõik see oli maalitud eredate, peaaegu karjuvate värvidega: rohelise, punase ja sinisega.

Selles mustrilise mosaiikpõrandaga saalis seisid sügavas vaikuses preestrid, valgeis riideis, paljajalu, samuti riigi kõrgeimad au-kandjad, sõjaminister Herihor ja väejuhid Nitager ning Patrokles, kes olid vaarao juurde välja kutsutud.

Nagu alati enne nõupidamisi, oli Tema Pühadus Ramses XII oma palvelas jumalatele ohvreid toomas. See kestis kaunis kaua. Alatasa tuli kaugematest ruumidest mõni preester või ametnik, tuues viimaseid andmeid jumalateenistuse käigust.

"...Isand murdis palvekoja ukselt pitseri... Peseb jumalat... Rõi-vastab teda... Sulges ukse..."

Väärikate kohalviibijate näod väljendasid rahutust ja rõhutud olekut. Ainult Herihor säilitas külmaverelisuse, kuna Patrokles ei varjanud kannatamatust, Nitager aga rikkus aeg-ajalt pidulikku vaikust oma hääle võimsa kõminaga. Vana sõjamehe iga sellise sündsusetu hüüatuse puhul võpatasid õukondlased nagu ehmunud lambad ja vahetasid omavahel pilke, otsekui oleksid nad tahtnud ütelda:

"Tahumatu sõjasulane, kogu elu sõdib barbaritega, mis sa sääraselt võid nõuda!..."

Kaugematest ruumidest kostis kellukese helinat ja relvade täri-nat. Kahes reas astusid saali kullatud kiivrite ja rinnakilpidega ihu-kaitseväelased, mõõgad paljad, seejärel kaks rida preestreid; viimaks ilmus nähtavale kandetool vaaraoga, kes istus troonil, mähituna suitsetamispannidelt tõusvatesse suitsupilvedesse.

Egiptuse käskija Ramses XII oli umbes kuuekümneaastane närtsinud näoga mees. Tal oli seljas valge tooga, peas punast ja valget kirja kübar kuldse maoga, käes pikk sau.

Rongkäigu ilmumisel heitsid kõik prõmu. Ainult Patrokles kui tõeline barbar piirdus sügava kummardusega, Nitager aga laskus ühele põlvele ja tõusis kohe püsti.

Vaarao kandetool peatus kõrgendi ees, millel seisis baldahhiini all eebenipuust troon. Vaarao astus aeglaselt kandetoolist maha, laskis pilgul üle kohalviibijate käia, istus siis troonile ja suunas silmad saali simssi kaunistavale ornamendile, mis kujutas roosat siniste tiibadega ja roheliste madudega kera.

Vaaraost paremat kätt asus seisma ülemkirjutaja, vasakut kätt kohtunik sauaga, mõlemal hiiglasuured parukad peas.

52

Ülemkohtuniku märguande peale kõik kas istusid maha põrandale või laskusid põlvili. Ülemkirjutaja pöördus vaarao poole:

"Meie isand ja võimas käskija! Sinu sulane Nitager, idapiiri suur valvur, on saabunud, et avaldada sulle au, ja on toonud sulle alistatud rahvailt andameid; kullaga täidetud malahhiitvaasi, kolmsada härga, sada hobust ja lõhnavat tešepipuud."

"Kehv on see andam, mu isand," lausus Nitager. "Tõelisi aardeid oleksime võinud leida Eufrati kaldailt, kus uhketele, kuid nõrkadele kuningatele oleks üsna paras meelde tuletada Ramses Suure aegu."

"Vasta minu sulasele Nitagerile," pöördus vaarao kirjutaja poole, "et tema sõnad võetakse arvesse. Aga nüüd küsi, mis ta arvab minu poja ning aujärjepärija sõjalistest võimetest, kellega tal eile oli au võidelda Pi-Bailose juures?"

"Meie valitseja, üheksa rahva käskija, küsib sinult, Nitager..." alustas ülemkirjutaja.

Kuid õukondlaste suurimaks hämmelduseks katkestas vana väepealik teda jämedalt:

"Ma kuulen ka ise, mis mu isand ütleb... Tema huulteks aga, kui ta tahab minu poole pöörduda, võiks olla ainult aujärjepärija, mitte aga sina, ülemkirjutaja."

Kirjutaja vaatas imestusega nii julge mehe poole, kuid vaarao vastas:

"Minu ustav sulane Nitager kõneleb tõtt."

Sõjaminister langetas nõusoleku märgiks pea.

Ülemkohtunik teatas kõikidele kohalviibivatele preestritele, ametnikele ja ihukaitsele, et nad võivad lahkuda, tegi kummarduse troonile ja väljus ise koos kirjutajaga saalist. Saali jäid ainult vaarao, Herihor ja mõlemad väepealikud.

"Pinguta oma kuulmeid, käskija, ja kuula ära mu kaebus," alustas Nitager. "Täna hommikul ütles teeniv preester, kes sinu käsul mu juukseid võidma tuli, et ma sinu juurde

sisse astudes sandaalid eesruumis ära võtaksin. Samal ajal on aga kõigil teada, mitte ainult Ülem- ja Alam-Egiptuses, vaid ka hattide juures, samuti Liibüas, Foiniikias ja Puntimaal[11], et juba kahekümne aasta eest kinkisid sa mulle õiguse ilmuda sinu ette sandaalides."

53

"Sul on õigus," ütles vaarao. "Ma näen, et minu kojas on maad võtnud korralagedus..."

"Käsi ainult, kuningas, ja minu veteranid seavad korra majja..." ütles Nitager vahele.

Sõjaministri märguande peale jooksis sisse mitu teenrit; üks tõi sandaalid ja pani need Nitagerile jalga, teine asetas trooni ette kolm kallihinnalist järge ministri ja väepealikute jaoks.

Kui kõik kolm aukandjat istet olid võtnud, küsis vaarao:

"Ütle mulle, Nitager, ka sa arvad, et minu poeg on võimeline olema väejuhiks?... Ainult kõnele tõtt."

"Vannun Teebai Amoni nime ja oma esivanemate kuulsuse juures, kelle soontes voolas kuninglikku verd, et Ramsesest, sinu pojast, saab suur väepealik, kui jumalad tahavad," vasts Nitager. "Ise alles noor mees, peaaegu poisike, kogus ta oma polgud suure osavusega kokku, varustas nad sõjakäiguks ja kergendas nende rännakut. Kuid kõige enam rõõmustab mind see, et ta ei kaotanud pead, kui ma tal tee ära lõikasin, vaid viis sõjaväe lahingusse. Jah, temast saab väepealik ja ta võidab ära assüürlased, kes tuleb puruks lüüa juba nüüd, et meie lapselapsed ei näeks neid tungimas Niiluse kallastele."

"Ja mida ütled sina selle kohta, Herihor?" küsis vaarao.

"Mis puutub assüürlastesse, siis ma arvan, et auväärt Nitager tunneb nende pärast enneaegu rahutust. Me pole veel toibunud eelmiste sõdade tagajärgedest ja peame tugevamaks saama, enne kui uut sõda alustada," vastas minister. "Mis aga puutub aujärjepärijasse, siis Nitager ütleb õigusega, et noorukil on väepealiku omadusi: ta on ettevaatlik nagu rebane ja kartmatu nagu lõvi. Kuid hoolimata sellest tegi ta eile palju vigu..."

"Kes meist poleks neid teinud?..." pistis seni vaikinud Patrokles vahele.

"Aujärjepärija," jätkas minister, "juhtis oskuslikult peakorpust, kuid ei hoolitsenud staabi eest, mistõttu me liikusime edasi nii aeglaselt ja niisuguses segaduses, et Nitageril õnnestus meil tee ära lõigata..."

"Võib-olla lootis Ramses teie peale, auväärt isand?" tähendas Nitager.

"Valitsemise asjus ja sõjas ei tohi kellegi peale lootma jääda. Võib komistada kõige väiksema kivikese otsa, mida ükski ei märka," vastas minister.

54

"Kui teie, auväärt isand," tähendas Patrokles, "ei oleks andnud kolonnile käsku maanteelt mingisuguste skarabeuste pärast ära pöörata..."

"Teie, auväärt isand, olete välismaalane ja teiseusuline," vastas Herihor, "sellepärast te räägite niiviisi. Meie, egiptlased, aga saame aru, et kui rahvas ja sõdurid lakkavad austamast skarabeuseid, lakkavad nende pojad kartmast ureust. Lugupidamatusest jumalate vastu sünnib mäss vaarao vastu..."

"Aga milleks siis kirved olemas on?" segas Nitager vahele. "Kes tahab, et tal pea õlgadele jääks, peab ülemat juhti kuulama."

"Milline on sinu lõplik arvamus troonipärija suhtes?" küsis vaarao Herihorilt.

"Päikese elav kuju, jumalate poeg!" vastas minister. "Käsi võida Ramsest kallite lõhnasalvidega, anna talle suur kaelakee ja kümme talenti, kuid Menfi korpuse ülemaks ära määra teda veel mitte. Kuningapoeg on selleks ametiks veel liiga noor, liiga keevavereline, kogenematu. Kas võib teda võrrelda Patroklesega, kes kahekümnes lahingus on täielikult löönud etiooplasi ja liibüalasi? Või kõrvutada Nitageriga, kelle paljas nimi kahekümne aasta jooksul sunnib kahvatama meie vaenlasi idas ja põhjas?"

---

[11] Punt - Ida-Aafrikas Punase mere ääres asuv maa (praegune Somaali-rnaa). Egiptlased kaubitsesid elavalt Puntimaaga, vedasid sealt sisse kulda, elevandiluud ja eebenipuud.

Vaarao toetas pea kätele, mõtles ja ütles: "Minge rahuga, saatku teid minu armulikkus. Ma talitan nii, nagu käsib tarkus ja õiglus."

Aukandjad kummardasid sügavasti, Ramses XII aga läks, ilma et oleks saatjaskonda ootama hakanud, kaugematesse ruumidesse.

Kui kaks väepealikut olid palee koridori üksi jäänud, ütles Nitager Patroklesele:

"Ma näen, et preestrid talitavad siin nagu oma kodus... On aga kotkas, see Herihor! Lõi meid täielikult, enne kui saime suudki avada ja... ei anna tema aujärjepärijale korpust!..."

"Mind kukkus nii kiitma, et ma ei julgenud vastu rääkima hakatagi," õigustas ennast Patrokles.

"Peab ütlema, et kaugelenägelikkusest pole tal puudu, kuigi ta kõike ei räägi. Ta teab, et aujärjepärija all poevad korpusesse igasugused härrapojukesed, niisugused, kes võtavad sõjakäigule kaasa lauljannasid, ja need haaravad kõik kõrgemad ametikohad enda kätte. Pahameele pärast, et neist auastmete andmisel mööda minnakse, hakkavad vanad ohvitserid logelema, noortel keigaritel aga pole lõbustuste pärast aega tööd teha ja korpus laostub enne, kui ta vaenlasega kohtudagi jõuab. Oo, Herihor on tark mees!"

55

"Kui tema tarkus meile ainult kallimaks maksma ei läheks kui noore aujärjepärija kogenematus," sosistas talle kreeklane.

Läbi paljude kolonnide ja seinamaalidega ruumide anfilaadi, kus preestrid ja paleeametnikud talle iga ukse ees sügavasti kummardasid, läks vaarao oma kabinetti. See oli läbi kahe korruse ulatuv saal alabastrist seintega, millel olid kulla ja kirgaste värvidega kujutatud Ramses XII valitsemisaja kõige tähtsamad sündmused: andami toomine Mesopotaamia rahva poolt, Buchtenimaa kuninga saatkonna vastuvõtmine, jumal Chonsu triumfikäik Buchtenimaal.

Selles saalis asusid jumal Horose[12] malahhiitkuju - linnu peaga, kulla ja kalliskividega kaunistatud -, tema ees tüvipüramiidikujuli-ne altar, kuninga relvad, uhkelt ehitud tugitoolid ja pingid, samuti lauad iluasjakestega.

Vaarao ilmumisel hakkas preester tema ees suitsetamisrohte põletama, üks õukondlastest aga teatas aujärjepärija ilmumisest, kes peagi sisse astus ja isale sügavasti kummardas. Kuningapoja ilmekalt näolt paistis palavikulist erutust.

"Olen rõõmus, mu poeg," ütles vaarao, "et oled raskelt rännakult tervena tagasi jõudnud."

"Ela igavesti ja täitku su tegude kuulsus mõlemad maailmad!" vastas kuningapoeg.

"Just nüüdsama," jätkas vaarao, "jutustasid minu sõjanõunikud sinu hoolsusest ja leidlikkusest."

Aujärjepärija nägu tõmbles, ta vaheldumisi punastas ja kahvatas. Ta vahtis, silmad pärani, isale otsa ja kuulas.

"Sinu tublid teod ei jää tasumata. Sa saad kümme talenti, suure kaelakee ja... kaks kreeka polku, kellega hakkad tegema õppust."

Kuningapoeg tardus soolasambaks; kuid hetk hiljem küsis ta rõhutud häälel:

"Aga Menfi korpus?..."

"Aasta pärast kordame manöövreid, ja kui sa ei tee armee juhtimisel ühtki viga, saad sa endale korpuse."

"Ma tean, et see on Herihori töö!..." hüüdis troonipärija vaevu viha talitsedes.

Ta vaatas ringi ja lisas: "Kunagi ei saa ma sinuga üksi olla, isa... Ikka on võõrad meie vahel..."

56

Vaarao liigutas pisut kulme ja ta kaaskondlased kadusid nagu varjud.

"Mida sa tahad mulle ütelda?"

"Ainult üht asja, isa... Herihor on minu vaenlane... Tema kaebas sulle minu peale ja saatis mu säärasesse häbisse!..."

Alandlikust hoiakust hoolimata näris kuningapoeg huuli ja pigistas käsi rusikasse.

---

[12] Horos - kõige iidsem päikesejumal, keda peeti Osirise pojaks. Teda kujutati pistrikuna või pistrikupeaga inimesena.

"Herihor on minu ustav sulane ja sinu sõber. Tänu tema eestkostmisele said sa aujärjepärijaks. See olen mina, kes ei usalda korpust säärasele noorele väepealikule, kes laskis enda oma armeest ära lõigata."
"Ma ühinesin armeega uuesti!..." vastas isa sõnadest mahalöödud aujärjepärija. "See oli Herihor, kes käskis kahe põrnika pärast ringi teha..."
"Kas sina tahaksid, et preester ei peaks hoolima sõjaväe ees usust?"
"Isa," sosistas Ramses väriseval häälel. "Et põrnikate liikumist mitte takistada, selleks hävitati ehitusel olev kanal ja tapeti inimene."
"See inimene pani ise käe enda külge." "Herihori süü läbi!"
'Tolkudes, keda sa nii osavasti Pi-Bailose alla kokku kogusid, suri kolmkümmend meest, kes ei kannatanud välja rännaku raskust, ja mitusada meest haigestus."
Kuningapoeg langetas pea.
"Ramses," jätkas vaarao. "Sinu suu läbi ei kõnele mitte riigimees, kes tunneb muret kanalite korrasoleku ja tööliste elu pärast, vaid vihaseks saanud inimene. Viha aga ei sobi õiglusega, nii nagu kull ei sobi tuvikesega."
"Isa!" kihvatas aujärjepärija. "Kui minus kõneleb viha, siis ainult sellepärast, et ma näen Herihori ja preestrite pahatahtlikkust minu suhtes..."
"Sina ise oled ülempreestri tütrepoeg. Preestrid on sind õpetanud... Sina oled nende saladustest tundma õppinud rohkem kui ükski teine kuningapoegadest..." .
"Ma olen tundma õppinud nende täitmatut uhkust ja võimuhimu. Nad teavad, et ma nad taltsutan, ja seepärast on nad juba praegu saanud mu vaenlasteks. Herihor ei taha anda mulle isegi korpust, ta eelistab ise juhtida kogu sõjaväge..."
57
Lausudes neid ettevaatamatuid sõnu, kohkus aujärjepärija isegi. Kuid kuningas tõstis temale oma selge pilgu ja vastas rahulikult:
"Sõjaväge ja riiki juhin mina. Minult lähevad välja kõik käsud ja otsused. Selles maailmas kehastan mina Osirise kaalusid ja ma ise kaalun oma sulaste - aujärjepärija, ministri ja rahva tegusid. Lühinägelik on see, kes arvab, nagu ei tunneks ma kõiki kaaluvihte."
"Aga kui sina, isa, oleksid manöövrite käiku oma silmaga jälginud..."
"Siis oleksin ma võib-olla näinud üht väepealikut," katkestas teda vaarao, "kes otsustaval hetkel jooksis mööda tihnikuid juudi tüdruku järel. Kuid niisugustest pisiasjadest ei taha ma teada."
Kuningapoeg langes isa jalgade ette.
"Kas see oli Tutmosis, kes sulle seda rääkis?..."
"Tutmosis on samasugune poisike nagu sina. Ta teeb juba võlgu nagu tulevane Menfi korpuse staabiülem ja arvab, et vaarao silm tema koerustükke kõrbes ei näe..."

SEITSMES PEATÜKK

Mõni päev hiljem nõustus Ramsest vastu võtma kuninga-emand Nitokris, Ramsese ema, kes oli vaarao teine naine, kuid nüüd kõigi Egiptuse naiste hulgas esimesel kohal.
Jumalad ei olnud eksinud, kui nad andsid talle ülesande saada kuninga emaks. Ta oli pikka kasvu, kaunis tüse naine, ja hoolimata oma neljakümnest eluaastast, veel ilus. Ta silmad, ta nägu, kogu ta hoiak olid nii suursugused, et isegi siis, kui ta liikus üksi, ilma kaaskonnata, naispreestri tagasihoidlikus riietuses, langetasid inimesed tahtmatult ta ees pea.
Kuningaemand võttis poja vastu kahhelkividega vooderdatud kabinetis. Ta istus palmi all, intarsiaga kaunistatud tugitoolis. Pingi-kesel ta jalgade ees lamas väike koerake; teisel pool ta kõrval põlvitas neegrist orjatar lehvikuga. Vaarao abikaasal oli üll läbipaistvast kullaga tikitud tüllist hõlst. Ta parukal säras lootosekujuline kalliskividest diadeem. Kui kuningapoeg oli sügavasti kummardanud,

nuusutas koerake teda ja heitis uuesti oma kohale, kuningaemand aga noogutas pead ja küsis:
"Milleks sul, Ramses, oli vaja mind näha?"
"Juba kahe päeva eest, emake..."
"Ma tean, et sul oli tegemist. Aga täna on meil aega küllalt ja ma võin sind ära kuulata."
"Sa kõneled minuga nii, emake, et ma tunnen nagu kõrbe öist tuult ja ei julge sulle oma palvet ütelda."
"Arvatavasti on sul raha vaja?"
Ramses langetas häbelikult pea.
"Kui palju?"
"Viisteist talenti..."
"Oo jumalad!" hüüatas kuningaemand. "Alles paari päeva eest maksti sulle ju riigikassast kümme talenti."
"Mine, tütarlaps, jaluta aias, küllap sa oled väsinud!" pöördus kuningaemand musta orjatari poole, ja kui oli pojaga üksi jäänud, küsis temalt:
"Kas see sinu juuditar on nii nõudlik?"
Ramses punastas, kuid tõstis siiski pea püsti.
"Sa tead, emake, et ta seda ei ole," vastas ta. "Kuid ma lubasin autasu sõduritele ja ohvitseridele ja..."
Kuningaemand silmitses oma poega rahuliku uhkusega.
"See on halb asi," ütles ta viivu pärast, "kui poeg teeb otsuseid, ilma et ta emaga nõu peaks. Just nüüd, võttes arvesse sinu iga, tahtsin ma anda sulle ühe foiniikia orjatari, kes saadeti mulle Tüürosest kümne talendi kaasavaraga, sina aga eelistasid juudi neiut."
"Ta hakkas mulle meeldima. Niisugust kaunitari pole ühtki mitte üksnes sinu ümmardajate hulgas, vaid isegi Tema Majesteedi naiste hulgas."
"Aga ta on juut..."
"Jäta need eelarvamused, ema!... See pole õigus, nagu sööksid juudid sealiha ja tapaksid kasse..." Kuningaemand naeratas.
"Sa kõneled nagu mõni alama preestrikooli õpilane," vastas ta õlgu kehitades, "ja unustad ära, mis on öelnud Ramses Suur: "Kolla-senäoline rahvas on meist arvukam ja rikkam; tegutsegem siis tema vastu, kuid ettevaatlikult, et ta veelgi tugevamaks ei saaks..." Seepärast arvan ma, et sellest soost neiu ei kõlba aujärjepärija esimeseks armukeseks."
59
"Kas suure Ramsese sõnad tõepoolest võiksid käia mingi viletsa rentniku tütre kohta!" hüüdis aujärjepärija. "Ja kus need juudid meil on?... Juba kolmsada aastat on möödas, kui nad Egiptusest lahkusid, ja nüüd on neil mingi mänguriik, mida valitsevad vaimulikud..."
"Ma märkan," vastas kuningaemand pisut kulmu kortsutades, "et sinu armuke ei kaota aega... Ole ettevaatlik, Ramses! Pea meeles, et nende juht Mooses oli usutaganeja preester, keda neetakse meie templites veel praegugi. Pea meeles, et juudid viisid Egiptusest ära rohkem aardeid, kui maksis nende töö mitme põlvkonna jooksul. Nad ei röövinud meilt mitte üksnes kogu kulda, vaid ka usu ainujumalasse, ja meie pühad kirjad, mida nad nüüd kuulutavad, olevat nende omad. Lisaks sellele, tea," lisas ta erilise rõhuga, "et selle rahva tütred lähevad ennemini surma, kui heidavad võõrast soost mehe juurde. Ja kui nad anduvadki mõnikord vaenlase väepealikuile, siis ainult selleks, et kallutada neid juutide leeri või tappa..."
"Usu mind, emake, et kõiki neid jutte levitavad preestrid. Nad ei taha lubada trooni astmete juurde teisest usust inimesi, kes võiksid mõjutada vaaraosid nende vastu..."
Kuningaemand tõusis, pani käed rinnale risti ja vaatas imestusega oma poega.
"See on siis tõsi, et sa oled preestrite vaenlane, nagu mulle on räägitud?" ütles ta. "Sina, nende lemmikõpilane?!"
"Või veel! Mul on seniajani seljal jälgi nende keppidest..." vastas kuningapoeg.

"Aga sinu vanaisa, minu isa, praegu jumalate juures elav Amen-hotep, oli ju ise ülempreester ja tal oli suur mõju riigis."

"Just nimelt sellepärast, et mu vanaisa oli käskija ja mu isa on vaarao, ei saa ma leppida Herihori võimuga..."

"Kuid selle võimu andis talle sinu vanaisa, püha Amenhotep..."

"Mina aga vääran selle!"

Ema kehitas õlgu.

"Sina," lausus ta kurvalt, "tahad juhatada korpust? Sa oled ju hellitatud tütarlaps, mitte mees ega sõdur..."

"Kuidas sa ütlesid?..." katkestas teda kuningapoeg, vaevu äge-dushoogu tagasi hoides.

"Ma ei tunne ära oma poega... Ma ei näe temas tulevast Egiptuse käskijat! Sinu isikus on dünastia otsekui laevuke ilma tüürita... Sa eemaldad õukonnast preestrid, aga kes sulle siis jäävad?... Kes on siis sinu silmadeks Alam- ja Ülem-Egiptuses? Välismaal?... Aga vaarao

60

peab ju nägema kõike, millele eales langeb jumaliku Osirise kiir."

"Preestrid peavad olema mu sulased, mitte ministrid..."

"Nad ongi kõige ustavamad sulased. Nende palvete abiga valitseb su isa kolmkümmend kolm aastat ja väldib sõdu, mis võiksid olla hukatuslikud."

"Preestritele!..."

"Vaaraole, riigile," katkestas teda kuningaemand. "Kas sa ka tead, missuguses olukorras on meie riigikassa, millest sa võtad ühel päeval kümme talenti ja nõuad veel viitteistkümmend?... Kas sa tead, et kui poleks preestrite ennastsalgavust, kes riigikassa heaks võtavad isegi jumalailt ära ehtsad kalliskivid, asendades need võltsidega, oleksid kuninga mõisad ammugi foiniiklaste käes?..."

"Üksainus edukas sõda rikastab meie kassat nagu Niiluse suurvesi meie põlde."

Kuningaemand hakkas naerma.

"Ei," ütles ta, "sa, Ramses, oled alles niisugune laps, et sinu jumalavallatuid sõnu ei saa isegi patuks pidada. Asu, palun sind, tööle oma kreeka polkudega ja ütle ennast kiiremini lahti sellest juudi neiust. Poliitika aga jäta... meile."

"Miks ma peaksin ennast Säärast lahti ütlema?"

"Sellepärast, et kui tal peaks sündima sinuga poeg, võivad tekkida keerulised olukorrad riigis, kus ilma selletagi on küllalt muresid. Preestritele aga," lisas ta, "võid olla vihane, ainult ära solva neid avalikult. Nad teavad, et aujärjepärijale tuleb paljugi andeks anda, eriti kui tal on nii tõrges iseloom. Kuid aeg annab arutust, auks dünastiale ja kasuks riigile."

Ramses jäi mõttesse, siis küsis äkki:

"Tähendab, riigikassa rahale ma loota ei või?"

"Mitte ühelgi juhul! Ülemkirjutaja oleks juba täna sunnitud olnud raha väljamaksmise seisma panema, kui ma ei oleks andnud talle nelikümmend talenti, mis Tüüros mulle saatis."

"Mis ma küll teen siis sõjaväega?..." ütles kuningapoeg kannatamatult laupa hõõrudes.

"Eemalda endast see juuditar ja palu preestritelt... Võib-olla annavad nemad sulle laenu."

"Ei iialgi! Parem võtan foiniiklaste käest."

Kuningaemand vangutas pead.

"Sina oled aujärjepärija. Tee, kuidas arvad... Ainult sul tuleb palju

61

pandiks anda, foiniiklane aga, kui ta su võlausaldajaks saab, ei lase sind enam peost. Tema on salakavalam juudistki."

"Säärase võla katteks jätkub minu sissetulekute väikesest osast."

"Eks me näe... Ma tahaksin puhtast südamest sind aidata, aga mul ei ole..." ütles kuningaemand kurvalt käsi laotades. "Tee, kuidas arvad, kuid pea meeles, et foiniiklased poevad meie mõisatesse nagu rotid aita: kui üks mõnest august sisse on roninud, tulevad teised tema järel."

Ramses ei rutanud minekuga.

"Kas sa tahad veel midagi ütelda?" küsis kuningaemand. "Ma tahaksin ainult küsida... Mu süda ütleb mulle, et sinul, emake, on minu suhtes mingisuguseid plaane. Missugused need on?..." Kuningaemand patsutas teda põsele.
"Mitte praegu!... On veel liiga vara!... Esialgu oled sa vaba nagu iga noor suurtsugu mees meie maal. Noh, siis kasuta seda. Kuid aeg tuleb, Ramses, kus sa pead võtma naise, kelle lapsed on kuninga verd ja kelle vanem poeg on sinu aujärjepärija. Ma mõtlen sellest ajast..."
"Ja mida siis?"
"Esialgu veel mitte midagi kindlat. Igal juhul ütleb mulle poliitiline tarkus, et sinu naine peaks olema preestri tütar..."
"Kas viimati Herihori?" hüüdis kuningapoeg naerdes.
"Ja miks ka mitte? Herihor saab väga varsti Teebai ülempreestriks, tema tütar aga on praegu kõigest neljateistkümne aastane."
"Ja kas tema oleks nõus asuma minu juurde juuditari kohale?" küsis Ramses irooniaga.
"On tarvis hoolt kanda, et inimesed sinu eksituse unustaksid."
"Suudlen su jalgu, ema, ja lähen," ütles Ramses. "Ma kuulsin siin nii imelikke asju, et hakkan kartma, kas mitte Niilus ei hakka tagurpidi koskede poole voolama ja püramiidid idakõrbesse liikuma."
"Ära teota jumalaid, mu laps," lausus kuningaemand sosinal ja vaatas rahutusega oma pojale, "sellel maal siin on nähtud suuremaidki imesid..."
"Kas mitte seda," küsis poeg kibeda muigega, "et kuningalossi seinad kuulavad salaja oma peremeeste jutte?"
"...Seda, et on surnud vaaraosid, kes valitsesid ainult mõne kuu, ja et on hukkunud dünastiaid, kes valitsesid üheksat rahvast."
"Sellepärast, et need vaaraod unustasid viirukipanni pärast mõõga," vastas poeg.
62
Ta kummardas ja lahkus.
Sedamööda kuidas aujärjepärija sammud hiiglakoridoris kustusid, muutus kuninganna näoilme. Kuninglik rahu asendus kannatuse ja rahutusega, suuris silmis hakkas sädelema pisaraid.
Ta jooksis jumalanna kuju juurde, laskus põlvili, puistas sütele india lõhnarohte ja hakkas palvetama:
"Oo Isis, Isis, Isis!1 Kolm korda kordan sinu nime. Oo Isis, kes sa sünnitad mao, krokodilli ja jaanalinnu, kolm korda olgu kiidetud su nimi... Oo Isis, kes sa kaitsed viljatera hävitavate tuulte eest ja meie esivanemate kehasid ajahamba purustava toime eest! Halasta, Isis, hoia mulle mu poeg! Saagu kolm korda korratud su nimi siin... ja seal... ja kõikjal... Nüüd ja ikka ja igavesti, niikaua kui meie jumalate templid peegeldavad ennast Niiluse vees."
Sedaviisi palvetades ja nuttes kummardus kuningaemand ja puudutas laubaga-põrandat. Sel hetkel kostis ta kohal vaikne sosin:
"Õige häält kuuldakse alati..."
Kuningaemand hüppas püsti ja vaatas sügavas imestuses ringi. Kuid kojas ei viibinud kedagi, ainult maalitud lilled vaatasid seintelt ta peale alla ja altarilt - jumalanna kuju, täis ebamaist rahu.

KAHEKSAS PEATÜKK

Murelikuna saabus troonipärija oma paviljoni. Ta kutsus Tutmosise enda juurde.
"Sa pead mind õpetama, kuidas saada raha."
"Ahaa!" hakkas keigarist adjutant naerma. "See on tarkus, mida ei õpetata kõige kõrgemateski preestrikoolides, mina aga võiksin olla selle kunsti lektoriks."
"Seal õpetatakse võlgu mitte tegema," tähendas kuningapoeg.

"Kui ma ei kardaks, et mu huuled teotavad jumalat, ma ütleksin,

Isis - vana-egiptuse jumalanna, keda peeti Osirise abikaasaks ja Horose emaks; oli viljakuse kehastaja; kujutati tavaliselt naisena, kes hoiab last sules.

63

et mõned preestrid raiskavad ilmaasjata aega. Haledad inimesed, kuigi pühakud!... Liha nad ei söö, lepivad ühe naisega või väldivad naisi koguni ja ei tea, mis tähendab raha laenata... Ma olen õnnelik, Ramses," jätkas Tutmosis, "et sina õpid seda kunsti tundma minu nõuannete järgi. Praegu sa juba saad aru, missuguseid kannatusi tekitab raha puudumine. Inimene, kellel on vaja raha, kaotab söögiisu, kargab une pealt üles, naistele vaatab imestades, otsekui küsides, milleks need maailmas on. Kõige jahedamas templis lööb tal nägu õhetama, kõige suurema kõrbekuumuse käes on tal külmavärinad. Nagu hullumeelne vahib ta ühte punkti ja ei kuula, mis talle räägitakse. Parukas on tal sageli korrast ära ja lõhnasalvidega võidmata... Rahustada suudab teda ainult kruus kanget viina, ja sedagi mitte kuigi pikalt, sest vaevalt tuleb vaeseke meelemõistusele, kui talle jälle hakkab paistma, nagu avaneks maapind tema jalgade all... "

"Ma näen sinu ruttavast kõnnakust," jätkas keigar, "ja erutatud liigutustest, et sa oled praegu meeleheitel sellepärast, et sul pole raha. Kuid peagi tunned sa teist tundmust. Su rinnalt võetakse otsekui suure sfinksi raskus. Siis lased sa oma endised mured ja praegused võlausaldajad unustusse vajuda, pärast aga... Ah, vaene Ramses, sind ootavad veel suured üllatused! Sest kui tähtaeg kätte jõuab ja sinu kreeditorid sind külastama hakkavad, otsekui tuleksid nad sulle oma lugupidamist avaldama, siis saad sa põdra sarnaseks, keda jälitavadkoerad, või egiptuse tüdruku sarnaseks, kes jõest vett võttes märkab äkki krokodilli käsnalist selga... "

"See kõik on väga lõbus," peatas teda Ramses naerdes, "aga see ei anna mulle ainsatki drahmi... "

"Sa ei tarvitse lõpuni ütelda," katkestas teda Tutmosis. "Ma lähen otsekohe foiniikia pankuri Dagoni poole, ja juba täna õhtul, isegi siis, kui ta sulle raha veel ei anna, sa vähemalt rahuned."

Ta ruttas välja, istus väikesesse kandetooli, ning ümbritsetuna teenreist ja omataoliste tuuletallajate seltskonnast, kadus pargi alleede vahele.

Päikese loojumise eel sõitis aujärjepärija maja ette foiniiklane Da-gon, Memfise tuntuim pankur. See oli veel üsna elujõuline mees, näost kollane, kõhn, kuid hea kehaehitusega. Tal oli seljas sinine hi-toon, selle peal valge peenest riidest hõlst. Pikad juuksed, mida hoidis koos kullast võru, ja lopsakas must habe jätsid sügava mulje, võrreldes egiptuse keigarite parukate ja valehabemekestega.

Aujärjepärija ruumid kihasid aristokraatlikust noorsoost. Mõned

64

kümblesid ja võidsid ennast lõhnasalvidega, mõned mängisid malet ja kabet, teised jõid terrassile üleslöödud telkides tantsijannade seltskonnas veini.

Aujärjepärija ei joonud, ei mänginud, ei vestelnud naistega, vaid kõndis mööda terrassi edasi-tagasi ja ootas kannatamatult foiniik-last. Märgates teda alleel, kui ilmus nähtavale tema kandetool, mis oli riputatud kahe eesli vahele, läks kuningapoeg alla, kus leidus vaba tuba. Hetke pärast ilmus Dagon uksele. Ta laskus lävele põlvili ja hüüdis:

"Tervist sulle, Egiptuse uus päike!... Et sa elaksid igavesti ja et su kuulsus ulatuks kõige kaugemate randadeni, kuhu iganes käivad foiniiklaste laevad..."

Kuningapoja käsul tõusis ta püsti ja hakkas hoogsalt žestikulee-rides rääkima:

"Kui kõrgestisündinud Tutmosis minu hüti ees kandetoolist välja astus (minu maja on sinu paleega võrreldes hütt, aujärjepärija!), hiilgas ta nägu nii, et ma oma naisele otsekohe hüüdsin: "Tamara! Kõrgestisündinud Tutmosis ei tule mitte enda pärast, ta tuleb kellegi

pärast, kes on temast nii palju kõrgemal nagu Liibanon mereliivast..." Naine küsis: "Kust sa seda tead, mu isand, et Tutmosis ei tule enda pärast?" - "Sellest, et ta ei võinud tulla raha tooma, kuna temal raha ei ole, ja ei võinud tulla raha tahtma, kuna minul raha ei ole... " Siis me kummardasime mõlemad Tutmosisele. Kui ta aga ütles meile, et see oled sina, auväärt isand, kes tahab saada viisteistkümmend talenti oma orja käest, küsisin ma naiselt: "Tamara, kas mu süda ei arvanud õigesti?" Tema aga vastas mulle: "Dagon, sa oled nii tark, et sa peaksid olema aujärjepärija nõunik...""

Ramses põles kärsitusest, kuid kuulas siiski liigkasuvõtjat. Tema, kes nii sageli kaotas enesevalitsemise isegi oma ema ja vaarao juu-res-olekul!

"Kui olime hästi järele mõtelnud," jätkas foiniiklane, "ja taibanud, et see oled sina, isand, kes vajab minu teeneid, siis tuli meie maja üle säärane rõõm, et ma käskisin anda teenijatele kümme kannu õlut ja mu naine Tamara hakkas nõudma, et ostaksin talle uued kõrvarõngad. Mu rõõm oli nii suur, et siia sõites ei lubanud ma ees-liajajal eesleid peksta. Kui aga mu vääritud tallad puudutasid su läve, võtsin ma kuldsõrmuse (suurema kui see, mille ülipüha Herihor Eunanale autasuks andis) ja kinkisin selle kalli sõrmuse sinu orjale,

kes andis mulle vett käte pesemiseks. Luba, et ma küsin sinult, kust on pärit see hõbekann, millest valati vett mu kätele?"

"Selle müüs mulle Asaria, Gaberi poeg, kahe talendi eest."

"Juut?... Isand, sa teed tegemist juutidega?... Mis ütlevad selle kohta jumalad?... "

"Asaria on samasugune kaupmees nagu sinagi," tähendas aujärjepärija.

Seda kuuldes haaras Dagon kahe käega peast kinni ja hakkas sülitama ning tänitama:

"Oo Baal ja Tammuz!.. Oo Baaleth!... Oo Astoreth!' Asaria Gaberi poeg, üks juut, olevat samasugune kaupmees nagu mina!... Oo minu jalad, miks olete mind siia kandnud?... Oo minu süda, mis eest pead sa taluma sääraseid kannatusi ja teotust?... Oo auväärt isand!" kisendas foiniiklane, "löö mind, raiu mul maha käsi, kui ma peaksin kulda järele tegema, aga ära ütle, et juut võiks olla kaupmees. Ennemini muutub Tüüros varemeiks, ennemini mattub Siidon liiva alla, kui et juudist saaks kaupmees. Nad võivad lüpsta oma kõhnu kitsi või egiptlaste piitsa all savi ja õlgi sõtkuda, aga kaupmeest neist ei ole. Ptüi! Ptüi!... Roojane orjarahvas! Vargad!... Röövlid!..."

Aujärjepärija viha pidi teadmata põhjusil plahvatama, kuid ta hoidis ennast vaos ja imestas ise selle üle, sest ta polnud seni harjunud ennast ei kellegi ees taltsutama.

"Nojah," katkestas ta järsult foiniiklast, "sa siis annad mulle laenuks viisteist talenti, auväärt Dagon?"

"Oo Astoreth! Viisteistkümmend talenti, see on nii palju, et mul on vaja maha istuda, et hästi järele mõtelda!" "Istu siis."

"Ühe talendi eest," hakkas foiniiklane tugitooli istudes arvestama, "võib saada kakskümmend kuldkeed, või kuuskümmend ilusat lüpsilehma, või kümme orja lihttöö jaoks, või ühe orja, kes oskab mängida flööti või maalida või isegi arstida. Talent - see on terve va-randus!..."

Kuningapoja silmad välkusid.

' Foiniikia jumalad. Baal - peajumal, taeva valitseja. Tammuz - sureva ja taas ärkava looduse jumal. Baaleth - peajumalanna, Baali abikaasa. Astoreth (kr. Astarte) - looduse- ja armastusejumalanna.

2 Siidon - üks vanemaid Foiniikia linnu Vahemere kaldal. X-IX sajandil e.m.a. saavutas õitsengu kui suur kaubanduskeskus.

"Kui sul viitteistkümmend talenti ei ole, siis..." katkestas ta liigkasuvõtjat.

Foiniiklane libises hirmuga toolilt põrandale.

"Kes," hüüdis ta, "ei leiaks selles linnas raha sinu käsu peale, päikese poeg?... Tõsi küll, ise olen ma vilets kerjus ja kõik mu kuld, mu aarded ja mu rendilepingud pole väärt sinu

ainsatki pilku, auväärt isand. Kuid mul tarvitseb vaid meie kaupmehed läbi käia ja ütelda, kes mind on saatnud, ja homseks me võtame viisteistkümmend talenti välja kas või maa alt. Kui sina, kuninga poeg, peatuksid kuivanud viigipuu ees ja ütleksid talle: "Anna raha!" - ta annaks... Ainult ära vaata mulle säärase pilguga, Horose poeg, muidu mu süda jääb seisma ja mõistus läheb segi," sõnas foiniiklane kaeblikul häälel.

"Noh, istu, istu," ütles kuningapoeg naeratades.

Dagon tõusis põrandalt üles ja istus veel mugavamini tugitooli.

"Kui pikaks ajaks on sul seda viitteistkümmend talenti vaja?" küsis ta.

"Ma arvan, aastaks... "

"Ütleme parem otsekoheselt: kolmeks aastaks. Ainult kuningas suudaks aasta jooksul tagasi anda viisteist talenti, mitte aga noor kuningapoeg, kes iga päev peab vastu võtma lõbusaid suurtsugu noormehi ja ilusaid naisi... Ah, need naised!... Luba küsida, kas see on tõsi, et oled võtnud enda juurde Saara, Kiideoni tütre?"

"Aga mitu protsenti sa tahad?" katkestas teda Ramses.

"Pisiasi, millest ei peaks sulle kõnelemagi. Viieteistkümne talendi eest annad sa mulle viis talenti aastas, ja kolme aasta jooksul saan ma selle kõik ise kätte, nii et sina ei teagi... "

"Sa annad mulle täna viisteist talenti ja kolme aasta pärast saad kolmkümmend ?..."

"Egiptuse seadus lubab, et protsentide summa võrduks laenu summaga," vastas foiniiklane hämmeldunult.

"Kas see ei ole liiga palju?"

"Liiga palju?... " hüüatas Dagon. "Igal suurel isandal on suur majapidamine ning suur varandus ja ta maksab ainult suuri protsente. Mul oleks häbi aujärjepärija käest vähem võtta. Ja sina ise võiksid käskida mind keppidega peksta ja välja kihutada, kui ma julgeksin võtta vähem... "

"Kunas sa mulle siis raha ära tood?"

“Toon?... Oo jumalad! See käib ühel inimesel üle jõu. Ma teen paremini:

67

ma õiendan sinu eest ära kõikidega, nii et sul ei tarvitse oma pead niisuguste tühiasjadega koormata." "Kas sa tead, kellele mul on maksta?"

"Ehk tean ka," vastas foiniiklane hooletult. "Sa tahad saata kuus talenti ida-armeele - seda teevad meie pankurid Chetemis ja Migdolis[1]. Kolm talenti kõrgestisündinud Nitagerile ja kolm kõrgestisündinud Patroklesele - seda võib korraldada kohapeal... Saarale ja tema isale Kiideonile aga võin ma välja maksta selle kõõmakõrva Asa-ria kaudu... Sedaviisi oleks võib-olla paremgi, muidu nad veavad su veel arvetega sisse."

Ramses hakkas närviliselt mööda tuba sammuma.

"Tähendab, ma pean sulle andma allkirja kolmekümne talendi peale?"

"Mis allkirja, milleks allkirja?... Mis mul allkirjast... Kuningapoeg annab mulle kolmeks aastaks rendile oma mõisad Takensi, Sesi , Neha-Menti4, Neha-Pechu5, Sebt-Heti6 ja Habu nomoses."

"Rendile?" kordas kuningapoeg. "See ei meeldi mulle... "

"Aga kuidas ma muidu oma raha, oma kolmkümmend talenti kätte saaksin?"

"Oota. Ma pean oma varaaitade valitsejalt järele pärima, palju need maad aastas tulu annavad."

"Miks peaks Teie Kõrgus ennast sellega vaevama!... Mida teab üks valitseja! Ta ei tea mitte kui midagi, usu ausat foiniiklast. Üks aasta ei ole teise sarnane. Kui ma selle äriga kahju saan, kas valitseja maksab mulle selle kinni?... "

"Tead sa, Dagon, mulle paistab, et need mõisad annavad palju rohkem kui kümme talenti aastas tulu... "

"Kas kuningapoeg ei usalda mind? Hea küll! Kui soovid, võin Sesis asuvad mõisad maha jätta. Mis? Kas sa ikka veel arvad, et

1 Migdol - linn Palestiinas.

2 Takens (hiljem Ta-Seti) - Ülem-Egiptuse I nomos, mis asus maa lõunaosas esimese kärestiku juures.

3 Ses - arvatavasti Ülem-Egiptuse XI nomos, mis asus Niiluse idakaldal.

4 Neha-Ment - arvatavasti Alam-Egiptuse XVIII nomos (Imu-Hent) Delta idaosas. Selle nomose pealinn oli Bubastis (Per-Bast).

5 Neha-Pechu - Alam-Egiptuse XIX nomos (Imu-Pechu) Delta kirdeosas. Nomose pealinn oli Pi-Uto (e. Buto).

* Sebt-Het - tõenäoliselt Alam-Egiptuse XI nomos (Ka-Heseb) Delta idaosas.

68

nõuan sinult ülearu?... Hüva, jätan maha ka Sebt-Heti. Aga mis puutub siia valitseja? Kas tema peaks hakkama sind õpetama?... Oo As-toreth! Ma kaotaksin une ja söögiisu, kui mingi valitseja, alluv, ori, julgeks õpetada minu kõigearmulisemat isandat. Siin on vaja ainult kirjutajat, kes kirjutab ära, et kuningapoeg annab mulle kolmeks aastaks rendile maad nii- ja niisugustes nomostes, ja veel kuusteist tunnistajat, et ma olen Teie Kõrguse poolt säärase au osaliseks saanud. Milleks aga peaksid teenijad teadma, et nende isand minult raha laenab?... "

Aujärjepärijat oli see jutt ära tüüdanud. Ta kehitas õlgu ja ütles: "Homme too raha ning võta kaasa kirjutaja ja tunnistajad. Mina sellega tegemist tegema ei hakka."

"Need on alles targad sõnad!" hüüdis foiniiklane. "Et sa elaksid igavesti, kõige kõrgemast sündinud isand!... "

ÜHEKSAS PEATÜKK

Talu, mille aujärjepärija oli Saarale, juut Kiideoni tütrele elukohaks andnud, asus Niiluse vasakul kaldal, Memfise põhjapoolse eeslinna ääres.

See oli ligikaudu kolmekümne viie morgi1 suurune peaaegu ruudukujuline maatükk; elumaja katuselt oli ta tervenisti näha nagu peopesal. Künkanõlval asuvad maad moodustasid neli astangut. Kaks kõige suuremat alumist tükki, mida Niilus alati üle ujutas, olid määratud põlluks ja aiamaaks. Kolmandal astangul, mida Niilus igakord üle ei ujutanud, kasvasid palmid, viigi- ja muud viljapuud. Neljas, kõige kõrgemal asuv tükk oli istutatud täis õli-, viina-, pähkli- ja kastanipuid. Nende keskel seisis elumaja.

Maja oli puust, kahekorruseline, terrassiga ja lõuendist telgiga nagu tavaliselt. Alumisel korrusel elas Ramsese neegrist ori, ülemisel Saara oma sugulase ning teenijanna Tafetiga. Õue piiras põletamata tellistest tarand; tarandi taga, tükk maad eemal, olid kariloomade, tööliste ja ülevaatajate hooned.

1 Morg - maaühik (56 aari).

59

Saara toad ei olnud suured, kuid ilusasti sisustatud. Põrandaid katsid vaibad, uste ja akende ees rippusid triibulised kaunivärvili-sed eesriided. Nikerdatud sängid ja toolid, intarsiaga kaunistatud rõivakirstud, ühe- ja kolmejalgsed lauakesed, laual vaasid lilledega ja kitsad kõrged kannud veiniga, kastikesed lõhnaõlidega, hõbedast ja kullast karikad ja kruusid, fajanssvaasid ja -kausid, pronksist lambid. Iga väiksemgi tarbeasi - mööbel, toidunõud - oli kaunistatud nikerdustega või värviliste joonistega, iga riietusese tikandi ja narmastega.

Saara oli selles mugavas nurgakeses elanud juba kümme päeva, vältides häbi ja hirmu pärast inimesi, nii et isegi talu töölistest ei olnud peaaegu keegi teda näinud. Ta istus tubades eesriidega kaetud akende taga, õmbles, kudus väikestel telgedel lõuendit või palmit-ses Ramsese jaoks elavatest lilledest pärgi. Mõnikord tuli ta välja terrassile ja imetles ettevaatlikult telgi eesriiet paotades paatidest kihavat Nulust, kus sõudjad laulsid lõbusaid laule, või vaatas rahutusega jõe teisel kaldal kõrguva vaikiva ning tusase kuningalossi halle püloone, ja asus jälle oma toimingute juurde.

"Tule istu siia, tädike," ütles ta Tafetile, teda enda juurde kutsudes. "Mis sa seal all teed?..."

"Aednik tõi puuvilja, linnast aga saadeti leiba, veini ja metslinde; oli vaja vastu võtta."

"Istu natuke siin ja aja minuga juttu, mul on hirm üksi olla."

"Rumal tüdruk!" vastas Tafet naerdes. "Ka mina kartsin esimesel päeval majast nina välja pista. Aga niipea kui korra tara tagant välja astusin, läks kõik mööda. Keda ma peaksin siin kartma, kui kõik minu ees põlvili langevad? Sinu ees aga seisaksid nad kas või pea peal!... Mine aeda, seal on nii kena nagu paradiisis. Mine vaata põldudele, kus koristatakse nisu... Istu nikerdatud paati, paadimehed nõrkevad igatsusest sind näha ja Nulust mööda sõidutada."

"Ma kardan... "

"Mida?..."

"Ma ei tea isegi. Niikaua kui ma tööd teen, paistab mulle, nagu oleksin ma kodus, seal, meie orus, - ja et isa tuleb iga silmapilk... Aga niipea kui tuul aknaeesriide lahti lööb ja ma näen siit kõrgelt seda hiiglasuurt... piiritut maad, hakkab mulle paistma... tead sa mis? Nagu oleks mind haaranud külija viinud oma pessa, kalju otsa, kust ma enam alla ei pääse... "

"Ah sind küll!... Kui sa oleksid näinud, missuguse vanni kuningapoeg

70

täna saatis! Vasest vanni!... Ja missuguse kolmjala lee jaoks, missugused potid ja praevardad!... Ja tead sa mis? Täna ma panin kaks kana hauduma, varsti on meil kanapojad... "

Pärast päikese loojumist, kui keegi teda näha ei võinud, oli Saara julgem: ta läks terrassile ja vaatas jõge. Kui aga kaugelt hakkas paistma paat, mida valgustasid mustavale veele veripunaseid tuleviirge heitvad tõrvikud, surus Saara oma käed vastu rindu, kus ta vaene süda peksles nagu kinnipüütud linnuke. Ta teadis, et see on Ramses, kes jõge mööda tema juurde sõidab, ja ei suutnud ka ise mõista, mis ta hinges toimub: oli see nüüd rõõm, et ta jälle näeb kaunist noormeest, keda ta oli kohanud oma koduorus, või oli see hirm suure valitseja ning käskija ees, kelle nägemine teda araks tegi.

Ühel sabbati eelõhtul tuli tallu tema isa, esimest korda pärast seda, kui Saara oli sellesse majja elama asunud. Saara sööstis pisarsilmil tema juurde; ta ise pesi isa jalgu, niisutas ta pead kallite lõhnaõlidega ja kattis suudlustega. Kiideon oli karmide näojoontega elatanud inimene. Tal oli seljas pikk pahkluudeni ulatuv hame, mida alt äärest palistas värviline tikand, selle peal aga kollane käisteta kuub, midagi hõlmiku taolist, mis kattis rinda ja selga. Peas oli tal väike ülevalt teravaks minev kübar.

"Sina oled tulnud?... Oled tulnud!" hüüdis Saara, suudeldes uuesti tema käsi, nägu ja juukseid.

"Ma imestan isegi, et ma siin olen!" vastas Kiideon kurvalt. "Ma tulin vargsi läbi aia nagu varas; Memfisest saadik paistis mulle, et kõik vastutulijad näitavad mu peale näpuga ja et iga mööduv juut sülitab mulle järele."

"Aga sa ju ise andsid mind kuningapojale, isa!... " sosistas Saara.

"Andsin... Aga mis ma võisin parata? Siiski, mulle ainult paistab nii, nagu näidataks minu peale näpuga ja sülitataks. Need egiptlased, kes mind tunnevad, teevad mulle seda sügavama kummarduse, mida kõrgemast seisusest nad on. Selle aja sees, mis sa siin oled, ütles meie härra Sezofris, et mu maja tuleks suuremaks ehitada, härra Chaires kinkis mulle vaadi suurepärast veini, meie auväärt monarh aga saatis minu juurde oma usaldusväärse teenri sinu tervise üle pärima ja küsima, kas ma ei oleks nõus tema juures valitseja kohta vastu võtma."

"Aga juudid?" küsis Saara.

"Mis tähendab juudid?... Nad teavad, et ma ei nõustunud omal tahtel. Noh... ja igaüks näeks heameelega, et temagi kallal oleks säärast

71

vägivalda tarvitatud. Las jumal teeb õigust meie vahel. Ütle parem, kuidas sina elad?"

"Paradiisis Aabrahami süleski ei saaks tal parem olla," segas Tafet ennast jutu sekka. "Päev läbi kantakse meile puuvilja, veini, leiba, liha, kõike, mis süda iganes soovib. Ja missugune vann meil on!... Üleni vasest. Ja missugused köögiriistad!... "

"Kolme päeva eest," katkestas teda Saara, "käis minu juures foi-niiklane Dagon. Ma ei tahtnud teda vastu võtta, aga ta palus nii tungivalt."

"Ta kinkis mulle kuldsõrmuse," segas Tafet uuesti vahele.

"Ta ütles mulle," jätkas Saara, "et on võtnud rendile maid minu isandalt, ja kinkis mulle kaks jalavõru, pärlitega kõrvarõngad ja kastikese Puntimaa lõhnaõlisid."

"Mille eest ta sulle kingitusi tegi?"

"Ei millegi eest. Ta palus ainult, et ma temasse hästi suhtuksin ja ütleksin mõnikord parajal juhul sõnakese tema eest oma isandale, ütleksin, et Dagon on tema kõige ustavam sulane."

"Sul koguneb peagi terve kastitäis käevõrusid ja kõrvarõngaid," ütles Kiideon naeratades. "Jah," lisas ta viivu vaikimise järel, "kogu hästi palju väärtasju, siis põgeneme ära meie maale! Siin on meil elu alati kibe. On kibe, kui läheb halvasti, veel kibedam, kui läheb hästi."

"Aga mis ütleb selle kohta mu isand?" küsis Saara kurvalt. Isa vangutas pead.

"Ei lähe aastatki mööda, kui su isand sinu maha jätab, ja paljud aitavad talle selles kaasa. Kui sa oleksid egiptlanna, oleks ta võtnud su oma majja. Aga ühe juuditari... "

"Jätab maha?... " kordas Saara ohates.

"Milleks kurvastada selle üle, mis alles ees on; kõik on jumala kätes. Mina tulin sinu juurde sabbatit veetma..."

"Ja mul on parajasti suurepärast kala, liha, karaskeid ja koššer-veini1," pistis Tafet kärmesti vahele. "Jah, muuseas, ma ostsin Mem-fisest seitsmeharulise küünlajala ja vahaküünlaid... Meil tuleb toredam õhtusöök kui isand Chairesil endal."

Kiideon läks tütrega välja terrassile. Kui nad kahekesi olid jäänud, ütles ta:

1 Koššer - s. t. rituaalselt puhas ja õigeusklikele juutidele toiduks lubatud.

"Tafet ütles mulle, et sa kogu aeg kodus istud. Miks? Vaja on kas või aiaski jalutada."

Saara võpatas.

"Ma kardan," ütles ta.

"Mida sa peaksid kartma omaenda aias?... Sina oled ju siin perenaine, oled emand... suur emand..."

"Kord ma läksin aeda, seal nägid mind mingisugused inimesed ja hakkasid omavahel kõnelema: "Vaadake, see on troonipärija juu-ditüdruk, kelle pärast Niiluse veetõus hilineb...""

"Nad on lollid," ütles Kiideon. "Kas siis Niiluse veetõus esimest korda nädalapäevad hilineb?... Aga mis siis ikka, käi esialgu väljas õhtuti... "

"Ei, ma ei taha... ma ei taha!" hüüdis Saara veel ägedamalt võpatades. "Teine kord läksin õhtul sinna õlipuusalusse. Äkitselt ilmusid kõrvalrajakeselt kaks naist nagu varjud... Ma kohkusin ja tahtsin põgeneda... Siis haaras üks neist, noorem, lüheldast kasvu, mul käest kinni ja ütles: "Ära jookse kuhugi, me tahame sind vaadata." Teine, vanem, pikk, jäi minust mõni samm eemal seisma ja vaatas mulle näkku... Oh, isa, ma arvasin, et kivinen... Milline imeline naine see oli!... Milline imeline pilk tal oli!... "

"Kes see võis olla?" küsis Kiideon.

"Vanem neist oli väga naispreestri sarnane."

"Ja ta ei ütelnud sulle midagi?"

"Mitte midagi. Alles siis, kui nad minema läksid ja olid juba puude vahele kadumas, kuulsin ma - see oli vist vanema naise hääl, mis ütles: "Ta on tõesti kaunis...""

Kiideon jäi mõttesse.

"Võib-olla olid need," ütles ta, "mõned suurest soost naised vaarao lossist... "

Päike oli loojumas. Niiluse mõlemal kaldal oli paksult rahvast, kes kannatamatult ootas veetõususignaali, mis sel aastal tõepoolest oli hiljaks jäänud. Juba kaks päeva puhus tuul mere poolt ja jõgi oli tõmbunud roheliseks. Juba oli päike möödunud Sotise1 tähest, aga Memfise preestritekaevus polnud vesi vaksavõrragi tõusnud. Rahvas oli ärevil, seda enam, et Ülem-Egiptuses, nagu teati, arenes vee-tõus normaalselt ja tõotas olla isegi väga rikkalik.

1 Sotis - Siirius. Selle tähe hommikune ilmumine silmapiirile langes kokku Uusaasta-päevaga.

"Mis teda siis Memfise juures kinni peab?" küsisid murelikud põlluharijad ja ootasid igatsusega signaali.

Kui tähed taevas paistma hakkasid, kattis Tafet söögitoas laua valge linaga, pani lauale lühtri seitsme süüdatud küünlaga, nihutas kolm tooli laua äärde ja kuulutas, et kohe pakub ta sabbati õhtusööki.

Kiideon pani peakatte pähe, tõstis käed palves laua kohale ja lausus, pilk taeva poole pööratud:

"Aabrahami, Iisaki ja Jaakobi jumal, sina, kes sa oled meie rahva Egiptusemaalt välja viinud, sina, kes sa oled andnud isamaa orjadele ja põgenikele, kes sa oled teinud igavese lepingu Juuda poegadega... Jumal Jehoova, jumal Adonai, luba meil patuta maitsta vaenlase maa viljadest, päästa meid kurvastusest ja hirmust, milles me viibime, ja vii meid tagasi Jordani kallastele, mis me maha jätsime sinu auks ning kiituseks... "

Äkki oli äiatara tagant kuulda häält:

"Kõrgestisündinud Tutmosis, kuninga ja aujärjepärija ustavaim sulane... "

"Elagu ta igavesti!... " vastas mitu häält aiast.

"Kõrgestisündinud isand," jätkas esimene hääl, "saadab tervitusi Liibanoni kaunimale roosile."

Kui hääl vait oli jäänud, hakkasid kõlama harfi ja flöödi helid.

"Muusika!..." hüüdis Tafet käsi plaksutades. "Me võtame sabbatit vastu muusikaga."

Saara ja ta isa, kes olid algul ärevile läinud, naeratasid ja istusid lauda.

"Las nad mängivad," ütles Kiideon. "Muusika meie söögiisu ei riku."

Flööt ja harf mängisid paar sissejuhatavat akordi, siis hakkas kostma mahe tenor:

"Sa oled kaunim kõigist neidudest, kes silmitsevad ennast Niiluse vees. Su juuksed on mustemad kui Kaama tiib, su silmad on va-guramad kui hirve silmad, kes tunneb igatsust oma poja järele. Su keha on otsekui palmi tüvi ja lootos on kade sinu kauniduse üle. Su rinnad on nagu viinamarjakobarad, mille mahlast kuningad ennast joobnuks joovad... "

Jällegi oli kuulda flööti ja harfi ning seejärel laulu.

"Tule välja aeda puhkama... Su teenrid toovad sulle peekrid, kruusid ning kannud mitmesuguste joomaaegadega. Tule välja pühitsema tänast ööd ja koitu, mis tuleb pärast seda. Minu varjus, magusaid vilju kandva viigipuu varjus heidab su armsam sinu kõrvale; ja sa kustutad tema janu ning alistud kõigile tema soovidele."

Jällegi flööt ja harf, ja pärast neid taas laul:

"Mul on vaikiv loomus, ma ei kõnele iialgi sellest, mis näen, ja ei mürgita oma viljade magusust tühja lobisemisega.'"

KÜMNES PEATÜKK

Äkki laul vaikis, mattudes jooksva rahvahulga kärasse ja sammumüdinasse.

"Väärjumalate kummardajad!... Egiptuse vaenlased!... " kisendas keegi. "Te laulate laule, kui kõik on murest murtud, ja ülistate juuditari, kes oma nõidumistega on peatanud Niiluse veed..."

"Häda teile!" kisendas teine hääl vastuseks. "Te tallate aujärjepärija maa peal!... Surm langeb teie ja te laste peale!..."

"Me lahkume, aga las juuditar tuleb välja meie juurde, et me saaksime talle oma kaebuse ära ütelda... "
"Põgenegem!... " kisendas Tafet.
"Kuhu?" küsis Kiideon.
"Mitte iialgi!" vihastas Saara; tema malbe nägu hõõgus raevust. "Kas ma ei kuulu aujärjepärijale, kelle ette need inimesed ennast põrmu heidavad?!"
Ja enne kui isa ja ümmardaja millestki aru said, jooksis ta välja terrassile, üleni valgeis riideis, ja kisendas aiavõre taga mässavale rahvajõugule:
"Siin ma olen!... Mis te minust tahate?... "
Kära jäi hetkeks vait, kuid peagi kuuldus ähvardavaid hääli: "Äraneetud võõramaalane, sinu patt peab kinni Niiluse vett!" Ohus vihisesid mõned huupi visatud kivid. Üks neist tabas Saarat otsaesisele.

' Algupärastest allikatest võetud. (Autori märkus.)
75
"Isa!..." karjatas ta peast kinni haarates.
Kiideon haaras tütre sülle ja viis terrassilt ära. Pimeduses oli näha alasti inimesi valgetes põlledes, valged tanud peas, kes ronisid üle aia.
All kisendas Tafet hirmust meeletu häälega, neegrist ori aga, relvastanud end kirvega, seisis maja uksel, ähvardades igaühel, kes julgeks majja tungida, pea puruks lüüa.
"Tooge kive! Lööge see nuubia koer maha!" kisendasid rahva-jõugule aia otsas istuvad inimesed.
Kuid järsku jäi rahvajõuk vait. Kaugemalt aiast ilmus nähtavale paljaks aetud peaga, pantrinahka riietatud mees.
"Prohvet!... Püha isa!... " kostis sosin.
Aiavõrel istujad hüppasid üksteise järel alla.
"Egiptuse rahvas," alustas preester rahuliku häälöega. "Kuidas julged sa tõsta kätt selle vastu, mis kuulub aujärjepärijale?"
"Seal elab roojane juuditar, kes peatab Niiluse veetõusu... Häda meile!... Viletsus ja nälg ripub Alam-Egiptuse kohal."
"Te usus nõrgad või mõistuselt vaesed!" jätkas preester. "Kes on seda kuulnud, et üks naisterahvas võiks takistada jumalate tahet? Igal aastal hakkab Niiluse vesi toti-kuul tõusma ja see tõus kestab kuni hoijaki-kuuni. Kas kunagi on olnud teisiti, olgugi et meie maal on alati elanud palju võõramaalasi ja nende hulgas sageli vangivõe-tud preestreid ja vürste; orjuses ja raskes töös nõrkedes oleksid nad võinud viha ja tigeduse pärast kutsuda meie peale kõige hirmsamaid needusi ja mõnigi nende hulgast oleks olnud valmis andma oma elu selle eest, et päike Egiptuses hommikul ei tõuseks või et Niiluse veed aasta algul kallastest välja ei tuleks. Kuid mida andsid nende palved? Neid kas ei võetud taevas kuulda või olid võõrad jumalad meie omade ees jõuetud. Kuidas võiks siis üks naine, kellel on meie juures hea elu, meile häda kaela tuua, kui seda ei ole suutnud teha meie kõige vägevamad vaenlased?... "
"Püha isa kõneleb tõtt!... Targad on prohveti sõnad!" kuuldus hääli rahvasummast.
"Aga Mooses, juutide juht, saatis ometi pimeduse ja katku Egiptuse peale... " vaidles üksik hääl.
"Kes ütles seda, astugu ette!" hüüdis preester. "Las ta astub ette, kui ta pole egiptuse rahva vaenlane."
Rahvahulk kohas nagu tuul, mis tuleb kaugelt paksude puude vahelt, kuid ette ei astunud keegi.
76
"Tõesti ma ütlen teile," jätkas preester, "teie hulgas käivad ringi kurjad inimesed nagu hüäänid lambakarjas. Ei muretse nad teie hädade pärast, nad tahavad teid tõugata kuritööle, et te purustak-site aujärjepärija maja ja tõstaksite mässu vaarao vastu. Kui nende alatu

tahtmine oleks täide läinud ja paljud teie hulgast oleksid verise surmahaava rindu saanud, - need mehed oleksid ennast odade eest ära peitnud, nii nagu nad ennast praegu minu kutse eest ära peidavad."

"Kuulakem prohvetit!... Au ja kiitus sulle, jumalamees!... " hüüti rahva hulgast ja kummardad. Kõige jumalakartlikumad heitsid ennast põrmu.

"Kuula siis, egiptuse rahvas... Selle eest, et te uskusite preestri sõnu, et olete kuulekad vaaraole ja aujärjepärijale, austuse eest, mida osutate jumalasulasele, ilmutatakse teile heldust. Minge rahus oma kodudesse, ja võib-olla enne veel, kui te sellest künkast alla jõuate, hakkab vesi Niiluses tõusma... "

"Oo, kui see nõnda oleks!... "

"Minge!... Mida kindlamad olete oma usus ning jumalakartuses, seda ennemini saate näha õnnistuse tähte... "

"Läki!... Läki!... Ole õnnistatud, prohvet ja prohvetite poeg!... "

Rahvasumm hakkas laiali valguma, paljud suudlesid preestri rõivaid. Äkki hüüdis keegi:

"Ime!... Ime toimub!... "

"Memfise tornis süüdati tuli!... Niilus tõuseb!... Vaadake, üha rohkem tulesid!... Tõesti, meiega kõneles suur pühak... Ela sa igavesti!..."

Kõik pöördusid preestri poole. Kuid teda ei olnud enam seal. Ta oli kadunud ööpimedusse.

Rahvajõuk, kes alles hiljuti oli olnud ärritatud ja veel hetk tagasi oli haaratud imestusest ning tänulikkusest, unustas oma raevu ja imetegija preestri. Teda haaras meeletu rõõm. Kõik tormasid joostes jõekaldale, kus leegitses juba hulk lõkkeid ja kõlas kokkukogune-nud rahva vali laulmine.

"Ole tervitatud, Niilus, püha jõgi, kes sa ilmusid maa peale rahus, et anda elu Egiptusele! Oo saladuslik jumal, kes sa ajad laiali pimedust, kes sa kastad luhtasid, mis annavad toitu sõnatuile loomadele! Oo tee, mis tuleb taevast, mis joodab maad, oo viljade kaitsja, kes toob rõõmu hüttidesse! Kalade valitseja!... Kui sa tuled alla meie põldude peale, ei puuduta ükski lind nende lõikust. Nisu looja, odra

77

sünnitaja!... Sina annad puhkust miljonite õnnetute kätele ja igavest kindlust templitele."[1]

Samal ajal saabus teiselt kaldalt aujärjepärija tõrvikutega valgustatud paat, mis võeti vastu laulude ja lõbusate hüüetega. Needsamad inimesed, kes poole tunni eest tahtsid kuningapoja tallu sisse murda, langesid nüüd ta ees põrmu või hüppasid vette, et suudelda selle paadi pardaid või mõlasid, millega Egiptuse käskija poeg oli saabunud.

Elavalt ja lõbusalt astus Ramses Tutmosise saatel tõrvikute valgel Saara majja. Teda märgates ütles Kiideon tasakesi Tafetile:

"Ma olen väga rahutu oma tütre pärast, kuid ma ei taha tema isandaga kokku saada. Vaata mu tütre järele."

Ta ronis üle tara, läbis pimeduse varjus aia ning läks siis põldude kaudu Memfise poole.

Talu õuel aga kuuldus juba Tutmosise kõva häält:

"Tere, kaunitar Saara!... Ma usun, et sa meid lahkesti vastu võtad, tänuks muusika eest, mille ma sulle saatsin... "

Lävele ilmus Saara, pea seotud, toetudes ümmardajale.

"Mis see tähendab?" küsis Ramses imestades.

"Jube!... Jube!... " hüüdis Tafet. "Väärjumalate kummardajad tungisid sinu maja kallale. Üks neist tabas kiviga Saarat." "Missugused väärjumalate kummardajad?... " "Noh, needsamad... egiptlased!..."

Ramses mõõtis teda põlastava pilguga, kui aga asjast aru sai, läks maruvihaseks.

"Kes lõi Saarat?... Kes viskas kivi?..." kisendas ta ja haaras neegril õlast kinni.

"Need... seal all kaldal..." vastas ori.

"Hei, valvurid!" karjatas raevunud kuningapoeg. "Kõik talu rahvas relvastada ja see jõuk kinni püüda!... "

Neeger haaras uuesti kirve, valvurid hakkasid kutsuma töölisi nende onnidest, Ramsese kaaskonda kuuluvad sõdurid kohendasid masinlikult mõõka.
"Jumala pärast, mis sa tahad teha?... " palus Saara sosinal, kuningapoja ümbert kinni võttes ja teda tagasi hoides.
"Ma tahan sinu eest kätte maksta!" vastas ta. "Kes on visanud kiviga seda, mis kuulub mulle, on visanud kiviga mind!"

' Algupärastes! allikatest. (Autori märkus.)
78
Üleni kahvatu Tutmosis vangutas pead.
"Kuule, käskija," ütles ta. "Kuidas sa öösi, suure rahva hulgas, neid kuritöö toimepanijaid ära tunned?"
"Mulle ükspuha!... Pleebs on seda teinud ja pleebs vastutab selle eest... "
"Nii ei ütleks ükski kohtunik. Sina aga pead tulevikus olema ülem kohtumõistja," katsus Tutmosis kuningapoega mõistusele tuua.
Ramses jäi mõttesse. Ta sõber jätkas:
"Mõtle, mis ütleb homme vaarao, meie käskija?... Ja milline rõõm on sellest Egiptuse vaenlastel idas ja läänes, kui nad kuulda saavad, et aujärjepärija tungib öösel peaaegu kuningalossi müüride ääres kallale omaenda rahvale... "
"Oo, kui mu isa annaks mulle poolegi sõjaväest! Siis jääksid meie vaenlased igavesti vait, kus nad ka ei oleks!... " pomises kuningapoeg jalga vastu maad põrutades.
"Tuleta lõpuks meelde seda... talupoega, kes enda üles poos... Sul oli nii kahju, et süütu inimene hukkus, aga nüüd... Kas sa tõesti tahad süütuid hukata?... "
"Aitab!" peatas aujärjepärija tumedalt. "Mu viha on nagu veega täidetud anum... Häda sellele, kelle peale see välja valatakse... Läki majja..."
Tutmosis taganes hirmuga paar sammu. Troonipärija võttis Saa-ral käe alt kinni, astus temaga teisele korrusele, pani ta istuma laua taha, millel seisis lõpetamata õhtusöök, tõstis lühtri kõrgemale ja võttis tal sideme pea ümbert ära.
"See polegi haav," hüüdis ta, "vaid ainult sinine muhk!..."
Ta vaatas kaua üksisilmi Saarale otsa.
"Mul pole kunagi mõttesse tulnud, et sul võiks olla muhk," ütles ta. "See muudab väga nägu... "
"Kas ma sulle enam ei meeldi?" küsis Saara vaikselt ja tõstis oma suured ärevust täis silmad tema poole.
"Ma ei mõtelnud nii!... Pealegi läheb see ju mööda... "
Ta kutsus Tutmosise ja neegri ning käskis jutustada, mis siin õhtul oli juhtunud.
"Tema kaitses meid," ütles Saara, "ta asus kirves käes ukse ette..."
"Kas see oli tõesti nii?" küsis kuningapoeg teraselt orja otsa vaadates.
79
"Kas mina oleksin võinud lubada, isand, et sinu majja oleksid tunginud võõrad inimesed."
Ramses silitas ta kräsus pead.
"See oli julge mehe tegu," ütles ta. "Ma kingin sulle vabaduse. Homme saad tasu ja võid pöörduda oma koju."
Neeger tuikus. Ta pühkis kuivaks oma silmad, kus läikisid pisarad, prantsatas põlvili, kolksatas laubaga vastu põrandat ja hüüdis: "Ara aja mind enda juurest ära, isand!"
"Hea küll," vastas aujärjepärija. "Jää minu juurde, aga juba nagu vaba sõdur. Niisuguseid mehi on mul vaja," lisas ta Tutmosise poole vaadates. "Ta ei oska kõnelda nii osavasti nagu raamatuhoidla ülevaataja, kuid on valmis alati võitlema... "
Ta hakkas uuesti pärima kallaletungi üksikasju. Kui aga neeger jutustas talle preestri ilmumisest ja tema poolt tehtud imeteost, haaras kuningapoeg peast kinni ja hüüdis:
"Ma olen kõige õnnetum inimene Egiptuses!... Varsti ma leian preestreid isegi oma sängist... Kust ta tuli?... Kes ta oli?..."

Seda neeger seletada ei teadnud, kuid ütles, et preester kaitses Saarat, et kallaletungi ei juhtinud egiptlased, vaid inimesed, keda preester nimetas Egiptuse vaenlasteks ja keda ta asjatult kutsus avalikult ette astuma.

"Imesid sünnib!... Imesid sünnib!..." kordas kuningapoeg üllatunult, kui ta sängi heitis. "Minu must ori tegutseb nagu vapper sõdur ja täiesti arukas inimene... Preester kaitseb äkki juuditari sellepärast, et ta kuulub mulle... Mis kummaline preester see oli?... Egiptuse rahvas, kes heidab põlvili isegi vaarao koerte ees, tungib kallale aujärjepärija majale mingisuguste Egiptuse vaenlaste juhatuse all... Ma pean ise selle asja välja uurima... "

ÜHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Lõppes toti-kuu, algas paofi-kuu, juuli teine pool. Niiluse vesi

muutus rohelisest valgeks, siis punaseks ja aina tõusis. Kuninga vee-mõõtja Memfises täitus peaaegu kahe mehe kõrguseni, Niilus aga tõusis iga päevaga kahe vaksa võrra. Kõige madalamad kohad olid üle ujutatud, kõrgematelt aga koristati kiiruga lina, viinamarju ja üht puuvillasorti. Kus hommikul oli alles kuiv, seal loksusid õhtul juba lained.

Paistis, nagu oleks jõe sügavuses möllanud ähvardav nägematu veekeeris. See tõstab nagu adraga üles laiu laineid, kallab vaod vahuga üle, hetkeks silub vetepinna tasaseks ja sedamaid keerutab selle uuesti põhjatuiks lehtriteks.

Jällegi tõstab laineid, ajab kokku uusi vee- ja vahumägesid ja aina paisutab ning paisutab kobrutavat jõge, neelates üha uusi maa-ala-sid. Saavutanud mõne tõkke harja, voolas jõgi sellest üle ja langes madalikule, moodustades helkiva järve seal, kus alles nüüdsama pudenesid põrmuks päikese käes kuivanud rohukõrred.

Kuigi veetõus oli saavutanud vaevalt kolmandiku oma kõrgeimast tasemest, oli kogu kaldaäärne juba üle ujutatud. Iga tunniga muutus mõni künkal asuv taluke saareks, ja kui esialgu lahutas teda teistest ainult kitsas veenire, siis vähehaaval see laienes, lõigates elamu lõplikult ära oma naabritest. Inimesed, kes olid läinud tööle jalgsi, tulid sageli koju tagasi paatides.

Paate ja parvi ilmus nähtavale üha rohkem. Mõnedelt püüti võrkudega kalu, mõnedega veeti viljasaaki rehtedesse või ammuvaid kariloomi lautadesse, mõnedega sõideti tuttavate juurde külla, et kuulutada neile rõõmsa naeru ja valjude hüüetega, et Niilus tõuseb. Ühtekokku kogunenud paadid põgenesid mõnikord nagu pardikari laiali laia parve eest, mis tõi Ülem-Egiptusest alla jõeäärseis kivimurdudes murtud määratu suuri kivimürakaid.

Õhus kostis tõusva vee müha, ülesehmatatud lindude kisa ja inimeste lõbusaid laule. Vesi Niiluses tõuseb - viljasaak tuleb rikkalik!

Juurdlus aujärjepärija majale toimunud kallaletungi asjas kestis terve kuu. Igal hommikul sõitis paat ametnike ja vahisõduritega mõne talu juurde. Inimesed kisti töö juurest ära, neid külvati üle

salakavalate küsimustega, peksti keppidega, ja õhtuks tulid Memfises-se tagasi juba kaks paati: üks ametnikega, teine vahistatutega.

Niiviisi võeti ses asjas vastutusele mitusada "kurjategijat", kellest pooled asjast midagi ei teadnud. Paljusid neist ähvardas vangla või mitu aastat sunnitööd kivimurdudes. Kuid ei kallaletungi algatajaist ega preestrist, kes manitses rahvast laiali minema, ei läinud korda midagi teada saada.

Kuningapoeg Ramsese iseloomus oli kõrvuti koos äärmiselt vasturääkivaid jooni. Ta oli äge nagu lõvi ja kangekaelne nagu härg, kuid samal ajal oli talle omane selge mõistus ja sügav õiglustunne.

Nähes, et juurdlus, mida ametnikud toimetavad, ei anna mingisuguseid tulemusi, sõitis kuningapoeg ükskord ise paadis Memfi-sesse ja käskis ennast vanglasse sisse lasta.

Vangla, mis oli ehitatud künkale ja kõrge müüriga piiratud, koosnes suurest hulgast kivi-, telliskivi- ja puuehitustest. Kuid need olid enamasti kas väravad või vangivalvurite eluhooned. Vangid elutsesid paekivisse raiutud maa-alustes koobastes.

Vangla õuele astudes nägi aujärjepärija salka naisi, kes olid üht vangi pesemas ja söötmas. Alasti inimene, kes sarnanes rohkem luukerega, istus maas; ta jalad ja käed olid pistetud ruudukujulisse lauda tehtud aukudesse, mis asendasid raudu.

"Kas see õnnetu juba kaua nõndaviisi kannatab?" küsis aujärjepärija.

"Kaks kuud," vastas vangivalvur.

"Kas tal tuleb veel kaua istuda?"

"Kuu aega."

"Milles ta süüdi on?"

"Solvas ametnikku, kes kogus makse."

Kuningapoeg pöördus ära ja nägi teist salka, mis koosnes naistest ja lastest. Nende hulgas oli ka üks vanamees. "Kas need on ka vangid?"

"Ei, Kõrgus. See on ühe kägistamissurma mõistetud kurjategija perekond. Nad ootavad, et pärast otsuse täidesaatmist surnukeha kätte saada. Näe, seal teda viiaksegi hukkamisele... " seletas valvur.

Ja pöördudes inimeste salga poole, ütles ta:

"Kannatage veel pisut, kullakesed, kohe antakse surnukeha teile välja."

"Suur tänu, kallis härra," vastas vanamees, nähtavasti kurjategija

isa. "Me tulime kodunt välja eile õhtul ja linad jäid meil põllule, vesi jões aga tõuseb!... "

Kuningapoeg peatus ja kahvatas.

"Kas sa tead seda," pöördus ta valvuri poole, "et mulle kuulub armuandmise õigus?"

"Jah, kuningapoeg," vastas valvur kummardades ja lisas siis: "Seaduse järgi, päikese poeg, peab sinu selles paigas viibimise mälestuseks kergendatama karistust neil, kes on süüdi mõistetud kuritöödes usu ja riigi vastu, kui nad ennast hästi ülal on pidanud. Nende inimeste nimekiri pannakse sinu jalgade ette kuu aja jooksul."

"Aga kas sellel, keda praegu peab ära kägistatama, ei ole õigust kasutada minu armu?"

Valvur ainult kummardas ja laotas vaikides käsi.

Nad liikusid edasi. Läbisid mitu õue. Paljal maal asuvais puust puurides kohmitsesid kurjategijad, kellele oli mõistetud vanglakaristus. Ühest hoonest kostis jubedat kisendamist: seal peksti kedagi, et ülestunnistust välja pigistada.

"Näidake mulle inimesi, keda süüdistatakse kallaletungis minu majale," käskis sellest vaatepildist vapustatud aujärjepärija.

"Neid on üle kolmesaja mehe."

"Valige välja teie arvamist mööda kõige suuremad süüdlased ja kuulake neid üle minu juuresolekul. Aga ma ei taha, et nad mind ära tunneksid."

Aujärjepärija juhatati ruumi, kus kohtu-uurija ülekuulamist toimetas. Kuningapoeg käskis tal asuda oma tavalisele kohale, ise aga istus ühe samba varju.

Peagi hakkasid ühekaupa ilmuma süüdistatavad. Kõik olid kõhnad, tuimade, hullumeelsete silmadega, karvadesse kasvanud.

"Dutmose," pöördus uurija ühe poole neist. "Jutusta, kuidas te auväärt troonipärija majale kallale tungisite."

"Räägin tõtt nagu Osirise kohtu ees. See oli selle päeva õhtul, kui Niilus tõusma hakkas. Mu naine ütles mulle: "Läki, vanamees, künka otsa, sealt näeme ennemini signaali Memfisest." Me läksime künka otsa, kust oli hõlpsam näha signaali Memfisest. Siis tuli mu naise juurde keegi sõdur ja ütles: "Läki koos sinna aeda, sööme seal viinamarju." Noh, mu naine läks selle sõduriga, mina aga sain kole vihaseks ja jälgisin neid üle aia. Kas nad pugusid kive aujärjepärija majja või mitte, seda ma ei tea ütelda, sest puude tagant ja pimedas polnud midagi näha."

"Kuidas sa siis oma naisel sõduriga minna lasksid?" küsis uurija. "Aga mis ma võisin parata? Otsustage ise, teie heldus. Mina olen ainult lihtne maamees, tema aga on sõjaväelane, kuninga sõdur."
"Aga kas preestrit nägid, kes teiega kõneles?"
"See ei olnud preester," vastas talupoeg veendunult. "See oli arvatavasti jumal Num[1] ise, sest ta tuli välja viigipuu tüve seest ja pea oli tal nagu oinal."
"Kas sa ise nägid, et tal oli oina pea?"
"Vabandage, ma hästi ei mäleta, kas nägin ise või rääkisid sellest inimesed. Mu silmade ees oli udu murest naise pärast." "Kas sa aeda kive pildusid?"
"Milleks ma oleksin pidanud pilduma? Kui oleksin tabanud naist, siis oleks mul olnud pahandusi nädalaks ajaks, kui aga sõdurit, siis tema oleks mulle kõhtu niisuguse matsu andnud, et mul keel suust välja oleks kukkunud. Mina olen ju ainult lihtne maamees, tema aga - meie surematu isanda sõdur."
Aujärjepärija andis samba tagant märku. Dotmose viidi ära, tema asemele toodi sisse Anupa. See oli lüheldast kasvu talupoeg. Ta turjal oli näha värskeid kepivorpe.
"Räägi nüüd, Anupa," pöördus uurija tema poole, "kuidas see lugu aujärjepärija aeda tungimisega õige oli!"
"Päikese silm, tarkuse astja!" vastas talupoeg. "Sa tead väga hästi, et mina kalalletungi ei korraldanud. Mu naaber tuli minu juurde ja ütles: "Läki mäele, Anupa, Niilus tõuseb." Mina aga ütlen temale: "Kas ikka tõesti?" Tema: "Sa oled rumalam kui eesel, sest eesel kuuleks muusikat mäel, sina aga ei kuule." Siis vastasin mina talle: "Mina olen loll sellepärast, et mulle pole kirja õpetatud; aga vabanda mind: muusika on üks asi, veetõus hoopis teine asi." Tema selle peale: "Kui vesi ei tõuseks, siis poleks inimestel asja rõõmustada, mängida ja laulda." Noh, me läksimegi mäele. Seal oli aga muusika juba laiali aetud ja pilluti kive aeda... "
"Kes pildus?"
"Mina ei pannud tähele. Need inimesed ei olnud talupoegade moodi, olid ennemini roojaste parasküütide moodi, kes surnuid lahkavad."

1 Num - Vana-Egiptuse jumal-looja, keda tavaliselt kujutatakse oina peaga inimesena. Egiptuse mütoloogia järgi voolis ta pottsepakedral maakera ja inimesed.

"Kas preestrit nägid?"
"Teie helduse loal, see polnud preester, vaid ennemini mõni vaim, kes kaitseb aujärjepärija maja, elagu ta igavesti!" "Miks just vaim?"
"Sellepärast, et aeg-ajalt muutus ta nähtamatuks." "Võib-olla ta jäi rahvahulga varju?"
"Muidugi, aeg-ajalt jäi ta ka inimeste varju, aga ka ise paistis ta kord kõrgemana, kord madalamana... "
"Võib-olla ronis ta vahel künka otsa ja vahel astus alla?"
"Ehk ronis ja ehk astus alla ka. Aga võib-olla muutus ka ise pikemaks ja lühemaks. See oli suur imetegija. Niipea kui ta vaid ütles, et "Niilus hakkab kohe tõusma", kui Niilus sedamaid hakkaski tõusma."
"Aga kas sa kive pildusid, Anupa?"
"Kuidas ma oleksin võinud julgeda pilduda kive aujärjepärija aeda?... Ma olen ju lihtne talupoeg ja säärase pühaduseteotuse eest oleks mu käsi ära kuivanud."
Kuningapoeg käskis ülekuulamise lõpetada. Kui aga süüdistatavad ära olid viidud, pöördus ta uurija poole:
"Tähendab, need inimesed kuuluvad kõige suuremate süüdlaste hulka?"
"See on tõesti nõnda, Kõrgus," vastas uurija.
"Sel juhul on vaja nad kõik täna vabaks lasta. Ei tohi pidada inimesi vangis selle eest, et nad tahtsid vaadata, kas vesi pühas Niiluses tõuseb, või selle eest, et nad kuulasid muusikat."

"Ülim tarkus kõneleb sinu suu läbi, kuningapoeg," ütles uurija. "Mulle anti käsk leida kõige suuremad süüdlased ja ma valisin välja need, keda leidsin. Kuid minu võimuses pole neile vabadust tagasi anda."

"Miks?"

"Vaata, auväärseim isand, seda kasti. Ta on täis papüüruseid, kuhu on kirja pandud selle kohtuasja aktid. Memfise kohtunik saab iga päev raporti selle asja käigust ja teatab sellest kuningale. Milleks aga muutuks nii paljude õpetatud kirjutajate ja suurte meeste töö, kui süüalused vabastataks?"

"Aga nad on ju süütud!" hüüdis kuningapoeg.

"Kallaletung oli. Tähendab kuritöö on olemas. Kus on kuritöö, peavad olema ka kurjategijad. Ja see, kes kord on sattunud võimude kätte ja aktidesse üles pandud, ei või ilma tagajärgedeta minema

85

pääseda. Kõrtsis inimene joob ja maksab selle eest; laadal ta ostab või müüb midagi; põllul ta külvab ja lõikab; külastades matusepai-ku, saab ta kaasa esivanemate õnnistuse. Kuidas võiks siis olla, et keegi, kes tuleb kohtusse, pöördub sealt koju tagasi tühjalt, otsekui rändaja, kes jääb peatuma poolel teel ja eesmärki saavutamata koju tagasi läheb?"

"Sa kõneled targasti," vastas aujärjepärija. "Ütle mulle siiski: kas ka kuningal pole õigust neid inimesi vabastada?" Uurija pani käed risti ja langetas pea.

"Jumalatega võrdne võib teha kõik, mis ta tahab: vabastada süüalused, isegi siis, kui otsus on juba tehtud, hävitada kõik aktid asja kohta, kuid lihtsureliku inimese poolt oleks see pühaduseteo-tamine."

Kuningapoeg lahkus uurija juurest ja käskis valvurit, et kõiki süüaluseid tema, kuningapoja arvel paremini toidetaks. Siis sõitis ta erutatuna teisele kaldale üle jõe, mille vesi üha tõusis, ja läks lossi, paluma, et vaarao selle õnnetu asja ära lõpetaks.

Kuid sel päeval oli kuningal ees palju usutalitusi ja nõupidamisi ministritega, nii et aujärjepärijal ei läinud korda temaga kokku saada. Siis pöördus kuningapoeg ülemkirjutaja poole, kellel sõjaministri järel oli kõige suurem mõju õukonnas. See vana ametnik, ühe Memfise templi preester, võttis kuningapoja vastu viisakalt, kuid külmalt, kuulas ta ära ja vastas:

"Mind paneb imestama, et sa tahad meie isandat tülitada niisuguste asjadega. See on just niisama, nagu paluksid sa mitte hävitada rohutirtse, kes on laskunud põllule."

"Kuid need on ju süütud inimesed!... "

"Me ei või seda teada, Kõrgus, sest süü või süütuse üle otsustab seadus ja kohus. Üks asi on aga mulle päris selge: riik ei või taluda, et inimesed tungiksid võõrasse aeda, veel vähem, et nad tõstaksid käe aujärjepärija omandi vastu."

"Sul on muidugi õigus, aga kus on süüdlased?" küsis kuningapoeg.

"Kus pole süüdlasi, peavad olema vähemalt karistatud. Mitte kuritöö, vaid karistus, mis sellele järgneb, õpetab inimesi, et seda ei tohi teha."

"Ma näen," katkestas teda aujärjepärija, "et sa ei toeta minu palvet Tema Majesteedi ees."

"Tarkus kõneleb sinu sü kaudu, kuningapoeg," vastas aukandja.

86

"Ma ei luba endale kunagi anda oma isandale säärast nõu, mis õõnestaks võimu autoriteeti..."

Kuningapoeg tuli koju vaevatuna, sügavas nõutuses. Ta tundis, et mitusada inimest kannatavad ülekohtu all, ja nägi, et ei suuda neid päästa, nagu ta ei suudaks päästa inimest, kelle peale on langenud obelisk või templisammas.

"Minu käed on liiga nõrgad, et seda hoonemürakat püsti ajada," mõtles ta oma südameängistuses.

Ta tundis esmakordselt, et on olemas jõud, mis kaugelt ületab tema tahtejõu: riiklikud huvid, millele alistub isegi kõikvõimas vaarao ja millega peab leppima ka tema, troonipärija.

Öö saabus. Ramses käskis teenritel mitte kedagi vastu võtta ja sammus üksi oma paviljoni terrassil ning mõtles:

"See on hirmus!... Seal lasksid Nitageri võitmatud polgud mind läbi, siin aga astuvad vanglavalvur, kohtu-uurija ja ülemkirjutaja minu teele risti ette... Kes nad niisugused on?... Viletsad teenrid minu isa juures, elagu ta igavesti, kes võib nad hetkel ajal orjaks teha ja kivimurdudesse saata. Kuid miks ei või mu isa anda armu süütui-le?... Nõnda tahab riik?... Aga mis asi see riik on?... Mida ta sööb, kus ta magab, kus on tema käed ja mõõk, mida kõik kardavad?... "

Ta vaatas aeda; puude vahel, künka tipul, tõusid taeva poole kaks määratu suurt pülooni, kus põlesid valvurite tõrvikud. Talle tuli pähe, et need valvurid kunagi ei maga, püloonid aga kunagi ei söö, ja siiski on mõlemad olemas. Iidsed, purustamatud püloonid, võimsad nagu valitseja, kes nad püstitas - Ramses Suur!

Nihutada paigalt need kantsid ja sajad nendetaolised? Petta nende ja tuhandete teiste valvurite valvsust, kes kaitsevad Egiptuse julgeolekut? Rikkuda seadusi, mis on andnud Ramses Suur ja veelgi võimsamad valitsejad ja mida kakskümmend dünastiat on pühitsenud oma tunnustusega?...

Nii hakkas Ramsese hinges alles esmakordselt selguma ähmane, kuid hiiglaslik kuju - riik. Riik, see oli midagi ülevamat kui Amoni tempel Teebais, midagi grandioossemat kui Cheopsi püramiid, midagi iidsemat kui Sfinks , midagi kindlamat kui graniit. Selles määratu suures, kuigi nähtamatus hoones olid inimesed nagu sipelgad

' Sfinks - päikesejumala või kuninga kujutus lamava inimpeaga lõvi kujul. Hiiglasfinks Cheopsi püramiidi lähedal, mis on välja raiutud monoliitsest kaljupangast, on pärit IV aastatuhandest e.m.a.

kaljupraos, vaarao aga nagu rändarhitekt, kes vaevalt saab mahti panna müüri ühe kivi, ja juba läheb. Müürid aga kasvavad põlvest põlve ja hoone seisab purustamatult.

Veel iialgi ei olnud tema, kuningapoeg, tundnud ennast nii tähtsusetuna nagu sel hetkel, mil tema vaade eksles öises pimeduses Niiluse kohal lossi püloonide ja Memfise templite ähmaste, kuid Üevate siluettide vahel.

Äkki kostis puude vahelt, mille oksad ulatusid terrassini, hääl: "Ma tean sinu kurbust ja õnnistan sind. Kohus ei vabasta süüalu-seid talupoegi, kuid nende asi lõpetatakse ja nad pöörduvad rahus oma hüttidesse, kui sinu mõisa valitseja loobub kaebusest kallaletungi pärast."

"Kas see oli siis minu valitseja, kes kaebust tõstis?" küsis kuningapoeg imestades.

"Jah. Ta andis selle sisse sinu nimel, aga kui ta ei ilmu kohtusse, siis puudub kahjukannataja, aga kus ei ole kahjukannatajat, seal ei jle ka kuritegu."

Miski kahises põõsastes.

"Oota!" hüüdis Ramses. "Kes sa oled?"

Keegi ei vastanud, aga talle paistis, nagu oleks teisel korrusel põlevast tõrvikust heidetud valguseribas vilksatanud raseeritud pea ja pantrinahk.

"Preester!..." sosistas aujärjepärija. "Miks ta peaks küll ennast peitma?..."

Aga sealsamas taipas ta, et preestrile võib ta nõuanne, mis segab õigusemõistmise käiku, kalliks maksma minna.

KAHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Suurema osa ööst saatis Ramses mööda palavikulistes unedes. Kord viirastus talle riik - lõpmatu labürint võimsate müüridega, mida millegagi polnud võimalik läbi murda, kord ilmus talle preestri varjukuju, kelle üksainus tark sõna juhatas talle, kuidas labürindist välja pääseda. Niisiis astusid ta ette kaks võimsat jõudu: riigi huvid,

mida ta tänini kujutles ähmaselt, kuigi oli troonipärija, ja preestrite kast, keda ta tahtis puruks litsuda ja endale alistada.

See oli raske öö. Kuningapoeg viskles oma asemel ja küsis endalt: kas ta ei ole seniajani olnud pime ja alles täna nägijaks saanud, et veenduda oma rumaluses ja tühisuses. Hoopis uues valguses paistsid talle täna ema hoiatused, isa tagasihoidlikkus oma kõigekõrgema tahte avaldamisel ja isegi minister Herihori karmus.

"Riik ja preestrid!... " kordas ta läbi une ja külm higi kattis ta keha.

Ainult taevased jumalad teavad, mis oleks juhtunud, kui Ramse-se hinges oleksid jõudnud kasvada ja küpseda mõtted, mis sel ööl sündisid. Võib-olla oleks ta vaaraoks saades olnud üks kõige õnnelikumaid nende hulgast ja oleks valitsenud kauem kui teised käskijad. Võib-olla oleks tema nimi maa-aluste ja maapealsete templite müüridele raiutuna kandunud suurimast aupaistest ümbritsetuna järeltulevate põlvedeni. Võib-olla poleks tema ja ta dünastia kaotanud trooni ja Egiptus oleks vältinud suuri vapustusi sel temale nii raskel ajal.

Kuid koiduvalgus hajutas viirastused, mis keerlesid kuningapoja palava pea kohal, ja järgnevad päevad tõid järsu muutuse tema kujutlusse riigihuvide kõigutamatusest.

Vangla külastamine Ramsese poolt ei jäänud süüalustele tagajärjetuks. Uurija teatas sellest viivitamatult ülemkohtunikule. Kohtunik vaatas asja uuesti läbi, kuulas ise üle osa süüaluseid, vabastas neist suurema osa mõne päeva jooksul ja kiirustas teiste asja läbivaa-tamist.

Kui aga nõudja kohtusse ei ilmunud, hoolimata sellest, et teda hüüti nii kohtukojas kui turuplatsil, lõpetati kallaletungi asi ja kõik süüdistatavad lasti vabaks. Tõsi küll, üks kohtunikest tähendas, et seaduse järgi peaks alustama protsessi aujärjepärija mõisa valitseja vastu valesüüdistuse asjas, ja kui see peaks tõeks tehtama, siis määrama talle samasuguse karistuse kui see, mis ähvardas süüaluseid. Kuid see küsimus summutati ära.

Valitseja, kelle aujärjepärija viis üle Takensi nomosesse, kadus kohtunike vaateväljalt ja peagi kadus kuhugi ka papüürustekast toimikutega kallaletungi asjas.

Kui Ramses sellest teada sai, läks ta ülemkirjutaja poole ja küsis naeratades:

"Noh, auväärt isand, süütud on vabaks lastud, nende kohta käivad

toimikud on jumalavallatult hävitatud, kuid sellest hoolimata pole võimu prestiiž kannatada saanud?"

"Kallis kuningapoeg," vastas ülemkirjutaja tavalise külma rahuga. "Ma ei arvanud, et sa ühe käega annad sisse kaebuse ja teise käega püüad seda tagasi võtta. Pleebs solvas kuningapoega, meie kohus oli süüdlasi karistada. Aga kui sina süü andeks andsid, siis riik selle vastu vaidlema ei hakka."

"Riik!... Riik!... " kordas Ramses. "Riik, see oleme meie," lisas ta silmi pilutades.

"Jah, riik - see on vaarao ja... tema ustavaimad sulased," vastas kirjutaja.

Sellest jutuajamisest kõrge aukandjaga piisas, et hajutada aujärjepärija teadvuses tärkamisel olevat võimsat, kuigi veel ähmast kujutlust "riigi" tähtsusest. Niisiis, riik, see pole mingi igavene, purustamatu hoone, millesse vaaraod peaksid kivi kivi peale lisama oma suuri tegusid, vaid ennemini hunnik liiva, mida iga valitseja puistab ümber nõnda, nagu heaks arvab. Riigis ei ole neid kitsaid uksi, mida nimetatakse seadusteks ja millest läbi minnes igaüks, olgu ta talupoeg või troonipärija, peab kummarduma. Selles hoones on palju mitmesuguseid käike ja uksi, kitsaid väikestele ja nõrkadele, väga laiu ja isegi mugavaid tugevatele.

"Kui nii," tärkas kuningapoja peas uus mõte, "siis ma panen maksma korra, mis mulle meeldib... "

Ja talle meenusid kaks inimest: vabastatud neeger, kes käsku ootamata oli valmis andma elu selle eest, mis kuulus aujärjepärijale, ja tundmatu preester.

"Kui mul sääraseid inimesi rohkem oleks, siis valitseks minu tahe nii Egiptuses kui ka Egiptuse piiride taga!" ütles ta endamisi ja otsustas preestri tingimata üles otsida.

Arvatavasti oli ta seesama, kes hoidis rahva vaos kallaletungi ajal tema majale. Ta mitte ainult ei tunne hästi seadusi, vaid oskab ka rahvahulka juhtida.

"Väärt inimene!... Ma pean ta üles leidma... "

Sellest ajast peale hakkas Ramses sõitma väikeses paadis üheainsa sõudjaga mööda talupoegade hütte oma mõisa naabruses. Hitoon seljas, suur parukas peas, pikk mõõdujoontega varustatud latt käes, võidi teda pidada inseneriks, kes uurib veetõusu.

Talupojad andsid talle hea meelega mitmesuguseid seletusi vee-tõusu asjas ja palusid parajal juhul, et valitsus mõtleks välja mingisuguse

kergema veetõstmise viisi kui pang vinna otsas. Nad rääkisid troonipärijale ka kallaletungist mõisale, ütlesid, et ei tea, kes olid kivide viskajad. Tuletasid meelde ka preestrit, kellel läks korda rahvahulka rahustada. Aga kes ta oli, seda nad ei teadnud.

"Meie kandis," ütles keegi talupoeg, "on üks preester, kes arstib silmi, ja teine, kes ravib haavu ja paneb murdunud käe või jala I*a-hasse. On mõned, kes õpetavad lugema ja kirjutama. Üks mängib kaksikflöödil, ja isegi õige hästi. Aga seda, kes tookord aujärjepärija aeda ilmus, nende hulgas ei ole ja ka nemad ise ei tea temast midagi. Arvatavasti oli see jumal Num või mõni vaim, kes kaitseb kuninga-poega, elagu ta igavesti ja ärgu kaotagu iialgi söögiisu!... "

"Kes teab, võib-olla see oligi tõesti vaim?" mõtles Ramses.

Egiptuses võis ennemini kohata kurje või häid vaime kui näiteks seda ära oodata, et tuleb vihma.

Niilus muutus punasest pruuniks ja saavutas augustis, hatori-kuus, poole oma kõrgusest. Kaldatammides avati lüüsid ja vesi hakkas kiiresti täitma kanaleid ja hiiglasuurt kunstlikku Moerise järve Faijumi1 provintsis, mis oli kuulus imekaunite rooside poolest. Alam-Egiptus kujutas endast nüüd otsekui merelahte, mida piiravad künkad, mille nõlvadel asuvad majad ja aiad. Ühendus kuiva maad mööda katkes täielikult ja jõel saalis hulk paate - valgeid, kol-laseid, punaseid ja tumepruune, mis sarnanesid sügislehtedega. Kõige kõrgemates kohtades lõpetati puuvillasaagi koristamist, niideti teist korda ristikheina ja hakati koguma tamarindi- ja õlipuude vilju.

Suurveest üleujutatud taludest ükskord mööda sõites märkas Ramses ühel saarekesel ebatavalist liikumist. Sealtsamast puude tagant oli kuulda naiste valju kisendamist.

"Arvatavasti on keegi surnud," mõtles aujärjepärija.

Teiselt saarekeselt viidi väikestel paatidel minema kotte viljaga ja karielajaid; inimesed, kes majapidamishoonete juures seisid, sõimasid ja ähvardasid paadis istujaid.

"Vist on naabrid tülli läinud... " otsustas Ramses.

Kaugemal taludes oli rahulik, kuid inimesed, nende elanikud, selle asemel et tööd teha või laule laulda, istusid vaikides maas.

"On töö lõpetanud ja puhkavad."

Ühe saarekese juurest lahkus paat nutvate lastega; keegi naine sööstis paadile järele ja vööni vees seistes ähvardas rusikaga.

1 Faijumi nomos asus samanimelises oaasis Niiluse deltast lääne pool.

"Lapsi viiakse kooli," mõtles Ramses.

Lõpuks hakkasid kõik need pildid teda huvitama.

Ühelt järgmiselt saarelt kostis jälle kisa. Kuningapoeg tõstis käe silmade ette ja nägi maas lamavat inimest, keda neeger kepiga peksis.

"Mis siin toimub?" küsis Ramses paadimehelt.

"Kas te siis ei näe, härra," vastas paadimees naerul näol. "Pekstakse vaest maameest. On milleski eksinud, eks siis nüüd nahk vastuta."

"Aga kas sina ise ei olegi talupoeg?"

"Mina?" vastas paadimees uhkelt. "Mina olen vaba kalur. Annan saagist ära, mis kuningale kuulub, ja võin sõita mööda kogu Nulust esimestest koskedest kuni mereni välja. Kalur, see on nagu kala või metshani, maamees aga on nagu puu: toidab isandaid oma viljaga ja ei saa kuhugi ära joosta. Ainult ägab, kui kupjad tema koort rikuvad. OhohooL. Vaadake sinnapoole!" hüüdis enesega rahul olev kalur. "Hei, isa! Ära kõike vett ära rüüpa!... Sedaviisi tuleb veel viljaikaldus."

See lõbus hüüe käis inimeste salga kohta, kes olid tegevuses kaunis kummalise asjaga. Mõned alasti mehed, kes seisid kaldal, hoidsid üht inimest jalust kinni ja kastsid teda, pea ees, jõkke, esmalt kaelani, siis rinnuni ja viimaks vööni. Kõrval seisis määrdunud hitooni ja lambanahkse parukaga mees, malakas käes. Pisut eemal kisendas kõigest jõust keegi naine, keda mehed kätest kinni hoidsid.

Kepihirm oli vaarao õnnelikus riigis niisama tavaline nagu toit ja uni. Peksti lapsi ja täiskasvanuid, talupoegi ja käsitöölisi, sõdureid, ohvitsere ja ametnikke. Igaüks võis saada oma jao kepihoope, välja arvatud preestrid ja kõige kõrgemad ametnikud - neil ei olnud enam, kes neid peksaks. Seepärast vaatas aujärjepärija talupoega, keda kepiga peksti, kaunis ükskõikselt, kuid tema tähelepanu tõmbas endale talupoeg, keda kasteti vette.

"Hohohoo!" naeris paadimees edasi. "Tublisti pumpavad talle sisse!... Sedaviisi paisub ta nii, et naisel tuleb ta niudekate laiemaks lasta."

Ramses käskis kaldale sõuda. Vahepeal oli talupoeg veest välja võetud, tal lasti ennast tühjaks köhida ja haarati uuesti jalust, ilma et oleks tähele pandud naise ebainimlikku kisa, kes küünistas ja hammustas teda kinni hoidvaid inimesi.

"Pea kinni!" hüüdis Ramses talupoega tirivatele piinajatele.

92

"Jätkake oma tööd!" pistis lambanahast parukaga mees läbi nina kisendama. "Vaata, kus julge mees välja tulnud!..."

Samal silmapilgul virutas Ramses talle mõõdulatiga, mis õnneks ei olnud liiga raske, täiest jõust vastu pead. Sellest hoolimata oli määrdunud hitooni omanik äkki istukil maas, haaras peast kinni ja vaatas kallaletungijale segaste silmadega otsa.

"Ma aiman," sõnas ta oma hariliku häälega, "et mul on au kõnelda tähtsa isikuga... Saatku sind, mu isand, hea meeleolu ja ärgu iialgi valgugu sapp laiali sinu kehas."

"Mis te teete selle mehega?... " katkestas teda kuningapoeg.

"Sina, mu isand," vastas lambanahkse parukaga mees jällegi läbi nina, "küsid nagu mõni välismaalane, kes ei tunne kohalikke kombeid ega inimesi ja kõneleb nendega liiga vabalt. Tea siis, et mina olen auliku Dagoni, Memfise kõige tähtsama pankuri maksukoguja; ja kui see sind kahvatama ei pane, siis tea lisaks seda, et Dagon on aujärjepärija - elagu ta igavesti! - rentnik, volinik ja sõber, ja et sina oled tarvitanud vägivalda kuningapoeg Ramsese maa peal, mille kohta minu inimesed võivad tunnistada... "

"Tähendab, see... " tahtis kuningapoeg teda katkestada, kuid peatus järsku. "Missuguse õigusega te punate nii üht talupoega, kes kuulub aujärjepärijale?"

"Tema, lontrus, ei taha makse maksta, aujärjepärija varalaegas aga on tühi."

Ta abilised, kes nägid, missugune häda tabas nende ülemat, lasksid oma ohvri lahti ja seisid nõutult nagu peata keha liikmed. Vabanenud talupoeg hakkas jälle vett kõrvadest välja raputama ja sülitama, tema abikaasa aga langes päästja jalgade ette.

"Kes sa ka ei oleks," tänitas ta ja sirutas käed palves kuningapoja poole, "kas jumal või isegi vaarao saadik, kuula ära meie häda. Me oleme talupojad, kes kuuluvad troonipärijale - elagu ta igavesti! -, ja oleme kõik maksud ära maksnud: hirsi ja nisu, lilled ja härjanahad. Aga nüüd tuleb meie juurde see mees ja käsib, et talle antaks veel seitse mõõtu nisu. "Mis õigusega?" küsib mu mees. "Maksud on juba makstud." Tema lükkab mu mehe pikali, tallab teda jalgadega ja ütleb: "Selle õigusega, et nõndaviisi on käskinud auväärt Dagon." -"Kust ma peaksin selle võtma," vastab mu mees, "kui meil ei ole kübetki vilja ja juba kuu aega sööme ainult lootose juuri ja seemneid, ja neidki on raskeks läinud saada, sest suured härrad armastavad ennast nende õitega lõbustada.""

93

Naine takerdus ja hakkas nutma. Ramses ootas kannatlikult, kunas ta rahuneb. Talupoeg aga, keda natukese aja eest vette kasteti, urises:

"See naine tõmbab oma lobaga meile häda kaela. Kas ma ei ütelnud sulle, et ma ei armasta, et naised segavad ennast minu asjadesse!"

Samal ajal läks maksukoguja paadimehele lähemale ja küsis temalt tasakesi, osutades Ramsesele: "Kes see piimahabe on?"

"Et su keel otsast kukuks!" vastas paadimees. "Kas sa ei näe, et see peab olema keegi tähtis isand: maksab hästi ja lööb kõvasti."

"Ma taipasin kohe," sosistas maksukoguja, "et küllap ta on mõni tähtis isik. Kui ma noor olin, pidutsesin mõnegi korra tähtsate härrade seltskonnas."

"Nähtavasti nendest pidudest sul ongi rasvased laigud riietele jäänud," turtsatas paadimees vastuseks.

Naine, olles oma nutu ära nutnud, hakkas uuesti kõnelema:

"Täna aga tuleb see kirjutaja oma inimestega ja ütleb minu mehele: "Kui sul nisu ei ole, siis anna meile oma kaks poega; siis jätab auväärt Dagon sulle selle maksu maha ja maksab kummagi poisi eest pealekauba veel ühe drahmi aastas...""

"Häda on mul sinuga!" käratas tema peale mees, keda nüüdsama oli uputatud. "Hukka saadad meid kõiki oma lobisemisega... Ära kuula teda, hea härra," pöördus ta Ramsese poole. "Lehm arvab, et ta sabaga kärbsed ära ehmatab, eidele paistab, et ta oma keelega maksukoguja minema ajab. Nad ei tea seda, ei üks ega teine, et nad on lollid."

"Ise oled loll!" katkestas teda naine. "Hiilgav härra... Väljanägemine on sul nagu kuningapojal... "

"Olge tunnistajaks," sosistas maksunõudja oma meestele, "et see naine teotab jumalaid... "

"Lõhnav lill! Su hääl on nagu flöödiheli... Kuula mind ära," palus naine Ramsest. "Niisiis, mu mees ütleb sellele ametnikule: "Ma annaksin teile ennemini ära kaks härga, kui mul oleks, kui oma poisid, isegi kui te mulle kummagi eest neli drahmi aastas maksaksite. Kui laps kodunt välja teenima läheb, ei näe teda enam keegi...""

"Ma peaksin enda parem üles pooma! Parem oleks, kui kalad sööksid mu ihu Niiluse põhjas!" ägas mees. "Sa saadad kogu talu hukka oma kaebamisega... Küll on eit!..."

94

Kui maksunõudja märkas toetust asjast kõige enam huvitatud poolelt, astus ta ette ja ütles, jällegi läbi nina:

"Sest ajast peale, kui päike tõuseb kuningalossi tagant ja loojub püramiidide taha, on sel maal toimunud mitmesuguseid imesid... Vaarao Semempsesi[1] ajal sündis Kochomi[2] püramiidide juures imeasju ja katk käis üle Egiptuse. Boetose[3] ajal avanes maa Bubastise all ja neelas palju inimesi... Neferchesi[4] ajal oli Niiluse vesi üheteistkümne päeva jooksul magus nagu mesi. On juhtunud veel suuremaidki imesid, mida ma tean, sest ma olen täis tarkust. Aga ma pole kunagi näinud, et veest tuleks välja keegi tundmatu ja hakkaks auväärt troonipärija mõisas takistama maksude kogumist... "

"Vait!" käratas Ramses. "Ja kasi minema siit! Keegi ei võta teilt teie lapsi," lisas ta naise poole pöördudes.

"Minul pole raske siit minema minna," vastas maksunõudja, "sest minu käsutuses on kerge paat ja viis sõudjat. Aga andke mulle, auväärt härra, kaasa mingi märk minu isanda Dagoni jaoks."

"Võta parukas maha ja näita märki oma kolul," sõnas aujärjepärija. "Dagonile aga ütle, et samasugused märgid kirjutan ma talle üle kogu keha."

"Kas kuulete, milline teotamine!" sosistas maksunõudja oma meestele, sügavate kummarduste saatel kalda poole taganedes.

Ta istus lootsikusse; kui tema abilised paadi kaldalt lahti olid tõuganud ja nad paarkümmend sammu eemale olid jõudnud, näitas ta kalda poole rusikat ja kisendas:

"Et teil soolikad sees keerdu läheksid, mässajad! Pühaduseteotajad!... Ma lähen siit otsemat teed troonipärija juurde ja räägin talle, mis tema mõisas toimub... "

Siis haaras ta malaka ja hakkas oma mehi selle eest vemmeldama, et nad polnud tema kaitseks välja astunud.

"Nõnda sünnib veel sinuga ka!... " karjus ta Ramsest ähvardades.

Tulivihaselt hüppas kuningapoeg paati ja käskis paadimehel jul-

1 Semempses - kuningas Semerheti kreekapärane nimi. Valitses I dünastia eelviimase vaaraona (umbes a. 3200-3100 e.m.a.).

2 Kochom - linn Faijumi oaasi idaosas. XII dünastia aegu (II aastatuhande algul e.m.a.) ehitati siin püramiidi.

' Boetos - vaarao Badžau kreekapärane nimi. Valitses II dünastia esimese kuningana (umbes a. 3100-3000 e.m.a.).

Neferches (õigemini Nefercheres) - üks II dünastia vaarao (nimi on kreekapäraselt moonutatud).

tunud liigkasuvõtja ametnikule järele kihutada. Kuid lambanahkse parukaga tegelane viskas malaka käest ja haaras ise mõlad, tema mehed aga aitasid teda nii suure hoolega, et tagaajamisest ei tulnud midagi välja.

"Ennemini võtab öökull pääsukese kinni, kui meie neid, mu kaunis isand," ütles paadimees naerdes Ramsesele. "Aga te ei ole vist küll veetehnik, vaid ohvitser, võib-olla koguni kuninga enda kaardiväest? Kohe partsti vastu pead! Mulle on see asi tuttav: ma olen ise viis aastat sõjaväes teeninud ja peksnud inimesi vastu pead ja kõhtu, ja ma ei elanud maailmas halvasti. Kui aga mõni mind jalust maha lööma juhtus, siis taipasin kohe, et see on mõni tähtis tegelane... Meil, Egiptuses - ärgu jumalad teda kunagi maha jätku! - on kole kitsas: linn linna otsas, maja maja otsas, inimene inimese otsas. Ja kes selles saginas ennast vähegi ringi pöörata tahab, see peab teisele vastu kolu virutama."

"Kas oled naisemees?" küsis troonipärija.

"Hm! Kui on käepärast eit ja ase poolteisele inimesele, siis olen naisemees, üldse aga poissmees. Ma olen ju teeninud sõjaväes ja tean, et naine on hea üks kord päevas, ja ka siis mitte alati. Segab."

"Aga kas sa ei tahaks tulla minu teenistusse? Ega sa ei kahetseks..."

"Palun andeks, ma nägin kohe, et te võiksite polku juhtida, mis sellest, et olete alles nii noor. Aga teenistusse ma ei lähe kellegi juurde, ma olen vaba kalur. Minu vanaisa, kui lubate ütelda, oli karjane Alam-Egiptuses ja meie suguvõsa põlvneb hüksoslastest. Tõsi küll, egiptuse rumalad maamatsid teevad meile tüli, aga mina ainult naeran. Maamees ja hüksoslane, ütlen otsekoheselt, on nagu kohihärg ja sõnn. Maamees võib käia nii adra taga kui adra ees, hüksoslane aga ei hakka kedagi teenima. Olgu siis, et kuninga sõjaväes - sõjavägi on ikka sõjavägi!"

Lõbus paadimees jätkas oma latramist, kuid aujärjepärija ei kuulanud teda enam. Tema hinges kõlasid üha tugevamini kõige piinavamad küsimused, mis olid talle sootu uued. Tähendab siis, et need saarekesed, millest ta mööda sõitis, kuuluvad tema mõisate alla... Imelik, et ta sugugi ei teadnud, kus tema talud asuvad ja missugused nad on. Ja tähendab siis, et Dagon on tema nimel talupoegadele uued maksud peale pannud. Ja seda ebatavalist elevust, mida ta nägi piki kaldaid sõites, tuli seletada sellega, et siin pressiti välja neid makse. Talupojal, keda kaldal peksti, polnud nähtavasti millegagi

maksta. Lapsed, kes paadis kibedasti nutsid, olid müüdud ära üks drahm hinge eest terve aasta peale. Naine aga, kes oli poolest kehast saadik vette läinud ja äraviijaid needis, - see oli nende ema...

"Naised on väga rahutu rahvas," ütles kuningapoeg iseendale. "Ainult Saara on vagur ja tasane, teised aga muud ei mõistagi kui lobiseda, nutta ja kisendada... "

Talle meenus talupoeg, kes manitses oma vihast naist: meest uputati, tema ei pahandanudki; naisele ei tehtud midagi, tema aga röökis.

"Jah, naised on rahutu rahvas!... " kordas ta mõttes. "Isegi minu auväärt emake... Milline vahe tema ja isa vahel! Kuningas ei tuleta seda meeldegi, et ma unustasin sõjakäigu ühe tüdruku pärast, aga kuningaemand, näed sa, ei saa mulle andeks anda, et ma juuditari majja võtsin. Saara on kõige rahulikum naisterahvas, keda ma tunnen. See-eest latrab, nutab ja kisendab aga Tafet nelja eest... "

Siis meenusid Ramsesele talunaise sõnad, et neil pole kuu aega leiba ja et nad söövad ainult lootose juuri ja seemneid. Need on nagu mooniseemned ja juurtel pole mingit maiku. Tema ei sööks neid järjest kolme päevagi. Eks soovita preestridki, kes arstimisega tegele-vad, toitu vaheldada. Juba koolis õpetati talle, et on tarvis liha vaheldada kalaga, nisuleivaga, datlitega, odrakaraskiga. Aga toita ennast terve kuu aega lootoseseemneist!... Jah, aga kuidas on lugu hobuse või lehmaga?... Hobused ja lehmad armastavad heinu, odraklimpe peab neile vägisi kurku toppima. Võib olla, et ka talupojad eelistavad toita ennast lootoseseemneist ja söövad nisu- ja odrakaraskit, kala ja liha ilma mõnuta. Muide, eriti jumalakartlikud preestrid, need, kes imesid teevad, ei puuduta ei liha ega kala. Aukandjad ja vaaraode pojad nähtavasti vajavad liha, nagu lõvid ja kotkad, talupoegadele aga piisab rohust, nagu härgadelegi...

Aga see, et talupoega maksuvõla pärast vette kasteti?... Kas tema ise pole seltsimeestega supeldes küllalt kaaslasi vette tõuganud ja ise vee all käinud? Kui palju nalja sai selle juures! Sukelduda on lõbu. Ja mis puutub keppidesse, siis kas teda on vähe koolis pekstud?... See on valus, kuid arvatavasti mitte kõigile. Koer, kui teda pekstakse, kiunub ja hammustab, künnihärg aga ei vaata isegi tagasi. Nii on ka suursugusel inimesel valus, kui teda lüüakse, maamees aga kisendab ainult sellepärast, et saaks kisendada. Ja kõik ei kisen-dagi. Sõdurid ja ohvitserid isegi laulavad kepihoopide all...

Need targad kaalutlused ei suutnud siiski summutada vaevumärgatavat,

97

kuid tüütavat rahutust aujärjepärija hinges. Tema rentnik Dagon nõuab talupoegadelt seadusevastaseid makse, mida nad enam maksta ei suuda!

Sel hetkel ei huvitanud troonipärijat niivõrd talupojad kui ta ema. Ema arvatavasti teab foiniiklase peremehetsemisest. Mis ema sel puhul pojale ütleb, kuidas ta tema peale vaatab? Ja pilkavalt naeratab!... Ta ei oleks naine, kui ta parajal juhul temale meelde ei tuletaks: "Ma ju ütlesin sulle, Ramses, et see foiniiklane laostab su mõisad!... "

"Kui need äraandjad preestrid," jätkas kuningapoeg oma mõtteid, "annetaksid mulle kakskümmend talenti, kihutaksin ma Dago-ni hommepäev minema, et mu talupojad ei peaks taluma hoope ja neelama Niiluse vett ning et mu ema minu üle naerda ei saaks... Üks kümnendik... üks sajandik neist varadest, mis lamavad templites ja rõõmustavad ainult paljaspeade täitmatut ahnust, vabastaks mu aastateks neist foiniiklastest... "

Ja siinsamas jõudis Ramses endalegi ootamatule järeldusele, et talupoegade ja preestrite vahel valitseb sügav antagonism.

"See oli Herihor, kelle pärast too talupoeg kõrbe rajal enda üles poos... Selleks et preestreid ja templeid üleval pidada, teevad umbes kaks miljonit egiptlast ränka tööd... Kui preestrite mõisad kuuluksid vaarao laekale, ei oleks mul vaja viitteistkümmend talenti laenata ja minu talupojad ei peaks kannatama säärast ebainimlikku ülekohut... See on Egiptuse hädade ja ta kuningate nõrkuse allikas!... "

Kuningapoeg tundis, et talupojad kannatavad ränga ülekohtu all, ja kui ta oli otsustanud, et kurja juur on preestrid, sai ta kergendust. Talle ei tulnud mõttessegi, et tema otsused võiksid olla ekslikud või ülekohtused.

Muide, ta ei otsustanud, ta ainult vihastas. Aga inimese viha ei pöördu kunagi iseenda vastu, samuti nagu näljane panter ei hakka sööma iseennast, vaid keerutab saba ja tõmbab kõrvad peadligi ning luurab ringi ohvri järele.

KOLMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Troonipärija sõitudel, mille eesmärgiks oli üles otsida preester, kes oli päästnud Saara ja kuningapojale asjalikku nõu andnud, oli ootamatu tulemus.

Preestrit üles leida ei läinudki korda, see-eest aga hakkasid egiptuse talupoegade hulgas levima legendid kuningapojast.

Keegi mees sõitis öösiti väikeses paadis külast külla ja jutustas talupoegadele, et troonipärija on vabastanud inimesed, keda kallaletungi eest tema majale ähvardas sunnitöö kivimurdudes; peale selle olevat kuningapoeg läbi peksnud ametniku, kes pressis talupoegadelt välja seadusevastaseid makse. "Kuningapoeg Ramses on lääne-kõrbe jumala Amoni erilise kaitse all; jumal Amon on tema isa," lisas tundmatu lõpuks.

Lihtrahvas kuulas ahnelt neid jutte ja uskus neid hea meelega, esiteks sellepärast, et nad käisid kokku faktidega, teiseks sellepärast, et jutustaja ise ilmus nagu vaim ei tea kust ja kadus jällegi.

Ramses ei rääkinud üldse Dagoniga oma talupoegadest ja ei kutsunud teda enda juurde. Tal polnud sünnis tülitseda foiniiklasega, kellelt ta oli saanud raha ja kelle poole ta on võib-olla sunnitud veel mitugi korda pöörduma.

Kuid mõni päev pärast Ramsese kokkupõrget Dagoni kirjutajaga ilmus pankur ise aujärjepärija juurde, mingi valgesse rätti mähitud ese käes. Tuppa tulles heitis ta põlvili, sõlmis rätiku lahti ja võttis välja imeilusa kuldkarika, mis oli mitmevärviliste kalliskividega rikkalikult kaunistatud ja mille alusele oli graveeritud stseen viinamarjade kogumisest, karika ülemisele osale aga joomapeo pilt.

"Võta vastu, auväärt isand, oma orjalt see karikas," ütles pankur, "ja las see teenib sind sada... ja tuhat aastat... kuni maailma lõpuni."

Kuid Ramses sai aru, mis foiniiklane tahab. Seepärast ei puudutanudki ta kallihinnalist kingitust, vaid vastas Dagonile karmilt otsa vaadates:

"Kas sa näed, Dagon, punast helki karika sisepinnal?"

"Muidugi," vastas pankur, "miks ma siis ei peaks märkama seda punast helki, millest on näha, et karikas on tehtud kõige puhtamast kullast."

"Mina aga ütlen sulle, et see on vanemate käest äravõetud laste

veri!" vastas aujärjepärija ähvardavalt ja läks minema, jättes Dagoni üksi tuppa.

"Oo Astoreth!" oigas foiniiklane. Ta huuled läksid siniseks ja käed hakkasid nii kangesti värisema, et ta vaevu suutis oma karika tagasi sisse pakkida.

Mõni päev hiljem läks Dagon selle karikaga Saara juurde tallu. Ta pani endale selga kalli kullaga läbikootud kuue; tema paksu habemesse oli peidetud klaaskuulike, millest nirises kallist lõhna; juustesse torkas ta kaks sulge.

"Kaunis Saara," alustas ta. "Valagu Jehoova nii palju õnnistust välja sinu perekonnale, nagu praegu on Niiluses vett. Meie, foiniiklased, ja teie, juudid, oleme ju naabrid ja vennad. Ma ise leegitsen nii hõõguvast armastusest sinu vastu, et kui sa ei kuuluks meie auväärt isandale, annaksin ma Kiideonile - olgu ta terve ja õnnelik! - kümme talenti ja teeksin su oma seaduslikuks naiseks. Nii suur kirg lõõmab minus!... "

"Jumal hoidku," vastas Saara, "ei ole mul vaja teist isandat peale minu enda oma. Kuid milleks, auväärt Dagon, on sul täna tulnud tahtmine külastada kuningapoja ümmardajat?"

"Ütlen sulle tõtt, otsekui oleksid sa mu naine Tamara ise, kes, kuigi ta on Siidoni linna suurtsugu tütar ja tõi mulle suure kaasavara, on juba vana ja pole väärt võtma sandaale sinu jalast... "

"Magus mesi, mis voolab sinu huultelt, on mürgitatud kibeda koirohuga," tähendas Saara.

"Mee magusus olgu määratud sulle," jätkas Dagon ennast istuma asetades, "koirohu kibedus aga las mürgitab minu südant. Meie isandal Ramsesel - elagu ta igavesti! - on lõvi suu ja kulli terav pilk. Ta suvatseb anda mulle rendile oma mõisad, mis täitis mu sisemuse rõõmuga. Kuid paraku ei usalda ta mind ja ma ei saa kurvastuse pärast öösiti magada, vaid

ohkan ainult ja kastan pisaratega oma aset, kus sina parem minu kõrval võiksid olla, minu vanamoori asemel, kes ei suuda enam äratada minus kirge... "
"Te tahtsite kõnelda millestki muust..." katkestas teda Saara punastades.
"Ma ei tea isegi, millest ma kõnelda tahtsin, sestsaadik, kui ma nägin sind, ja sestsaadik, kui meie isand, järele katsudes, kuidas ma majandan tema mõisaid, peksis malakaga läbi mu kirjutaja, kes oli talupoegadelt makse kogumas, nii et ta kaotas tervise. Need maksud pole ju minu jaoks, vaid meie isanda jaoks. Mitte mina ei söö
100
viigimarju ja nisuleiba, mis tuleb neist mõisatest, vaid sina, Saara, ja meie isand... Ma andsin isandale raha ja sulle väärtasju. Miks peaksid siis alatud egiptuse maamühakad laostama meie isandat ja sind, Saara?... Aga et sa aru saaksid, kuidas sinu ilu mu vere lainetama paneb, ja et sa teaksid, et ma nendest mõisatest ei otsi mingit tulu endale, vaid annan kõik teile, siis võta, Saara, see puhtast kullast karikas, mis on ilustatud kalliskividega ja millele on graveeritud pildid, mis vaimustaksid isegi jumalaid... "
Nende sõnadega võttis Dagon valge rätiku seest karika, mille ku-* ningapoeg oli tagasi lükanud.
"Ma ei nõua, Saara, et peaksid hoidma seda karikat oma majas või jootma sellest meie isandat. Anna ta oma isale Kiideonile, keda ma armastan nagu venda, ja ütle talle need sõnad: "Dagon, sinu kaksikvend, aujärjepärija mõisate õnnetu rentnik, on laostunud. Joo, mu isa, sellest karikast, mõtle oma kaksikvennale Dagonile ja palu Jehoovat, et meie isand, kuningapoeg Ramses, ei peksaks tema kirjutajaid ja ei ässitaks üles oma talupoegi, kes juba niigi ei taha makse maksta." Sina ise, Saara, aga tea seda, et kui sa mind kunagi enda ligi lubaksid, annaksin ma sulle kaks talenti ja sinu isale talendi ja häbeneksin veel pealegi, et olen andnud nii vähe, sest sa oled seda väärt, et sind kallistaks vaarao ise, aujärjepärija, aulik minister Heri-hor, vapper Nitager ja kõige rikkamad foiniikia pankurid. Sinus on nii palju võlu, et ma kaotan mõistuse, kui sind näen, ja kui ma sind ei näe, sulen silmad ja lakun huuli. Sa oled magusam vügimarjust ja lõhnavam roosist... Ma annaksin sulle viis talenti... Võta ometi see karikas, Saara... "
Saara taganes paar sammu ja lõi silmad maha.
"Ma ei võta karikat," vastas ta. "Minu isand on mul ära keelanud ükskõik kelle käest kingitusi vastu võtta."
Dagon jäi imestusega ta otsa vahtima.
"Sa võib-olla ei kujutle, kui kallis see asi on?... Pealegi kingin ma selle sinu isale, oma vennale..."
"Ma ei või vastu võtta..." kordas Saara vaikselt.
"Oo jumalad!..." hüüdis Dagon. "Hea küll, Saara, sa maksad mulle kunagi ära, ainult ära kõnele sellest oma isandale... Niisugune iludus nagu sina ei tule toime ilma kulla ja väärtasjadeta, ilma omaenda pankurita, kes muretseks talle raha, kui ta ise tahab ja mitte üksnes siis, kui seda soovib tema isand!... "
"Ma ei või!..." sosistas Saara, varjamata, et Dagon on talle vastik.
101
Foiniiklane muutis sedamaid oma tooni ja jätkas naerdes: "Hüva, Saara!... Ma tahtsin ainult veenduda, kas sa meie isandale truu oled. Nüüd ma näen, et sa oled truu, kuigi rumalad inimesed lobavad..."
"Mida?..." kihvatas neiu, sööstes Dagoni poole rusikais kätega.
"Hahahaa!" naeris foiniiklane edasi. "Kui kahju, et seda ei kuulnud ega näinud meie isand. Aga kunagi, kui ta on heas tujus, jutustan ma talle, et sa pole talle üksnes truu nagu koer, vaid keeldusid vastu võtmast isegi kuldset karikat, sellepärast, et tema on keelanud sul kingitusi vastu võtta... See karikas, Saara, usu mind, oleks viinud kiusatusse palju naisi... ja missuguseid naisi..."
Dagon istus veel natuke aega, kiitis üliohtralt Saara vooruslikkust ja kuulekust, jättis temaga lõpuks õrnalt hüvasti, istus oma telgiga paati ja sõitis Memfisesse. Aga sedamööda,

kuidas paat mõisast kaugemale jõudis, kadus naeratus foiniiklase näolt ja asendus vihaga. Kui aga Saara maja oli kadunud puude taha, tõusis Dagon püsti, tõstis käed taeva poole ja hakkas tänitama:

"Oo Baal Siidon! Oo Astoreth! Makske kätte mulle tehtud ülekohtu eest sellele neetud Juuda tütrele. Kuivagu tema salakaval ilu nagu vihmapiisk kõrbes!... Närigu haigused ta ihu, vallutagu hullumeelsus tema hinge!... Kihutagu tema isand ta majast välja nagu kärnase sea!... Nagu ta täna mu karika on ära tõuganud, nii tulgu aeg, kus inimesed tõukavad eemale tema kuivanud käe, kui ta janust nõrkevana palub neid, et nad annaksid talle lonksu sogast vett!"

Kaua veel sülitas ta ja pomises õudseid needusi endale habemesse, sel ajal kui must pilv oli hetkeks katnud päikese ja vesi paadi ümber vahutavate lainetena kohises. Kui ta oli lõpetanud, hakkas päike uuesti paistma, kuid jõgi kohas edasi, otsekui oleks alanud uus vee-tõus.

Dagoni sõudjad kohkusid ja ei laulnud enam, kuid telgieesriide-ga oma isandast lahutatud, ei näinud nad, mis ta seal tegi.

Sestsaadik ei näidanud foiniiklane enam aujärjepärijale oma nägu. Aga kui kuningapoeg ükskord koju oma paviljoni tuli, leidis ta oma magamistoast eest kauni kuueteistkümneaastase foiniikia tantsijanna, kelle kogu riietus koosnes kuldvõrust peas ja ämblikuvõrguna õhukesest sallist õlgadel.

"Kes sa oled?" küsis Ramses.

"Olen sinu preestrinna ja sinu ümmardaja. Saatnud on aga mind härra Dagon, et ma pööraksin temalt ära sinu viha."

102

"Kuidas sa mõtled seda teha?"

"Niiviisi. Istu siia," ütles ta kuningapoega tugitooli istuma seades. "Ma tõusen kikivarvule, et olla kõrgemal sinu vihast, ja hakkan selle pühitsetud salliga kurje vaime sinu juurest ära ajama. Kõšš, kõšš!..." sosistas ta, keereldes Ramsese ees. "Ajagu mu käed eemale pilved sinu laubalt... Andku minu suudlused tagasi selge pilk su silmadele... Täitku minu südamelöögid muusikana su kõrvu, sa Egiptuse käskija! Kõšš!... Kõšš!... Ta ei ole teie... ta on minu päralt. Armastus nõuab säärast vaikust... et isegi viha peab ta ees sõnatuks jääma."

Tantsides mängis ta Ramsese juustega, embas kuningapoega, suudles ta silmi. Lõpuks istus ta väsinult kuningapoja jalge ette, pani pea tema põlvedele, vaatas talle uurivalt otsa, huuled poolavatud ja katkendlikult hingates.

"Kas sa pole enam pahane oma sulase Dagoni peale?" sosistas ta kuningapoja nägu silitades.

Ramses tahtis suudelda ta huuli, kuid tüdruk hüppas püsti ja jooksis eemale.

"Oo ei, ei tohi!"

"Miks?"

"Ma olen neitsi, suure jumalanna Astorethi preestrinna. Sa peaksid minu kaitsjannat väga austama ja armastama, ainult siis tohiksid sa mind suudelda."

"Aga kas sina tohid?... "

"Mina tohin kõik, sest olen preestrinna ja andnud tõotuse hoida ennast puhtana."

"Milleks sa siis siia tulid?"

"Et sinu viha lahutada. Nüüd olen seda teinud ja lähen. Hüvasti! Ole alati terve ja armuline!... " lisas ta vastupandamatu pilguga.

"Kus sa elad? Mis su nimi on?" küsis kuningapoeg.

"Mu nimi on Lembus ja ma elan... Ah, kas maksab sulle seda ütelda? Sa ei tule minu juurde veel niipea."

Ta lehvitas käega ja kadus, kuningapoeg aga jäi tugitooli istuma nagu uimane. Kuid viivu aja pärast tõusis ta siiski püsti, vaatas aknast välja ja nägi toredat kandetooli, mida neli nuubialast kiiresti alla Niiluse poole viisid.

Ramses ei kahetsenud, et ta ära läks. Tüdruk oli teda üllatanud, kuid ei suutnud võluda.

"Saara on rahulikum... ja ilusam," mõtles ta. "Pealegi... see foi-niiklanna on arvatavasti külm ja ta kallistused on õpitud."

103

Kuid sellest hetkest peale ei kandnud kuningapoeg enam Dagonile viha; ja kord, kui ta oli Saara pool, tulid ta juurde talupojad, tänasid teda kaitse eest ja teatasid, et foiniiklane ei sunni neid enam uusi makse maksma.

Nii oli lugu Memfise külje all. See-eest aga püüdis rentnik kuninga teistes mõisates puudujäävat tasa teha.

NELJATEISTKÜMNES PEATÜKK

Hoijaki-kuus, septembri keskpaigast kuni oktoobri keskpaigani, saavutasid Niiluse veed oma kõige kõrgema taseme ja hakkasid vaevumärgatavalt alanema. Aedades koguti tamarinde, datleid ja õlipuuvilju. Puud hakkasid teist korda õitsema.

Sel ajal lahkus jumalakartlik Ramses XII oma päikesepaistelisest paleest Memfise all ja asus mitmekümnel uhkesti ehitud laeval koos määratu suure kaaskonnaga teele Teebaisse, tänama sealseid jumalaid ohtra suurvee eest ja tooma üksiti ohvreid oma igavesti elavate esivanemate haudadel.

Kõikvõimas käskija jättis väga lahkesti hüvasti oma poja ning aujärjepärijaga. Kuid riigiasjade ajamise oma äraolekul tegi ta ülesandeks siiski Herihorile.

Kuningapoeg Ramses võttis monarhi umbusalduseavaldust nii südamesse, et ei tulnud kolmel päeval oma paviljonist välja ega söönud midagi, vaid ainult nuttis. Siis ei ajanud ta enam habet ja kolis tallu Saara juurde, et vältida kohtumisi Herihoriga ja et kiusata ema, keda ta pidas süüdlaseks oma õnnetustes.

Juba järgmisel päeval kohtas teda selles hubases nurgakeses Tut-mosis, kes oli vedanud endaga kaasa kaks paaditäit pillimehi ja tantsijannasid ning kolmanda paaditäie igasuguseid maiusroogi, lilli ja veine. Kuningapoeg aga saatis pillimehed ja tantsijannad tagasi, võttis Tutmosisel käe alt kinni ja läks temaga aeda.

"Arvatavasti on su siia saatnud mu ema - elagu ta igavesti! -, et mind juuditarist eemale meelitada?" küsis ta oma adjutandilt. "Siis ütle talle, et kui Herihor ei oleks saanud mitte ainult asevalitsejaks,

104

vaid isegi vaarao pojaks, ka siis teeksin ma ikkagi seda, mis mulle meeldib. Ma tean, mida see tähendab... Täna tahetakse võtta mu käest Saara, homme aga võim... Küll ma neile näitan, et ma ei loobu ei ühest ega teisest."

Aujärjepärija oli ärritatud. Tutmosis kehitas õlgu, vaikis viivu aega ja vastas:

"Nii nagu torm linnu kõrbesse kannab, nõnda heidab viha inimese ülekohtu kaljudele. Kas võib panna imeks preestrite pahameelt selle üle, et aujärjepärija on sidunud oma elu võõralt maalt ja võõrast usku naisterahvaga? Saara on neile seda vastuvõetamatum, et ta on ainus. Kui sul oleks palju naisi ja mitmesuguseid, nagu kõigil kõrgema seltskonna noortel meestel, ei pööraks juuditarile keegi tähelepanu. Ja lõpuks, mis nad talle paha on teinud? Mitte midagi. Vastupidi, keegi preester päästis ta märatsema hakanud päevavaraste jõugu käest, keda sa pärast suvatsesid vangist lahti lasta... "

"Aga mu ema?" segas aujärjepärija vahele.

Tutmosis hakkas naerma.

"Sinu auväärt emake armastab sind nagu oma silmi ja südant. Kuid tõtt ütelda ei meeldi Saara ka temale mitte. Tead sa, mis kunin-gaemand mulle kord ütles?... Et ma Saara sinu käest üle lööksin!... Näed sa, kus mõtles nalja välja!... Mina vastasin talle samuti naljaga: "Ramses kinkis mulle karja hagijaid ja kaks süüria hobust, kui nad ta ära olid tüüdanud. Küllap ta annab mulle kunagi ära ka oma armukese, kelle ma pean muidugi vastu võtma, võib-olla veel koos mingi lisandiga."

"Asjata mõtled sa nõnda. Nüüd ma Säärast ei lahku, ja just selletõttu, et tema pärast ei määranud isa mind oma asetäitjaks."
Tutmosis vangutas pead.
"Sa eksid väga," vastas ta. "Sa eksid nii, et see mind lausa hirmutab. Kas sa tõesti ei tea vaarao ebasoosingu tõelist põhjust, mida teab Egiptuses iga inimene, kes asjust vähegi taipab?"
"Mitte midagi ma ei tea."
"Seda halvem," lausus Tutmosis hämmeldunult. "Tähendab, sa ei tea siis, et manöövritest saadik joovad sõdurid, eriti kreeklased, kõikides kõrtsides sinu terviseks!"
"Selleks nad ju raha saidki!"
"Jah, aga mitte selleks, et kisendada kõigest kõrist, et kui sina pärast kuningat - elagu ta igavesti! - troonile astud, siis alustavat sa suurt sõda, mille järel Egiptuses tulevat muudatused. Missugused
105
muudatused?... Ja kes tohib vaarao elu ajal kõnelda tema aujärjepärija plaanidest?... "
Troonipärija sai tusaseks.
"See on üks asi, aga nüüd ma ütlen sulle ka teise asja," jätkas Tut-mosis, "sest kuri, niisama nagu hüään, ei käi kunagi üksi. Kas sa tead, et talupojad laulavad sellest, kuidas sa vabastasid vangist inimesed, kes olid sinu majale kallale tunginud, ja mis veel halvem, nad räägivad, et kui sina troonile astud, vabastavat sa lihtrahva maksudest?... Aga on ju teada, et iga kord, kui talupoegade keskel on tõusnud jutte rõhumisest ja maksudest, on asi lõppenud mässuga. Ja siis emba-kumba, kas tungis välisvaenlane nõrgestatud riiki sisse või lagunes Egiptus nii mitmeks osaks, kui mitu nomarhi Egiptuses oli... Otsusta lõpuks ise, kas see on sünnis, et Egiptuses nimetatakse kellegi nime sagedamini kui vaarao oma, või et keegi asub rahva ja meie käskija vahele? Kui sa aga lubad, siis ma jutustan sulle, kuidas preestrid sellele vaatavad..."
"Muidugi luban, kõnele... "
"Üks ülitark preester, kes oli Amoni templi püloonidel taevatähtede vaatlejaks, jutustas niisuguse tähendamissõna: "Vaarao on päike, aujärjepärija aga kuu. Kui kuu käib valgusejumala järel kaugelt, siis on päeval valge ja öösel valge. Kui aga kuu tuleb päikesele liiga lähedale, siis kaotab ta oma hiilguse ja ööd on pimedad. Kui aga juhtub nõnda, et kuu asub päikese ette, siis tekib päikesevarjutus ja kohkumine kogu maailmas.""
"Ja kogu see loba," katkestas teda Ramses, "ulatub kuninga kõrvu? Häda mulle! Parem, kui ma ei oleks sündinud vaarao pojana!... "
"Vaarao, kes on jumalaks maa peal, teab kõik. Kuid ta on selleks liiga suur, et pöörata tähelepanu purjus sõdurite kisale või maameeste nurinale. Ta teab, et iga egiptlane annaks elu tema eest, sina esimesena."
"Õigus!" vastas kurvastunud kuningapoeg. "Kuid kõiges selles näen ma ainult preestrite väiklust ja uusi salasepitsusi," lisas ta elavnedes. "Tähendab mina varjutan meie käskija suurust, sellega et vabastan vanglast süütuid või ei luba oma rentnikul talupoegade käest seadusevastaseid makse välja pressida? Aga see, et auväärt Herihor käsutab sõjaväge, määrab väepealikuid ja peab läbirääkimisi võõramaa vürstidega, isa ennast aga sunnib oma päevi veetma jumalateenistustega... "
106
Tutmosis pigistas kõrvad kinni ja hüüdis jalgadega vastu maad trampides:
"Vaiki! Vaiki!... Iga su sõna on pühaduseteotamine. Riiki juhib ainult kuningas ja kõik, mis maa peal sünnib, sünnib tema tahtel. Herihor aga on vaarao sulane ja teeb seda, mida peremees käsib. Ükskord (ärgu saagu minu sõnadest keegi aru halvas mõttes) veendud sa ise selles..."
Kuningapoja nägu muutus nii süngeks, et Tutmosis kiiresti sõbraga hüvasti jättis.
Kui ta oli baldahhiini ja eesriietega varustatud paati istunud, ohkas ta kergendatult, jõi tubli klaasi veini ja andus mõtisklustele.

"Puuhh!... tänu jumalatele, et minul pole säärane iseloom nagu Ramsesel," mõtles ta. "Ta on kõige õnnetum inimene kõige õnnelikumates tingimustes... Ta võiks omada Memfise kõige ilusamaid naisi, jääb aga truuks ühele, et pahandada ema! Kuid ta ei pahanda sellega ema, vaid kõiki vooruslikke neide ja truusid naisi, kes närbuvad kurvastusest, et aujärjepärija, liiati veel nii ilus mees, ei ründa nende vooruslikkust ja ei sunni neid truudusemurdmisele. Ta võiks kõige paremaid veine mitte ainult juua, vaid nendes isegi supelda, tema aga eelistab lihtsat sõduri õlut ja kuiva karaskit, mida on küüslauguga hõõrutud. Kust tuleb tema säärane maamehemaitse? Ei saa aru! Kas viimati kuninganna sobimatul ajal ei jäänud vahtima mõnd lõunat söövat teomeest?...

Hommikust õhtuni ei tarvitseks ta midagi teha. Igasugused tähtsad isandad, nende õed, naised ja tütred isegi söödaksid teda nagu väikest last. Tema aga ei ulata mitte ainult ise kätt toidu järele, vaid ka peseb ning rõivastab ennast kõigi noorte aristokraatide suureks kurvastuseks ise, ja tema juuksur, kellel pole midagi teha, püüab päevad läbi paeltega linde ning matab sedaviisi maha oma ande. "Oo Ramses, Ramses!... " õhkas keigar kibedalt. "Kas siis niisuguse kuningapoja ajal saab mood areneda? Aastast aastasse kanname ikka ühesuguseid põllesid, parukas aga on säilinud ainult tänu õukonna suurnikele, sest Ramses on sellest täielikult loobunud ja see vähendab kõrgestisündinud aristokraatia väärikust väga.

Ja kõiges on süüdi... prr!... see neetud poliitika... Mis õnn, et minul pole vaja mõistatada, millest mõeldakse Tüüroses või Niinives, ega hoolitseda sõjaväe palga eest, ega arvutada, kui palju on rahvaarv Egiptuses kasvanud või kahanenud või kui palju on rahv alt võimalik makse võtta! Hirmus on mõtelda, et minu talupojad ei

maksa mulle niipalju, kui mulle kulub või kui ma kulutan, vaid niipalju, kui lubab Niiluse veetõus. Meie toitja Niilus ju ei küsi minu võlausaldajatelt, kui palju ma neile võlgu olen... "

Nõnda mõtiskles Tutmosis ja kinnitas oma muredega koormatud vaimu aeg-ajalt kuldselt helkiva veiniga. Ja kui paat Memfisesse jõudis, oli temast nii raske uni võitu saanud, et orjadel tuli ta kätel kandetoolini kanda.

Pärast Tutmosise lahkumist, mis sarnanes rohkem põgenemisega, jäi troonipärija sügavalt mõttesse ja muutus isegi rahutuks.

Preestrikooli kasvandikuna ja kõrgema aristokraatia esindajana oli kuningapoeg skeptik. Ta teadis, et sel ajal kui mõned preestrid oma liha suretavad ja paastuvad, lootes omandada vaimude väljakutsumise annet, peavad teised seda tühjaks väljamõeldiseks ja pettuseks. Ta oli mitu korda näinud, kuidas kõige alamad preestrid, kes püha härga Apist söötsid ja tema juurde lehmi paaritamiseks tõid, peksid keppidega sedasama Apist, kelle ees kogu Egiptus silmili põrmu langeb.

Ta sai aru sellestki, et tema isa Ramses XII, kes rahvale oli igavesti elavaks jumalaks ja maailma kõikvõimsaks valitsejaks, oli tegelikult samasugune inimene nagu kõik, ainult et ta oli sagedamini haige kui teised temaealised inimesed ja oma tegevuses preestrite poolt väga seotud.

Seda kõike kuningapoeg nägi ja paljude asjade peale ta naeris omaette, mõnikord aga ka kuuldavalt. Kuid tema vabamõtlus purunes ümberlükkamatu tõe ees: vaarao nimega ei tohi keegi naljatada!...

Kuningapoeg tundis oma maa ajalugu ja mäletas, et suursugus-tele ja tugevatele anti Egiptuses paljugi andeks. Suursugune isand võis kanali kinni ajada, salaja inimese ära tappa, tasapisi jumalate üle naerda ja välismaa saadikuilt annetusi vastu võtta... Aga mida ühelgi tingimusel ei lubatud, see oli preestrite saladuste paljastamine ja truudusetus vaaraole. See, kes tegi ühte või teist, kadus jäljetult, mõnikord mitte järsku, vaid alles aasta pärast, kuigi teda ümbritsesid arvukad sõbrad ja teenrid. Kuhu ta kadus või mis temaga juhtus?... Seda ei julgenud keegi isegi küsida.

Ramses mõtles hirmuga, et sõdurid ja talupojad, kes ülistavad ta nime ja seletavad mingisugustest tema plaanidest, eelseisvaist muudatustest ja tulevastest sõdadest, teevad talle karuteeneid. Kerjuste ja mässajate nimetu hulk tõstaks teda, aujärjepärijat, nagu vägisi

kõige kõrgema obeliski tippu, kust ta võib ainult alla lennata ja puruks kukkuda.

Kunagi hiljem, kui ta pärast isa pikka elu vaaraoks saab, omandab tl küll õiguse ja vahendid teha sääraseid tegusid, millest keegi Egiptuses pole julgenud mõteldagi. Praegu aga tuleb tal tõesti ette vaadata, et teda ei hakataks pidama reeturiks ja mässajaks, kes tõstab kätt riigi aluste vastu.

Egiptuses on üksainus tunnustatud käskija - vaarao. Tema valitseb, tema avaldab soove, tema mõtleb kõigi eest, ja häda sellele, kes-julgeks kahelda tema kõikvõimsuses või kõnelda oma plaanidest ja kavatsustest või ükskõik missuguste muudatuste võimalusestki.

Kõik plaanid sündisid ainult ühes paigas - selles saalis, kus vaarao kuulas oma lähemaid nõuandjaid ja avaldas oma arvamust. Igasugused muudatused lähtusid ainult sealt. Seal põles riikliku tarkuse ainus nähtav valguseallikas, mis valgustas kogu Egiptust... Kuid sellestki oli julgem vaikida.

Tuulekiirusel tormasid need mõtted aujärjepärija peast läbi, kui ta Saara aias kastanipuu all kivipingil istus ja teda ümbritsevat maastikku vaatles.

Niiluse vesi oli juba hakanud alanema ja muutunud läbipaistvaks nagu kristall. Kuid kogu maa sarnanes ikka veel suure merelahega, mis oli tihedasti täis saari, kus oli maju, mida piirasid puu- ja juurviljaaiad ja kõrgete varjurikaste ilupuude salgad.

Nende saarte ümber seisid kaevuvinnad pangedega, mille abil vasekarva nahaga alasti inimesed, määrdunud niudevööd ümber ja määrdunud tanud peas, tõstsid Niilusest vett ja andsid seda edasi üha kõrgemale ja kõrgemale üksteise kohal asetsevatesse kaevudesse.

Eriti üks pilt sööbis Ramsese mällu. Otse tema ees oli järsk küngas, mille nõlval töötas kolm kaevuvinna: üks ammutas vett jõest ja valas seda kõige madalamal asuvasse kaevu, teine tõstis vee alumisest kaevust mõne küünra võrra kõrgemal asuvasse keskmisse kaevu, kolmas andis vee keskmisest edasi kaevu, mis asus künka tipul. Sealt aga ammutasid samasugused alasti inimesed raandadega vett ja kastsid sellega juurviljapeenraid või pritsisid käsipumpade abil puid.

Üles ja alla käivate kookude liikumine, pangede välkumine, vee-jugasid väljaheitvate pumpade töö - see kõik oli niivõrd rütmiline, et inimesi, kes seal askeldasid, võis pidada automaatideks. Mitte

ükski ei vaheta sõnakestki naabriga, ei vaheta oma kohta, ei piilu ringi; nad aina kummarduvad ja ajavad ennast sirgu - kindlas rütmis, hommikust õhtuni, kuust kuusse, ja nõnda lapsepõlvest kuni surmani.

"Ja need olevused," mõtiskles kuningapoeg töötavaid põlluharijaid vaadates, "tahavad teha mind oma sonimiste täideviijaks!... Mis muudatusi võivad nemad riigis nõuda?... Võib-olla niipalju, et see, kes ammutab vett alumisse kaevu, läheks ülemise juurde, või selle asemel et valada pangest peenraid, hakkaks kastma puid pumba abil?"

Viha ja häbi vallutasid teda mõtte juures, et nende olendite lolli lobisemise pärast, kes ei tee muud, kui kogu elu sogase veega kaevude kohal koogutavad, ei määratud teda asevalitsejaks.

Äkki kuulis ta tasast puuokste kahinat ja keegi pani oma õrnad käed ta õlgadele.

"Mis on, Saara?" küsis kuningapoeg pead pööramata.

"Sa kurvastad, mu isand. Isegi Mooses ei rõõmustanud tõotatud maa üle nõnda nagu mina, kui sa ütlesid, et kolid siia ja hakkad elama minu juures. Nüüd oleme juba terve ööpäeva koos olnud, aga ma ei ole veel näinud naeratust su näol. Sa ei kõnelegi minuga, käid süngena ja öösi ei kallista mind, vaid ainult ohkad."

"Ma olen väga mures..."

"Jaga seda minuga. Kurbus on nagu väärtasi, mis meile hoida on antud. Kuni sa valvad seda üksi, põgeneb isegi uni su silmist ja ainult siis läheb sul kergemaks, kui leiad endale teise valvuri."

Ramses võttis ta ümbert kinni ja pani enda kõrvale pingile istuma.

"Kui talupoeg," ütles ta naeratades, "ei jõua enne suurvett põllult saaki ära koristada, aitab naine teda. Naine lüpsab ka lehmi, toob talle kodunt lõuna järele, peseb teda, kui ta töölt koju tuleb. Sellest on tekkinudki kujutlus, nagu võiks naine mehe muresid kergendada."

"Kas sina siis seda ei usu, isand?"

"Aujärjepärija muresid," vastas Ramses, "pole naine võimeline kergendama, isegi siis mitte, kui ta on nii tark ja võimas nagu... minu ema... "

"Oo issand! Mis mured need küll on, ütle mulle..." ei jätnud Saara järele. Ta surus ennast aujärjepärija õla vastu. "Meie rahvajuttude järgi jättis Aadam paradiisi maha Eeva pärast; Aadam aga oli ehk kõige suurem kuningas kõige kaunimas kuningriigis."

110

Kuningapoegjäi mõttesse. Siis jätkas:

“Ka meie targad õpetavad, et nii mõnigi mees on loobunud suurest aust mõne naise pärast. Kuid pole kuulda olnud, et mõni oleks tänu naisele kõrgele tõusnud. Vahest ainult mõni väepealik, kellele vaarao andis oma tütre suure kaasavaraga ja autasustas kõrge ametiga. Ei, aidata mehel suureks saada või vabaneda kas või murevõr-kudestki - see pole naisele jõukohane."

"Võib-olla sellepärast, et ükski ei armasta nõnda, nagu armastan mina sind, isand," sosistas Saara.

"Ma tean, et säärast armastust leidub harva... Sa pole kunagi nõudnud kingitusi, pole võtnud oma kaitse alla inimesi, kes ei häbene otsida teed karjäärile isegi suurvürsti armukeste voodite alt. Sa oled tasane nagu talleke ja vaikne nagu öö Niiluse kohal. Sinu suudlused on nagu Puntimaa kallid lõhnad, kaisutused aga magusad nagu tööst väsinud inimese uni. Mul pole sõnu, et kiita sinu ilu ja voorusi. Sa oled ime naiste hulgas, sest nende huuled täidavad meest alati rahutusega ja nende armastus läheb kalliks maksma. Kuid kogu oma täiuslikkuse juures - millega sa saaksid kergendada minu muresid? Kas sa saad teha nii, et kuningas võtaks ette suure sõjakäigu itta ja määraks mind ülemjuhatajaks või annaks mulle Menfi kor-pusegi, mida ma taotlesin, või teeks mind Alam-Egiptuse asevalitsejaks? Ja kas sa suudaksid sisendada kuninga kõigile alamaile, et nad mõtleksid ja tunneksid nagu mina, tema kõige ustavam alam?"

Saara laskis käed rüppe ja sosistas kurvalt:

"Tõsi, seda ma ei suuda... Ma ei suuda midagi!..."

"Ei, sa suudad paljugi!... Sa võid mind rõõmsaks teha," vastas Ramses naeratades. "Ma tean, et sa oled õppinud tantsima ja mängima. Heida ära oma kleit, mis on pikk nagu preestrinnal, kes valvab tuld, riietu läbipaistvasse tülli, nagu... foiniikia tantsijannad. Ja tant-si ning kallista mind nagu nemad... " ,

Saara haaras tal käest kinni ja hüüdis, silmad leegitsemas:

"Sa seltsid nende kõlvatutega? Räägi... Las ma kuulen oma õnnetusest... Ja siis saada mind ära isa juurde, meie orgu keset kõrbet, kus ma sind mulle õnnetuseks kohtasin!..."

"Rahustu," ütles kuningapoeg, mängides Saara juustega. "Mul on juhust näha tantsijannasid, kui mitte joomapidudel, siis pidulikkudel puhkudel kuninga juures või jumalateenistustel templites. Kuid nad kõik kokku pole väärt sind ühte... Ja kes nendest võikski ennast võrrelda sinuga? Su keha on nagu elevandiluust Isise kuju,

111

neil aga on igaühel mõni puudus. Mõned on liiga paksud, mõnedel on liiga kõhnad jalad või inetud käed, ja on niisuguseidki, kes kannavad valejuukseid. Pole ühtki, kes oleks nii kaunis nagu sina!... Kui sa oleksid egiptlanna, siis püüaks iga tempel, et sina oleksid seal koorijuht. Mis ma räägin! Kui sa praegugi ilmuksid Memfisesse läbipaistvas rüüs, kõik preestrid lepiksid sinuga ära, kui sa ainult nõustuksid rongkäikudest osa võtma."

"Meie, Juudamaa tütred, ei tohi kanda sündsuseta rõivaid." "Ega tantsida ega laulda? Milleks sa siis seda oled õppinud?" "Meie naised ja neiud tantsivad ainult üksteisega, issanda auks, mitte aga selleks, et meeste südameis kireleeki äratada. Laulame me aga... Oota, mu isand, ma laulan sulle... "

Ta tõusis pingilt, läks majja ja tuli peagi tagasi. Noor mustade hirmunud silmadega tütarlaps kandis ta järel harfi.

"Kes see tütarlaps on?" küsis kuningapoeg. "Oota, kuski olen ma näinud seda pilku... Aj jah, siis kui ma viimati siin olin, jälgisid mind kellegi hirmunud silmad põõsastest."

"See on Ester, minu sugulane ja ümmardaja," vastas Saara. "Ta elab minu juures juba kuu aega, aga ta kardab sind, isand, ja jookseb alati ära. On võimalik, et ta piilus sind kunagi põõsastest."

"Võid minna, mu laps," ütles kuningapoeg arglikkusest kangestunud tütarlapsele. Kui aga tütarlaps oli kadunud puude taha, küsis ta: "Kas tema on ka juuditar? Ja kes on see sinu talu valvur, kes vaatab minu otsa nagu oinas krokodilli otsa?"

"See on Saamuel, Esra poeg, ka minu sugulane. Ma võtsin ta neegri asemele, kellele sina, isand, vabaduse kinkisid. Eks sa ju lubanud mul ise teenreid valida?"

"Oo jah, muidugi! Aga tööliste ülevaataja? Ka temal on kollane ihuvärv ja ta vaatab nii alandlikult, nagu ei vaata ükski egiptlane. Kas ka see on juut?"

"See on Eseekiel, Ruubeni poeg, minu isa sugulane," vastas Saara. "Kas ta ei meeldi sulle, mu isand?... Nad kõik on sulle väga ustavad teenrid."

"Kas ta mulle meeldib?" sõnas kuningapoeg mornilt sõrmedega pingil trummeldades. "Nad pole siin selleks, et mulle meeldida, vaid et valvata sinu varandust... Muide, mul pole nende inimestega midagi tegemist... Laula, Saara... "

Saara laskus kuningapoja jalgade ette rohule, võttis mõne akordi harfil ja laulis:

113

"Kus on see, kellel poleks muresid, kus on see, kes magama heites vdiks ütelda: ennäe päeva, mille olen saatnud mööda kurvastuseta? Kus on inimene, kes jõudes hauani, ütleks: mu elu on möödunud mureta ja kannatusteta, otsekui vaikne õhtu Jordani kohal?

Kui palju on aga neid, kes iga päev kastavad oma leiba pisaratega ja kelle maja on täis õhkamist!

Nutuga astub inimene maailma, oigamisega jätab ta maha maa. Hirmust täidetuna astub ta ellu, kibedusest täidetuna astub ta alla hauda, ja keegi ei küsi temalt, kuhu ta tahaks jääda.

Kus on see, kes pole tundnud elu kibedust? Ehk on see lapsuke, kellelt surm võttis ema? Või väetike, kes ei tunne emarinda, sest nälg kuivatas selle enne, kui ta jõudis huultega sellele liibuda?

Kus on inimene, kes on endas kindel, kes hirmuta ootab homset päeva? On ta ehk see, kes töötab põllul, teades, et pole tema võimuses vihm ega tema näidata tee rohutirtsudele? On ta ehk kaupmees, kes usaldab oma varanduse tuulte hooleks, teadmata, kustpoolt nad puhuvad, kes usaldab oma elu pimeda, kõike armuta neelava sügaviku hoolde?

Kus on inimene, kellel poleks muret hinges? On ta ehk jahimees, kes jälitab kergejalgset hirve ja kohtab oma teel lõvi, kellele tema nool on mänguasi? On ta ehk sõdur, kes vaevas ja puuduses kuulsuse poole sammudes kohtab tervet odade ja pronksmõõkade metsa, mis januneb verd? Või on ta suur kuningas, kes purpuri all kannab rasket turvikut, kes suikumatu silmaga jälgib võimsate naabrite vägesid, kõrvaga aga püüab iga krabinat, et teda ta enda telgis ei lööks maha äraandmine?

Kõikjal ja alati on inimese süda täis kurbust. Kõrbes ähvardavad teda lõvi ja skorpion, koobastes lendav madu, lillede keskel mürgine siug. Päevavalgel mõtleb ahne naaber, kuidas temalt maad ära võtta, öösi kobab kaval varas tema aidaust. Lapsepõlves on ta abitu, vanaduses jõuetu, õitsvas eas aga ümbritsetud ohtudest nagu valaskala vee põhjatusest.

Seepärast, oo issand, oo minu looja, sinu poole pöördub kannatava inimese hing. Sina saatsid ta sesse maailma, kus on nii palju varitsejaid ja võrke. Sina panid temasse surmahirmu, sina panid kinni kõik ta teed rahule, peale selle ühe, mis viib sinu juurde. Otsekui laps, kes ei oska kõndida, haarab ema hõlmast, et mitte kukkuda, nii kisendab vilets inimene sinu halastuse poole ja saab rahu oma muredes... "

113

Saara vaikis. Kuningapoeg oli mõttesse jäänud ja ütles hetke aja pärast:

"Teie, juudid, olete sünge rahvas. Kui Egiptuses usutaks seda, mida õpetab teie laul, siis vaikiks naer Niiluse kallastel, rikkad peidaksid ennast hirmu pärast templite keldritesse, rahvas aga, selle asemel et töötada, poeks varju koobastesse ja ootaks seal asjata jumalate armu.

Meil on teine elu. Me võime saavutada kõik, kuid igaüks peab lootma ainult endale. Meie jumalad ei abista käpardeid. Nad laskuvad maa peale ainult siis, kui kangelane, kes on ette võtnud üleinimliku teo, on kulutanud kogu oma jõu. Nii oli Ramses Suurega, kui ta sööstis vaenlase sõjavankrite summa sisse, - neid oli kaks ja pool tuhat ja igas vankris kolm sõdurit. Alles siis tuli surematu isa Amon talle appi ja lõpetas vaenlase purustamise. Aga kui ta, selle asemel et sõdida, oleks hakanud ootama teie jumala abi, siis kõnniks Niiluse kallastel egiptlane ammugi ainult pange ja telliskiviga, põlatud ha-tid aga papüüruste ja keppidega!

Seepärast, Saara, hajutab mu muret ennemini sinu ilu kui su laul. Kui mina käituksin nõnda, nagu juutide targad õpetavad, ja ootaksin taevast abi, siis põgeneks viin minu huultelt ja naised unustaksid tee minu maja juurde.

Ja peaasi - ma ei oleks vaarao aujärjepärijaks, samuti nagu mu poolvennad, kellest üks ei suuda minna üle toa, ilma et ta ei toetuks kahele orjale, teine aga kargleb puude otsas."

VIIETEISTKÜMNES PEATÜKK

Järgmisel hommikul saatis Ramses oma neegri ülesannetega emfisesse ja lõuna paiku randus Saara talu juures suur paat kõrgetes kiivrites ja hiilgavais turvikuis kreeka sõduritega.

Käskluse peale astusid kuusteist kilpidega ja lühikeste odadega relvastatud meest kaldale ja rivistusid kahte viirgu. Nad pidid juba hakkama liikuma Saara maja poole, kui neid peatas kuningapoja teine käskjalg; see käskis sõduritel kaldale jääda ja kutsus aujärjepärija juurde ainult nende ülema, Patroklese.

Alistudes käsklusele, seisis salk liikumatult nagu kaks rida hiilgava karraga ülelöödud sambaid. Käskjalaga läks kaasa ainult Pat-rokles, peas sulgedega kiiver, seljas purpurtuunika ja selle peal kullatud turvik, mida rinna kohal ilustas naisepea kujutus, pundar madusid juuste asemel.

Aujärjepärija võttis kuulsa kindrali vastu aiaväraval. Ta ei naeratanud nagu muidu, ei vastanud isegi Patroklese sügavale kummardusele, vaid heitis talle jaheda pilgu ja ütles:

"Anna edasi, auväärt mees, minu kreeka polkude sõduritele, et ma ei hakka tegema nendega õppust, enne kui kuningas, meie käskija, mind teistkordselt määrab nende ülemaks. Nad on kaotanud selle au, kui nad purjus peaga on kisendanud kõrtsides minu kohta seda, mida pean enda solvamiseks. Ma juhin sinu tähelepanu ka lubamatule korralagedusele kreeka polkudes. Sinu sõdurid lobisevad avalikes kohtades poliitikast, mingisugusest kavatsetavast sõjast, nii et see sarnaneb riigireetmisega. Säärastest asjadest võivad kõnelda ainult vaarao ja riiginõukogu. Meie aga, oma käskija sõdurid ja teenrid, ükskõik mis auastmes me ka ei oleks, oleme kohustatud ainult vaikides täitma meie kõrge armulisema valitseja käske. Palun sind, auväärt mees, see minu polkudele edasi anda ja jää terveks!"

"Sinu käsk täidetakse," vastas kreeklane, pöördus kannapealt ringi ja sammus relvi kõlistades sirgelt oma paadi poole.

Ta teadis sõdurite kõrtsijuttudest ja taipas kohe, et aujärjepärijale, keda sõjavägi jumaldas, on juhtunud midagi ebameeldivat. Seepärast andis ta kaldal seisva salga juurde jõudes oma näole ähvardava ilme ja karjus metsikult kätega vehkides:

"Vaprad kreeka sõdurid!... Kärnased koerad, et pidalitõbi teid sööks!... Kui sellest silmapilgust peale mõni kreeklane kõrtsis aujärjepärija nime veel suhu võtab, purustan ma vastu ta pead kruusi, topin talle killud kurku ja kihutan ta polgust välja!... Saadan teid egip-tuse maameeste juurde seakarja ja teie kiivritesse munevad kanad mune. See saatus ootab arust lagedaid sõdureid, kes ei mõista suud pidada. Nüüd aga - ümberpöörd! - ja marss paati,

et katk teid võtaks! Kuninga sõdur peab kõigepealt jooma vaarao terviseks ja auväärt sõjaministri Herihori terviseks, elagu nad igavesti!... "
"Elagu nad igavesti!" kordasid sõdurid.
Paati istusid kõik tusastena. Kuid Memfisele lähenedes ajas Pat-rokles kortsud oma laubalt ära ja käskis alustada üht laulu, mille viisi saatel oli eriti kerge sammuda ja aerud lõid eriti hoogsalt vastu
115
vett. See oli laul preestri tütrest, kes armastas sõjamehi nii, et pani enda asemele voodisse nuku, ise aga saatis kõik ööd mööda tunnimeestega vahtkonnaruumis.
Õhtu eel randus Saara talu juures teine paat, millest astus kaldale Ramsese mõisate ülemvalitseja.
Kuningapoeg võttis ka selle aukandja vastu aiaväraval, võib-olla karmuse pärast, aga võib-olla ka sellepärast, et ta ei soovinud teda oma juuditarist konkubiini majja lasta.
"Ma tahtsin," teatas aujärjepärija, "sind näha ja sulle ütelda, et minu talupoegade hulgas käivad ringi mingisugused lollakad jutud maksude alandamise kohta või midagi selletaolist... On tarvis, et talupojad teaksid, et mina neil makse ei vähenda. Kui aga mõni hoiatusest hoolimata seda loba ei jäta, siis nuheldakse teda keppidega."
"Võib-olla oleks parem võtta nendelt trahvi... deben või drahm, kuidas käsid?" pistis ülemvalitseja vahele.
"Võib ka trahvi võtta... " vastas kuningapoeg pärast hetkelist kõhklust.
"Aga eriti tõrksaid võiks keppidega nuhelda, et nad armulist käsku paremini meeles peaksid... " sosistas ülemvalitseja. "Nõus. Tõrksaid võib keppidega nuhelda."
"Julgen ette kanda," ütles valitseja ikka sosinal, küüru sirgu ajamata, "et talupojad, keda ässitas keegi tundmatu, mõnda aega tõepoolest kõnelesid maksude kaotamisest. Aga nüüd on juba mitu päeva sellest möödas, kui need jutud järsku lõppesid."
"Noh, niisugusel korral võib ka karistuse ära jätta," otsustas Ramses.
"Võib-olla ehk hirmuks edaspidise jaoks?" pani ette ülemvalitseja.
"Kas teil keppidest kahju ei ole?" "Seda kraami jätkub meil alati."
"Igal juhul mõõdukalt," hoiatas teda kuningapoeg. "Ma ei taha, et kuningas saaks kuulda, et ma talupoegi ilmaasjata piinan... Mässuliste juttude pärast tuleb peksta ja trahvi võtta, aga kui põhjust ei ole, siis võib näidata ennast suuremeelsena."
"Saan aru," vastas ülemvalitseja kuningapojale silma vaadates. "Kisendagu niipalju kui tahavad, ainult et nad saiakesi ei räägiks seda, mida ei pea."
Need jutuajamised Patroklese ja ülemvalitsejaga levisid üle kogu Egiptuse.
116
Pärast valitseja ärasõitu Ramses haigutas, heitis igava pilgu kogu ümbrusele ja ütles endale mõttes:
"Olen teinud, mida suutsin. Nüüd aga, kui ma ainult välja kannatan, ei tee ma enam midagi... "
Samal hetkel kostis talu majapidamishoonete poolt vaikset oigamist ja tihedaid hoope. Ramses pöördus ümber ja nägi, et ülevaataja Eseekiel Ruubeni poeg peksab üht teomeest kepiga ja räägib ise:
"Tasemini!... Ära karju!... Alatu lojus!..."
Maas lamav teomees hoidis kätt suu ees, et summutada kisa.
Esimesel hetkel sööstis Ramses pantrina majapidamishoonete poole, kuid peatus siis järsku.
"Mis ma võiksin talle teha?..." mõtles ta. "See on ju Saara talu, ja see juut on tema sugulane... "
Ta pigistas hambad risti ja kadus puude vahele, seda enam, et nuhtlemine oli niikuinii juba lõppenud.
"Ah siis nõnda need alandlikud juudid valitsevad?... " mõtles aujärjepärija. "Või nii?... Mind vahib ta nagu hirmunud peni, aga teo-mehi peksab?... Kas nad kõik on sellised?..."

Ja esmakordselt liigutas ennast Ramsese hinges kahtlus, et Saara võib-olla ainult teeskelb headust.
Saara meeleolus olid tõepoolest toimumas mõningad, eriti kõlbelist laadi muutused.
Esimesel kohtumishetkel kõrbe orus Ramses meeldis talle. Aga see tundmus soikus jahmatava uudise mõjul, et see ilus noormees on vaarao poeg ja aujärjepärija. Kui aga Tutmosis Kiideoniga kokku leppis, et Saara kolib kuningapoja majja, ei suutnud ta hulgal ajal toibuda.
Ühegi varanduse, isegi elu hinna eest poleks ta Ramsesest loobunud, kuid vaevalt oleks võidud ütelda, et ta Ramsest sel ajal armastas. Oma parimate õite kasvatamiseks nõuab armastus vabadust ja aega; temale aga ei antud ei vabadust ega aega. Järgmisel päeval pärast Ramsesega kohtumist viidi ta tallu, peaaegu tema nõusolekut küsimata. Ja veel paar päeva hiljem sai ta kuningapoja armukeseks, ja ülla ta tuna ning kohkununa ei saanud ta arugi, mis temaga toimub.
Ta polnud jõudnud veel uue eluga harjudagi, kui teda erutas ja kohutas ümbruskonna elanike pahatahtlik suhtumine temasse, juuditarisse, siis mingite tundmatute suurtsugu naiste külastus ja lõpuks kallaletung talule.

See, et Ramses tema eest välja astus ja kallaletungijaid taga ajama tahtis hakata, tegi talle veel suuremat hirmu. Ta muutus oimetuks mõtte juures, et ta on niisuguse võimsa ja äkilise inimese kätes, kes on võimeline valama võõrast verd, tapma...
Saara langes hetkeks meeleheitesse; talle paistis, et ta läheb hulluks. Ta kuulis, kui ähvardavalt kuningapoeg teenreid relvi haarama kutsus. Kuid üks väike sündmus, tähtsusetu sõnake, mille Ramses tookord möödaminnes poetas, tegi ta kaineks ja andis tema tunnetele uue suuna.
Arvates, et Saara on haavatud, rebis Ramses tal sideme pea ümbert, nägi muhku ja hüüdis:
"See polegi haav, vaid ainult sinine muhk! Aga see muudab väga nägu!... "
Saara unustas sel hetkel valu ja hirmu. Teda haaras uus rahutus: ah ta muutus siis nõnda, et see pani kuningapoja imestama. Aga ainult imestama!...
Sinine muhk kadus mõne päeva pärast ära, kuid Saara hinge jäi tunne, mida ta seni polnud tundnud ja mis hakkas kasvama: ta oli Ramsese pärast armukade ja hakkas kartma, et Ramses ta viimaks maha jätab.
Ja üks mure oli veel, mis teda piinas: ta tundis ennast Ramsese ees teenijana, orjana. Ta oli valmis olema ja tahtis olla Ramsese kõige truum ümmardaja, kõige ustavam ori, kuulekas nagu vari, kuid samal ajal unistas ta sellest, et Ramses vähemalt teda kallistades ei käituks temaga nagu isand ja käskija.
Tema ju kuulub Ramsesele ja Ramses temale. Miks siis Ramses ei näita, et ta teda natukegi hoiab, vaid iga sõna, kogu oma käitumisega mõista annab, et neid lahutab mingi põhjatu kuristik. Milline?... Kas Saara pole hoidnud teda oma embuses? Kas Ramses pole suudelnud tema suud ja rinda?
Kord oli Ramsesel tema poole tulles koer kaasas. Ta viibis seekord Saara pool ainult mõne tunni, kuid kogu selle aja lamas koer tema jalgade ees Saara kohal; ja kui Saara sinnasamasse istuda tahtis, hakkas koer tema peale urisema... Kuningapoeg naeris ja kahlas oma sõrmedega roojase looma karvades, niisama nagu tema juustes, ja koer vaatas talle otsa samal kombel nagu Saara, ainult võib-olla julgemini.
Saara ei suutnud rahuneda ja hakkas vihkama seda tarka looma, kes võttis temalt ära osa Ramsese hellitusi ja käitus Saara isandaga

nii koduselt, nagu Saara ise ei julgenud. Kas Saara oleks suutnud nii ükskõikselt kõrvale vaadata, kui aujärjepärija käsi puhkas tema
peal?
Ja nüüd tuletas Ramses veel tantsijannasid meelde. Saara kihva-
tas:

"Mis? Tema võis lubada neil häbematuil alasti naistel ennast hellitada?... Ja Jehoova, kes seda kõrgest taevast nägi, ei loonudki neid kõlvatuid välguga maha?... "

Tõsi küll, Ramses oli talle ütelnud, et Saara on talle kõigist kallim. Kuid tema sõnad ei rahustanud Saarat; neil oli ainult see tulemus: ta otsustas, et ei mõtle enam millestki muust kui oma armastusest. Mis saab homme, pole tähtis.

Ja kui ta laulis Ramsese jalgade ees laulu murest ja kurvastusest, mis saadab inimest hällist hauani, siis valas ta ses laulus välja oma hinge, oma viimse lootuse - lootuse jumalale.

Nüüd oli Ramses tema juures ja ta oleks võinud olla rahul; tal oli kõige suurem õnn, mida elu talle anda suutis. Kuid just nüüd algaski see, mis oli Saarale kõige kibedam.

Kuningapoeg elas temaga ühe katuse all, jalutas temaga aias, mõnikord võttis ta endaga kaasa paati ja sõidutas mööda Nulust, aga ta ei saanud Saarale põrmugi lähedasemaks kui siis, kui ta elas teisel kaldal, lossi pargis.

Ramses oli tema juures, kuid mõtles millestki muust, ja Saara ei suutnud isegi aimata, millest. Ramses embas teda või mängis ta juustega, kuid ta pilk oli suunatud Memfise poole, kes teab, kas vaarao palee hiiglapüloonidele või kuhugi kaugusse...

Mõnikord ta isegi ei vastanud Saara küsimustele või vaatas talle äkki otsa nagu unest ärgates, nagu imestades, et näeb Saarat enda kõrval.

KUUETEISTKÜMNES PEATÜKK

Säärased, muide kaunis harvad, olid Saara ja tema kuningliku armastatu vahelise erilise läheduse hetked. Pärast seda kui aujärjepärija oli andnud oma käsud Patroklesele ja mõisate valitsejale, saatis ta suurema osa päevist mööda väljaspool talu piire, enamasti paadis. Sõites mööda Nulust, püüdis ta võrguga kalu, mida ses õnnistatud jões ujus tervete parvedena, või hulkus mööda soid, peitis enda lootose kõrgete varte vahele ja laskis vibust metslinde, kes lendlesid ta pea kohal kräatseva summana nagu kihulaste parv. Kuid siingi ei jäänud temast maha ta auahned unistused; ja oma jahimatkadest tegi ta endale oraakli. Mõnikord, kui ta nägi vee peal kollaste partide pesakonda, tõmbas ta vibu pingule ja pomises:

"Kui ma mööda ei lase, saab minust teine Ramses Suur... "

Tasase vilinaga lendas nool vibult, tabatud lind peksis tiibadega ja tõi kuuldavale säärast südantlõhestavat kisa, et kogu soos tõusis segadus. Tuhanded haned, pardid ja kured tõusid õhku, tegid sureva seltsilise ümber suure ringi ja laskusid kuhugi kaugemale.

Kui kõik vait oli jäänud, tõukas Ramses lootsikut ettevaatlikult edasi, vahtis hoolega sinnapoole, kus kõrkjad liikusid, ja kuulatas lindude katkendlikke hääli. Kui ta aga roheluse keskel puhast veepeeglit ja uut linnuparve silmas, tõmbas ta vibu uuesti pingule ja ütles:

"Kui taban, saan vaaraoks. Kui ei taba... "

Seekord laksatas nool vette, hüppas veepinnalt veel paar korda üles ja kadus lootosetihnikusse. Hoogusattunud Ramses aga laskis lendu üha uusi nooli, mis tapsid linde või ainult hirmutasid neid. Talus teati, kus ta on, - linnuparvede kisa järgi, kes vahetpidamata õhku tõusid ja tema paadi kohal tiirlesid.

Kui ta õhtu eel väsinult tallu tagasi jõudis, ootas Saara teda lävel valmispandud veekausiga, kannu kerge veiniga ja roosipärgadega. Kuningapoeg naeratas talle, silitas tema põske, vaatas ta õrnadesse silmadesse ja mõtles:

"Tahaksin teada, kas ka tema on võimeline peksma egiptuse talupoegi nagu tema alati hirmul sugulased?... Oo, mu emal on õigus, kui ta juute ei usalda, kuid Saara pole ehk säärane nagu teised... "

Kord, kui ta tavalisest varem koju jõudis, sattus ta õuel maja ees

lõbusasti mängivatele alasti lastele. Teda silmates jooksid need kollasenahalised olendid kisades laiali nagu metshaned soos. Ta ei jõudnud veel maja terrassilegi astuda, kui nad olid jäljetult kadunud.

"Kes need põngerjad on?" küsis ta Saaralt. "Miks nad minu eest põgenevad?"
"Need on sinu sulaste lapsed," vastas Saara.
"Juutide?"
"Minu vendade... "
"On aga sigilik see teie rahvas," naeris kuningapoeg. "Kuid kes see on?" lisas ta ja osutas ühele mehele, kes arglikult nurga tagant välja ilmus.
"See on Aod, Baraki poeg, minu sugulane. Ta tahab teenida sind, mu isand. Kas ma võin ta siia võtta?" Ramses kehitas õlgu.
"Talu on sinu oma," vastas ta, "ja sa võid võtta teenistusse kõiki, keda tahad. Aga kui see rahvas nii sigib, ujutab ta varsti kogu Mem-fise üle... "
"Sa ei armasta mu vendi?" sosistas Saara, vaatas rahutusega Ramsese otsa ja laskus tema jalgade juurde. Kuningapoeg vaatas teda imestusega. "Ma ei mõtlegi nendest," vastas ta põlglikult.
Need väikesed lahkhelid, mis tuliste tilkadena põletasid Saara südant, ei muutnud Ramsese suhtumist temasse. Ramses oli temaga lahke ja sõbralik nagu alati, kuigi ta silmad üha sagedamini pöördusid Niiluse teisele kaldale, palee võimsate püloonide poole.
Vabatahtlik maapagulane märkas peagi, et mitte tema üksi ei tunne igatsust. Ükskord sõitis teiselt kaldalt välja tore kuninglik vene, tuli Memfise vastas üle jõe ja hakkas ringlema nii talu lähedal, et Ramses võis näha, kes venes sõitsid.
Ta tundis ära oma ema, kes troonis purpurse baldahhiini all oma õuedaamide keskel; madalal pingikesel tema vastas istus asevalitseja Herihor. Tõsi, nad ei vaadanud talu poole, kuid Ramses sai aru, et nad teda jälgivad.
"Ahaa!" muigas ta omaette. "Minu auväärt emake ja härra minister tahavad mind siit enne kuninga tagasitulekut välja tuua... "
Saabus tobi-kuu, oktoobri lõpp ja novembri algus. Niiluse veed kahanesid inimese poolteise pikkuse võrra, iga päevaga paljastusid uued piirkonnad musta sitket mulda. Niipea kui vesi tagasi tõmbus,
121
oli jaol kitsas ader, mida vedasid kaks künnihärga. Adra järel käis alasti kündja, tema kõrval härgade ajaja lühikese piitsaga ja nende järel külvaja; poolest säärest saadik mudasse vajudes kandis ta põlles nisuteri ja pildus neid täie kamaluga laiali.
Oli algamas parim aastaaeg Egiptuses - talv. Temperatuur ei tõusnud üle viieteistkümne kraadi, maa kattus kiiresti smaragdikar-va rohelusega, milles nagu sädemed süttisid nartsissid ja kannikesed; nende lõhn segunes üha sagedamini mulla ja vee mõrkja lõhnaga.
Juba mitu korda oli paat kuningaemand Nitokrise ja asevalitseja Herihoriga ilmunud Saara maja lähedale. Kuningapoeg nägi iga kord, et ta ema ajab ministriga lõbusat juttu, ja veendus, et nad meelega ei vaata tema poole, otsekui tahaksid näidata, et nad temast midagi ei hooli.
"Oodake!" sosistas aujärjepärija vihaselt. "Küll ma teile näitan, et ka minul ei ole igav."
Ja kord, lühikest aega enne päikese loojumist, kui teiselt kaldalt jälle tuli kuninglik vene, mille purpurse telgi nurki kaunistasid jaa-nalinnusuled, käskis Ramses kaheinimese-lootsiku valmis panna ja ütles Saarale, et läheb temaga jõele sõitma.
"Jehoova!" hüüdis Saara ja lõi käsi kokku. "Aga seal on ju su ema ja asevalitseja!"
"Siin aga on aujärjepärija! Võta kaasa oma harf, Saara!" "Mis? Harf?" küsis ta värisedes. "Aga kui su auväärt ema sinuga kõnelda tahab?... Siis ma hüppan vette!"
"Ära ole laps, Saara," vastas aujärjepärija naerdes. "Asevalitseja ja mu ema armastavad väga laulu. Sa võid neid isegi enda poole võita, kui laulad mõne ilusa juudi laulu, midagi armastusest."
"Ma ei oska niisuguseid," vastas Saara, kelle hinges Ramsese sõnad lootust äratasid. Äkki ta laul tõepoolest meeldib neile võimsaile isikuile, ja siis...
Palee paadis märgati, et aujärjepärija istub Saaraga lihtsasse lootsikusse ja et ta ise sõuab.

"Vaadake, ülipühadus," sosistas kuningaemand ministrile, "ta sõidab oma juuditariga meile vastu."
"Aujärjepärija on käitunud nii mõistlikult oma sõdurite ja talupoegade suhtes ja ilmutanud nii suurt kahetsust, kui ta õukonnast
eemaldus, et teie, majesteet, võite talle selle väikese taktivaesuse andeks anda," vastas minister.
122
"Oo, kui Ramses ei istuks selles kolus, ma käsiksin ta uputada!" lausus kuningaemand suure meelepahaga.
"Miks?" küsis minister. "Kuningapoeg ei oleks ülempreestrite ja vaaraode järeltulija, kui ta ei püüaks puruks kiskuda valjaid, millega teda kahjuks seob seadus ja meie võib-olla ebatäiuslikud tavad. Igal juhul, ta on näidanud, et tähtsatel puhkudel oskab ta ennast valitse-da. Ta on võimeline tunnistama isegi oma vigu, mis on haruldane voorus ja aujärjepärija juures otse hindamatu. See aga, et ta tahab meid ärritada oma armsamaga, näitab, et talle valmistab valu see ebasoosing, millesse ta on sattunud, kuigi ta kavatsused olid kõige õilsamad."
"Kuid see juuditar!..." sosistas kuningaemand ja sakutas närviliselt sulgedest lehvikut.
"Tema ei tee mulle enam muret!" jätkas minister. "See on ilus, kuid sugugi mitte tark olevus, kes ei kavatse ja ei oskakski ära kasutada oma mõju aujärjepärijale. Ta ei võta vastu kingitusi ja ei näe kedagi, olles sulgunud oma sugugi mitte väga kallisse puuri. Aja jooksul ta võib-olla õpiks kasutama aujärjepärija armukese seisundit ja oskaks tema varalaekast mõnikümmend talenti välja õngitseda. Aga enne kui see juhtub, tüütab ta Ramsese ära."
"Rääkigu sinu suu kaudu kõikteadja Amon!"
"Ma ei kahtle selles. Kuningapoeg pole teinud tema pärast mingit meeletust, nagu juhtub meie seltskonna noorte meestega, kellelt üksainus kaval naisintrigaan võib röövida varanduse ning tervise ja tema isegi kohtu alla saata. Ramses lõbustab ennast temaga nagu küps mees orjatariga. Aga see, et Saara on rase... "
"Või nii?... " hüüdis kuningaemand. "Kust sa seda tead?"
"Sellest ei tea aujärjepärija ega Saara isegi... " naeratas Herihor. "Aga me peame kõik teadma. Muide, seda saladust avastada polnud raske. Saara juures viibib tema sugulane Tafet, haruldaselt suure jutuga naisterahvas."
"Kas arsti on juba kutsutud?"
"Ma kordan, Saara ei tea midagi. Auväärt Tafet aga, hirmust, et kuningapoeg võiks tema kasvandiku vastu jaheneda, saadaks lapse heameelega kõrvale. Kuid seda me talle ei luba. See on ju troonipärija laps."
"Aga kui tuleb poeg?... See võib meile palju tüli valmistada," poetas kuningaemand vahele.
"Kõik on ette nähtud," jätkas preester. "Kui tuleb tütar, anname
123
talle säärase kaasavara ja kasvatuse, nagu on sünnis kõrgest soost neiule. Kui aga poeg, siis jääb ta juudiks... "
"Minu pojapoeg - juut!... "
"Ära tõuka teda endast enneaegu ära. Meie saadikud teatavad, et iisraeli rahvas hakkab unistama oma kuningast. Kuni laps kasvab, küpsevad need unistused. Ja siis... anname neile käskija, kelle soontes voolab tõepoolest head verd!"
"Sina haarad nagu kotkas oma pilguga ida ja läänt," ütles kunin-gaemand ministrile vaimustusega otsa vaadates. "Ma tunnen, et minu vastikus selle tüdruku vastu hakkab vähenema."
"Vaaraode kõige väiksemgi veretilk peab hiilgama rahvaste üle nagu täht maa kohal," sõnas Herihor.
Nüüd oli aujärjepärija paadike ainult mõnekümne sammu kaugusel suurest palee venest. Vaarao abikaasa varjas ennast lehvikuga ning silmitses selle sulgede vahelt Saarat.

"Ta on tõepoolest kaunis!..." sosistas ta.
"Sa ütled seda juba teist korda, auväärt emand."
"Ka see on sulle teada," naeratas kuningaemand.
Herihor vaatas maha.
Kuningapoja paadikeses hakkas kõlama harf ja Saara laulis väriseval häälel:
"Suur on su issand! Suur on, Iisrael, sinu jumal!" "Imeilus hääl!" sosistas kuningaemand. Ülempreester kuulas tähelepanelikult.
"Ta päevadel pole algust," laulis Saara, "ja ta majal pole piire. Igavene taevas muudab ennast tema silme ees otsekui rõivad, mida inimene selga paneb ja seljast võtab. Tähed süttivad ja kustuvad nagu sädemed kõvast puust, maa aga on otsekui kivike, mida teekäija jalaga puudutas ja edasi läks.
Suur on, Iisrael, sinu issand! Pole ühtki, kes võiks temale ütelda: "Tee nõnda!" Pole üska, mis oleks ta sünnitanud. Tema lõi piiritud põhjatused ja lehvib nende kohal oma tahtel. Pimeduse muudab ta valguseks, mullapõrmust loob ta elavaid loomi ja annab neile hääle.
Kohutavad lõukoerad on tema ees nagu pisikesed rohutirtsud; hiiglaelevant on talle eimiski ja valaskala ta kõrval lapsuke.
Tema kolmevärviline vikerkaar jaotab taevad kaheks ja toetub maa äärtele. Kus on väravad, mis võiksid ennast võrrelda selle suurusega? Tema sõjavankri mürin paneb värisema rahvad, ja ei leidu inimest päikese all, kes suudaks peita ennast tema tuliste noolte eest.

Tema hingamine on põhjatuul, mis annab elu väsinud puudele; tema hingus on hamsiin, mis põletab maad.
Kui ta sirutab oma käe vete kohale, muutub vesi kiviks. Ta valab mered ühest teise, otsekui naine valab virret astjast astjasse. Ta käristab lõhki maa otsekui pehkinud lõuendi ja katab alasti mäetipud hõbedase lumega.
Ta peidab nisuivasse sadu uusi ivasid, ja tema on see, kes õpetab lindu oma poegi välja hauduma. Ta äratab uinuvas nukus kullakar-va liblika ja käsib inimese ihul hauas oodata ülestõusmist... "
Laulu kuulatama jäänud sõudjad olid tõstnud aerud veest ja kuninglik vene ujus pikkamisi pärivoolu alla. Järsku tõusis Herihor püsti ja käsutas:
"Sõudke tagasi Memfisesse!"
Aerud laksatasid vette, vene pöördus järsult ringi ja hakkas vastuvett ülespoole püüdma. Venele kandus järele pikkamisi vaikiv Saara laul:
"Ta näeb lehetäi südame löömist ja salajasi radasid, mida mööda rändab inimese üksildane mõte. Kuid pole inimest, kes võiks vaadata tema südamesse ja mõistatada tema tahtmist.
Tema riiete hiilguse ees katavad suurvaimud oma näo. Tema pilgu ees saavad kõhnaks ja kuivavad nagu närtsinud lehed kõige vä-gevamategi rahvaste ja linnade jumalad.
Tema on jõud. Tema on elu. Tema on tarkus. Tema on sinu issand, sinu jumal, Iisrael!... "
"Miks sa sõudjatel tagasi pöörduda käskisid, auväärt isand?" küsis kuningaemand Nitokris.
"Kas sa ka tead, kuningaemand, mis laul see oli?... " vastas Heri-hor keeles, mida oskasid ainult preestrid. "See rumal tüdruk laulab keset Nulust üht palvet, mida on lubatud lausuda ainult meie templite kõige pühamas paigas."
"Tähendab, see oli siis pühaduseteotus?"
"Õnneks viibib meie paadis ainult üks preester," vastas minister. "Mina seda ei kuulnud, ja kui kuulsingi, siis unustan. Kardan ainult, kui viimati jumalate käsi seda tüdrukut ei taba."
"Aga kust ta teab seda kohutavat palvet?... Ega ometi Ramses talle seda õpetada võinud?... "
"Kuningapoeg ei puutu siia. Ära unusta, kuninganna, et juudid on Egiptusest ära viinud paljugi sääraseid aardeid. Sellepärast me peamegi neid pühaduserüvetajaiks."

Kuningaemand võttis ülempreestril käest kinni. "Aga ega mu pojaga midagi halba ei juhtu?" sosistas ta preestrile silma vaadates.
"Kinnitan sulle, kuninganna, et mitte kellegagi ei juhtu midagi halba, kui ma midagi ei kuulnud ja midagi ei tea. Aga kuningapoja peab sellest tüdrukust ära lahutama."
"Ainult mitte mingisuguseid järske abinõusid! Eks ole, asevalitseja?" lausus ema paluvalt.
"Võimalikult pehmelt, võimalikult märkamatult, kuid see on paratamatu... Mulle paistis," jätkas ülempreester justkui omaette, "et ma olin kõik ette näinud, välja arvatud süüdistus pühaduseteotami-ses, mis võib ähvardada aujärjepärijat selle veidra naise pärast!"
Herihor jäi mõttesse ja lisas:
"Jah! Võib mitte hoolida paljudest meie eelarvamustest, kuid üks on kindel: vaarao poeg ei pea siduma oma elu juuditariga."

SEITSMETEISTKÜMNES PEATÜKK
Sellest õhtust peale, kui Saara laulis paadis, ei olnud palee venet enam Niilusel näha ja kuningapoeg Ramses hakkas juba tõsiselt igavust tundma. Lähenes mehiri-kuu, detsember. Vesi kahanes, vabastades üha uusi maa-alasid, rohi kasvas iga päevaga kõrgemaks ning tihedamaks, ja värviliste pritsmetena kirendasid selles lõhnavad lilled. Otsekui saarekesed rohelises meres, ilmusid üheainsa päeva jooksul nähtavale õitsvad aasad - valged, sinised, kollased, roosad või kirjud vaibad, millelt kandus joovastavaid lõhnu.
Sellest hoolimata vaevles kuningapoeg igavuse käes ja isegi nagu kartis midagi. Isa ärasõidust saadik ei olnud ta palees käinud ja sealt ei tulnud keegi tema poole, ka Tutmosis mitte, kes oli pärast nende viimast jutuajamist kadunud nagu madu rohusse. Kas säästsid õu-kondlased tema üksindust või tahtsid teda kiusata või lihtsalt kartsid külastada põlu all olevat aujärjepärijat? Ramses ei teadnud.
"Võimalik, et isa eemaldab minugi troonist, nagu kaks vanemat venda... " mõtles Ramses mõnikord ning ta laubale tõusis higi, jalad aga läksid külmaks.
126
Mis ta sel juhul ette võtaks?
Lisaks kõigele polnud Saara terve: ta oli jäänud kõhnemaks, kahvatuks, ta suured silmad olid auku vajunud, mõnikord hommikuti kaebas ta südamepöörituse üle.
"Kas viimati mõni kuri silm pole vaesekest ära teinud!" ohkis kaval Tafet, keda Ramses ei suutnud tema igavese lobisemise ja valskuse pärast taluda. Mitu korda oli aujärjepärija näinud, kuidas Tafet saadab hilja õhtul Memfisesse suuri korvitäisi toitu, riideid ja isegi söögiõusid. Järgmisel päeval ta kaebas, et majas on puudus jahust, veinist või anumatest. Sestsaadik kui aujärjepärija asus elama tallu, kulus kümme korda enam toiduaineid kui varem.
"Olen kindel," mõtles Ramses, "et see lobiseja nõid varastab minu tagant nendele juutidele, keda päeval Memfises ei näe, kes aga öösiti sõeluvad nagu rotid mööda räpaseid nurgataguseid!"
Neil päevil oli kuningapoja ainsaks meelelahutuseks vaadelda, kuidas datleid koguti.
Alasti talupoeg tuli palmi juurde, mis oli pikk, sirge ja sile nagu sammas, heitis puu ja enda ümber nöörist silmuse ja siis, toetudes taldadega vastu tüve ja kallutades kogu keha tahapoole, hakkas ronima. Nöör hoidis teda allakukkumise eest. Tükk maad üles jõudnud, nihutas ta silmust mõne tolli võrra kõrgemale ja ronis sedaviisi, hädaohus kaela murda, üha kõrgemale, tõustes mõnikord kahe-kol-me majakorruse kõrgusele, kuni palmi tippu, mida kroonis hiiglasuurte lehtede puhmas ja datlite kobarad.
Nende akrobaatiliste harjutuste tunnistajaks olid peale Ramsese veel juutide lapsed. Esialgu nad ei näidanud ennast tema juuresolekul. Hiljem aga paistsid põõsaste ja tara tagant muudkui käharad peakesed ja mustad hiilgavad silmakesed.
Nähes, et kuningapoeg neid ära ei aja, tulid lapsed oma peidupaigast välja ja lähenesid ettevaatlikult puule, millelt nopiti vilju. Kõige julgem tütarlaps võttis maast hästi ilusa datli ja ulatas Ramse-sele, üks poistest valis aga kõige väiksema vilja ja sõi selle ära. Lapsed

läksid julgemaks, hakkasid ise datleid sööma ja neid Ramsesele pakkuma. Algul tõid nad talle kõige paremaid, natukese aja pärast juba halvemaid ja viimaks päris kõlbmatuid.

Tulevane maailma valitseja mõtles endamisi: "Nad poevad igale poole ja niiviisi kosutavad nad mind alati: heade viljadega sissemeelitamiseks, mädanenutega tänutäheks."

Ta tõusis püsti ja eemdaldus süngena; iisraeli laste pere aga langes

127

selle töö vilja kallale, mida tegi talupoeg, kes istus kõrgel nende kohal, laulis oma laulukest ega mõtelnud ei oma kontidest ega sellest, et ta ei kogu vilja endale.

Saara arusaamatu haigus, tema sagedad pisarad ja märgatavalt kahanev kenadus, kõige rohkem aga tema suguvõsa kärarikas kamandamine talus, mürgitasid lõplikult Ramsese viibimise selles kaunis nurgakeses. Ta ei sõitnud enam paadiga ega pidanud jahti, ei vaadanud datlite kogumist, vaid hulkus tusaselt mööda aeda või vaatas terrassilt vaarao lossi poole.

Kutsumata poleks ta iialgi sinna tagasi läinud, kuid tasapisi hakkas ta mõtlema ärasõidust oma mõisasse, mis asus Alam-Egiptuses, mere lähedal.

Säärases meeleolus leidis ta Tutmosis, kes saabus ühel päeval lossi paraadvenes ja tõi aujärjepärijale kutse vaaraolt.

Kuningas oli Teebaist tagasiteel ja avaldas soovi, et aujärjepärija teda vastu võtma sõidaks.

Kuningapoeg luges värisedes kuninga armulikku kirja ja punastas ning kahvatas. Ta oli nii erutatud, et ei märganudki Tutmosise hiiglasuurt uut parukat, millest tõusis viieteistkümne erineva kalli õli lõhnu, ega tema tuunikat ja hõlsti, mis oli läbipaistvam kui uduvine, ja ta kuldhelmestega kaunistatud sandaale.

Viimaks Ramses siiski toibus ja küsis, ilma et oleks Tutmosisele otsa vaadanud:

"Miks sa nii kaua pole minu pool käinud? Kas kohutas sind see ebasoosing, millesse ma olin sattunud?"

"Oo jumalad!" hüüdis hiilgav keigar. "Kunas oled sa olnud ebasoosingus ja kelle juures? Kuninga iga käskjalg päris alati tema nimel teateid sinu tervise üle. Ja aulik kuningaemand ja auväärt Heri-hor on mitu korda sõimud sinu maja lähedale, lootes, et sa neile kas või sada sammugi vastu tuled, kui nemad on tulnud mitu tuhat sammu. Sõjaväest ma ei kõnelegi. Sinu polkude sõdurid on õppustel vait nagu palmid ja ei tule kasarmutest väljagi. Vapper Patrokles aga joob ja vannub kurvastuse pärast päevade viisi."

Tähendab kuningapoeg pole põlu all olnud, või kui oligi, siis nüüd on see möödas!... See mõte mõjus Ramsesele nagu karikas head veini. Ta käis kähku vannis ja võidis oma ihu, pani selga uue pesu ja selle peale uue sõjaväekuue, võttis oma sulgedega kiivri ja läks Saara poole, kes näost kahvatuna lamas Tafeti hoole all.

Saara lausa karjatas, kui teda niiviisi ehituna nägi. Ta istus voodiservale,

128

haaras Ramsesel kätega kaelast kinni ja ütles vaevukuuldavalt:

"Sa sõidad ära, mu isand!... Ja ei tule enam tagasi!"

"Miks sa seda arvad?" imestas aujärjepärija. "Kas ma esimest korda ära sõidan?"

"Ma mäletan sind säärastes riietes seal... meie orus," jätkas Saara. "Oo, kus on see aeg?... See on kadunud nii kiiresti ja paistab, et oli" nii ammu... "

"Kuid ma tulen tagasi, Saara! Ja toon sulle kaasa kõige osavama

arsti."

"Milleks?" segas Tafet ennast vahele. "Ta on terve, mu paabulind... Tal on vaja ainult puhata. Egiptuse arstid aga teevad ta alles päris haigeks."

Ramses ei vaadanudki jutuka eide poole.

"See oli kõige parem kuu minu elus," ütles Saara Ramsese ligi liibudes. "Kuid ta ei toonud mulle õnne."

Kuninglikult venelt kuuldus sarveheli, mis kordas piki jõge ülevaltpoolt antud signaali.

Saara võpatas.

"Oo, kas sa kuuled, isand, neid kohutavaid helisid?... Sa kuuled ja naeratad ja - häda mulle! - kipud ära minu embusest. Kui sarve-hääl kõlab, ei pea sind miski, kõige vähem aga su orjatar... "
"Kas sina tahad, et ma eluaeg kuulaksin kanade kaagutamist siin talus?" katkestas kuningapoeg teda ärritatult. "Hüvasti! Ole terve ning rõõmus ja oota mind... "
Saara vabastas Ramsese oma embusest ja vaatas talle nii haledalt otsa, et aujärjepärija süda pehmemaks läks ja ta Saarat silitas.
"Noh, ära muretse... Sa kardad meie sarvehelisid... Aga kas nad tol korral olid halvaks endeks?... "
"Isand! Ma tean, et nad jätavad su sinna. Osuta mulle siis viimast armu... Ma annan sulle," jätkas ta nuuksudes, "ühe puuri tuvidega. Nad on siin sündinud ja üles kasvanud... Iga kord, kui sulle su ümmardaja meelde tuleb, ava puur ja lase üks tuvike välja... Ta toob mulle sõnumi sinult, mina aga... suudlen teda... ja silitan teda... Nüüd aga mine!"
Kuningapoeg kaisutas Saarat ja sammus vene poole. Ta andis neegrile käsu, et see jääks ootama Saara tuvisid ja temale väikeses paadis järele sõidaks.
Aujärjepärija ilmumisel hakkasid trummid porisema ja vilepillid
129
hüüdma, sõudjad aga tervitasid teda valjude hüüetega. Sõdurite keskele sattunud aujärjepärija hingas täiest rinnast ja sirutas end, nagu oleks ta köidikuist vabanenud.
"Noh," pöördus ta Tutmosise poole, "naised ja juudid on mind ära tüüdanud... Oo, Osiris! Käsi mind ennemini vaiksel tulel praadida, aga ära sunni mind enam istuma talus."
"Jah," kinnitas Tutmosis, "armastus on nagu mesi: teda võib maitsta, kuid võimatu on temas supelda. Prr!... Mul jooksevad külmavärinad üle ihu, kui meelde tuletan, et sa oled peaaegu kaks kuud mööda saatnud, toitudes suudlustest õhtul, datlitest hommikul ja eeslipiimast keskpäeval."
"Saara on väga kena tütarlaps," vastas kuningapoeg.
"Ma ei kõnele temast, vaid tema suguvõsast, kes on kleepunud ümber talu nagu papüürus ümber soo. Näed, kuidas nad sulle järele vahivad, võib-olla saadavad isegi lahkumistervitusi," ei jätnud meelitaja järele.
Ramses pöördus ärritatult kõrvale. Tutmosis aga pilgutas ohvitseridele kavalalt silma, otsekui soovides neile mõista anda, et Ramses nüüd niipea nende seltskonda maha ei jäta.
Mida kaugemale nad jõge mööda ülespoole jõudsid, seda paksemalt oli rahvast Niiluse kaldail koos, seda elavamini saalis siin paate, seda enam ujus jõel lilli, vanikuid ja pärgi, mida pilluti vaarao venele vastu.
Terve penikoorma pikkuselt Memfisest arvates seisid rahvahulgad lippudega, jumalatega ja pillidega ning oli kuulda niisugust kõminat, mis tuletas meelde tormi müha.
"Ennäe, seal ongi kuningas!" hüüdis Tutmosis vaimustatult.
Pealtnägijate silmade ette tõusis ainulaadne vaatepilt. Keset laia jõekääru ujus vaarao määratu suur vene; selle tääv oli painutatud kõveraks nagu luige kael. Paremal ja vasakul libisesid nagu kaks hiiglatiiba vaarao ustavate alamate loendamatud paadid, taga aga liikusid avatud lehvikuna vaaraod saatva kaaskonna vened. Kõik tantsisid, laulsid, plaksutasid käsi või pildusid lilli valitseja jalgade ette, keda keegi ei näinud. Jätkus sellestki, et kuldse jaanalinnusul-gedest tupsudega telgi kohal lehvis punane-sinine lipp, vaarao kohalviibimise märk.
Paatides olid inimesed nagu purjus, kaldal nagu hullud. Vahetpidamata tõukas mõni paat teist või ajas teise ümber, inimesi kukkus vette, kust krokodillid olid ebahariliku kära pärast õnneks põgenenud.
130
Kaldal tõugeldi, keegi ei pööranud tähelepanu oma naabrile, isale, lapsele, ükski ei saanud silmi lahti kuldselt laevaninalt ja kuninga telgilt. Isegi kannatadasaanud, kellel ohjeldamatu rahvahulk liikmeid muljus ja ribide vahele müksas, ei osanud muud hüüda kui:
"Ela igavesti, meie käskija!... Paista, Egiptuse päike!..."

Tervitushüüete hullustus kandus üle ka kuningapoja venele: seal asuvad ohvitserid, sõdurid ja sõudjad olid kogunenud ühte troppi ja püüdsid samuti üksteisest üle karjuda. Tutmosis unustas aujärjepärija kohalviibimise, ronis kõrgele laevaninale ja pidi peaaegu vette sulpsatama.

Äkki puhuti kuninga venel sarve. Sedamaid vastas sellele sarv Ramsese paadist. Teine signaal, ja aujärjepärija vene ujus vaarao hiiglavene kõrvale.

Üks õukonna ametnik hüüdis valjusti Ramsest. Mõlema laeva vahele visati seedripuust sild nikerdustega kaetud käsipuudega; veel üks silmapilk, ja poeg astus isa ette.

Vaarao nägemine või tervitushüüete torm rabas kuningapoega nii, et ta ei saanud sõnagi suust. Ta langes isa jalgade ette, ja maailma valitseja tõmbas ta oma rinnale.

Viivu aja pärast löödi telgiriided lahti ja rahvas mõlemal Niiluse kaldal sai näha troonil istuvat vaaraod ja trooni ülemisel astmel tema ees põlvitavat aujärjepärijat, kelle pea puhkas isa rinnal.

Saabus säärane vaikus, et oli kuulda lippude plaginat laevadel. Ja äkki tõusis üldine kisa, veel võimsam kui eelmised: rahvas avaldas rõõmu, et isa on pojaga ära leppinud, õnnitles praegust vaaraod ja tervitas tulevast.

Kui mõni oli arvestanud tülidega vaarao perekonnas, siis nüüd võis ta veenduda, et kuningliku suguvõsa uus oks on kõvasti tüve küljes kinni.

Kuningas nägi haige välja. Ta tervitas poega õrnalt, pani ta oma trooni kõrvale istuma ja ütles:

"Mu süda kippus sinu juurde, Ramses, ja seda tugevamini, mida paremad teated sinu kohta tulid. Nüüd ma näen, et sa pole üksnes lõvisüdamega nooruk, vaid ka arukas mees, kes on võimeline kaaluma oma tegusid ja ennast riigi huvides ohjeldama."

Erutatud Ramses langes vaikides isa jalgade ette. Kuningas jätkas:

"Sa talitasid õigesti, kui loobusid kahest kreeka polgust, sest sul-

131

le kuulub kogu Menfi korpus ja nüüdsest peale nimetan ma sinu selle juhatajaks... "

"Isa!" sosistas aujärjepärija värisedes.

"Peale selle, Alam-Egiptuses, mis on kolmest küljest avatud vaenlase kallaletungidele, on mul vaja julget ja arukat meest, kes näeks kõik, kes oskaks kõike hinnata ja vajaduse korral kiiresti tegutseda. Sellepärast nimetan ma sinu oma asevalitsejaks riigi selles osas."

Ramsesel purskasid pisarad silmist, ta jättis jumalaga noorusega ja rõõmustas võimu üle, mille poole ta süda nii paljude aastate jooksul oli kirglikult püüelnud.

"Ma olen väsinud ja haige," jätkas maa käskija, "ja kui poleks muret riigi tuleviku pärast ja seda, et ma su nii noores eas maha pean jätma, paluksin ma juba praegu oma igavesti elavaid esivanemaid, et nad mind ära kutsuksid oma kuulsuse kodadesse. Aga kuna mul iga päevaga raskemaks läheb, siis hakkad sa juba nüüd minuga jagama valitsemise koormat, Ramses. Nii nagu kana õpetab oma poegi teri otsima ja ennast kulli eest varjama, nõnda õpetan mina sulle rasket riigivalitsemise kunsti ja valvsust kavalate vaenlaste salasepitsuste suhtes, et sa omal ajal võiksid langeda nende kallale nagu kotkas kartlikele põldpüüdele."

Kuninga vene ja ta tore kaaskond randusid palee sadamasilla ääres. Väsinud käskija istus kandetooli. Samal ajal astus Herihor aujärjepärija juurde.

"Luba, aulik kuningapoeg," pöördus ta aujärjepärija poole, "minul esimesena väljendada oma rõõmu sinu aukõrgenduse puhul. Soovin, et sa ühesuguse õnnega juhataksid sõjaväge ja valitseksid Egiptuse tähtsaimat provintsi Egiptuse auks ja kuulsuseks!"

Ramses pigistas tugevasti tema kätt.

"Kas seda tegid sina, Herihor?" küsis ta.

"Sa oled selle ära teeninud," vastas minister.

"Võta vastu minu tänu; küllap sa veendud, et see midagi väärt on."

"Sinu sõnad on mulle juba piisavaks tasuks," vastas Herihor. Ramses tahtis minna, kuid Herihor peatas teda: "Üks sõnake, aujärjepärija," ütles ta. "Hoiata oma naisterahvast Saarat, et ta ei laulaks vaimulikke laule."

Ja kui Ramses talle imestades otsa vaatas, lisas ta:
"Tol korral, kui sõitsime Niilusel, laulis see tüdruk meie kõige

pühamat hümni; seda laulu tohivad kuulda ainult vaarao ja ülemad preestrid. Vaesekesel oleksid võinud tema kunst ja teadmatus rängasti maksma minna."
"Tähendab ta pani toime pühaduseteotuse või?" küsis aujärjepärija hämmelduses.
"Enda teadmata," vastas ülempreester. "Õnneks kuulsin seda ainult mina üksi, ja arvan, et selle laulu ja meie hümni vahel on ainult üsna kauge sarnasus. Igal juhul, ärgu ta seda enam kunagi laulgu."
"Kuid ta peaks ennast veel ka patust puhastama," tähendas kuningapoeg. "Kas võõramaalasele piisaks, kui ta ohverdaks Isise templile kolmkümmend lehma?... "
"See poleks paha, las ohverdab," vastas Herihor pisut nägu krimpsutades. "Andeid jumalad ei põlga."
"Aga sina, aulik Herihor," ütles Ramses, "võta see imeväärne kilp, mille ma olen saanud oma pühalt vanaisalt."
"Mulle?... Amenhotepi kilp?..." hüüdis minister liigutatult. "Kas ma olen seda väärt?... "
"Oma tarkuse poolest oled sa minu vanaisaga võrdne, oma seisundi poolest saad sa temaga võrdseks."
Herihor kummardas sügavasti. Aujärjepärija kingitusel - kuldsel, kalliskividega kaunistatud kilbil - oli peale suure rahalise väärtuse veel amuleti tähendus. See oli kuninglik kingitus.
Kuid veel tähtsamaks pidas Herihor kuningapoja sõnu selle kohta, et oma seisundi poolest saab ta võrdseks Amenhotepiga. Amen-hotep oli vaarao äi. Kas aujärjepärija tõesti on nõuks võtnud abielluda tema, Herihori tütrega?...
See oli ministri ja kuningaemand Nitokrise ammune unistus. Peab aga tunnistama, et kõneldes Herihori tulevasest positsioonist, ei mõtelnud Ramses hoopiski mitte abiellumisest tema tütrega, vaid uute kõrgete ametikohtade andmisest talle, mida õukonnas ja templites oli palju.

KAHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK

Sellest päevast peale, kui Ramses sai asevalitsejaks Alam-Egiptu-ses, kerkisid ta ette säärased raskused, mida ta varem polnud kujut-lenudki, kuigi oli sündinud ja kasvanud kuningakojas.
Teda lausa piinati, ja timukasulasteks olid igasugust järku ja erinevatest ühiskonnakihtidest palujad.
Juba esimesel päeval, kui ta nägi inimeste salku, kes tungeldes ja üksteisest ettepoole trügides tallasid muru tema aias, murdsid puid ja lõhkusid tara, kutsus aujärjepärija oma lossi juurde vahtkonna. Kuid kolmandal päeval tuli tal omaenda majast kuninga paleesse põgeneda, kuhu arvuka vahtkonna, ja peaasi, kõrgete müüride tõttu oli tavalisel surelikul raske sisse pääseda.
Kümne päeva jooksul, mis eelnesid Ramsese ärasõidule, vilksatasid ta silmade eest mööda kogu Egiptuse ja peaaegu kogu tolleaegse maailma esindajad.
Kõigepealt lasti tema juurde tervitama kõrgemal seisvaid isikuid. Kuningapoega tulid tervitama templite ülempreestrid, ministrid, foiniikia, kreeka, juudi, assüüria ja nuubia saadikud, kuid isegi nende kirevad riided läksid tal peas segi. Siis hakkas tulema naabruses asuvate nomoste valitsejaid, kohtunikke, kirjutajaid, Menfi korpuse kõrgemaid ohvitsere ja suurmaapidajaid.
Need inimesed ei nõudnud midagi, vaid väljendasid ainult oma rõõmu. Kuid kuulates neid hommikust keskpäevani ja keskpäevast hilise õhtuni, tundis aujärjepärija, et ta pea on täiesti segi ja liikmed surisevad väsimusest.

Siis ilmusid madalamate klasside esindajad kingitustega, tulid kaupmehed kulla, merevaigu ja välismaa kangastega, lõhnaõlide ja puuviljaga. Siis pankurid ja liigkasuvõtjad. Edasi arhitektid uute ehituste plaanidega, skulptorid raidkujude ja bareljeefide kavanditega, kiviraidurid, savinõude meistrid, puusepad ja tislerid, sepad, valajad, nahaparkijad, viinameistrid, kangrud ja isegi parasküüdid, kes lahkavad surnukehasid palsameerimise jaoks.

See tervituste tseremoonia polnud veel lõppenud, kui hakkas venima terve armee toetuse palujaid: invaliidid, ohvitseride lesed ja orvud taotlesid pensioni, aristokraadid kojaameteid oma poegade jaoks. Insenerid pakkusid uute niisutusviiside projekte, arstid

vahendeid mitmesuguste haiguste vastu, astroloogid tõid horoskoope. Vangistatute sugulased andsid sisse palvekirju karistuse kergendamiseks või armuandmiseks neile, kellele oli määratud surmanuhtlus, haiged palusid, et troonipärija neid puudutaks või annaks tilgakese oma sülge.

Lõpuks tuli ka ilusaid naisi või emasid tütardega, kes palusid, mõned alandlikult, mõned aga pealetükkivalt, et aujärjepärija nad oma majja võtaks. Mõned, kiites oma süütust ja andeid, määrasid isegi kindlaks oodatava ülalpidamisraha suuruse.

Tüdinenud kümne päeva jooksul vahetpidamata vahelduvate nägude nägemisest, kuulanud nii palju palveid, et neid oleks võinud täita ainult kogu maailma aarete või jumala võimu abil, sai Ramsese jõud otsa. Ta kaotas une ja muutus nii närviliseks, et teda ärritas kärbse pirisemine ja ta ei saanud vahel enam aru, mis talle räägiti.

Siin aitas teda jälle Herihor hädast välja: suurtsugu rahvale käskis ta kuulutada, et kuningapoeg enam kedagi vastu ei võta, lihtrahva vastu aga, kes hoolimata mitmekordsest käsust laiali minna ikkagi värava juures ootas, saatis välja roodu nuubia sõdureid keppidega. Neil õnnestus võrratult lihtsamini kui Ramsesel inimeste vajadusi rahuldada. Ei möödunud tundigi, kui palujad olid kadunud nagu suits, mitmele nende hulgast tuli aga veel mitu päeva teha külmi kompresse peale või mõnele muule kannatadasaanud kohale ihul.

Pärast seda esimest võimu tuleproovi hakkas Ramses inimeste vastu sügavat põlgust tundma ja jäi norgu.

Kaks päeva lamas ta diivanil, käed pea all, ja vahtis mõttetult lakke. Kuningapoeg ei imestanud enam, et tema kõigepüham isa saadab oma aja mööda jumalate altarite ees; kuid ta ei suutnud mõista, kuidas Herihor saab hakkama päratu hulga igasuguste asjadega, mis nagu torm ei ületa mitte ainult inimese jõudu, vaid võivad tema ka puruks rõhuda.

"Mis sa siin veel mingisugustest uuendustest mõtled, kui palujate parved suruvad alla su tahte, neelavad su mõtted, imevad välja kogu vere!... On möödunud ainult kümme päeva ja ma olen juba haige, aasta pärast olen vististi täitsa tobe. Niisugusel kohal pole mõeldavad mingisugused projektid. Hea seegi, kui siinjuures hulluks ei lähe!"

Ta oli nii rahutu oma abituse pärast valitseja postil, et kutsus enda

juurde Herihori ja rääkis talle peaaegu pisarsilmil oma muredest.

Minister kuulas naeratades ära noore riigilaeva tüürimehe kaebused.

"Kas tead, isand," ütles ta, "et hiiglaloss, milles me elame, on ehitatud ainult ühe arhitekti poolt, kelle nimi on Senebi. Peab ütlema, et ta ise ei elanudki ehituse lõpuni. Nojah, kas sa tead, miks see igavesti elav arhitekt suutis teostada oma plaani, tundmata iialgi väsimust või kaotamata vaimuvärskust?"

"Miks siis?"

"Sellepärast, et ta ei teinud kõike ise: ei tahunud palke ega kive, ei sõtkunud savi, ei põletanud telliseid, ei tõstnud neid kohale, ei pannud neid müüri ega liitnud neid lubjaga. Ta joonistas ainult plaani. Ja isegi selleks oli tal abilisi. Sina, kuningapoeg, tahtsid aga kõik ise teha, ise kõiki ära kuulata ja rahuldada. See käib üle inimliku jõu."

"Kuidas ma siis sain teha teisiti, kui palujate hulgas oli inimesi, kellele oli ülekohut tehtud või keda oli tasust ilma jäetud. Riigi aluseks on ju õiglus," vastas kuningapoeg.

"Mitu inimest suudad sa päevas ära kuulata, ilma et väsiksid?" küsis Herihor.

"Noh... kakskümmend... "

"Oo, see on veel väga hea! Mina kuulan ära kõige rohkem kuus kuni kümme inimest. Aga mitte palujaid, vaid ülemkirjutajaid, kõrgemaid valitsejaid ja ministreid. Igaüks neist kannab mulle ette ainult kõige tähtsamast, mis toimub sõjaväes, vaarao mõisates, kohtutes, nomostes, samuti usuasjadest ja Niiluse vee liikumisest. Seepärast nad pisiasju ei teata, et igaüks neist pidi enne minu juurde ilmumist ära kuulama kümme endast auastme poolest alamal seisvat kirjutajat: ülemkirjutaja iga abiline ja asjaajaja oli eelnevalt kogunud andmeid kümne alama kirjutaja ja asjaajaja käest, need omakorda aga olid kuulanud ära ettekanded kümnelt ja enamalt veel väiksemalt ametnikult.

Nõndaviisi teame mina ja kuningas, vesteldes päeva jooksul ainult kümne inimesega, kõik kõige tähtsama, mis on juhtunud riigi ja kogu maailma sajas tuhandes paigas.

Linnavaht, kes seisab oma postil Memfise tänaval, näeb ainult mõnda maja. Kümnik tunneb kogu tänavat, sadakonnaülem tervet kvartalit, linnapealik kogu linna. Vaarao aga seisab üle kõikide, otsekui Ptah" templi kõige kõrgemal püloonil, kust on näha nii

Memfis kui ka naaberlinnad Sochem[1], On[2], Cherau[3], Turra[4], Te-taui[5] nende ümbrus ja osa läänekõrbet.

Sellelt kõrguselt ei märka kuningas küll seda, kellele on liiga tehtud või kes on millestki ilma jäetud, kuid ta võib märgata töötute jõuke. Ta ei näe sõdurit kõrtsis, kuid ta saab teada, kas polk on õppusele läinud. Ta ei näe, mida keedab endale lõunaks mõni talupoeg või linnakodanik, kuid ta märkab tulekahju, kui see linnas peaks puhkema."

"See riiklik korraldus," jätkas Herihor elavamaks muutudes, "on. meie uhkus ja meie jõud. Kui Snofru[6], üks esimeste dünastiate vaaraosid, küsinud kelleltki preestrilt, missugune mälestusmärk endale püstitada, olevat see vastanud: "Joonista, isand, maa peale ruut ja lao sinna maha kuus miljonit tahumata kivi - need kujutavad endast rahvast. Selle kihi peale pane kuuskümmend tuhat tahutud kivi -need on sinu alamad ametnikud. Nende peale pane kuus tuhat poleeritud kivi - need on kõrgemad ametnikud. Siis pane sinna kuuskümmend kivi, mis on kaetud raid kirjadega, - need on sinu kõige lähemad nõuandjad ja väepealikud. Kõige peale aga püstita üks kivi kuldse päikese kujutusega - see oledki sina ise."

Vaarao Snofru tegi nõnda. Sellest sai kõige vanem astmeline püramiid, meie riigi õige kujutus, ja selle järel tulid kõik teised. Need on igavesed ehitused, mille tipust on näha maailma piirid ja mida imestlevad kõige kaugemad järelpõlved."

"See riiklik korraldus," jätkas minister, "on meie üleoleku põhjus naabritest. Etiooplased olid niisama arvukad nagu meie. Kuid nen-

' Sochem ehk Sechem (kr. Letopolis) - Alm-Egiptuse II nomose pealinn, mis asus Memfisest põhja pool.

" On (kr. Heliopolis) - Alam-Egiptuse XIII nomose pealinn, mis asus praegusest Kairost põhj a pool.

3 Cherau (arvatavasti Cher-Acha) - maa-ala Niiluse idakaldal, Kairost lõuna pool.

4 Turra - kivimurrud Niiluse idakaldal, Kairost lõuna pool. Siin kaevandati kollast liivakivi püramiidide ehitamiseks.

5 Tetaui (õigemini Ittaui) - linn, mille rajas XII dünastia esimene vaarao Amenemhet I (a. 2000-1980 e.m.a.) Niiluse läänekaldal praeguse Listi lähedal kanali juures, mis viib Faijumi oaasi. Siin asus vaarao residents.

6 Snofru - III dünastia vaarao, kes valitses III aastatuhande alguses e.m.a. Ehitas ühe esimestest püramiidest, Medumis, Memfise ja Faijumi vahel.

de kuningas hoidis ise oma karja, peksis ise kepiga oma alamaid, ja teadmata, kui palju tal neid oli, ei suutnud neid kokku koguda, kui meie väed sisse marssisid. Polnud olemas ühtset Etioopiat, oli vaid määratu suur korratu inimeste kogu. Nüüd on nad meie vasallid.

Liibüa vürst mõistab ise kohut, eriti rikaste vahel, ja kulutab sellele nii palju aega, et tal pole mahti ringi vaadata, ja tema külje all sigineb terveid röövlite jõuke, keda meie peame hävitama.

Tea veel ka seda, isand, et kui Foiniikias oleks üks käskija, kes teaks, mis kuskil toimub, ja valitseks kõiki linnu, siis ei maksaks see maa meile mitte üht debenit andamit. Ja on meie õnn, et Niinive ja Babüloonia kuningal on kummalgi ainult üks minister ja nad on as-jaajamisest niisama väsinud nagu sina praegu! Nad tahvad kõike ise näha, ise kohut mõista ning käskida ja on sellepärast riigiasjad sajaks aastaks sassi ajanud. Kui aga leiduks mõni kõige tühisem egiptuse kirjutaja, kes läheks sinna, seletaks kuningatele ära nende vea ja seaks sisse meie ametnikehierarhia, meie püramiidi, siis haaraksid assüürlased paari aastakümne pärast enda kätte Juudamaa ja Foinii-kia ja mõnekümne aasta pärast vajuksid meile idast ja põhjast, maa pealt ja merelt kallale võimsad sõjaväed, kellest me võib-olla jagu ei saakski."

"Tungigem neile siis kohe ise kallale, kasutades neil valitsevat korralagedust!" hüüdis kuningapoeg.

"Me pole veel toibunud oma endistest võitudest," vastas Herihor külmalt ja asus Ramsesega hüvasti jätma.

"Kas võidud meid tõesti nõrgaks on teinud?" pääses aujärjepärija suust. "Me tõime ju mägedena varandust kaasa!"

"Kirveski võib tööga nürineda," viskas Herihor vastuseks ja läks.

Ramses mõistis, et kõikvõimas minister ei soovi sõda, kuigi ta ise on sõjaväe eesotsas.

"Eks vaatame!" sosistas Ramses omaette.

Mõni päev enne ärasõitu kutsuti Ramses kuninga juurde. Vaarao istus üksi marmorsaalis ja nelja ust valvasid nuubia tunnimehed.

Kuninga tugitooli kõrval seisis taburet aujärjepärija jaoks ja väike lauake, millel olid mõned papüürusele kirjutatud dokumendid. Saali seinad olid kaunistatud bareljeefidega, mis kujutasid põllutöid, nurkades seisid Osirise melanhoolselt naeratavad skulptuurid.

Kui Ramses isa pakkumise peale istet oli võtnud, ütles kuningas talle:

"Siin on sulle, poeg, kirjad sinu ülemjuhatajaks ja asevalitsejaks

138

nimetamise kohta. Noh, kuidas läheb? Paistab, et valitsemise esimesed päevad on sind väsitanud?"

"Teenides Meie Majesteeti, saan ma jõudu juurde."

"Meelitaja!" naeratas vaarao. "Pea meeles, ma ei taha, et sa ennast kurnaksid. Lahuta oma meelt. Noorus nõuab lõbu. See ei tähenda siiski, et sul ei oleks teha tähtsat tööd."

"Ma olen valmis."

"Kõigepealt... Kõigepealt avaldan ma sulle oma mured. Meie riigikassa on halvas seisukorras; maksude laekumine, eriti Alam-Egip-tusest, kahaneb iga aastaga, kulud aga aina kasvavad."

Vaarao jäi mõttesse.

"Need naised, need naised, Ramses, ei maksa suurt raha mitte ainult lihtsurelikele, vaid ka mulle. Mul on neid mitusada ja igaüks tahab, et tal oleks terve kari ümmardajaid, õmblejaid, juuksureid, orje kandetooli jaoks, orje tubasteks töödeks, tallide jaoks, paadimehi, isegi armukesi ja lapsi!...

Aga lapsed!... Kui ma Teebaist tagasi jõudsin, jooksis üks neist emandaist, keda ma ei mäletagi, mulle vastu, näitas prisket kolmeaastast poisikest ja nõudis, et ma määraksin sellele ülalpidamis-raha, sest see olevat minu poeg... Minul kolmeaastane poeg, kas sa võid seda endale kujutleda!... Selge, et ma ei hakanud naisterahvaga vaidlema säärases kõditavas

küsimuses. Aga - suursugusel inimesel on kergem olla viisakas kui leida raha igasuguste tujude rahuldamiseks."

Ta vangutas pead, ohkas ja jätkas:

"Samal ajal aga on minu tulud minu valitsemisaja algusest vähenenud poole peale, eriti Alam-Egiptuses. Ma küsin, millega seda seletada... Mulle vastatakse: "Rahvas on vaeseks jäänud, rahvaarv on suuresti kahanenud, meri on matnud osa maid liiva alla põhja poolt ja kõrb ida poolt. On olnud mitu ikaldusaastat." Ühe sõnaga häda häda otsa, riigikassal aga hakkab põhi ikka rohkem paistma...

Niisiis, ma palun sind, selgita see kõik välja. Vaata ringi, tutvu asjatundlike ning usaldusväärsete inimestega ja tee neile ülesandeks kõik läbi uurida. Aga ära usalda liialt papüürusi, vaid kontrolli isiklikult hoolega. Mulle on räägitud, et sul on terav väepealiku silm. Kui see nii on, siis sa teed esimesel pilgul kindlaks, mis määral sulle esitatud ettekanded tõele vastavad. Ära rutta siiski järeldustega, ja peaasi, hoia nad enda teada. Iga vähegi tähtsam mõte, mis sul täna pähe tuleb, kirjuta üles ja mõne päeva pärast uuri

139

seda asja veel kord, ja kirjuta jälle üles. See õpetab sind olema ettevaatlik otsustega ja hindama õigesti olukordi."

"Kõik saab tehtud nii, nagu käsid," ütles aujärjepärija.

"Teine ülesanne, mille sa pead täitma, on raskem. Assüürias toimub midagi, mis hakkab minu valitsusele rahutust tegema.

Meie preestrite juttude järgi olevat Põhjamere taga püramiidikujuline mägi, alt haljendav, ülevalt lumega kaetud. Sel mäel olevat imelik omadus: pärast seda kui ta on palju aastaid puhanud, hakkab ta järsku suitsema, vappuma, mürisema ja heidab siis endast välja niisama palju vedelat tuld, nagu on Niiluses vett. See tuli voolab mööda ta nõlvu alla ja hävitab suurtel aladel põlluharija töö.

Niisiis, mu poeg, Assüüria on säärane mägi. Rida aastasadu valitseb seal vaikus ja rahu. Kuid äkki tõuseb temas torm, sellelt maalt tungivad välja ei tea kust ilmunud hiiglasõjaväed ja hävitavad rahulikke naabreid.

Praegu on Niinivest ja Babülooniast kuulda kõminat: mägi suitseb. Sa pead teada saama, mis määral see meid ähvardab, ja läbi fnõtlema, millised abinõud tarvitusele võtta."

"Kas ma tulen toime?..." küsis aujärjepärija vaikselt.

"Õpi vaatlema ja nägema," jätkas vaarao. "Ära rahuldu iialgi ainult oma silmade tunnistusega, vaid kutsu abiks ka teiste omad. Ära piirdu egiptlaste arvamustega, sest igal rahval ja igal inimesel on oma vaateviis ja keegi ei taipa kogu tõtt. Kuula seepärast ära, mida arvavad assüürlastest foiniiklased, juudid, hatid ja egiptlased, ja pea silmas seda, milles nende arvamused ühte langevad.

Kui sulle kõik ütlevad, et Assüüria poolt on lähenamas hädaoht, siis sa tead, et see on tõepoolest nõnda. Ja kui erinevad inimesed räägivad erinevat, siis ole samuti valvel, sest tarkus käsib ennemini oodata halba kui head."

"Oo, kuningas, sa kõneled nagu jumalad," sosistas Ramses.

"Ma olen vana mees ja trooni kõrgusest on näha seda, mida surelikud isegi kujutleda ei suuda. Kui sa küsiksid päikeselt, mis tema arvab maailma asjadest, jutustaks ta sulle veelgi õpetlikumaid asju."

"Inimeste hulgas, kellelt ma pidin pärima arvamusi Assüüria kohta, ei maininud sa kreeklasi, isa," tähendas aujärjepärija. Kuningas naeratas heasoovlikult ja vangutas pead.

"Kreeklased!... Kreeklased!... See on rahvas, kellele kuulub tulevik. Meiega võrreldes on nad alles lapsed, aga milline vaim nendes elab!...

140

Kas sa mäletad minu kuju, mille tegi üks kreeka skulptor? See on otse elus inimene, minu teisik... Kuu aega hoidsin seda oma palees, kuid lõpuks kinkisin templile Teebais. Kas sa usud, mul hakkas hirm, et see minu kivist teisik tõuseb oma aluselt ja hakkab nõudma, et jagaksin temaga oma võimu... Milline segadus oleks tõusnud siis Egiptuses!...

Kreeklased... Kas sa oled näinud vaase, mis nad voolivad, paleesid, mis nad ehitavad? Savist ja kivist loovad nad seda, mis rõõmustab minu vanadust ja sunnib unustama haiguse...
Ja nende keel?... Oo jumalad! See on ju muusika, maalikunst ja skulptuur ühe korraga!... Tõepoolest, kui Egiptusel tuleks kord surra nagu inimesel, meie pärijaks jääksid kreeklased. Ja nad paneksid veel maailma uskuma, et see kõik on nende kätetöö ja et meid pole maailmas olnudki. Tegelikult aga on nad kõik ainult meie algkoolide õpilased. Nagu sa tead, pole meil õigust õpetada välismaalastele kõrgemaid tarkusi."
"Kuid sellest hoolimata ei usalda sa nagu hästi kreeklasi?"
"Sellepärast, et see on eriline rahvas. Ei foiniiklasi ega kreeklasi või uskuda. Foiniiklane, kui ta tahab, näeb ja ütleb tõesti tõtt, ehtsat, egiptuse tõtt, kuid sa ei taipa, millal ta seda tahab ütelda. Kreeklane on lihtsameelne nagu laps ja oleks valmis tõtt kõnelema, kuid see pole tema võimuses.
Ta vaatab maailmale teisiti kui meie. Tema silmis hiilgab ja sätendab iga asi kõigis värv es nagu Egiptuse taevas ja ta veed. Kas võib usaldada tema arvamist?
Teebai dünastia ajal oli kaugel põhjas väike linnake Trooja, niisugune, nagu neid meil on tuhandeid. Sellele kanakuudile hakkasid igasugu hulgused kallale tungima ja tüütasid ta vähesed elanikud nii ära, et need põletasid selle väikese kindluse pärast kümme aastat kestnud ärritust ja rahutust maha ja kolisid teise kohta.
Ühe sõnaga, tavalised kokkupõrked röövlitega!... Aga milliseid laule kreeklased Trooja lahingutest laulavad! Meie naerame nende imede ja kangelastegude üle, sest omal ajal saime neist sündmustest kõige täpsemaid teateid. See on ilmne vale. Kuid siiski kuulame me nende laule, nagu laps kuulab oma hoidja muinasjutte, suutmata ennast nendest lahti kiskuda!... Niisugused on nad, need kreeklased: sündinud luiskajad, kuid meeldiv ja mehine rahvas. Igaüks neist on valmis loobuma ennem elust, kui tõtt ütlema. Ning nad ei luiska mitte nagu foiniiklased äri huvides, vaid vaimsest vajadusest."
141
"Aga kuidas mul tuleks suhtuda foiniiklastesse?" küsis aujärjepärija.
"Need on targad, töökad ja julged inimesed, kuid kaubitseja hingega: kogu nende elu sisu on kasusaamine. Foiniiklased on nagu vesi: toovad palju ja viivad palju ning nirisevad igalt poolt läbi. Seepärast tulebki anda neile võimalikult vähem ja vaadata, et nad ei niri-seks Egiptusesse - tasapisi, läbi pilude.
Kui sa neile hästi maksad ja annad lootust teenida veel rohkem, siis on nad suurepärasteks agentideks. Seda, mis me praegu teame salajasest liikumisest Assüürias, teame tänu nendele."
"Aga juudid?" küsis kuningapoeg silmi maha lüües.
"Juudid on nupukas rahvas, kuid nad kõik on sünged fanaatikud ja Egiptuse sündinud vaenlased. Kui nad saavad oma kaelal tunda Assüüria raskeid naeltaldadega sandaale, pöörduvad nad meie poole. Kui see ainult liiga hilja pole. Nende teeneid aga võib kasutada. Mitte siin, muidugi, vaid Niinives ja Babüloonias."
Paistis, et vaarao oli väsinud. Ramses langes lahkumisel ta ette 9ilmili. Vaarao embas teda isalikult ja kuningapoeg läks ema poole.
Kuningaemand istus oma toas ja kudus peent lõuendit jumalate rõivasteks, õukonna naised aga õmblesid või sidusid lillekimpe. Üks noor preester suitsetas lõhnavaid rohte Isise raidkuju ees.
"Ma tulin sind tänama, emake, ja jumalaga jätma."
Kuningaemand tõusis püsti, embas poega ja ütles pisarsilmil:
"Kuidas sa oled muutunud!... Sa oled juba päris mees! Ma näen sind nii harva, et võiksin unustada su näojooned, kui su kuju alati ei elaks mu südames. Paha poiss... Ma sõitsin mitu korda koos kuninga asevalitsejaga sinu talu lähedale, lootes, et su viha ükskord üle läheb, sina aga tõid mulle vastu oma konkubiini."
"Anna andeks!... Anna andeks!..." ütles Ramses ema suudeldes.

Kuningaemand viis Ramsese aeda, kus kasvas haruldasi lilli, ja kui nad kahekesi olid jäänud, ütles:
"Mina olen naine ja mind huvitab naine ning ema. Kas sa võtad selle neiu endaga kaasa, kui ära sõidad?... Pea meeles, et kära ja liikumine võivad temale ja lapsele kahju teha. Rasedaile on kõige parem rahu ning vaikus."
"Kas sa kõneled Saarast?" küsis Ramses imestusega. "Kas ta on rase?... Ta pole mulle sellest midagi rääkinud."
"Võib-olla ta häbeneb või ei tea seda isegi... " vastas kuninga-emand. "Reis igatahes... "
142
"Aga ma ju ei mõtlegi teda endaga kaasa võtta," hüüdis aujärjepärija. "Kuid miks ta seda minu eest varjab?... Nagu poleks see minu
laps... "
"Ära hakka kahtlustama!" tõreles ema. "See on tütarlapse tavaline häbelikkus. Ja võib-olla kardab ta, et sa ta maha jätad."
"Ega's ma teda ometi paleesse võtma pea!" katkestas kuningapoeg ema nii ärritatult, et kuningaemanda silmis hakkas särama naeratus, kuid ta varjas selle ripsmete taha.
"Ei kõlba nii toorelt ära tõugata naist, kes sind on armastanud. Ma tean, et sa oled ta majanduslikult kindlustanud. Meie omalt poolt anname talle ka midagi. Laps, kelle soontes voolab kuninglikku verd, ei pea millestki puudust tundma."
"Teadagi," vastas Ramses. "Minu esimest poega, kuigi tal ei ole troonipärija õigusi, tuleb kasvatada nõnda, et mina ei tarvitseks tema pärast punastada ja et tema ei saaks mulle pärast etteheiteid teha."
Emaga hüvasti jätnud, tahtis Ramses Saara juurde sõita, kuid läks enne oma poole.
Teda erutasid kaks tundmust: pahameel Saara vastu, et see varjas tema eest oma haiglase oleku põhjust, ja uhkus, et ta saab varsti isaks.
Tema - isa!... See andis talle juurde tõsidust, otsekui kindlustas tema kui väejuhi ja asevalitseja positsiooni. Isa, see pole enam nooruk, kes peab vanematele aupaklikult alt üles vaatama.
Kuningapoeg oli rõõmus ja liigutatud. Ta tahtis Saarat näha, teda noomida ja siis kaisutada ning talle midagi kinkida. Kuid koju jõudes leidis ta eest kaks nomarhi Alam-Egiptusest, kes olid tulnud tema juurde ettekandega. Kui ta oli nad ära kuulanud, tundis ta ennast juba väsinuna. Peale selle seisis tal ees õhtune vastuvõtt, kuhu ta ei tahtnud hilineda. "Jälle ei pääse ma tema juurde," mõtles ta. "Vaeseke pole mind näinud juba peaaegu kaks korda kümme päeva." Ta kutsus neegri.
"Kas puur, mille Saara sulle andis, kui me kuningat vastu võtsime, on sinu käes?"
"On," vastas neeger.
"Siis võta sealt üks tuvi ja lase lahti."
"Tuvid on juba ära söödud."
"Kes nad ära sõi?"
"Ma ütlesin kokale, et need on proua Saara poolt kaasa antud linnud, ja kokk tegi neist ainult teile praadi ja pasteete."
143
"Et krokodill teid nahka paneks!" hüüdis kurvastatud kuningapoeg.
Ta laskis kutsuda Tutmosise ja käskis tal otsekohe Saara juurde sõita. Ta jutustas oma adjutandile tuvide loo ära ja lisas:
"Vii talle kaasa smaragdkõrvarõngad, paar käe- ja jalavõrusid ja kaks talenti. Ütle, et ma olen talle vihane, et ta oma rasedust minu eest varjas, kuid annan andeks, kui laps tuleb terve ja ilus. Ja kui ta peaks sünnitama poisi, kingin ma talle veel teise talu!... " ütles ta.
"Aga oot-oot... Tee talle ometi selgeks, et ta kas või osagi juute enese ümbert eemaldaks ja nende asemele paar egiptlasest meest ja naist võtaks. Ma ei taha, et mu poeg niisuguses ümbruses ilmale tuleks. Ta hakkab ehk viimaks juudi lastega mängima ja need õpetavad teda isale roiskunud datleid pakkuma!... " lõpetas ta naerdes.

ÜHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK

Memfise välismaalaste-kvartal asus linna kirdeosas, Niiluse lähedal. Seal oli mitusada maja ja umbes poolteistkümmend tuhat elanikku: assüürlasi, juute, kreeklasi, kõige enam aga foiniiklasi.

See oli jõukas linnaosa. Tema peatuiksoone moodustas kolmkümmend sammu lai, küllalt sirge, kivitahvlitega sillutatud tänav. Kahel pool tänavat seisid tellistest, liiva- ja lubjakivist majad, kolme-kuni viiekorruselised. Keldrites olid toorainete laod, esimesel korrusel poed, teisel korrusel rikaste inimeste eluruumid, kõrgemal kangru-, kingsepa- ja kullassepatöökojad või käsitööliste kitsad korterid.

Selle linnaosa ehitused, nagu muide kogu linnaski, olid enamikus valged, kuid suurte hoonete hulgas võis näha ka rohelisi nagu aas, kollaseid nagu valminud viljapõld, siniseid nagu taevas ja punaseid nagu veri.

Paljude majade fassaadid olid kaunistatud maalidega, mis kujutasid nende elanike tegevusala.

Juveliiri majal jutustas pikk rida pilte sellest, et tema omanik valmistab kuldkeesid ja käevõrusid, mida võõramaa valitsejad ostavad ja hardalt imetlevad. Kellegi kaupmehe hiiglasuurel üksikelamul oli

kujutatud episoode, mis näitasid kaubanduse ala raskusi ja hädaohte: merel haarasid inimesi koledad kalasabaga peletised, kõrbes tuldsülitavad lendavad maod, kaugetel saartel aga said neid kätte hiiglased, kelle sandaalid olid suuremad kui foiniiklaste laevad.

Arst oli oma haigla seinal kujutanud hädalisi, kellele ta polnud tagasi andnud mitte ainult kaotatud võimet tarvitada oma käsi ja jalgu, vaid isegi hambad ning kadunud nooruse. Majale, kus asus kvartalivalitsus, oli joonistatud vaat, kuhu inimesed viskasid kuld-sõrmuseid, kirjutaja, kellele keegi midagi kõrva sosistas, ja kummuli maas inimene, keda kaks teist meest keppidega peksid.

Tänav oli alati rahvast täis. Seinte ääres seisid inimesed kande-toolide ja lehvikutega, käskjalad ja päevatöölised, kes pakkusid oma teeneid. Tänava keskel venisid lõputu reana pakikandjad ja vankrid kaupadega, eeslid või härjad ees. Kõnniteedel sõelusid käratsevad müüjad, kes pakkusid värsket vett, viinamarju, datleid, kuivatatud kala, samuti igasugused kandekastimehed ja lillenaised, moosekandid ja mitut liiki silmalummutajad.

Selle inimvoolu hulgas, kus kõik liikusid, tõuklesid, müüsid ja ostsid ning igasuguste häältega kisendasid, paistsid silma politseinikud põlvini ulatuvais pruunides särkides, punase-sinisetriibulistes põlledes, palja jalu, lühike mõõk puusal ja tugev malakas käes. Need võimu esindajad jalutasid kõnniteel, mõnikord ajasid omavahel juttu, enamasti aga seisid kivist kõrgendil, et paremini näha nende jalgade ees sagivat rahvahulka.

Säärase valve tõttu pidid tänavavargad tegutsema väga osavalt. Tavaliselt alustasid kaks meest omavahel kaklust, ja kui rahvas oli kokku kogunenud ning politseinikud asusid nii kaklejaid kui pealtvaatajaid keppidega vemmeldama, tühjendasid teised vargaseltsi liikmed inimeste taskuid.

Umbes peatänava keskpaigas asus võõrastemaja, mille omanikuks oli Tüürosest pärit foiniiklane, nimega Assarhaddon. Seal olid järelevalve hõlbustamise pärast kohustatud elama kõik sissesõitnud välismaalased. See oli tohutu suur ruudukujuline paljude akendega maja, mis seisis teistest eraldi, nii et tema ümber sai ringi käia ja teda igast küljest silmas pidada. Peasissekäigu kohal rippus laevamudel, fassaadil aga olid pildid, mis kujutasid kuningas Ramses XII-ndat ohverdamas jumalatele ja vastu võtmas välismaalasi, kelle hulgast foiniiklased olid maalitud kõrgekasvuliste ja erepunastena.

Aknad olid kitsad ja alati lahti; ainult vajaduse korral kaeti nad

lõuendist või värvilistest puupulkadest valmistatud eesriietega. Peremehe eluruum ja võõrastemajas peatujate toad võtsid enda alla kolm ülemist korrust; all oli veinikelder ja restoran. Madrused, sadamatöölised, käsitöölised ja igasugused vaesemad sissesõitnud sõid ja jõid õuel, millel oli mosaiikpõrand ja lõuendist varikatus, mis oli tõmmatud õue kohale niisuguse arvestusega, et oli võimalik sissesõitjaid jälgida. Rikkamad ja suuremast soost külalised kinnitasid keha õue piiravatel rõdudel.

Õuel istusid külalised põrandal, kivitahvlite ees, mis täitsid laudade aset. Rõdudele, kus oli jahedam, olid paigutatud lauad, pingid, toolid ja isegi madalad pehmed diivanid, millel võis teha uinaku.

Igal rõdul oli suur laud, täis leiba, liharoogi, kala, samuti puuvilja ja suuri kanne õlle, veini ja veega. Mees- ja naissoost neegrid kandsid külalistele toitu ette, korjasid tühjad kannud ära ja tõid keldrist uued asemele, laudade juures valvavad kirjutajad aga märkisid hoolikalt üles iga tükikese leiba, iga küüslaugusibula ja kruusi vett. Kõrgendil keset õue seisid kaks ülevaatajat, kepid käes; nemad pidid valvama teenrite ja kirjutajate üle, samuti aga vaigistama keppide abil tülisid mitmest rahvusest vaesemate külastajate vahel. Tänu säärasele korrale juhtus siin vargusi ja kaklusi harva, sagedamini oli neid rõdudel.

Võõrastemaja peremees ise, linnas hästi tuntud foiniiklane As-sarhaddon, umbes viiekümneaastane hallide juustega mees, pikk hame ja tüllist hõlst üll, kõndis külaliste keskel ringi ja jälgis, et igaüks saaks kõike, mis ta vajab.

"Sööge ja jooge, pojad!" ütles ta kreeka madrustele. "Säärast sealiha ja säärast õlut ei pakuta teile kuskil kogu maailmas. Ma kuulsin, et olite olnud Raha1 lähedal tormi käes. Te peate tooma jumalatele helde ohvri selle eest, et nad teid päästsid!... Memfises võib elada ära kogu elu, ilma et tormi näeksid, merel aga pole äike suurem haruldus kui meil vaskne deben. Minul on mett, jahu ja suitsetamisrohtu-sid pühaks ohvritalituseks, ja näete, siin nurkades on kõikide rahvaste jumalaid. Minu võõrastemajas võib inimene rahuldada oma nälga ja jumalakartlikkust kõige mõõdukama hinna eest." Seejärel tõusis ta rõdule, kaupmeeste juurde.

"Sööge ja jooge, auväärt isandad!" keelitas ta neid sügavasti kummardades. "Ajad on praegu head. Auväärt troonipärija - elagu

1 Rafia - mereäärne linn Palestiina lõunaosas.

ta igavesti! - sõidab suure kaaskonnaga Bubastisesse, Ülemisest kuningriigist on tulnud laevad kullaga, mõnigi teist teenib selle pealt hästi. On põldpüüsid, noori hanesid, elavaid kalu, suurepärast kal-jukitsepraadi. Ja missugust veini mulle Küproselt saadeti! Ma ei oleks foiniiklane, kui karikas seda jumalikku jooki ei maksaks kaht drahmi! Kuid teie, mu isad ja heategijad, saate seda täna ühe drahmi eest. Ainult täna, alustuse asjaks!..."

"Pool drahmi karikatäiest, siis proovime," vastas üks kaupmeestest.

"Pool drahmi?" kordas peremees. "Ennemini hakkab Niilus tagurpidi Teebai poole voolama, kui mina annan seda veini poole drahmi eest! Olgu siis, et vahest sinule, isand Belezis, keda kõik peavad Siidoni ehteks. Hei, orjad!... Tooge meie heategijatele suur kan-nutäis küprose veini."

Kui ta oli eemale läinud, ütles Beleziseks nimetatud kaupmees oma seltsimeestele:

"Kuivagu mu käsi, kui see vein peaks poolt drahmi väärt olema! Aga olgu pealegi!... Tuleb vähem sekeldamist politseiga."

Vestlused igast rahvusest ja seisusest külalistega ei takistanud peremeest jälgimast kirjutajaid, kes märkisid üles sööke ja jooke, ülevaatajaid, kes pidasid silmas teenijaid ja kirjutajaid, ja peaasi, üht sissesõitnut, kes istus esimesel rõdul patjadel, jalad istme alla tõm-matud, ning tukkus peotäie datlite ja kruusi puhta vee juures. Sisse-sõitnu oli umbes neljakümne aastane; tal olid paksud juuksed ja tihe habe, must nagu pigi, mõtlikud silmad ja imesuursugused näojooned, mida, nagu paistis, polnud iialgi moonutanud hirm ega viha.

"See on kardetav rott!... " mõtles peremees endamisi ja piilus silmanurgast külalist. "Näeb välja preestri moodi, kannab aga tumedat hõlsti. Andis mulle hoiule väärtasju ja kulda terve talendi eest, aga ei söö liha ega joo veini... See on emba-kumba, kas suur prohvet või suur suli."

Tänavalt astusid õue kaks alasti psülli1, see tähendab madude taltsutajat, kott mürgiseid madusid kaasas, ja alustasid etendust. Noorem puhus vilespilli, vanem hakkas mässima enda ümber väikesi ja suuri madusid, kellest üksainus oleks võinud põgenema ajada kogu "Laeva võõrastemaja" külalised. Vilespill vingus, taltsutaja

1 Psüllid (lad. k. psylli) - aafrika suguharu, mis oli kuulus madude taltsutajate poolest. Elasid suurest Syrtisest edela pool.

vingerdas ja tegi näovigureid, vahistas ennast ja ärritas roomajaid, kuni üks madu hammustas teda käest, teine näost. Kolmanda, kõige väiksema, neelas ta elusalt alla. Külalised ja teenijad vaatasid neid kunsttükke hirmuga. Nad värisesid, kui taltsutaja madusid ärritas, ja pigistasid kohkunult silmad kinni, kui maod taltsutajat hammustasid; kui ta aga väikese mao alla neelas, hakkasid pealtvaatajad vaimustusest möirgama.

Ainult esimesel rõdul istuv võõras ei tõusnud oma patjadelt ega suvatsenud etendusest väljagi teha, ja kui taltsutaja läks tema juurde raha järele, viskas ta kaks vaskdebenit põrandale ning andis käega märku, et talle lähedale ei tuldaks.

Etendus kestis ligi pool tundi. Pärast seda kui psüllid olid õuelt lahkunud, tuli peremehe juurde joostes üks neegreist, kes teenis võõrastetubades, ja hakkas talle midagi murelikult seletama, siis aga ilmus ei tea kust politseikümnik, viis Assarhaddoni kaugemal olevasse orva ja ajas temaga hulk aega juttu, mille juures auväärt võõ-rastemajaperemees peksis muudkui endale vastu rinda, lõi käsi kokku ja haaras kätega peast kinni. Lõpuks andis ta neegrile võmmu kõhtu ja käskis tuua kümnikule praetud hane ja kannu küprose veini, ise aga läks esimesele rõdule külalise juurde, kes paistis magavat, kuigi tal olid silmad lahti.

"Kurvad uudised on mul sinu jaoks, auväärt isand," lausus peremees külalise kõrvale istudes.

"Jumalad saadavad inimestele vihma ja kurvastust siis, kui nad heaks arvavad," vastas külaline külmavereliselt.

"Seni kui me psülle vaatasime," jätkas peremees oma hallikat habet näppides, "olid vargad kolmandale korrale roninud ja sinu asjad ära varastanud - kolm kotti ja kasti, mis arvatavasti on palju

väärt!... "

"Sa pead teatama minu kahjust kohtusse."

"Miks kohtusse?" sosistas peremees. "Meie varastel on oma tsunft... Me saadame tsunftivanema järele, hindame asjad ära, sa maksad kakskümmend protsenti nende hinnast ja kõik saadakse kätte. Ma võin sind aidata."

"Minu maal," teatas sissesõitnu, "ei pea keegi varastega läbirääkimisi ja ka mina ei hakka seda tegema. Ma elan sinu juures, usaldasin sinu kätte oma varanduse ja sina vastutad selle eest."

Auväärt Assarhaddon sügas selga.

"Kaugelt maalt tulnud mees!" lausus ta häält tasandades. "Teie,

hatid, ja meie, foiniiklased, oleme vennad, ja ma soovitan sulle puhtast südamest, ära hakka sekeldama Egiptuse kohtuga, sest sellel on ainult see uks, millest sisse minnakse, aga ei ole seda ust, millest välja tullakse."

"Süütu inimese toovad jumalad ka läbi müüri välja," vastas külaline.

"Süütu inimese!... Kes meist võiks pidada ennast süütuks sel orjuse maal?" sosistas peremees. "Vaata sinna, seal lõpetab politsei-kümnik hane söömist, mille ma oleksin

heameelega ise ära söönud." Aga kas sa tead, miks ma selle temale andsin ja endalt säärase maiuspala ära võtsin? Sellepärast, et kümnik tuli sinu kohta andmeid pärima... "

Nende sõnade juures piilus foiniiklane poolviltu külalise poole. See aga istus endiselt rahulikuna.

"Ta küsib minult," jätkas peremees: ""Kes on see musta riietatud mees, kes istub kaks tundi peotäie datlite juures?" Mina ütlen talle: "See on isand Phut, väga auväärt mees." - "Kust ta tulnud on?" -"Hattide maalt, Härrani1 linnast; tal on seal ilus kolmekordne maja ja suur krunt." - "Milleks ta siia on sõitnud?" - "On siia sõitnud," ütlesin mina, "et saada ühelt preestrilt kätte viis talenti, mis juba ta isa sellele laenuks on andnud." Kas sa tead, aulik isand, mis see kümnik mulle vastas? Seda, et - Assarhaddon, ma tean, et sa oled vaarao ustav sulane, et sul on head söögid ja puhas vein, sellepärast ma hoiatan sind - ole ettevaatlik!... Hoia ennast välismaalaste eest, kes kellegagi tutvust ei tee, kes hoiduvad veinist ning igasugu lõbudest ja vaikivad. Võib-olla on see Phut Harranist Assüüria spioon."

"Mu süda jäi seisma, kui ma seda kuulsin," jätkas peremees. "Aga sulle, nagu näha, on see ükskõik?... " sai ta vihaseks, kui nägi, et isegi kohutav kahtlustus spioneerimises hati rahu ei kõigutanud.

"Assarhaddon," ütles külaline viivu vaikimise järel, "ma usaldasin enda ja oma varanduse sinu hoolde; mõtle siis selle peale, et minu kotid ja kast mulle tagasi muretseda, muidu ma kaeban sellelesamale kümnikule, kes sõi ära hane, mis oli määratud sulle."

"Noh, siis luba mul maksta varastele vähemalt viisteistkümmend protsentigi sinu asjade väärtusest," hüüdis peremees.

"Ma keelan sul midagi maksta."

1 Harran - linn Mesopotaamias, mis asub suurte kaubateede sõlmpunktis.

"Anna neile kolmkümmend drahmigi!"

"Mitte üht debenit!"

"Anna neile vaestele kümmegi drahmi!"

"Mine heaga, Assarhaddon, ja palu jumalaid, et nad sulle su mõistuse tagasi annaksid," vastas võõras ikka sama rahuga.

Vihast lämbuv peremees kargas patjadelt püsti.

"Küll on madu!" tundis ta südames tigedust. "Ta ei tulnud mitte ainult võla järele. Ta teeb siin veel äri... Mu süda ütleb mulle, et ta on väga rikas. Võib-olla on ta isegi trahteripidaja, kes preestritega ja kohtunikega mestis, avab kuskil minu külje all teise võõrastemaja... Põletagu sind taevane tuli! Määndagu sind pidalitõbi!... Ihnur, pettur, varas, kelle pealt aus inimene mitte kui midagi ei teeni!"

Auväärt Assarhaddon ei jõudnud veel oma vihast toibuda, kui tänavalt kuuldus flöödi ja tamburiini heli ja hetke pärast jooksid õuele neli peaaegu alasti tantsijannat. Sadamatöölised ja madrused võtsid neid vastu rõõmuhüüetega ja isegi soliidsed kaupmehed, kes istusid rõdudel, hakkasid neid huviga silmitsema ja nende välimuse kohta märkusi vahetama. Tantsijannad tervitasid publikut kätelii-gutuste ja naeratustega. Üks hakkas mängima kaksikflööti, teine saatis teda tamburiinil, kaks kõige nooremat aga hakkasid tantsima ringi ümber õue, nii et peaaegu ükski külaline ei jäänud nende tüll-sallidest riivamata.

Veinijoojad laudade ääres hakkasid laulma, kisama ja tantsijannasid enda juurde kutsuma, õuel aga tekkis külaliste vahel lööming, mille ülevaatajad oma keppe kõrgele tõstes ilma suurema vaevata ära lõpetasid. Üks liibüalane sai juba keppide nägemisest niivõrd vihaseks, et pidi haarama pussi vöölt, kuid kaks neegrit jooksid talle kallale, võtsid temalt ära paar vasksõrmust tasuks toidu eest ja viskasid ta tänavale. Üks tantsijannadest istus madruste seltsi, kaks läksid kaupmeeste juurde, kes kosutasid neid veini ja maiustustega, kõige vanem aga hakkas laudade vahel ringi käima ja raha koguma.

"Jumaliku Isise templi heaks!" hüüdis ta. "Annetage, jumalakartlikud välismaalased, Isise templi heaks, kes kaitseb kõike elavat... Mida enam te annate, seda rohkem head saadavad teile jumalad... Templi heaks, ema Isise templi heaks!"

Talle visati tamburiinipõhja vasktraadi kerakesi, mõnikord ka kullakübemekesi. Keegi kaupmees küsis, kas ta ei tohiks teda külastada, ja preestrinna noogutas naeratades pead.

150

Kui ta oli tõusnud esimesele rõdule, pistis harranlane Phut käe nahksesse kotti, võttis sealt kuldsõrmuse ja ütles:

"Istar[1] on suur ja hea jumalanna. Võta see tema templi heaks." Preestrinna vaatas võõrale tähelepanelikult otsa ja sosistas: "Anael, Sachiel..."

"Amabiel, Abalidot... " vastas võõras niisama vaikselt.

"Ma näen, et sa armastad ema Isist," lausus preestrinna kõvasti. "Sa oled nähtavasti rikas ja helde. Sulle maksab ennustada."

Ta istus võõra kõrvale, sõi paar datlit, siis võttis ta käe ja hakkas kõnelema:

"Sa oled saabunud kaugelt Bretori ja Hagiti maalt[2]... Teereis oli sul õnnelik... Juba mitu päeva jälgivad sind foiniiklased," lisas ta tasemini. "Sa oled tulnud raha järele, kuigi sa pole kaupmees. Tule täna pärast päikese loojumist minu poole... Sinu soovid," jätkas ta kuuldavalt, "peavad täide minema... Ma elan Hauakambrite tänaval, majas "Rohelise tähe all"," lausus ta jälle sosinal. "Ainult hoia ennast varaste eest, kes himustavad sinu varandust," lõpetas ta, nähes et auväärt Assarhaddon pealt kuulab.

"Minu võõrastemajas vargaid ei ole!" läks foiniiklane põlema. "Varastavad nähtavasti need, kes tulevad tänavalt."

"Ära vihasta, vanake," vastas preestrinna pilkavalt, "sul tuleb kohe kaelale punane joon, see on halva surma märk."

Kui Assarhaddon seda kuulis, sülitas ta kolm korda ja luges sosinal kaitsesõnu halva ennustuse vastu. Ta läks ära, preestrinna aga jätkas edvistamist harranlasega. Ta andis harranlasele ühe roosi oma pärjast, embas teda hüvastijätuks ja läks teiste laudade juurde.

Võõras kutsus peremehe.

"Ma tahan, et see naine tuleks minu juurde. Käsi ta minu tuppa juhatada."

Assarhaddon vaatas talle silma, lõi käsi kokku ja kukkus naerma.

"Tüüfon[3] on su ära eksitanud, harranlane!..." hüüdis ta. "Kui minu majas juhtuks midagi niisugust egiptuse preestrinnaga, kihutataks mind linnast välja. Siin võib vastu võtta ainult võõramaalasi."

1 Istar - baabüloni jumalanna, kes kehastas maaviljakust, emadust ja abieluarmastust ja keda peeti ühtlasi taeva ja tähtede valitsejannaks.

2 Põhja- ja idakaare vaimud. (Autori märkus.)

3 Tüüfon - kreekakeelne vaste Setile, Vana-Egiptuse kõrbe-, kurjuse- ja surmajumalale, kes muistendite järgi olevat tapnud oma venna Osirise.

151

"Sel juhul lähen ma ise tema poole," vastas Phut. "See on tark ja jumalakartlik naine, ta aitab mind paljudes asjatoimetustes. Pärast päikese loojumist anna mulle teejuht kaasa, et ma ära ei eksiks."

"Kõik pahad vaimud on asunud elama sinu südamesse," vastas peremees. "See tutvus läheb sul vähemalt kakssada, võib-olla koguni kolmsada drahmi maksma, ja peale selle pead sa andma midagi teenijatele ja templi heaks. Aga peaaegu sama summa eest, ütleme viiesaja drahmi eest, võid sa tutvuda noore voorusliku tütarlapsega, minu tütrega; ta on juba neljateistkümne aastane, ja nagu tark tüdruk, kogub endale kaasavara. Ära huigu öösel tundmatus linnas; võid kergesti politsei või varaste küüsi sattuda. Kasuta parem seda, mis jumalad sulle koju saadavad. Nõus?"

"Aga kas sinu tütar on nõus minuga Harranisse sõitma?"

Peremees vaatas imestusega tema otsa. Äkki lõi ta endale peoga laubale, justkui oleks saladuse avastanud, haaras võõral käest kinni ja tiris ta vaiksesse nurgakesse akna juures.

"Nüüd ma tean kõik!" ütles ta äreva sosinaga. "Sa kaupled naistega. Kuid pea meeles, et egiptlanna maalt väljaviimise eest võidakse võtta su varandus ja sind kivimurdudesse saata. Ainult kui sa ehk minu äriosanikuks võtaksid... Mul on siin kõik teed teada..."

"Sel juhul räägi, kuidas ma leiaksin tee selle preestrinna juurde," vastas Phut. "Ja ära unusta, et pärast päikese loojumist pead sa mulle andma teejuhi, hommikul aga tooma tagasi minu kotid ja kasti, muidu ma kaeban kohtusse."

Nende sõnade peale lahkus Phut restoranist ja läks üles oma tuppa.

Viha pärast üsna tasakaalust väljas, läks Assarhaddon laua juurde, kus jõid foiniikia kaupmehed, ja kutsus ühe neist, Kuši-nimelise, kõrvale.

"On aga kenad külalised, keda sa mulle saadad!" hüüdis peremees ega suutnud tagasi hoida hääle värisemist. "See Phut ei söö peaaegu midagi ja sunnib mind varastelt välja ostma asju, mis temalt on varastatud. Nüüd aga läheb, otsekui pilkeks, egiptuse tantsijanna poole, selle asemel et kinkida midagi minu naisterahvastele."

"Mis seal imestada on," vastas Kuš naerdes. "Foiniiklannadega võis ta tutvuda Siidoniski, siin aga eelistab ta egiptlannasid. Loll on see, kes Küprosel ei joo küprose veini, vaid lepib tüürose õllega."

"Ma ütlen sulle," katkestas teda peremees, "see on kardetav ini-

mene... Teeskleb lihtsat linnakodanikku, endal on aga preestri nägu ees!..."

"Sinul, Assarhaddon, on ülempreestri nägu, kuigi sa oled ainult kõrtsmik! Puupink on puupink, isegi kui ta lõvi nahaga kaetud on."

"Aga milleks ta läheb preestrinnade poole? Olen valmis vanduma, et see hatist jõhkard ei lähe naiste juurde joomingule, vaid mingisuguste vandeseltslaste nõupidamisele."

"Tigedus ja ahnus on su mõistuse üsna uduseks teinud," ütles Kuš talle etteheitvalt. "Sa oled inimese sarnane, kes otsib viigipuu küljest kõrvitsaid ja ei märka viigimarju. Igale kaupmehele on selge, et kui Phut oma viis talenti kätte tahab saada, peab ta püüdma saavutada kõigi nende heatahtlikkust, kes preestrite keskel ringi liiguvad. Sina aga ei saa sellest aru... "

"Sellepärast, et mu süda aimab, et see on kindlasti üks Assüüria spioon, kes tahab Tema Majesteedi elu kallale kippuda." Kuš vaatas põlglikult Assarhaddonile.

"Noh, eks sa siis jälgi teda! Käi ta järel samm-sammult. Ja kui midagi märkad, ehk saad ka sina midagi tema varandusest endale."

"Nüüd sa ütlesid ühe targa sõna! Mingu see rott oma preestrin-nade juurde ja sealt edasi, kuhu tahab. Mina saadan talle aga oma silmad järele, kelle eest midagi varjule ei jää!"

KAHEKÜMNES PEATÜKK

Kella üheksa paiku õhtul astus Phut "Laeva võõrastemajast" välja, saatjaks neeger, kes kandis tõrvikut. Pool tundi varem oli As-sarhaddon saatnud Hauakambrite tänavale ustava inimese - käsuga tähelepanelikult jälgida, kas harranlane salaja majast "Rohelise tähe all" ei lahku, ja kuhu ta läheb.

Peremehe teine usaldusmees kõndis tükk maad tagapool Phuti kannul; kitsastel tänavatel hoidis ta ennast majaseinte varju, laiematel teeskles joobnut.

Tänavad olid juba tühjad, pakikandjad ja kaubitsejad magasid. Valgust oli näha ainult käsitööliste elamuis, kes ruttasid lõpetama

tööd, ja rikaste inimeste juures, kes oma majade lamedail katustel õhtust sõid. Siin-seal oli mõnes majas kuulda harfi ja flöödi helisid, laulu, naeru, vasaralööke, tisleri sae vingumist, purjus hüüdeid, appikutset.

Tänavad, mida mööda Phut ja ori kõndisid, olid enamasti kõverad, auklikud. Teekonna eesmärgile lähenedes aga muutusid majad üha madalamaks, ülekaalus olid ühekorruselised, üha enam tuli nähtavale aedu, õigemini palme, viigipuid ja kehvi akaatsiaid, mis rippusid üle tarade, otsekui kavatsedes põgenema pista.

Hauakambrite tänaval muutus pilt kohe. Kivimajade asemel tulid nähtavale avarad aiad, nende keskel ilusad üksikelamud. Ühe värava ees jäi neeger seisma ja kustutas tõrviku.

"Siin ongi "Roheline täht"," ütles ta, tegi Phutile sügava kummarduse ja pöördus kodu poole.

Harranlane koputas väravale. Peagi ilmus väravavaht, vaatas võõrast tähelepanelikult ja pomises:

"Anael, Sachiel."

"Amabiel, Abalidot," vastas Phut.

"Ole tervitatud," sõnas vaht ja avas kiiresti jalgvärava.

Phut astus paarkümmend sammu läbi aia ja oligi üksikelamu esikus, kus teda võttis vastu tuttav naispreester. Kaugemal seisis keegi musta habeme ja mustade juustega mees, kes oli harranlasega nii sarnane, et viimane ei suutnud oma imestust varjata.

"Ta asendab sind nende jaoks, kes sind jälgivad," lausus preest-rinna naeratades.

Phutiks grimeeritud mees pani endale roosidest pärja pähe ja läks preestrinna saatel teisele korrusele, kust peagi hakkas kostma flöödihelisid ja klaaside kõlinat. Phuti aga juhatasid kaks alamat preestrit sauna, mis asus aias. Seal pesid nad teda, võidsid ta juukseid ja panid talle valged riided selga.

Saunast tulid nad kolmekesi uuesti alleele ja kõndisid hulk maad läbi aedade, kuni jõudsid tühjale väljakule.

"Seda kätt," ütles üks preestritest, "on muistsed hauakambrid, seda kätt on linn, otse ees aga tempel. Mine kuhu tahad. Tarkus juhatab sulle teed, pühad sõnad aga hoiavad sind ohtude eest."

Preestrid läksid aeda tagasi. Phut jäi üksi. Kuuvalgeta öö ei olnud väga pime. Eemal helkis pisut udusse mähkunud Niilus. Kõrgel sätendasid Suure Vankri seitse tähte. Reisimehe pea kohal kiirgas Orion, tumedate püloonide kohal Siirius.

"Meie juures paistavad tähed heledamini," mõtles Phut. Ta hakkas võõras keeles palvet sosistama ja suundus templi poole.

Ta ei jõudnud veel mõndakümmend sammugi edasi minna, kui äiatara tagant vaatas välja mees ja kõndis talle järele. Kuid just sel hetkel tuli alla nii paks udu, et väljakul polnud võimalik näha midagi peale templi katuse.

Harranlane kõndis veel tükk maad, sattus siis kõrge kivimüüri vastu, vaatas taevasse ja hakkas sammuma lääne poole. Ta pea kohal lendles öisi linde ja hiiglasuuri nahkhiiri. Udu oli läinud nii paksuks, et harranlasel tuli minna kobamisi piki müüri, et seda mitte käest kaotada. Teekond kestis üsna kaua. Viimaks sattus Phut madala jalgvärava juurde, millesse oli taotud hulk pronksist naelu. Ta hakkas lugema neid vasakust nurgast allapoole, mõnele surus tugevasti, teisi pööras.

Kui ta viimast naela oli puudutanud, avanes jalgvärav tasakesi. Harranlane astus mõne sammu edasi ja sattus kitsasse nišši, kus oli täiesti pime.

Kobades ettevaatlikult jalaga põrandat, oleks ta nagu põrganud vastu kaevuraket, kust puhus külma. Ta laskis jalad rippu ja libistas enda kartmatult alla, kuigi viibis selles paigas ja üldse sellel maal esimest korda.

Kaev ei olnud sügav. Phut sattus kitsasse, kallaku põrandaga käiku ja hakkas liikuma allapoole säärase kindlusega, nagu oleks tee talle ammugi tuttav.

Käigu lõpus oli uks. Võõras leidis käsikaudu puust koputi ja koputas kolm korda. Vastuseks kostis ei tea kust hääl:

"Sina, kes sa öisel ajal rikud pühapaiga rahu, kas sul on õigust siia sisse astuda?"

"Ma pole teinud ülekohut mehele, naisele ega lapsele... Mu käsi pole määrinud veri... Ma pole söönud ebapuhast toitu... Pole omandanud võõrast vara... Pole valetanud ega avaldanud suurt sala-dust[1]... " vastas harranlane rahulikult.

"Kas sa oled see, keda oodatakse, või see, kelle sa ütled enda olevat?" küsis hääl natukese aja pärast.

"Ma olen see, kes pidi tulema vendade juurest Idast. Kuid ka mu teine nimi on mu enda oma. Põhjapoolse maa linnas on mul maja ja maa, nagu ma võõrastele ütlesingi," vastas Phut.

1 Algupärastest allikatest võetud väljendid. (Autori märkus.)

Uks avanes ja harranlane astus suurde maa-alusesse ruumi, mida valgustas purpurse vaheteki ees seisval lauakesel põlev lamp. Vahetekile oli kullaga tikitud tiivuline kera kahe maoga. Selle kõrval seisis valges riides egiptuse preester.

"Sina, kes sa siia sisse oled astunud," lausus preester Phutile käega osutades, "kas sa tead, mida tähendab see märk eesriidel?"

"Kera," vastas sisseastunu, "on selle maailma kuju, milles me elame, tiivad aga näitavad, et see maailm hõljub ruumis nagu kotkas."

"Aga maod?... " küsis preester.

"Kaks madu tuletavad targale meelde, et see, kes avaldab selle suure saladuse, sureb kaks korda: hinge ja ihuga."

Pärast hetkelist vaikust küsis preester uuesti:

"Kui sa tõesti oled Beroes (preester langetas pea), suur Kaldea prohvet (ta langetas uuesti pea), kellele pole saladuseks miski maa peal ega taevas, siis võta ütelda oma sulasele, milline täht on kõige imeväärsem?"

"Imeväärne on Hor-set[1], kes teeb ümber taeva ringi kaheteistkümne aastaga, sest tema ümber tiirlevad neli väiksemat tähte. Veel imeväärsem on Hor-ka[2], kes käib ümber taeva ära kolmekümne aastaga, sest temal pole mitte ainult valitsusaluseid tähti, vaid ka suur rõngas, mis mõnikord ära kaob."

Kui egiptuse preester selle ära oli kuulanud, langes ta kaldealase ette silmili. Siis ulatas ta võõrale purpurse särbi ja tüllist näokatte, juhatas, kus seisavad suitsetamisrohud ja lahkus sügavate kummar-duste saatel maa-alusest koopast.

Kaldealane jäi üksi. Ta heitis särbi üle parema õla, pani näokatte ette, võttis kullast lusika, puistas sellele suitsetamisrohtusid ja süütas nad vaheteki ees põleva lambi küljest. Mingisuguseid sõnu sosistades pöördus ta kom korda ringi, nii et lõhnarohtude suits keerdus ta ümber kolmekordseks rõngaks.

Samal ajal algas tühjas koopas kummaline liikumine. Paistis, nagu oleks lagi tõusnud kõrgemale ja seinad nihkunud laiemale. Purpurne vahetekk altari ees hõljus, nagu oleksid seda liigutanud nägematud käed. Õhk väreles, nagu oleks seal lennelnud nägematute lindude parvi.

1 Hor-set - planeet Jupiter. (Autori märkus.)

2 Hor-ka - planeet Saturn. (Autori märkus.)

Kaldealane avas riided oma rinnal ja võttis välja kuldse medaljoni, mis oli kaetud salapäraste märkidega. Kogu maa-alune ruum vappus, püha vahetekk värahtas järsult, pimeduses süttis tulukesi.

Siis tõstis maag käed taeva poole ja lausus:

"Taevane isa, hea ja armuline, puhasta minu hinge...

Õnnista oma vääritut orja ja tõsta oma kõikvõimas käsi tõrkujate hingede vastu, et ma võiksin anda tunnistust sinu kõikvõimsusest...

See on märk, mida ma puudutan teie juuresolekul.

Siin olen mina, kes ma toetun jumala abile, mina, kes ma näen tulevikku ja ei karda... Mina, võimas, kutsun teid ja vannutan... Ilmuge kuulekatena mulle - Aie, Saraie nimel, Aie, Saraie..."

Samal hetkel hakkas mitmest küljest kostma otsekui kaugete pasunate heli, lambi kohalt lendas mööda esiteks nagu mingi lind, siis pruunid riided, siis sabaga inimene, viimaks kukk, kroon peas, kes jäi seisma lauale vaheteki ees.

Kaldealane jätkas:

"Kõikvõimsa ja igavese jumala nimel... Amorul, Tanecha, Rabur, Latisten..."

Pasunate kauge kaja kordus.

"Tõelise ja igavesti elava Eloi, Archimi ja Raburi nimel vannutan teid ja kutsun... Selle tähe nimel, kes on päike, selle tema märgiga siin, elava jumala kiidetud ja ähvardava nimega..."[1]

Äkki jäi kõik vait. Altari ette ilmus mingi viirastus: kroon peas, valitsuskepp käes, lõvi seljas ratsa.

"Beroes!... Beroes!..." lausus viirastus tumedal häälel. "Milleks sa mind kutsud?"

"Ma tahan, et minu vennad selles templis võtaksid mind vastu lahtise südamega ja kummardaksid oma kõrvad sõnade poole, mis ma toon neile vendadelt Baabülonis," vastas kaldealane.

"Sündigu nõnda!" vastas viirastus ja kadus.

Kaldealane seisis liikumatult nagu raidkuju, pea kuklasse heidetud, käed taeva poole tõstetud. Ta seisis nõndaviisi rohkem kui pool tundi selles poosis, mis pole talutav tavalisele inimesele.

Sel ajal liikus osa maa-aluse ruumi seinast kõrvale ja kolm egiptuse preestrit astusid sisse. Nähes kaldealast, kes oleks nagu õhus hõljunud, otsekui seljaga mingile nägematule toele toetudes, vahetasid preestrid imestavaid pilke. Vanem nende hulgast ütles:

1 Maagide algupärased loitsimissõnad. (Autori märkus.)

"Varem oli meilgi sääraseid, aga nüüd ei oska seda ükski."

Nad käisid tema ümber ringi, puudutasid ta kangestunud keha ja vaatasid rahutusega tema näkku, mis oli kollane ja veretu nagu koolnul.

"Kas ta on surnud?... " küsis noorem.

Nende sõnade peale hakkas kaldealase tahapoole kaldunud keha uuesti vertikaalasendisse tagasi tulema. Näole tõusis kerge puna, ülestõstetud käed langesid alla. Ta ohkas, tõmbas kätega üle silmade, otsekui unest ärgates, vaatas sisseastunute poole ja hakkas pärast hetkelist pausi kõnelema.

"Sina," pöördus ta kõige vanema poole, "oled Mefres, Memfises asuva Ptah' templi ülempreester. Sina, Herihor, oled Amoni ülempreester Teebais, vaarao järel kõige võimsam inimene selles riigis. Sina," osutas ta kõige nooremale, "oled Pentuer, teine prohvet Amoni templis ja Herihori nõuandja... "

"Aga sina oled kahtlemata Beroes, suur baabüloni prohvet ja ülempreester, kelle tulekust meile kuulutati aasta tagasi," vastas Mefres.

"Sa kõnelesid tõtt," vastas kaldealane.

Ta embas kõiki kordamööda. Teised aga langetasid tema ees pea.

"Ma toon teile suure sõnumi, meie ühiselt isamaalt, milleks on tarkus," jätkas Beroes. "Kuulake see ära ja tegutsege nagu tarvis."

Herihori märguande peale läks Pentuer koopa sügavusse ja tõi sealt kolm kergest puust tugitooli vanematele ja madala tabureti endale, istus siis lambi lähedale ning võttis põue peidetud väikese pul-gakese ja tahvli, mis oli kaetud vahaga. Kui kõik kolm olid istunud toolidele, alustas kaldealane:

"Sinu poole, Mefres, pöördub Baabüloni preestrite kolleegium. Püha preestrite kast on Egiptuses languse teel. Paljud koguvad raha, neil on naisi ja nad saadavad elu mööda

lõbustustes. Tarkus pole teil au sees. Teil pole võimu ei nähtamatu maailma ega omaenda hingede üle. Mõned teist on kaotanud kõrgema usu ja tulevik on teie silmade eest varjatud. Kuid mis veel halvem, mõned preestrid, tundes oma vaimset jõuetust, on asunud valetamise teele ja petavad mõistmatuid inimesi osavate viguritega. Nõnda ütleb kõrgeim kolleegium: kui te tahate pöörduda tagasi tõe teele, jääb Beroes mõneks aastaks teie juurde, et sädeme abil, mis on toodud Baabüloni suurelt altarilt, süüdata tõe valgus Niiluse kohal."

"Kõik, mis sa kõneled, on õige," vastas Mefres kurvalt. "Jää meie

juurde mõneks aastaks, et pealekasvav noorsugu õpiks tundma teie tarkust."

"Nüüd aga sulle, Herihor, sõnad kõrgemalt nõukogult..." Herihor langetas pea.

"Põlates ära suuri sala-asju, on teie preestrid jätnud kahe silma vahele, et Egiptusele lähenevad kurjad aastad. Teid ähvardavad sisemised hädad ja neid võivad ära hoida ainult voorused ning tarkus. Halvem on aga teine asi: kui te lähema kümne aasta jooksul alustaksite sõda Assüüriaga, lööks tema vägi teie väe puruks. Nad tulevad Niiluse kallastele ja hävitavad kõik, mis siin on maailma algusest peale. Niisugune pahaendeline tähtede asetus nagu praegu, oli Egiptuse kohal esmakordselt XIV dünastia ajal', kui hüksoslased teie maa vallutasid ja paljaks riisusid. Kolmandat korda kordub see viiesaja või kuuesaja aasta pärast, kui teid hakkab ähvardama hädaoht Assüüria poolt ja Pärase rahvalt2, kes elab Kaldeast ida pool."

Preestrid kuulasid seda hirmuga. Herihor kahvatas, Pentueril kukkus tahvlike käest. Mefres oli haaranud rinnal rippuva amuleti ja sosistas kuivavate huultega palveid.

"Hoidke Assüüria eest," jätkas kaldealane, "sest tema aeg on tulnud. See on julm rahvas!... Ta põlgab tööd ja elab sõjast. Võidetuid ajavad assüürlased teibasse või nülivad neil naha maha. Nad purustavad vallutatud linnad ja viivad elanikud ära orjadeks. Nende puhkuseks on jaht metsloomadele ja nad lõbustavad ennast sellega, et lasevad vangidele nooltega märki või pistavad neil silmad peast. Templid muudavad nad varemeteks, pühasid astjaid pruugivad oma joomapidudel, targad ja preestrid teevad oma kojanarrideks. Nad ehivad seinu elusate inimeste seljast nülitud nahkadega, oma pidulaudadele panevad nad vaenlaste verised pead."

Kui kaldealane vait oli jäänud, hakkas auväärt Mefres kõnelema:

"Suur prohvet! Sa oled poetanud hirmu meie südameisse, kuid ei näita pääsmist. On võimalik ja isegi kindel, kuna sina seda räägid, et ajutiselt on saatus meile kuri. Aga kuidas seda vältida? Niilusel on ohtlikke kohti, kus ükski paat terveks ei jää; kuid tüürimeeste tarkus juhib ohtlikest veekeeristest mööda. Samuti on lugu rahvaste õnnetustega. Rahvas on laev, aeg aga jõgi, mida mõnikord tormikee-

XIV dünastia - poollegendaarsete vaaraode dünastia, kes valitsesid Põhja-Egiptuses, Ksoise linnas XVIII sajandil e.m.a.

Parase rahvas - muistsed pärslased.

rised lainetama panevad. Aga kui kehv kalamehe paadike õnnetusest pääseda suudab, miks ei võiks siis paljumiljoniline rahvas, kui ta hädasse on sattunud, hukkumisest pääseda?"

"Sinu sõnad on targad," vastas Beroes, "kuid ma võin ainult osale neist vastust anda."

"Kas sina siis ei tea kõike, mis tuleb?" küsis Herihor.

"Ära küsi minult seda, mida tean, kuid ei või avaldada. Kõige tähtsam teile on säilitada lähema kümne aasta jooksul rahu Assüü-riaga, ja see on teie võimuses. Assüüria alles kardab teid, ta ei tea veel midagi teie maale ebasoodsate asjaolude kokkusattumisest ja tahab alustada sõda rahvastega, kes elavad mere ääres, põhja ja ida pool. Praegu te võiksite sõlmida Assüüriaga rahulepingu... "

"Missugustel tingimustel?" küsis Herihor.

"Väga soodsatel. Assüüria annab teile Iisraelimaa kuni Akko linnani ja Edomimaa[2] kuni Eelati[3] linnani. Sedaviisi nihkuvad teie piirid ilma sõjata kümne päevareisi võrra põhja poole ja kümne päevareisi võrra ida poole."

"Aga Foiniikia?" küsis Herihor.

"Hoidke ennast kiusatuse eest!... " hüüdis Beroes. "Kui vaarao peaks praegu sirutama käe välja Foiniikia järele, pööravad Assüüria väed, kes on määratud minema põhja ja itta, kuu aja pärast lõuna poole ja aasta pärast ujutavad nad oma hobuseid Niiluses."

"Kuid Egiptus ei saa loobuda oma mõjust Foiniikiale!" katkestas Herihor teda tuliselt.

"Kui ta ei loobu, siis valmistab ta ise endale hukatuse," vastas kaldealane. "Ülema kolleegiumi sõnad on: "Kuuluta Egiptusele, käsivad vennad Baabülonist, et ta hoiaks ennast kümneks aastaks maadligi nagu põldpüü, sest teda varitseb kurja saatuse kull. Ütle, et meie, kaldealased, vihkame assüürlasi veel enam kui egiptlased, sest kannatame nende valitsemise koorma all. Sellest hoolimata me soovitame Egiptusel säilitada rahu selle verejanulise rahvaga. Kümme aastat on lühike aeg, pärast seda aga võite saavutada nii oma endise seisukoha kui ka meid päästa.""

"See on õige," nõustus Mefres.

1 Akko - linn Lõuna-Foiniikias, Iisraeli kuningriigi põhjapiiri lähedal.

2 Edom - väike riik lõuna pool Surnumerd, mis oli sõltuv kord Juuda riigist, kord Egiptusest.

3 Eelat (Elath) - linn Akabi lahe ääres, mis eraldab Siinai poolsaart Araabiast.

"Mõtelge ise," jätkas kaldealane. "Kui Assüüria astub teiega sõtta, kisub ta endaga kaasa Babüloonia, kes sõda ei armasta, sest sõda kurnab meie jõukust ja peatab tarkuse õitsengut. Isegi kui teid ei peaks alla heidetama, laastatakse teie maad paljude aastate jooksul ja te ei kaota mitte ainult palju inimesi, vaid ka oma viljarikkad maad, sest ilma teie jõupingutusteta mattuvad nad ainsa aasta jooksul liiva alla."

"Sellest me saame aru," segas Herihor vahele, "ja sellepärast me ei mõtlegi Assüüriat puudutada. Kuid Foiniikia... "

"Mis teil sellest on," vastas Beroes, "kui assüüria röövlid foinii-kia vargaid natuke pigistavad? Meie ja teie kaupmehed ainult võidavad selle läbi. Kui te aga tahate foiniiklasi oma võimu all pidada, siis lubage neil elama asuda teie randadele. Ma olen veendunud, et kõige osavamad ja kõige rikkamad nende hulgast põgenevad assüürlaste eest ära."

"Aga mis saab meie laevastikust, kui Assüüria hakkab Foiniikias peremeest mängima?" küsis Herihor.

"Tegelikult pole see ju teie laevastik, vaid foiniiklaste oma. Kui teil Tüürose ja Siidoni laevu enam kasutada ei ole, hakkate te ise laevu ehitama ja egiptlastele meresõidukunsti õpetama. Ja kui teil on mõistust ning hakkamist, õnnestub teil foiniiklaste käest ära kiskuda kogu lääne kaubandus."

Herihor lõi käega.

"Ma ütlesin, mida mul ütelda kästi," teatas Beroes, "teie aga talitage, nagu tarvilikuks peate. Kuid pidage meeles, et lähemad kümme aastat on teile ebasoodsad... "

"Ma panin tähele, püha mees," segas Pentuer vahele, "et sa kõnelesid sisemistest hädadest, mis Egiptust tulevikus ähvardavad. Milles need peaksid seisma, kas sa ei tahaks vastata oma sulasele?"

"Seda ärge küsige minult. Seda te peaksite ise paremini teadma kui mina, võõras inimene. Teie terav pilk avastab haiguse, kogemused aga juhatavad vahendid haiguse parandamiseks."

"Rahvas elab tugevate ja rikaste inimeste ränga rõhumise all!" sosistas Pentuer.

"Jumalakartlikkus on langenud!" ütles Mefres.

"On palju inimesi, kes unistavad vallutussõjast," lisas Herihor. "Aga mina näen juba ammu, et meil pole selleks jõudu. Vahest ehk kümne aasta pärast... "

"Te siis teete lepingu Assüüriaga?" küsis kaldealane.

161
"Amon, kes minu südames loeb," vastas Herihor, "teab, kui vastumeelne on mulle säärane leping... Veel üsna hiljuti maksid põlatud assüürlased meile andameid! Aga kui sina, püha isa, ja ülem kolleegium ütlete, et saatus on meie vastu, siis oleme sunnitud lepingu sõlmima... "
"Jah, oleme sunnitud... " toetas teda Mefres.
"Säärasel puhul teatage oma otsusest Baabüloni kolleegiumile; nemad korraldavad, et kuningas Assar1 saadab teie juurde saatkonna. Uskuge mind, see leping on teile väga kasulik: te suurendate oma valdusi ilma sõjata! Muide, selle üle on mõtelnud meie preestrite kolleegium."
"Tulgu teie peale alla igasugust õnnistust: rikkust, võimu ja ülimat tarkust!" ütles Mefres. "Sul on õigus, meie preestrite kasti tuleb kõrgemale tõsta ja sina, püha mees Beroes, aitad meid."
"Vaja on kergendada rahva rasket olukorda," pistis Pentuer vahele.
"Preestrid... rahvas!..." ütles Herihor nagu iseendale. "Kõigepealt on vaja ohjeldada neid, kes igatsevad sõda. Tõsi küll, vaarao hoiab minu poole ja mulle paistab, et olen saavutanud mõningat mõju aujärjepärijale (elagu nad igavesti!), kuid Nitager, kellele sõda on vajalik nagu kalale vesi... Ja palgaliste vägede ülemad, kes meie juures ainult sõja ajal midagi tähendavad... Ja meie aristokraatia, kes arvab, et sõda katab selle, mis nad võlgnevad foiniikia liigkasuvõtjatele, ja toob neile rikkusi... "
"Samal ajal aga nõrkevad põlluharijad üle jõu käiva töökoorma all ja avalikel töödel töötajad tõstavad mässu töödejuhatajate julmuse vastu," pistis Pentuer vahele.
"Tema ajab muudkui oma joru!" ütles Herihor mõttes. "Sina, Pentuer, mõtle talupoegade ja tööliste üle, sina, Mefres, preestrite üle. Mina ei tea, mis te suudate ära teha. Aga vannun, et isegi kui mu enda poeg peaks hakkama Egiptust sõtta tõukama, ma ei halastaks ka temale mitte."
"Nõnda tahtagi," lausus kaldealane. "Muide, need, kes sõdida tahavad, sõdigu, ainul tmitte seal, kus nad võiksid Assüüriaga kokku põrgata."

1 Assar ehk Tiglatpalassar I (a. 1115-1071 e.m.a.) - üks assüürlastest
vallutajaid, kes tegi sõjakäike Armeeniasse, hattide vastu, kes elasid Väike-Aasias, ja alistas rea Süüria riike kuni Foiniikiani välja.
162
Sellega nõupidamine lõppes. Kaldealane heitis särbi õlale ja laskis tüllist katte näo ette. Mefres ja Herihor astusid teine teisele poole tema kõrvale, Pentuer nende taha, kõik näoga altari poole.
Sel ajal kui Beroes, käed rinnal risti, midagi sosistas, tõusis maaaluses uuesti liikumine; kostis kauget kõminat. Assistendid kuulatasid imestusega. Siis hüüdis maag valjul häälel:
"Baralanensis, Baldachiensis, Paumachiae, ma hüüan teie poole, et oleksite meie kokkulepete tunnistajaks ja osutaksite meile oma kaitset."
Äkki kõlasid pasunad, nii selgesti, et Mefres heitis silmili maha, Herihor vaatas rabatult ringi, Pentuer aga laskus põlvili ja pigistas üleni värisedes kõrvad kinni.
Purpurne eesriie altari ees hakkas liikuma, ta voldid omandasid niisuguse kuju, nagu oleks sealt keegi inimene väljuda tahtnud.
"Olge tunnistajaks, te taeva ja põrgu väed!" hüüdis kaldealane muutunud häälel. "Kes aga vannet murrab ja lepingu saladuse välja annab, see olgu äraneetud... "
"Äraneetud... " kordas kellegi hääl.
"Ja hukkugu..."
"Ja hukkugu... "
"Selles, nähtavas, ja tolles, nähtamatus maailmas. Jehoova sõnades väljaütlemata nime juures, kelle hääle peale väriseb maa ja meri taganeb kallastest, kustub tulija loodusejõud vabanevad... "

Paistis, et maa all oli puhkenud tõeline äike. Pasunahelid segunesid kauge kõuemürinaga. Altari vahetekk langes alla ja lendas peaaegu mööda maad minema, tema tagant tulid vahetpidamatute väl-gusähvatuste sees nähtavale mingisugused kummalised olevused - pooleldi inimesed, pooleldi taimed või loomad, kes põimusid segamini kokku mingisugusteks suurteks pundardeks...
Ja äkki jäi kõik vait. Beroes tõusis pikkamisi kolme assisteeriva preestri pea kohal õhku.

Kell kaheksa hommikul jõudis harranlane Phut foiniikia "Laeva võõrastemajja" tagasi, kus ta kotid ja kast olid juba üles leitud. Mõni minut hiljem ilmus ka Assarhaddoni teener ning usaldusmees; peremees viis ta keldrisse ja küsis rutuga:
"Noh, kuidas oli?"
"Ma seisin kogu öö sellel väljakul," vastas teener, "kus on Seti tempel. Kella kümne paiku õhtul tulid aiast, mis asub viie krundi
163
kaugusel "Rohelise tähe" majast, kolm preestrit. Üks neist, musta habeme ja juustega, läks üle platsi Seti templi poole. Ma jooksin talle järele, kuid udu tuli maha ja ma kaotasin ta silmist. Kas ta tuli tagasi "Rohelisse tähte" ja millal, seda ma ei tea."
Kui võõrastemaja peremees oli käskjala ära kuulanud, lõi ta endale peoga otsaette ja hakkas pomisema:
"Kui minu harranlane riietub nagu preester ja külastab templit, siis küllap ta ongi preester; aga kuna ta kannab habet ja juukseid, siis on ta nähtavasti kaldea preester. Ja see, et ta salaja kohtub siinsete preestritega, äratab kahtlust, selle taga on midagi. Politseile ma sellest ei ütle, viimati läheb veel endal kehvasti, aga ma teatan sellest mõnele mõjurikkale siidonlasele. Sellest võib kasu tulla, kui mitte mulle endale, siis meie omadele üldse."
Peagi jõudis pärale teine saadik. Assarhaddon läks ka temaga keldrisse ja kuulis järgmist:
"Mina seisin öö otsa "Rohelise tähe" maja vastas. Harranlane oli seal, jõi enda täis ja möirgas nii kõvasti, et politseinik tegi uksehoidjale isegi märkuse... "
"Kuidas?... " küsis peremees. "Harranlane oli kogu öö "Rohelises tähes"? Ja sina nägid teda?... "
"Mitte mina üksi, vaid ka politseinik... "
Assarhaddon kutsus esimese teenri ja käskis kummalgi oma juttu korrata. Nad kordasid täpselt, kumbki oma. Nende jutust järgnes, et harranlane oli kogu öö lõbutsenud "Rohelises tähes", sealt hetkekski lahkumata, ja et samal ajal oli ta hilja öösi läinud Seti templisse, kust ta tagasi ei tulnud.
"Äh!... " pomises foiniiklane endamisi. "Siin on peidus mingi kelmus... On tarvis foiniikia kogukonna vanemaile kiiresti teatada, et see hatt oskab olla ühe korraga kahes kohas. Ja ühtlasi palun teda kiiresti oma võõrastemajast lahkuda. Ma ei armasta neid, kellel on kaks nägu, üks oma jagu ja teine tagavaraks, igaks juhuks. Niisugune inimene on kas suur kelm või nõiameister või... vandeseltslane."
Assarhaddon kartis niihästi üht kui teist kui kolmandat, seepärast luges ta kähku palve ja loitsimissõnad kõigi jumalate ees, kes ehtisid ta võõrastemaja, ja jooksis siis linna, et teatada juhtunust foi-niikia kogukonna vanematele, samuti varaste tsunfti vanemale. See tehtud ja koju tulnud, kutsus ta enda juurde politseiniku ja teatas talle, et kõigi tundemärkide järgi otsustades on Phut kardetav inimene. Harranlaselt aga nõudis, et see tema võõrastemajast lahkuks:
164
mingit kasu ta ei too, võõrastemajale aga heidab politsei ees kahtlast varju.
Phut nõustus sellega meeleldi, teatades, et sõidab juba õhtul jõge mööda Teebaisse.
"Et sa sealt tagasi ei jõuaks!" mõtles külalislahke peremees. "Et sa kivimurdudes mädaneksid või krokodilli lõugade vahele satuksid!"

KAHEKÜMNE ESIMENE PEATÜKK

Aujärjepärija reis algas kõige ilusamal aastaajal, famenuti-kuus (detsembri lõpp, jaanuari algus).

Vesi oli alanenud pooleni oma tavalisest tasemest ja üha uued maa-alad vabanesid. Teebai poolt mere poole liikus arvukaid parvi nisuga. Alam-Egiptuses koristati ristikheina ja sennalehti[1]. Apelsini-ja granaadipuud seisid õites. Põldudele külvati lupiini, lina, otra, põld- ja türgi ube, kurke ning teisi kõrs- ja aedvilju.

Saadetuna preestritest, riigi kõrgemaist aukandjaist, vaarao kaardiväest ja rahvast, astus Ramses hommikul kella kümne paiku Memfise jõesadamas kullatud venesse. Laevalael, mille all istusid aerudel kakskümmend sõdurit, olid üles löödud uhked telgid. Masti juures, vööris ja ahtris asusid kõige osavamad laevatehnikud. Ühed valvasid purjesid, teised hoidsid tüüri, kolmandad andsid käsklusi sõudjatele.

Ramses kutsus oma venesse auväärseima ülempreestri Mefresi ja püha isa Mentezufise, kes pidid teda teel saatma, hiljem aga aitama teda maa valitsemisel. Kutsutud oli ka auväärt Memfise nomarh, kes saatis kuningapoega kuni oma provintsi piirideni.

Tükk maad asevalitseja laevast eespool liikus ilus vene, millel istus auväärt Otoes[2], Memfise naaberprovintsi Aa[3] nomarh, tagapool

' Senna - troopikataim; sennaleheteed kasutatakse lahtistina.

2 Otoes - kreekakeelne vorm vana-egiptuse nimest Teti.

3 Aa - Duau, Alam-Egiptuse II nomose vananenud nimetus; selle keskuseks oli Sochem e. Sechem.

tulid loendamatud paadid õukondlaste, preestrite, ohvitseride jr. ametnikega.

Laevad toidumoona ja teenritega olid sõitnud ära juba varem.

Memfiseni voolab Niilus kahe mäeseljandiku vahel. Edasi pöörduvad mäed ära itta ja läände, jõgi aga jaguneb mitmeks haruks, mille veed veerevad üle laia tasandiku mere poole.

Kui laev oli kaldalt lahkunud, tahtis kuningapoeg vestelda ülempreester Mefresiga, kuid sel hetkel tõusis selline rahva tervi-tuskisa, et aujärjepärijal tuli telgist välja tulla ja ennast rahvale näidata.

Ent kisa aina kõvenes: kaldad olid tihedasti täis poolalasti talupoegi või pühapäevariietes linlasi. Paljudel olid pärjad peas, peaaegu kõigil rohelised oksad käes. Ühed laulsid, teiste hulgast oli kuulda tamburiini- ja flöödihääli.

Tihedasti piki kaldaid paigutatud vinnad pangedega seisid tegevuseta. See-eest aga saalisid mööda Nulust väikesed paadid ja sõud-jad puistasid lilli aujärjepärija vene teele. Mõned hüppasid ise vette ja ujusid vürstlikule laevale järele.

"Nad tervitavad mind nagu vaaraod ennast," mõtles Ramses ja ta süda sai täis uhkust, kui ta nägi seda suurt hulka ehitud laevu, mida ta võis ainsa käeliigutusega peatada, ja seda suurt hulka inimesi, kes olid jätnud sinnapaika oma töö ja riskisid viga saada või isegi hukkuda tunglemises, mis valitses jõel, kui saaks ainult näha tema jumalikku palet.

Eriti joovastasid Ramsest rahva valjud hüüded, mis ei vaikinud hetkekski. Need hüüded täitsid ta rinda, tõusid talle pähe, tõstsid teda kõrgele. Kuningapojale paistis, et kui ta hüppaks laevalaelt alla. ei kukuks ta vette, vaid rahvahulga vaimustus haaraks temast kinni ja tõstaks ta maa kohale õhku nagu linnu.

Kui vene lähenes vasakule kaldale, hakkasid üksikute inimeste kujud rahvahulgast selgemini silma paistma ja Ramses märkas midagi, mis tuli talle ootamatult. Samal ajal kui esimestes ridades inimesed laulsid ja käsi plaksutasid, tõusid tagapoolseisjate kohal va-hetpidamata õhku kepid ja langesid alla nähtamatuile turjadele. Imestades selle üle, pöördus asevalitseja Memfise nomarhi poole.

"Mis see on, auväärt isand?... Paistab, nagu töötaksid seal kepid?"

Nomarh tõstis käe silmade ette. Isegi kael läks tal punaseks.

"Anna andeks, kõrgeauline käskija, ma näen halvasti... "
166
"Seal pekstakse rahvast... No muidugi pekstakse," kordas Ramses.
"Võib-olla..." vastas nomarh, "võib-olla on politsei kinni püüdnud mõne vargajõugu... "
See vastus aujärjepärijat täielikult ei rahuldanud, ta läks ahtrisse, kus asusid laeva tehnikud, ja vaatas sealt Memfise poole.
Ülevalpool olid Niiluse kaldad peaaegu tühjad, paadid olid kadunud. Veetõstmise vinnad töötasid, nagu poleks midagi juhtunud.
"Noh, kas pidu on lõppenud?" küsis asevalitseja ühelt tehnikult, osutades jõe ülemjooksule.
"Jah, rahvas on asunud uuesti töö juurde," vastas küsitu.
"Nii ruttu!"
"Neil on vaja kaotatud aeg tasa teha," vastas ettevaatamatu tehnik.
Aujärjepärijal käis värin ihust läbi. Ta vaatas ütlejale teraselt otsa, kuid sai endast kiiresti võitu ja läks tagasi telki. Rahvahulga kisa teda enam ei rõõmustanud. Ta nägu läks pilve ja ta vaikis. Pärast solvatud uhkusepuhangut tundis kuningapoeg põlgust selle rahvahulga vastu, kes siirdub vaimustuse juurest nii kiiresti tagasi oma argipäevase töö juurde, kaevuvinnade juurde, mis ammutavad porist
vett.
Siinkohal hakkas Niilus harudeks jagunema. Aa nomarhi laev keeras lääne poole ja randus tunni aja pärast kaldal. Rahvahulk oli siin veel arvukam kui Memfise all. Igal pool oli rohelusega ehitud võidukaari ja poste lippudega. Üha sagedamini oli näha võõramaa nägusid ja rõivaid.
Kui Ramses kaldale astus, tulid ta juurde preestrid, kes kandsid baldahhiini, ja auväärt nomarh Otoes pöördus asevalitseja poole kõnega:
"Ole tervitatud, jumaliku vaarao asemik, Aa nomose maal. Sinu helduse täheks, mis on meile niisama kallis nagu taeva kaste, ole armuline tooma ohvrit jumal Ptah'le, meie kaitsjale, ja võta oma eestkostmise ning juhtimise alla see nomos ta templite, valitsejate, rahva, karja, vilja ja kõigega, mis temas on."
Siis esitles nomarh talle rühma noori keigareid, lõhnasalvidega võitud näod roosaks mingitud, kullaga tikitud riided seljas. See oli kohalik aristokraatia, enamalt jaolt nomarhi lähemad ja kaugemad sugulased.
Ramses silmitses neid suure tähelepanuga.
167
"Ahaa!" hüüdis ta. "Mulle paistis kogu aeg, et neil midagi puudub. Nüüd ma näen: nad on ilma parukateta... "
"Kuna sina, aulik käskija, ise ei kanna parukat, siis on ka meie noorsugu loobunud kandmast seda ehet," vastas nomarh.
Pärast seda seletust asus üks noortest meestest asevalitseja selja taha lehvikuga, teine kilbiga, kolmas odaga, ja rongkäik hakkas liikuma. Aujärjepärija sammus baldahhiini all, ees kõndis preester suitsutamisanumaga, milles põlesid kallid lõhnarohud, ja mõned neiud, kes pildusid roose rajale, mida mööda kuningapoeg pidi astuma.
Rahvas, pidulikult riides, rohelised oksad käes, seisis kahel pool teed ja täitis õhku hüüete ning lauludega või heitis ennast vaarao asemiku ees silmili põrmu. Ramses märkas siiski, et valjudest rõõmuhüüetest hoolimata olid inimeste näod pilves ning murelikud. Ta märkas ka seda, et rahvahulk oli jagatud rühmadeks, mida juhtisid mingisugused inimesed, ja et juubeldamine sünnib käsu peale. Ning uuesti tundis ta selle rahvahulga vastu külma põlgust, sest see hulk ei osanud isegi rõõmustada.
Rongkäik lähenes pikkamisi marmorsambale, mis tähistas Mem-fise nomose ja Aa nomose vahelist piiri. Samba kolmele küljele olid tehtud pealkirjad, kus oli ära märgitud provintsi maa-ala suurus, elanike hulk ja linnade arv. Neljandal küljel seisis jumal Ptah' kuju, mis oli õlgadeni mantlisse mähitud, tavaline tanu peas ja valitsuskepp käes.

Üks preestritest ulatas kuningapojale kullast lusika suitsevate lõhnarohtudega. Ettekirjutatud palveid sosistades tõstis aujärjepärija suitsetamispanni kõrgele ja kummardas mitu korda sügavasti.

Rahva ja preestrite hüüded muutusid veel valjemaks, aristokraatliku noorsoo nägudel aga märkas kuningapoeg pilkavaid muigeid. Aujärjepärija, kes pärast Herihoriga äraleppimist osutas suurt au jumalatele ja preestritele, tõmbas kulmu pisut kortsu, ja sedamaid muutusid kõik tõsisteks, mõned heitsid ennast isegi samba ette põrmu.

"Tõesti," mõtles kuningapoeg, "kui palju paremad on siiski suurest soost inimesed, võrreldes selle pööbliga!... Nad võtavad südamega osa sellest, mida teevad, mitte nii nagu need, kes, niipea kui on minu auks küllalt kisendanud, katsuvad, et kiiresti tagasi oma kaevude ja tööpinkide juurde pääsevad."

Nüüd tundis Ramses rohkem kui kunagi varem vahet enda ja

lihtrahva vahel ning mõistis, et ainult aristokraatia on see klass, kellega teda seovad ühised tunded. Kui äkki kaoksid need saledad noormehed ja ilusad naised, kelle põlevad silmad püüavad iga tema liigutust, et silmapilk talle mõnda teenet osutada või käsku täita, kui kaoksid nemad, tunneks ta ennast selle määratu rahva hulgas üksildasemana kui kõrbes.

Kaheksa neegrit tõid kandetooli, mille baldahhiin oli jaanalinnusulgedega ehitud, ja asevalitseja suundus nomose pealinna Soche-misse, kus asus korterisse valitsuse paleesse.

Selles provintsis, mis asus Memfisest mõne penikoorma kaugusel, saatis Ramses mööda peaaegu terve kuu. Kogu see aeg oli täidetud jutulesoovijate vastuvõtmisega, igasuguste pidulike talitustega ja ametnike esitlemisega, samuti pidusöökidega.

Pidusööke oli kaht liiki: ühed toimusid palees ja neist võttis osa ainult aristokraatia, teised toimusid välisõuel, kus küpsetati ära terveid härgi, söödi sadu pätse leiba ja joodi sadu kanne õlut. Siin kosutasid end asevalitseja teenijad ja tema alamad ametnikud.

Ramsest üllatas nomarhi heldekäelisus ja kohaliku kõrgema seltskonna ustavus, kes ümbritses asevalitsejat päeval ja öösel, valvates iga tema käeviibet, valmis täitma iga tema käsku.

Viimaks, pidustustest väsinuna, teatas troonipärija auväärt Otoe-sile, et vastavalt vaarao käsule tahab ta lähemalt tutvuda provintsi majandusega.

Tema soov täideti. Nomarh palus teda istuda kandetooli, mida kandsid ainult kaks meest, ja suure kaaskonna saatel suunduti jumalanna Hathori[1] templisse. Seal jäi kaaskond templi lävele seisma, Ramsese aga käskis nomarh kanda ühe pülooni tippu ja tuli ise temaga kaasa.

Kuuekorruselise torni tipust, kus preestrid vaatlesid taevast ja pidasid värviliste lippude abil sidet naabertemplitega Memfises, Athribises[2] ja Anus[3], ulatus vaade haarama peaaegu kogu provmtsi, mille raadius oli mitu penikoormat.

Siit näitas Otoes asevalitsejale, kus asuvad vaarao põllud ja viinamäed, missugust kanalit praegu puhastatakse, missugust tammi

1 Hathor - Vana-Egiptuse taeva-ja armastusejumalanna.

2 Athribis - Alam-Egiptuse X nomose pealinna kreekapärane nimi. Linn asus Delta lõunaosas.

3 Anu - Alam-Egiptuse XIII nomose Haki pealinn.

parandatakse, kus on pronksisulatamise ahjud, kus on vaarao viljaaidad ja kus on sood, mis on kasvanud täis lootosi ja papüürust, missugused põllud on liiva täis tuisanud ja nõnda edasi.

Ramses oli kaunist väljavaatest vaimustuses ja tänas Otoesi talle valmistatud heameele eest palavalt. Kui ta aga paleesse tagasi oli jõudnud ja isa nõuande järgi oma muljeid üles kirjutama hakkas, veendus ta, et tema teadmised olukorra kohta Aa nomoses polnud põrmugi avardunud.

Mõni päev hiljem nõudis ta Otoesilt uuesti seletusi provintsi valitsemise kohta käivais asjus. Siis käskis auväärt nomarh kõigil ametnikel kokku tulla ja mööduda aujärjepärija eest, kes istus kõrgemal kohal lossi ees.

Ramsesest möödusid vanemad ja nooremad varahoidjad, kirjutajad, kes peavad arvet viljasaagi, veini, karjade ja kangaste kohta, müürseppade ja kraavikaevajate vanemad, maismaa- ja vesiehituste insenerid, igasuguste haiguste arstijad, tööpolkude ohvitserid, polit-seikirjutajad, kohtunikud, vanglate ülevaatajad, isegi parasküüdid ja timukad. Pärast neid esitles auväärt nomarh Ramsesele aujärjepärija enda õukonna-administratsiooni kogu koosseisu selles provintsis. Oma küllaltki suureks imestuseks sai kuningapoeg teada, et Aa nomose pealinnas Sochemis on tema teenistuses: eraldi sõjavankri-juht, vibukütt, kilbikandja, odakandja ja sõjakirvekandja, paarkümmend kandjat, mitu kokka, viinavardjat, habemeajajat ja palju teisi teenreid, kes on täis armastust ja ustavust tema vastu, samal ajal kui temal polnud nende olemasolust mingit aimu.

Asevalitseja väsis sellest igavast ja mõttetust ülevaatusest ning kaotas julguse. Teda kohutas mõte, et ta ei saa mitte millestki aru ja järelikult pole võimeline riiki juhtima, kuid ta ei julgenud seda iseendalegi tunnistada.

Sest kui ta pole võimeline Egiptust juhtima, ja kui inimesed sellest teada saavad, mis saab siis temast?... Jääb üle ainult surra. Ramses tundis, et mujal kui troonil pole tal õnne olemas, et ilma võimuta ei saa ta elada.

Aga kui ta oli mõne päeva puhanud - nii palju kui oli võimalik puhata õukondliku elu keerises -, kutsus ta Otoesi uuesti enda juurde ja ütles talle:

"Ma palusin sind, auväärt nomarh, pühendada mind sellesse, kuidas sa valitsed oma nomost. Sina näitasid mulle maad ja ametnikke, kuid ma ei saa veel mitte millestki aru. Vastupidi, mul on

tundmus nagu inimesel meie templite maa-alustes käikudes, kes näeb enda ümber nii palju teid, et ei tea, missugust mööda minna, et välja pääseda."

Nomarhi näol väljendus kurbus ning mure.

"Mis ma peaksin siis tegema?..." hüüdis ta. "Mida sa minult soovid, käskija? Ütle üksainus sõna ja ma annan sulle ära oma võimu, varanduse ja isegi oma pea."

Nähes, et aujärjepärija neid kinnitusi armulikult kuulab, jätkas ta:

"Reisi jooksul nägid sa selle nomose rahvast. Sa ütled, et mitte kõiki. Õigus. Kuid ma annan käsu, et kogu rahvas välja ilmuks, seda on aga - mehed, naised, raugad ja lapsed - kokku kakssada tuhat. Pülooni tipust arvasid sa heaks vaadelda meie maad. Aga kui sa soovid, võime lähemalt vaadata iga põldu, iga küla, iga tänavat Sochemi linnas. Lõpuks ma näitasin sulle ametnikke, kelle hulgast, tõsi küll, puudusid kõige alamad, kuid käsi, ja nad kõik ilmuvad homme ja langevad sinu ees põrmu. Mida ma peaksin veel tegema? Vasta mulle, käskija!"

"Ma usun sinu truudusse," vastas kuningapoeg. "Aga seleta mulle ära kaks asja. Esiteks, miks vaarao tulud on vähenenud, teiseks, mida sa ise nomoses teed?"

Otoes jäi nõutuks. Asevalitseja ruttas selgitama:

"Ma tahan teada seda, kuidas sina valitsed, sest ma olen noor ja õpin alles valitsemist."

"Kuid sinu tarkus teeks au saja-aastasele vanamehelegi!" kogeles nomarh.

"Sellepärast," jätkas Ramses oma mõtet, "on mulle vaja kogenud inimeste nõuandeid ja juhatust. Ole minu õpetajaks."

"Ma näitan ja jutustan sulle kõik. Las me ainult pääseme välja niisugusesse kohta, kus pole seda kära... "

Tõepoolest, palees, milles asevalitseja elas, tungles rahvast nii sise- kui välisõuedel nagu laadal. Kõik sõid, jõid, laulsid või jooksid võidu või maadlesid - ikka asevalitseja auks, kelle teenistuses nad olid.

Kella kolme paiku pärast lõunat käskis nomarh tuua tallist kaks hobust ja nad sõitsid Ramsesega kahekesi ratsa linnast välja. Õukondlased jäid lossi ja jätkasid veel agaramalt lõbutsemist.
Päev oli kaunis, parajalt jahe, maa oli kaetud roheluse ning lilledega. Ratsameeste pea kohal kostis lindude laulu. Õhku täitsid magusad lõhnad.

"Kui meeldiv siin on!" hüüdis Ramses. "Esimest korda terve kuu jooksul saan ma koondada oma mõtteid. Vahepeal aga hakkas mulle juba paistma, et minu peas on terve kolonn sõjavankreid leeri üles löönud ja saadab päevi ning öid mööda õppustes."
"Säärane on maailmavalitsejate saatus," vastas nomarh.
Nad peatusid ühel kingul. Nende jalgade ees laius avar luht, mida lõikas läbi sinine jõgi. Põhjas ja lõunas valendasid linnakeste müürid. Luha taga, kuni silmapiirini, venisid läänekõrbe punakad liivad, kust aeg-ajalt tuli kuuma tuule hingust nagu palavast ahjust.
Luhal oli söömas loendamatuid loomakarju: sarvelisi ja sarve-tuid, härgi, lambaid, kitsi, eesleid, antiloope, isegi ninasarvikuid. Siin-seal võis silmata soode rohelisi laike, mis olid vesikasve ja põõsaid täis kasvanud ja kubisesid metshanedest, partidest, tuvidest, toonekurgedest, ühistest ja pelikanidest.
"Vaata, käskija," ütles nomarh, "see on pilt meile maast Quene-hist', Egiptusest. Osirisele sai armsaks see ribake maad keset kõrbet, f a õnnistas seda maad rikkaliku taimekasvu ja loomariigiga, et neist oleks kasu. Siis võttis hea jumal endale inimese kuju ja sai esimeseks vaaraoks. Kui ta aga tundis, et ta ihu hakkab nõdraks jääma, jättis ta selle maha ja asus elama oma pojasse ja hiljem pojapojasse. Sedaviisi elab Osiris meie keskel juba palju sajandeid vaarao kujul ja kasutab Egiptuse rikkusi, mis on tema enda loodud. Meie jumal ning käskija on kasvanud suureks nagu võimas puu. Tema harud, need on Egiptuse kuningad; oksad on preestrid ja nomarhid, lehed aga aristokraatia. Nähtav jumal istub maapealsel troonil ja võtab riigilt temale määratud andamit. Nähtamatu jumal võtab vastu ohvriande templites ja kuulutab preestrite suu läbi oma tahtmist."
"See on õigus," tähendas kuningapoeg. "Sellest on kirjutatud pühades raamatu teski."
"Kuna Osiris-vaarao," jätkas nomarh, "ei saa ise tegelda maise majapidamisega, siis on ta oma varanduse üle valvamise teinud ülesandeks meile, nomarhidele, kelle sugu põlvneb temast."
"Ka see on õige," kinnitas Ramses. "Mõnikord kehastub valgu-seandja jumal isegi mõnes nomarhis ja paneb aluse uuele dünastiale.

' Queneh - vigane kirjapilt vana-egiptuse sõnast "quémete" -i must. Nõnda nimetasid egiptlased oma maad ta viljarikka mullapinna värvi tõttu; seda vastandati neid ümbritsevate kõrbete punastele, viljatutele liivadele.

Nõnda on tekkinud Memfise, Elefantiini, Teebai ja hüksoslaste dünastia..."
"See kõik on täiesti õige, käskija," jätkas Otoes. "Nüüd aga vastan sellele, mis sa minult küsisid. Mida mina nomoses teen: ma kaitsen osiris-vaarao varandust ja oma osa sellest. Vaata neid karju, sa näed seal mitmesuguseid loomi: ühed annavad piima, teised liha, kolmadad villa ja nahka. Samuti on lugu ka Egiptuse elanikega: ühed muretsevad leiba, teised veini, riiet ja majatarbeid, kolmandad ehitavad hooneid. Minu töö seisab selles, et igaühelt kätte saada, mis määratud, ja see vaarao jalgade ette panna.
Mina ise ei suudaks nii arvuka karja üle valvata. Seepärast olen ma appi võtnud ustavaid koeri ja tarku karjaseid; ühed lüpsavad loomi, niidavad nende villa, võtavad nendelt naha maha; teised valvavad, et vargad neid ära ei viiks ega kiskjad loomad lõhki ei kisuks. Nõnda on lugu ka nomosega: mina üksi ei jõuaks koguda kõiki makse ja kaitsta inimesi kurja eest; selleks on mul ametnikud, kes teevad seda, mida peavad õigeks, mulle aga annavad aru oma tegevusest."

"See kõik on õige," segas Ramses vahele. "Ma tean seda ja saan sellest aru. Aga mind paneb imestama, miks kuninga sissetulekud on vähenenud, kuigi nende järele nii suure hoolega valvatakse?"
"Tuleta meelde," vastas nomarh, "et jumal Set, kuigi ta on särava Osirise lihane vend, vihkab teda, sõdib tema vastu ja takistab tema häid ettevõtmisi. Ta saadab surmatõbesid inimestele ja loomadele, teeb nii, et Niiluse üleujutus on kas liiga väike või liiga tormiline. Kuumal aastaajal kannab ta Egiptusse liivapilvi. Headel aastatel ulatub Niilus kõrbeni, halbadel aastatel aga kõrb Niiluseni, ja kuninga sissetulekud vähenevad tahes-tahtmata."
"Vaata," jätkas ta luhale osutades, "kui arvukad on need karjad, aga minu nooruspäevil olid nad veel suuremad. Ja kes on selles süüdi? Mitte keegi muu kui Set, kelle vastu inimeste jõud ei saa. See aas, mis praegu on suur, oli omal ajal nii avar, et siit kohast ei olnud nähagi kõrbet, mis meid nüüd kohutab.
Seal kus jumlad omavahel võitlevad, on inimene võimetu; kus Set võidab Osirist, mis võiksid seal inimesed ära teha?"
Auväärt Otoes jäi vait. Kuningapojal vajus pea norgu. Koolis oli ta küllalt kuulnud Osirise headusest ja Seti õelusest; ja juba lapsena oli ta tundnud sügavat pahameelt, miks sellest Setist tänini jagu pole saadud.
173
"Kui ma suureks kasvan," oli ta tookord mõelnud, "ja jõuan oda käes hoida, otsin Seti üles ja me katsume jõudu!"
Nüüd aga vaatas ta piiritule liivamerele, selle õela jumala kuningriigile, kes vähendas Egiptuse tulusid, kuid ei mõtelnud võitlusele tema vastu. Kuidas saab võidelda kõrbega?... Temast saab ainult mööda minna või temas hukkuda.

KAHEKÜMNE TEINE PEATÜKK

Elu Aa nomoses väsitas aujärjepärijat nii, et ta tundis vajadust puhata ja mõtteid koguda. Ta käskis lõpetada kõik pidustused enda auks ja kuulutada, et rahvas ei tuleks välja teda tervitama, kui ta teel on.
Kaaskond imestas selle üle ja isegi nurises natuke. Kuid käsk täideti ja Ramsese elu muutus jälle pisut rahulikumaks. Tal jäi aega õppusteks sõduritega - tema lemmiktegevus -, ja ka selleks, et luua korda oma sassis mõtetes.
Tõmbunud lossi kõige kaugemasse nurka üksindusse, mõtles kuningapoeg palju selle üle, mis määral ta on täitnud isa käsu.
Ta oli oma silmaga üle vaadanud Aa nomose, selle põllud ja linnad, oli tutvunud nomose rahva ja ametnikega. Ta oli ise üle vaadanud ja veendumusele jõudnud, et provüütsi idaosa kannatas kõrbe sissetungi all. Ta nägi, et töörahvas, tuim ja ükskõikne igas asjas, tegi ainult nii palju, kui kästi, ja sedagi vastumeelselt. Viimaks jõudis ta järeldusele, et tõeliselt ja piiritult ustavaid inimesi võib leida üksnes aristokraatia hulgast, kelle esindajad on kas vaaraoga suguluses või kuuluvad sõjaväelaste seisusse ja on nende sõdurite lapselapsed, kes sõdisid Ramses Suure lippude all.
Igal juhul olid need inimesed dünastia siirad poolehoidjad ja valmis teenima dünastiat püüdlikkusega, mis polnud teeseldud. Mitte nii nagu maamehed, kes, niipea kui tervituskisa on kisatud, jooksevad kiiresti tagasi oma härgade ja sigade juurde.
Kuid peaülesanne oli alles lahendamata. Ramsesel ei olnud kuL ninga sissetulekute vähenemise põhjused välja selgitatud, veel
174
enam, ta polnud isegi võimeline endale nagu kord ja kohus selgeks tegema, milles peitus kurja juur ja kuidas asja parandada. Ta mõistis ainult, et jumal Seti legendaarne võitlus jumal Osirise vastu ei seleta mitte midagi ega näita kätte mingisuguseid vahendeid häda parandamiseks.

Samal ajal tahtis aga troonipärija kui tulevane vaarao saada suuri sissetulekuid, samasuguseid kui need, mida olid saanud endised Egiptuse valitsejad, ja kees vihast juba ainult mõtte juures, et troonile astudes võiks ta osutuda niisama vaeseks kui tema isa, kui mitte veelgi vaesemaks. "Ei iialgi!" ütles ta käsi rusikasse surudes.

Selleks et suurendada kuninga varandusi, oli ta valmis isegi jumal Setile endale mõõgaga kallale tormama ja ta niisama halastamatult tükkideks raiuma, nagu tegi Set ise oma venna Osirisega. Kuid julma jumala ning tema leegionide asemel seisis ta ees tühjus, sõnatu vaikus ning tundmatus.

Neist mõtteist piinatuna pöördus ta kord ülempreester Mefresi poole.

"Ütle mulle, püha isa, kes sa oled täis igasugu tarkust, miks riigi sissetulekud vähenevad ja kuidaviisi oleks võimalik neid suurendada?"

Ülempreester tõstis käed taeva poole.

"Õnnistatud olgu vaim," hüüdis ta, "kes sulle, auväärt isand, on sisendanud säärased mõtted!... Ma palun jumalaid, et sa käiksid suurte vaaraode jälgedes, kes ehitasid kogu Egiptuses toredaid templeid ja suurendasid tammide ning kanalite abil viljakandvate maade pindala!... "

Vanamees oli nii liigutatud, et tal isegi pisarad silma tulid.

"Kõigepealt," katkestas teda kuningapoeg, "vasta selle peale, mida sinult küsin. Kas on võimalik mõtelda kanalite ja templite ehitamisele, kui kassa on tühi? Egiptust on tabanud suurim häda: tema käskijaid ähvardab vaesus. See on esimene asi, mida tuleb uurida ja parandada. Muu järgneb iseendast."

"Seda, käskija, saad sa teada ainult templites, altaritreppidel," vastas ülempreester. "Ainult seal võib sinu õilis uudishimu rahuldust leida."

Ramses tegi kannatamatu liigutuse.

"Teie Ülipühaduse silmis varjutavad templid kogu maa ja isegi vaaraode varalaeka!... " hüüdis ta. "Ma olen ise preestrite õpilane ja olen kasvanud templite varjus, ma olen näinud salajasi usutalitusi,

milles te kujutate Seti õelust, Osirise surma ja ülestõusmist, kuid mis on mul sellest kasu? Kui isa minult küsib, kuidas täita riigi varalae-gast, pole mul talle midagi vastata. Vahest ehk paluda teda, et ta veel rohkem ja sagedamini palvetaks, kui ta seda seni on teinud."

"Sa teotad jumalaid, kuningapoeg, sest sa ei tunne usu kõrgemaid sakramente. Kui sa neid tunneksid, vastaksid sa ise paljudele küsimustele, mis sind piinavad. Aga kui sina oleksid näinud seda, mida olen näinud mina, siis sa usuksid, et kõige tähtsam Egiptusele on templite ja templiteenrite ülendamine."

"Vanamees on muutumas lapseks," mõtles Ramses ja katkestas jutuajamise. Ülempreester Mefres oli alati olnud väga jumalakartlik, kuid viimasel ajal hakkas selle poolest päris veidraks minema.

"Ma oleksin ikka kena küll olnud," mõtles Ramses endamisi, "kui oleksin ennast preestrite kätte andnud, et nende lapsikutest talitustest osa võtta. Küllap Mefres oleks sundinud mind taeva poole tõstetud kätega tundide viisi altari ees seisma, nagu ta nähtavasti imet oodates ise teeb."

Farmuti-kuus (jaanuari lõpp, veebruari algus) jättis kuningapoeg Otoesiga hüvasti, asutades üle kolima Haki1 nomosesse. Ta tänas nomarhi ja tähtsaid aukandjaid suurepärase vastuvõtu eest, kuid hinges viis kaasa kurva teadmise, et ta polnud isa antud ülesande täitmisega toime tulnud.

Otoesi sugulaste ja lähedalseisjate saatel sõitis aujärjepärija Niiluse teisele kaldale, kus teda võttis vastu auväärt nomarh Ranuzer koos ülikute ja preestritega. Niipea kui ta oli jala Haki pinnale pannud, tõstsid preestrid kõrgele jumal Atumi2, selle provintsi kaitsja kuju, ametnikud heitsid ennast põrmu, nomarh ise aga ulatas talle kullast sirbi ja palus teda, et ta kui vaarao asemik lõikust alustaks. Odra koristamine oli algamas.

Ramses võttis sirbi, lõikas mõne peotäie viljapäid ja põletas need koos suitsetamisrohtudega jumala ees, kes kaitses piiripeenraid. Pärast teda tegid sedasama nomarh ja tähtsamad ülikud. Lõpuks asusid lõikuse juurde talupojad. Nad kogusid ainult viljapäid, visates neid kottidesse. Põhk jäeti põllule maha.

' Hak (Heka-Anedž) - Alam-Egiptuse XIII nomos, mis asus Delta kaguosas.
2 Atum - nomose kaitsja, hiljem samastati õhtuse paikesega; teda kulutati kuninga näol, Ülem- ja Alam-Egiptuse kroon peas.

Pärast nende usutalituste toimetamist, mis paistsid talle väga väsitavana, astus asevalitseja tõlda; tema ees astus rühmake sõdureid, selle taga sammusid preestrid; kaks tähtsat aukandjat talutasid asevalitseja hobuseid valjaist. Asevalitseja taga, teises tõllas, sõitis nomarh Ranuzer, tema järel arvukas ülikutest ning õukondlastest kaaskond. Ramsese korralduse kohaselt rahvas teda vastu võtma ei tulnud, kuid põllul töötavad talupojad heitsid ennast rongkäiku nähes põrmu.

Kui nad sedaviisi mitmest üle Niiluse harude ja kanalite seatud nahksillast üle olid sõitnud, jõudsid nad õhtu eel Anusse, provintsi pealinna.

Vastuvõtupidustused, auavaldused asevalitsejale ja ametnike esitlemine kestsid mitu päeva. Lõpuks nõudis Ramses pidustuste lõpetamist ja palus nomarhi tutvustada teda nomose rikkustega.

Ülevaatus algas järgmisel päeval ja kestis paar nädalat. Iga päev kogunesid platsile palee ette, kus asevalitseja elas, mitmesugused käsitööliste tsunftid eesotsas oma tsunftivanematega, et näidata talle oma tooteid.

Järjekorras tulid relvasepad mõõkade, odade ja sõjakirvestega, muusikariistade meistrid vilede, sarvede, tamburiinide ja harfidega. Nendele järgnes arvukas tislerite tsunft; tislerid vedasid tugitoole, laudu, diivaneid, kandetoole ja tõldu, mis olid rikkalikult ehitud joonistega, kaunistatud mitut värvi puu, pärlmutri ja elevandiluuga. Siis kanti metallist kööginõusid ja majapidamisriistu: ahjureste ja praevardaid, kahe kõrvaga potte, lamedaid kaantega praepanne. Kullassepad kiitlesid imekaunite kuldsõrmustega, käe- ja jalavõrudega, mis olid valmistatud elektronist, kulla ja hõbeda sulamist, kaelakeedega; kõik need asjad olid ehitud osavate nikerdustega, kalliskividega üle külvatud või värvilise emailiga ilustatud.

Rongkäigu lõpetasid pottsepad, kes kandsid enam kui sadat sorti savianumaid. Seal oli kõige mitmekesisema kuju ja suurusega vaase, potte, vaagnaid, kanne ja kruuse, mis olid kaetud värviliste piltidega ja kaunistatud looma- või linnupeadega.

Iga tsunt tõi asevalitsejale kingituseks oma parimaid tooteid. Neist sai täis suur saal, kuigi nende hulgast poleks võinud leida kahtki ühesugust asja.

Pärast selle huvitava, kuid väsitava tseremoonia lõppu küsis no-marh Ramseselt, kas ta on rahul. Aujärjepärija ei vastanud kohe.

"Veel ilusamaid asju olen ma näinud ainult templites või minu

isa lossides. Aga kuna neid suudavad osta ainult rikkad inimesed, siis ei tea ma, kas riik saab nendest küllaldast tulu."

Noore käskija säärane ükskõiksus kunstiteoste vastu pani no-marhi imestama, kuna noormehe suur hool riigi tulude pärast ajas ta ärevile. Soovides siiski Ramsesele meele järgi olla, hakkas ta sellest ajast peale näitama talle kuninga vabrikuid ja töökodasid.

Nad käisid veskites, kus orjad mitmesaja veskikivi ja uhmri abil teradest jahu valmistasid; käisid pagaritöökodades, kus küpsetati leiba ja kuivikuid sõjaväe jaoks, ja kalatööstustes, kus toodeti kala- ja lihakonserve; nad vaatasid suuri nahatööstusi ja vabrikuid, kus valmistati sandaale; valukodasid, kus sulatab pronksi anumate ja relvade tarvis; tellisetehaseid, kudumisvabrikuid ja rätsepatöökodasid.

Need ettevõtted asusid linna idaosas. Ramses vaatles neid algul uudishimuga, kuid varsti hakkas teda tüütama nende tööliste väljanägemine, kes olid aalti hirmul, kõhnad, haiglase näojumega, kepihoopide armid turjal.

Ta püüdis viibida töökodades võimalikult vähem aega, eelistades tutvuda Anu linna ümbrusega. Kaugelt ida poolt paistis kõrb, kus möödunud aastal toimusid manöövrid tema korpuse ja Nitageri vahel. Nagu peopesal nägi ta maanteed, mida mööda olid marssi-nud ta polgud, seda kohta, kus müüripurustamise masinad vastu-juhtunud skarabeuste pärast kõrbesse pidid pöörama, võib-olla isegi seda puud, mille külge too kanali valmis kaevanud talupoeg enda üles poos.

Tollelt kõrgendikult seal oli ta koos Tutmosisega vaadanud õitsvat Koosenimaad ja sõimanud preestreid. Seal kinkude vahel kohtas ta Saarat, kelle vastu ta süda armastuses põlema lõi.

Kuidas oli nüüd kõik muutunud!... Sellest ajast peale, kui Ramses tänu Herihorile oli saanud endale korpuse ja asevalitseja ameti, ei vihanud ta enam preestreid. Saara kui armastatu vastu oli ta juba ükskõikne, see-eest aga hakkas teda üha enam huvitama laps, kellele Saara pidi elu andma.

"Kuidas ta seal peaks elama?" mõtles kuningapoeg. "Ammu juba pole temalt mingit teadet... "

Kui ta niiviisi kaugusse, idapoolsetele kõrgendikele vaatas ja oma lähemat minevikku meenutas, tuli tema saatjaskonna eesotsas seisval Ranuzeril mõte, et asevalitseja on märganud mingisuguseid kuritarvitusi ja mõtleb nüüd, kuidas teda karistada.

"Mida ta on võinud näha?" oli auväärt nomarh ärevil. "Kas seda,

178

et pooled tellistest on maha müüdud foiniikia kaupmeestele? Või seda, et laos puudub kümme tuhat paari sandaale? Või on viimati mõni lurjus sosistanud talle midagi sulatusahjude kohta?..." Ranuzer oli kohutavalt rahutu.

Äkki pöördus Ramses kaaskonna poole ja kutsus enda juurde Tutmosise, kes oli kohustatud alati tema isiku läheduses viibima. Aujärjepärija läks temaga koos kõrvale.

"Kuuled sa," ütles ta kõrbele osutades, "kas näed neid mägesid

seal?"

"Me olime seal möödunud aastal," meenutas adjutant ohates. Mulle tuli meelde Saara..."

"Sedamaid toon jumalatele suitsetamisohvri," hüüdis Tutmosis. "Mulle hakkas juba paistma, et sestsaadik, kui sa asevalitsejaks said, oled sa oma ustavad sulased unustanud!..."

Ramses vaatas talle otsa ja kehitas õlgu.

"Vali," ütles ta, "nende kingituste hulgast, mis mulle toodi, mõned kõige ilusamad vaasid ning üht-teist majariistadest, ka kangastest, peaasi aga käe- ning jalavõrudest ja kaelakeedest, ning vii kõik Saarale..."

"Ela igavesti, Ramses!" lausus keigar vaikselt. "Sa oled õilis

isand!"

"Ütle talle," jätkas kuningapoeg, "et mu süda on täidetud armastusest tema vastu. Ütle talle, et ma tahan, et ta hoiaks oma tervist ja mõtleks lapsele. Kui aga aeg lapsukese sündimiseks täis saab ja ma isalt saadud ülesande täitnud olen, siis, ütle Saarale nii, võtan ma ta enda juurde ja ta peab elama minu majas. Ma ei või lubada, et minu lapse ema üksinduses igavust tunneks... Sõida, tee, mis ma ütlesin ja jõua tagasi heade sõnumitega."

Tutmosis langes oma käskija ette põrmu ja asus sedamaid teele. Asevalitseja kaaskondlased ei osanud aimata nende jutuajamise sisu, kuid nähes Ramsese lahkust Tutmosise vastu, olid nad noorele adjutandile kadedad. Auväärt Ranuzeri vaevasid aga veelgi rahutumad mõtted.

"Kui mul ainult ei tuleks kätt iseenda külge panna," mõtles ta kibedusega, "ja oma perekonda kõige paremas eas maha jätta. Kuidas ma õnnetu küll julgesin vaarao vara endale võtta, ilma et oleksin tasumise tunnile mõtelnud!"

Ta nägu läks kollaseks, jalad olid nõrgad. Kuid Ramses, keda oli haaranud mälestuste tulv, ei märganud tema ärevust.

179

KAHEKÜMNE KOLMAS PEATÜKK

Nüüd algas Anu linnas pidustuste ja lõbustuste ajajärk. Nomarh Ranuzer otsis keldrist välja parimad viinad, kolmest naaber-nomosest sõitsid kokku kõige ilusamad tantsijannad, kõige kuulsamad pillimehed, kõige osavamad silmamoondajad. Ramsese päevad olid otsast lõpuni tegevust täis. Hommikul sõjaväeõppused, au-kandjate vastuvõtud, siis lõuna, vaatemängud, jaht ja viimaks pidulik õhtusöök kutsutud külalistega.

Aga just siis, kui Haki monarh oli kindel, et maa valitsemise ja majanduse küsimused on asevalitseja juba ära tüüdanud, kutsus viimane ta enda juurde ja küsis:

"Sinu nomos on üks kõige rikkamaid Egiptuses?"

"Jah... kuigi meil on tulnud üle elada mitu rasket aastat... " vastas Ranuzer ja ta süda pidi jälle seisma jääma ning ta jalad värisesid.

"See just panebki mind imestama," jätkas Ramses, "sest kuninga sissetulekud vähenevad aastast aastasse. Kas sa ei saaks mulle selle põhjust ära seletada?"

"Isand," ütles nomarh ja kummardas kuningapoja ees maani. "Ma näen, et minu vaenlased on külvanud umbusku sinu hinge, ja mida ma ka ei ütleks, mul oleks raske sind veenda. Luba seepärast, et ma enam ei ütle midagi. Las tulevad siia kõige paremad kirjutajad dokumentidega, mida sa võid ise käega katsuda ja kontrollida... "

Niisugune ootamatu vastus pani kuningapoja natuke imestama, kuid ta võttis ettepaneku vastu ja oli selle üle isegi rõõmus. Ta mõtles, et kirjutajate ettekanded selgitavad talle maa valitsemise saladuse.

Järgmisel päeval ilmuski Haki nomose suurkirjutaja koos oma abilistega, kes tõid kaasa terve seljatäie papüüruserulle, mis olid mõlemalt küljelt täis kirjutatud. Kui need papüürused lahti rulliti, moodustasid nad lindi, mille laius oli kolm vaksa, pikkus aga kuuskümmend sammu. Ramses nägi esmakordselt säärast hiigladoku-menti, milles sisaldusid andmed ainult ühe provintsi kohta aasta jooksul.

Suurkirjutaja istus põrandale, tõmbas jalad istmiku alla ja alustas:

"Mer-amen-Ramsese valitsemisaja kolmekümne kolmandal aastal

180

Niiluse veetõus hilines. Talupojad, kes pidasid selle õnnetuse põhjuseks Haki provintsis elunevate välismaalaste nõidumisi, hakkasid purustama väärusuliste - juutide, hattide ja foiniiklaste majasid, kusjuures mitu inimest tapeti. Auväärt nomarhi käsul anti süüdlased kohtu alla: kakskümmend viis talupoega, kaks müürseppa ja viis kingseppa mõisteti sunnitööle kivimurdudes, üks kalur kägistati... "

"Mis dokument see on?" küsis asevalitseja.

"See on kohtulik aruanne, mis on koostatud selleks, et panna ta kuninga jalgade ette."

"Pane see kõrvale ja loe riigikassa sissetulekute kohta."

Suurkirjutaja abilised keerasid kõrvaleheidetud dokumendi toruks kokku ja ulatasid talle teise. Suurkirjutaja hakkas uuesti lugema:

"Toti-kuu viiendal päeval toodi kuninga viljaaitadesse kuussada mõõtu nisu, mille kohta ülem-järelevaataja andis välja kviitungi. To-ti-kuu seitsmendal päeval sai suurlaekur teada ja leidis kontrollimisel, et möödunudaastasest lõikusest on kadunud sada nelikümmend kaheksa mõõtu nisu. Kontrollimise ajal varastasid kaks töömeest ühe mõõdu vilja ja peitsid selle telliskivide taha. Kui see ilmsiks tuli, anti nad mõlemad kohtu alla ja saadeti selle eest kivimurdudesse, et nad olid sirutanud käe Tema Majesteedi vara järele."

"Aga need sada nelikümmend kaheksa mõõtu?" küsis aujärjepärija.

"Selle olid hiired ära söönud," vastas kirjutaja ja luges edasi. "To-ti-kuu kaheksandal päeval saadeti tapmiseks kakskümmend lehma ja kaheksakümmend neli lammast, keda karjaaia järelevaataja käskis anda "Kulli" polgule vormikohase kviitungi vastu."

Sedaviisi sai asevalitseja päev päeva kõrval teada, kui palju otra, nisu, ube ja lootoseseemneid oli aitadesse kokku veetud, kui palju veskitesse antud, kui palju varastatud ja kui palju töölisi oli selle eest kivimurdudesse saadetud.

Aruanne oli nii igav ja segane, et paofi-kuu keskpaigas käskis asevalitseja lugemise lõpetada.

"Ütle mulle, suurkirjutaja," küsis Ramses, "kui palju sa kõigest loetust aru said? Mida sa sellest ka tead?... "

"Kõik, mida kuningapoeg soovib!"

Ja ta hakkas kordama algusest peale, nüüd juba peast:

"Toti-kuu viiendal päeval toodi kuninga viljaaitadesse... "

181

"Aitab!" hüüdis Ramses ärritatult ja käskis neil kaduda.

Kirjutajad heitsid silmili maha, koristasid oma papüürused kokku, heitsid uuesti silmili ja ruttasid kiiresti uksest välja.

Aujärjepärija kutsus nomarh Ranuzeri enda juurde. Too tuli, käed risti rinnal, kuid rahuliku näoga. Kirjutajad olid jõudnud talle teatada, et kuningapoeg ei suuda ettekannetest midagi taibata ja et ta polnud neid isegi ära kuulanud.

"Ütle mulle, auväärt nomarh, kas ka sulle loetakse neid aruandeid?"

"Iga päev... "

"Ja kas sa neist midagi aru saad?"

"Anna andeks, ilma selleta ei saaks ma nomost valitseda."

Ramses hämmeldus. Võib-olla on ta ise tõepoolest nii taipamatu?... Aga mis valitseja temast siis võiks saada?

"Istu," ütles ta pärast lühikest vaikimist ja osutas toolile. "Istu ja jutusta mulle, kuidas sina nomost valitsed."

Võimukandja kahvatas ja ta silmad läksid pahupidi. Ramses märkas seda ja ruttas vabandama:

"Ara arva, nagu ei usaldaks ma sinu tarkust. Vastupidi, ma ei tea ühtki inimest, kes valitseks paremini kui sina. Kuid ma olen noor ja õppimishimuline. Ma tahan teada, milles seisab valitsemise kunst. Seepärast ma palun sind anda mulle osa oma kogemustest. Sina valitsed nomost - ma tean seda. Seleta siis mulle, kuidas üldse valitsetakse."

Nomarh ohkas kergendatult ja ütles:

"Ma kirjeldan sulle kogu oma päevakorda, et sa teaksid, kui rasked on minu kohustused. Hommikul pärast vanni toon ma ohvrit jumal Atumile, siis kutsun enda juurde varahoidja ja küsin temalt, kas maksud kuninga jaoks laekuvad korralikult. Kui ta ütleb, et jah, siis ma kiidan teda. Kui ta aga ütleb, et need ja need pole ära maksnud, annan ma korralduse, et tõrkujad vangistataks. Siis kutsun ma kuninga viljaaitade järelevaataja, et teada saada, kui palju vilja on sisse tulnud. Kui on tulnud palju, siis ma kiidan teda. Kui vähe, käsin süüdlasi peksta. Siis tuleb suurkirjutaja ja kannab mulle ette, kui palju ja mida on vaja kuninga mõisatest sõjaväe, ametnike ja tööliste jaoks. Ma käsin allkirja vastu välja anda. Kui ta kulutab vähem, siis ma kiidan teda, kui rohkem, alustan juurdlust. Pärast lõunat tulevad minu juurde foiniikia kaupmehed, kellele ma müün vilja ja maksaii raha sisse vaarao kassasse. Pärast ma palvetan ja kinnitan kohtu

182

otsuseid. Õhtul teatab politsei mulle ettetulnud juhtumitest. Alles üleeile olid minu nomose inimesed tunginud Ka1 provintsi ja teotanud jumal Sebaki2 kuju. Südames ma rõõmustasin - tema pole meie kaitsja. Sellegipärast mõistsin ma mõned süüdlased kägistamissur-ma, suurema osa neist tööle kivimurdudesse ja kõigile kepinuhtlust. Sellepärast valitsevad minu nomoses vaikus ning head kombed ja maksud laekuvad iga päev... "

"Kuid samal ajal on vaarao tulud ka teil vähenenud," tähendas troonipärija.
"Isand, su sõnad on õiglased," ütles Ranuzer ohates. "Preestrid räägivad, et jumalad on saanud Egiptuse peale sellepärast vihaseks, et meie juurde on ilmunud palju võõramaalasi. Kuid mina näen siiski, et ka jumalad ei põlga ära foiniiklaste kulda ja kalliskive."
Saali astus korrapidaja-ohvitser ja teatas preester Mentezufise tulekust, kes kutsus asevalitsejat ja nomarhi avalikule jumalateenistusele. Mõlemad avaldasid oma nõusolekut, kusjuures nomarh Ranu-zer näitas üles nii suurt vagadust, et Ramses päris imestas.
Kui Ranuzer kummardustega oli lahkunud, pöördus asevalitseja preestri poole:
"Kuna sina, püha prohvet, oled minu juures kõige auväärsema Herihori asetäitjaks, siis seleta mulle ära üks asi, mis mind väga rahutuks teeb."
"Kas ma oskan?" vastas preester.
"Küll sa oskad, sest sa oled täis tarkust, mida sa teenid. Mõtle ainult hästi järele selle üle, mis ma sulle ütlen. Kas sa tead, miks vaarao mind siia saatis?"
"Et sa maa valitsemist ja tema rikkusi tundma õpiksid," vastas Mentezufis.
"Seda ma teengi. Ma pärin aru nomarhidelt, vaatlen maad ja inimesi, kuulan kirjutajate ettekandeid, aga ei saa millestki aru. See paneb mind imestama ja mürgitab mu elu.
Kui mul on tegemist sõjaväelastega, on mulle kõik selge: ma tean, kui palju on meil sõdureid, hobuseid, sõjavankreid ja kraa-miveokeid; kes ohvitseridest joob ja on teenistuses hooletu, kes täidab oma kohustusi korralikult. Ma tean, kuidas on vaja sõjas te-

1 Ka (Kem-ur) - Alam-Egiptuse X nomos Delta lõunaosas.
2 Sebak - veejumal, keda tavaliselt kujutati krokodillina või krokodilli peaga inimesena. Tema kultuse keskuseks oli Faijum.

gutseda. Kui vaenlase korpus seisab tasasel maal, siis pean ma võtma tema võitmiseks kaks korpust. Kui vaenlane asub kaitsepositsioonil, astun ma tema vastu, kui mul on vähemalt kolm korpust. Kui vaenlane on kogemusteta ja võitleb korraldamata jõuguna, võin ma saata tema tuhande vastu viissada sõdurit ja nad saavad temast võitu. Kui vaenlasel on tuhat sõjakirvekandjat ja minul niisama palju, tungin ma talle kallale ja võidan ta, kui mul on abiks sada lingumeest."
"Sõjaasjanduses, püha isa," jätkas Ramses, "on mul kõik nagu peo peal ja igale küsimusele selge vastus valmis. Aga nomoste valitsemise asjus ei mõista ma midagi ja mul on peas niisugune segadus, et ma mõnikord unustan, milleks ma siia sõitsin. Seleta mulle puhtast südamest nagu preester ja ohvitser: mida see tähendab? Kas no-marhid petavad mind või olen ma ise nii saamatu?"
Prohvet jäi mõttesse.
"Kas nad sind petta on julgenud, seda ma ei tea, sest ma pole nende käitumist jälginud. Kuid mulle paistab, et nad ei suuda sulle sellepärast midagi ära seletada, et nad ise mitte millestki aru ei saa."
"Nomarhid ja kirjutajad," jätkas preester, "on nagu jaoülemad sõjaväes: igaüks tunneb oma jagu ja annab sellest aru kõrgematele ohvitseridele. Igaüks käsutab oma väikest salka, üldist plaani aga, mille koostab sõjaväe ülemjuhataja, ta ei tunne. Nomoste valitsejad ja kirjutajad märgivad üles kõik, mis nende provintsis iganes juhtub, ja panevad oma ettekanded vaarao jalgade ette. Aga üksnes Kõrge Nõukogu toob nendest välja tarkuse mee... "
"Seda mett ma just tahangi! Miks mulle siis seda ei anta?... "
Mentezufis vangutas pead.
"Riigitarkus," ütles ta, "kuulub preestrite saladuste hulka. Seda võib saavutada ainult inimene, kes on pühendanud ennast jumalatele. Samal ajal aga väldid sina, hoolimata sellest, et sind on kasvatanud preestrid, järjekindlalt templeid... "
"Kuidas? Ah et kui ma preestriks ei saa, siis te mind ei õpeta?"

"On asju, mida sa võid teada saada ka praegu, kui troonipärija. On niisuguseid, mida sa saad teada, kui oled saanud vaaraoks. Kuid on ka sääraseid, mida võib teada ainult ülempreester."
"Iga vaarao on ühteaegu ka ülempreester," katkestas teda aujärjepärija.
"Ei, mitte iga vaarao. Ja ka ülempreestrite vahel on vahe."
"Tähendab," karjatas aujärjepärija vihaga, "te varjate minu eest
184
riigivalitsemise kunsti ja ma ei saagi oma isalt saadud ülesannet täita!"
"Seda, mis sul vaja on," ütles Mentezufis rahulikult, "võid sa teada saada, sest sa oled pühitsetud alamasse preestriastmesse. Kuid need asjad on varjatud templites vaheteki taha, mida keegi ei või ilma vastava ettevalmistuseta üles tõsta."
"Mina aga tõstan ta üles!"
"Hoidku jumalad Egiptust säärase õnnetuse eest!" hüüdis preester käsi taeva poole sirutades. "Kas sa ei tea, et jumalad löövad maha igaühe, kes ilma vastava püha talituseta vahetekki puudutab! Käsi seda teha templis mõnel orjal või surmamõistetud kurjategijal ja sa veendud, et ta sureb sealsamas paigas, niipea kui käe sirutab... "
"Sellepärast, et teie ta tapate!"
"Igaüks meist hukkuks samuti nagu tavaline kurjategija, kui ta altarile pühadustrüvetavalt läheneks. Jumala ees on vaarao, preester ja ori võrdsed."
"Mis ma pean siis tegema?" küsis Ramses.
"Otsima oma murele vastust templis, puhastades ennast enne seda palve ja paastumisega," vastas preester. "Sest ajast saadik, kui Egiptus olemas on, pole ükski käskija teisel teel riigitarkust omandanud."
"Ma mõtlen selle üle järele," ütles kuningapoeg, "kuigi ma igast asjast näen, et nii nagu auväärt Mefres, nõnda ka sina, püha prohvet, - te kõik tahate mind püüda jumalate sulaseks, nagu olete teinud mu isaga."
"Mitte sugugi. Kui sa vaaraoks saades piirdud sõjaväe juhtimisega, siis tuleb sul ainult mõni kord aastas jumalateenistusest osa võtta, sest ülejäänud ajal asendavad sind ülempreestrid. Kui sa aga tahad mõista templite saladusi, siis pead andma au jumalatele, sest nemad on tarkuse allikaks."
185

KAHEKÜMNE NELJAS PEATÜKK

Nüüd oli Ramsesel asi selge: emba-kumba, kas vaaraolt saadud ülesanne jääb täitmata või ta on sunnitud alistuma preestrite tahtele. See kutsus temas esile viha ja tigedust.
Ta ei rutanud templites peituvate saladuste tundmaõppimisega, paastudeks ja pühadeks talitusteks oli tal veel küllalt aega ees. Selle asemel hakkas ta hoolsasti osa võtma pidustustest, mida tema auks korraldati.
Parajasti jõudis tagasi ka Tutmosis, suur asjatundja lõbustuste alal. Ta tõi kuningapojale häid teateid Saaralt. Saara on terve ja näeb suurepärane välja. Kuid praegu see Ramsest enam ei liigutanud. Preestrid olid koostanud oodatavale lapsele nii hea horoskoobi, et kuningapoeg oli vaimustuses. Nad kinnitasid, et Saara saab poja, kellele jumalad on kinkinud suuri andeid ja kes, kui ta on isale armas, saavutab elus kõrge positsiooni.
Aujärjepärija naeris, eriti selle ennustuse teise osa üle.
"Kummalised inimesed on need targad!" ütles ta Tutmosisele. "Nemad teavad, et tuleb poeg, mida mina, isa, ei tea, aga kahtlevad, kas ma teda armastan, kuigi on kerge mõista, et ma last armastan, isegi kui peaks olema tütar. Tema suure tuleviku pärast ärgu nad muretsegu. Küll mina selle eest hoolitsen!... "
Pahhoni-kuul (jaanuar-veebruar) sõitis troonipärija edasi Ka no-mosesse, kus teda nomarh Sofra pidulikult vastu võttis. Anu linnast Athribise linnani oli jalakäijale kõigest seitsme tunni tee. Ramses aga kulutas sellele teekonnale tervelt kolm päeva. Mõteldes palvetele ja

paastumisele, mis ootasid teda templite saladustesse pühendamise puhul, tundis ta üha suuremat kalduvust lõbutsemisele. Tema kaaskond sai sellest aru ja üks pidu järgnes teisele.
Teedele, mida mööda aujärjepärija Athribise linna poole sõitis, ilmusid jälle rahvahulgad rõõmuhõisete, lillede ja pillimänguga. Kui hakati lähenema linnale, tõusis rahva rõõm haripunkti. Keegi hiiglase kasvuga tööline viskas enda isegi tõlla alla. Kui Ramses hobused peatas, eraldus rahvahulgast rühm noori naisi, kes ehtisid tema tõlla lilledega.
"Nad armastavad mind siiski!" mõtles Ramses.
Siin, Ka provintsis, ei pärinud ta enam nomarhilt aru vaarao tulude
187

kohta, ei külastanud töökodasid, ei käskinud endale lugeda kirjutajate aruandeid. Ta teadis, et ta millestki aru ei saa, ja lükkas selle tegevuse edasi seniks, kui ta on saladustesse pühendatud. Ainult kord, kui ta nägi kõrgendikul seisvat jumal Sebaki templit, avaldas Ramses soovi tõusta selle pülooni otsa, et heita pilk ümbruskonnale.
Auväärt Sofra täitis sedamaid aujärjepärija käsu ja Ramses saatis tornis mööda paar rõõmsat tundi.
Ka provints kujutas endast viljakat lausmaad. Paarkümmend kanalit ja Niiluse haru läbisid teda igas suunas otsekui hõbedastest ja sinistest lõngadest võrk. Novembris külvatud melonid ja nisu olid juba valmimas. Põldudel askeldasid alasti inimesed, kes korjasid kurke või külvasid puuvilla. Maa oli kaetud hoonetega, mis mitmel pool seisid tihedate kobaratena ja moodustasid asulaid.
Enamik hooneid olid õlest või palmilehtedest katusega savihü-tid. See-eest olid linnades lampkatusega kivimajad, mis kaugusest näisid nagu valged kuubid, mustavate ukse- ja aknaavadega. Üsna tihti seisis ühe säärase kuubi otsas teine pisut väiksem, sellel kolmas, veelgi väiksem, ja iga korrus oli värvitud eri värviga. Egiptuse heleda päikese käes paistsid need põldude rohelusse paisatud ning palmidest ja akaatsiatest ümbritsetud majad suurte pärlitena, rubiinidena või safiiridena.
Torni kõrgusest avanes Ramsesele vaatepilt, mis paelus ta tähelepanu. Ta märkas, et templite naabruses olid majad kõige ilusamad ja et neid ümbritsevatel põldudel töötas kõige rohkem inimesi.
"Preestritel on kõige rikkamad mõisad!... " meenus talle ja ta heitis veel kord pilgu templitele ja palvelatele, mis tornist näha olid.
Ent kuna ta oli Herihoriga ära leppinud ja vajas nüüd preestrite teeneid, ei tahtnud ta selle asjaga pikemalt tegelda.
Järgmistel päevadel korraldas auväärt Sofra troonipärijale mitu jahti Athribise linna idapoolses naabruses. Esmalt lasti kanalite kohal vibust linde, püüti neid hiiglavõrkudega. kuhu korraga sattus mitukümmend lindu, ja lasti nende peale lahti jahikulle. Siis süüvisid aujärjepärija ja ta kaaskond idakõrbesse, kus algas suur koerte ja pantriga jaht metsloomadele, keda mõne päevaga püüti ja tapeti mitusada tükki.
Kui auväärt Sofra märkas, et asevalitseja oli tüdinenud ajaviitest lageda taeva all ja ööbimisest telkides, lõpetas ta jahi ja saabus oma külalistega kõige lühemat teed Athribisesse tagasi.
187
Linna jõudsid nad umbes kella nelja ajal pärast lõunat ja nomarh kutsus kõiki enda juurde lossi paraadlõunale.
Sofra ise saatis kuningapoja kümblusruumi, jäi sinna, kuni troonipärija käis vannis, ja tõi oma isiklikust laekast lõhnasalve tema võidmiseks. Siis jälgis juuksurit, kes korraldas asevalitseja soengut, ja heitis lõpuks põlvili ning palus Ramsest osutada talle seda heldust ning võtta temalt vastu uus ülikond.
See koosnes alles nüüdsama kootud ja tikitud särgist, helmestega väljaõmmeldud põllest ja kullaga läbikootud hõlstist, mis oli tehtud väga tugevast riidest, kuid nii peenest ja pehmest, et selle võis pihku pigistada.

Aujärjepärija nõustus armulikult ja ütles, et ta pole veel iialgi saanud nii kaunist kingitust.
Päike oli juba loojunud, kui nomarh Ramsese ballisaali juhatas.
See oli suur mosaiikpõrandaga õu, mida piiras sammastik. Kõik seinad olid kaunistatud maalidega, mis kujutasid sündmusi Sofra esivanemate elust - sõdu, merereise ning jahiretki. Katuse asemel hõljus õue kohal õhus hiiglaliblikas, kelle värvilisi tiibu nähtamatud orjad õhu värskendamise eesmärgil kogu aeg liikvel hoidsid.
Pronkslühtrites, mis olid kinnitatud sammaste külge, põlesid heledad, lõhnavat suitsu levitavad tõrvikud.
Saal oli jaotatud kaheks osaks: üks pool oli tühi, teine pool täis laudu ja toole söömaajast osavõtjate jaoks. Tagumises osas asus poodium, kus uhke, avatud eesriietega telgi alla oli seatud laud ja lamamisase Ramsese jaoks.
Iga laua kõrval seisid suured potid või pütid palmide, akaatsiate ja viigipuudega. Aujärjepärija lauda ümbritsesid okaspuud, mis levitasid saali head hõngu.
Kokkukogunenud külalised tervitasid kuningapoega rõõmuhõisetega. Kui Ramses oli võtnud aset oma kohal baldahhiini all, kust oli näha kogu saal, istus tema kaaskond laudade juurde.
Harfid hakkasid mängima. Saali tuli naisi, toredad läbipaistvad riided seljas, avatud rinnal sätendamas kallid ehted. Neli kõige ilusamat neidu kogunesid Ramsese ümber, teised istusid tema kaaskonna aukandjate juurde.
Õhus hõljus rooside, piibelehtede ja kannikeste lõhna. Ramses tundis, kuidas veri ta meelekohtades tuikas.
Valgetes, roosades ja helesinistes särkides orjad ja orjatarid kandsid ringi küpsiseid, praetud metslooma- ja linnuliha, kala, veini ja
188
puuvilja, samuti lillevanikuid, mis sööjad endale pähe panid. Hiig-laliblikas lehvitas üha sagedamini oma tiibu. Saali tühjas osas algas etendus. Üksteise järel esinesid tantsijannad, võimlejad, narrid, silmamoondajad ja vehklejad. Kui mõni ilmutas erilist osavust, viskasid vaatajad talle lilli oma pärgadest või kuldsõrmuseid.
Lõuna kestis mitu tundi, seda katkestasid tervitushüüded asevalitseja, nomarhi ja ta perekonna auks. Ramsest, kes oli poolpikali diivanil, mida kattis kuldküüntega lõvinahk, teenisid neli daami. Üks tegi talle lehvikuga tuult, teine vahetas pärgi ta peas, ülejäänud kandsid ette roogi. Lõuna lõpul ulatas see, kellega ta oli kõige meelsamini kõnelnud, talle klaasi veini. Poole jõi Ramses ise ära, ülejäänu pakkus neiule, ja kui see oli joonud, suudles teda suule.
Selle peale kustutasid orjad kiiresti tõrvikud, liblikas lõpetas tiibade liigutamise ja pimedas saalis tekkis vaikus, mida häiris ainult naiste närviline naer.
Äkki oli kuulda rutates lähenevate inimeste sammumüdinat ja kähedat mehehäält:
"Laske mind!..." kisendas mees. "Kus on asevalitseja?... Kus on aujärjepärija?... "
Saalis tõusis kohkumine. Naised nutsid, mehed kisendasid:
"Mis see on?... Kallaletung aujärjepärijale?! Valvurid!..."
Kuuldus purunevate lauanõude klirinat, murduvate toolide raginat.
"Kus on aujärjepärija?" möirgas sissetunginud tundmatu.
"Valvurid!... Kaitske aujärjepärijat!... " vastati saalist.
"Süüdake valgus!... " kõlas aujärjepärija nooruslik hääl. "Kes mind otsib? Ma olen siin!... "
Tõrvikud toodi sisse. Saalis vedelesid korratus hunnikus ümber-aetud ja katkimurtud toolid ja lauad, mille taha pidustusest osavõtjad ennast varjasid. Estraadil püüdis aujärjepärija ennast lahti kiskuda naiste käest, kes teda kisades kinni hoidsid. Tutmosis, kes seisis tema kõrval, parukas sassis, oli haaranud pronksist kannu ja valmistus sellega pähe virutama igaühele, kes oleks kuningapojale läheneda julgenud. Uksele ilmusid mõned mõõkadega relvastatud sõdurid.
"Mis see tähendab?... Kes?..." kisendas nomarh hirmuga.

Nüüd alles nähti segaduse süüdlast. Keegi hiiglase kasvuga mees, poolpaljas, porine, verised vorbid seljal, seisis põlvili otse poodiumi ees ja sirutas käsi aujärjepärija poole.
189
"Seal see röövel on!" kisendas nomarh. "Võtke ta kinni!"
Tutmosis tõstis oma kannu kõrgele, ukse juures seisvad sõdurid jooksid poodiumi juurde.
Haavadega kaetud inimene langes poodiumi astmetele silmili ja halas:
"Ole armuline, Egiptuse päike!... "
Sõdurid pidid ta juba kinni võtma, kuid Ramses, kes oli naiste käest lahti rabelnud, jõudis vaese mehe juurde.
"Ärge puutuge teda!... " hüüdis Ramses sõduritele. "Mis sul vaja on?" pöördus ta hiiglase poole.
"Ma tahan sulle, isand, kõnelda ülekohtust, mida meile tehakse..."
Sofra astus aujärjepärija juurde ja sosistas talle:
"See on üks hüksoslane. Pane tähele tema metsikut habet ja juukseid. Pealegi näitab juba see jultumus, millega ta siia sisse tungis, et see kurjategija pole põline egiptlane... "
"Kes sa oled?" küsis Ramses.
"Ma olen Bakura, mullatööliste rühmast Sochemis. Meil pole praegu tööd ja sellepärast käskis nomarh Otoes... "
"See on üks joodik ja hullumeelne!... " sosistas raevunud Sofra aujärjepärijale kõrva. "Kuidas ta sinuga räägib, isand... "
Kuid Ramses vaatas nomarhi poole säärase pilguga, et aukandja lömitavate kummardustega tagurpidi taganema hakkas.
"Mida auväärt Otoes käskis?" küsis asevalitseja Bakuralt.
"Ta käskis, isand, et käiksime salgas mööda Niiluse kallast, et hüppaksime vette, et peatuksime ristteedel ja tervitaksime sind rõõmuhõisetega. Ja lubas maksta selle eest nii palju, kui on seatud... Aga nüüd on juba kaks kuud täis, kui me pole midagi saanud! Ei odrakaraskeid ega kala ega oliiviõli keha võidmiseks."
"Mis sina selle kohta ütled?" pöördus asevalitseja nomarhi poole.
"Joodik ja röövel... Häbematu valetaja!" vastas Sofra. "Mis te seal siis minu auks karjusite?"
"Seda, mis kästi!" vastas hiiglane. "Mu naine ja tütar karjusid koos teistega "Elagu igavesti!", mina aga hüppasin vette ja pildusin sinu paati pärgi. Selle eest pidi mulle makstama üks deben. Kui sa aga suvatsesid armulikult Athribise linna sisse sõita, siis öeldi mulle, et ma pean ennast hobuste jalgade alla heitma ja tõlla peatama... "
Asevalitseja puhkes naerma.
190
"Tõepoolest," ütles ta, "ma ei uskunud, et meie pidu lõpeb nii lõbusalt!... Aga kui palju sulle selle eest maksti, et sa ennast tõlla alla heitsid?"
"Mulle lubati kolm debenit, aga ei makstud midagi, ei mulle ega naisele ega ka tütrele. Ja kogu meie salka on sunnitud tervelt kaks kuud nälgima."
"Millest te siis elate?"
"Armuandidest või sellest, mis läheb korda talupoegade juures teenida. Selle ränga puuduse pärast oleme kolm korda mässu tõstnud ja tahtsime koju tagasi pöörduda, aga ohvitserid ja kirjutajad lubasid mõnikord, et maksavad meile ära, mõnikord jälle käskisid meid peksta... "
"Tänuks tervitushüüete eest minu auks," torkas aujärjepärija naerdes vahele.
"Jah, isand... Eile oli meil kõige suurem mäss, mille eest auväärt Sofra käskis iga kümnenda läbi peksta. Kõik said oma jao, mina aga kõige rohkem, sest mina olen teistest kõige pikem ja mul on kolm suud toita: ma ise, naine ja tütar. Läbipekstuna kiskusin ennast nende käest lahti, et heita ennast kõhuli sinu ette ja tuua sulle meie kaebus. Peksa meid, kui me süüdi oleme, aga las kirjutajad maksavad meile välja, mis meil saada on, muidu me sureme nälga, meie ise ja meie lapsed... "

"See on üks kurjast vaimust vaevatu!... " kisendas Sofra. "Vaadake ainult, Kõrgus, kui palju ta mulle kahju on teinud. Kümne talendi eest ei oleks ma neid laudu, vaagnaid ja kanne ära andnud."

Külaliste hulgas, kes tasapisi toibuma hakkasid, tõusis nurin.

"See on mingi röövel!... " sosistasid külalised. "Vaadake, ta on tõesti hüksoslane, temas möllab veel tema esiisade neetud veri, kes Egiptuse paljaks laastasid. Säärane kallis mööbel... Säärased hinnalised anumad - puha kildudeks!... "

"Üksainus mäss, mida tõstavad töölised, kes pole saanud tasu, teeb riigile rohkem kahju, kui maksavad kõik need kallid asjad," ütles Ramses karmilt.

"Pühad sõnad!... Need tuleb kirjutada mälestussammastele!... " kuuldus otsemaid hääli külaliste hulgast. "Mäss kisub inimesed tööst eemale ja täidab kuninga südant kurvastusega... On lubamatu, et töölised ei saa kaks kuud palka... "

Varjamatu põlgusega vaatas asevalitseja nende pilvedena muutlike õukondlaste poole ja ütles siis karmilt nomarhile:

191

"Usaldan selle läbipekstud mehe sinu hoole alla. Ma olen kindel, et ühtki juuksekarva ta peas ei kõverdata. Ma tahan homme näha seda tööliste rühma ja kontrollida, kas see on õige, mis ta siin rääkis."

Kui Ramses oli need sõnad ütelnud, läks ta välja ja jättis nomarhi ning külalised maha täielikku nõutusse.

Järgmisel päeval, kui aujärjepärija oli Tutmosise abiga riietumas, küsis ta temalt:

"Kas töölised on tulnud?..."

"Jah, isand, varavalgest saadik ootavad nad sinu käsku..." "Aga kas see... Bakura on ka seal?" Tutmosis krimpsutas nägu ja vastas:

"On juhtunud kummaline lugu: auväärt Sofra käskis ta oma lossi keldrisse luku taha panna. Aga see lurjus, kohutav jõumees, oli lahti murdnud ukse teise keldrisse, kus hoiti viina, kallanud alla mõned kõige kallimad kannutäied ja enda nii täis joonud, et..."

"Mis?..." küsis Ramses.

"Et... oli ära surnud."

"Ja sina usud," hüüdis Ramses, "et sa suri viinasurma?... " "Tuleb uskuda. Mul pole tõendeid, et ta oleks tapetud," vastas Tutmosis.

"Aga mina otsin need tõendid välja!... " kisendas Ramses.

Ta jooksis mööda tuba, turtsudes nagu vihane lõvipoeg. Kui ta rahulikumaks jäi, ütles Tutmosis:

"Ära otsi, isand, süüd seal, kus seda näha pole; sa ei leia isegi tunnistajaid. Kui keegi tõepoolest peaks olema selle töölise nomarhi käsul ära kägistanud, ei tunnista ta seda. Sumu ise ei ütle ka midagi. Ja muide, mis tähtsust võiks olla tema kaebusel nomarhi peale!... Ükski kohus ei nõustuks juurdlust alustama."

"Aga kui mina käsin?... " küsis asevalitseja.

"Siis võtavad nad juurdluse ette ja tõestavad Sofra süütuse. Sinul, isand, oleks piinlik, kõik nomarhid, nende sugulased ja kodakondsed aga saaksid sinu vaenlasteks."

Kuningapoeg seisis mõttes keset tuba.

"Lõpuks," lausus Tutmosis, "paistab kõik kõnelevat selle poolt, et õnnetu Bakura oli joodik või hullumeelne, ja peaasi, ta oli võõras. Kas tõeline terve mõistusega egiptlane, isegi kui talle terve aasta jooksul palka poleks makstud ja samal ajal veelgi kõvem nahatäis oleks antud, oleks julgenud tungida nomarhi paleesse ja nõuda säärase kisaga aujärjepärijat?... "

192

Ramses laskis pea norgu, ja nähes, et kõrvaltoas seisavad õukondlased, madaldas häält:

"Tead sa, Tutmosis, sellest ajast peale, kui ma asusin sellele reisile, paistab mulle Egiptus kuidagi teistsugusena. Mõnikord ma küsin endalt, kas ma pole mitte võõral maal. Mõnikord haarab mu südant rahutus: ma tunnen, et mu silmade ees on loor, et mu kõrval toimub igasuguseid alatusi, aga mina ei näe neid... "

"Sa parem ära püüagi neid näha, muidu hakkab sulle viimati paistma, et meid kõiki tuleb ära kivimurdudesse saata," vastas Tut-mosis naerdes. "Pea meeles: nomarh ja ametnikud on sinu elajate karjased. Kui mõni lüpsab enda jaoks kannu piima või tapab lamba, ega sa teda siis selle eest maha löö või minema killuta. Lambaid on sul palju, karjaseid leida aga pole lihtne asi."

Asevalitseja oli juba riides ja läks ootetuppa, kuhu oli kogunenud kogu ta kaaskond: preestrid, ohvitserid ja ametnikud. Koos nendega astus ta lossist välja eesõuele.

See oli avar plats, mille ümber oli istutatud akaatsiaid. Nende varjus ootasidki töölised asevalitsejat. Sarveheli peale hüppas kogu salk maast püsti ja rivistus viide ritta.

Hiilgavate aukandjate kaaskonnast ümbritsetud Ramses jäi äkki seisma, sest ta tahtis silmitseda mullatöölisi enne eemalt. Neil kõigil olid valged tanud peas ja samasugused niudevööd ümber. Polnud raske eraldada nende hulgast pruune egiptlasi, musti neegreid, kollaseid aasialasi ja Liibüa ning Vahemere saarte valgeid elanikke.

Esimeses reas seisid mullakaevajad kirkadega, teises reas kõblas-tega, kolmandas labidatega. Neljanda rea moodustasid kandjad; igaühel neist oli käes latt ja kaks pange. Viiendas reas olid samuti kandjad, kuid suurte kast-kanderaamidega, kaks mees iga kanderaami kohta. Need olid väljakaevatud mulla ärakandjad.

Kakskümmend sammu teistest ees seisid meistrid; igal neist oli käes jäme teivas ja suur puust sirkel või nurkraud.

Kui Ramses nende juurde astus, hüüdsid nad kooris: "Ela igavesti!", laskusid põlvili ja kummardasid maani. Ta käskis neil püsti tõusta, ise aga silmitses neid endiselt tähelepanelikult.

Need olid terved, tugevad mehed; polnud seda nägugi, et nad kaks kuud ainult armuandidest oleksid elanud.

Nomarh Sofra koos oma kaaskonnaga lähenes asevalitsejale; Ramses aga, tehes näo, nagu poleks ta teda märganud, pöördus ühe meistri poole:

193

"Olete mullatöölised Sochemist?" Kümnik prantsatas pikali maha ja vaikis. Ramses kehitas õlgu ja hüüdis töölistele:

"Kas olete Sochemist?"

"Me oleme mullatöölised Sochemist!" vastasid kõik kooris. "Kas olete palga kätte saanud?... "

"Oleme saanud, oleme söönud ja õnnelikud, oleme kuninga sulased," vastas koor iga sõna selgesti raiudes. "Ümberpöörd!" käskis asevalitseja.

Töölised tegid pöörde. Peaaegu igaühel oli seljal tihedaid ja sügavaid kepiarme, kuid värskeid vermeid polnud näha.

"Petavad mind!" mõtles aujärjepärija. Ta käskis töölistel kasarmutesse tagasi minna ja läks nomarhile endiselt tähelepanu pööramata ära paleesse.

"Kas ka sina ütled mulle," pöördus ta teel Tutmosise poole, "et need mehed on töölised Sochemist?"

"Nad ju ise ütlesid sulle!" vastas adjutant.

Ramses käskis tuua hobuse ja sõitis oma polkude juurde, kes seisid linna taga laagris.

Kogu päeva saatis ta mööda sõdureid õpetades. Keskpäeva paiku ilmus nomarhi juhtimisel õppeväljakule mitukümmend kandjat telkide, anumate, toidu ja veiniga. Kuid asevalitseja saatis nad Ath-ribisesse tagasi. Kui aga sõdurite lõunaaeg kätte jõudis, käskis ta ka endale kaerakaraskeid ja kuivatatud liha anda.

Need oli liibüalastest palgasõdurite polgud. Kui aujärjepärija õhtu eel käskis neil relvad kõrvale panna ja neile hüvasti ütles, paistis talle, et sõdurid ja ohvitserid on hulluks läinud. Hüüetega "Ela igavesti!" suudlesid nad ta käsi ja jalgu, tegid odadest ja mantlitest kanderaami ja kandsid ta lauluga linna, vaieldes teel au pärast teda õlgadel kanda.

Nomarh ja provintsi ametnikud läksid ärevile, kui nägid liibüa barbarite innukat armastust troonipärija vastu ja troonipärija armulikku suhtumist neisse.

"See on alles käskija!... " sosistas suurkirjutaja Sofrale. "Kui ta tahaks, lööksid need mehed meid kõiki mõõgaga surnuks... "

Kurvaks jäänud nomarh ohkas, pöördus mõttes jumalate poole ja usaldas ennast nende armuliku kaitse alla.

Hilja öösi jõudis Ramses tagasi oma lossi, kus teenijad teatasid, et tema magamistoaks on seatud teine ruum.

194

"Miks?"

"Sellepärast, et endises magamistoas oli nähtud mürgist madu, kes enda nii ära peitis, et polnud võimalik teda üles leida."

Uus magamistuba asus tiibhoones, mis külgnes nomarhi majaga. See oli nelinurkne, sammastest ümbritsetud ruum. Ta alabastersei-nad olid kaetud värviliste bareljeefidega, mis all kujutasid pottides kasvavaid taimi, ülalpool aga õlipuu- ja loorberilehtede põiminguid.

Peaaegu keset tuba seisis avar voodi, mis oli kaunistatud eebenipuu, elevandiluu ja kullaga. Magamistuba valgustasid kaks hästi-lõhnavat tõrvikut. Sammastiku all seisid lauad veinide, roogade ja roosipärgadega. Laes oli suur neljakandiline avaus, mis oli kaetud pinguletõmmatud lõuendiga.

Ramses käis vannis ja heitis pehmesse sängi. Teenrid läksid ära kaugematesse tubadesse. Tõrvikud olid lõpule põlemas. Toast käis läbi jahedat tuuleõhku, mis oli küllastatud lillelõhnadest. Kuskilt ülevalt kostis vaikset harfimängu.

Ramses tõstis pea. Magamistoa lõuendist katus avanes, laeavau-sest oli näha Lõvi tähtkuju ja selles täht Regulust. Harfimäng muutus tugevamaks.

"Kas ei kavatse viimati jumalad mulle külla tulla?" mõtles Ramses naeratades.

Laeavauses välgatas lai valgusviirg, ere, kuid mahe. Viivu aja pärast ilmus üleval nähtavale kuldne laevuke lilledest lehtlaga; lehtla postide ümber käisid roosivanikud, katus aga oli ehitud kannikeste ja lootostega. Rohelusega põimitud köitel laskus kuldne laev kära-tult magamistoa põrandale; lillede vahelt astus välja ebatavaliselt ilus alasti naine. Ta keha oli valge marmori karva ja ta juuste mere-vaigulained lõhnasid hurmavalt.

Naine astus oma õhulisest laevast välja ja laskus aujärjepärija ette põlvili.

"Kas sa oled Sofra tütar?" küsis temalt troonipärija.

"Sa aimasid ära, isand..."

"Ja sellegipärast tulid minu juurde!... "

"Paluma, et sa mu isale andeks annaksid... Ta on õnnetu!... Keskpäevast saadik valab ta meeleheitepisaraid ning lamab põrmus." "Aga kui ma talle andeks ei anna, kas sa lähed siis ära?" "Ei," sosistas neiu vaikselt.

Ramses tõmbas ta enda ligi ja suudles teda kirglikult. Aujärjepärija silmad põlesid.

195

"Selle eest annan ma talle andeks," ütles ta.

"Oo, kui hea sa oled!" hüüatas tüdruk ennast kuningapoja ligi surudes. Ja lisas siis libitsevalt:

"Ja käsid tasuda kahju, mis see hullumeelne tööline talle tegi, eks?..."

"Käsin!..."

"Ja võtad minu oma lossi?" Ramses vaatas teda. "Võtan, sa oled kaunis."

"Kas tõesti?... " vastas neiu talle kaela viskudes. "Vaata mind lähemalt... Egiptuse kaunitaride hulgas olen ma kõigest neljandal kohal."

"Mis see tähendab?"

"Memfises või Memfise lähedal elab sinu esimene. Õnneks on ta juuditar. Sochemis teine... "

"Ma ei tea sellest midagi," tähendas Ramses.

"Ah sind süütut tuvikest! Arvatavasti ei tea sa midagi ka kolmandast, Anu linnas?... "

"Kas siis tema kuulub ka minu maja juurde?"

"Tänamatu!" hüüdis kaunitar ja lõi kuningapoega lootoseõiega. "Kuu aja pärast ütled sa sedasama minu kohta... Kuid mina ei lase endale ülekohut teha... "
"Nagu su isagi... "
"Kas sa pole talle veel andeks andnud? Pane tähele, ma lähen
ära... "
"Ei, ära mine... ära mine!..."
Järgmisel päeval viibis asevalitseja pidul, mille Sofra tema austamiseks korraldas, kiitis Sofra provintsivalitsemist kõikide ees, ja tasuks kahju eest, mis purjus tööline talle oli teinud, annetas nomarhi-le pooled anumad ja riistad, mis talle Anu linnas oli kingitud.
Teise poole nendest kingitustest sai endale nomarhi tütar, kaunitar Abeb, nüüd juba õuedaam. Peale selle nõudis Abeb endale Ram-sese kassast välja viis talenti rõivaste, hobuste ja orjataride tarvis.
Õhtul ütles aujärjepärija haigutades Tutmosisele:
"Kuningas, minu isa, õpetas mulle suure tõe: naised maksavad
kallist raha!"
"Veel halvem on, kui neid pole," vastas keigar. "Kuid minul on neid neli ja ma ei tea isegi, kuidas see on juhtunud. Kaks nendest võiksin ma mõnele ära anda... "

"Kas Saara ka?"
"Ei, teda mitte, eriti kui tal peaks sündima poeg." "Kui sa neile turteltuvikestele hea kaasavara määrad, küllap neile siis peigmehi leidub... "
Aujärjepärija haigutas uuesti.
"Ma ei armasta kuulata jutte kaasavarast," ütles ta. "Aa-eh! Milline õnn, et ma siit lõpuks lahti pääsen ja preestrite keskel elada saan... "
"Kas sa mõtled seda tõsiselt?... "
"On vaja. Võib-olla saan ma neilt lõpuks teada, miks vaaraod vaeseks jäävad... Aa-eh!... Ja ühtlasi puhkan ka..."

KAHEKÜMNE VIIES PEATÜKK

Foiniiklane Dagon, aujärjepärija auline pankur, pikutas samal päeval Memfises oma palee sammastiku varjus diivanil. Teda ümbritsesid lõhnavad okaspuupõõsad, mis kasvasid püttides. Kaks neegerorja jahutasid rikast meest lehvikutega, tema ise aga mängis väikese ahviga ja jälgis arveid, mida kirjutaja talle ette kandis.
Siis aga teatas ori, kes kandis mõõka ja oda, kiivrit ning kilpi (pankurile meeldisid sõjariistad), et on tulnud auväärt Rabsun, Memfises elav foiniikia kaupmees.
Külaline astus tuppa sügavasti kummardades ja vaatas Dagonile altkulmu säärase pilguga, et Dagon käskis kirjutajal ja orjadel rõdult lahkuda. Ettevaatliku inimesena uuris tä siis kõik toanurgad läbi ja ütles külalise poole pöördudes:
"Noh, võib rääkida."
Rabsun asus kohe asja juurde.
"Kas teie ausus teavad, et Tüürosest on saabunud vürst Hiram?" Dagon kargas diivanil istukile.
"Tabagu pidalitõbi teda ja tema vürstiriiki!" karjatas ta. "Jah, ta kõneles mulle," jätkas külaline külmavereliselt, "et teie vahel on juhtunud arusaamatusi."
"Mis tähendab - arusaamatusi?... " kisas Dagon edasi. "See röövel

varastas ja riisus mu paljaks, laostas mu... Kui ma oma laevad teiste Tüürose laevade kannul läände, hõbeda järele saatsin, tahtsid Hirami kiprid neid põlema süüdata, karidele ajada... Tagajärg oli see, et mu laevad tulid tagasi tühjalt, poolpõlenult ja lohutult... Põletagu teda taevane tuli!... " lõpetas liigkasuvõtja meeletus vihas.
"Aga kui Hiramil on teie aususelele pakkuda kasulikku äri?" küsis külaline külmavereliselt.

Torm, mis Dagoni rinnas möllas, vaikis otsekohe.
"Mis äri võiks temal olla mulle pakkuda?" küsis ta juba täiesti rahulikul häälel.
"Ta jutustab sellest teie aususele ise, kuid tal on vaja enne teiega kokku saada."
"Tulgu siis minu juurde."
"Tema aga arvab, et teie peaksite tulema tema juurde. Tema on ju Tüürose Kõrge Nõukogu liige."
"Ta kärvab enne, kui mina tema juurde lähen!" hüüatas pankur uuesti vihale minnes.
Külaline tõmbas oma tugitooli diivanile lähemale, kus Dagon pikutas, ja patsutas tema reit.
"Dagon," ütles ta, "ole mõistlik."
"Miks sa arvad, et ma pole mõistlik, ja miks sa ei ütle mulle "teie ausus", Rabsun?"
"Ära ole loll, Dagon!" vastas külaline. "Kui tema ei tule sinu poole ja sina ei lähe tema poole, kuidas te siis saaksite äri asjus kokku
leppida?"
"Sa ise oled loll, Rabsun!" sai pankur uuesti vihaseks. "Sest kui mina läheksin Hirami poole, siis - kuivagu mu käsi, kui ma selle viisakuse eest ei kaotaks poolt oma teenistusest."
Külaline mõtles pisut ja ütles:
"Need on targad sõnad. Tead sa, mis ma sulle ütlen. Sina tule minu poole ja Hiram tuleb ka minu poole, ja minu pool te arutategi selle asja läbi."
Dagon kallutas pea küljele, pilgutas kavalalt silma ja küsis: "Kuule, Rabsun, ütle mulle otsekoheselt, kui palju sa selle eest said?"
"Mille eest?"
"Et ma sinu juurde tulen ja selle kõõmakõrvaga äri teen?"
"Sellest ärist on huvitatud kogu Foiniikia ja mina selle pealt teenida ei kavatse," vastas Rabsun nördinult.
198
"Et sulle võlgu niisama hästi makstaks, nagu selles tõtt on!"
"Ärgu makstagu neid mulle üldse, kui ma selle pealt midagi teenin! Ainult kui Foiniikia selle läbi midagi ei kaotaks!" hüüdis Rab-sun raevuga.
Nad lahkusid.
Õhtu eel istus Dagon kandetooli, mida kandsid kuus orja. Ees jooksid kaks käskjalga keppidega ja kaks tõrvikutega; kandetooli taga tulid neli neegrit, kes olid pealaest jalatallani relvastatud, mitte hädaohu pärast, vaid sellepärast, et Dagon armastas juba mõnda aega ümbritseda ennast relvastatud meestega nagu mõni sõjamees.
Ta tuli väga tähtsal moel kandetoolist välja ja astus kahe orja poolt toetatuna (kolmas hoidis tema kohal päevavarju) Rabsuni majja.
"Kus ta siis on, see... Hiram?" küsis ta peremehelt tähtsa näoga. "Teda pole siin."
"Kuidas? Kas mina peaksin teda ootama?"
"Teda pole siin, selles toas, ta viibib siit arvata kolmandas toas, minu naise juures," vastas peremees. "Ta on praegu mu naisel külas."
"Mina sinna ei lähe!..." kuulutas liigkasuvõtja ja seadis end diivanile istuma.
"Sa lähed kõrvaltuppa ja tema tuleb samuti sinna."
Pärast mitte liiga pikka tingimist andis Dagon järele ja läks viivu aja pärast peremehe märguande peale kõrvaltuppa. Samal ajal astus teisest toast välja lüheldast kasvu halli habemega mees, kullakarva tooga seljas, kuldvõru pea ümber.
"Siin," teatas peremees keset tuba seistes, "on tema heldus vürst Hiram, Tüürose Kõrge Nõukogu liige. See aga on auväärt Dagon, Tema Kõrguse, Egiptuse troonipärija ning Alam-Egiptuse asevalitseja pankur."
Mõlemad tähtsad külalised tegid teineteisele kummarduse, käed risti rinnal, ja istusid kumbki eri lauakese juurde keset tuba. Hiram lõi tooga hõlmad pisut laiali, et näidata hiiglasuurt kuldmedalit, mis tal kaelas rippus. Vastuseks sellele hakkas Dagon mängima jämeda kuldketiga, mille ta oli saanud kuningapoeg Ramseselt.

"Mina, Hiram," alustas vanamees, "tervitan teid, isand Dagon, ning soovin teile suurt rikkust ja edu äriasjades."
"Mina, Dagon, tervitan teid, isand Hiram, ning soovin teile sedasama, mida soovite mulle."
199
"Mis? Kas tahate minuga tüli norida?" sähvas Hiram talle.
"Kuidas ma tüli norin?... Rabsun, ütle talle, kas ma norin tüli?"
"Parem kui teie ausused kõneleksid ärist," rahustas neid peremees.
Hiram mõtles silmapilgu ja ütles:
"Teie sõbrad Tüürosest saadavad teile minu kaudu palavaid tervitusi."
"Ja muud ei saada nad mulle midagi?" küsis Dagon pilkavalt. "Aga mida teil nendelt veel vaja peaks olema?" vastas Hiram häält kõrgendades.
"Tasem!... Ärge tülitsege!..." segas peremees vahele. Hiram ohkas mõne korra sügavasti ja ütles:
"See on õigus, me ei tohi tülitseda. Foiniikiale on saabumas rasked ajad... "
"Mis siis lahti on? Kas ehk meri on teie Tüürose või Siidoni üle ujutanud?... " küsis Dagon naeratades. Hiram sülitas ja küsis:
"Mis asja pärast te täna nõnda tige olete?... "
"Ma olen alati tige, kui mind ei hüüta "teie aususeks"."
"Aga miks ei nimeta teie mind "teie helduseks"? Kas ma pole
vürst?"
"Võib-olla Foiniikias olete," vastas Dagon. "Kuid juba Assüürias ootate te iga aukandja juures kolm päeva esikus audientsi. Ja kui teid vastu võetakse, lamate kõhuli nagu iga foiniikia kaupmees."
"Aga mida teeksite teie metslase ees, kes võib teid teibasse ajada?... " karjatas Hiram.
"Mida mina teeksin, seda ma ei tea," vastas Dagon. "Kuid Egiptuses ma istun samal diivanil aujärjepärijaga, kes praegu on lisaks sellele veel ka asevalitseja."
"Enam leplikkust, teie ausus!... Enam üksmeelt, teie heldus!..." manitses peremees mõlemaid.
"Leplikkust!... Lepin sellega, et see isand on lihtne foiniikia kaubitseja, aga ei taha suhtuda minusse vajaliku aupakkumisega... " kisendas Dagon.
"Mul on sada laeva!... " kisendas Hiram veel valjemini.
"Vaaraol aga on kakskümmend tuhat linna, linnakest ning asulat!"
"Te ajate hukka kogu äri ja kogu Foiniikia!" segas Rabsun juba kõrgendatud häälel vahele.
200
Hiram surus käed rusikasse, kuid vaikis ja puhkas natuke.
"Te peate siiski möönma, teie ausus," ütles ta hetk hiljem Dagoni poole pöördudes, "et neist kahekümnest tuhandest linnast kuuluvad vaaraole tegelikult üsna vähesed."
"Kas tahate ütelda, teie heldus," vastas Dagon, "et seitse tuhat linna kuuluvad templitele ja seitse tuhat magnaatidele?... Igal juhul jääb kuningale veel seitse tuhat üle... "
"Mitte täiesti nii! Kui te arvate sellest, teie ausus, maha umbes kolm tuhat, mis on preestritele panditud, ja umbes kaks tuhat, mis on rendil meie, foiniiklaste käes... "
"Teie heldus kõneleb tõtt," nõustus Dagon, "kuid siiski jääb vaaraole ligi kaks tuhat väga rikast linna... "
"Tüüfon on teid ära eksitanud!... " röögatas Rabsun omakorda vahele. "Hakkate siin vaarao linnu lugema, et tont teda... "
"Tsst!" sisistas Dagon vihaselt ja kargas toolilt püsti.
"Kui Foiniikia kohal ripub hädaoht!... " lõpetas Rabsun mõtte.
"Lubage siiski lõpuks teada saada, missugune hädaoht?" katkestas teda Dagon.
"Lase Hiramil kõnelda, siis kuuled," vastas peremees.
"Kõnelgu..."

"Kas teie ausus teab, mis juhtus meie venna Assarhaddoni "Laeva võõrastemajas"?" küsis Hiram.
"Minul pole vendi kõrtsmike hulgas!... " lõikas Dagon põlglikult.
"Ole vait!..." karjatas Rabsun vihaselt ja haaras põueoda käepidemest. "Sa oled rumal nagu koer, kes haugub une pealt... "
"Mis asja peale ta vihastab, see... see kondikaupmees?... " vastas Dagon, samuti pussi haarates.
"Tasem!... Ärge tülitsege!... " rahustas neid halli habemega vürst, omakorda kätt vöö juurde sirutades.
Minut aega värisesid kõigil kolmel ninasõõrmed ja välkusid silmad. Viimaks alustas Hiram, kes rahunes enne teisi, nagu poleks midagi juhtunud
"Mõne kuu eest peatus Assarhaddoni võõrastemajas keegi Phut, Härrani linnast... "
"Ta sõitis siia selleks, et saada kätte viit talenti kellegi preestri käest," pistis Dagon vahele.
"Noh, ja edasi?" küsis Hiram.
"Mitte midagi. Ta otsis endale kaitsjaks ühe naispreestri ja sõitis tema nõuandel Teebaisse oma võlgnikku otsima."
201
"Mõistus on sul nagu lapsel, keel aga nagu vanal eidel..." ütles Hiram. "See harranlane polnud harranlane, vaid kaldealane, ja ta nimi pole Phut, vaid Beroes..."
"Beroes?... Beroes?..." kordas Dagon midagi meelde tuletades. "Ma olen seda nime kuskil kuulnud... "
"Kuulnud?..." sõnas Hiram põlglikult. "Beroes on kõige targem preester Baabülonis. Ta on Assüüria vürstide ja kuninga enda nõuandja."
"Olgu ta kelle tahes nõuandja, kui ta ainult vaarao nõuandja ei ole... Mis minul sellega asja on?" ütles pankur.
Rabsun hüppas toolilt püsti, vehkis rusikaga otse Dagoni nina all ja kisendas:
"Sa oled orikas, kes on vaarao köögi solgiga rammu nuumatud. Sa hoolid Foiniikiast niisama vähe nagu mina Egiptusest. Kui sa suudaksid, sa müüksid isamaa üheainsa drahmi eest ära. Koer!... Pidalitõbine!..."
Dagon kahvatas, kuid vastas rahuliku häälega:
"Mis see poemees kõneleb?... Tüüroses õpivad mul pojad meresõitu; Siidonis elab mul tütar oma mehega. Poole oma varandusest olen ma andnud laenuks Kõrgele Nõukogule, kuigi ma ei saa selle eest kümmet protsentigi. Ja see poemees seletab, et mina ei hoolivat Foiniikiast..."
"Kuuled sa, Rabsun," lisas ta hetk hiljem, "ma soovin sinu naisele ja lastele ning su isade varjudele, et sa nende eest niisama palju hoolitseksid nagu mina iga Foiniikia laeva eest, iga kivi eest Tüüro-ses, Siidonis, isegi Zarpathis' ja Achsibus ."
"Dagon kõneleb õigust," segas Hiram vahele.
"Mina ei hoolivat Foiniikiast?" jätkas pankur uuesti keema minnes. "Aga kui palju foiniiklasi olen ma siia tõmmanud, et nad siin rikkaks läheksid! Ja mis kasu mul sellest on? Mina ei hoolivat?!... Hiram rikkus mul ära kaks laeva ja jättis mu suurest teenistusest ilma, aga näed sa, kui asi puutub Foiniikiasse, istun ma temaga koos ühes toas..."
"Kuna sa mõtlesid, et jutuajamine tuleb sellest, kuidas kedagi sisse vedada," tähendas Rabsun.
"Et sa surmast sedaviisi mõtleksid, lollpea!... " vastas Dagon.

' Zarpath (Sarepta) - linn Foiniikias, Siidonist lõuna pool.
2 Achsibu - linn Foiniikias Tüürose lähedal.
202
"Justkui oleksin ma laps ja ei saaks aru, et kui Hiram sõidab Memfisesse, siis kindlasti mitte äriasjade pärast. Ah, Rabsun!... Sul kuluks teenida paar aastat minu juures poisina, kes talli põrandat pühib... "

"Aitab!... " käratas Hiram ja põrutas rusikaga vastu lauda.

"Me ei jõuagi sedaviisi selle kaldea preestriga lõpule," pomises Rabsun nii külmavereliselt, nagu polekski see olnud tema, kes nüüdsama sõimata sai.

Hiram köhis hääle puhtaks.

"Sel mehel on tõepoolest maja ja maa Harranis," ütles ta, "ja seal hüütakse teda Phutiks. Ta sai hati kaupmeeste käest kirju Siidoni kaupmeestele ja seepärast võttis meie karavan ta endaga kaasa. Ta ise kõneleb hästi foiniikia keelt ja maksab ausalt; midagi ülearust ta ei nõudnud, nii et meie mehed hakkasid teda isegi väga armastama."

"Kuid," jätkas Hiram habet sügades, "kui lõvi tõmbab endale selga härja naha, siis jääb tal alati kas või sabajupikegi selle alt välja. Ja kuna see Phut oli väga mõistlik ning käitus väga enesekindlalt, siis võttis karavanijuht kätte ja vaatas tasahiljukesi läbi tema pagasi. Midagi erilist ta ei leidnud, peale ühe medali jumalanna Astorethi kujutisega. Seda medalit nähes pidi kavaranijuhi süda seisma jääma. Kust on äkki ühel hatil foiniikia medal?... Ja kui nad olid Siidonisse jõudnud, teatas ta sellest otsekohe kogukonnavanematele ning sest ajast peale ei lasknud meie salapolitsei Phufi enam silmist. Kuid ta osutus nii mõistlikuks meheks, et selle mõne päeva jooksul, mis ta Siidonis elas, hakkasid kõik teda armastama. Ta palvetas ja tõi ohvreid jumalanna Astorethile, maksis kullas, ei teinud võlgu ega andnud laenu ja käis läbi ainult foiniiklastega. Ühe sõnaga, ajas niivõrd puru silma, et järelevalve ta üle nõrgenes ja ta jõudis rahulikult Memfisesse. Siin hakkasid meie kogukonnavanemad teda jälgima, kuid ei leidnud midagi, ainult aimasid, et see peaks olema keegi tähtis isik, mitte lihtne Härrani linna elanik. Ainult Assarhaddonil õnnestus juhuslikult välja uurida, et see arvatav Phut saatis terve öö mööda vanas Seti templis, millel on siin suur mõju... "

"Seal käivad ainult ülempreestrid tähtsateks nõupidamisteks," tähendas Dagon.

"Aga ka see poleks veel midagi tähendanud," jätkas Hiram. "Kuid üks meie kaupmeestest tuli kuu aja eest Baabülonist tagasi kummaliste sõnumitega. Helde kingituse eest oli keegi Babüloonia asevalitseja õukondlane talle jutustanud, et Foiniikiat ähvardab hädaoht... "Teid tahavad vallutada assüürlased," ütelnud see õukondlane

203

meie kaupmehele, "Iisraeli aga haaravad endale egiptlased. Suur kaldea preester Beroes saadeti Teebai preestrite juurde, et sõlmida nendega leping.""

"Te peaksite teadma," jätkas Hiram, "et kaldea preestrid peavad egiptuse preestreid oma vendadeks. Et aga Beroesil on suur mõju kuningas Assari õukonnas, siis on jutud sellest lepingust väga usutavad."

"Aga milleks assüürlastel Foiniikiat vaja on?" küsis Dagon küüsi närides.

"Milleks vargale võõrast aita vaja on?" vastas Hiram.

"Mis tähtsus võib olla Beroesi lepingul Egiptuse preestritega?" pistis mõttes istuv Rabsun vahele.

"Sa oled loll!" ütles Dagon. "Vaarao teeb ju ainult seda, mis preestrid oma nõupidamistel otsustavad."

"Küllap tuleb leping ka vaaraoga, ärge muretsege," katkestas teda Hiram."Tüüroses teatakse, et Assüüria saadik Sargon sõidab suure kaaskonnaga ja kingitustega Egiptusesse. Ta tahtvat Egiptuses ära käia ja ministritega selle kohta kokku leppida, et Egiptuse dokumentides ei kirjutataks, et Assüüria maksab andameid vaaraole. Tegelikult sõidab ta aga selleks, et sõlmida leping nende maade jagamise üle, mis asuvad meie mere ja Eufrati jõe vahel."

"Et nad maa alla vajuksid!" vandus Rabsun.

"Ja mida sina, Dagon, sellest arvad?" küsis Hiram.

"Aga mis teie teeksite, kui Assar teile tõega kallale tungiks?"

Hiram hakkas vihast lausa värisema.

"Mis me teeksime?... Me istuksime koos perekondadega ja kogu oma varaga laevadele ning jätaksime neile koertele ainult varemed ja orjade mädanevad laibad... Kas me ei tunne

maid, mis on Foinii-kiast suuremad ja kaunimad, kus võib asutada uue kodumaa, rikkama kui see?..."

"Hoidku meid jumalad säärase äärmuse eest!" ütles Dagon.

"Selles see asi seisabki. On tarvis päästa praegune Foiniikia täielikust hävingust," jätkas Hiram. "Ja sina, Dagon, võid selle heaks palju ära teha."

"Mida näiteks?... "

"On vaja preestritelt teada saada, kas Beroes käis nende juures ja kas ta sõlmis nendega säärase lepingu."

"See on hirmus raske!" ütles Dagon sosinal. "Kuid võib-olla läheb mul korda leida säärast preestrit, kes kõik ra räägib."

204

"Aga kas sa suudaksid," jätkas Hiram, "mõne õukondlase kaudu takistada lepingu sõlmimist Sargoniga?"

"See\on väga raske. Üksi ma sellega toime ei tule."

"Ma aitan sind. Kulda aga muretseb Foiniikia. Juba praegu käib seal korjandus."

"Mina ise andsin kaks talenti," teatas Rabsun poolsosinal.

"Mina annan kümme," ütles Dagon. "Aga mis saan mina oma vaeva eest?..."

"Mis?... Noh, kümme laeva," vastas Hiram.

"Aga kui palju sina teenid?" küsis Dagon.

"Kas sulle on sellest vähe?... Noh, saad viisteist."

"Ma küsin, kui palju sina selle pealt teenid?" jätkas Dagon pealekäimist.

"Me anname sulle kakskümmend. Aitab?"

"Noh, olgu. Aga kas te näitate mulle teed hõbedamaale?"

"Näitame."

"Ja ka sinna, kust te hangite tina?"

"Olgu."

"Ja sinna, kus kasvab merevaik?" lõpetas Dagon.

"Et sa ükskord kärvaksid!" vastas vürst Hiram talle armulikult kätt ulatades. "Aga sa siis enam ei kanna mu peale viha nende kahe lodja pärast?... "

Dagon ohkas.

"Ma katsun selle ära unustada. Aga... missuguseid varandusi oleks mul olnud, kui te mind tookord poleks minema kihutanud!..."

"Aitab!... " segas Rabsun vahele. "Rääkige Foiniikiast."

"Kelle kaudu sa mõtled Beroesi ja lepingu kohta teateid saada?" küsis Hiram Dagonilt.

"Ära küsi. Sellest on ohtlik kõnelda, sest sellesse on segatud preestrid."

"Aga kelle kaudu sa võiksid lepingu sõlmimist takistada?" "Ma arvan... Ma arvan, et võib-olla aujärjepärija kaudu. Mul on palju tema võlakirju." Hiram tõstis käe.

"Aujärjepärija? Väga tubli. Tema saab ju vaaraoks, ja võib-olla isegi varsti... "

"Tsst... " peatas teda Dagon, rusikaga lauale põrutades. "Et sa keeletuks jääksid sääraste juttude eest!"

205

"Küll on orikas... " kisendas Rabsun, ähvardades liigkasuvõtjat rusikaga.

"Küll on pudukaupmees!" vastas Dagon pilkava naeratusega. "Sina, Rabsun, peaksid tänaval kuivatatud kala ja vett müüma, mitte aga oma nina riigiasjadesse toppima. Härjasõras, mis on määritud egiptuse poriga, on rohkem mõistust kui sinul, kes sa viis aastat Egiptuse pealinnas oled elanud! Et sead su nahka paneksid!"

"Tasem!... Tasem!..." segas Hiram vahele. "Te ei lase mul lõpetada."

"Kõnele, sest sa oled tark ja mu süda kuulab sind," lausus Rab-sun.

"Kui sinul, Dagon, on mõju aujärjepärijale, siis see on väga hea," jätkas Hiram, "sest kui aujärjepärija soovib sõlmida lepingut Assüü-riaga, siis see leping sõlmitakse, ja see kirjutatakse meie verega meie endi nahale. Kui aga aujärjepärija soovib sõda Assüüriaga, siis ta saavutab sõja, kuigi preestrid tema vastu kas või kõik jumalad appi kutsuksid."

"Lora!" vastas Dagon. "Kui preestrid ainult väga tahavad, siis leping tuleb. Aga võib olla, et nad ei taha... "
"Sellepärast, Dagon," jätkas Hiram, "ongi vaja, et saaksime meie poolele kõik väeülemad."
"Seda võib saavutada... "
"Ja nomarhid... "
"Saab ka nomarhid... "
"Ja aujärjepärija," jätkas Hiram. "Aga kui sina üksi hakkad teda tõukama sõtta Assüüriaga, siis ei tule sellest midagi välja. Inimene on nagu harf: tal on palju keeli ja nendel tuleb mängida kümne sõrmega. Aga sina, Dagon, oled üksainus sõrm."
"Ega ma ennast ometi kümneks tükiks pea kiskuma."
"Kuid sa võid olla nagu üks käsi, millel on viis sõrme. Sa pead tegema nii, et keegi ei teaks, et sina tahad sõda, kuid et iga aujärjepärija kokapoiss tahaks sõda, et iga juuksur tahaks sõda, et kõik seljape-sijad, kandjad, kirjutajad, ohvitserid ja kutsarid tahaksid sõda As-süüriaga ja et troonipärija kuuleks seda hommikust õhtuni ja isegi siis, kui ta magab."
"Nii sünnibki."
"Aga kas sa ta armukesi tunned?" küsis Hiram. Dagon lõi käega.
"Rumalad plikad," vastas ta. "Nad mõtlevad ainult sellele, kuidas

ennast ehtida ja värvida ja lõhnasalvidega võida. Aga kust need kallid lõhnasalvid tulevad ja kes neid Egiptusesse veab, see pole nende asi."
"On vaja talle üks niisugune armuke muretseda, kes seda teaks," ütles HirAm.
"Kust säärast võtta?..." küsis Dagon. "Siiski, oodake!" hüüatas ta. "Kas Aa tead Kaarnat, Astorethi preestrinnat?"
"Mis?[' segas Rabsun vahele. "Püha Astorethi preestrinna peaks saama ühe egiptlase armukeseks?... "
"Sina eelistaksid vist, et ta saaks sinu omaks," ütles Dagon õelalt. "Me teeme ta isegi ülempreestrinnaks, kui peaks tarvis olema teda kuningakojale lähendada... "
"Seda räägid sa õigesti," nõustus Hiram.
"Kuid see on ju pühaduserüvetamine!... " oli Rabsun nördinud.
"Mis seal ikka. Preestrinna, kes selle toime paneb, võib ka surra," tähendas rauk Hiram.
"Kui ainult see juuditar Saara meile takistuseks ei saaks," ütles Dagon pärast viivukest vaikimist. "Ta ootab last, kelle vastu troonipärija juba praegu suurt armastust hellitab. Kui aga sünnib poeg, siis nihkuvad kõik teised tagaplaanile."
"Meil leidub raha ka Saara jaoks," teatas Hiram.
"Tema ei võta midagi vastu!..." pahvatas Dagon vihaselt. "See kõlvatu lükkas tagasi kalli kuldkarika, mille mina ise talle viisin."
"Ta arvas, et sa tahad teda sisse vedada," torkas Rabsun.
Hiram vangutas pead.
"Ei maksa muretseda," ütles ta. "Kuhu ei ulatu kuld, sinna ulatub isa, ema või armuke... Ja kuhu armuke ei ulatu, sinna ulatub... " "Puss... " sosistas Rabsun. "Mürk... " sosistas Dagon.
"Puss, see on liiga jäme abinõu... " lõpetas Hiram.
Ta silus oma habet, jäi mõttesse, tõusis viimaks püsti ja otsis oma riiete voltide vahelt välja purpurikarva lindi, millele oli aetud kolm kullast amuletti jumalanna Astorethi kujutusega, tõmbas siis vöölt pussi, lõikas lindi kolmeks tükiks ja andis Dagonile ja Rabsunile kummalegi ühe tüki koos amuletiga.
Seejärel läksid kõik kolm nurka, kus seisis jumalanna tiivuline raidkuju, panid käed risti rinnale, ja Hiram lausus poolsosinal, kuid iga sõna täiesti selgesti hääldades:
"Sulle, elu ema, tõotame, et peame ustavalt oma lepingut, tund-

mata puhkust seni, kuni pühad linnad pole kaitstud vaenlaste eest, keda hävitagu nälg, katk ja tuli!... Kui aga keegi meist peaks tõotust murdma või saladuse välja andma, siis langegu ta peale hädad ja igasugune häbi... Piinaku nälg tema sisikonda ja põgenegu uni tema verd

täisvalgunud silmist. Kuivagu selle käsi, kes talle kui õnnetule peaks halastuse pärast appi ruttama. Muutugu leib ta laual raipeks ja vein haisvaks veriseks limaks. Surgu kõik tema lihased lapsed ja täitugu ta maja hooruses sündinuist, kes tema täis sülitavad ja välja kihutavad. Surgu ta ise kõikidest mahajäetuna, pärast pikki piinu üksinduses, ja ärgu võtku ta alatut keha vastu ei maa ega vesi, ärgu põletagu teda tuli ega neelaku kiskjad loomad... See sündigu nõnda!... "

Pärast seda kohutavat vannet, mida alustas Hiram ja mille teist poolt kõik kolm hullumeelsest vihast väriseval häälel kordasid, kutsus Rabsun külalised, kui nad olid pisut hinge tõmmanud, õhtusöögile, kus vein, muusika ja tantsijannad neid eelseisvat üritust ajutiseks unustama sundisid.

TEINE RAAMAT

ESIMENE PEATÜKK

Pi-Basti linna lähedal asus jumalanna Hathori suur tempel. Pao-ni-kuus (märts-aprill), kevadise pööripäeva ajal, kella üheksa paiku õhtul, kui täht Siirius oli loojumas, peatusid templi värava ees kaks rändpreestrit, kes olid nähtavasti kaugelt tulnud. Nende taga kõndis keegi palverändur. Ta käis palja jalu, tal oli tuhka pealaele riputatud, nägu kareda lõuenditükiga kaetud.

Hoolimata selgest ööst, polnud ka kahe ülejäänud teekäija nägu võimalik ära tunda. Nad seisid kahe hiiglasuure lehma peaga jumalanna raidkuju varjus, kes kaitsesid templi sissekäiku ja varjasid Habu[2] nomost oma armuliku silmaga katku, kurja veetõusu ja lõunatuulte eest.

Pisut puhanud, liibus palverändur rinnaga vastu maad ja palvetas kaua. Siis tõusis püsti, võttis vaskse koputi ja lõi mitu korda väravale. Võimas helin ulatus läbi kõikide õuede, põrkas kajana tagasi templi paksudelt müüridelt ja lendas üle nisupõldude, üle talupoegade savihüttide katuste, üle Niiluse hõbedase vee, kus talle unest äratatud linnud nõrkade häälitsustega vastasid.

Lõpuks oli värava taga kuulda kahinat ja keegi küsis: "Kes äratab meid?"

"Jumala ori Ramses," vastas palverändur. "Milleks sa siia oled tulnud?" "Tarkuse valgust saama." "Mis õigus sul selleks on?"

"Ma olen õnnistatud madalamasse preestriastmesse ja suurte rongkäikude ajal kannan templis tõrvikut."

Jalgvärav avanes pärani. Lävel seisis valges rüüs preester. Kätt välja sirutades ütles ta aeglaselt ning selgelt:

"Astu sisse. Ja kui sa oled ületanud selle läve, siis saatku jumalad rahu sinu hingele ja mingu täide su soovid, mis sa kannad nende ette alandlikus palvuses."

Kui palverändur ta jalgade ette langes, sosistas preester ta pea

' Pi-Bast e. Per-Bast - Bubastise vana-egiptusekeelne nimi.

2 Habu e. Neha-Ment (Imu-Hent) - arvatavasti Alam-Egiptuse XVIII nomos. (Vt. märkus lk. 68.)

kohal mingisuguseid salapäraseid märke tehes: "Selle nimel, kes on, oli ja jääb... kes kõik on loonud... kelle hingamine täidab natitavat ja nägematut maailma ja kes on igavene elu... "

Kui jalgvärav oli sulgunud, võttis preester Ramsesel käest kinni ja juhtis teda pimeduses templi eeskoja hiiglasuurte sammaste vahelt läbi temale määratud eluruumi. See oli väike mungakamber, mida valgustas õlilambike. Kivipõrandale oli visatud sületäis heinu, nurgas seisis kann veega, selle kõrval odrakarask.

"Ma näen, et siin saan ma tõesti välja puhata nomarhide külalislahkusest!" hüüdis Ramses lõbusalt.
"Mõtle igavikule!" lausus preester ja lahkus.
Kuningapojale mõjus see vastus ebameeldivalt. Hoolimata näljast, ei söönud ta karaskit ega joonud vett. Ta istus kuivast rohust asemele maha, silmitses oma teel veristatud jalgu ja mõtles: "Milleks ma siia tulin?... Miks ma loobusin vabatahtlikult oma kõrgest seisundist?... "
Kambri lagedad seinad meenutasid talle poisiea aastaid, mis ta oli mööda saatnud preestrikoolis. Kui palju peksu oli ta pidanud seal taluma!... Kui palju öid oli ta karistuseks pidanud mööda saatma kivipõrandal! Ja praegu tundis ta uuesti endist viha ning hirmu rangete preestrite vastu, kes kõigile ta palvetele ja küsimustele muutumatult vastasid: "Mõtle igavikule!"
Pärast mitut kuud kärarikast elu säärasesse vaikusesse sattuda,, vahetada suurvürsti kojaelu pimeduse ja üksindusega, loobuda pi-dutsemistest, naistest ja muusikast ning sulgeda ennast süngete kivimüüride vahele...
"Ma olen hulluks läinud!... Ma olen hulluks läinud!... " kordas Ramses.
Ta oli juba valmis templist lahkuma, kuid teda hoidis tagasi mõte, et talle võidakseväravat mitte avada. Pori, mis kattis ta jalgu, tuhk, mis pudenes ta juustest, palveränduri kare kotirüü - kõik sai talle äkki vastikuks. Oo, kui tal oma mõõk kaasas oleks! Aga kas ta selles riietuses ja siin paigas oleks julgenud seda tarvitada?
Ramses tundis äravõitmatut hirmu ja see tegi ta kaineks. Talle meenus, et jumalad templites saadavad inimeste peale seda hirmu-värinat, ja see hirm peab olema tarkuse saavutamise alguseks.
"Kuid mina olen ju asevalitseja ja vaarao aujärjepärija," mõtles ta. "Kes võiks mulle siin midagi teha?"
Ramses tõusis püsti ja läks oma kongist välja. Ta sattus suurele
212
sammastest piiratud õuele. Tähed paistsid heledasti, õue ühes otsas oli näha tohutu suuri püloone, teises otsas templi avatud väravat.
Ta läks sinna. Siin valitses pimedus ja ainult kuskil kaugel põles paar lampi, mis oleksid nagu õhus hõljunud. Sissekäigu ja tulede vahel seisis terve mets jämedaid sambaid, mille kapiteelid kadusid pimedusse. Templi sügavuses, paarisaja sammu kaugusel temast, olid ähmaselt näha istuva jumalanna hiiglajalad ja käed, mis lamasid põlvedel, millelt lambivalgus nõrgalt vastu helkis.
Äkki kuulis ta kahinat. Eemalt külgkabelist tuli nähtavale rida valgeid inimkogusid, kes sammusid paaris. See oli preestrite öine rongkäik, kes läksid jumalanna kuju kummardama. Nad moodustasid kaks laulukoori.
Esimene koor: Mina olen see, kes lõi taeva ja maa ja täitis ta elavate loomadega.
Teine koor: Mina olen see, kes lõi vee ja tema suure üleujutuse, kes andis ema sõnnile - kõige oleva isale.
Esimene koor: Mina olen see, kes lõi taeva ja tema kõrguse saladused ja paigutas sinna jumalate hinge.
Teine koor: Mina olen see, kelle silmade avanedes paistab kõikjale valgus ja kelle silmade sulgudes mattub kõik pimedusse.
Esimene koor: Niiluse veed voolavad tema tahtmist mööda...
Teine koor: Kuid jumalad ei tunne tema nime.'
Nende hääled, algul ebamäärased, paisusid valjemaks, nii et võis kuulda iga sõna, kuid sedamööda kuidas rongkäik eemaldus, hajusid hääled sammaste vahele, jäid tasasemaks ja vaikisid viimaks.
"Need inimesed siiski mitte ainult ei söö, joo ega kogu varandusi," mõtles Ramses, "vaid peavad ka tõepoolest jumalateenistusi, ja isegi öösiti. Kuid milleks on raidkujul seda vaja?"

Kuningapoeg oli küllalt näinud piiriäärsete jumalate kujusid, keda naabernomose elanikud loopisid poriga või kelle pihta võõramaalastest polkude sõdurid lasksid vibust nooli või pildusid linguga kive. Kui jumalad kannatlikult taluvad teotusi, siis vaevalt küll neid peaksid liigutama ka palved ja rongkäigud.
"Ja kes ongi jumalaid näinud?" küsis ta endalt.
Templi määratu suurus, ta loendamatud sambad, tuled, mis põ-

' Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

lesid kuju ees, - kõik see veetles Ramsest. Ta tahtis seda salapärast hämarust lähemalt vaadata ja kõndis edasi.
Äkki viirastus talle, nagu oleks kellegi käsi õrnalt tema kukalt puudutanud... Ta vaatas ümber... Kedagi ei olnud... Ta kõndis edasi.
Nüüd haarasid käed tal pea ümbert kinni ja kellegi suur peopesa langes ta õlale...
"Kes siin on?... " karjatas kuningapoeg ja sööstis sammaste poole, kuid komistas ja pidi peaaegu kukkuma - keegi oli tal jalgadest kinni võtnud.
Tal hakkas uuesti hirm, veel suurem kui oma kongis, ja ta pistis jooksma nagu arust ära, põrgates vastu sambaid, mis paistsid nagu meelega tal teed sulgevat. Pimedus piiras teda igast küljest.
"Oo, püha jumalanna, päästa!" sosistas ta.
Ja samas ta peatus: mõni samm temast eemal oli templi pärani avatud värav, millest paistis tähistaevas. Ta pöördus ümber: keset hiiglasammaste metsa põlesid lambid ja nende valgus peegeldus nõrgalt jumalanna Hathori põlvedelt.
Kuningapoeg tuli oma kambrisse tagasi erutatuna ja vapustatu-na. Ta süda peksles rinnus nagu paeltesse püütud linnul. Esmakordselt üle mitme aasta langes ta silmili maha ja hakkas palavalt halastust ning andeksandmist paluma.
"Sind võetakse kuulda!" kostis tema kohal meeldiv hääl.
Ramses tõstis kiiresti pea, kuid kambris polnud kedagi: uks suletud, müürid paksud. Siis hakkas ta veel suurema innuga palvetama ja jäi nõnda magamagi, nägu kivipõrandal, käed ristikujuliselt välja sirutatud.
Teisel päeval ärkas ta uue inimesena: ta oli tunnetanud jumalate võimu ja saanud lootust andeksandmisele.
Sellest ajast peale andus Ramses pika päevaderea jooksul suure innu ja usuga vagadele katsumistele. Ta laskis endal pea paljaks ajada, riietus preestrirüüsse, palvetas kaua oma kambris ja laulis neli korda ööpäeva jooksul kaasa kõige nooremate preestrite kooris.
Ta endine elu, mis oli olnud täidetud lõbustustest, paistis talle vastikuna; kohkumisega mõtles ta sellest uskmatusest, millesse ta oli nakatunud lodeva noorsoo ja välismaalaste käest, ja kui tal nüüd oleks kästud valida kuningatrooni ja preestriseisuse vahel, poleks ta teadnud, kumba eelistada.
Kord kutsus templi ülempreester kuningapoja enda juurde ja tuletas talle meelde, et ta pole tulnud siia mitte ainult palvetama, vaid ka

tarkust omandama. Kiites tema jumalakartlikku eluviisi, mille läbi ta on ennast juba maailma tühisusest puhastanud, käskis preester tal tutvuda templi juures asuvate koolidega.
Rohkem kuulekusest kui uudishimust läks kuningapoeg otse tema poolt välimisele õuele, kus asus lugemise ja kirjutamise klass.
See oli suur saal, mis sai valgust avausest katuses. Õlgmattidel istus paarkümmend alasti õpilast, vahaga kaetud tahvlikesed käes. Üks sein oli siledast alabastrist. Selle ees seisis õpetaja ja joonistas sinna värviliste kriitidega märke.
Kui kuningapoeg sisse astus, heitsid õpilased (peaaegu kõik olid temaga üheealised) silmili maha, õpetaja kummardas ja katkestas tunni, et lugeda noorukitele manitsust teaduse suurest tähtsusest.

"Mu sõbrad," ütles ta, "inimene, keda tema süda ei kisu teaduse poole, peab tegema füüsilist tööd ja pingutama silmi. See aga, kes hindab õppimise kasu ja tegeleb teadustega, võib saavutada igasuguse võimu, iga kuningakoja ameti. Pidage seda meeles!

Vaadake nende inimeste viletsat elu, kes ei tunne kirja. Sepp on must, nõega määritud, ta käed on rakkus ja ta töötab päevad ja ööd. Kiviraidur peksab oma sõrmed veriseks, et oma kõhtu täita. Müürissepa, kes annab kapiteelidele lootose kuju, paiskab tuul mõnikord katuseharjalt alla. Kangrul on alati põlved kõveras. Relvasepp on igavesti rändamas: vaevalt jõuab ta õhtul oma majja, kui ruttab hommikul sealt jälle lahkuma. Maalril, kes värvib majade seinu, haisevad sõrmed alati värvist, ja oma aja veedab ta kalganijuurte lõikamisega. Kiirkäija aga, kui ta oma perekonda jumalaga jätab, peab kirjutama testamendi, sest tal on oht kohata teel kiskjaid metsloomi või külijaid aasialasi.

Ma näitan teile inimeste saatust, kes tegelevad mitmesuguste käsitöödega, sest ma tahan, et te hakkaksite armastama kirjutamise kunsti, mis on kõige alus ja ema. Nüüd aga näitan ma teile ta eeli-seid. Ta ei ole paljas tühi sõna, vaid on tähtsam kui kõik muud tööd. See, kes oskab kirjutamiskunsti, on lapsest saadik au sees, temale usaldatakse suuri asju. See aga, kes on kirjaoskamatu, elab vaesuses.

Õppimine koolis on raske nagu mäkketõus, kuid see-eest piisab teile seda terveks igavikuks. Rutake siis nii kiiresti kui võimalik omandama ja armastama teadust. Kirjutaja seisus on vürstlik seisus; tema tindipott ja raamat toovad talle rõõmu ning rikkust."1

1 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

215

Pärast neid kiidusõnu teadusele, mida egiptuse õpilased olid muutumatult kuulnud kolme tuhande aasta jooksul, võttis õpetaja kriidi ja hakkas kirjutama alabasterseinale alfabeedi tähti. Iga tähte kujutati mitme hieroglüüfi või demootilise' märgiga. Lind, silm või sulg tähendasid A-d; lammas või lillepott - B-d; seisev inimene või lootsik - K-d; madu R-i, istuv inimene või taevatähed - S-i. Märkide ülikülluse iga tähe jaoks tegi lugemise ja kirjutamise õpetamise äärmiselt raskeks.

Ramses väsis ära ainult kuulates; ta ainsaks vahelduseks oli see, kui õpetaja käskis kedagi õpilast mõnda tähte nimetada või kirjutada ja õpilast kepiga togis, kui see eksis.

Kuningapoeg ütles õpetajale ja õpilastele hüvasti ning siirdus kirjutajate koolist maamõõtjate kooli. Seal õpetati noormehi tegema plaane põldudest, mis olid enamasti ristkülikukujulised, ja loodima maad kahe lati ja nurkraua abil. Sessamas osakonnas õpetati arvude kirjutamist, kunsti, mis polnud vähem keeruline kui hieroglüüfide ja, demootiliste märkide kirjutamine. Lihtsaimad aritmeetilised tehted moodustasid kõrgema kursuse programmi ja neid teostati kuulikeste abil.

Ramsesele läks see peagi igavaks ja möödus mitu päeva, enne kui ta otsustas külastada arstide kooli.

See oli ühtaegu haiglaks ja kujutas endast suurt varjulist aeda, kus kasvasid arvukad puud ja lõhnavad rohud. Haiged saatsid siin terved päevad mööda õhu ja päikese käes, lamades koikudel, kus madratsi asemel oli pinguletõmmatud lõuend.

Ramses astus sinna ajal, mil arstimine oli parajasti täies hoos. Mõned patsiendid suplesid läbivoolava veega tiigis, üht määriti healõhnalise salviga, teist suitsetati suitsetamisrohtudega. Mõned olid silmavaate ja käteliigutuste abil magama pandud. Keegi oigas, kui tema nihestatud jalga paigale pandi.

Ühele raskesti haigele naisele pakkus preester parajasti kruusist rohtu, ise lausudes:

"Mine sisse, rohi, mine sisse, aja ära valu mu südamest, mu liikmeist, sa imettegev rohi!"[2]

Suur-arsti saatel läks kuningapoeg apteeki, kus üks preester val-

' Demootiline (kr. k. demotikos - rahvalik) - egiptuse kirjaviis, mis arenes hieroglüüfide baasil, üleminekuaste kopti kirjaviisile.

2 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

mistas arstimeid taimedest, meest, oliiviõlist, madude ja sisalike nahkadest, elajate kontidest ja rasvast.
Ramsese ilmumisel ei tõstnud preester silmi oma töölt. Jätkates kaalumist ja mingisuguste ainete pulbriks hõõrumist, pomises ta palvet:
"Tervistas Isise, tervistas Isise, tervistas Horose... Oo Isis, suur võlur, tee mind terveks, päästa mind halbadest, tigedatest, punastest haigustest, jumala palavikust ja jumalanna palavikust... Oo Sauagati, eenagate poeg! Erukate! Krauarušagate! Paparuka papara-ka paparura...'"
"Mis ta räägib?" küsis aujärjepärija.
"See on saladus," vastas suur-arst, sõrme huultele tõstes. Kui nad olid välja tühjale õuele tulnud, pöördus Ramses suur-arsti poole:
"Ütle mulle, püha isa, milles seisab ravikunst ja millele on rajatud arstimise viisid? Ma olen kuulnud, et haigus, see olevat kuri vaim, keda nälg sunnib inimesesse asuma ja teda niikaua piinama, kuni ta ei saa sobivat toitu; et mõni kuri vaim ehk haigus toidab ennast meest, mõni oliiviõlist ja mõni loomade väljaheiteist. Seepärast pidavat arst kõigepealt teadma, missugune vaim haige sisse on läinud, ja seejärel, missugust toitu tuleb talle anda, et ta inimest ei piinaks."
Preester jäi mõttesse, siis aga vastas:
"Mis asi haigus on ja kuidas ta inimese kehale kallale tungib, seda ma ei saa sulle ütelda, Ramses. Ma seletan sulle ainult, kuna sa juba puhtaks oled saanud, millest me juhindume arstimite määramisel.
Kujuta endale, et inimesel on maks haige. Meie, preestrid, teame, et maks on Peneter-Deva[2] mõju all ja et arstimine peab olenema sellest tähest.
Kuid ses asjas on olemas kaks kooli: ühed väidavad, et maksa-haigele inimesele tuleb anda kõike seda, mille üle Peneter-Deval on võimu, ja nimelt: vaske, lapislasuuli, taimede hautisi - peamiselt raudürdist ja palderjanist -, ja lõpuks tuvi ja kitse mitmesuguseid kehaosi; teised aga arvavad, et kui maks on haige, siis tuleb teda arstida just vastupidiste vahenditega. Kuna aga Peneter-Deva antipoo-

1 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)
' Peneter-Deva - planeet Veenus. (Autori märkus.)

diks on Sebeg[1], siis on rohtudeks: elavhõbe, smaragd ja ahhaat, sarapuu ja paiseleht, aga samuti ka konna ja öökulli kehaosad, pulbriks hõõru tult.
Kuid see pole veel kõik. Tähtsus on ka päeval, kuul ja kellaajal, sest iga päev ja iga tund on tähe mõju all, mis rohu toimet kõvendab või nõrgendab. Lõpuks on vaja teada, milline täht ja milline sodiaagi märk on haigele soodus. Alles siis, kui arst kõike seda arvesse võtab, võib ta kirjutada eksimatult mõjuva ravimi."
"Ja kas te teete terveks kõik haiged, kes templisse tulevad?"
Preester raputas eitavalt pead.
"Ei," vastas ta, "inimese mõistus, mis kõige sellega arvestama peab, võib kergesti eksida. Ja mis veel halvem: kadedad vaimud, teiste templite geeniused, olles valvel oma kuulsuse pärast, segavad sageli arsti ja rikuvad tema ravimite mõju. Seepärast võib lõpptulemus olla erinev: mõni haige saab täiesti terveks, mõni paraneb natuke, mõni aga jääb endisesse seisukorda. Tuleb muide ette ka seda, et haige jääb veel raskemini haigeks või koguni sureb... See on jumalate teha!... "
Ramses kuulas tähelepanelikult, oma südames aga tunnistas ta endale, et ta paljustki aru ei saa. Kuid meenutades äkki oma templisse tuleku eesmärki, küsis ta suur-arstilt:
"Teie, pühad isad, kavatsesite mulle avada vaarao varalaeka saladuse. Kas see, mis ma nägin, on mingisuguses seoses sellega?"

"Mitte mingisuguses," vastas arst, "riigiasjades oleme meie võhikud. Varsti saabub püha Pentuer; tema on suur tark, tema võtab katte su silmade eest."
Ramses jättis arstiga jumalaga ja hakkas veel suurema kannatamatusega ootama seda, mida talle pidi näidatama.

Sebeg - planeet Merkuur. (Autori märkus.)
218

TEINE PEATÜKK

Hathori tempel võttis Pentueri vastu suurte auavaldustega. Alamad preestrid läksid talle poole tunni tee kaugusele vastu, et tähtsat külalist tervitada. Kõigist Alam-Egiptuse pühapaikadest oli sõitnud kokku palju ülempreestreid, suuri prohveteid - jumala poegi -, et kuulda tarkuse sõnu. Mõned päevad hiljem jõudsid kohale ülempreester Mefres ja prohvet Mentezufis.
Pentueri ei austatud mitte üksnes sellepärast, et ta oli sõjaministri nõuandja ja oma suhteliselt noorest east hoolimata preestrite kõrgema kolleegiumi liige, vaid ka sellepärast, et ta oli kuulus kogu Egiptuses. Jumalad olid kinkinud talle ebatavalise mälu, kõneosavuse, ja peaasi - imeväärselt terava pilgu. Igas asjas ja igas esemes märkas ta külgi, mis olid teiste inimeste eest varjatud, ja oskas neid esitada kõigile arusaadaval kujul.
Kuulda saades, et Pentuer kavatseb toimetada pidulikku jumalateenistust Hathori templis, oli nii mõnigi nomarh ja nii mõnigi kõrge ametnik vaarao juures kade kõige tagasihoidlikumalegi preestrile, kes tema vaimurikkaid sõnu pidi kuulda saama.
Jumalasulased, kes olid läinud teele vastu, et Pentueri tervitada, olid veendunud, et kõrge vaimulik isand saabub kuningakoja tõllas või kandetoolis, mida kannavad kaheksa orja. Milline oli aga nende imestus, kui nad nägid kõhna askeeti, palja peaga ja kotiriides, kes sõitis ihuüksi emaeesli seljas ja tervitas neid suure alandlikkusega.
Kui ta templisse juhatati, tõi ta jumalannale ohvri ja läks sedamaid vaatama kohta, kus pidulikud talitused pidid toimuma.
Sellest silmapilgust peale teda enam ei nähtud, kuid templis endas ja templi juures asuvatel õuedel algas ebatavaline liikumine. Veeti kohale igasuguseid kallihinnalisi riistu, vilja, rõivaid, aeti kokku mitusada talupoega ja töölist. Pentuer sulges ennast pidulikuks talituseks ettenähtud õue ja alustas ettevalmistusi.
Pärast kaheksa päeva kestnud tööd teatas ta Hathori templi ülempreestrile, et kõik on valmis.
Samal ajal andus kuningapoeg Ramses oma üksildases kambris palvele ning paastumisele. Viimaks ühel päeval, kella kolme paiku pärast lõunat, tulid tema juurde kahekaupa rongis kümmekond preestrit ja kutsusid teda pidulikule talitusele.
219
Templi eeskojas tervitasid teda vanemad preestrid ja tõid koos temaga suitsetamisohvri jumalanna Hathori hiiglasuure raidkuju ees. Siis pöörduti ühte kitsasse ja madalasse kõrvalkäiku, mille lõpus põles tuli. Õhk lõhnas siin tõrvast, mis kees katlas.
Katla lähedal põrandas olevast august kostis hirmsat oigamist ja needmist.
"Mida see tähendab?" küsis Ramses ühelt teda saatvalt preestrilt.
Küsitu ei vastanud midagi, kuid kõikide juuresviibijate näod ilmutasid ärevust ning hirmu.
Samal silmapilgul võttis ülempreester Mefres kätte suure kulbi, tõstis katlast kulbitäie tõrva ja kuulutas:
"Hukkugu nõnda igaüks, kes reedab püha saladuse!"
Lausunud need sõnad, valas ta tõrva põrandaauku. Maa alt kuuldus meeleheitlikku kisendamist.
"Tapke mind, kui teie südames on raasukegi halastust!" anus hääl põranda alt.
"Söögu sinu ihu ussid!" lausus Mentezufis, samuti sulatõrva avausse valades.

"Koerad! Šaakalid!" kostis maa alt.
"Põlegu ära su süda ja su põrm heidetagu kõrbesse!" lausus järgmine preester, seda talitust korrates.
"Oo jumalad, kas on võimalik nii palju kannatada?" kuuldus maa alt vastuseks.
"Ekselgu su vaim, mis on märgitud kuritöö ning häbiga, neis kohtades, kus elavad õnnelikud inimesed!" lausus järgmine preester ja valas samuti alla kulbitäie tõrva.
"Et maa teid neelaks! Halastage! Laske mul hingata... "
Kui järjekord Ramseseni jõudis, oli hääl põranda all vaikinud.
"Nõnda nuhtlevad jumalad äraandjaid!" ütles templi ülempreester kuningapoja poole pöördudes.
Ramses peatus ja puuris vihase pilgu talle näkku. Paistis, et kohe pahvatab ta välja mõned vihased sõnad ja lahkub sellest timukate kogudusest. Kuid ta tundis hirmu jumalate ees ja liikus vaikides teiste kannul edasi.
Nüüd mõistis uhke aujärjepärija, et on olemas võim, mille ees kummardavad vaaraodki. Teda haaras meeleheide, ta tahtis siit põgeneda, troonist loobuda... Kuid ta vaikis ja jätkas sammumist, ümbritsetud preestreist, kes laulsid palveid.
220
"Nüüd ma tean," mõtles ta, "kuhu jäävad inimesed, kes jumala-sulastele meeltmööda ei ole."
Aga see mõte ei vähendanud ta jubedustunnet.
Kitsast suitsuga täidetud koridorist välja jõudes sattus rongkäik jälle lahtise taeva alla, kõrgendikule. All oli määratu suur õu, mis müüride asemel oli kolmest küljest ühekordsete hoonetega ümbritsetud. Sellest kohast arvates, kuhu preestrid seisma jäid, laskusid amfiteatri kujuliselt allapoole viis laia terrassi, mida mööda võis kõndida ümber õue ja laskuda alla õuele.
Õuel ei olnud kedagi, kuid hoonetest vaatasid välja mingisugused inimesed.
Ülempreester Mefres kui selles kogus vaimuliku auastme poolest kõige vanem esitles Pentueri aujärjepärijale. Pärast jubedusi, mis olid toimunud koridoris, pani askeedi nägu aujärjepärija oma leebusega imestama. Et midagi ütelda, pöördus ta Pentueri poole:
"Mulle paistab, et ma olen sind juba kuskil kohanud, vaga isa?"
"Möödunud aastal manöövritel Pi-Bailose all. Ma olin seal auväärt Herihori juures ametis," vastas preester.
Pentueri kõlav rahulik hääl üllatas Ramsest. Talle paistis, et ta on juba kuulnud seda häält mingisugusel ebatavalisel puhul... Kuid kus ja millal?
Igal juhul jättis preester talle meeldiva mulje. Kui ta ainult oleks suutnud unustada selle inimese kisendamist, kellele keeva tõrva kaela kallati!
"Võib alata," kuulutas ülempreester Mefres.
Pentuer astus amfiteatri esiplaanile ja plaksutas käsi. Ühekorruselisest paviljonist hõljus välja rühm tantsijannasid ja tulid preestrid muusikariistadega, kandes jumalanna Hathori väikest kuju. Pillimehed käisid kõige ees, nende järel tulid tantsijannad püha tantsu esitades, viimaste taga kanti kuju, mida piiras suitsetamisrohtude suits. Rongkäik tegi kogu õue ümber ringi, peatudes iga paari sammu tagant ja paludes jumalust, et ta saadaks alla oma õnnistust, ja kurje vaime, et nad lahkuksid paigast, kus pidi toimuma vaimulik talitus.
Kui rongkäik paviljoni juurde tagasi jõudis, astus Pentuer ette. Kõrgemad preestrid kogunesid tema ümber. Neid oli paarkümmend meest.
"Vaarao käsul," alustas Pentuer, "ja kõrgemate vaimulike võimude nõusolekul peame pühendama aujärjepärija mõningatesse
221
Egiptuse riigi olemasolu üksikasjadesse, mida teavad üksnes jumalad, riigi valitsejad ja templid. Ma tean, auväärt isad, et igaüks teist seletaks noorele kuningapojale kõike seda paremini, sest te olete täidetud tarkusest ja jumalanna Mut kõneleb teie suu läbi, aga kuna

see ülesanne on langenud minule, viletsale õpilasele, siis lubage mul seda täita teie kõrge juhatamise ja järelevalve all."
Heakskiidukahin käis läbi preestrite ridade, keda ta nende sõnadega austas. Pentuer pöördus aujärjepärija poole:
"Seda on juba mõni kuu, kus sina, jumalasulane Ramses, nagu eksinud rändaja, kes otsib teed kõrbes, otsid vastust küsimusele, miks vaarao sissetulekud on vähenenud ja edasi vähenevad. Sa pärisid seda nomarhidelt, kuid nende vastused ei rahuldanud sind, kuigi need ülikud on ehitud kõrgeima inimliku tarkusega. Sa pöördusid suurkirjutajate poole ja nad jäid kimpu sinu poolt pandud küsimustega, nagu linnud jäävad võrkudesse, sest inimese mõistus, isegi siis, kui ta on saanud hariduse kirjutajate koolides, ei suuda käsitada piiritut. Viimaks, väsinuna viljatuist selgitustest, hakkasid sa vaatlema elu nomostes, inimesi ja nende kätetööd, kuid sa ei näinud midagi. Sest on olemas asju, millest inimesed vaikivad nagu kivid, kuid millest võib sulle jutustada isegi kivi, kui temale langeb jumalate valgus.
Kui sind nõndaviisi olid petnud kõik maine tarkus ja võim, pöördusid sa jumalate poole. Palja jalu, tuhk pealaele puistatud, tulid sa otsekui patukahetseja sellesse suurde templisse, kus sa palve ja paastumisega oled puhastanud oma ihu ja kinnitanud oma vaimu. Jumalad, eriti aga vägev Hathor, on kuulnud su palveid ja annavad minu vääritute huulte kaudu sulle vastuse, mille sa pead vajutama sügavale oma südamesse... "
"Kust ta teab," mõtles Ramses Pentueri kuulates, "et ma pärisin nende asjade kohta kirjutajatelt ja nomarhidelt? Ahaa - seda ütlesid talle Mefres ja Mentezufis... Muide, nad teavad kõik."
"Kuula," jätkas Pentuer. "Siinviibivate templi aukandjate loal ilmutan ma sulle, mis oli Egiptus nelisada aastat tagasi, üheksateistkümnenda Teebai dünastia, kõige kuulsama ja jumalakartlikuma dünastia valitsemise ajal, ja mida kujutab ta endast praegu.
Kui tolle dünastia esimene vaarao Ramen-pehuti Ramessu võimu riigi üle enda kätte võttis, olid riigikassa sissetulekud, mida saadi vilja, kariloomade, õlle, nahkade, vääris- ja lihtmetallide ning igasuguste toodete näol, kokku sada kolmkümmend tuhat talenti. Kui

oleks leidunud mõni rahvas, kes kõik need kaubad kullaks oleks vahetanud, oleks vaarao saanud iga aasta sada kolmkümmend tuhat miini kulda. Et üks sõdur suudab seljas ära kanda kakskümmend kuus miini, siis oleks selle kulla ärakandmiseks vaja olnud viis tuhat sõdurit."
Varjamatu imestusega hakkasid preestrid omavahel sosistama. Ramses aga unustas isegi inimese, kes oli keldris surnuks piinatud.
"Praegu aga," jätkas Pentuer, "on kuninga iga-aastane sissetulek kõigist maa viljadest ainult üheksakümmend kaheksa tuhat talenti, ja selle eest saadud kulla viiksid ära neli tuhat sõdurit."
"Et riigi sissetulekud on tunduvalt kahanenud, seda ma tean," katkestas Ramses. "Kuid miks?"
"Ole kannatlik, jumalasulane," vastas Pentuer. "Kahanenud ei ole kuninga sissetulekud üksi. Üheksateistkümnenda dünastia ajal ulatus relvastatud meeste arv Egiptuses saja kaheksakümne tuhande meheni. Kui jumalad oleksid teinud nõnda, et iga tolle aja sõdur oleks muutunud viinamarjatera suuruseks kivikeseks... "
"See on võimatu," sosistas Ramses.
"Jumalad võivad kõik," lausus ülempreester Mefres rangelt.
"Või parem," jätkas Pentuer, "kui iga sõdur oleks pannud maha ühe kivikese, siis oleks olnud sada kaheksakümmend tuhat kivikest, ja vaadake, auväärt isad, need kivikesed oleksid võtnud enda alla nii palju ruumi... " Pentuer osutas punakat karva ristkülikule maas.
"Sellesse ristkülikusse oleksid mahtunud kivikesed, mis sinna oleksid visanud Ramses Esimese aja sõdurid, viimane kui üks. See kujund on üheksa sammu pikk ja ligi viis sammu lai. Kujund ise on punakas nagu egiptlaste ihuvärv, sest noil ajul koosnesid meie polgud ainult egiptlastest... "
Jälle hakkasid preestrid omavahel sosistama.

Aujärjepärija nägu läks pilve: talle paistis, et see on öeldud etteheiteks temale selle eest, et ta armastab võõramaalastest sõdureid.

"Praegu aga," jätkas Pentuer, "võiks suure hädaga sada kakskümmend tuhat sõjameest kokku saada, ja kui igaüks neist viskaks ühe kivikese, tekiks niisugune kujund. Vaadake, auväärt isad... "

1 Miin - kaaluühik, umbes poolteist kilogrammi. (Autori märkus.) Täpsemini võrdub üks miin 1/60 talendiga; baabüloni miin võrdub 505 grammiga, kahekordne miin 1010 grammiga.

Esimese ristküliku kõrval oli teine, niisama lai, aga palju lühema alusega. Ta polnud ühevärviline, vaid koosnes mitmest erinevat värvi ribast.

"Selle kujundi laius on umbes viis sammu, pikkus aga kõigest kuus sammu. Riik on niisiis kaotanud suure hulga sõdureid, kolmandiku sellest, mis meil varem oli."

"Riigile on vajalikum niisuguste meeste tarkus nagu sina, prohvet, kui sõdurid," pistis Mefres vahele.

Pentuer tegi peaga kummarduse ütleja poole ja jätkas:

"Selles uues kujundis, mis esitab vaarao praegust sõjaväge, on, nagu näete, auväärt isad, kõrvuti punase värviga, mis tähistab põliseid egiptlasi, veel kolm riba: must, kollane ja valge. Need kujutavad palgasõdurite vägesid: etiooplasi, aasialasi, liibüalasi ja kreeklasi. Neid kõiki kokku on kolmkümmend tuhat, kuid nad lähevad Egiptusele maksma sama palju kui viiskümmend tuhat egiptlast."

"On vaja kiiremini lahti saada võõramaalaste polkudest," ütles Mefres. "Nad on kallid, ei kõlba kuhugi ja õpetavad meie rahvale ju-malakartmatust ning tõrksust. Juba praegu ei lange paljud egiptlased enam preestrite ees põlvili... Vähe sellest, mõned on läinud nii kaugele, et röövivad templeid ja hauakambreid... Seepärast, maha palgasõdurid!" kordas Mefres tuliselt. "Meie maale teevad nad ainult kahju, naabrid aga kahtlustavad meid vaenulikes kavatsus-tes..."

"Maha palgasõdurid! Mässulised paganad laiali peksta!" toetasid seda mõtet preestrid.

"Kui mööduvad aastad ja sina, Ramses, troonile astud," jätkas Mefres, "täidad sa selle püha kohuse riigi ja jumalate ees."

"Täida oma kohus!... Vabasta oma rahvas väärusulistest!" hüüdsid preestrid.

Ramses langetas pea ja vaikis. Veri voolas tal südamesse. Talle paistis, et maapind ta jalgade all kõigub.

Tema peaks oma sõjaväe parima osa laiali ajama? Tema, kes tahaks sõjaväge kahekordistada, ja seda, et tal vapraid palgasõdurite polke neli korda rohkem oleks!...

"Räägi edasi, taeva saadik!" pöördus Mefres Pentueri poole.

"Nad on mu vastu halastamatud!" mõtles Ramses.

"Ma nimetasin teile, pühad mehed," jätkas Pentuer, "kaht häda, mille all Egiptus kannatab: vaarao sissetulekud on kahanenud ja tema sõjavägi on jäänud väiksemaks... "

"Mis sest sõjaväest... " urahtas ülempreester ja lõi põlglikult käega-

"Nüüd aga näitan ma teile jumalate armust ja teie loal, miks see nii on ja miks see ka edaspidi nõnda jätkub.

Aujärjepärija tõstis pea ja vaatas kõnelejale. Ta oli juba ammu unustanud inimese, keda piinati maa-aluses keldris.

Pentuer astus mõned sammud piki amfiteatrit edasi. Talle järgnesid ka kõrged vaimulikud mehed.

"Kas te näete seda pikka kitsast roheluseriba, mis lõpeb laia kolmnurgaga? Kummalgi pool seda riba on lubja- ja liivakivid ning graniidid ja nende taga algab liiv. Keskel voolab veenire, mis kolmnurgas mitmeks haruks jaguneb... "

"See on Niilus!... See on Egiptus!..." hüüdsid preestrid.

"Vaadake," hüüdis Mefres meeleliigutuses, "ma paljastan oma käsivarre; kas näete neid kaht sinist soont, mis jooksevad küünarnukist käelabani? Kas see pole Niilus oma kanalitega, mis algab Ala-bastri mägede juurest ja ulatub kuni Faijumini?... Nüüd vaadake mu käeselga: siin on niisama mitu soont, kui mitmeks haruks jaguneb see püha jõgi Memfisest allpool. Ja minu sõrmed, kas nad ei meenuta harusid, mille kaudu Niilus merre suubub?... "

"Suur tõde!" hüüdsid preestrid oma käsi vaadeldes.

"Ma ütlen teile," jätkas ülempreester kasvava hooga. "Egiptus, see on Osirise käsivarre jälg. Suur jumal on pannud sellele maale oma käe: Teebaisse toetus tema jumalik küünarnukk, sõrmed puudutasid merd, ja Niilus on tema sooned... Kas on siis vaja imestada, et me nimetame oma maad õnnistatud maaks?"

"Kahtlemata," sosistasid preestrid. "Niilus, see on ilmselt Osirise käsivarre jälg."

"Kas siis Osirise käel on seitse sõrme?" segas aujärjepärija vahele. "Niilus suubub ju merre seitsme haru kaudu."

Järgnes sügav vaikus. Selle katkestas Mefres, kes pöördus Ram-sese poole heatahtliku irooniaga:

"Kas sina, noormees, tõesti mõtled," ütles ta, "et Osirisel ei võiks olla seitset sõrme, kui ta seda tahaks?"

"Arusaadav," kiitsid preestrid järele.

"Jätka, kuulus Pentuer," segas Mentezufis vahele.

"Teil on õigus, pühad mehed," jätkas Pentuer. "See veenire koos oma harudega on Niiluse kujutus, kitsas rohuriba, mida piiravad kivid ja liiv, on Ülem-Egiptus, kolmnurk, mida läbivad veesooned, on

225

Alam-Egiptuse, meie riigi suure ja kõige rikkama osa võrdpilt. Niisiis, üheksateistkümnenda dünastia valitsemisaja algul oli Egiptuses, Niiluse koskedest kuni mereni, viissada tuhat mõõtu maad. Ja iga mõõdu peal elas kuni kuusteistkümmend inimest: mehi, naisi ja lapsi. Kuid järgneva neljasaja aasta jooksul kaotas Egiptus peaaegu iga põlvkonnaga mingi osa viljakandvast maast."

Kõnemees andis käega märku. Mõniteistkümmend noort preestrit jooksid hoonest välja ja hakkasid üksikuid rohumaa osi liiva alla matma.

"Viljakas maa," jätkas preester, "kahanes iga põlvkonnaga ja see kitsas riba muutus üha kitsamaks."

"Praegu" - kõneleja kõrgendas häält - "kasutab meie maa viiesaja tuhande mõõdu asemel ainult neljasada tuhandet mõõtu põllupinda... Teiste sõnadega, kahe dünastia valitsemisaja jooksul on Egiptus kaotanud põllupinna, mis võis toita umbes kaht mijonit inimest!"

Juuresviibijate keskel tõusis uuesti imestuse ja kohkumise kahin.

"Aga kas sa tead, jumalasulane Ramses, kuhu jäid need põllud, millel omal ajal kasvas nisu ja oder või kus karjad väljas olid? Sa tead muidugi, et kõrbe liiv on nad enda alla matnud. Kuid sulle pole öeldud, mispärast see nõnda juhtus. See juhtus sellepärast, et ei jät-kunud talupoegi, kes endistel aegadel veepange ja adra abil varahommikust öö tulekuni kõrbega võitlesid. Aga kas sa tead, miks neist issanda töömeestest puudus hakkas tulema? Kuhu nad jäid? Mis asi nad maalt välja ajas? Põhjuseks olid sõjad väljaspool Egiptuse piire. Meie sõjaväed võitsid vaenlasi, meie vaaraod jäädvustasid oma kuulsad nimed isegi Eufrati kallastel, aga meie talupojad kandsid nagu veoloomad nende järel toitu, vett ja teisi koormaid ja surid teel tuhandete kaupa. Kättemaksuks idakõrbeis laialipuistatud luu-de-kontide eest ongi läänepoolsed liivad neelanud meie maad, ja nüüd on vaja paljude põlvkondade uskumatult suurt tööd, et Egiptuse mustmuld ta liivasest hauast uuesti välja tuua... "

"Kuulge, kuulge!" hüüdis Mefres. "See on jumal, kes kõneleb selle mehe suu läbi. Jah, meie võidukad sõjad olid Egiptusele hauaks."

Ramses ei suutnud ennast kuidagi koguda: talle paistis, et need liivamäed on langenud tema pea peale.
"Ma ütlesin," jätkas Pentuer, "et on vaja määratu suurt tööd, et Egiptusele tema endine varandus, mille sõjad on ära neelanud, välja kaevata. Kuid kas meil on jõudu seda teha?"
226
Ta astus veel mõned sammud piki amfiteatrit edasi ja erutatud kuulajad järgnesid talle. Sest ajast saadik, kui Egiptus eksisteeris, ei olnud veel keegi nii selgelt kujutanud maa hädasid, kuigi kõik nendest teadsid.
"Üheksateistkümnenda dünastia ajal oli Egiptuses kaheksa miljonit elanikku. Kui tol ajal iga inimene - naine, laps või vanamees -, oleks visanud sellele platsile ühe oatera, oleksid need terad moodustanud selle kujundi siin... "
Ta osutas käega sellele kohale õuel, kus üksteise kõrval oli kaheksa suurt ruutu, mis olid koostatud punastest türgi ubadest.
"See kujund on kuuskümmend sammu pikk ja kolmkümmend sammu lai, ja nagu te näete, vagad isad, on ta koostatud ühesugustest teradest, et näidata, et selleaegne rahvas koosnes põlistest egiptlastest. Praegu aga - vaadake!"
Ta sammus edasi ja näitas teist, erinevat värvi ruutude rühma.
"See kujund siin on samuti kolmkümmend sammu lai, kuid kõigest nelikümmend viis sammu pikk. Mispärast? Sellepärast, et temas on vaid kuus ruutu, sest praeguses Egiptuses pole enam kaheksa miljonit, vaid kõigest kuus miljonit elanikku...
Võtke arvesse ka seda, et samal ajal kui eelmine kujund koosnes ainult egiptuse punastest ubadest, on selles siin osi, mis koosnevad mustadest, kollastest ja valgetest ubadest, sest nagu meie sõjaväes, nii on ka rahva hulgas nüüd palju võõramaalasi: musti etiooplasi, kollaseid süürialasi ja foiniiklasi, valgeid kreeklasi ja liibüalasi."
Tal ei lastud lõpetada. Preestrid, kes teda kuulasid, hakkasid teda kaelustama, Mefresil voolasid silmist pisarad.
"Säärast prohvetit pole varem olnud!" kostsid hüüded.
"Ei mahu lihtsalt pähe, millal ta on jõudnud teha need arvutused!" hüüdis Hathori templi kõige parem matemaatik.
"Isad!" kostis Pentuer, "ärge mu teeneid üle hinnake. Endistel aegadel kujutati meie templites riigi majapidamist alati nõnda. Ma ainult elustasin selle, mis järeltulijate põlvkonnad on unustanud."
"Kuid andmed?" küsis matemaatik.
"Andmeid kogutakse kogu aeg, kõigis nomostes ja templites," vastas Pentuer, "üldisi kokkuvõtteid hoitakse aga kuninga lossis."
"Aga need kujundid?" ei jätnud matemaatik järele.
"Kujundid - need pole muud midagi kui põllud, mida meie maamõõtjad joonistavad juba koolis."
"Ei tea, mida selle inimese juures rohkem imetleda: kas tema
227
mõistust või tagasihoidlikkust!" ütles Mefres. "Oo, jumalad pole meid unustanud, kui meil on niisugune mees... "
Valvur templi tornis kutsus kohalolijaid palvusele.
"Ma lõpetan oma seletused õhtul," ütles Pentuer. "Praegu ma lisan ainult paar sõna. Te küsite, miks ma kasutasin kujutamiseksvil-jateri? Otsekui mullapõue heidetud viljatera igal aastal oma peremehele saaki annab, nõnda maksab ka inimene iga aasta riigikassale makse. Kui mõnes nomoses külvatakse kahe miljoni oatera võrra vähem kui endistel aastatel, siis tuleb saak tunduvalt väiksem ja peremeeste sissetulekud on kehvad. Nõnda on lugu ka riigis: kui elanikke on kahe miljoni võrra vähemaks jäänud, siis peab ka maksude laekumine vähenema."
Ramses, kes oli tähelepanelikult kuulanud, lahkus vaikides.

KOLMAS PEATÜKK

Kui preestrid ja aujärjepärija õhtul templi õuele tagasi tulid, põles seal mitusada tõrvikut, ja nii heledasti, et oli valge nagu päeval.

Mefresi märguande peale ilmus jällegi pillimeeste, tantsijannade ja nooremate preestrite rongkäik lehma peaga jumalanna Hathori kujuga. Kui kurjad vaimud olid ära aetud, jätkas Pentuer oma kõnet:

"Te nägite, pühad isad, et üheksateistkümnenda dünastia ajast saadik on meil kaduma läinud sada tuhat mõõtu maad ja kaks miljonit elanikku. Sellega on seletatav, miks riigi tulud on vähenenud kolmekümne kahe tuhande talendi võrra, nagu me kõik teame. Kuid see on ainult varaameti ja Egiptuse hädade algus. Paistab, nagu jääks Tema Majesteedile ikka veel üheksakümmend kaheksa tuhat talenti sissetulekut. Kuid ärge arvake, et vaarao nii palju tõesti saab.

Näitena jutustan ma teile, mida auväärt Herihoril läks korda avastada Jänese ringkonnas1. Üheksateistkümnenda dünastia ajal

1 Jänese ringkond - Ülem-Egiptuse XV nomos, mille pealinnaks oli Hermopolis. Selle nomose vapil oli kujutatud jänes.

elas seal kakskümmend tuhat inimest, kes maksid makse kolmsada viiskümmend talenti aastas. Praegu elab seal viisteist tuhat, kes maksavad varaametile kõigest kakssada seitsekümmend talenti. Kuid samal ajal saab vaarao kahesaja seitsmekümne asemel ainult sada seitsekümmend talenti. "Miks?" küsis auväärt Herihor. Ja kuulake, mida näitas asja uurimine.

Üheksateistkümnenda dünastia ajal oli nomoses ligi sada ametnikku, kes said aastas igaüks tuhat drahmi palka. Nüüd on sellelsamal maa-alal, hoolimata elanike arvu vähenemisest, enam kui kakssada ametnikku, kes saavad aastas igaüks kaks tuhat viissada drahmi. Asevalitseja Herihoril pole teada, kuidas on lood teistes ringkondades, kuid vaieldamatu on see, et vaarao kassa saab üheksakümne kaheksa tuhande talendi asemel aastas ainult seitsekümmend neli tuhat talenti... "

"Ütle parem - viiskümmend tuhat, püha isa," parandas teda Ramses.

"Pärast ma seletan ka selle ära," vastas preester. "Igal juhul, pea meeles, kuningapoeg, et vaarao kassa maksab praegu ametnikele kakskümmend neli tuhat talenti, kuna üheksateistkümnenda dünastia ajal maksti ainult kümme tuhat."

Sügav vaikus valitses preestrite hulgas; paljudel neist oli sugulasi riigiteenistuses ja seejuures üsna kõrge palgaga.

Pentuer oli aga järeleandmatu.

"Nüüd," jätkas ta, "kujutan ma sulle, aujärjepärija, ametnike ja rahva elu endistel aegadel ja praegu."

"Vahest ei maksaks sellega aega raisata?... Seda võib ju igaüks isegi näha... " sosistasid preestrid.

"Aga mina tahan praegu näha," ütles Ramses kindlalt.

Sosistamine lõppes.

Amfiteatri astmeid mööda laskus Pentuer alla õuele, tema järel troonipärija, ülempreester Mefres ja teised.

Nad kõik jäid peatuma pika mattidest eesriide ette. Pentueri märguande peale jooksid kohale paarkümmend noort preestrit leegitsevate tõrvikutega. Teine märguanne - ja osa eesriidest langes alla.

Juuresviibijate huultelt tõusid imestushüüded. Nende ees seisis eredasti valgustatud elav pilt, millest võttis osa saja inimese ümber.

Pilt koosnes kolmest astangust: esimesel olid kujutatud põlluharijad,

teisel ametnikud, kõige ülemisele aga, kahele lõvile, kelle pead olid käetugedeks, oli kinnitatud vaarao kuldne troon.

"Nõnda oli lugu," ütles Pentuer, "üheksateistkümnenda dünastia ajal. Vaadake põlluharijaid: nende atrade ette on rakendatud härjad või eeslid, labidad ja kõplad on neil pronksist, tähendab tugevad. Vaadake, millised pikka kasvu, ilusad inimesed! Nüüd võib sääraseid näha ainult kuninga kaardiväes - tugevad käed ja jalad, lai rind, naeratavad näod. Nad on ennast pesnud ja oma keha võidnud. Nende naised on ametis toidu või riiete valmistamisega või pesevad anumaid. Lapsed mängivad või õpivad koolis.

Tolleaegne talupoeg, nagu te näete, sõi nisuleiba, ube, liha, kala, juur- ja puuvilja, jõi õlut ja veini. Ja vaadake, kui kaunid on nende kannud ja vaagnad! Vaadake meeste tanusid, põlli ja hõlste - kõik on kaunistatud mitmevärviliste tikanditega. Veel peenemini on tikitud nende naiste särgid... Ja kas näete, kui hoolikalt on kammitud nende juuksed, millised nööpnõelad, kõrvarõngad, sõrmused, kaeja jalavõrud neil on? Need ehted valmistati pronksist ja värvilisest emailist, mõnikord ka kullast, kas või peenikese traadi näol.

Ja tõstke nüüd silmad kõrgemale, ametnikele. Neil on hõlstid seljas (aga ka talupoeg kandis samasuguseid pühapäeviti). Nad söövad samuti nagu talupojad, see tähendab lihtsaid, kuid toitvaid roogi. Ainult majariistad on neil peenemad kui talupoegadel ja nende laegastes leidub sagedamini kuldsõrmuseid. Sõidavad nad eeslitega või vankritega, mille ette on rakendatud härjad."

Pentuer plaksutas käsi ning elav pilt hakkas liikuma: talupojad ulatasid ametnikele korve viinamarjadega, odra-, herne- ja nisukot-te, kanne veini, õlle, piima ja meega, suurel hulgal metslinde, terveid kangaid valget ja värvilist riiet. Ametnikud, kes neid tooteid vastu võtsid, jätsid osa endale, kuid kõige ilusamad ja kallimad esemed andsid edasi ülespoole, trooni astmete ette. Astang, millel asus vaarao võimu sümbol, oli üleni täis kuhjatud tooteid, mis olid künka taoliselt üles laotud.

"Te näete," ütles Pentuer, "et noil ajul, kus talupojad elasid priskelt ning jõukalt, suutis vaarao kassa alamate kõiki ande vaevalt ära mahutada. Aga vaadake, mis toimub praegu."

Uus signaal - eesriide teine osa langes alla ja avanes uus pilt, mis üldjoontes kordas eelmist.

"Siin on teil praegused talupojad," hakkas Pentuer uuesti kõnelema ja ta hääles tundus erutust. "Ise on nad nagu luu ja nahk ning

sarnanevad haigetega; nad on räpased ja on isegi unustanud, mis tähendab võida ennast oliiviõliga. See-eest on aga nende seljad kepi-haavades.

Pole näha härgi ega eesleid; ja milleks neid, atra veavad naine ja lapsed. Kõplad ja labidad on puust; need ei pea kuigi kaua vastu ja töö nendega on vaevalisem. Riideid pole talupoegadel üldse, ainult naised kannavad jämedakoelisi särke, kuid nad ei näe undki neist tikandeist, millega ehtisid ennast nende vanaisad ja vanaemad.

Ja vaadake, mida meie põlluharija sööb. Mõnikord otra ja kuivatatud kala, tavaliselt aga lootoseseemneid ja ainult harukordadel ni-sukaraskit; liha, õlut ja veini ei näe ta iialgi. Te küsite, kuhu on jäänud tema majariistad, tema harilikud tarbeesemed? Mitte midagi pole tal peale veekannu. Ja teiste asjade jaoks ei leiduks ruumigi selles urus, kus ta elab...

Ärge nurisege minu üle, kui ma nüüd pööran teie tähelepanu veel mõnele asjale. Vaadake, seal on lapsi liikumata maas. Nad on surnud... Te ei kujutle, kui sagedasti sureb meie ajal talupoegade lapsi nälja ja raske töö pärast! Kuid isegi nemad, kes nii haledal kombel on hukkunud, on õnnelikumad paljudest ellujäänutest, nendest, kes satuvad ülevaataja kepi alla või lähevad nagu lambatalled foiniiklastele müügile."

Erutus pigistas Pentueril kurgu kinni; kuid pisut hinge tõmmanud, jätkas ta ega hoolinud preestrite vaikivast nördimusest.

"Nüüd vaadake ametnikke: kui prisked ja punased nad on ja kui hästi riides! Nende naised kannavad kullast käe- ja jalavõrusid ja kõrvarõngaid ja nii peeni riideid, et isegi kuningatütred võiksid neid kadestada. Talupoegadel pole näha ei härga ega eeslit, see-eest

aga reisivad ametnikud hobustel või kandetoolides. Joovad nad ainult veini, ja nimelt head veini!"

Ta plaksutas käsi, ja pilt hakkas jällegi liikuma. Talupojad ulatasid ametnikele viljakotte, puuvillakorve, veini, loomi. Kõike seda panid ametnikud nagu ennegi trooni astmete ette, kuid tunduvalt vähemal määral. Kuninga astangul ei olnud enam toodete mägesid, see-eest oli ametnike astang ülekuhjatud.

"Säärane on tänapäeva Egiptus," ütles Pentuer. "Kerjustena vaesed talupojad, rikkad kirjutajad ja riigikassa, mis pole hoopiski nii täis nagu varem. Nüüd aga... "

Ta andis märku, ja siis sündis midagi ootamatut. Kellegi käed

231

hakkasid vaarao ja ametnike platsilt vilja, puuvilja ja kangaid kokku kahmima. Kui aga toodete hulk tunduvalt vähemaks oli jäänud, hakkasid needsamad käed talupoegi, nende naisi ja lapsi kinni püüdma ja ära vedama.

Pealtnägijad vaatasid imestusega nende tundmatute röövlite kummalist tegevust. Äkki hüüdis keegi:

"Need on foiniiklased! Nemad riisuvad meid!"

"Jah, pühad isad," ütles Pentuer, "need on meie juurde sissepu-genud foiniiklaste käed. Nad riisuvad vaaraod ja kirjutajaid, talupojad aga, kui neilt enam midagi võtta ei ole, teevad orjadeks."

"Jah, nad on šaakalid, olgu nad neetud!... Välja, kurjategijad!" kisendasid preestrid. "Nemad teevad riigile kõige rohkem kurja."

Siiski, mitte kõik ei kisendanud nõnda.

Kui kära lõppes, käskis Pentuer viia tõrvikud õue teise ossa ja juhatas oma kuulajad sinna. Seal puudusid elavad pildid, aga oli korraldatud midagi tööstusnäituse taolist.

"Võtke vaevaks vaadata, pühad isad," ütles ta. "Üheksateistkümnenda dünastia ajal oli sissevedu välismaalt niisugune: Punti-maalt saime lõhnaaineid, Süüriast kulda, raudrelvi ja sõjavankreid. Ja see oli kõik. Tol ajal tootis Egiptus paljusid asju ise... Vaadake neid tohutu suuri kanne - milline vormide ja värvide mitmekesidus! Või mööblit - seda tooli näiteks, mis on kaunistatud kümnete tuhandete kulla-, pärlmutri- ja eri värvi puutükikestega. Vaadake tolleaegseid riideid: milline tikand, millised peened kangad, kui palju värvitoone! Ja pronksist mõõgad, rinnanõelad, käevõrud, kõrvarõngad! Põllutööriistad ja instrumendid! Kõike seda toodeti meil üheksateistkümnenda dünastia ajal."

Ta läks teiste asjade juurde.

"Praegusel ajal aga, vaadake, kannud on väikesed ja peaaegu ilma igasuguse ehteta, mööbel on lihtlabane, kangad jämedad ja üksluised. Mitte ühtegi meie tänapäeva toodet ei saa võrrelda endistega ei suuruse, vastupidavuse ega ilu poolest. Miks?... "

Ta astus veel mõne sammu tõrvikute valgel edasi ja jätkas:

"Siin on kaubad, mida foiniiklased meile mitmesugustest maailma maadest suurel hulgal sisse veavad: mitutkümmend sorti lõhnaõlid, värviline klaas, mööbel, toidunõud, kangad, tõllad, ehteasjad... Kõik see tuleb meile Aasiast ja me ostame.

Kas nüüd saate aru, mis moel foiniiklastel õnnestub kirjutajate ja vaarao käest teravilja, puuvilja ja kariloomi ära kiskuda? Just tänu

232

nendele võõramaa toodetele, mis on hävitanud meie käsitöölised, nii nagu rohutirtsud hävitavad taimekasvu." Preester tõmbas hinge ja jätkas:

"Kaupade hulgas, mida foiniiklased kuningale, nomarhidele ja kirjutajatele muretsevad, seisab esimesel kohal kuld. Kullakauban-dus annab kõige kujukama näite sellest laostumisest, mida aasiala-sed Egiptusele toovad. Kes võtab neilt ühe talendi, peab kolme aasta pärast kaks talenti tagasi andma. Enamasti aga võtavad foiniiklased, ettekäändel, et võlgnikule võla tasumist kergendada, temalt kolmeks aastaks rendile kaks mõõtu maad, millel elab kolmkümmend kaks inimest."

"Vaadake siia, auväärt isad," jätkas ta, näidates õue heledamini valgustatud osale. "See ruudukujuline tükk, sada kaheksakümmend sammu pikk ja niisama lai, kujutab kaht mõõtu maad. Ja see salgake mehi, naisi ja lapsi koosneb kaheksast perekonnast. Ja see kõik, nii inimesed kui maa, satub kolmeks aastaks kohutavasse orjusse. Selle aja jooksul ei ole nende omanikul - vaaraol või nomarhil - nendest mingit tulu, tähtaja lõpul aga saab ta tagasi ärakurnatud maa, ja inimestest - parimal juhul vahest kakskümmend hinge, sest ülejäänud on surnud raskete kannatuste kätte!"

Juuresolijate hulgas oli kuulda vihast nurisemist.

"Ma ütlesin, et ühe kuld talendi eest, mille ta laenuks annab, võtab foiniiklane kaks mõõtu maad, millel elab kolmkümmend kaks inimest, kolmeks aastaks rendile. Vaadake, milline tükk maad ja kui palju inimesi. Nüüd aga vaadake siia. See tükk kulda, kanamunast väiksem, on üks talent. Kas te kujutate endale, pühad isad, säärast äri ajavate foiniiklaste kogu alatust? Sel viletsal kullatükil pole mitte mingisuguseid väärtuslikke omadusi: lihtsalt kollane raske metall, mis ei roosteta, ja see on kõik. Inimene ei saa kullaga oma keha katta ega temaga nälga või janu kustutada... Kui mul oleks ka püramiidi-suurune kullarahn, ma oleksin sellegipärast samasugune kerjus nagu liibüalane, kes rändab ringi läänekõrbes, kus pole ei datleid ega vett. Ja säärase kasutu metallitüki eest võtab foiniiklane endale maatüki, mis võib toita ja katta mitu perekonda, ja pealekauba need perekonnad ise ka! Kolme aasta jooksul kasutab ta nende inimeste tööd, kes oskavad põldu künda ja seemendada, kes oskavad koguda vilja, valmistada jahu ja õlut, kududa riiet, ehitada maju ja teha mööblit... Samal ajal on vaarao või nomarh kolme aasta jooksul nende inimeste teenetest ilma. Nad ei maksa talle makse, ei kanna

233

raskusi sõjaväe vooris, vaid töötavad ahne foiniiklase heaks. Te teate, auväärt isad, et praegu ei möödu ühtki aastat, millal ühes või teises nomoses ei puhkeks mäss taluinimeste hulgas, kes on kurnatud näljast, nõrkevad tööst ja kannavatad peksu all. Osa neid inimesi hukkub, teine osa satub kivimurdudesse, ja riigis jääb elanikke üha vähemaks ning vähemaks ainuüksi sellepärast, et keegi foiniiklane andis kellelegi tüki kulda! Kas suuremat häda on võimalik kujutleda? Kas säärastes tingimustes ei pea Egiptus aasta-aastalt rohkem kaotama maad ja inimesi? Õnnestunud sõjad laostasid meie maa ja foiniikia kullakaubandus teeb talle lõplikult otsa peale."

Preestrite nägudel oli märgata rahulolu: neile oli meeldivam kuulata märkusi foiniiklaste salakavaluse kohta kui toreduse kohta, mida lubavad endale kirjutajad.

Pentuer tegi pausi ja pöördus siis aujärjepärija poole.

"Juba mõne kuu jooksul," ütles ta, "küsid sina, jumalasulane Ramses, murega, miks on kuninga sissetulekud vähenenud. Jumalate tarkus on sulle tõestanud, et mitte ainult riigikassa ei jää tühjaks, vaid ka sõjavägi väheneb, ja et need kuninga võimsuse mõlemad al-likad kuivavad kokku ka edaspidi. Ja see lõpeb Egiptuse täieliku laostumisega, kui taevad ei saada Egiptusele käskijat, kes peatab nende hädade voolu, mis juba mitusada aastat ujutab üle su maad. Kui meil oli palju maad ja rahvast, oli vaarao varalaegas täis. Tähendab, on vaja kõrbe käest tagasi võita viljakad maad, mis ta meilt ära on kiskunud, rahvalt aga võtta ära koorem, mis teda nõrgestab ja rahva arvu vähendab."

Preestrid läksid ärevile, kartes, et Pentuer hakkab jälle kõnelema kirjutajatest.

"Sa nägid, kuningapoeg, omaenda silmaga, ja kõik nägid, et niikaua kui rahvas oli toidetud, terve ja rahul, oli kuninga varalaegas täis. Kui aga rahvas vaesemaks jäi, kui põlluharija naised ja lapsed pidid ennast adra ette rakendama, kui nisu ja liha hakkasid asendama lootoseseemned, jäi vaeseks ka riigikassa. Ja kui sa tahad viia riigi selle võimsuseni, mis tal oli enne üheksateistkümnenda dünastia sõdasid, kui sa soovid, et vaaraol, tema kirjutajail ja sõjaväel oleks kõike küllalt, siis kindlusta maale pikaajaline rahu ja rahvale jõukus. Söögu täiskasvanud inimesed jälle liha ja kandku tikitud riideid, lapsed aga, selle asemel et puuduses ägada ja üle jõu käiva töö all surra, mängigu või õppigu koolis. Pea meeles ka seda, et Egiptus kannab oma rinnal mürgist madu."

234

Juuresviibijad kuulasid uudishimu ning hirmuga.

"Madu, kes imeb rahva verd, kes võtab nomarhide käest nende mõisad ja vähendab vaarao võimu, on foiniiklased."

"Kihutagem nad välja!" kisendasid kohalolijad. "Ärgem maks-kem neile võlgu, ärgem laskem sisse nende kaupmehi ega võtkem vastu nende laevu!"

Neid rahustas ülempreester Mefres, kes pöördus Pentueri poole, pisarad silmis.

"Ma ei kahtle," ütles ta, "et sinu suu läbi kõneleb jumalanna Hathor, mitte ainult sellepärast, et inimene ei saa olla nii tark ja kõiketeadja nagu sina, vaid ka sellepärast, et ma nägin su pea kohal kahe sarve kujulist hiilgust. Tänan sind nende tarkade sõnade eest, mille-ga sa hajutasid meie teadmatuse. Õnnistan sind ja palun jumalaid, et nad teeksid sinust minu järglase!"

Heakskiiduhüüded, mis ei tahtnud kaua vaikida, toetasid templi kõrgeima aukandja soovi. Preestrid olid seda enam rahul, et seni rippus nende kohal oht, et Pentuer teist korda kirjutajate küsimust puudutab. Aga tark ilmutas tagasihoidlikkust: ta osutas riigi sügavale sisemisele haavale, kuid ei rebinud seda lahti ja teenis seega ära üldise poolehoiu.

Ramses ei tänanud Pentueri, vaid tõmbas ainult tema pea oma rinnale. Ükski ei kahelnud aga, et suure prohveti jutlus oli aujärjepärija hinge vapustanud ja poetanud sinna seemne, millest võib-olla kasvab Egiptuse kuulsus ja õnn.

Järgmisel päeval päikese tõusu ajal lahkus Pentuer kellegagi jumalaga jätmata templist ja sõitis ära Memfisesse.

Ramses vaikis mitu päeva: ta istus kongis või jalutas varjulistes vahekodades ja mõtles. Temas toimus sügav sisemine töö.

Sisuliselt võttes ei olnud Pentuer ütelnud midagi uut: kõik kaebasid maa ja rahvaarvu kahanemise üle Egiptuses, talurahva vaesuse üle, kirjutajate kuritarvituste ja foiniiklaste riisumise üle. Kuid prohveti jutlus viis kuningapoja senised katkendlikud kujutlused ühte süsteemi, andis neile nähtava kuju ja valgustas paremini mõningaid fakte.

Pentueri sõnad foiniiklaste kohta täitsid teda suure kohkumisega. Ramses polnud seni mõistnud, kui suur on kahju, mida see rahvas tema maale teeb. Ta kohkumine oli seda suurem, et ka tema ise oli osa oma talupoegi Dagonile rendile andnud ja oma silmaga näi-nud, kuidas liigkasuvõtja neilt makse välja pressis.

235

Kuid sellel mõttel tema isiklikest suhetest foiniikia liigkasuvõtjatega oli ootamatu tulemus: Ramses ei tahtnud foiniiklasi meenutada. Niipea kui ta hinges tärkas viha nende inimeste vastu, summutas selle otsekohe häbitunne; ta ise oli ju mingil moel nende abiline.

See-eest sai aga troonipärija väga hästi aru, kui hukatuslikult mõjub riigile rahvaarvu ja maa kahanemine, ja oma üksildaste mõtiskluste ajal koondusid kõik tema mõtted just sellele küsimusele.

"Kui meil oleksid need kaks miljonit inimest," arutles ta endamisi, "kelle Egiptus on kaotanud, siis võiks nende abiga nii viljakad maad kõrbelt tagasi võita kui ka nende pindala isegi suurendada. Ja siis, hoolimata foiniiklastest, elaksid meie talupojad paremini ning riigi tulud kasvaksid. Aga kust võtta inimesi?"

Juhus näitas talle kätte vastuse. Ükskord õhtul, kui ta jalutas templi aias, kohtas Ramses orjade salka, keda kindral Nitager oli idapiiril vangi võtnud ja jumalanna Hathorile saatnud. Nad paistsid silma hea kehaehituse poolest, tegid rohkem tööd kui egiptlased, ja kuna neid hästi toideti, olid nad isegi oma saatusega rahul.

Neid nähes valgustas aujärjepärijat otsekui välk uus mõte ja ta pidi erutusest lausa meeletuks minema. Egiptusele oli vaja inimesi, palju inimesi, sadu tuhandeid, isegi miljon, isegi kaks miljonit. Ja seal nad on, need inimesed! On vaja ainult tungida Aasiasse, kõik, kes teel vastu tulevad, kinni võtta ja Egiptusesse saata. Ja sõda mitte enne lõpetada, kuni igal egiptuse talupojal on oma ori.

Nõnda tärkas ta peas lihtne ja suurejooneline plaan, mille teostamine pidi andma inimesi riigile, abilisi talupoegadele ja tühjendamatu tuluallika vaarao laekale.
Ramses oli vaimustuses. Kuid järgmisel päeval ärkas ta hinges uuesti kahtlus.
Pentuer oli rõhutanud eriti energiliselt, ja veel varem oli sellest rääkinud Herihor, et Egiptuse hädade allikaks olid võidukad sõjad. Ja sellest pidi järeldama, et uued sõjad ei tule kasuks tema õitsengule.
"Nii Pentuer kui Herohor on suured targad," mõtles aujärjepärija. "Kui nemad sõda kahjulikuks peavad ja kui suur preester Mefres ja teised preestrid nõndasamuti mõtlevad, siis on sõda võib-olla tõesti ohtlik ettevõte. See arvamine peaks olema õige, kui seda toetab nii palju tarku ja pühi mehi."
Aujärjepärija kurvastas sügavasti. Ta oli välja mõtelnud lihtsa
236
abinõu, kuidas Egiptust langusest välja juhtida, samal ajal aga kinnitavad preestrid, et just sõjad võivad riigi lõplikult hukatusse viia...
Preestrid - kõige targemad ja pühamad mehed!
Kuid varsti juhtus asi, mis kõigutas pisut aujärjepärija usku preestrite tõearmastusse, või õigemini - äratas temas endise umbusu nende vastu.
Ta oli kord ühe arstiga raamatukogusse minemas. Tee sinna viis läbi kitsa pimeda koridori. Aujärjepärija krimpsutas nägu ia ei tahtnud astuda üle läve.
"Seda teed ma ei lähe," ütles ta.
"Miks?" küsis tema kaaslane imestades.
"Kas sa ei mäleta, püha isa, et koridori lõpus on maa-alune ruum, kus keegi reetur julmalt surnuks piinati."
"Ahaa!" tuli preestril meelde. "Sa mõtled keldrit, kuhu me enne Pentueri jutlust sulaksaetud tõrva valasime."
"Ja surmasime inimese!"
Arst naeratas. See oli paks, heasüdamlik ja elurõõmus mees.
Nähes Ramsese meelepaha, oli ta pisut kohmetunud ja ütles:
"Jah, pühi saladusi ei tohi muidugi välja anda. Iga suurema püha talituse eel meenutame seda tulevastele preestritele... "
Tema jutu toon paistis Ramsesele kummalisena ja ta palus arsti, et see räägiks selgemini.
"Saladust välja anda ma ei tohi," vastas teine, "aga kui sina, käskija, tõotad seda hoida, siis ma jutustan sulle ühe loo."
Ramses oli nõus ja teine hakkas jutustama.
"Keegi egiptuse preester, käies Arami1 paganate templites, kohtas hästi toidetud ja oma saatusega nähtavasti rahul olevat meest, kes oli väga kehvalt riides. "Seleta mulle," küsis preester lõbusalt kerjuselt, "miks on sinul, kuigi sa nähtavasti oled vaene, säärane nägu, nagu poleks sa halvemini toidetud kui templi eestseisja?" Mees vaatas ringi, kas neid keegi ei kuule, ja ütles: "Sellepärast, et mul on väga hale hääl ja ma olen selle templi juures ametis patusena, kes kannatab piinu. Kui rahvas jumalateenistusele koguneb, ronin ma keldrisse ja pistan oigama ning kisendama, nagu jõud kannab. Selle eest toidetakse mind aasta ringi väga hästi, iga piinapäeva eest aga antakse kann õlut." Nii tehakse paganlikul Arami maal," lõpetas preester sõrme huultele tõstes. "Pidage meeles, Kõrgus, mis te mulle

1 Aram - maa Põhja-Mesopotaamias Eufrati lagendikul.
237
lubasite, ja mõtelge meie sulaksaetud tõrvast, nii nagu ise heaks arvate."
See jutt erutas Ramsest. Tõsi küll, kergendustundega sai ta teada, et templis polnud inimest surnuks piinatud, kuid temas ärkasid endised kahtlustused preestrite suhtes.
Et preestrid lihtrahvast petavad, selles Ramses ei kahelnud. Juba siis, kui ta alles preestrikoolis õppis, oli ta näinud püha Apise-härja rongkäike. Rahvas uskus, et Apis on see,

kes juhib preestreid, aga ometi teadis iga õpilane, et jumalik loom läheb sinna, kuhu preestrid teda ajavad.

Mine tea, kas polnud kogu Pentueri jutlus samasugune "Apise rongkäik", mis oli määratud eriti tema jaoks. On ju nii kerge puistata maha mitmevärvilisi ube, ja elavaid pilte lavastada pole ka kes teab kui raske. Ta oli näinud kaugelt suurejoonelisemaid etendusi -kas või Osirise võitlust Setiga, millest võttis osa mitusada inimest. Ja kas see kõik polnud pettus, mille olid välja mõtelnud preestrid? Etendus öeldi olevat jumalate võitlus, tegelikult oli aga tegemist kostümeeritud inimestega. Osiris hukkus võitluses, kuigi preester, kes mängis Osirist, oli terve nagu ninasarvik. Mis imesid seal kõik ei näidatud: vesi vahutas, kõu kärkis, välgud sähvisid, maa värises ning purskas tuld... ja see kõik oli pettus. Miks pidi siis Pentueri etendus tõsi olema?

Muide, aujärjepärijal oli kindlaid tähelepanekuid, et teda petetakse. Juba keldris oigav mees, keda preestrid näiliselt tõrvaga üle kallavad, oli pettus. Aga see polnud nii tähtis. Tähtsam oli see, milles Ramses mitmel juhul veenduda võis, et Herihor ei taha sõda. Mefres ei taha samuti sõda, Pentuer aga on ühe abiline ja teise lemmik.

Aujärjepärija hinges käis võitlus. Kord paistis talle, et ta saab kõigest aru, sealsamas mattus kõik uttu. Kord oli ta täis lootust, sealsamas ei uskunud millessegi. Ta meeleolu vaheldus iga tund, iga päev: kord hõljus ta kõrgel, kord sattus meeleheitesse, nii nagu tõuseb ja langeb vesi Niiluses.

Aegamööda hakkas Ramses siiski saavutama tasakaalu ja selleks ajaks, kui oli vaja templist lahkuda, oli tal juba välja kujunenud kindel arvamine asjadest.

Esiteks oli talle selgeks saanud see, et Egiptus vajab maad ja inimesi. Teiseks, et kõige lihtsam viis inimesi saada on sõda Aasiaga.

Kuid Pentuer oli talle tõestanud, et sõda võib riigi hädasid ainult

238

suurendada. Ja niisiis tekkis uus küsimus, kas ta kõneles tõtt või valetas.

Mõte, et preester võis kõnelda tõtt, ajas aujärjepärija meeleheitele, sest muud abinõu riigi heaolu tõstmiseks kui sõda ta ei leidnud. Ilma sõjata jääb Egiptuse rahvaarv iga aastaga väiksemaks ja vaarao kassa võlad suurenevad. Ja kõik see lõpeb mingi kohutava katast-roofiga, mis võib tulevasele valitsejale saatuslikuks saada.

Aga kui Pentuer valetas? Kuid milleks? Nähtavasti andsid talle seda nõu Herihor, Mefres ja kogu preestrite seisus. Kuid miks on nad sõja vastu, mis kasu neil sellest on? Iga sõda toob ju preestritele ja vaaraole suuri rikkusi?

Kas võisid preestrid teda petta nii tähtsas asjas? Tõsi küll, nad kasutavad sagedasti pettust, kuid mitte nii tähtsates asjades ja mitte siis, kui jutt on riigi tulevikust ja olemasolust. Ei saa ka ütelda, et nad alati petaksid. Nad seisavad ju jumalate teenistuses ja suurte salaasjade valvel. Nende templites elavad vaimud, milles Ramses veendus juba oma esimesel siinviibimise ööl. Aga kui jumalad keelavad mittepühitsetuil läheneda oma altarile ja nii hoolega kaitsevad templeid, miks nad siis ei kaitse Egiptust, oma suurimat pühadust?

Kui Ramses mõni päev hiljem pärast pidulikku jumalateenistust ja preestrite õnnistustest saadetuna Hathori templist lahkus, piinasid teda kaks küsimust:

Kas sõda Aasiaga võiks tõesti Egiptusele kahju tuua?

Kas preestrid selles küsimuses tõesti võivad teda, aujärjepärijat, petta?

NELJAS PEATÜKK

Aujärjepärija oli teel Bubastisesse, Habu nomose kuulsasse pealinna. Ta sõitis ratsa, mõne ohvitseri saatel.

Oli möödumas paoni- ja algamas epifi-kuu (aprill-mai). Päike käsi kõrgelt, kuulutades Egiptusele raske, kuuma aastaaja saabumist. Mitu korda oli juba olnud hirmsat kõrbetuult. Inimesi ja loomi

nõrkes kuuma kätte, rohule ja puudele langes hall tolm, mis tapab kõik taimed.

Rooside lõikus oli lõppenud ja nüüd toodeti neist õli, teravili ja ristikhein olid põllult koristatud. Vahetpidamata ammutasid kaevu-vinnad rammusat vett, et niisutada välju ja valmistada neid ette uueks külviks. Viigipuuviljade ja viinamarjade kogumine oli algamas. Niiluse vesi kahanes, kanalid olid jäänud madalaks ja haisesid. Õhk oli kogu maal täis peent tolmu, taevast aga langesid alla kõrvetavad päikesekiirte vood.

Sellest hoolimata oli aujärjepärija väga rahul. Patukahetseja elu templis oli teda ära tüüdanud; ta tundis igatsust pidustuste, naiste, kärarikka lõbusa elu järele.

Maakoht oli siin lausk ja kanalitest läbi lõigatud, kuid üpris maaliline. Habu nomoses ei elanud põlised egiptlased, vaid vahvate hüksoslaste järeltulijad, kes omal ajal olid Egiptuse vallutanud ja teda mitusada aastat valitsenud.

Puhastverd egiptlased põlgasid neid väljakihutatud vallutajate järglasi. Ramses aga nägi neid hea meelega. Need olid pikka kasvu tugevad inimesed, uhke ja mehise hoiakuga. Nad ei heitnud põrmu aujärjepärija ja ohvitseride ees nagu egiptlased, vaid silmitsesid kõrgest soost noori inimesi ilma vaenulikkuseta, kuid ka ilma hirmuta. Nende turjadel polnud näha kepihoopide arme; kirjutajad natuke kartsid neid, teades, et hüksoslane vastab löögile löögiga ja mõnikord isegi tapab selle, kes talle liiga teeb. Peale selle seisid hüksosla-sed vaarao kaitse all, sest nende piirkond andis kõige paremaid sõdureid.

Sedamööda kuidas jõuti linna lähedale, mille templid ja paleed paistsid tolmupilvede tagant nagu läbi suitsu, muutus ümbrus üha elavamaks. Mööda laia maanteed ja naabruses asuvaid kanaleid veeti kariloomi, nisu, puuvilja, veini, lilli, teravilja ja paljusid muid igapäevases elus vajalikke kaupu. Inimeste ja kaupade vool, mis suundus linna poole, tihe ja kärarikas nagu Memfise all suurte pühade eel, oli neis paigus tavaliseks nähtuseks. Bubastise ümber valitses aasta ringi turulärm, mis vaikis ainult öösi.

Selle põhjus oli lihtne: linn oli kuulus Astarte iidse templi poolest, mis meelitas palverändureid ligi kogu Lääne-Aasiast. Võib liialdamata ütelda, et Bubastise ees viibis iga päev telkides ja lageda taeva all kuni kolmkümmend tuhat võõramaalast: sašuusid ehk araablasi, foiniiklasi, juute, viliste, hatte, assüürlasi ja teisi. Egiptuse valitsus

suhtus heatahtlikult palveränduritesse, kes tõid talle tunduvat tulu. Preestrid talusid neid, naabernomoste elanikud aga kauplesid nendega elavalt.

Juba tunni tee linnast eemal hakkas paistma sissesõitnute savion-ne ja telke, mis olid palja maa peale üles löödud. Sedamööda kuidas Bubastisele lähemale jõuti, kasvas nende arv üha ja teel tuli üha sagedamini vastu nende ajutisi asukaid. Mõned valmistasid lahtise taeva all toitu, mõned tunglesid poodide ümber, kus müüdi lakkamatult saabuvaid kaupu, mõned suundusid tervete rongkäikudena templi poole. Siin ja seal näitasid oma kunsti loomade dresseerijad, madude taltsutajad, jõumehed, tantsijannad ja silmalummutajad, kogudes rahvast enda ümber.

Kogu selle rahvahulga kohal valitses kuumus ja lakkamatu kära.

Linnaväravate ees võtsid Ramsest vastu tema õukondlased, samuti Habu nomarh ametnikega. Kuid vastuvõtt oli niivõrd jahe, et aujärjepärija sosistas imestusega Tutmosisele:

"Miks te vaatate mu peale nii, nagu oleksin ma tulnud süüdlasi otsima ja karistama?"

"Sellepärast, et sul on niisugune välimus," vastas tema lemmik, "nagu oleksid sa kogu aeg jumalate juures viibinud."

Tal oli õigus. Kas askeetlik eluviis või õpetatud preestrite seltskond, aga võib-olla ka pikad mõtisklused olid Ramsest muutnud. Ta oli jäänud kõhnaks, silmade ümber olid tekkinud varjud, näoilme oli muutunud tõsiseks, kehahoid väärikaks. Mõne nädalaga oli ta läinud mitu aastat vanemaks.

Linna ühel peatänaval oli nii suur rahvatung, et politseinikud pidid aujärjepärijale ja tema kaaskonnale teed tegema. Rahvahulk teda ei tervitanud ja poleks nagu märganudki; inimesed olid kogunenud ühe väikese palee ümber ja ootasid kedagi.

"Mis siin lahti on?" küsis Ramses nomarhilt. Ta oli rahva ükskõiksusest ebameeldivalt puudutatud.
"Siin elab Hiram," vastas nomarh, "Tüürose vürst. Halastaja südamega inimene. Ta jagab iga päev armuande ja sellepärast jooksevad kerjused siia kokku."
Aujärjepärija pöördus hobuse seljas ringi, vaatas ja ütles:
"Ma näen siin vaarao töölisi. Kas ka nemad tulevad foiniikia ra-hamehe juurde armuandide järele?"
Nomarh ei vastanud selle peale midagi. Õnneks olid nad valitsuse lossi juurde jõudmas ja Ramses unustas Hirami.
241
Pidustused troonipärija auks kestsid mitu päeva. Kuid neil pidustustel ei olnud õiget rõõmu ja mitu korda juhtus ebameeldivaid intsidente.
Kord hakkas üks aujärjepärija naisterahvaist, kui ta Ramsese ees tantsis, nutma. Ramses embas teda ja küsis, mis tal viga on.
Esmalt ei tahtnud naine vastata, kuid peremehe lahkusest julgus-tatuna ütles, silmad vees:
"Käskija! Mina ja minu sõbrannad, me kõik oleme pärit suurtsugu perekondadest, me kuulume sulle ning meile peaks osutatama austust... "
"Arusaadav," vastas kuningapoeg.
"Samal ajal aga piirab sinu laekur meie kulutusi. Ta tahab meil isegi toatüdrukud ära võtta, aga ilma nendeta ei saa me ennast pesta ega juukseid kammida."
Ramses kutsus laekuri, ähvardas teda kangesti ja käskis täita kõik kõrgestisündinud naiste nõudmised.
Laekur langes asevalitseja ette põlvili ja lubas anda neile kõik, mis nad nõuavad.
Mõni päev hiljem puhkesid korratused lossi orjade keskel, kes kaebasid, et neid on veinist ilma jäetud.
Aujärjepärija käskis neile veini välja anda. Kuid järgmisel päeval sõjaväeparaadi ajal ilmus tema juurde sõjaväe delegatsioon kõige alandlikuma kaebusega selle kohta, et neil on vähendatud liha ja leiva portsjoneid.
Aujärjepärija tegi ka sel puhul korralduse, et palujate nõudmised rahuldataks. Kuid peagi äratas teda hommikul vali kisa otse lossi väravate ees. Ramses küsis, milles asi seisab. Korrapidaja-ohvitser seletas, et kuninga töömehed on kokku kogunenud ja nõuavad saa-matajäänud palka.
Kutsuti laekahoidja ja Ramses kargas talle vihaselt kallale.
"Mis teil siin toimub?" kärkis ta. "Sellest ajast peale, kui ma siia jõudsin, ei möödu päevagi, kus mulle ei kaevataks ülekohtu pärast. Kui asi nii peaks jätkuma, lasen ma juurdluse ette võtta ja teen lõpu teie varastamisele!"
Laekur langes värisedes silmili ja oigas:
"Löö mind maha, isand, kuid mis mina saan teha, kui sinu kassa, sinu aidad ja karjaaiad on tühjad?"
Hoolimata oma kangest vihast sai asevalitseja aru, et laekahoidja polegi võib-olla süüdi. Ta käskis tal lahkuda ja kutsus Tutmosise.
242
"Kuuled sa," pöördus ta oma lemmiku poole, "siin toimub asju, millest ma aru ei saa ja millega ma pole harjunud: minu orjad, sõdurid ja kuninga töölised ei saa palka kätte, minu naisterahvastel piiratakse kulutusi. Kui ma aga küsisin laekurilt, mis see peab tähendama, vastas ta, et meil pole midagi varalaekas ega karjaaedades."
"Ta kõneles tõtt."
"Kuidas?" sähvas Ramses. "Minu teekonna jaoks määras kuningas kakssada talenti kaupades ja kullas. Kas see kõik on tõesti juba
ära kulutatud?"
"Jah," vastas Tutmosis.

"Kuidas? Mille peale?" sai asevalitseja pahaseks. "Kogu teel võtsid meid ju nomarhid enda pool vastu?" "Aga me maksime neile selle eest."

"Tähendab, nad on kelmid ja vargad, kui teevad näo, nagu võtaksid meid külalistena vastu, pärast aga riisuvad paljaks!" "Ära vihasta," ütles Tutmosis, "ma seletan sulle kõik."

"Istu."

Tutmosis istus ja alustas:

"Kas sa tead, et ma juba kuu aeg saan süüa sinu köögist, joon veini sinu kannudest ja kannan sinu riideid?" "Sul on selleks õigus."

"Kuid varem ei teinud ma seda kunagi. Ma elasin, rõivastusin ja lõbutsesin enda arvel, et mitte koormata sinu kassat. Tõsi küll, sa maksid kaunis sagedasti minu võlgu, kuid see oli ainult osa mu kulutustest."

"Ei tasu meenutada võlgu."

"Samasuguses olukorras," jätkas Tutmosis, "on enam kui kümme suurtsugu noormeest sinu õukonna juures. Et sinu maja hiilgust toetada, elasid nad enda arvel. Nüüd elavad nad sinu arvel, sest neil endil pole midagi."

"Ma tasun neile kord," poetas Ramses vahele.

"Niisiis," jätkas Tutmosis, "me ammutame sinu laekast, sest selleks sunnib meid häda, ja sedasama teevad nomarhid. Kui nad suudaksid, korraldaksid nad sulle pidusööke ja vastuvõtte enda arvel. Aga kui pole, mille eest pidutseda, siis ollakse sunnitud sellest loobuma. Kas sa ka nüüd veel nimetaksid neid varasteks?"

Ramses jäi mõttesse ja hakkas käima mööda tuba.

"Jah, ma süüdistasin neid liiga kiiresti," vastas ta. "Viha pimestas mu silmi. Aga ma siiski ei taha, et minu õukondlased, sõdurid ja

243

töölised kannataksid ülekohtu all. Kuid et minu tagavarad on otsas, siis on tarvis teha laenu. Sajast talendist, ma mõtlen, peaks aitama? Kuidas sina arvad?"

"Mina arvan, et sadat talenti ei anna meile keegi laenuks," vastas Tutmosis vaikselt.

Asevalitseja heitis talle kõrgi pilgu.

"Kas nõndaviisi vastatakse vaarao pojale?" küsis ta.

"Võid mind minema kihutada," ütles Tutmosis kurval häälel, "kuid ma kõnelesin tõtt. Praegu ei anna meile keegi laenu, sest ei ole, kes annaks."

"Aga Dagon?" imestas aujärjepärija. "Kas tema ei ole enam minu koja juures? On ta ehk surnud?"

"Dagon on Bubastises küll, kuid ta viibib koos teiste foiniikia kaupmeestega päevade kaupa palvetades ja pattu kahetsedes Astarte templis."

"Millest ta äkki nii jumalakartlikuks on läinud? Kas sellepärast, et mina templis olin, peab ka mu pankur vajalikuks jumalatega kõnelda?"

Tutmosis niheles taburetil.

"Foiniiklased," ütles ta, "on ärevuses, on lausa vapustatud teadetest... "

"Mille kohta?"

"Keegi on jutu lahti lasknud, et kui sina troonile astud, kihutatakse foiniiklased maalt välja ja nende varandus konfiskeeritakse riigi kasuks."

"Noh, selleni on neil veel palju aega," lausus aujärjepärija muiates.

Tutmosisel oli niisugune nägu, nagu tahaks ta midagi ütelda, kuid ei julge.

"Käivad kuuldused," sõnas ta lõpuks häält madaldades, "et kuninga tervis, - elagu ta igavesti! - on tugevasti kõikuma löönud."

"See on vale!" katkestas kuningapoeg teda ärevuses. "Mina teaksin sellest."

"Aga ometi palvetavad preestrid salaja vaarao tervekssaamise eest," sosistas Tutmosis. "Ma tean seda kindlalt."

Ramses oli vapustatud.

"Mis!" hüüdis ta. "Mu isa on raskesti haige, preestrid peavad jumalateenistusi, ja mina ei tea sellest tänapäevani midagi?"

"Räägitakse, et kuninga haigus võivat kesta terve aasta."
244
Ramses tõrjus käega.
"Ah, sa kuulad muinasjutte ja ajad mind ärevile. Räägi mulle parem foiniiklastest, sest see on huvitavam."
"Ma olen kuulnud ainult nii palju, nagu kõik teisedki: et sina olevat templis viibides veendunud foiniiklaste kahjulikkuses ja andnud vande nad minema kihutada."
"Templis?" kordas aujärjepärija. "Kes võiks teada, milles ma veendusin ja missuguse otsuse ma tegin templis?"
Tutmosis kehitas õlgu ja ei ütelnud midagi.
"Kas isegi seal on äraandjaid?" sosistas troonipärija. "Kutsu Da-gon minu juurde," ütles ta kuuldavalt, "ma pean leidma nende tühjade juttude allika ja neile piiri panema."
"Ja hästi teed, käskija," vastas Tutmosis, "sest kogu Egiptus on ärevil. Juba praegu pole enam kedagi, kelle käest raha laenata, kui aga need jutud liikuma jäävad, siis jääb kogu kaubandus seisma. Meie aristokraatia on vaesunud ja väljapääsu sellest olukorrast pole näha. Ja ka sinu õu, isand, kannatab igas asjas puudust. Veel kuu aega, ja seesama võib juhtuda ka kuningakojaga... "
"Vaiki," katkestas teda Ramses, "ja kutsu kohe Dagon minu juurde!"
Tutmosis tegi kähku minekut. Kuid liigkasuvõtja ilmus asevalitseja juurde alles õhtul. Tal oli seljas valge hitoon musta palistusega.
"Kas sa oled hulluks läinud?" hüüdis aujärjepärija, kui nägi teda säärases riietuses. "Ma teen su kohe lõbusaks! Mulle on otsekohe vaja sada talenti. Mine ja ära näita oma nägu enne, kui sa pole seda asja korda ajanud!... "
Kuid liigkasuvõtja kattis näo kätega ja puhkes nutma.
"Mis see siis tähendab?" küsis aujärjepärija ärritatult.
"Isand," vastas Dagon põlvili laskudes, "võta kõik mu varandus, müü ära mind ja minu pere, võta kõik, võta isegi elu... Kuid sada talenti! Kust ma peaksin võtma praegu säärase summa? Seda pole ei Egiptuses ega Foiniikias... " ütles ta nuuksete vahel.
Aujärjepärija kukkus naerma:
"Set on sind ära eksitanud, Dagon! Kas ka sina võisid uskuda, et ma tahan teid välja ajada?"
Liigkasuvõtja langes teist korda ta jalgade ette.
"Kust mina võin teada? Mina olen lihtne kaupmees ja sinu ori. Ja ühest kuust on küllalt, et kõik läheks käest, nii mu elu kui varandus."
245
"Sa seleta mulle, mida see tähendab?" küsis aujärjepärija kannatust kaotades.
"Ma ei tea, mis sulle ütelda. Ja kui teaksingi, siis on mu huultele pandud suure vaikimise pitser... Praegu ma ainult palvetan ja valan pisaraid."
"Kas ka foiniiklased palvetavad?" mõtles Ramses.
"Kuigi mul pole jõudu osutada sulle mingit teenet," jätkas Dagon, "siis ma annan sulle vähemalt head nõu: siin, Bubastises, elab kuulus Tüürose vürst Hiram, vana, tark ja väga rikas mees. Kutsu tema enda juurde ja küsi temalt sada talenti. Võib-olla osutab ta sulle selle teene... "
Ilma et ta Dagonilt midagi oleks saavutanud, laskis Ramses ta minema ja lubas saata saadikud Hirami juurde.

VIIES PEATÜKK

Järgmisel hommikul külastas Tutmosis arvuka ohvitseridest ja õu-ondlastest koosneva kaaskonnaga Tüürose vürsti ja kutsus teda aujärjepärija poole.

Keskpäeval ilmus Hiram paleesse, lihtsas kandetoolis, mida kandsid kaheksa egiptlasest kerjust, kes said temalt armuande. Teda ümbritsesid kõige tähtsamad foiniikia kaupmehed ja rahvahulk, kes iga päev kogunes tema maja juurde.

Teatava imestusega võttis Ramses vastu selle imponeeriva hoiakuga rauga, kelle silmis säras mõistus. Hiramil oli seljas valge hõlst, peas kuldvõru. Ta tegi aujärjepärijale väärika kummarduse, sirutas käed tema pea kohale ja lausus mõned õnnistussõnad. Juuresviibijad olid sügavasti liigutatud.

Kui asevalitseja oli talle tugitooli osutanud ja õukondlastel lahkuda käskinud, ütles Hiram:

"Isand! Eile teatas mulle sinu sulane Dagon, et sul on vaja sada talenti. Ma saatsin sedamaid oma käskjalad Sabne-Chetamisse, Sethroesse[1], Pi-Utosse ja teisesse linnadesse, kus seisavad Foiniikia

1 Sethroe - asus arvatavasti Alam-Egiptuse XIV nomoses Mensale järve kaldal Delta kirdeosas.

laevad, käsuga lossida kõik kaubad ja arvan, et mõne päeva pärast saad sa selle väikese summa."

"Väikese!" muigas kuningapoeg. "Sa oled õnnelik, vürst, kui võid sadat talenti väikeseks summaks nimetada."

Hiram vangutas pead.

"Sinu vanaisa, igavesti elav Ramesses-sa-Ptah[1]," ütles ta pärast hetkelist vaikust, "arvas mind oma sõpruse vääriliseks. Ma tunnen sinu püha isa - elagu ta igavesti! - ja püüan teda isegi palgest palgesse näha saada, kui mind ligi lastakse... "

"Mis sind siis selles kahtlema sunnib?" katkestas teda kuningapoeg.

"On inimesi, kes ühtesid lasevad Tema Majesteedi juurde ja teisi ei lase," vastas külaline. "Kuid nendest ei tasu rääkida. Sina, kuningapoeg, pole selles süüdi ja seepärast ma julgen, kui sinu isa ja vanaisa vana sõber, esitada sulle ühe küsimuse."

"Ma kuulan."

"Mis see tähendab, et aujärjepärija, vaarao asevalitseja, on sunnitud laenama sada talenti, kui tema riigile ollakse võlgu enam kui sada tuhat talenti?"

"Kes on võlgu?" hüüdis Ramses.

"Kuidas kes? Aga maksud Aasia rahvastelt? Foiniikia on teile võlgu viis tuhat ja ma vastutan, et ta maksab, kui ei juhtu midagi ootamatut. Kuid peale Foiniikia on iisraeli rahvas võlgu kolm tuhat, vilistid ja moabi-maalased kumbki kaks tuhat, hatid kolmkümmend tuhat... Kõiki arve ma ei mäleta, kuid tean, et kokku teeb see välja sada kolm kuni sada viis tuhat talenti."

Ramses näris huuli. Ta elav nägu väljendas jõuetut viha. Ta lõi silmad maha ja vaikis.

"See on siis tõsi?" ohkas Hiram äkitselt, asevalitsejale silma vaadates. "See on siis tõsi? Vaene Foiniikia! Vaene Egiptus!"

"Millest sa kõneled?" küsis aujärjepärija kulmu kortsutades. "Ma ei saa sinu halamisest aru."

"On näha, auväärt kuningapoeg, et sa tead, millest ma kõnelen, kuna sa mu küsimusele ei vasta."

Hiram tõusis püsti, otsekui oleks kavatsenud lahkuda.

"Sellegipärast ei võta ma oma sõna tagasi. Sa saad sada talenti, mu isand."

1 Ramesses-sa-Ptah - jutt on nähtavasti Ramses Xl-ndast, kelle kroonitud nimi oli Setpen-Ptah.

Ta kummardas sügavasti, kuid asevalitseja sundis ta istet võtma.

"Sa varjad minu eest midagi, vürst," lausus ta häälel, milles tundus solvatud olekut. "Ma tahan, et sa seletaksid mulle, missugune oht ähvardab Foiniikiat ja Egiptust."

"Kas vaarao aujärjepärija seda tõesti ei tea?" küsis Hiram kõhkleval häälel.
"Mina ei tea midagi. Ma viibisin üle kuu aja templis." "Just seal võiski kõike teada saada."
"Sa jutustad mulle!" kisendas asevalitseja rusikaga lauale põrutades. "Ma ei luba kellelgi enda kulul nalja teha."
"Ma jutustan sulle, kuningapoeg, kui sa vandega tõotad, et vaikid. Kuigi ma ei suuda uskuda, et aujärjepärijale poleks sellest teada antud..."
"Sa ei usalda mind?" imestas Ramses.
"Säärases asjas nõuaksin ma tõotust isegi vaaraolt endalt," vastas Hiram kindlalt.
"Hüva. Vannun oma mõõga ja oma polgu lippude juures, et ma ei jutusta kellelegi sellest, mis sa mulle avaldad."
"Aitab," ütles Hiram. "Ma kuulan."
"Kas sa tead, kuningapoeg, mis toimub praegu Foiniikias?"
"Isegi seda ma ei tea," katkestas teda asevalitseja ärritatult.
"Meie laevad," sosistas Hiram, "sõidavad igast ilmakaarest kodumaale, et esimese märguande peale viia kogu rahvas ja ta varandus üle mere kuhugi lääne poole... "
"Mispärast?" imestas asevalitseja.
"Sellepärast, et Assüüria tahab meid vallutada."
Ramses naeris laginal.
"Kas sa oled hulluks läinud, auväärt vanake!" hüüdis ta. "As-süüria võtab Foiniikia oma valitsuse alla! Aga mis meie selle kohta ütleme? Meie, Egiptus?"
"Egiptus on juba andnud oma nõusoleku."
Kogu veri tõusis kuningapojale pähe.
"Sul on mõtted palavusega segi läinud, vanamees," ütles ta juba rahulikult. "Sa unustad ära, et niisugune asi ei saa toimuda ilma vaarao... ja minu loata."
"Küllap seegi saadakse, esialgu aga on lepingu sõlminud preestrid."
"Missugused preestrid? Kellega?"
248
"Kaldea ülempreestri Beroesiga, kuningas Assari volinikuga," vastas Hiram. "Kes Egiptuse nimel esines, seda ma ei tea kindlalt öelda, kuid arvatavasti auväärt Herihor, püha isa Mefres ja prohvet Pentuer."
Aujärjepärija kahvatas.
"Pea silmas, tüüroslane," ütles ta, "et sa süüdistad reetmises riigi kõige kõrgemaid aukandjaid."
"Sa eksid, kuningapoeg, see pole sugugi reetmine: Egiptuse kõige vanemal ülempreestril ja kuninga ministril on õigus pidada läbirääkimisi naaberriikidega. Ja pealegi, kust sa tead, et kõike seda ei tehta vaarao teadmisel?"
Ramses pidi oma südames tunnistama, et säärane leping poleks olnud riigi reetmine, vaid üksnes hoolimatus aujärjepärija vastu. Ah siis niiviisi suhtuvad preestrid temasse, kes juba aasta pärast võib saada vaaraoks! Ah sellepärast siis laitis Pentuer sõda ja Mefres toetas teda!
"Millal see leping sõlmiti? Kus?"
"Arvatavasti öösel, Seti templis Memfise lähedal," vastas Hiram. "Aga kunas see täpselt oli, seda ma ei tea, ent paistab, et sel päeval, kui sina Memfisest ära sõitsid."
"Ah, kus on lurjused!" mõtles Ramses. "Nõnda nad siis arvestavad minu kui aujärjepärijaga! Tähendab, nad petsid mind isegi siis, kui kujutasid mulle riigi olukorda! Ja keegi hea jumal sisendas mulle kahtlust juba Hathori templis!"
Pärast hetkelist hingelist võitlust ütles ta kuuldavalt:
"See ei või võimalik olla ja ma ei usu su juttu enne, kui sa pole seda tõestanud."
Tõestus tuleb," vastas Hiram. "Iga päev on oodata Bubastisesse suurt Assüüria võimumeest Sargonit, kuningas Assari sõpra. Ta tuleb siia ettekäändel, et on palverännakul jumalanna Astorethi templisse. Sargon toob kingitusi Teie Kõrgusele ja kuningale, pärast

aga sõlmite lepingu, õigemini kinnitate pitseriga seda, mis preestrid on otsustanud - hukatuseks foiniiklastele, aga võib-olla hädaks ka teile enestele."

"Ei iialgi!" hüüdis aujärjepärija. "Ja mis tasu annaks Assüüria selle eest Egiptusele?"

"Need on sõnad, mis väärivad kuningat: millega tasutakse Egiptusele? Riigile on iga leping hea, kui riik sellest kasu saab. Ja see just mind imestama panebki," jätkas Hiram, "et Egiptus on sõlminud

249

kahjuliku tehingu, sest Assüüria haarab enda kätte peale Foiniikia peaaegu kogu Aasia, teile aga jätab justkui armu pärast iisraeli rahva, vilistid ja Siinai poolsaare. Isegi teada, et sel juhul lähevad kaduma kõik andamid, mis Egiptusel saada on, ja vaarao ei saa kunagi kätte neid sada viit tuhandet talenti." Troonipärija vangutas pead.

"Sa ei tunne Egiptuse preestreid," vastas ta. "Mitte ükski neist poleks säärast lepingut vastu võtnud."

"Miks? Foiniikia vanasõna ütleb: "Parem oder aidas kui kuld kõrbes." Võib juhtuda, et Egiptus, kui ta tunneb ennast liiga nõrgana, eelistab Siinai ja Palestiina muidu kätte saada, kui et Assüüriaga sõdima hakata. Aga tead, mis mind imestama paneb... Praegu on ju kergem võita Assüüriat kui Egiptust! Assüürial on ju mingisuguseid raskusi kirdes, sõjavägesid on tal vähe ja needki pole suuremat väärt. Kui Egiptus Assüüriale kallale tungiks, purustaks ta selle, omandaks Niinive ja Babüloonia määratud aarded ning kinnitaks jäädavalt oma võimu Aasias."

"Aga kui see nõnda on, millega sa siis seletad seda lepingut?" küsis Ramses.

"Ma saaksin sellest lepingust ainult sel juhul aru... kui preestrid... kavatseksid kukutada vaarao võimu Egiptuses. Muide, selle poole püüavad nad juba sinu vanaisa ajast saadik."

"Sa ei tea ise, mis sa räägid," katkestas teda asevalitseja, kuid tundis siiski rahutust südames.

"Võib olla, et ma eksin," vastas Hiram talle teraselt silma vaadates. "Kuid kuula... "

Ta tõmbas oma tugitooli kuningapojale lähemale ja rääkis sosinal:

"Kui vaarao kuulutaks Assüüriale sõja ja selle võidaks; siis oleks tal suur ustav sõjavägi, sada tuhat saamatajäänud andamit, üle kahesaja tuhande talendi Niinivelt ja Babüloonialt, lõpuks umbes sada tuhat talenti aastas vallutatud maadelt. Säärane hiiglavarandus või-maldaks tal preestritele panditud mõisad välja osta ja teha jäädavalt lõpp nende vahelesegamisele valitsemise asjadesse."

Ramsese silmad läksid põlema. Hiram jätkas:

"Praegu aga sõltub sõjavägi Herihorist, see tähendab preestritest, ja välja arvatud palgasõdurid, pole vaaraol kellelegi toetuda. Lisaks sellele on vaarao varalaegas tühi ja suurem osa tema mõisatest kuulub templitele. Kuningas on sunnitud iga aasta, kas või juba oma

250

koja ülalpidamiseks, uusi laene tegema. Aga kuna teil foiniiklasi enam ei ole, tuleb teil võtta võlgu preestrite käest. Sel kombel vaarao - elagu ta igavesti! - kaotab kümne aasta jooksul oma viimased mõisad. Ja mis saab pärast?"

Higi tõusis Ramsese laubale.

"Niisiis, auväärt isand," jätkas Hiram, "sa näed, et preestrid ainult ühel juhul võisid vastu võtta ja olid ehk sunnitudki vastu võtma selle häbistava lepingu Assüüriaga, nimelt, kui nad tahavad alandada ja hävitada vaarao võimu. Muidu tuleb oletada, et Egiptus on nõrk ja vajab rahu iga hinna eest... "

Ramses hüppas püsti:

"Vait!" kisendas ta. "Ma eelistaksin ka kõige ustavamate teenrite äraandlikkust riigi sellisele jõuetusele! Egiptus loovutagu Aasia As-süüriale!... Aasta hiljem langeb ta ju ise nende ikke alla, sest säärast lepingut alla kirjutades tunnistab ta oma jõuetust."

Kuningapoeg hakkas ärevuses edasi-tagasi sammuma. Hiram vaatas teda osalt kahetsuse, osalt kaastundega.

Äkki jäi Ramses foiniiklase ette seisma ja lausus:
"See kõik on vale. Keegi kaval kelm on sind petnud, Hiram, ja sina jäid teda uskuma. Kui säärane leping oleks olemas, hoitaks teda kõige suuremas saladuses. Aga sinu järgi tuleb välja, et üks neljast preestrist, keda sa nimetasid, pole reetnud mitte ainult vaarao, vaid ka vandenõulased ise."
"Kuid võis ju olla keegi viies, kes nende juttu salaja pealt kuulas," tähendas Hiram.
"Ja saladuse sulle ära müüs?"
Hiram muigas.
"Mind paneb imestama," tähendas ta, "et sa pole veel kulla võimu tundma õppinud."
"Kuid meie preestritel on kulda rohkem kui sinul, kuigi sa oled rikaste rikas."
"Aga minagi ei ütle ära ülearusest drahmist. Ja milleks peaksid teised talente loopima?"
"Nemad on jumalate teenrid," vaidles aujärjepärija tuliselt vastu. "Nad oleksid kartaud jumala karistust."
Foiniiklane muigas taas.
"Mina olen näinud," vastas ta, "palju mitmesuguste rahvaste templeid ja templites palju puuslikke, suuri ja väikesi, puust, kivist ja isegi kullast. Aga jumalaid pole ma kuskil kohanud."
251
"Jumalateotaja!" hüüatas Ramses. "Mina ise olen näinud jumalust, olen tundnud endal tema kätt ja kuulnud ta häält." "Kus see juhtus?"
"Hathori templis, selle kojas ja minu kambris."
"Päeval?"
"Öösel," vastas Ramses.
"Sa kuulsid jumalate häält ja tundsid endal nende kätt öösel?" kordas foiniiklane iga sõna rõhutades. "Öösel võib viirastuda paljugi. Kuidas see toimus?"
"Keegi puudutas templis mu pead, õlgu, jalgu, ja ma vannun, et... "
"Tsst..." katkestas Hiram teda naeratades. "Ei maksa ilma asjata vannet vanduda."
Ta vaatas Ramsesele oma läbitungivate, tarkade silmadega teraselt otsa, ja nähes, et noormehe hinges tõuseb kahtlus, ütles:
"Isand, sul on vähe kogemusi ja sa oled piiratud müügivõrkudest, mina aga olin sinu vanaisa ja isa sõber. Seepärast osutan ma sulle ühe teene. Vaata kord öösel sisse Astorethi templisse, kuid... tõota mulle, et pead saladust... Tule üksi, ja sa näed, missugused jumalad seal meiega kõnelevad ja meid puudutavad."
"Ma tulen," vastas Ramses pärast järelemõtlemist.
"Teata mulle sellest mõnel hommikul ette. Ma ütlen sulle templi õhtuse tunnussõna ja sind lastakse läbi. Ainult ära reeda ennast ega mind," lisas foiniiklane heasüdamliku naeratusega. "Jumalad ehk annavad oma saladuste paljastamise mõnikord andeks, inimesed aga mitte kunagi."
Ta kummardas, tõstis silmad ja käed taeva poole ning hakkas sosistama õnnistussõnu.
"Silmakirjateener!" hüüdis Ramses. "Sa palud jumalaid, kellesse sa ei usu."
Hiram lõpetas õnnistustalituse ja ütles:
"Jah, ma ei usu egiptuse, assüüria ega isegi foiniikia jumalaisse, kuid usun ühte jumalasse, kelle elupaigaks pole templid ja kelle nimi on tundmatu."
"Ka meie preestrid usuvad ainujumalasse," tähendas Ramses.
"Ja kaldea preestrid samuti, kuid sellegipärast on nii ühed kui teised sõlminud kokkuleppe meie vastu... Ei ole õigust maailmas, kallis kuningapoeg."
Pärast Hirami lahkumist sulges aujärjepärija enda kõige kaugemasse
252
tuppa, ettekäändel, et tahab lugeda pühasid papüürusi.
Selle mõjul, mis ta äsja oli kuulnud, valmis tema elavas kujutluses peaaegu silmapilkselt uus plaan.

Kõigepealt ta mõistis, et foiniiklaste ja preestrite vahel käib varjatud võitlus elu ja surma peale. Mille nimel? Muidugi võimu ja rikkuse nimel. Hiramil oli õigus, kui ta ütles, et niipea kui Egiptuses pole enam foiniiklasi, lähevad kõik vaarao, nomarhide ja kogu aristokraatia mõisad templite valdusse.

Ramses polnud preestreid iialgi sallinud, ta teadis ja nägi juba ammugi, et suurem osa Egiptusest kuulub neile, et nende linnad on kõige rikkamad, nende põllud kõige paremini haritud ja et nende juures elab rahvas küllas. Ta mõistis ka seda, et pool templitele kuuluvaist rikkustest oleks vabastanud vaarao alalõpmatuist muredest ja tugevdanud tema võimu.

Kuningapoeg teadis seda ja oli seda mitu korda kibedusega välja ütelnud. Aga kui ta Herihori abiga asevalitsejaks ja Menfi korpuse juhatajaks oli saanud, leppis ta preestritega ära ja surus oma vastumeelsuse nende suhtes maha. Praegu aga kerkis see temas uuesti esile. Tähendab preestrid ei olnud talle kõnelnud oma läbirääkimistest Assüüriaga, veel enam, nad polnud talle sõnagi lausunud isegi kellegi Sargoni saatkonna tulekust...

Võib ju olla, et see küsimus on templite ja riigi suurim saladus. Kuid miks varjasid nad tema eest mitmesuguste Aasia rahvaste poolt maksmata jäetud andamite summat? Sada tuhat talenti! See on ju raha, mis võiks ühel hoobil parandada vaarao finantsolukorda! Miks nad varjavad seda, mida teab isegi Tüürose vürst, üks selle linna nõukogu liikmeid?...

Milline häbi see on temale, aujärjepärijale ja asevalitsejale, et võõrad inimesed peavad ta silmi avama!

Kuid oli veel midagi halvematki: Pentuer ja Mefres püüdsid talle igati tõestada, et Egiptus peab sõda vältima.

Juba Hathori templis oli see surve talle kahtlasena paistnud, sõda oleks ju võinud anda riigile sadu tuhandeid orje ja tõsta maa üldist hüveolu. Nüüd paistab see talle seda vajalikumana, et Egiptusel oli tarvis maksmata andamid sisse nõuda ja uued peale panna.

Ramses toetas pea kätele ja arvutas:

"Meil seisab ees sisse nõuda sada tuhat talenti andameid... Hiram arvab, et Baabüloni ja Niinive puhtaksriisumine tooks ligi kakssada tuhat... Kokku siis kolmsada tuhat ühekordselt. Säärase summaga

253

võiks katta kõige pikalevenivamagi sõja kulud, puhaskasuna jääks aga üle mitusada tuhat orja ja sada tuhat talenti iga-aastast andamit uutelt vallutatud maadelt. Ja pärast seda," otsustas aujärjepärija, "katsuksime jõudu ka preestritega."

Ramses oli nagu palavikus. Kuid temas välgatas ka selline mõte:

"Aga mis siis, kui võidukas sõda Assüüria vastu Egiptusele jõukohaseks ei osutu?"

Kuid säärase kahtluse juures lõi kogu ta veri keema.

"Mis? Egiptus ei peaks suutma Assüüriat puruks tallata, kui sõjaväe etteotsa asub tema, Ramses? Selle Ramses Suure järeltulija, kes üksinda tormas hattide sõjavankrite kallale ja purustas nad!"

Ramses võis kujutleda endale ükskõik mida, ainult mitte seda, et ta võiks lüüa saada, et temal ei jätkuks jõudu neilt suurtelt valitsejatelt võitu ära kiskuda. Ta tundis endas piiritut vahvust ja oleks imeks pannud, kui vaenlane ei oleks juba paljast tema kihutavate hobuste nägemisest põgenema pistnud. Vaarao sõjavankrit saadavad ometi jumalad, et varjata teda kilbiga, vaenlast aga taevaste välkudega purustada.

"Aga mis Hiram mulle jumalatest rääkis?" mõtles kuningapoeg. "Ja mida ta kavatseb mulle Astorethi templis näidata? Eks me näe!"

KUUES PEATÜKK

Hiram pidas sõna. Iga päev tuli asevalitseja õuele Bubastises suuri orjade salku ja pikas reas eesleid, kes kandsid nisu, otri, kuivatatud liha, riidekangaid ja veini. Kulda ja kalliskive tõid foiniikia kaupmehed Hirami ametnike järelevalve all. • Niiviisi sai asevalitseja talle

lubatud sada talenti viie päeva jooksul kätte. Hiram arvestas endale väikese protsendi, üks talent nelja talendi pealt aastas, ja ei nõudnud tagatist, vaid rahuldus asevalitseja allkirjaga, mis oli kohtulikult tõestatud.

Kuningakoja vajadused olid nüüd ohtrasti kindlustatud: asevalitseja kolm armukest said endale uusi riideid, lõhnaõlisid ja igaüks mitu orjatari, teenrid said rikkalikult toitu ja veini, kuninga töölised

254

said kätte palga ja sõdurite toiduportsjoneid suurendati.

Õukond oli vaimustuses, seda enam, et Tutmosisele ja teistele suurtsugu noormeestele andsid foiniiklased Hirami käsul kaunis suuri summasid laenuks. Habu provintsi nomarh aga ja tema kõrgemad ametnikud said ohtralt kingitusi.

Hoolimata kõvenevast kuumusest, järgnesid pidutsemised pidu tsemistele, lõbustused lõbustustele. Nähes seda üldist rõõmu, oli ka asevalitseja ise rahul. Teda tegi rahutuks ainult üks asi: Mefresi ja teiste preestrite käitumine. Ta mõtles, et need kõrged aukandjad hakkavad talle etteheiteid tegema selle suure laenu pärast, mille ta Hiramilt võttis - Hathori templis nendelt saadud manitsuste vastaselt. Tegelikult aga vaikisid pühad isad ja isegi ei näidanud ennast asevalitseja kojas.

"Mis see peaks tähendama," ütles ta kord Tutmosisele, "et preestrid meile mingeid etteheiteid ei tee? Nii toredat elu nagu praegu pole me ju endale kunagi lubanud. Muusika mängib hommikust hilisööni, meie aga joome päikesetõusust peale ja uinume naiste embuses või veinikannud peatsis."

"Mida nad peaksid meile ette heitma?" vastas Tutmosis pahaselt. "Me viibime ju Astarte linnas. Astartele kõige meeldivamaks jumalateenistuseks on aga lõbu ja kõige soovitavam ohvriand - armastus. Muide, preestrid saavad aru, et pärast nii pikka palvetamist ja paastumist on sul õigus lõbutseda."

"Kas nad on sulle sellest rääkinud?" küsis kuningapoeg rahutult.

"Mitu korda. Alles eile ütles püha Mefres mulle naerdes, et niisugust noormeest nagu sina tõmbavad rohkem lõbustused kui jumalateenistused või riigivalitsemise mured."

Ramses jäi mõttesse. Tähendab preestrid peavad teda kergemeelseks poisikeseks, hoolimata sellest, et ta tänu Saarale juba täna-hom-me isaks saab? Kuid seda parem! Küll nad alles üllatuvad, kui ta kord nendega oma keelt kõnelema hakkab.

Tõsi küll, kuningapoeg tegi ka ise endale etteheiteid, et ta sestsaadik, kui ta Hathori templist lahkus, polnud veel ühtki päeva Ha-bu nomose asjadele pühendanud. Preestrid võivad hakata arvama, et ta tõepoolest rahulduski Pentueri seletustega või et teda on riigiasjadega tegelemine juba ära tüüdanud.

"Seda parem!..." kordas ta. "Seda parem!..."

Märgates alalisi intriige teda ümbritsevate inimeste hulgas või kahtlustades neid säärastes intriigides, oli Ramses varakult oma

255

mõtteid varjama õppinud. Ta oli veendunud, et preestrid ei taipa, millest ta Hiramiga oli rääkinud ja mis plaanid tal peas ringi uitavad. Neil oma võimust pimestatud inimestel oli hea meel, et ta lõbutseb, ja nad arvasid, et see aitab neil valitsemisohje enda käes hoida.

"Jumalad on löönud nende mõistust niisuguse pimedusega," mõtles Ramses, "et nad ei uurigi, miks Hiram äkki nii heldeks on läinud. Või on ehk sellel kavalal tüüroslasel korda läinud nende kahtlustusi uinutada? Seda parem!... Seda parem!..."

Ramses tundis kummalist mõnu, kui ta mõtles, et preestrid tema võimeid alahindavad. Ta otsustas neid ka edaspidi eksiarvamises hoida ja lõbutses, nagu iganes suutis.

Tõepoolest olid preestrid, eelkõige Mefres ja Mentezufis, Ramse-se ja Hirami kohta eksiarvamisel. Kaval tüürsolane tegi näo, nagu oleks ta väga uhke oma suhete üle aujärjepärijaga, viimane aga mängis niisama edukalt lõbustustesse sukeldunud noorukit.

Mefres ei kahelnud, et aujärjepärijal on foiniiklaste Egiptusest väljakihutamisega tõsi taga ja et tema ning ta õukondlased võtavad neilt raha laenuks lootusega seda mitte iialgi tagasi maksta.

Astarte tempel, selle avarad aiad ja õued kihasid palvetajaist. Hoolimata kohutavast palavusest, saabus suure jumalanna juurde iga päev, kui mitte iga tund, uusi palverändurite hulki Aasiast.

Kummalised olid need palverändurid - väsinud, higised, tolmuga kaetud; tulid nad muusika saatel ja liiderlikke laule lauldes. Päev otsa lakkusid nad veini, öö aga möödus neil kõige ohjeldamatumais kõlvatustes jumalanna Astorethi auks. Neid võis kaugelt ära tunda nii nähes kui ka haistes: nad kandsid käes hiiglasuuri elavate lillede kimpe, kompsudes aga aasta jooksul kõngenud kasse, keda andsid palsameerimiseks või topiste tegemiseks Bubastise lähedal elavate parasküütide kätte ja viisid pärast koju nagu mõne püha säilme.

Misori-kuu (mai-juuni) algul teatas vürst Hiram Ramsesele, et sama päeva õhtul võib ta tulla foiniiklaste Astorethi templisse. Kui pimedaks oli läinud, sidus asevalitseja endale lühikese mõõga vööle, võttis peakotiga mantli üle, ja ilma et ükski teenreist oleks märganud, suundus saiakesi Hirami maja poole.

Vana vürst ootas teda.

"Noh," küsis ta naeratades, "Teie Kõrgus ei karda siis astuda foiniikia templisse, kus altaril troonib julmus, keda ümmardab liiderlikkus?"

256

"Mina peaksin kartma?" küsis Ramses omakorda, vaadates vürsti poole peaaegu põlgusega. "Astoreth pole Baal ja mina pole lapsuke, keda oleks võimalik heita teie jumala kuumaksaetud kõhtu."

"Kas sina usud seda, isand?"

Ramses kehitas õlgu.

"Teie ohverdamistest jutustas mulle täiesti usaldusväärne tunnistaja," vastas ta. "Kord oli teil tormiga hukkunud üle kümne laeva. Tüürose preestrid korraldasid sedamaid ohverdamisteenistuse, millele kogunes suur hulk rahvast."

Aujärjepärija rääkis ilmse erutusega.

"Baali templi ees kõrgemal kohal istus määratu suur pronksist, häija peaga jumalakuju. Tema kõht oli hõõguvalt punaseks aetud. Ja nüüd, teie preestrite käsu peale, hakkasid rumalad foiniiklastest emad tooma oma kõige ilusamaid lapsi julma jumala trooniastmete ette..."

"Ainult poeglapsi," torkas Hiram vahele.

"Jah, ainult poeglapsi," kordas Ramses. "Preestrid piserdasid iga lapsukest lõhnaõlidega ja kaunistasid lilledega ning selle peale haaras puuslik nad oma pronkskätega ja neelas kõigest väest karjuva lapsukese alla. Ja iga kord tungis jumala suust tuleleek välja... "

Hiram naeris tasakesi.

"Ja sina usud seda?"

"Mulle jutustas seda inimene, kes iialgi ei valeta."

"Ta jutustas sulle seda, mida ta tõesti nägi," vastas Hiram. "Kuid kas teda ei pannud imestama see, et emad ei nutnud?"

"Tõsi küll, ta imestas tookord naiste ükskõiksuse üle, kes ju muidu iga tühja asja pärast on valmis pisaraid valama. Kuid see näitab ainult julmust, mis on teie rahvale omane."

Vana foiniiklane vangutas pead.

"Kas see oli ammu?" küsis ta.

"Mõni aasta tagasi."

"Ega midagi," lausus Hiram pikkamisi, "kui sa kord heaks arvad Tüürost külastada, siis ma näitan sulle seda pidulikku talitust." "Ma ei taha seda näha!"

"Pärast aga läheme templi teisele õuele, ja sa näed suurepärast kooli ja seal koolis rõõmsaid ning terveid poisse, neidsamu, kes mõne aasta eest ära põletati."

"Kuidas?" hüüdis Ramses. "Kas nad siis surma ei saagi?"

"Nad elavad ja kasvavad, et neist saaksid julged meremehed.
257
Kui sina kord vaaraole - elagu ta igavesti! - troonil järgned, võib-olla juhib keegi neist sinu laevu."
"Tähendab, te petate rahvast?" pahvatas troonipärija naerma.
"Me ei peta kedagi," vastas tüüroslane tõsiselt. "Igaüks petab ennast ise, kui ei nõua seletust selle kohta, mis on talle arusaamatu."
"Huvitav... " ütles Ramses.
"Meil on komme, et vaesed emad, kes oma poegade tulevikku kindlustada tahavad, toovad nad ohvriks riigile. Need lapsed neelab tõepoolest Baal, kelle sisemuses on hõõguv ahi. Kuid see usuko-me ei tähenda, nagu põletataks lapsed tõesti ära, vaid ainult seda, et nad on saanud täielikult templi omaks ja et emadele on nad kadunud, otsekui oleksid nad tulle kukkunud. Tegelikult ei satu nad aga tulle, vaid lapsehoidjate kätte, kes kasvatavad neid mõne aasta. Seejärel võtab Baali preestritekool nad oma hoole alla ja õpetab neid. Kõige andekamad neist saavad preestriteks ja ametnikeks, vähem andekad lähevad laevastikku ja omandavad sageli suuri rikkusi. Nüüd, ma arvan, sa ei imesta, et tüürose emad oma lapsi taga ei nuta. Meie seadustes pole isegi ette nähtud karistusi vanematele, kes oma lapsi surmavad, nagu seda Egiptuses juhtub."
"Kurjategijaid leidub igal pool," tähendas Ramses.
"Aga lapsetapjaid meie juures ei ole, sest lapsed, keda meie emad ise toita ei suuda, võtavad templid ja riik oma hoole alla."
Ramses jäi mõttesse. Äkki pani ta oma käe Hirami õlale ja hüüdis liigu ta tult:
"Te olete palju paremad kui need, kes teist sääraseid kohutavaid muinasjutte kõnelevad. Ma olen väga rõõmus."
"Ka meis on küllaltki halba," vastas Hiram, "kuid me kõik tahame olla sinu ustavad sulased, isand, niipea kui sa meid hüüad... "
"On see ikka nii?" küsis kuningapoeg teda uurivalt vaadates.
Vanamees pani käe oma südamele.
"Vannun sulle, Egiptuse aujärjepärijale ja tulevasele vaaraole, et niipea kui sa alustad sõda meie ühise vaenlase vastu, ruttab kogu Foiniikia nagu üks mees sulle appi... See aga võta endale meie tänase jutuajamise mälestuseks."
Ta otsis riiete alt kuldmedaljoni, mis oli kaetud salapäraste märkidega, ja riputas selle palvesõnu sosistades Ramsesele kaela.
"Selle amuletiga," ütles Hiram, "võid sa kogu maailma läbi sõita, ja kus sa iganes foiniiklast peaksid kohtama, ta aitab sind nõu, kulla ja isegi mõõgaga. Kuid aeg on minna... "
358
Päikese loojumisest oli möödunud juba mitu tundi, oli hele kuuvalge öö. Päeva talumatu kuumus oli asendunud jahedusega. Õhust oli kadunud hall tolm, mis päeval pimestas silmi ja ei lasknud hingata. Sinises taevas helendas siin-seal tähti, mis sulasid kuuvalguse voogudesse.
Liikumine tänavail oli lõppenud, kuid kõikide majade katused olid lõbutsevaid inimesi täis. Linn näis olevat üksainus suur saal, milles kaikusid muusika, laulud, naer ja peekrite kõlin.
Kuningapoeg ja foiniiklane ruttasid kiirel sammul linnast välja, hoidudes tänavate vähemvalgustatud külje ligi. Terrassidel pidutsevad inimesed märkasid neid aeg-ajalt sellest hoolimata, kutsusid neid enda juurde või heitsid neile ülevalt lilli.
"Heie, teie ööhulkurid!" hüüti katustelt. "Kui te ainult ei ole vargad, keda öö saagile meelitab, siis tulge meie juurde. Meil on suurepärast veini ja lõbusaid naisi!"
Teelised ei vastanud neile sõbralikele kutsetele, vaid ruttasid oma teed. Lõpuks jõudsid nad sinna linnaossa, kus oli vähem maju, kuid see-eest suured aiad, kus puud niiskete meretuulte tõttu kasvasid kõrgemaks ja lopsakamini kui Egiptuse lõunaprovintsides.

"Enam ei ole palju maad," tähendas Hiram.
Ramses tõstis silmad ja nägi tihedaleheliste puude roheluse kohal neljakandilist türkiissinist torni ning selle peal teist, väiksemat, valget. See oli Astarte tempel. Peagi sisenesid nad aeda, kust võis pilguga haarata kogu hoonet.
See koosnes mitmest korrusest. Esimene korrus kujutas endast ruudukujulist terrassi, nelisada sammu pikk ja niisama lai. Terrass asus mustal, mõne meetri kõrgusel kivist alusel. Idapoolses küljes oli etteulatuv osa, kuhu paremalt ja vasakult viisid laiad trepid. Terrassi ülejäänud külgedel seisid väikesed tornid, kümme tükki igal küljel. Iga kahe samba vahelises müüris oli viis akent.
Esimese korruse kohal kõrgus teine, samuti ruudukujuline, iga külg kakssada sammu pikk. Sinna viis ainult üks trepp, nurkadel aga seisid tornid. Korrus oli võõbatud purpurivärviliseks.
Teise korruse lampkatusel paiknes veel üks ruudukujuline kulla-karva terrass, mõni meeter kõrge, ja sellel üksteise kohal kaks torni: üks türkiissinine, teine valge.
Paistis, nagu oleks hiiglasuur must kuup maa peale maha pandud, selle peale teine, purpurikarva, natuke väiksem, selle peale kuldne, sellest kõrgemale türkiisist ja veel kõrgemale hõbedast

kuup. Igaühe juurde neist kõrgendikest viisid trepid, kas kahekordsed külje pealt või ühekordsed fassaadi poolt, ja ikka idapoolsest küljest.
Treppide ja uste juures seisid vaheldumisi suured egiptuse sfinksid ja tiivulised inimpeadega assüüria härjad.
Asevalitseja nautis selle ilusa hoone vaadet heledas kuuvalguses, lopsaka taimestiku taustal. Ehitus oli püstitatud kaldea stiilis ja erines oma korrustesüsteemi ja vertikaalsete seinte poolest põhjalikult egiptuse templitest. Egiptlastel olid tähtsate hoonete seinad tavaliselt kallakud, justkui ülespoole kokku jooksvad.
Aias oli mitmes paigas näha majakesi ja paviljone, kõikjal põlesid tuled, oli kuulda pillimängu ja laulu. Puude vahel vilksatasid armunud paarikeste varjud.
Saabunute juurde astus keegi vana preester. Ta vahetas mõne sõna Hiramiga, tegi aujärjepärijale sügava kummarduse ja ütles:
"Suvatse astuda minu järel, isand."
"Ja kaitsku sind jumalad, isand," lisas Hiram temast lahkudes.
Ramses kõndis preestri järel. Templist pisut kõrval, aia kõige paksemate puude keskel, seisis kivist pink, sellest umbes saja sammu kaugusel aga väike paviljon, kust kuuldus laulmist.
"Kas seal palvetatakse?" küsis kuningapoeg.
"Ei," vastas preester ilmse vaenulikkusega. "Sinna on kogunenud Astorethi altari tule valvaja, meie preestrinna Kaama austajad." "Kelle ta siis täna neist vastu võtab?"
"Mitte kellegi! Mitte iialgi!" vastas teejuht, keda küsimus nähtavasti puudutas. "Kui tule preestrinna murrab oma puhtusetõotust, peab ta surema."
"Julm seadus," tähendas aujärjepärija.
"Suvatse, isand, oodata sellel pingil," vastas foiniikia preester külmalt. "Kui aga kuuled kolme lööki vastu pronkstahvlit, astu templisse, tõuse üles terrassile ja sealt purpursesse kotta."
"Üksi?"
"Jah."
Kuningapoeg isms õlipuu varjus asuvale pingile ja jäi kuulatama naiste naeru, mis kostis paviljonist.
"Kaama... Ilus nimi!... Küllap ta on noor, ja arvatavasti ilus. Need lollid foiniiklased aga ähvardavad teda surmaga, kui... Võib-olla tahavad nad niisugusel viisil säilitada oma riigile kümme-viisteistkümmendki neitsit?"

Ta naeris endamisi, kuid ta meel oli kurb. Miskipärast oli tal hale selle tundmatu naise pärast, kellele armastus oli surma läveks.

"Kujutlen Tutmosist, kui teda Astorethi preestrinnaks oleks nimetatud!... Vaeseke oleks surema pidanud, enne kui ta jumalanna ees ühegi lambi oleks jõudnud läita... " mõtles ta.

Siis hakkas paviljoni pool kõlama flööt, mis mängis mingit kurba viisi ja mida saatsid naiste hääled.

"Aa-aa-aa! Aa-aa-aa!" laulsid nad justkui last kiigutades.

Flööt lõpetas oma viisi, naised jäid vait, ja äkki hakkas kõlama ilus mehehääl, mis laulis kreeka keeles:

"Niipea kui lävel paistab sinu rüü, löövad kahvatama tähed ja jäävad vait ööbikud, minu südamesse aga asub vaikus, nagu maale, kui kahvatu koit teda enne päikese tõusu tervitab/'

"Aa-aa-aa! Aa-aa-aa..." laulsid naised tasakesi flöödi saatel.

"Kui sina templisse palvetama lähed, ümbritsevad sind kannikesed lõhnava pilvena, liblikad lendlevad sinu huulte ümber, palmid langetavad pea sinu ilu ees."

Jälle laulsid naised vahele ja mehehääl jätkas:

"Kui ma sind ei näe, vaatan taevasse, et meenutada sinu näo hurmavat rahulikkust. Asjatu vaev: taeval pole sinu vagadust ja tema palavus on külm selle leegi kõrval, mis minu südame on tuhaks põletanud."

"Aa-aa-aa! Aa-aa-aa..."

"Kord jäin ma peatuma rooside keskel, mis sinu pilgu all ehivad ennast valgesse, purpurisse ja kulda. Iga roosihelbeke meenutas mulle üht tundi, iga õis üht kuud, mis on saadetud mööda sinu jalgade ees. Kastetilgad aga - need on mu pisarad, mida joob julm kõr-betuul.

Anna mulle märk ja ma haaran su ning viin oma armsale kodumaale. Meri kaitseb meid tagaajajate eest, mirdisalud varjavad inim-pilkude eest meie armastust ja halastajad jumalad valvavad meie õnne."

"Aa-aa-aa!... Aa-aa-aa!... "

Ramses sulges silmad ja unistas. Langetatud ripsmete alt ei näinud ta enam aeda, vaid üksnes kuuvalgusemerd, milles ujusid mustad varjud ja mille kohal kõlas tundmatu mehe laul, mis oli määratud tundmatule naisele. Ajuti haaras teda see laul nii võimsalt, tungis talle nii sügavalt hinge, et Ramsesel tuli himu küsida, kas see pole tema ise, kes laulab, või kas ta pole ise see armastuse laul...

261

Sel hetkel paistis talle tühisena kogu tema au, võim ja tähtsad riiklikud küsimused, võrreldes kuuvalge ööga ja armunud südame häälega. Kui tal tuleks nüüd valida vaarao võimu ja selle meeleolu vahel, milles ta praegu viibis, oleks ta eelistanud unistusi, mis neelasid terve maailma, tema enda, koguni aja, ja jätsid püsima ainult nukruse, mis laulu tiivul igavikku lendas.

Äkki ta virgus. Laul vaikis. Tuled paviljonis olid kustunud ja selle valgetel seintel paistsid teravalt mustad tühjad aknad. Võis arvata, et siin polnud keegi kunagi elanud. Isegi aed oli jäänud tühjaks ja vaikseks, isegi õrn tuul ei kahisenud enam lehtedes.

Üks!... Kaks!... Kolm!... Templist kostis kolm võimsat metalset lööki.

"Ahaa!... Aeg on minna!" mõtles kuningapoeg, ilma et ta selgesti oleks teadnud, kuhu minna ja mida otsida.

Ta suundus templi poole, mille hõbedane torn kõrgus puude kohal, otsekui teda kutsudes.

Ta sammus joovastuses, täidetud kummalistest soovidest. Tal oli kitsas puude vahel, ta tahtis kiiremini selle torni tippu tõusta, sügavasti hinge tõmmata ja piiritut horisonti pilguga haarata. Kuid meenutades, et praegu on misori-kuu ja et manöövritest kõrbes on möödunud juba aasta aega, tundis ta soovi olla uuesti seal. Millise rõõmuga hüppaks ta uuesti oma kergesse vankrisse, millel on kaks hobust ees, ja kihutaks kuhugi kaugele, kus poleks nii lämmatav ja kus puud ei varjaks silmapiiri... Ta jõudis templi jalamile ja tõusis terrassile. Oli vaikne ja tühi, kõik paistis olevat nagu välja surnud. Ainult kuskil kauguses sulises

purskkaev. Ta viskas oma burnuse ja mõõga trepi astmetele, vaatas kuuga hüvastijätuks veel kord aeda ja astus templisse. Ta pea kohal kerkis veel kolm korrust.
Pronksuksed olid lahti, kummalgi pool sissekäiku seisid inimpeadega tiivuliste härgade kujud, nende näod väljendasid majesteetlikku rahu.
"Need on Assüüria kuningad," mõtles Ramses, silmitsedes nende habemeid, mis olid põimitud peenikesteks palmikuteks.
Templi sisemus oli pime nagu kõige pilkasem öö. Seda pimedust rõhutasid heledad kuupaistetriibud, mis langesid kitsastest, kuid kõrgetest akendest.
Templi sügavuses, jumalanna Astorethi kuju ees, põles kaks lampi. Mingi kummalise ülaltpoolt langeva valguse tõttu oli kogu kuju väga hästi nähtav. Ramses vaatas. See oli hiiglamõõtmetega naine,
262
jaanalinnu tiibadega. Ta õlgadelt rippus alla pikk voltides rüü, peas oli tal teravaotsaline mütsike, paremas käes hoidis ta tuvide paari. Ta kaunil näol ja mahalöödud silmis oli säärase tasasuse ning süütuse ilme, et Ramses üllatus. See pidi ju olema kättemaksu ning kõige ohjeldamatuma liiderlikkuse jumal.
Foiniikia avas talle veel ühe oma saladustest.
"Imelik rahvas," mõtles ta. "Nende inimsööjad jumalad ei neela-gi inimesi ja nende kõlvatuste kaitsjaks on neitsilikud naispreestrid ja lapsenäoga jumalanna."
Äkki tundis ta, et üle ta jalgade libises kiiresti miski, nagu madu. Ramses põrkas tagasi ja jäi seisma kuupaisteribasse.
"See vist viirastus mulle," mõtles ta.
Ja peaaegu samal hetkel kuulis ta sosinat:
"Ramses! Ramses!"
Ei olnud võimalik aru saada, kas see oli mehe või naise hääl ja kust ta tuleb.
"Ramses! Ramses!" kuuldus sosinat, mis oleks nagu tulnud põrandalt.
Kuningapoeg astus valgustamata kohale, kummardus ja kuulatas. Äkki tundis ta oma pealael kaht õrna kätt.
Ta kargas püsti, et neid kinni haarata, kuid kedagi ei olnud.
"Ramses! Ramses!" kuuldus ülevaltpoolt sosinat.
Ta tõstis pea ja tundis huultel lootoseõit, kui ta aga sirutas käe, et seda haarata, puudutas keegi tema õlga.
"Ramses! Ramses!" kuuldus nüüd altari suunast.
Kuningapoeg pöördus ümber ja kangestus: valguseviirus, mõne sammu kaugusel temast, seisis imekaunis noormees, kes sarnanes temaga nagu kaks tilka vett. Seesama nägu, needsamad silmad, nooruslik ude huultel ja põskedel, sama hoiak, samad liigutused, rõi-vad...
Talle paistis, nagu seisaks ta nii suure peegli ees, missugust pole isegi vaaraol, kuid peagi veendus ta, et tema teisik polnud peegeldus, vaid elus inimene. Samal hetkel tundis ta, et teda suudeldi kaelale. Ta pöördus kiiresti ringi, kuid enam polnud kedagi näha, teisik oli kadunud.
"Kes siin on? Ma tahan teada!" hüüdis Ramses vihaga. "See olen mina, Kaama..." vastas õrn hääl.
Ja kuupaisteribas ilmus nähtavale imeilus alasti naine, kuldne side niuete ümber.
263
Ramses jooksis tema juurde ja haaras tal kätest kinni. Naine ei põgenenud.
"Sina oled Kaama?... Ei või olla... Kas see olid siis sina, kelle Da-gon ükskord minu juurde saatis? Aga siis sa ütlesid, et su nimi on Lembus..."
"Ma olengi Lembus," vastas naine naiivselt. "Kas sina puudutasid mind kätega?" "Mina." "Kuidaviisi?"
"Niiviisi." Naine heitis talle käed ümber kaela ja suudles teda.

Ramses haaras ta oma embusse, kuid teine vabastas enda säärase jõuga, mida nii väikeselt naiselt ei oleks võinud oodata.

"Sina oled siis preestrinna Kaama? See oled siis sina, kellest see kreeklane täna laulis?" küsis kuningapoeg ja pigistas kirglikult ta käsi. "Kes ta niisugune on?"

Kaama kehitas põlglikult õlgu.

"Üks templi teener," vastas ta.

Ramsese silmad põlesid, ninasõõrmed liikusid, ta pea käis ringi. Mõne kuu eest ei jätnud see naine talle mingit muljet, nüüd oli ta aga valmis igaks meeletuseks.

Ta kadestas kreeklast ja tundis ühtlasi talumatut kurbust mõtte juures, et kui see naine saaks tema armukeseks, peaks ta surema.

"Kui kaunis sa oled," ütles ta. "Kus sa elad?... Ah-jah, tean... tolles paviljonis... Kas tohib tulla sinu juurde?... Kui sa enda pool lauljaid vastu võtad, siis pead ka mind vastu võtma. Kas on tõsi, et oled see preestrinna, kes valvab tuld templis?"

"Jah."

"Ja teie seadused on nii julmad, et ei luba sul armastada? Eks see ole ju ainult ähvardus... Mulle sa teed erandi."

"Kogu Foiniikia neaks mu ära ja jumalad maksaksid mulle kätte," vastas ta naerdes.

Ramses tõmbas naise uuesti enda ligi, kuid see kiskus enda jällegi lahti.

"Vaata ette, kuningapoeg," ütles ta väljakutsuva pilguga. "Foi-niikia on võimas ja ta jumalad... "

"Mis on minul asja sinu jumalate või Foiniikiaga? Kui üksainus juuksekarv peaks langema sinu peast, sõtkun ma Foiniikia puruks nagu kurja roomaja."

"Kaama! Kaama!" kuuldus hääl jumalanna kuju suunast.

264

Naine kohkus.

"Kas näed nüüd, mind hüütakse... Võib-olla sinu jumalatteotavaid sõnu isegi kuuldi."

"Et nad ainult ei kuuleks mu viha!... " pahvatas troonipärija. "Jumalate viha on kohutavam... "

Naine vabastas enda ja kadus templi pimedusse. Ramses sööstis talle järele, aga põrkas äkki tagasi. Kogu templi ruumi tema ja altari vahel täitis veretav hiiglaleek, milles visklesid mingisugused kohutavad olevused: tohutu suured nahkhiired, inimnäoga maod, mit-mesugused varjud.

Leek liikus hoone kogu laiuses otse tema poole ja Ramses, üllatatud ennenägematust vaatepildist, hakkas taganema. Äkki tundis ta endale värsket õhku vastu puhuvat. Ta vaatas ringi: ta oli juba templist väljas. Samal hetkel läksid pronksist uksed tema järel valju paugatusega kinni. Ta hõõrus silmi ja vaatas ringi. Taevas oli kuu juba loojangule kaldumas. Ramses leidis ühe samba juurest oma mõõga ja burnuse, tõstis need üles ja läks trepist alla nagu purjus.

Kui ta hilja öösi oma paleesse tagasi jõudis, küsis Tutmosis tema kahvatut nägu ja segast pilku nähes kohkunult:

"Kus sa olid, käskija? Kaitsku sind jumalad! Kogu õukond on ärevil ega maga."

"Ma käisin linna vaatamas. Imeilus öö..."

"Saara on sünnitanud sulle poja," teatas Tutmosis kähku, otsekui kartes, et mõni temast ette jõuab.

"Kas tõesti?... Ma tahaksin, et ükski minu kaaskonnast ei muretseks, kui ma lossist lahkun."

"Üksi?"

"Kui ma ei saaks minna üksi, kuhu ma heaks arvan, oleksin ma kõige õnnetum ori selles riigis," vastas aujärjepärija teravalt.

Ta andis mõõga ja burnuse Tutmosise kätte ning läks magamistuppa.

Veel eile oleks teade poja sündimisest täitnud teda rõõmuga. Nüüd aga võttis ta selle vastu ükskõikselt. Ta oli alles tulvil mälestusi tänasest õhtust, kõige kummalisemast, mis ta oli kunagi läbi elanud.

Kuuvalgus hiilgas ikka alles ta silmade ees. Kõrvus kõlas kreeklase laul. Oo seda jumalanna Astarte templit! Hommikuni ei suutnud ta uinuda.

265

SEITSMES PEATÜKK

Järgmisel päeval tõusis Ramses hilja, kümbles, riietus ise ja käskis siis kutsuda Tutmosise.

Toretsevalt riietatud ja lõhnasalvidega võitud keigar ilmus sedamaid. Ta vaatas teraselt aujärjepärijat, et taibata, missuguses meeleolus see on, ja vastav nägu teha.

Kuid Ramsese näost luges ta välja ainult väsimust.

"Sa oled siis kindel," küsis ta Tutmosiselt haigutades, "et mulle on sündinud poeg?"

"Ma sain selle teate pühalt Mefresilt."

"Tohoo!... Mis ajast peale tunnevad prohvetid huvi minu perekonnaasjade vastu?"

"Sest ajast peale, kui nad on sinu soosingus." "Või nii?" ütles aujärjepärija ja jäi mõttesse.

Talle tuli meelde eilne lugu Astorethi templis ja ta võrdles seda mõttes samataolistega Hathori templis.

"Mind hüüti," arutas ta endamisi, "nii siin kui seal. Kuid seal, templis, oli mu kamber väga kitsas, müürid paksud, siin aga võis see, kes mind hüüdis, ja see oli muidugi Kaama, peita ennast sammaste taha ja kõnelda sosinal. Peale selle, siin oli pime, minu kambris aga oli valge... "

Järsku pöördus ta Tutmosise poole:

"Millal see juhtus?"

"Ah et millal su poeg sündis? Arvatavasti kümne päeva eest... Ema ja laps on terved ja suurepärase väljanägemise juures. Sünnituse juures viibis Menés ise, sinu auliku ema ja auväärt Herihori

arst... "

"Nii-nii..." lausus kuningapoeg, heietas aga oma mõtteid edasi: "Keegi puudutas mind... Nii tollal kui ka seekord... Kuid seal ma ei oodanud mingisuguseid imesid, siin aga valmistusin nende vastu... Ja siis näitasid nad mulle siin minu teisikut, mida nad seal ei tai-banud teha... On aga targad need preestrid! Tahaksin teada, kes see võis olla, kes mind nii hästi järele tegi. Kas see oli raidkuju või elav inimene? Jah, nad on targad mehed! Aga ma ei tea, keda neist uskuda, kas meie või foiniiklaste preestreid?"

"Kuule, Tutmosis," ütles ta valjusti, "kuule, Tutmosis... On vaja,

266

et nad siia sõidaksid. Ma pean nägema oma poega... Viimaks ometi pole kellelgi õigust ennast suurema lugupidamise vääriliseks arvata kui minul."

"Kas auväärt Saara peab koos pojaga kohe siia sõitma?"

"Sõitku võimalikult ruttu, kui ainult nende tervislik seisukord seda lubab. Lossi lähedal on palju sobivaid hooneid. On vaja valida neile eluasemeks vaikne jahe nurgake keset rohelust, sest peagi algavad palavad ilmad... Sõitku siia, ma näitan kõigile oma poega!..."

Ta vajus uuesti mõttesse ja see tegi Tutmosise isegi rahutuks.

"Jah, nad on targad! Ma teadsin, et preestrid petavad rahvast kõige häbematumal kombel," mõtles Ramses. "Vaene püha Apis! Kui palju saab ta malgutada rongkäikude ajal, kui talupojad ta ees kõhuli maas lamavad... Aga seda, et nad julgevad petta ka mind, seda ma poleks uskunud... Jumalate hääled, nähtamatud käed, inimene, kellele sulatõrva kaela valati, - kõik see oli ainult eelmäng, pärast algas Pentueri laul maa ja rahvaarvu kahanemisest, ametnikest ja foiniiklastest. Ja kõik selleks, et võõrutada mul sõdimise himu."

"Tutmosis," ütles äkki kuningapoeg.

"Langen su ees põrmu... "

"On vaja tõmmata siia aegamööda kokku polgud mereäärsetest linnadest. Ma tahan teha sõjavägede ülevaatuse ja kinkida neile tasu nende ustavuse eest."

"Kas meie, aristokraadid, polegi siis sulle ustavad?"

"Aristokraatia, see on sama mis sõjaväelased."

"Aga nomarhid? Ametnikud?"

"Tead sa, Tutmosis, isegi ametnikud, ka need on mulle ustavad," vastas Ramses. "Veel enam, isegi foiniiklased. Kuid meil on küllalt ka reetureid."

"Kõigi pühade nimel, tasem!" sosistas Tutmosis ja vaatas hirmunult teise tuppa.

"Ohoo!" naeris troonipärija. "Millest sa nii ettevaatlikuks oled läinud? Tähendab, see pole sullegi saladuseks, et meil on reetureid?"

"Ma tean, kuningapoeg, kellest sa kõneled," vastas Tutmosis. "Sul on alati olnud eelarvamusi... "

"Kelle vastu?"

"...kuid mulle paistis, et pärast Herihoriga leppimist ja pärast sinu templis viibimist... "

"Mis sellest, et ma seal viibisin? Ma veendusin templis nagu igal pool, et kõige paremad maad, kõige töökamad talupojad ja kõige hinnalisemad aarded ei kuulu teps vaaraole."

"Tasem, tasem," peatas teda Tutmosis uuesti.

"Ma ju vaikin alati ega tee väljagi, luba mul siis vähemalt praegugi ära ütelda, mis mul südame peal on. Muide, mul on õigus teatada seda isegi Kõrges Nõukogus, et Egiptuses, mis jagamatult kuulub minu isale, olen mina, tema aujärjepärija ja asevalitseja, sunnitud laenama sada talenti kellegi Tüürose vürstikese käest. Kas see pole häbiasi!"

"Kuid miks kõneled sa sellest just täna?" sosistas Tutmosis, püüdes seda ohtlikku jutuajamist võimalikult kiiresti lõpetada.

"Miks?" kordas Ramses ja jäi vait ning vajus uuesti mõttesse.

"Petku need preestrid mind," mõtles ta, "mina olen esialgu ainult vaarao aujärjepärija ja mind ei või pühendada kõigisse saladustesse. Kuid kes tõestab mulle, et nad pole samal kombel talitanud minu isaga? Üle kolmekümne aasta on ta neid piiritult usaldanud, imede ees kummardanud, jumalatele heldeid ohvreid toonud... selleks et tema rikkus ja võim läheksid nende auahnete kelmide kätte! Ja keegi pole avanud tema silmi! Vaarao ei või ju nagu mina käia öösel foinii-kia templites ja tema juurde ei ole kellelgi ligipääsu.

Kes võiks panna mind uskuma, et preestrid ei püüa väärata vaarao võimu, nagu Hiram ütles?... Isa ju hoiatas mind, et foiniiklased kõnelevad tõtt, kui see neile vajalik on. Nemad on aga kindlasti huvitatud sellest, et neid Egiptusest välja ei aetaks ja et nad assüürlaste võimu alla ei satuks. Assüüria, see on hullude lõvide kari. Kust nemad läbi lähevad, sinna jäävad ainult varemed ja laibad nagu pärast tulekahju."

Järsku tõstis Ramses pea ja jäi kuulatama. Kaugelt kandus temani flöödi- ja sarvehelisid.

"Mis see tähendab?" küsis ta Tutmosiselt.

"Meil on suur uudis," vastas õukondlasest keigar naeratades. "Aasialased võtavad vastu suurtsugu palverändurit kaugest Baabülonist... "

"Baabülonist?... Kes see on?..."

"Ta nimi on Sargon... "

"Sargon!" hüüatas aujärjepärija. "Sargon!... Ha-ha-haa!... " pahvatas ta naerma. "Kes see säärane on?"

"Pidavat olema tähtis võimukandja kuningas Assari kojas. Ta on

toonud endaga kaasa kümme elevanti, karja suurepäraseid kõrbe ratsahobuseid, suured hulgad orje ja teenreid." "Ja milleks ta siia tuli?"

"Ta on tulnud kummardama imelist jumalannat Astorethi, keda austab kogu Aasia," vastas Tutmosis.

"Ha-ha-haa," naeris kuningapoeg, sest talle meenus Hirami hoiatus Assüüria saadiku saabumisest. "Sargon... Sargon, kuningas Assari sugulane, on läinud nii jumalakartlikuks, et

asub pikale ja väsitavale teekonnale, et kummardada jumalanna Astorethi Bubasti-ses. Nünives oleks ta ju leidnud võimsamaid jumalaid ja õpetatumaid preestreid. Ha-ha-haa!"

Tutmosis vaatas aujärjepärijat imestusega.

"Mis sinuga on, Ramses?"

"Ennekuulmatu ime!" vastas aujärjepärija. "Seda ei leia sa ühegi templi kroonikast. Kujutle endale, Tutmosis, et samal hetkel, mil sa mõtled, kuidas püüda kinni varas, kes sinult kogu aeg varastab, pistab seesama varas oma käe uuesti sinu varakirstu, sinu enda silma all, tuhandete tunnistajate juuresolekul. Ha-ha-haa! Sargon - vaga palverändur!"

"Ma ei saa millestki aru," pomises Tutmosis segaduses.

"Polegi sul vaja midagi aru saada," vastas asevalitseja. "Pea ainult meeles, et Sargon on sõitnud siia selleks, et pidada pühi talitusi jumalanna Astorethi auks."

"Mulle paistab, et kõik, millest sa kõneled," ütles Tutmosis vaevukuuldavalt, "on üliohtlikud asjad."

"Ja seepärast ära kõnele neist kellelegi."

"Et mina ei kõnele, selles võid olla kindel, peaasi, et sa ennast ise ei reeda, käskija. Sa oled ju äkiline nagu välk." Aujärjepärija pani talle käe õlale.

"Ole mureta," ütles ta sõbrale silma vaadates. "Kui ainult teie mulle ustavaks jääte, teie - aristokraatia ja sõjavägi -, siis olete kord üllatavate sündmuste tunnistajaks ja... teie rasked ajad lõpevad!..."

"Tea, et oleme alati valmis sinu käsul ka surma minema," vastas Tutmosis kätt rinnale pannes.

Ta nägu ilmutas ebatavalist tõsidust ja aujärjepärija mõistis, muide, mitte esimest korda, et selles hellitatud keigaris peitub vapper mees, kelle mõõgale ja mõistusele võib toetuda.

Sellega lõppeski aujärjepärija veider jutuajamine Tutmosisega ja ta ei pöördunud enam nende küsimuste juurde tagasi. Kuid ustav

269

sõber ning teener mõistis, et Sargoni tulekuga on seotud mingisugused tähtsad riiklikud asjad, mida preestrid oma voliga on otsustamas.

Muide, kogu Egiptuse ülemkiht, nomarhid, ametnikud ja väepealikud, sosistasid juba mõnda aega üksteisele kõrva sisse, et on lähenemas tõsised sündmused. Foiniiklased, kes võtsid neilt vande, et nad saladust peavad, jutustasid mingisugustest läbirääkimistest As-süüriaga, mille tulemusena Foiniikia hukkub, Egiptus aga ennast häbistab ja võib-olla kunagi Assüüriale andamimaksjaks muutub.

Aristokraatia keskel tekkis kohutav rahutus, kuid ükski ei lasknud seda välja paista. Vastupidi, nii aujärjepärija õukonnas kui ka Alam-Egiptuse nomarhide juures ei lakanud lõbutsemine. Võis arvata, nagu oleksid kõik palava aastaaja saabumisega hullunud. Ei olnud ühtki päeva vaatemängudeta, võõruspidudeta, triumfirong-käikudeta, ühtki ööd ilutulestikuta ja juubeldava kisata. Mitte ainult Bubastises, vaid ka teistes linnades läksid moodi tänavarongkäigud tõrvikute, muusika ja täidetud viinakruusidega. Inimesed tungisid majadesse ja kutsusid nende uniseid asukaid joomapidudele. Kuna aga egiptlased olid lõbutsemisele väga maiad, siis lõbutsesid kõik.'

Niikaua kui Ramses Hathori templis viibis, saatsid foiniiklased, vallatuna mingist paanilisest hirmust, oma päevad mööda palvetamises ja hoidusid ükskõik kellele laenu andmast. Kuid pärast Hira-mi jutuajamist aujärjepärijaga jättis jumalakartlikkus ja ettevaatlikkus foiniiklased maha ja nad muutusid egiptuse ülikute vastu heldemaks kui iialgi varem.

Niisugust kulla ja kaupade küllust Alam-Egiptuses, peaasi aga, nii väikest laenu protsenti ei mäletanud isegi väga vanad inimesed.

See ülikuteseisuse laiutamine ei jäänud range preestritekasti eest varjule. Kuid nad ei taibanud, mis selle taga peitub, ja püha Mente-zufis, kes korrapäraselt andis Herihorile aru kohalikest asjadest, teatas talle jätkuvalt, et troonipärija, tüdinenud vagast eluviisist Hatho-ri

templis, lõbutseb nüüd meelemõistuse kaotamiseni ja et koos temaga lõbutseb ka kogu suurtsugu seltskond.

Auväärt minister isegi ei vastanud neile ettekannetele. See näitas, et ta pidas kuningapoja prassimist tavaliseks ja võib-olla isegi kasulikuks asjaks.

Teda ümbritsevate inimeste säärase suhtumise tõttu kasutas Ramses suurt vabadust. Peaaegu igal õhtul, kui õukondlased enda täis olid joonud, kadus ta vargsi lossist.

270

Tumedasse ohvitseriburnusesse mähituna jooksis ta läbi tühjade tänavate ja tuli linna taha Astorethi templi aedadesse.

Seal, jõudnud pingini Kaama paviljoni vastas ja ennast puude varju tõmmanud, vaatas Ramses põlevaid tõrvikud, kuulas preest-rinna austajate laulu ja unistas temast.

Kuu oli kahanemas; ta tõusis igal õhtul üha hiljem, ööd olid pimedad, kuid Ramses nägi endiselt tolle esimese öö heledat valgust ja kuulis kreeklase kirglikku laulu.

Mõnikord tõusis ta pingilt üles, et minna Kaama juurde, kuid häbitunne hoidis teda tagasi. Ta tundis, et vaarao aujärjepärijal ei sobi ilmuda preestrinna majja, kuhu pääseb sisse iga palverändur, kes teeb enam-vähem helde kingituse templile, peaasi aga, ta kartis, et Kaama nägemine veinikannude ja õnnetute austajate keskel kustutab ta kujutlusest tollel kuuvalgel ööl nähtud imekauni pildi.

Tol korral, kui Dagon saatis Kaama tema juurde, et ta asevalitseja viha lahutaks, paistis ta Ramsesele kena tütarlapsena, kelle pärast siiski poleks maksnud pead kaotada. Aga kui tema, kuningapoeg ja asevalitseja, istus esimest korda oma elus ühe naise maja juures, kus öö sisendas talle raugust ja kus ta kuulis teise mehe kirglikku ar-muavaldust, ärkas temas mingi uus tundmus, milles kirg, nukrus ja armukadedus ühte sulasid.

Kui ta oleks võinud Kaamat vabalt omada, oleks ta temast väga kiiresti tüdinenud, võib-olla polekski Kaama teda veedelnud. Kuid surm, mis valvas seda naist magamistoa lävel, siis see armunud laulik ja lõpuks tema enda, kõrgemast soost mehe alandav osa preest-rinna ees, - see kõik oli talle uus ning seepärast meelitav. Ja nõnda oli ta siis nende kümne päeva jooksul peaaegu igal õhtul kaetud näoga Astorethi templi aeda ilmunud.

Ühel õhtul, kui ta oli pidusöömingut palju veini joonud, lahkus Ramses jälle vargsi lossist nagu harilikult. Ta ütles endale kindlalt, et täna astub ta Kaama majja sisse, laulgu Kaama austajad pealegi akende taga.

Linnast läks ta kiiresti läbi, kuid jõudnud templile kuuluvate aedadeni, tundis uuesti häbi ning aeglustas sammu.

"Kes seda varem on kuulnud," mõtiskles ta, "et vaarao aujärjepärija jookseb naiste järele nagu mõni vaene kirjutaja, kellel pole kustki laenata kümmet drahmi. Kõik on tulnud minu juurde, ka see peab tulema."

Ta pidi juba tagasi pöörduma.

271

"Kuid tema ju ei või tulla," vilksatas mõte ta peas. "Ta tapetakse."

Ta jäi kõheldes seisma.

"Aga kes peaks ta tapma?... Kas Hiram, kes millessegi ei usu, või Dagon, kellele miski püha pole?... Jah, kuid siin on palju teisi foiniiklasi, suured hulgad palverändureid - fanaatikuid ning metslasi. Nende lollpeade silmis paneks Kaama mind külastades toime pühaduserüvetamise... "

Ja ta hakkas liikuma preestrinna maja poole ega mõtelnud isegi sellele, et teda võib ähvardada hädaoht, teda, kes mõõka tupest tõmbamata võib üheainsa pilguga kogu maailma oma jalgade ette heita. Tema, Ramses, ja hädaoht!...

Puude vahelt välja jõudes märkas Ramses, et preestrinna majas valitses elav liikumine ja et hoone oli heledamini valgustatud kui harilikult. Tubades ja terrassidel oli palju külalisi, paviljoni ümber aga tungles rahvas.

"Mis mehed need on?" imestas aujärjepärija.

See oli ebatavaline pilt. Üsna maja lähedal seisis hiiglasuur elevant, seljas kullatud, purpureesriietega palankiin. Elevandi kõrval hirnusid ja peksid kapjadega maad enam kui kümme tugevate kael-te ja jalgadega hobust; nende sabad olid altpoolt kinni seotud ja pead mingisuguste metallkiivritega kaunistatud.

Rahutute poolmetsikute loomade keskel sekeldas mitukümmend meest, mäherdusi Ramses veel polnud näinud. Neil olid salkus juuksed, hiiglasuured habemed ja peas teravaotsalised kõrva-lappidega mütsid. Mõnel oli seljas pikk pahkluudeni ulatuv paksust kalevist rüü, teised kandsid lühikest kuube ja pükse, mõnel olid jalas säärega saapad. Kõik olid relvastatud mõõkade, vibude ja odadega.

Nähes neid tugevaid ja kohmakaid võõramaalasi, tundis Ramses nende vastu kohutavat viha, kuigi nad polnud talle midagi paha teinud. Teda ärritas nende võõras kurguhäälne kõne, nende kare naer, nende riided, nendest leviv lambarasva hais ja isegi nende hobused. Veri lõi talle pähe. Otsekui lõvi, kes vaenlast silmates kohe hüppeks valmistub, ka siis, kui ta polegi näljane, nõnda haaras Ramses mõõgast, et neile võõrastele kallale söösta ning nad ise ja nende hobused tükkideks raiuda. Kuid tuli äkki siiski mõistusele.

"See on Set, kes mu ära on nõidunud," mõtles ta.

Parajasti möödus temast alasti egiptlane, tanu peas ja side puusade

ümber. Aujärjepärijat köitis miski selles inimeses, see meeldis talle ja oli isegi kallis sel hetkel, sest see oli egiptlane. Ramses võttis kullast sõrmuse, mille hind oli mitu drahmi, ja andis orjale.

"Kuule," küsis ta, "mis mehed need on?"

"Assüürlased," sosistas egiptlane, ja viha välgatas ta silmis.

"Assüürlased? Mis need siis siin teevad?"

"Sargon, nende isand, on püha preestrinnat Kaamat austamas, need mehed on tema ihukaitsjad... Et neid seapoegi ka pidalitõbi ei võta!... "

"Mine pealegi!"

Alasti mees tegi Ramsesele sügava kummarduse ja jooksis minema, nähtavasti kööki.

"Need on siis assüürlased!... " mõtles Ramses, uurides neid kummalisi kujusid lähemalt ja kuulatades nende keelt, millest ta aru ei saanud. "Nad on juba Niiluse kallastel, et vennastuda meiega või petta meid, ja nende suurnik Sargon on Kaama austaja!"

Ta läks koju tagasi. Uue pealetulvanud tunde mõjul oli ta unistav meeleolu kadunud. Tema, õilis ja pehmesüdameline mees, oli esmakordselt kokku puutunud Egiptuse põliste vaenlastega ja tundis nende vastu surmaviha.

Kui aujärjepärija pärast Hathori templist lahkumist, pärast jutuajamist Hiramiga, oli hakanud mõtlema sõjast Aasiaga, siis olid need ainult mõttemõlgutused. Egiptusel oli vaja inimesi, vaaraol raha; kuna aga sõda oli kõige kergem viis seda kõike saada ja rahuldas tema kuulsusejanu, siis käiski ta ringi, sõjaplaanid peas.

Kuid sel hetkel ei huvitanud teda varandused, orjad ega kuulsus - tema hinges hakkas kõnelema vihkamise kõikvõimas hääl. Vaaraod olid nii kaua sõdinud assüürlastega, kumbki pool oli valanud nii palju verd, viha oli ajanud oma juured nii sügavale, et juba paljas assüüria sõdurite nägemine ajas aujärjepärija mõõka haarama. Näis, et langenud sõdurite hinged, kõik nende vaevad ja kannatused on kuningapoja hinges taas ärganud ja kisendavad kättemaksu järele.

Kui ta lossi tagasi jõudis, käskis ta kutsuda Tutmosise. Too oli purjus, troonipärija aga raevunud.

"Kas sa tead, keda ma praegu nägin?" pöördus Ramses oma lemmiku poole.

"Võib-olla kedagi preestritest?..." sosistas Tutmosis.

"Ma nägin assüürlasi. Oo jumalad! Mida ma tundsin! Milline alatu rahvas see on! Nad on loomade sarnased. Pealaest jalatallani on

neil lambanahad ümber ja nad haisevad rääsunud rasvast. Ja missugused habemed, missugused juuksed! Ja millist koledat keelt nad kõnelevad!... "

Ramses kõndis erutatult mööda tuba.

"Ma arvasin, et vihkan ahneid kirjutajaid, silmakirjateenritest no-marhe, et ma vihkan kavalaid ning auahneid preestreid... Ma tundsin vastikust juutide vastu ja kartsin foiniiklasi... Aga alles nüüd, kus ma olen näinud assüürlasi, tean ma, mis on vihkamine. Nüüd ma mõistan, miks koer kargab kallale kassile, kes tal üle tee jookseb."

"Juutide ja foiniiklastega, isand, oled sa juba harjunud, assüürlasi aga näed esimest korda," poetas Tutmosis vahele.

"Foiniiklased!" ütles Ramses otsekui iseendale. "Foiniiklane, vilist, sašuu, liibüalane, isegi etiooplane - need on nagu oma perekonna liikmed. Kui nad makse ei maksa, oleme me nende peale pahased, kui aga ära maksavad - anname andeks... Assüürlased aga on meile päris võõrad, nad on vaenlased. Ma ei jää enne rahule, kui pole saanud näha nende laipadega kaetud välja ja viia nende maharaiutud käte arvu saja tuhandeni!... "

Tutmosis polnud Ramsest veel iialgi säärases meeleolus näinud.

KAHEKSAS PEATÜKK

Mõni päev hiljem saatis asevalitseja oma lemmiku Kaamat enda poole kutsuma. Kaama tuli otsekohe, eesriietega tihedalt kaetud kandetoolis.

Ramses võttis ta vastu nelja silma all.

"Ma olin kord õhtul sinu maja juures," ütles ta.

"Oo Astoreth!" hüüdis preestrinna. "Millele olen ma tänu võlgu säärase suure armulikkuse eest? Ja miks, auväärt isand, ei suvatsenud sa oma orjatari enda juurde kutsuda?"

"Seal olid mingisugused lojused. Vististi assüürlased."

"Ah sa nägid siis tol õhtul vaeva, auväärt isand!... Ma ei oleks iialgi julgenud arvata, et meie käskija viibib minust ainult mõne sammu kaugusel lageda taeva all."

274

Asevalitseja punastas. Kuidas oleks Kaama imestanud, kui ta oleks teada saanud, et Ramses oli nii mitu õhtut tema akna all mööda saatnud!

Aga võib-olla ta teadiski, kui otsustada ta naeratuse ja mahalöödud silmade järgi...

"Nõnda siis, Kaama, sa võtad vastu assüürlasi?" jätkas Ramses.

"See on kuulus ülik Sargon, kuninga sugulane; ta ohverdas meie jumalannale viis talenti!" hüüdis Kaama.

"Ja kas siis sina oled omakorda valmis tema pärast ohvreid tooma?" küsis aujärjepärija pilkavalt. "Ja kas sellepärast, et ta on nii helde, foiniikia jumalad sind surmaga ei nuhtlegi?"

"Mis sa räägid, isand?" vastas Kaama käsi kokku lüües. "Kas sa ei tea, et ükski aasialane, isegi kui ta mind kõrbes kohtaks, ei puudutaks mind, ka sel juhul mitte, kui ma end temale ise pakuksin. Nad kardavad jumalaid... "

"Milleks see haisev... ei, see jumalakartlik aasialane siis sinu juures käib?"

"Ta tahab saada minult nõusolekut, et läheksin Baabüloni Asto-rethi templisse."

"Ja kas sa lähed?"

"Lähen, kui sina, mu isand, käsid... " Kaama kattis näo looriga. Ramses võttis tal vaikides käest kinni. Aujärjepärija huuled värisesid.

"Ära puuduta mind, isand," sosistas Kaama erutatult. "Sina oled mu käskija, sa oled minu ja kõikide foiniiklaste tugi sel maal. Kuid ole halastaja!... "

Asevalitseja vabastas ta käe ja hakkas kõndima mööda tuba.

"Palav on täna, eks ole?" ütles ta. "Räägitakse, et olevat maid, kus mehiri-kuus läheb külmaks ja taevast langeb alla maale valgeid udusulgi, mis tulel veeks muutuvad. Oo Kaama, palu oma jumalaid, et nad saadaksid mulle natuke neid udusulgi! Kuigi... mis ma räägin! Kui nad kataksid ka kogu Egiptuse, ei suudaks see jahutada mu südant..."

"Sellepärast, et sina, jumalik Amon, oled päike inimese kujul," vastas Kaama. "Pimedus hajub seal, kuhu sa pöörad oma palge, ja su silmade kiirte paistel kasvavad lilled... "
Ramses lähenes talle uuesti.
"Kuid ole halastaja!" sosistas Kaama. "Sina oled ju hea jumal ega või liiga teha oma preestrinnale."
275
Ramses eemaldus jälle ja tegi liigutuse, nagu tahaks ta endalt mingit koormat maha heita. Kaama vaatas teda poolsuletud laugude alt ja naeratas vaevumärgatavalt.
Kui vaikus juba liiga pikale oli veninud, küsis ta:
"Sa lasksid mind kutsuda, käskija. Ma olen siin ja ootan, et sä kuulutaksid mulle oma tahtmist."
"Ah-jah," virgus aujärjepärija, "ütle mulle, preestrinna, kes oli see nii väga minu sarnane noormees, keda ma nägin teie templis?"
Kaama tõstis sõrme huultele.
"Püha saladus," sosistas ta.
"Üks asi on saladus, teine asi on keelatud. Luba mul vähemalt teada saada, kumb oli: inimene või vaim?" "Vaim."
"Ja see vaim laulis sinu akende all laule?" Kaama naeratas.
"Ma ei taha sugugi tungida teie templi saladustesse," ütles aujärjepärija.
"Sa oled andnud vande Hiramile," tuletas preestrinna meelde.
"Hea küll! Hea küll!" katkestas aujärjepärija teda ärritatult. "Sel: lepärast ma ei kõnelegi sellest imest ei Hiramiga ega kellegi muuga... peale sinu. Niisiis, Kaama, ütle sellele vaimule või inimesele, kes minuga nii sarnane on, et ta kähku Egiptusest kaoks ja ennast kellelegi ei näitaks. Kaht aujärjepärijat ei tohi olla üheski riigis."
Äkki lõi ta endale otsaette. Seni oli ta rääkinud lihtsalt selleks, et Kaamat hämmeldusse viia, nüüd üllatas teda päris tõsine mõte.
"Huvitav oleks teada," ütles ta Kaamale uurivalt otsa vaadates, "milleks teie mehed mulle minu teisikut näitasid? Kas nad tahavad mind hoiatada, et neil on minu jaoks asetäitja? Tõepoolest, nende teguviis paneb mind imestama."
Kaama langes ta jalgade ette.
"Oo isand," sosistas ta. "Sa kannad rinnal meie kõige kõrgemat talismani ja ei tohi oletada, et foiniiklased võiksid sulle kahju teha. Aga kui sind peaks ähvardama mõni hädaoht ja kui sa peaksid soovima oma vaenlasi petta - kas siis ei võiks säärane mees kasulik olla? Ainult seda tahtsid foiniiklased sulle templis näidata."
Aujärjepärija jäi mõttesse ja kehitas õlgu.
"Jah," mõtles ta, "kui mul ainult kellegi abi vaja peaks olema... Kas foiniiklased tõepoolest arvavad, et ma üksi toime ei tule? Siis,on nad endale küll kehva kaitsja valinud!"
276
"Isand," sosistas Kaama, "kas sa ei tea, et Ramses Suurel oli kaks teisikut - vaenlaste jaoks? Ja need kuninga varjud hukkusid mõlemad, tema aga elas edasi."
"Aitab," peatas teda aujärjepärija. "Kuid selleks, Kaama, et Aasia rahvad teaksid, et ma olen armuline, annetan ma viis talenti vaatemängudeks Astorethi auks ja kallihinnalise karika tema templi tarvis. Juba täna saad sa selle kätte."
Peanoogutusega laskis ta preestrinna minema.
Kui Kaama oli läinud, langes Ramsesele uus mõtete tulv.
"Tõepoolest, need foiniiklased on kavalad. Kui mu teisik on inimene, võib see mulle marjaks ära kuluda ja ma teen aja jooksul sääraseid imesid, millest Egiptuses seni võib-olla iialgi kuuldud pole. Vaarao elab Memfises, ilmub aga samal ajal Teebais ja Tanises... Vaarao liigub sõjaväega Baabüloni poole, assüürlased koguvad sinna oma peajõud, samal ajal aga vallutab vaarao teise armeega Niini-ve... Ma mõtlen, et assüürlastel annab sääraseid imesid imestada... "

Ta hinges ärkas uuesti umbne viha võimsate aasialaste vastu. Juba nägi ta oma võiduvankrit sõitmas üle hiljutise lahinguvälja, millel vedelevad assüürlaste laibad ja korvitäied maharaiutud käsi. Nüüd oli sõda muutunud talle samasuguseks vajaduseks nagu leib ihule, sest see poleks võimaldanud tal mitte ainult rikastada Egiptust, täita riigikassat ja leida endale kustumatut kuulsust, vaid oleks ühtlasi rahuldanud tema seni alateadlikku, nüüd aga võimsalt ärganud janu - hävitada Assüüria.

Seni kui ta polnud neid sasitud habemetega sõjamehi näinud, ei mõtelnud ta nendest. Nüüd aga segasid nad teda. Tal oli nii kitsas maa peal koos nendega, et üks kahest pidi lahkuma: kas nemad või tema.

Millist osa olid siin etendanud Hiram ja Kaama, sellest ta endale aru ei andnud. Ta ainult tundis, et peab Assüüriaga sõdima, otsekui rändlind tunneb, et pahhoni-kuul peab ta lendama ära põhja poole.

Sõjajanu haaras kuningapoja üha enam. Ta oli vähem jutukas, naeratas harvemini, pidulauas jäi sageli mõttesse ja veetis üha rohkem aega sõjaväe juures ning aristokraatia seas. Nähes armulikkust, mida asevalitseja osutas nendele, kes kannavad relvi, hakkasid suurtsugu noorukid ja ka vanemad mehed astuma sõjaväkke. See tõmbas endale püha Mentezufise tähelepanu ja ta saatis Herihorile järgmise sisuga kirja:

"Sellest ajast peale, kui Bubastisesse saabusid assüürlased, on

aujärjepärija väga erutatud ja tema õukond väga sõjakalt häälestatud. Juuakse ja mängitakse endiselt täringut, kuid kõik on peened rõivad ja parukad minema visanud ja käivad kohutavast palavusest hoolimata sõduritanudes ja -kuubedes.

Ma kardan, et see sõjakas meeleolu võib auväärt Sargonile mitte meeldida."

Herihor vastas selle peale:

"Ei tee viga, kui meie hellitatud härrapojukesed assüürlaste siinviibimise ajal ilmutavad armastust sõjaasjanduse vastu: seda enam assüürlased meist lugu peavad. Auväärt asevalitseja, ilmselt jumalate juhituna, on taibanud, et on kasulik veidi relvi täristada, kui nii sõjaka rahva saadikud meie juures külas on. Ma olen kindel, et meie noorsoo vapper vaim Sargoni mõtlema paneb ja teda läbirääkimistel järeleandlikumaks teeb."

Esmakordselt kogu Egiptuse olemasolu jooksul juhtus, et noor aujärjepärija suutis petta preestrite valvsust. Tõsi küll, suurt osa etendasid selles foiniiklased, kui nad avaldasid talle Assüüria ja preestrite vahelise lepingu saladuse, ilma et preestrid oleksid teadnud seda arvata.

Lisaks sellele oli suurepäraseks maskiks, mis varjas aujärjepärija püüdlusi preestritekasti kõrgemate aukandjate eest, tema püsimatu iseloom. Kõigil oli meeles, kui kergesti ta möödunud aastal oli unustanud Pi-Bailose manöövrid Saara vaikse talu pärast ja kuidas ta viimasel ajal sööstis pidudelt töö juurde ja jumalakartlikust elust joomingutesse. Seepärast poleks mitte keegi, välja arvatud Tutmosis, uskunud, et sel püsimatul noorukil on mingi plaan, mingi eesmärk, mille poole ta püüab vääramatu visadusega.

Seekord ei tulnud kaua oodata uut tõendit tema püsimatusest.

Hoolimata palavusest, sõitis Saara kogu oma õukonna ja pojaga Bubastisesse. Ta oli pisut kõhnemaks jäänud, laps oli kas natuke haiglane või teekonnast väsinud, aga nii üks kui teine olid imekenad.

Aujärjepärija oli vaimustuses. Ta määras Saarale elukohaks lossi aia kõige kaunimas osas asuva paviljoni ja veetis peaaegu terved päevad poja hälli juures.

Joomapeod, manöövrid, kurvad mõtted - see kõik ununes. Noortel aristokraatidel tuli nüüd üksi juua ja lõbutseda; nad panid mõõgad kõrvale ja muutusid taas keigariteks. Ülikonna vahetus oli seda vajalikum, et kuningapoeg kutsus neid Saara paviljoni, et näidata neile poega, - oma poega.

"Vaata, Tutmosis," kõneles ta oma lemmikule, "kui imeilus laps. Tõeline roosihelbeke. Ja sellest maimukesest kasvab ükskord päris inimene! See roosa linnupojuke hakkab kord

jooksma, kõnelema ja isegi preestrikoolides tarkust õppima. Vaata ometi, Tutmosis, ta käsi!" kõneles Ramses vaimustusega. "Pea meeles neid pisikesi käeke-si, et jutustada nendest, kui ma talle kogu polgu juhatada annan ja käsin tal enda taga oma sõjakirvest kanda... Ja see on minu poeg, minu lihane poeg!"

Pole imestada, et õukondlased oma isandat kuulates kurvastasid, et nad ei saa olla hoidjaks ega ammeks sellele lapsele, kellel polnud küll mingisuguseid dünastiaõigusi, kuid kes siiski oli tulevase vaarao esimene poeg.

Idüll lõppes aga peagi, sest see ei käinud kokku foiniiklaste huvidega.

Kord ilmus Hiram paleesse, saatjaks suur hulk kaupmehi, orje ja neid egiptlasi, kes elatusid tema armuandidest, astus aujärjepärija ette ja ütles:

"Meie armuline isand! Selle kinnituseks, et su süda on helde ka meie, asiaatide vastu, kinkisid sa meile viis talenti vaatemängude korraldamiseks jumalanna Astorethi auks. Sinu käsk on täidetud, me oleme vaatemängud ette valmistanud ja tulime nüüd sind paluma, et sa suvatseksid austada seda oma osavõtuga."

Neid sõnu öeldes laskus hallipäine Tüürose vürst põlvili ja ulatas talle kuldsel kandikul kuldse võtme tsirkuse looži.

Ramses võttis kutse meeleldi vastu ja ka pühadel preestritel Mef-resil ja Mentezufisel polnud selle kohta mingit ütlemist, et asevalitseja võtab osa pidustustest jumalanna Astorethi auks.

"Esiteks," ütles auväärt Mefres Mentezufisele, "on Astoreth seesama mis meie Isis või kaldealaste Ištar. Teiseks, kui me andsime aasialastele loa ehitada oma tempel meie maa peale, siis on sünnis kas või aeg-ajaltki osutada tähelepanelikkust nende jumalatele."

"Me oleme isegi kohustatud seda tegema viisakusest foiniiklaste vastu, pärast seda kui oleme sõlminud lepingu assüürlastega," lisas auväärt Mentezufis naerdes.

Tsirkus, kuhu asevalitseja koos nomarhi ja kõrgemate ohvitseridega kella nelja ajal pärast lõunat läks, oli ehitatud Astorethi templi aeda. Ta kujutas endast ümmargust väljakut, mis oli ümbritsetud kahe mehe kõrguse taraga. Tara ümber oli palju loože ja pinke, mis tõusid amfiteatrina kõrgemale. Katust ei olnud. Selle asemel oli loožide

279

kohale liblika tiibade kujuliselt tõmmatud mitmevärvilist lõuendit, mida teenrid healõhnalise veega piserdasid ja õhu jahutamiseks rütmiliselt liigutasid.

Kui asevalitseja oma looži ilmus, tõid tsirkusesse kogunenud egiptlased ja aasialased kuuldavale valje tervitushüüdeid. Vaatemäng algas pillimeeste, lauljate ja tantsijannade rongkäiguga.

Ramses vaatas ringi. Temast paremat kätt oli Hirami ja tähtsamate foiniiklaste loož. Vasakut kätt oli foiniikia preestrite ja preestrin-nade loož, kelle hulgast ühel esimestest kohtadest istuv Kaama äratas tähelepanu oma toreda riietuse ja kaunidusega. Ta kandis mit-mevärvilise tikandiga kaunistatud läbipaistvat hitooni, kuldseid käe- ja jalavõrusid ning peas sidet lootoseõiega, mis oli kalliskividest kunstipäraselt valmistatud.

Kaama ja ta saatjad tegid kuningapojale sügava kummarduse, siis aga pöördus Kaama naaberlooži poole ja hakkas elavalt vestlema ühe majesteetliku välimusega võõramaalasega, kelle habe ja veidi hallikad juuksed olid palmitsetud paljudeks väikesteks patsideks.

Ramses, kes oli tulnud tsirkusesse otseteed oma poja hälli juu-' rest, oli lõbus. Nähes aga, et Kaama kõneleb võõra mehega, läks ta tusaseks.

"Kas sa ei tea," küsis ta Tutmosiselt, "kelle vastu see preestrinna nii lahke on?"

"See ongi kuulus Baabüloni palverändur, auväärt Sargon." "See on ju vana mees," tähendas kuningapoeg. "Ta on muidugi vanem kui meie kahekesi kokku, kuid siiski ilus meesterahvas."

"Kas niisugune barbar võib olla ilus?" sai asevalitseja pahaseks. "Ma olen kindel, et ta haiseb lambarasva järele."

Mõlemad jäid vait: aujärjepärija sellepärast, et oli vihane, Tutmo-sis kohkunult, et oli julgenud kiita inimest, kes tema isandale ei meeldinud.

Areenil aga vaheldus üks vaatepilt teisega: esinesid akrobaadid, madude taltsutajad, tantsijannad, silmamoondajad ja narrid, kes kutsusid välja vaatajate kiiduavaldusi.
Asevalitseja oli tusane. Ta hinges elustusid uuesti ajutiselt uinunud kired: viha assüürlaste vastu ja armukadedus Kaama pärast.
"Kuidas küll see naine," mõtles ta Kaama poole vaadates, "võib edvistada vanamehega, kelle nägu on pealegi pargitud naha värvi,
280
kellel on mustad, igale poole ringi vahtivad silmad ja habe nagu kitsel?"
Ainult üheainsa korra vaatas aujärjepärija tähelepanelikult näitelavale.
Mõned alasti kaldealased astusid ette. Kõige vanem neist torkas maasse kolm lühikest oda, teravikud ülespoole, ja suigutas ühe noorema käeliigutuste abil unne. Ülejäänud mehed võtsid uinunu kätele ja tõstsid ta odade teravatele otstele, nii et üks odaots toetas magajat pea alt, teine seljast ja kolmas jalgadest.
Magaja lebas liikumatult nagu tikk. Vanamees tegi tema kohal veel mõned liigutused kätega ja tõmbas selle oda, mis toetas jalgu, maast välja. Hetk hiljem tõmbas ta välja oda, mis toetas magajat selja alt, ja lõpuks viskas eemale ka selle, millel puhkas pea.
Ja päise päeva ajal, mitme tuhande pealtvaataja silma all, jäi unne suigutatud kaldealane mitme küünra kõrgusel maast horisontaalselt õhku rippuma, ilma et teda miski oleks toetanud.
Viimaks sundis vanamees teda käetõukega maha laskuma ja äratas ta üles.
Vaatajad olid imestusest kanged; ükski ei julgenud midagi hüüda ega käsi plaksutada. Ainult paarist loožist heideti areenile lilli.
Ka Ramses imestas. Ta kummardus Hirami looži poole ja ütles vanale vürstile kõrva sisse:
"Kas te Astorethi templis suudaksite teha niisugust imet?"
"Mina kõiki meie preestrite saladusi ei tea," vastas Hiram kohmetunult, "aga tean, et kaldealased on väga osav rahvas... "
"Aga me kõik ju nägime, et see noormees rippus õhus."
"Kui meid ainult ära ei kummutatud," vastas Hiram poolpaha-selt ja tõmbas tujutult kulmu kortsu.
Pärast lühikest vaheaega, mille jooksul suurtsugu isandate looži-des elavaid lilli, jahedat veini ja maiustusi ringi kanti, algas vaatemängu kõige huvitavam osa - härjavõitlus.
Pasunate, trummide ja flöödihelide saatel toodi areenile suur härg; ta pea ja silmad olid kaetud lõuenditükiga. Härja järel jooksid sisse mõned alasti inimesed, kes olid relvastatud odadega, ja üks, kellel oli käes lühike mõõk.
Aujärjepärija märguande peale jooksid teenrid minema, üks odameestest aga tõmbas härjal lõuenditüki peast. Loom seisis mõne hetke üllatusest paigal, siis aga tormas meeste poole, kes teda odapistetega ärritasid.
281
Viljatu võitlus kestis mitu minutit. Inimesed piinasid härga, see aga, suu vahus, mitmest kohast verine, ajas ennast tagajalgadele püsti ja kihutas oma vaenlaste kannul, kuid ei jõudnud neile kuidagi järele.
Lõpuks kukkus ta pealtvaatajate naerulagina saatel pikali.
Aujärjepärija piinles ega vaadanud areenile, vaid vahtis foiniikia preestrite looži poole. Ta nägi, et Kaama oli istunud Sargonile lähemale ja ajas vürstiga elavalt juttu. Assüürlane õgis teda silmadega, Kaama aga sosistas talle midagi häbeliku naeratusega ja kummardus talle nii lähedale, et ta juuksed segunesid barbari kähara lakaga, siis aga pöördus teeseldud pahameelega jälle eemale.
Ramses tundis südames pitsitust. Esmakordselt eelistas üks naine tema juuresolekul teist meest. Liiatigi elatanud meest ning assüürlast!...
Rahva hulgast käis läbi tume kahin. Mees areenil, kes oli relvastatud mõõgaga, käskis oma vasaku käe rinnale kinni siduda, teised katsusid järele oma odasid, teenrid aga talutasid sisse uue härja.

Üks odameestest tõmbas härja silmade eest nartsu ära. Härg pöördus ja vahtis ringi, otsekui vastaseid loendades. Kui aga need teda torkima hakkasid, taganes ta üsna tara äärde, et selja tagant kindlustatud olla. Siis laskis ta pea alla ja jälgis altkulmu pealetungijate liikumist.

Algul hiilisid odamehed talle ettevaatlikult külje poolt lähemale, et teda torgata. Nähes aga, et loom seisab liikumatult, said nad julgemaks ja hakkasid tal eest mööda jooksma, aina lähemalt ning lähemalt. Härg laskis pea veel madalamale ja seisis endiselt liikumatult paigal nagu kuju. Rahva hulgast kuuldus naeru. Kuid äkki asendus rahva lõbus meeleolu hirmukisaga. Härg tabas paraja hetke, viskus raskelt ettepoole, tõstis vahtima jäänud mehe sarvede otsa ja heitis ta õhku.

Mees prantsatas murtud luudega vastu maad, härg aga kihutas kõigest jõust areeni teise otsa ja jäi seal kallaletungi ootama.

Odamehed piirasid ta sisse ja asusid teda uuesti ärritama. Vahepeal jooksid areenile tsirkuse teenrid, et oigavat haavatut ära viia. Tihenevatest odapistetest hoolimata seisis härg paigal ega liigutanud ennast, aga kui kolm teenrit nõrkenud võitleja kätele tõstsid, kargas ta tormikiirusel neile kallale, paiskas nad maha ja hakkas neid halastamatult jalgadega tallama.

Rahva hulgas tõusis segadus: naised nutsid, mehed sõimasid ja

pildusid härga kõigega, mis kätte juhtus. Areenile lendasid kepid, noad, isegi pingilauad.

Siis jooksis metsikuks läinud looma juurde mõõgaga mees, kuid odamehed olid sattunud segadusse ega jõudnud talle appi; härg paiskas ta maha ja hakkas teisi taga ajama.

Juhtus midagi, mida varem polnud tsirkuses nähtud; areenil oli viis meest pikali maas, ülejäänud kaitsesid ennast kohmakalt ja püüdsid vihaleärritatud looma eest pakku põgeneda, rahvas aga röökis viha või hirmu pärast.

Äkki jäi kõik vait. Pealtvaatajad kargasid istmetelt püsti ja kummardusid ettepoole, ehmunud Hiram kahvatas ja laotas käsi. Kõrgema seltskonna loožidest hüppasid areenile kaks meest: kuningapoeg Ramses, mõõk tupest väljas, ja Sargon, lühike kirveke käes.

Härg, pea üsna maadligi ja saba püsti, kihutas ümber areeni ringi, nii et tolmupilv taga. Ta tormas otseteed kuningapoja poole, siis aga, otsekui kuningavõsu majesteetlikkuse ees tagasi põrgates, möödus Ramsesest ja sööstis Sargoni kallale, kuid... langes sealsamas paigas jala pealt. Osav, atleedikehaga Sargon oli ta oma väikese kirve üheainsa, silmade vahele sihitud hoobiga maha löönud.

Pealtvaatajad pistsid vaimustusest uluma, Sargon ja ta ohver puistati üle lilledega. Samal ajal seisis Ramses areenil, paljas mõõk käes, nõutult ja pahaselt vaadates, kuidas Kaama kisub oma naabrite käest lilli ja pillub neid assüürlasele.

Sargon võttis pealtvaatajate vaimustusavaldused ükskõikselt vastu. Ta puudutas härga hooletult jalaga, et veenduda, kas ta on surnud, tegi siis mõne sammu aujärjepärija poole, lausus midagi oma keeli ja kummardas suurtsugu mehe väärikusega.

Verine udu hõljus Ramsese silmade ees. Kõige parema meelega oleks ta torganud mõõga võitja rinda. Kuid ta talitses siiski ennast, mõtles ühe hetke, võttis kaelast kuldse keti ja ulatas selle Sargonile.

Assüürlane kummardas veel kord, suudles ketti ja pani selle endale kaela. Ramses aga, punetavad laigud põskedel, suundus näitlejate sissekäigu poole ja lahkus pealtvaatajate mitte vaikida tahtvaist hüüdeist saadetuna sügava alanduse tundega tsirkusest.

ÜHEKSAS PEATÜKK

Käes oli juba toti-kuu (juuni lõpp, juuli algus). Võõraste juurdevool Bubastisesse ja selle ümbrusse hakkas kange palavuse tõttu väiksemaks jääma. Kuid Ramsese õukonnas jätkati lõbutsemist. Palju kõneldi vahejuhtumist tsirkuses.

Õukondlased kiitsid asevalitseja julgust, lihtsameelsed olid vaimustuses Sargoni jõust, preestrid sosistasid omavahel tõsiste nägudega, et aujärjepärijal polnud siiski sobiv

härjavõitlusse vahele segada, sest on olemas inimesed, kes saavad selle eest raha ja kes pole seltskonnas hoopiski mitte au sees.
Ramses kas ei kuulnud neid jutte või ei pööranud neile tähelepanu. Tema mällu oli lõikunud ainult see, et assüürlane oli võtnud tema käest võidu härja üle, et ta oli lipitsenud Kaamaga ja et Kaama oli suhtunud sellesse lipitsemisse lahkelt.
Kuna Ramsesel polnud sünnis foiniikia preestrinnat enda juurde kutsuda, siis saatis ta Kaamale kirja, milles teatas, et tahab teda näha' ja küsis, millal Kaama ta vastu võtab. Kaama vastas sama käskjalaga, et ootab teda juba selsamal õhtul.
Tähed taevas polnud veel jõudnud süttida, kui Ramses lahkus salaja (nii vähemalt paistis talle) oma paleest ja suundus Astorethi templi poole.
Templi aed oli peaaegu tühi, eriti preestrinna maja ümbruses polnud kedagi. Paviljonis oli vaikne ja sealt paistis ainult mõni tuluke.
Ramses koputas aralt uksele. Preestrinna ise avas talle. Pimedas esikus hakka Kaama suudlema tema käsi, sosistades, et ta oleks surnud, kui metsik loom tsirkuses Ramsesele häda oleks teinud.
"Aga nüüd oled sa muidugi täiesti rahulik, kuna su armuke mu ära päästis," vastas kuningapoeg ärritatult.
Kui nad valgustatud tuppa astusid, oli Kaama silmis näha pisaraid.
"Mis sul on?" küsis troonipärija.
"Mu isanda süda on minust eemale pöördunud," ütles Kaama. "Ja võib-olla mitte põhjuseta." Ramses naeris õelalt.
"Mis? Kas sa oled juba tema armuke? Või alles kavatsed selleks saada, püha neitsi?"
284
"Armukeseks? Ei iialgi! Kuid ma võin saada selle hirmsa inimese naiseks."
Ramses kargas istmelt üles.
"Mis? Kas see on unenägu?" karjatas ta. "Või on Set saatnud needuse mu pea peale? Sina, preestrinna, kes valvab tuld jumalanna Astorethi altari ees, kes peab surma ähvardusel neitsiks jääma, sina lähed mehele? Tõepoolest, foiniiklaste silmakirjateenimine ületab kõik, mis sellest jutustatakse!... "
"Kuula mind, mu isand," ütles Kaama pisaraid kuivatades, "ja mõista mind hukka, kui ma seda olen ära teeninud. Sargon tahab mind teha oma naiseks, oma esimeseks naiseks. Meie seaduste järgi võib preestrinna erandjuhtudel mehele minna, kuid ainult kuninga-soost mehele. Sargon aga on kuningas Assari sugulane."
"Ja sina lähed talle mehele?"
"Kui Tüürose preestrite Kõrgem Nõukogu mind käsib, ei tohi ma olla sõnakuulmatu," vastas ta uuesti pisaratesse puhkedes.
"Kuid mis on sellel nõukogul tegemist Sargoniga?" küsis troonipärija.
"Räägitakse," vastas Kaama ohates, "et assüürlased kavatsevad Foiniikia vallutada ja Sargon saab Foiniikia asevalitsejaks."
"Kas sa oled hulluks läinud!" karjatas Ramses.
"Ma kõnelen seda, mis ma tean. Meie templis asutakse juba teist korda selle eest palvetama, et Foiniikialt häda ära pöörata. Esimest korda toimetasime neid palveteenistusi enne sinu saabumist meie juurde, mu isand!"
"Aga miks siis nüüd jälle?"
"Sellepärast, et neil päevil on saabunud Egiptusesse kaldea preester Istubar kirjadega, milles kuningas Assar määrab Sargoni oma saadikuks ja volitab teda sõlmima teiega lepingut Foiniikia vallutamise kohta."
"Aga mina ju... " katkestas teda asevalitseja.
Ta tahtis ütelda: "ei tea sellest midagi", kuid jäi toppama ja ütles naerdes:
"Kaama, ma tõotan sulle oma isa au juures, et niikaua kui mina elus olen, ei valluta Assüüria Foiniikiat. Kas sulle sellest ei aita?"
"Oo, mu isand! Isand!" hüüdis Kaama Ramsese jalgade ette langedes.

"Ega sa nüüd ei lähe mehele sellele metslasele?"
"Oo," võpatas ta, "sa veel küsid!"
285
"Ja saad minu omaks?" sosistas Ramses.
"Tähendab, sa soovid minu surma?" hüüdis Kaama kohutavas hirmus. "Mis siis ikka... kui sina seda tahad, olen ma valmis."
"Mina talian, et sa elaksid," jätkas kuningapoeg kirglikult, "et sa elaksid ja mulle kuuluksid... "
"See on võimatu..."
"Aga Tüürose preestrite Kõrge Nõukogu?"
"Võib mind ainult mehele panna."
"Kuid sa asud ju minu majja?"
"Kui ma asun sellesse, ilma et oleksin su naine, siis ma suren. Kuid ma olen valmis... isegi selleks, et mitte näha homset päikest."
"Rahustu," ütles aujärjepärija tõsisel häälel, "kes minu armu osaliseks on saanud, sellele ei saa keegi kurja teha."
Kaama laskus uuesti ta ette põlvili.
"Kuidas see küll sündida võiks?" küsis ta peopesi vastamisi kokku pannes.
Ramses oli nii erutatud, sedavõrd unustanud oma seisundi ja kohustused, et oli valmis lubama preestrinnale temaga abielluda. Tagasi ei hoidnud teda sellest sammust mõistus, vaid mingi pime vaist.
"Kuidas see võiks sündida? Kuidas see võiks sündida?" sosistas Kaama, neelates teda silmadega ja suudeldes ta jalgu.
Ramses tõstis Kaama maast üles, pani ta istuma endast eemale ja ütles naeratades:
"Sa küsid, kuidas see võiks sündida?... Ma seletan sulle kohe. Minu viimaseks õpetajaks enne täisealiseks saamist oli üks vana preester, kes teadis peast palju vanaaegseid jutte jumalate, kuningate, preestrite ja isegi alamate ametnike ja talupoegade elust. See vanamees, kes oli kuulus oma vagaduse ja imetegudega, ei sallinud, ma ei tea, mispärast, naisi, ja isegi kartis neid. Ta kõneles ühtesoodu nende salakavalusest ja ükskord, et tõestada naise võimu kogu suurust inimsoo meespoole üle, jutustas mulle niisuguse loo:
Üks vaene noor kirjutaja, kellel polnud kotis ainsatki vaskdebe-nit, vaid ainult üks odrakarask, oli kord teenistust otsides teel Teebaist Alam-Egiptusesse. Talle oli räägitud, et riigi selles osas elavad kõige rikkamad kaupmehed ja isandad, ja et kui tal õnne on, võib ta saada teenistuskoha, kus kogub endale varanduse.
Nõnda siis astus ta mööda Niiluse kallast (koha eest laeval polnud tal raha maksta) ja mõtles: "Kui kergemeelsed on ikka
286
inimesed, kes saavad vanematelt päranduseks ühe kuldtalendi, isegi kaks, isegi kümme talenti, ja kes selle asemel et suurendada oma rikkust kauplemisega või raha väljalaenamisega kasu peale, kulutavad oma varanduse ei tea millele... Kui minul oleks üks drahm... Ei, drahmist on vähe. Kui minul oleks üks talent, või veel parem, mõni ribake maad, ma koguksin iga aastaga raha ja oleksin elu lõpuks rikas nagu kõige rikkam nomarh."
"Kuid mis parata," ütles ta iseendale ja ohkas, "jumalad soosivad nähtavasti ainult lolle. Mina aga olen täis tarkust parukast kuni paljaste jalataldadeni. Kui mind saakski süüdistada rumaluses, siis vahest ainult ses suhtes, et ma ei oskaks oma varandust ära pillata ja isegi ei teaks, kust otsast säärast jumalavallatut tegu alustada."
Nii arutledes oli vaene kirjutaja parajasti möödumas savionni eest, mille lävel istus keegi mees, mitte noor, aga ka mitte vana, kellel oli pilk, mis tungis sügavale südame põhjani. Kirjutaja, tark nagu toonekurg, taipas kohe, et see on mõni jumal, kummardas ja ütles:
"Tervitan sind, selle kauni maja aulik omanik. Kui kahju, et mul pole veini ega liha, et jagada seda sinuga austuse täheks, mida sinu vastu tunnen, ja selle kinnituseks, et kogu mu vara kuulub sulle."

Amonile - tema see oligi inimese kujul - meeldisid noore kirjutaja lahked sõnad. Ta vaatas kirjutajale otsa ja küsis:

"Millest sa mõtlesid, kui olid teel siia? Ma näen tarkust sinu palgel, mina aga kuulun nende hulka, kes koguvad tarkuse sõnu, nii nagu põldpüü korjab nisuteri."

Kirjutaja ohkas.

"Ma mõtlesin," ütles ta, "oma vaesusest ja neist kergemeelseist rikkaist, kes löövad oma varanduse läbi tühja tuult taga ajades."

"Aga kas sina ei lööks läbi?" küsis jumal, kes säilitas ikka veel inimese kuju.

"Vaata mind, isand," ütles kirjutaja, "mul on katkine kotiriie seljas ja sandaalid olen ma teel kaotanud. Kuid papüürust ja tindipotti kannan ma alati kaasas nagu omaenda südant. Sest nii tõustes kui magama heites ma kordan: "Parem tarkus vaesuses kui rikkus ru-maluses." Aga kui ma kord niisugune olen, kui ma oskan väljendada oma mõtteid kirjalikult ja teha kõige keerulisemaid arvutusi, ja peale selle tunnen kõiki taimi ja kõiki loomi, mis iganes taeva all olemas on, kas ma võiksin siis oma varandust läbi lüüa?"

Jumal jäi mõttesse ja ütles:

"Su kõne voolab ladusalt nagu Niilus Memfise all. Kui sa tõepoolest

287

nõnda tark oled, siis kirjuta mulle sõna "Amon" kahel viisil."

Kirjutaja võttis tindipoti ja pintsli ega lasknud kaua oodata, vaid kirjutas onni uksele sõna "Amon" kahel viisil ja nõnda selgesti, et isegi sõnatud loomad jäid peatuma, et jumalat austada.

Jumal jäi rahule ja ütles:

"Kui sa peaksid niisama väledalt arvutama, nagu kirjutad, tee arvestus järgmise kaubatehingu kohta. Kui ühe põldpüü eest antakse neli kanamuna, mitu kanamuna tuleks anda seitsme põldpüü eest?"

Kirjutaja korjas hulga kivikesi, paigutas nad mitmesse ritta, ja päike ei jõudnud veel loojuda, kui ta vastas, et seitsme põldpüü eest tuleb anda kakskümmend kaheksa kanamuna.

Kõikvõimsa Amoni pale läks üleni naerule, kui ta nägi enda ees nii väljapaistvat tarka, ja ta ütles:

"Ma näen, et rääkisid oma tarkuse kohta tõtt. Kui sa osutud niisama kindlaks ka voorustes, siis ma teen nõnda, et sa oled õnnelik kuni oma elu lõpuni ja pärast su surma paigutavad su pojad sinu varju kaunisse hauakambrisse. Nüüd aga ütle mulle, millist rikkust sa soovid, mida sa ei pillaks ja isegi suurendada võiksid?"

Kirjutaja langes helde jumala jalgade ette ja vastas:

"Kui mul oleks kas või seesama onn siin ja neli mõõtu maad, ma peaksin ennast rikkaks."

"Hea küll," ütles jumal, "kuid mõtle hästi järele, kas sulle sellest piisab."

Ta viis kirjutaja onni ja näitas:

"Siin on neli tanu ja neli põlle, kaks hõlsti halva ilma puhuks ja kaks paari sandaale. Siin on leelõugas, pink, kus võib magada, uh-mer nisuterade purustamiseks ja astja taigna segamiseks."

"Aga mis see on?" küsis kirjutaja, osutades mingile kujule, mis oli kaetud lõuendiga.

"See on ainus asi," vastas jumal, "mida sa ei tohi puudutada, muidu kaotad kogu varanduse."

"Oo!" hüüdis kirjutaja. "Seisku ta siin kas või tuhat aastat, ma ei mõtlegi teda puudutada! Aga lubage teie helduselt küsida, mis talu see on, mis sealt kaugelt paistab?"

Ta pistis oma pea onni aknast välja.

"Sa arvasid õigesti," lausus Amon, "seal on tõepoolest talu. Sellel talul on suur maja, viiskümmend mõõtu maad, kümme karilooma ja niisama palju orje. Kui sa tahaksid saada selle talu... "

288

Kirjutaja langes jumala jalgade ette.

"Kas peaks olema," hüüdis ta, "säärast inimest päikese all, kes, kui tal on odrakarask, ei eelistaks nisuleivapätsikest?"
Kuuldes seda, lausus Amon loitsimise, ja samal silmapilgul olid nad mõlemad suures majas.
"Siin on sul," ütles Amon, "nikerdustega voodi, viis lauda ja kümme tooli. Siin on tikitud riided, kannud ja karikad veini jaoks, siin on lamp õlipuuõliga, kandetool... "
"Aga mis see on?" küsis kirjutaja, osutades nurgas seisvale kujule, mis oli kaetud kerge looriga.
"Seda ära puuduta, muidu kaotad kogu varanduse."
"Kui ma elaksin maailmas isegi kümme tuhat aastat, ka siis ei puudutaks ma seda, sest arvan, et peale tarkuse on kõige parem asi rikkus. Aga mis sealt kaugelt paistab?" küsis ta viivukese aja pärast, näidates uhke lossi poole, mida piiras aed.
"See on vürstlik mõis," vastas jumal. "Seal on loss, viissada mõõtu maad, sada orja ja mitusada karilooma. Mõis on hiiglasuur, aga kui sa arvad, et sinu tarkus temaga hakkama saab... "
Kirjutaja langes uuesti Amoni jalgade ette, valades rõõmupisaraid.
"Oo isand!" hüüdis ta. "Kus sa oled näinud säärast sõgedat, kes kannu õlle asemel ei tahaks vaati veini?"
"Su sõnad on väärt säärast tarka, kes saab hakkama kõige keerulisemate arvutustega," ütles Amon.
Ta lausus mõned loitsimissõnad ja nad kandusid lossi.
"Siin on sulle," lausus hea jumal, "koda pidusöömaaegadeks. Selles on kullatud diivanid, toolid ja lauad, mis on kaunistatud värvilise puuga. All on köök ja toidukamber, kus sa leiad liha, kala ja küpsiseid. Lõpuks kelder, täis häid veine. Siin on magamistuba liikuva katusega, et su orjad sulle une ajal jahedat õhku lehvitaksid. Vaata, kui ilus on seedripuust säng, mis toetub neljale pronksist osavasti valatud lõvikäpale. Siin on riietega täidetud kapp ja kastidest leiad sõrmuseid, keesid ja käe- ning jalavõrusid."
"Aga mis see on?" küsis äkki kirjutaja, osutades kujule, mis oli kaetud kuld- ja purpurlõngadega läbikootud looriga.
"See on just see, mille eest sa ennast hoidma pead," vastas jumal. "Niipea kui sa seda puudutad, on kogu su rikkus kadunud. Sääraseid mõisaid pole Egiptuses palju. Peale selle, siin laekas on kümme talenti kullas ja kalliskivides."
289
"Vägede valitseja!" hüüdis kirjutaja. "Luba, et paigutan sinu püha kuju selles lossis kõige nähtavamale kohale, et ma võiksin kolm korda päeva suitsetada ta ees kalleid lõhnarohte."
"Aga tollest seal hoia eemale!" ütles Amon veel kord, osutades looriga kaetud kujule.
"Ma peaksin kaotama mõistuse ja olema halvem kui metssiga, kes ei tee vahet veini ja solgi vahel," vastas kirjutaja. "Seisku see kuju siin katte all kas või sada tuhat aastat, mina teda ei puuduta, kui niisugune on sinu tahtmine... "
"Pea siis meeles, muidu kaotad kõik!" sõnas jumal ja kadus.
Õnnelik kirjutaja hakkas oma lossis ringi kõndima ja akendest välja vaatama. Ta vaatas üle varakambri, katsus käega kulda - raske. Vaatas lähemalt kalliskive - ehtsad. Käskis endale süüa anda -sedamaid jooksid sisse orjad, pesid teda, ajasid tal habeme, panid ta uhkelt riidesse. Ta sõi ja jõi nii, nagu ta varem eales polnud söönud ja joonud, ja nälja tõttu tundusid haruldased road talle veel iseäranis maitsvad. Siis süütas ta suitsetamisrohud Amoni kuju ees, ehtis Amoni kuju elavate lilledega, istus akna alla ja hakkas õue vahtima.
Õuel hirnusid nikerdustega kaunistatud tõlla ette rakendatud hobused. Salk mehi, viskeodad ja võrgud käes, hoidsid tagasi tõrksate koerte karja, kes kippusid jahile. Aida juures võttis kirjutaja talupoegadelt vilja vastu, teine kuulas kupja aruannet. Eemal oli näha õlipuusalu, viinamäge, nisupõlde, põldude keskel tihedasti istutatud datlipalme.
"Tõepoolest," sõnas ta iseendale, "nüüd olen ma rikas, nagu ma seda olen ära teeninud. Ainult üks asi paneb mind imestama: kuidas ma küll võisin nii palju aastaid elada vaesuses

ja alanduses! Pean tunnistama," jätkas ta mõttes, "et ma ei tea isegi, kas tasub suurendada säärast määratut varandust, sest rohkem pole mulle vaja ja mul ei jätku aega kasu taga ajada."

Kuid tal hakkas oma lossis igav. Ta läks välja aeda vaatama, sõitis põllud läbi, rääkis teenritega, kes langesid ta ette põlvili, kuigi olid nii uhkesti riides, et alles eile oleks ta pidanud endale auks nende käsi suudelda. Peagi hakkas tal veel enam igav. Ta pöördus tagasi tubadesse ja hakkas uurima aida ja keldri tagavarasid ning oma lossi toredat sisustust.

"Kõik see on ilus," mõtles ta, "kuid puhtast kullast mööbel ja kalliskivist kannud oleksid veel ilusamad."

290

Ta pilk langes tahtmatult sinna nurka, kus seisis toredasti tikitud looriga kaetud kuju.

Ta märkas, et kuju ohkab.

"Ohka aga pealegi," mõtles ta ja võttis suitsetamisriista, et süüdata suitsetamisrohte Amoni kuju ees.

"See on hea jumal," jätkas ta oma mõtteid, "kes hindab tarkade voorusi, isegi kui nad on paljad, ja mõõdab neile õigluse järgi. Millise ilusa mõisa ta mulle kinkis! Tõsi küll, ka mina osutasin talle au, kui kirjutasin tema nime onni seinale. Ja kui hästi ma talle välja rehkendasin, mitu kanamuna ta võib saada seitsme põldpüü eest. Õigus oli mu õpetajatel, kui nad mulle tuupisid, et tarkus paneb isegi jumalad kõnelema."

Ta vaatas uuesti nurka. Looriga kaetud kuju ohkas jällegi.

"Ma tahaksin teada," mõtles kirjutaja, "miks mu sõber Amon keelas mind puudutamast seda kuju nurgas. Muidugi, säärase mõisa eest oli tal õigus seada üles oma tingimusi, kuigi mina poleks temaga niiviisi talitanud. Kui kogu loss kuulub mulle, kui ma võin kasutada kõike, mis siin on, miks ma siis seda kuju isegi puudutada ei või?... Amon ütles, et puudutada ei või, aga vaadata ju võib!"

Ta astus kuju juurde, tõstis katte ettevaatlikult ära ja vaatas... See oli midagi väga ilusat! Just nagu noormees, aga ei olnud ka... Pikad, põlvedeni juuksed, peened näojooned ja hurmav pilk.

"Mis asi sa oled?" küsis ta.

"Ma olen naine," vastas kuju talle nii õrna häälega, et see tungis südamesse nagu foiniikia põueoda.

"Naine?" mõtles kirjutaja. "Seda pole mulle preestrikoolis õpetatud... Naine!... " kordas ta.

"Aga mis sul siin on?"

"Silmad."

"Silmad? Mida sa küll näed nende silmadega, mis võivad sulada üheainsa kiire käes?"

"Mu silmad polegi selleks, et mina nendega vaataksin, vaid selleks, et sina nendesse vaataksid," vastas naine.

"Kummalised silmad!" ütles kirjutaja ja kõndis mööda tuba.

Ta peatus uuesti kuju ees ja küsis

"Aga mis sul siin on?"

"See on mu suu."

"Oo jumalad! Sa ju sured nälga! Kas nii väikese suuga on võimalik söönuks saada!"

291

"Mu suu pole selleks, et süüa," vastas naine, "vaid selleks, et sina seda suudleksid."

"Suudleksin?" kordas kirjutaja. "Ka seda pole mulle preestrikoo-lis õpetatud. Aga mis need on?" "Need on mu käekesed."

"Käekesed! Hästi, et sa ei ütelnud "käed". Sääraste kätega ei suuda sa midagi teha, isegi mitte lammast lüpsta." "Minu käekesed pole töö jaoks.""

"Nagu sinu omadki," lisas aujärjepärija preestrinna õrna käega mängides

""Aga milleks nad siis on, säärased käed?" küsis kirjutaja imestusega ja sõrmitses tema sõrmi.

"Selleks, et sind kaelustada," ütles naine.

"Sa tahad ütelda, et "kaelast kinni haarata"!" kisendas kohkunud kirjutaja, keda preestrid olid ikka kaelast haaranud, kui tahtsid talle naha peale anda.

"Ei, mitte haarata," ütles naine, "vaid nii...""

"Ja ta põimis oma käed," jätkas Ramses, "kirjutaja kaela ümber, vaat sedaviisi... (Ta seadis preestrinna käed oma kaela ümber.) Ja pärast tõmbas mehe oma rinnale, vaat sedaviisi... (Ramses liibus Kaama ligi.)"

"Mis sa teed, isand," sosistas Kaama. "See on ju mu surm!" "Ära karda," vastas kuningapoeg. "Ma ainult näitan sulle, mis kuju kirjutajaga tegi.

Äkki hakkas maa värisema, loss kadus, koerad, hobused ja orjad kadusid, küngas, millel asus viinamägi, muutus paljaks kaljuks, õli-puud kibuvitsteks ja nisu liivaks... Kirjutaja, kes ärkas oma armsama embuses, mõistis, et ta on samasugune kerjus nagu eile, kui ta kõndis mööda teed. Kuid tal polnud kahju oma rikkusest. Tal oli naine, kes teda armastas ja hellitas... "

"Tähendab, kõik kadus, naine aga jäi?" hüüdis Kaama naiivselt. "Halastaja Amon jättis naise talle lohutuseks," vastas Ramses. "Oo, Amon halastab ainult kirjutajatele! Aga mis on selle jutu mõte?"

"Arva ära. Sa ju kuulsid, millest kirjutaja loobus naise suudluse
eest."

"Aga troonist ta poleks loobunud!" poetas preestrinna. "Kes teab! Kui teda väga oleks palutud... " sosistas Ramses kirglikult.

292

"Oo ei," hüüdis Kaama, vabastades enda Ramsese embusest. "Ärgu ta troonist loobugu. Mis saaks siis tema lubadustest, mis ta on andnud Foiniikiale?"

Kaua-kaua vaatasid nad teineteisele silma. Ja äkki tundis Ramses, kuidas armastus Kaama vastu ta südames kustus. Mitte kirg -kirg jäi -, aga austus ning usaldus.

"Imelikud inimesed on need foiniiklased," mõtles aujärjepärija. "Neid võib armastada, kuid usaldada neid ei või."

Teda vallutas mingi väsimus ja ta ütles Kaamale hüvasti. Ta vaatas ringi, otsekui oleks tal kahju sellest toast lahkuda, ja mõtles ära minnes:

"Aga siiski saad sa minu omaks, ja Foiniikia jumalad ei tapa sind, kui neile nende templid ja preestrid kallid on."

Vaevalt oli Ramses Kaama majast lahkuda jõudnud, kui preest-rinna juurde tormas sisse noor imeilus kreeklane, kes hämmastavalt sarnanes Ramsesega. Tema nägu oli moonutatud metsikust vihast.

"Lükon?... " karjatas Kaama kohkunult. "Miks sa siin oled?" "Alatu madu!" kisendas kreeklane. "Veel pole möödunud kuud aega, kui sa vandusid mulle, et armastad mind ja põgened minuga Kreekasse, ja juba viskud sa kaela teisele! Kas on jumalad surnud või on õiglus maa pealt kadunud?... "

"Armukade hull! Sa viimaks veel tapad mu... " "Muidugi tapan su mina, mitte su kivist jumalanna! Kägistan ära nendesamade kätega," karjus ta käsi vibutades, "kui sa armukeseks lähed..."

"Kellele?"

"Kust mina tean?!... Vist mõlemale: tollele vanale assüürlasele ja sellele kuningapojale - ma löön tal kolu kiviga sisse, kui ta veel siin ringi aeleb... Kuningapoeg!... Kõik Egiptuse tüdrukud on tema päralt, temal aga on vaja võõrast preestrinnat. Preestrinna on preestrite, mitte võõraste jaoks... "

Kuid Kaama oli juba toibunud. "Kas sina ei ole võõras?" küsis ta kõrgilt.

"Madu!" kihvatas kreeklane uuesti. "Mina pole võõras, sest ma teenin oma ilusa häälega teie jumalaid. Ja kui palju kordi juba on minu samasus Egiptuse troonipärijaga aidanud teil petta aasialasi ja panna neid uskuma, nagu kummardaks ta salaja teie jumalaid!"

"Tasem, tasem!" sosistas preestrinna, sulgedes käega ta suu.

Midagi võluvat pidi olema tema puudutuses, sest kreeklane rahunes ja rääkis vaiksemalt:
"Kuule, Kaama! Neil päevil jõuab Sebenüüdi lahte kreeklaste laev, mida juhib minu vend. Katsu seada nii, et ülempreester sind Pi-Utosse saadaks. Sealt põgeneme põhja poole, Kreekasse, tühjale maale, kuhu pole veel astunud ühegi foiniiklase jalg."
"Nad ulatuvad ka sinna, kui mina seal paos olen," ütles Kaama.
"Kui sinu peast peaks langema ainuski juuksekarv," kähistas kreeklane hullumeelses vihas, "ma vannun, et Dagon... et kõik siinsed foiniiklased annavad selle eest ära oma pea või kõngevad kivimurdudes! Siis nad alles saavad teada, milleks on võimeline kreeklane!"
"Mina aga ütlen sulle," vastas preestrinna samasuguse häälega, "et niikaua kui mul pole kogutud kahtkümmend talenti, mina siit paigast ei liigu. Ja praegu on mul kõigest kaheksa talenti."
"Kust sa siis võtad puuduva?"
"Sargon ja asevalitseja annavad."
"Kui Sargon - olen nõus. Asevalitsejalt ma ei taha!"
"Küll sa oled rumal, Lükon. Kas sa siis aru ei saa, miks ta mulle natuke meeldib? Ta meenutab sind... "
See märkus rahustas kreeklast täielikult.
"Olgu, olgu," torises ta, "ma mõistan, et kui naisel on valida kas troonipärija või säärane laulik nagu mina, siis pole mul midagi karta. Kuid ma olen armukade ning äge ja sellepärast palun sind hoida oma kuningapoeg kaugemal."
Noormees suudles Kaamat, jooksis paviljonist välja ja kadus pimedasse aeda.
"Hale pajats!" sosistas preestrinna, tagantjärele ähvardavalt rusikat vibutades. "Sa võid olla mu juures ainult laulvaks orjaks."
294

KÜMNES PEATÜKK

Kui Ramses järgmisel hommikul oma poega vaatama läks, leidis ta Saara pisarais. Küsimuse peale, mis talle muret teeb, vastas ta algul, et pole midagi juhtunud, et tal on ainult kurb meel, siis aga langes nuttes Ramsese jalgade ette.
"Mu isand!" ütles ta. "Ma tean, et sa mind enam ei armasta, aga hoia vähemalt ennast."
"Kes ütles, et ma sind enam ei armasta?" küsis Ramses imestuses.
"Sul on majas kolm uut suurtsugu tütarlast... " "Või nii... selles on siis asi!..."
"Sina aga saadad oma elu hädaohtu neljanda pärast... salakavala foiniiklanna pärast."
Ramses kohmetus. Kust võis Saara teada saada Kaarnast ja sellest, et ta on salakaval?...
"Nii nagu tolm tungib riidekirstudesse, nõnda tungivad kurjad jutud kõige rahulikumassegi majja," ütles Ramses. "Kes on sulle foi-niiklannast rääkinud?"
"Kas mina tean? Ennustaja ja mu enda süda."
"Siia on siis segatud ka mõni tuleviku ettekuulutaja?"
"Jah, mulle ennustati midagi kohutavat. Keegi vana preestrinna oli näinud, arvatavasti kristallkuulis, et me kõik hukkume foiniik-lanna pärast, vähemalt mina ja mu poeg," kõneles Saara nuttes.
"Ja sina, kes sa usud ainsasse Jehoovasse, hakkasid kartma kellegi vanaeide juttu, kes on võib-olla lihtsalt intrigeerija? Kuhu jääb su suur jumal?"
"See jumal on ainult minu jumal, nood teised on sinu jumalad, sellepärast pean ma neid austama."
"Niisiis rääkis sulle vanaeit foiniiklastest?" päris Ramses edasi.
"Tema ennustas mulle juba ammu, juba Memfises, et ma pean hoiduma foiniiklannast," vastas Saara. "Nüüd aga kõnelevad kõik kellestki foiniikia preestrinnast. Kust ma tean, võib-olla on mul paljalt muremõtted peas. Aga räägitakse, et kui poleks olnud tema lummust, ei oleks sa tookord areenile sööstnud. Härg oleks ju võinud su tappa. Mul läheb süda praegugi külmaks, kui sellele mõtlen... "
"See kõik on rumalus, Saara!" katkestas Ramses teda lõbusalt.

"Kelle mina olen endale lähendanud, see seisab nii kõrgel, et tal pole midagi karta. Liiatigi mingisuguseid vanaeitede muinasjutte!"
"Aga õnnetus? Pole olemas nii kõrget mäge, kus meid ei võiks tabada tema nooled!"
"Emamured on su väsitanud," ütles kuningapoeg. "Ja sa ei talu hästi palavust, sellepärast oledki kurb. Rahustu ja hoia hästi mu poega. Inimene, olgu ta kes tahes, foiniiklane või kreeklane, suudab kurja teha ainult endataolistele, mitte aga meile, selle maailma juma-latele," lõpetas ta mõtlikult.
"Mis sa ütlesid - kreeklane?... Missugune kreeklane?... " küsis Saara ärevuses.
"Kas ma ütlesin kreeklane?... Ei mäleta... Võib-olla lipsas see mul kogemata suust. Sa kuulsid vist valesti."
Ramses suudles Saarat ja last ning jättis nad hüvasti, kuid ei saanud lahti rahutusest.
"On tarvis alatiseks meeles pidada," mõtles ta Saara juurest lahkudes, "et Egiptuses ei jää ükski saladus saladuseks: minu järele luuravad preestrid ja mu õukondlased, isegi siis, kui nad on purjus või teesklevad purjusolekut, Kaarnalt aga ei pööra foiniiklased oma maosilmi. Kui nad teda seni pole minu eest ära peitnud, siis ainult sellepärast, et tema vooruslikkus neile suurt muret ei tee. Nad ise ju pühendasid mind pettustesse, millega nad oma templites tegelevad. Kaarna saab minu omaks. Nad on minust liigagi huvitatud ja nad ei julge tõmmata endale minu viha."
Mõni päev hiljem ilmus kuningapoja juurde preester Mentezufis, Herihori abiline sõjaministeeriumis. Vaadates tema kahvatut nägu ja langetatud lauge, taipas Ramses, et ta teab juba foiniiklannast ja kavatseb kui preester teda võib-olla noomima hakata. Kuid aujärjepärija südameasju Mentezufis sedapuhku ei puudutanud. Ta lausus ametlikul toonil tervituse, istus talle näidatud kohale ja ütles:
Igaviku valitseja lossist Memfises teatati mulle, et neil päeil on saabunud Bubastisesse suur kaldea preester Istubar, Tema Helduse, kuningas Assari koja-astroloog ja nõunik."
Ramses pidi juba peaaegu Mentezufisele ütlema, et tal on Istuba-ri tuleku eesmärk teada, aga mõtles veel õigel ajal ümber.
"Kuulus preester Istubar," jätkas Metezufis, "on toonud kaasa kirja selle kohta, et auväärt Sargon, Tema Helduse, kuningas Assari sugulane ja asevalitseja, on määratud meie juurde selle vägeva valitseja täievoliliseks saadikuks."
296
Ramses pidi peaaegu naerma pahvatama. Tähtis nägu, millega Mentezufis avaldas saladuse, mida asevalitseja ammugi teadis, tegi talle lõbu. Ta mõtles sügava põlgusega:
"Sellele taskukunstnikule ei tule mõttessegi, et ma kõiki nende kelmustükke tean."
"Auväärt Sargon ja lugupeetud Istubar," jätkas Mentezufis, "lähevad Memfisesse kuninga jalgu suudlema. Aga enne seda suvatse sina kui asevalitseja mõlemad aukandjad ja nende kaaskond armulikult vastu võtta."
"Suure heameelega," vastas asevalitseja, "ja parajal silmapilgul ma küsin neilt, millal Assüüria maksab ära andami, mille tähtaeg on möödunud."
"Kas sa tõsiselt mõtled seda teha?" küsis preester kuningapojale teraselt otsa vaadates.
"Tingimata. Meie riigikassal on puudus kullast."
Mentezufis tõusis äkki püsti ja ütles vaikselt, kuid pidulikult:
"Meie käskija ning eluandja asemik! Kuninga nimel keelan sind kõnelemast assüürlaste andamist ükskõik kellega, eriti aga Sargoni-ga, Istubariga või kellegagi tema kaaskonnast."
Asevalitseja kahvatas.
"Preester," ütles ta, samuti püsti tõustes. "Mis õigusega sa mind käsid?"
Mentezufis lõi oma rüü hõlmad pisut lahti ja võttis kaelast keti, mille küljes rippus vaarao sõrmus.
Asevalitseja vaatas sõrmust, suudles seda aukartlikult, andis siis preestrile tagasi ja vastas:
"Ma täidan kuninga, oma isanda ning käskija tahte."
Mõlemad istusid uuesti maha. Kuningapoeg küsis:

"Kuid seleta mulle, miks ei pea Assüüria maksma meile andamit, mis meie riigikassa otsekohe raskustest päästaks?"
"Sellepärast, et me pole küllalt tugevad, et Assüüriat andamit maksma sundida," vastas Mentezufis külmalt. "Meil on sada kakskümmend tuhat sõdurit, Assüürial aga umbes kolmsada tuhat. Ma kõnelen sinuga nagu riigi kõrgeima aukandjaga täiesti usalduslikult, ja jäägu see rangeks saladuseks."
"Mõistan. Kuid milleks vähendas sõjaministeerium, kus sina teenid, meie vaprat sõjaväge kuuekümne tuhande mehe võrra?"
"Selleks, et suurendada kuningakoja sissetulekuid kaheteistkümne tuhande talendi võrra," vastas preester.
297
"Või nii?" jätkas asevalitseja. "Aga mis eesmärgil sõidab Sargon vaarao jalgu suudlema?"
"Ei tea."
"Sina ei tea? Aga miks ei pea seda teadma mina, aujärjepärija?"
"Sellepärast, et on olemas riiklikke saladusi, mis on teada ainult mõnedele kõrgematele aukandjatele riigis."
"Ja mida võib-olla ei tohi teada isegi minu kõrgeauline isa?"
"Kahtlemata," vastas Mentezufis, "on olemas asju, mida ei tohiks teada isegi kuningas, kui ta poleks pühitsetud kõrgeimasse prees triametisse."
"Imelik asi," ütles aujärjepärija, kui oli natuke järele mõtelnud. "Egiptus kuulub vaaraole, aga sellegipärast võib riigis sündida asju, millest vaarao ei tea... Kuidas seda mõista?"
"Egiptus kuulub kõigepealt, ja seejuures eranditult ning jagamatult, Amonile," vastas preester. "Seepärast on tarvis, et kõrgemaid saladusi teaksid ainult need, kellele Amon ilmutab oma tahtmist ja kavatsusi."
Preestri iga sõna põletas kuningapoega nagu tulega. Mentezufis pidi juba püsti tõusma, kuid asevalitseja peatas teda. "Veel üks sõna," ütles ta leebelt. "Kui Egiptus on nii nõrk, et As-süüria andamit ei tohi isegi meenutada, kui... " Ramses tõmbas raskelt hinge.
"...Kui ta on nii nõrk ja vilets, siis kus on tagatis, et assüürlased meile kallale ei tungi?"
"Selle eest võib ennast kindlustada lepinguga," vastas preester. Aujärjepärija lõi käega.
"Lepingud ei aita nõrku," ütles ta. "Ei mingisugused hõbelauad, millele on kirjutatud kokkulepped, suuda kaitsta piire, mida odad ja mõõgad ei valva."
"Aga kes ütles Teie Kõrgusele, et neid ei valvata?"
"Sina ütlesid. Sada kakskümmend tuhat sõdurit ei suuda kolmesaja tuhandele vastu panna. Kui assüürlased meile sisse tungivad, muutub Egiptus kõrbeks."
Mentezufise silmad lõid põlema.
"Kui nad peaksid meile sisse tungima, ei näeks nende luud iialgi sünnimaad. Me relvastame kogu aristokraatia, kõik talupojad, isegi kurjategijad kivimurdudest..." ütles ta. "Me toome välja kõik templite varandused... Ning Assüüria vastu astub välja viissada tuhat egiptuse sõjameest... "
298
Vaimustatud sellest patriotismipuhangust, haaras Ramses preestril käest kinni ja ütles:
"Kui me võime luua säärase armee, miks me siis ise Babülooniale kallale ei tungi? Kas suur väepealik Nitager ei palu meid sellepärast juba palju aastaid? Kas assüürlaste meeleolud kuningale muret ei tee? Kui me laseme neil jõudu koguda, tuleb võitlus raskem. Kui aga meie alustame esimesena... "
"Kas sina, kuningapoeg, tead," segas preester vahele, "mida tähendab sõda, mis nõuab kõrbest läbiminekut? Kes vastutab selle eest, et enne kui me Eufratini jõuame, ei ole pooled meie sõduritest ja kandjatest teekonna raskuste kätte hukkunud?"
"Üksainus lahing tasub meile kõik ära!" hüüdis Ramses.
"Üks lahing?" kordas preester. "Kas sa tead, isand, mida tähendab lahing?"
"Ma arvan küll," vastas aujärjepärija uhkusega ja lõi peoga vastu mõõka.
Mentezufis kehitas õlgu.

"Mina aga ütlen sulle, isand, et sa ei tea. Sa otsustad manöövrite järgi, kus sina alati võitjaks osutud, kuigi sageli peaksid olema võidetu. Seepärast on sul tekkinud sõjast hoopis ekslik kujutlus."
Ramses läks tusaseks. Preester pistis käe oma rüü hõlma alla ja küsis:
"Arva ära, mis mul käes on?" "Mis?" küsis aujärjepärija imestades.
"Ütle ruttu ja eksimata," kiirustas preester. "Kui sa eksid, hukkuvad kaks sinu polku."
"Sõrmus," vastas aujärjepärija naerdes. Mentezufis avas peo. Seal oli tükk papüürust. "Aga mis mul nüüd peos on?" küsis preester uuesti. "Sõrmus."
"Ei, mitte sõrmus, vaid jumalanna Hathori amulett," ütles preester. "Näed sa, isand," jätkas ta. "Nõnda on ka lahingus. Lahingu ajal annab saatus meile alatasa mõistatusi ära arvata. Mõnikord me eksime, mõnikord arvame ära. Ja häda sellele, kes sagedamini eksib, kui ära arvab! Kuid sada korda kibedam on selle lugu, kellest õnn on ära pöördunud ja kes ainult eksib."
"Kuid sellegipärast peab Assüüria puruks rõhutama!" karjatas aujärjepärija. "Mina tahan seda! Mina usun seda!"
"Jumal Amon ise kõneleb sinu suu läbi!" ütles preester. "Ja nõn-
299
da ka sünnib," lisas ta. "Assüüria hävitatakse, võib-olla isegi sinu tegude läbi, isand, kuid mitte praegu... mitte praegu..."
Mentezufis lahkus. Ramses jäi üksi. Ta pea leegitses nagu tules.
"Hiramil oli tõesti õigus, kui ta ütles, et preestrid meid petavad," mõtles Ramses. "Nüüd olen ma veendunud, et nad on sõlminud kaldea preestritega mingi lepingu, mille minu ülipüha isa peab kinnitama. Teda sunnitakse seda tegema!... Milline koledus!... Tema, elavate ja surnute käskija, peab intrigaanide väljamõeldud lepingu alla kirjutama!"
Ramses oli otse lämbumas.
"Teiselt poolt, Mentezufis paljastas enda. Tähendab hädakorral võib Egiptus tõega poolemiljonilise sõjaväe välja panna! Säärasest jõust mina isegi ei unistanud! Ja nemad mõtlevad mind ära hirmutada muinasjuttudega saatusest, kes hakkavat mulle andma mõistatusi mõistatada. Kui mul oleks kakssada tuhat sõdurit, kes oleksid välja õpetatud nii nagu kreeka ja liibüa polgud, ma mõistataksin kõik taeva ning maa mõistatused."
Auväärt Mentezufis aga, kui ta oma mungakambrisse tagasi pöördus, arutles nõnda:
"Ta on tulipea, avantürist ja naistekütt, aga tugev iseloom. Pärast säärast tahtejõuetut vaaraod nagu praegune, toob see meile ehk Ramses Suure ajad tagasi. Kümne aasta pärast lõpeb tähtede halb mõju, kuningapoeg jõuab küpsesse ikka ja purustab Assüüria. Nii-nivest jäävad järele ainult varemed, püha Baabülon taastab oma võimsuse ja ainus kõigekõrgem jumal, Egiptuse ja Kaldea prohvetite jumal, laotab oma võimu laiali Liibüa kõrbest kuni püha Gangese jõeni...
Kui meie noor aujärjepärija ennast ainult ära ei teota oma öiste jalutuskäikudega foiniikia preestrinna juurde... Kui teda Astorethi aias nähakse, hakkab rahvas arvama, et aujärjepärijat tõmbab foiniiklaste usk... Alam-Egiptusele pole aga enam kuigi palju vaja, et ta oma vanadest jumalatest lahti ütleks. Rahvaste segu on siin nii kirju!..."
Mõni päev hiljem teatas auväärt Sargon asevalitsejale ametlikult oma Assüüria saadiku volitustest, avaldas soovi aujärjepärijat tervitada ja palus anda endale auvahtkond, kes teda vastavate auavaldustega vaarao trooni ette saadaks.
Asevalitseja viivitas vastusega kaks päeva, siis määras kindlaks vastuvõtu aja, mis oli veel kahe päeva võrra edasi lükatud.
300
Assüürlast, kes oli harjunud idamaa aeglusega nii reisil kui asjaajamises, ei kurvastanud see põrmugi, kuid aega ta asjatult ei kaotanud. Ta jõi hommikust õhtuni, mängis Hiramiga ja teiste aasia vürstidega täringut, vabadel silmapilkudel aga ruttas saiakesi Kaarna juurde, niisama nagu Ramses.

Nagu aastates ja praktiline mees, tõi ta igal külaskäigul preestrin-nale kalleid kingitusi, oma tundmusi tema vastu aga väljendas järgmisel kombel:

"Mis sa, Kaarna, istud siin Pi-Bastis ja lähed muudkui kõhnemaks! Niikaua kui sa noor oled, meeldib sulle teenistus Astorethi templis küll, aga kui sa vanaks saad, on su lugu halb. Kallid riided kistakse sult ära, sinu asemele võetakse mõni noorem, ja et peotäit kuivatatud otri teenida, tuleb sul hakata ennustajaks või ämmamooriks."

"Mina aga," jätkas Sargon, "kui jumalad oleksid mind vanemate pattude pärast naiseks loonud, oleksin tahtnud olla ennemini sünnitaja kui ämmamoor. Seepärast ütlen mina kui kogenud inimene sulle: jäta see tempel maha ja tule mulle liignaiseks. Ma annan su eest kümme kuldtalenti, nelikümmend lehma ja sada mõõtu nisu - ning aitab. Preestrid muidugi tõstavad esmalt kisa, et seda on vähe ja et jumalad neid karistavad, aga ma ei pane mitte üht drahmi juurde, ehk kui annan, siis paar lammast. Ja siis korraldavad nad piduliku jumalateenistuse ja hea kuldkee ning karika eest vabastab jumalik Astoreth su kõigist tõotustest."

Kuulates seda juttu, näris Kaarna huuli, et mitte naerma puhkeda.

"Kui sa aga minuga Niinivesse sõidad, saad sa tähtsaks emandaks. Ma kingin sulle lossi, hobuseid, kandetooli, ümmardajaid ja orje. Ühe kuuga valad sa endale lõhnaõlisid rohkem kui teil annetatakse jumalannale terve aasta jooksul. Ja kes teab, viimati heidab veel kuningas Assargi sulle silma ja tahab sind oma haaremisse võtta. Aga siis saad sina õnnelikuks ja mina saan tagasi, mis ma sinu peale olen kulutanud."

Päeval, mis oli Sargonile audientsiks määratud, rivistusid aujärjepärija palee ette Egiptuse väed ja kogunes hulk vaatemängude peale himukat rahvast.

Assüürlased ilmusid keskpäeva paiku, kõige kõrvetavama kuumuse ajal. Ees sammusid mõõkade ja keppidega relvastatud politseinikud, nende järel tulid mõned alasti kiirkäijad ja kolm ratsanikku.

301

Neist kaks olid sarvepuhujad, kolmas heerold. Igal nurgal jäid sarvepuhujad seisma ja mängisid signaali, mille järel heerold kuulutas:

"Läheneb Sargon, vägeva kuninga Assari täievoliline saadik ja sugulane, suurte valduste isand, lahingute võitja, paljude provintside käskija. Inimesed, osutage väärilist austust temale kui vaarao, Egiptuse valitseja sõbrale!..."

Sarvepuhujate järel tulid paarkümmend assüüria ratsanikku, teravaotsalised mütsid peas, lühikesed kuued seljas, reite ümber pingul kitsad püksid jalas. Nende pika karvaga, kuid vastupidavate hobuste pea ja rind oli kaetud vaskturvikuga, mis meenutas kalasoo-must.

Siis tuli jalavägi, kiivrid peas, pikad maani ulatuvad mantlid üll. Üks rühm oli relvastatud raskete nuiadega, teine vibudega, kolmas odade ja kilpidega. Peale selle olid kõigil mõõgad ja turvikud.

Sõdurite järel tulid hobused, tõllad ja Sargoni kandetoolid ning teenrid punastes, valgetes ja rohelistes riietes. Siis ilmusid nähtavale viis elevanti, telgid seljas. Ühel neist troonis Sargon, teisel kaldea preester Istubar.

Rongkäigu lõpetasid jala- ja ratsasõdurid ning assüürlaste orkester, mis koosnes läbilõikava häälega pasunaist, trummidest, vask-taldrikuist ja vinguvaist flöötidest.

Kuningapoeg Ramses, ümbritsetud preestritest, ohvitseridest ja toredasti rõivastatud suurnikest, ootas saadikut avaras, igast küljest lahtises vastuvõtusaalis. Kuningapoeg oli heas tujus, ta teadis, et assüürlased toovad kaasa kingitusi, mida egiptuse rahvas võis pidada andamiks. Kuid kuuldes õuel heeroldi kriiskavat häält, kes ülistas Sargoni vägevust, läks Ramses tusaseks. Kui aga temani ulatusid sõnad selle kohta, et Assar on vaarao sõber, sattus ta raevu. Ta sõõrmed läksid laiaks nagu vihaleaetud härjal ja raev vaikus ta silmades. Seda nähes tõmbasid ka ohvitserid ja aristokraadid kulmud kortsu, hakkasid ähvardavalt silmi välgutama ja pigistasid mõõga käepidet. Püha Mentezufis märkas nende rahulolematust ja kuulutas kõlavalt:

"Vaarao nimel käsin võtta auväärt Sargon vastu lugupidamisega, mis suure kuninga saadikule kuulub."
Aujärjepärija kortsutas kulmu ja hakkas närviliselt sammuma mööda poodiumi, millel seisis tema asevalitsejatool. Kuid distsipliiniga harjunud aristokraadid ja ohvitserid jäid vaikseks. Nad teadsid, et Mentezufisega, sõjaministri abiga, ei ole nali asju ajada.
302
Vahepeal rivistusid õues pikakasvulised, rasketesse rüüdesse mähitud assüüria sõdurid kolme viirgu, vilkate, poolalasti egiptuse sõdurite vastu. Pooled vahtisid teineteist nagu tiigrite kari ninasarvikute karja. Nii ühe kui teise poole meeste hinges hõõgus sajandite viha. Kuid distsipliin sai vihkamisest siiski jagu.
Elevandid astusid raskel sammul õuele, nii egiptuse kui assüüria pasunad röögatasid, sõdurid tõstsid relvad kõrgele, rahvas heitis ennast põrmu, assüüria suurnikud Sargon ja Istubar astusid oma kande toolist maha.
Saalis istus Ramses poodiumil baldahhiini all seisvasse tugitooli. Lävele ilmus heerold.
"Auväärt isand!" pöördus ta troonipärija poole. "Suure kuninga Assari täievoliline saadik hiilgav Sargon ja tema saatja, vaga prohvet Istubar, soovivad sind tervitada ja avaldada austust sulle, vaarao -elagu ta igavesti! - asemikule ja aujärjepärijale!..."
"Palu kõrgeid aukandjaid sisse astuda ja minu südant oma saabumisega rõõmustada," vastas kuningapoeg.
Relvi ja turvikuid kõlistades astus Sargon saali, seljas pikk roheline rikkalikult kullaga tikitud mantel. Tema kõrval sammus lumivalges rüüs vaga Istubar; nende järel kandsid suurtsugu assüürlased asevalitsejale määratud kingitusi.
Sargon lähenes poodiumile, millel troonis asevalitseja, ja pidas assüüriakeelse kõne, mida tõlk sedamaid egiptuse keeles kordas:
"Mina, Sargon, kõigevägevama kuninga Assari väepealik, asemik ja sugulane, olen ilmunud, et tervitada sind, kõigevägevama vaarao asemikku, ja tuua sulle kingitusi igavese sõpruse märgiks... "
Kuningapoeg oli labakäed põlvedele asetanud ja istus liikumatult, otsekui tema kuninglike esivanemate raidkujud.
"Kas sa minu aupaklikku tervitust asevalitsejale viimati halvasti edasi ei andnud?" küsis Sargon tõlgilt.
Mentezufis, kes seisis poodiumi lähedal, kummardus Ramsese poole:
"Isand," sosistas ta. "Auväärt Sargon ootab lahket vastust..."
"Vasta siis talle," ütles kuningapoeg üleni kuivatades, "et ma ei saa aru, mis õigusega ta kõneleb minuga nagu võrdne võrdsega."
Mentezufis kohmetus, ja see vihastas Ramsest veel rohkem. Ta huuled võbisesid ja silmad välkusid. Kuid kaldealane Istubar, kes egiptuse keelest aru sai, sosistas kiiresti Sargonile:
"Heitkem silmili!"
303
"Miks peaksin mina silmili heitma?" küsis Sargon suure meelepahaga.
"Heida, kui sa ei taha kaotada meie kuninga armulikkust ja, mine tea, võib-olla isegi oma pead... "
Lausunud need sõnad, heitis Istubar enda täies pikkuses põrandale ja Sargon tema kõrvale.
"Miks ma pean lebama kõhuli selle piimahabeme ees?" urises ta vihaselt.
"Sellepärast, et ta on vaarao asemik," vastas Istubar. "Kas mina ei ole oma kuninga asemik?"
"Tema saab kord kuningaks, sina aga mitte."
"Mis asja üle vägeva kuninga Assari saadikud vaidlevad?" küsis kuningapoeg Ramses tõlgilt. Saadikute alandlikkus rahuldas teda.
"Nad arutavad, kas nad peavad näitama kuningapojale kingitusi, mis on määratud vaaraole, või annavad üle ainult need, mis on määratud sulle," vastas leidlik tõlk.

"Ma tahan näha kingitusi, mis on määratud minu jumalikule isale," ütles aujärjepärija, "ja luban saadikuil püsti tõusta."
Üleni punane vihast või pingutusest, tõusis Sargon püsti ja istus põrandale, kerides jalad istme alla.
"Ma ei teadnud," ütles ta kaunis kuuldavalt, "et minul, suure As-sari sugulasel ja täievolilisel saadikul, tuleb oma riietega pühkida tolmu Egiptuse asevalitseja põrandalt!"
Mentezufis, kes assüüria keelest aru sai, ei hakanud Ramseselt küsima, vaid käskis otsekohe tuua kaks vaipadega kaetud pinki, ning raskesti hingeldav Sargon ja kõigutamatult rahulik Istubar võtsid istet.
Pärast seda kui Sargon oli pisut hinge tõmmanud, käskis ta anda suure klaaskarika, terasest mõõga ja tuua läve ette kaks hobust kullatud rakmeis. Kui tema käsk oli täidetud, tõusis ta püsti ja pöördus kummardusega Ramsese poole:
"Minu isand kuningas Assar saadab sulle, kuningapoeg, kaks head hobust sooviga, et nad kannaksid sind ainult võitudele, saadab karika, millest valgugu su südamesse ainult rõõmu, ja mõõga, missugust pole leida kuskil mujal kui minu vägeva käskija relvakamb-ris."
Ta tõmbas tupest kaunis pika mõõga, mis helkis nagu hõbe, ja hakkas seda käte vahel painutama. Mõõk paindus kõveraks nagu look, aga läks otsekohe jälle sirgeks.
304
"Tõepoolest imeväärne relv!" hüüdis Ramses.
"Kui lubad, asevalitseja, näitan sulle veel üht tema väärtust," ütles Sargon, unustades oma viha, sest oli tulnud juhus uhkustada assüüria relvadega, millele noil ajul polnud võrdseid.
Tema ettepanekul tõmbas üks egiptuse ohvitser tupest oma pronksmõõga ja tõstis selle otsekui kallaletungiks üles. Sargon võttis oma terasmõõgaga hoogu ja raius vastase mõõga kiire löögiga katki. Saalis kostis imestusesosinat. Ramsese näkku tõusis hele puna.
"See võõramaalane," mõtles troonipärija, "jõudis minust ette härjavõitlusel, ta tahab abielluda Kaarnaga ja uhkustab minu ees relvaga, mis raiub meie mõõku nagu pilpaid."
Ja ta tundis veel kangemat vihkamist kuningas Assari vastu, assüürlaste vastu üldse ja Sargoni vastu eriti.
Sellegipärast püüdis Ramses ennast valitseda ja palus kõige lahkemini, et saadik näitaks talle kingitusi, mis olid määratud vaaraole.
Sedamaid toodi sisse suured kallist lõhnavast puust kastid, kust assüüria kõrgemad ametnikud hakkasid välja tõstma kirjusid kangaid, karikaid, kanne, terasest relvi, kaljukitsesarvest vibusid, kullatud turvikuid ja kilpe, mis olid kaunistatud kalliskividega.
Kuid palee toredamaks kingituseks oli kuningas Assari palee mudel, mis oli valatud hõbedast ja kullast. Palee kujutas endast neljakorruselist hoonet, iga ülemine korrus alumisest natuke väiksem; iga korrust piirasid sambad ja katuse asemel oli terrass. Kõiki sissekäike valvasid lõvid või tiivulised inimpeaga härjad. Kummalgi pool treppi seisid kujud - allutatud maade valitsejad andamitega, kummalgi pool silda aga nikerdatud hobusekujud mitmesugustes poosides. Sargon lükkas mudeli ühe seina kõrvale ja uhkesti sisustatud kambrid tulid nähtavale. Erilist imestust kutsus esile vastuvõtu-saal, kus oli näha kuninga kujuke kõrgel troonil, samuti õukondlas-te, sõdurite ja võõramaa valitsejate kujud, kes kuningale austust avaldasid. Mudel oli mehe kõrgune, pikuti aga andis välja kahe mehe pikkuse. Räägiti, et Assüüria kuninga kingituste hulgast oli juba see üksi maksnud sada viiskümmend talenti.
Kastid viidi ära ning asevalitseja kutsus mõlemad saadikud ja nende kaaskonna pidusöögile, mille ajal külalistele anti kalleid kingitusi. Ramses oli nii külalislahke, et kui üks õukonna naistest Sar-gonile meeldima hakkas, kinkis ta selle saadikule, muidugi enne sellelt naiselt nõusolekut ja ta emalt luba küsides. Kuningapoeg oli lahke
305
ja helde, kuid tusatsemist ta ei jätnud. Tutmosise küsimusele, kuidas talle meeldis Assari palee, vastas Ramses:
"Mulle paistaks ta veel kaunimana varemeis, keset Niinive tuhaaset."

Pidusöögil olid assüürlased väga tagasihoidlikud: vaatamata sellele, et veini oli palju, jõid nad vähe ja rääkisid veel vähem; Sargon ei naernud kordagi kõvasti, nagu see tal muidu tavaks oli, ja istus poolkinniste silmadega, ametis oma mõtetega.

Ainult mõlemad preestrid - kaldealane Istubar ja egiptlane Mentezufis - olid rahulikud, nagu inimesed, kellele on antud tuleviku teadmine ja võim tuleviku üle.

ÜHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Pärast vastuvõttu asevalitseja juures jäi Sargon edasi Bubastisesse, oodates vaarao kirja Memfisest. Samal ajal hakkasid ohvitseride ja aristokraatia keskel uuesti levima kummalised kuuldused.

Foiniiklased jutustasid, muidugi suure saladuskatte all, et preestrid on teadmata mispärast assüürlastele nende maksmatajäänud andami kinkinud, veel enam, nad sellest andamist isegi igaveseks vabastanud, ja et kergendada neil sõda põhjapoolse naabriga, pikkadeks aastateks rahulepingu sõlminud.

"Vaarao," kõnelesid foiniiklased, "jäi päris haigeks, kui ta sai kuulda nendest järeleandmistest, mis barbaritele tehakse, kuningapoeg Ramses aga kurvastab kangesti, kuid nii üks kui teine peavad tegema preestrite tahtmist, sest nad pole kindlad aristokraatia ja sõjaväe ustavusele."

Kõige suuremat pahameelt tekitas see egiptuse aristokraatide hulgas.

"Kuidas?" sosistasid võlgadesse uppuvad aristokraadid. "Kas dünastia meid enam ei usalda? Paistab, et preestrid on otsustanud maksku mis maksab Egiptus häbisse ning hukatusse saata. Sest on selge, et kui Assüüria seal kuskil kaugel põhjas sõna peab, siis nüüd just olekski vaja talle kallale tungida, täiendada võidetud saagiga kuninga kehvaks jäänud kassat ja tõsta aristokraatia heaolu."

306

Üks või teine noortest inimestest julges pöörduda aujärjepärija poole küsimusega, mis tema arvab assüüria barbaritest. Aujärjepärija vaikis, kuid tuluke ta silmis ja kõvasti kokkupigistatud huuled väljendasid tema tundmusi küllalt hästi.

"On selge," jätkasid tähtsad isandad oma sosistamist, "et dünastia on mässitud preestrite võrkudesse, et ta ei usalda aristokraatiat, et Egiptust ähvardavad suured hädad... "

See umbne meelepaha omandas peagi salajaste koosolekute, peaaegu vandenõude kuju, ja kuigi neist võttis osa suur hulk inimesi, ei pannud iseteadlikud või pimestatud preestrid õukondlaste arvamusi tähele, Sargon aga, kes seda vihkamist küll märkas, ei omistanud sellele tähtsust.

Ta mõistis, et Ramses ei sallinud teda, kuid pidas selle põhjuseks juhtumust tsirkuses ja eriti armukadedust Kaarna pärast. Kindel oma saadikuisiku puutumatuses, jõi Sargon palju, veetis aega lõbusatel olengutel ja külastas peaaegu igal õhtul foiniikia preestrinnat, kes tema armuavaldusi ja kingitusi üha lahkemalt vastu võttis.

Säärane oli kõrgemate ringkondade meeleolu, kui Mentezufis ühel ööl Ramsese lossi ilmus ja ütles, et tal on vaja näha aujärjepärijat. .

Õukondlased vastasid, et kuningapoja juures on pragu üks tema naisterahvastest ja et nad ei julge teda tülitada. Et aga Mentezufis ei jätnud pealekäimist, kutsuti Ramses välja.

Asevalitseja ilmus kohe ja ei näidanud isegi pahast nägu.

"Mis on juhtunud?" küsis ta preestrilt. "Kas meil on sõda või, et sa vaevad ennast tööga nii hilisel tunnil?"

Mentezufis vaatas Ramsesele uurivalt otsa, ohkas kergendatult ja

küsis:

"Ega sa täna õhtul lossist kuhugi ei lahkunud?"

"Mitte sammugi."

"Kas ma võin anda selle peale oma preestrisõna?" Troonipärija imestas.

"Mulle tundub," vastas ta uhkelt, "et sinu sõna on ülearune, kui juba mina oma sõna annan. Kuid milles on asi?"

Nad läksid kahekesi ühte eraldi tuppa.
"Kas sa tead, isand," ütles preester erutatult, "mis juhtus tunni aja eest? Mingisugused noormehed tungisid Sargonile kallale ja peksid ta keppidega läbi."
Kes need olid? Kus?"
307
"Foiniikia preestrinna Kaarna paviljoni juures," jätkas Mentezufis, jälgides tähelepanelikult aujärjepärija näoilmet.
"Julged poisid!" imestas Ramses õlgu kehitades. "Säärasele jõumehele kallale tungida! Küllap ta nendest mõnegi vigaseks lõi!"
"Aga kallale kippuda saadikule! Saadikule, kes seisab Assüüria ja Egiptuse vägevuse kaitse all!" karjatas preester.
"Ha-haa!" naeris kuningapoeg. "Tähendab siis, et kuningas Assar läkitab oma saadikuid isegi foiniikia tantsijannade juurde!... "
Mentezufis jahmatas, kuid laksas siis endale peoga laubale ja kukkus samuti naerma.
"Mõtelda ainult, kuningapoeg, kui taipamatu ma olen ja kui kogenematu poliitikas! Mulle ei tulnud ettegi, et Sargon, kui ta öösel kahtlase naisterahva maja juures hulgub, pole enam saadik, vaid eraisik! Aga ükskõik, kuidas see ka poleks olnud," lisas ta, "asi ei ole ilus. Sargon saab veel viimati meie peale pahaseks."
"Preester, preester!" hüüdis kuningapoeg pead vangutades. "Sa unustad ära selle, mis on palju tähtsam: Egiptusel pole sünnis Sar-goni ega isegi Assari enda sõprust või vaenu karta ega sellele üldse mingit tähtsust omistada."
Mentezufis oli kuningliku nooruki arukatest märkustest niivõrd hämmastatud, et muudkui kummardas ja pomises:
"Sulle, kuningapoeg, on jumalad - olgu kiidetud nende nimed! -kinkinud ülempreestrite tarkuse! Ma tahtsin juba anda käsu, et need löömamehed kinni võetaks ja kohtu alla antaks, kuid parem võtan kuulda sinu nõu, sest sina oled tarkadest targem. Nüüd aga ütle, mis teha Sargoniga ja nende skandaalitegijatega?"
"Lükkame selle asja hommikuni edasi," vastas Ramses. "Sina kui preester peaksid teadma, et uni, mida saadavad meile jumalad, annab sageli head nõu."
"Aga kui ma ka homseni midagi välja ei mõtle?" küsis preester.
"Igal juhul lähen mina homme Sargonit vaatama ja püüan saavutada, et ta selle juhtumi unustaks," vastas asevalitseja.
Preester jättis kuningapojaga aupaklikult jumalaga. Koduteel ta mõtles:
"Annan oma pea, et kuningapoeg pole sellesse segatud. Ta polnud ise peksja ega teiste ässitaja. Paistab, et ta ei teadnudki sellest. Kes nii külmavereliselt ja arukalt kuritööst kõneleb, see ei saa olla kuritööst osavõtja. Niisugusel korral aga on vaja alustada juurdlust, ja kui see karvane barbar rahule ei jää, siis märatsejad kohtu alla
308
anda. Säh sulle siis sõpruslepingut! Kohe esimeseks asjaks - solvati saadikut!"
Järgmisel päeval lebas tore Sargon keskpäevani viltvaibal, mida, muide, juhtus temaga kaunis sagedasti, see tähendab - pärast iga joomingut. Tema kõrval madalal diivanil istus vaga Istubar ja pomises pahet, silmad lakke suunatud.
"Istubar," ütles aukandja ohates, "kas sa oled kindel, et ükski meie õukondlastest ei tea sellest, mis minuga juhtus?" "Kes seda võiks teada, kui keegi midagi ei näinud?" "Aga egiptlased?" oigas Sargon.
"Egiptlastest teavad seda ainult Mentezufis ja asevalitseja ning need lurjused, kes sinu rusikaid arvatavasti veel kaua mäletavad... "
"Jah, küllap see on nii... Aga mulle paistab, et nende hulgas oli ka kuningapoeg ja et ta nina on verine, kui mitte päris puru... "
"Troonipärija nina on terve. Võin sulle kinnitada, et teda seal ei olnud."
"Säärasel korral," ohkas Sargon, "peaks kuningapoeg eestvedajad teibasse ajama. Saadiku isik on ju püha."

"Mina aga ütlen sulle," kostis preester, "kihuta minema viha oma südamest ja ära tõsta kaebust, muidu, kui hakatakse mõistma kohut nende mässajate üle, saab kogu maailm teada, et kuningas

Assari saadik foiniiklastega läbi käib, ja mis veel hullem, neid öösiti ning üksi külstab. Ja mis sa vastad, kui sinu surmavaenlane kantsler Lik-Bagus sult küsib: "Ütle, Sargon, mis foiniiklastega sa kokku said ja millest sa nendega keskööl templi juures vestlesid?... "

Sargon muudkui ohkas, kui lõvi urisemist ohkamiseks võib nimetada.

Äkki sööstis tuppa üks assüüria ohvitser. Ta laskus põlvili, puudutas laubaga põrandat ja ütles Sargonile:

"Meie valitseja silmavalgus! Meie läve ees peatusid aukandjad ning ülikud ja nendega koos vaarao aujärjepärija. Ta tahab siia sisse astuda, nähtavasti selleks, et sulle austust avaldada."

Sargon ei jõudnud veel mingit korraldust teha, kui kuningapoeg juba uksele ilmus. Ta tõukas pikakasvulise tunnimehe kõrvale ja astus kiirel sammul Sargoni poole, kes oli niivõrd hämmastunud, et lebas pärani silmi oma viltvaibal edasi ega teadnud, mida teha: kas joosta alasti teise tuppa või vildi alla pugeda.

Lävele jäid seisma mõned assüüria ohvitserid, kes olid üllatatud

kuningapoja säärasest iga etiketi vastasest sissetungist. Kuid Istubar andis neile märku ja nad kadusid eesriide taha.

Aujärjepärija oli üksi. Tema kaaskond oli jäänud õuele. "Tervitan sind, suure kuninga saadik ja vaarao külaline!" ütles Ramses. "Ma tulin kuulama, kas sa ehk midagi ei vaja. Peale selle, kui sul on aega ja tahtmist, tahaksin teha sulle ettepaneku ratsutada natuke mööda linna mõnel heal hobusel minu isa tallidest, minu ja mu kaaskonna saatel, nagu ongi sünnis vägeva Assari - elagu ta igavesti! - saadikule."

Sargon lamas ning kuulas, ilma et oleks sõnagi aru saanud, aga kui Istubar talle kuningapoja kõne ära oli tõlkinud, sattus ta säärasesse vaimustusse, et hakkas pead vastu põrandat peksma ja muudkui kordas: "Assarja Ramses! Assarja Ramses!"

Kui ta oli rahunenud, hakkas ta ennast vabandama, et nii tähtis külaline näeb teda nii viletsas olukorras.

"Ära pahanda, mu isand, et mina, alatu ussike, kes lamab sinu trooni astmete ees, väljendan rõõmu sinu tuleku puhul nii kummalisel viisil. Ma olen kahekordselt rõõmus, sest oma vääritu arunatukesega ma kahtlustasin, kas mitte sina, isand, mulle eile juhtunud pahanduse süüdlaseks ei olnud. Mulle paistis isegi, nagu oleksin ma tundnud oma turjal sinu malakat, mis töötas teistest tublimini."

Kui kõigutamatult rahulik Istubar selle kuningapojale sõna-sõ-nalt oli tõlkinud, vastas viimane tõepoolest kuningliku kõrkusega:

"Sa eksid, Sargon, ja kui sa oma veast ise poleks aru saanud, oleksin ma käskinud sulle siinsamas viiskümmend kepihoopi kätte lugeda. Tea, et säärased inimesed nagu mina ei tungi öösel ja pealegi hulgana kallale ühele inimesele."

Püha Istubar ei jõudnud veel neid sõnu ära tõlkida, kui Sargon Ramsese juurde roomas, ta jalgu suudles ja hüüdis:

"Suur isand, suur kuningas! Olgu kiidetud Egiptus, et tal on säärane valitseja!"

"Ma kinnitan sulle veel ka seda," jätkas aujärjepärija, "et ka ükski minu õukondlastest ei võtnud sellest kallaletungist osa. Ma otsustan selle põhjal, et säärane jõumees nagu sina oleks mitu pead lõhki löönud, nemad aga on kõik terved."

"Õigesti öeldud. Ja targasti," sosistas Sargon Istubarile.

"Aga kuigi see häbiväärt tegu," jätkas troonipärija, "pole toimunud minu süü läbi, tunnen ma ennast siiski kohustatud olevat pehmendama sinu pahameelt selle linna peale, mis sind nii halvasti on

vastu võtnud. See on põhjus, miks ma külastan sind su magamistoas ja miks mu maja on sulle avatud igal ajal, millal sa soovid. Peale selle aga palun sind minult see väike kingitus vastu võtta."

Nende sõnadega ulatas Ramses talle kee, mis oli kaunistatud rubiinide ja safiiridega.

Sargonil tulid isegi pisarad silma, mis kuningapoega liigutas, kuid Istubari rahu ei kõigutanud. Preester teadis, et Sargonil kui targa kuninga saadikul on pisarad, viha ja rõõm iga silmapilk käepärast.

Asujärjepärija jättis peagi hüvasti. Lahkudes ta mõtles, et assüürlased, kuigi nad on barbarid, pole siiski halvad inimesed, kui nad suuremeelsetest tegudest aru saavad.

Sargon oli aga nii ülevas meeleolus, et käskis tuua veini ja jõi lõunast peale kuni õhtuni välja.

Päike oli juba loojunud, kui preester Istubar saadiku magamistoast lahkus ja sedamaid salaukse kaudu tagasi tuli. Tema järel tulid kaks meest. Kui nad olid kapuutsi näolt kõrvale lükanud, tundis Sargon ära, et üks oli ülempreester Mefres, teine prohvet Mentezu-fis.

"Me oleme tulnud sinu juurde, auväärt saadik, heade sõnumitega," ütles Mefres.

"Oleksin rõõmus, kui võiksin vastata teile samuti," hüüdis Sar-gon. "Istuge maha, pühad mehed, ja kõnelge minuga nõnda, nagu oleksin ma päris kaine, sest ma ei kaota ka purjus olles mõistust, isegi vastupidi. Kas ma ei räägi tõtt, Istubar?"

"Kõnelge," toetas teda kaldealane.

"Täna," alustas Mentezufis, "sain ma kirja auväärt ministrilt Herihorilt. Ta kirjutab meile, et ülipüha vaarao - elagu ta igavesti! - ootab teie saatkonda oma toredas lossis Memfise lähedal ja suhtub heatahtlikult lepingu sõlmimisse teiega."

Sargon kiikus ikka alles oma vildist asemel, kuid ta silmad olid peaaegu kained.

"Ma sõidan," ütles ta, "ülipüha vaarao juurde - elagu ta igavesti! - ja panen oma valitseja nimel pitseri lepingule, ainult kirjutatagu see leping kivile kiilkirjas... sest teie kirjast ei saa ma jagu. Ma olen nõus lamama kas või terve päeva kõhuli Tema Majesteedi ees elagu ta igavesti! -, aga lepingu ma kirjutan alla. Aga kuidas te seda täidate... ha-ha-haa!... seda ei tea juba mina... " lõpetas ta rämedalt naerdes.

311

"Kuidas julged sina, suure Assari sulane, kahelda meie valitseja heas tahtes ja sõnapidamises?... " pahandas Mentezufis. Sargonile tuli kohe aru pähe.

"Ma ei kõnele ülipühast vaaraost, vaid aujärjepärijast... " vastas

ta.

"Aujärjepärija on nooruk, kes on tulvil tarkust ja kes vastuvaidlemata täidab oma isa ja preestrite Kõrge Nõukogu tahet," ütles Mef-res.

"Ha-ha-haaL." kukkus purjus barbar uuesti naerma. "Teie kuningapoeg!... Kuivagu mul käed ja jalad, kui ma valetan, aga mina sooviksin, et meil Assüürias oleks säärane aujärjepärija... Meie, As-süüria kuningapoeg on õpetlane, preester... Enne kui tema sõtta lä-heb, loeb ta tähed taevas üle ja vaatab siis kanadele saba alla... Teie oma aga loeks kõigepealt ära, kui palju tal on sõjaväge, uuriks välja, kus asub vaenlase laager, ja langeks talle siis kallale nagu kotkas oinale. See on alles väejuht, see on alles kuningas!... Tema pole säärane, kes kuulab preestrite nõuandeid. Tema küsib nõu oma mõõgalt, teil aga tuleb täita tema käske... Ja seepärast, kuigi ma kirjutan lepingu teiega alla, kuid oma isandale ma ütlen, et haige kuninga ja tarka--de preestrite taga seisab noor aujärjepärija - lõvi ja härg ühes isikus. Tal on huultel mesi, kuid südames müristamine ja välgud... "

"Aga see oleks vale!" vaidles Mentezufis vastu. "Sest kuigi meie kuningapoeg on kangekaelne ja natuke pummeldaja nagu kõik noored mehed, oskab ta siiski austada niihästi tarkade meeste nõuandeid kui ka riigi kõrgeid asutusi."

Sargon vangutas pead.

"Oh teid tarku, kirjatundjaid ja täheuurijaid!" ütles ta pilkavalt. "Mina olen harimata inimene, lihtne kindral, ma ei oska ilma pitserita oma nimegi kivile täksida, aga ma vannun oma käskija habeme juures, et teie tarkusega ma oma tarkust ei vahetaks... Sest te olete

inimesed, kes elavad tahvlite ja papüüruste maailmas, teie eest on kinni pandud see tegelik maailm, kus me kõik elame. Mina olen harimatu, kuid mul on koera haistmine. Ja nii nagu koer juba kaugelt haistab karu, nii haistan mina oma punase ninaga tõelist väejuhti...

Teie mõtlete kuningapojale nõu anda? Tema on aga juba praegu teid ära lummanud nagu madu tuvikese. Aga mind petta ei lähe tal korda. Kuigi kuningapoeg on minu vastu lahke nagu lihane isa, tunnen ma läbi oma paksu naha, et ta vihkab mind ja minu assüürlasi nagu tiiger elevanti. Ha-haa! Andke talle ainult sõjavägi kätte ja ei

312

möödu kolme kuudki, kui ta on Niinive all, kui ta sõdalased ainult teel ei sureks, vaid sünniksid."

"Kui sul olekski õigus," katkestas teda Mentezufis, "tahtkugi kuningapoeg Niinive kallale minna, aga ega ta ei lähe." "Ja kes teda kinni peab, kui ta on vaaraoks saanud?" "Meie."

"Teie!... Teie!... Ha-ha-haa!" pistis Sargon uuesti laginal naerma. "Te siis arvate, et sel noormehel pole meie lepingust aimugi... Aga mina... aga mina... ha-ha-haa!... ma annan oma pea maha raiuda, et tal on kõik teada. Kas foiniiklased tõesti nii rahulikud oleksid, kui nad ei teaks, et egiptuse lõvipoeg neid assüüria härja eest kaitseb?"

Mentezufis ja Mefres vahetasid vargsi pilke. Barbari läbinägelikkus tegi neile peaaegu hirmu; tema ütles selle julgelt välja, mida nemad sugugi polnud arvesse võtnud. Ja tõepoolest, mis saaks, kui aujärjepärija nende kavatsusi taipaks ja nende plaane segi tahaks ajada?

Hetkelisest raskusest vabastas nad seni vaikinud Istubar.

"Sargon," ütles ta, "sa segad ennast asjadesse, mis sinusse ei puutu. Sina oled kohustatud sõlmima Egiptusega lepingu, mis on kooskõlas meie kuninga tahtega, aga mis Egiptuse aujärjepärija teab või ei tea jaAmida ta teeb või ei tee, see pole sinu asi. Kui juba preestrite igavesti elav Kõrge Nõukogu vastutab, siis leping täidetakse. Kuidas nõukogu seda saavutab, pole meie asi."

Kuiv toon, millega Istubar seda rääkis, taltsutas Assüüria saadiku ülemeelikut lõbusust. Ta vangutas pead ja ütles:

"Säärasel korral - kahju kuningapojast. Ta on vapper sõdur ja suuremeelne valitseja."

KAHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Sargoni juurest tulles sammusid pühad mehed Mefres ja Mentezufis, hoolikalt burnusesse mässitud, mõttes koduteed.

"Mine tea," ütles Mentezufis, "võib-olla on sellel joodikul Sargonil õigus, kui ta meie aujärjepärijast nõndaviisi kõneleb..."

313

"Siis on Istubaril veel rohkem õigus," vastas Mefres külmalt. "Ei maksa siiski aujärjepärijasse eelarvamusega suhtuda. Tarvis teda enne usutleda," jätkas Mentezufis. "Siis tee sina seda."

Järgmisel päeval ilmusid mõlemad preestrid Ramsese juurde ja tegid talle salapärasel näol ettepaneku vestelda.

"Mis siis on? Kas auväärt Sargon on jälle mõne öise saadikutöö-ga hakkama saanud?" küsis Ramses.

"Kahjuks pole Sargon see, kes meile muret valmistab," vastas ülempreester Mefres. "Kuid rahva hulgas käivad jutud, et sinul, isand, olevat lähedasi suhteid väärusuliste foiniiklastega."

Need sõnad tegid prohvetite külaskäigu eesmärgi kuningapojale kohe selgeks ja tema veri hakkas keema. Ta mõistis, et see on võitluse algus tema ja preestritekasti vahel, kuid ta sai silmapilk endast jagu ja manas oma näole naiivse uudishimu.

"Foiniiklased on aga ohtlik rahvas, nemad on meie riigi põlised

vaenlased," lisas Mefres. Aujärjepärija naeratas.

"Kui teie, pühad isad," vastas ta, "mulle raha laenuks annaksite ja templite juures ilusaid tüdrukuid peaksite, ma oleksin teist lahutamatu. Nii aga pean ma tahes-tahtmata foiniiklastega sõbrustama."
"Räägitakse, et sa külastavat öösiti seda foiniikia preestrinnat."
"Olen esialgu sunnitud, kuni ta pole aru pähe võtnud ja minu juurde lossi kolinud. Aga ärge kartke: mul on mõõk kaasas, ja kui mõni peaks risti minu teele astuma... "
"Kuid selle foiniiklanna pärast oled sa Assüüria täievolilist saadikut vihkama hakanud... "
"Sugugi mitte foiniiklanna pärast, vaid sellepärast, et saadik haiseb lambarasvast... Aga muide, milleks need jutud? Teile, pühad isad, pole ju tehtud ülesandeks minu naisterahvaste järele valvet pidada. Arvan, et ka Sargon tuleb ilma teieta toime. Mis teil õige vaja on?"
Mefres sattus niivõrd segadusse, et isegi ta raseeritud pealagi läks punaseks.
"Sul on muidugi õigus, kuningapoeg," vastas ta, "et sinu armuseiklused meisse ei puutu... Kuid... on midagi halvemat: rahvas imestab, et kaval Hiram sulle nii kergesti sada talenti laenuks andis, ja kogunisti ilma pandita... "
Kuningapoja huuled tuksatasid, kuid ta hoidis ennast vaos.
314
"Mina ei ole süüdi," vastas ta rahulikult, "et Hiram minu sõna enam usaldab kui egiptuse rahamehed. Ta teab, et ma loobun ennemini oma relvast, mille sain päranduseks vanaisalt, kui et jätaksin maksmata, mis ma võlgnen... Arvatavasti ei tunne ta muret ka protsentide pärast, sest ta pole nendest mulle midagi kõnelnud. Ma ei taha teie eest, pühad isad, varjata, et foiniiklased on lahtisema käega ja kärmemad kui egiptlased. Mõni meie rahamees põrnitseks mind altkulmu, ägiseks ilmatu aja ja veaks mind terve kuu ninapidi, enne kui ta mulle sada talenti laenuks annaks, ning võtaks lõppude lõpuks hiiglasuure pandi ja kõrge protsendi. Foiniiklased aga, kes kuningate südameid paremini tunnevad, annavad raha isegi ilma kohtuniku ja tunnistajateta."
Ülempreester oli Ramsese pilkavast rahust nii ärritatud, et pigistas huuled kokku. Teda päästis Mentezufis, kes küsis ootamatult:
"Aga mis sa, kuningapoeg, siis ütleksid, kui me sõlmiksime As-süüriaga lepingu, mis Põhja-Aasia koos Foiniikiaga Assüüria kätte annaks?"
Seda öeldes pidas ta kuningapoja nägu teraselt silmas. Kuid Ramses ei kaotanud«külma verd:
"Mina ütleksin, et ainult reeturid võivad soovitada vaaraol säärast lepingut alla kirjutada."
Mõlemad preestrid sattusid ärevusse. Mefres tõstis käe, Mente-zufis pigistas käed rusikasse.
"Aga kui seda nõuaks riigi julgeolek?" ei taganenud Mentezufis.
"Mis teil minu käest õige vaja on?" sai kuningapoeg vihaseks. "Te segate ennast minu võlaasjadesse ja minu vahekordadesse naistega, ümbritsete mind spioonidega, julgete mulle manitsusi lugeda ja nüüd esitate mulle veel mingisuguseid kavalaid küsimusi? Ma ütlen siis teile: isegi kui te oleksite otsustanud mind mürgitada - niisugust lepingut mina alla ei kirjutaks! Õnneks ei olene see minust, vaid vaaraost, kelle tahet me kõik peame täitma."
"Aga mida teeksid sina, kuningapoeg, kui sa oleksid vaarao?"
"Seda, mida nõuavad riigi au ja huvid."
"Selles ma ei kahtle," vastas Mentezufis. "Kuid mida sina riigi huvideks pead? Kust võiksime selle kohta näpunäiteid saada?"
"Aga milleks on siis olemas Kõrge Nõukogu?" hüüdis aujärjepärija, nüüd juba teeseldud villaga. "Te ütlete, et see koosneb ainult tarkadest? Eks nad siis võtkugi endale vastutus lepingu eest, mida mina pean Egiptusele häbiks ja hukatuseks... "
315
"Aga kust tead sina, kuningapoeg," küsis Mentezufis, "et sinu jumalik sünnitaja polegi just niiviisi talitanud?"
"Mis te seda minult küsite? Mis ülekuulamine see on? Kes on andnud eile õiguse vaadata minu südame salajastesse kambritesse?"

Ramses teeskles sellist nördimust, et preestrid rahunesid täiesti. "Sa kõneled, kuningapoeg," vastas preester, "nagu tõelisele egiptlasele sünnis. Ka meid teeks säärane leping kurvaks, kuigi riigi julgeoleku huvides tuleb mõnikord ajutiselt alistuda asjaoludele."

"Mis asjaolud need siis on?" küsis Ramses. "Kas oleme kaotanud mõne suure lahingu või pole meil enam sõdureid?"

"Sõudjateks sellel laeval, millega Egiptus sõidab mööda igaviku jõge, on jumalad," vastas ülempreester pidulikult, "tüürimeheks aga kõige oleva kõige kõrgem isand. Sageli nad peatavad laeva või pööravad kõrvale, et mööduda ohtlikest veekeeristest, mida meie isegi ei märkaks. Säärastel puhkudel nõutakse meilt ainult kannatlikkust ja sõnakuulmist, mille eest meid varem või hiljem ootab helde tasu, mis ületab kõik, mida surelik kujutleda võib."

Pärast neid sõnu jätsid preestrid kuningapojaga jumalaga, tais lootust, et kuigi kuningapoeg lepinguga sugugi rahul pole, ei riku ta seda siiski, vaid kindlustab lähemaks ajaks Egiptusele vajaliku rahu. Pärast nende lahkumist kutsus Ramses enda juurde Tutmosise. Kui ta oma lemmikuga kahekesi oli jäänud, paiskus tema kaua tagasihoitud meelepaha välja. Ta viskus diivanile, väänles ussina, peksis endale rusikatega pähe ja nuttis suure häälega.

Kohkunud Tutmosis ootas ära, kuni see hullusehoog üle läks. Siis ulatas ta kuningapojale veiniga segatud vett, suitsetas teda rahustavate lõhnarohtudega, istus ta kõrvale ja päris säärase mitteme-heliku meeleheite põhjuse järele.

"Istu mulle lähemale," ütles kuningapoeg diivanilt tõusmata.

"Täna veendusin ma lõplikult, et meie preestrid on sõlminud as-süürlastega mingi häbistava lepingu... Ilma sõjata, isegi ilma ühegi nõudmiseta nende poolt!... Kas sa saad aru, kui palju me kaotame?"

"Dagon rääkis mulle, et Assüüria tahab Foiniikia vallutada. Kuid foiniiklased pole selle üle enam nii mures, sest kuningas Assar peab sõda kirdepoolseil piiridel. Seal elavad arvukad ja väga sõjakad rahvad, ja pole teada, millega see sõda lõpeb. Igal juhul on foiniiklaste kasutada mitu rahuaastat, et valmistuda kaitseks ja leida liitlasi."

Kuningapoeg lõi ärritatult käega .

316

"Näed sa nüüd," ütles ta, "isegi Foiniikia relvastub ise ja relvastab võib-olla ka kõik oma naabrid. Meie aga jääme ilma andamist, mis Aasia meile võlgneb ja mis teeb välja enam kui sada tuhat talenti. Sada tuhat talenti!" kordas Ramses. "Oo jumalad! Säärane summa täidaks otsekohe vaarao varalaeka. Aga kui me veel ise sobiva hetke valiksime ja Assüüriale kallale tungiksime, siis juba üksnes Niinives, juba üksnes Assari lossis leiaksime lausa rahaauke... Mõtle ainult, kui palju me võiksime võtta vange! Pool miljonit... Miljon... Miljon atleedi jõuga meest, kes on nii metsikud, et orjus Egiptuses, kõige raskem töö kanalitel ja kivimurdudes paistaks neile mänguasjana... Mõne aastaga oleks meie maa viljakus tõusnud, meie vaeseks jäänud rahvas ja riik omandaksid uuesti endise vägevuse ning rikkuse. Preestrid tahavad aga meid sellest kõigest ilma jätta mõne hõ-belaua ja savitahvli abil, millele on joonistatud kiilutaolisi märke, mida meist keegi lugedagi ei oska!"

Kuulanud lõpuni troonipärija halamise, tõusis Tutmosis püsti, vaatas tähelepanelikult läbi kõrvaltoad, kas keegi neid pealt ei kuula, istus siis uuesti Ramsese lähedale ja hakkas sosinal kõnelema:

"Ära heida meelt, isand! Niipalju kui mina tean, on kogu aristokraatia, kõik nomarhid, kogu kõrgem ohvitserkond üht-teist sellest lepingust kuulnud ja selle üle väga pahased. Ütle ainult, ja me lööme need tahvlid, millele see leping on joonistatud, puruks vastu Sar-goni või isegi Assari enda pead."

"Kuid see oleks ju mäss vaarao vastu," ütles aujärjepärija samuti sosinal.

Tutmosise nägu läks pilve.

"Ma ei taha haavata su südant," ütles ta, "kuid... sinu jumalatega võrduv isa on raskesti haige... " "See pole tõsi!"

"Paraku on see nõnda! Ainult ära näita sellist nägu, et sa seda tead. Kuningas on elust väsinud ja igatseb maa pealt lahkuda. Kuid preestrid peavad teda kinni, sind aga Memfisesse ei kutsu, et saaksid lepingu Assüüriaga ilma takistusteta alla kirjutada."
"Äraandjad! Äraandjad!" sosistas Ramses meeletus vihas.
"Kui sa oma isalt - elagu ta igavesti! - ükskord võimu oled pärinud, siis pole sul raske lepingut tühistada."
Kuningapoeg jäi mõttesse.
"Alla kirjutada on seda kergem kui tühistada," ütles ta.
"Pole raske ka tühistada," muigas Tutmosis. "Kas Aasias on vähe

tõrksaid suguharusid, kes alati on valmis meile kallale tungima? Ja kas jumalik Nitager ei seisa valvel, et neid tagasi lüüa ja sõda nende maale viia? Kas sa tõesti arvad, et Egiptus ei leia mehi ja raha sõja jaoks? Me kõik tuleme. Sest igaüks võib sellest kasu saada ja nii või teisiti oma tulevikku kindlustada. Raha leidub templites... Ja Labürindis[1]!"
"Kes seda sealt kätte saab?" tähendas kuningapoeg kahtlevalt.
"Iga nomarh, iga ohvitser, iga aristokraat teeks seda, kui vaarao ainult käsu annaks, nooremad preestrid aga näitaksid meile teed sa-lakambritesse, kus aardeid hoitakse."
"Nemad ei julge. Jumalate nuhtlus... "
Tutmosis heitis põlglikult käega.
"Kes me oleme, kas maamehed või karjased, et karta jumalaid, kelle üle naeravad kõik - juudid, foiniiklased, kreeklased - ja keda iga palgasõdur karistamatult teotab? Preestrid on need, kes on välja mõtelnud muinasjutud jumalatest, kellesse nad ise ei usu. Sa ju tead, et templites tunnistatakse vaid üht jumalat, preestrid aga, kes igasugu imesid näitavad, naeravad ise salajas nende üle. Ainult talupoeg langeb endiselt põrmu puuslike ees. Töölised aga kahtlevad juba Osirise, Horose või Seti kõikvõimsuses, kuna kirjutajad petavad jumalaid arvetega ja preestrid kasutavad neid ahelateks ja lukuks, mis kaitseb nende varandusi."
"Need ajad," jätkas Tutmosis, "kus Egiptus uskus kõike, mis tuli templitest, on juba möödas. Praegu teotame meie foiniiklaste jumalaid, foiniiklased teotavad meie omi, aga paistab, nagu ei tabaks meid mingi äike ega pikne!"
Asevalitseja vaatas teraselt Tutmosisele otsa.
"Kust sul need mõtted pärit on?" küsis ta. "Veel üsna hiljuti sa kahvatasid, kui preestreid ainult mainima juhtuti... "
"Ma olin siis üksi. Nüüd, kus ma olen teada saanud, et kogu aristokraatia sedasama mõtleb, olen läinud julgemaks... "
"Aga kes jutustas teile lepingust Assüüriaga?"
"Dagon ja teised foiniiklased," vastas Tutmosis. "Nemad pane-

1 Labürint - XII dünastia ajast pärinev hiiglaehitus, mille vaarao Ame-nem-heti III (a. 1849-1801 e.m.a.) Faijumi oaasi püstitas; kogu Egiptuse usundiline ja administratiivne keskus Keskmise kuningriigi ajal. Labürindi kirjeldus on säilinud kreeka kirjanike Herodotose ja Straboni teostes, kes pidasid seda hoonet egiptuse arhitektuuri suursaavutuseks.

vad ette isegi seda, et parajal ajal Aasia suguharud meie vastu üles ässitada, nii et meie vägedel oleks ettekääne minna üle piiri, kui me aga oleme juba teel Niinive poole, siis ühinevad meiega foiniiklased ja nende liitlased. Ja sa saad endale armee, millist polnud isegi Ramses Suurel."
Kuningapojale see foiniiklaste hoolitsus ei meeldinud. Kuid ta läks sellest vaikides mööda ja küsis ainult niipalju:
"Aga mis juhtub, kui preestrid teie juttudest teada saavad? Arvatavasti ei pääse ükski teist surmast?"

"Midagi ei saa nad teada!" vastas Tutmosis muretult. "Nad on liiga kindlad oma vägevusele, maksavad spioonidele kehvasti ja on oma ahnuse ning ülbusega kogu egiptuse enda vastu üles ärritanud. Aristokraatia, sõjaväelased, kirjutajad, töölised ja isegi alamad preestrid ootavad ainult märguannet, et templitele kallale tungida, nende varad vallutada ja trooni astmete ette maha panna. Aga ilma oma lugematu varata kaotavad pühad mehed igasuguse võimu. Nad ei tee enam imesidki, sest ka selleks on vaja kuldsõrmuseid."

Kuningapoeg viis jutu üle teistele teemadele, siis laskis Tutmosi-se minema ja jäi mõttesse.

Aristokraatia vaenulikud tundmused preestrite vastu ja kõrgemate ringkondade sõjakas meeleolu oleksid teda väga rõõmustanud, kui see poleks olnud äkiline puhang, mille taga ta aimas foiniiklaste sepitsusi. See sundis Ramsest olema ettevaatlik. Ta mõistis, et Egiptuse huve kaitstes on parem toetuda preestrite patriotismile kui foiniiklaste sõprusele.

Siiski tulid talle meelde isa sõnad, et foiniiklased võivad olla siirad ja ustavad, kui see on neile kasulik. Kahtlemata on foiniiklased sellest sügavasti huvitatud, et mitte Assüüria valitsuse alla sattuda, ja sõja korral võib toetuda neile kui liitlastele, sest egiptlaste lüüa-saamine annaks ennast tunda kõigepealt Foiniikiale.

Teiselt poolt ei lasknud Ramses endal tekkidagi mõtet, nagu oleksid preestrid, sõlmides säärase häbistava lepingu Assüüriaga, otsustanud saada äraandjaks. Ei, nad pole reeturid, vaid lihtsalt laisaks läinud aukandjad. Neil on mugav pooldada rahu, nad suurendavad oma varandusi ja laiendavad oma võimu ka rahu ajal. Nad ei taha sõda, sest sõda suurendab vaarao vägevust, neid aga sunnib kandma suuri kulusid.

Ja hoolimata oma vähestest kogemustest, mõistis noor kuningapoeg, et tal tuleb olla ettevaatlikum, mitte rutata, mitte kedagi hukka

mõista, kuid ka mitte kedagi üleliia usaldada. Ta otsustas aja jooksul tingimata Assüüriaga sõda alustada, kuid mitte sellepärast, et seda soovivad aristokraatia ja foiniiklased, vaid sellepärast, et Egiptusele on vaja Assüüria varandusi ja assüürlastest orje.

Otsustanud tulevikus sõda alustada, tahtis ta preestritekašti mõttega sõjast vähehaaval lepitada ja ainult vastupanu korral see sõjaväelaste ja aristokraatia abiga purustada.

Ja just sel hetkel, kui püha Mefres ja Mentezufis naersid tasapisi Sargoni ennustuste üle, et aujärjepärija preestritele ei alistu ja nad taltsutab, oli Ramsesel preestrite alistamiseks plaan juba valmis ja ta teadis, millised vahendid tal selleks on. Tulevik pidi näitama, millal seda võitlust alustada ja mil viisil seda pidada. "Aeg on kõige parem nõuandja," mõtles ta.

Ta oli eneses kindel ja enesega rahul, nagu mees, kes pärast pikki kõhklusi on mõistnud, mida on tarvis teha, ja kes usub oma jõusse. Ja et hiljutise ärevuse viimastestki jälgedest vabaneda, läks ta Saara poole.

Pojaga mängides unustas ta alati oma mured ja sattus heasse tujju.

Paviljoni astudes leidis ta Saara jällegi pisarais. "Saara!" hüüdis ta. "Kui sinu rinda oleks suletud kogu Niilus, sa oskaksid sellegi välja nutta."

"Ma enam ei nuta," vastas Saara, kuid pisarad ta silmist hakkasid veel ohtramini voolama.

"Noh, mis sul on? Kas jälle on mõni nõiamoor hirmutanud sind juttudega foiniiklannast?"

"Ma ei karda foiniiklannasid, ma kardan foiniiklasi," vastas Saara. "Oo isand, sa ei tea, kui alatud inimesed need on..."

"Kas nad põletavad lapsi või?" naeris asevalitseja.

"Ja sina arvad, et ei?" küsis Saara, teda suurte silmadega vaadates.

"Muinasjutt! Ma tean vürst Hirami käest, et see on muinasjutt."

"Hiram!" karjatas Saara. "Hiram on kurjategija. Küsi mu isalt, käskija, ja ta jutustab sulle, kuidas Hiram meelitab oma laevadele tütarlapsi kaugetelt maadelt ja tõmbab purjed üles ning viib nad ära müügile. Meil oli üks heledate juustega orjatar, kes oli Hirami röövitud. Ta ei leidnud endale kojuigatsusest kuskil asu, kuid ei suutnud ise seletada, kus tema kodumaa asub. Ja surigi. Niisamasugune lurjus on ka Dagon... "

"See on võimalik, kuid mis on meil sellega tegemist?" küsis kuningapoeg.
"Vägagi palju," vastas Saara. "Sina, isand, kuulad praegu foiniiklaste nõuandeid, samal ajal aga on juudid teada saanud, et Foiniikia tahab kutsuda välja sõda Egiptuse ja Assüüria vahel. Räägitakse isegi seda, et kõige rikkamad foiniikia kaupmehed ja liigkasuvõtjad olevat vandunud kohutava vande, et nad»eaavutavad selle."
"Milleks neile sõda vaja peaks olema?" küsis kuningapoeg teeseldud ükskõiksusega.
"Milleks?" hüüdis Saara. "Nad hakkavad nii teile kui assüürlas-tele relvi, kaupu ja salajasi teateid muretsema ja sunnivad kõige selle eest kümnekordselt maksma. Nad hakkavad riisuma nii ühe kui teise poole surnuid ja haavatuid. Ostavad kokku nii teie kui assüüria sõduritelt röövitud varandusi ja vange. Kas sellest on vähe? Egiptus ja Assüüria laastatakse, see-eest ehitab aga Foiniikia endale uusi aitu ja täidab need kokkuriisutud varaga."
"Kellelt sa nii tarku asju kuulnud oled?" naeratas kunigapoeg.
"Kas mina ei kuule, kuidas mu isa, meie sugulased ja tuttavad sellest sosistavad, ise kartlikult ringi piiludes, et keegi pealt ei kuulaks? Ja lõpuks, kas mina ei peaks foiniiklasi tundma? Sinu ees, isand, on nad kõhuli maas, sina ei näe nende silmakirjalikke pilke, mina aga olen palju kordi uurinud nende silmi, mis on ahnusest rohelised ja tigedusest kollased. Oo isand, hoia ennast foiniiklaste eest nagu mürgiste madude eest!... "
Ramses vaatas Saarat ja võrdles tahtmatult tema siirast armastust foiniiklanna kaine arvestusega, Saara õrnusepuhanguid Kaarna salakavala külmusega.
"Õigus!" mõtles ta. "Foiniiklased on mürgised roomajad. Aga kui Ramses Suur kasutas sõjas lõvi, miks ei võiks mina kasutada Egiptuse vaenlaste vastu madu?"
Kuid mida selgemini ta Kaarna salakavalust nägi, seda tugevamini ta teda ihaldas. Kangelase hing januneb mõnikord ohte.
Ta lahkus Saara juurest. Järsku meenus talle miskipärast, et Sar-gon oli kahtlustanud teda öises kallaletungis.
Äkiline aimus sähvatas läbi kuningapoja pea ja ta laksas endale laubale.
"Kas see oli tõesti minu teisik, kes korraldas kakluse saadikuga?" mõtles ta. "Kes teda selleks ässitas? Kas foiniiklased? Aga kui nemad tahtsid mässida minu nime säärasesse räpasesse loosse, siis on
321
Saaral õigus, et nad on lurjused, ja mul tuleb ennast nende eest hoida."
Pahameel temas tõusis uuesti, ta tahtis küsimust sedamaid lahendada, ja kuna oli juba saabumas hämarik, ei läinudki ta koju, vaid asus teele Kaarna poole.
Talle ei teinud palju muret, et teda võidakse ära tunda, hädaohu puhuks aga oli tal mõõk kaasas.
Preestrinna paviljonis põles valgus, kuid eeskojas polnud ühtegi teenijat.
"Seni on Kaarna teenijaskonna ära saatnud," mõtles kuningapoeg, "kui ta mind ootas. Täna ta kas aimab mu tulekut või võtab vastu mõnda armsamat, kellel on rohkem õnne kui minul."
Ta tõusis teisele korrusele. Jäi seisma foiniiklanna magamistoa lävele ja tõmbas kiiresti eesriide eest. Toas viibisid Kaarna ja Hiram. Nad sosistasid millegi üle.
"Oo, ma olen tulnud ebasobival ajal!" lausus aujärjepärija naerdes. "Kas siis ka teie, vürst, käite austamas naisterahvast, kellel surma ähvardusel on keelatud osutada lahkust meesterahvastele?"
Hiram ja preestrinna kargasid püsti.
"Näib," ütles foiniiklane kummardades, "et keegi hea vaim on sulle, isand, teatanud, et jutt on sinust."
"Kas valmistate mulle mingit üllatust?" küsis troonipärija. "Võib-olla," vastas Kaama, talle väljakutsuvalt otsa vaadates. Kuid Ramses vastas külmalt:
"Kui ainult need, kes mulle üllatusi valmistavad, ise kirve alla või silmusesse ei satu... See üllataks neid rohkem kui nende vigurid mind."
Kaamal tardus naeratus huultele. Hiram kahvatas ja ütles alandlikult:

"Millega me oleme oma isanda ja kaitsja viha ära teeninud?"
"Ma tahan teada tõtt," ütles kuningapoeg maha istudes ja ähvardavalt Hiramile otsa vaadates. "Ma tahan teada, kes korraldas kallaletungi Assüüria saadikule ja mässis sellesse loosse ühe mehe, kes on nii sarnane minuga, nagu mu parem käsi on sarnane vasakuga."
"Näed sa nüüd, Kaarna," pöördus kohkunud Hiram foiniiklanna poole. "Ma rääkisin, et selle lurjuse liigne lähedus sinule võib meile suure õnnetuse kaela tõmmata. Ja nii ongi juhtunud... Ei tulnudki kaua oodata."
Kaarna langes kuningapoja jalgade ette.
322
"Ma jutustan sulle kõik," hüüdis ta nuuskudes, "ainult aja oma südamest minema ülekohus foiniiklaste vastu. Tapa mind ära, heida mind vangitorni, aga ära kanna viha nende peale!"
"Kes tungis kallale Sargonile?"
"Kreeklane Lükon, kes laulab meie templi kooris," vastas foiniik-lanna, ilma et oleks põlvilt püsti tõusnud.
"Ahaa! See, kes laulis tookord sinu akna all? Kas see on tema, kes minuga nõnda sarnane on?"
Hiram langetas pea ja pani käe südamele.
"Me maksime heldelt sellele inimesele selle eest," ütles ta, "et ta on sinuga nii sarnane, isand... Me arvasime, et tema vilets isik võib hädakorral sulle ära kuluda... "
"Ja kuluski ära!..." katkestas teda troonipärija. "Kus ta on? Ma tahan näha seda suurepärast lauljat... seda minu elvat kuju... "
Hiram laotas käsi.
"Ta on ära jooksnud, see lurjus... Kuid küll me ta üles leiame -kui ta pole muutunud kärbseks või põrmu-ussikeseks."
"Aga kas sa annad mulle andeks?" sosistas foiniiklanna, käsi kuningapoja põlvedele pannes.
"Naisterahvale antakse paljugi andeks," vastas aujärjepärija. "Ja te ei hakka mulle kätte maksma?" küsis Kaarna Hiramilt arglikult.
"Foiniikia," vastas vanamees aeglaselt ja väärikalt, "annab andeks kõige suuremagi kuritöö sellele, kes leiab armu meie isanda Ramsese silmis - elagu ta igavesti! Mis aga puutub Lükonisse," lisas ta aujärjepärija poole pöördudes, "siis saad sa tema kätte, olgu elusalt või surnult."
Lausunud need sõnad, kummardas Hiram sügavasti ja lahkus toast, preestrinnat ning kuningapoega kahekesi jättes.
Veri lõi Ramsesele pähe. Ta embas enda ees põlvitavat Kaarnat ja sosistas:
"Kas sa kuulsid, mis ütles auväärt Hiram? Foiniikia annab sulle andeks ka kõige suurema kuriteo! See on mees, kes on mulle tõesti ustav. Aga kui juba tema nii ütles, mis vastuvaidlemist sul siis veel
võib olla?"
Kaama suudles ta käsi ja sosistas:
"Sa oled mu alistanud... Olen su orjatar... Kuid lahku minust täna. Suhtu lugupidamisega majasse, mis kuulub jumalanna Astorethile."
323
"Sa siis asud elama minu juurde lossi?" küsis kuningapoeg.
"Oo jumalad! Mis sa ütlesid? Sest ajast saadik, kui päike tõuseb ning loojub, pole veel juhtunud, et Astorethi preestrinna... Kuid mis teha? Foiniikia osutab sulle, isand, nii palju andumust ja armastust, nagu veel ükski tema enda poegadest tunda pole saanud... "
"Niisiis," katkestas Ramses teda emmates.
"Ainult mitte täna ja mitte siin," anus Kaarna.

KOLMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Hiramilt teada saanud, et foiniiklased kingivad preestrinna temale, tahtis aujärjepärija, et Kaama kiiresti tema majja elama asuks. Ta ei soovinud seda sellepärast, et ta ilma temata elada ei saanud, vaid sellepärast, et Kaama teda oma uudsusega köitis.

Kuid Kaama viivitas kolimisega, paludes Ramsest, et ta ootaks, kuni palverändurite vool vähemaks jääb, peaasi aga, kuni kõige tähtsamad nendest Bubastisest lahkunud on. Sest see võiks vähendada templi sissetulekuid ja olla ohtlik templi preestrinnale.

"Meie targad ja vägevad," seletas ta Ramsesele, "annavad mulle tõotuse murdmise andeks, kuid alamrahvas hakkab hüüdma jumalate kättemaksu mu pea peale, ja sa tead, isand, et jumalatel on pikad käed."

"Vaadaku ette, et nad lühemaks ei jää, kui nad katsuvad minu katuse alla ronida," vastas troonipärija.

Siiski ei käinud ta peale, sest tema tähelepanu oli muuga ametis.

Assüüria saadikud Sargon ja Istubar olid juba Memfisesse välja sõitnud, et seal leping alla kirjutada. Samal ajal nõudis vaarao Ramseselt, et ta annaks aruande oma reisist.

Kuningapoeg käskis kirjutajatel üksikasjalikult kirjeldada kõike, mis oli sündinud sellest hetkest peale, kui ta Memfisest lahkus, see tähendab töökodade ja põldude ülevaatusi, vestlusi töölistega, no-marhidega ja ametnikega. Ettekande kohaletoimetamise tegi ta ülesandeks Tutmosisele.

"Vaarao palge ees," ütles talle aujärjepärija, "oled sa minu südameks

324

ja suuks. Sa pead käituma nii: kui auväärt Herihor sinult küsib, mis ma arvan Egiptuse ja riigikassa languse põhjustest, siis vasta ministrile, et ta pöörduks oma abi Pentueri poole, see seletab talle minu vaated ära niisamasugusel viisil, nagu ta tegi seda jumaliku Hathori templis. Kui aga Herihor peaks tahtma teada minu arvamist lepingu kohta Assüüriaga, siis vasta talle, et minu kohus on täita meie isanda käsku."

Tutmosis noogutas aina pead, selle märgiks, et ta kõigest aru saab.

"Kui sa aga," jätkas asevalitseja, "astud minu isa - elagu ta igavesti! - palge ette ja oled veendunud, et teid keegi pealt ei kuula, siis lange põrmu ja ütle: "Meie isand! Nõnda kõneleb sinu poeg ja sulane, vääritu Ramses, kellele sa oled andnud elu ja võimu. Egiptuse hädade põhjuseks on viljakandva maa kahanemine, mille on haaranud kõrb, ja rahva arvuline vähenemine, kes sureb üle jõu käiva töö ja viletsuse kätte. Tea aga, meie isand, et mitte väiksemat häda kui tõved ja kõrb ei tee su laekale preestrid. Sest mitte üksnes seda, et nende templid on täis kulda ja väärtasju, millega võiks kinni maksta kõik võlad, vaid pühadele isadele ja prohvetitele kuuluvad ka kõik paremad mõisad, kõige usinamad talupojad ja töölised, ja maad on neil palju rohkem kui jumalal-vaaraol. Nõnda kõneleb sinu poeg ja sulane Ramses, kellel kogu teereisi ajal olid silmad avatud nagu kalal ja kõrvad terased nagu virgal eeslil.""

Ramses tegi väikese pausi. Tutmosis kordas mõttes tema sõnu.

"Kui aga vaarao küsib sinult minu arvamist assüürlaste kohta," jätkas asevalitseja, "siis lange põrmu ning vasta: "Sinu sulane Ramses julgeb arvata, et assüürlased on suure kasvuga ning tugevad sõjamehed ja relvad on neil head, kuid paistab, et nad on kehvasti välja õpetatud. Sargonit saadavad ilmselt kõige paremad Assüüria väed: vibukütid, kirvekandjad, odamehed, kuid polnud näha ühtki kuut meest, kes oleksid marssinud täpselt ühes viirus. Seejuures on neil mõõgad halvasti vööle kinnitatud, odasid ei kanna nad ühtlaselt, kirveid hoiavad käes nagu puusepad või lihunikud. Riietus on neil raske, kobakad sandaalid hõõruvad jalgu ja kilbid, kuigi nad on tugevad, ei too neile palju kasu, sest sõjamehed ise on kohmakad.""

"Sul on õigus," ütles Tutmosis, "ka mina olen seda märganud ja kuulnud sedasama ka meie ohvitseridelt, kes kinnitavad, et säärane Assüüria armee, mida nad siin nägid, paneks vastu kehvemini kui metsikud liibüalaste jõugud."

"Veel ütle meie isandale, kes meile elu annab," jätkas Ramses, "et kogu Egiptuse aristokraatia ja kõik sõjaväelased on ärevil juba üksnes sellest mõttest, et assüürlased võiksid vallutada Foiniikia. Foiniikia, see on ju Egiptuse sadam ja foiniiklased on meie laevastiku kõige paremad madrused. Ja ütle veel, et ma olen foiniiklaste käest kuulnud (kuningas teab seda arvatavasti paremini kui mina), et As-süüria olevat praegu nõrk, kuna ta peab sõda põhjas ja idas, kus tema vastas on kogu Lääne-Aasia, Ja kui me talle praegu kallale tun-giksime, võiksime saada suuri rikkusi ja palju orje, kes aitaksid meie talupoegi. Lõpuks ütled sa siiski, et mu isa käib tarkuse poolest kõigist üle ja seepärast tegutsen ma nõnda, nagu ta mind käsib, ainult ärgu ta andku Foiniikiat Assari meelevalda, sest siis me hukkume. Foiniikia, see on pronksvärav meie aarete juurde, kus leiduks aga inimest, kes annaks oma värava vargale?"

Tutmosis sõitis Memfisesse paofi-kuus (juuli-august).

Niilus hakkas märgatavalt tõusma ja aasia palverändurite vool Astorethi templisse vähenes. Kohalik elanikkond valgus põldudele, et koristada kiiresti viinamarjad, puuvill ja lina. Bubastises jäi vaiksemaks ja aiad, mis ümbritsesid Astorethi templit, jäid peaaegu tüh-jaks.

Aujärjepärija, kes oli vabanenud riigiasjadest ja lõbustustest, asus nüüd tegelema Kaarna saatusega.

Ühel päeval pidas ta Hiramiga salaja nõu, ja tegutsedes viimase vahendusel, annetas Astorethi templile kaksteistkümmend talenti kullas, malahhiidist osavasti raiutud jumalanna kuju, viiskümmend lehma ja sada viiskümmend mõõtu nisu. See oli nii helde annetus, et templi ülempreester ise ilmus asevalitseja juurde, et langeda tema ette põlvili ja tänada teda armu eest, mida eales ei unustavat rahvad, kes austavad jumalanna Astorethi.

Kui arve templiga oli õiendatud, kutsus asevalitseja enda juurde Bubastise politseiülema ja vestles temaga vähemalt tund aega. Ja mõne päeva pärast oli kogu linn vapustatud ebatavalisest sündmusest.

Kaarna, Astorethi preestrinna, oli röövitud, kuhugi ära viidud ja jäi kadunuks nagu liivatera kõrbes...

See ennekuulmatu lugu juhtus järgmistel asjaoludel.

Templi ülempreester saatis Kaarna naabruses asuvasse Sabne-Chetami linna Menzaleh' järve kaldal, et ta viiks ohvriande sealse väikese Astorethi templi tarvis. Preestrinna sõitis sinna paadis, öösi,

326

et olla kaitstud suvise palavuse eest, samuti ka sellepärast, et vältida kohaliku rahva uudishimu ja austusavaldusi.

Hommiku eel, kui neli sõudjat olid väsimusest tukkuma jäänud, libisesid kaldaäärsest kõrkjastikust välja mitu paati, milles istusid kreeklased ja hatid: nad piirasid Kaarna lootsiku sisse ja röövisid preestrinna ära. Kallaletung oli nii ootamatu, et foiniiklastest sõud-jad ei jõudnud osutada vastupanu. Preestrinnal aga topiti nähtavasti suu kinni, sest ta ei karjatanudki.

Pärast seda kui kreeklased ja hatid olid selle pühaduserüvetamise toime pannud, kadusid nad kõrkjatesse, et hiljem merele minna. Jälitamise nurjaajamiseks tõukasid nad Astorethi templile kuuluva paadi ümber.

Bubastises lõi sumisema nagu mesipuus. Rahvas nüüd enam muust ei kõnelnudki. Nimetati isegi kuritöö süüdlasi. Ühed kahtlustasid assüürlast Sargonit, kes olevat lubanud Kaarna naiseks võtta, kui ta ainult nõustuks templist lahkuma ja temaga Niinivesse sõitma; teised kreeklast Lükonit, kes teenis Astorethi templis lauljana ja ammugi põles kirest Kaarna vastu. Ta oli küllalt rikas selleks, et palgata kreeka hulkureid, ja ainult nii paadunud jumalasalgaja nagu tema ei tarvitsenud preestrinna röövimisest tagasi kohkuda.

Teadagi kutsuti Astorethi templis sedamaid kokku kõige rikkamate ja jumalakartlikumate koguduseliikmete nõupidamine. Nõupidamine otsustas vabastada Kaarna kõigepealt

preestrinna kohustest ja võtta temalt maha needus, mis ähvardas preestrinnat, kes rikub neitsilikkuse tõotust.

See oli vaga ja tark otsus: kui keegi oli preestrinna vägivallaga röövinud, siis polnud põhjust preestrinnat selle eest karistada.

Mõni päev hiljem kuulutati Astorethi templis sarvehelide saatel, et Kaarna on surnud ja et kui keegi peaks kohtama naist, kes temaga sarnaneb, ei pea ta sellele naisele kätte maksma ega talle isegi mitte etteheiteid tegema. Ei ole ju preestrinna omal vabal tahtel jumalannat maha jätnud, vaid kurjad vaimud, kes saavad oma karistuse, on ta ära röövinud.

Samal päeval külastas auväärt Hiram Ramsest ja tõi talle kuldses kastikeses pärgamendi, mis oli varustatud suure hulga preestrite pitseritega ja tähtsamate foiniiklaste allkirjadega.

See oli Astorethi vaimuliku kohtu otsus, mis vabastas Kaarna tema tõotusest ja võttis temalt maha taeva needuse, kui ta preestrinna ametist loobub.

327

Pärast päikese loojumist läks kuningapoeg selle dokumendiga üksikusse paviljoni oma aias, avas salaukse ja astus väikesesse tuppa teisel korrusel.

Nikerdustega kaunistatud lambi valgel, milles põles magusa lõhnaga õli, nägi ta Kaarnat.

"Viimaks ometi!" hüüdis kuningapoeg, ulatades Kaarnale kuldse kastikese. "Siin on kõik, mis sa soovisid."

Foiniiklanna oli erutatud, ta silmad põlesid. Ta haaras kastikese, vaatas seda ja virutas siis põrandale.

"Arvad sa, et see on kullast? Annan käe, et see on vasest ja ainult mõlemalt poolt üle kullatud!"

"Kas nõndaviisi võtad sa mind vastu?" üllatus kuningapoeg.

"Ma tunnen oma kaasmaalasi," vastas Kaarna, "nad ei tee järele mitte ainult kulda, vaid ka rubiine ja safiire... "

"Kaarna!" katkestas teda aujärjepärija. "Kuid selles kastikeses on ju su vabadus."

"Õige mul vaja seda vabadust! Mul on igav ja mul on hirm. Ma istun siin juba neli päeva nagu vangis... " "Kas sul on millestki puudus?"

"Mul on puudus valgusest... õhust... naerust... laulust... inimestest... Oo kättemaksuhimuline jumalanna, kui rängalt sa mind nuht-
led!"

Ramses kuulas arusaamatuses. Selles tigedas, ärritatud naises ei tundnud ta ära preestrinnat, keda oli näinud templis, neiut, keda oli piiranud kreeklase kirglik laul.

"Homme," ütles kuningapoeg, "võid minna välja aeda. Kui me aga Memfisesse ja Teebaisse sõidame, lõbutsed sa nii, nagu sa iialgi varem pole lõbutsenud. Vaata mind, kas ma ei armasta sind ja kas see pole suur au ühele naisele - kuuluda mulle?"

"Jah," vastas Kaarna pirtsakalt, "sul on neid ju enne mind olnud
tervelt neli... "

"Aga sind ma armastan kõigist rohkem!"

"Kui sa armastaksid mind kõigist rohkem, oleksid sa teinud mu oma esimeseks naiseks, pannud mu elama lossi, mis on juuditar Saara käes, ja määranud auvalve mulle, mitte temale. Seal, Astorethi kuju ees, olin ma esimene... Need, kes jumalannat kummardasid ja tema ees põlvitasid, vaatasid mind... Mis on aga siin? Sõdurid löövad trummi, mängivad flööti, amme tnikud panevad käed kokku ja langetavad pea - juuditari maja ees... "

328

"Minu esimese poja ees," katkestas Ramses teda ärritatult. "Ja tema pole juut!"

"On juut!" kisendas Kaarna. Ramses hüppas püsti.

"Kas oled hulluks läinud?" küsis ta siis äkki rahu tagasi saades. "Kas sa siis ei tea, et mu poeg ei saa juut olla?..."

"Mina aga ütlen sulle, et ta on seda!..." karjus Kaarna rusikaga lauale tagudes. "Ta on juut nagu ta vanaisa, nagu ta ema vennad, ja ta nimi on Iisak... "

"Mida sa ütlesid, foiniiklanna?... Kas tahad, et ma su minema kihutan?... "

"Kihuta mind minema, kui ma peaksin valetama," jätkas Kaarna, "kui ma aga tõtt olen rääkinud, siis aja minema see juuditar koos tema kutsikaga, loss aga anna mulle. Ma tahan, ma väärin seda, et olla su majas esimene. Ta petab sind... ta irvitab su üle... mina aga olen sinu pärast taganenud oma jumalast... ja mind ähvardab ta kättemaks... "

"Sa valetad!" hüüdis kuningapoeg. "Anna mulle tõend, ja loss saab sinu omaks... Ei, Saara ei oleks niisuguse jõledusega hakkama saanud... Mu esmasündinud poeg... "

"Iisak!... Iisak!... Mine küsi temalt!" karjus Kaarna ühtesoodu.

Vaevalt endale aru andes, mis ta teeb, sööstis Ramses paviljoni poole, kus elas Saara.

Meelepahast otse arust ära, ei suutnud ta tükk aega teed leida, kuigi öö oli valge. Külm õhk tegi ta siiski kaineks ja Saara majja astus ta peaaegu rahulikuna. Hilisest ajast hoolimata ei magatud seal veel. Saara ise pesi lapse mähkmeid, tema teenijad aga veetsid kaetud laua taga ja muusika saatel lõbusasti aega.

Kui Ramses erutusest kahvatuna lävele ilmus, karjatas Saara, kuid kogus ennast kohe.

"Tervist sulle, mu isand," ütles ta märgi käsi kuivatades ja tema jalgade ette kummardudes.

"Saara! Kuidas hüütakse sinu poega?" küsis Ramses. Kohkunud naine haaras peast kinni. "Kuidas hüütakse sinu poega?" kordas Ramses. "Sa ju tead, isand, et teda hüütakse Setiks," vastas Saara vaevukuuldavalt.

"Vaata mulle silma!"

"Oo Jehoova!" sosistas Saara.

329

"Ahaa! Sa valetad! Siis ütlen mina sulle: minu poega, Egiptuse aujärjepärija poega, hüütakse Iisakiks! Ja ta on - juut! Alatu juut!"

"Isand! Isand! Halasta!" karjatas Saara ennast tema jalgade ette heites.

Ramses ei kõrgendanud häält, kuid ta nägu läks halliks.

"Mind hoiatati," ütles ta, "et ma juuditari oma majja ei võtaks... Kuid ma püüdsin oma vastikust sinu kaashõimlaste vastu maha suruda, sest ma usaldasin sind. Sina aga oled varastanud koos oma juutidega mu poja."

"Seda käskisid preestrid, et temast saaks juut," sosistas Saara Ramsese jalgade ees nuuksudes.

"Preestrid? Missugused preestrid?"

"Auväärt Herihor ja Mefres. Nad ütlesid, et nii on vaja, et sinu pojast peab saama esimene juutide kuningas."

"Preestrid? Mefres?" kordas kuningapoeg. "Juutide kuningas? Ma ju rääkisin sulle, et ma teen ta oma kütipolkude ülemaks või oma kirjutajaks, sina õnnetu aga oled otsustanud, et Juudamaa kuninga tiitel on meelitavam kui need kõrged ametid. Mefres!... Heri-hor!... Olgu tänatud jumalad, et ma avastasin lõpuks nende kõrgete aukandjate intriigid! Nüüd ma tean, missugust saatust nad valmistavad mu järeltulijale."

Ta mõtles pisut aega millegi üle, näris huuli, siis aga hüüdis valjusti:

"Hei! Teenrid! Sõdurid!"

Silmapilk hakkas tuppa kogunema rahvast. Tulid nuttes Saara ümmardajad, kirjutaja ning majaülem, siis orjad, mõned sõdurid ja ohvitserid.

"Surm!" kisendas Saara südantlõhestaval häälel. Ta tormas hälli juurde, haaras poja sülle, jooksis toa nurka ja hüüdis:

"Surmake mind... aga teda ma ei anna!" Ramses muigas.

"Sadakonnaülem," pöördus ta ohvitseri poole, "võta see naine ja laps ning vii nad hoonesse, kus elavad minu orjad. See juuditar ei ole enam emandaks. Ta saab teenijaks sellele, kes tuleb tema asemele. Sina aga," ütles ta majaülemale, "ära unusta saata teda homme hommikul jalgu pesema emandal, kes kohe saabub. Kui ta peaks tõrkuma, nuhtle teda keppidega. Viige see naine orjade majja!..."

Ohvitser ja majaülem lähenesid Saarale, kuid peatusid ega julge-

nud teda puudutada. Ent seda polnud vajagi. Saara mähkis nutva lapse rätti ja lahkus toast, sosistades:

"Aabrami, Iisaki ja Jakobi jumal, halasta meie peale!... "

Ta kummardas sügavasti kuningapoja ees ja ta silmist voolas vaikseid pisaraid. Veel eeskojast kuulis Ramses ta õrna häält:

"Aabrami, Iisaki... "

Kui kõik vait oli jäänud, pöördus asevalitseja ohvitseri ja maja-ülema poole:

"Minge tõrvikutega selle maja juurde, mis seisab viigipuude keskel..."

"Saan aru," vastas majaülem.

"Ja tooge otsekohe siia naisterahvas, kes seal elab... "

"Saab täidetud."

"See naine on nüüdsest peale teie emandaks ja Saara emandaks. Saara peab igal hommikul ta jalgu pesema, teda veega üle valama ja tema ees peeglit hoidma. Nõnda on minu käsk ja tahtmine."

"Saab täidetud."

"Homme hommikul aga kantagu mulle ette, kas uus ümmardaja on sõnakuulelik."

Teinud need korraldused, pöördus asevalitseja tagasi oma lossi. Kuid ta ei maganud kogu öö. Tema hinges lõõmas kättemaksu tulekahju.

Ramses tundis, et tarvitsemata häält tõsta, oli ta teinud põrmuks Saara, õnnetu juuditari, kes oli julgenud teda petta. Ta karistas teda nagu kuningas, kes üheainsa kulmukortsutusega tõukab inimese kõrgelt alla orjuse kuristikku. Kuid Saara oli ainult preestrite tööriist ja kuningapoeg oli liiga õiglane selleks, et anda pärast selle tööriista katkimurdmist andeks neile, kes seda riista kasutasid.

See, et preestrid olid talle kättesaamatud, aina suurendas ta raevu. Kuningapoeg võis Saara keset ööd teenrite majja kihutada, kuid ta ei suutnud Herihorilt võtta tema võimu ega Mefresilt ülempreestri au. Saara langes ta jalgade ette angu purukstallatud ussike, Heri-hor ja Mefres aga, kes olid võtnud temalt ta esimese poja, kõrgusid Egiptuse kohal ja (oo häbi!) tema enda, tulevase vaarao kohal nagu püramiidid. Ja jällegi, kui mitmes kord juba sel aastal, meenus talle kogu ülekohus, mida ta preestrite poolt oli pidanud kannatama. Koolis peksti teda keppidega, nii et selg lõi tuld, või näljutati, nõnda et kõht paistis selgroo külge kinni kuivavat. Möödunudaastastel manöövritel rikkus Herihor kogu tema plaani, siis aga veeretas süü

331

tema kaela ja jättis ta korpuseülema kohast ilma. Seesama Herihor kutsus esile vaarao ebasoosingu selle eest, et ta Saara oma majja oli võtnud, ja andis talle auväärse seisukoha tagasi alles siis, kui ta oli ennast alandanud ja mitu kuud vabatahtlikus maapaos veetnud. Võis paista, et pärast seda, kui ta sai korpuseülemaks ja asevalitsejaks, vabaneb ta preestrite eestkoste alt. Aga just nüüd kiusatakse teda kahekordselt taga. Preestrid tegid ta asevalitsejaks. Milleks? Et eemaldada ta vaarao lähedusest ja sõlmida häbistav leping Assüü-riaga. Nad sundisid teda otsekui kahetsejat patust templisse minema, kui ta tahtis riigi olukorra kohta andmeid saada, seal aga hirmutasid teda, vedasid oma imedega ninapidi ja petsid, andes täiesti ebaõigeid andmeid. Siis hakkasid nad segama ennast tema isiklikku ellu, tema suhetesse naistega, foiniiklastega, jälgima tema võlgu, ja lõpuks, et teda alandada ja rahva ees naeruväärseks teha, andsid tema esimese poja juutidele!...

Igal egiptlasel, olgu see talumats, ori või sunnitööline, on õigus ütelda: "Ma olen parem sinust, aujärjepärija, sest mul pole juudist poega... "

Tundes nende solvamiste raskust, mõistis Ramses samal ajal, et praegu ta enda eest kätte maksta ei suuda, ja otsustas selle tulevikku edasi lükata. Preestritekoolis oli ta õppinud ennast valitsema, õukonna juures oli ta õppinud taluma solvamisi ja silmakirjatsema -see on talle nüüd kilbiks ja mõõgaks võitluses preestritega... Esialgu laseb ta neil viibida eksiarvamisel, kui aga saabub paras hetk, siis virutab ta neile nii, et nad enam ei tõuse...

Väljas hakkas valgeks minema. Aujärjepärija jäi raskesti magama. Kui ta ärkas, oli esimene inimene, keda ta nägi, Saara majaülem. Ramses küsis:
"Kuidas käitub juuditar?"
"Ta pesi oma emanda jalgu, nagu sina, meie isand, käskisid," vastas majaülem.
"Ja oli sõnakuulelik?"
"Ta oli täis alandlikkust, kuid polnud oma uue emanda teenimisel küllalt kärmas ja viimane lõi teda jalaga näkku." Ramses põrkas tagasi.
"Ja Saara?" karjatas ta.
"Kukkus pikali. Kui aga uus emand käskis tal ära minna, läks ta tasakesi nuttes välja."
Kuningapoeg sammus edasi-tagasi mööda tuba.
332
"Aga kuidas ta öö mööda saatis?"
"Uus emand?"
"Ei. Ma mõtlesin Saarat."
"Nii nagu sa käskisid, läks Saara koos lapsega teenijate majja. Seal andsid ümmardajad talle kaastundmusest ühe uue mati, kuid Saara ei heitnud magama, vaid istus kogu öö üleval, laps süles."
"Ja laps?" küsis troonipärija.
"Laps on terve. Täna hommikul, kui Saara uut emandat teenima läks, pesid teised naised teda soojas vees, karjase naine aga, kellel on samuti rinnalaps, andis talle rinda."
"Ei ole hea," ütles Ramses, "kui lehm, selle asemel et toita oma vasikat, veab piitsahoopide all atra. Ja kuigi see juuditar tegi suure pahateo, ei taha ma, et süütu laps kannataks. Saara ei pea enam uue emanda jalgu pesema ega temalt kõrvahoope saama. Anna talle teenrite majas eraldi tuba ja mõningaid majariistu ja käsi toita teda nõnda, nagu toidetakse naist, kes on hiljuti sünnitanud. Ja las ta kasvatab rahulikult oma last."
"Ela igavesti, meie käskija!" vastas majaülem ja ruttas asevalitseja käsku täitma.
Kõik teenijad armastasid Saarat, kuna tigedat ja käratsevat Kaarnat olid kõik juba mõne tunniga vihkama jõudnud hakata.

NELJATEISTKÜMNES PEATÜKK

Palju õnne foiniikia preestrinna Ramsesele ei toonud. Kui ta esimest korda Kaamat paviljoni, kus varem oli elanud Saara, vaatama tuli, lootis ta tänulikkust eest leida, kuid Kaama võttis ta vastu peaaegu vaenulikult.
"Mis see siis on," hüüdis ta, "pole veel päevagi möödunud ja juba oled sa sellele kõlvatule juuditarile uuesti oma armu osaks lasknud saada?"
"Aga ta elab ju endiselt teenijate majas," vastas kuningapoeg. "Aga minu majaülem ütles mulle, et Saara mind enam ei teenivat."
333
Aujärjepärija tundis end nendest sõnadest ebameeldivalt puudutatuna.
"Ma näen, et sa pole ikka veel rahul?" ütles ta.
"Ma ei jää enne rahule," kihvatas Kaarna, "kuni olen teda õpetanud, kuni ta minu ees põlvili seistes pole unustanud, et oli ükskord perenaine selles majas ja sinu esimene naine. Kuni teenijad ei vaata enam hirmu ja umbusaldusega minu peale ja halastusega tema peale."
Foiniiklanna hakkas Ramsesele üha vähem meeldima.
"Kaama," ütles ta. "Pane tähele, mis ma sulle ütlen. Kui minu teenija lööks jalaga koera, kes toidab oma kutsikat, siis kihutaksin ta minema... Sina aga lõid jalaga näkku naisele ja emale. Egiptuses on aga ema nimi püha ja hea egiptlane austab kõige rohkem maailmas jumalaid, vaaraod ja ema."
"Oo, häda mulle!... " hüüdis Kaarna ja viskus asemele pikali. "See on kättemaks selle eest, et ma oma jumalannast taganesin. Alles nädal aega tagasi pilluti mu jalgade ette lilli ja suitsetati minu ees kalleid lõhnarohte, nüüd aga... "

Kuningapoeg lahkus vaikselt toast ja tuli uuesti alles mõne päeva pärast. Kuid jälle leidis ta Kaarna halvas meeleolus eest.
"Palun sind, isand," pistis ta halisema, "ilmuta pisut rohkem hoolitsust minu eest! Teenrid ei kuula mind enam, sõdurid vahivad mind altkulmu ja ma kardan, viimati puistab köögis mõni mulle mürki toidusse."
"Mul oli tegemist sõjaväeõppustega," vastas kuningapoeg, "seepärast ma ei saanud sinu juurde tulla."
"Pole tõsi," vastas Kaarna vihaselt, "eile õhtul olid sa minu palkoni all, pärast aga läksid teenritemajja, kus elab see juuditar... Sa tahtsid seda mulle näidata... "
"Aitab!" katkestas teda aujärjepärija. "Ma pole olnud ei sinu palkoni all ega majapidamishoonete juures. Kui sulle aga paistis, et nägid mind, siis, tähendab, pole see nurjatu kreeklane, sinu armsam, sugugi Egiptusest lahkunud, vaid julgeb koguni luusida minu aias."
Foiniiklanna kuulas seda kohkumisega.
"Oo Astoreth!" karjatas ta. "Päästa mind!... Oo maamuld, varja mind! Kui vilets Lükon on tagasi tulnud, siis ähvardab mind suur õnnetus... "
Kuningapoeg hakkas naerma, kuid Kaarna halamine oli teda ära tüüdanud.
334
"Ära muretse," ütles ta lahkudes. "Neil päevil tuuakse Lükon sinu juurde nagu kinnipüütud šaakal. Mu kannatus on katkenud."
Kui Ramses oli lossi tagasi jõudnud, laskis ta kutsuda Hirami ja Bubastise politseiülema. Ta jutustas neile, et kreeklane Lükon, kes näo poolest temaga sarnaneb, hulgub lossi ümber, ja käskis ta kinni püüda. Hiram vandus, et kui foiniiklased hakkavad tegutsema politseiga ühel nõul, siis kreeklane nende käest ei pääse. Politseiülem aga vangutas pead.
"Kas sa kahtled või?" küsis Ramses temalt.
"Jah, isand. Bubastises elab palju usklikke aasialasi, kelle arvamist mööda preestrinna, kes altari maha jätab, on surma ära teeninud. Ja kui see kreeklane on nõuks võtnud Kaarnat surmata, siis nad aitavad teda, peidavad ta ära ja kergendavad tema põgenemist."
"Mida teie selle kohta ütlete, vürst?" pöördus aujärjepärija Hira-mi poole.
"Auväärt politseiülem ütles targad sõnad," vastas rauk.
"Aga teie ju vabastasite ta tõotusest!" hüüdis Ramses.
"Foiniiklaste eest," vastas Hiram, "võin ma vastutada. Nemad Kaarnat ei puuduta ja aitavad kreeklast jälitada. Aga mis teha jumalanna Astorethi teiste austajatega?... "
"Ma loodan," tähendas politseiülem, "et esialgu ei ähvarda seda naist miski. Ja kui tal jätkuks julgust, võiksime tema abiga kreeklase siia meelitada ja ta siin mõnes lossis kinni püüda."
"Mine siis tema juurde," ütles aujärjepärija, "ja seleta talle oma plaan ära, mille sa oled välja mõtelnud. Ja kui sa selle nurjatu kinni püüad, annan ma sulle tasuks kümme talenti."
Aujärjepärija juurest välja tulles pöördus Hiram politseiülema poole:
"Ma tean, ülem, et sa oled õppinud selgeks mõlemad kirjutamisviisid ja et preestrite tarkused pole sulle võõrad. Kui sa tahad, kuuled sa läbi müüride ja näed pimedaski. Seepärast on sulle teada, mida mõtleb maamees, kes ammutab kaevust vett, mida mõtleb käsitööline, kes tunneb ennast oma teenrite kaitse all niisama julgena nagu lapsuke emaihus."
"Sa ei eksi," vastas ametnik, "jumalad on mulle tõesti andnud läbinägemise võime."
"Niisiis," jätkas Hiram, "oma üleloomulike võimete tõttu sa arvatavasti aimad juba, et selle nurjatu tabamise eest maksab Astorethi tempel sulle kakskümmend talenti. Peale selle lisab tempel sulle
335
veel kümme talenti, juhul kui kuuldus selle lurjuse Lükoni sarnasusest aujärjepärijaga mööda Egiptust laiali ei lähe, sest pole sünnis, et lihtne surelik meenutaks välimuse poolest

jumaliku päritoluga olevust. Jäägu siis see, mis sa oled kuulnud Lükonist ja sellest, et me se-da jumalasalgajat taga otsime, meie vahele."

"Mõistan," vastas ametnik, "ja võib juhtuda, et säärane kurjategija sureb enne, kui me ta kohtu alla anname."

"Sa said minust aru," ütles Hiram tema kätt pigistades. "Iga kaasabi, mida sa nõuad foiniiklastelt, on sulle kindlustatud."

Nad lahkusid nagu kaks sõpra, kes peavad jahti suure metslooma peale ja kes teavad, et pole tähtis, kumma oda märki tabab, peaasi, et saak käest ei libiseks.

Mõne päeva pärast läks Ramses jälle Kaarnat vaatama, kuid leidis selle peaaegu meeltesegaduses olevat. Ta oli peitnud end oma lossi kõige pimedamasse tuppa, oli näljane, kammimata ja andis teenijatele igasuguseid vasturääkivaid korraldusi. Vahel käskis ta neid kõiki kokku koguneda, siis jälle kihutas kõik enda juurest minema. Öösel kutsus ta valvemeeskonna enda juurde, ise aga jooksis nende eest ära pööningule ja kisendas, et teda tahetakse surmata.

Kõik see hävitas Ramsese hinges armastuse tema vastu, järele jäi üksnes ärevus. Ja nüüd, kui Kaarna majaülem talle neist veidrustest jutustas, haaras ta endal peast kinni ja sosistas:

"Tegin halvasti, et võtsin selle naise ära tema jumalanna käest. Ainult jumalanna suuutis kannatlikult taluda kõiki ta tujusid."

Ta läks siiski Kaarna juurde sisse ja leidis ta eest kõhnana, lohakalt riides ja värisevana.

"Oo, häda mulle!" kisendas foiniiklanna. "Ma olen vaenlastest ümber piiratud. Mu toatüdrukud tahavad mind mürgitada ja juuksur kurja silmaga ära teha. Sõdurid aina ootavad juhust, et mulle mõõk või oda rindu torgata, ja ma kardan, et köögis valmistatakse minu jaoks nõiajooke. Kõik soovivad mu surma!" "Kaarna!" peatas teda kuningapoeg.

"Ära hüüa mind selle nimega," sosistas ta kohutavas hirmus, "see toob mulle õnnetust!"

"Kust tulevad sulle säärased mõtted?"

"Kust? Kas sa arvad, et ma ei näe, et päeval luusivad lossi müüride ümber võõrad inimesed ja poevad peitu, enne kui ma jõuan teenijaid kutsuda? Aga öösiti, kas sa arvad, et ma ei kuule, kuidas seinte taga sosistatakse?"

336

"See ainult viirastub sulle."

"Äraneetud!" karjatas ta pisaratesse puhkedes. "Te kõik räägite, et see mulle viirastub. Aga üleeile viskas kellegi kuri käsi mu magamistuppa loori, mida ma kandsin pool päeva, enne kui märkasin, et see pole minu oma. Mul polnud säärast kunagi olnud."

"Kus see loor siis on?" küsis kuningapoeg juba päris rahutult.

"Ma põletasin ta ära, aga enne näitasin oma teenijatele."

"Nojah, aga mis siis, kui see polnudki sinu oma? Sulle ei juhtunud ju midagi?"

"Esialgu mitte. Aga kui ma oleksin seda räbalat veel mõne päeva majas pidanud, siis oleksin kindlasti mürgitatud või parandamatusse haigusse nakatatud olnud. Ma tean, milleks aasialased võimelised on."

Tüdinud ja ärritatud Ramses ruttas minema, hoolimata Kaarna palvetest, et ta jääks. Kui Ramses teenijailt järele päris, kinnitas toatüdruk, et see oli tõesti kellegi võõras loor, ei tea kelle poolt majja toimetatud.

Aujärjepärija käskis kahekordistada valvemeeskonda lossis ja lossi ümber ning läks pahas tujus ära koju.

"Ma poleks kunagi uskunud," mõtles ta, "et nõrk naisterahvas võib nii palju segadust esile kutsuda. Terve pesakonna parajasti kinnipüütud hüäänidega pole ka nii palju sekeldamist kui selle foiniik-lannaga."

Kodus leidis ta eest Tutmosise, kes oli nüüdsama Memfisest saabunud ja jõudnud vaevalt vannis käia ning pärast reisi ümber riietuda.

"Noh, mis sa mulle jutustad?" küsis Ramses oma lemmikult, nähes ta näost, et teine toob halbu sõnumeid. "Kas Tema Majesteeti nägid?"

"Ma nägin Egiptuse säravat päikest," vastas Tutmosis, käsi rinnale risti pannes ja pead langetades, "ja see on, mis ta mulle ütles: "Kolmkümmend neli aastat olen ma vedanud Egiptuse rasket riigivankrit ja ma olen nii väsinud, et tahan minna ära oma suurte esiva-nemate juurde, kes viibivad surnute riigis. Peagi jätan maha selle maa ja siis istub troonile minu poeg Ramses ning hakkab juhtima riiki, nii nagu tema tarkus talle ütleb.""

"Kas nõnda ütles mu ülipüha isa?"

"Need on tema sõnad ja ma kordan neid täpselt," vastas Tutmosis. "Käskija ütles mulle mitu korda, et ta ei jäta sulle mingisuguseid

337

käske tulevikuks, vaid et sa võid valitseda Egiptust nõnda, nagu ise soovid."

"Oo püha! Kas tema haigus on tõesti nii kardetav? Miks ta ei luba mul tema juurde tagasi minna?" küsis kuningapoeg kurvastuses.

"Sa pead olema siin, sest siin võib sind vaja minna."

"Aga leping Assüüriaga?" küsis aujärjepärija.

"See on sõlmitud - ses mõttes, et Assüüria võib ilma meie poolt takistamata pidada sõda idas ja põhjas. Küsimus Foiniikiast jääb aga lahtiseks, kuni sina pole troonile astunud."

"Oo õnnistatud, oo püha käskija! Millisest hirmsast pärandist sa oled mind vabastanud!"

"Niisiis, Foiniikia küsimus jääb lahtiseks," jätkas Tutmosis, "kuid samal ajal, soovides Assüüriale näidata, et ta Assüüriat põhjapoolsete rahvastega sõdimast ei takista, käskis kuningas vähendada meie sõjaväge kahekümne tuhande palgasõduri võrra."

"Mis sa ütlesid?!" hüüdis aujärjepärija imestunult.

Tutmosis vangutas kurvalt pead.

"Kahjuks on see tõsi," ütles ta. "Neli liibüa polku on juba jõutud laiali saata."

"Kuid see on ju lausa meeletus!" hüüdis kuningapoeg käsi murdes. "Miks me ennast nõnda nõrgendame? Ja kuhu need mehed lähevad?"

"Nad on juba Liibüa kõrbesse läinud ja emba-kumba, kas hakkavad kallale tungima liibüalastele, mis valmistaks meile palju tüli, või ühinevad nendega ja tungivad üheskoos meie läänepoolsetesse maadesse."

"Mina ei teadnud sellest midagi! Mis nad küll on teinud! Ja millal see sündis? Meieni pole sellest ulatunud vähimatki kuuldust!"

"Laialisaadetud palgasõdurid läksid Memfisest otse kõrbesse, kuid Herihor keelas ära sellest kellelegi kõnelda."

"Kas siis Mefres ja Mentezufis ka ei tea?" küsis asevalitseja.

"Nemad teavad."

"Nemad teavad ja mina mitte"

Troonipärija kahvatas, ta noor nägu moondus vihast. Ta haaras oma südamesõbral kätest kinni, pigistas neid tugevasti ja sosistas:

"Kuule! Vannun sulle oma püha isa ja oma ema pea juures... Vannun Ramses Suure mälestuse juures... Vannun kõikide jumalate nimel, kes üldse olemas on, et minu valitsemise ajal preestrid emba-kumba, kas painduvad minu tahte ees või ma tallan nad puruks!"

338

Tutmosis kuulas seda kohutavas hirmus.

"Kas mina või nemad!" lõpetas kuningapoeg. "Kaht isandat ei või Egiptuses olla!"

"Ja alati ongi olnud ainult üks - vaarao," lisas kuningapoja süda-mesõber.

"Aga kas sina jääd mulle ustavaks?"

"Mina, kogu aristokraatia ja sõjavägi, vannun sulle!"

"Hüva," ütles aujärjepärija, "saatku nad pealegi palgasõdurite polgud laiali, kirjutagu nad alla lepinguid, peitku nad ennast minu eest nagu nahkhiired, peitku pealegi. Kuid aeg tuleb... Seni aga, Tutmosis, puhka ennast reisist välja ja tule õhtul minu poole. Need inimesed on mu nii sisse mässinud, et ma ei saagi muud teha kui ainult lõbutseda. Mis siis ikka, eks me siis lõbutsegi. Aga ükskord ma veel näitan neile, kes on Egiptuses käskija, kas nemad või mina!"

Sellest päevast peale algas uuesti pidutsemine. Otsekui oleks ta oma vägesid häbenenud, ei teinud aujärjepärija nendega enam õppust. Loss kubises aristokraatidest, ohvitseridest, koja silmamoondajatest ja lauljannadest, öösiti leidsid aset purjus orgiad, kus harfihelid segunesid pilgarist osavõtjate joobnud hüüetega ja naiste hüsteerilise naeruga.
Ühele säärasele pidule kutsus Ramses ka Kaarnat, see aga keeldus tulemast. Aujärjepärija solvus. Seda märgates küsis Tutmosis Ramseselt:
"Kas on tõsi, et sa oled Saara endast ära tõuganud?"
"Ära tuleta mulle seda juuditari meelde!" vastas aujärjepärija. "Kas sina tead, mis ta minu pojaga tegi?"
"Tean küll," vastas Tutmosis, "ainult mulle paistab, et tema pole süüdi. Ma kuulsin Memfises, et sinu aulik ema, kuninganna Nitok-ris, ja auväärt minister Herihor olevat tahtnud teha sinu pojast Iisraeli kuninga... "
"Aga iisraeli rahval ei ole ju kuningat! On ainult preestrid ja kohtumõistjad," katkestas teda aujärjepärija.
"Neil ei ole kuningat, aga nad tahavad, et oleks; ka neid on see vaimulike võim ära tüüdanud."
Troonipärija lõi põlglikult käega.
"Vaarao kutsar," vastas ta, "on suurem mees kui ükski neist ku-ningakestest, kõnelemata Iisraeli kuningast, keda pole olemaski."
"Igal juhul pole Saara süü siiski nii väga suur," tähendas Tutmosis.
339
"Olgu. Tea siis ka seda: ükskord teen ma arved õigeks ka preestritega."
"Antud juhul pole nemad nii väga süüdi. Auväärt Herihor talitas nõnda, soovides tõsta sinu dünastia au ja vägevust, ja ta tegutses kuninganna Nitokrise teadmisel."
"Aga miks segab Mefres ennast minu ellu? Tema töö on kaitsta pühadusi, mitte aga tegelda minu järeltuleva sooga."
"Mefres on rauk ja hakkab lapsikusse langema. Kogu kuninga õukond naerab juba tasapisi tema veidruste üle, millest mina ise küll midagi ei tea, kuigi kohtasin ja kohtan praegugi peaaegu iga päev seda püha meest."
"See on huvitav. Mis ta siis teeb?"
"Mitu korda päevas," jätkas Tutmosis, "peab ta pidulikke jumalateenistusi templi kõige kaugemas nurgas ja käsib oma preestritel jälgida, kas jumalad teda palvetamise ajal õhku ei tõsta."
Ramses naeris laginal.
"See toimub siin, Bubastises, kõigi silme all, mina aga ei tea sellest midagi?... "
"Preestrite saladus... "
"Saladus, millest kogu Memfis räägib!... Ha-ha-haa!... Tsirkuses nägin ma kaldea silmamoondajat, kes tõusis õhku."
"Mina nägin ka," tähendas Tutmosis, "kuid see oli kunsttükk. Mefres aga tahab oma vagaduse tiibadel tõega maa kohale lendu
tõusta."
"Kuulmatu komet!" ütles kuningapoeg. "Ja mida ütlevad selle kohta teised preestrid?"
"Meie pühades papüürustes on teateid selle kohta, et endistel aegadel olevat meil olnud prohveteid, kellel olnud võime õhku tõusta. Seepärast ei pane Mefresi katsed preestreid imestama. Aga kuna Egiptuses, nagu sa tead, näevad alamad seda, mida ülemus soovib, siis kinnitavad mõned pühad mehed, et Mefres palvetamise ajal tõepoolest natuke maapinnast lahti tõusvat."
"Ha-ha-haa! Tähendab siis kogu õukond lõbustab ennast selle suure saladusega, meie aga, nagu mõned maamehed või mullatööli-sed, ei aimagi imedest, mis meie külje all toimuvad! Mis hale osa on küll Egiptuse kuningapojal!" naeris Ramses.
Pärast Tutmosise teistkordset palvet andis Ramses käsu viia Saara koos lapsega teenijate majast üle sellesse paviljoni, kus esimestel päevadel oli elanud Kaarna. 340

Aujärjepärija teenijaskond võttis oma isanda korralduse suure vaimustusega vastu; kõik ümmardajad, orjad ja isegi kirjutajad saatsid Saarat muusika ja rõõmuhõisetega tema uude elukohta.

Kui foiniiklanna seda kära kuulis, küsis ta, mis on juhtunud. Kui talle aga öeldi, et Saarale on aujärjepärija armulikkus tagasi antud ja et ta on orjataride majast jällegi lossi kolinud, läks preestrinna lausa meeletuks ja käskis Ramsese enda juurde kutsuda.

Ramses tuli.

"Nii sa siis talitad minuga!" hüüdis Kaarna enesevalitsust täiesti kaotades. "Sa lubasid ju mind oma esimeseks naiseks teha, aga kuu pole veel jõudnud liikuda poole taevani, kui sa juba oma sõna murrad... Sa võib-olla arvad, et Astoreth maksab kätte ainult preestrin-nadele ja säästab vaaraode poegi?"

"Ütle oma Astorethile," vastas Ramses rahulikult, "et ärgu ta ähvardagu kuningapoegi, muidu võib ta ise teenijate majja sattuda."

"Ma mõistan!" kisendas Kaarna. "Sa saadad minu teenijate majja, võib-olla isegi vangitorni, ise aga veedad öid oma juuditari juures. Nõnda siis tasud sa mulle selle eest, et ma taganesin jumalatest ja kannan endal nende needust!... Selle eest, et ma oma nooruse, oma elu ja isegi oma hinge ära raiskasin!... "

Kuningapoeg pidi südames tunnistama, et Kaarna oli tema heaks tõepoolest palju ohverdanud. Temas ärkas süütunne.

"Saara juures pole ma olnud ja tema juurde ma ei lähe," vastas ta. "Sa pahandad ilmaaegu. Õnnetule naisele loodi paremad tingimused, et ta võiks rahulikult oma last kasvatada."

Foiniiklanna juuksed läksid turri, ta hakkas kogu kehast värisema, tõstis rusikasse pigistatud käed taeva poole ja ta silmis süttis vihkamise tuli.

"Nii sa siis vastad mulle!... Juuditar on õnnetu, sellepärast et sina ta lossist välja kihutasid, mina aga pean olema rahul, kuigi jumalad mind ona pühapaigast välja kihutasid? Aga mu hing... pisaraisse uppuva, hirmu käes vaevleva preestrinna hing, kas see ei tähenda sulle rohkem kui juudi sigidik? Oo see laps! Pole olemas säärast häda, mida ma ei hüüaks tema pea peale!"

"Vaiki!" kisendas Ramses.

Kaama põrkas kohkunult tagasi.

"Kas ma ei või oma mure üle isegi kaevata? Kui sa nii väga oma lapse eest hoolitsed, miks sa mu siis templist ära röövisid, miks sa lubasid, et saan sinu esimeseks naiseks?... "

341

"Vaata ette," pistis Kaama uuesti kisendama, "et Egiptus, kui ta mu saatusest teada saab, sind sõnamurdjaks hüüdma ei hakka!"

Aujärjepärija vangutas pead ja muigas. Lõpuks istus ta maha ja ütles:

"Tõepoolest, minu õpetajal oli õigus, kui ta hoiatas mind naiste eest. Te olete nagu küps virsik inimese silmade ees, kelle keel janust kuivab. Kuid ainult pealtnäha... Häda sõgedale, kes otsustab selle kauni vilja katki hammustada: värskendava magususe asemel leiab ta selle seest herilaste pesa ja need ei torgi puruks mitte ainult ta suud, vaid ka südame!"

"Etteheited ka veel!... Isegi sellest ei või sa mind säästa!... Ja mina olen sulle ohverdanud oma preestrinna-au ja oma süütuse!"

Troonipärija muudkui vangutas pilkavalt pead.

"Ma poleks kunagi arvanud," ütles ta viimaks, "et muinasjutt, mida talupojad enne magamaminekut jutustavad, nii täppi läheb. Aga nüüd olen ma veendunud, et selles on kõik tõsi. Kuula seda, Kaarna, ja võib-olla tuled sa mõistusele ning ei taha lõplikult kaotada minu poolehoidu."

"Mina hakaku veel mingisuguseid muinasjutte kuulama!" vastas Kaarna kibestunult. "Üht olen sinult juba kuulnud... ja näe, mis sellest välja tuli... "

"Kuid see tuleb sulle kahtlemata kasuks, kui sa sellest ainult aru tahad saada."

"Kas selles juudi lastest ka midagi kõneldakse?"

"Selles kõneldakse ka preestrinnadest, ainult kuula hästi tähelepanelikult! Lugu juhtus ammu, siinsamas Bubastises. Keegi vürst Satni nägi ükskord Ptah' templi esisel väljakul üht väga ilusat naist. Veel iialgi varem polnud ta säärast kaunitari kohanud, ja peaasi, naisel oli palju kulda ümber. Vürstile hakkas see naine kangesti meeldima, ja kui ta kuulda sai, et see on ülempreestri tütar, saatis ta talle oma talliülema kaudu järgmise ettepaneku: "Ma kingin sulle kümme kuldsõrmust, kui oled nõus tunnikese minuga viibima."

Talliülem läks imekauni Tbubui1 poole ja andis talle vürst Satni sõnad edasi. Tbubui kuulas tema lahkesti ära, ja nagu hästikasvatatud neitsile sünnis, vastas:

"Ma olen ülempreestri tütar, ma olen süütu tütarlaps ja mitte mõni lipakas. Kui vürst tahab minuga tutvuda, siis las ta tuleb meie

1 Tbubui (õigemini Tabuba) - ühe vana-egiptuse teose kangelanna.

342

majja, kus kõik on korraldatud ja kus meie tutvus ei anna naabri-naistele põhjust lõugu loksutada."

Siis läks vürst Satni neitsi Tbubui poole tema teise korruse tubadesse, kus seinad olid kaetud laapislasuulist ja kahvaturohelisest emailist tahvlikestega. Seal oli palju kalli lõuendiga kaetud asemeid ja mitu ümmargust lauakest, täis kuldseid karikaid. Üks karikaist täideti veiniga ja ulatati vürstile. Seejuures ütles Tbubui:

"Palun sind, joo!"

Vürst aga vastas:

"Sa ju tead, et ma pole selleks siia tulnud, et veini juua." Siiski istusid nad pidulauda. Tbubuil oli seljas pikk, paksust riidest, kurguni kinninööbitud kleit. Ja kui vürst teda suudelda tahtis, tõrjus naine ta eemale ning ütles:

"See maja saab sinu omaks. Kuid pea meeles, et ma ei ole tänava-tüdruk, vaid vooruslik tütarlaps; kui sa tahad, et sulle alistuksin, siis tõota, et jääd mulle truuks, ja kirjuta oma varandus minu nimele."

"Käsi kirjutaja siia kutsuda!" hüüdis vürst. Ja kui kirjutaja ilmus, käskis Satni koostada tal abielutunnistus ja kinkeürik, mille järgi kogu vürsti raha, liikuv vara ja maavaldused läksid üle Tbubuile.

Hilja õhtul teatati vürstile, et all ootavad teda tema lapsed. Tbu-bui läks sedamaid toast välja ja tuli tagasi läbipaistvast tüllist hitoo-nis. Jälle tahtis Satni teda emmata, kuid naine tõrjus ta tagasi ja ütles: "See maja saab sinu omaks. Aga ma pole mõni kõlvatu tüdruk, vaid vooruslik neitsi, ja kui sa tahad, et ma sinule kuuluksin, siis las su lapsed kirjutavad alla sinu varandusest loobumise aktile, et nad pärast minu lastega kohut käima ei hakkaks."

Satni kutsus oma lapsed üles ja käskis neil varandusest loobumise aktile alla kirjutada, mida nad ka tegid. Ent kui ta jälle Tbubuile läheneda tahtis, ei lasknud naine teda ikka endale ligi.

"See maja saab sinu omaks," ütles ta. "Aga ma pole mõni liiderlik tüdruk, ma olen süütu neitsi, ja kui sa mind armastad, siis käsi oma lapsed surmata, et nad pärast minu lastelt su varandust tagasi kiskuma ei hakkaks...""

"Kui pikk lugu!" katkestas Kaarna teda kannatamatult.

"Kohe lõpeb," vastas troonipärija. "Ja tead sa, Kaama, mis Satni vastas? "Kui sa nõuad, siis sündigu see kuritöö."

Tbubuile polnud vaja seda kaht korda ütelda. Ta käskis lapsed isa silma all tükkideks raiuda ja viskas nende katkiraiutud kehad aknast välja koertele ja kassidele. Ja alles siis astus Satni tema kambrisse

343

ja heitis Tbubui asemele, mis oli tehtud eebenipuust ja kaunistatud elevandiluuga."[1]

"Tbubui tegi just hästi, et ta ei uskunud meesterahva lubadusi!" hüüdis foiniiklanna erutatult.

"Kuid Satni tegi veel paremini: ta ärkas üles... ja nägi, et see kohutav kuritöö oli olnud uni... Ja sina, Kaarna, pea meeles, et kõige kindlam abinõu ühe mehe armastuseuimast ülesäratamiseks on -saata needusi tema poja pea peale."

"Ole mureta, mu isand! Ma ei lausu enam iialgi ühtki sõna oma muredest ega sinu pojast," vastas Kaarna nukralt.

"Mina tahan aga sulle ka edaspidi armuline olla ja sa saad õnnelikuks," lõpetas Ramses.

VIIETEISTKÜMNES PEATÜKK

Ähvardavad kuuldused liibüa palgasõduritest hakkasid levima ka Bubastise elanike hulgas. Räägiti, et preestrite poolt laialisaadetud barbarlikud sõdurid olid koduteel esmalt armuande palunud. Hiljem olid nad hakanud varastama, lõpuks aga röövima ning põletama Egiptuse külasid ja tapma nende elanikke. Mõne päeva eest oli kallale tungitud linnadele, mis asusid Moerise järvest lõuna pool: Chinensu[2], Pimat[3] ja Kasa[4] olid rüüstatud. Hukkunud oli ka kaupmeeste ja palverändurite karavan, mis oli Uit-Mehe[5] oaasist koduteel. Kogu läänepiir oli hädaohus ja isegi Terenuthisest* hakkasid

1 Algupärastest allikatest võetud. (Autori märkus.)

2 Chinensu (kaasaegne Silsil) - linn, mis asus Ülem-Egiptuses, I ja II no-mose piiril, esimesest kärestikust põhja pool.

3 Pimat ehk Pi-mat (Per-Madžai) - linn Niiluse läänekaldal, Ülem-Egip-tuse XVII nomoses, Faijumi oaasist lõuna pool.

4 Kasa (Kasa-Saka), praegune El Kes - linn Niiluse läänekaldal, Ülem-Egiptuse XVII nomoses.

" Uit-Mehe (Uhit-Mehit) - oaas Liibüa kõrbe põhjaosas.

* Terenuthis (e. Teremethis) - Egiptuse linna Mefkethi kreekapärane nimi; asus Niiluse harujõe Kanopose läänekaldal, delta lääneosas.

elanikud põgenema, sest neis paikades oli liibüalaste jõuke mere poolt nähtavale ilmunud. Need pidid olema saadetud vägeva juhi Musavasa poolt, kes, nagu räägiti, kavatses kogu kõrbes Egiptuse vastu püha sõja välja kuulutada.

Seepärast, kui mõnel õhtul puna läänetaevas liiga kaua kustuda ei tahtnud, vallutas Bubastise elanikke hirm. Linnakodanikud kogunesid tänavatele, tõusid majade lampkatustele või ronisid puude otsa, kust kisendasid, et Menufis1 või Sochemis on näha tulekahju. Leidus isegi neid, kes nägid pimeduses jooksvaid elanikke või lii-büalaste jõuke, kes pikas mustavas rivis Bubastise suunas marsivad.

Hoolimata elanike hulgas valitsevast ärevusest, viibisid nomose valitsejad tegevusetuses, sest keskvõimud ei saatnud neile mingisuguseid korraldusi.

Ramses teadis linnas valitsevast ärevusest ja nägi Bubastise võimukandjate ükskõiksust. Teda haaras raev, et ta ei saanud Memfi-sest mingisuguseid korraldusi, aga et Mefres ega Mentezufis temaga nendest ärevatest, riiki ähvardavatest sündmustest juttu ei alustanud ja koguni vältisid teda, siis ei pöördunud ka asevalitseja ise nende poole ega hakanud tegema sõjalisi ettevalmistusi.

Viimaks ei käinudki ta enam Bubastise all seisvaid vägesid vaatamas, vaid kogus selle asemel oma lossi kogu suurtsugu nooruse ning pidutses ja lõbutses, summutades oma hinges meelepaha preestrite vastu ja muret riigi saatuse pärast.

"Küll sa näed," ütles ta kord Tutmosisele, "pühad prohvetid viivad meid veel niikaugele, et Musavasa vallutab Alam-Egiptuse ja meil tuleb põgeneda Teebaisse või koguni Sunnusse2, kui etioopla-sed meid sealt omakorda minema ei kihuta."

"See on tõsi," vastas Tutmosis, "meie valitsejad käituvad nagu reeturid."

Hatori-kuu (august-september) esimesel päeval toimus aujärjepärija palees lõbus võõruspidu. See algas kella kahe paiku päeval ja päike polnud veel loojunud, kui kõik olid juba purjus. Asi läks koguni niikaugele, et mehed ja naised lamasid veiniga ülekallatud põrandal, keset lilli ja purustatud kannude kilde.

Ramses oli kõige kainem. Ta veel ei lamanud, vaid istus tugitoo-

1 Menuf (kr. Onufis) - Alam-Egiptuse IV nomose linn delta edelaosas.

2 Sunnu (õigemini Süene) - Vana-Egiptuse linn, mis asus praeguse Assuani kohal, Niiluse esimese kärestiku lähedal.

345

lis, kaks ilusat tantsijannat põlvedel; üks neist jootis teda veiniga, teine kallas talle pähe vängelt lõhnavaid õlisid.

Kuid siis ilmus saali adjutant. Ta astus üle mõne meelemärkusetult lamava keha ja lähenes troonipärijale.

"Käskija," sosistas ta, "püha Mefres ja Mentezufis soovivad sinuga viivitamatult kõnelda."

Aujärjepärija tõukas süles istuvad tantsijannad eemale, ja näost üleni punetav, riided veini täis valatud, läks ebakindlal sammul üles oma tubadesse.

Nähes teda säärases seisukorras, vahetasid Mefres ja Mentezufis omavahel pilke.

"Mis te soovite, pühad isad?" küsis aujärjepärija tugitooli vajudes.

"Ei tea, kas sa oled võimeline meid kuulama," vastas Mentezufis hämmelduses.

"Mis? Kas arvate, et ma olen purjus?" hüüdis kuningapoeg. "Ärge kartke! Praegu on kogu Egiptus niivõrd aru kaotanud või rumalaks jäänud, et purjus inimestel on võib-olla rohkem mõistust peas kui kainetel."

Preestrite näod läksid pilve. Mentezufis siiski jätkas:

"Kas sa tead, et kuningas ja Kõrge Nõukogu otsustasid kakskümmend tuhat palgasõdurit laiali saata?... "

"Oletame, et ma ei tea seda," segas kuningapoeg vahele. "Te ju ei pidanud vajalikuks küsida minu arvamist niisuguse targa korralduse kohta ja ei teatanud mulle isegi sellest, et neli polku on juba laiali aetud ja et need mehed näljaga meie linnadele kallale tungivad..."
"Kas sa arvustad viimati vaarao käsku?" poetas Mentezufis vahele.
"Mitte vaarao, vaid nende reeturite käsku, kes kasutavad minu •isa ning käskija haigust'ja'tahavad riigi assüürlastele ja liibüalastele maha müüa."
Preestrid tardusid soolasambaks. Sääraseid sõnu polnud veel ükski egiptlane preestritele ütelnud.
"Luba, kuningapoeg, et tuleme siia tagasi mõne tunni pärast, kui sa oled meelemõistusele tulnud," ütles Mefres.
"Selleks pole mingit vajadust. Ma tean, mis toimub meie läänepiiril. Õigemini, mitte mina ei tea, vaid minu kokad, talumehed ja põrandaküürijad naised teavad. Aga võib-olla, pühad isad, soovite nüüd mind samuti oma plaanidesse pühendada?"
346
"Liibüalased on mässama hakanud," vastas Mentezufis kõigutamatult rahulikul ilmel, "ja koguvad jõude kavatsusega Egiptusele kallale tungida."
"Ma mõistan."
"Vastavalt vaarao ja Kõrge Nõukogu tahtele," jätkas Mentezufis, "tehakse sulle, isand, ülesandeks, koguda kokku väed, mis seisavad Alam-Egiptuses, ja mässajad hävitada."
"Kus on käskkiri?"
Mentezufis võttis välja pitseritega varustatud pärgamendi ja ulatas selle aujärjepärijale.
"Tähendab nüüd olen mina ülemjuhataja ning kõrgem võim selles provintsis?" küsis troonipärija.
"See on tõesti nõnda."
"Ja mul on õigus kutsuda teid kokku sõjanõupidamisele?"
"Teadagi," vastas Mefres, "kas või praegu... "
"Istuge!" ütles kuningapoeg. Preestrid täitsid käsku.
"Ma küsin teilt - seda on mulle plaani koostamiseks vaja -, miks on liibüa polgud laiali saadetud?"
"Saadetakse laiali veel mõned teisedki polgud," haaras Mentezufis sõnasabast kinni. "Kõrge Nõukogu tahab vabaneda kahekümnest tuhandest kõige kulukamast sõdurist, et anda vaarao laekale iga aasta neli tuhat talenti, ilma milleta kuningakoda võiks sattuda raskustesse."
"Aga tühisematki egiptuse preestrit ei ähvarda mingisugused raskused," tähendas aujärjepärija.
"Sa unustad, et preestrit pole sünnis nimetada tühiseks," vastas Mentezufis. "See aga, et mitte ühtki neist ei ähvarda aineline puudus, on nende tagasihoidlike eluviiside tulemus."
"Säärasel korral joovad nähtavasti jumalate raidkujud ära veini, mis iga päev templitesse tuuakse, ja kivist puuslikud on need, kes ehivad oma naisterahvaid kulla ja kalliskividega," tähendas kuningapoeg pilkavalt.*'Aga ma ei hakka pikemalt kõnelema teie tagasihoidlikest eluviisidest. Mitte selleks ei aja preestrite nõukogu laiali kakskümmend tuhat sõdurit ega ava Egiptuse väravaid röövlitele, et vaarao kassat täita... "
"Milleks siis?..."
"Selleks, et kuningas Assarile meele järgi olla. Ja kuna vaarao keeldus Foiniikiat assüürlastele andmast, siis tahate te riiki teisel
347
teel nõrgestada - palgasõdurid laiali saata ja meie läänepiiril sõda välja kutsuda."
"Ma kutsun jumalaid tunnistajaks, kuningapoeg, et sa paned meid lausa jahmatama!" hüüdis Mentezufis.
"Vaaraode varjud jahmataksid veel enam, kui nad kuuleksid, et sellessamas Egiptuses, kus kuningavõim on kätest ja jalgadest seotud, mõjutab mingi kaldea petis riigi saatust."

"Ma ei usu oma kõrvu!" hüüdis Mentezufis. "Missugusest kaldealasest sa kõneled, kuningapoeg?"
Asevalitseja naeris preestritele otse näkku.
"Ma kõnelen Beroesist. Kui sina, püha mees, temast kuulnud ei ole, siis küsi auväärt Mefresilt. Aga kui ka tema on unustanud, las pärib järele Herihorilt ja Pentuerilt. Siin on see teie templite suur saladus! Keegi kahtlane välismaalane, kes on pugenud Egiptusesse nagu varas, määrib Kõrge Nõukogu liikmetele kaela kõige häbi-väärsema lepingu, säärase lepingu, mida võib alla kirjutada ainult siis, kui ollakse kaotanud rida lahinguid, kui ollakse kaotanud kõik polgud ja mõlemad pealinnad. Ja kui mõtelda, et seda on teinud üksainus inimene, arvatavasti Assari spioon! Meie tarkpead aga usaldavad teda nii, et kui vaarao keeldus Foiniikiat reetmast, tasuvad nad endale teisel teel - saadavad laiali polgud ja kutsuvad välja sõja läänepiiril. Kes seda varem on kuulnud," jätkas Ramses juba võimetuna ennast valitsema, "et samal ajal, kui sõjaväge tuleks kolmesaja tuhande meheni suurendada ja paisata ta Niinive peale, ajavad need vagad põrundpead kakskümmend tuhat sõdurit laiali ja süütavad omaenda maja!"
Mefres, näost üleni kahvatu, kuulas vaikides seda pilkamist. Viimaks võttis ta sõna:
"Ma ei tea, isand, missugusest allikast sa oma andmed ammutasid. Ma tahaksin, et see oleks niisama puhas nagu Kõrge Nõukogu liikmete südamed. Oletame aga siiski, et sul on õigus ja et keegi kal-dea preester on osanud kallutada nõukogu ränga lepingu allakirju-tamisele Assüüriaga. Ent isegi kui see nii oleks, kust sa tead, et see preester ei olnud jumalate saadik, kelle suu läbi nad hoiatasid meid Egiptuse kohal rippuva hädaohu eest?"
"Mis ajast saadik on kaldealased teie nii suure usalduse osalised?"
"Kaldea preestrid on egiptuse preestrite vanemad vennad," poetas Mentezufis omalt poolt vahele.
348
"Kas Assüüria kuningas pole siis viimati vaarao käsutaja?" tähendas Ramses.
"Ära teota pühadust, kuningapoeg!" peatas teda Mefres rangelt. "Sa puudutad jultunult pühi saladusi, selle eest aga on raskesti maksnud isegi sinust kõrgemal seisnud inimesed."
"Hüva, ma ei puuduta enam teie saladusi. Aga kuidas on võimalik teada saada, missugune kaldealane on jumala saadik ja missugune kuningas Assari maakuulaja?"
"Imede järgi," vastas Mefres. "Kui sinu käsu peale, kuningapoeg, täidaksid seda tuba vaimud, kui nägematud jõud su õhku tõstaksid, me ütleksime, et sa oled surematute tööriist, ja kuulaksime sinu nõuannet."
Ramses kehitas õlgu.
"Ka mina olen vaime näinud, nad tegutsesid ühe noore neiu käte kaudu. Ja tsirkuses nägin ma õhus hõljuvat taskukunstnikku."
"Sa ainult ei märganud peenikesi nööre, mida neli abilist hammaste vahel hoidsid," tähendas Mentezufis.
Kuningapoeg hakkas jälle naerma, ja meenutades, mida Tutmo-sis talle Mefresi palvetamistest oli jutustanud, vastas pilkavalt:
"Kuningas Cheopsi ajal tahtis üks ülempreester maksku mis maksab õhus lennata. Ta ise palus jumalaid, oma alluvatel aga käskis vaadata, kas nägematud jõud teda õhku ei tõsta. Ja kujutlege endale, pühad mehed, ei olnud seda päeva, millal need prohvetid poleks preestrile kinnitanud, et ta tõuseb õhku, mis sellest, et mitte kõrgele - ainult vaksa võrra põrandast! Kuid mis teiega on, püha isa?" küsis kuningapoeg äkki Mefresilt.
Tõepoolest, kuulates omaenda lugu, hakkas preester tugitoolis tuikuma ja oleks maha kukkunud, kui Mentezufis poleks teda toetanud.
Ramses päris hämmeldus. Ta ulatas vanakesele klaasi vett, hõõrus tema otsaesist ja meelekohti äädikaga ning tegi talle lehvikuga tuult.
Püha Mefres toibus peagi, tõusis toolilt püsti ja pöördus Mente-zufise poole:
"Ma mõtlen, me võime minna?" "Mina mõtlen sedasama."
"Aga mida mina pean tegema?" küsis aujärjepärija, tundes, et on juhtunud midagi halba.

"Täitma ülemjuhataja kohust," vastas Mentezufis külmalt.
349
Mõlemad preestrid tegid talle piduliku kummarduse ja väljusid toast.
Viinauim oli aujärjepärija peast juba täiesti lahtunud, kuid ta süda oli raske. Ta taipas, et oli teinud kaks suurt viga: avaldanud preestritele, et ta teab nende suurt saladust, ja Mefresi halastamatult välja naernud.
Ta oli valmis andma aasta oma elust, et seda purjus peaga aetud juttu nende mälust kustutada, kuid oli juba hilja.
"Pole midagi parata," mõtles asevalitseja, "ma andsin enda välja ja sain endale kaks surmavaenlast. Küll on kahju! Võitlus algab mulle ebasoodsal hetkel. Kuid jätkame siiski. Nii mõnigi vaarao on preestritega võidelnud ja neid võitnud, isegi ilma tugevate liitlasteta."
Kuid ta tundis oma ohtlikku olukorda nii selgesti, et tõotas sealsamas oma püha isa pea juures, et ta enam iialgi nii palju ei joo.
Ta käskis kutsuda Tutmosise. Südamesõber ilmus sedamaid, täiesti kainena.
"Meil on sõda ja mina olen ülemjuhataja," ütles aujärjepärija. Tutmosis kummardas maani.
"Ja ma ei joo ennast enam iialgi täis. Tead sa, mispärast?"
"Väejuht peab hoiduma veinist ja joovastavatest lõhnadest," vastas Tutmosis.
"Ma olin selle unustanud ja lobisesin preestritele üht-teist välja..."
"Mida?" küsis Tutmosis kohkunult.
"Et ma neid vihkan ja nende imede üle naeran."
"Tühja kah; ma arvan, et inimeste armastusele nad ei loodagi."
"Ja et ma tean nende poliitilisi saladusi," lisas aujärjepärija.
"See on juba halb!" hüüdis Tutmosis.
"Nüüd on sellest juba hilja kõnelda," ütles Ramses. "Saada kohe välja kiirkäijad sõnaga, et kõik väeülemad homme varahommikul nõupidamisele tuleksid. Käsi häiresignaalid süüdata ja las suunduvad homsest peale kõik Alam-Egiptuse väed läänepiirile. Tee no-marhidele korraldus varuda toidumoona, riideid ja relvi."
"Meil tuleb suuri raskusi Niilusega," tähendas Tutmosis.
"Kõik paadid ja laevad Niiluse harudes kinni pidada sõjaväe ületoimetamiseks. Vaja nõuda nomarhidelt ka seda, et nad hakkaksid tagavarapolke ette valmistama."
Samal ajal olid Mefres ja Mentezufis koduteel oma elupaika, mis
350
asus Ptah' templi juures. Niipea kui nad olid kahekesi jäänud, tõstis ülempreester käed taeva poole ja hüüdis:
"Kolm surematut jumalat, Osiris, Isis ja Horos, päästke Egiptus hukatusest! Sest ajast saadik, kui maailm kestab, pole ükski vaarao laimanud preestreid nõnda nagu see poisike! Mis ma räägin! Vaarao! Ka ükski Egiptuse vaenlane, ei hatt ega foiniiklane ega liibüala-ne, poleks julgenud preestrite puutumatust nii jultunult eimiskiks panna."
"Vein teeb inimese läbipaistvaks," tähendas Mentezufis sügavamõtteliselt.
"Kuid selles noores südames pesitseb pundar madusid. Ta solvab preestritekasti, naerab imede üle, ei usu jumalaid."
"Kõige rohkem paneb mind imestama see," ütles Mentezufis mõtlikult, "kust ta teab meie läbirääkimistest Beroesiga. Aga et ta nendest teab, selle peale olen ma valmis vanduma."
"Koletu reetmine!" vastas Mefres peast kinni haarates.
"Kummaline küll... Te olite neljakesi... "
"Sugugi mitte neljakesi. Beroesist teadsid Isise vanem preestrinna, kaks preestrit, kes juhatasid talle teed Seti templisse, ja preester, kes teda värava juures vastu võttis. Pea!" tuli Mefresile midagi meelde. "See preester istus kogu aeg keldris... Mis siis, kui tema pealt kuulas?... "
"Igal juhul ei müünud ta saladust sellele lapsukesele, vaid mõnele tähtsamale mehele, ja see on juba ohtlik."

Kambri uksele koputas Ptah' templi ülempreester, püha Sem. "Rahu olgu teiega!" ütles ta sisse astudes. "Õnnistatud saagu sinu süda!"

"Ma tulingi kuulama, kas pole juhtunud mingit õnnetust, te kõnelete nii kõvasti. Kas ei hirmuta teid viimati sõda põlatud liibüalas-tega?" lausus Sem.

"Mida arvad sina kuningapojast, troonipärijast?" küsis temalt
Mentezufis.

"Mina mõtlen," vastas Sem, "et ta rõõmustab sõja üle ja on rahul enda kui ülemjuhataja osaga. Ta on sündinud sõjamees. Kui ma teda vaatan, tuleb mulle meelde Ramses Suure lõvi. See noormees on valmis liibüa jõukudele üksinda kallale tormama ja pillutab nad arvatavasti laiali."

"See noormees võib hävitada kõik meie templid ja Egiptuse maa pealt ära pühkida," vastas Mefres.

351

Sem võttis kähku välja kuldse amuleti, mida ta rinnal kandis, ja
sosistas:

"Pahad sõnad, jookske ära kõrbesse! Minge kaugele ja ärge tehke kurja õigetele! Milleks sa seda ütled?" lisas ta siis kuuldavamal häälel ning etteheitvalt.

"Auväärt Mefres kõneles tõtt," segas Mentezufis vahele. "Sul hakkaksid pea ja kõht valutama, kui inimhuuled kordaksid kõiki neid pühaduseteotusi, mis me sellelt piimahabemelt täna kuulsime. "

"Ära tee nalja, prohvet," sai ülempreester Sem pahaseks. "Ma usuksin ennemini seda, et vesi võib põleda ja tuul leeki kustutada, kui seda, et Ramses lubaks endale pühadust teotada."

"Ta teeskles, nagu räägiks ta purjus peaga," tähendas Mefres õelalt.

"Olgu nii. Ma ei salga, et kuningapoeg on kergemeelne noormees ja pummeldaja, aga et ta pühadust teotaks!... "

"Nii arvasime ka meie," ütles Mentezufis, "ja olime selles nii kindlalt veendunud, et kui ta Hathori templist tagasi tuli, lõpetasime isegi tema järele valvamise."

"Sul oli kahju kullast, mida oleks tulnud selle eest maksta," tähendas Mefres. "Näed nüüd, missugused tagajärjed säärasel hooletusel on."

"Aga mis on siis juhtunud?" küsis Sem kannatust kaotades. "Mis siin pikalt rääkida: kuningapoeg, aujärjepärija, irvitab jumalate üle."

"Oo!"

"Arvustab vaarao korraldusi... " "Ei või olla!"

"Nimetab Kõrge Nõukogu liikmeid äraandjaiks..." "Mis sa räägid?"

"Ja on kellegi käest teada saanud Beroesi siiasõidust ja isegi tema kohtumisest Mefresi, Herihori ja Pentueriga Seti templis."

Ülempreester Sem haaras mõlema käega peast kinni ja hakkas mööda kambrit edasi-tagasi jooksma.

"Võimatu!" kordas ta. "See on võimatu! Arvatavasti on keegi selle noormehe nõidusevõrkudesse mässinud. Kas mitte see foiniikia preestrinna, kelle ta templist ära röövis?"

See oletus paistis Mentezufisele nii tabavana, et ta vaatas Mefresi otsa, kuid pahane Mefres ei taganenud oma arvamusest.

352

"Kõigepealt on tarvis uurimine ette võtta ja teada saada, mida kuningapoeg on teinud päev päeva kõrval pärast Hathori templist tagasitulekut," raius ta. "Kuningapoeg kasutas liiga suurt vabadust, käis liiga palju läbi uskmatutega ja Egiptuse vaenlastega. Ja sina, auväärt Sem, aitad meid selles asjas... "

Ülempreester Sem käskis juba järgmisel hommikul rahvast Ptah' templisse pidulikule jumalateenistusele kutsuda.

Preestrite käsul ilmusid tänavaristidele, väljakutele ja isegi põldudele heeroldid, kes pidid rahva oma pasunate ja flöötidega kokku kutsuma. Kui kuulajaid oli kogunenud küllalt, teatati neile, et Ptah' templis peetakse kolme päeva jooksul pidulikke rongkäike ja jumalateenistusi, kus palutakse võitu Egiptuse relvadele ja lüüasaamist liibüalastele, samuti nende juhi Musavasa karistamist pidalitõve, pimeduse ja hullumeelsusega.

Kõik kulges pühade isade tahtmise järgi. Varahommikust kuni hilise ööni tungles lihtrahvas templi müüride ümber, aristokraatia ja rikkad linnakodanikud kogunesid templi eesõuele, kohalikud ja naabernomoste preestrid tõid jumal Ptah'le ohvreid ja lugesid templis palveid.

Kolm korda päevas toimus pidulik rongkäik, mille ajal kanti ümber templi kuldses laevas peituvat eesriidega varjatud jumalakuju. Seejuures langesid inimesed põlvili ja halasid valju häälega oma pattude pärast, rahva hulka laiali poetatud prohvetid aga, esitades vastavaid küsimusi, aitasid neid pattude pihtimisel. Seesama toimus ka templi eesõuel. Et aga suurest soost ja rikkad inimesed ei armastanud pihtida kõigi kuuldes, siis juhtisid pühad isad patuseid kõrvale, manitsesid neid ja andsid neile tasakesi nõu.

Keskpäeval oli palvetalitusel eriti pidulik iseloom, sest sel tunnil tulid sinna sõdurid, kes olid minemas läände, et saada õnnistust ülempreestrilt ja uuendada oma amulettide jõudu, millel oli omadus vaenlaste hoope nõrgendada.

Aeg-ajalt kostis templist kõuemürinat, öösiti aga sähvisid püloo-nide kohal välgud. See tähendas, et jumal on kellegi palveid kuulda võtnud või vestleb preestritega.

Kui kolm kõrget preestrit Sem, Mefres ja Mentezufis pärast pidulike talituste lõppu salajaseks vestluseks kokku tulid, oli olukord juba selge.

Jumalateenistus oli toonud templile umbes nelikümmend talenti tulu, kuid ligi kuuskümmend talenti oli kulutatud kingitusteks või

353

mitmesuguste aristokraatia hulka ja kõrgematesse sõjaväelistesse ringkondadesse kuuluvate isikute võlgade tasumiseks. Kogutud olid aga järgmised andmed:

Sõdurite keskel liikusid kuuldused, et niipea kui kuningapoeg Ramses troonile astub, alustab ta sõda Assüüriaga, mis kindlustab suuri tulusid nendele, kes sellest osa võtavad. Räägiti, et kõige lihtsam sõdurgi ei tule sellelt sõjakäigult tagasi ilma tuhande drahmita, võib-olla aga saab rohkemgi.

Rahva hulgas sosistati ka seda, et kui vaarao pärast võitu Niini-vest tagasi tuleb, kingib ta igale talupojale orja ja vabastab Egiptuse teatavaks ajaks maksudest.

Aristokraatia arvas, et uus vaarao võtab kõigepealt preestrite käest ära kõik mõisad, mis on läinud templite valdusse, ja annab aristokraatiale, et nad jõuaksid katta oma maksmata võlad. Räägiti ka, et ta hakkab valitsema ise, preestrite Kõrge Nõukogu osavõtuta.

Lõpuks valitses kõikides ühiskonnakihtides veendumus, et kuningapoeg Ramses, soovides kindlustada endale foiniiklaste abi, olevat otsinud kaitset jumalanna Astorethilt ja kummardavat teda usinasti. Teati päris kindlasti, et kuningapoeg Ramses olevat kord öösel jumalanna templit külastades näinud seal igasuguseid imesid. Siis liikus veel kuuldusi, et Ramses olevat teinud templile suure kingituse, mille eest saanud sealt ühe preestrinna, kes pidavat teda tema usus kinnitama.

Kõik need teated oli kogunud Sem oma preestritega. Pühad isad Mefres ja Mentezufis aga teatasid talle teise uudise, mis oli saabunud Memfisest, et kaldea selgeltnägija Beroesi oli viinud maa-alu-sesse ruumi preester Osochor. Kaks kuud hiljem oma tütart mehele pannes oli ta kinkinud mõrsjale palju väärtasju ja ostnud noorpaarile suure mõisa. Kuna aga Osochoril varem sääraseid suuri sissetulekuid polnud, siis tekkis kahtlus, et see preester oli Beroesi vestlust egiptuse templiaukandjatega pealt kuulanud ja hiljem lepingu saladuse foiniiklastele müünud, saades neilt selle eest suurt maksu.

Kui ülempreester Sem selle ära oli kuulanud, ütles ta:

"Kui püha Beroes on tõepoolest imetegija, siis küsige enne temalt, kas see oli Osochor, kes saladuse välja andis."

"Imetegijalt Beroesilt on juba küsitud," vastas Mefres, "kuid püha mees soovib selle kohta vaikida; lisaks sellele olevat ta ütelnud, et isegi siis, kui keegi olekski neid läbirääkimisi pealt kuulanud ja nende sisu foiniiklastele edasi andnud, ei kannata selle all ei Egiptus ega

354

Kaldea, ja järelikult, kui süüdlane leitakse, on vaja teda leebelt kohelda."

"Püha mees! See on tõepoolest püha mees..." sosistas Sem.

"Aga missugune on sinu arvamine kuningapojast-troonipärijast ja tema poolt väljakutsutud rahutustest?" pöördus Mefres Semi poole.

"Mina ütlen sedasama, mis Beroes: aujärjepärija Egiptusele kahju ei tee ja on tarvis olla tema suhtes heatahtlik... "

"Kuid see noormees pilkab ometi jumalaid, ei usu imesid, käib võõrastes templites, õhutab rahvast mässule!... See on tõsine asi... " kordas Mefres aina kibedusega. Ta ei suutnud Ramsesele viimase jämedat nalja tema jumalakartlikkude harjutuste üle andeks anda.

Ülempreester Sem armastas Ramsest. Ta vastas heasüdamlikult naeratades:

"Kes Egiptuse talupoegadest ei tahaks endale orje, et vahetada oma raske töö meeldiva jõudeoleku vastu? Kas on maailmas inimest, kes ei unistaks sellest, et poleks vaja makse maksta? Selle eest, mis ta riigi varalaekasse maksab, võiksid tema naine, ta ise ja ta lapsed osta endale ilusaid riideid ja nautida igasugu mõnusid."

"Laiskus ja pillamine rikuvad inimese ära," tähendas Mentezufis.

"Kes sõduritest," jätkas Sem, "ei sooviks sõda ja ei unistaks tuhandest drahmist või veel enamastki? Ja veel küsin ma teilt, isad, missugune vaarao, missugune nomarh, missugune aristokraat maksab heameelega võlgu ja ei vahi kadedusega templite rikkuste poole?"

"Patumõtted on need," pomises Mefres.

"Ja lõpuks, missugune troonipärija ei unista preestrite võimu piiramisest? Missugune vaarao poleks oma valitsemisaja algul katsunud ennast Kõrge Nõukogu mõju alt vabastada?"

"Su sõnad on täis tarkust," vastas Mefres, "kuid millele sa nendega õieti sihid?"

"Sellele, et te ei mõtleks hakata süüdistama aujärjepärijat Kõrge Nõukogu ees, sest ei ole säärast kohut, kes paneks kuningapojale süüks seda, et talupojad oleksid rõõmsad, kui neil poleks vaja makse maksta, või et sõdurid tahavad sõda. Vastupidi, teile võidaks veel etteheiteid teha, et te pole kuningapoega päevast päeva jälginud ega teda tema lapsikutest sammudest hoidnud ja veeretate talle nüüd kaela nii palju süüdistusi, mis pealegi pole millegagi põhjendatud.

355

Säärastel puhkudel pole halb see, kui inimene kaldub patuteele, sest nii on see olnud alati, vaid see, kui me ei hoiata teda patu eest. Meie püha jõgi Niilus kannaks varsti kõik kanalid muda täis, kui insenerid teda päeval ja ööl ei valvaks."

"Aga mida ütled sina, püha isa, nende teotuste kohta, mida kuningapoeg lubas endale jutuajamises meiega? Kas sa tõesti tema jõleda imedepilkamise andeks annad?" küsis Mefres. "See poisike teotas toorelt minu vagadust."

"Kes purjus inimesega juttu ajab, see alandab ennast ise," vastas Sem. "Teil polnud isegi õigust kõnelda tähtsatest riigiasjadest purjus inimesega. Te tegite vea, teatades kuningapojale tema määramisest ülemjuhatajaks siis, kui ta oli purjus. Väeülem peab alati kaine olema."

"Ma kummardan sinu tarkuse ees," vastas Mefres, "kuid olen siiski selle poolt, et aujärjepärija peale esitataks kaebus Kõrgele Nõukogule."

"Mina aga ei poolda kaebuse esitamist," vaidles Sem visalt vastu. "Nõukogule tuleb aujärjepärija käitumisest teatada, kuid mitte kaebuse, vaid lihtsa ettekande vormis."

"Ka mina olen kaebuse vastu," ühines temaga Mentezufis.

Nähes, et mõlemad preestrid on tema vastu, loobus Mefres oma nõudmisest. Kuid ta ei unustanud talle osaks saanud solvamist ja jäi oma südames kuningapojale viha kandma.

Ta oli tark ja vaga, kuid kättemaksuhimuline rauk. Meelsamini oleks ta andestanud käe maharaiumise kui oma preestriau mõnitamise.

KUUETEISTKÜMNES PEATÜKK

Astroloogide nõuannete järgi pidi ülemjuhataja koos oma kaaskonnaga Bubastisest teele asuma hatori-kuu seitsmendal päeval. Sellel ("õnnelikest kõige õnnelikumal") päeval pühitsesid jumalad taevas ja inimesed maa peal Ra võitu vaenlaste üle; see, kes sünnib maailma sellel päeval, sureb kõrges vanaduses ja austusest ümbritsetuna. Seda päeva peeti õnnelikuks ka rasedatele naistele ja riide-kaupmeestele ning õnnetuks hiirtele ja konnadele.

356

Kui Ramses oli ülemjuhatajaks saanud, hakkas ta tuliselt tööga pihta. Ta võttis isiklikult vastu iga saabuva polgu, katsus järele selle relvastuse, varustuse ja voorid. Nekruteid tervitades kutsus ta neid üles hoolega sõjakunsti õppima, vaaraole auks ja vaenlastele hukatuseks. Ramses oli eesistujaks kõigil sõjalistel nõupidamistel, ta viibis iga spiooni ülekuulamisel ja märkis omaenda käega kaardil ära Egiptuse vägede liikumise ja vaenlase asupaiga.

Ülemjuhataja jõudis nii kiiresti ühest paigast teise, et teda oodati igal pool, aga ta langes alati ootamatult kaela nagu kull. Hommikul nähti teda Bubastisest lõuna pool, kus ta kontrollis toidumoonaga varustamist; tunni aja pärast oli ta juba põhja pool, kus ta avastas, et Jebi polgus puudub sada viiskümmend meest, õhtu eel aga jõudis ta järele eelväesalgale, viibis vägede ületoimetamise juures Niiluse harust ja teostas kahesaja sõjavankri ülevaatuse.

Püha Mentezufis, Herihori abi, kes sõjaasjandust hästi tundis, ei jõudnud Ramsest ära imestada.

"Te teate, pühad vennad," rääkis Mentezufis Semile ja Mefresile, "et ma ei armasta aujärjepärijat sellest ajast peale, kui avastasin temas tigedust ja kavalust, kuid olgu Osiris mulle tunnistajaks - see noormees on sündinud väejuht. Ma ütlen teile midagi uskumatut: me tõmbame oma väed piiri äärde kokku kolme või nelja päeva võrra varem, kui võis oodata. Liibüalased on sõja juba kaotanud, kuigi nad pole veel kuulnud ühegi meie noole vilistamist!"

"Seda ohtlikum on meile säärane vaarao," tähendas Mefres.

Hatori-kuu kuuenda päeva õhtul käis Ramses vannis ja teatas staabile, et homme, kaks tundi enne päikese tõusu, hakkavad nad liikuma.

"Nüüd aga tahan ma välja magada," lõpetas ta. Kuid seda polnud kerge teha.

Sõdurid hulkusid kogu linnas, lossi kõrval aga oli polk laagris; seal söödi, joodi ja lauldi ega mõteldudki puhata.

Ramses läks lossi kõige kaugemasse tuppa, kuid ka seal tülitati teda vahetpidamata: adjutandid tulid joostes tühiste ettekannetega või käskude saamiseks, mida polguülem kohapeal oleks võinud anda, toodi spioone, kes ei teatanud midagi uut, ilmus tähtsaid isandaid oma salkadega, kes pakkusid ennast vabatahtlikeks, tuli foinii-kia kaupmehi, kes soovisid saada uusi hankeid sõjaväele, ja varustajaid, kes kaebasid kindralite nõudmiste üle.

Ei olnud puudust ka ennustajatest ja astroloogidest, kes soovisid

357

enne teeleasumist troonipärijale horoskoopi koostada, ega maagidest, kes pakkusid usaldust väärivaid amulette noolte ja viskerelva-de vastu. Kõik need inimesed tungisid ilma ette teatamata aujärjepärija tuppa: igaüks neist arvas, et sõja saatus on tema kätes ja et see annab talle õiguse vabaks juurdepääsuks ülemjuhatajale.

Troonipärija kuulas tema juurde ilmunuid kannatlikult. Aga kui astroloogi kannul tungis tuppa üks naisterahvaist, kurtes, et Ramses teda nähtavasti enam ei armasta, kuna pole tulnud temaga jumalaga jätma, ja kui veerand tunni pärast kostis akna tagant teise armukese nuttu, ei pidanud ta enam vastu.

Ta kutsus Tutmosise ja ütles:

"Istu siin toas, ja kui sul jätkub tahtmist, lõbusta minu maja naisi. Mina aga peidan ennast kuhugi aeda, sest muidu ei saa ma puhata ja näen homme välja nagu vette kastetud kana."

"Aga kust ma sind vajaduse korral otsida võiksin?"

"Mitte kuskilt," naeris aujärjepärija. "Koidu ajal, kui mängitakse äratust, tulen ise välja."

Nende sõnadega võttis kuningapoeg pika kapuutsiga mantli ümber ja jooksis aeda.

Kuid aiaski lonkis sõdureid, kokki ja teisi teenreid; kogu lossi territooriumil oli kord rikutud, nagu see enne sõjakäiku tavaliselt ikka on. Ramses suundus pargi kõige tihedamasse ossa, leidis sealt viina-puuväätidesse kasvanud lehtla ja heitis mõnuga pingile pikali.

"Siit ei leia mind keegi," pomises ta.

Ja magas ainsa hetke järel nagu surnu.

Foiniiklanna Kaarna tundis ennast juba mitu päeva haigena. När-vierutusele lisandus mingi kummaline väsimus ja valu liigestes. Peale selle tundis ta sügelemist näol, eriti laubal, kulmude kohal.

Need vähesed haigestumise tundemärgid ajasid ta niivõrd ärevile, et ta ei mõtelnud enam sellele, et teda võidakse tappa, vaid istus vahetpidamata peegli ees, lubades teenijatel teha, mis neile meeldib, kui nad teda vaid rahule jätaksid. Ta ei mõtelnud nüüd ei Ramsesele ega Saarale, vaid silmitses teraselt mingisuguseid laike näol, mida võõras silm poleks märganudki.

"Laigud... jah, laigud…” sosistas ta endamisi hirmunult. "Kaks, kolm... Oo Astoreth! Sa ju ei taha niiviisi nuhelda oma preestrinnat. Parem juba surm... Muide, mis lollus see on? Kui ma otsaesist sõrmedega hõõrun, muutuvad laigud punasemaks. Võib-olla on mind

mõni putukas hammustanud või olen ehk nägu vanaksläinud õliga võidnud; pesen näo puhtaks, ja homseks on kõik möödas... "

Kuid laigud polnud järgmiseks päevaks kadunud.

Kaama kutsus teenijanna.

"Vaata mind," ütles ta, istudes ise pimedamasse nurka. "Vaata..." kordas ta ärevuses. "Kas sa ei näe mu näol mingisuguseid laike?... Ainult ära tule lähedale!..." "Ma ei näe midagi," vastas orjatar.

"Vasaku silma all ka mitte... ja kulmude kohal ka mitte?..." päris Kaarna üha ärritatumalt.

"Suvatse, emand, pöörata oma jumalik nägu valguse poole," palus ümmardaja.

See ettepanek tegi Kaarna lausa hulluks.

"Välja siit, sa häbematu," karjatas ta, "ära näita mulle oma nägu!"

Kui ümmardaja oli ära jooksnud, sööstis tema emand tualettlaua juurde, avas mõned purgikesed ja pani pintsliga puna oma näole.

Õhtu eel, tundes valu liigestes ja piinavat rahutust, käskis Kaarna kutsuda arsti. Kui talle teatati, et arst on tulnud, vaatas ta ennast jälle peeglist, virutas selle meeletusehoos põrandale ja kisendas, pisarad silmis, et ta arsti ei vaja.

Kogu kuuenda hatori-kuu päeva jooksul ei söönud ta midagi ja ei tahtnud kedagi näha.

Kui oli pimedaks läinud ja tuppa astus orjatar lambiga, viskus Kaarna asemele ja mässis pea salli sisse. Ta käskis orjataru kiiresti lahkuda, istus siis tugitooli, lambist kaugemale, ja saatis niiviisi mõned tunnid poolunes mööda.

"Ei ole mingisuguseid laike," mõtles ta, "ja kui ongi, siis need pole need... See ei ole pidalitõbi!"

"Oo jumalad!" karjatas ta äkitselt põlvili langedes. "Ei või olla, et mina... Päästke mind!... Ma lähen tagasi pühasse templisse... ma lunastan oma patu kogu oma eluga... "

Siis rahunes ta jällegi.

"Ei ole mingisuguseid laike... Juba mitu päeva hõõrun ma oma nahka, sellest ta ongi punetama löönud... Kust see oleks võinud tulla!... Kes seda enne on kuulnud, et preestrinna, aujärjepärija naisterahvas, jääks pidalitõppe! Oo jumalad!... Seda pole iialgi juhtunud,

niikaua kui maailm püsib!... See tabab ainult kalureid, sunnitöölisi ja juudi kerjuseid. Ah seda alatut juuditari! Nuhelgu jumalad teda selle haigusega!"

359 .

Kuid siis välgatas tema toa akna taga - see asus esimesel korrusel - mingi vari. Siis oli kuulda kahinat ja tuppa hüppas... kuningapoeg Ramses...

Kaarna otse tardus. Kuid siis haaras ta endal peast kinni ja ta silmis peegeldus piiritu hirm.

"Lükon!" ütles ta vaevukuuldavalt. "Lükon, sa oled siin? Sa hukkud! Sind otsitakse... "

"Tean," vastas kreeklane põlgliku naeruga, "mind ajavad taga kõik foiniiklased ja kogu vaarao politsei. Ja sellegipärast olen ma sinu juures ja nüüdsama olin su isanda juures."

"Sa olid aujärjepärija juures?"

"Jah, tema isiklikus magamistoas. Ja oleksin jätnud oma põueo-da tema rinda, kui kurjad vaimud poleks teda kuhugi ära viinud... Su kallim on vist teise naise juurde läinud... "

"Mis sa tahad? Põgene!" sosistas Kaarna.

"Ainult sinuga koos! Tänaval ootab tõld, me sõidame sellega Niiluse äärde, seal aga on minu laev."

"Sa oled hulluks läinud! Linn ja kõik teed on täis sõdureid... "

"Sellepärast mul õnnestuski lossi tungida. Ja meil on kerge märkamatult minema minna... Korja oma väärtasjad kokku. Ma tulen kohe tagasi... "

"Kuhu sa siis lähed?"

"Lähen otsima sinu isandat," vastas mees. "Ma ei lahku, ilma et oleksin talle endast mälestust maha jätnud... " "Sa oled hulluks läinud!"

"Vaiki!" karjatas Lükon vihast kähvatades. "Sina hakkad teda veel kaitsma... "

Foiniiklanna jäi mõtlema, pigistas käed rusikasse, ta silmis välgatas pahaendeline tuluke.

"Aga kui sa teda ei leia?" küsis ta.

"Siis tapan mõned magavad sõdurid ja pistan lossi põlema... Jah... ma ei tea isegi, mis ma teen... Kuid mälestuse endast ma jätan... ilma selleta ma ei lahku!"

Foiniiklanna pärani avatud silmadest vaatas vastu niisugune viha, et Lükon imestas.

"Mis sul viga on?" küsis ta.

"Mitte midagi. Kuule, sa pole kunagi olnud nii sarnane aujärjepärijaga kui praegu. Kõige parem, mis sa teha võiksid... "

Kaama kummardus tema kõrva juurde ja hakkas sosistama.

360

Kreeklane kuulas hämmastuses.

"Naine," ütles ta. "Kõige kurjemad vaimud kõnelevad sinu suu läbi. Jah, langegu kahtlus temale."

"See on parem kui põueoda," ütles Kaarna naerdes. "Eks ole?"

"Mulle poleks see küll iialgi pähe tulnud! Aga võib-olla oleks parem mõlemad... "

"Ei, las naine jääb ellu. See on minu kättemaks."

"On sul aga julm süda!" sosistas Lükon. "Kuid mulle sa meeldid. Me õiendame nendega arved otse kuninglikult."

Ta sööstis akna juurde ja kadus.

Kaarna küünitas ennast aknast välja ja jäi teraselt kuulatama.

Lükoni lahkumisest ei möödunud veerandit tundigi, kui viigi-puutihniku poolt kuuldus läbilõikavat naisekisa. See kordus paar korda ja vaikis siis.

Oodatava rõõmu asemel haaras Kaarnat hirm. Ta langes põlvili ja vahtis hullumeelse silmadega pimedusse.

All oli kuulda kellegi ruttavaid samme ja aknale ilmus uuesti Lü-kon, tumedas mantlis. Ta hingeldas ja ta käed värisesid.

"Kus on väärtasjad?" küsis ta rõhutud häälel.

"Jäta mind," vastas Kaarna.

Kreeklane haaras tal turjast kinni.

"Õnnetu!" kähistas ta. "Sa ei taipa, et päike ei jõua veel tõusta, kui sind heidetakse vangitorni, ja mõne päeva pärast kägistatakse sind ära."
"Ma olen haige... "
"Kus on väärtasjad?"
"Sängi all... "
Lükon hüppas tuppa, haaras lambi, tõmbas sängi alt välja raske laeka, viskas Kaamale mantli üle ja tiris ta endaga kaasa.
"Põgeneme! Kus on uks, mille kaudu käib sinu juurde... see... sinu isand?"
"Jäta mind... "
Kreeklane kummardus ta kohale ja sosistas:
"Ah nii! Sa mõtled, et ma jätan su siia? Praegu oled sa mulle niisama vajalik nagu koer, kes on kaotanud haistmise... Aga sa pead minuga kaasa tulema... Las su isand teab, et on keegi, kes on temast parem. Tema röövis jumalannalt preestrinna, mina aga võtan temalt ära armukese... "
"Ma ütlesin ju sulle, et ma olen haige... "
361
Kreeklane haaras vöö vahelt stileti ja pani selle ta kõrile. Kaama võpatas ja sosistas:
"Tulen, tulen... "
Salaukse kaudu jooksid nad paviljonist välja. Lossi poolt oli kuulda lõkete ääres istuvate sõdurite hääli. Puude vahel vilkusid tuled; aeg-ajalt möödus neist mõni troonipärija teenija. Värava peal pidas vahtkond neid kinni:
"Kes tuleb?"
"Teebai," vastas Lükon.
Nad jõudsid takistamatult välja ja kadusid välismaalaste kvartali tänavatele.
Kaks tundi enne koitu kajasid linnas sarve- ja trummihelid.
Tutmosis magas alles, kui kuningapoeg tal hõlsti pealt ära tõmbas ja rõõmsa naeruga hüüdis:
"Tõuse üles, sa alati valvas väeülem! Polgud on juba liikuma hakanud!"
Tutmosis istus sängi äärele ja hakkas uniseid silmi hõõruma. "Ah see oled sina, käskija?" küsis ta haigutades. "Noh, kuidas sa enda välja oled maganud?"
"Paremini kui kunagi," vastas Ramses. "Aga mina tahaksin veel väga magada."
Mõlemad käisid vannis, tõmbasid kuue ja soomusrüü selga ning istusid hobustele, mida tallipoisid suuri vaevu kinni hoidsid.
Peagi lahkus aujärjepärija väikese kaaskonna saatel linnast, jõudes aeglaselt mööda teed sammuvaist kolonnidest ette. Niilus oli tugevasti tõusnud ja kuningapoeg tahtis kanalite ja koolmete ületamise juures viibida.
Kui päike tõusis, oli viimane voorivanker juba kaugel linnast väljas ja Bubastise auväärt nomarh kuulutas oma teenritele:
"Nüüd heidan ma magama, ja hoidku ennast see, kes mind enne õhtusööki äratab. Isegi jumalik päike puhkab iga päev, aga mina pole hatori-kuu esimesest päevast peale sängi saanud."
Kuid ta ei jõudnud veel seda käsku ära anda, kui tuli üks politseiohvitser, kes palus ennast eriti tähtsas asjas vastu võtta.
"Et maapind teid kõiki neelaks!" sõimas nomarh. Kuid käskis ohvitseril siiski sisse astuda ja küsis pahaselt:
"Kas tõesti poleks võimalik olnud kannatada? Ega Niilus pole ära jooksnud... "
362
"On sündinud suur õnnetus," ütles politseiohvitser. "Aujärjepärija poeg on tapetud."
"Kes? Missugune poeg?" karjatas nomarh. "Juuditar Saara poeg."
"Kes tappis? Kunas?"
"Täna öösi."
"Kes küll võis seda teha?"

Ohvitser laotas käsi ja laskis pea norgu.

"Ma küsin, kes tappis?" kordas võimukandja, kes oli rohkem kohkunud kui vihane.

"Isand, käsi ise juurdlus ette võtta. Minu huuled keelduvad kordamast seda, mida mu kõrvad kuulsid."

Nomarhi haaras kohutav hirm. Ta käskis tuua kohale Saara teenrid ja saatis ülempreester Mefresi järele. Mentezufis kui sõjaministri esindaja oli kuningapojaga koos lahkunud.

Kutsest üllatatud Mefres ilmus. Nomarh kordas temale teadet lapse tapmisest, samuti seda, et politseiohvitser keeldub seletusi andmast.

"Kas tunnistajaid on?" küsis ülempreester. "Ootavad sinu käsku, püha isa." Saara väravavaht toodi sisse.

"Kas sa tead," küsis nomarh, "et sinu emanda laps on tapetud?" Mees prantsatas põrandale ja vastas:

"Ma nägin isegi auväärt maimukese jäänuseid, kes lömastati vastu seina, ja hoidsin kinni emandat, kes karjus ja aeda kippus." "Millal see juhtus?"

"Täna pärast keskööd. Otsekohe pärast seda, kui kuningapoeg meie emanda juurde tuli," vastas väravavaht.

"Mis? Tähendab kuningapoeg oli öösi teie emanda juures?" küsis Mefres.

"Nagu ütlesid, suur prohvet."

"Imelik," sosistas Mefres nomarhile.

Teiseks tunnistajaks oli Saara köögitüdruk, kolmandaks toatüdruk. Mõlemad kinnitasid, et pärast keskööd oli kuningapoeg läinud teisele korrusele nende emanda tuppa. Ta oli olnud seal lühikest aega, siis hüpanud välja, tema järel oli kohutava kisaga välja jooksnud ka Saara.

"Aga kuningapoeg ei lahkunud ju kogu öö jooksul oma magamistoast lossis?" ütles nomarh.

363

Politseiohvitser vangutas pead ja teatas, et eestoas ootab veel mitu inimest lossi teenijaskonna hulgast.

Nad kutsuti sisse. Küsimustest selgus, et aujärjepärija polnud maganud lossis. Ta oli lahkunud oma magamistoast enne keskööd ja läinud aeda ning tagasi tulnud alles hommikul pärast äratussig-naali.

Kui tunnistajad olid ära viidud ja mõlemad aukandjad üksi jäid, viskus nomarh oiates põrandale ja teatas Mefresile, et ta on raskesti haige ning ennemini valmis loobuma elust, kui toimetama seda juurdlust. Ülempreester oli äärmiselt kahvatu ja erutatud. Ta vastas siiski, et asja on vaja uurida, ja andis nomarhile vaarao nimel käsu tulla koos temaga Saara majja.

Aujärjepärija aiani polnud palju maad ja mõlemad aukandjad jõudsid varsti kuritööpaigale.

Kui nad teisele korrusele olid jõudnud, nägid nad Saarat hälli ees põlvitamas - sellises asendis, nagu annaks ta lapsele rinda. Seinal ja põrandal oli näha punetavaid verelaike.

Nomarh tundis säärast nõrkust, et oli sunnitud istuma. Mefresi rahulikkust aga ei kõigutanud miski. Ta astus Saara juurde, puudutas teda õlast ja lausus:

"Emand, me oleme tulnud siia vaarao nimel... "

Saara kargas ägedalt püsti ja kisendas südantlõhestaval häälel:

"Olge te neetud! Te tahtsite saada juudi kuningat? Siin ta on -teie kuningas! Oo, miks ma õnnetu kuulasin teie äraandlikku nõu!"

Ta tuikus ja liibus oiates hälli ligi.

"Mu pojake... minu väike Seti... Nii ilus, nii targake... Juba sirutas minu poole oma käekesi... Jehoova!..." karjatas ta. "Anna ta mulle tagasi, sina ju võid kõik!... Egiptuse jumalad, Osiris... Horos... Isis... sina ise olid ju ema! Ei või olla, et taevas ükski mu palvet ei kuule... Niisugune väiksekene... Ka hüään oleks tema peale halastanud."

Ülempreester aitas tal püsti tõusta. Tuba täitus politseinikest ja teenreist.

"Saara," ütles ülempreester, "vaarao nimel, Egiptuse käskija nimel kohustan sind ja käsin sul vastata, kes tappis su poja?"
364
Saara vaatas nagu hullumeelne kaugusse ja silitas käega laupa. Nomarh ulatas talle veiniga segatud vett, üks juuresolevaist naistest piserdas Saarat äädikaga.
"Vaarao nimel," kordas Mefres, "Käsin sind, Saara, ütelda mõrtsuka nimi."
Juuresolijad taganesid ukse poole. Nomarh pigistas hirmuga kõrvad kinni. .
"Kes tappis?" lausus Saara rõhutud häälel, üksisilmi Mefresile näkku vahtides. "Sa küsid, kes tappis? Ma tunnen teid, preestrid! Ma tean, missugune südametunnistus teil on!"
"Noh, kes?" ei jätnud Mefres pealekäimist.
"Mina!" karjatas Saara häälega, mis ei sarnanenud inimese omaga. "Mina tapsin oma lapse sellepärast, et te tegite temast juudi!"
"See on vale!" kähistas ülempreester.
"Mina! Mina!" kordas Saara. "Hei, inimesed, kes te mind näete ja kuulete," pöördus ta juuresolijate poole, "teadke, et mina tapsin! Mina! Mina! Mina!" kisendas ta endale vastu rinda pekstes.
Kuuldes säärast ilmset enesesüüdistust, toibus nomarh ja vaatas haledusega Saara otsa; naised nutsid, väravavaht pühkis pisaraid. Ainult püha Mefres surus oma sinakad huuled tigedalt kokku. Politseinike poole pöördudes ütles ta valjult ja selgesti:
"Kuninga sulased! Võtke see naine ja viige ta kohtuhoonesse."
"Ka minu poeg tuleb minuga kaasa!" hüüdis Saara hälli juurde sööstes.
"Sinuga, sinuga, vaene naine," ütles nomarh ja kattis näo kätega.
Mõlemad aukandjad lahkusid toast. Politseiohvitser käskis tuua kandetooli ja juhatas Saara suure aupaklikkusega alla. Õnnetu võttis hällist verise kompsu ja istus vastupanu osutamata kandetooli.
Kogu teenijaskond järgnes talle kohtuhoonesse.
Kui Mefres ja nomarh läbi aia kodu poole läksid, ütles viimane erutatult:
"Mul on sellest naisest kahju."
"Ta saab oma vale eest väärilise karistuse," vastas ülempreester. "Sa arvad nii?"
"Ma olen kindel, et jumalad avastavad ja mõistavad hukka tõelise mõrtsuka."
Aiaväravas läks üle nende tee Kaarna majaülem, kes hüüdis: "Foiniiklannat ei ole. Ta on täna öösi kadunud." "Veel üks õnnetus," pomises nomarh.
"Ärge muretsege," vastas Mefres, "ta sõitis kuningapojale järele."
Auväärt nomarh mõistis, et Mefres vihkab Ramsest, ja ta süda pidi seisma jääma. Sest kui peaks tõeks tehtama, et Ramses on tapnud omaenda poja, ei astu aujärjepärija iialgi oma isa troonile ja preestrite julm ike pigistab Egiptust veel kõvemini.
365
Aukandja sai veelgi kurvemaks, kui talle õhtul teatati, et kaks Hathori templi arsti, kes olid lapse laiba üle vaadanud, olid väljendanud kindlat veendumust, et tapmise võis toime panna ainult mees. "Keegi," seletasid nad, "võttis lapsukese parema käega jalgadest kinni ja lõi peaga vastu seina. Saara käsi ei oleks mõlemaid jalgu ümbert kinni haarama ulatunud, pealegi on jalgadel suure käe sõrmejäljed."
Pärast selle väljaselgitamist läksid ülempreestrid Mefres ja Sem vangitorni Saara juurde, ja siin hakkas Mefres teda kõigi Egiptuse ja võõramaa jumalate nimel vannutama, tunnistagu ta, et ta on lapse surmas süütu, ja kirjeldagu mõrtsuka välimust.
"Me usume sinu sõnu," ütles talle Mefres, "ja sind vabastatakse otsekohe."
Kuid selle asemel, et sellest armulikkusest liigutatud olla, sattus Saara lausa raevu.
"Šaakalid!" kisendas ta. "Kahest ohvrist on teile veel vähe! Teile on vaja veel uusi! Mina õnnetu tegin seda, mina ise... Kes teine oleks nii alatu olnud, et tappa last!... Väikest lapsukest, kes kellelgi ees ei
olnud!... "

"Aga kas sa tead, kangekaelne naisterahvas, mis sind ähvardab?" küsis Mefres. "Sind sunnitakse kolm päeva oma lapse laipa kätel hoidma ja siis suletakse sind viieteistkümneks aastaks vangitorni."
"Ainult kolm päeva?" küsis ta. "Ma olen valmis kogu eluks tema... oma väikese Seti juurde jääma... Vangitorni ja ka hauda lähen ma koos temaga. Ja mu isand käsib meid koos maha matta... "
Kui preestrid tänavale astusid, ütles vaga Sem:
"Mul on olnud juhust näha emasid-lapsetapjaid ja nende üle kohut mõista, kuid mitte ükski neist pole olnud selle sarnane."
"Sellepärast, et tema ei tapnudki last," vastas Mefres vihaselt.
"Aga kes siis?"
"See, keda teenijad nägid Saara majja jooksvat ja siis silmapilkselt kaduvat. See, kes sõjateele minnes võttis endaga kaasa foiniikia preestrinna Kaama, naise, kes rüvetas altari. Lõpuks see, kes teada saades, et ta poeg on juut, Saara majast välja kihutas ja orjatariks tegi," lõpetas Mefres hoogu sattudes.
"See, mis sa kõneled, on kohutav," sosistas Sem hirmunult.
"Kuritöö on veelgi kohutavam, ja hoolimata selle rumala naise kangekaelsusest, tehakse see selgeks."
366
Püha mees ei arvanudki, et tema ennustus nii ruttu täide läheb. See juhtus aga järgmiselt.
Kuningapoeg Ramses, kes sõjaväega Bubastisest teele asus, polnud veel lossist lahkuda jõudnud, kui politseiülemale teatati lapse tapmisest ning Kaarna põgenemisest ja sellest, et Saara teenrid olid näinud kuningapoega öösel Saara majja sisse astuvat. Politseiülem oli nupukas mees. Ta taipas, kes oli kuritöö toime pannud, ja selle asemel et hakata kohapeal juurdlust toimetama, kihutas linnast välja põgenikke taga ajama, teatades enne Hiramile, mis oli juhtunud.
Seni kui Mefres katsus Saaralt ülestunnistust välja pinnida, alustasid kohaliku politsei kõige osavamad agendid, samuti kõik foiniiklased eesotsas Hiramiga kreeklase Lükoni ja preestrinna Kaarna tagaajamist.
Ja kolmandal ööl pärast kuningapoja sõjateele asumist saabus politseiülem Bubastisesse tagasi, vedades endaga kaasas hiiglasuurt lõuendiga kaetud puuri, milles lakkamatult kisendas keegi naine.
Politseiülem ei heitnud magama, vaid kutsus välja ohvitseri, kes oli toimetanud juurdlust, ja kuulas tähelepanelikult ära tema rapordi.
Koidu ajal said mõlemad ülempreestrid Sem ja Mefres, samuti Bubastise nomarh, kõige alandlikuma kutse politseiülema juurde ilmuda. Ükski kolmest ei lasknud ennast oodata. Sügavasti kummardades palus politseiülem, et nad jutustaksid kõik, mis neil troonipärija lapse tapmise kohta teada on.
Kuuldes seda ettepanekut, kahvatas nomarh oma kõrgest au-kandjatiitlist hoolimata ja vastas, et tema ei tea midagi. Peaaegu sedasama kordas ülempreester Sem, lisades, et tema meelest ei paista Saara süüdi olevat. Kui aga järjekord püha Mefresini jõudis, ütles see:
"Ei tea, kas sa oled kuulnud, et sel ööl, kui kuritöö toimus, oli üks aujärjepärija naistest, nimega Kaarna, ära põgenenud?"
Politseiülem tegi näo, nagu imestaks ta väga.
"Ma ei tea ka seda, kas sulle on teatatud," jätkas Mefres, "et aujärjepärija ei ööbinud lossis ja käis Saara majas. Väravavaht ja kaks ümmardajat tundsid ta ära, sest öö oli kaunis selge."
Politseiülema imestus paistis veelgi suurenevat.
"On väga kahju," lõpetas ülempreester, "et sind pole mitu päeva Bubastises olnud... "
367
Politseiülem tegi Mefresile sügava kummarduse ja pöördus no-marhi poole:
"Kas sa ei suvatseks mulle ütelda, kuidas kuningapoeg sel õhtul
riides oli?"

"Tal oli seljas valge särk ja kuldnarmastega purpurpõll," vastas nomarh. "Ma mäletan seda hästi, sest ma olin tol õhtul üks viimastest, kes temaga juttu ajas."
Politseiülem plaksutas käsi ja kantseleisse astus Saara väravavaht.
"Kas sa nägid aujärjepärijat," küsis ülem temalt, "kui ta öösel sinu emanda majas käis?"
"Ma avasin kuningapojale - elagu ta igavesti! - jalgvärava."
"Aga kas sa mäletad, kuidas ta riides oli?"
"Tal oli seljas kollast ja musta triipu hitoon, samasugune tanu ning sinist ja punast triipu põll," vastas väravavaht.
Nüüd olid mõlema preestri ja nomarhi näod need, mis imestust ilmutasid. Kui aga kordamööda toodi sisse Saara mõlemad ümmardajad, kes täpselt kordasid kuningapoja riiete kirjeldust, lõid nomar-hi silmad rõõmust särama, püha Mefres aga kohmetus.
"Ma võin vanduda," tähendas auväärt nomarh, "et kuningapojal oli seljas valge särk ja kullaga kaunistatud purpurpõll."
"Nüüd aga, kõrgesti austatud isandad," ütles politseiülem, "olge nii lahked ja tulge minuga kaasa vangihoonesse. Seal me näeme veel üht tunnistajat."
Kõik neli laskusid avarasse maa-alusesse ruumi, kus akna all seisis suur lõuendiga kaetud puur. Politseiülem lükkas lõuendi kepiga eemale ja juuresolijad nägid seal üht naist nurgas lamavat.
"See on ju emand Kaama!" hüüdis nomarh.
See oli tõesti Kaarna, haige ja väga muutunud. Kui ta tähtsaid aukandjaid nähes püsti tõusis ja valgus ta peale langes, nägid juuresolijad, et ta nägu oli kaetud vaskpunaste laikudega. Silmad olid tal nagu hullumeelsel.
"Kaama," pöördus politseiülem tema poole, "kas jumalanna As-toreth on löönud sind pidalitõvega?"
"Ei, mitte jumalanna!" karjatas ta muutunud häälega. "Need nurjatud aasialased pistsid mu asjade hulka mürgitatud loori. Oo mind õnnetut!"
"Kaama," ütles politseiülem, "sinu hädale tunnevad kaasa meie ülempreestrid Sem ja Mefres. Kui sa tõtt räägid, palvetavad nad sinu
368
eest ja võib-olla pöörab kõikvõimas Osiris sinult häda enne eemale, kui on hilja. Haigus on alles algamas ja meie jumalad võivad sind aidata."
Haige naine langes põlvili, surus näo vastu võret ja hakkas murtud häälega paluma:
"Halastage mu peale! Ma olen ennast foiniikia jumalaist lahti ütelnud ja pühendun elu lõpuni suurtele egiptuse jumalatele... Ainult ajage mu küljest ära..."
"Vasta, kuid kõnele tõtt," jätkas politseiülem ülekuulamist, "ja siis ei keela jumalad sulle oma armu: kes tappis juuditar Saara lapse?
"Äraandja Lükon, kreeklane... Ta oli lauljaks meie templis ja kõneles, et armastab mind... Nüüd aga jättis ta nurjatu mu maha ja viis minu väärtasjad minema!... "
"Miks tappis Lükon lapse?... "
"Ta tahtis tappa kuningapoega, kuid ei leidnud teda lossist, jooksis Saara majja ja..."
"Kuidas sattus kurjategija majja, mille ümber oli valve?"
"Kas sa ei tea, isand, et Lükon on kuningapojaga sarnane! Nad on nii samased nagu ühe palmi kaks lehte."
"Kuidas oli Lükon sel ööl riietatud?" jätkas politseiülem ülekuulamist.
"Tal oli seljas musta ja kollast triipu hitoon... samasugune tanu ning punast ja sinist kirja põll... Ärge piinake mind!... Andke mulle mu tervis tagasi!... Halastage!... Ma tahan teie jumalatele ustav olla... Te lähetefuba minema? Oo südametud!"
"Vaene naine," pöördus ülempreester Sem tema poole, "ma saadan su juurde vägeva imetegija, võib-olla tema..."
"Oo, õnnistagu teid Astoreth! Ei, õnnistagu teid teie vägevad ja halastajad jumalad!" sosistas surmani piinatud foiniiklanna.
Aukandjad lahkusid vangihoonest ja läksid tagasi kantseleisse.

Nomarh, kes nägi, et ülempreester Mefres on huuled kramplikult kokku pigistanud ja vaatab maha, küsis temalt:
"Kas sulle, püha isa, ei tee rõõmu need avastused, mis meie hoolas politseiülem on teinud?"
"Mul pole rõõmustamiseks põhjust," vastas Mefres teravalt. "Selle asemel et lihtsamaks minna, läheb asi keerulisemaks. Saara ju kinnitab, et tema on tapnud lapse, foiniiklanna aga vastab nii, nagu oleks keegi teda õpetanud."
369
"Tähendab sina, püha isa, siis ei usu seda?" segas politseiülem ennast vahele.
"Ma pole kunagi näinud kaht inimest, kes teineteisega niivõrd sarnaneksid, et üht saaks pidada teiseks. Veel vähem olen ma kuulnud, et Bubastises oleks olemas inimene, kes on nii sarnane meie troonipärijaga - elagu ta igavesti!"
"See mees," teatas politseiülem, "teenis Bubastises Astorethi templis. Teda tundis Tüürose vürst Hiram ja meie asevalitseja on teda oma silmaga näinud. Üsna hiljuti andis ta mulle käsu see mees kinni püüda ja tõotas mulle kõrget tasu."
"Ohoo!" hüüdis Mefres. "Ma näen, auväärt politseiülem, et sa oled pühendatud kõrgemaisse riiklikesse saladustesse. Luba siiski, et ma sellesse Lükonisse enne ei usu, kui teda ise näinud pole."
Vihane Mefres lahkus kantseleist ja tema järel läks õlgu kehitades minema ka püha Sem.
Kui nende sammud koridoris vaikinud olid, vaatas nomarh politseiülemale teraselt näkku ja küsis:
"Noh, mida sina selle kohta ütled?"
"Tõesti ma ütlen," vastas politseiülem, "et pühad prohvetid hakkavad ennast segama säärastesse asjadesse, mis varem neisse kunagi ei puutunud."
"Ja meie peame seda kõike kannatama!..." sosistas nomarh.
"Esialgu," ohkas politseiülem. "Esialgu, sest niipalju kui mina inimeste südametes lugeda oskan, on meie ametnikud, sõjaväelased ja aristokraatia preestrite omavolist sügavasti pahandatud. lal asjal peab olema oma piir."
"Sa räägid selget tõtt," vastas nomarh tema kätt pigistades. "Mingi sisemine hääl ütleb mulle, et ma näen sind veel kord vaarao politsei peaülemana."
Möödus veel mõni päev. Selle aja jooksul palsameerisid paras-küüdid aujärjepärija poja laiba, Saara aga viibis vanglas, oodates kohut, ja oli kindel, et kohus ta süüdi mõistab.
Vanglas ja puuris istus ka Kaama. Teda kardeti kui pidalitõbist. Tõsi küll, imetegija aest külastas teda, luges tema kohal palvet ja andis kõiketervendavat vett juua, kuid sellest hoolimata ei lahkunud foiniiklannast palavik ja vaskpunased laigud kulmude kohal ning põskedel paistsid üha selgemini.
Nomarhi kantseleist tuli ettekirjutus viia ta idakõrbesse, kus inimestest eemal asus pidalitõbiste koloonia.
370
Kuid siis ilmus ükskord õhtu eel Ptah' templisse politseiülem ja ütles, et tahab rääkida ülempreestritega. Politseiülemaga olid kaasas kaks agenti ja keegi inimene, kes oli peast kuni jalgadeni kotti mähitud.
Talle vastati kohe, et ülempreestrid ootavad teda kabelis, jumalanna kuju ees.
Politseiülem jättis agendid templi värava taha, võttis kotti mähitud inimesel õlast kinni ja viis ta kabelisse. Ta leidis eest Mefresi ja Semi, ülempreestrite pidulikus rüüs, hõbenaastud kaelas.
Politseiülem langes nende ette põrmu ja ütles:
"Teie käsu kohaselt toon ma teie juurde, pühad isad, kurjategija Lükoni. Kas tahate ta nägu näha?"
Kui preestrid olid nõusolekut avaldanud, tõusis politseiülem püsti ja vabastas vangi kotist.
Mõlemad ülempreestrid karjatasid imestusest. Kreeklane oli tõepoolest aujärjepärija Ramsesega nii sarnane, et raske oli end mitte petta lasta.

"See oled siis sina, Lükon, väärjumala Astorethi templi laulja?" küsis preester Sem kinniseotud kreeklaselt. Lükon muigas põlglikult.

"Ja sina tapsid aujärjepärija lapse?" küsis Mefres omakorda.

Kreekalne läksAvihast siniseks ja hakkas rabelema, püüdes teda hoidvaid köidikuid puruks kiskuda.

"Jah," karjatas ta, "mina tapsin selle kutsika, sest ma ei leidnud kätte tema isa, hunti ennast... põletagu teda taevane tuli!"

"Mis ta sulle kurja oli teinud, mõrtsukas?" küsis Sem vihaga.

"Mis ta kurja oli teinud? Ta röövis mult Kaama ja saatis talle haiguse, millest terveks ei saada. Ma olin vaba, mul oli küllalt varandust, et põgeneda ja pääseda, kuid ma otsustasin kätte maksta, ja nüüd olen ma teie ees... Tema õnn, et teie jumalad on tugevamad kui minu vihkamine! Nüüd võite mu tappa... Ja mida kiiremini, seda parem."

"See on kohutav kurjategija," ütles ülempreester Sem.

Mefres vaikis ja jälgis kreeklase tigedusest välkuvaid silmi. Ta oli vapustatud tema julgusest ja mõtles nähtavasti millegi üle. Äkki pöördus ta politseiülema poole:

"Te võite minna, auväärt isand. See inimene kuulub mulle."

"See inimene," vaidles vihane politseiülem vastu, "kuulub mulle. Mina olen ta kinni püüdnud ja saan kuningapojalt tasu."

371

Mefres tõusis püsti, võttis välja ornaadi alla peidetud kuldse medali ja kuulutas:

"Kõrge Nõukogu nimel käsin sind see mees meile anda. Pea meeles, et tema olemasolu on kõrgem riiklik saladus ja et sulle on sada korda parem, kui sa päriselt ära unustad, et sa tema siia oled jätnud."

Politseiülem langes uuesti põrmu, ja kui ta oli püsti tõusnud, lahkus, vaevaga oma viha tagasi hoides.

"Teile tasub selle eest meie isand, aujärjepärija, kui ta vaaraoks saab," mõtles ta, "ja mina lisan sinna oma osa, küll te veel näete!"

Värava ees seisvad agendid küsisid temalt, kus on vang.

"Vangil," vastas ta, "puhkas jumalate käsi."

"Aga meie tasu?" küsis vanem agent kõhklevalt.

"Ka meie tasul puhkas jumalate käsi," ütles politseiülem. "Pange ennast uskuma, et olete seda vangi ainult unes näinud, see on teile palju kasulikum ja ohutum."

Agendid lasksid vaikselt pea longu. Oma südames aga vandusid nad kättemaksu preestritele, kes olid neilt võtnud nii hea teenistuse.

Pärast politseiülema lahkumist kutsus Mefres mõned preestrid ja sosistas igaühele neist midagi kõrva. Preestrid asusid kreeklase ümber ja viisid ta pühakojast minema. Lükon ei tõrkunud.

"Mina arvan," ütles Sem, "et see mees tuleb kui mõrtsukas kohtu kätte anda."

"Ei ühelgi juhul," vastas Mefres otsustavalt. "See mees on süüdi võrratult rängemas kuritöös: ta sarnaneb aujärjepärijaga." "Mis te siis temaga teete?"

"Ma hoian ta Kõrge Nõukogu jaoks," vastas Mefres. "Seal, kus aujärjepärija külastab väärusuliste templeid ja röövib nendest naisi, kus maad ähvardab sõda, preestreid aga mäss, - seal võib Lükonit vaja tulla... "

Järgmisel päeval lõuna ajal ilmusid ülempreester Sem, nomarh ja politseiülem vanglasse Saara juurde. Õnnetu polnud enam mitu päeva söönud ja oli nii õrk, et ei tõusnud nii mitme tähtsa mehe sisseastumisel isegi pingilt üles.

"Saara," ütles nomarh, kes teda ka varem tundis, "me tuleme sinu juurde hea sõnumiga."

"Hea sõnumiga?" lausus ta ükskõikselt. "Mu poeg on surnud,
see on viimne sõnum!... Mu rind on pakatamas piimast, süda aga
kurbusest..."

372

"Saara," jätkas nomarh, "sa oled vaba. Sina ei tapnud last." Saara kivinenud näojooned elustusid. Ta hüppas pingilt püsti ja kisendas:

"Mina tapsin! Mina! Mina üksi!"

"Kuule, Saara, sinu poja tappis üks meesterahvas, kreeklane nimega Lükon, foiniiklanna Kaarna armuke... "

"Mis? Mis sa räägid?" sosistas Saara tema käest kinni haarates. "Oo seda foiniiklannat! Ma tundsin, et me tema läbi hukkume. Kuid kreeklane... Ma ei tunne ühtki kreeklast. Mis võis minu poeg kreeklastele kurja teinud olla?"

"Seda ma ei tea," vastas nomarh. "Lükonit pole enam elavate kirjas. Kuid kuula siiski, Saara: see mees oli kuningapoeg Ramsesega nii sarnane, et kui ta sinu tuppa astus, pidasid sa teda oma isandaks ja eelistasid süüdistada ennast, selle asemel et süüdistada enda ja meie käskijat... "

"See siis polnudki Ramses?" karjatas ta endal peast kinni haarates. "Ja mina, õnnetu, lubasin võtta võõral mehel hällist oma lapse...

Ha-ha-haa!... "

Ta muudkui naeris, kuid aina vaiksemalt ja vaiksemalt, ja äkki lõi ta jalgadel tuikuma; ta haaras kätega paar korda õhku, prantsatas siis pikali maha ja surigi nõnda - naerdes.

Ta näole jäi seletamatu kurbuse ilme, mida ei suutnud kustutada isegi surm.

SEITSMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Umbes saja miili ulatuses on Egiptuse läänepiiriks paarisaja meetri kõrguste, kuristikkudest läbilõigatud lubjakiviküngaste ahelik. See kulgeb Niilusega rööbiti ja on temast kohati kilomeeter, kohati miil eemal.

Kui mõni oleks tõusnud ühe säärase künka otsa ja pöördunud näoga põhja poole, oleks ta silmadele avanenud väga omapärane vaatepilt: paremat kätt all - kaugusse kaduv kitsas roheline luht, mida läbib Niilus, ja vasakut kätt lõputu kollane tasandik, millele on puistatud valgeid või telliskivipunaseid laike.

373

Vaate üksluisus, liiva tüütav kollane värvus, palavus, eriti aga see ruumi ääretus - need on iseloomulikud jooned Liibüa kõrbele, mis laiub Egiptusest lääne poole.

Kui aga lähemalt silmitseda, siis ei olegi kõrb nii üksluine. Ta liivad ei lasu lamedalt, vaid moodustavad kõrgeid valle, mis meenutavad metsiku mere kõrgeletõusnud ja niiviisi tardunud laineid.

See, kellel jätkuks julgust mööda seda merd tund, kaks või koguni terve päev lääne poole minna, näeks uut vaatepilti: silmapiirile ilmuksid künkad, mõnikord kõige imelikuma kujuga kaljud ja järsakud. Liiv jalgade all pole enam nii sügav ja liiva alt hakkab välja paistma lubjakivikihi, otsekui maismaa.

See ongi tõepoolest terve maa keset liivamerd. Lubjakiviküngas-te kõrval on näha orge, nende põhjas jõgede ja ojade sänge. Kaugemal on tasandik ja selle keskel kääruka kaldajoone ning sügava lohus põhjaga järv.

Kuid nendes orgudes ja neil künkail ei ole rohukõrrekestki ega järves tilkagi vett ja jõesängid on kuivanud. See on surnud maa, kus on hukkunud kogu taimestik ja kus isegi maapinna viljakas kiht on tolmuks hõõrdunud või kõvasse kivisse imbunud. Siin on toimu-nud kõige kummalisemaid sündmusi: loodus on surnud. Temast on järel ainult luustik ja põrm, mida palavus lõplikult lammutab ja kuuma tuulega paigast paika kannab.

Selle surnud, ent matmata mandri taga laiub jälle liivameri, kus on siin-seal näha teravatipulisi kuhikuid, mis ulatuvad mõnikord ühekorruselise maja kõrguseni. Iga säärase kuhiku tipp lõpeb hallide tolmuste lehtede kimbukesega, mille kohta on raske ütelda, et nad on elus; nad ainult ei suuda lõplikult närbuda.

Niisugune kummaline kuhik tähendab, et selles paigas pole vesi veel kadunud, vaid kuumuse eest maa alla peitu pugenud, ja hoiab läbi häda siiski alal maapinna niiskust. Siia

on langenud tamarindi-seeme ja sellest on suure vaevaga kasvanud taim. Kuid kõrbe valit-seja Tüüfon on teda märganud ja tasapisi liiva alla matma hakanud. Ja mida tugevamini taim ennast ülespoole sirutab, seda kõrgemale tõuseb teda ümbritsev liivakuhik. Kõrbesse eksinud tamarindipõõ-sas sarnaneb uppujaga, kes asjatult käsi taeva poole sirutab.

Ja jällegi voogab piiritu kollane meri oma liivalainetega ning viletsate taimekasvuriismetega.

Kuid järsku on teie ees kaljumüür ja selles lõhe, otsekui värav... Mis see on? Te ei usu oma silmi! Ühe säärase värava taga avaneb

374

haljas org - palmid ja järve sinine vesi. On näha isegi karjamaal söövaid lambaid, veiseid ja hobuseid; nende ümber askeldavad inimesed kaugemal on kaljuseinte külge klammerdunud terve linnake ja tippudel valendavad templite müürid. See on oaas, saar keset liivaookeani.

Sääraseid oaase oli vaaraode ajal väga palju, võib-olla mitukümmend. Nad moodustasid kõrbes saarteaheliku piki Egiptuse läänepiiri. Nad asusid kümne, viieteistkümne, kahekümne penikoorma kaugusel Niilusest ja igaüks neist võttis enda alla kümme, isegi mõnikümmend ruutkilomeetrit.

Araabia luuletajate ülistatud oaasid pole tegelikult iialgi olnud paradiisi eeskojaks. Nende järved on enamasti sood. Maa-alustest allikatest voolab leiget, mõnikord haisvat ja vastikut soolast vett; nende taimekasvu ei saa võrrelda Egiptuse lopsaka taimekasvuga. Kuid siiski paistsid need üksildased paigad kõrbes otse imena ränduritele, kes leidsid neis pisut silmarõõmustavat rohelust, pisut niiskust, jahedust ja datleid.

Säärased liivamere saared polnud ühtlaselt asustatud: nende elanike arv kõikus mõnesajast mõne tuhandeni. Siin elasid liibüa, egiptuse või etioopia õnneotsijad või nende järeltulijad, sest siia põgenes inimesi, kellel polnud midagi kaotada: sunnitöölisi kivimurdudest, politsei poolt jälitatavaid kurjategijaid, talupoegi, keda koormas ränk mõisaorjus, või töölisi, kes üle jõu käivale tööle eelistasid ohte.

Suurem osa neist põgenikest hukkus teel. Mõnedel õnnestus pärast kirjeldamatuid kannatusi jõuda oaasini, kus nad elasid viletsat, kuid vaba elu ja olid alati valmis röövimise eesmärgil Egiptusesse sisse tungima.

Kõrbe ja Vahemere vahel asus pikk, kuigi mitte väga lai riba viljakandvat maad, mida asustasid mitmed hõimud, keda egiptlased nimetasid liibüalasteks. Osa neist tegeles põllutööga, teine osa kalapüügi või laevasõiduga. Kuid igas säärases hõimus leidus peotäis kõrilõikajaid, kes rahulikule tööle eelistasid sõda ja röövimist. See röövrahvas suri järjest välja vaesuse pärast või hukkus sõjaseiklustes, kuid täienes uuesti sardiinlaste (šardana) või sitsiillaste (šaka-luš) juurdevoolu läbi, kes noil ajul olid veel suuremad metslased ja röövlid kui põlised liibüalased.

Kuna Liibüa puutus kokku Alam-Egiptuse läänepiiriga, siis röövisid barbarid sageli vaarao maid, mille eest said tunda ränka nuhtlust.

375

Veendunud aga, et sõda liibüalastega ei anna mingeid tulemusi, muutsid vaaraod, või õigemini preestrid, oma poliitikat.

Nad andsid põlistele liibüalastele loa asuda elama Alam-Egiptu-se mereäärsetesse soodesse, hulkurid aga värbasid oma sõjaväkke ja tegid neist enamasti suurepärased sõdurid.

Sel viisil oli riik kindlustanud endale läänepiiril rahu ja vaikuse. Üksikute liibüa röövlite vaoshoidmiseks jätkus aga politseist, väli-kaitsest ja mõnest Egiptuse regulaarväe polgust, mis oli paigutatud Niiluse haru Kanopose äärde.

Säärases seisundis viibis Liibüa umbes sada kaheksakümmend aastat. Ramses III oli viimane, kes pidas liibüalastega suurt sõda; tema raius langenud vaenlastel maha terveid mägesid käsi ja vedas Egiptusesse kolmteist tuhat orja. Sestsaadik ei kartnud keegi kallale-tungi Liibüa poolt ja ainult Ramses XII valitsemisaja lõpupoole süütas preestrite arusaamatu poliitika neis paigus uuesti sõjatule.

See süttis järgmisel ajendil.
Sõjaministril ja ülempreestril Herihoril ei õnnestunud vaarao vastuseismise tõttu sõlmida Assüüriaga lepingut Aasia maade jaotamise kohta. Meenutades aga Beroesi hoiatust ja soovides säilitada assüürlastega pikemaajalist rahu, andis Herihor Sargonile lubaduse, et Egiptus ei sega nende sõjapidamist Aasia ida- ja põhjapoolsete riikidega. Aga kuna Assari täievoliline saadik lubadusi ja tõotusi nähtavasti ei uskunud, otsustas Herihor talle oma rahuarmastust piltlikult tõestada ja käskis sel eesmärgil sedamaid kakskümmend tuhat palgasõdurit, peamiselt liibüalasi, laiali saata.
Nendele mitte milleski süüdi olevatele ja vaaraole alati ustavatele sõduritele oli see õnnetuseks, mis võrdus peaaegu surmanuhtlusega. Egiptuse ette kerkis oht sattuda sõtta Liibüaga, kes kuidagiviisi ei oleks saanud anda eluaset nii suurele hulgale inimestele, kes olid harjunud kerge sõdurieluga, mitte aga töö ning puudusega. Kuid Herihor ja preestrid ei teinud säärastest pisiasjadest väljagi, kui tegemist oli suurte riiklike huvidega.
Liibüa palgasõdurie laialisaatmine aga tõi endaga kaasa tõesti suuri kasusid.
Esiteks, Sargon ja tema kaaslased kirjutasid alla ja kinnitasid vandega lepingu Egiptusega kümneks aastaks, mille jooksul kaldea preestrite ennustuse järgi pidi Egiptuse kohal rippuma halb saatus.
Teiseks, kahekümne tuhande sõduri laialisaatmine andis vaarao laekale neli tuhat talenti kokkuhoidu, mis oli samuti väga tähtis.
376
Kolmandaks, sõda Liibüaga läänepiiril võimaldas aujärjepärijal tõhusalt rakendada oma sangarikalduvusi ja võis teda pikaks ajaks eemale kiskuda Aasia asjadest ja idapiirilt. Herihor ja Kõrge Nõukogu oletasid täiesti põhjendatult, et möödub mitu aastat, enne kui liibüalased oma jõu partisanisõjas välja kurnavad ja rahu paluvad.
Plaan oli hästi välja mõeldud. Kuid selle autorid olid teinud ühe vea: nad ei näinud ette, et kuningapoeg Ramseses elab geniaalse väejuhi vaim.
Laialisaadetud liibüa polgud jõudsid teel röövides üsna pea kodumaale, seda enam, et Herihor oli andnud käsu neid mitte kuskil kinni pidada. Ja juba esimesed pagendatud, kes Liibüamaa-le jõudsid, hakkasid oma kaasmaalastele igasuguseid imeasju jutustama.
Nende sõnade järgi, mis olid välja kutsutud tigedusest ja isiklikest huvidest, oli Egiptus nüüd niisama nõrk nagu üheksasaja aasta eest hüksoslaste ajal ja vaarao laegas nii tühi, et jumalatega võrdsel käskijal oli tahes-tahtmata tulnud laiali saata liibüalased, kes moo-dustasid, nagu nad ise rääkisid, kõige parema, kui mitte ainsa kõlbliku osa tema sõjaväest. Nad kinnitasid, et Egiptuse sõjaväge pole enam üldse olemas, kui mitte arvestada käputäit täiesti kõlbmatuid sõdureid idapiiril.
Peale selle valitseb vaarao ja preestrite vahel tüli. Töölistele ei maksta välja töötasu, talupoegi pigistatakse maksudega ja sellepärast on rahvas valmis ülestõusuks, kui talle ainult abi lubataks. Ja see pole veel kõik: nomarhid, kes omal ajal olid olnud sõltumatud valitsejad ja meenutasid aeg-ajalt oma endisi õigusi, on nüüd, valitsuse nõrkust nähes, valmis tõukama troonilt nii vaarao kui ka preestrite Kõrge Nõukogu!...
Need sõnumid lendasid nagu linnuparv üle kogu Liibüa ranniku ja võeti igal pool usaldusega vastu. Röövlid ja barbarid olid alati valmis kallaletungikis, seda enam nüüd, mil vaarao endised sõdurid ja ohvitserid neile kinnitasid, et Egiptuse paljaksröövimine on väga kerge asi. Ka jõukad ja mõistlikud liibüalased hakkasid väljakihuta-tud leegionäre uskuma, sest neile polnud ammugi enam saladuseks, et egiptuse aristokraatia on kehvaks jäämas, et vaaraol pole enam täit võimu ja et talupojad ja töölised, keda häda tagant sunnib, tõstavad mässu.
Nii hakkas kogu Liibüa liikuma. Väljaaetud sõdureid ja ohvitsere
377
võeti vastu kui heade sõnumite kuulutajaid. Aga et maa oli vaene ja tal polnud tagavarasid külaliste jaoks, siis otsustati kohe Egiptuse vastu sõda alustada, et tulnukaist kiiremini lahti saada.

Isegi kaval ning tark liibüalaste vürst Musavasa laskis ennast üldisest voolust kaasa kiskuda. Kuid teda ei kallutanud selle poole need tulnukad, vaid mingisugused tähtsad ja auväärt inimesed, nähtavasti Egiptuse Kõrge Nõukogu agendid.

Need aukandjad, kes pidid olema emba-kumba, kas Egiptuses valitseva olukorraga rahulolematud või vaarao ja preestrite poolt ülekohut tunda saanud, tulid Liibüasse mere poolt. Peites ennast alamrahva eest ja vältides jutuajamisi väljaaetud sõduritega, veensid nad Musavasat, kõige suurema saladuskatte all, kindlad tõendid käes, et just nüüd on paras aeg Egiptusele kallale tungida.

"Sa leiad seal," rääkisid nad talle, "tühjendamatu varasalve ja viljaaida endale, oma rahvale, lastele ja lastelastele."

Musavasa, kaval juht ja diplomaat, laskis ennast võrku püüda. Energilise inimesena kuulutas ta sedamaid välja püha sõja Egiptuse vastu, ja et tema käe all oli tuhandeid vapraid sõdureid, paiskas ta esimese korpuse oma poja, kahekümneaastase Tehenna juhatuse all itta.

Vana barbar teadis, mis tähendab sõda, ja mõistis, et see, kes tahab võita, peab tegutsema kiiresti ja andma lööke esimesena.

Ettevalmistus ei kestnud kuigi kaua. Endised vaarao sõdurid olid tulnud küll ilma relvadeta, kuid nad tundsid oma tööd ja noil ajul polnud relvastuse küsimus keeruline. Mõned rihmad või nöörijupid lingu jaoks, oda või teritatud otsaga latt, kirves või raske nui, kott kive ühel puusal ja datleid teisel - see oligi kõik.

Niisiis, Musavasa andis oma pojale Tehennale kaks tuhat endist vaarao palgasõdurit ja umbes neli tuhat meest liibüa kehvikuid ning käskis otsekohe Egiptusesse tungida, kokku riisuda, mis saab, ja valmistada tagavarasid päris-sõjaväe jaoks. Ise aga asus koguma suuremaid jõude, saatis käskjalgu oaasidesse, kutsudes oma lipu alla kõiki, kellel polnud midagi kaotada.

Säärast elevust polnud kõrbes enam ammugi olnud. Igast oaasist tuli hulkadena sääraseid kõige viletsamaid kehvikuid, et kuigi neil midagi seljas polnud, ei oleks neid kuidagi teisiti nimetada saanud kui kaltsupundardeks.

Toetudes oma nõuandjate argumentidele, kes alles kuu aja eest olid olnud vaarao ohvitserid, oletas Musavasa täiesti põhjendatult,

378

et ta poeg jõuab Terenuthise ja Senti-Noferi[1] vahel mõned külad ja linnakesed paljaks riisuda, enne kui põrkab kokku tugevamate Egiptuse jõududega. Peale selle teatati talle, et juba esimeste kuulduste peale liibüalaste liikumise kohta olid kõik suure klaasitehase töölised laiali jooksnud; samuti olid tagasi tõmbunud väed, mis asusid Soodajärvede äärsetes väikestes kindlustes Sochet-Hemaus.

See oli väga hea märk, sest klaasitehas kujutas endast soliidset tuluallikat vaarao laekale.

Kuid Musavasa tegi sellesama vea, mille oli teinud preestrite Kõrge Nõukogu: ta ei taibanud, et Ramses on geniaalne väejuht.

Ja sündis see, mida keegi ei oodanud: esimene liibüalaste korpus ei olnud veel jõudnud Soodajärvede piirkonda, kui seal oli juba kohal aujärjepärija kaks korda suurem vägi.

Liibüalastele ei võinud isegi ettevaatamatust süüks panna. Tehenna ja tema staap organiseerisid üsna korraliku salaluure. Nende maakuulajad olid korduvalt olnud Naukratises[2], Melkatises, Sais3, Menufis ja Terenuthises, ujunud üle Niiluse harude Kanopose ja Bolbitine'i, kuid nad ei kohanud kuskil vägesid, kelle liikumise oli nähtavasti peatanud suurvesi; vastupidi, nad nägid segadust kohaliku rahva hulgas, kes oli piiriäärsetest paikadest põgenemas.

Pole siis ime, et nad tõid oma väeülemale kõige lõhutavamaid teateid. Samal ajal aga jõudis kuningapoeg Ramsese vägi suurveest hoolimata kaheksa päevaga kõrbe piirile, ja varustatuna veega ning toidumoonaga, peitus Soodajärvede lähedal asuvatesse mägedesse.

Kui Tehenna oleks nagu kotkas võinud tõusta oma vägede laag-ripaikade kohale, siis oleks ta kohkumisega märganud, et igas kuristikus varjavad ennast juba Egiptuse polgud ja et tema korpus on iga hetk ümberpiiramise ohus.

' Senti-Nofer (Set-Nofer) - Alam-Egiptuse VI nomose linn delta lääneosas, Niiluse haru Bolbitine'i kaldal.

2 Naukratis- kreeka koloonia, mille rajas vaarao Jachmos (Amasis) delta lääneosas VI saj. e.m.a.

3 Sai (kr. Sais) - Alam-Egiptuse V nomose pealinn delta lääneosas. VII saj. e.m.a. Egiptuse pealinn.

KAHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK

Niipea kui Alam-Egiptuse väed Bubastisest välja olid astunud, hakkas aujärjepärijat saatev prohvet Mentezufis iga päev kiirsõnu-meid saama ja omakorda läkitama.

Ta pidas kirjavahetust minister Herihoriga, saates talle Memfi-sesse ettekandeid vägede liikumisest ja aujärjepärija tegevusest, kellest ta kõneles varjamatu vaimustusega. Herihori antud juhendite mõte oli aga see, et aujärjepärijale jäetaks täielik tegevusvabadus; neis kinnitati, et kui Ramses esimese lahingu isegi kaotaks, siis Kõrge Nõukogu selle üle väga ei kurvastaks.

"Väike sõjaline ebaõnnestumine," kirjutas Herihor, "oleks kuningapojale ettevaatuse ja tagasihoidlikkuse õppetunniks, sest juba praegu, kuigi ta pole veel midagi ära teinud, peab ta ennast kõige kogenenumaks väejuhiks."

Kui aga Mentezufis vastas, et raske on oletada, nagu võiks troonipärija lahingu kaotada, andis Herihor talle mõista, et võidule ei tuleks omistada liialdatud tähtsust.

"Riik," kirjutas ta, "ei kaota midagi, kui sõjakas ning äge aujärjepärija mõne aasta jooksul sõjaga läänepiiril oma meelt lahutab. Ise omandab ta kogemusi sõjakunsti alal ja meie laisaks ning häbematuks läinud sõdurid leiavad endale kohast tegevust."

Teiselt poolt pidas Mentezufis kirjavahetust preester Mefresiga, ja see kirjavahetus paistis talle tähtsamana. Mefres, keda aujärjepärija kord oli solvanud, kasutas nüüd seda, et Saara laps oli tapetud, ja süüdistas mõrtsukatöös otseselt Ramsest, kes selle tema sõnade järgi Kaarna mõju all toime pani. Kui aga Ramsese süütus selgeks sai, ärritus preester veelgi rohkem ja muudkui kinnitas, et kuningapoeg kui kodumaiste jumalate vaenlane ja põlatud foiniiklaste liitlane on võimeline kõigeks.

Saara lapse tapmise lugu kutsus esimestel päevadel esile nii palju kahtlustusi, et isegi Kõrge Nõukogu Memfises päris Mentezufi-selt tema arvamust. Kuid Mentezufis vastas, et tema, jälgides kunin-gapoega kogu aeg, ei saa oletada, et aujärjepärija võiks olla tapja.

Need kirjad keerlesid Ramsese kohal nagu röövlindude parv, samal ajal kui Ramses saatis välja maakuulajaid, luuras vaenlast, pidas nõu väeülematega või julgustas sõdureid.

14-ndaks kuupäevaks oli kogu aujärjepärija armee kontsentreerunud Terenuthise linnast lõuna poole. Ramsese suureks rõõmuks ilmus siia Patrokles oma kreeka polkudega ja koos nendega preester Pentuer, kelle Herihor oli saatnud ülemjuhataja leeri teiseks vaatlejaks.

Preestrite rohkus leeris (peale nimetatute oli veel ka teisi) ei olnud Ramsesele just meeltmööda, kuid ta otsustas neile mitte tähelepanu pöörata ja sõjalistel nõupidamistel ei küsinud isegi nende arvamust.

Lõpuks suhted siiski kuidagiivisi korraldusid. Vastavalt Heriho-ri käsule ei sundinud Mentezufis kuningapojale oma tahtmist peale. Pentuer aga asus tegelema arstiabi andmisega haavatutele.

Sõjamäng algas.

Kõigepealt laskis Ramses oma agentide kaudu paljudes piiriäärsetes külades lahti kuulduse, et liibüalased liiguvad suurte hulkadena ja tapavad ning riisuvad halastamatult. Kohkunud elanikkond hakkas põgenema itta ja sattus Egiptuse polkude peale. Siis sundis aujärjepärija mehed sõjaväe järel koormaid kandma, naised ja lapsed aga saatis tagalasse.

Seejärel saatis ülemjuhataja lähenevatele liibüalastele vastu maa-kuulajad, et nende arvu ja paigutust välja uurida. Maakuulajad tulid peagi tagasi täpsete andmetega paigutuse kohta, kuid õige liialdatud andmetega vaenlase arvu kohta. Samuti kinnitasid nad ekslikult, kuid väga visalt, et liibüa väehulkade eesotsas sammub koos oma poja Tehennaga Musavasa ise.

Noor väejuht päris punastas rõõmust, et põrkab kohe esimeses sõjas kokku nii kogenud vastasega.

Kokkupõrke ohtlikkust üle hinnates kahekordistas Ramses ettevaatlikkust. Et kõik eelised oleksid egiptlaste poolel, võttis ta isegi kavaluse abiks. Ta saatis liibüalastele vastu oma usaldusmehi, käskis neil ülejooksikuid teeselda, vastase leeri pugeda ja Musavasalt tema peamine jõud, Egiptusest väljaaetud liibüa sõdurid, ära meelitada.

"Ütelge neile," teatas Ramses oma agentidele, "et mul on tõrkujate jaoks kirved juba valmis pandud, kuid et ma kohtlen leebelt neid, kes alla annavad. Kui nad eelseisvas lahingus relvad maha viskavad ja Musavasa juurest lahkuvad, võtan ma nad vaarao sõjaväk-ke tagasi ja käsin neile täie palga välja maksta, nagu polekski nad teenistusest ära olnud."

381

Patrokles ja teised kindralid pidasid seda abinõu väga arukaks, kuid preestrid vaikisid, Mentezufis aga saatis Herihorile selle kohta kiirteate ja sai temalt päev hiljem vastuse.

Soodajärvede ümbrus kujutas endast mõnekümne kilomeetri pikkust orgu, mida piirasid kaks kagust loodesse suunduvat mäeahelikku. Selle oru laius ei ületanud kuskil kümmet kilomeetrit, kuid oli ka tunduvalt kitsamaid kohti, mis sarnanesid peaaegu kuristikkudega.

Piki orgu paiknesid üksteise järel kümmekond tugevasti soostunud, kibesoolase veega järve. Orus kasvas viletsaid põõsaid ja il-mast-ilma liiva alla mattuvat närbunud rohtu, mida ei tahtnud suu sisse võtta ükski loom. Kummalgi pool orgu ajasid ennast püsti hambulised lubjakivikaljud või venisid piiritud liivahanged, millesse võis uppuda. Kogu ümbrus, mille värvus oli kollane ja valge, jättis rusuva, surnud mulje, mida veelgi süvendasid palavus ja hääletus. Mitte ükski lind ei häirinud siin vaikust oma lauluga, ja kui kuskil oligi kuulda mingit häält, siis oli selle põhjustajaks ainult kaljult alla veerev kivi.

Keset orgu asus kaks rühma hooneid, mis olid teineteisest mõne kilomeetri kaugusel. Nendeks olid: väikesed kindlused ida pool ja klaasitehased lääne pool; viimaseid varustasid liibüa kaupmehed kütusega. Sõjaärevuse tõttu olid mõlemad paigad inimestest maha jäetud. Tehenna korpus pidi hõivama ja kindlustama need mõlemad punktid, mis oleksid taganud Musavasa armeele sissepääsu Egiptusesse.

Liibüalased liikusid Glaukose' linna poolt aeglaselt edasi. Lõpuks, hatori-kuu 14-nda päeva õhtul, jõudsid nad Soodajärvede oru juurde ja olid veendunud, et ületavad selle kahe etapiga, ilma et kohtaksid takistusi. Samal päeval päikeseloojangu ajal hakkas Egiptuse sõjavägi liikuma kõrbe suunas, käis kaheteistkümne tunniga üle neljakümne kilomeetri mööda liiva, jõudis järgmiseks hommikuks kindluse ja klaasitehaste vahel asuvale kõrgendikule ning tõmbus loendamatutesse kuristikkudesse varjule.

Kui keegi sel ööl oleks liibüalastele ütelnud, et Soodajärvede orgu on kasvanud palmid ja nisu, oleks see neid vähem imestama pannud kui see, et Egiptuse armee on nende tee ära lõiganud.

Pärast lühikest peatust, mille jooksul preestritel õnnestus avasta-

' Glaukos (lad. Glaucus) - sadamalinn Vahemere kaldal.

382

da ja kaevata mõned kaunis talutava joogiveega kaevud, asus Egiptuse sõjavägi hõivama põhjapoolset nõlvakut, mis kulges piki orgu.

Troonipärija plaan oli lihtne. Tal oli vaja liibüalased oma kodumaast ära lõigata ja ajada nad lõuna poole, kõrbesse, kus nälg ja palavus laialipillatud salgad hävitaksid.

Sel eesmärgil paigutas ta oma väe orust põhja poole ja jaotas seik kolmeks korpuseks. Paremat tiiba, mis oli kõige kaugemale Liibüa poole ette nihutatud, juhatas Patrokles, kes oli saanud käsu ründajate taganemistee nende linna Glaukose suunas põhja poolt är!i lõigata.

Vasakut tiiba, mis oli Egiptusele lähemal, juhatas Mentezufis, kes pidi tõkestama liibüalaste teed otse edasi. Klaasitehaste piirkonnas asuva keskmise korpuse juhtimise võttis kuningapoeg endale; tema juures viibis ka Pentuer.

15-ndal hatori-kuu päeval kella seitsme paiku hommikul tuli mõnikümmend liibüa ratsanikku kiires traavis üle oru; nad puhkasid pisut klaasitehaste lähedal, uurisid ümbrust, ei märganud midagi kahtlast ja pöördusid tagasi omade juurde.

Kella kümne ajal hommikul valitses kõrvetav kuumus, mis näis inimestest koos higiga vere välja imevat. Pentuer ütles aujärjepärijale:

"Liibüalased on juba orgu jõudnud ja mööduvad Patroklese väeosast. Tunni aja pärast on nad siin."

"Kust sa seda tead?" küsis kuningapoeg imestades.

"Preestrid teavad kõik," vastas Pentuer naeratades.

Siis ronis ta ettevaatlikult ühe kalju otsa, võttis kotist mingi läikiva eseme, pöördus püha Mentezufise väeosa suunas ja hakkas käega mingisuguseid märke tegema.

"Ka Mentezufisele on juba teatatud," ütles ta Ramsesele alla tulles.

Kuningapoeg oli imestusest lausa keeletu.

"Mul on silmad paremad kui sinul ja arvan, et ka kõrvad pole halvemad, kuid siiski ei näe ega kuule ma midagi," ütles ta. "Mismoodi siis sina vaenlast kaugelt märkad ja Mentezufisega ühendust

pead?"

Pentuer palus aujärjepärijat vaadata ühe kauge künka poole, mille tipul kasvas kibuvitsapõõsaid. Ramses vaatas sinna punkti ja tõstis tahtmatult käe silmade ette: põõsastes välgatas miski väga heledalt.

"Milline talumatu hiilgus!" hüüdis ta. "Võib pimedaks jääda!"

383

"See on auväärt Patroklese juures viibiv preester, kes annab meile signaale," vastas Pentuer. "Nagu näed, suur isand, võib meistki sõjas kasu olla."

Ta jäi vait.

Orus (igavusest kandus nendeni mingisuguseid hääli, esmalt vaevukuuldavalt, siis üha selgemini ja selgemini. Neid hääli kuuldes hakkasid mäenõlvale liibunud egiptuse sõdurid püsti kargama, oma relvi üle vaatama, omavahel sosistama... Kuid ohvitseride lühike käsklus rahustas neid ja kaljude kohal valitses jällegi surmavaikus.

Vahepeal olid hääled muutunud tugevamaks ja kostsid nüüd suure kõminana; paljude häälte hulgast võis nüüd eraldada laulu, flöödihelisid, vankrite kääksumist, hobuste hirnumist ja juhatajate käsklusi. Ramsese süda hakkas kiiremini lööma. Ta ei suutnud oma uudishimu enam taltsutada ja ronis kaljuservale, kust võis näha suuremat osa orust.

Kollase tolmu pilvedesse mähituna liikus seal Liibüa korpus, mis oli veninud mitu versta pikaks nagu madu, kelle nahk on punastes, sinistes ja valgetes laikudes. Kõige ees sõitis paarkümmend ratsanikku; üks neist, uhkema väljanägemisega, valge burnus üll, istus hobuse seljas nagu pingil, mõlemad jalad vasakule poole rippu. Ratsanike järel sammus jõuk lingumehi hallides särkides, siis kanti kedagi võimumeest kandetoolis ja suurt päevavarju tema kohal. Edasi tuli rühm sinistes ja punastes pluusides odamehi, seejärel suur summ peaaegu alasti inimesi, kes olid relvastatud nuiadega, siis jälle lingu- ja odamehed, jälle linguheitjad ja nende järel salk mehi vikatite ja kirvestega. Nad tulid umbes neljakaupa reas. Kuid hoolimata ohvitseride pealekarjumisest, läks rivi ühtelugu segi ja üksteise järel neljakaupa sammuvad mehed lagunesid trobikonnaks.

Kära ja lauluga ronis liibüalaste madu oru kõige laiemasse ossa tehaste ja järvede vastas. Siin lagunes rivi veelgi enam. Eessammu-jad jäid seisma, sest neile oli öeldud, et selles paigas tehakse peatus; tagumised aga kiirendasid sammu, et rutemini sihile jõuda ja puhata. Mõned jooksid rivist välja, viskasid relvad maha ja sööstsid järve või ammutasid sealt kamaluga haisvat vett; teised istusid liivale maha, otsisid kotist datleid või jõid saviplaskudest äädikaga segatud

vett.
Kõrgel leeri kohal tiirles mitu suurt kulli.
Seda pilti nähes haaras Ramsest kirjeldamatu mure ning hirm. Ta
384
silmade ees kirendasid mustad täpid, pea hakkas ringi käima. Sel hetkel oleks ta valmis olnud loobuma troonist, et sattuda ainult kuhugi mujale ja mitte näha seda, mis tuleb. Ta libistas enda kaljurahnult alla ja vaatas tardunud pilgul enda ette.
Samal ajal astus tema juurde Pentuer ja raputas teda tugevasti õlast.
"Võta ennast kokku, isand!" ütles ta. "Patrokles ootab käsku... "
"Patrokles?" kordas Ramses ja pöördus ümber.
Tema ees seisis Pentuer, kahvatu, kuid rahulik. Pisut eemal seisis niisama kahvatu Tutmosis, kes hoidis värisevas käes oma ohvitseri-vilet. Künka tagant piilusid sõdurid, nägudel sügav erutus.
"Ramses," kordas Pentuer, "sõjavägi ootab käsku... "
Meeleheitliku otsustavusega vaatas kuningapoeg preestri poole ja andis surutud häälel käsu - alustada.
Pentuer tõstis oma hiilgava talismani kõrgele ja tegi sellega õhus mõned märgid. Tutmosis vilistas tasakesi, see vile kordus kajana kaugetes kuristikkudes paremal ja vasakul ning egiptuse lingume-hed hakkasid küngaste otsa ronima.
Oli keskpäev.
Vähehaaval Ramses toibus ja vaatas tähelepanelikult ringi. Ta nägi oma staapi, oda- ja kirvemeeste salka vanade ohvitseride juhatuse all ja lõpuks lingumehi, kes aeglaselt kaljudele ronisid... Ta oli kindel, et ükski neist inimestest ei taha hukkuda, ei taha isegi tapelda ega ennast selle kõrvetava kuumuse käes liigutada.
Äkki kostis ühe künka tipult hääl, mis oli võimas nagu lõvi möirgamine:
"Vaarao sõdurid, lööge need liibüa koerad maha! Jumalad on teiega!"
Ja sedamaid kõlas vastuseks Egiptuse armee pikalt veniv sõja-üüd ning liibüalaste kõrvulukustav möirgamine.
Aujärjepärija, kes ei tarvitsenud ennast enam varjata, tõusis küna otsa, kust lahingu pilt oli hästi nähtav. Egiptuse lingumehed, kes lid ilmunud otsekui maa alt, olid hargnenud pikaks ahelikuks, mõ-isada sammu nendest eemal aga sagisid tolmupilvedesse uppuvad iibüalaste jõugud. Oli kuulda sarvehelisid, vilesid ja vaenlase ohvitseride vandumist, kes nõudsid korda. Need, kes puhkasid, kargasid püsti, need, kes vett jõid, haarasid relvad ja tormasid omade poole; sagimise ja kisa saatel hakkas korratu meestesumm ennast viirgudesse rivistama.
385
Samal ajal heitsid egiptuse lingumehed kive, igaüks mitu tükki minutis, ühtlaselt ja rahulikult nagu õppusel. Ülemad näitasid oma meestele vaenlaste rühmi kätte ja sõdurid puistasid neile mõne minuti jooksul seatinast kuulide ja kivide rahet. Ramses nägi, kuidas vaenlaste rühm iga niisuguse koguviske järel hajus ja sageli mõne tapetu või haavatu maha jättis.
Liibüalastel läks siiski korda rivistuda ja pealetungijoone taha taganeda; nende lingumehed astusid ette ja hakkasid samasuguse kiiruse ning rahulikkusega egiptlastele vastama. Aeg-ajalt tõusis nende ahelikus naeru- ja rõõmukisa: see tähendas, et nende visetest oli mõni egiptuse lingumees maha löödud.
Peagi hakkasid kivid ka kuningapoja ja tema kaaskonna peade kohal vihisema. Osav vise lõi ühel adjutandil õlaluu puruks, teisel pühkis kiivri peast, kolmas kivi kukkus aujärjepärija jalgade ette, purunes vastu kaljut ja külvas ta näo üle kildudega, mis kõrvetasid nagu tuline vesi.
Liibüalased naersid suure häälega, kisendasid midagi, karjusid mingisuguseid sõnu, võib-olla needusi vaenlase väejuhile.

Hirm, kindlusetus, kõhklemine ja haletsus lahkusid Ramsesest ainsa hetkega. Ta ei näinud enam inimesi, keda ähvardasid piinad ja surm; tema ees olid metsloomad, keda oli vaja hävitada. Masinlikult sirutas ta käe mõõga järele, et käsku ootavad odamehed rünnakule viia, kuid teda peatas jälkusetunne. Ta ei hakka ennast määrima nende kerjuste verega! Selleks on sõdurid!

Vahepeal võitlus jätkus ja vahvad liibüa lingumehed hakkasid kisa ja isegi lauluga edasi nihkuma. Mõlemalt poolt tuli kive ja kuule, mis sumisesid nagu kimalased ja iga hetk läks nii ühel kui teisel poolel mõni sõjamees oiates tagalasse või langes surnult maha. See ei rikkunud siiski teiste tuju; nad võitlesid vihase rõõmuga, mis muutus taltsutamatuks raevuks ja eneseunustuseks.

Äkki kuuldus eemalt paremalt tiivalt sarvehelisid ja korduvaid hüüdeid. Kohkumatu Patrokles, kes oli jõudnud ennast juba varahommikul täis juua, tormas vaenlase väesalga kallale.

"Rünnakule!" komandas kuningapoeg.

Seda käsku korrati silmapilk: puhus esimene sarv, teine... kümnes, ja silmapilk hakkasid egiptlaste sadakonnad igast kuristikust välja ronima. Küngastel asuvad lingumehed kahekordistasid oma pingutusi, samal ajal aga rivistusid orus, liibüalaste vastas, rahulikult ja täies korras egiptuse piigi- ja kirvekandjate kolonnid.

386

"Keskpaik tugevamaks!" komandas aujärjepärija. Sarvesignaal kordas käsku.

Esimese joone kahe kolonni taha astus veel kaks kolonni.

Egiptlased ei jõudnud seda manöövrit kivirahe all veel lõpule viia, kui liibüalasedki rivistusid nende eeskujul kaheksasse ritta, peakorpuse vastu.

"Reservid välja tuua!" komandas aujärjepärija. "Vaadake järele," pöördus ta ühe adjutandi poole, "kas vasak tiib on valmis!"

Et orust paremat ülevaadet saada, pistis adjutant jooksma sinnapoole, kus taplesid lingumehed, kuid kukkus äkki. Maha vajudes jõudis ta siiski veel käega märku anda. Tema asemel sööstis ette teine ohvitser, kes tuli kiiresti tagasi teatega, et aujärjepärija käsu all seisva korpuse mõlemad tiivad on täielikult valmis lahinguks.

Kära Patroklese väeosa kandis suurenes ja äkki tõusid küngaste kohale paksud mustad suitsupilved. Ramsese juurde tuli joostes üks ohvitser teatega Pentuerilt, et kreeka polgud on liibüalaste laagri põlema pistnud.

"Keskpaigast läbi murda!" komandas aujärjepärija.

Mitu sarve puhusid üksteise järel signaali "rünnakule". Kui need vait olid jäänud, oli keskkolonnis kuulda komandot, rütmilist trummipõrinat ja jalaväe mõõdetud sammumist.

"Üks... kaks!... üks... kaks!... üks... kaks!..."

Komandot korrati paremal ja vasakul tiival. Jällegi poriseid trummid ja tiibkolonnid hakkasid ettepoole liikuma: üks... kaks!... üks... kaks!...

Liibüa lingumehed hakkasid taganema, puistates egiptlaste vägedele kivirahet. Ja kuigi sõdureid langes igal pool, tungisid kolonnid kindlas rivis ja rütmilist sammu pidades ikka edasi!

Kollased tolmusambad, mis märkisid Egiptuse pataljonide liikumist, muutusid üha tihedamaks ja tihedamaks. Lingumehed ei näinud enam kive heita; saabus suhteline vaikus, mille kestel oli kuulda haavatud sõjameeste oigeid ja kisendamist.

"Isegi õppustel on nad harva nii hästi marssinud," tähendas kuningapoeg oma staabi poole pöördudes.

"Täna nad ei karda keppe," torises üks vana ohvitser.

Vahemaa egiptlaste pealetungiva väe ja liibüalaste vahel vähenes iga hetkega, kuid barbarid seisid liikumatult paigal ja nende rinde taha ilmus mingi pikk vari. Nähtavasti oli kesklõigule, mida ähvardas rünnak, saabumas abiväge.

387

Aujärjepärija jooksis kingult alla ja hüppas hobuse selga. Kuristikkudest astusid välja viimased Egiptuse varuväed, rivistusid ja jäid ootama käsku. Jalaväe taga ilmus nähtavale mõnisada aasialasest ratsameest väikestel, kuid vastupidavatel hobustel.

Aujärjepärija ratsutas ründajatele järele ja jõudis umbes sada sammu eemal uuele väheldasele künkale, kust võis näha kogu lahinguvälja. Kaaskond, aasia ratsamehed ja varukolonn ruttasid talle järele.

Ramses vaatas kannatamatult vasaku tiiva poole, kust pidi ilmuma Mentezufis. Kuid teda polnud näha. Liibüalasd seisid liikumatult paigal. Olukord muutus iga hetkega tõsisemaks.

Ramsese korpus oli kõige tugevam, kuid tema vastas olid ka peaaegu kõik liibüalaste jõud. Arvuliselt olid mõlemad pooled võrdsed. Aujärjepärija ei kahelnud võidus, kuid teda tegi rahutuks mõte, et nii tugev vaenlane võib tekitada palju kaotusi.

Ent lahingutes on oma ootamatusi. Nendele jõududele, mis on juba rünnakule saadetud, väejuhi mõju enam ei ulatu, neid tal enam ei ole. Troonipärija käsutusse oli jäänud vaid varupolk ja salgake ratsaväge. Ja kui mõni egiptuse kolonnidest peaks puruks löödama või kui vaenlane peaks saama juurde uusi abivägesid, siis...

Kuningapoeg tõmbas käega üle lauba. Sel hetkel tundis ta ülemjuhataja kogu vastutust. Ta sarnanes mängijaga, kes on kõik mängu pannud, täringud juba visanud, ja ootab nüüd, kuidas need langevad.

Egiptlased olid ainult mõnekümne sammu kaugusel liibüa kolonnidest. Käsklus... sarvehelid... Trummid hakkasid kiiremini porisema, meesteviirud pistsid jooksma: üks-kaks-kolm!... üks-kaks-kolm!... Kuid ka vaenlase poolelt kostis sarveheli, kaks rida piike sirutab ette, trummid põrisesid. Joostes!... Tõusis uusi tolmusambaid, mis vajusid kokku üheks läbipaistmatuks pilveks. Möirgavad inimhääled, piikide murdumine, vikatite tarin, südantlõhestavad oiged, mis silmapilkselt kadusid üldisesse kärasse.

Kogu lahingujoonel polnud enam näha üksikuid inimesi ega relvi, koguni kolonne mitte, ja ainult kollane tolm keerles nagu hiigla-madu. Selle tolmupilve tihedaim koht näitas paika, kus parajasti käis taplus, hõredamates kohtades oli tühik.

Pärast mõne minuti kestnud põrgukära märkas aujärjepärija, et tolmupilv vasakul tiival hakkab järk-järgult tahapoole painduma.

"Vasakut tiiba tugevdada!" komandas ta.

388

Pool reservist kihutas näidatud suunas minema ja kadus kollasesse pilve. Peagi oli vasak tiib õgvendatud ja ühtlasi hakkas ka parem tiib pikkamisi edasi liikuma. Kesklõik aga, millel oli kõige suurem tähtsus, ei nihkunud paigast.

"Kesklõiku tugevdada!" komandas aujärjepärija.

Teine pool reservist sööstis ette ning kadus tolmupilvedesse. Ki sa muutus hetkeks tugevamaks, kuid edasiliikumist polnud näha.

"Vahvasti võitlevad, kelmid!" pöördus aujärjepärija poole üks vanem ohvitser kaaskonnast. "Oleks just paras aeg, et Mentezufis saabuks."

Kuningapoeg kutsus enda juurde aasia ratsaväe komandöri.

"Vaata korraks sinna, paremale poole," ütles ta. "Seal peaks olema vahekoht. Kiilu ennast sinna sisse, ettevaatlikult, et sa meie sõdureid ära ei talla, ja anna löök nende koerte keskkolonni tiiva pihta."

"Need koerad on nähtavasti keti otsas: juba liiga kaua seisavad paigal," vastas aasialane naerdes.

Ta jättis paarkümmend ratsaniku kuningapoja juurde, teistega aga kihutas traavis minema, käsku täitma, hüüdes seejuures:

"Elagu igavesti meie juht!"

Palavus oli talumatu. Kuningapoeg pingutas nägemist ja kuulmist, püüdis tolmusemast läbi tungida. Äkki ta karjatas rõõmust: keskmine pilv lõi kõikuma ja nihkus edasi, siis jäi peatuma... nihkus jälle... Ja hakkas pikkamisi-pikkamisi edasi liikuma.

Kisa oli niisugune, et oli raske taibata, mis see tähendas: viha, võitu või lüüasaamist.

Järsku hakkas liibüalaste parem tiib kuidagi imelikult koolduma ja taganema. Selle taga ilmus nähtavale uus tolmupilv. Samal ajal jõudis Pentuer ratsahobusel aujärjepärija juurde ja hüüdis:

"Patrokles läheb liibüalastele selja taha!"

Segadus paremal tiival suurenes üha ja hakkas lähenema kesk-lõigule. Oli näha, et liibüalased hakkavad taganema ja segadus on vallutamas isegi peakolonni.

Kogu ülemjuhataja staap jälgis erutatult ja palavikuliselt kollase pilve liikumist. Peagi andis korralagedus ennast tunda ka vasakul tiival. Seal hakkasid liibüalased juba põgenema.

"Ärgu nähku ma homset päikest, kui see pole juba võit!" hüüdis ohvitser.

Saabus ratsakäskjalg preestrite juurest, kes jälgisid lahingu käiku

389

kõige kõrgema künka otsast, ja teatas, et vasakul tiival on näha Men-tezufise väesalku ja et liibüalased on kolmest küljest sisse piiratud.

"Nad oleksid kõik juba põgenenud nagu ehmunud hirved," ütles käskjalg lõõtsutades, "kui neid poleks takistanud liiv."

"Võit! Ela igavesti, meie juht!" hüüdis Pentuer.

Kell oli kõigest kolme peal.

Aasia ratsasõdurid karjusid laulda, lasksid kuningapoja auks nooli vastu taevast. Staabiohvitserid astusid hobustelt maha, sööstsid troonipärija juurde, võtsid ta sadulast, tõstsid üles ja hõiskasid:

"Võimas väejuht! Sa oled Egiptuse vaenlased puruks tallanud! Amon seisab su paremal ja vasakul käel! Kes võib sinu vastu seista?"

Samal ajal olid liibüalased, keda egiptlased jälitasid, kogu aeg taganedes lõunapoolsetele liivaküngastele tõusnud. Nüüd ujus tolmupilvedest ühtesoodu välja ratsanikke, kes kihutasid Ramsese juurde.

"Mentezufis on tunginud nende selja taha!" kisendas üks. "Kaks sadakonda on alistunud!" hüüdis teine. "Patrokles on tunginud nende tagalasse!"

"Liibüalastelt on kolm lippu ära võetud: oina, lõvi ja kulliga!"

Üha arvukamalt kogunes käskjalgu staabi ümber.

Mehed olid ülevi verised ja tolmused.

"Ela igavesti! Ela igavesti, juht!... "

Kuningapoeg pea naeris, pea nuttis erutusest.

"Jumalad on mulle halastanud," ütles ta kaaskonnale. "Ma mõtlesin, et kaotame... Väejuhi saatus on kurb: ta ei tõmba mõõka tupest ega näe midagi, peab aga vastutama kõige eest."

"Ela igavesti, võidukas juht!" kostsid hõisked.

"Kena võit küll," naeris kuningapoeg. "Mina ei teagi, kuidas see tuli... "

"On lahingu võitnud ja ise imestab, kuidas see juhtus!" hüüdis talle keegi kaaskonnast.

"Ma ütlen teile, ma ei saanudki teada, mis asi lahing on," õiendas aujärjepärija.

"Rahustu, juht. Sa paigutasid väed nii targasti," vastas Pentuer, "et vaenlane pidi puruks löödama. Kuidas, see oli juba polkude asi."

"Ma ei puudutanudki mõõka! Ei näinud ühtki liibüalast!" kaebas kuningapoeg.

Lõunapoolseil mäeseljandikel tuiskas ja kees ikka veel tolm, orus

390

hakkas see juba alla vajuma. Siin-seal oli nagu läbi suitsuvine näha egiptuse sõjameeste rühmi, odad üles tõstetud.

Troonipärija keeras hobuse sinnapoole ja kihutas mahajäetud lahinguväljale, kus nüüdsama oli toimunud peakolonnide kokkupõrge. See oli avar väljak, mitusada sammu pikuti ja laiuti, täis sügavaid auke, täis haavatute ja langenute kehi. Sellel äärel, kust kunin-gapoeg lähemale ratsutas, lamas pikas ahelikus egiptlasi ja liibüalasi (viimaseid oli rohkem) vaheldumisi, siis mõlemaid läbisegi ja siis peaaegu ainult liibüalasi.

Laibad lebasid ridadena, mõnes kohas ka mitmekaupa üksteise peal. Liival mustendas pruune verelaike. Haavad olid kohutavad: mõnel olid mõlemad käed maha raiutud, mõnel

pea kuni kehani lõhestatud, mõnel sisikond väljas... Mõned tõmblesid veel surmaeelsetes krampides, liivaga täidetud suud tõid kuuldavale sajatusi või anusid surma.
Troonipärija sõitis kiiresti mööda, ei vaadanud tagasi, kuigi mõned haavatud teda nõrkenud häälel tervitasid.
Pisut eespool kohtas ta peagi esimest rühma vange, kes langesid ta ette põrmu ja palusid halastust.
"Võidetuile, kes alandlikkust üles on näidanud, tõotage armu," andis ta oma kaaskonnale käsu.
Mõned ratsamehed kihutasid mitmes suunas minema.
Peagi oli kuulda sarvepuhumist ja seejärel valju häält:
"Aujärjepärija ning ülemjuhataja käsul: haavatuid ja vange mitte surmata!"
Sellele kõlas vastuseks läbisegi hüüdeid, nähtavasti vangide omi.
"Ülemjuhataja käsul," hüüdis teine laulev hääl vastassuunast, "haavatuid ja vange mitte surmata!... "
Vahepeal oli lahing lõunapoolseil künkail lõppenud ja kaks kõige suuremat liibüalaste salka panid kreeka polkude ees relvad maha.
Vapper Patrokles püsis palavuse pärast, nagu ta ise ütles, või ergutavate jookide tarvitamise pärast, nagu teised arvasid, vaevu sadulas. Ta pühkis vesiseid silmi ja pöördus vangide poole.
"Kärnased koerad," kisendas ta, "kes te olete tõstnud oma patused käed vaarao vägede vastu! (Et teid ussid sööksid!) Teiega sünnib nagu täidega vagade egiptlaste küüne all, kui te kohe ei ütle, kuhu jäi teie peamees. Et tal pidalitõbi ninasõõrmed läbi näriks ja ta rähmas silmad tühjaks imeks!"
391
Sel hetkel jõudis sinna aujärjepärija. Kindral tervitas teda aupaklikult, kuid ei katkestanud ülekuulamist.
"Ma käsin lõigata rihmu teie nahast ja ajan teid kõiki teibasse, kui ma kohe teada ei saa, kus see mürgine madu on! See põhuhunnikule heidetud metsseasõnnik!"
"Seal on meie peamees!" hüüdis üks liibüalastest, osutades salgakese ratsanike poole, kes olid aeglaselt kõrbesse kadumas.
"Mis see tähendab?" küsis troonipärija.
"Põlatud Musavasa päästab ennast põgenemisega!" vastas Pat-rokles ja pidi peaaegu hobuse seljast maha kukkuma. Ramsesel lõi veri pähe.
"See on siis Musavasa? Päästab ennast põgenemisega? Hei! Kellel paremad hobused on - minu järel!"
"No nüüd alles paneb määgima, see oinavaras!" ütles Patrokles naerdes.
Pentuer sulges kuningapojal tee.
"Teie Kõrgus ei tohi põgenejaid jälitama minna."
"Mis?" kihvatas troonipärija. "Kogu lahingu ajal ei saanud ma kordagi mõõka tõsta ja nüüd peaksin ma liibüalaste peamehe peost laskma?... Mis ütleksid selle kohta sõdurid, keda ma saatsin odade ja
taprite alla?"
"Sõjavägi ei või jääda ilma juhita."
"Kuid siin on ju Patrokles, Tutmosis, lõpuks ka Mentezufis. Mis juht ma olen, kui mul on keelatud vaenlast jälitada! Nad on ainult mõne sammu kaugusel ja hobused on neil kurnatud."
"Me ajame asja kähku jutti ja oleme tunni aja pärast teie juures tagasi," uratasid aasia ratsasõdurid.
"Patrokles! Tutmosis! Sõjaväe jätan teie hooleks! Puhake siin, ma olen kohe tagasi!" hüüdis troonipärija, andis hobusele kannuseid ja traavis üle hobuse all vajuva liiva minema.
Temale järgnesid kakskümmend ratsasõdurit ja Pentuer.

"Milleks sina, prohvet, kaasa tuled?" küsis kuningapoeg. "Parem maga ennast välja. Sa osutasid meile täna hindamatuid teeneid."

"Võib-olla osutun sulle veelgi vajalikuks," vastas Pentuer. "Aga praegu jää maha... Ma käsin... "

"Kõrge Nõukogu tegi mulle ülesandeks sinust mitte sammugi maha jääda."

Troonipärijast käis läbi vihavärin.

392

"Aga kui me mõne varitsussalga küüsi satume?" küsis ta. "Mis siis ikka. Eks ma ole siis sealgi sinu juures, käskija," vastas preester.

ÜHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK

Tema hääles oli nii palju heatahtlikkust, et üllatatud kuningapoeg ei hakanud temaga vaidlema.

Nad sõitsid kõrbesse: paarisaja sammu kaugusel nende taga oli sõjavägi, mõnesaja sammu kaugusel nende ees põgenev vaenlane. Aga kuidas nad ka hobuseid ei peksnud - niihästi need, kes põgenesid, kui ka need, kes jälitasid, liikusid edasi vaevaliselt. Ülalt kallas neile päike talumatut kuumust, suhu, ninna, ja peaasi, silmadesse tungis kibe tolm, hobuste jalad vajusid igal sammul sügavasse tulisesse liiva. Õhus valitses surmavaikus.

"Ma mõtlen, tee läheb paremaks," ütles troonipärija.

"Ta läheb veel halvemaks," vastas Pentuer. "Näed sa, kuningapoeg," osutas ta põgenejate poole, "nende hobused vajuvad põlvini liiva."

Kuningapoeg hakkas naerma. Nad olid parajasti kõvemale pinnasele jõudnud ja sadakond sammu traavi sõitnud, kui nende teed takistas jällegi liivameri, ja uuesti pidid nad vaevaliselt, samm-sam-mult edasi liikuma.

Inimesed olid üleni higised, hobused vahul.

"Palav on!" sosistas kuningapoeg.

"Kuule, käskija!" pöördus Pentuer tema poole. "Tänane päev pole kõrbes vaenlase jälitamiseks kohane. Hommikust saadik olid pühad putukad väga rahutud, nüüd aga on nad nagu tardumuses. Ja minu preestrinuga ei taha hästi oma savist tuppe mahtuda, mis tähendab ebaharilikku palavust. Need mõlemad nähtused - kange palavus ja putukate tardumine - ennustavad tõenäoliselt orkaani. Pöördugem tagasi. Laager on meil silmist kadunud, selle käragi ei kosta enam meieni."

Ramses vaatas peaaegu põlglikult preestri poole.

393

"Kas sina, prohvet, arvad, et kui ma olen lubanud Musavasa kinni püüda," ütles ta, "võiksin ma palavuse või orkaani hirmul tühjalt tagasi pöörduda?"

Nad jätkasid edasiliikumist. Ühes paigas muutus pinnas jälle kõvaks, mistõttu nad lähenesid põgenejatele lingust heidetud kivi ulatuseni.

"Kuulge, teie seal!" hüüdis troonipärija. "Andke alla!"

Liibüalased ei pööranud peadki. Vaevaliselt sumpasid nad liivas. Iga hetk võis arvata, et nüüd kohe on nad kinni püütud. Kuid peatselt sattus troonipärija salk jälle sügavasse liiva, teised aga kiirendasid sammu ning kadusid küngaste taha.

Aasialased vandusid. Kuningapoeg pigistas hambad risti.

Kuid hobused vajusid üha sügavamini liiva, hakkasid seisma jääma. Ratsanikel tuli hobuste seljast maha astuda. Äkki läks üks aasialane näost punaseks ja kukkus liivale pikali. Ramses käskis ta mantliga kinni katta ja ütles:

"Tagasiteel korjame ära."

Suure vaevaga jõudsid nad liivakõrgendiku tippu ja nägid seal liibüalasi: ka nende teekond kulges vaevaliselt, kaks nende hobust olid seisma jäänud.

Egiptlaste laager oli silmist täiesti kadunud. Kui Pentuer ja aasialased poleks osanud orienteeruda päikese järgi, ei oleks neil enam korda läinud laagrisse tagasi pääseda.
Troonipärija salgast vajus veel üks ratsamees kokku, verine vaht suul. Ka tema jäeti koos hobusega maha. Liivameres hakkasid paistma kaljud, mille taha liibüalased olid kadunud.
"Käskija," ütles Pentuer, "seal võib-olla varitsetakse meid."
"Oodaku mind seal kas või surm!" vastas kuningapoeg võõral häälel.
Preester vaatas ta poole imestusega. Säärast visadust ta temalt ei oodanud.
Kaljudeni ei olnud palju maad, aga tee oli äraräägimata raske. Tuli ise minna ja hobuseid liivast välja aidata. Liiguti vaevaliselt edasi, tammuti põlvini liivas.
Taevas aga leegitses endiselt päike, ähvardav kõrbepäike, mille iga kiir kõrvetas ja pimestas, torkas nagu odaga. Kõige vastupidava-maidki aasialasi langes väsimusest kokku; ühel olid keel ja huuled paistes, teisel kumises pea ja mustad laigud virvendasid silmade ees, kolmas hakkas uniseks jääma; kõigil olid kondid valusad ja nad
394
ei tundnud enam palavust. Kui nüüd mõnelt oleks küsitud, kas on kuum, ei oleks küsitu enam vastata suutnud.
Pind jalge all muutus jälle kõvemaks ja Ramsese salk jõudis kaljudeni. Kuningapoeg, kes oli säilitanud enam meelekindlust kui teised, kuulis hobuste korskamist, pöördus kõrvale ja nägi, et kalju varjus lamas salgake mehi, pikali, nagu keegi kukkudes parajasti oli jäänud. Need olid liibüalased.
Ühel neist, umbes kahekümneaastasel noorukil, oli purpuriga tikitud hame seljas, kuldkett kaelas ja kallihinnalise tupega mõõk vööl. Paistis, et ta oli kaotanud meelemärkuse: silmad olid tal pahupidi pööratud, huultel vaht. Ramses tundis temas ära juhi, astus juurde, tõmbas tal kee kaelast ja mõõga vöölt.
Seda nähes ütles keegi vana liibüalane, kes paistis olevat vähem kumatud kui teised:
"Kuigi sa oled võitnud, egiptlane, kuid suhtu siiski lugupidamisega vürstipojasse, kes oli meie pealikuks."
"Kas see on Musavasa poeg?" küsis troonipärija.
"See on Tehenna, Musavasa poeg," vastas liibüalane. "Ta on meie juht, kes oleks väärt saama isegi Egiptuse vürstiks."
"Aga kus on Musavasa?"
"Musavasa on Glaukoses ja kogub suurt sõjaväge, kes meie eest kätte maksab."
Teised liibüalased ei teinud häältki, ei tahtnud võitjate poole vaadatagi. Kuningapoja käsul võtsid aasialased neilt kerge vaevaga relva ära ja istusid ise kalju varju vilusse. Nüüd polnud nende keskel sõpru ega vaenlasi, olid ainult piiritult väsinud inimesed; surm ähvardas neid kõiki, nemad aga unistasid ainult puhkusest.
Nähes, et Tehenna ikka veel meelemärkusele ei tule, laskus Pen-tuer tema kõrvale põlvili ja kummardus ta kohale, nii et keegi ei võinud näha, mis ta teeb. Tehenna hakkaski varsti hingama, visklema, avas silmad, tõusis siis istukile ja hakkas hõõruma laupa, otsekui pärast rasket und, millest ta nagu ikka veel täiesti ärganud ei olnud.
"Tehenna, liibüalaste juht!" pöördus Ramses tema poole. "Sina ja sinu mehed on vaarao vangid."
"Tapa mind parem siinsamas paigas," pomises Tehenna, "selle asemel et võtta mult vabadus."
"Kui sinu isa Musavasa taltsaks jääb ja Egiptusega rahu sõlmib, saad sa vabaks ja õnnelikuks."
Liibüalane pööras selja ja heitis pikali, ükskõikne kõige suhtes.
395
Ramses istus tema kõrvale ja vajus peagi mingisse tardumusse, jäi nähtavasti magama.
Ta ärkas veerand tunni pärast veidi erksamana, vaatas kõrbe poole ja karjatas rõõmust. Silmapiiril oli näha rohelust, vett ja palmi-salusid ning pisut kõrgemal eluhooneid ja templeid.

Kõik tema ümber, nii aasialased kui liibüalased, magasid. Ainult Pentuer, kes seisis kaljurahnul, vaatas kaugusse, käsi silmade kohal varjuks.

"Pentuer! Pentuer!" kisendas Ramses. "Kas sa näed seda oaasi?" Ta hüppas püsti ja jooksis preestri juurde, kelle nägu talle murelikuna paistis.

"Kas sa oaasi ei näe?"

"See ei ole oaas," vastas Pentuer, "see on mõne maa vaim, mis kõrbes ringi eksleb, aga maad ennast pole enam olemaski. Kuid seal... näed sa... " lisas ta käega lõuna poole osutades.

"Kas need on mäed?" küsis kuningapoeg.

"Vaata paremini."

Kuningapoeg hakkas näidatut uurima ja hüüdis äkki: "Mulle paistab, et seal tõuseb üles mingi tume mass... Silmad on vist väsinud... "

"See on tüüfon," sosistas preester. "Ainult jumalad võivad meid päästa, kui nad tahavad."

Tõepoolest, Ramses tundis näol tuulehoogu, mis isegi kõrbe palavuses talle tulisena paistis. See tuulehoog, mis algul oli üsna kerge, muutus üha tugevamaks, üha tulisemaks; ühtlasi tõusis must viir taevas hämmastava kiirusega kõrgemale.

"Mis me siis tegema peame?" küsis kuningapoeg.

"Need kaljud," vastas preester, "kaitsevad meid liiva eest, kuid nad ei hoia ära tolmu ega kuumust, mis läheb järjest kangemaks. Päeva või paari pärast aga... "

"Kas tüüfon kestab nii kaua?"

"Mõnikord kolm-neli päeva. Ainult harva juhtub, et ta puhkeb kaheks-kolmeks tunniks ja langeb siis alla nagu noolest tabatud kotkas. Aga seda juhtub väga harva."

Ramses jäi norgu, kuid ei kaotanud julgust. Preester aga võttis põuest väikese rohelisest klaasist pudelikese ja jätkas:

"Siin on üks eliksiir... Seda peaks jätkuma sulle mõneks päevaks. Niipea kui hakkad tundma unisust või hirmu, joo siit mõni tilk. See annab sulle jõudu ja sa pead vastu... "

396

"Aga sina? Aga teised?"

"Minu saatus on Ainsa kätes. Teised aga... pole aujärjepärijad."

"Ma ei taha seda rohtu," vastas Ramses pudelit eemale tõugates.

"Sa pead võtma!" käis Pentuer peale. "Pea meeles, et sinule on egiptuse rahvas pannud oma lootused... Pea meeles, et sinu pea kohal hõljub tema õnnistus."

Must pilv oli tõusnud juba poolde taevasse ja palav tuul puhus säärase jõuga, et Ramses ja preester pidid laskuma kalju jalamile.

"Egiptuse rahvas? Tema õnnistus?" kordas kuningapoeg endamisi. Ja küsis siis äkki:

"Kas see olid sina, kes minuga aasta eest öösel aias kõneles? Varsti pärast manöövreid?"

"Jah, see oli sel päeval, kui sul hakkas kahju talupojast, kes enda üles poos, mure pärast, et tema kaevatud kanal kinni aeti," vastas preester.

"Kas see olid sina, kes päästis mu maja ja juuditar Saara rahvahulga käest, kes tahtis teda kividega surnuks visata?"

"Mina," vastas Pentuer. "Sina aga vabastasid varsti pärast seda süütud talupojad vanglast ja ei lubanud Dagonil kurnata rahvast uute maksudega. Selle rahva nimel," jätkas preester, "kaastundmuse eest, mis sa talle alati oled osutanud, õnnistan sind ka praegu... Võib-olla jääd sina üksi ellu, kuid siis pea meeles, et sind kaitseb egiptuse rõhutud rahvas, kes ootab, et sina ta päästad."

Äkki läks pimedaks, ülevalt tuli kaela kuuma liiva nagu vihma ja tõusis niisugune torm, et see paiskas ümber hobuse, kes juhtus seisma kaitsmatul kohal. Aasialased ja liibüa vangid ärkasid, kuid kõik nad liibusid kaljujalami ligi ja vaikisid, haaratud hirmust.

Looduses toimus midagi kohutavat. Maale laskus pimedus, taevas kihutasid metsiku kiirusega pruunid ja mustad liivapilved. Paistis, nagu oleks kogu kõrbe liiv ellu ärganud, õhku sööstnud ja lennanud nüüd kuhugi säärase kiirusega nagu lingult visatud kivi.

Oli lämmatav nagu saunas. Palavuse tõttu lõhkes nahk näol ja kätel, iga hingetõmbe juures oli rinnus tunda pisteid. Kõige väiksemadki liivaterad põletasid nagu tulesädemed.

Pentuer tõstis pudelikese vägisi aujärjepärija suu juurde. Ramses neelas mõned tilgad alla ja tundis haruldast kergendust: valu ja kuumus ei piinanud teda enam, mõte liikus jälle vabalt:

"See võib siis kesta mitu päeva?"

"Neli päeva," vastas preester.

397

"Kas siis teie, targad, teie, jumalate sõbrad, ei tea, kuidas inimesi säärase tormi käest päästa?" Pentuer jäi mõttesse.

"Maailmas on olemas üksainus tark," vastas ta, "kes suudab võidelda kurjade vaimude vastu. Kuid teda pole siin... "

Tüüfon puhus uskumatu jõuga juba pool tundi. Oli läinud pimedaks nagu öösel. Kui aga tuul ajuti nõrgenes ja mustad suitsupilved laiali läksid, ilmus taevasse veripunane päike, mis heitis maale kurjakuulutavat roostekarva valgust. Kuid peagi tõusis tuline, lämmatav tuul uue jõuga: tolmupilved läksid üha paksemaks, kooljalik valgus oli kustumas, õhus aga oli kuulda kahinat ja kära, millega inimkõrv polnud harjunud.

Päikese loojumiseni polnud enam palju aega, aga tormi jõud ja talumatu kuumus aina kasvasid. Aeg-ajalt kerkis silmapiirile tohutu veripunane plekk, otsekui oleks seal puhkemas maailma-tu-lekahju.

Äkki märkas Ramses, et Pentueri pole enam tema kõrval. Ta pingutas oma kõrvu ja kuulis häält, mis hüüdis:

"Beroes! Beroes! Kui mitte sina, siis kes veel võiks meid aidata! Beroes... Ainsa ja Kõikvõimsa nimel, kellel pole algust ega lõppu, hüüan sinu poole!"

Põhja pool kõrbes oli kuulda kõuemürinat. Kuningapoeg võpatas. Egiptlastele oli äike niisama haruldaseks nähtuseks nagu komeedi ilmumine.

"Beroes! Beroes!" kordas preester uuesti valjul häälel.

Troonipärija vaatas teraselt sinnapoole, kust hääl tuli, ja märkas tumedat inimkogu, kes käsi taeva poole tõstis. Inimkogu peast, sõrmedest, isegi riietest sähvis vahetpidamata heledaid siniseid sädemeid...

"Beroes! Beroes!..."

Kostis pikk kõuemürin, nüd juba lähemal, liivapilve tagant sähvatas välk, mis valgustas kõrbet vereva valgusega. Uus kõuemürin ja uuesti välk.

Ramses tundis, et torm jääb vaiksemaks ja palavus väheneb. Õhus pilvena keerlev liiv hakkas alla vajuma, taevas muutus tuha-karvaliseks, siis roostepruuniks, siis piimjasvalgeks. Seejärel jäi kõik vait ja hetke pärast mürises uuesti kõu ning hakkas puhuma külm põhjatuul.

Palavusest nõrkenud aasialased ja liibüalased toibusid.

398

"Vaarao sõdurid," hüüdis järsku vana liibüalane, "kas te kuulete seda kahinat kõrbes?" "Kas jälle torm?" "Ei, see on vihm."

Tõepoolest, taevast langesid alla mõned külmad tilgad, siis läks sadu tugevamaks, hakkas valama nagu pangest, välgusähvatuste ja kõuemürina saatel.

Ramsese sõdureid ja nende vange haaras metsik rõõm. Välgust ja müristamisest vähematki hoolimata jooksid need inimesed, keda alles üksainus hetk tagasi olid põletanud palavus ja janu, nüüd vihmavalingu all nagu lapsed. Pimedas pesid nad ennast ja oma hobuseid, hoidsid mütse ja nahkpaunu vihma all ja aina jõid, aina jõid...

"Kas see pole ime!" hüüdis Ramses. "Kui poleks tulnud seda õnnistatud vihma, oleksime hukkunud kõrbes Tüüfoni kuumas kaisutuses."

"Tuleb ette," vastas vana liibüalane, "et lõunatuul ärritab tuuli, mis jalutavad mere kohal, ja toob kaasa vihmavalinguid."

Ramsesele need sõnad ei meeldinud: tema pidas vihma Pentueri palvete tulemuseks. Ta pöördus liibüalase poole ja küsis:

"Aga kas seda ka juhtub, et inimese kehast kargab välja sädemeid?"

"Nii on alati, kui tuul puhub kõrbe poolt," vastas liibüalane. "Seegi kord ei andnud sädemeid mitte ainult inimesed, vaid ka hobused."

Tema hääl kõlas nii kindlalt, et troonipärija läks oma ratsameeste ohvitseri juurde ja sosistas:

"Pidage liibüalasi hoolega silmas... "

Vaevalt oli ta seda ütelnud, kui pimedikus miski ennast liigutas, ja hetk hiljem oli kuulda kabjamüdinat. Ja kui siis välk kõrbe valgeks lõi, nägid egiptlased, et üks mees oli ratsahobusel põgenemas.

"Kinni siduda need lurjused," hüüdis Ramses, "ja lööge maha, kes vastu panema peaks! Häda sulle, Tehenna, kui see lurjus sinu vennad meile kallale peaks juhatama! Siis pead sa surema ränkades piinades. Sina ja su mehed..."

Hoolimata vihmast, kõuemürinast ja pimedusest, sidusid Ram-sese sõdurid liibüalased peagi kinni. Need ei osutanud muide mingit vastupanu. Võib-olla ootasid nad Tehenna käsku, kuid too oli nii rõhutud, et ei mõtelnudki põgenemisele.

Vähehaaval hakkas torm vaibuma, päeva palavus asendus üdi-

399

nitungiva külmaga. Inimesed ja hobused olid oma janu täis joonud, sõdurid täitsid lähkrid veega. Datleid ja kuivikuid oli küllaldaselt. Meeste tuju paranes. Kõuekärgatused olid vaikinud. Pilved taandusid. Siin-seal hakkas paistma tähti. Pentuer lähenes Ramsesele.

"Liigume tagasi laagrisse," ütles ta. "Me jõuame sinna paari tunniga, enne kui see põgenenud mees vaenlased siia toob."

"Kuidas me säärases pimeduses teed leiame?" küsis kuningapoeg.

"Kas teil tõrvikuid on?" küsis preester aasialastelt.

Tõrvikuid - pikki põlevate ainetega immutatud takukeeriseid -leidus igal sõduril, aga ei olnud tuld. Puust tulused, mida kasutati läitmiseks, olid läbi ligunenud.

"Tuleb oodata hommikuni," lausus troonipärija ärritatult.

Pentuer ei vastanud. Ta otsis oma kotist väikese astjakese, võttis sõdurilt tõrviku ja läks kõrvale. Hetk hiljem kostis tasast susinat ja tõrvik süttis.

"See preester on suur kunstimees," pomises vana liibüalane. "Sa tegid minu silmade all juba teise ime," ütles kuningapoeg Pentuerile. "Kas sa võid mulle ära seletada, kuidas seda tehakse?" Preester raputas eitavalt pead.

"Küsi minult kõike, isand," vastas ta, "ja ma vastan, niivõrd kui mul tarkust jätkub. Aga ära nõua iialgi, et ma avaksin sulle meie templite saladusi."

"Isegi siis, kui ma määraksin su enda nõuandjaks?"

"Ka siis mitte. Mina ei saa iialgi äraandjaks. Ja kui ma otsustak-singi selleks saada, kohutaks mind nuhtlus."

"Nuhtlus?" kordas troonipärija. "Tõsi jah! Mulle meenub mees Hathori templi keldrist, kellele preestrid sulatõrva kaela kallasid. Kas nad tõesti tegid seda? Kas see mees tõesti suri piinadesse?"

Pentuer vaikis, nagu poleks ta küsimust kuulnudki. Ilma kiirustamiseta võttis ta oma võlukotist väikese laialiaetud kätega jumalakuju, mille külge oli seotud nöör. Ta laskis kujukese nööri otsas rippu ja silmitses seda, ise palveid pomisedes. Kujuke kõikus paar korda õhus, keerles nööri otsas ja jäi viimaks rahulikult rippuma.

Tõrvikute valgel jälgis Ramses imestusega preestri salapäraseid toiminguid.

"Mis sa teed?" kuis ta.

"Võin sulle ainult niipalju ütelda," vastas Pentuer, "et see jumal

400

näitab ühe käega Eshmuni' tähe suunas, selle tähe suunas, mis öisel ajal juhatab teed foiniiklaste laevadele." "Järelikult on ka foiniiklastel see jumal?"

"Neil pole temast aimugi. Ainult meie ja kaldea preestrid tunnevad jumalat, kes ühe käega näitab Eshmuni tähte. Selle jumaluse abil võib iga preester päeval ja öösel, hea ja halva ilmaga merel võF kõrbes teed leida."

Kuningapoeg, kes põleva tõrvikuga Pentueri kõrval kõndis, andis käsu ja meeskond ning vangid hakkasid preestri järel kirdesse liikuma. Nööri otsas rippuv jumalakujuke kõikus, kuid osutas oma väljasirutatud käega siiski suunda, kus asus püha täht, teelt eksinud rändaja kaitsja.

Mindi jala, kiirsammul, hobuseid enda järel talutades. Oli nii läbilõikavalt külm, et aasialased soojendasid hingeõhuga käsi, liibüa-lased aga lõdisesid.

Äkki hakkas jalge all miski praksuma ja rägisema. Pentuer peatus ja kummardus maha.

"Siin paigas," ütles ta, "on vihm kõval pinnasel väikeseks loiguks kogunenud, ja näe, mis veest on saanud."

Nende sõnadega tõstis ta maast üles ja näitas kuningapojale midagi väikese klaasplaadi taolist, mis tal käes sulas.

"Kui väga külm on," selgitas ta, "muutub vesi läbipaistvaks kiviks."

Aasialased kinnitasid preestri sõnu, lisades, et kaugel põhjas muutub vesi väga sageli kiviks ja aur valgeks soolaks, mis on aga maotu, ainult paneb sõrmed kipitama ja hambad valutama.

Ramses imetles üha enam Pentueri suurt tarkust.

Vahepeal läks põhjataevas selgeks, Suure Vankri tähtkuju koos tähe Eshmuniga tuli nähtavale. Preester tegi uuesti palvet, peitis teed juhatava jumalakuju kotti ja käskis tõrvikud kustutada, jättes tule säilitamiseks põlema nööri, mis aegamööda hõõgudes mõõtis ühtlasi aega.

Kuningapoeg andis oma meestele käsu, et nad oleksid ettevaatlikud, ja eemaldus koos Pentueriga mõned sammud ettepoole.

"Pentuer," ütles ta. "Ma määran su oma nõuandjaks, niihästi lähemaks tulevikuks kui ka tolleks ajaks, millal jumalad heaks arvavad mulle Ülem- ja Alam-Egiptuse krooni pähe panna."

' Põhjanael. (Autori märkus.)

"Millega olen ma selle armu ära teeninud?"

"See, mis sa minu silme all oled teinud, annab tunnistust sinu suurest tarkusest ja võimust vaimude üle. Peale selle olid sa valmis päästma minu elu. Sellepärast, kuigi sa oled otsustanud minu eest mõndagi varjata... "

"Anna andeks, suur isand," katkestas teda Pentuer, "reetureid, kui sa neid vajad, leiad sa kulla ja kalliskivide eest isegi preestrite hulgast, aga mina ei taha nende sekka kuuluda. Mõtle selle üle: kui ma reedaksin jumalad, kas see ei ärataks sinus kahtlust, et võiksin samal kombel talitada ka sinuga?"

Ramses jäi mõttesse.

"Seda ütlesid sa targasti," vastas ta, "kuid mind paneb imestama, miks sina, preester, mind nii hoiad. Aasta eest sa õnnistasid mind; täna sa ei lubanud mul üksi kõrbesse minna ja osutad mulle suuri teeneid."

"Jumalad on mulle rääkinud, et sina, suur isand, võid päästa egiptuse rahva vaesusest ja alandusest."

"Aga mis sinul rahvaga tegemist on?"

"Mina ise olen tulnud rahva hulgast... Mu isa ja vennad on pikki päevi Niilusest vett ammutanud ja hoope saanud."

"Millega siis mina rahvast aidata võiksin?" küsis aujärjepärija. Pentuer muutus elavamaks.

"Sinu rahvas," ütles ta ärevuses, "teeb liiga palju tööd, maksab liiga kõrgeid makse, kannatab puuduse ning ülekohtu all... Talupoja saatus on ränk: "Ussid on söönud poole tema viljasaagist, ninasarvik teise poole; põllud on täis hiiri, rohutirtsuparved tulevad, loomad

tallavad maha, varblased nokivad, selle aga, mis veel rehealla on jäänud, tassivad vargad laiali. Oo seda viletsat põlluharija saatust! Lõpuks sõuab kirjutaja randa ja nõuab vilja, tema abilised on võtnud kaasa kepid ja neegritel on palmipuust vitsad. Nad ütlevad: "Anna vili siia!" - "Vilja ei ole!" Selle peale tõmmatakse ta siruli ja pekstakse teda, siis aga seotakse käsist ning jalust ja visatakse pea ees kanalisse, kus ta vett neelab. Ta naine ja lapsed seotakse ta silmade all. Naabrid aga jooksevad laiali oma vilja päästma.""

"Ma olen seda ise näinud" vastas kuningapoeg mõtlikult, "ja olen ühe säärase kirjutaja isegi minema kihutanud. Aga kas mina jõuan igale poole, et ülekohut ära hoida?"

1 Algupäraste allikate järgi. (Autori märkus.)

402

"Sina, isand, võid käskida, et inimesi ilma asjata ei vaevataks. Sina võid vähendada makse, anda talupoegadele puhkepäevi. Võid lõpuks kinkida igale talupoja perele kas või lapikesegi maad, mille saak kuuluks ainult temale. Muidu peavad inimesed toitma ennast lootose, papüüruse ja mädanenud kalaga ning jäävad viimaks kängu. Aga kui sina rahvale oma heldust osutad, saab ta uuesti tugevaks."

"Nii ma teengi!" hüüdis kuningapoeg. "Hea peremees ei luba, et tema kariloomad sureksid nälga, et nad peaksid töötama üle jõu või saaksid teenimatult hoope. See on vaja ära muuta."

Pentuer peatus.

"Kas sa tõotad seda mulle, suur isand?"

"Tõotan ja vannun!" vastas Ramses.

"Siis tõotan ja vannun ka mina sulle, et sinust saab kõige kuulsam vaarao, kelle ees tuhmub ka Ramses Suure kuulsus!" hüüdis nüüd preester, suutmata ennast rahulikuks sundida.

Ramses jäi mõttesse.

"Mida suudaksime meie sinuga kahekesi ära teha preestrite vastu, kes mind vihkavad?... "

"Nad kardavad sind, isand," vastas Pentuer. "Kardavad, kas sa ei alusta järsku enneaegu sõda Assüüria vastu."

"Aga mis sõda neile teeks, kui see oleks võidukas?" Preester langetas pea, laotas käsi, aga vaikis.

"Siis ma ütlen sulle!" hüüdis kuningapoeg erutatult. "Nad ei taha sellepärast sõda, et kardavad - ma tulen viimati võitjana koju, aaretekoormaga ja orjade karja ees ajades. Nad kardavad seda, nad tahavad, et iga vaarao oleks nende käes abituks tööriistaks, kasutuks esemeks, mille võib minema visata, niipea kui meeldib. Aga minuga see neil ei õnnestu. Ma kas teostan selle, mis ma tahan ja milleks mul kui jumalate pojal ning aujärjepärijal on õigus, või hukkun!"

Pentuer taganes ja hakkas loitse sosistama.

"Ära kõnele nõnda, auväärt isand," ütles ta hämmeldunult, "et kurjad vaimud, kes kõrbe kohal keerlevad, su sõnadest kinni ei haaraks... Pea meeles, käskija, et sõna on nagu lingult heidetud kivi. Kui ta lendab vastu müüri, võib ta tagasi põrgata ja tabada sind ennast... "

Ramses lõi põlglikult käega.

"Ükspuha. Mis maksakski niisugune elu," vastas ta, "kus igaüks

403

kitsendaks su tahet: kui mitte jumalad, siis kõrbe tuuled; kui mitte kurjad vaimud, siis preestrid... Kas vaarao võim peaks olema säärane?... Ei, mina tahan teha ainult seda, mis ma tahan, ja vastutan ainult oma igavesti elavate esivanemate ees, mitte aga nende paljakspöetud peade ees, kes ütlevad ennast teadvat jumalate tahet, tegelikult aga kisuvad enda kätte võimu ja täidavad oma varakambreid minu varandusega!"

Äkki kõlas mõnekümne sammu kaugusel neist kummaline karjatus, mis tuletas meelde nagu hirnatust või määgimist, ja mingi tohutu suur vari volksas neist mööda. See lendas nagu nool, kuid oli võimlik näha pikk kaela ja küüruga keret.

Troonipärija meeste hulgast kostis hirmunurinat. "See oli greif! Ma nägin selgesti tema tiibu," ütles üks sõduritest. "Kõrb kubiseb koletistest!" lisas vana liibüalane. Ramses oli segaduses; ka temale oli paistnud, et möödajooksnud varjul oli mao pea ja midagi lühikeste tiibade taolist.

"Kas kõrbes tõepoolest elab koletisi?" küsis ta preestrilt. "Kahtlemata," vastas Pentuer, "hulgub säärases inimtühjas paigas ringi kurje vaime, kes on võtnud endale kõige imelikumate olendite kuju. Mulle paistab aga, et see, kes siit mööda jooksis, oli ennemini mingi loom. Ta on saduldatud hobuse taoline, ainult suurem ja jookseb kiiremini. Oaaside elanikud kõnelevad, et see loom võivat hoopis ilma veeta läbi ajada või igatahes pidavat jooma väga harva. Kui see nii peaks olema, siis kasutavad tulevased põlved seda olevust, kes praegu ainult hirmu teeb, kõrbete ületamiseks."

"Mina ei riskiks säärase koletise selga istuda," vastas Ramses. "Sedasama ütlesid meie esivanemad hobuse kohta, kes aitas hüksoslastel alistada Egiptuse, nüüd aga on meie sõjaväele asendamatu. Aeg muudab vägagi inimeste arvamusi," ütles Pentuer.

Viimased pilved hajusid ja öine taevas läks selgeks. Kuu puudumisest hoolimata oli nii hele, et valgel liivapinnal võis eraldada isegi väikeste ja üsna kaugete esemete piirjooni.

Läbilõikav külm andis tagasi. Mõne aja liikus meeskond vaikides, pahkluuni liiva vajudes. Äkki tõusis aasialaste hulgas segadus. Kuuldus hüüdeid:

"Sfinks! Vaadake, sfinks! Eluga me kõrbest ei pääse, kui viirastused kogu aeg meie teele ette tulevad."

Tõepoolest, valgel lubjakivikünkal oli näha sfinksi siluett. Lõvi keha, hiiglasuur egiptlase tanus pea ja otsekui inimese profiil.

404

"Rahustuge, barbarid," ütles vana liibüalane. "See pole sfinks, see on lõvi. Ta ei tee teile kurja, ta on ametis oma saagiga."

"Tõepoolest, see ongi lõvi," ütles kuningapoeg. "Aga küll ta sarnaneb sfinksiga!"

"Tema nägu sarnaneb inimnäoga, lakk meenutab aga parukat," tähendas preester tasasel häälel. "See ongi meie sfinkside isa."

"Kas meie suure Sfinksi oma ka, selle Sfinksi oma, mis asub püramiidide juures?"

"Hulk aastasadu enne Menest," ütles Pentuer, "kui püramiide veel ei olnud, seisis seal kohal kalju, mis ähmaselt tuletas meelde lamavat lõvi. Selle olevar*jumalad pannud valvama sissepääsu kõrbesse. Tolleaegsed pühad preestrid tegid kujuritele ülesandeks kaljut lihvida ja see, mis puudu oli, juurde müürida. Kujurid aga, kes olid sagedamini näinud inimesi kui lõvisid, raiusid kivist välja inimese näo ja nõnda sündis esimene sfinks... "

"Kellele me osutame auavaldusi nagu jumalale," muigas kuningapoeg.

"Ja õigusega," vastas preester, "sest selle kunstiteose esialgsed piirjooned on jumalate loodud; nemad innustasid inimesi seda lõpetama. Meie Sfinks tuletab oma suuruse ning salapärasusega meelde kõrbet; ta sarnaneb vaimudega, kes ekslevad kõrbes, ja ajab samuti hirmu peale nagu nemad. Tõesti, tõesti - see on jumalate poeg ja mure isa... "

"Ja samal ajal on ometi iga asja algus maine," ütles kuningapoeg. "Niilus ei voola alla taevast, vaid mingisugustelt mägedelt, mis asuvad Etioopia taga. Püramiidid, mille kohta Herihor mulle seletas, et need on meie riigi algkuju, on mäeharja-taoliselt üles laotud, ja ka meie templid oma püloonide ja obeliskide, oma hämaruse ja jahedusega - kas need ei meenuta koopaid, mis asuvad piki Nulust? Iga kord, kui juhtusin jahil olles eksima idapoolsetesse mägedesse, nägin ma imelikke kaljukuhjatisi, mis meenutasid templeid. Sageli nägin nende krobelistel müüridel hieroglüüfe, mis tuul ja vihm sinna olid raiunud."

"See tõestab, et meie templid on ehitatud plaanide järgi, mis jumalad ise on andnud," tähendas preester. "Ja otsekui väikesest seemnekivikesest, mis ona maha visatud, kasvab kõrge palm, samuti loob ka kalju, koopa, lõvi, isegi lootose kuju, kui see satub jumala-kartliku vaarao südamesse, sfinkside allee, hämarad templid ja nende võimsad sambad. See on jumalate, mitte inimeste looming, ja

õnnelik on see käskija, kes enda ümber ringi vaadates on võimeline avastama maistes esemetes jumalate mõtet ja esitama seda piltlikult tulevastele põlvedele."

"Kuid säärasel käskijal peab olema võimu ja palju varandust," ütles Ranses kurvalt, "ta ei tohi oleneda sellest, mis viirastub preestritele."

Nende ees oli teine pikk liivakõrgendik, mille harjal just sel hetkel ilmus nähtavale mitu ratsanikku.

"Kas meie mehed või liibüalased?" küsis troonipärija.

Kõrgendikult oli kuulda sarveheli, millele Ramsese kaaslased vastasid. Ratsanikud laskusid künkalt alla, nii kiiresti kui sügav liiv lubas. Lähemale jõudes hüüdis üks neist:

"Kas aujärjepärija on teie juures?"

"On! Elus ja terve!" vastas Ramses.

Ratsanikud hüppasid hobustelt maha ja langesid ta ette põrmu.

"Oo käskija," ütles väesalga ülem, "sinu sõdurid karistavad oma riideid lõhki ja raputavad tuhka oma pea peale, arvates, et sa oled hukkunud! Kogu ratsavägi on kõrbet mööda laiali sinu jälgi otsimas ja ainult meid on jumalad pidanud selle vääriliseks, et võime sind esimesena tervitada."

Ramses ülendas mehe sadakonnaülemaks ja andis käsu, et tema alluvaid hommepäev autasustamiseks esitataks.

KAHEKÜMNES PEATÜKK

Pool tundi hiljem hakkasid Egiptuse armee lõkketuled paistma ja peagi jõudis kuningapoja väesalk laagrisse. Sarved puhusid igal pool häiret, sõdurid haarasid relvad ja hakkasid valju kisa saatel rivistama. Ohvitserid langesid troonipärija jalgade ette, ja nagu eelmisel päeval, pärast võitu, tõstsid ta nüüdki kätele ning kõndisid temaga polkude eest mööda. Kuristiku seinad värisesid hüüetest: "Ela igavesti, võitja! Jumalad kaitsevad sind!"

Tõrvikukandjaist ümbritsetuna astus tema juurde preester Men-tezufis. Kui troonipärija teda märkas, kiskus ta enda ohvitseride käest lahti ja jooksis preestrile vastu.

406

"Kas tead, püha isa, et me võtsime liibüalaste peamehe Tehenna vangi!"

"Vilets saak," vastas preester karmilt. "Selle pärast ei oleks ülemjuhataja tohtinud sõjaväe juurest lahkuda... eriti siis, kui iga hetk võis läheneda uus vaenlane... "

Ramses tundis, et etteheide oli täiesti õiglane, kuid just seepärast süttiski ta hinges viha.

Ta pigistas käed rusikasse ja ta silmad lõid välkuma.

"Su ema nimel, vannutan sind, käskija, ole vait," sosistas tema taga seisev Pentuer.

Nõuandja ootamatud sõnad üllatasid troonipärijat nii, et ta sedamaid jahtus, toibus ja taipas, et kõige mõistlikum on oma viga tunnistada.

"Sul on õigus, püha isa. Sõjavägi ei tohi iialgi lahkuda juhi juurest ega juht sõjaväe juurest. Kuid ma arvasin, et sina, püha isa, kui sõjaministri esindaja asendad mind."

See rahulik vastus tegi Mentezufise pehmemaks ja seekord ei hakanud preester kuningapojale meenutama möödunudaastasi manöövreid, kus kuningapoeg samuti oli sõjaväe maha jätnud ja vaarao meelepaha endale tõmmanud.

Äkki tuli Patrokles suure kisaga nende juurde. Kreeka väejuht oli jälle purjus ja kaebas kuningapojale juba eemalt:

"Vaata, troonipärija, mis püha Mentezufis teinud on! Sina tõotasid halastust kõigile liibüa sõduritele, kes vaenlase maha jätavad ja vaarao väkke tagasi tulevad. Paljud jooksid minu juurde üle ja nende abiga ma purustasin vaenlase vasaku tiiva... Auväärt Mentezufis aga käskis nad kõik maha tappa... umbes tuhat vangi, kõik meie endised sõdurid, kellele oleks tulnud armu anda, hukati." Kuningapoja süda kihvatas, Pentuer aga sosistas edasi: "Ole vait! Palun sind, ole vait!" Patroklesel nõuandjat ei olnud, seepärast ta jätkas: "Nüüd oleme igavesti kaotanud nii omade kui ka võõraste usalduse. Hoidku, et meie sõjavägi laiali ei jookse, kui ta teada saab, et teda juhatavad reeturid!"

"Põlatud palgasõdur!" vastas Mentezufis jäisel häälel. "Kuidas sa julged nõndaviisi kõnelda sõjaväest ja kuninga usaldusmeestest? Sest ajast saadik kui maailm loodi, pole kuuldud säärasest pühadu-seteotamisest! Hoia end, et jumalad sulle säärase teotuse eest kätte ei maksaks!"

407

Patrokles hakkas rämedalt naerma.

"Niikaua kui ma kreeklaste keskel magan, ei kohuta mind pimeduse jumalad, ja kui ma ärkvel olen, oskan ma ennast kaitsta ka päevaste jumalate eest."

"Mine, maga ennast välja! Kasi oma kreeklaste juurde, va lakekauss," kisendas Mentezufis, "et sinu pärast välk meie peade peale ei langeks!"

"Sinu, ihnuskoi pöetud pea peale ta ei lange, sest peab seda millekski muuks," vastas oimetu kreeklane, aga nähes, et troonipärija teda ei toeta, läks ta tagasi oma laagrisse.

"Kas on õige," küsis Ramses preestrilt, "et sina, püha mees, käskisid vangid maha tappa, kuigi mina lubasin neile armu heita?"

"Sind ei olnud laagris," vastas Mentezufis, "vastutus selle eest ei lange sinule. Mina pidasin kinni meie sõjaseadustest, mis käsivad äraandjaks saanud sõdurid hävitada. Sõdurid, kes on kuninga teenistusest vaenlase poole üle läinud, tuleb viivitamata hävitada. Nii 'on seadus."

"Aga kui mina oleksin kohal viibinud?"

"Sina kui ülemjuhataja ja vaarao poeg võid mõnede seaduste täitmist peatada. Mina pean neile alistuma," vastas Mentezufis. "Ja sa ei võinud oodata minu tagasijõudmist?" "Seadus käsib hukata viivitamata. Ma täitsin seaduse nõuet."

Kuningapoeg oli sedavõrd rabatud, et lõpetas jutu ja läks oma telki.

Seal vajus ta tugitooli ja ütles Tutmosisele:

"Niisiis olen ma juba praegu preestrite ori. Nemad tapavad vange, ähvardavad minu ohvitsere ja ei austa isegi minu lubadusi... Kuidas te võisite lubada Mentezufisel neid õnnetuid hukata?"

"Ta toetus sõjaaja seadustele ja Herihori uutele käskudele."

"Kuid ülemjuhataja olen siin ju mina, olgugi et ma pooleks päevaks eemale jäin."

"Sina ütlesid, et annad juhatuse üle mulle ja Patroklesele," vastas Tutmosis. "Aga kui püha isa siia jõudis, pidime me oma õigused temale kui vanemale edasi andma... "

Aujärjepärija mõtles, et Tehenna kinnipüüdmine oli talle kalliks maksma läinud, ja tundis samal ajal täiel määral selle seaduse tähendust, mis keelab väejuhil oma sõjaväe juurest lahkuda. Ta pidi tunnistama, et tal pole õigus, kuid see haavas tema enesearmastust veelgi enam ja kutsus esile viha preestrite vastu.

408

"Ennäe," arutas ta. "Olen vangi sattunud veel enne, kui jõudsin vaaraoks saada, - elagu ta igavesti, mu püha isa! Niisiis pean ma juba praegu püüdma sellest pääseda, ennekõige aga - vaikima... Pen-tueril on õigus: vaikida, alati vaikida, oma viha aga nagu väärisasja hinge põhja peita. Alles siis, kui teda koguneb... Oo prohvetid, siis maksate mulle kõik!... "

"Miks sa, isand, ei küsi midagi lahingu tagajärgede kohta?" pöördus Tutmosis Ramsese poole. "Jah, jah. Ma kuulan."

"Enam kui kaks tuh>t vangi, üle kolme tuhande tapetu. Ainult mõnisada pääses põgenema."

"Kui suur see liibüalaste vägi siis oli?" küsis kuningapoeg imestades.

"Kuus-seitse tuhat meest."

"Ei või võimalik olla! Kas selles kokkupõrkes hukkus siis kogu
sõjavägi?"

"Ja siiski oli see nii. See oli hirmus taplus," vastas Tutmosis. "Sa piirasid nad igast küljest sisse. Ülejäänu tegid sõdurid, noh... ja Mentezufis. Säärasest Egiptuse vaenlase lüüasaamisest pole andmeid kõige kuulsamategi vaaraode mälestusmärkides."

"Hea küll, mine magama, Tutmosis. Ka mina olen väsinud," katkestas teda kuningapoeg, tundes, et tal uhkusest pea ringi käima hakkab.

"Tähendab mina saavutasin säärase võidu!... Otse uskumatu!... " mõtles ta.

Ta heitis karusnahkadele pikali, kuid suurest väsimusest hoolimata ei suutnud ta pikka aega uinuda. Hetkest, millal ta oli andnud märku lahingu alustamiseks, oli möödunud kõigest neliteist tundi!... Ainult neliteist tundi!... Uskumatu!...

Ja ta oli niisuguse lahingu võitnud! Kuid lahingut ennast ei saanud ta nähagi. Ta mäletas ainult paksu kollast udu, kust kostis ebainimlikku kisendamist. Ta näeb praegugi seda läbitungimatut pimedust, kuuleb metsikut kära, tunneb kõrvetavat kuumust... kuigi lahing on juba lõppenud...

Siis kerkis ta kujutlusse uuesti kõrb, mida mööda ta nii suure vaevaga edasi oli liikunud, ähvardades liivasse uppuda... Temal ja ta kaaskonnal olid armee kõige paremad hobused, aga nemadki liikusid edasi kilpkonna sammul. Ja palavus! Kas inimene tõesti suudab taluda säärast põrgupalavust...

409

Ja siis edasi äkki - tüüfon! See varjutab päikese, kõrvetab, torkab, lämmatab... Pentuerist lendab valgeid sädemeid! Nende pea kohal mürisevad kõuekärgatused - ta kuuleb neid esimest korda elus. Siis - hääletu öö kõrbes. Jooksev greif, sfinksi tume siluett kriidikünkal...

"Nii palju näha, nii palju läbi elada!" mõtles Ramses. "Ma viibisin meie templite ehitamise juures ja Sfinksi, igavese Sfinksi sünni juures. Ja seda kõike ainult neljateistkümne tunni jooksul!"

Ta peast vilksatas läbi veel üks, viimane mõte: "Inimene, kes nii palju läbi on elanud, ei või elada kaua!" Külmavärin jooksis üle ta

ihu ja ta jäi magama.

Järgmisel päeval ärkas Ramses paar tundi pärast päikesetõusu. Ta silmad valutasid, kõik kondid olid haiged, köha vaevas, kuid mõtted olid selged ja süda vapper. Telgilävel seisis Tutmosis. "Noh, mis on?" küsis Ramses.

"Liibüa piirilt teatavad luurajad kummalisi asju," vastas Tutmo-sis. "Meie oru poole läheneb tohutu suur rahvasumm, kuid see pole sõjavägi, vaid relvadeta naiste ja laste parv, nende eesotsas on aga Musavasa ja kõige suursugusemad liibüalased." "Mis see peaks tähendama?" "Nähtavasti tahavad paluda rahu." "Kohe pärast esimest lahingut?" imestas kuningapoeg. "Aga missugune lahing see oli! Pealegi paistis meie sõjavägi neile hirmuga suuremana. Nad tunnevad end nõrgana ja kardavad meie kallaletungi."

"Vaatame enne, kas see pole sõjakavalus," vastas Ramses, kui oli pisut mõtelnud. "Noh, aga meie mehed?"

"Terved, söönud, puhanud ja rõõmsad... Ainult... "

"Ainult mis?"

"Patrokles suri öösel," sosistas Tutmosis.

"Suri? Mille kätte?" karjatas kuningapoeg.

"Mõned räägivad, et olevat liiga palju joonud, mõned - et see olevat jumalate kättemaks. Nägu sinine, vaht huultel... "

"Nagu see ori Athribises, kas mäletad? Ta nimi oli Bakura. Ta jooksis saali sisse, kaevates nomarhi peale. Ka Bakura suri samal ööl, sest oli liiga palju joonud. Kas polnud nii?"

Tutmosis noogutas pead.

"Peame olema väga ettevaatlikud, mu isand," ütles ta sosinal.

"Püüame," vastas troonipärija rahulikult. "Patroklese surma

410

pärast ei hakka ma imestamagi. Mis selles iseäralikku on? On surnud keegi joodik, kes ei teotanud mitte ainult jumalaid, vaid... isegi preestreid... "

Tutmosis tundis nendes pilkavates sõnades ähvardust. Kuningapoeg armastas väga Patroklest, kes oli koerana truu. Ta võis mõnegi solvamise unustada, kuid'oma väeülema surma ei suutnud ta andeks anda.

Pisut enne keskpäeva saabus Egiptusest kuningapoja laagrisse värske väeosa - Teebai polk - ja lisaks sellele tõid mõni tuhat meest ja mõnisada eeslit kohale suure hulga toiduaineid ja telke. Samal ajal tulid Liibüa poolt joostes luurajad ja teatasid, et relvastamata rahvahulk, mis oru poole liigub, aina kasvab.

Troonipärija käsul uurisid arvukad ratsaluuresalgad igas suunas ümbrust, et teada saada, kas ehk vaenlase sõjaväge kuskil peidus ei ole. Preestrid võtsid endaga kaasa väheldase kantava palvemajake-se, mis oli jumal Amonile pühendatud, tõusid kõige kõrgema künka tippu ja korraldasid seal jumalateenistuse, et jumal näitaks neile ümbrust.

Kui nad laagrisse tagasi jõudisd, teatasid nad troonipärijale, et
arutu hulk relvastamata liibüalasi on lähenemas, kuid sõjaväge pole
kuskil näha, vähemalt kolme penikoorma kaugusel mitte.

Kuningapoeg hakkas seda ettekannet kuuldes naerma.

"Mul on hea nägemine," ütles ta, "kuid selle maa peale ei näeks minagi sõdureid."

Preestrid pidasid omavahel pisut nõu ja teatasid siis kuningapojale, et ta võib näha niisama kaugele, kui ta tõotab saladust pidada.

Ramses tõotas vandega. Siis püstitasid preestrid ühe künka harjale Amoni altari ja alustasid oma palvetamist. Kui Ramses oli ennast pesnud, võtnud sandaalid jalast ja toonud jumalatele ohvriks kuldkee ja suitsetamispanni, lasksid preestrid tal kitsasse, täiesti pi-medasse kasti astuda ja käskisid vaadata selle seinale. Seejärel oli kuulda palvelaulu ja kasti sisesemale ilmus hele sõõr. Peagi läks hele taust ähmasemaks ja Ramses nägi liivalagendikku, kaljusid ja nende vahel aasialaste valveposte.

Preestrid jätkasid üha innukamalt laulmist ja pilt muutus. Nähtavale tuli teine osa kõrbest, mille taustal liikus inimesi, väikesi nagu sipelgad. Hoolimata nende tillukestest mõõtmetest, olid nende liigutused, riided ja isegi näod nii selgesti näha, et Ramses oleks võinud neid kirjeldada.

411

Troonipärija imestusel polnud piiri. Ta hõõrus silmi, puudutas liikuvat kujutust... Viimaks pööras ta pead, pilt kadus; oli jällegi pime.

Kui ta palveputkast välja astus, küsis vana preester: "Noh, kuningapoeg, kas usud nüüd egiptuse jumalate võimu?" "Tõepoolest, te olete nii suured targad, et kogu maailm peaks tei-le austust avaldama ja ohvreid tooma. Kui te ka tulevikku niisama hästi näha oskate, siis ei suuda miski teie vastu seista."

Vastuseks sellele astus üks preestritest palvelasse ja hakkas palvetama, ning peagi kostis sealt hääl, mis kuulutas:

"Ramses, riigi saatust on kaalutud, ja enne kui saabub uus täiskuu, saad sina Egiptuse käskijaks!"

"Oo, jumalad!" hüüdis kuningapoeg kohutavas hirmus. "Kas mu isa on tõesti nii haige?"

Ta langes näoli liivale. Üks jumalateenistust toimetavaist preest-reist küsis, kas ta veel midagi teada soovib.

"Anna teada, isa Amon, kas minu kavatsused lähevad täide?" Pilgu aja pärast vastas hääl palvelast:

"Kui sa ei alusta sõda Idamaadega, kui sa ohverdad jumalatele ja austad tema teenreid, ootab sind pikk eluiga ja kuulsusrikas valitsemisaeg."

Pärast neid imesid, mis olid toimunud lagedal väljal päise päeva ajal, läks erutatud kuningapoeg tagasi oma telki.

"Miski ei suuda vastu seista preestritele," mõtles ta hirmuga. Telgis leidis ta eest Pentueri.

"Ütle mulle, minu nõuandja," pöördus ta Pentueri poole, "kas teie, preestrid, oskate inimsüdametes lugeda ja nende salajasi kavatsusi ära arvata?"

Pentuer raputas eitavalt pead.

"Ennemini," vastas ta, "näeb inimene seda, mis on peidus kalju sisemuses, kui tunneb teise inimese südant. Sellesse ei suuda tungida isegi jumalad mitte. Ainult surm avab inimese mõtted."

Ramses ohkas kergendatult, aga ta ei suutnud ärevusest täielikult vabaneda. Kui õhtu eel oli vaja sõjanõukogu kokku koguda, kutsus ta sinna Mentezufise ja Pentueri.

Ükski ei tuletanud meelde P4|roklese äkilist surma - võib-olla sellepärast, et oli tähtsamaidki asju. Olid saabunud Liibüa saadikud, kes palusid Musavasa nimel, et halastataks ta pojale Tehennale, lubades alistuda Egiptusele ja kindlustada jäädav rahu.

412

"Halvad inimesed," ütles üks saadikuist, "petsid meie rahvast, kinnitades, et Egiptus on nõrk, tema vaarao aga ainult käskija vari. Kuid eile me veendusime, kui tugev on teie käsivars, ja peame mõistlikumaks teile alistuda ja maksu maksta, selle asemel et saata meie inimesi kindlasse surma ja lasta hävitada meie varandust."

Kui sõjanõukogu oli selle kõne ära kuulanud, kästi liibüalastel telgist lahkuda ja Ramses küsis kohe püha Mntezufise arvamust. See pani kindraleid isegi imestama.

"Alles eile," ütles auväärne prohvet, "oleksin ma soovitanud sulle Musavasa palve tagasi lükata, sõjaga Liibüasse sisse tungida ja röövlite pesa hävitada. Kuid täna sain ma Memfisest niivõrd tähtsa teate, et hääletan võidetuile armuheitmise poolt."

"Kas minu ülipüha isa on haige?" küsis Ramses ärevuses.

"Ta on haige, kuid enne kui me liibüalaste loole lõppu pole teinud, ei tohi sina, käskija, sellele mõtelda."

Kui kuningapoeg selle peale pea kurvalt longu laskis, lisas Mentezufis:

"Mul on täita veel üks kohus... Eile, auväärt kuningapoeg, julgesin ma teha sulle märkuse, et nii tühise saagi pärast nagu Tehenna ei oleks ülemjuhataja tohtinud oma sõjaväe juurest lahkuda. Täna ma näen, et eksisin. Kui sina, käskija, ei oleks Tehennat kinni võtnud, poleks me saavutanud nii kiiresti rahu Musavasaga... Sinu tarkus, ülemjuhataja, osutus sõjapidamise seadustest ülemaks."

Ramses pani Mentezufise kahetsust imeks.

"Mis ta nüüd räägib?" mõtles kuningapoeg. "Nähtavasti ei tea mitte ainult Amon, et mu ülipüha isa on haige."

Ja troonipärija hinges tärkasid taas endised tunded: põlgus preestrite ja umbusk nende imede vastu, mis nad teevad.

"Tähendab mitte jumalad ei ennustanud mulle, et ma peagi vaaraoks saan, vaid Memfisest oli tulnud teade ja preestrid petsid mind palveputkas. Aga kui nad petsid mind selles asjas, kes võib siis vastutada, et ka need kõrbepildid, mis nad seinal näitasid, polnud samuti pettus?" mõtles ta.

Kuna troonipärija kgu aeg vaikis, mis pandi tema mure arvele vaarao haigestumise pärast, ja kindralid pärast Mentezufise otsustavaid sõnu ka kõnelda ei riskinud, lõppeski sellega sõjanõukogu koosolek. Üksmeelselt võeti vastu otsus nõuda liibüalastelt võimalikult suurt maksu, saata nende juurde Egiptuse garnison ja lõpetada sõda.

413

Nüüd oli juba kõigile selge, et vaarao on suremas. Egiptus aga vajas täielikku rahu, et korraldada oma käskijale väärilised matused. Väljudes telgist, kus sõjanõukogu koosolek oli toimunud, küsis Ramses Mentezufiselt:

"Vapper Patrokles on täna öösel surnud. Kas kavatsete, pühad mehed, tema laibale austust avaldada?"

"Patrokles oli barbar ja suur patune," vastas preester, "kuid ta osutas Egiptusele nii suuri teeneid, et on vaja hoolitseda tema hauataguse elu eest. Sinu loal saadame selle mehe laiba juba täna Memfi-sesse, et temast tehtaks muumia ja viidaks Teebaisse igaveseks viibimiseks kuningate hauakambrite läheduses."

Ramses oli meeleldi nõus, kuid tema kahtlused muutusid üha tugevamaks.

"Eile," mõtles ta, "tõreles Mentezufis minuga nagu laisa koolipoisiga - hea veel, et ta mind kepiga läbi ei peksnud. Täna aga kõneleb minuga nagu sõnakuulelik poeg isaga ja langeb peaaegu põlvili. Kas ei tähenda see, et minu telgile on lähenemas võim ja kättemaksu

tund?"

Sel kombel arutades sai kuningapoeg täis uhkust ja raev preestrite vastu kasvas ta südames üha suuremaks. Kohutav raev, nägematu otsekui skorpion, kes on peitnud enda liiva sisse ja haavab ettevaatamatut jalga oma mürgise nõelaga.

KAHEKÜMNE ESIMENE PEATÜKK

Öösel teatasid valvepostid, et halastust anuvate liibüalaste summ on juba orgu jõudnud.

Tõesti, kõrbe kohal oli näha nende lõkete kuma. Päikesetõusul kõlasid pasunahelid ja kogu egiptlaste sõjavägi asus täies relvastuses oru kõige laiemassse kohta. Troonipärija käsul, kes tahtis liibüa-lasi veel rohkem hirmutada, paigutati sõdurite rivide vahele kandjad ja ratsaväe hulka asetati eesliajajad ratsa oma loomade seljas. Niiviisi paistis, et egiptlasi oli otsekui liiva mere ääres, ja liibüalased värisesid nagu tuvid, kelle kohal tiirutab kull.

414

Kell üheksa hommikul sõitis kuningapoja telgi ette tema kullatud sõjavanker. Jaanalinnusulgedega ehitud hobused kippusid nii kangesti minema, et igaüht neist tuli pidada kahel tallipoisil.

Ramses astus telgist välja, istus sõjavankrisse ja võttis ise ohjad kätte, hobuseajaja kohale tema kõrval aga asus preester - nõunik Pentuer. Üks kindralitest lõi Ramsese pea kohal lahti hiiglasuure rohelise päevavarju, vankri taga ja kummalgi pool vankrit sammusid kreeka ohvitserid kullatud turvikutes. Ramsese kaaskonnast pisut tagapool sammus väheldane salk kaardiväge, salga keskel Tehenna, liibüalaste juhi Musavasa poeg.

Egiptlastest mitte kuigi kaugel, oru väljapääsu juures, seisis kurb liibüalaste parv, kes palus võitjailt halastust.

Kui Ramses oma kaaskonnaga oli jõudnud kõrgendikule, kus ta pidi vaenlaste saatkonna vastu võtma, tõstis sõjavägi tema auks nii valju kisa, et kaval Musavasa veelgi nukramaks muutus ja liibüalas-te vanematele sosistas:

"Ma ütlen teile, et nii karjuvad ainult sõdurid, kes oma juhti jumaldavad."

Üks kõige rahutumaid Liibüa vürste, kes oma röövkäikudega kuulsaks oli saanud, vastas Musavasa poole pöördudes:

"Kas sa ei arva, et teeksime mõistlikumalt, kui usaldaksime rohkem oma hobuste kiireid jalgu kui vaarao poja armulikkust? See on, nagu kuulda, metsik lõvi, kes isegi siis, kui ta käpaga paitab, naha maha võtab, meie aga oleme nagu emanisast lahutatud tallekesed."

"Talita, kuidas tahad," vastas Musavasa, "kogu kõrb on sinu ees lahti. Mind aga saatis rahvas meie patte lunastama, ja peaasi, nende käes on mu poeg Tehenna, kellele vaarao aujärjepärija oma viha välja valab, kui ma temalt andeksandmist välja paluda ei suuda."

Liibüalaste summa juurde tulid nelja kihutades kaks aasia ratsanikku ja teatasid, et käskija ootab neilt alistumise märke.

Musavasa ohkas kibedasti ja suundus künka poole, kus seisis käskija. Veel iialgi polnud ta kõndinud nii rasket teekonda. Kahetsuse märgiks ülle võetud kotiriie kaitses vaevalt ta selga, tuhaga üle-riputatud pead piinas päikese lõõsk, teravad kivikillud torkisid paljaid jalgu, südamel aga lasus kurbuse koorem, enda ja võidetud rahva oma. Tal oli käia ainult mõnisada sammu, kuid ta jäi mitu korda seisma, et hinge tõmmata, ja vaatas tagasi, kas alasti orjad, kes kandsid kingitusi kuningapoja jaoks, ei varasta kuldsõrmuseid või kalliskive.

415

Musavasa kui elukogemustest õppinud mees teadis, et inimesed kasutavad heameelega teiste häda.

"Jumalad olgu tänatud," lohutas ennast kaval barbar oma õnnetuses, "et mulle on langenud liisk alistuda kuningapojale, kes iga päev peaks endale vaarao krooni pähe saama. Egiptuse valitsejad on suuremeelsed, eriti võidu tunnil. Ja kui mul peaks korda minema valitseja südant liigutada, kindlustab ta minu mõju Liibüas ja annab mulle võimaluse koguda suuri makse. Milline õnn, et see, kes Te-henna vangistas, oli aujärjepärija ise; tema ei tee Tehennale mingit kurja, vaid külvab ta veel auavaldustega üle."

Niiviisi mõtles ta, ise ühtelugu tagasi vahtides. Ori, kuigi ta on alasti, võib varastatud kalliskivi suhu peita või ka alla neelata.

Kolmekümne sammu kaugusel troonipärija sõjavankrist heitsid Musavasa ja teda saatvad suursugused liibüalased kõhuli ja lamasid liival, kuni troonipärija adjutant käskis neil püsti tõusta. Nad astusid veel mõne sammu ja heitsid uuesti maha. Nii tegid nad kolm korda. Ja iga kord tuli Ramsesel käskida, et nad püsti tõuseksid.

Pentuer, kes seisis kuningapoja sõjavankris, sosistas vahepeal oma isandale:

"Ärgu lugegu nad su näolt julmust ega võidurõõmu. Ole parem rahulik nagu jumal Amon, kes põlgab oma vaenlasi ja ei hooli suuremat kergetest võitudest."

Viimaks seisid kahetsevad liibüalased aujärjepärija sõjavankri ees. Aujärjepärija vaatas nende peale nagu jõehobu pardipoegadele, kes ei tea, kuhu tema kohutava jõu eest peitu pugeda.

"Kas see oled sina?" lausus Ramses. "Kas sina oled Musavasa, liibüalaste tark juht?"

"See olen mina, sinu teener," vastas küsitu ja langes uuesti põrmu.

Kui talle oli käsk antud püsti tõusta, jätkas kuningapoeg: "Kuidas sa võisid julgeda nii ränka pattu teha, tõsta kätt jumalate maa vastu? Kas sinu endine arukus sind tõesti maha on jätnud?"

"Isand," vastas kaval liibüalane, "tigedus oli ajanud segi vaarao minemakihutatud sõdurite mõistuse, nad sööstsid hukatusse, kiskudes endaga kaasa minu ja mu mehed. Jumalad üksi teavad, kui kaua see sõda oleks võinud kesta, kui igavesti elava vaarao sõjaväe eesotsas poleks asunud jumal Amon ise sinu näol. Nõnda kui kõrbe tuul tormasid sa kallale, siis kui sind ei oodatud, ja sinna, kuhu sind

ei oodatud, ja nõnda kui härg tallab pilliroogu, nii purustasid sa pi-

mestatud vaenlast. Pärast seda mõistsid kõik meie hõimud, et isegi ähvardavad Liibüa polgud on ainult siis midagi väärt, kui neid juhib sinu käsi."

"Sa kõneled targasti, Musavasa," ütles aujärjepärija. "Ja veel paremini tegid sa, et tulid jumaliku vaarao sõjaväele ise vastu, ära ootamata seda, kuni ta jõuab teie juurde. Ma tahaksin siiski teada, kui siiras teie alandlikkus on."

"Lase paista oma pale meie peale, Egiptuse suur käskija!" vastas sellele Musavasa."Oleme tulnud sinu juurde kui andamikohusla-sed, et sinu nimi saaks suureks Liibüas, et sa oleksid meile päikeseks, nagu sa oled päikeseks üheksale rahvale. Käsi ainult oma alamaid, et nad oleksid õiglased sinu poolt alistatud ja sinu riigiga liidetud rahva vastu. Valitsegu sinu ülemad meid ausalt ning õiglaselt ja mitte kurja nõuga, ärgu nad teatagu sulle valet, mis äratab sinus meelepaha meie ja meie laste vastu. Käsi, armurikka vaarao asemik, et nad valitseksid sinu tahtmist mööda, saastes meie isade ja esivanemate vabadust, vara, keelt ja kombeid. Olgu sinu seadused ühetaolised kõigile sinu valitsuse all olevatele rahvastele, ärgu ametnikud soosigu ühtesid ega olgu liiga julmad teistele. Olgu nende kohtumõistmine kõigile ühesugune. Kogugu nad makse, mis on määratud surnu vajadusteks ja sinu kasuks, aga ärgu võtku salaja sinu eest teisi makse, mis ei lähe sinu varakambrisse, vaid rikastavad ainult sinu teenreid ja teenrite teenreid. Käsi valitseda meid, tegemata kahju meile ja meie lastele, sest sina oled meie jumal ja valitseja igavesest ajast igavesti. Võta eeskuju päikeselt, kes jagab kõikidele oma kiiri, mis annavad jõudu ja elu. Me palume sinult armu ja kummar-dame maani sinu ees, sa suure ja võimsa vaarao aujärjepärija."[1]

Nõnda kõneles kaval Liibüa vürst Musavasa, ja kui ta oli lõpetanud, heitis ta uuesti kõhuli maha. Aujärjepärijal aga, kui ta neid sõnu kuulas, särasid silmad ja paisusid ninasõõrmed nagu noorel täkul, kes pärast maitsvat kõhutäit jookseb aasale, kus on karjamaal noored märad.

"Tõuse üles, Musavasa," ütles kuningapoeg, "ja kuula, mis ma sulle ütlen: sinu saatus ei olene minust, vaid kõige armulikumast vaaraost, kes on meie kõikide kohal nii kõrgel nagu taevas üle maa. Seepärast soovitan sulle, et sina ja liibüalaste vanemad läheksid siit

1 Sõnad vaarao Horem-hepi (umbes 1470. a. enne Kristuse sündimist) hauakirjast. (Autori märkus.)

417

Memfisesse, langeksid põrmu selle maailma jumala ja valitseja ette ja kordaksid alandlikku kõnet, mis ma siin kuulsin. Ma ei tea, missugune kordaminek teid ootab. Aga et jumalad ei pööra iialgi oma palet ära nendelt, kes kahetsevad ja andeks paluvad, siis ma loodan, et teid võetakse hästi vastu. Kuid nüüd näidake mulle ande, mis on määratud vaaraole, et ma võiksin otsustada, kas nad kõikvõimsa valitseja südant liigutada suudavad."

Pentuer, kes seisis kuningapoja sõjavankris, nägi, et Mentezufis annab talle märku. Kui ta vankrist maha astus ja pühale mehele lähenes, ütles Mentezufis talle sosinal:

"Ma kardan, et säärane võit paneb meie noorel isandal pea ringi käima. Kas sa ei arva, et oleks mõistlikum see pidustus kuidagiviisi

lõpetada?"

"Ümberpöördult," vastas Pentuer. "Ära katkesta seda pidu. Mina aga vastutan, et aujärjepärija nägu ei jää rõõmsaks."

"Kas mõtled teha imet?"

"Kuidas ma seda suudaksin? Ma näitan talle ainult, et selles maailmas on iga suure rõõmu kaaslaseks suur mure."

"Tee, kuidas arvad," vastas Mentezufis. "Jumalad on andnud sulle tarkuse, mis on Kõrge Nõukogu liikme vääriline."

Pasunad ja trummid hakkasid kõlama, pidulik rongkäik algas.

Kõige ees, suursuguste liibüalaste valve all, astusid alasti orjad andidega. Nad kandsid kullast ja hõbedast jumalaid, lõhnaainetega täidetud kastikesi, emailiga ilustatud astjaid, kangaid, majatarbeid ja lõpuks kuldseid peekreid, mis olid rikkalikult kaunistatud rubiinide, safiiride ja smaragdidega. Ande kandvatel orjadel olid pead paljaks aetud ja suud kinni seotud, et mõni neist mõnda kalliskivi alla neelata ei saaks.

Ramses seisis sõjavankris, toetudes mõlema käega selle servale. Ra vaatas künka tipust liibüalastele ja oma sõjaväele, nagu kollase peaga kotkas vaatab kirjusid põldpüüsid. Ta oli täis uhkust ja kõik tundsid, et sellest võitjast võimsamat ei ole.

Kuid äkki kaotasid kuningapoja silmad oma läike ja ta näolt paistis vastumeelset imestust. Ta selja taga seisev Pentuer oli talle sosistanud:

"Kummarda oma kõrv mulle lähemale. Sellest ajast saadik, kui sa lahkusid Bubastise linnast, on seal juhtunud kummalisi asju: sinu naisterahvas, foiniiklanna Kaama, on kreeklase Lükoniga ära põgenenud."

418

"Lükoniga?" kordas aujärjepärija.

"Ära liiguta ennast, käskija, ära näita tuhandetele orjadele, et sa oma triumfipäeval kurb oled."

Kuningapoja jalgade eest möödus sel hetkel võidetud liibüalasi, kes kandsid korvides puuvilja ja leiba ning suurtes kannudes veini ja õli sõdurite jaoks. Selle vaatepildi juures kuuldus sõdurite ridadest rõõmsat sosistamist, kuid Ramses ei märganud midagi; ta oli haaratud Pentueri jutust.

"Jumalad maksid kätte reeturlikule foiniiklannale," sosistas prohvet.

"Kas ta on kinni võetud?" küsis Ramses.

"Kaama on kinni võetud, kuid ta tuli saata idapoolsetesse asundustesse... Ta oli jäänud pidalitõppe... "

"Oo jumalad!" sosistas Ramses. "Kas tema tõttu ei ähvarda see ka mind?"

"Ole muretu, isand. Kui sa oleksid nakatatud, siis oleks tõbi sind juba tabanud."

Kuningapoeg tundis, et kogu ta ihu läks külmaks. Kui kerge on jumalatel tõugata inimest kõige kõrgemalt mäetipult kõige sügavama õnnetuse kuristikku! "Aga see nurjatu Lükon?"

"See on suur kurjategija," vastas Pentuer, "säärane kurjategija, kelle taolisi on maailm vähe kandnud."

"Ma tunnen teda, ta sarnaneb minuga nagu mu peegelpilt," vastas Ramses.
Nüüd tuli lähemale salk liibüalasi, kes vedasid enda järel imelikke loomi. Kõige ees talutati valkjashalli karvaga üheküürulist kaamelit, üht esimest nende hulgast, kes olid kõrbes kinni püütud. Siis tulid kaks ninasarvikut, kari hobuseid ja taltsustatud lõvi puuris. Ja edasi suur hulk puure mitut karva lindudega, ahvidega ja koerakes-tega, kes olid määratud õukonna daamidele. Päris lõpus aeti suurt karja härgi ja lambaid - toidumoonaks sõduritele.
Troonipärija heitis sellele loomaaiale ainult pealiskaudse pilgu ja küsis preestrilt:
"Kas Lükon on kinni võetud?"
"Nüüd ütlen ma sulle kõige halvema asja, õnnetu käskija," sosistas Pentuer, "kuid pea meeles, et Egiptuse vaenlased ei märkaks su näol kurvastust... "
Aujärjepärija võpatas.
419
"Sinu teine naisterahvas, juuditar Saara... "
"On ka põgenenud?"
"Ei, on vanglas surnud."
"Oo jumalad! Kes julges teda sinna heita?"
"Ta ise süüdistas ennast oma poja tapmises..."
"Mis!"
Kuningapoja jalgade ees kõlasid valjud hüüded: parajasti möödusid liibüalased, kes olid lahingus vangi võetud, nukker Tehenna nende eesotsas.
Ramsese süda oli sel hetkel nii täis kannatust, et ta kutsus Tehen-na enda juurde ja ütles talle:
"Mine oma isa, Musavasa juurde. Las ta puudutab sind ja veendub, et sa oled elus."
Need sõnad võeti kõigi liibüalaste ja kogu Egiptuse sõjaväe poolt vastu võimsate hüüetega. Kuid kuningapoeg ei kuulnud neid.
"Mu poeg on surnud?" küsis ta preestrilt. "Saara süüdistas ennast lapsetapmises? Kas tõesti on hullumeelsus vallutanud tema hinge?"
"Lapse tappis kurjategija Lükon."
"Oo jumalad, saatke mulle jõudu!" oigas Ramses.
"Jää kindlaks, isand, nii nagu on kohane võidukale väejuhile."
"Kas on võimalik võita säärast muret? Oo südametud jumalad!"
"Lapse tapja oli Lükon, Saara aga süüdistas ennast, et päästa sind... Kui ta öösi mõrtsukat nägi, arvas ta, et see oled sina..."
"Ja mina kihutasin ta oma majast minema! Mina tegin temast foi-niiklanna ümmardaja... " sosistas Rasmes.
Lõpuks ilmusid egiptuse sõdurid, kes kandsid korve, mis olid täidetud langenud liibüalastelt äralõigatud kätega.
Neid nähes kattis kuningapoeg oma näo ja hakkas kibedasti nutma.
Kindralid kogunesid kohe sõjavankri ümber ja asusid oma väepealikut lohutama. Mentezufis aga tegi ettepaneku - mis pikemalt mõtlemata vastu võeti -, et edaspidi egiptuse sõdurid vaenuväljal langenud vaenlaste laipadelt kunagi enam käsi ära ei lõikaks.
Säärasel ootamatul viisil lõppes Egiptuse aujärjepärija esimene võidupidu, kuid pisarad, mis ta äralõigatud käte kohal valas, alistasid liibüalased kindlamini kui võidukas lahing. Ja keegi ei pannud imeks, et liibüa ja egiptuse sõdurid istusid rahulikult koos lõkete ümber, jagasid omavahel leiba ja jõid ühest peekrist. Vaen ja vihkamine,
420
mis võib kesta aastaid, astusid tagasi sügava rahu ja vastastikuse usalduse ees.
Ramses tegi korralduse, et Musavasa, Tehenna ja suursugused liibüalased sedamaid Memfise poole teele asuksid, ja andis neile kaasa meeskonna, mitte niivõrd nende valvamiseks, kui nende eneste ja nende poolt kaasatoodud kinkide kaitseks. Ise läks ta oma telki ja ei näidanud ennest mitu tundi. Ta ei võtnud vastu isegi Tutmo-sist, nagu inimene, kellele mure asendab kõige lähemat sõpra.

Õhtu eel ilmus tema juurde kreeka ohvitseride saatkond eesotsas Kalipposega. Kui troonipärija küsis, mis nad tahavad, vastas Kalip-pos:

"Me tulime sind paluma, isand, et meie juhi ja sinu sulase Patroklese surnukeha ei antaks egiptuse preestrite kätte, vaid põletataks ära kreeklaste kombe järgi."

Kuningapoeg imestas.

"Te arvatavasti teate, et preestrid tahavad teha Patroklese laibast püha muumia ja paigutada selle vaaraode hauakambrite keskele. Kas võiks inimene selles maailmas veel suuremat au ära teenida?"

Kreeklased vaikisid kõheldes. Lõpuks kogus Kalippos julgust ja ütles:

"Isand, luba, et avame su ees oma südame. Me teame väga hästi, et muumiaks muutmine on inimesele parem kui põletamine, sest samal ajal kui ärapõletatu hing kandub sedamaid igaviku maale, võib palsameeritu hing elada tuhat aastat sessinatses maailmas ja maitsta selle kaunidust. Kuid egiptuse preestrid, oo juht - ärgu haavaku see sinu kõrvu! -, vihkasid Patroklest. Kes võiks siis vastutada, et preestrid, kui nad tema muumiat säilitavad, ei hoia tema hinge maa peal viimati selleks, et teda piinata? Ja mida oleksime väärt meie, kui me seda kättemaksu aimates ei kaitseks selle eest meie kaasmaalase ja pealiku hinge?"

Ramsese imestus kasvas veel suuremaks.

"Tehke nii, nagu tarvilikuks peate," ütles ta.

"Aga kui meile tema surnukeha kätte ei anta?"

"Valmistage ainult tuleriit, ülejäänu võtan mina enda peale.

Kreeklased lahkusid. Ramses saatis Mentezufist kutsuma.

421

KAHEKÜMNE TEINE PEATÜKK

Preester vaatas silmanurgast aujärjepärija poole ja leidis, et see oli väga muutunud. Ramses oli kahvatu, ta silmad olid auku vajunud ja kaotanud oma läike.

Kui Mentezufis kuulis, mis kreeklased tahavad, oli ta Patroklese laiba väljaandmisega kohe nõus.

"Kreeklastel on õigus," ütles preester. "Me võiksime valmistada Patroklese varjule pärast surma piina. Kuigi on rumal oletada, et mõni egiptuse või kaldea preester oleks võimeline tegema säärast kuritegu. Võtku nad pealegi oma kaasmaalase laip, kui nad arvavad, et see nende kommete kaitse all pärast surma õnnelikum on."

Kuningapoeg saatis kohe ühe ohvitseri vastava käsuga välja, Mentezufist aga pidas veel kinni. Ilmselt tahtis ta midagi ütelda, kuid ei julgenud hästi.

Pärast pikka pausi küsis ta äkki preestrilt:

"Sina, püha prohvet, arvatavasti tead, et üks minu naisterahvastest, Saara, on surnud ja et ta poeg on tapetud?"

"See juhtus just sel ööl, kui meie Bubastisest lahkusime," vastas Mentezufis.

Kuningapoeg kargas püsti.

"Oo õiglane Amon!" karjatas ta. "See juhtus juba nii ammu ja te pole mulle sellest sõnagi lausunud! Isegi sellest mitte, et mind kahtlustati oma poja tapmises!"

"Isand," ütles preester, "lahingu eel ei ole ülemjuhatajal isa ega last, mitte kedagi: on ainult oma sõjavägi ja vaenlane. Kas me oleksime võinud nii tähtsal tunnil tülitada sind sääraste teadetega?"

"See on õigus," vastas Ramses, kui oli pisut mõtelnud. "Kui meile praegu ootamatult kallale tungitakse - ma ei tea, kas suudaksin siis õigesti juhtida kaitset. Ja üldse ma ei tea, kas suudan enam iialgi rahu saada...

See tilluke, see väike lapsuke!... Ja see naine, kes ohverdas enese minu pärast, kuigi ma olin talle nii julmalt ülekohut teinud!... Ma poleks iialgi arvanud, et on olemas sääraseid õnnetusi ja et inimsüda suudab neid üle elada!"

"Aeg parandab kõik... Aeg ja palvus," sosistas preester.

Kuningapoeg vangutas pead ja telgis jäi uuesti nii vaikseks, et oli kuulda liiva langemist liivakellas.

"Ütle mulle, püha isa," lausus viimaks troonipärija, "mis vahe on surnu põletamise ja muumiaks muutmise vahel? Kuigi ma olen selle kohta koolis üht-teist kuulnud, ei saa ma sellest küsimusest, millele kreeklased nii suurt tähtsust omistavad, hästi aru."

"Meie omistame sellele veelgi suuremat tähtsust... " vastas preester. "Sellest annavad tunnistust meie surnutelinnad, mis palistavad kogu läänepoolse kõrbe äärt, sellest kõnelevad püramiidid, Vana riigi vaaraode hauakambrid ja hiiglasuured matmispaigad, mis on raiutud kaljusse meie ajastu kuningate jaoks. Surnute matmine ja nende hauataguse elu korraldamine on inimestele väga tähtis asi. Sest samal ajal kui me oma ihulises kestas elame viiskümmend või sada aastat, elavad meie varjud kümneid tuhandeid aastaid kuni täieliku puhastumiseni. Assüüria barbarid naeravad selle üle, et me osutame surnutele suuremat tähelepanu kui elavatele. Kuid nad kahetseksid oma hoolimatust surnute vastu, kui nad teaksid surma ja haua saladusi, nagu teame meie."

Ramses võpatas.

"Sa teed mulle hirmu," ütles ta. "Kas oled unustanud, et surnute hulgas on kaks mulle kallist olevust, keda pole maetud egiptuse rituaali järgi?"

"Sugugi mitte. Just praegu tehakse neist muumiaid. Saara ja sinu poeg saavad kaasa kõik, mis neile pikal teekonnal vaja võib minna."

"Kas tõesti?" Ramsese nägu läks rõõmsamaks.

"Kinnitan sulle, et see on nii," vastas preester, "ja et tehakse kõik, mis vaja, et sina, isand, leiaksid nad eest õnnelikuna, kui sindki kord maine olemine ära on tüüdanud."

Aujärjepärija oli preestri sõnadest väga liigutatud.

"Tähendab sina, püha isa, arvad, et ma näen ükskord uuesti oma poega ja võin ütelda sellele naisele: "Saara, ma tean, et kohtlesin sind liiga karmilt!...""

"Ma olen selles sama kindel nagu selles, et näen praegu sind... "

"Räägi... kõnele!" hüüdis kuningapoeg. "Inimene ei mõtle hauast, niikaua kui ta ei ole matnud sinna osakest iseendast. Mind aga on säärane õnnetus tabanud ja just sel hetkel, mil ma arvasin, et peale vaarao ei ole minust kedagi vägevamat."

"Sa küsisid, isand," alustas Mentezufis, "mis vahe on surnu põletamise ja muumiaks muutmise vahel. Samasugune vahe nagu rõiva

423

ärahävitamise ja aidas alleshoidmise vahel. Kui rõivas on terve, võib sul teda vaja minna, seda meeletum oleks rõivast ära põletada, kui ta on sul ainuke."

"Sellest ma ei saa aru," tähendas Ramses. "Seda te ei õpeta isegi kõrgemas koolis mitte."

"Kuid vaarao aujärjepärijale võime seda ütelda. Sa tead ju," jätkas preester, "et inimolevuse koostisosad on ihu, jumalik säde ja vari ehk Ka, mis ühendab ihu jumaliku sädemega. Kui inimene sureb, eralduvad tema vari ja säde ihust. Kui inimene elaks ilma patuta, läheks tema jumalik säde koos varjuga kohe jumala juurde igavesele elule. Kuid iga inimene teeb pattu, roojastab ennast sessinatses maailmas ja seepärast peab tema vari Ka ennast puhastama, mõnikord mitme tuhande aasta jooksul. Puhastab ta ennast aga sellega, et eksleb nähtamatult meie maailmas inimeste hulgas ja teeb häid tegusid. Muide, kurjategijate vaimud teevad kuritegusid isegi hauataguses elus ja saadavad seepärast lõplikult hukatusse nii enda kui ka neisse kätketud jumaliku sädeme.

Tuleb meeles pidada, ja sulle pole see arvatavasti saladus, et vari Ka on inimesega täpselt sarnane, ainult ta oleks nagu väga hõredast udust kootud. Varjul on pea, käed ja kere, ta võib kõndida, rääkida, asju maha pillata ja üles tõsta, riietuda nagu inimene, ja ta peab, eriti esimese paarisaja aasta jooksul pärast surma, aeg-ajalt isegi millegagi keha kinnitama. Hiljem jätkub talle juba roogade piltidest. Kuid oma peamist jõudu ammutab vari ihust, mis pärast teda maa peale maha jääb. Kui me heidame keha hauda, läheb see varsti halvaks ja vari on sunnitud toitma ennast põrmust ning kõdust. Kui me ihu ära põletame, jääb varjule toiduks ainult tuhk. Kui me aga teeme kehast muumia, see tähendab, kui me palsameerime

keha tuhandeks aastaks, siis on vari Ka alati terve ning tugev ja ta puhastumise aeg möödub rahulikult ning isegi meeldivalt... " "Kui imelik!... " sosistas aujärjepärija.

"Aastatuhandete pikkuse uurimise viljana on preestrid teada saanud palju tähtsaid üksikasju hauatagusest elust. On teada saadud, et kui surnu sisikond jääb kehasse, nõuab tema vari Ka niisama palju toitu nagu inimenegi; kui aga toitu ei jätku, tungib vari kallale elavatele ja imeb nende verd. Kui aga laibal sisikond välja võtta, nagu teeme meie, tuleb vari toime peaaegu ilma toiduta: tema enda ihust, mis on palsameeritud ja täidetud tugevasti lõhnavate rohtudega, jätkub talle miljoniteks aastateks.

424

Samuti on kindlaks tehtud, et kui surnu haud on tühi, hakkab varjul igav ja ta hulgub asjata mööda maad. Kui aga hauatagusesse majja on pandud riided, majatarbed, relvad ja riistad, mida surnu armastas, kui seinad on kaetud piltidega, mis kujutavad võõruspi-dusid, jahti, jumalateenistust, sõda ja üldse sündmusi, millest kadunu osa võttis, kui sinna on paigutatud ka raidkujusid talle lähedastest inimestest, tema teenritest, hobustest, koertest ja karielajatest, ei tule vari asjatult maa peale välja, sest ta leiab selle maailma omaenda hauataguses majas.

Peale selle on kindlaks tehtud, et paljud varjud, isegi kui nad on oma patukahetsuse läbi teinud, ei suuda pääseda igavese õnne maale, sest nad ei tunne vastavaid palveid ja loitse. Me hoolitseme ka selle eest, mähkides muumiad papüürusesse, millele on kirja pandud vastavad sõnad, ja paneme hauda kaasa "Surnute raamatu"1.

Ühe sõnaga, meie matusetalitus annab varjule jõudu, kaitseb teda ebamugavuste ja maisesse maailma tagasiigatsemise eest, aitab tal astuda ühendusse jumalatega ja päästab elavad kahjust, mida varjud võiksid neile teha. Just seda me peame silmas, kui me surnute eest nii väga hoolitseme, ja seepärast ehitame me neile paleesid ja korraldame neis mugava eluaseme."

Kuningapoeg jäi millegi üle mõttesse. Viimaks ta ütles: "Ma saan aru, et osutate suuri teeneid võimetuile ja kaitsetuile varjudele, kui te neid niiviisi kõige vajalikuga varustate. Kuid... kes veenab mind selles, et varjud tõepoolest olemas on?... Et veeta kõrb on olemas," jätkas kuningapoeg, "seda ma tean, sest ma näen seda, ma olen ise vajunud ta liiva ja saanud tunda tema palavust. Seda, et on olemas maid, kus vesi muutub kõvaks nagu kivi ja aur valgeteks udusulgedeks, tean ma ka, sellest on mulle jtustanud usaldusväärsed inimesed, kes on neid maid oma silmaga näinud... Aga kust te teate midagi varjudest, keda keegi pole näinud, nende hauatagusest elust, kui ükski inimene pole surnute riigist tagasi tulnud?"

"Sa eksid, kuningapoeg," vastas preester. "Varjud ilmuvad mõnikord inimestele ja on juhtunud sedagi, et nad on avaldanud ini-

"Surnute raamat" - vana-egiptuse usulis-maagiline kogumik, mis sisaldab palju loitse, laule ja palveid, matusetalituse rituaali ja sumu saatuse kirjeldusi hauataguses maailmas. Egiptlaste usundi järgi kindlustas nende maagiliste vormelite ja loitsude tundmine surnule hädaohutu teekonna pärast surma, õigeksmõistmise Osirise kohtus ja õndsuse surnute riigis.

425

mestele oma saladusi. Võib elada Teebais kümme aastat, nägemata vihma; võib elada sada aastat vanaks, kohtamata varju. Aga see, kes elaks Teebais mitusada aastat või maa peal mitu tuhat aastat, näeks enam kui üks kord vihma ja enam kui üks kord varju."

"Aga kas siis mõni on elanud tuhat aastat?" küsis kuningapoeg.

"On elanud, elab ja saab elama püha preestrite seisus," vastas Mentezufis. "See oli preestrite seisus, kes kolmekümne tuhande aasta eest asus elama Niiluse kallastele, kes uuris taevast ja maad, kes lõi tarkuse ja koostas põldude, tammide ja kanalite, püramiidide ja templite plaanid... "

"See on õige," segas Ramses vahele. "Preestrite seisus on tark ja vägev. Aga kus on varjud? Kes on neid näinud? Kes on nendega kõnelnud?"

"Tea seda, isand," jätkas Mentezufis, "et vari on igas elavas inimeses. Ja nii nagu on inimesi, kes paistavad teiste hulgast silma hiig-lajõu või mõistuse poolest, nii on ka neid, kellele on antud haruldaseks kingiks võime juba oma eluajal endast oma varju eraldada. Meie salajased raamatud on täis usaldusväärseid lugusid sellest. Nii mõnigi prohvet on mõistnud langeda surmataolisse unne. Sel ajal lahkus ta vari kehast ja kandus silmapilkselt Tüürosesse, Niinivesse või Baabüloni, nägi, mida vaja, võttis nägematult osa nõupidamis-test, mis meid huvitasid, ja kui prohvet ärkas, siis jutustas tema vari talle kõik. Nii mõnigi tige nõid on saatnud une ajal oma vaimu teise inimese majja, keda ta vihkas, kus see pööras pahupidi majariistad ja kohutas kogu peret. On olnud juhtumeid, et inimene, keda võluri vari jälgis, torkas seda varju piigi või mõõgaga. Siis jäid tagakiusata-va majja verised jäljed maha ja nõial oli hiljem kehal täpselt samasugune haav nagu see, mis löödi ta varjule. Mõnikord on inimese vari ilmunud isegi koos inimesega, mõne sammu kaugusel temast... "

"Tean küll, mis varjud säärased on!" pomises kuningapoeg pilkavalt.

"Ma pean lisama," jätkas Mentezufis, "et varju pole mitte ainult inimestel, vaid ka loomadel, taimedel, kividel, hoonetel ja majariistadel. Ainult (imelik asi!) elutu eseme vari pole surnud, vaid ta elab: liigub, läheb ühest paigast teise, isegi mõtleb ja avaldab oma mõt-teid mitmesuguste märkide, enamasti koputamise varal.

Kui inimene sureb, elab tema vari edasi ja näitab ennast mõnikord inimestele. Meie raamatutes on tuhandeid sääraseid juhtumeid kirja pandud. Mõned vaimud nõudsid toitu, mõned käisid mööda

426

maja ringi, töötasid aias või pidasid koos oma koerte ja kasside varjudega mägedes jahti. Mõned varjud on hirmutanud inimesi, hävitanud nende vara, joonud nende verd, isegi elavaid porduelule ahvatlenud... Kuid on olnud ka häid varje: emasid, kes hoolitsesid oma laste eest, langenud sõdureid, kes hoiatasid varitseva vaenlase eest, preestreid, kes ilmutasid meile kõige tähtsamaid saladusi... Juba kaheksateistkümnenda dünastia ajal ilmus vaarao Cheopsi vari (ta teeb läbi patukahetsust selle eest, et rõhus rahvast, kes talle püramiidi ehitas) Nuubia kullakaevandustes ja juhatas seal töötavaid vange haletsedes neile uue veeallika."

"Sa jutustad huvitavaid asju, püha Mentezufis," ütles kuningapoeg. "Luba, et ka mina sulle midagi jutustan. Pi-Bastis näidati mulle kord öösi minu varju. Ta oli täpselt minu sarnane ja isegi riides oli ta täpselt nagu mina. Kuid peagi sain teada, et see polnud hoopiski mitte vari, vaid elav inimene, keegi Lükon, kes hiljem tappis mu poja... Oma kuritööd alustas ta sellega, et kiusas foiniiklannat Kaarnat. Ma määrasin tasu tema kinnipüüdmise eest. Kuid meie politsei ei püüdnud teda kinni, vaid andis talle võimaluse seesama Kaarna ära röövida ja tappa süütu laps... Nüüd ma kuulen, et Kaarna on leitud, sellest nurjatust aga ei tea ma midagi. Arvatavasti on ta terve ja rõõmus ning elab vabaduses ja kasutab kokkuröövitud aardeid. Võibolla valmistub isegi uuteks kuritegudeks."

"Seda mõrtsukat jälitab nii palju inimesi, et ükskord püütakse ta kindlasti kinni," vastas Mentezufis. "Kui ta aga varem või hiljem meie pihku satub, siis maksab Egiptus talle kätte kurvastuse eest, mis ta aujärjepärijale on valmistanud. Usu mind, isand, sa võid talle juba ette andeks anda kõik kuritööd, sest karistus saab tehtud kurjale vastav."

"Ma eelistaksin, et ta oleks mu enda käes," vastas kuningapoeg. "Niisugune "vari" elu ajal on ohtlik asi."'

Mentezufis, kes jutuajamise säärase lõpuga eriti rahul ei olnud, jättis kuningapojaga hüvasti. Pärast teda astus sisse Tutmosis, kes teatas, et kreeklased püstitavad tuleriita oma väeülema jaoks ja et mõned liibüa naised on lubanud matusetalitusel nutunaisteks olla.

' Huvitav on märkida, et "varjude" teooria, millele tõepoolest tugines egiptlaste ebatavaline hoolitsus surnute eest, on meie ajal taas ellu ärganud Euroopas. Seda käsitleb ulatuslikult Adolf d'Assier raamatus "Essai sur 1 humanité posthume et le spiritisme, par un positiviste". (Autori märkus.)

427

"Me võtame sellest osa,” ütles aujärjepärija. "Kas sa tead, et mu poeg on tapetud? See tilluke laps! Kui ma teda kätel kandsin, naeris ta ja sirutas oma käekesi minu poole. Peab imestama, kui palju alatust võib mahtuda inimese südamesse. Kui see nurjatu Lükon oleks minu elu kallale kippunud, ma oleksin temast aru saanud ja talle isegi andeks andnud... Kuid tappa last..."

"Aga kas Saara eneseohverdusest kõneldi sulle?" küsis Tutmosis.

"Jah. Mulle paistab, et tema oli kõige ustavam minu naisterahvastest... Ja mina talitasin temaga nii südametult!... Ent kuidas on võimalik see," hüüdis kuningapoeg ja põrutas rusikaga lauale, "et kurjategija Lükonit pole veel tänini kinni püütud? Foiniiklased tõotasid seda vandega... Ma lubasin autasu politseiülemale... Selle taga on kindlasti midagi... "

Tutmosis astus Ramsese juurde ja sosistas talle kõrva:

"Minu juures käis saadik Hirami juurest, kes preestrite tagakiusamist kartes varjab ennast ja valmistub Egiptusest lahkuma... Hiram olevat Pi-Basti politseiülemalt teada saanud, et... Lükon on kinni võetud... kuid see on saladus."

Kohkunult vaatas Tutmosis kuningapojale otsa.

Ramses pidi raevu sattuma, kuid sai endast kohe jagu.

"Kinni võetud?... " kordas ta. "Milleks see salapäratsemine?"

"Politseiülem oli sunnitud olnud kurjategija Kõrge Nõukogu käsul pühale Metresile üle andma."

"Nii, nii!" kordas Ramses mitu korda. "Tähendab auväärt Mefre-sile ja Kõrgele Nõukogule on vaja inimest, kes minuga sarnaneks! Minu lapsele ja Saarale tahetakse korraldada pidulikud matused. Nende laipu palsameeritakse, mõrtsukat aga peetakse ohutus paigas varjul! Nii! Püha Mentezufis on suur tark. Ta jutustas mulle täna ära kõik hauataguse elu saladused, seletas mulle matuserituaali, nii nagu oleksin mina ise vähemalt kolmanda astme preester. Aga Lü-koni kinnivõtmisest ja sellest, et Mefres on mõrtsuka varjule toime-tanud, ei lausunud ta sõnagi! Nähtavasti hoiavad pühad isad paremini aujärjepärija väikesi kui hauataguse elu suuri saladusi."

"Mulle paistab, käskija, et sa ei peaks seda imeks panema," tähendas Tutmosis. "Sa tead, preestrid aimavad, et sa neid ei salli, ja võtavad tarvitusele ettevaatusabinõusid, seda enam... "

"Seda enam...?"

"...et vaarao on väga haige... väga haige... "

428

"Ah nii? Minu isa on haige, mina aga pean samal ajal valvama liiva kõrbes, et see ära ei jookseks! On hea, et sa mulle seda meelde tuletasid! Jah, vaarao peab tõepoolest väga haige olema, kui preestrid minu suhtes nii tähelepanelikud on... kõike nad näitavad mulle, kõigest räägivad, välja arvatud see, et Mefres on Lükoni varjule toimetanud. Tutmosis," pöördus kuningapoeg oma sõbra poole, "kas sa oled ka praegu veendunud, et ma võin sõjaväe peale kindel olla?"

"Oleme valmis surma minema, ainult käsi!"

"Kas vastutad ka aristokraatia eest?"

"Niisama nagu sõjaväe eest."

"Hüva," vastas aujärjepärija. "Nüüd võime minna Patroklesele viimast au andma."

KAHEKÜMNE KOLMAS PEATÜKK

Selle aja jooksul, kui Ramses Alam-Egiptuse asevalitseja kohuseid täitis, oli ta ülipüha isa tervis aina halvenenud. Oli lähenemas hetk, millal igaviku käskija, kes südametes rõõmu äratab, Egiptuse ja kõigi teiste päikese all olevate maade valitseja, pidi asuma oma kohale auväärsete eelkäijate kõrvale katakombides, mis asusid Niiluse vasakul kaldal Teebai linna vastas.

Jumalatega võrduv valitseja, kes annab elu oma alamatele ja kellel oli õigus võtta vastavalt oma südame häälele meestelt ära nende naisi, ei olnud veel vana, kuid valitsejamured enam kui kolmekümne aasta vältel olid teda niivõrd väsitanud, et ta ise tahtis puhata, tahtis saada tagasi oma nooruse ja ilu seal loojangumaal, kus iga vaarao valitseb muretult ja igavesti nii õnnelike rahvaste üle, et ükski pole iialgi soovinud sealt tagasi tulla.

Alles poole aasta eest oli vaga vaarao täitnud kõiki riigi käskija kohustusi, kindlustades sellega kogu nähtava maailma julgeolekut ja õnne.

Varahommikul esimese kukelaulu ajal äratasid preestrid käskija hümniga tõusva päikese auks. Vaarao tõusis asemelt ja pesi ennast kuldses vannis roosiveega. Siis hõõruti ta jumalikku keha kallite

429

lõhnasalvidega ja sosistati seejuures palveid, millel oli võim kurje vaime eemale peletada.

Pärast puhastumist ja lõhnarohtudega suitsetamist läks vaarao kabelisse, murdis selle ukselt savist pitseri ja astus üksi pühasse paika, kus elevandiluust asemel lebas jumal Osirise imeväärne kuju. Sellel kujul oli kummaline omadus: igal ööl langesid tal ära käed, jalad ja pea, mis tige jumal Set tal omal ajal maha oli raiunud, kuid hommikul, pärast seda kui vaarao oli palvet teinud, kasvasid nad uuesti iseenesest külge.

Kui majesteet oli veendunud, et Osiris on jällegi terve, tõstis ta jumala asemelt üles, vannitas teda ja rõivastas kallitesse riietesse, pani ta malahhiittroonile istuma ja suitsetas tema ees suitsetamis-rohte. Sellel talitusel oli väga suur tähtsus, sest kui Osirise jumalik keha poleks mõnel hommikul kokku kasvanud, oleks see ennustanud suuri hädasid nii Egiptusele kui ka kogu maailmale.

Pärast jumal Osirise äratamist ja rõivastamist jättis vaarao kabeli ukse avatuks, et sealt hoovav õnnistus valguks üle kogu maa. Ta ise määras ära preestrid, kes pidid pühapaika päeval valvama, ära hoidma rohkem inimeste kergemeelsust, kui nende kurja tahet, sest nii mõnigi kord oli juhtunud, et üks või teine, kes ettevaatamatult pühale paigale liiga lähedale tuli, sai nähtamatu löögi, mis võttis inimeselt meelemärkuse, mõnikord isegi elu.

Jumalateenistuse toiming lõpetatud, läks vaarao preestrite koori saatel suurde söögisaali. Seal seisid laud ja tugitool tema jaoks ja veel üheksateistkümmend lauakest üheksateistkümne kuju ees, mis esindasid üheksatteistkümmend eelmist dünastiat. Kui vaarao lauda istus, tuli joostes saali noori tüdrukuid ja poisse, kes kandsid käes hõbetaldrikuid liha ja leibadega ning kanne veiniga. Preester, kelle ülesandeks oli valvata kuninga köögi üle, maitses rooga esimeselt taldrikult ja veini esimesest kannust, mille teenrid siis põlvili seistes vaaraole ulatasid; ülejäänud taldrikud ja kannud asetati esivanema-te raidkujude ette. Pärast seda kui vaarao oli kustutanud nälja, lahkus ta söögisaalist, ning toidud, mis olid määratud esivanematele, anti edasi kuninga lastele ja preestritele.

Söögisaalist suundus vaarao niisama suurde audientsisaali. Siin tervitasid teda pikali maha heites tema lähikondsed, riigi aukandjad ja lähemad perekonnaliikmed, seejärel tegid peaminister Herihor, ülemlaekur, ülemkohtunik ja pea-politseiülem talle ettekanded rii-giasjadest. Ettekanded vaheldusid vaimuiku muusika ja tantsudega,

430

mille ajal tantsijannad puistasid troonile pärgi ja lillekimpe.

Pärast audientsi siirdus vaarao kõrval asetsevasse kabinetti ja puhkas mõne minuti diivanil lamades. Siis tõi ta jumalate ees veini väljavalamise ohvrit, suitsetas neile lõhnarohte ja jutustas preestritele oma unenägusid. Unenägusid seletades koostasid targad selle põhjal kõigekõrgemaid käskkirju riigiasjade kohta, mis ootasid vaarao otsust.

Aga mõnikord, kui unenägusid ei olnud või kui nende seletus ei paistnud vaaraole õige olevat, naeratas ta lahkelt ja andis ise käsu, kuidas ühes või teises asjas talitada. Iga niisugune käsk oli seadus, mida keegi ei tohtinud muuta, välja arvatud vahest täitmise üksik-asjad.

Pärastlõunatundidel ilmus vaarao, keda kanti kandetoolis, lossi õuele oma ustava kaardiväe juurde ja tõusis seejärel terrassile, kust pöördus nelja ilmakaare poole ja andis

neile oma õnnistuse. Sel ajal heisati püloonidele lipud ja kajasid võimsad pasunahelid. Igaüks, kes kuulis neid helisid linnas või maal, olgu ta egiptlane või barbar, langes silmili maha, et ka tema saaks endale osakese üldisest õnnistusest.

Sel hetkel ei tohtinud lüüa inimest ega looma: ülestõstetud kepp langes iseenesest alla. Kui surmamõistetud kurjategija suutis tõestada, et temale oli kohtuotsus ette loetud sel hetkel, mil taeva ja maa käskija terrassile ilmus, kergendati ta karistust. Sest vaaro ees käib vägi ja võim, tema järel aga halastus.

Pärast seda kui ta oli rahvast õnnistanud, laskus kõige päikese all liikuva käskija oma aedadesse, palmi- ja sükomoorisaludesse, ja puhkas seal, võttes vastu hellitusi oma naisterahvastelt ja rõõmustades ennast oma maja laste mängude vaatamisega. Kui mõni neist tõmbas endale ta tähelepanu oma ilu või osavusega, kutsus ta lapse enda juurde ja küsis:

"Kes sa oled, väikemees?"

"Mina olen kuningapoeg Binotris, vaarao poeg," vastas poisijõmpsikas.

"Mis su ema nimi on?"

"Mu ema on emand Ameces, vaarao naisterahvas." "Mis sa oed õppinud?"

"Ma oskan juba kümneni arvutada ja kirjutada: "Elagu igavesti meie isa ja jumal, ülipüha vaarao Ramses!""

Igaviku käskija naeratas lahkelt ja puudutas julge poisikese

431

käharpead oma õrna, peaaegu läbipaistva käega. Sellest hetkest peale peeti last juba tõesti kuningapojaks, kuigi vaarao näolt ei lahkunud salapärane naeratus.

Sest see, keda jumalik käsi oli kordki puudutanud, ei pidanud enam tundma muret elus ja oli tõstetud üle teiste.

Lõunat sõi käskija teises söögisaalis, kus ta jagas oma toitu Egiptuse kõigi nomoste jumalatega, kelle kujud seisid seinte ääres. Mida jumalad ära ei söönud, see langes osaks preestritele ja kõrgematele õukondlastele.

Õhtu eel võttis vaarao enda pool vastu emand Nitokrise, aujärjepärija ema, vaatas vaimulikke tantse ja kuulas kontserti. Siis läks jällegi vanni ja astus puhastunult Osirise templisse, et imeväärset jumalat uuesti lahti rõivastada ja magama panna. See tehtud, lukustas ning pitseeris ta kabeli ukse ja läks preestrite rongkäigust saadetuna oma magamiskotta.

Kuni päikesetõusuni pöördusid preestrid kõrvaltoas vaiksete palvetega vaarao hinge poole, mis une ajal viibib jumalate hulgas. Nad pöördusid tema poole palvetega lahendada arukalt jooksvaid riigiasju, kaitsta Egiptuse piire ja kuningate hauakambreid, et ükski varas ei julgeks neisse tungida ja kuulsate käskijate igavest rahu rikkuda. Kuid päeva jooksul väsinud preestrite palved ei jõudnud igakord eesmärgile: raskused riiklikus elus muudkui kasvasid ja pühasid hauakambreid riisuti, kusjuures ei viidud ära mitte üksnes väärtasju, vaid ka vaaraode muumiaid.

See tuli sellest, et riigis oli palju võõramaalasi ja paganaid, kellelt rahvas oli õppinud hoolimatut suhtumist egiptuse jumalatesse ja pühadesse paikadesse.

Käskijate käskija und katkestati üks kord - keskööl. Sel tunnil äratasid astroloogid vaarao ja teatasid talle, missuguses veerandis on kuu, missugused planeedid on horisondi kohal nähtaval, missugune tähtkuju läbib meridiaani ja üldse, kas pole taevas näha midagi erakordset. Mõnikord juhtus, et ilmusid pilved, et tähti langes sagedamini kui tavaliselt või maa kohal lendasid tulekuulid.

Käskija kuulas astroloogide ettekandeid, ja kui oli juhtunud midagi ebatavalist, rahustas neid, et maailma ei ähvarda mingi oht. Vaarao käsul kanti kõik vaatlused tabelitesse, mis saadeti iga kuu edasi Sfinksi templi preestritele, kõige targematele meestele Egiptuses. Õpetatud mehed tegid nende ülestähenduste põhjal mitmesuguseid järeldusi, kuid kõige tähtsamatest ei kõnelnud

432

nad kellelegi, olgu siis, et oma mõttekaaslastele, kaldea preestritele Babüloonias.

Pärast keskööd võis vaarao magada juba kuni esimese kukelauluni, kui ta seda sündsaks pidas.

Säärasel vagal ja töökal kombel elas see hea jumal, see elu, rahu ja tervise andja, alles poole aasta eest, valvates öösel ja päeval taevast ja maad, nähtavat ja nägematut maailma. Aga juba sai pool aastat, kui maine ihu ja maised asjad tema igavesti elavale hingele koormaks olid muutunud. Juhtus päevi, kus ta midagi ei söönud, öid, kus ta silmatäitki ei maganud. Mõnikord tekkis ta malbesse näkku audientsidel sügava kannatuse ilme ja üha sagedamini juhtus tal minestusi.

Ärevusse sattunud kuningaemand Nitokris, auväärt minister Herihor ja preestrid olid käskijalt korduvalt küsinud, kas tal kuskilt ei valuta. Kuid käskija kehitas õlgu, vaikis ja jätkas oma vaevarikaste kohustuste täitmist.

Siis hakkasid õukonna arstid talle salaja tugevaid kosutavaid vahendeid andma. Ta veinisse ja toidusse segati esmalt hobuse ja härja, siis lõvi, ninasarviku ja elevandi tuhka. Kuid paistis, et vägevad terviserohud ei avaldanud mingit mõju; vaarao minestas nii tihti, et ministrid loobusid ettekannetega tema juures käimast.

Kord heitsid auväärt Herihor, kuningaemand ja preestrid ennast tema ette põrmu ja palusid, et ta lubaks tarkadel oma jumalikku keha läbi vaadata. Käskija nõustus. Arstid uurisid teda, koputasid läbi, kuid ei leidnud peale äärmise kurnatuse mingit muud ohtlikku hai-gusemärki.

"Mida sa ise tunned?" küsis lõpuks kõige targem arstidest. Vaarao naeratas.

"Ma tunnen," vastas ta, "et mul on aeg minna tagasi oma kiirte-säras isa juurde."

"Majesteet ei või seda teha, ilma et ta teeks kõige suuremat kahju oma rahvastele," ütles Herihor kähku.

"Ma jätan teile oma poja Ramsese, see on lõvi ja kotkas ühes isikus," lausus käskija. "Ja tõesti-tõesti, kui te tema sõna kuulate, toob ta Egiptusele säärast kuulsust, mida pole maailma algusest peale nähtud."

See tõotus oli pühale Herihorile ja teistele preestritele nagu puhang külma tuult. Nad teadsid, et aujärjepärija on lõvi ja kotkas ühes isikus ja et nad peavad tema sõna kuulama, kuid nad oleksid

433

eelistanud veel pikki aastaid seda suuremeelset käskijat, kelle süda, täis halastust, oli otsekui põhjatuul, mis toob vihma põldudele ja jahutust inimestele.

Seepärast langesid nad nagu üks mees oiates põrmu ja lamasid niikaua kõhuli, kuni vaarao andis nõusoleku ennast arstida lasta.

Siis kandsid arstid ta terveks päevaks välja aeda, lõhnavate okaspuude vilusse, käskisid toita teda hakklihaga, joota kange rammu-leeme, piima ja vana veiniga. Need suurepärased vahendid kõven-dasid vaarao jõudu mõneks päevaks. Kuid peagi ilmusid uued nõrkusehood ja nende vastu võitlemiseks sunniti käskijat jooma värsket vasikaverd, püha Apise järeltulijate verd. Kuid ka veri ei aidanud kauaks ja tuli pöörduda nõuküsimisega kurja jumala Seti templi ülempreestri poole.

Sünge preester astus keset üldist ärevust vaarao magamiskotta, vaatas haigele otsa ja määras kohutava arstimi.

"Vaaraole," ütles ta, "on vaja anda süütute laste verd. Üks kari-katäis päevas."

Preestrid ja aukandjad, kes magamiskojas viibisid, jäid tummaks, kui nad säärast nõuannet kuulsid. Siis hakkasid nad omavahel sosistama, et selleks otstarbeks sobiksid kõige paremini talupoegade lapsed, sest preestrite ja kõrgete isandate lapsed kaotavad süütuse juba varases eas.

"Mulle on ükskõik, kelle lapsed nad on," vastas julm preester, "kui vaarao jooks ainult iga päev värsket verd."

Käskija, kes suletud silmil sängis lamas, kuulis seda julma nõuannet ja õukondlaste arglikku sosistamist. Kui aga üks arstide hulgast küsis Herihorilt kõheldes, kas tuleb

sobivaid lapsi otsima hakata, virgus vaarao, vaatas juuresviibijatele oma tarkade silmadega teraselt otsa ja ütles:

"Krokodill ei neela oma lapsi, šaakal ja hüään annavad elu oma kutsikate eest, kas tõesti peaksin mina jooma egiptuse laste verd, oma laste verd? Tõesti-tõesti - ma poleks iialgi arvanud, et mõni julgeb mulle määrata säärast häbiväärset arstimit."

Kurja jumala preester langes põrmu, kinnitades oma vabanduseks, et laste verd pole Egiptuses keegi kunagi joonud, kuid et põrgu võimud pidavat selle vahendi abil haigele tervise tagasi andma. Seda arstimit tarvitatavat Assüürias ja Foiniikias.

"Sul oleks pidanud olema häbi jutustada Egiptuse käskija lossis sääraseid jälke asju," vastas vaarao. "Kas sa ei tea, et foiniiklased

ja assüürlased on pimedad barbarid? Meil aga ei usuks kõige tumedam talupoegki, et süütult valatud veri võiks kellelegi kasu tuua."

Nõnda kõneles see, kes oli võrdne surematutega. Õukondlased katsid kätega oma palged, kuhu oli tõusnud häbipuna, Seti ülempreester ise aga kadus märkamatult.

Et päästa käskija kustuvat elu, haaras Herihor kinni äärmisest abinõust ja ütles vaaraole, et ühes Teebai templis varjab ennast kal-dealane Beroes, kõige targem Baabüloni preester, kelle taolist ei ole teist.

"Sulle, ülipüha isand," ütles ta, "on Beroes võõras inimene, kellel pole õigust anda nõu nii tähtsas asjas. Kuid sellegipärast luba, kuningas, et ta sind kord vaataks. Olen veendunud, et ta leiab rohu sinu haiguse vastu ja kindlasti ei haava ta sinu pühadust jumalavallatute sõnadega."

Vaarao andis ka seekord oma ustava sulase pealekäimisele järele ja kahe päeva pärast jõudis mingisugusel salapärasel teel väljakutsutud Beroes Memfisesse.

Tark kaldealane ei hakanud vaaraod lähemalt uurima, vaid andis kohe järgmist nõu:

"Vaja on leida Egiptusest inimene, kelle palved ulatuvad kõigekõrgema troonini, ja kui säärane inimene südamest vaarao eest palvetab, saab käskija oma tervise tagasi ja elab veel palju aastaid."

Neid sõnu kuuldes vaatas vaarao teda ümbritsevale preestrite-salgale ja ütles:

"Ma näen siin nii palju pühi mehi, et kui mõni neist tahaks minu eest hoolitseda, saaksin ma terveks..." Ta naeratas vaevumärgatavalt.

"Me kõik oleme ainult inimesed," tähendas imetegija Beroes, "ja meie hinged ei suuda alati tõusta kõigevägevama trooni astmeteni. Ma annan aga majesteedile eksimatu abinõu, kuidas leida inimene, kes palub siiralt ja kelle palved ulatuvad kõigekõrgemani."

"Leia ta mulle ja las ta on mu sõbraks minu elu viimsel tunnil." Kui kaldealane oli saanud käskijalt nõusoleku, nõudis ta, et talle antaks tuba, kus keegi ei ela ja millel oleks ainult üks uks. Ja samal Päeval, tund aega enne päikese loojumist, käskis ta vaarao sinna tuppa kanda.

Määratud tunnil rõivastasid neli kõrgemat preestrit vaarao uutesse linastesse riietesse, lugesid tema kohal imettegeva palve, mis ajab minema kurjad vaimud, panid oma isanda istuma lihtsasse

seedripuust kandetooli ja viisid ta tühja tuppa, kus seisis ainult väike lauake. Beroes oli juba seal ja palvetas, nägu ida poole pööratud.

Kui preestrid olid lahkunud, sulges kaldealane raske ukse, heitis õlgadele purpurse särbi, lauale vaarao ette aga paigutas musta hiilgava kuuli. Vasakusse kätte võttis ta terava baabüloni terasest pistoda, paremasse kepi, mis oli kaetud salapäraste märkidega. Selle ke-piga tegi ta õhus ringi enda ja vaarao ümber. Siis, pöördudes kordamööda iga nelja ilmakaare poole, sosistas ta:

"Amorul, Taneha, Latisten, Rabur, Adonai... Halasta minu peale ja puhasta mind, helde ning armuline taevane isa!... Saada alla õnnistust oma vääritule sulasele ja kaitse vastaliste ja mässajate vaimude eest, et ma rahuga võiksin uurida sinu pühasid tegusid!"

Ta peatus ja pöördus vaarao poole:

"Mer-amen-Ramses, Amoni ülempreester, kas sa näed selles mustas kuulis üht sädet?"
"Ma näen valget sädet, mis otsekui mesilasena lille kohal keer-leks."
"Mer-amen-Ramses, vaata sellele sädemele ja ära lase seda silmist, ära vaata paremale ega vasakule, ükskõik mis seal kõrval ka nähtavale ei ilmuks."
Ta sosistas edasi:
"Baralanensis, Baldachiensis, allmaailma valitsejate, võimsate vürstide Genio ja Lachiadae nimel kutsun ma teid ja hüüan mulle antud ülema võimuga ja loitsin ja käsin teid!"
Nende sõnade juures vaarao võpatas vastikuse pärast.
"Mer-amen-Ramses, mida sa näed?" küsis kaldealane.
"Kuuli tagant vahib mingi hirmus pea... Ta punased juuksed on püsti... Ta nägu on rohekas... Ta pilk on maha löödud, nii et on näha ainult silmavalgeid... Suu on pärani, nagu tahaks ta kisendada... "
"See on Mure," ütles Beroes ja juhtis pistoda tera ülalt alla kuuli poole.
Äkki tõmbus vaarao üleni kössi.
"Aitab!" hüüdis ta. "Miks sa mind piinad? Väsinud ihu tahab puhata, hing tahab lennata ära igavese valguse maale. Teie aga ei lase mul surra, vaid mõtlete välja aina uusi piinu... Oo, ma ei taha!"
"Mida sa näed?"
"Laest nagu laskuksid alla kaks ämbliku jalga, jämedad nagu palmitüved, karvased, kidad otsas... Ma tunnen, et mu pea kohal ri-
436
pub kohutav ämblik ja mässib mind võrku, mis on tehtud nagu lae-vaköitest... "
Beroes pööras pistoda otsa ülespoole.
"Mer-amen-Ramses!" lausus ta uuesti. "Vaata kogu aeg sädemele ja ära piilu ringi... Ennäe, siin on täht, mille ma tõstan üles teie juuresolekul... " sosistas ta. "Mina, kes ma olen relvastatud jumala abiga, mina, kartmatu selgeltnägija, kutsun teid loitsudega... Aie, Sa-raie, Aie, Saraie... Kõigevägevama, igavesti elavajumala nimel."
Vaarao näole ilmus rahulik naeratus.
"Mulle paistab," sõnas ta, "et ma näen Egiptust... Kogu Egiptust. Jah, see on Niilus... kõrb... siin on Memfis ja seal on Teebai..."
Ja tõepoolest - ta nägi Egiptust, kogu Egiptust, mis pomud aga mõõtmetelt suurem kui allee tema lossi aias. Sel imelisel pildil oli muide säärane omadus, et kui vaarao oma pilgu terasemalt mõnda punkti kinnitas, paisus see punkt alaks, millel oli peaaegu loomulik vastava paiga suurus.
Päike oli juba loojumas, ta kuldas maad purpurse valgusega. Päevalinnud otsisid kohta istumiseks ja magamiseks, öölinnud ärkasid oma varjupaikades. Kõrbes haigutasid hüäänid ja šaakalid, tukkuv lõvi aga sirutas oma võimsat keret ja valmistus saagijahiks.
Kalamees Niilusel tõmbas rutuga võrke välja, suured kaubalaevad olid randumas. Väsinud põllumees võttis koogu otsast pange, millega ta päev otsa vett oli ammutanud, teine liikus pikkamisi adraga koju, oma onni poole. Linnades süttisid tuled, templites olid preestrid kogunemas õhtusele jumalateenistusele. Teedel oli tolm maha vajumas ja kääksuvad vankrirattad olid jäänud vait. Pülooni-de tipust kostis venivaid viise, mis kutsusid rahvast palvele.
Hetk hiljem märkas vaarao imestusega, nagu oleks maa kohal lennelnud parv hõbedasi linde. Nad tulid templitest, paleedest, töökodadest, tänavailt, Niiluse laevadelt, väikestest onnidest külades ja isegi kaevandustest. Algul tõusis igaüks neist noolena üles õhku, kuid siis kohtas ta teist samasugust hõbesulist lindu, mis talle teele risti ette lendas, põrkas talle kõigest jõust vastu ja mõlemad langesid surnult maha.
Need on inimeste vastukäivad palved, mis takistasid üksteist jumala trooni ette tõusmast. Vaarao kuulatas.
Esialgu kandus temani ainult tiibade sahinat, kuid peagi hakkas ta eraldama sõnu.

437

Ta kuulis haiget, kes palus, et talle tervis tagasi antaks, ja samal ajal arsti, kes palus, et tema patsient võimalikult kaua haige oleks; peremees palus Amonit, et see kaitseks tema aita ja talli, varas aga tõstis käsi taeva poole, et jumalad ei takistaks teda võõrast lehma ära viimast või kotte võõra viljaga täitmast.

Nende palved põrkasid üksteisega kokku nagu lingult heidetud

kivid.

Rändur kõrbes langes silmili liivale, paludes põhjatuult, mis tooks talle tilgakesegi vett; meresõitja peksis laupa vastu laevalage, et tuuled puhuksid veel nädal aega idast. Põllumees palus, et sood pärast üleujutust kiiremini kuivaksid, vaene kalur, et sood iialgi ei kuivaks.

Ka nende palved purunesid üksteise vastu ja ei ulatunud Amoni jumalike kõrvadeni.

Eriti tugev kära valitses kivimurdude kohal, kus ahelatesse needitud sunnitöölised veega niisutatud puust kiilude abil hiiglakalju-sid lõhestasid. Salk päevase vahetuse töölisi palus seal, et öö tuleks ja et nad võiksid magama heita, öise vahetuse töölised aga, keda üle-vaatajad äratasid, peksid endale vastu rinda ja palusid, et päike üldse ei loojuks. Kaupmehed, kes tahutud kive üles ostsid, palusid omakorda, et kivimurdudes oleks võimalikult palju sunnitöölisi, samal ajal kui toidumoona muretsejad lamasid kõhuli ja õhkasid jumala poole, et tõved hävitaksid töölisi, sest see tõotas aidameestele suurt kasu.

Ka kaevandusest ei jõudnud inimeste palved taevani.

Läänepiiril nägi vaarao kaht sõjaväge, kes valmistusid lahinguks. Mõlemal pool olid mehed liival pikali ja palusid Amonit, et ta vaenlase hävitaks. Liibüalased soovisid häbi ja surma egiptlastele, egiptlased saatsid needusi liibüalastele.

Nii ühe kui ka teise leeri palved põrkasid maa kohal kokku nagu kaks kulliparve ja langesid alla kõrbesse. Amon ei märganudki neid.

Ja kuhu iganes vaarao oma pilku ka ei pööranud, kõikjal oli seesama lugu. Talupojad palusid puhkust ja maksude vähendamist, kirjutajad palusid, et maksud kasvaksid ja et tööl iial vahet ei oleks. Preestrid palusid Amonit, et ta pikendaks Ramses XII elu ja hävitaks foiniiklased, kes olid neile rahandustehingutes kurjadeks võistlejateks; nomarhid hüüdsid jumalat appi, et ta kaitseks foiniiklasi ja õnnistaks kiiremini valitsejaks Ramses XIII, kes preestrite omavolile

438

piiri paneks. Lõvid, šaakalid ja hüäänid janunesid värsket verd; põdrad, hirved ja jänesed tulid hirmuga oma varjupaikadest, mõteldes sellele, kuidas oma viletsat elu kas või üheks päevakski veel säilitada. Kuid kogemused kõnelesid neile, et ka sel ööl peab nii mõnigi nende hulgast hukkuma, et röövloomad otsa ei saaks.

Kogu maailmas valitses vaen. Igaüks soovis seda, mis teist hirmuga täitis. Igaüks palus head endale, mõtlemata sellele, et see võis :gimesele kahju tuua.

Seepärast ei saavutanudki nende palved eesmärki, kuigi nad tõusid taeva poole nagu hõbedased linnud. Ja jumalikul Amonil, kelleni ei ulatunud maa pealt ükski palve, olid käed rüppe vajunud ning ta süvenes üha enam oma jumalikkuse vaatlemisse. Maailmas aga valitsesid endiselt pime omavoli ning juhus.

Ja äkki kuulis vaarao naisehäält:

"Tule koju, võrukael, aeg on palvet lugeda."

"Kohe! Kohe!" vastas lapsehääleke.

Käskija vaatas sinnapoole, kust hääled tulid, ja nägi kehva kirjutaja savionni karjaõuel. Onni peremees lõpetas loojuva päikese valgel oma päevaseid üleskirjutusi, ta naine purustas kiviga nisuteri, et karaskit küpsetada, maja ees aga jooksis ja kargles kuueaastane poisike nagu kitsetall, ei tea mille üle naerdes.

Nähtavasti oli ta joobunud õhtueelsest lillelõhnadest küllastatud õhust.

"Pojake, kuule võrukael! Tule ruttu, loeme palvet," kordas naine.

"Kohe! Kohe!" vastas poisijõmpsikas ja jooksis ning vallatles edasi.

Nähes, et päike hakkab juba kõrbeliiva taha kaduma, pani ema oma kivi käest, läks õue ja püüdis võrukaela nagu mõne varsa kinni. Poiss pani vastu, kuid alistus lõpuks vägivallale. Ema tiris ta onni, pani põrandale istuma ja hoidis kinni, et ta uuesti plehku ei pistaks.

"Ära rabele," ütles ta. "Hoia jalad paigal ja istu sirgelt, käekesed pane kokku ja tõsta üles. Küll on paha laps!"

Poisipõnn teadis, et palvelugemisest tal pääsu pole, ja et kiiremini jälle õue pääseda, tõstis ta silmad ja käed vagalt taeva poole ning pistis oma peenikese piiksuva häälega kiiresti pudrutama:

"Tänan sind, hea jumal Amon, et sa oled täna hoidnud isa hädade eest ja andnud emale nisu karaski jaoks... Mis eest veel? Selle eest,

439

et oled loonud taeva ja maa ja andnud Niiluse, mis annab meile leiba. Mis eest veel? Tean küll! Tänan sind selle eest, et õues on nii hea, et lilled kasvavad, et linnud laulavad ja et palm kannab magusaid datleid... Selle hea eest, mis sa meile oled kinkinud, armastagu sind kõik nii nagu mina ja kiitku sind paremini kui mina, sest ma olen alles väike ja pole tarkust õppinud. Noh, see ongi kõik... "

"Paha laps!" torises kirjutaja kummargil oma sissekannete kohal. "Paha laps! Nii lohakalt kiidad sa jumal Amonit!"

Kuid vaarao nägi võlukuulis midagi sootu teist. Vallatu poisikese palve tõusis lõokesena taeva poole, tõusis värelevatel tiibadel üha kõrgemale, kuni troonini, kus igavene Amon, käed rüpes, oli süvenenud oma kõikvõimsuse vaatlemisse.

Palve tõusis veelgi kõrgemale, jumala kõrvadeni, ja laulis talle peenikesel õrnal lapsehäälel:

"Selle hea eest, mis sa meile oled kinkinud, armastagu sind kõik nii nagu mina."

Nende sõnade juures avas enesevaatlusse süvenenud jumal silmad ja neist langes alla maa peale õnnekiir. Taevastest kodadest kuni maani tekkis ääretu vaikus. Lõppesid kõik piinad, igasugune hirm, igasugune ülekohus. Vilistav nool jäi õhku rippuma, lõvi tardus hüppel hirve järele, tõstetud kepp ei langenud alla orja turjale. Haige unustas oma kannatused, kõrbesse eksinu nälja, vang ahelad. Torm vaikis ja merelaine, mis oli valmis laeva neelama, peatus. Ja kogu maailmas valitses säärane rahu, et päike, mis oli juba silmapiiri taha kadunud, tõstis selle tagant uuesti oma särava näo.

Vaarao virgus ja nägi enda ees väikest lauda, millel seisis must kuul. Kaldealane Beroes seisis ta kõrval.

Mer-amen-Ramses!" küsis preester. "Kas sa leidsid inimese, kelle palve ulatub kõigevägevama troonini?"

"Jah," vastas vaarao.

"Kes ta oli? Vürst, sõdur või prohvet? Või mõni üksiklasest

munk?"

"See oli lihtne kuueaastane poisike, kes Amonilt midagi ei palunud, vaid üksnes tänas kõige eest."

"Kas sa tead, kus ta elab?" küsis kaldealane.

"Tean küll. Aga ma ei taha omastada tema palve jõudu. Maailm, Beroes, on määratu tuulekeeris, kus inimesed keerlevad nagu liivaterad, ja see, mis neid pillutab, on õnnetus. Laps aga annab oma palvega inimestele seda, mida min4a40pole võimeline andma: lühikese

440

hetke rahu ning unustust... Mõistad sa, kaldealane?... Rahu ning unustust."

Beroes vaikis.

KAHEKÜMNE NELJAS PEATÜKK

Hatori-kuu 21. päeva päikesetõusu ajal saabus Memfisest Soodajärvede kaldal asuvasse väeleeri käsk, mille kohaselt kolm polku pidid liikuma Liibüasse ja jääma linnadesse garnisoniks. Ülejäänud Egiptuse väel koos aujärjepärijaga seisis ees kodutee.

Sõjavägi võttis selle korralduse rõõmuhõisetega vastu. Kõrbeelu hakkas neid juba tüütama. Hoolimata juurdeveost Egiptusest ja alistatud Liibüast, oli moonast puudus, rutuga kaevatud kaevudes lõppes vesi, päikeselõõsk kõrvetas keha, punakaspruun liiv aga tegi häda kopsudele ja silmadele. Sõdureid haigestus düsenteeriasse ja pa-haloomulisse silmapõletikku.

Ramses andis käsu laager kokku panna. Kolm polku, mis koosnesid põlistest egiptlastest, saatis ta Liibüasse, kinnitades sõduritele, et nad päriselanikke leebelt kohtleksid ja iialgi üksikult ringi ei lon-giks. Suurema osa sõjaväest saatis ta Memfisesse, jättes kindlusesse ja klaasivabrikuisse ainult väikesed garnisonid.

Kell üheksa hommikul olid mõlemad sõjaväed palavusest hoolimata juba teel, üks põhja, teine lõunasse.

Siis astus püha Mentezufis troonipärija juurde ja ütles: "Oleks hea, kui sa võimalikult kiiresti Memfisesse jõuaksid. Poolel teel antakse sulle puhanud hobused..."

"Tähendab mu isa on siis nii raskesti haige?" küsis Ramses. Preester langetas pea.

Kuningapoeg andis juhtimise Mentezufisele üle, paludes teda, et ta väeülematega nõu pidamata üheski asjas ei muudaks juba antud korraldusi. Ise aga võttis kaasa Pentueri, Tutmosise ja kakskümmend parimat aasia ratsameest ning kihutas Memfise poole.

Viie tunniga oli pool maad sõidetud ja seal, nagu Mentezufis oli ütelnud, ootasid neid puhanud hobused. Saatemeeskond vahetati

441

välja ja pärast lühikest puhkust kihutas Ramses oma kahe kaaslasega uue meeskonna kaitsel edasi.

"Oo häda!" oigas elegantne Tutmosis. "Sellest on veel vähe, et ma juba viis päeva pole käinud vannis ja olen unustanud, mis asi on roosiõli, nüüd ole lahke ja tee veel kaks kiirrännakut ühe päevaga! Olen kindel, et kui pärale jõuame, et taha ükski tantsijanna mu peale vaadatagi."

"Mispoolest siis sina meist parem oled?" küsis kuningapoeg.

"Mina olen teist nõrgem," ohkas Tutmosis. "Sina oled harjunud ratsa sõitma nagu mõni hüksoslane; Pentuer, tema võib ratsutada isegi tuliseks aetud mõõgal. Mina olen aga õrnem... "

Päikeseloojangu ajal jõudsid teelised kõrgele künkale, kust avanes ülev pilt: nende ees laius Egiptuse roheline org, selle taustal aga paistsid püramiidide kolmnurgad otsekui veripunaselt leegitsevad tuleriidad. Püramiididest pisut paremal, samuti otsekui tules, särasid Memfise püloonide tipud, mis olid sinakasse suitsuvinesse mähitud.

"Rutem! Rutem!" kiirustas Ramses.

Hetk hiljem piiras neid jälle roostepruun kõrb ja jällegi paistis püramiidide rea sätendus, kuni see kõik kahvatusse hämarikku sulas.

Öö saabumisel jõudsid teelised avarale surnutemaale, mis ulatus jõe vasakut kallast mööda piki künkaid mitmekümne kilomeetri kaugusele.

Sinna oli Vana riigi ajal maetud igaveseks ajaks egiptlasi: kuningaid suurtesse püramiididesse, vürste ja suurnikke hauakambritesse, lihtinimesi savionnidesse. Seal puhkas miljoneid muumiaid, mitte ainult inimeste, vaid ka loomade - koerte, kasside ja lindude omi, ühe sõnaga kõigi olevuste omi, kes elu ajal inimesele kallid olid olnud.

Ramses Suure ajal viidi kuningate ja suurnike matusepaik Teebaisse üle, püramiidide naabrusse hakati matma ainult lähema ümbruse talupoegi ja töölisi.

Keset neid hauakambreid sattusid kuningapoeg ja tema saatjaskond väikesele inimeste salgale, kes libisesid otsekui varjud.

"Kes te olete?" küsis saatemeeskonna ülem.

"Me oleme vaesed vaarao sulased, me tuleme oma surnute juurest, kellele viisime pisut roose, õlut ja karaskit."
"Te käisite viimati võõrastes hauakambrites?"
442
"Oo jumalad! Kas me võiksime hakkama saada säärase pühaduseteotusega? Ainult kõlvatud teebailased, kuivagu neil käed ära, rikuvad surnute rahu, et nende varandust kõrtsides maha juua."
"Aga mida tähendavad need lõkked seal põhja pool?" küsis kuningapoeg.
"Sina, isand, tuled nähtavasti kaugelt," sai ta vastuseks, "kui sa ei tea, et homme jõuab tagasi meie aujärjepärija koos oma võiduka sõjaväega... Ta on suur sõjamees! Üheainsa lahinguga sundis ta põlatud liibüalased alistuma. Memfise elanikud on tulnud teda pidulikult vastu võtma... Kolmkümmend tuhat inimest!... Küll siin tuleb hõiskamist!... "
"Saan aru," sosistas kuningapoeg Pentuerile. "Püha Mentezufis saatis mu varem tulema, et pidulikust vastuvõtust ilma jätta. Hüva! Olgu esialgu nii."
Hobused olid väsinud, oleks pidanud pisut hinge tõmbama. Ramses saatis mõne ratsamehe ette, et nad jõest üleminekuks paadid valmis vaataksid, ise aga jäi ülejäänud meeskonnaga palmisa-lusse püramiidide rühma keskel peatuma.
See püramiidide rühm moodustab lõputute matmispaikade piirkonna põhjapoolse ääre. Umbes ruutkilomeetri suurusele alale, mis tollal oli kõrbetaimestikuga kaetud, on paigutatud palju hauakambreid ja väiksemaid matmispaiku, mille kohal kõrguvad kolm kõige suuremat hauaehitust: Cheopsi, Khefreni ja Mykerini1 püramiid, samuti Sfinks.
Nende kolossaalsete ehituste vahet on ainult mõnisada sammu. Kolm püramiidi asuvad ühel joonel kirdest edelasse, sellest joonest ida pool, Niilusele lähemal, on Sfinks, mille jalgade ees asub Horose maa-alune tempel.
Püramiidid kui inimkäte looming hämmastavad oma suurusega. Eriti Cheopsi püramiid. See on teravatipuline, kolmekümne viie korrusega kiviküngas (sada kolmkümmend seitse meetrit kõrge). Ta aluseks on ruut, mille iga külg on umbes kolmsada viiskümmend sammu (kakssada kakskümmend seitse meetrit) pikk. Püramiid võtab enda alla ligi kümme morgi maad, tema neli kolmnurkset tahku kataksid umbes seitseteist morgi. Püramiidi ehitamiseks on kulunud nii tohutu hulk kive, et sellest oleks võinud ehitada kaks tuhat

1 Cheopsi, Khefreni ja Mykerini püramiid - IV dünastia vaaraode (a 2900-2800 e.m.a.) matmispaigad.
443
viissada kilomeetrit poole meetri paksust ja enam kui inimese kõrgust müüri.
Kui aujärjepärija kaaskond ja ihukaitse kidurate puude all aset oli võtnud, läks osa sõdureid vett otsima, teised tõid välja kuivikud. Tutmosis heitis pikali ja jäi magama. Ramses ja Pentuer jalutasid ning vestlesid.
Öö oli kaunis valge, nii et ühel pool võis näha püramiidide hiig-lasiluette, teisel pool Sfinksi kuju, mis püramiididega võrreldes paistis väikesena.
"Ma olen siin juba neljandat korda," ütles troonipärija, "ning alati täidavad mu südant imetlus ja lein. Kui ma alles kõrgema kooli õpilane olin, mõtlesin ma, et troonile astudes püstitan ma midagi suuremat kui Cheopsi püramiid. Aga praegu tahaksin oma hooplemise üle naerda, kui mõtlen, et suur vaarao maksis hauakambri ehitamisel ainult juurvilja eest oma töölistele tuhat kuussada talenti'. Kust võtaksin mina nii palju raha ja inimesi?"
"Ära ole kade Cheopsile, isand!" vastas preester. "Teised vaaraod on jätnud endast järele paremaid töid: paisjärvi, kanaleid, teid, templeid ja koole."
"Kas siis neid saab võrrelda püramiididega?"
"Muidugi mõista mitte," vastas preester talle ägedalt, "minu silmis ja kogu rahva silmis on iga püramiid suur kuritegu ja kõige suurem kuritegu on Cheopsi püramiid."
"Sa liialdad!" peatas teda kuningapoeg.

"Mitte sugugi! Oma hiiglahauakambrit ehitas vaarao kolmkümmend aastat. Sada tuhat inimest töötas selle aja jooksul kolm kuud aastas. Ja mis kasu oli kõigest sellest tööst? Keda see töö toitis, keda see rõivastas või terveks tegi? Vastupidi, iga aasta hukkus sellel tööl kümme kuni kakskümmend tuhat inimest. Teiste sõnadega, Cheopsi hauakamber on neelanud pool miljonit inimelu. Ja kui palju verd, pisaraid ning kannatusi - kes suudaks seda kokku arvata?

Seepärast ära imesta, isand, et egiptuse talupoeg vaatab hirmuga lääne poole, kus silmapiiri kohal veretavad või mustendavad püramiidide kolmnurksed kontuurid. Need on ju tema enda kannatuste ja mõttetu töö tunnismärgid. Ja kui mõtelda, et nii kestab see alati, kuni need inimliku uhkuse tunnistajad pole põrmuks pudenenud! Aga kunas see tuleb? Juba kolm tuhat aastat hirmutavad nad meid,

1 Umbes kümme miljonit inglise naela. (Autori märkus.)

nende müürid aga on ikka veel siledad ja hiiglasuured pealkirjad nendel on loetavad."

"Tollel ööl kõrbes kõnelesid sa midagi muud," tähendas troonipärija.

"Siis ma ei näinud neid enda ees. Kui nad aga on mu silmade ees nagu praegu, siis piiravad mind surnuks piinatud talupoegade suure häälega nutvad vaimud ja sosistavad mulle: "Vaadake, mis meiega on tehtud! Ometi tundsid ka meie kondid valu ja ka meie südamed janunesid puhkust.""

Preestri säärane meeleolupurse puudutas Ramsest ebameeldivalt.

"Minu ülipüha isa," ütles ta lühikese vaikimise järel, "seletas mulle seda teisiti. Kui me viie aasta eest temaga siin olime, jutustas jumalik valitseja mulle järgmise loo:

"Vaarao Thutmosis Esimese[1] ajal olid Etioopia saadikud tulnud läbirääkimisi pidama andami suuruse üle. See oli jultunud rahvas. Nad ütlesid, et üks kaotatud sõda ei tähendavat veel midagi, järgmisel korral võivat saatus neile armulikum olla. Nad kauplesid mitu kuud andamisumma pärast. Asjata püüdis tark kuningas neile rahulikul teel mõistust pähe panna, näidates neile meie teid ja kanaleid. Nad vastasid, nende maal olevat vett küllalt ja see ei maksvat midagi. Asjata näidati neile templite varakambreid, nad kinnitasid, et neil olevat maa sees palju rohkem kulda ja kalliskive kui kogu Egiptuses. Asjata korraldas kuningas nende juuresolekul sõjaväe ülevaatusi; nad väitsid, etiooplasi olevat võrratult rohkem kui vaarao sõdureid. Siis tõi vaarao nad siia, kus me praegu seisame, ja näitas püramiide. Etioopia saadikud tegid ringi nende ümber, lugesid raidkirju ja sõlmisid järgmisel päeval niisuguse lepingu, nagu neilt nõuti."

"Kuna ma ei saanud selle loo mõttest aru," jätkas Ramses, "siis seletas mu püha isa selle mulle ära."

""Mu poeg," ütles ta, "need püramiidid on Egiptuse vägevuse igavesteks tunnismärkideks. Kui mõni inimene tahaks püstitada endale püramiidi, kannaks ta väikese hunniku kive kokku, jätaks aga mõne tunni pärast oma töö pooleli ja küsiks: "Milleks mulle see?" Kümme, sada või tuhat inimest ajaksid natuke rohkem kive kokku,

1 Thutmosis I - üks XVIII dünastia vaaraosid, kes valitses XVI sajandil (a. 1538-1525) e.m.a.

puistaksid nad läbisegi hunnikusse, aga jätaksid samuti töö mõne päeva pärast pooleli. Milleks neile see? Aga kui Egiptuse vaarao, kui Egiptuse riik võtab nõuks kivikuhja püstitada, käsutab ta kokku sajad tuhanded mehed ja ehitab kümneid aastaid, kuni töö on lõpule viidud. Sest asi ei seisa selles, kas püramiidid on vajalikud või mitte, vaid selles, et vaarao käsk, kui ta ükskord antud on, täide viidaks."

Jah, Pentuer, püramiid - see pole Cheopsi haud, vaid Cheopsi tahe. Tahe, mis leiab nii palju täideviijaid, nagu pole ühelgi kuningal maailmas, mida teostatakse nii kavakindlalt ja visalt, nagu on mõeldav ainult jumalate juures. Juba koolis õpetati mulle, et inimese tahe on

suur jõud, kõige suurem jõud päikese all. Ent ometi suudab inimese tahe tõsta üles vaevalt üheainsa kivi. Kui suur tahe peab siis küll olema vaaraol, kes on püstitanud kivimäe ainult selle tõttu, et see talle meeldis, et ta tahtis, kas tal mingit eesmärki oli või mitte."

"Aga kas sina ise, isand, tahaksid ka oma võimu säärasel viisil näidata?" küsis Pentuer ootamatult.

"Ei!" vastas kuningapoeg kõhklematult. "Et vaaraod on kord juba oma jõudu ilmutanud, võivad nad nüüd armulikud olla. Ehk olgu siis, et mõni peaks katsuma nende käskudele vastu hakata."

"See noormees on kõigest kahekümne kolme aastane!" mõtles preester murelikult.

Nad pöördusid jõe poole ja kõndisid mõne sammu vaikides.

"Heida pikali, isand," ütles prester. "Jää magama. Me tegime pika rännaku."

"Kas ma suudaksin magama jääda!" vastas aujärjepärija. "Esiteks piiravad mind need sajad tuhanded talupojad, kes sinu jutu järgi hukkusid püramiidide ehitamisel (justkui oleksid nad ilma nende püramiidideta igavesti elanud!). Siis mõtlen ma oma ülipühast isast, kes võib-olla just praegusel hetkel on kustumas... Talupojad kannatavad! Talupojad valavad oma verd!... Kes tõestab mulle, et minu jumalik isa oma kallihinnalisel asemel ei kannata rohkem kui su talupojad, kes tassivad päikesest tuliseks aetud kive?...

Talupojad! Muud polegi kui need talupojad! Sinu meelest, püha isa, paistavad kaastundmust väärivat ainult need, keda söövad täid. Terve rida vaaraosid on hauda läinud, mõned neist on surnud piinades, mõned tapetud, aga neid sa ei tuleta meeldegi. Sa mõtled ainult talupoegadest, kelle teene on vaid selles, et nad sünnitasid uusi talupoegi, ammutasid Niiluse pori ja toppisid oma lehmadele odrakäkke kõrisse...

446

Aga minu isa? Aga mina? Kas mu poeg ja mu naisterahvas pole tapetud? Kas Tüüfon kõrbes minu peale halastas? Kas mu kondid ei valuta pikast teekonnast? Kas liibüa linguheitjate kivid ei vilistanud mu pea kohal? Kas minul on ehk leping haiguse ja surmaga, et nad oleksid mulle armulikumad kui su talupoegadele?

Vaata sinna... Aasialased magavad ja nende rind hingab rahuhV kult, mina aga, nende käskija, valutan südant eilse pärast ja ootan hirmuga homset päeva. Küsi saja-aastaselt talupojalt, kas ta on kogu elu jooksul kannatanud nii palju muret nagu mina selle mõne kuu-ga, mil ma olen olnud asevalitseja ja ülemjuhataja?"

Pimedusest kerkis nende ette kummaline vari. See oli viiekümne sammu pikkune ja kolmekorruselise hoone kõrgune ehitus, mille ühel küljel oli midagi kummalise kujuga viiekorruselise torni taolist.

"Siin on nüüd Sfinks," hüüdis oma eelmistest sõnadest erutatud kuningapoeg, "see preestrite sünnitus! Iga kord, kui ma teda näen, olgu päeval või öösel, piinab mind küsimus: mis see on ja milleks ta on?

Mis on püramiidid, sellest ma saan aru. Püramiidi ehitamisega tahtis vägev vaarao näidata oma võimu või, mis on ehk mõistlikum seletus, kindlustada endale igavest elu hauataguses maailmas, mida ei eksitaks ükski vaenlane ega varas. Kuid Sfinks? Muidugi, eks see kujuta püha preestriseisust, kellel on suur tark pea ja lõviküüned... Jälk ebajumal, täis kahemõttelisust, kes näikse otsekui uhkustavat, et tema kõrval oleme meie nagu rohutritsud! Ei inimene, loom ega kivi... Mis ta siis on? Mis on tema eesmärk? Ja naeratus... Kui sa imetled püramiidide suurust - tema naeratab, lähed sa surnutega vestlema - tema naeratab ikka endiselt. Haljendagu Egiptuse põllud või saatku Tüüfon igasse kanti oma tuliseid ratsanikke, otsigu ori kõrbes vabadust või jälitagu Ramses Suur võidetud rahvaid, temal on kõigi jaoks ikka üks ja seesama elutu naeratus. Üheksateistküm-mend dünastiat on möödunud ta eest nagu vari, tema aga naeratab... Ta naerataks isegi siis, kui Niilus peaks ära kuivama ja Egiptus liiva mattuma. Kas see pole lihtsalt koletis, seda kohutavam, et tal on vagur inimese nägu? Ise igavene, pole ta iialgi tundnud haledust kaduva maailma pärast, mis on täis kibedust."

"Isand," ütles Pentuer. "Tuleta meelde jumalate palgeid või muumiate palgeid. Kõik, kellele on antud surematus, vaatavad ajalikkudele asjadele samasuguse rahuga. Ka inimene, kui ta on juba igavikku läinud."

447

"Jumalad kuulevad mõnikord meie palveid," ütles kuningapoeg nagu iseendale, "teda aga ei liiguta miski. Temas pole kaastunnet... Ta naerab kõige üle ja sisendab kõigisse hirmu. Isegi kui ma teaksin, et tema huulte taga on varjul minu saatus või hea nõuanne mulle, kuidas riigivõimu tugevdada, ma ei julgeks seda temalt küsida. Mulle paistab, et ma kuuleksin temalt midagi kohutavat ja et see oleks öeldud kõigutamatu rahuga. Säärane on see preestrite sünnitus ja nende kehastus. Ta on jubedam inimesest, sest tal on lõvi keha; ta on jubedam loomast, sest tal on inimese pea; ta on jubedam kaljust, sest temas on varjul mõistmatu elu."

Nendeni hakkas kostma kumedaid kaeblikke helisid, millest polnud aru saada, kust nad tulid.

"Kas see on viimati Sfinks, kes laulab?" küsis kuningapoeg imestades.

"See tuleb Sfinksi maa-alusest templist," vastas preester. "Kuid ei tea, miks nad sel kellaajal palvetama peaksid?"

"Küsi parem, miks nad üldse palvetavad, kui neid keegi ei kuule."

Pentuer suundus sinnapoole, kust kostis lauluhäält, kuningapoeg aga leidis toega kivi ja istus väsinult. Ta heitis käed kukla taha, lõi pea kuklasse ja hakkas koletise hiiglanäkku vahtima.

Hoolimata pimedusest nägi ta selgesti selle näo salapäraseid jooni; hämarik andis neile hinge ja elu. Mida enam Ramses selle näo vaatlemisse süvenes, seda tugevamini ta tundis, et ta oli eelarvamuste küüsis ja et tema vaenulikkus Sfinksi vastu on ülekohtune.

Sfinksi näos polnud julmust, ennemini saatusele alistumist. Ta naeratuses polnud pilget, ennemini kurbust. Ta ei irvitanud inimese viletsuse ja ajalikkuse üle, vaid pigemini ei pannud neid tähelegi.

Ta ilmekad, taeva poole pööratud silmad vaatasid kuhugi kaugusse, Niiluse taha, maadesse, mida horisont inimese pilgu eest varjab. Kas jälgis ta ehk Assüüria kuningriigi murettekitavat kasvu või foiniiklaste tüütavat sekeldamist, kas nägi ta ehk ette Kreekamaa sündi või asju, mis olid tulemas Jordani kallastel? Kes võis seda teada?

Üht võis ainult kindlasti ütelda, seda, et ta vaatab, mõtleb ja ootab midagi rahuliku naeratusega, mis on kohane üleloomulikule olevusele. Ja kui see miski silmapiirile ilmub, tõuseb Sfinks maast ja läheb sellele vastu.

448

Mis tuleb ja millal?... Saladus, mille tähtsus oli igavese näol selgesti nähtav. Aga see tuleb ootamatult, sest Sfinks on sajandeid silmi lahti hoidnud ja aina vaatab ning vaatab...

Vahepeal oli Pentuer leidnud akna, mille kaudu maa-alusest ruumist kostis preestrite kaeblikku laulu.

Esimene koor: Tõuse, kes sa särad nagu Isis, tõuse, nii nagu Sotis., hommikul, iga aasta alguses, taevavõlvile tõuseb.

Teine koor: Jumal Amon-Ra1 oli minu paremal käel ja minu vasakul käel. Tema andis mulle võimu kogu maailma üle ja aitas mind alistada vaenlased.

Esimene koor: Sa olid alles noor ja kandsid palmikut2, kuid Egiptuses ei sündinud midagi ilma sinu käsuta, ilma sinuta ei pandud ühtki kivi ehitatavasse hoonesse.

Teine koor: Ma olen tulnud sinu juurde, suur jumal, jumalate valitseja, päikese isand. Turn3 tõotab mulle, et päike ilmub ja et ma pean sarnanema temaga, Niilus aga tõotab, et ma saan endale Osiri-se trooni ja et see jääb mu omaks igavesti.

Esimene koor: Sina, Ra-Mer-amen-Ramses, mõlema maailma käskija, oled jõudnud tagasi maailma, mida austavad jumalad. Ma tõotan sulle igavest kuningriiki. Kuningad tulevad ja kummardavad sind.

Teine koor: Oo, sina, Osiris-Ramses! Taeva igavesti elav poeg, kelle on sünnitanud jumalanna Nut4. Mässigu su ema sind taeva saladustesse ja lubagu ta, et saaksid jumalaks, sina, sina, Osiris-Ramses!"[5]

"Tähendab ülipüha valitseja on juba surnud!" mõtles Pentuer. Ta läks aknast eemale ja lähenes paigale, kus istus kuningapoeg, kes oli vajunud oma unistustesse. Preester laskus ta ette põlvili ja hüüdis:

"Ole tervitatud, vaarao, maailma isand!"

"Mis sa räägid?" hüüdis kuningapoeg püsti hüpates.

1 Uue riigi ajal kujunes riiklikuks kultuseks peajumala Amoni kultus. Amonit samastati sageli muistse päikesejumala Ra'ga.

~ Vana-Egiptuses aeti lastel pea paljaks, jäeti ainult väike tuttjuukseid, mis sageli palmikuks palmitseti.

' Tum - päikesejumal, keda kummardad eriti Heliopolises ja kujutati tavaliselt inimesena.

Nut (Nue) - taevavõlvi ja hauataguse maailma jumalanna, keda kujutati alasti naisena, keha täis taevatähti.

' Vanadelt hauakirjadelt. (Autori märkus.)

"Andku ainus ja kõikvõimas jumal sulle tarkust ning jõudu ja õnne su rahvale!"

"Tõuse üles, Pentuer! See tähendab siis, et... mina..."

Ramses haaras järsku preestri õlgadest ja pööras ta Sfinksi poole.

"Vaata seda Sfinksi!" ütles ta.

Ei hiiglase näos ega kogu ta kujus olnud toimunud mingit muutust. Üks vaarao oli astunud üle igaviku läve, teine oli tõusmas nagu päike, kuid kivist jumala või koletise nägu oli ikka samasugune, nagu ta oli olnud. Huultel vaikne pilge maise võimu ja kuulsuse üle, pilgus millegi ootus, mis peab tulema, kuid millest pole teada, millal see tuleb.

Mõlemad käskjalad tulid ülesõidukohalt tagasi ja teatasid, et paadid on varsti valmis.

Pentuer suundus palmide poole ja hakkas meeskonda äratama. "Üles!... üles!..."

Erksad aasialased kargasid sedamaid püsti ja asusid hobuseid väljastama. Ka Tutmosis tõusis valjusti haigutades.

"Prr!" urises ta. "Nii külm on... Uni on tore asi!... Vaevalt sain tukastada, ja juba olen jälle valmis kas või maailma otsa sõitma, ainult mitte tagasi Soodajärvede kanti... Prr!... Veini maigugi olen juba unustanud ja mulle paistab, et käed on mul kasvanud karvadesse nagu šaakalite käpad.

Aga lossini on veel tubli kuus tundi. Õnnelikud talupojad!... Magavad, lontrused, siiamaani, ei tunne vajadust vanni järele ega lähe enne tööle, kui naine neile odrakördi valmis paneb. Kuid mina, suur isand, olen sunnitud öösel varga kombel kõrbes ringi luusima, ilma et ma tilkagi vett suhu oleksin saanud."

Hobused olid valmis. Ramses hüppas oma ratsu selga. Siis astus ta juurde Pentuer, võttis ta hobusel valjastest ja hakkas ise jalgsi käies hobust käekõrval talutama.

"Mis see tähendab?" küsis Tutmosis imestades.

Kuid kohe taipas ta ise, jooksis lähemale ja võttis Ramsese hobusel teiselt poolt valjastest kinni. Kõik liikusid edasi vaikides, imestades preestri käitumise üle, kuid tundsid, et on sündinud midagi väga tähtsat.

Kõrb lõppes peagi ja matkajate ees avanes läbi põldude viiv tee. "Sadulasse!" käsutas Ramses. "On vaja rutata." "Tema Majesteet käskis sadulasse istuda!" hüüdis Pentuer meeskonnale.

450

Kõik jahmatasid. Tutmosis aga pani käe mõõgapidemele ja hüüdis:

"Elagu igavesti meie vägev ja armuline valitseja, vaarao Ramses!"

"Elagu igavesti!" möirgasid aasialased relvi vibutades.

"Tänan teid, mu ustavad sõdurid!" vastas käskija.
Ja saadetuna tervitushüüetest, kihutas ta edasi, jõe poole.

KOLMAS RAAMAT

ESIMENE PEATÜKK

Kas prohvetid, kes Sfinksi maa-aluses templis palvetasid, uut Egiptuse valitsejat tema peatuse ajal püramiidide varjus nägid, kas nad temast kuningalossi teatasid ja kuidas nad seda tegid, pole teada. Aga kui valitseja lähenes ülesõidukohale, käskis ülempreester Herihor äratada õukondlased, ja kui Ramses ületas Nulust, ootasid preestrid, kindralid ja teised aukandjad teda juba audientsisaalis.

Päikesetõusul sõitis Ramses XIII väikese kaaskonna saatel lossi ette. Teenrid langesid tema ees põrmu, kaardiväelased aga tervitasid teda pasunamängu ja trummipõrina saatel kõrgele tõstetud relvadega.

Vaarao tervitas sõdureid ja ruttas lossi. Siin võttis ta vanni - selle veest tõusis kallite lõhnarohtude hõngu - ja käskis kutsuda juuksu-'. Frisööri alandlikule küsimusele, kas juuksed ja vurrud maha ajada, vastas noor vaarao:

"Pole vaja. Ma pole preester. Olen sõdur!"

Ainsa hetkega olid need sõnad teada audientsisaalis, tunni aja jooksul olid nad levinud kogu lossis, keskpäevaks olid nad kandu-ud üle kogu Memfise ja õhtu eel räägiti neist juba kõikides riigi templites, põhjas Tami-n-horis' ja Sabne-Chetamis asuvaist alustades ja lõunas asuvate Sunnu ja Pilaki2 templitega lõpetades.

Kui neist sõnadest teada saadi, olid nomarhid, aristokraatia, sõja-ägi ja välismaalased rõõmu pärast lausa arust ära, püha preestrisei-us aga leinas lahkunud vaaraod seda innukamalt.

Vannis käidud, tõmbas vaarao lühikese musta ja kollast triipu õdurisärgi selga, sidus sellele kuldse rinnakilbi, pani rihmadega ülesseotud sandaalid jalga ja lameda teravikuga kiivri pähe. Seejärel haakis ta vööle terasest assüüria mõõga, mida ta oli kandnud lahingus Soodajärvede juures, ja läks kindralitest ümbritsetuna, relvade tärisedes ning rihmade krudisedes audientsisaali.

Siin võttis teda vastu ülempreester Herihor, kellega ühes reas astusid ette ülempreestrid Sem, Mefres ja teised, nendest pisut taga-

' Tami-n-hor (õigemini Dami-en-Hor) - Alam-Egiptuse VII nomose linn delta lääneosas.
Pilak - saar Niiluse esimese kärestiku juures, Egiptuse lõunapiiril.

pool Memfise ja Teebai ülemad kohtunikud, mõned lähemate nomoste nomarhid, ülemvarahoidja, aitade, lautade, riidekambri, orja-demaja, hõbeda- ning kullahoidlate ülevaatajad ja palju muid ametikandjaid.

Herihor tegi Ramsesele kummarduse ja ütles erutatud häälel: "Isand! Sinu igavesti elav isa arvas heaks siirduda jumalate juurde, kus ta maitseb igavest õnne. Sulle on langenud kohustus hoolitseda orvuks jäänud riigi eest. Ole siis tervitatud, maailma isand ning käskija! Elagu igavesti vaarao Cham-sem-merer-Amen-Ramesses-neter-hog-an!'"

Juuresviibijad ühinesid vaimustatult selle tervitusega. Kõik ootasid, et uus käskija ilmutab erutust või kohmetust. Kuid üldiseks imestuseks kortsutas ta ainult kulmu ja vastas:

"Ülipüha isa tahtel ja Egiptuse seaduste põhjal võtan ma valitsusohjad vastu ja tahan hoida neid enda käes riigi auks ja rahva õnneks... "

Äkki pöördus käskija Herihori poole, vaatas talle teraselt silma ja ütles:

"Ma näen sinu mitral kuldset madu. Miks kannad sa kuningavõimu märki?"

Saalis tekkis hauavaikus. Ükski inimene Egiptuses, ka kõige jultunum, ei oleks võinud arvata, et noor vaarao alustab valitsemist säärase märkusega kõige vägevama isiku kohta riigis, isiku kohta, kes on võib-olla vägevam, kui oli kadunud kuningas ise.

Kuid noore käskija selja taga seisid paarkümmend kindralit, õuel hiilgasid otsekui pronksist valatud kaardiväepolgud ja üle Niiluse oli juba tulemas tema sõjavägi, kes oli võidelnud Soodajärvede juures, kes oli joobunud võidust ning jumaldas oma juhti.

Vägev Herihor seisis kahvatuna nagu vaha ja ei saanud ainsatki sõna suust.

"Ma küsin sinult, ülipühadus," kordas vaarao rahulikult, "mis õigusega ilutseb sinu mitral kuninglik madu?"

"See on sinu vanaisa, püha Amenhotepi mitra," vastas Herihor vaikselt. "Kõrge Nõukogu on käskinud mind seda tähtsatel puhkudel kanda... "

"Minu püha vana isa," ütles vaarao, "kuningaemanda isa, oman-

1 Prus püüab siin taastada vaarao täieliku nime koos tiitlitega. (Tõlge: Tema kõrgus, Amonist armastatud jumala poeg, elu valitseja.)

456

das erilise armuna õiguse kaunistada oma mitrat mao kujutusega. Kuid niivõrd kui mina tean, peab seda pidulikku ehet säilitatama Amoni templi reliikviate hulgas."

Herihor oli juba jõudnud ennast koguda.

"Tuletage armulikult meelde, majesteet," selgitas ta, "et Egiptus oli terve ööpäeva ilma seadusliku valitsejata. Keegi pidi aga jumal Osirist hommikul äratama ja õhtul magama panema, rahvast õnnistama ja kuninglikele esivanematele ohvreid tooma. Selleks raskeks ajaks käskis Kõrge Nõukogu mul selle püha reliikvia pähe panna, et riigi juhtimises ja jumalate teenimises vahet ei tekiks. Aga kuna nüüd on saabunud seaduslik ja vägev valitseja, võtan ma selle imettegeva reliikvia peast."

Nende sõnadega võttis Herihor peast krooni, mis oli kaunistatud mao kujutusega, ja ulatas selle ülempreester Mefresile.

Vaarao ähvardavalt näolt lahkus pilv ja valitseja suundus trooni poole.

Järsku peatas teda püha Mefres, kummardas maani ja ütles: "Ole armuline ära kuulama kõige alandlikumat palvet, ülipüha isand."

Kuid ei tema silmis ega hääles olnud alandlikkust, kui ta end sirgu ajas ja jätkas:

"Ma tahan sulle edasi ütelda Kõrge Nõukogu, kõigi ülempreestrite sõnad... "

"Räägi," vastas vaarao.

"Kas majesteet teab," jätkas Mefres, "et vaarao, keda pole pühitsetud ülempreestri ausse, ei tohi teostada eriti pidulikke ohverdami-si ega ka jumalikku Osirist riidesse panna ja riidest lahti võtta?"

"Saan aru," katkestas teda Ramses. "Mina olen vaarao, kellel puudub ülempreestri auaste... "

"Seepärast," jätkas Mefres, "palub Kõrge Nõukogu kõige alandlikumalt, et sa määraksid kellegi ülempreestrite hulgast oma asetäitjaks vaimulike talituste täitmise alal."

Kuuldes neid kindlaid, võimukalt lausutud sõnu, mis olid öeldud vasturääkimist mitte salliva toonil, värsiseid ning kibelesid ülempreestrid ja tsiviilaukandjad nagu tulistel sütel, kindralid aga kobasid nagu kogemata, kus on nende mõõgad. Püha Mefres saatis nende poole põlgliku pilgu ja vaatas siis uuesti külmalt otse vaaraole näkku.

Maailma käskija aga ei ilmutanud seegi kord mingit kohmetust.

457

"See on hea," vastas ta, "et sa mulle seda tähtsat kohustust meelde tuletasid. Sõjaväe- ja riigiasjad ei anna mulle mahti meie pühadele vaimulikele talitustele aega kulutada ja ma pean endale selleks tõesti asetäitja määrama... "

Nende sõnade juures laskis käskija silmadel üle koosolijate käia.

Herihori vasakul käel seisis ülempreester Sem. Vaarao pilk jäi peatuma tema vagal ausal näol ja ta küsis ootamatult:

"Mis su nimi on, püha isa? Ja milliseid kohustusi sa täidad?"

"Mu nimi on Sem ja ma olen Ptah' templi ülempreester Bubasti-ses."

"Sina hakkad minu asetäitjaks vaimulike talituste täitmise alal," ütles vaarao temale osutades.

Kohalviibijate hulgast käis läbi vaimustatud imestusekahin. Väärilisemat preestrit nii kõrgele kohale oleks isegi pärast pikki kaalu-misi ja nõupidamisi raske olnud valida.

Ainult Herihor kahvatas veel enam, Mefres aga pigistas oma sinakad huuled kokku ja lõi silmad maha.

Seejärel istus uus vaarao troonile, mille nikerdatud jalad kujutasid Egiptuse võimule alluva üheksa riigi vürste ja kuningaid.

Pärast seda ulatas Herihor vaaraole kuldsel kandikul valge ja punase krooni', mida ümbritses kuldne madu. Käskija asetas krooni vaikides pähe, kohalviibijad langesid põrmu.

See polnud veel pidulik kroonimine, vaid üksnes võimu ülevõtmine.

Kui preestrid olid suitsetanud vaaraod lõhnavate rohtudega ja laulnud hümni Osirisele, paludes, et see annaks uuele vaaraole kõikvõimalikku õnnistust, lubati tsiviil- ja sõjaväe-aukandjail suudelda trooni kõige viimast astet. Siis võttis käskija kuldlusika, kordas palveid, mida püha Sem kuuldavalt ette luges, ja suitsetas viirukit jumalakujudele, mis kummalgi pool tema kuninglikku aujärge reas seisid.

"Mis ma nüüd pean tegema?" küsis käskija.

"Ennast rahvale näitama," vastas Herihor.

Pärani avatud laia kullatud ukse kaudu. Mööda marmorist tre-

1 Sellest ajast peale, kui Egitus ühendati üheks riigiks, kandsid Egiptuse vaaraod kahekordset krooni. Valget loeti Ülem-Egiptuse, punast Alam-Egiptuse krooniks.

piastmeid, astus vaarao terrassile, tõstis käed taeva poole ja pööras näo kordamööda iga nelja ilmakaare poole. Pasunahelid kajasid, pü-loonidele tõusid lipud. Kes iganes põllul, õuel või tänaval viibis, langes põrmu; kepp, mis oli tõstetud orja või looma turja kohale, vajus viga tegemata alla ja kõik kurjategijad riigis, kes olid sel päeval hukka mõistetud, said armu.

Terrassilt alla astudes küsis käskija:

"Kas ma veel pean midagi toimetama?"

"Nüüd ootab Teie Majesteeti söömaaeg, seejärel aga riigiasjad," vastas Herihor.

"Nii et esialgu võin ma puhata," ütles vaarao. "Kus on minu üli-püha isa surnukeha?"

"Seda palsameeritakse... " vastas Herihor vaikselt.

Pisarad valgusid vaaraol silma, ta huuled tõmblesid. Kuid ta hoidis ennast tagasi ja langetas vaikides pea. Ei olnud sünnis, et teenrid märkaksid erutust nii vägeva valitseja näol.

Et kuninga tähelepanu eemale juhtida, tähendas Herihor:

"Kas aulik käskija ei arvaks heaks vastu võtta austusavaldusi ku-mngaemandalt?"

"Mina?... Kas ma peaksin vastu võtma austusavaldusi oma emalt?... " hüüdis vaarao ärevuses. Et ennast rahustada, lisas ta tehtud naeratusega:

"Kas oled unustanud, mida ütleb tark Enei'? Kas püha Sem ei kordaks meile neid kauneid sõnu emast?"

"Pea meeles," alustas Sem, "et tema on sind sünnitanud ja üles kasvatanud... "

"Jah, jah! Jätka!..." hüüdis vaarao tuliselt, ise ikka veel ennast pingutades, et oma meeleliigutusest võitu saada.

"Kui sa aga selle unustad, sirutab ta oma käed jumala poole ja jumal võtab kuulda ta kaebamist. Ta kandis sind kaua südame all nagu rasket koormat ja tõi sind ilmale, kui aeg täis sai. Siis kandis ta sind seljas ja toitis oma piimaga kolm aastat. Nõnda kasvatas ta sind ega põlanud sinu musti mähkmeid. Kui sa aga hakkasid koolis käima, tõi ta iga päev sinu õpetajale leiba ja õlut oma majast." Vaarao ohkas sügavasti ja ütles juba rahulikumalt:

' Enei (e. Ani) - meieni jõudnud kombeõpetuste kogu koostaja. Elas arvatavasti XX dünastia ajal.

Alguparastest allikatest. (Autori märkus.)

459

"Nagu näete, pole sünnis, et ema tuleks minu juurde. Parem lähen mina tema juurde."

Ta läbis arvuka rea tube, mis olid marmori, alabastri ja vääris-puuga vooderdatud, kulla ning eredate värvidega maalitud ja nikerdustega ilustatud. Ramsese kannul kõndis ta määratu suur kaaskond. Kuninganna ruumide sissekäigu ees andis ta märku, et ta üksi jäetaks.

Ta läbis esiku, peatus hetkeks lävel, koputas siis ja astus tasakesi sisse.

Lagedate seintega toas, kus leina puhul oli mööbli asemel ainult puust magamislavats ja selle kõrval mõranenud kruus veega, istus kivil vaarao ema, kuninganna Nitokris. Tal oli seljas jäme kotiriie, ta oli palja jalu, ta laup oli määritud Niiluse poriga ja pulstunud juuksed olid tuhka täis raputatud.

Ramsest nähes valmistus auväärne kuningaemand tema jalgade ette põrmu langema. Kuid poeg tõstis ta hellalt püsti ja ütles, pisarad silmis:

"Kui sina, ema, minu ees maani kummardaksid, siis ei jääks minul üle muud kui maa alla vajuda... "

Kuninganna tõmbas tema pea oma rinnale, pühkis ta pisarad kotiriidest rüü varrukaga, tõstis käed taeva poole ja sosistas:

"Andku kõik jumalad... andku sinu isa vaim ja sinu vanaisa vaim sulle õnnistust ning kaitsku sind!... Oo Isis! Ma pole iial olnud kitsi ohvritega sulle, täna aga toon sulle kõige suurema ohvri... Annan sulle oma kalli poja... Saagu see kuninglik võsu jagamatult sinu pojaks, suurendagu tema kuulsus ja vägevus sinu jumalikku pärisosa!"

Vaarao kaisutas ning suudles kuningaemandat mitu korda ja pani ta lavatsile istuma, ise aga istus kivile.

"Kas isa jättis minu jaoks mõne käsu?" küsis ta.

"Ta palus ainult, et sa teda mäletaksid, Kõrgele Nõukogule aga ütles ta järgmist: "Ma jätan teile oma pärija, see on lõvi ja kotkas ühes isikus: kuulake tema sõna ja ta viib Egiptuse enneolematule vägevusele.""

"Kas sa arvad, et preestrid hakkavad mu sõna kuulama?"

"Pea meeles," vastas ema, "et vaarao embleemiks on madu. Madu, see on arukus, mis vaikib kaua, kuid nõelab alati surmavalt. Kui sa võtad endale liitlaseks aja, sa võidad."

"Herihor on liiga häbematu! Täna võttis ta endale julguse kanda

460

püha Amenhotepi mitrat. Arusaadav, et ma käskisin tal selle peast ära võtta, ja ma eemaldan ta valitsemisasjade juurest. Tema ja veel mõned Kõrge Nõukogu liikmed."
Kuningaemand vangutas pead.

"Sina oled Egiptuse käskija," ütles ta, "ja jumalad on kinkinud sulle suurt tarkust. Kui see teisiti oleks, kardaksin ma väga tüli pärast Herihoriga... "

"Ma ei tülitse temaga. Ma kihutan ta minema."

"Egiptus on su päralt," kordas ema, "aga ma kardan võitlust preestritega. Tõsi küll, sinu isa ülearune leebus on nad häbematuks õpetanud. Siiski ei tuleks neid karmusega villale ärritada. Ja pealegi, mõtle, kes sulle siis nõu annaksid?... Nemad teavad kõik, mis oli, on ja tuleb, taevas ja maa peal; nemad loevad inimese kõige salajasemaid mõtteid ja kõikide südamed on neile kuulekad nagu lehed tuulele. Ilma nendeta ei jää sul teadmata mitte ainult see, mis toimub Tüüroses ja Niinives, vaid isegi see, mis toimub Memfises ja Teebais."

"Ma ei tõuka neid ära, vaid nõuan, et nad teeniksid," vastas vaarao. "Ma tean, et nende tarkus on suur, kuid neid peab silmas pidama, et nad ei petaks, ja neid peab juhtima, et nad riiki ei purustaks... Sa ise tead, emake, mis nad Egiptusest kolmekümne aastaga on teinud!... Rahvas kannatab puudust või mässab, sõjavägi on väike, riigikassa on tühi; samal ajal aga

kerkib Assüüria, mis on meist ainult paari kuu teekonna kaugusel, nagu pärmitainas ja sunnib juba praegu meile peale lepinguid!... "

"Tee, kuidas õigeks pead, kuid ära unusta, et vaarao embleemiks on madu. Madu aga on vaikimine ja arukus."

"Sul on õigus, emake. Kuid usu mind, et tuleb ette juhtumeid, kus on vaja julgust. Praegu ma juba tean, et preestrid kavatsesid Liibüa sõda aastatepikkuseks venitada. Ma lõpetasin selle kolme nädalaga ja ainult selle tõttu, et tegin iga päev mõne riskantse, kuid see-eest otsustava sammu. Kui ma poleks kõrbes liibüalastele kallale tormanud, mis muidugi oli kõige suurem meeletus, oleksid liibüala-sed praegu Memfise all... "

"Ma tean isegi seda, et sa jälitasid Tehennat ja et jäite kõrbes tüü-foni kätte," lausus kuninganna. "Oh sa mu poeg, oh sina tuisupea!... Minule sa ei mõtelnud!... " Vaarao naeratas.

"Ole muretu," vastas ta. "Kui vaarao sõdib, siis asub niihästi tema

461

paremal kui ka vasakul käel jumal Amon. Kes võiks ennast aga temaga võrrelda?..."

Ta kaisutas kuningaemandat veel kord ja läks.

TEINE PEATÜKK

Vaarao arvukas kaaskond viibis ikka veel ootesaalis, kuid oli nüüd nagu kaheks osaks lõhenenud: ühel pool Herihor, Mefres ja mõned raugaeas ülempreestrid, teisel pool kõik kindralid, aukand-jad ja suurem osa nooremaist preestreist. Vaarao kotkapilk märkas kohe seda lõhet võimukandjate vahel ja noore käskija südant täitis rõõm ning uhkus.

"Niisiis olen ma saavutanud võidu, ilma et oleksin pidanud mõõka tupest välja tõmbama" mõtles ta.

Vahepeal olid kindralid ja kõrgemad aukandjad Herihorist ja Mefresist üha otsustavamalt kaugemale nihkuma hakanud. Ükski ei kahelnud, et mõlemad ülempreestrid, kes seni olid olnud kõige mõjukamateks meesteks riigis, ei ole uue vaarao armu osalised.

Vaarao siirdus söögisaali, kus kõigepealt teenivate preestrite ja pakutavate roogade hulk tema tähelepanu endale tõmbas.

"Kas ma tõesti pean kõik selle ära sööma?" küsis ta varjamatu imestusega.

Preester, kes oli köögi ülevaataja ametis, seletas, et road, mis vaarao söömaajast üle jäävad, ohverdatakse dünastia surnud liikmetele.

Nende sõnade juures näitas ta kujudele, mis seisid söögisaali seina ääres reas. Käskija heitis pilgu nendele kujudele, mis, otsustades nende välimuse järgi, ei söönud midagi, ja siis õitsva väljanägemisega rammusatele preestritele, kes arvatavasti sõidki kõik road, ning nõudis, et talle toodaks õlut, sõdurileiba ja küüslauku.

Vanem preester jahmatas, kuid andis siiski käsu edasi.

Noorem nagu kõhkles, kuid kordas siis ometi käsku teenritele ja ümmardajatele. Teenrid ei paistnud oma kõrvu uskuvat, kuid jooksid kohe mööda lossi laiali.

Veerand tunni pärast tulid nad kohkunud näoga tagasi ja sosistasid preestritele, et sõdurileiba ja küüslauku pole kuskil.

462

Vaarao naeratas ja tegi korralduse, et edaspidi oleks köögis alati lihtsaid roogi. Siis sõi ta ära ühe praetud tuvi, tükikese kala, väikese nisuleiva ja jõi veini peale.

Endamisi pidi ta tunnistama, et toidud olid valmistatud hästi ja vein suurepärane, kuid ta mõtles ka sellele, et lossi köök neelab arvatavasti kohutavalt palju raha.

Käskija suitsetas lõhnarohte esivanemate auks ja siirdus siis kuninglikku kabinetti, et kuulata ettekandeid.

Esimesena võttis sõna Herihor. Ta tegi vaarao ees tunduvalt sügavama kummarduse kui esimesel tervitamisel ja soovis talle erutatud häälel õnne liibüalaste üle saavutatud võidu puhul.

"Sina, käskija, sööstsid liibüalaste kallale otsekui Tüüfon karjaste viletsate telkide kallale kõrbes. Sa võitsid suure lahingu üsna väikeste ohvritega ja su jumalatest õnnistatud mõõk lõpetas ainsa hoobiga selle sõja, millele meie, lihtsurelikud, ei näinud lõppu."

Vaarao tundis, et ta vaen Herihori vastu hakkab vähenema. "Seepärast," jätkas Herihor, "palub Kõrge Nõukogu sind, käskija, kõige alandlikumalt, et sa määraksid vapratele polkudele autasuks kümme talenti. Sina ise, hiilgav käskija, luba aga, et su nime järele kirjutataks: "Võidukas.""

Arvestades vaarao noorust, läks Herihor meelitustega nii kaugele, kui iganes oskas, kuid see tegi Ramsese kohe kaineks.

"Mis aunime te mulle siis annate, kui ma Assüüria sõjaväe puruks löön ja meie templid Niinive ja Baabüloni varandustega täidan?" küsis ta.

"Sellest unistusest ta ei loobu iialgi!... " mõtles ülempreester endamisi.

Otsekui tema kartuste kinnituseks küsis vaarao:

"Kui suur on meie sõjavägi arvuliselt?"

"Kas siin, Memfise all?"

"Ei, kogu Egiptuses üldse."

"Teie Majesteedil oli kümme polku," vastas ülempreester. "Auväärt Nitageril idapiiril viisteistkümmend. Kümme polku seisab lõunas, sest Nuubia hakkab rahutuks muutuma... Viis polku on garnisonides üle maa laiali."

"Üldse siis nelikümmend?" võttis vaarao kokku. "Ja kui palju sõdureid neis on?"

"Ligi kuuskümmend tuhat."

Vaarao kargas istmelt püsti.

463

"Kuuskümmend saja kahekümne asemel!" kisendas ta. "Mis see tähendab? Mis te olete teinud mu sõjaväega?"

"Meil pole raha suurema väe ülalpidamiseks..."

"Oo jumalad!" hüüdis vaarao peast kätega kinni haarates. "Paari kuu pärast langevad assüürlased meile kallale! Ja me oleme relvastamata!"

"Assüüriaga on meil sõlmitud esialgne leping," tähendas Heri-hor.

"Nii võib vastata mõni naisterahvas, mitte sõjaminister. Mis väärtus on lepingul, kui selle taga ei seisa sõjaväge?... Kuningas As-saril jätkub poolest sõjaväest, mis tal on, et meid puruks tallata!"

"Ära muretse, ülipüha käskija. Niipea kui saabub esimene teade assüürlaste reetlikkusest, on meil pool miljonit sõjameest koos... "

Vaarao naeris talle suure häälega otse näkku.

"Kust kohast? Kas sul aru on ka peas? Sina tuhnid oma papüürustes, mina aga olen seitse aastat sõjaväe juures olnud, pole möödunud peaaegu ühtki päeva, ilma et ma poleks viibinud õppustel või manöövritel. Mis moel te mõne kuuga pool miljonit väge kokku kogute?... "

"Kogu aristokraatia astub välja... "

"Mis mul su aristokraatiast!... Aristokraatia pole sõdurid. Poolemiljonilise armee jaoks on vaja vähemalt sada viiskümmend polku, aga meil, nagu sa ise ütled, on neid ainult nelikümmend... Kust need inimesed, kes praegu hoiavad karja, teevad põldu, valmistavad saviriistu või joovad ja laisklevad oma mõisates, - kust need inimesed peaksid õppima sõjakunsti? Egiptlased on kehvad sõdurid. Mina tean seda väga hästi, sest ma näen neid iga päev. Liibüa-lane, kreeklane või hatt õpib juba lapsena vibulaskmist ja linguga viskamist ning käsitseb täiuslikult sõjanuia; ühe aastaga õpib ta suurepäraselt marssima. Egiptlane aga marsib ka pärast kolmeaastast õppust üsna kehvasti. Tõsi, mõõka ja piiki käsitsema õpib ta kahe aastaga, aga et noole või kiviga märki tabada, selleks on talle neljastki aastast vähe.

Tähendab see, mis te mõne kuuga kokku ajate, pole sõjavägi, vaid poolemiljoniline hord, mille teine, assüürlaste hord korraga puruks lööb, sest kuigi Assüüria polgud pole suuremad asjad ja on kehvasti välja õpetatud, oskab assüüria sõdur ometi kive heita ja nooli lasta, raiuda ja torgata, ning peaasi - ta tormab lahingusse nagu metsloom, millega rahulik egiptlane hakkama ei saa. Me võida-

464

me vaenalsi sellega, et meie distsiplineeritud ja hästi väljaõpetatud polgud löövad nagu ramm. Et meie kolonni segi lüüa, on vaja pooled sõdurid hävitada. Aga kui pole kolonne, siis pole ka Egiptuse sõjaväge."

"See on tõesti tõsi, käskija, mis sa räägid," vastas Herihor hingeldavale vaaraole. "Ainult jumalatele on omane nii suur asjatundmine. Ka mina näen, et Egiptuse jõud on nõrk ja et selle kõvendamiseks on vaja hulk aastaid tööd teha. Sellepärast ma tahangi sõlmida lepingu Assüüriaga."

"Te olete selle juba sõlminud."

"Ajutise. Sargon, saades teada kuninga haigusest ja kartes sind, lükkas lepingu lõpliku allakirjutamise edasi kuni sinu troonileastumiseni."

Vaarao läks uuesti tulivihaseks.

"Mis!" kisendas ta. "Kas nad tõesti mõtlevad Foiniikia enda kätte haarata? Ja loodavad, et mina säärase, oma valitsemisaega häbistava otsuse alla kirjutan? Kurjad vaimud on teid kõiki oma võimusesse saanud!... "

Audients oli lõppenud. Seekord langes Herihor vaarao ette põrmu. Kuninga juurest lahkudes arutles ta endamisi:

"Vaarao kuulas ettekande ära - tähendab ta ei lükka mu teeneid tagasi. Ma ütlesin talle, et ta peab lepingule Assüüriaga alla kirjutama, tähendab kõige raskem asi on tehtud... Võib-olla mõtleb ta ümber, seni kui Sargon uuesti meie juurde tuleb... Kuid ta on lõvi... isegi rohkem kui lõvi... ta on villale ärritatud elevant, see noormees... Ometi tehti ta vaaraoks ainult sellepärast, et ta on ülempreestri lapselaps. Ta ei taipa veel, et needsamad käed, mis teda nii kõrgele on tõstnud... "

Eeskojas Herihor peatus, mõtles pisut aega millegi üle, ja selle asemel et koju minna, läks kuningaemand Nitokrise poole.

Aias ei olnud ei naisi ega lapsi, ainult paviljonidest kostis nutuki-sa. Surnud vaarao naised nutsid taga seda, kes oli läinud loojangu-maale.

Nende lein paistis olevat siiras.

Pärast Herihori astus uue käskija kabinetti ülemkohtunik.

"Mis sina mulle ütled, auväärt mees?" küsis Ramses.

"Mõne päeva eest juhtus Teebai lähedal ebatavaline sündmus," vastas kohtunik. "Keegi talupoeg tappis oma naise ja kolm last ning uputas siis enda pühasse tiiki."

465

"Kas ta oli hulluks läinud?" "Nähtavasti sundis teda selleks nälg... " Vaarao jäi mõttesse.

"Imelik juhtumine!" ütles ta. "Minul aga on sulle üks teine küsimus. Missuguseid kuritegusid tuleb viimasel ajal kõige rohkem ette?"

Ülemkohtunik seisis ja kõhkles.

"Räägi julgesti," ütles vaarao, kelle kannatus hakkas lõppema, "ja ära varja mu eest midagi. Ma tean, et Egiptus on rappa jooksnud, ja tahan ta sealt välja vedada, selleks aga pean ma teadma kõikide pahede allikaid... "

"Kõig sagedamini... Kõige tavalisemad kuritööd on mässud... Kuid - mässab ainult alamrahvas," lisas kohtunik kähku juurde.

"Ma kuulan," ütles vaarao.

"Kosemis[1]," jätkas kohtunik, "tõstis mässu kiviraidurite ja müürseppade polk, kellele õigel ajal varustust ei antud. Sochemis tapsid talupojad kirjutaja, kes oli makse kogumas. Melcatises ja Pi-Hebitis jälle purustasid talupojad foiniiklastest rendihärrade majad. Kasa juures keeldusid nad kanalit puhastamast, väites, et selle töö eest pidavat riigikassa neile

tasu maksma. Lõpuks, porfüürimurdudes lõid sunnitöölised ülevaatajad maha ja tahtsid kogu hulgaga mere poole põgeneda."
"Sinu teated pole mulle uudiseks," vastas vaarao. "Aga mis sina
nende kohta arvad?"
"Kõigepealt on vaja süüdlasi karistada."
"Mina aga arvan, et kõigepealt on vaja anda töömehele seda, mis tal on õigus saada," vastas vaarao. "Näljane härg heidab maha, näljane hobune tuigerdab ja lõpeb. Kas võib siis nõuda, et näljane inimene töötaks ja ei kaebaks, et tal on halb?"
"Tähendab, Teie Majesteet... "
"Pentuer moodustab komisjoni nende asjade uurimiseks," katkestas teda vaarao. "Seni aga ei taha ma, et süüdlasi nuheldaks."
"Kuid siis puhkeb üleüldine mäss!... " hüüdis kohtunik hirmunult.
Vaarao oli toetanud pea kätele, vaikis ja mõtles millegi üle.
"Hea küll," ütles ta lõpuks. "Tehku kohtunikud oma töö, ainult...

1 Kosem - mõeldud on arvatavasti Alam-Egiptuse XX nomose pealinna (praegust Saff-el-Hennet).

ilma julmuseta... Pentuer aga kutsugu komisjon kokku juba täna... Tõepoolest," lisas ta viivu pärast, "kergem on anda korraldusi lahinguväljal kui selles kaoses, mis Egiptuses on tekkinud..."
Pärast ülemkohtuniku lahkumist kutsus Ramses Tutmosise ja andis talle käsu, et ta tervitaks vaarao nimel Soodajärvede äärest saabuvaid vägesid ning jagaks kakskümmend talenti ohvitseridele ja sõduritele.
Siis käskis vaarao kutsuda Pentueri, tema tulekuni aga võttis vastu ülemvarahoidja.
"Ma tahaksin teada," ütles vaarao, "missugune on meie riigikassa seisukord."
"Praegusel silmapilgul," vastas ametikandja, "on meil ligikaudu kahekümne tuhande talendi eest hinnalist vara aitades, karjaõuedel, keldrites ja kirstudes. Peale selle, iga päev laekub makse."
"Iga päev on ka mässe," lisas vaarao. "Aga kui suured on meie tulud ja kulud?"
"Sõjaväe peale kulutame aastas kakskümmend tuhat talenti. Vaarao koja peale kaks kuni kolm tuhat talenti kuus." "Kas tõesti? Aga ühiskondlikud tööd?"
"Käesoleval ajal tehakse neid tasuta," vastas ülemvarahoidja silmi maha lüües. "Aga tulud?... "
"Nii palju kui kulutame, nii palju ka saame," pomises varahoidja.
"Tähendab me saame neli-viiskümmend tuhat talenti aastas," võttis vaarao kokku. "Aga kus on ülejäänu?"
"Panditud. Foiniiklastele, mõnedele liigkasuvõtjatele, kaupmeestele ja lõpuks - pühadele preestritele... "
"Hästi," ütles vaarao. "Aga on ju olemas vaaraode puutumatu
fond kullas, plaatinas, hõbedas ja kalliskivides. Kui suur on see?"
"Sealt hakati võtma juba kümne aasta eest ja see on ära kulutatud."
"Mille peale?... Kelle jaoks?"
"Koja vajadusteks," vastas varahoidja, "kingitusteks nomarhide-le, templitele... "
"Kuningakoda sai ju raha jooksvatest maksudest, kas kingitused võisid siis kogu mu isa varakambri tühjaks teha?"
"Osiris-Ramses, teie isa, oli helde käskija ja tegi suuri annetusi..."
"Näiteks missuguseid? Ma tahan lõpuks teada saada... " ei jätnud vaarao pealekäimist ja oli väga ärritatud.

"Täpsed arved on arhiivides. Ma mäletan ainult üldisi arve..." "Räägi..."

"Näiteks. Templitele kinkis Osiris-Ramses oma õnneliku valitsemisaja jooksul umbes sada linna, sada kakskümmend laeva, kaks miljonit karilooma ja kaks miljonit kotti vilja, sada kakskümmend tuhat hobust, kaheksakümmend tuhat orja, ligi kakssada tuhat vaati õlut ja veini, oma kolm miljonit pätsi leiba, kolmkümmend tuhat kallist ülikonda, umbes kolmsada tuhat kannu mett, oliiviõli ja lõh-naaineid. Peale selle tuhat talenti kulda, kolm tuhat talenti hõbedat, kümme tuhat tahvlit pronksi, viissada tuhat tahvlit musta pronksi, kuus miljonit pärga, tuhat kakssada jumalakuju ja ligi kolmsada tuhat kalliskivi.' Teisi arve ma praegu ei mäleta, kuid see kõik on kirja pandud..."

Vaarao hakkas naerma ja tõstis käed üles, kuid läks siis äkki vihaseks, põrutas rusikaga vastu lauda ja hüüdis:

"See on kuulmatu lugu, et käputäis preestreid tarvitab nii palju õlut, mett, pärgi ja riideid, kuigi neil on oma sissetulekud! Määratu suured sissetulekud, mis sajakordselt ületavad nende pühade meeste vajadused..."

"Majesteet on arvanud heaks unustada, et preestrid toetavad kümneid tuhandeid vaeseid, ravivad haigeid ja peavad templite arvel üleval kahtkümmend polku."

"Milleks neile need polgud? Vaaraod kasutavad neid ju ainult sõja ajal. Mis puutub haigetesse, siis peaaegu igaüks maksab ise enda eest või teenib tööga tasa, mis ta templile ravi eest võlgneb. Ja vaesed? Nemad teevad templile tööd, kannavad jumalatele vett, võ-tavad osa pidulikest rongkäikudest, ja peaasi - aitavad imesid teha. Need on ju nemad, kellele templite väravate ees antakse tagasi kadunud mõistus, nägemine või kuulmine või tehakse terveks käed ja jalad, rahvas aga, kes neid imelisi tervekssaamisi näeb, palub seda usinamini ja toob jumalatele seda heldemalt ohvreid. Vaesed, need on templites otsekui härjad ja lambad. Nemad toovad aina puhaskasu."

"Aga preestrid," julges varahoidja tähendada, "ei kulutagi ju kõiki ohvriande ära, vaid koguvad neid ja suurendavad puutumatut vara."

' Ramses III annetused templitele olid märksa suuremad. (Autori märkus.)

"Milleks?"

"Kui riigil peaks äkilise häda korral vaja olema!"

"Kes on seda puutumatut vara näinud?"

"Mina ise," vastas ametikandja. "Aarded, mis on peidetud Labürinti, ei kahane, vaid kasvavad põlvest põlve, et... "

"Et," katkestas teda vaarao, "assüürlastel oleks midagi võtta, kui nad vallutavad Egiptuse, mida preestrid nii imetoredasti valitsevad!... "

"Ma tänan sind, varahoidja," lisas ta. "Ma teadsin, et olukord Egiptuses on väga halb, kuid ma ei arvanud, et riik on lõpuni laostunud. Maal toimuvad mässud, sõjaväge ei ole, vaarao on rahapuuduses, kuid Labürindi varandused kasvavad põlvest põlve!... Kui iga dünastia, ainult üks dünastiagi, oleks andnud templitele nii palju, nagu neile on kinkinud minu isa, siis oleks Labürindis juba üheksateist tuhat talenti kulda, ligi kuuskümmend tuhat talenti hõbedat; ja kui palju vilja, karielajaid, maad, orje ja linnu, kui palju riideid ja kalliskive, seda ei suudaks kõige paremgi arvepidaja kokku võtta!... "

Ülemvarahoidja lahkus käskija juurest rusutud meeleolus. Aga ka vaarao polnud enesega rahul. Kui ta oli järele mõtelnud, jõudis ta otsusele, et oli rääkinud oma kõrgemate ametnikega liiga avameelselt.

KOLMAS PEATÜKK

Ooteruumis vahikorral olev valvur teatas Pentueri saabumisest. Preester langes vaarao ette põrmu ja küsis, kas vaaraol pole tema jaoks mingisuguseid käske.

"Ma ei taha sulle käske anda, vaid sind paluda," ütles vaarao. "Sa tead, et Egiptuses toimuvad mässud!... Talupojad mässavad, töölised mässavad, isegi sunnitöövangid mässavad! Mässud mere äärest kuni kaevandusteni! Puudub veel, et mu sõdurid mässama hakkaksid ja... noh, ütleme, Herihori vaaraoks kuulutaksid!... "

"Ela igavesti, käskija!" vastas preester. "Egiptuses ei leidu inimest,

469

kes poleks valmis oma elu sinu heaks ohverdama ja kes ei õnnistaks sinu nime."

"Oo, kui nad teaksid," ütles käskija suure meelepahaga, "kui vilets ning võimetu vaarao on, siis kuulutaks iga nomarh enda oma nomose peremeheks!... Ma mõtlesin, et kui olen pärinud kahekordse krooni, siis ma ka midagi maksan. Kuid juba esimesel päeval olen ma veendumusele jõudmas, et ma olen endiste Egiptuse valitsejate kõrval paljas vari! Ja mis võibki olla vaarao ilma rahata, ilma sõjaväeta, ja peaasi - ilma ustavate teenriteta?... Ma olen nagu jumalakuju, kelle ees suitsetatakse viirukit ja tuuakse ohvreid. Kuid kujud on jõuetud ja ohvritest lähevad rasva preestrid... Kuid mis ma nüüd räägin! Sina oled ju nende hulgast!"

"Mul on väga valus kuulda," vastas Pentuer, "et sina, isand, kõneled nõnda oma valitsemisaja esimesel päeval. Kui kuuldus sellest Egiptuses levima peaks... "

"Kellele ma küll võiksin kõnelda sellest, mis mind vaevab?" katkestas teda vaarao. "Sina oled mu nõuandja, sina päästsid või vähemalt tahtsid päästa mu elu. Ja ma arvan, mitte selleks, et lobiseda välja seda, mis toimub vaarao südames, mille ma sinu ees avan. Kuid sul on õigus... "

Vaarao jalutas mõne ringi mööda tuba ja ütles pärast lühikest vaikust märksa rahulikumal toonil:

"Ma tegin sulle ülesandeks moodustada komisjon, mis uuriks nende mässude põhjusi, mis minu riigis kuidagi lõppeda ei taha. Ma tahan, et karistataks ainult süüdlasi ja et suhtutaks õiglaselt õnnetutesse."

"Aidaku sind jumal oma armuga!" sosistas preester. "Ma täidan, isand, mida käsid. Kuid mässude põhjusi tean ma uurimatagi." "Siis seleta mulle!"

"Ma olen sellest korduvalt kõnelnud. Töötav rahvas nälgib, peab aga seejuures üle jõu töötama ja üle jõu käivaid makse maksma. Kes varem töötas päikese tõusust loojumiseni, peab nüüd alustama tööd tund aega enne päikese tõusu ja lõpetama tund aega pärast päikese loojumist. Alles hiljuti võis lihtinimene külastada iga kümne päeva tagant oma vanemate haudu, vestelda nende valjudega ja viia neile ohvriande, nüüd aga pole selleks kellelgi aega. Varem sõi talupoeg päevas kolm nisukaraskit, nüüd ei ole tal niigi palju, et jätkuks iga päev üheks odrakaraskiks. Varem arvestati töö kanalite, teede ja tammide juures riigimaksude ette, nüüd tuleb maksud nagu ikka

470

maksta, ühiskondlikud tööd aga teha tasuta. Ned on mässude põhjuseks."

"Mina olen kõige vaesem peremees kogu riigis!" hüüdis vaarao juukseid sasides. "Iga talupoeg annab oma loomadele vjalikku toitu ja puhkust, minu loomad aga on alati näljas ja kurnatud! Ütle ometi, mis ma pean tegema? Sina ju palusid, et ma talupoegade olukorda parandaksin... "

"Kas käsid, isand, et ütleksin?"

"Palun!... Käsin!... Kuidas soovid!... Ainult räägi!"

"Olgu õnnistatud sinu valitsemine, sa tõeline Osirise poeg," vastas preester. "Teha tuleks aga järgmist: kõigepealt käsi, isand, et ühiskondlike tööde eest tasu makstaks... "

"Loomulikult..."

"Siis tee korraldus, et töö põllul kestaks ainult päikese tõusust loojumiseni; et rahvas puhkaks igal seitsmendal päeval - mitte igal kümnendal, vaid seitsmendal. Siis võta veel isandailt õigus oma talupoegi pantida ja ära luba kirjutajail neid oma voliga peksta ning piinata. Ja lõpuks... anna kümnes või kahekümneski osa maast talupoegadele päriseks, mida keegi ei võiks ära võtta ega pantida. Kui talupojal ja tema perekonnal oleks niigi palju maad,

kui võtab enda alla selle toa põrand, siis ta enam ei nälgiks. Anna, isand, talupoegadele omandiks kas või paljas liiv. Mõne aastaga kasvavad sinna aiad... "

"Sa kõneled hästi," tähendas vaarao, "kuid sa kõneled seda, mida õpetab sind ütlema su süda, mitte tegelik elu. Inimese mõtted, ka kõige paremad, ei lange alati kokku asjade loomuliku käiguga."

"Ma olen juba näinud sääraseid katseid ja nende tagajärgi," vastas Pentuer. "Mõnede templite juures teostatakse igasuguseid eksperimente: seal arstitakse haigeid, õpetatakse lapsi, arendatakse parimaid loomatõuge ja viljaliike, parandatakse lõpuks ka inimeste eluviise. Ja vaata, mis tuleb välja: kui laisale, kõhnaks jäänud talupojale hakati andma head toitu ja iga seitsme päeva tagant puhkust, muutus säärane inimene terveks ning töökaks ja suutis üles künda rohkem maad kui varem. Palgaline tööline on rõõmsam ja töötab paremini kui ori, kellele ei aita ka raudvitsaga peksmine. Söönutel sünnib rohkem lapsi kui näljastel ja tööga ülekoormatuil; vabade inimeste järeltulev sugu on terve ja tugev, orjade järeltulijad on kidurad, sünged ja kalduvad varastama ning valetama.

Ka on äratundmisele jõutud, et maa, mida harib omanik ise,

471

annab tera- ning juurvilja poolteist korda rohkem kui see, mida künnab ori. Ja veel üks huvitav nähtus: kui inimesed töötavad põllul laulu ja muusika saatel, väsivad nii nemad kui ka veoloomad, kellega nad künnavad, palju vähem! See kõik on meie templite maadel kinnitust leidnud." Vaarao naeratas.

"Minul oleks ka vaja oma mõisates ja kaevandustes muusika sisse seada," ütles ta. "Aga kui preestrid on neis imedes veendunud, miks ei talita nad siis nii talupoegadega omaenda mõisates?"

Pentuer laskis pea longu.

"Sellepärast," vastas ta, "et kõik preestrid pole targad ega ausameelsed... "

"No näed sa!" hüüdis vaarao. "Aga nüüd ütle mulle, Pentuer, talupoja poeg, miks sina, kes sa tead, et preestrite hulgas on kelme ja lollpäid, ei taha mind teenida võitluses nende vastu?... Sa ju mõistad, et ma ei suuda parandada talupoegade elu, kui ma ei õpeta preestreid enne minu tahtele alistuma."

Pentuer murdis käsi.

"Isand," vastas ta, "preestrite vastu võidelda on patt ja... ohtlik!... Mõnigi vaarao on säärast võitlust alustanud, kuid pole suutnud lõpule viia."

"Sellepärast, et neil polnud toetajaks sääraseid tarku nagu sina!... " hüüdis vaarao. "Tõepoolest, ma ei saa iialgi aru, miks targad ja ausad preestrid kannatavad enda kõrval säärast logarditejõuku, nagu enamik selle seisuse esindajaid endast kujutab!... "

Pentuer vangutas pead.

"Kolmkümmend tuhat aastat," ütles ta viimaks, "hoolitseb püha preestriseisus Egiptuse käekäigu eest ja on teinud Egiptuse selleks, mis ta on, riigiks, mida imetleb kogu maailm. Millega siis seletada, et hoolimata selle seisuse pahedest, on ta saavutanud säärase tulemuse?... Sellega, et preester on lamp, milles põleb tarkuse valgus. Lamp võib olla must ja isegi haisev, kuid ta säilitab endas jumalikku tuld, milleta inimeste hulgas valitseks pimedus ja rumalus."

"Sina, isand, kõneled võitlusest preestrite vastu," jätkas Pentuer. "Millega võib see võitlus lõppeda minule?... Kui sa kaotad, olen ma õnnetu, sest siis sa ei paranda talupoegade elujärge. Aga kui sa võidad? Oo, ma ei tallaks selleni elada!... Sest kui sa lambi puruks lööd, kes teab, kas sa ei kustuta koos sellega ka seda tarkuse valgust, mis

tuhandeid aastaid Egiptuse ja kogu maailma kohal põleb. See on,

472

isand, miks ma ei taha segada ennast sinu võitlusse püha preestri-seisusega. Ma tunnen, et see võitlus läheneb, ma kannatan sellepärast, et mina, vilets ussike, ei suuda seda ära hoida. Aga sekka lööma sellesse võitlusse ma ei hakka, sest siis ma peaksin reetma kas sind või jumalat, tarkuse loojat... "

Vaarao kuulas Pentueri ja sammus mõtlikult mööda tuba.

"Hm!" ütles ta, ilma et oleks vihastanud. "Tee, nagu tahad. Sina pole sõdur ja ma ei või sind vahvuse puudumise pärast süüdistada... Aga sa ei või olla mu nõuandjaks... Palun sind siiski asuda talupoegade mässude uurimise juurde, ja kui ma sind kutsun, siis sa ütled mulle, mida käsib tarkus."

Vaarao juurest lahkudes nõtkutas Pentuer tema ees oma põlvi.

"Igatahes," lisas vaarao, "tea, et mina ei taha kustutada jumalikku valgust. Hoolitsegu preestrid tarkuse eest oma templites, kuid ärgu laostagu minu sõjaväge, ärgu sõlmigu häbistavaid lepinguid... ja ärgu riisugu kuningate varakambrit," jätkas ta juba tulisemalt. "Võib-olla arvavad nad, et ma olen nõus seisma väraval nagu kerjus, oodates, kuni nad suvatsevad anda mulle vahendeid riigi püsti-hoidmiseks, mille nemad oma mõistmatu ja kõlbmatu valitsemisega on laostanud? Ei, seda, mis on minu õigus ja voli, ei hakka ma paluma jumalateltki mitte... Võid minna... "

Preester lahkus, kõndides tagurpidi ja tehes kummardusi, lävel aga puudutas näoga maad. Vaarao jäi üksi.

"Inimesed," mõtles ta, "on nagu lapsed. Herihor on ju tark. Ta teab, et sõja puhul vajab Egiptus pool miljonit sõdurit, teab, et need sõdurid tuleb välja õpetada, ja ometi on ta polkude arvu ning koosseisu vähendanud. Ülemvarahoidja pole ka rumal, kuid temale paistab olevat täiesti loomulik, et kõik vaarao varad on Labürinti üle kolinud! Ja lõpuks Pentuer. Missugune imelik mees!... Ta tahab, et talupojad oleksid hästi toidetud, et neil oleks oma maa ja küllaldaselt puhkust... Hüva!... Kuid see ju ainult vähendaks minu sissetulekuid, mis niigi on juba väga viletsad. Kui ma talle aga ütlen, et aidaku mul kuninga varandused preestrite käest ära võtta, nimetab ta mind jumalasalgajaks ja Egiptuse valguse kustutajaks!... Imelik mees! Ta on valmis kogu maa pea peale pöörama, kui juttu on talupoja heaolust, kuid pole ühegi hinna eest nõus ülempreestril kraest kinni haarama ja teda vangi pistma. Ta nõuab täiesti rahulikult, mina loobugu tublisti pooltest oma tuludest, kuid ma

olen veendunud, et Labürindist ei julgeks ta ühtainsat vaskdebenitki välja tuua."

Ramses naeratas ning jätkas oma mõtisklusi:

"Õnnelikud olla tahavad kõik. Aga katsu ainult midagi teha üldise õnne heaks, kui sul igaüks käest kinni haarab nagu inimene, kellel haiget hammast välja tõmmatakse... Seepärast peab käskija olema otsustav. Mu jumalikul isal polnud õigus, kui ta ei hoolinud palju talupoegadest ja piiritult usaldas preestreid... Ta on jätnud mulle raske pärandi... Kuid ma tulen siiski toime. Ega Soodajärvede juureski kerge olnud... Raskem kui siin. Siin on kõik lobisejad ning argpüksid, seal aga olid relvastatud mehed, kes olid valmis surma minema... Üks lahing õpetab rohkem kui kümme aastat rahulikku valitsemist... Kes endale ütleb: "Ma purustan takistuse!..." see purustabki. Kuid kes kõheldes peatuma jääb, see peab taganema."

Videvik oli kätte jõudnud. Lossis vahetati vahtkonda, kaugemais saalides süüdati tõrvikud.

Käskija tuppa aga ei tohtinud keegi kutseta astuda. Unetust ööst, eelmise päeva reisist ja riigiasjadest väsinud vaarao laskus tugitooli. Talle paistis, nagu valitseks ta juba sadu aastaid. Raske oli uskuda, et polnud veel tervet ööpäevagi möödunud sellest hetkest, mil ta oli viibinud püramiidide juures. "Üksainus ööpäev!... Võimatu!... "

Siis tuli talle pähe, et aujärjepärija rinnas asuvad endiste vaaraode hinged. Küllap see nii on, sest millest siis muidu see millegi tuttava ning ammuolnu tunne! Ja miks paistab talle täna riigi valitsemine nii lihtsana, kuna alles paar kuud tagasi ta kartis, et ei tule sellega toime!

"On möödunud ainult üks päev! Mulle aga paistab, nagu oleksin siin juba aastatuhandeid!" Äkki kuulis ta tasast häält: "Mu poeg!... Mu poeg!..." Vaarao hüppas toolilt püsti. "Kes siin on?" hüüdis ta.

"See olen mina!... Kas sa tõesti oled mu unustanud?... "

Vaarao ei suutnud mõista, kust hääl tuleb, kas ülevalt, alt või koguni suurest Osirise kujust, mis seisis nurgas.

"Mu poeg!" kostis hääl uuesti. "Austa jumalate tahet, kui tahad saada nende õnnistust!... Oo, austa jumalaid, sest ilma nende abita on kõige kõrgemgi maine vägevus ainult põrm ning viirastus!... Oo,

474

austa jumalaid, kui sa tahad, et sinu vigade kibedus ei mürgitaks minu viibimist õndsal Loojangumaal!... "

Hääl jäi vait. Vaarao käskis tuua valgust. Toa üks uks oli lukus, teise ees seisis valve. Ükski võõras poleks siia sisse pääsenud.

Viha ja mure vaevasid vaarao südant. Kas see oli tõesti isa vari, kes temaga kõneles? Või oli see hääl preestrite uus pettus? Aga kui preestrid saavad temaga kõnelda kaugelt, paksudest müüridest hoolimata, siis tähendab see ju, et nad võivad teda ka salaja pealt kuulata ja et maailma käskija on nagu sissepiiratud metsloom!

Kuninga lossis oli salajane pealtkuulamine tavaliseks asjaks. Kuid vaarao lootis, et vähemalt oma kabinetis pole tal seda vaja karta ja et preestrite jultumus ei julge tema lävest üle astuda. Aga mis siis, kui see oli vaim?

Vaarao jättis õhtust söömata ja heitis magama. Ta kartis, et ei saa uinuda, kuid väsimus võitis erutuse.

Mõne tunni pärast äratasid teda kellukese helistamine ja valgus. Oli kesköö. Astroloog-preester saabus ettekandega taevakehade asetuse kohta. Vaarao kuulas ettekande ära.

"Kas sa, auväärt prohvet, ei võiks homsest alates teha oma ettekandeid auväärt Semile? Tema on minu asetäitja usuküsimuste alal."

Astroloog-preester imestas väga vaarao ükskõiksuse üle taevaste asjade vastu.

"Kas majesteeti ei huvita näpunäited, mida tähed käskijaile annavad?... "

"Näpunäited?" kordas vaarao. "Mida siis tähed mulle tõotavad?"

Seda küsimust astroloog nähtavasti oodanud oligi, sest ta vastas, ilma et oleks mõtelnud:

"Horisont on ajutiselt ähmane. Maailma käskija pole veel astunud tõe teele, mis viib jumalate tahte äratundmisele. Kuid varem või hiljem leiab ta selle ja koos sellega õnneliku elu ning valitsemise, mis on täis kuulsust... "

"Ah sedaviisi!... Aitäh sulle, püha mees. Nüüd ma siis tean, mille poole püüda, ja katsun jälgida neid näpunäiteid. Sind aga palun veel kord, et sa tänasest peale pöörduksid auväärt Semi poole. Tema on minu asetäitja, ja kui sa mõnikord loed tähistaevast välja midagi õpetlikku, räägib ta mulle sellest hommikul."

Preester lahkus vaarao magamistoast pead vangutades.

475

"Rikkusid mul une," pomises vaarao rahulolematult. "Auväärt kuningaemand Nitokris," teatas ootamatult adjutant, "käskis mul tunni aja eest sinult kohtamist paluda."

"Nüüd? Südaööl?" imestas vaarao.

"Ta ütles, et just südaööl sa ärkad."

Vaarao mõtles pisut ja vastas siis adjutandile, et ta ootab kuningannat kuldsaalis. Ta arvas, et seal ei kuula nende jutuajamist keegi pealt.

Ta võttis hõlsti õlgadele, pani sandaalid jalga ja käskis toa heledasti valgustada. Ning läks, öeldes teenritele, et nad teda ei saadaks.

Ema oli juba saalis. Ta kandis jämedast lõuendist leinariideid. Vaaraod nähes tahtis kuninganna põlvili heita, kuid poeg tõstis ta üles ning embas teda.

"Kas on juhtunud midagi väga tähtsat, et võtad vaevaks niisugusel tunnil?... " küsis Ramses.

"Ma ei maganud... ma palvetasin," vastas kuningaemand. "Oo minu poeg! Sinu tarkus aimab õigesti, et asi on tähtis. Ma kuulsin sinu isa jumalikku häält... "

"Kas tõesti?... " lausus vaarao ja tundis, et temas hakkab keema viha.

"Sinu jumalik isa ütles mulle sügava murega, et sa oled astunud väärale teele. Sa keeldud sellest, et sind pühitsetaks ülempreestriks, ja solvad jumalasulaseid!... "Kes jääb siis Ramsesega," ütles sinu jumalik sünnitaja, "kui ta teeb jumalad oma vaenlasteks ja kui preestrid ta maha jätavad? Ütle, ütle talle, et ta saadab hukatusse Egiptuse, iseenda ja dünastia.""

"Ohoo! Ah siis sellega ähvardavad nad mind!" hüüdis vaarao. "Juba minu esimesel valitsemispäeval!... Koer haugub kõige kõvemini siis, kui ta kardab. Emake! Need ähvardused ennustavad halba, kuid mitte mulle, vaid preestritele... "

"Kuid seda kõneles ju su isa," kordas ema kurvastusega. "Minu surematu isa," vastas vaarao, "ja püha vanaisa Amenho-tep kui puhtad vaimud tunnevad mu südant ja näevad Egiptuse haletsemisväärset olukorda. Kuna ma aga tahan maa õitsengut kindlustada ja kuritarvitused lõpetada, siis nemad mulle küll takistusi teha ei taha."

"Kas sa siis ei usu, et see on isa vaim, kes sulle nõu annab" küsis

ema, kohutaval hirmul poja otsa vaadates.

"Ei tea, kuid mul on alust oletada, et vaimude hääled, mida on

476

kuulda meie lossi mitmes nurgas, on mingi preestrite tembutus. Ainult preestrid võivad mind karta, mitte jumalad ega vaimud... Ei, emake, need pole vaimud, kes meid hirmutavad."

Kuningaemand jäi mõttesse, poja sõnad avaldasid talle ilmselt mõju. Ta oli oma eluajal näinud palju imesid ja mõned neist olid talle endalegi kahtlastena paistnud.

"Säärasel korral, mu poeg," ütles ta, "oled sa ettevaatamatu. Täna õhtupoolikul oli Herihor minu juures. Ta polnud põrmugi rahul kohtamisega, mis tal sinuga oli. Ta ütles, et sa tahtvat preestrid kuningakojast eemale tõrjuda."

"Milleks ma neid peaksin vajama? Kas selleks, et suurendada minu köögi ja veinikeldri kulusid?... Või selleks, et nad kuulaksid salaja pealt, mis ma räägin, või luuraksid, mis ma teen?"

"Kogu maal tõuseb meelepaha, kui preestrid teada annavad, et sa oled jumalasalgaja," ei jätnud kuninganna järele.

"Riigis on juba rahutusi... aga preestrite süü tõttu," vastas vaarao. "Ka Egiptuse rahva jumalakartlikkuse kohta olen hakanud jõudma teistsugusele arvamisele. Kui sa teaksid, emake, kui palju on Alam-Egiptuses kohtuprotsesse jumalateotamise asjus ja Ülem-Egiptuses surnute riisumise asjus, siis sa veenduksid, et meie rahvas ei pea enam preestrite toimetamisi puutumatuks pühaduseks."

"See on välismaalaste mõju, kes on Egiptuse üle ujutanud!" hüüdis kuninganna. "Eriti foiniiklaste... "

"Kas pole ükskõik, kelle mõju see on. Aitab sellest, et Egiptus ei pea enam ei kujusid ega preestreid üleloomulikeks olenditeks... Aga kui sina, emake, kuuleksid, mida kõnelevad aristokraadid, ohvitserid või sõdurid, siis sa mõistaksid, et on saabunud aeg tõsta vaarao võim kõrgemale preestrite võimust. Muidu kaob igasugune kord sellel maal."

"Sina oled Egiptuse valitseja," ohkas kuningaemand, "ja sinu tarkus on suur. Tee, kuidas õigeks pead... Kuid tegutse ettevaatlikult... Oi, väga ettevaatlikult... Isegi surmatud skorpion võib ettevaatamatut võitjat veel hammustada... "

Ema ja poeg kaelustasid teineteist ja vaarao läks tagasi oma ma-gamisruumi. Kuid nüüd ei suutnud ta enam uinuda. Ta nägi selgesti, et tema ja preestrite vahel on algamas võitlus, või õigemini midagi vastikut, mis ei väärigi võitluse nime ja milles tema kui väejuht esialgu isegi orienteeruda ei oska.

Kus asub vaenlane? Kelle vastu peab tema ustav sõjavägi välja

477

astuma? Kas preestrite vastu, kes vaarao ees põrmu langevad? Või tähtede vastu, kes ütlevad, et vaarao pole veel jõudnud tõe teele? Kelle või mille vastu ta peab võitlema?

Kas ehk nende vaimude häälte vastu, mis kostsid kustki hämarusest? Või oma lihase ema vastu, kes teda kohkunult palub, et ta preestreid minema ei kihutaks?...

Vaarao viskles oma asemel ja tundis, et ta on täiesti abitu.

Aga äkki välgatas temas mõte:

"Mis on mul pistmist vaenlasega, kes on nagu pori mu sõrmede vahel? Las nad ähvardavad tühjades saalides, las nad vihastavad pealegi mu uskmatuse üle... Ma jätkan käskimist, ja kes minu käsku ei täida, see on mu vaenlane ja selle vastu ma kasutan politseid, kohut ning sõjaväge!"

NELJAS PEATÜKK

Niisiis, vaarao Mer-amen-Ramses XII, mõlema maailma valitseja, igaviku käskija, kes kingib kõigele elu ja kõikvõimalikku õnne, suri hatori-kuus, pärast seda kui ta oli kolmkümmend neli aastat õnnelikult valitsenud. Ta suri sellepärast, et ta keha oli jäänud nõrgaks ning eluvõimetuks. Suri sellepärast, et hakkas tundma igatsust jäädava kodumaa järele ja soovis anda maise võimu noorematessse kätesse. Lõpuks sellepärast, et see oli tema tahtmine. Ta jumalik hing lendas ära nagu kotkas, kes keerleb mõne aja maa kohal ja kaob siis sinisesse avarusse.

Nagu ta elu oli ainult surematu olendi ajutine viibimine selles kaduvas maailmas, samuti oli ta surm jumaliku eksistentsi üksainus silmapilk. Oma maise elu viimsel päeval ärkas vaarao koidu ajal ja läks Osirise palvekotta, toetatud kahest prohvetist ja ümbritsetud preestrite koorist. Nagu harilikult, äratas ta siin jumaluse, pesi ja rõivastas teda, tõi ohvrit ja tõstis käed palvuseks.

Samal ajal preestrid laulsid:

Esimene koor: Ole kiidetud, kes sa tõused horisondi kohale ja rändad üle taeva...

478

Teine koor: Su pühaduse teekond on nende õnne pandiks, kelle palgele langevad su kiired...

Esimene koor: Oo päikene! Kas mina suudaksin rännata peatamatult nagu sina!...

Teine koor: Suur rändaja, kelle üle pole peremeest ja kellele sada milj°mt aastat on üksainus silmapilk...

Esimene koor: Sa loojud, kuid ei lakka olemast. Sa kasvatad tunde, päevi ja öid, ise aga oled igavene ja annad endale ise seadusi..-

Teine koor: Sa valgustad maad, oma kätega jagad meile iseennast, kui sa Ra kujuna silmapiirile tõused...

Esimene koor: Oo valguseläte, kes sa kiirgavana tõused silmapiirile, ise annad sa endale kuju...

Teine koor: Ja kellestki sünnitamata, sünnitad enese ise horisondil...

Seejärel lausus vaarao:

"Oo, sina, kes sa kiirgad taevas! Luba mul astuda igavikku, ühineda kõrgema maailma suurte ning täiuslike varjudega ja vaadelda koos nendega sinu valgust hommikul ning õhtul, mil sa ühined oma emaga, Nutiga. Kui sa aga pöörad oma palge lääne poole, siis tõusku minu käed palvusele selle elu auks, mis läheb puhkama mägede taha..."'

Nõndaviisi kõneles vaarao, viirukipilvedest ümbritsetuna, käed taeva poole sirutatud. Äkki jäi ta vait ning tuikus tahapoole; tema taga seisvad preestrid haarasid ta kätele.

Ta oli juba surnud.

Teade vaarao surmast lendas välgukiirusel läbi lossi. Teenrid jätsid oma töö, ülevaatajad ei hoolinud orjade sundimisest. Kaardivägi kutsuti kohale, kõikide sissepääsude juurde paigutati vahtkonnad. Peaõuele kogunes rahvamurd - kokad, aidamehed, kutsarid, vaarao naised ja lapsed. Ühed küsisid, kas see on tõsi. Teised imestasid, et päike ikkagi taevas paistab. Ja kõik hüüdsid valjult:

"Oo isand!... Oo meie armastatud isa!... Kas on see võimalik, et lahkud meie juurest? Oo jah, ta läheb Abüdosesse2... Läände... Lään-

' Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

2 Abüdos - linn Ülem-Egiptuses. Siin asus üks kuulsamaid "Osirise haudu" ja suur surnutelinn. Religioosses luules oli Abüdos "Lääne", "hauataguse elu", "surnute elupaiga" jne. sünonüümiks.

de! Õigete maale. Paik, mis sulle armas oli, oigab ja nutab sinu pärast!..."'

Kohutav halamine kõlas kõigil õuedel, kogu pargis. See kajas vastu idapoolseist mägedest, lendas tuule tiivul üle Niiluse ja külvas rahutust Memfises.

Vahepeal paigutasid preestrid surnukeha palvete lugemise saatel uhkesse kaetud kandetooli. Kaheksa meest võtsid kinni kande-puudest, neli hoidsid jaanalinnusulgedest lehvikut, teistel olid viiru-kipannid käes. Valmistuti väljumiseks.

Sel ajal jõudis rutates sinna kuningaemand Nitokris. Kui ta surnut juba kandetoolis nägi, heitis ta enda tema jalgade ette.

"Oo minu abikaasa!... Oo minu vend!... Oo minu armsam!..." kisendas ta pisaraid valades. "Oo armsam, jää meiega, jää oma majja!... Ära lahku sellest paigast maa peal, kus sa viibid!... "

"Rahuga Läände, rahuga Läände!" laulsid preestrid. "Oo suur valitseja, mine rahuga Läände!"

"Oo häda!" halas kuningaemand. "Sa kiirustad parvele, et ujuda teisele kaldale! Oo preestrid, oo prohvetid, ärge rutake, laske tal olla!... Te tulete ju koju tagasi, tema aga lahkub igaviku maale... "

"Rahuga Läände, rahuga Läände!" laulis preestrite koor. "Kui jumal tahab, näeme me sind uuesti, käskija, kui on saabunud igaviku päev! Sest sa lähed sellele maale, mis kõiki inimesi ühendab..."2

Auväärt Herihori märguande peale kiskusid ümmardajad emanda vaarao jalgade juurest lahti ja viisid ta vägivaldselt oma ruumidesse.

Kandetool, mida kandsid preestrid, hakkas liikuma, käskija istus seal, rõivastatud nagu elus. Paremat ja vasakut kätt, ees ja taga sammusid kindralid, varahoidjad, kohtunikud ja ülemkirjutajad, relvade kandja sõjakirve ja vibuga ning lõpuks igas auastmes preestrid.

Õuel heitsid teenrid end põrmu, nad kisendasid ning nutsid, sõdurid andsid relvadega au; pasunad puhusid, otsekui oleks tervitatud elusat kuningat.

Ja tõesti, kuningas istus kandetoolis, mida Niiluse ülesõidukoha poole kanti, nagu oleks ta elus. Kui aga jõe äärde oli jõutud, asetasid preestrid kandetooli kullatud laevale purpurist baldahhiini alla nagu eluajalgi.

1 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

2 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

Kandetool puistati üle lilledega. Tooli vastu pandi seisma Anubi-se] kuju ja kuninga laev suundus Niiluse teise kalda poole, saadetuna teenijaskonna ning kuningakoja naisterahvaste nutust.

Kahe tunni tee kaugusel lossist, teisel pool Nulust, kanali taga, viljarikaste põldude ja palmisalude taga, Memfise ja "muumiate kõrgendiku" vahel, asus omapärane linnaosa. Kõik selle ehitused olid pühendatud surnutele ja neis elasid ainult kolhiidid ja paras-küüdid, laipade palsameerijad.

See linnaosa oli nagu tõelise surnuaia eeskojaks, sillaks, mis ühendas elavate maailma igavese rahu asupaigaga. Siia toodi surnud ja siin nad palsameeriti. Siin leppisid lahkunu omaksed preestritega kokku matuste kulu suhtes. Siin valmistati pühasid papüüru-serulle, sarku, majariistu, anumaid ja raidkujusid surnutele kaasa-panemiseks.

Memfisest paar tuhat sammu eemal asuv linnaosa oli piiratud pika müüriga, milles oli mitu väravat.

Vaarao surnukeha saatev rongkäik jäi peatuma värava ees, mis hämmastas oma toredusega. Üks preestritest koputas.

"Kes seal on?" küsiti seest.

"Osiris Mer-amen-Ramses, mõlema maailma käskija, on ilmunud teie juurde ja nõuab, et te valmistaksite teda ette igaveseks rändamiseks," vastas preester.

"Kas see on võimalik, et Egiptuse päike on kustunud?... Et on surnud see, kes ise oli elu ning hingamine?... "

"Nii oli tema tahe," vastas preester. "Võtke siis käskija nõutavate auavaldustega vastu, osutage talle kõiki teeneid, mis vaja, et teid ei tabaks nuhtlus ei maises ega ka tulevases elus."

"Teeme kõik teie sõna järgi," vastas hääl seest.

Siis jätsid preestrid kandetooli värava ette ja eemaldusid kähku, et nende peale ei puhuks sellesse paika kogunenud laipade roojane hingus. Sinna jäid ainult kõrgemad ametnikud eesotsas ülemkohtu-nikuga ja varahoidjaga.

Pärast pikka ootamist värav avanes ja sealt astus välja kümmekond inimest preestririietuses, kinnised peakotid peas.

1 Anubis - hauataguse maailma jumal, surnute ja palsameerimistalituse kaitsevaim, keda tavaliselt kujutati šaakalipeaga inimesena.

2 Kolhiidid (õigemini hoahiidid) - preestrid vanas Egiptuses, kes toimetasid matusetalitusi.

Neid nähes ütles kohtunik:

"Nüüd jätame meie ja teie isanda keha teie kätte. Tehke temaga kõik, mida käsib usk, ärge unustage midagi, et suur surnu teie süü läbi ei peaks seal maailmas ebamugavusi kannatama."

Varahoidja aga lisas:

"Tarvitage meie käskija jaoks rohkesti kulda, hõbedat, malahhii-ti, jaspist, smaragde, türkiise ja kõige haruldasemaid lõhnarohte, et tal millestki puudust ei oleks ja et kõik oleks kõige paremat seltsi. Seda ütlen teile mina, varahoidja. Kui aga peaks leiduma mõni lurjus, kes katsuks kalleid metalle asendada viletsate järeletehtud materjalidega ja kalliskive foiniikia klaasiga, siis pidagu ta meeles, et tal raiutakse käed maha ja pistetakse silmad välja."

"Saab tehtud, nii nagu nõuate," vastas üks kaetud näoga preestritest.

Teised tõstsid kandetooli kätele ja astusid sellega "surnute linna" sisemusse. Nad laulsid:

"Sa liigud rahuga Abüdosesse. Jõua rahuga Teebai Läände... Läände!... Läände!... Õigete maale!..."

Värav sulgus. Ülemkohtunik, varahoidja ja nendega kaasasolevad aukandjad pöördusid jõe äärde, et tagasi lossi minna.

Kaetud nägudega preestrid viisid kandetooli kõrgesse hoonesse, milles palsameeriti ainult kuningate ja kõrgemate aukandjate laipu, kes olid vaarao erilise soosingu osalised. Nad peatusid eeskojas, kus seisis kuldne ratastel laev, ja hakkasid surnut kandetoolilt maha võt-ma.

"Vaadake!" hüüdis üks nendest, kes kandsid peakotti. "No kas ei ole röövlid! Vaarao suri Osirise kabelis. Ta oleks pidanud olema paraadülikonnas, aga siin - säh sulle! Kuldkäevõrude asemel vasest käevõrud, kaelakee samuti vasest ja kivid sõrmustes järeletehtud... "

"Sul on õigus," kinnitas teine. "Huvitav, kes teda niiviisi välja on ehtinud: kas preestrid või ametnikud?"

"Küllap preestrid... Et neil lurjustel käed ära kuivaksid! Varas varga kukil, aga meid julgevad veel õpetada, et me paneksime surnule kõik asjad kõige paremast seltsist."
"Ega nemad seda nõudnud, seda nõudis varahoidja... "
"Kõik ühesugused vargad!"
Sääraseid märkusi vahetades võtsid palsameerijad lahkunud vaaraol kuningariided seljast, rõivastasid ta kullaga tikitud mantlisse ja kandsid keha laeva.
482
"Tänu jumalatele, et saame uue vaarao," ütles üks nendest, kes kandsid peakotti. "Tema seab preestrite hulgas korra majja... Kes palju laenab, see palju leinab... "
"Ohoo!.- Räägitakse, et pidavat olema range valitseja!" poetas teine. "Peab sõprust foiniiklastega ja Pentueriga, kuigi Pentuer pole suurest soost preester, vaid samasuguste kehvikute hulgast nagu meie- Sõdurid aga, nagu kuulda, olevat tema eest valmis tulest ja veest läbi minema... "
"Alles neil päevil lõi ta liibüalased täiesti puruks."
"Aga kus ta praegu on, see uus vaarao?" küsis keegi. "Kas kõrbes? Kui temaga ainult mõni õnnetus ei juhtuks, enne kui ta Memfi-sesse jõuab."
"Kes talle midagi teha saab, kui sõjavägi tema poole hoiab! Ärgu ma saagu ausaid matuseid, kui noor käskija preestreid jalge alla ei sõtku, nagu metssõnn sõtkub puruks nisu!"
"Küll sa oled ikka loll!" pistis üks seni vait olnud parasküüt sõimama. "Kas vaarao saab siis preestritest jagu?"
"Miks mitte?"
"Kas sa oled kunagi kuulnud, et mõni lõvi oleks püramiidi lõhki kiskunud?"
"Küll ütles!"
"Või metssõnn oleks püramiidi sarvede otsa tõstnud?" "Muidugi mitte!"
"Kas torm suudab püramiidi ümber lükata?" "Mis sa kiusad oma pärimistega!"
"Seda ma sulle ütlengi: ennemini võiksid lõvi, metssõnn või torm püramiidi ümber lükata kui vaarao preestritest jagu saada... olgu ta kas või lõvi, sõnn ning torm ühes isikus!... "
Ülevalt hüüdis keegi:
"Heie, teie seal, kas laip on valmis?"
"Valmis, valmis, ainult lõualuu on alla vajunud," vastati eeskojast.
"Pole tähtis! Andke siia! Isisel on kiire, ta peab tunni aja pärast
linna minema." i
Kuldne laev surnukehaga tõsteti sedamaid köitega üles, hoone siserõdule.
Eeskojast viis uks suurde saali, mille seinad olid värvitud helesiniseks ja ilustatud kollaste tähtedega. Ühes seinas, kogu saali pikkuses, oli loogakujuline rõdu; selle otsad olid esimese korruse kõrgusel;
483
keskpaik poole korruse võrra kõrgemal. Saal pidi kujutama taevavõlvi, rõdu aga päikese teekonda taevas, kuna surnud vaarao kujutas Osirist ehk päikest, mis liigub idast läände. All seisis salgake mees- ja naispreestreid, kes pidulikku talitust oodates oma asjust juttu ajasid.
"Valmis!... " hüüti rõdult.
Jutud lõppesid.
Ülalt kostis kolm lööki vastu pronkstahvlit, ja rõdul ilmus nähtavale päikese kuldne laev, millel ujus surnu. Alt kõlas hümn päikese auks:
"Ennäe, ta ilmub pilvedes, et lahutada taevas maast ja ühendada nad pärast... Lakkamatult varjul igas asjas, on ta ainuke elavaist, milles on igavesti kehastatud igasugused esemed... "
Laev liikus aegamööda kaare keskpaiga poole ja peatus lõpuks kõige kõrgemal kohal.
Samal ajal ilmus kaare alumise otsa juurde Isiseks rõivastatud preestrinna koos oma poja Horosega ja hakkas samuti pikkamisi ülespoole tõusma. See kujutas kuud, mis liigub päikese järel. Osirise ehk vaarao laev hakkas kaare harjalt läände laskuma.
All laulis jällegi koor:

"Jumal, kes on kehastatud kõikides asjades, vaim Šu[1], kes elab kõikides jumalates, tema on elava inimese ihu, tema on viljakandva puu sünnitaja, tema on maad viljastava üleujutuse põhjus, temata ei ela maa peal miski."[2]

Laev laskus alla rõdu lääneotsa. Isis ja Horos peatusid kaare harjal. Laeva juurde jooksis salk preestreid, vaarao keha tõsteti välja ja pandi marmorlauale puhkama, nagu puhkab Osiris pärast päevatööd.

Surnu juurde astus üks parasküüte, kes oli kostümeeritud jumal Tüüfoniks. Peas oli tal kohutav mask ja punaste sassis juustega parukas, seljas metssea nahk ja käes etiooplaste kivinuga.

Selle noaga asus ta surnu tallaaluseid maha lõikama.

"Mis sa teed magajale, vend Tüüfon?" küsis Isis rõdult.

"Puhastan oma venna Osirise jalgu, et ta ei määriks taevast maise tolmuga," vastas parasküüt, kes oli kostümeeritud Tüüfoniks.

Kui tallaalused olid maha lõigatud, võttis parasküüt kätte kõvera

1 Šu - õhujumal, kes egiptlaste kujutluse järgi toetas taevast.

2 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

traadi, ajas selle surnu ninna ja tõmbas välja ajud. Siis lõikas ta surnu kõhu lahti ja võttis kähku välja sisikonna, südame ja kopsu.

Vahepeal tõid Tüüfoni abilised neli suurt urni, mida ilustasid jumalate Hape, Emseti, Duamutfi ja Quebhsneufi[1] pea kujutused. Igasse neist urnidest pandi üks või teine surnu siseelunditest.

"Aga mis sa nüüd teed, vend Tüüfon?" küsis Isis teist korda.

"Puhastan oma venda Osirist kõigest maisest, et ta saavutaks ülima ilu," vastas parasküüt.

Marmorist laua kõrval seisis küllastatud soodalahusega täidetud bassein. Kui parasküüdid olid surnukeha ära puhastanud, lasksid nad ta basseini, milles ta pidi ligunema seitsekümmend päeva. Vahepeal oli Isis kogu rõdu läbi käinud ja tuli alla saali, kus parasküüt oli vaarao keha lahanud ja siseelunditest puhastanud. Isis vaatas marmorlauale, märkas, et see oli tühi, ja küsis kohkunult:

"Kus on mu vend? Kus on mu jumalik abikaasa?"

Samal hetkel kärgatas kõu, puhusid pasunad, helisesid pronks-tahvlid. Tüüfoniks kostümeeritud parasküüt kukkus täiest kõrist naerma ja hüüdis:

"Kaunis Isis, sina, kes sa koos tähtedega ööd rõõmsaks teed! Sinu abikaasat ei ole enam! Iialgi enam ei istu särav Osiris kuldsesse laeva, iialgi enam ei ilmu päike taevatelgile. Mina tegin seda, mina, jumal Set, ma peitsin ta ära nii sügavale, et teda ei leia üles ükski jumal, ka kõik jumalad koos mitte!... "

Neid sõnu kuuldes käristas jumalanna oma riided lõhki, hakkas oigama ja juukseid kitkuma. Uuesti kõlasid pasunad, kõu ja pronks-tahvlite helin, preestrite hulgas tõusis nurisemine, kostsid karjed ning vandesõnad, ja äkki tormasid kõik kisades Tüüfoni kallale:

"Neetud pimeduse vaim, kes sa tõstad liivatormi kõrbes, kes sa paned lainetama mere ja kustutad päevavalguse!... Et sa langeksid kuristikku, kust isegi jumalate isa sind päästa ei suudaks! Äraneetud! Äraneetud Set!... Et inimesd su nime vihkaksid!"

Kõik hakkasid Tüüfonit rusikate ja malkadega peksma, punaste juustega jumal aga püüdis põgeneda ja jooksis viimaks saalist välja.

Uuesti kolm lööki vastu pronkstahvlit ja pidulik talitus oli lõppenud.

1 Hape, Emset, Duamutf ja Quebhsneuf (täpsemini: Hapi, Imeset, Düa-mutef ja Kebesnef) - jumal Horose pojad, matusetalituste kaitsjad ja palsa-meerimise juures väljavõetavate siseelundite valvurid.

"Noh, aitab!" käratas kõige vanem preester parasküütidele, kes olid juba päris tõsiselt kaklema hakanud. "Sina, Isis, võid minna linna, ülejäänud aga võtku ette teised surnukehad, mis teid juba ammu ootavad... Ilmaasjata põlgate lihtsurelikke; kui palju teile selle eest siin makstakse, pole veel sugugi teada... "

"Teadagi, et palju pole loota!" viskas üks palsameerijaist vastuseks. "Räägitakse, et riigikassa olevat tühi, foiniiklased aga ähvardavat laenuandmist koguni lõpetada, kui neile uusi eesõigusi ei anta."

"Et nad kärvaksid, need teie foiniiklased! Varsti võib-olla peame neilt odrakaraskit kerjama, sest nad on kõik enda kätte kraapinud."

"Aga kui nemad vaarao matusekuludeks raha ei anna, siis pole meil midagi loota."

Lõpuks jutud vaibusid ja kõik läksid sinisest saalist minema. Ainult basseini juures, kus ligunes vaarao laip, seisis valve.

Selle pidustuse taustal, mis pidi kujutama legendi päikese (Osiri-se) tapmisest Tüüfoni (öö- ja kuritegudejumala) poolt, toimus vaarao keha lahkamise ja puhastamise rituaal ning tema ettevalmistamine palsameerimiseks.

Seitsekümmend päeva lamas surnukeha kanges soodavees, nähtavasti selle mäelstuseks, et õel Tüüfon oli oma venna Soodajärve uputanud. Ja kõik need päevad, igal hommikul ja õhtul, tuli Isiseks kostümeeritud preestrinna sinisesse saali, oigas seal, kitkus oma juukseid ja päris juuresviibijailt, kas keegi pole näinud tema jumalikku abikaasat ning venda.

Selle leinaaja lõppemise järi ilmus saali Horos, Osirise poeg ning pärija, oma kaaskonnaga.

"Kas meie peaks ehk siit otsima minu isa ning venna surnukeha?" küsis Horos.

Preestrite valjude rõõmuhüüete ja muusikahelide saatel võeti vaarao keha karastavast vannist välja.

Siis paigutati see kivist torusse, millest mõne päeva jooksul kuuma õhku läbi puhuti, ja anti pärast kuivatamist palsameerijate kätte.

Nüüd algasid kõige tähtsamad pidulikud talitused, mida teostasid "surnute linna" kõrgemad preestrid.

Vaarao keha, mis oli asetatud nii, et tema pea oli lõuna poole, pesti väljastpoolt pühitsetud veega, seestpoolt aga palmiviinaga. Tuhaga kaetud põrandal istusid nutunaised, kitkusid juukseid, kraapisid nägu ja halasid surnu pärast. Lautsi ümber kogunesid jumalateks rõivastatud preestrid, alasti Isis, vaarao kroon peas,

486

nooruk Horos, šaakalipeaga Anubis, jumal Tot[1], kellel oli linnu pea ja kiijutustahvlid käes, ning palju teisi.

Selle kõrge kogu järelevaatuse all asusid palsameerijad oma töö juurde: nad täitsid keha õõned tugevasti lõhnavate rohtudega ja saepuruga, valasid sinna healõhnalisi vaike ja saatsid kogu seda tegevust palvetamisega. Oma silmade asemele pandi surnule pähe pronksi raamitud klaassilmad. Siis puistati surnu keha soodapulbriga üle.

Seejärel astus ligi uus preester ja kuulutas juuresviibijatele, et surnukeha on Osirise keha ja et kõik tema tunnused on Osirise tunnused.

"Tema vasaku oimuluu imettegev jõud on jumal Tumi oimuluu jõud ja tema parem silm on Tumi silm, mille kiired tungivad pimedusest läbi. Ta vasak silm on Horose silm, mis paneb tarretama kõik elava; ta ülahuul on Isis ja alahuul on Neftis2. Surnu kael on juma-lanna, ta käed on jumalate hinged, ta sõrmed on taevased maod - jumalanna Selkiti[3] pojad. Ta reied on Amoni kaks sulge, ta selg on Si-bu[4] selgroolüli, ta kõht on jumalanna-Nue."[5]

Teine preester kuulutas: "Mulle on antud huuled, et kõnelda, jalad, et käia, käed, et oma vaenlasi põrmu lüüa. Olen surnuist üles tõusnud, olen olemas, avan taeva, teen seda, mis kästi Memfises."[6]

Selle aja jooksul riputati muumiale kaela kalliskivist tehtud skarabeuse kujutus, millel oli järgmine kiri:

"Oo mu süda, süda, mille sain emalt ja mis mul oli, kuni viibisin maa peal, oo mu süda, ära tõuse minu vastu üles ja ära anna kurja tunnistust minu vastu kohtupäeval!"[7]

Seejärel mähkisid preestrid muumia käed ja jalad, muumia iga sõrme lintidesse, millele olid kirjutatud palved ja loitsimissõnad.

1 Tot - tarkuse- ja kirjakunsti-jumal; kujutati iibise peaga inimese või paavianina.

~ Neftis - surnutejumalanna; teda peeti Osirise õeks ja oma teise venna, kurja jumala Seti, Osirise tapja naiseks.

Selkit - jumalanna-skorpion; mõnede müütide järgi peeti teda jumal Horose naiseks.

Sibu - maajumal.

Tsitaat on pärit Masperolt. (Autori märkus). Gaston Maspero (18461916) - prantsuse egüptoloog.

Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

Need lindid liimiti tavaliselt vaikude ja palsamitega kokku. Muumia rinnale ja kaelale pandi "Surnute raamatu" täielik käsikiri, sel ajal kui preestrid laususid kuuldavalt järgmisi sõnu:

"Mina olen see, kellele ükski jumal ei suuda takistusi teha.

Kes see on?

See on Tum oma kilbil, see on Ra oma kilbil, mis ilmub taeva idakaares.

Mina olen Eile ja mulle on teada Homme. Kes need on?

Eile, see on Osiris, Homme, see on Ra, päeval, mil ta hävitab kõiksuse käskija vaenlased ja toob ohvriks oma poja Horose. Teiste sõnadega: päeval, millal Osirise sarka kohtab tema teel ta isa Ra. Tema võidab ära jumalad Osirise käsul, Amenti1 mäe isanda käsul.

Mis see on?

Amenti, see on see, kelle lõid jumalate hinged, nagu käskis Osiris, Amenti mäe isand.

Teiste sõnadega: Amenti, see on raev, mille sünnitas Ra; iga jumal, kes viibib seal, astub temaga võitlusse. Tunnen suurt jumalat, kes viibib seal.

Ma ilmusin siia oma maalt, tulin oma linnast, hävitan kurja, hoian eemal paha, puhastun roojast. Suundun taeva elanike poole, astun sisse suurest väravast.

Oo mu kaaslased, andke mulle oma käsi, sest saan üheks teie hulgast."2

Kui surnu iga kehaliige oli palvelintidesse mähitud ja amuletti-dega varustatud, kui ta oli juba küllaldaselt varustatud õpetustega, mis pidid teda aitama jumalate maal orienteeruda, oli aeg mõtelda dokumendile, mis avaks talle väravad sellele maale.

Sest kalmu ja taeva vahel ootavad surnut nelikümmend kaks kohutavat kohtunikku, kes Osirise eesistumisel otsustavad tema maise elu üle. Alles siis, kui surnu süda, kaalutud õigusemõistmise kaaludel, tõe jumalannaga võrdseks osutub ja kui jumal Tot, kes surnu teod tahvlikesele üles kirjutab, need teod õigeteks tunnistab, alles siis võtab Horos hinge käekõrvale ja viib ta Osirise trooni ette.

Ning just selleks, et surnu ennast kohtu ees kaitsta saaks, ongi vaja mähkida tema muumia papüürusesse, millele on kirjutatud

' Amenti - sõna-sõnalt "Lääs" - maa, kus viibivad surnud.

" "Surnute raamat". (Autori märkus.)

pihtimus kogu ta elust. Seni kui muumiat sellesse dokumenti mähitakse, loevad preestrid, selgelt ja rõhutades, et surnu midagi ei unustaks:

"Tõe valitsejad, ma toon teie ette ainult tõtt.

Ma ei teinud ühelegi inimesele vandemurdmisega kurja. - Ei teinud kedagi oma lähedastest õnnetuks. - Ma ei lubanud endale sündsusetuid sõnu ega sõimu tõe majas. - Ei sõbrustanud kurjaga. Ei teinud ise kurja. - Käskijana ei sundinud ma oma käsualuseid üle

jõu töötama. - Ükski ei ole minu süü läbi saanud kartlikuks, vigaseks, haigeks või õnnetuks. - Ma ei teinud midagi, mida jumalad oleksid pahaks pannud. - Ma ei piinanud orja. - Ei näljutanud teda. - Ei pannud teda pisaraid valama. - Ma ei tapnud. - Ma ei sundinud teist salakavalale mõrtsukatööle. - Ma ei valetanud. - Ma ei röövinud templite varandust. - Ma ei vähendanud jumalatele määratud tulusid. - Ma ei varastanud leiba ega lõuendit muumiailt. - Ma ei teinud pattu oma ringkonna preestri vastu. - Ei võtnud ära ega vähendanud tema varandust. - Ma ei tarvitanud vale kaale. - Ma ei võtnud imetajalt ära tema last. - Ma ei teinud julmi tegusid. - Ei püüdnud võrkudega ohvrilinde. - Ei kahjustanud jõgede suurvett. - Ei juhtinud kõrvale kanalite jooksu. - Ei kustutanud tuld ebaõigel ajal. - Ma ei röövinud jumalatelt ohvriande, mis nad endale välja olid valinud. - Olen puhas... Olen puhas... Olen puhas..."1

Kui surnu tänu "Surnute raamatule" nüüd teadis, kuidas surematuse maal käituda, ja eelkõige, kuidas tal neljakümne kahe jumala kohtu ees vastata tuleb, tutvustasid preestrid talle veel selle raamatu eessõna, selgitasid selle tähtsust. Palsameerijad, kes ümbritsesid vaarao äsja valminud muumiat, lahkusid, "surnute linna" ülempreester lähenes surnule ja sosistas talle kõrva:

"Tea, et omandanud selle raamatu, kuulud sa elavate hulka ja saavutad jumalate keskel suure mõju.

Tea, et tänu sellele ei tohi keegi sulle vastu rääkida ega sind takistada. Jumalad ise tulevad su juurde ning embavad sind, sest nad võtavad su vastu endi hulka.

Tea, et see raamat jutustab sulle, mis oli alguses. Ükski inimene pole seda kuulutanud, ükski silm pole seda näinud ega ükski kõrv kuulnud. See raamat on tõde ise, kuid keegi pole

1 "Surnute raamatu" 75. peatükk. See on üks tähelepanuväärsemaid kirjalikke mälestusmärke vanast ajast. (Autori märkus.)

seda kunagi tundnud. Olgu ta nähtav ainult sulle, ja selle kaudu, kes andis ta sulle õpetuseks. Ära püüa seda seletada selle kaudu, mida ütleks sulle su mälu või kujutlus. See raamat kirjutatakse ainult saalis, kus palsameeritakse surnuid. See on suur saladus, mida ei tunne ükski lihtsurelik maailmas.

See raamat jääb sulle toiduks all vaimude maailmas, ta annab su hingele võimaluse viibida maa peal, annab su hingele igavese elu ja teeb seda, et kellelgi ei saa olla võimu sinu üle."[1]

Vaarao keha rõivastati kallitesse riietesse, ta näole asetati kullast mask, ristis kätele sõrmused ja käevõrud. Pea alla paigutati elevandiluust tugi, nagu egiptlased magades harilikult tarvitasid. Lõpuks sängitati keha kolme sarka: üks neist oli kirjutistega kaetud papüürusest, teine kullatud seedripuust ja kolmas marmorist. Kaks esimest vastasid kujult surnu kehale. Isegi puust nikerdatud nägu oli surnu näo sarnane, ainult naeratav.

Pärast seda kui vaarao oli kolm kuud "surnute linnas" viibinud, oli tema muumia pidulikuks matusetalituseks valmis. Siis viidi ta tagasi kuninga lossi.

VIIES PEATÜKK

Seitsekümmend päeva ligunes püha ihu kanges soodavees ja Egiptus oli leinas.

Templid olid suletud, rongkäike ei peetud, igasugune muusika vaikis. Kõikidel pidudel oli lõpp. Tantsijannad muutusid nutunais-teks, ja selle asemel et tantsida, kitkusid endal juukseid, mis neile samuti omajagu tulu andis. Inimesed ei joonud veini ega söönud liha. Kõrgemad aukandjad käisid karedates riietes ja palja jalu. Keegi peale preestrite ei ajanud habet, eriti agarad kommetest kinnipidajad isegi ei pesnud ennast, vaid määrisid näo poriga ja raputasid tuhka juustesse.

Kõikjal, Vahemerest kuni Niiluse esimese kärestikuni, Liibüa

'Surnute raamat", 148. peatükk. (Autori märkus.)
490
kõrbest kuni Siinai poolsaareni, valitses vaikus ja lein. Egiptuse päike oli kustunud, isand, kes andis rõõmu ja elu, oli oma sulased maha jätnud ning ära Läände läinud.
Kõrgemas seltskonnas oli suurmoeks kõnelda üldisest leinast, millest isegi loodus näis osa võtvat.
"Kas olete märganud," ütles üks aukandja teisele, "et isegi päevad on läinud lühemaks ja pimedamaks?"
"Jah. Ma ei julgenud seda sulle tunnistada, aga nii see on. Olen pannud tähele isegi seda, et öösel on taevas vähem tähti ja et täiskuu aeg oli lühem kui harilikult, noorkuu aga paistis tavalisest kauem."
"Karjased räägivad, et loomad karjamaal ei söö, muudkui ammuvad."
"Mina aga kuulsin küttidelt, et lõvid nutavad kibedasti taga valitsejat, on loobunud lihast ja ei tungi enam hirvedele kallale."
"Hirmus aeg! Astu täna õhtul minu poole sisse, joome koos klaasikese mälestusmärjukest - minu õllepruuli leiutus."
"Tean... küllap must siidoni õlu?... "
"Hoidku meid jumalad!... Leina aeg, ja äkki joovastavad joogid! See, mis minu õllepruul leiutas, pole hoopiski õlu... Võrdleksin seda ennemini veiniga, millele on lisatud muskust ja lõhnavaid rohte."
"Täiesti sobiv jook ajal, millal meie käskija viibib surnute linnas, kus õhk on täis muskuse ja palsameerimisrohtude lõhna."
Nõnda leinasid ülikud kõik need seitsekümmend päeva.
Esimene rõõmuvärin läbis Egiptust, kui "surnute linnast" teatati, et käskija ihu on soodalahusest välja võetud ja et palsameerijad ning preestrid teostavad tema juures juba pühi talitusi.
Sel päeval lõikasid inimesed esimest korda juukseid ja pesid näolt pori maha. Kellel aga lusti oli, see pesi end üleni. Tõepoolest, enam polnud põhjust leinata: Horos oli Osirise keha üles leidnud, Egiptuse käskija oli tänu palsameerijate kunstile uuesti elustumas ja preestrite palvete ning "Surnute raamatu" abil jumalatega võrdseks saamas.
Sellest hetkest peale nimetati kadunud vaaro Mer-amen-Ramsest juba ametlikult Osiriseks; mitteametlikult hakati teda nõnda nimetama kohe pärast surma.
Egiptuse rahva sissesündinud elurõõm hakkas kurvastusest võitu saama, eriti sõjaväes, käsitööliste ja talupoegade hulgas. Lihtrahva rõõm väljendus ajuti ebasündsates vormides.
Teadmata kust hakkasid levima kuuldused, et uus vaarao, keda
491
rahvas juba varem vaistlikult armastas, tahtvat talurahva, tööliste ja isegi orjade elujärge parandada.
Seepärast juhtus üha sagedamini midagi ennekuulmatut: müürsepad, puusepad ja püttsepad, selle asemel et rahulikult juua ja kõnelda oma tööst või perekonnaasjadest, ei julgenud mitte üksnes ränkade maksude pärast kaevata, vaid nurisesid isegi preestrite võimu üle. Talupojad aga, selle asemel et tööst vabal ajal jumalaid paluda ja esivanemaid mälestada, kogunesid kokku ja kõnelesid sellest, kui hea oleks, kui igaühel oleks lapike oma maad ja kui igal seitsmendal päeval saaks puhata!...
Sõduritest, eriti välismaalaste polkudest, ei maksa rääkidagi. Need mehed kujutlesid, et nad on äravalitud seisus või saavad selleks pärast üht õnnestunud sõda, mis iga hetk lahti peaks minema.
Nomarhid ja aristokraadid, kes elasid maal asuvates mõisates, eriti aga mitmesuguste templite ülempreestrid, pidasid surnud käskija pärast pühalikku leina, hoolimata sellest, et vaarao oli saanud Osiriseks, ja nüüd oleks võinud juba rõõmustada.
Täpselt võttes ei olnud uus valitseja seni kellelegi kurja teinud. Ja tähtsate ülikute kurvastuse põhjuseks olid ainult kuulujutud, needsamad kuulujutud, mis lihtrahvast

rõõmustasid. Nomarhid ja aristokraadid värisesid mõtte juures, et nende talupojad võiksid aastas viiskümmend päeva logelda, ja mis veel hullem, et nad saaksid endale tüki maad, olgu see pealegi ainult nii suur, et sinna mahuks surnu maha matta. Preestrid kahvatasid ja pigistasid hambad risti, kui nad nägid, kuidas Ramses XIII peremehena asju ajas, ja olid sügavasti pahandatud sellest, kuidas ta neid kohtles.

Tõepoolest, kuninga lossis olid toimunud suured muudatused. Vaarao asus elama ühte lossi tiibhoonesse, milles peaaegu kõik ruumid olid kindralite käsutuses. Keldrikorrusele paigutas ta kreeka sõdurid, esimesele korrusele kaardiväe ja ruumidesse, mis asusid piki lossimüüri, etiooplased. Vahiteenistust hoone ümbruses pidasid aasialased, Ramses XIII isiklike ruumide lähedusse paigutati see eskadron, mille sõdurid olid koos temaga osa võtnud Tehenna jälitamisest kõrbes.

Veel enam. Hoolimata liibüalaste hiljutisest vastuhakkamisest, oli ta neile uuesti lasknud osaks saada armu ning usaldust ja ei käskinud kedagi karistada.

Tõsi küll, preestrid, kes elasid suures lossis, jäeti sinna ja nad toimetasid edasi pühi talitusi auväärt Semi juhtimisel. Aga et nad ei

492

võtnud enam osa vaarao hommiku-, lõuna- ja õhtusöökidest, siis oli nende toitumine tunduvalt halvemaks läinud.

Asjatult tuletasid pühad mehed meelde, et nad peavad toitma üheksateistkümne dünastia esindajaid ja paljusid jumalaid. Varahoidja, kes vaarao tahtmist aimas, vastas preestritele, et jumalatele mng esivanematele piisab lilledest ja headest lõhnadest, prohvetid ise aga, nagu nõuavad kõrge vooruslikkuse käsud, peavad toituma odrakaraskist ja vett või õlut peale rüüpama. Oma ülbete arutluste kinnituseks tõi varahoidja näiteks ülempreester Semi, kes elas nagu patukahetseja, ja veel enam - vaarao enda, kes sõi sõdurite katlast nagu ta kindralidki.

Seetõttu hakkasid õukonna preestrid endamisi mõtteid mõlgutama, kas poleks parem sellest ebasõbralikust ihnsast lossist lahkuda ja kolida oma mugavatesse varjupaikadesse templite läheduses, kus nende kohustused oleksid kergemad ja ei oleks vaja nälgida. Nii nad ehk oleksidki talitanud, kui auväärt Herihor ja Mefres poleks käskinud neid oma kohtadele jääda.

Kuid ka Herihori positsiooni polnud uue käskija juures võimalik kadestamisväärseks nimetada. Alles hiljuti kõikvõimas minister, kes peaaegu kunagi ei väljunud kuningakojast, istus ta nüüd oma linnalähedases majas ja juhtus, et ta ei näinud uut vaaraod mitme dekaadi jooksul. Ta oli küll endiselt sõjaminister, kuid ei andnud enam peaaegu ühtki käskkirja, sest kõiki sõjalisi asju otsustas vaarao ise. Ta ise luges kindralite ettekandeid, ise lahendas segaseid küsimusi, milleks vajalikke dokumente tõid sõjaministeeriumist tema adjutandid. Kui Herihor mõnikord käskija juurde kutsutigi, siis selleks, et ära kuulata noomitusi.

Kõik aukandjad pidid tunnistama, et uus vaarao teeb palju tööd.

Ramses XIII tõusis enne päikest, käis suplemas või võttis vanni ja süütas suitsetamisrohud Osirise kuju ees. Seejärel kuulas ta ära ettekanded ülemkohtunikult, kogu Egiptuse viljaaitade ja karjaõuede ülemkirjutajalt, vanemalt varahoidjalt ja lõpuks kojaministrilt. Viimane sai kõige rohkem kannatada, sest ei olnud seda päeva, millal isand poleks talle ütelnud, et kuningakoja ülalpidamine läheb liiga palju maksma ja et tema kulul elab liiga palju inimesi.

Tõepoolest, kuninga lossis elas mitusada kadunud vaarao naisterahvast vastava arvu laste ja teenijatega. Alaliste meeldetuletuste tõttu tõstis kojaminister iga päev kümme kuni kakskümmend säärast asukat lossist välja ja piiras ülejäänute kulutusi. Selle tulemusena

493

jooksid kuu aja pärast kõik kuningakoja daamid nutu ja pisaratega kuningaemand Nitokrise juurde ja anusid temalt kaitset.

Auväärt kuningaemand läks sedamaid käskija juurde, langes ta ette põrmu, paludes, et vaarao halastaks oma isa naisterahvastele ja ei lubaks, et nad peaksid surema puuduse kätte.

Vaarao kuulas ta ära, kortsutas laupa ja andis kojaministrile käsu kokkuhoiu teostamine seisma panna, emale aga ütles ühtlasi, et pärast isa matuseid tõstetakse naisterahvad lossiruumidest välja ja paigutatakse laiali mõisatesse.

"Meie koja ülalpidamine," seletas Ramses emale, "maksab üle kolmekümne tuhande talendi aastas, seega rohkem kui kogu sõjaväe ülalpidamine. Ma ei või kulutada säärast summat, see laostaks riigi."

"Tee kuidas arvad," vastas kuningaemand. "Egiptus on sinu oma. Kuid ma kardan, et väljaaetud õukondlastest saavad sinu vaenlased."

Vastuseks sellele võttis vaarao ema sõna lausumata käekõrvale, viis ta akna juurde ja näitas odade metsa. Jalavägi oli parajasti õppust tegemas.

Vaarao teguviisil oli ootamatu tagajärg.

Kuningaemanda silmad, mis alles äsja olid pisarais, lõid nüüd uhkusest särama, ta kummardus, suudles vaarao kätt ja ütles liigu-tatult:

"Sa oled tõesti Isise ja Osirise poeg! Ma tegin hästi, et andsin sind jumalanna kätesse. Viimaks ometi on Egiptusel tõeline käskija!..."

Sellest ajast peale ei pöördunud emand enam iialgi poja poole, et kellegi eest kosta. Kui temalt aga eestkostmist paluti, vastas ta:

"Mina olen Tema Majesteedi ümmardaja ja soovitan ka teile, et täidaksite nurisemata tema käsku, sest kõiki tema tegusid juhib jumal. Kes tahaks aga jumalatele vastu hakata!"

Pärast hommikueinet tegeles vaarao sõjaministeeriumi ja varakambri asjadega, keskpäeval kella kolme paiku aga sõitis arvuka kaaskonna saatel polkude juurde, mis seisid Memfise ümbruses, ja jälgis, kuidas lähevad õppused.

Kõige suuremad muutused olid toimunud riigi sõjaväelisel alal.

Ei kulunud täit kaht kuudki, kui vaarao oli formeerinud viis uut polku, õigemini taastanud need, mis olid eelmise valitsuse ajal hävitatud. Ta laskis lahti ohvitserid, kes olid andunud joomisele ja täringumängule või kes sõdureid halvasti kohtlesid.

494

Sõjaministeeriumi kantseleidesse, kus seni olid töötanud ainult preestrid, saatis ta oma kõige andekamaid adjutante, kes väga kiiresti sõjaväesse puutuvate dokumentidega toime hakkasid tulema. Ta käskis koostada nimekirjad kõikidest sõjaväeseisusesse kuuluvatest meestest, kes ei täitnud enam ammu mingisuguseid sõjalisi kohustusi, vaid tegelesid oma majapidamisega. Ta avas kaks uut ohvitseride kooli, kuhu võeti poisikesi kaheteistkümnendast eluaastast alates. Ja hakkas nõudma vanast kombest kinnipidamist, mille järgi sõjaväkke kuuluv noorsugu ei saanud hommikueinet enne, kui oli kolm tundi viirgudes ja kolonnides marssinud.

Lõpuks ei lubatud enam ühelgi väeosal elada külades; väeosad pidid asuma kas kasarmus või laagris. Igale polgule eraldati oma õppeväljak, kus sõdurid päevast päeva harjutasid linguga kiviheitmist või nooltega saja-kahesaja sammu kaugusel asuvaile märklaudadele märkilaskmist.

Samuti anti sõjaväelaste perekondadele korraldus, et kõik meessoost perekonnaliikmed harjutaksid viskerelvade tarvitamist regu-laarväe ohvitseride ja jaoülemate juhtimisel. Selle tulemuseks oli, et kaks kuud pärast Ramses XII surma sarnanes kogu Egiptus väeleeriga. Isegi lapsed nii maal kui linnas, kes seni olid mänginud ametnikke ja preestreid, mängisid nüüd vanemate inimeste tegevust järele aimates sõdureid. Igal väljakul ja igas aias vihisesid hommikust õhtuni kivid ja nooled ning kohtutesse kuhjus kaebusi kehavigastuste pärast.

Egiptus oli tundmatuseni muutunud. Hoolimata leinast, valitses siin nüüd tänu uuele käskijale kõikjal suur elevus.

Vaarao aga tundis uhkust, et kogu riik täidab tema kuninglikku tahet.

Kuid peagi tuli kainenemine.

Just sel päeval, kui palsameerijad Ramses XII keha soodalahusest välja võtsid, teatas ülemvarahoidja oma tavalist ettekannet tehes vaaraole:

"Ei tea, mis teha... Meil on kassas ainult kaks tuhat talenti, kadunud kuninga matusteks aga kulub vähemalt tuhat... "

"Kaks tuhat? Kuidas nii?..." imestas vaarao. "Kui mina valitsemise üle võtsin, ütlesid sa mulle, et meil on kakskümmend tuhat."

"Kaheksateist tuhat oleme ära tarvitanud."

"Kahe kuuga?"

"Kulud on suured."

495

"Õigus," vastas vaarao. "Kuid iga päev laekub ju makse."

"Maksud on jälle millegipärast vähenenud," jätkas varahoidja, "ega laeku sel määral, nagu ma arvestasin. Julgen Teie Majesteedile meelde tuletada, et meil on viis uut polku. Tähendab umbes kaheksa tuhat inimest on oma tavalise töö maha jätnud ja elavad riigi arvel."

Vaarao jäi mõttesse.

"On vaja uut laenu teha," ütles ta. "Kõnele Herihori ja Mefresiga, et templid meile raha laenuks annaksid."

"Olen sellest kõnelnud... Templid ei anna meile midagi... "

"Prohvetid on solvunud!... " muigas vaarao. "Säärasel korral tuleb meil paganate poole pöörduda. Saada Dagon minu juurde."

Õhtul ilmus foiniikia liigkasuvõtja, langes vaarao ette põlvili ja pakkus talle kuldset, kalliskividega ehitud karikat.

"Nüüd võin ma rahus surra," hüüdis Dagon. "Minu kõige armulikuni käskija on astunud troonile!... "

"Aga enne kui surra," ütles vaarao põlvitajale, "hangi mulle mõni tuhat talenti."

Foiniiklane jahmatas, aga võib-olla ka ainult teeskles kohkumist.

"Käskige, majesteet, mul parem Niilusest pärleid otsida," vastas ta, "siis ma hukkuksin otsekohe ja mu isand ei saaks mind kahtlustada, nagu ei tahaks ma midagi teha. Aga hankida säärast summat... praegusel ajal!... "

"Mis see siis tähendab?" imestas Ramses. "Kas siis foiniiklastel pole minu jaoks raha?... "

"Ome elu ja vere, oma lapsed oleme valmis Teie Majesteedile andma," ütles Dagon. "Aga raha... Kust peaksime võtma raha?... Varem andsid templid meile viieteistkümne kuni kahekümne protsendiga aasts laenu, aga sestsaadik, kui teie, majesteet, alles troonipärijana Pi-Basti lähedal Hathori templis käisite, on preestrid krediidi meile täielikult sulgenud. Kui nad võiksid, nad kihutaksid meid päevapealt Egiptusest minema või lööksid meid veel parema meelega lihtsalt maha. Mida kõike ei pea me nende pärast kannatama! Talupojad töötavad, kuidas heaks arvavad ja millal heaks arvavad... makse tasuvad, nagu ise õigeks peavad... Kui mõnda neist lööd, tõuseb mäss, ja kui õnnetu foiniiklane kohtusse abi otsima läheb, siis ta kas kaotab protsessi või peab maksma tohutu hulga raha... Paistab, et peame siit varsti ära kolima!... " halises Dagon.

Vaarao nägu läks pilve.

496

"Ma vaatan neid asju," vastas ta. "Kohtud peavad teile õigust tegema. Esialgu aga on mul vaja viis tuhat talenti."

"Kust me peaksime seda võtma?" ägas Dagon. "Näidake meile, majesteet, ostjad ja me müüme maha kogu oma vallas- ja kinnisvara, et aga seda käsku täita... Aga kus on ostjad? Vahest ainult preestrid, aga need võtaksid meie varanduse võileiva hinna eest ära ja ei maksaks pealegi sularahas."

"Saatke sõna Tüürosesse ja Siidonisse. Kumbki neist linnadest võiks laenata mitte viis, vaid sada tuhat talenti."

"Tüüros, Siidon... " kordas Dagon. "Pragu korjab kogu Foiniikia kulda ja väärtasju, et maksta assüürlastele. Meie maal luusivad ringi kuningas Assari saadikud, kes räägivad, et kui me maksame iga aasta ohtrat lunaraha, siis ei taha kuningas ja ametnikud meile paha te-

ha, vaid kindlustavad meile isegi suuri tulusid, suuremaid kui need, mis me praegu Teie Majesteedi armu läbi Egiptusest saame... "
Vaarao kahvatas ja pigistas hambad risti.
Foiniiklane kohkus ja ruttas lisama:
"Muide, miks ma raiskan oma rumalate juttudega majesteedi aega? Siin, Memfises, viibib praegu vürst Hiram... Tema võib-olla seletaks kõige paremini, sest tema on tark ja peale selle meie linnade Kõrge Nõukogu liige."
Ramses muutus elavaks.
"Ah nii!... Saada see Hiram kähku siia," vastas ta. "Sina ju ei kõnele minuga mitte nagu rahamees, vaid nagu mõni nutunaine matustel."
Foiniiklane kummardas veel kord maani ja küsis: "Kas auväärt Hiram ei tohiks kohe siia tulla? Tõsi küll, on juba hilja, kuid ta kardab nii väga preestreid, et eelistaks avaldada sulle oma sügavat lugupidamist öösi."
Vaarao hammustas huulde, kuid nõustus selle ettepanekuga. Ta saatis isegi Tutmosise Dagoniga kaasa, et see Hirami saiakäigu kaudu lossi tooks.
497

KUUES PEATÜKK

Umbes kella kümne paiku õhtul ilmus tumedasse Memfise kaupmehe ülikonda rõivastatud Hiram vaarao juurde.
"Kelle eest sa ennast nõnda peidad?" küsis ebameeldivalt puudutatud vaarao. "Kas minu loss on mõni vangla või pidalitõbiste maja?"
"Oo käskija!..." ohkas vana foiniiklane. "Sellest ajast peale, kui sina Egiptuse valitsejaks said, peetakse neid kurjategijaks, kes julgevad sinuga kõnelda, ilma et annaksid aru, kellele vaja... "
"Kes need on, kellele te minu sõnad edasi peate andma?..." küsis vaarao.
Hiram tõstis näo ja käed taeva poole. "Sina, isand, tead oma vaenlasi!... " vastas ta.
"Ei maksa nendest rääkida," ütles vaarao. "Kas tead, milleks ma sind kutsusin? Ma tahan mõni tuhat talenti laenuks saada."
Hiram hakkas oigama ja tuikus jalgadel. Vaarao andis talle loa enda juuresolekul istuda, mida loeti kõige suuremaks auks.
Kui Hiram oli mugavalt istet võtnud ja pisut hinge tõmmanud, ütles ta:
"Milleks teha laenu, kui on võimalik saavutada suurt rikkust teisel teel?"
"Jah, kui ma Niinive vallutan," katkestas teda vaarao. "Kuid sinna läheb veel aega, raha aga vajan ma kohe."
"Ma ei kõnele sõjast," vastas Hiram. "Ma kõnelen niisugusest ettevõttest, mis annab riigikassale otsekohe suuri summasid ja igaaastast kindlat tulu."
"Mis see oleks?"
"Anna meile luba ja aita kaasa, et kaevaksime kanali, mis ühendaks Vahemere Punase merega... "
Vaarao kargas toolilt püsti.
"Sa teed nalja, vanamees!" hüüdis ta. "Kes suudaks säärast asja ette võtta ja kes tahaks Egiptust hädaohtu saata? Meri uputaks meid ära!..."
"Missugune meri?... Igatahes mitte Punane meri ja mitte Vahemeri," vastas Hiram rahulikult. "Mina tean, et egiptuse preestrid-insenerid on selle küsimusega tegemist teinud ja välja arvutanud, et
498
see on väga tulus ettevõte. Tulusamat on raske välja mõtelda... Aga... nad tahavad kõik ise teha, õigemini, nad ei taha, et vaarao selle asja teostaks."
"On sul selle kohta tõendeid?" küsis Ramses.
"Tõendeid mul pole, kuid ma saadan preestri, kes sulle jooniste ja arvude majal kõik ära seletab." "Kes see preester on?" Hiram kõhkles, vaikis pisut ja ütles siis:

"Kas tõotad, et see jääb meie vahele? Tema võib sulle, isand, suuremaid teeneid osutada kui mina. Ta teab palju saladusi ja palju... preestrite alatusi... "

"Tõotan," vastas vaarao.

"Selle preestri nimi on Samentu. Ta teenib Seti templis Memfise lähedal. Ta on suur tark, kuid ta vajab raha ja on väga auahne... Kuna aga preestrid ei võimalda tal kõrgemale tõusta, siis ütles ta mulle, et majesteedi soovi korral ta... vääraks preestriseisuse võimu. Ta teab palju nende saladusi... Väga palju!"

Ramses jäi sügavasti mõttesse. Ta mõistis, et see preester oli suurim reetur. Aga ühtlasi taipas ta, kui väärtuslikke teeneid võiks Sa-mentu talle osutada.

"Hea küll," ütles vaarao. "Ma mõtlen selle Samentu üle järele. Nüüd aga oletagem hetkeks, et säärase kanali ehitamine on võimalik. Mis kasu saaksin sellest mina?"

Hiram hakkas sõrmedel loetlema:

"Esiteks," ütles ta, "maksaks Foiniikia Egiptusele ära viis tuhat talenti tasumata jäänud andamit. Teiseks maksaks Foiniikia viis tuhat talenti tööde teostamise eesõiguse eest. Kolmandaks, kui töö on alanud, maksaksime me Egiptusele aastas tuhat talenti riigimaksu ja veel nii mitu talenti, kui mitu kümnemehelist töölissalka Egiptus meie käsutusse annab. Neljandaks, iga egiptuse inseneri eest maksaksime Teie Majesteedile ühe talendi aastas. Viiendaks, kui töö on lõpetatud, annab Teie Majesteet kanali meile sajaks aastaks rendile ja me maksame selle eest tuhat talenti aastas. Kas see oleks väike tulu?" küsis Hiram.

"Aga praegu... aga täna?" küsis vaarao. "Kas maksate mulle kohe ära need viis tuhat talenti andamit?... "

"Niipea kui leping on sõlmitud, anname kümme tuhat ja lisame veel kolm tuhat - riigimaksude arvel kolme aasta eest ette."

Ramses XIII jäi mõttesse. Foiniiklased olid Egiptuse vaaraodele

499

juba mitu korda selle kanali ehitamise kohta ettepanekuid teinud, kuid alati preestrite visale vastupanule põrganud. Egiptuse preestrid seletasid vaaraole, et niihästi Punane meri kui ka Vahemeri võiksid Egiptuse uputada. Hiram aga väidab, et midagi säärast juhtuda ei või ja et preestrid teavad seda.

"Te tõotate," ütles vaarao pärast pikka mõtisklust, "maksta saja aasta jooksul tuhat talenti aastas. Te räägite, et see liivamägedest läbi kaevatud kanal on ettevõte, millest tulusamat on raske välja mõtelda... Mina ei saa sellest aru ja ma pean tunnistama, Hiram, et ma kahtlen, kas... "

Foiniiklase silmad hakkasid hiilgama.

"Isand," ütles ta, "ma räägin sulle kõik. Kuid ma vannutan sind sinu trooni nimel, su isa varju nimel, et sa seda saladust kellelegi ei avaldaks. See on kaldea ja egiptuse preestrite ning isegi kogu Foinii-kia suurim saladus. Sellest oleneb maailma tulevik!..."

"Nonoh, Hiram!..." naeratas vaarao.

"Sulle, isand," jätkas foiniiklane, "on jumalad kinkinud tarkust, energiat ja suuremeelsust. Seega oled sa meie inimene. Sina oled maapealseist käskijaist ainus, keda võib asjasse pühendada, sest ainult sina oled võimeline suuri asju teostama. Ja sa saavutad säärase vägevuse, mida veel ükski inimene pole saavutanud... "

Vaarao tundis südames meeldivat uhkust, kuid ei näidanud seda välja.

"Sa ära kiida mind selle eest," peatas ta Hiramit, "mida ma pole veel teostanud, vaid ütle parem, mis kasu saaks sellest kanalist Foi-niikia ja minu riik!"

Hiram seadis ennat tugitooli mugavamini istuma ja hakkas sosinal kõnelema:

"Tea, käskija, et ida, lõuna ja põhja pool Assüüriat ja Babülooniat ei ole mitte kõrbed ja sood, kus elaksid koletised, vaid seal on suured maad ja riigid. Need maad on nii suured, et Teie Majesteedi jalaväel, kes on kuulus oma rännakute poolest, tuleks marssida kaks aastat ida suunas, et saavutada nende piire."

Ramses tõstis kulmud irooniliselt kõrgele nagu inimene, kes laseb teisel luisata, kuigi teab, et see valetab.

Hiram kehitas kergelt õlgu ja jätkas:
"Babülooniast ida ja lõuna pool, suure mere ääres elab kuni sada miljonit inimest; neil on vägevad kuningad, neil on targemad preestrid kui egiptuse omad, neil on vanu raamatuid ja osavaid
500
meistreid... Need rahvad ei oska mitte ainult niisama hästi nagu egiptlased kangaid, mööblit ja anumaid valmistada, vaid ehitavad juba iidsetest aegadest nii maa peale kui ka maa alla templeid, mis on suuremad ja toredamad kui Egiptuses..."
"Jätka!... Jätka!..." ergutas teda vaarao. Kuid tema näost oli raske näha, kas foiniiklase jutustus teda huvitab või on ta tema valetamise pärast pahane.
"Nendes maades leitakse pärle, kalliskive, kulda, vaske... Seal kasvavad imelised viljaliigid, lilled ja puuviljad... Ja seal on metsi, kus võib kuude kaupa ekselda puutüvede vahel, mis on jämedamad kui teie templite sambad ja kõrgemad kui palmid... Nende maade elanikud on lihtsameelsed ja tasased... ja kui sa saadaksid sinna laevadel kaks polku oma mehi, võiksid sa vallutada maid, mis on suuremad kui Egiptus ja rikkamad kui Labürindi varakambrid... Kui sa lubad, saadan ma sulle homme sealsete kangaste, puuliikide ja pronksist toodete näidiseid. Ma saadan sulle ka paar terakest sealseist imeväärseist palsameist, millel on see omadus, et niipea kui inimene nad alla neelab, avanevad ta ees igaviku väravad ja ta tunneb säärast õnne, mis on kättesaadav ainult jumalatele... "
"Saada mulle kangaste ja muude toodete näidised," tähendas vaarao. "Mis aga palsamitesse puutub, siis... vahest ei maksa!... Küllap jõuame ennast igaviku ning jumalatega lõbustada pärast surmagi..."
"Assüüriast kaugemal ida pool," jätkas Hiram, "on veel suuremad maad; seal on paarsada miljonit rahvast."
"Küll sa käid miljonitega kergelt ümber!" naeratas vaarao. Hiram pani käe südamele.
"Vannun oma esivanemate vaimude ja omaenda au juures," ütles ta, "et kõnelen tõtt!"
Vaarao tegi erutatud liigutuse, säärane pidulik vanne üllatas teda. "Jätka," ütles ta.
"Need maad," alustas foiniiklane uuesti, "on väga imelikud. Seal elavad rahvad, kellel on pilusilmad ja kollane näovärv. Neil on kuningas, keda hüütakse taevapojaks ja kes valitseb nende üle tarkade kaasabil, kuid need pole preestrid ja neil pole säärast võimu nagu Egiptuses. Nende rahvaste kombed sarnanevad egiptuse kommetega. Nad austavad surnud esivanemaid ja osutavad hoolitsust nende surnukehadele. Nad kasutavad kirja, mis tuletab meelde teie preestrite kirjamärke, kannavad pikki rõivaid kangastest, mida meil ei
501
tuntagi, jalas on neil väikese pingi kujulised sandaalid, peas aga terava otsaga karbikesed... Nende majade katused on samuti terava harjaga ja äärtest üles keeratud. Need imelikud rahvad kasvatavad teravilja, mis annab rohkem saaki kui egiptuse nisu, ja valmistavad sellest jooki, mis on kangem kui vein. Neil kasvab ka taim, mille lehed annavad inimesele jõudu ja elurõõmu ning aitavad võidelda isegi unega. Nad oskavad teha paberit ja maalida sellele värvilisi pilte, savi aga oskavad nad põletada nii, et see paistab läbi nagu klaas ja heliseb nagu metall... Homme, majesteet, saadan ma teile selle rahva toodete näidiseid."
"Sa jutustad imeasju, Hiram!..." lausus vaarao umbusklikult. "Kuid ma ei näe seost nende imeasjade ja selle kanali vahel, mida te tahate kaevata... "
"Ma seletan kohe. Kui kanal valmis saab, läheb kogu Foiniikia ja Egiptuse laevastik Punasesse merre ja sealt edasi ning paari kuu pärast jõuab ta nende rikaste maadeni, kuhu on praegu võimatu pääseda maismaad mööda. Ja kas teie, majesteet," jätkas Hiram, kellel silmad lausa põlesid, "ei näe enda ees kõiki neid aardeid, mis sealt võib saada: kulda, kalliskive, vilja, väärispuud? Vannun, isand," jätkas ta innustudes, "et sul on siis rohkem kulda kui praegu vaske ja puu muutub odavamaks kui õled, ori aga odavamaks kui lehm... Luba ainult, isand, kanal valmis kaevata ja anna meile selleks tasu eest umbes viiskümmend tuhat oma sõdurit."
Ka Ramses võttis tuld.

"Viiskümmend tuhat sõdurit," kordas ta. "Aga kui palju te mulle selle eest annate?... "
"Ma juba ütlesin: tuhat talenti aastas tööde teostamise õiguse eest ja viis tuhat talenti tööliste eest, kellele me ise anname toitu ja maksame palga.
"Ja punate nad tööga surnuks?"
"Jumal hoidku meid!" hüüatas Hiram. "Mis sellest kasu on, kui töölised surevad? Teie Majesteedi sõduritel ei tule kanali ehitamisel rohkem tööd teha kui praegu kindlustuste või teede ehitamisel. Aga milline au ja kuulsus sinule, isand! Millised tulud riigilaekale!... Milline kasu Egiptusele!... Kõige vaesem talupoeg saab puust maja, mi-tü veist, majariistu ja võib-olla isegi oma orja... Ükski vaarao pole tõstnud riiki nii kõrgele ega teinud nii suurt kangelastegu!... Mis on surnud ja kasutud püramiidid võrreldes kanaliga, mis kergendab kogu maailma kaupade vedamist?... "
502
"Ja peaasi," lisas vaarao omalt poolt, "mul oleks siis viiskümmend tuhat sõdurit idapiiril?... "
"Arusaadav!..." hüüdis Hiram. "Kui seal on olemas säärane jõud, mille ülalpidamine Teie Majesteedile midagi ei maksa, ei julge Assüüria enam kätt Foiniikia järele välja sirutada."
Plaan oli sedavõrd hiilgav ja tõotas sääraseid kasusid, et Ramses XIII oli otsekui purjus. Kuid ta ei näidanud seda välja.
"Hiram," ütles ta, "sa joonistad ahvatlevaid väljavaateid... Niivõrd ahvatlevaid, et ma pisut kardan, kas selle taga ei peitu mõned vähem meeldivad tagajärjed. Seepärast pean ma selle üle ise hästi järele mõtlema ja preestritega nõu pidama... "
"Nemad pole iialgi heaga nõus!" hüüdis foiniiklane. "Kuigi -andku jumalad mulle andeks see pühaduseteotus! - ma olen veendunud, et kui kõrgem võim riigis praegu preestrite kätte läheks, teeksid nad kahe-kolme kuu pärast meile ettepaneku alustada kanali ehitamist... "
Ramses vaatas talle külma põlgusega.
"Jäta preestrite pärast muretsemine minu hooleks," ütles ta, "ja tõesta parem, et kõik, mis sa rääkisid, on tõsi. Ma oleksin väga vilets kuningas, kui ma ei oskaks kõrvaldada neid, kes töötavad vastu minu tahtele ja riigi huvidele."
"Tõesti-tõesti, sina, isand, oled suur valitseja," sosistas Hiram ja kummardas maani.
Oli juba hiline öö. Foiniiklane jättis vaaraoga jumalaga ja lahkus koos Tutmosisega lossist. Järgmisel päeval aga saatis ta Dagoniga lossi kirstu, milles olid tundmatute maade aarete näidised.
Vaarao leidis sellest jumalakujukesi, india kangaid ja sõrmuseid ning oopiumiterakesi; teises vahes aga peotäie riisi, teelehti, mõned maalitud portselanist tassid ja mõned pildid, mis olid tuši ja värvidega paberile joonistatud.
Vaarao vaatas kõik selle ülimalt tähelepanelikult läbi ja pidi tunnistama, et ta polnud kunagi varem sääraseid asju näinud: ei riisi ega paberit ega pilusilmaliste, teravaotsalisi mütse kandvate inimeste kujutusi.
Ta ei kahelnud enam, et on olemas mingi teine maa, kus kõik on teisiti kui Egiptuses: mäed, puud, majad, sillad, laevad...
"Ja see maa on olemas nähtavasti juba palju sajandeid," mõtles ta. "Meie preestrid teavad temast, teavad ta varandustest, aga vaikivad... Salakavalad reeturid!... Nad tahavad piirata vaaraode võimu,
503
tahavad neid kerjusteks teha ja seejärel troonilt tõugata. Oo minu esivanemad ja järeltulijad!" hüüatas ta mõttes. "Teid kutsun ma tunnistajaks, et teen neile nurjatustele lõpu. Ma ülendan tarkuse, kuid hävitan silmakirjateenimise ja annan Egiptusele rahuliku elu pikkadeks aastateks."
Nõndaviisi mõtiskledes tõstis vaarao silmad ja nägi Dagonit, kes ootas korraldusi.
"Sinu aardekirst on väga huvitav," pöördus ta liigkasuvõtja poole. "Kuid... see pole see, mis ma teilt tahtsin..."
Foiniiklane lähenes kikivarvul vaaraole, laskus põlvili ja sosistas:

"Kui sa arvad heaks alla kirjutada lepingu auväärt Hiramiga, panevad Tüüros ja Siidon kõik oma varandused sinu jalgade ette."

Ramses kortsutas kulmu. Talle ei meeldinud foiniiklaste jultumus, see, et nad julgesid talle tingimusi ette panna. Ta vastas jahedalt:

"Ma mõtlen järele ja annan Hiramile vastuse. Võid minna, Dagon."

Foiniiklase lahkumise järel jäi Rames uuesti mõttesse. Pahameel ta hinges kasvas.

"Need kaubitsejad," mõtles ta, "peavad mind omasuguseks. Hm!... Nad katsuvad meelitada mind kullakotiga, et sundida lepingut alla kirjutama!... Säärast jultumust poleks lubanud ükski vaarao. Aitab! Inimesed, kes langevad põrmu Assari saadikute ees, ei tohi mulle ütelda: "Kirjuta alla, siis saad... " Rumalad foiniikia rotid, kes on hiilinud kuninga lossi ja peavad seda oma uruks!... "

Mida kauem ta mõtles, mida üksikasjalisemalt ta Hirami ja Da-goni käitumist meenutas, seda suuremaks muutus ta meelepaha.

"Kuidas nad julgevad!... Kuidas nad julgevad minule tingimusi ette panna!"

"Hei, Tutmosis!" kutsus ta.

Sedamaid oli favoriit tema ees.

"Mida sa käsid, valitseja?"

"Saada mõni noorematest ohvitseridest Dagoni juurde teatama, et ta pole enam mu pankur. Ta on liiga rumal, et olla nii kõrgel kohal."

"Kellele sa selle au siis annad?"

"Esialgu ei tea. On tarvis leida keegi egiptuse või kreeka kaupmeeste hulgast... Äärmisel korral - pöördume preestrite poole."

Teade sellest lendas läbi kõik kuninga lossid ja ei möödunud

504

tundigi, kui ulatus juba Memfisesse. Kogu linn kõneles sellest, et foiniiklased pole enam vaarao soosingus, ja õhtu eel hakkas alamrahvas rüüstama vihatud võõramaalaste poode. Preestrid ohkasid kergendatult. Herihor ilmus koguni püha Mefresi juurde ja ütles talle:

"Mu süda aimas, et meie isand pöörab end ära nendest paganatest, kes imevad rahva verd! Ma mõtlen, et on vaja talle mingisugusel kujul meie tänulikkust avaldada."

"Ja võib-olla meie varakambrite uksed tema ees pärani lüüa?" küsis püha Mefres torkavalt. "Ärge rutake, ülipühadus... Ma näen seda noormeest läbi. Häda meile, kui me lubame, et ta ühe korragi meie üle võimu saab!"

"Aga kui ta sidemed foiniiklastega katkestab?"

"Ta ainult võidab selle läbi, sest jätab neile võlad maksmata," vastas Mefres.

"Minu arust," alutas Herihor pärast mõningat mõtisklust, "on praegu saabunud hetk, millal me võime noore vaarao armulikkuse tagasi võita. Ta on vihas äkiline, kuid oskab siiski oli suuremeelne. Ma olen seda ise tunda saanud."

"Iga su sõna on viga!" vaidles kangekaelne Mefres vastu. "Esiteks ei olegi kuningapoeg veel vaarao, sest ta pole veel templis kroonitud. Teiseks ei saa temast kunagi õiget vaaraod, sest ta suhtub põlgusega ülempreestri ausse õnnistamisse. Ja lõpuks ei vaja me tema armu, vaid jumalate armu, keda tema igal sammul solvab!... "

Mefres oli vihast lämbumas, kuid tõmbas hinge ja jätkas:

"Ta viibis kuu aega Hathori templis, kus uuris kõrgemat tarkust, ja kohe pärast seda hakkas äkki mehkeldama foiniiklastega. Vähe sellest: ta hakkas käima Astarte templis ja tõi sealt ära preestrinna, mis käib juba iga usu seaduste vastu... Siis irvitas ta avalikult minu jumalakartlikkuse üle... Ta lõi mesti omasuguste mässumeestega ja nühkis foiniiklaste abiga välja riiklikke saladusi. Vaevalt on ta troonile... õigemini trooni esimesele astmele tõusnud, kui ta juba laimab preestreid, ässitab talupoegi ning sõdureid ja uuendab tihedaid sidemeid oma sõprade foiniiklastega... Kas oled kõik selle unustanud, auväärt Herihor?... Aga kui mäletad, siis kas sa ei mõista, millist hädaohtu tähendab meile see piimahabe?... Ta seisab ju riigilaeva tüüril, laev aga ujub veekeeristes ja karide keskel. Kes võib vastutada, et see

meeletu, kes eile foiniiklasi enda juurde kutsus ja täna nendega tülli läks, ei tee homme midagi säärast, mis ähvardab riiki hukkumisega!"
305
"Ja mis sellest järeldub?" küsis Herihor ülempreestrile teraselt näkku vaadates.
"Järeldub see, et meil pole põhjust temale tänu avaldada, sest see tähendaks meie nõrkust. Tema tahab maksku mis maksab raha saada, meie aga ei anna!"
"Ja... mis edasi?" küsis Herihor uuesti.
"Edasi valitsegu riiki ja suurendagu sõjaväge ilma rahata," vastas Mefres ärritatult.
"Aga kui tema näljane sõjavägi... templeid rüüstama hakkab?" jätkas Herihor oma küsimusi.
"Hahahaa!... " kukkus Mefres naerma, kuid tegi siis äkki tõsise näo ette, kummardas sügavasti ja ütles pilkaval häälel:
"See on juba Teie Ülipühaduse asi. Inimene, kes nii palju aastaid on riiki juhtinud, peab ennast sääraste ohtude vastu ette valmistama."
"Oletame," alustas Herihor ettevaatlikult, "oletame, et olen leidnud abinõu hädaohu vastu, mis riiki ähvardab. Aga sina ise, püha isa, kas sina kui kõige vanem ülempreester oleksid valmis andma vastulööki sellele, kes teotab preestriseisust ja jumalaid?"
Hetk aega vaatasid nad teineteisele otse silma.
"Sa küsid minult, kas mina olen valmis?" kordas Mefres. "Kas olen valmis?... Minul ei ole vaja selleks valmistuda. Jumalad on andnud mu kätte taevase tule, mis hävitab iga pühaduseteotaja."
"Tsst... " sosistas Herihor. "Sündigu nõnda."
"Ükskõik, kas preestrite Kõrge Nõukogu teadmisel või ilma selleta," lisas Mefres. "Kui laev on põhja vajumas, siis pole aeg sõudja-tega seletamiseks."
Mõlemad lahkusid sünges meeleolus.
Samal õhtul kutsus vaarao nad enda juurde.
Määratud tunnil ilmusid nad kohale, kumbki eraldi, tegid vaaraole sügava kummarduse ja jäid seisma toa nurkadesse, teineteise poole vaatamata.
"Kas nad on tõesti tülli läinud?" mõtles Ramses endamisi. "Noh, see pole paha."
Hetk hiljem astusid sisse püha Sem ja prohvet Pentuer.
Ramses võttis istet kõrgemal kohal, osutas preestritele määratud madalatele taburettidele enda vastas ja ütles siis:
"Pühad isad! Ma pole teid nõupidamistele kutsunud, sest kõik minu korraldused on puudutanud eranditult sõjalisi küsimusi."
506
"See on sinu õigus, valitseja," katkestas teda Herihor.
"Ma olen lühikese aja jooksul teinud kõik, mis suutsin, et riiki kindlustada. Olen avanud kaks ohvitseride kooli ja taastanud viis laialisaadetud polku."
"See on sinu õigus, käskija," sõnas Mefres.
"Muudest sõjaväelistest reformidest ei hakka ma rääkima, sest teid, pühad isad, ei saa need asjad huvitada... "
"Sul on õigus, käskija," kinnitasid Mefres ja Herihor nagu ühest suust.
"Kuid päevakorral on üks teine asi," jätkas vaarao, olles õige rahul mõlema aukandja leplikkusega, sest ta oli oodanud neilt vastuväiteid. "Minu jumliku isa matusepäev on lähenemas, riigikassal aga pole vastavaid vahendeid... "
Mefres tõusis taburetilt püsti.
"Osiris-Mer-amen-Ramses," ütles ta, "oli õiglane kuningas. Ta kindlustas rahvale pikaajalise rahu ja suurendas jumalate kuulsust. Luba, majesteet, et selle jumalakartliku vaarao matused toimuksid templite kulul."
Ramses XIII oli üllatatud ja liigutatud aust, mida osutati tema isale. Ta vaikis pilgu aega, nagu ei leiaks vastust, ja ütles viimaks:

"Auväärt isad, ma olen väga tänulik au eest, mida osutatakse minu isale, kes on võrdne jumalatega. Luban teil seda teha ja tänan veel kord... "

Ta peatus, toetas pea käele ja istus nõnda mõne hetke, otsekui võideldes endas mingi mõttega. Äkki tõstis ta pea, ta nägu elustus ja silmad lõid hiilgama.

"Ma olen liigutatud," ütles ta, "teie heatahtlikkuse väljendustest minu vastu, pühad isad. Kui mu isa mälestus teile nõnda kallis on, siis ma arvan, et te ka minule halba ei soovi... "

"Kas sa tõesti selles kahtled?" küsis ülempreester Sem.

"Sul on õigus," jätkas vaarao. "Ma kahtlustasin teid ülekohtuselt eelarvamustes minu vastu. Kuid ma tahan seda viga parandada ja olla teie ees avameelne."

"Õnnistagu sind jumalad, ülipühadus!" ütles Herihor.

"Ma ütlen otse välja. Minu jumalik isa ei suutnud kõrge ea, haiguse ja võib-olla ka preestriameti tõttu pühendada nii palju jõudu ja aega riigiasjadele, nagu suudan mina. Ma olen noor, terve ning vaba ja seepärast tahan ma valitseda ning valitsen ise. Nii nagu väejuht peab käskima oma väge omaenda mõistusega ja omaenda plaanidest

507

juhindudes, nii tahan mina juhtida riiki. See on minu kõigutamatu tahe ja sellest ma ei tagane. Kuid ma mõistan, et kui mul ka kõige suuremad kogemused oleksid, ei tuleks ma toime, kui mul poleks ustavaid teenreid ja tarku nõuandjaid. Seepärast tahan ma mõnikord mitmesugustes küsimustes teie arvamist küsida... "

"Selleks me olemegi Kõrge Nõukogu kuninga isiku juures," tähendas Herihor.

"Hea küll," jätkas vaarao endise elevusega. "Ma tahan kasutada teie teeneid ja ma ei taha seda isegi edasi lükata, vaid teen seda kohe praegu... "

"Käsi, isand... " ütles Herihor.

"Ma tahan egiptuse rahva elujärge parandada. Aga et säärastes küsimustes võib liiga rutuline tegevus ainult kahju tuua, siis ei anna ma esialgu palju: kuuepäevase töö järel seitsmes päev puhkamiseks..."

"Nii on olnud kaheksateistkümne dünastia ajal. See seadus on niisama vana kui Egiptus ise," tähendas Pentuer.

"Iga seitsmes päev puhkamiseks teeb töölise kohta aastas viiskümmend päeva, tähendab peremees jääb ilma viiekümnest drahmist. Miljoni töölise kohta kaotab riik aastas umbes kümme tuhat talenti," ütles Mefres. "Me oleme selle kohta templites juba arvestusi teinud," lisas ta.

"Jah," nõustus Pentuer, "kahjusid tuleb, kuid ainult esimesel aastal, sest kui rahvas puhkusega oma jõudu on kinnitanud, teeb ta järgmistel aastatel kõik kuhjaga tasa."

"See on sul õige jutt," vastas Mefres. "Kuid igatahes on vaja, et esimesel aastal need kümme tuhat talenti olemas oleksid. Ja ma arvan, et ei teeks paha isegi kakskümmend tuhat... "

"Sul on õigus, auväärt Mefres," segas vaarao vahele. "Nende uuenduste kohta, mis ma oma riigis teostada tahan, ei ole kakskümmend ega isegi kolmkümmend tuhat talenti suur summa... Ja seepärast," lisas ta kohe, "vajan ma teie abi, pühad mehed... "

"Oleme nõus iga sinu soovi palvete ja rongkäikudega toetama," teatas Mefres.

"Olge head! Palvetage ja kutsuge rahvast palvetama. Kuid peale selle andke riigile kolmkümmend tuhat talenti," vastas vaarao. Ülempreestrid vaikisid.

Vaarao ootas pisut ja pöördus siis Herihori poole.

"Sa vaikid?..."

508

"Sa ise ütlesid, käskija, et riigikassal pole raha isegi Osiris-Mer-amen-Ramsese matusteks. Kust siis võtta kolmkümmend tuhat talenti?..."

"Aga Labürindi varandused?..."

"See on jumalate omand, mida võib puudutada ainult riigi kõige suurema häda korral," vastas Mefres. Ramses XIII läks vihast põlema.

"Kui mitte talupoegadele," hüüdis ta ja lõi käega vastu troonilee-ni, "siis mulle endale on vaja seda summat!..."
"Sa võid," vastas Mefres, "saada aasta jooksul rohkem kui kolmkümmend tuhat talenti ja Egiptus võib saada veel kaks korda rohkem."
"Kuidas?"
"Väga lihtsalt. Käsi, isand, foiniiklased maalt välja ajada," ütles Mefres.
Paistis, nagu tahaks vaarao jultunud preestrile käsitsi kallale tormata. Ta kahvatas, tema huuled värisesid, silmad tahtsid oma koobastest välja hüpata. Kuid ta hoidis end vaos ja ütles imekspandavalt rahulikul häälel:
"Noh, aitab. Kui te mulle paremat nõu anda ei saa, siis tulen ilma toime... Foiniiklastele oleme ju andnud kirjaliku lubaduse laenuks saadud raha tagasi maksta!... Kas sa sellele ei mõtelnudki, Mefres?"
"Anna andeks, isand, sel hetkel mõtlesin ma millelegi muule. Sinu esivanemad on jäädvustanud, mitte papüürusel, vaid pronksis ja kivis, et annid, mis nad on toonud jumalatele ja templitele, kuuluvad ja peavad igavesti kuuluma jumalatele ja templitele."
"Ja teile... " tähendas vaarao pilkavalt.
"Samal määral, nagu riik kuulub sinule, käskija," vastas ülempreester jultunult. "Me valvame ja suurendame neid varandusi, neid pillata pole meil õigust."
Vihast lämbumas, lahkus vaarao koosolekult ja läks oma kabinetti. Ta kujutles oma olukorda halastamatu selgusega.
Ta ei kahelnud enam, et preestrid teda vihkavad. Need olid needsamad uhkusest pimestatud aukandjad, kes möödunud aastal ei andnud talle Menfi korpust ja kes tegid ta asevalitsejaks ainult sellepärast, et pidasid tema lahkumist lossist alistumise märgiks, needsamad, kes jälgisid iga tema liigutust, kes kirjutasid tema peale kaebekirju ja kes ei lausunud temale, aujärjepärijale, sõnagi lepingust Assüüriaga, needsamad, kes vedasid teda ninapidi Hathori templis
509
ja lasksid Soodajärvede kaldal maha tappa vangid, kellele tema oli tõotanud armuandmist.
Vaarao meenutas Herihori kummardusi, Mefresi pilke ja tooni, millega kumbki kõneles. Välise aupaklikkuse tagant paistis igal hetkel aina kõrkus ja halvakspanu. Tema vajab raha, nemad aga lubavad tema eest palvetada. Vähe sellest, nad lubavad endale vihjeid, nagu polekski tema ainus Egiptuse käskija...
Noor vaarao naeratas tahtmatult; ta kujutles palgalisi karjaseid, kes ütlevad peremehele, et temal polevat õigust oma karja üle otsustada.
Kuid tegelikult polnud midagi naerda. Kassasse oli jäänud umbes tuhat talenti, millest võis jätkuda seitsmeks, kõige rohkem kümneks päevaks. Aga mis saab siis?... Mis ütlevad ametnikud ja teenijad, ning peaasi - sõdurid, kes ei jää ainult palgata, vaid ka lihtsalt nälga?...
Ülempreestritele on asjade säärane seisukord muidugi teada, ja kui nad temale appi ei rutta, siis tähendab see, et nad tahavad teda hukatusse saata... juba lähematel päevadel, veel enne isa matuseid...
Ramsesele meenus lugu lapsepõlvest. Kui ta alles preestrikoolis oli, esines ühel jumalanna Muti auks peetaval pühal teiste näitlejate hulgas keegi üle Egiptuse kuulus veiderdaja. Ta kujutas kangelast, kellel kõik ebaõnnestus. Tema käskis, teda ei kuulatud. Tema viha peale vastati naeruga. Kui ta aga haaras kirve, et pilkajaid karistada, läks kirvevars katki. Lõpuks lasti tema peale lõvi lahti. Kaitsetu kangelane pistis põgenema, kuid selgus, et see, kes teda taga ajab, polegi lõvi, vaid siga lõvinahas. Õpilased ja õpetajad naersid pisarateni nende äparduste üle, väike kuningapoeg aga istus süngena: tal oli kahju inimesest, kes püüab suurte tegude poole, kuid hukkub, ja keda pilgatakse ka veel.
See pilt ja tunded, mis teda tol korral olid haaranud, elustusid praegu vaarao mälus.
"Niisuguseks tahavad nad mind teha," ütles ta endale mõttes.

Teda haaras meeleheide. Ta mõistis, et niipea kui viimane talent on kulutatud, on lõpp tma võimul ja ühtlasi ka elul.
Kuid siis pöördusid ta mõtted teise suunda. Vaarao jäi keset tuba «eisma.
"Mis võib mind oodata?... Surm... Siis lähen ma oma kuulsate esivanemate juurde... Ramses Suure juurde... Aga ma ei või neile ometi ütelda, et olen hukkunud, ilma et oleksin ennast kaitsnud...
510
Kui ma teeksin nii, siis tabaks mind pärast maapealseid hädasid igavene häbi... "
Mis? Tema, liibüalaste võitja, peaks taganema käputäie silmakirjateenrite ees, kellest jagusaamiseks jätkuks ühestainsast aasialaste polgust!... Kas siis sellepärast, et Mefres ja Herihor tahavad käsutada Egiptust ja vaaraod, peaks tema sõjavägi nälgima ja miljonid ta-lupojad ilma jääma kosutavast puhkusest?... Kas need templid pole ehitatud tema esivanemate poolt?... Kas sõjasaak nendes pole tema esivanemate kokku kantud?... Kes võitlesid lahinguis - kas preestrid või sõdurid? Kellel on siis õigus nendele varandustele? Kas preestritel või vaaraol ja tema sõjaväel?
Noor vaarao kehitas õlgu ja käskis kutsuda Tutmosise.
Hoolimata öisest ajast ilmus kuninga lemmik sedamaid kohale.
"Kas tead," ütles vaarao, "preestrid keeldusid mulle laenu andmast, riigikassa aga on tühi... "
Tutmosis ajas enda sirgu.
"Kas käsid nad vanglasse viia?... " küsis ta.
"Kas sina julgeksid seda teha?"
"Egiptuses ei leidu ühtki ohvitseri, kes ei täidaks meie valitseja ning juhi käsku."
"Säärasel korral... " ütles vaarao pikkamisi, "säärasel korral pole vaja kedagi vanglasse viia... Mul on küllalt usku endasse ja põlgust nende vastu! Inimene, kes märkab teel raibet, ei hakka seda kasti peitma, vaid läheb lihtsalt kaugemalt mööda."
"Kuid hüään pistetakse puuri," sosistas Tutmosis.
"Esialgu on veel vara," ütles Ramses. "Ma pean nende inimeste vastu pehme olema, vähemalt mu isa matusteni, muidu võivad nad tema pühale muumiale kurja teha ja röövida ta hingelt rahuliku puhkamise... Aga nüüd, tead mis: mine homme Hirami juurde ja ütle talle, et ta saadaks mulle selle preestri, kellest me temaga rääkisime."
"Saab tehtud. Aga ma pean sulle, isand, teatavaks tegema, et täna öösi rüüstas rahvas Memfises foiniiklaste maju." "Kas tõesti? Seda poleks küll vaja olnud!"
"Ja mulle paistab," jätkas Tutmosis, "et sellest ajast peale, kui sa käskisid Pentueril talupoegade ja tööliste olukorda uurida, ässitavad preestrid nomarhe ja aristokraatiat... Nad räägivad neile, isand, et sa tahtvat aristokraariat talupoegade kasuks laostada."
"Ja kas aristokraatia usub seda?"
511
"Leidub neidki, kes usuvad, kuid teised ütlevad otse välja, et need on preestrite intriigid sinu vastu."
"Aga kui ma tõesti kavatseksin talupoegade elujärge parandada?... " küsis vaarao.
"Sina, isand, teed kõik, mida tarvilikuks pead," vastas Tutmosis.
"Säärasest vastusest saan ma aru!... " hüüdis Ramses XIII rõõmsalt. "Ole muretu ja ütle aristokraatidele, et nad ei kaota midagi, kui nad minu käske täidavad, vastupidi, nende olukord paraneb ja nende tähtsus tõuseb. Egiptuse rikkused tuleb ükskord vääritute käest ära võtta ja ustavatele teenritele anda."
Vaarao jättis oma lemmikuga jumalaga ja läks rahulolevana puhkama. Ta hetkeline meeleheide paistis talle praegu naeruväärsena.
Järgmisel päeval lõuna paiku teatati Tema Majesteedile, et on saabunud foiniikia kaupmeeste delegatsioon.
"Nad kavatsevad arvatavasti kaevata nende majade rüüstamise pärast?" küsis vaarao.
"Ei," vastas adjutant, "nad tahavad tuua kingitusi."

Tõepoolest, tosin foiniiklast eesotsas Rabsuniga olid tulnud kingitustega. Kui vaarao nende juurde välja tuli, langesid nad põrmu ja Rabsun teatas, et vanaaegse kombe järgi julgevad nad panna oma kehvad annid käskija jalgade ette, kes kingib neile elu ja kaitset nende varandusele.

Nad hakkasid laudadele tõstma kuldseid karikaid, keesid ja peekreid, mis olid täidetud kalliskividega. Rabsun aga asetas trooni jalamile kandiku papüürusega, kus oli foiniiklaste kirjalik kohustus anda sõjaväele kahe tuhande talendi väärtuses igasugust varustust.

See oli suur kingitus, mis kogusummas tegi välja umbes kolm tuhat talenti.

Vaarao tänas kaupmehi armulikult ja tõotas neile oma kaitset. Kaupmehed lahkusid ta juurest õnnelikena.

Ramses XIII ohkas kergendatult. Riigilaeka pankrott ja koos sellega vajadus preestrite vastu vägivallavahendeid tarvitada, nihkus kümne päeva võrra edasi.

Õhtul ilmus Tema Majesteedi kabinetti Hiram, jällegi Tutmosise saatel. Seekord ei kaevanud ta väsimuse üle, vaid langes põrmu ja hakkas nutusel häälel põhjama va lolli Dagonit.

"Ma sain teada, et see kõõmakõrv," alustas ta, "julges Teie Kõrgusele meelde tuletada meie kokkulepet Punase mere kanali kohta... Et ta kärvaks!... Et teda pidalitõbi sööks!... Saagu ta lapsed seakarjasteks,

512

lapselapsed aga tulgu ilmale juutidena!... Isand, arva ainult heaks käskida, ja nii palju kui Foiniikial iganes varandust on, paneb ta kõik sinu jalgade ette, ilma et nõuaks mingisuguseid lepinguid või allkirju. Ega me ole mõned assüürlased või... preestrid," lisas ta sosinal, "et meile ei piisaks sõnast, mille annab nii vägev valitseja!"

"Aga, Hiram, kui ma tõepoolest nõuaksin suure summa?" küsis vaarao.

"Kui suure?"

"Näiteks kolmkümmend tuhat talenti?" "Kohe? Ühe korraga?" "Ei, aasta jooksul."

"Sa saad selle," vastas Hiram pikemalt mõtlemata.

Vaarao oli tema heldusest üllatatud.

"Aga ma pean teile midagi pandiks andma..."

"Ainult vormi pärast," vastas foiniiklane. "Et mitte preestrite kahtlust välja kutsuda, annab majesteet meile pandiks kaevandused. Kui poleks preestreid, annaks Foiniikia sulle kõik ilma ühegi pandi või allkirjata... "

"Aga kanal?... Kas ma pean lepingu kohe alla kirjutama?" küsis vaarao.

"Sugugi mitte. Sa sõlmid meiega lepingu siis, kui soovid." Ramses oli rahul.

Alles nüüd tundis ta, kui tore asi on kuningavõim, kuid sedagi tänu foiniiklastele.

"Hiram," ütles ta juba enesevalitsust kaotades, "ma annan teile, foiniiklastele, juba täna loa kanali ehitamiseks, mis ühendaks Vahemere Punase merega... "

Vanamees langes vaarao jalgade ette.

"Sa oled kõige suurem kuningas, keda maailm kunagi on näinud!" hüüdis ta.

"Esialgu ei tohi sa sellest kellelegi kõnelda, sest minu kuulsuse vaenlased ei maga. Aga kinnituseks annan ma sulle selle oma kuningliku sõrmuse..." Ta võttis sõrmest maagilise kiviga kaunistatud sõrmuse, millele oli lõigatud Horose nimi, ja pani selle foiniiklasele sõrme.

"Kogu Foiniikia rikkused on sinu teenistuses!" kordas sügavasti liigutatud Hiram. "Sa teed kangelasteo, mis kiidab sinu nime, niikaua kui päike oma teed käib."

Vaarao võttis ta halli pea oma käte vahele ja käskis tal istuda.

513

"Niisiis, me oleme liitlased," lausus vaarao pärast lühikest vaikimist, "ja ma loodan, et see liit toob õnne Egiptusele ja Foiniikiale..." "Kogu maailmale!..." hüüdis Hiram.

"Ütle mulle siiski, vürst, kust tuleb sinu nii suur usk minusse?"

"Ma tunnen sinu üllast iseloomu... Kui sa, käskija, poleks vaarao, siis saaksid sa mõne aasta pärast kõige rikkamaks foiniikia kaupmeheks ja meie nõukogu esimeheks... "

"Oletame, et see on nii," vastas Ramses, "kuid selleks, et täita teile antud lubadust, pean ma esmalt preestritest jagu saama. See tähendab võitlust, võitluse tulemus aga on kahtlane."

Hiram naeratas.

"Käskija," ütles ta, "kui me peaksime olema nii alatud, et jätaksime su maha, kui riigikassa on tühi ja vaenlane pead tõstnud, siis sa kaotaksid võitluse! Ilma varata inimene kaotab kergesti mehisuse, kerjusest kuninga jätavad maha tema sõjavägi, alamad ja ülikud... Kuna aga sinul, isand, on meie kuld ja meie agendid ning sinu sõjavägi ja kindralid, siis ei ole sul preestritega rohkem vaeva kui elevandil skorpioniga. Sa astud neile jalaga peale ja nad litsutakse puruks... Muide, see pole minu asi. Aias ootab ülempreester Samentu, keda majesteet on käskinud tulla. Ma lahkun. Nüüd on tema tund... Aga raha hankimisest ma ära ei ütle ja kolmekümne tuhande talendi piirides pruugib sul ainult käskida... "

Hiram heitis ennast põrmu, lahkus ja lubas Samentu sisse saata.

Ülempreester ilmus sedamaid. Seti teenrite kombe kohaselt polnud tal habe ega tihedad salkus juuksed pöetud. Nägu oli tal karm, silmis aga helkis sügav mõistus. Ta kummardas ilma liialdatud alandlikkuseta ja talus rahulikult vaarao puurivat, hingepõhja tungivat pilku.

"Istu," ütles vaarao.

Preester istus põrandale.

"Sa meeldid mulle," ütles Ramses. "Sul on hüksoslase nägu ja hoiak, nemad aga on minu sõjaväes kõige vahvamad sõdurid." Ja küsis siis äkki:

"Kas see olid sina, kes kõneles Hiramile meie preestrite lepingust assüürlastega?"

"Mina," vastas Samentu, ilma et oleks silmi maha löönud. "Võtsid sa ka ise sellest alatusest osa?"

"Ei, ma kuulasin selle lepingu sõlmimist salaja pealt... Templites, samuti nagu Teie Majesteedi lossis, on seintes kanalid, mille kaudu

isegi püloonide tipus võib kuulda, mis maa-alustes ruumides räägitakse."

"Ja maa-alustest ruumidest võib kõnelda inimestega, kes elavad ülemistel korrustel..." tähendas vaarao.

"Lastes seda pidada jumalate hääleks," lisas preester tõsisel ilmel.

Vaarao naeratas. Tähendab oletus, et see polnud isa vaim, kes tema ja emaga kõneles, vaid mõni preestreist, oli õige.

"Miks sa usaldasid foiniiklastele nii tähtsa riikliku saladuse?" küsis Ramses.

"Seepärast, et tahtsin ära hoida häbiväärset lepingut, mis teeb kahju nii meile kui foiniiklastele."

"Sa oleksid võinud hoiatada mõnd tähtsat egiptlast."

"Keda?" küsis preester. "Kas neid, kes on Herihori vastu võimetud, või neid, kes oleksid mu üles andnud ja piinarikkasse surma saatnud? Ma ütlesin Hiramile, sest temal on tutvusi sääraste meie võimukandjate hulgas, kellega mina iialgi kokku ei puutu."

"Aga miks Herihor ja Mefres säärase lepingu sõlmisid?" uuris vaarao.

"Minu arvates on nad üsna piiratud mõistusega inimesed. Neid hirmutas Beroes, kuulus kaldea preester. Ta ütles neile, et kümne aasta jooksul ripub Egiptuse kohal kuri saatus ja et kui me selle aja jooksul Assüüriaga sõda alustame, siis saame lüüa... "

"Ja nemad jäid seda uskuma?"

"Nähtavasti. Beroes näitas neile imesid. Ta tõusis isegi õhku... See on muidugi imestamisväärt asi, aga ma ei saa kuidagi aru, miks peaksime meie sellepärast kaotama Foiniikia, et Beroes oskab õhku tõusta."

"Kas siis sina ka ei usu imesid?"

"Kuidas võtta," vastas Samentu. "Beroes nähtavasti teeb tõesti ebatavalisi asju. Meie preestrid aga ainult petavad nii rahvast kui valitsejat."

"Kas sa vihkad preestrite seisust?"

Samentu laotas käsi.

"Nemad omakorda ei talu mind, ja mis veel halvem, irvitavad mu üle sellepärast, et ma teenin Sefi. Aga küsitagu, mis jumalad need on, kellel tuleb pead ja käsi nööride abil pöörata! Või mis preestrid need on, kes teesklevad jumalakartust ning kasinust ja samal ajal peavad endal mitut naisterahvast, kulutavad kümme ja isegi

515

kakskümmend talenti aastas, varastavad ohvriande, mida altaritele tuuakse, ja on ise vaevalt targemad kui kõrgema kooli õpilased!" "Aga sa saad foiniiklastelt annetusi?"

"Kellelt ma siis peaksin saama?... Ainult foiniiklased austavad tõsiselt Sefi, sest nad kardavad, et ta võib nende laevu uputada. Meil austavad teda ainult kehvikud, ja kui ma nende ohvriandidega rahulduksin, peaksin koos oma lastega nälga surema."

Vaarao arvas, et see preester polegi nii halb inimene, kuigi ta templite saladsi välja annab. Lisaks sellele on ta nähtavasti tark mees ja kõneleb nii, nagu on.

"Kas sa oled kunagi kuulnud kanalist," küsis kuningas uuesti, "mis ühendaks Vahemerd Punase merega?"

"See asi on mulle tuttav. Juba mitusada aastat tagasi koostasid meie insenerid seesuguse projekti."

"Aga miks seda pole tänini teostatud?"

"Preestrid kardavad, et siis jooksevad Egiptusesse kokku välismaalased, kes võivad õõnestada meie usu ja hävitada koos sellega ka preestrite sissetulekud."

"Aga kas see on õige, mis Hiram kõneleb kaugel idas elavaist rahvaist?"

"See on täiesti õige. Me teame neist ammugi ja vaevalt möödub mõni aastakümme, kus me ei saaks nendest maadest mõnd kalliskivi, joonistust või osavat käsitöötoodet... "

Vaarao jäi jälle mõttesse ja küsis äkki:

"Kas teenid mind ustavalt, kui ma teen su oma nõunikuks?"

"Olen valmis teenima sind elus ja surmas... Aga kui ma peaksin trooni nõunikuks saama, tõuseks preestrite hulgas meelepaha, sest nad vihkavad mind."

"Kas sa ei arva, et nende võimu võib murda?"

"Isegi väga hõlpsasti!" vastas Samentu.

"Mis plaan sul selleks puhuks oleks, kui ma otsustaksin neist vabaneda?"

"On vaja vallutada Labürindi varakamber," ütles preester. "Kas sa leiaksid tee sinna?"

"Mõned näpunäited mul juba on. Ma leian ka ülejäänud, sest ma tean, kust otsida."

"Noh, ja pärast seda?" küsis vaarao.

"On tarvis kohtus Herihori ja Mefresi vastu riigireetmise ja salajaste suhete pidamise pärast Assüüriaga süüdistus tõsta... "

516

"Aga kus on tõendid?"

"Foiniiklaste abiga leiame," vastas preester.

"Kas sellest Egiptusele mõnda hädaohtu ei tule?"

"Kõige vähematki. Neljasaja aasta eest kukutas vaarao Amenhotep IV preestrite võimu ja kehtestas ainsa jumala, Re-Harmachise1 teenimise. Loomulikult võttis ta sel puhul ära teiste jumalate templite varandused. Ja juba tol korral ei astunud preestrite kaitseks välja ei rahvas, sõjavägi ega aristokraatia... Mis siis rääkida praegusest ajast, kus endine usklikkus on ammu kadunud!"

"Ja kes aitas Amenhotep'i?"

"Üks lihtne preester Eie."

"Seesama, kes pärast Amenhotepi surma astus tema troonile," ütles Ramses ja vaatas preestrile uurivalt silma. Kuid Samentu vastas rahulikult:

"See juhtum tõestab, et Amenhotep oli täiesti kõlbmatu valitseja, kes hoolitses rohkem jumal Re kuulsuse kui riigi eest." "Sa oled tõepoolest tõeline tark!" hüüdis Ramses. "Rõõmuga teenin sind, käskija!"

"Ma määran su oma nõunikuks," ütles vaarao, "kuid sa ei pea külastama mind salaja, vaid asud elama minu lossi... "

"Anna andeks, isand, aga niikaua kui Kõrge Nõukogu liikmed pole suhete pärast riigi vaenlastega vanglas, tooks minu lossis viibimine rohkem kahju kui kasu. Ma teenin ja annan Teie Majesteedile nõu, kuid salaja."

"Ja sa leiad tee Labürindi varakambri juurde?"

"Loodan, isand, et selleks ajaks kui sina Teebaist tagasi jõuad, olen sellega toime tulnud. Kui me aga aarded sealt lossi oleme toonud ja kohus Herihori ja Mefresi süüdi mõistab, kusjuures majesteet võib neile hiljem armu anda, siis astun ma vaarao loaga avalikkuse ette ja loobun Seti teenimisest, mis inimesi minu juurest ainult eemale peletab."

"Ja sa arvad, et kõik lõpeb õnnelikult?"

"Vastutan oma eluga," kostis preester. "Rahvas armastab sind ja teda on kerge aukandjatest reeturite vastu ülestõusule kutsuda... Sõdurid on sulle kuulekamad kui ühelegi vaaraole Ramses Suure ajast peale... Kes võib sellele jõule vastu seista?... Ja lisaks sellele on Teie

1 Re-Harmachis e. Ra-Hormachis (vana-egiptuse Ra-Hor-em-achuti) -üks paljudest päikesejumala nimedest.

Majesteedi teenistuses foiniiklased ning raha - suurim võim maailmas."

Kui Samentu lahkuma asutas, lubas vaarao tal oma jalgu suudelda ja kinkis talle raske kuldse kee ning safiiridega kaunistatud käe-võru.

Mitte iga võimukandja ei saanud isegi aastatepikkuse teenistuse järel säärase armu osaliseks.

Samentu külaskäik ja tema tõotused täitsid vaarao südame uute lootustega.

Kui ainult Labürindi aarded kätte saaks!...

Tühisest osast nendest piisaks, et aristokraatiat foiniiklaste võla-kammitsast vabastada, talupoegade elujärge parandada ja vaarao panditud mõisaid välja osta.

Ja missuguste ehitustega riik rikastuks!... Jah, Labürindi varandused võiksid kõrvaldada kõik vaarao mured. Sest mis kasu on sellest, et foiniiklased kavatsevad anda talle suure laenu? Laen tuleb kord koos protsentidega tagasi maksta ja anda varem või hiljem pandiks ülejäänud kuninga mõisad. See oleks ainult laostumise edasilükkamine, mitte selle vältimine.

SEITSMES PEATÜKK

Famenuti- (jaanuari-) kuu keskpaigas algas kevad. Kogu Egiptuses haljendasid nisuorased ja värskelt ülesküntud põldudel liikusid talupojad, kes külvasid lupiini, liht- ja vahaube ning otra. Õhus hõljus pomerantsiõite lõhna. Vesi alanes kiiresti ja iga päev vabanesid vee alt üha uued põllud.

Ettevalmistused Osiris-Mer-amen-Ramsese matusteks olid lõpetatud. Vaarao pühitsetud muumia oli juba suletud valgesse puust kirstu, mille ülemine osa andis väga hästi edasi kadunu näojooni. Paistis, nagu oleks vaarao tõepoolest oma emailsilmadega vaadanud, ja ta jumalik nägu väljendas vaikset leina, mitte enam mahajäänud maailma pärast, vaid inimeste pärast, kellel maises maailmas veel nii palju kannatusi tuli läbi elada. Vaarao pead kattis sinise-valgetriibuline

egiptuse tanu. Kaelas olid tal kalliskivikeed, rinnal inimese kujutus, kes seisab põlvili, käed taeva poole tõstetud. Jalgadel võis näha jumalate ja pühade lindude kujutusi ning silmi, mis ei kuulunud ühelegi olendile, vaid oleksid nagu tühjast ruumist vaadanud.

Niisugusena puhkas kuninga põrm kallil asemel väheldases seedripuust kabelis, mille seinad olid kaetud kadunu elu ning tegusid ülistavate kirjutustega. Surnukeha kohal hõljus imetlusväärne inimpeaga kotkas ja ta aseme juures valvas ööd kui päevad preester, kes oli kostümeeritud šaakalipeaga Anubiseks, matusekommete-ju-malaks.

Peale selle oli valmistatud veel raske basaldist sarkofaag, mis pidi muumiale välimiseks kirstuks olema. Ka see andis edasi kadunud vaarao kuju ning naäojooni ja seegi oli kaetud kirjutustega ning pal-vetavate inimeste, pühade lindude ja skarabeuste kujutustega.

Famenuti-kuu seitsmeteistkümnendal päeval viidi muumia koos kabeli ja sarkofaagiga "surnute linnast" kuninga lossi ja asetati kõige suuremasse saali. Sedamaid täitsid saali preestrid, kes laulsid leinalaule, aristokraadid, kadunud kuninga teenrid; eriti palju oli lahkunud vaarao naisterahvaid, kes halasid nõnda valjusti, et nende kisa oli kuulda Niiluse teisele kaldale.

"Oo isand!... Oo meie isand!... " õhkasid nad. "Miks jätad sa meid maha? Sma, nii kaunis, nii hea, kes sa nii lahkesti vestlesid meiega... Miks sa vaikid nüüd?... Sa ju armastasid meid, aga nüüd oled meist nii kaugel!"

Samal ajal preestrid laulsid:

Esimene koor: Mina olen Tum, olen ainus...

Teine koor: Mina olen Ra, kui ta särab oma esimestes kiirtes... Esimene koor: Mina olen jumal, kes enda ise on loonud... Teine koor: Ja ise endale nime annab, ja ükski jumalatest ei suuda teda hoida...

Esimene koor: Ma tean suure jumala nime, kes viibib... Teine koor: Sest ma olen suur lind Benu1, kes näeb kõike, mis on. Kaks päeva kestsid halamised ja palved, siis sõitis lossi ette hiiglasuur laevakujuline vanker. See oli ehitud oinapeadega ja jaanalin-

1 Benu - vanade egiptlaste mütoloogiline püha lind, kes kehastas tõusvat päikest, fööniksi prototüüp.

"Surnute raamatust". (Autori märkus.)

nusulgedest lehvikutega, kalli baldahhiini kohal aga hõljus kotkas ja hiilgas kuldne madu - ureus, vaarao võimu sümbol.

Püha muumia paigutati sellele vankrile, hoolimata õukonna naisterahvaste visast vastupanust. Mõned naistest haarasid kirstust kinni, teised vannutasid preestreid, et nad nende head isandat ära ei võtaks, mõned küünistasid oma nägu ja kitkusid juukseid, isegi lõid inimesi, kes sarkofaagi kandsid. Kisa oli kohutav.

Viimaks saadi püha põrm vankrile ja see hakkas liikuma, ümbritsetud rahvahulgast, mis lainetas määratul maa-alal lossist kuni Niiluseni. Ka siin oli inimesi, kelle näod olid kriimustatud ja poriga määritud; nad kandsid leinariideid ja karjusid õudse häälega. Vastavalt matuste rituaalile seisid kogu tee ääres koorid.

Esimene koor: Läände, Osirise elupaika, Läände lähed sina, kes sa olid suurim nende inimeste hulgast, kes vihkasid valet.

Teine koor: Läände! Ei tõuse enam inimest, kes nii armastas tõtt ja vihkas valet.

Veomeeste koor: Läände, härjad, kes te veate leinavankrit, Läände!... Teie isand järgneb teile.

Kolmas koor: Läände, Läände, õiglaste maale! Koht, mille sa oled ära valinud, oigab ja nutab sinu järele.

Rahvas: Astu rahuga Abüdosesse!... Astu rahuga Abüdosesse!... Võiksid sa rahus jõuda Teebai Läände!

Nutunaiste koor: Oo meie isand!... Oo meie isand, kui sa lähed ära Läände, isegi jumalad nutavad siis suure häälega!...

Preestrite koor: Ta on õnnelik, ta on kõige suuremas aus inimeste keskel! Tema saatus lubab tal puhata hauas, mille ta ise endale on valmistanud.

Veomeeste koor: Läände, härjad, kes te veate leinavankrit!... Läände!... Teie isand järgneb teile...

Rahvas: Astu rahuga Abüdosesse!... Astu rahuga Abüdosesse!... Läänes asuva mere poole!... [1]

Iga paarisaja sammu taga seisid sõdurite salgad, tervitades oma käskijat kumeda trummipõrinaga ja saatsid teda lõikavate pasuna-hüüetega. See polnud matus, see oli triumfikäik jumalate maale.

Pisut maad vankrist tagapool astus Ramses XIII arvuka kindralitest kaaskonna keskel ja tema järel kuningaemand Nitokris, keda toetasid kaks kojadaami. Ei poeg ega ema ei nutnud, sest neile oli

' Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

520

teada (mida lihtrahvas ei teadnud), et kadunud kuningas on juba Osirise juures ja õndsuse maal viibimisega nii rahul, et ei tahagi enam maa peale tagasi.

Pärast seda rongkäiku, mis kestis lakkamatu kisa saatel mitu tundi, peatus vanker surnukehaga Niiluse kaldal.

Siin võeti surnukeha laevakujuliselt vankrilt maha ja viidi tõelisele kullatud laevale, mis oli kaunistatud nikerdustega ja maalingutega ning kandis valgeid ja purpurpunaseid purjesid.

Õukonna naisterahvad tegid veel kord katset muumiat preestrite käest ära võtta, veel kord laulsid koorid ja mängisid sõjaväeorkestrid. Siis astusid laeva, millega muumiat viidi, kuningaemand Nitok-ris ja mõned preestrid, rahvas heitis lillekimpe ja vanikuid. Aerud sulpsatasid vette...

Ramses XII oli viimast korda lahkunud oma lossist, et sõita mööda Nulust oma hauakambrisse Teebais. Nagu hoolitsev valitseja kunagi, pidi ta teel sisse pöörama kõigisse tähtsamatesse kohtadesse, et nendega jumalaga jätta.

Teekond kestis väga kaua. Teebaini oli umbes sada penikoormat, sõita tuli vastuvett ja muumia pidi külastama enam kui kümmet templit ning võtma osa pidulikest jumalateenistustest.

Mõni päev pärast Ramses XII lahkumist teekonnale igavese rahu poole, asus ka Ramses XIII samal marsruudil teele, et lohutada enda näitamisega oma alamate kurbusest tarretanud südameid, võtta vastu nende austusavaldusi ja tuua ohvreid jumalatele. Kadunud kuninga järel sõitsid ka, igaüks oma laevas, kõik ülempreestrid, suur hulk vanemaid preestreid, kõige rikkamad mõisnikud ja enamik nomarhe.

Uus vaarao mõtles kibedusega, et tema kaaskond ei saa arvatavasti kuigi suur. Kuid tegelikult kujunes olukord vastupidiseks. Ramses XIII ümber kogunesid kõik kindralid, väga palju riigiametnikke, suur osa aristokraatiast ja kogu alam vaimulikkond. See pani teda rohkem imestama, kui rõõmustas. Ent see oli alles algus. Sest kui noore vaarao laev Nulust mööda liikuma hakkas, sõitis talle vastu nii suur hulk suuri ja väikesi, kehvi ja toredaid paate, et need katsid peaaegu kogu jõe. Neis istus alasti talupoegi ja töölisi koos oma perekondadega, uhkesti ehitud kaupmehi, kirevais rõivais foiniiklasi, osavaid kreeka madruseid ja isegi assüürlasi ning hatte.

See rahvaparv ei kisendanud enam, vaid lausa ulus, ei rõõmustanud, vaid oli otse arust ära. Vahetpidamata ronis kuninga laevale

521

saatkondi, et suudelda laevalage, mida käskija tallad olid puudutanud, ja tuua kingitusi: peotäis vilja, lapike kangast, lihtne savist kruus, mõni linnuke, enamasti aga lihtsalt kimp lilli. Ja veel enne, kui vaarao jõudis Memfisest välja sõita, tuli lotja, kuhu kingitused pandi, mitu korda tühjendada, et ta põhja ei läheks. Nooremad preestrid rääkisid omavahel, et peale Ramses Suure pole ühtki vaaraod säärase vaimustusega tervitatud.

Nõnda möödus kogu teekond Memfisest Teebaisse. Rahva metsik vaimustus ei kahanenud, vaid ennemini kasvas. Talupojad lahkusid oma põldudelt, käsitöölised oma töökodadest, et tunda rõõmu uue valitseja nägemisest, kelle plaanidest oli loodud juba legen-de. Oodati suuri muudatusi, kuigi keegi ei teadnud, milliseid just. Ainult üht asja teati, et ametnike valjus oli pehmenenud, et foiniiklased kogusid makse vähema julmusega ja et alati allaheitlik egiptuse rahvas ei painuta enam nii sügavasti pead preestrite ees.

"Andku vaarao ainult luba," kõneldi trahterites, põldudel ja turgudel, "küll me pühadest meestest jagu saame ja korra majja loome. Nemad on süüdi, et maksame nii suuri makse ja et haavad meie turjal iialgi ei parane."

Seitse penikoormat Memfisest lõuna pool, Liibüa mäeharude vahel, asus Piomi või Faijumi maa, mis oli tähelepanuväärne selle poolest, et ta oli inimkäte loodud.

Omal ajal oli selles paigas olnud tühi kõrbeorg, mida amfiteatrina piirasid kaljumäed. 3500 aastat enne Kristuse sündimist oli vaarao Amenemhat1 võtnud nõuks teostada julge plaan - muuta see paik õitsvaks maaks.

Sel eesmärgil eraldas ta oru idaosa võimsa tammiga. See oli kahekorruselise maja kõrgune, aluse juurest umbes sada sammu paks ja üle neljakümne kilomeetri pikk.

Niiviisi loodi veehoidla, mis mahutas kuni kolm miljardit kuupmeetrit (kolm kuupkilomeetrit) vett ja mille pindala oli ligi kolmsada ruutkilomeetrit. Selle veehoidla abil niisutan' nelisada tuhat morgi maad, peale selle võttis ta suurvee ajal vastu liigse vee ning kaitses tunduvat osa Egiptusest äkiliste uputuste eest.

Seda määratu suurt veekogu nimetati Moerise järveks ja loeti üheks maailma imeks. Tema tõttu muutus tühi kõrb viljakandvaks

1 Jutt on XII dünastia vaaraost Amenemhat III-ndast, kes valitses XIX saj. e.m.a. Prus kasutab iganenud, nn. "pikka" kronoloogiat.

maaks, kus elas õnnelikult umbes kakssada tuhat inimest. Selles provintsis kasvatati peale palmide ja nisu veel toredaid roose. Nendest valmistati roosiõli, mis oli kuulus nii Egiptuses kui ka väljaspool tema piire.

Moerise järv oli seotud egiptuse insenerikunsti teise imega, Josefi kanaliga.1 See kakssada sammu lai kanal oli mitukümmend penikoormat pikk ja asus Niiluse läänepoolsel kaldal, jõega rööbiti, kahe penikoorma kaugusel viimasest. Ta niisutas maid, mis asusid Liibüa mägede kõrval ja juhtis vett Moerise järve.

Ringi ümber Faijumi maa tõusid taeva poole mõned vanad püramiidid ja palju väiksemaid hauakambreid, idapiiril aga, Niiluse lähedal, seisis kurikuulus Labürint (Lope-ro-hunt). Ka selle oli ehitanud Amenemhat. Tal oli hiiglasuure hobuseraua kuju, mis võttis enda alla tuhat sammu pika ja kuussada sammu laia maatüki. See ehitus oli Egiptuse kõige suurem varakamber. Selles puhkas palju kuulsate vaaraode, tähtsate preestrite, väejuhtide ja ehitusmeistrite muumiaid, samuti ka pühade loomade, eriti krokodillide topiseid. Siin hoiti Egiptuse riigi aastasadade jooksul kogutud varandusi, millest praegusel ajal on raske ettekujutustki saada.

Labürint polnud väljast juurdepääsmatu ja teda ei valvatudki eriti hoolsalt: valve koosnes ainult väikesest preestriväe sõdurite vahtkonnast ja mõnest proovitud aususega preestrist. Varakambri julgeolek põhines sellel, et välja arvatud mõni üksik inimene, ei teadnud keegi, kus see Labürindis asub. Labürint koosnes kahest osast, maapealsest ja maa-alusest, ning kummaski oli tuhat viissada tuba.

Iga vaarao, iga ülempreester, samuti iga ülemvarahoidja ja ülemkohtunik oli kohustatud seda riigi vara kohe pärast ametisseastumist oma silmaga nägema. Kuid mitte ükski neist aukandjaist ei oleks mitte ainult leidnud teed sinna, vaid poleks osanud isegi kujutleda, kus varakamber asub: kas peaehituses või mõnes tiibhoo-nes, kas maa peal või maa all.

Mõnedele paistis, et varakamber asub tõesti maa all, kaugel väljaspool Labürindi enda piire; teised arvasid, et ta asub järve põhja all, nii et teda saaks häda korral vett täis lasta. Üldse aga ei tegelnud ükski võimukandja selle küsimusega, teades, et katse sirutada kätt jumalate vara järele toob endaga kaasa pühaduseteotajaile määratud hukkumise.

1 Jutt on Bar-el-Juzufi kanalist.

On muidugi võimalik, et mõni mittepühendatu olekski suutnud leida tee sinna, kui iga niisugust katset poleks halvanud hirm. Nii ajalik kui ka igavene surm ähvardasid igaüht, kes oleks katsunud jumalavallatu mõistusega neid peidukohti avastada.

Neisse paikadesse saabunud Ramses XIII külastas kõigepealt Faijumi provintsi. See sarnanes suure vaagnaga, mille põhjaks oli järv, külgedeks aga künkad. Kõikjal kohtas ta pilk mahlakat rohtu, kirendavaid lilli, palmilatvu, viigipuu- ja tamarindisalusid, kus hommikust päikese loojumiseni kajas linnulaulu ja inimeste rõõmsaid hääli. See oli võib-olla kõige õnnelikum nurgake Egiptuses.

Rahvas võttis vaarao vaimustusega vastu. Tema ise ja ta kaaskond külvati üle lilledega, talle kingiti mitu kruusi kõige kallimat lõhnaõli ja üle kümne talendi kulda ning kalliskive.

Kaks päeva veetis vaarao toredas paigas, kus rõõm näis õitsevat puudel, keerlevat õhus ja peegelduvat järve vees. Kuid talle tuletati meelde, et ta peab külastama Labürinti.

Kurvastades lahkus ta Faijumist ja vaatas ära sõites ühtelugu tagasi. Aga peagi kütkestas tema tähelepanu suur hall hoone, mis seisis künkal.

Inimpõlvi näinud Labürindi väraval võttis vaaraod vastu rühmake askeedinäoga preestreid ja salk paljaksaetud pea ning näoga sõdureid.

"Need sõdurid meenutavad rohkem preestreid!" hüüdis Ramses.

"Nad ongi kõik madalamasse preestriastmesse ja nende sada-konnaülemad isegi kõrgemasse preestriastmesse pühitsetud," vastas templi ülempreester.

Silmitsedes lähemalt nende kummaliste sõdalaste nägu, kes ei söönud liha ega olnud abielus, märkas vaarao neis teravat mõistust ja rahulikku jõudu. Ta veendus selleski, et tema pühitsetud isik ei ärata selles paigas mingit tähelepanu.

"Huvitav, kuidas Samentu siia sisse kavatseb pääseda," vilksatas vaaraol peast läbi.

Ta taipas, et neid mehi pole võimalik hirmutada ega ära osta. Neist õhkus säärast kindlust, nagu oleksid igaühel võitmatud vaimude väehulgad käsutada.

"Eks me näe," mõtles Ramses, "kas minu kreeklased ja aasiala-sed löövad neid jumalamehi kartma. Õnneks on nad säärased metsmehed, et ei oska nende nägude erilist pidulikkust tähele panna... "

523

Preestrite palvel jäi Ramses XIII kaaskond värava ette, otsekui pöetud peaga sõdurite valve alla.

"Kas mõõk tuleb ka maha jätta?" küsis vaarao.

"See ei tee meile tüli," vastas vanem ülevaataja.

Säärase vastuse eest oleks noor vaarao tahtnud vagale mehele mõõgaga virutada, kuid ta hoidis ennast vaos.

Hiiglasuure õue kaudu, kahe rea sfinkside vahelt läbi, läksid vaarao ja preestrid peahoonesse. Avaras, kuid pisut hämaras eeskojas oli kaheksa ust. Ülevaataja küsis:

"Missuguse ukse kaudu majesteet soovib varakambrisse minna?"

"Selle kaudu, mis meid kiiremini kohale viib."

Igaüks viiest preestrist võttis kaasa kaks kimpu tõrvikuid, kuid ainult üks neist süütas tule. Tema kõrval kõndis vanem ülevaataja, käes pikk nööritäis palvehelmeid, kus olid mingid märgid. Temale järgnes Ramses kolme ülejäänud preestriga.

Vanem preester, kellel oli palvenöör käes, pöördus paremale: nad astusid suurde saali, mille seinad ja sambad olid kaetud kirjutuste ja joonistustega. Sealt läksid nad kitsa koridori kaudu üles ja sattusid teise saali, millel oli väga palju uksi. Siin liikus üks põrandaplaat nende ees kõrvale ja vabastas avause, mille kaudu nad laskusid alla. Ja jälle suundusid nad üht kitsast koridori mööda uude tuppa, millel polnud üldse uksi. Kuid saatja puudutas üht hierog-lüüfi ja müür nende ees avanes.

Ramses tahtis kindlaks määrata, mis suunas nad liiguvad, kuid läks kohe segi. Ta nägi ainult nii palju, et nad läbivad kiiresti suuri saale, väikesi tube ja kitsaid koridore; kord ronivad üles, kord laskuvad alla, et mõnes saalis on palju uksi ja mõnes pole üldse. Ühtlasi

märkas ta seda, et enne uude ruumi sisseastumist lükkas teejuht oma nööril ühe helme edasi ja võrdles mõnikord tõrviku valgel märke helmeil märkidega seintel.
"Kus me praegu oleme," küsis vaarao äkki, "kas maa-alusel korrusel või maa peal?... "
"Jumalate võimuses," vastas üks saatjaist.
Pärast mõningaid pöördeid ja mõningat edasiliikumist katkestas vaarao uuesti vaikuse.
"Siin me oleme juba olnud, isegi kaks korda," ütles ta.
Preestrid ei vastanud, ainult tõrvikukandja valgustas järgemööda kõiki seinu ja Ramses, kui ta oli neid lähemalt silmitsenud, pidi
525
endamisi nõustuma, et arvatavasti polnud nad siin veel olnud.
Väikeses ilma usteta toas langetas tõrvikut kandev preester tungla ja vaarao nägi põrandal kuivanud laipa, mis oli pooleldi kõdunenud riietesse mässitud.
"See," ütles hoone ülevaataja, "on ühe foiniiklase laip, kes kuueteistkümnenda dünastia ajal katsus tungida Labürinti ja jõudis selle kohani siin."
"Kas ta tapeti?" küsis vaarao.
"Ta suri nälga."
Nad olid käinud juba ligi pool tundi, kui tõrvikukandja valgustas orva ühes koridoris, kus samuti lamas kuivanud laip.
"See on ühe nuubia preestri laip," teatas ülevaataja, "kes Teie Majesteedi vanaisa valitsemise ajal püüdis siia sisse tungida."
Vaarao ei küsinud, mis temaga oli juhtunud. Talle paistis, et ta viibib kuskil sügaval ja et hoone rõhub teda oma raskusega. Sellele, et katsuda kuidagi sadades koridorides, saalides ja tubades orienteeruda, ta enam ei mõtelnud. Ta ei katsunud endale sedagi selgeks teha, mis imeväel lähevad ta ees lahti kivist müürid või avanevad põrandad.
"Samenru ei tee siin midagi," mõtles ta, "või hukkub samuti nagu need kaks, kellest ma pean talle jutustama."
Säärast rõhutud hingeseisundit, säärast tühisuse ja võimetuse tunnet polnud ta veel iialgi tundnud. Ajuti paistis talle, et preestrid jätavad ta äkki mõnda säärasesse kitsasse ilma usteta tuppa maha. Teda haaras meeleheide ja ta sirutas käe mõõga järele, valmis neid tapma. Kuid sealsamas meenus talle, et ilma nende abita ei pääse ta siit välja, ja laskis pea longu.
"Oo, kui ainult silmapilgukski saaks näha päikese valgust!... Kui kohutav peaks küll olema surm neis kolmes tuhandes pimedusega täidetud toas!"
Kangelaste südamed tunnevad mõnikord sääraseid noruhetki, millest harilikul inimesel aimugi pole.
Rännak oli kestnud juba ligi tund aega, kui nad jõudsid lõpuks pikka saali, milles oli kaks rida kaheksatahulisi sambaid. Kolm preestrit, kes ümbritsesid vaaraod, läksid laiali ja Ramses märkas, et Oks neist toetus sambale ja oleks otsekui selle sisse läinud. Hetk hiljem avanes ühes seinas kitsas käik, preestrid tulid tagasi oma kohtadele ja nende teejuht käskis süüdata neli tõrvikut. Kõik läksid selle käigu juurde ja pugesid sealt ettevaatlikult läbi.
526
"Siin on hoiupaigad... " ütles hoone ülevaataja.
Preestrid süütasid kähku tõrvikud, mis olid kinnitatud sammaste ja seinte külge, ja Ramses nägi tervet rida pikki tube, mis olid täidetud mitmesuguste hindamatu väärtusega toodetega. Sellesse kogusse oli iga dünastia andnud kõik, mis tal oli kõige haruldasemat ja kallimat.
Siin oli tõldu, laevu, voodeid, laudu, kirste ja troone, kullast või kuldkarraga üle löödud, elevandiluu, pärlmutri ja väärsipuuga nii meisterlikult inkrusteeritud, et iga säärase asja peale olid kunstnikud ja käsitöölised kulutanud kümneid aastaid; oli turvikuid, kilpe ja nooletuppi, mis sätendasid kalliskividest, oli puhtast kullast kanne, vaagnaid ja lusikaid, oli kallihinnalisi rõivaid ja baldahhiine.
Tänu kuivale ja puhtale õhule säilis kõik see sajandeid muutumatult ja rikkumatult. Eriliste harulduste hulgas märkas vaarao As-süüria kuningalossi hõbedast mudelit, mille Sargon oli Ramses XII-ndale kinkinud. Ülempreester, kes seletas vaaraole, kelle kingitud mingi asi on,

vaatas tähelepanelikult tema nägu, kuid märkas seal vaimustuse asemel üksnes rahulolematust.

"Ütelge mulle," küsis vaarao järsku, "mis kasu on neist aaretest, mis siia pimedasse keldrisse on peidetud?"

"Neis on määratu jõud selleks puhuks, kui Egiptust peaks ähvardama hädaoht. Mõne niisuguse kiivri, sõjavankri või mõõga eest võime osta kõikide Assüüria asevalitsejate poolehoiu. Ja võib-olla ei suudaks vastu panna ka kuningas Assar, kui annaksime talle ehteid troonisaali või relvi relvakambri jaoks."

"Ma mõtlen, et nad eelistaksid kõik relvade abil ära võtta, selle asemel et saada ainult üht-teist oma sõbralikkuse eest meie vastu," tähendas vaarao.

"Katsugu ainult," vastas preester.

"Ma mõistan. Teil nähtavasti on olemas abinõu nende aarete hävitamiseks. Aga siis ei kasuta neid enam keegi."

"Selle üle mina pead ei vaeva. Me valvame seda, mis meile valvata on antud, ja talitame nii, nagu meid on kästud."

"Aga kas poleks parem kasutada osa neist aaretest riigikassa toetamiseks, et viia Egiptus välja sellest viletsast olukorrast, milles ta praegu viibib?" küsis vaarao.

"See ei olene enam meist."

Ramses kortsutas kulmu. Mõne aja vaatas ta neid esemeid - ilma erilise vaimustuseta muide - ja küsis siis uuesti:

527

"Need suurepärased tooted võivad osutuda kasulikuks, et saavutada Assüüria võimukandjate heatahtlikkust. Aga kui peaks puhkema sõda Assüüriaga, mille eest me saaksime siis leiba, inimesi ja relvi rahvastelt, kes ei taipa palju kunsti-imedest?"

"Avage varakamber!... " tegi ülempreester korralduse. Preestrid kuulasid silmapilk käsku. Kaks neist kadusid, nagu oleksid pugenud samba sisemusse, kolmas ronis redeliga seinale ja hakkas pöörama midagi ühe nikerduse juures.

Jällegi avanes salauks ja Ramses astus päris varakambrisse. See oli avar tuba, mis oli täidetud hindamatute varandustega. Seal seisid kullaliivaga täidetud savist vaadid, kullakangid, riidas nagu telliskivid, ja kimpudesse seotud kuldvardad. Hõbedakangid moodustasid otsekui müüri, mis oli mitme küünra paksune ja ulatus lae alla. Seinasüvendeis ja kivist laudadel lebasid kõigis vikerkaarevärvides kirendavad kalliskivid: rubiinid, topaasid, smaragdid, safiirid ja teemandid ning lõpuks pähkli- ja isegi linnumuna-suurused pärlid. Nende hulgas oli sääraseid aardeid, et üheainsa eest oleks võinud osta terve linna.

"Siin on meie varandus hädaajaks," ütles ülevaataja. "Mis hädaaega te veel ootate?" küsis vaarao. "Rahvas on vaene nagu kerjused, aristokraatia ja kuningakoda on võlgades, sõjaväge on poole võrra vähendatud, vaaraol ei ole raha, - kas Egiptus on kunagi halvemas olukorras olnud?"

"On olnud. Kui hüksoslased Egiptuse vallutasid." "Veel paarkümmend aastat ja meid võivad vallutada isegi juudid, kui liibüalased ja etiooplased neist ette ei jõua. Ja siis lähevad need imeilusad kivid peenikesteks kildudeks pekstuna juutide ja neegrite sandaalide kaunistamiseks... "

"Ole mureta, majesteet! Häda korral kaovad jäljetult nii see varakamber kui ka kogu Labürint koos oma hoidjatega."

Ramses taipas lõplikult, et tema ees on fanaatikud, kes mõtlevad ainult üht - kuidas kaitsta neid varandusi...

Vaarao istus kullakangide hunniku otsa ja ütles: "Tähendab te hoiate neid varandusi rahva häda puhuks?"

"Jah, ülipüha käskija."

"Hea küll. Aga kes annab teile, valvuritele, teada, et on saabunud säärane häda, kui ta saabunud on?"

"Selleks tuleb kokku kutsuda erakorraline koosolek, millest võtavad osa vaarao, kolmteistkümmend kõrgema astme preestrit,
528
kolmteistkümmend nomarhi, kolmteistkümmend aristokraati, kolmteistkümmend ohvitseri, kaupmeest, käsitöölist ja talupoega -igast seisusest kolmteistkümmend esindajat, kes peavad tingimata olema põlised egiptlased."

"Ja säärastele koosolekutele annate varandused välja?" küsis vaarao.

"Anname vajaliku summa, kui koosolek otsustab ühel häälel, et Egiptus on hädaohus, ja... "

"Mis veel?"

"Kui Amoni kuju Teebais selle otsuse kinnitab." Ramses kummardas pea alla, et oma rõõmu varjata. Tal oli plaan juba valmis.

"Ma kutsun säärase koosoleku kokku ja saavutan üksmeelse otsuse," mõtles ta endamisi. "Arvan, et ka Amoni jumalik kuju kinnitab selle otsuse, kui ma lasen preestrid oma aasialastel sisse piirata."

"Suur tänu teile, vagad mehed," ütles ta valjusti, "et näitasite mulle aardeid, mille määratu väärtus ei takista mind olemast kõige vaesem kuningas maailmas. Nüüd aga palun mind siit kõige lühemat ja mugavamat teed mööda välja viia."

"Soovime, et Teie Ülipühadus," vastas ülevaataja, "võiks lisada Labürindile teist niipalju varandust, nagu praegu nägite. Mis aga puutub väljapääsusse siit, siis on olemas ainult üks tee ja sedasama teed mööda peame minema ka tagasi."

Üks preestritest ulatas Ramsesele paar datlit, teine pakkus veini, millele oli lisatud kosutusvahendeid. Jõud tuli vaaraole tagasi ja ta hakkas reipamalt astuma.

"Annaksin palju," ütles ta naerdes, "kui suudaksin mõista selle kummalise tee kõiki keerdkäike."

Teejuhiks olev preester peatus.

"Kinnitan sulle, majesteet, et ka meie ise ei tea ega mäleta seda teed, kuigi igaüks meist on käinud seda mööda üle kümne korra." "Kuidas te siis siia pääsete?"

"Me kasutame teatavaid juhiseid, aga kui meil näiteks kas või praegugi mõni neist ära kaoks, hukkuksime siin nälja kätte."

Viimaks jõudsid nad eeskotta ja sealt õue.

Vaarao vaatas ringi ja tõmbas mitu korda sügavasti hinge.

"Kogu Labürindi varanduste eest ei tahaks ma neid valvata!... " hüüdis ta. "Süda tõmbub rinnus hirmust kokku, kui mõtlen, et selles kivist vanglas võib surra."
529
"Aga sellesse võib ka kiinduda," vastas vanem preester naeratades.

Vaarao tänas igaüht oma saatjaist ja ütles lõpuks: "Tahaksin osutada teile mingit heldust. Küsige..." Kuid preestrid vaikisid ükskõikselt ja nende ülem ütles: "Anna mulle andeks, isand, mu häbematus, kuid mida me võiksime soovida? Meie viigimarjad ja datlid on niisama magusad nagu viljad ja marjad sinu aias, vesi on niisama hea nagu vesi sinu kaevus, ja kui meid meelitaksid varandused, kas meil pole neid siis rohkem kui kõikidel kuningatel kokku?"

"Neid mehi ei meelita ma mitte millegagi enda poole," mõtles vaarao. "Kuid... ma toon neile erakorralise koosoleku otsuse, mille Amon on kinnitanud."

KAHEKSAS PEATÜKK

Pärast Faijumist lahkumist sõitis vaarao oma kaaskonnaga kaks nädalat Nulust mööda üles lõuna poole; neid ümbritses arvutu hulk paate, neid tervitati rõõmuhüüetega ja külvati üle lilledega.

Jõe kummalgi kaldal roheliste põldude taustal asusid ridadena talupoegade savist majakesed, viigipuude salud ja palmitukad. Siinseal tuli nähtavale mõni linnake või suur linn värviliste hoonetega ja templite võimsate püloonidega.

Läänest paistsid ähmaselt Liibüa mäed, idast aga lähenes üha enam jõele Araabia mäeahelik. Üha selgemini paistsid kätte selle lõhestatud peaaegu mustad, aga ka kollased ja roosad kaljud, mis meenutasid nagu mingite hiiglaste ehitatud kindluste või templite varemeid.

Niilusel tuli ette saarekesi, mis paistsid alles eile pinnale tõusnud olevat, täna aga olid juba kaetud lopsaka taimekasvuga ja asustatud arvutuist linnuparvedest. Kui vaarao kärarikas seltskond lähenes, tõusid linnud hirmunult õhku, keerlesid laevade kohal ja nende kisa segunes rahva võimsate hüüetega. Ja kõige selle kohal kõrgus pilvitu taevas, päike saatis alla oma elustavaid kiiri, mille voogudes isegi

must maa omandas mingi läike ja kivid sätendasid kõigis vikerkaarevärvides.

Aeg möödus kiiresti ja meeldivalt. Algul see lakkamatu kisa ärritas pisut vaaraod, hiljem aga harjus ta sellega nii, et ei pööranud sellele mingit tähelepanu ja võis dokumente lugeda, nõu pidada ja isegi magada.

Kolme-neljakümne penikoorma kaugusel Faijumist, Niiluse vasakul kaldal, asus Siut[1], suur linn, kus Ramses puhkas paar päeva. Peatus oli vajalik, sest kadunud kuninga muumia oli alles Abüdoses, kus peeti Osirise hauakambri juures pidulikke jumalateenistusi.

Siut oli üks rikkamaid linnu Ülem-Egiptuses. Siin toodeti kuulsaid valgest ja mustast savist anumaid ja kooti kangaid, siin oli tähtsaim turg, kuhu toodi kokku kraami kõrbesse laialipillatud oaasidest. Siin asus ka kuulus Anubise, šaakali peaga jumala tempel.

Vaarao linnasviibimise teisel päeval ilmus tema juurde preester Pentuer, rahva elujärje uurimise komisjoni esimees.

"Kas sul on mingisuguseid uudiseid?" küsis vaarao.

"On. Kogu Egiptus õnnistab sind, käskija. Kellega ma ka iganes poleks rääkinud, kõik on täis lootusi ja arvavad, et sinu valitsemine rajab riigis uue õnne ja heaolu."

"Ma tahan," vastas vaarao, "et mu alamad oleksid õnnelikud ja et rahvas hingaks vabamalt. Tahan, et Egiptuses, nagu kunagi endisel ajal, oleks kaheksa miljonit elanikku ja et rahvas võidaks tagasi maa, mille kõrb temalt ära on kiskunud. Tahan, et töötav inimene puhkaks igal seitsmendal päeval ja et igal põlluharijal oleks lapike oma maad."

Pentuer langes armulise vaarao ette põrmu.

"Tõuse püsti," ütles Ramses. "Pean sulle tunnistama, et olen üle elanud raskeid muretunde. Ma näen oma rahva viletsat olukorda, ma tahan teda aidata, aga mulle üteldakse, et riigikassa on tühi. Sa saad ju ise väga hästi aru, et ilma mõnekümne tuhande talendi sularahata ei või ma riskida mingisuguseid reforme ette võtta. Kuid täna olen ma rahulik: ma leidsin abinõu saada vajalikud summad Labürindist."

Pentuer vaatas imestades kuningale otsa.

1 Siut (kr. Likopolis) - Ülem-Egiptuse XIII nomose pealinn.

"Varanduste hoidja seletas mulle, mis ma pean tegema. On tarvis kokku kutsuda kõikide seisuste koosolek, kolmteist esindajat igast seisusest, ja kui see koosolek ütleb, et Egiptus on puuduses, annab Labürint oma aarded välja... Oo jumalad!" lisas ta. "Seal on sääraseid esemeid, et üheainsa hinnast piisaks, et anda rahvale viiskümmend puhkepäeva aastas!... Raske on arvata, kuidas neid veel paremini tarvitada saaks."

Pentuer vangutas pead.

"Käskija," ütles ta. "Kuus miljonit egiptlast, mina ja mu sõbrad esimestena, oleksid nõus, et sa ammutaksid sellest varakambrist. Kuid... ära loo endale petlikke kujutlusi. Sada riigi kõrgeimat võimukandjat astuvad välja selle vastu ja sa ei saa midagi."

"Kas nad siis tahavad, et ma peaksin nagu kerjus mõne templi trepil armuandi paluma?... " pahvatas vaarao.
"Ei," vastas preester, "nad hakkavad kartma, et varakamber, kui seda kord puudutatakse, võib tühjaks jääda. Nad hakkavad kahtlustama sinu kõige ustavamaid teenreid, et need tahavad sellest endale tuluallikat teha. Ja siis sosistab neile kadedus: "Miks meiegi ei peaks seda kasutama?" Mitte viha sinu vastu, vaid vastastikune umbusk ja ahnus kutsuvad välja nende vastupanu."
Vaarao kuulas ta ära, rahunes ja isegi naeratas.
"Kui see on nõnda, nagu sa räägid, kallis Pentuer, siis ära kahtle," ütles ta. "Praegu ma sain aru, milleks Amon on kehtestanud vaarao võimu ja andnud talle üleinimliku vägevuse. Selleks, et sada - olgugi kõige kõrgemast seisusest - kelmi ei saaks riiki hukatusse saata."
Ramses tõusis toolilt ja lisas:
"Ütle minu rahvale, töötagu ta kannatlikult... Ütle minu ustavatele preestritele, teenigu nad jumalaid ja uurigu teid, mis viivad tarkuse poole, kogu maailma päikese poole. Tõrksad ja kahtlased au-kandjad aga jäta minu hooleks. Häda neile, kui nad mu ära pahandavad!"
"Käskija!" lausus preester. "Tahan sind alati usus ja tões teenida."
Aga kui ta hüvasti jättis ning lahkus, oli ta nägu murelik.
Siutist viieteistkümne penikoorma võrra jõge mööda ülespoole lähenevad Araabia kaljud peaaegu Niiluse kaldani, Liibüa mäed aga eemalduvad nii kaugele, et seal asuv org on võib-olla kõige laiem kogu Egiptuses.
532
Selles paigas seisavad kõrvuti kaks kuulsat linna: Tinis[1] ja Abüdos. Seal sündis Menes, esimene Egiptuse vaarao; sada tuhat aastat tagasi lasti seal hauda jumal Osirise püha ihu, kelle tema vend Tüü-fon-Set reetlikult oli tapnud. Sinna püstitas unustamatu vaarao Seti[2] nende suurte sündmuste mälestuseks templi, kuhu voolas kokku palverändureid kogu Egiptusest. Iga õige usklik pidi kas või kordki elus puudutama laubaga seda õnnistatud maad. Tõesti õnnis oli aga see, kelle muumia võis teha rännaku Abüdosesse ja peatuda kas või eemalgi, templi müüride taga.
Ramses XII muumia viibis seal mitu päeva, sest see oli kuningas, kes oli paistnud silma oma vagaduse poolest. Pole siis imestada, et Ramses XIII alustas oma valitsemist austusavaldustega Osirise matmispaigale.
Seti ehitatud tempel ei kuulunud ei kõige vanemate ega ka kõige uhkemate hulka Egiptuses. Kuid ta paistis silma puhta egiptuse stiili poolest. Ramses XIII külastas templit ja tõi seal koos ülempreester Semiga ohvrit.
Templile kuuluv maa-ala oli sada viiskümmend morgi suur; siin oli kalarikkaid tiike, lilleaedu, puu- ja juurviljaaedu ja siin seisid ka preestrite majad, õigemini lossid. Igal pool kasvas palme, viigi- ja apelsinipuid, papleid ning akaatsiaid, mis moodustasid nelja ilma-kaare poole suunduvaid alleesid või salusid, kus puud olid korrapäraselt ritta istutatud ja peaaegu ühekõrgused.
Preestrite valvsa silma all ei arenenud siin taimedki loomulikult, vaid omandasid geomeetriliste kujundite kunstlikke vorme ja moodustasid maalilisi gruppe.
Palmid, tamarindid, küpressid ja ürdid olid rivistatud viirgudesse ja kolonnidesse nagu sõdurid. Rohi kujutas endast vaipa, mis oli lilledega säärasel viisil üle külvatud, et lihtrahvas nägi neil muruplatsidel jumalate või pühade loomade kujutusi, teadja aga hieroglüüfides kiljutatud tarkusesõnu.
Aia keskpaiga moodustas ristkülik, üheksasada meetrit pikk ja kolmsada lai. Seda piiras üsna madal müür, milles oli üks kõigile nähtav värav ja üle kümne salaukse. Värava kaudu pääsesid palve-

1 Tinis - Ülem-Egiptuse VIII nomose pealinn Abüdosest põhja pool, kahe esimese dünastia vaaraode sünnilinn (a. 3200-3000 e.m.a.).

2 Seti - jutt on Seti I-st, XIX dünastia teisest vaaraost (a. 1337-1317 e.m.a.), Ramses II isast.

533

tajad kivitahvlitega kaetud õuele. Tempel ise seisis õue keskpaigas. See oli ristkülikukujuline hoone, nelisada viiskümmend sammu pikk ja sada viiskümmend sammu lai.

Värava juurest viis templini lõvi keha ja inimese peaga sfinkside allee. Nad seisid seal kahelt realt, kümme kummaski reas, ja vaatasid üksteisele silma. Nende vahelt tohtisid läbi minna ainult kõrgemad aukandjad.

Sfinkside allee lõpus, värava vastas, kõrgusid kaks obeliski -kaks peenikest kõrget neljakandilist graniitkolonni -, millele oli kirja pandud kogu vaarao Seti elulugu.

Ja alles obeliskide taga paistis raske templivärav, millest kummalgi pool kõrgusid kaks võimsat tüvipüramiidi-kujulist ehitust, mida nimetati püloonideks. Need olid nagu kaks ränkrasket laia torni, mille seinad olid kaetud joonistustega, mis kujutasid Seti võite või seda, kuidas ta jumalatele ohvrit toob. Sellest väravast ei tohtinud talupojad enam sisse minna; ainult rikkad linnakodanikud ja eesõigustatud klassidesse kuuluvad isikud pääsesid sealt läbi. Värav viis peristüüli, õuele, mida piiras hulgale sammastele toetuv rõdu. Peristüül võis mahutada kuni kümme tuhat palvetajat. _

Õuelt oli aristokraatia hulka kuuluvail isikuil õigus astuda veel esimesse saali, hüpostüüli, mille lage kandis kaks rida kõrgeid sambaid. Hüpostüül võis mahutada ligi kaks tuhat palverändurit. See saal oli ilmalikele äärmiseks piiriks. Isegi kõige kõrgemail võimu-kandjail, kui nad polnud preestriseisusesse pühitsetud, oli õigus palvetada ainult siin ja vaadata siit paigast eesriidega kaetud jumalakuju, mis asus "jumaliku ilmutuse" saalis.

"Ilmutuse" saali taga asus "ohvrilaudade" saal, kuhu preestrid panid annid, mis usklikud jumalatele tõid. Edasi oli seal "puhkamise saal", kus jumal puhkas enne pidulikku rongkäiku ja pärast tagasisaabumist; viimaseks ruumiks oli kabel ehk pühapaik, kus jumal alaliselt viibis.

Kabelis, mis oli ühest kivipangast välja raiutud, oli harlikult kitsas ning pime. Igast küljest ümbritsesid teda veel samasugused kõr-valkambrid, kus olid jumala riided ja tarbeasjad, anumad ning ehted. Selles ligipääsmatus varjupaigas jumal magas, pesi ennast ja võidis lõhnasalvidega, sõi ja jõi ning võttis võib-olla isegi noori ning ilusaid naisi vastu.

Pühasse paika võisid astuda ainult ülempreester ja valitsev vaarao,

534

juhul kui ta oli preestriseisusesse pühitsetud. Lihtsurelik, kes sinna sattus, võis kaotada elu.

Iga saali seinad ja sambad olid kaetud kirjutuste ja selgitavate piltidega. Rõdul, mis piiras õue (peristüüli), olid jäädvustatud kõikide vaaraode nimed ja portreed Menesist, Egiptuse esimesest käskijast alates kuni Ramses XH-ni. Hüpostüülis, kuhu pääsesid ainult aristokraatia hulka kuuluvad inimesed, oli kujutatud Egiptuse ja alistatud rahvaste geograafiat ning statistikat; "ilmutuse saalis" olid kalender ja astronoomilised kaardid; "ohvrilaudade" ja "puhkamise" saalis usutalitusliku sisuga pildid, pühapaigas aga õpetused, kuidas kutsuda välja hauataguseid vaime ja valitseda loodusjõudude üle.

Need lihtsurelikule kättesaamatud teadmised olid väljendatud nii keerukal kujul, et Ramses XII ajal ei saanud neist enam isegi preestrid aru. Ainult kaldealasele Beroesile oli antud võime neid surevaid tarkusi uuesti ellu äratada.

Kui Ramses XIII oli Abüdose kuningalossis paar päeva puhanud, läks ta templisse. Vaarao kandis valget särki, kuldset turvikut, siniste triipudega oranži põlle, terasmõõka ja kuldset kiivrit. Ta istus tõlda, mille ette olid rakendatud jaanalinnusulgedega ehitud hobused, keda nomarhid suu kõrvalt talutasid. Suurest kaaskonnast ümbritsetuna liikus Ramses aeglaselt Osirise eluhoone poole.

Kuhu ta ka iganes ei vaadanud - põldudele, jõele, majade katustele, isegi viigipuuokstesse, - kõikjal tungles rahvast ja kajas lakkamatut kisa, mis meenutas tormi kohinat.

Templi ees laskis vaarao tõlla peatada ja astus lihtsurelikele määratud välisvärava juures maha, mis rahvale väga meeldis ja preestreid rõõmustas. Ta läbis jalgsi sfinkside allee, võttis vastu pühade meeste tervitused ja süütas suitsetamisohvri Seti kujude ees kummalgi pool laia väravat, kus jumalat oli kujutatud istuvas asendis.

Peristüülis juhtis ülempreester tema tähelepanu meisterlikult teostatud vaaraode portreedele ja näitas kohta, mis on määratud tema pildi jaoks; hüpostüülis seletas preester talle maakaartide ja statistiliste tabelite tähendust. "Jumaliku ilmutuse" saalis süütas Ramses lõhnarohud Osirise hiiglakuju ees; sealsamas näitas ülempreester talle sambaid, mis olid pühendatud eri planeetidele: Merkuurile, Veenusele, Kuule, Marsile, Jupiterile ja Satrunile. Need seitse sammast seisid valgustkiirgava jumaluse kuju ümber.

535

"Sa ütled," küsis Ramses, "et on kuus planeeti, aga ma näen siin seitset sammast?"

"Seitsmes kujutab Maad, mis on samuti planeet," vastas ülempreester tasa.

Üllatatud vaarao nõudis seletust, kuid tark vaikis ja andis märkidega mõista, et kaugemale ulatuvateks seletusteks on ta huultele pandud pitser.

"Ohvrilaudade" saalis hakkas kostma vaikne meeldiv muusika, mille saatel mees- ja naispreestreist koosnev koor kandis ette piduliku tantsu. Vaarao võttis oma kuldse kiivri ja kallihinnalise turviku ning kinkis mõlemad Osirisele, nõudes, et need annid jääksid jumala varakambrisse ja et neid ei antaks edasi Labürinti.

Selle helduse eest kinkis ülempreester käskijale koori kõige ilusama viieteistkümneaastase tantsijanna, kes näis oma saatusega väga rahul olevat.

"Puhkamise saalis" istus Ramses troonile, ülempreester Sem aga, tema asetäitja usuküsimustes, astus muusika saatel ja viirukipilve-desse mähituna pühasse paika, et jumalat välja tuua.

Peagi kostis kõrvulukustav kellukeste helin ja poolhämarasse saali ilmus kuldne paat; see oli kaetud eesriietega, mis liikusid, nagu oleks nende taga keegi elus olevus istunud.

Preestrid heitsid end põrmu, Ramses aga silmitses tähelepanelikult neid läbipaistvaid katteid. Üks nendest nihkus pisut kõrvale ja vaarao nägi imeilusat last, kes vaatas ta otsa nii tarkade silmadega, et Egiptuse käskijal hakkas lausa hirm.

"See on Horos," sosistasid preestrid, "Horos, tõusev päike; ta on Osirise poeg ning isa ja oma ema abikaasa, ta ema aga on tema õde."

Algas rongkäik, kuid see toimus ainult templi seesmises osas. Kõige ees astusid harfimängijad ja tantsijannad, siis tuli valge härg, kuldne kilp sarvede vahel, tema järel kaks preestrite koori, siis ülempreestrid, kes kandsid jumalat, siis jälle koorid ja lõpuks vaarao kandetoolis, mida kandsid kaheksa preestrit.

Kui rongkäik oli läbi käinud kõik templi saalid ja rõdud, tulid jumal ja Ramses tagasi puhkesaali. Eesriided, mis varjasid püha paati, avanesid teist korda ja imeilus laps naeratas vaaraole. Siis viis Sem paadi ja jumala ära pühasse paika.

"Kas ei peaks minagi ülempreestriks hakkama?" mõtles vaarao, kellele lapsuke nii meeldima oli hakanud, et ta oleks tahtnud teda sagedamini näha.

536

Aga kui ta templist välja astus ja päikest ning arvutut hulka juubeldavat rahvast nägi, tunnistas ta endale, et ta mitte midagi ei taipa. Kust oli pärit see laps, kes ei sarnanenud Egiptuse lastega, kust tuli üleinimlikult tark vaade ta silmades ja mida see kõik tähendas?

Äkki meenus talle tema mõrvatud poeg, kes oleks võinud olla niisama ilus, ja sadade tuhandete egiptlaste käskija puhkes nutma.

"Ta on hakanud uskuma!... Vaarao on hakanud uskuma!... " sosistasid preestrid. "Vaevalt sai ta astuda Osirise kotta, kui ta süda läks pehmeks!... "

Samal päeval said terveks kaks pimedat ja kaks jalutut, kes palvetasid templi müüri taga. Preestrite nõukogu otsustas kanda selle päeva imetegude päevade nimekirja ja joonistas templi välismüürile pildi, mis kujutas pisaraid valavat vaaraod ja terveks saanud vigaseid.

Hilja õhtul pärast lõunat jõudis Ramses tagasi oma lossi, kus kuulas ära ettekanded. Kui aga kõik ülikud olid lahkunud, ilmus Tutmosis ja ütles:

"Preester Samentu tahab tulla sulle oma truualamlikke tundeid avaldama."

"Hea küll, saada ta sisse."

"Ta palub sind, isand, alandlikult, et sa võtaksid ta vastu sõjaväe laagris telgis, kinnitades, et lossi seintel on kõrvad... "

"Tahaksin teada, mis tal vaja on... " ütles vaarao ja teatas õukond-lastele, et veedab öö laagris.

Päikese loojumise eel sõitis vaarao koos Tutmosisega oma ustavate polkude juurde ja leidis seal eest kuninga telgi, mille juures Tutmosise käsul pidasid vahiteenistust aasialased.

Hilisõhtul ilmus Samentu palveränduri mantlis ja sosistas pärast aupaklikku tervitust:

"Mulle paistis, et kogu tee käis minu järel keegi mees, kes peatus sinu jumaliku telgi läheduses. Võib-olla on preestrid ta luurama saatnud?... "

Vaarao käsu peale jooksis Tutmosis välja ja leidis tõesti ühe võõra ohvitseri.

"Kes sa oled?" küsis ta.

"Ma olen Eunana, Isise polgu sadakonnaülem... õnnetu Eunana. Kas sa mind ei mäleta? Enam kui aasta tagasi märkasin ma manöövritel Pi-Bailoses pühasid skarabeuseid..."

"Ah see oled sina!..." imestas Tutmosis. "Kuid sinu polk ei asu ju Abüdoses?"

"Sinu huuled on tõe läte. Me seisame viletsas kolkas Menas, kus preestrid sunnivad meid parandama kanalit, otsekui oleksime mõned maamatsid või juudid."

"Kuidas sa siis siia sattusid?"

"Ma palusin ülemuselt mõneks päevaks puhkust," vastas Eunana, "ja jooksin otsekui hirv allika poole."

"Mis sul vaja on?"

"Ma tahan paluda käskijalt kaitset pöetud peade vastu, kes keelduvad mulle aukõrgendust andmast, sellepärast et ma sõduritele kaasa tunnen."

Tutmosis tuli tusasena telki tagasi ja kordas vaaraole oma vestlust Eunanaga.

"Eunana?... " kordas vaarao. "Jah, mäletan küll... Ta tegi meile nii palju sekeldusi oma skarabeustega, kuigi sai ka Herihori armust viiskümmend kepihoopi. Ah sa siis ütled, et ta kaebab preestrite üle? Too ta õige siia."

Vaarao käskis Samentul telgi kõrvalruumi astuda ja saatis oma lemmiku Eunanat kutsuma.

Õnnetu ohvitser ilmus kohe, heitis enda põrmu ja ütles siis põlvili seistes ja kogu aeg õhates:

"Ma palun iga päev Ra-Hormachist tema tõusu ja loojangu ajal ja Amonit ja Rad ja Ptah'd ja teisi jumalaid ning jumalannasid, et nad saadaksid sulle tervist, Egiptuse käskija! Et sa elaksid! Et sul kõik korda läheks ja et ma võiksin näha kas või ainult su taldade jälgi!"1

"Mis tal vaja on?" küsis vaarao Tutmosiselt, rakendades esmakordselt etiketti.

"Isand küsib, mis sul vaja on?" ütles Tutmosis.

Silmakirjalik Eunana pöördus põlvedelt tõusmata vaarao lemmiku poole:

"Sina oled meile elu ja õnne andva käskija silm ning kõrv," alustas ta, "ning ma vastan sulle nagu Osirise kohtu ees. Ma teenin juba kümme aastat jumaliku Isise preestriteväe polgus. Kuus aastat olen ma sõdinud idapiiril. Teised minuealised on saanud juba polguüle-rnaks, mina aga olen ikka alles sadakonnaülem ja mind pekstakse ühtelugu jumalakartlike preestrite käsul. Aga miks mulle ülekohut

1 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

tehakse? Päeval ma ei teegi muud, kui mõtlen raamatutest, öösiti aga loen - sest see rumal, kes jookseb raamatute juurest nii kiiresti minema nagu gasell, võrdub eesliga, kes saab hoope, võrdub kurdiga, kes ei kuule ja kellega tuleb kõnelda märkide abil. Hoolimata ar-

mastusest teaduse vastu, ei kiitle ma oma õpetatusega, vaid küsin igaühelt nõu, sest igaühe käest on võimalik midagi õppida, auväärt tarkadele osutan lugupidamist!... "

Vaarao kortsutas kannatamatult kulmu, kuid kuulas edasi, teades, et egiptlane loeb sõnaohtrust oma kohuseks ja kõrgemaks austusavalduseks ülemuste ees.

"Niisugune ma olen," jätkas Eunana. "Võõras majas ei vaata ma naisi, sulastele annan süüa, mis meile õiguse järgi kuulub, ja ei vaidle jagamise juures. Mul on alati rahulolev nägu, ülemustesse suhtun lugupidamisega ja ei istu kunagi maha, kui vanem inimene seisab. Ma pole pealetükkiv ja ei astu kutsumata võõrasse majja. Mida mu silm näeb, sellest ma vaikin, sest ma tean, et inimesed on kurdid nende vastu, kes tarvitavad palju sõnu. Tarkus õpetab, et inimene on otsekui ait, mis on täis igasugu vastuseid. Seepärast valin ma alati välja hea vastuse, halvad aga hoian luku taga. Võõraste laimu ma ei korda, mis aga puutub ülesannetesse, siis täidan need võimaliklt hästi."1

"Ja mis ma selle eest saan?... " lõpetas Eunana häält kõrgendades. "Ma nälgin, käin räbalates ja ei saa lamada selili, nii ärapekstud on ta. Raamatutest loen, et preestriseisus annab tasu vapruse ja mõistlikkuse eest. Nii arvatavasti oli kunagi, kuid vististi väga ammu. Sest praegu preestrid mõistlikkusest ei hooli, vaprust ja jõudu aga peksavad ohvitseridest kepiga välja... "

"Ma jään teda kuulates magama," sosistas vaarao Tutmosisele.

"Eunana," pöördus Tutmosis paluja poole, "Sa oled suutnud vaaraod veenda, et oled paljulugenud mees. Nüd aga ütle lähemalt, mis sul vaja on?"

"Nool ei lenda nii kiiresti märgini, kui lendab minu palve isanda jumalike jalgade ette," vastas Eunana. "Mind on teenistus paljaksaetud peadega meeste juures nii ära tüüdanud, preestrid on täitnud mu südame säärase kibedusega, et kui mind vaarao vägedesse üle ei viida, pistan ma enese oma mõõgaga surnuks, sellesama mõõgaga, mille ees Egiptuse vaenlased sadu kordi on värisenud. Olen valmis

1 Vanad egiptuse elutarkuse reeglid. (Autori märkus.)

ennemini Tema Majesteedi väes kümne mehe ülemaks või lihtsõdu-riks olema kui sadakonnaülemaks preestriteväe polgus. Siga või koer võib seal teenida, mitte õigeusklik egiptlane... "

Viimase lause ütles Eunana säärase metsiku vihaga, et vaarao lausus Tutmosisele kreeka keeli:

"Võta ta kaardiväkke. Ohvitser, kes preestreid ei salli, võib meile kasulikuks osutuda."

"Mõlemate maailmade isand käskis sind oma kaardiväkke arvata," kordas Tutmosis.

"Mu elu ja tervis kuuluvad meie käskijale Ramsesele - elagu ta igavesti!" hüüdis Eunana ja suudles vaipa vaarao jalgade ees.

Kuni õnnelik Eunana telgist tagurpidi välja taganes, end mitu korda silmili heites ja heategijat õnnistades, ütles vaarao Tutmosise-le:

"Mul on tema lobast kõrini. Pean egiptuse sõrudeid ja ohvitsere tingimata lühidalt väljenduma õpetama, mitte nii nagu õpetatud kirjutajad."

"Kui see tema ainuke viga oleks!... " sosistas Tutmosis, kellele Eu-nana oli jätnud ebameeldiva mulje. Vaarao käskis kutsuda Samentu.

"Ära karda," ütles ta preestrile, "ohvitser, kes sinu järel käis, ei luuranud sind. Ta on liiga rumal, et täita sääraseid ülesandeid. Aga käsi on tal ränk ja ta võib kasulikuks osutuda. Nüüd aga ütle mulle," lisas vaarao, "mis sunnib sind olema nii ettevaatlik."

"Ma juba peaaegu tean teed Labürindi varakambri juurde," vastas Samentu.

Vaarao vangutas pead.

"See on raske asi," ütles ta vaikselt. "Ma tiirlesin neis koridorides ja saalides terve tunni nagu hiir, keda kass taga ajab. Ja tunnistan sulle, et ma ei suutnud teed meeles pidada ja ei riskiks sinna kunagi üksinda minna. Surm päevavalgel võib veel talutav olla, aga surm neis urgudes, kus muttki võib ära eksida... prr!..."

"Kuid sellegipärast peame tee üles leidma ja selgeks saama," ütles Samentu.
"Aga kui varanduse hoidjad meile ise vajaliku osa aaretest välja "annavad?" küsis vaarao.
"Niikaua kui Herihor, Mefres ja nende käsilased elus on, ei tee nad seda iialgi. Usu mind, need võimumehed soovivad ainult üht: mähkida sind mähkmetesse nagu väikest lapsukest... "
540
Vaarao kahvatas vihast.
"Vaadaku ette, et ma neid ahelatesse ei mähi!... Kuidas sa kavatsed teed leida?... "
"Siin, Abüdoses, Osirise kalmul leidsin ma varakambrisse viiva tee täieliku plaani," ütles preester.
'Kust sa teada said, et see plaan on siin?"
"Seinakirjadest Seti templis."
"Millal sa plaani leidsid?"
"Siis, kui sinu isa igavesti elav muumia Osirise templis viibis," vastas Samentu. "Ma olin kuninglikku ihu saatmas, ja kui ma puh-kesaalis öisel valvekorral olin, läksin kõige pühamasse paika."
"Sa peaksid olema kindral, mitte ülempreester!" hüüdis Ramses naerdes. "Nii et sa tunned juba teed Labürinti?... "
"Tundsin ma seda juba ammu, aga alles nüüd olen jõudnud kokku koguda vajalikud juhendid."
"Kas saad ka mulle ära seletada?"
"Muidugi; parajal juhul võin sulle isegi plaani näidata. See tee," jätkas Samentu, "käib neli korda kiira-käära ümber kogu Labürindi. Ta algab kõige ülemiselt korruselt ja lõpeb kõige sügavamal maa all, tehes vahepeal palju haake. Sellepärast ta nii pikk ongi."
"Aga kuidas sa neist saalidest, millel on nii palju uksi, ühest teise oskad minna?... "
"Igal uksel, mis viib eesmärgi poole, on kirjutatud osake järgmisest kirjatükist: "Häda äraandjale, kes katsub kõige suuremat riiklikku saladust teada saada ja sirutab jumalavallatu käe jumalate varanduse järele! Tema surnukehast peab saama raibe, hing aga ei pea tundma puhkust, vaid ekslema süngetes paikades, piinatud omaenda pattudest!...""
"Ja kas sind see kiri ei kohuta?"
"Kas sind, isand, kohutab liibüalase oda nägemine? Ähvardused on head lihtrahvale, mitte mulle; mina ise oskaksin veel kohutavamaid needusi kirjutada."
Vaarao jäi mõttesse.
"Sul on õigus," ütles ta, "oda ei tee hirmu sellele, kes oskab seda tagasi tõrjuda, ja eksitee ei aja segadusse inimest, kes teab tõesõna... Aga siiski, kuidas sa mõtled sundida kivisid enda eest kõrvale liikuma ja sambaid ustena avanema, et sa üha edasi pääseksid?"
Samentu kehitas põlglikult õlgu.
"Ka minul," vastas ta, "on templis palju märkamatuid sissepääse,
541
mis avanevad veelgi suurema vaevaga kui Labürindis. Kes teab salasõna, see pääseb igalt poolt läbi, seda sa ütlesid õigesti."
Vaarao toetas pea käele ja mõtles kaua millegi üle järele.
"Mul oleks kahju," ütles ta, "kui sind sellel teel mõni õnnetus tabaks."
"Halvemal juhul leian seal ainult surma. Noh, aga kas see ei ähvarda isegi vaaraosid?... Sinagi läksid julgesti Soodajärvede poole, kuigi sa polnud kindel, kas sa sealt tagasi tuled. Ära arva, isand," jätkas preester, "et mul tuleks läbi käia kogu tee, mida mööda käivad Labürindi külastajad. Ma leian lühema tee ja jõuan sinna kiiremini, kui sina suudad lugeda ära palve Osirisele, samal ajal kui sa oma teel võisid lugeda tublisti kolmkümmend palvet."
"Kas seal on teisi sissepääse?"
"Kahtlemata. Ja ma pean nad leidma. Ega's ma lähe nii nagu sina, päeval ja peaukse kaudu." "Kuidas siis?"

"Välismüüris on palju salauksi, mida ma tean ja mida targad valvurid iialgi ei valva... Õuel on vahiposte öösiti vähe ja nad usaldavad jumalate kaitset ning lihtrahva hirmu nii väga, et enamasti magavad... Peale selle - päikese loojangust kuni tõusuni käivad preestrid kolm korda templis palvetamas ja sõdurid peavad jumalateenistust lageda taeva all. Enne kui nad oma palved lõpetavad, olen mina juba hoones sees."

"Aga kui sa ära eksid?"

"Ma võtan plaani kaasa."

"Aga kui plaan peaks võltsitud olema?" küsis vaarao, kes ei suutnud oma rahutust varjata.

"Aga kui sina Labürindi varandusi ei saavuta?... Kui foiniiklased äkki ümber mõtlevad ja lubatud laenu ei anna?... Kui sõdurid nälga jäävad ja rahvas oma lootustes pettub?... Usu mind, isand, Labürindi käikudes olen ma väiksemas ohus kui sina oma riigis."

"Kuid pimedus... pimedus!... Ja need müürid, mida pole võimalik läbi murda! Ja see sügavus ja need sajad teed, mille hulgas on võimatu mitte eksida... Usu mind, Samentu, võitlus inimeste vastu on mänguasi, hoopiski mitte see, mis võitlus pimeduse ning teadmatuse vastu!"

Samentu muigas.

"Sina, isand," ütles ta, "ei tunne minu elulugu... Kui olin kahekümne viie aastane, olin ma Osirise preester... "

542

"Sina?" küsis Ramses imestades.

"Jah. Ma ütlen sulle nüüd, miks ma eelistasin Sefi teenima hakata. Mind saadeti Siinai poolsaarele, et ehitaksin seal väikese templi mäetööliste jaoks. Ehitus kestis kuus aastat. Aga et mul oli palju vaba aega, siis hulkusin ma mägedes ja vaatasin sisse sealsetesse koobastesse. Mida kõike ma seal ei näinud!... Pikad koridorid, mida ei jõua mitme tunniga läbi käia; kitsad läbipääsud, kus tuli kõhuli ronida; nii suured koopad, et igaühesse oleks võinud mahutada terve templi. Ma nägin maa-aluseid jõgesid ja järvi, kristallpaleesid, urge, pimedaid nagu öö, milles ei näe omaenda kätt silmade ees, ja teisi, nii valgeid, nagu kiirgaks nendes teine päike... Kui mitu korda ei suutnud ma leida teed, ekseldes arvutuis käikudes, kui mitu korda kustus mu tõrvik, kui mitu korda libisesin ma minu ees haigutavasse kuristikku!... Juhtus mõnikord, et pidin jääma maa alla mitmeks päevaks, toitudes küpsetatud odrateradest ja lakkudes janu kustu-tuseks niiskust märgadelt kaljuseintelt, teadmata, kas pääsen veel päevavalguse kätte. Selle eest aga omandasin ma kogemusi, mu nägemine muutus teravamaks ja ma hakkasin neid kohutavaid kuristikke isegi armastama. Ja kui ma praegu mõtlen Labürindi män-guasjataolistele salakäikudele, on mul tahtmine naerda. Hooned, mida on ehitanud inimene, on mutimullahunnikud, võrreldes nende hiiglaehitustega, mida on ehitanud tummad ja nähtamatud maa vaimud.

Kord nägin ma midagi õudset, mis sundis mind pühendama end teisele jumalale. Siinai kaevandusest lääne pool asub mäeahelik, mille kuristikes on sageli kuulda maa-alust müristamist, kus maa väriseb ja mõnikord on näha leeke. Uudishimust kistuna suundusin sinna, kavatsesin viibida seal pikemalt ja avastasin teed otsides tänu pisikesele lõhele, mida juhtusin märkama, palju suuri koopaid, mille võlvide alla oleks võinud mahutada terve püramiidi. Kui ma seal ringi käisin, tundsin nii vastikut roiskumise lehka, et tahtsin sealt põgeneda. Ma sain endast siiski võitu, astusin koopasse, kust see hais tuli, ja nägin... kujutle endale, isand, inimest, kelle käed ja jalad on poole lühemad kui meil, kuid hirmus jämedad, kohmakad ja teravate küüntega. Lisa juurde lai lapik saba, ülalt laineline nagu kuke hari; lisa juurde kohutavalt pikk kael, mille otsas on koera pea. Lõpuks rõivasta see peletis turvikusse, mis selja pealt on täis kõveraid ogasid... Nüüd kujutle, et see kuju seisab jalgadel püsti, toetudes käte ja rinnaga kaljule."

543

"See on äärmiselt vastik," poetas vaarao vahele. "Ma oleksin selle elaja kohe tapnud."

"See ei olnud vastik," ütles preester ja raputas end, "aga mõtle ainult - see peletis oli obeliski kõrgune!"

Ramses tegi rahulolematust väljendava märgi.

"Samentu," ütles ta, "mulle paistab, et sa oled oma koobastes jalutanud unes... "

"Vannun sulle, isand, oma laste elu juures, et ma kõnelen tõtt!... Jah, kui see roomajakujuline, turviku ja kõverate ogadega kaetud peletis oleks lamanud maas, oleks ta pikkus koos sabaga olnud viiskümmend sammu... Hirmust ja vastikustundest hoolimata läksin ma mitu korda koopasse tagasi ning uurisin teda väga tähelepanelikult."

"Kas ta oli elus?"

"Ei, see oli juba laip, ammu surnud koletise laip, aga säilinud nagu meie muumiad. Teda olid säilitanud haruldaselt kuiv õhk ja võib-olla ka mõned meile tundmatud maa soolad."

"See oli mu viimane avastus," jätkas Samentu, "enam ma koopasse tagasi ei läinud, kuid selle üle mõteldes ütlesin endale: "Osiris loob suuri olendeid - lõvisid, elevante, hobuseid... Set aga sünnitab lendava mao, nahkhiire ja krokodilli. Koletis, mida ma nägin, on arvatavasti Seti sünnitis. Aga et ta on suurem ja kohutavam kõigest, mida me teame päikese all, siis on jumal Set järelikult tugevam kui jumal Osiris. Nõnda hakkasin ma uskuma Setisse, ja kui Egiptusesse tagasi jõudsin, asusin elama tema templisse. Kui ma aga preestritele oma avastusest jutustasin, ütlesid nad mulle, et teavad veel palju sääraseid peletisi."

Samentu tõmbas hinge ja jätkas:

"Kui sina, isand, sooviksid kunagi külastada meie templit, näitaksin ma sulle hauakambreis imelikke ja kohutavaid olevusi, hanesid, kellel on sisaliku pea ja nahkhiire tiivad, sisalikke, kes sarnanevad luikedega, kuid on jaanalinnust suuremad, kolm korda pikemaid krokodille kui need, kes elavad Niiluses, koerasuurusi konni... Osalt on nad muumiad, osalt luustikud, mis on leitud koobastest ja säilitatakse meie hauakambreis. Rahvas arvab, et me neid kummardame, kuid me uurime nende kehaehitust ja hoiame neid riknemise eest."

"Ma usun sind, kui olen seda ise näinud," vastas vaarao. "Aga ütle mulle siiski, kuidas sattusid säärased olevused koobastesse?... "

544

"Isand," vastas preester. "Maailmas, milles me elame, toimuvad alati suured muutused. Egiptuses endas leiame linnade ja templite varemeid, mis on peidus sügaval maa all. Oli aeg, millal Alam-Egip-tuse asemel laius merelaht, Niiluse vesi aga voolas kogu meie oru laiuselt. Ja veel varem oli siin, selles paigas, kus asub meie riik, meri. Meie esivanemad aga elasid maal, mille nüüd on haaranud enda alla läänepoolne kõrb. Veel varem, kümneid tuhandeid aastaid tagasi, polnud olemas sääraseid inimesi nagu meie, vaid olid ahvitaolised olevused, kes oskasid siiski ehitada onne, säilitada tuld ja kakelda nuiade ning kivide abil. Tol ajal ei olnud hobuseid ega härgi, kuid elevandid, ninasarvikud ja lõvid olid praegustest kolm kuni neli korda suuremad. Kuid hiiglaelevandidki pole kõige vanemad koletised. Enne neid elasid hiiglasisalikud, kes lendasid, ujusid või roomasid kuival. Enne sisalikke olid maailmas ainult molluskid ja kalad ja enne neid - ainult taimed, aga säärased, milliseid praegu enam ei ole... "

"Aga veel varem?" küsis Ramses.

"Veel varem oli maa tühi ja paljas ning jumala vaim lehvis vee peal."[1]

"Oleksin sellest nagu midagi kuulnud," ütles vaarao. "Kuid ma ei usu enne, kui oled näidanud mulle nende peletiste muumiaid, mida ütled teie templis olevat."

"Kui sa lubad, ma lõpetan oma jutu," ütles Samentu. "Niisiis, kui ma olin näinud Siinai koopas seda koletist, haaras mind hirm ja ma ei julgenud mitme aasta jooksul minna ühtegi koopasse. Aga kui Seti preestrid mulle ära seletasid, kust need kummalised olevused pärit on, möödus mu hirm ja võitu sai uudishimu. Ja praegu pole mul paremat meelelahutust kui hulkuda ringi maa all ja otsida teid pimeduses. Seepärast ei valmista rännak Labürindis mulle suuremaid raskusi kui jalutuskäik kuninga aias."

"Samentu," ütles vaarao, "ma hindan väga sinu üleinimlikku vahvust ja tarkust. Sa jutustasid nii palju huvitavat, et tõepoolest -ma tahaksin ka ise tungida nendesse koobastesse

ja lähen võib-olla kunagi koos sinuga Siinaisse. Aga siiski - ma kardan, et sa ei tule Labürindiga toime, ja seepärast kutsun ma igaks juhuks kokku egipt-

1 Autor liialdab tugevasti egiptlaste teadmistega paleontoloogia ja geoloogia, samuti antropoloogia ja arheoloogia valdkonnas. Lause "maa oli tühi ja paljas ning jumala vaim lehvis vee peal" on piiblist.

laste nõukogu, kes annab mulle õiguse kasutada Labürindi varasid."

"See ei tee paha," vastas preester, "kuid minu pingutused ei lähe siiski tühja, sest vaevalt küll nõustuvad Mefres ja Herihor varandusi välja andma."

"Kas sina oled tagajärje peale kindel?..." päris vaarao visalt.

"Sellest ajast peale, mil Egiptus on olemas," kinnitas Samentu veenvalt, "pole veel olnud inimest, kellel oleks olnud nii palju eeldusi selles võitluses võita kui minul. Mulle ei paista see mitte võitlusena, vaid lõbustusena. Mõned kardavad pimedust, mina aga armastan seda ja mul on võime isegi pimedas näha; mõned ei oska saalide ja käikude rägastikus orienteeruda, mina tulen sellega hõlpsasti toime; mõned ei tea salauste avamise kunsti, mina aga tunnen seda suurepäraselt. Kui mul polekski muud kui see, mida praegu loetlesin, ka siis suudaksin ma kuu või kahe jooksul leida tee Labürinti. Kuid mul on lisaks sellele käikude üksikasjaline plaan ja ma tean sõnu, mis juhivad mind saalist saali. Mis võiks mind siis takistada?"

"Aga südamepõhjas sa ometi kahtled? Sa ju kartsid ohvitseri, kellest sa arvasid, et ta sind jälgib?" Preester kehitas õlgu.

"Ma ei karda midagi ega kedagi," vastas ta külmavereliselt, "ma olen ainult ettevaatlik. Ma näen kõik ette ja olen ette valmistatud sellekski, et mind võidakse kinni püüda."

"Siis ootavad sind kohutavad piinad!... " sosistas Ramses.

"Hoopiski mitte! Otse maa-alusest Labürindist avan ma endale tee maale, kus valitseb igavene valgus!"

"Ja sa ei tee mulle etteheiteid?"

"Mille eest? Ma ju riskin suure eesmärgi saavutamiseks: ma tahan saada endale Herihori kohta riigis... " "Tõotan sulle vandega, et sa saad selle."

"Kui ma ei hukku. Et mägede tippu jõudmiseks tuleb käia kuristike kohal, et säärasel teekonnal võib jalg libiseda ja inimene ise alla kukkuda - mis tähtsus on sellel!... Sina, isand, hoolitsed mu laste tuleviku eest."

"Siis mine," ütles vaarao. "Sa oled väärt olema minu esimeseks abimeheks."

ÜHEKSAS PEATÜKK

Pärast Abüdosest lahkumist sõitis Ramses XIII jälle jõge mööda ülespoole kuni Tan-ta-reni (Dendera) ja Kanehi linnani, mis asusid peaaegu teineteise vastas, üks Niiluse idakaldal, teine läänekaldal. Tan-ta-renis oli kaks vaatamisväärsust: tiik, milles peeti pühasid krokodille, ja Hathori tempel, kus oli kõrgem preestritekool. Seal õpetati arstiteadust, astronoomiat, jumalateenistuse kombeid ja vaimulikku laulu.

Vaarao külastas mõlemat kohta. Ta sai pahaseks, kui teda sunniti suitsetama viirukit pühade krokodillide ees, keda ta pidas rumalateks ja haisvateks roomajateks. Ja kui üks nendest ohverdamise ajal veest välja ronis ning tal hammastega riietest kinni haaras, virutas Ramses talle pronksist suitsetamispanniga säärase obaduse vastu pead, et peletis sulges hetkeks silmad ning ajas käpad laiali, siis aga roomas tagurpidi vette tagasi, otsekui mõistes, et noor valitseja ei salli isegi jumalate kodust käitumist.

"Kas ma ei pannud ehk toime pühaduseteotust?" küsis vaarao ülempreestrilt.

Püha isa piilus ringi, kas keegi pealt ei kuula, ja vastas:

"Kui ma oleksin teadnud, isand, et sa talle säärase ohvri tood, oleksin andnud sulle suitsetamispanni asemel tubli malga. See krokodill on kõige talumatum olevus kogu templis... Ükskord ta haaras ühe lapse... "
"Ja pistis nahka?"
"Vanemad olid rahul... " vastas preester.
"Kuidas küll teie, targad mehed," küsis vaarao temalt pärast lühikest järelemõtlemist, "võite kummardada loomi, keda te siis, kui keegi ei näe, olete valmis malgaga peksma?... "
Ülempreester vaatas jälle, et kedagi lähedal ei ole, ja vastas:
"Loodan, käskija, et sa ei hakka kahtlustama inimesi, kes tunnistavad ainujumalat, selles, nagu usuksid nad loomade pühadus-se... Seda, mida tehakse, tehakse lihtrahva jaoks... Sõnn Apis, keda preestrid pidavat kummardama, on kõige ilusam sõnn kogu Egiptuses ja ta hoolitseb meie karja tõu eest. libised ja toonekured puhastavad meie põlde raipeist. Kassid hävitavad hiiri ja kaitsevad sellega meie viljavarusid, krokodillidele aga oleme tänu võlgu
547

selle eest, et Niiluse vesi on hea, sest ilma nendeta ta mürgitaks meid. Kergeusklik ning pime rahvas ei taipa nende loomade kasu ja hävitaks nad ainsa aastaga, kui me ei kaitseks neid usukommete täitmisega. See on loomadele pühendatud templite saladus ja selle saladus, et meie neid austame. Me suitsetame viirukit neile, kellest rahvas peaks lugu pidama lihtsalt sellepärast, et nad toovad talle kasu.".
Hathori templis käis vaarao kiiresti läbi arstiteaduse kooli õued ja kuulas ilma erilise vaimustuseta astroloogide ennustusi. Kui aga ülempreester-astronoom näitas talle kuldtahvlit, millele oli lõigatud taeva kaart, küsis vaarao:
"Kas need ennustused, mis te tähtedest välja loete, täide ka lähevad?"
"Mõnikord lähevad."
"Aga kui te ennustaksite puude, kivide või vee liikumise järgi, kas nad läheksid ka siis täide?" Ülempreester kohmetus.
"Ära pea meid petisteks. Me ennustame inimestele tulevikku sellepärast, et see neid huvitab, ja tõtt öelda ainult see neid astronoomias veetlebki."
"Aga mis on temas veetlevat teile?"
"Me uurime tähtede asendit ja liikumist."
"Mis kasu sellest on?"
"Me oleme osutanud Egiptusele küllaltki suuri teeneid. Me näitame kätte suuna, mille järgi tuleb ehitada hooneid ja kaevata kanaleid. Meie teaduse abita ei tohiks merelaevad kaldalt eemalduda. Lõpuks koostame me ka kalendri ja määrame kindlaks eelseisvate taevanähtuste aja. Varsti on näiteks oodata päikesevarjutust..."
Kuid Ramses ei kuulanud teda, pööras selja ja läks.
"Kuidas küll võib," mõtles ta, "ehitada templeid sääraste lastemängude tarvis ja teha veel pealegi mingisuguseid jooniseid kullast tahvlitele? Pühad mehed ei tea oma laiskuses ise ka enam, millega aega viita... "
Vaarao ei viibinud Tan-ta-renis kaua, vaid sõitis varsti teisele poole Nulust Kanehi linna. Seal polnud kuulsaid templeid ega krokodille, kellele oleks tulnud viirukit suitsetada, seal polnud kuld-tahvleid taevatähtedega, kuid see-eest õitsesid seal pottsepatööstus ja kaubandus. Kanehist viisid kaks maanteed Punase mere sadamatesse
548
Koseirisse[1] ja Berenikesse[2] ja tee Porfüüri-mägedesse, kust toodi raidkujusid ja suuri ehituskiviplokke.
Kanehis oli palju foiniiklasi, kes võtsid vaarao määratu suure vaimustusega vastu ja tõid talle kingituseks mitmesuguseid aardeid kümne talendi väärtuses. Hoolimata südamlikust vastuvõtust, veetis ta siin ainult ühe päeva. Talle teatati nimelt Teebaist, et Ramses XII püha muumia viibib juba Luksori palees ja ootab matusetalitust.

Tol ajal oli Teebai hiiglasuur linn, pindalalt peaaegu kaksteist ruutkilomeetrit. Siin oli Amoni tempel, kõige suurem tempel Egiptuses, ja palju ühiskondlikke ning erahooneid. Laiad ja sirged peatänavad olid sillutatud kivitahvlitega, Niiluse kaldad olid kindlustatud tammidega, majad olid nelja- ja viiekorruselised.

Kuna igal templil ja igal lossil olid toredad püloonidega väravad, siis nimetati Teebaid saja värava linnaks. See väga elav tööstus- ja kaubanduslinn oli otsekui igaviku läveks, sest Niiluse teisel, läänepoolsel kaldal asus keset kuristikke arvutu hulk preestrite, aristokraatide ja kuningate matusepaiku.

Oma tореduse eest võlgnes Teebai tänu kahele vaaraole: Ame-nophis III-ndale ehk Memnonile, kelle "tulles linn oli savist, lahkudes aga kivist", ja Ramses II-le, kes laiendas ehitusi, mis Amenophis oli alustanud.

Niiluse idakaldal, linna lõunaosas, oli terve kvartal toredaid kuningalosse, suvilaid ja templeid, mille varemetel praegu asub Luksori linn. Selles linnaosas ootas vaarao surnukeha viimseid pidulikke talitusi.

Ramsese saabumisel tuli kogu Teebai talle vastu. Majadesse jäid ainult raugad ja vigased, kõrvalistesse tänavatesse aga vargad. Siin rakendas rahvas esmakordselt hobused vaarao tõlla eest lahti ja asus ise vedama. Siinsamas kuulis vaarao esimest korda kisa ja needusi preestrite aadressil, mis teda väga rõõmustas, kuid samuti valje nõudmisi, et iga seitsmes päev olgu pühapäev, ja see pani teda mõtlema. Ta tahtis teha töötavale Egiptusele selle kingituse, kuid ta ei arvanud, et tema kavatsus on juba teatavaks saanud ja et rahvas ootab selle viivitamatut täitmist.

1 Koseir - sadam Punase mere ääres, kuhu viisid kaks suurt karavani-teed Kanehist (Kennehist) ja Koptist.

2 Berenike - kaubalinn Punase mere ääres, asutatud a. 275 e.m.a. Autori anakronism, sest XII saj. e.m.a. polnud seda linna veel olemas.

Kuigi minna oli kõigest üks penikoorem, kestis rongkäik paar tundi. Kuninga tõld jäi rahvasummas väga tihti seisma ja ei liikunud edasi enne, kui Tema Majesteedi kaardivägi oli jõudnud silmili maas lamavad inimesed jalule ajada.

Kui vaarao kuninga aedadeni jõudis, kus ta ühte väheldasse lossi korterisse asus, oli ta nii väsinud, et sel päeval riigiasju ei ajanud. Ent järgmisel päeval, pärast seda kui ta oli toonud suitsetamisohvri isa muumia ees, mis asus kuninga pealossis, ütles ta Herihorile, et annab loa surnukeha matmispaika viia. Seda ei tehtud siiski kohe.

Lossist viidi kadunu Ramsese templisse, kus ta ööpäeva puhkas. Siis siirdus leinarong pidulikult Amon-Ra templisse.

Matusetalituse üksikasjad olid samasugused kui Memfises, kuid võrratult toredamad.

Kuninga losse, mis asusid Niiluse paremal kaldal linna lõunaosas, ühendas Amon-Ra templiga, mis asus linna põhjaosas, ainulaadne tee. See oli kahe kilomeetri pikkune lai allee, mida palistasid suured puud. Tee kõrval seisid kahes reas sfinksid. Mõnedel neist oli lõvi keha otsas inimese, mõnedel oina pea. Neid kujusid oli mitusada.

Kahel pool alleed tungles määratu rahvahulk, mis oli kogunenud kokku Teebaist ja ümbruskonnast; keset teed aga liikus leinarong. Tulid mitmete polkude orkestrid, nutunaiste rühmad, laulukoorid, käsitööliste ja kaupmeeste tsunftid, mitmekümne nomose saatkonnad oma jumalate ja lippudega, saatkonnad enam kui kümnelt maalt, kes olid Egiptusega läbikäimises, ja jälle orkestrid, jälle nutunaised ning preestrite koorid.

Kuninga muumiat sõidutati jälle kuldses laevakujulises tõllas, mis oli aga palju toredam kui Memfises. Tõlla ette oli rakendatud kaheksa paari valgeid sõnne, tõld ise oli peaaegu kahekorruselise maja kõrgune ning üleni lillekimpude ja vanikutega kaetud ning jaanalinnusulgedega ja kallite kangastega kaunistatud. Ta oli mähitud suitsetamispannide paksu suitsu, mis jättis mulje, nagu näitaks Ramses XII ennast rahvale pilvedes otsekui

jumal. Kõikidelt Teebai templite püloonidelt kostis kõue meenutavat mürinat ja vägevat, nukraks tegevat pronsktahvlite heli.

" Laia tühja sfinkside alleed mööda liikus matuserong Egiptuse kindralite järelevalvel, tähendab eeskujulikus korras, kuid sellegipärast kulus kuninga losside ja Amon-Ra templi vahelise kahekilo-meetrise vahemaa läbimiseks kolm tundi.

550

Alles kui Ramses XII muumia oli templisse viidud, sõitis Ramses XIII kuldses tõllas, kaks tulist hobust ees, lossist välja. Rahvas, kes seisis kahel pool alleed ja oli rongkäigu ajal püsinud täiesti rahulikuna tõstis nüüd oma armastatud käskijat nähes säärast kisa, et sellesse kadusid kõuemürinad ja metalltahvlite helid, mis kostsid kõikide templite püloonidest.

Vaimustusest haaratud rahvahulk oli valmis juba allee keskpaika tormama ja vaaraod ümber piirama. Kuid Ramses peatas inim-voolu üheainsa käeliigutusega ning hoidis ära pühduseteotuse.

Veerand tundi hiljem peatus vaarao Egiptuse suurima templi hiiglapüloonide ees.

Nii nagu linna lõunaosas asuv Luksor oli kuningalosside kvartaliks, nii kujutas linna põhjaosas asuv Karnak endast jumalate kvartalit. Karnaki keskuseks oli Amon-Ra tempel.

Ehitus ise võttis enda alla neli morgi maad, teda ümbritsevad aiad ja tiigid aga umbes nelikümmend morgi. Templi ees seisis kaks kümnekorruselise hoone kõrgust pülooni. Õu, mida piiras sammastele toetuv rõdu, oli umbes kaks morgi, sammassaal, kuhu kogunesid eesõigustatud seisused, umbes üks morg suur. See polnud enam üksik hoone, vaid terve kvartal.

See saal ehk hüpostüül oli üle saja viiekümne sammu pikk ja üle seitsmekümne viie sammu lai. Ta lage kandsid sada kolmkümmend neli sammast; kaksteistkümmend keskmist sammast olid üle viieteistkümne sammu ümber mõõta ja viie- kuni kuuekorruselise hoone kõrgused.

Raidkujudel, mis olid templisse püloonide kõrvale ja püha tiigi äärde paigutatud, oli samuti vastav suurus.

Hiiglasuure värava ees ootas vaaraod auväärt Herihor, selle templi ülempreester. Tervest staabist preestritest ümbritsetuna tervitas Herihor vaaraod peaaegu kõrgilt, ja tema ees viirukit suitsetades ei vaadanud tema poolegi. Siis juhtis ta vaarao hüpostüüli ja andis käsu delegatsioonid templi õuele lasta.

Hüpostüüli keskpaigas seisis laev surnud käskijaga, kummalgi pool laeva teineteise vastas aga kaks ühesuguse kõrgusega trooni. Ühele neist istus Ramses XIII, keda ümbritsesid kindralid ja nomar-hid, teisele Herihor, keda ümbritsesid preestrid. Mefres ulatas Heri-horile Amenhotepi mitra ja noor vaarao nägi teist korda ülempreestri peas kuldset madu, kuningavõimu märki.

Ramses kahvatas meelepahast ja mõtles: "Kui mul ei tule viimati

551

see ureus koos su peaga maha võtta!" Kuid ta ei ütelnud midagi, sest teadis, et selles Egiptuse kõige suuremas templis on Herihor peremees, kes võrdub jumalatega, ja peaaegu suurem käskija kui vaarao ise.

Vahepeal oli rahvas täitnud õue; purpureesriide tagant, mis eraldas surelikke templi teisest osast, hakkas kostma narrimängu ja tasast laulu. Terve mets võimsaid sambaid, mis ülalt kuni alla olid joonistustega kaetud, salapärane valgustus, lagi, mis rippus kuskil taeva all - kõik see jättis Ramsesele rusuva mulje.

"Mis tähendab," mõtles ta saali vaadeldes, "võita üks lahing Soodajärvede juures!... Ehitada niisugune hoone - see on alles kangelastegu!... Aga nemad on selle ometi ehitanud..."

Sel hetkel tundis ta, kui võimas on preestrite seisus. Kas tema, ta sõjavägi ja isegi kogu rahvas suudaksid purustada selle templi?... Aga kui juba hoonega on raske toime tulla, kas siis selle ehitajatest võib olla kerge jagu saada?...

Neist ebameeldivaist mõtisklustest äratas ta ülempreester Mefre-si hääl.

"Isand," ütles rauk, "ja sina, auväärne jumalate armuosaline (siin kummardas ta Herihorile), teie, nomarhid, kirjutajad ja lihtrahvas! Selle templi auväärt ülempreester Herihor on kutsunud meid siia selleks, et me vana kombe kohaselt arutaksime läbi surnud vaarao maapealsed teod ja kas keelaksime või lubaksime tal matusetalitu-sest osasaamise... "

Raev haaras vaaraod. Lisaks sellele, et nad suhtuvad siin üleolevalt temasse, julgevad nad veel ka tema isa tegude üle kohut mõista ja tema matuste küsimuse üle otsustada!

Kuid ta rahunes peagi. See oli ju ainult vormitäitmine, nii vana nagu Egiptuse dünastiad ise. See polnud tõeline kohus, siin oli küsimuses ainult lahkunu ülistamine.

Herihori märguande peale võtsid ülempreestrid istet taburettidel. Nomarhid ja kindralid, kes ümbritsesid Ramsese trooni, aga ei istunud - neile ei leidunud kohti.

Vaarao pidas meeles ka selle solvamise; kuid ta valitses ennast juba niivõrd hästi, et polnud võimalik aru saada, kas ta märkas või ei märganud seda tähelepanematust, mis tema lähikondsetele osaks lasti saada.

Samal ajal arutas püha Mefres surnud käskija elu.

"Ramses XII," ütles ta, "ei teinud ühtki neljakümne kahest patust

552

ja seepärast teeb jumalate kohus tema üle armuliku otsuse. Ja kuna kuninga muumia, tänu preestrite erilisele hoolikusele, on varustatud kõigi amulettide, palvete, manitsuste ja loitsimissõnadega, siis ei või kahelda, et surnud vaarao viibib juba jumalate elupaigas Osirise kõrval, on ise Osiris. Ramses XII jumalaloomus avaldas ennast juba ta elu ajal. Ta valitses üle kolmekümne aasta, andis rahvale pika ja kindla rahuaja, ehitas või viis lõpule paljude templite ehitamise. Peale selle oli ta ise ülempreester ja ületas oma vagadusega kõige vagamaidki preestreid. Tema valitsemise ajal oli esimesel kohal hoolitsus jumalate kuulsuse ja püha preestriseisuse ülendamise eest. Selle eest olid taevased väed talle heatahtlikud ja üks Teebai jumalatest, Chonsu, kuulis vaarao palvet ja külastas isegi Buchtenimaad, kus ajas kuningatütrest välja kurja vaimu ja tegi ta terveks." Mefres tõmbas hinge ja jätkas:

"Kuna olen teile nüüd, auväärt isad, tõestanud, et Ramses XII oli jumal, siis te küsite vahest, mis eesmärgil tuli see kõrgem olevus alla Egiptusemaale ja veetis siin mitukümmend aastat? Ta tegi seda selleks, et elustada häid kombeid, mis olid kõigutatud usuelu langusest. Kes peab praegusel ajal lugu vagadusest? Kes hoolitseb jumalate tahte täitmise eest? Kaugel põhjas näeme suurt assüüria rahvast, kes usub ainult mõõga jõusse ja kipub alistama teisi rahvaid, selle asemel et pühendada ennast tarkuste uurimisele ning jumalate teenimisele. Meile lähemal asuvad foiniiklased, kelle jumalaks on kuld ja jumalateenistuseks pettus ning liigkasuvõtmine. Teised rahvad, hatid idas, liibüalased läänes, etiooplased lõunas ja kreeklased Vahemerel, on aga metslased ning röövlid. Selle asemel et töötada, nad röövivad, selle asemel et täiendada ennast tarkustes, nad joovad, mängivad täringut või vedelevad pikali maas nagu väsinud tõprad. Maailmas on ainult üks tõeliselt jumalakartlik ja tark rahvas - egiptuse rahvas. Aga vaadake, mis toimub siingi? Võõramaalaste sissevoolu tõttu on meie usk languse teel. Aristokraatia ja ülikud muigavad veiniklaasi juures jumalate ja igavese elu üle, rahvas aga pillub pühakujusid poriga ega too templites ohvreid. Jumalakartlikkuse asemele on astunud toredus, tarkuse asemele kõlvatus. Igaüks tahab endale suure paruka pähe panna, ennast haruldaste lõhnasalvidega võida, kanda kullaga tikitud särke ning põlli, kaunistada ennast kuldsete kaelakeede ja käevõrudega, mis on üleni kalliskive täis. Ni-sukaraskiga pole ta enam rahul, ta tahab küpsiseid meega ja piimaga. Õllega peseb ta jalgu, janu kustutab välismaa veiniga. Seetõttu

553

on kogu aristokraatia võlgades, rahvas tööga üle koormatud ning kannatab peksu all, ja kord siin, kord seal süttivad mässud. Mis ma räägin - kord siin, kord seal!... Mõnda aega juba nõuab rahvas, keda ässitavad tundmatud isikud, kogu Egiptuses: "Andke meile iga kuue päeva tagant puhkust! Ärge pekske meid ilma kohtuta! Andke meile tükk maad päriseks!... " See ähvardab kogu meie riiki laostada ja on vaja ta sellest kurjast päästa.

Pääsemine on aga üksnes usus, mis õpetab meile, et rahvas peab töötama, et pühad mehed, kes teavad jumalate tahtmist, peavad rahvale teed juhatama, vaarao ja tema ametnikud aga jälgima, et tööd tehtaks ausalt. Seda õpetab meile usk. Selles vaimus valitses jumalatega võrdne Osiris-Ramses XII. Meie, ülempreestrid, aga, kes me tunnustame tema vagadust, kirjutame tema hauakambrile ja templitesse järgmise kirja:

"Sõnn Horos, vägev Apis, kes ühendas kahe kuningriigi kroonid, kuldne kotkas, mõõga valitseja, üheksa rahva äravõitja, Ülem- ja Alam-Egiptuse kuningas, kahe maailma käskija, päikese poeg Amen-mer-Ramessu, Amon-Ra poolt armastatud, Teebai isand ning käskija, Amon-Ra poeg, Horose lapsendatud poeg, Hormachi sünnitatud, Egiptuse kuningas, Foiniikia käskija, kes valitseb üheksa rahva üle.""[1]

Kui juuresviibijad olid selle ettepaneku poolehoiuhüüetega vastu võtnud, hõljusid eesriide tagant välja tantsijannad, kes esitasid sarkofaagi ees püha tantsu, preestrid aga süütasid viiruki. Siis võeti muumia laevalt maha ja viidi Amoni templi kõige pühamasse paika, kuhu Ramses XIII-1 ei olnud õigust sisse astuda.

Jumalateenistus lõppes peagi ja osavõtjad lahkusid templist.

Teel Luksorisse oma lossi oli noor käskija nii mõttes, et ta peaaegu ei märganudki arvutut rahvahulka ega kuulnud selle hüüdeid.

"Milleks ennast petta?..." mõtles Ramses. "Ülempreestrid suhtuvad minusse täieliku üleolekuga; seni pole nii juhtunud ühegi vaaraoga. Nad annavad mulle isegi näpunäiteid, kuidas ma uuesti nende armulikkust ära saaksin teenida. Nemad tahavad valitseda riiki, mina ainult jälgigu, et nende käsud täidetakse... Aga ei, seda ei ole! Mina käsin ja teie peate käsku täitma! Ja emba-kumba, ma kas hukkun või panen oma kuningliku jala teie tõrksa kaela peale."

Kaks päeva viibis Ramses XII muumia Amon-Ra templi kõige

1 Algupärane kiri mälestusmärgilt. (Autori märkas.)

pühamas paigas, kuhu polnud õigust astuda isegi ülempreestritel, välja arvatud Herihor ja Mefres. Lahkunu ees põles ainult üks lamp, mille leek, kunstlikult ülalhoituna, iialgi ei kustunud. Kõrgel lahkunu kohal hõljus hinge sümbol - inimpeaga raudkull. Raske oli ütelda, kas see oli eriline kaval mehhanism või tõeline elus olevus. Üks oli aga kindel, et preestrid, kellel jätkus julgust salaja eesriide taha vaadata, nägid seda olevust ühegi toeta õhus rippuvat ning suud ja silmi liigutavat.

Leinateekond jätkus. Kuldne laev pidi viima lahkunu üle Niiluse teisele kaldale. Enne aga läbis ta preestrite, sõdurite, nutunaiste ja laulukooride hiiglarongkäigust ümbritsetuna viiruki, muusika, nutu ja laulu saatel Teebai peatänava.

Võib ütelda, et see oli kõige ilusam tänav kogu Egiptuse kuningriigis: lai, tasane, puudega palistatud. Nelja-ja isegi viiekorruselised majad, ülevalt kuni alla mosaiigiga või värviliste bareljeefidega kaetud. Paistis, nagu ripuksid nendel hoonetel hiiglasuured värvilised vaibad või pildid, mis kujutasid kaupmeeste, käsitööliste ja meresõitjate elu, kaugeid maid ja rahvaid. Ühe sõnaga, see polnudki nagu tänav, vaid ennemini lõputu galerii joonistuselt barbaarseid, kuid haruldaselt värvirikkaid pilte.

Leinarong oli liikunud ligikaudu kaks kilomeetrit põhjast lõunasse. Umbes linna keskpaigas ta peatus ja pöördus siis läände, Niiluse poole.

Selles paigas oli jõe keskel suur saar, kuhu viis ujuv sild. Õnnetuste vältimiseks rivistasid kindralid, kes rongkäiku juhtisid, selle veel kord ümber, neljakaupa kõrvuti, ja andsid käsu, et kõik liiguksid väga aegamööda ning väldiksid rütmilist astumist. Orkestid, mis üksikute rühmade eesotsas liikusid, mängisid sel eesmärgil igaüks ise taktis.

Mõne tunni pärast oli rongkäik esimesest sillast, siis saarest ja teisest sillast üle jõudnud ning asus nüüd Niiluse vasakul, s. o. läänepoolsel kaldal.

Kui Teebai idaosa võis nimetada jumalate ja kuningate linnaks, siis lääneosa oli monumentaalsete templite ja hauakambrite linn.

Rongkäik liikus suurt teed mööda Niilusest eemale, mägede poole. Sellest teest lõuna pool seisis tempel, mis oli püstitatud Ramses III võitude auks; selle templi seinad olid kaetud piltidega, mis kujutasid alistatud rahvaid: hatte, amoriite, vilisteid, etiooplasi, araablasi ja liibüalasi. Veidi allpool oli kaks hiiglaraidkuju - Amenhotep II

istuvas asendis[1] - mille kõrgus vastas viiekorruselise maja kõrgusele. Ühel neist kujudest oli imeline omadus: kui tõusva päikese kiired teda puudutasid, tuli kuuldavale hääl, mis meenutas harfi keele katkemise heli.

Teele veelgi lähemal, samuti vasakut kätt, seisis Ramesseum, üsna väike, kuid ilus Ramses II tempel. Selle eesõue valvasid raidkujud, kuningavõimu embleemid käes. Õuel seisis neljakorruselise maja kõrgune Ramses II kuju.

Tee tõusis järk-järgult mäkke ja üha selgemini paistsid kätte järsud mäenõlvad, avausi täis nagu käsn: need olid egiptuse ülikute hauakambrid. Nende ees ristloodis kaljude vahel seisis kuninganna Hatasu2 väga omapärane tempel. See ehitus oli nelisada viiskümmend sammu pikk. Õuelt, mida piiras müür, pääses treppi mööda alla sammastega piiratud siseõuele, mille all asus maa-alune tempel. Sammasõuelt viis jällegi trepp templisse, mis oli juba kaljust endast välja raiutud; ka selle templi all oli veel maa-aluseid ruume.

Niisiis koosnes tempel kahest korrusest, alumisest ja Tilemisest, ning kumbki neist jagunes omakorda ülemiseks ja alumiseks osaks. Trepid olid hiiglasuured; kaks rida sfinkse asendasid käsipuid. Sissepääsu igale trepile valvas kaks istuvas asendis raidkuju.

Hatasu templi juurest algas sünge kuristik, mis viis ülikute hauakambrite juurest kuningate hauakambrite juurde. Nende alade piiril seisis ülempreester Retemenofi kaljusse raiutud hauakamber. Selle saalid ja koridorid võtsid enda alla umbes kaks morgi maa-alust pinda.

Tee läks mäkke kuristiku üht seina pidi, piki kaljusse raiutud karniisi, mis oli nii järsk, et inimesed pidid vankri ette rakendatud sõnne aitama ja surnulaeva tagant tõukama. Lõpuks peatus rongkäik avaral platsil, mis asus kümne majakorruse kõrgusel kuristiku kohal. Siin oli sissekäik maa-alusesse hauakambrisse, mida vaarao endale kolmkümmend aastat oli ehitanud. See hauakamber kujutas endast tervet lossi, kus olid ruumid kuninga, tema perekonna ja teenijate jaoks, söögisaal, magamis- ja vannituba, kabelid mitmesugus-

1 Nõndanimetatud "Memnoni kolossid", Amenhotep II püstitatud hiig-lakujud samuti tema ehitatud templi juures Teebai piirkonnas Ramesseumi lähedal.

2 Hatasu (Hatšepsut) - XVIII dünastia kuninganna (a. 1525-1503 e.m.a.); tema ehitatud hauatemplit Deir-el-Bahharis peetakse egiptuse arhitektuuri väljapaistvaimaks mälestusmärgiks.

te jumalate jaoks ja lõpuks kaev, mille põhjas oli väike ruum, kus vaarao muumia pidi igavesti puhkama.

Põlevate tõrvikute valgel võis näha ruumide seinu, mis olid kaetud palvesõnade ja piltidega, mis kujutasid kadunu kõiki töid ja lõbustusi: jahti, templite ja kanalite ehitamist, triumfirongkäike, pidustusi jumalate auks, lahinguid vaenlastega, rahva tööd. Kuid see polnud veel kõik. Ruumid polnud varustatud mitte ainult mööbli, söögiriistade, tõldade, relvade, lillede, toitude, igasuguste küpsiste ja veinidega, vaid neis oli ka suur hulk skulptuure. Need kujutasid Ramses XII, tema preestreid, ministreid, naisi, sõdureid ja orje, sest kuningas ei tule ka teises maailmas toime kallite majariistade, valitud roogade ja ustavate teenriteta.

Kui leinarong oli hauakambri sissekäigu juures peatunud, võtsid preestrid kuninga muumia sarkofaagist välja ja panid ta seljaga vastu kaljut püsti seisma. Ramses XIII suitsetas isa surnukeha ees viirukit, kuningaemand Nitokris aga embas muumiat ja hakkas nutma ning halama:

"See olen mina, sinu õde, sinu naine Nitokris. Ära jäta mind maha, sina suur mees! Kas sa tõesti tahaksid, mu hea isa, et ma lahkuksin? Kui mina lahkun, jääd sina üksi, ja kas jääb kedagi sinu juurde?..."1

Siis süütas ülempreester Herihor muumia ees suitsetamisrohud, Mefres aga tõi veini väljavalamise ohvri ja ütles:
"Sinu teisikule toome selle ohvri, Osiris-Mer-amen-Ramses, Ülem- ja Alam-Egiptuse käskija, kelle hääl on õiglase hääl suure jumala ees!... "
Seejärel kuulutasid nutunaised ja preestrite koorid:
Esimene koor: Leinake, leinake, nutke ja halage, nutke väsimatult, nutke nii valjusti, nagu suudate!
Nutunaised: Oo auväärt rändaja, kes sa juhid oma sammud igaviku poole, liiga vara võetakse sind meilt ära!
Teine koor: Mis kaunis ime on see, mis temaga sünnib! Kuna ta armastas jumal Chonsut Teebais, lubas jumal tal oma sulaste saatel Läände jõuda.
Nutunaised: Oo sina, kellel oli nii palju teenreid, nüüd pead sa olema maa sees, määratud üksindusele. Sina, kes sa kandsid peeni riideid ja armastasid puhast pesu, lamad nüüd eilsetes riietes!...

1 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

Esimene koor: Rahuga, rahuga Läände, oo meie isand! Mine rahuga... Me näeme sind jälle, kui saabub igaviku päev, sest sina lähed maale, mis ühendab kõiki inimesi üksteisega.[1]
Viimased talitused algasid.
Kohale toodi sõnn ja antiloop, kelle oleks pidanud tapma Ramses XIII, kuid tappis tema asemik jumalate ees, ülempreester Sem. Alamad preestrid tükeldasid loomad kiiresti, mispeale Herihor ja Mefres võtsid nende singitükid ja tõstsid muumia suu juurde. Kuid muumia ei tahtnud süüa, sest ta polnud veel elule äratatud ja ta huuled olid kinni. Siis pesi Mefres teda pühitsetud veega ning suitsetas teda viiruki ja maarjaga, lausudes:
"Siin seisab minu isa, siin seisab Osiris-Mer-amen-Ramses. Mina olen sinu poeg, mina olen Horos, tulen sinu juurde, et puhastada sind ja anda sulle tagasi elu... Ma sean su liikmed uuesti kokku, liidan, mis oli katki raiutud, sest mina olen Horos, kes tasub kätte oma isa eest. Sina istud Ra troonil, kelle on sünnitanud Nut, kes sünnitab Ra igal hommikul, kes sünnitab ka Mer-amen-Ramsese iga päev nii
nagu Ra."[2]
Neid sõnu lausudes puudutas ülempreester muumia huuli, rinda ja jalgu amulettidega. Jälle laulsid koorid.
Esimene koor: Osiris-Mer-amen-Ramses sööb ja joob siitpeale kõike, mida söövad ja joovad jumalad. Ta istub nüüd nende juures. Ta on terve ja tugev nagu nemad...
Teine koor: Tal on võim kõigi oma ihuliikmete üle; tal on vaev, kui tal on nälg ja ei saa süüa ning kui tal on janu ja ei saa juua...
Esimene koor: Oo jumalad! Andke Osiris-Mer-amen-Ramsesele tuhat korda tuhat kannu veini, tuhandeid riideid, leibu ja härgi...
Teine koor: Oo teie, kes te elate maa peal ja siit möödute, kui elu teile armas on ja surm vastumeelt, kui te tahate, et teie kõrge seisus läheks edasi teie järglastele, siis lugege seda palvet siia maetud lahkunu eest.
Mefres: Oo teie suured, te prohvetid, te vürstid, kirjutajad ja vaaraod, teie, inimesed, kes te tulete miljon aastat pärast mind, kui keegi teist peaks vahetama minu nime enda omaga, siis nuhtleb jumal teda ja kaotab ta ära maa palgelt.[3]

1 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)
2 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)
3 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

Pärast neid needmissõnu süütasid preestrid tõrvikud, võtsid kuninga muumia ning panid selle jälle kasti ja koos kastiga kivist sarkofaagi, millel oli inimese keha kuju. Siis viisid nad

selle ränga raskuse nutunaiste kisast, halamisest ja vastupanust hoolimata hauakambrisse. Nad kõndisid tõrvikute valgel läbi mitme koridori ja toa ning peatusid viimaks ühes, kus asus kaev. Nad lasksid surnukeha sellesse kaevu ja laskusid seejärel ka ise maa alla. Seal paigutati sarkofaag väikesesse tuppa ja müüriti avaus kiiresti kinni, nii et ka kõige vilunum silm poleks võinud hauda üles leida. Siis läksid nad üles ja müürisid ka kaevusuu niisama kõvasti kinni. Preestrid tegid kõik selle ise, ilma tunnistajateta, ja nõnda hoolikalt, et Ramses XII muumia puhkab oma asupaigas võrdselt hästi kaitstuna nii varaste kui ka tänapäeva uurijate eest. Kahekümne üheksa sajandi jooksul on palju kuningate haudu rüüstatud, kuid see on jäänud puutumatuks.

Seni kui üks osa preestreid vaarao surnukeha sisse müüris, tegi teine osa maa-alustesse tubadesse valgust ja kutsus elavaid sööma.

Ramses XIII, kuningaemand Nitokris, ülempreestrid Herihor, Mefres ning Sem ja paarkümmend kõrgemat tsiviil- ning sõjaväeau-kandjat astusid söögisaali. Keset tuba seisid lauad roogade, veini ja lilledega, seina ääres aga istus käskija porfüürist raiutud kuju. Paistis nagu vaataks ta juuresviibijatele ja kutsuks neid melanhoolselt naeratades sööma.

Pidustus algas püha tantsuga ühe vanema naispreestri laulu saatel.

"Kasutage õnnepäevi, sest elu kestab ainult ühe silmapilgu. Kasutage õnne, sest kui olete hauda läinud, puhkate seal igavesti ja teie päevad kestavad igaviku..."[1]

Pärast preestrinnat esines üks prohvet, kes harfi saatel laulvalt deklameeris:

"Elu on igavene muutumine ja igavene uuenemine. See on saatuse tark seadus ja Osirise imeline ettemääramine, et sel määral kui ühed kehad lagunevad ning kaovad, astuvad teised nende asemele.

Vaaraod, need jumalad, kes olid enne meid, puhkavad oma püramiidides; muumiad ja nende teisikud sealsamas. Lossid, mis nad olid ehitanud, ei asu enam endistes kohtades, nagu poleks neid olnudki...

Seepärast ära kurvasta, vaid käi oma ihaluste nig rõõmude järele,

1 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

ära kuluta asjata oma südant, kuni sulle pole tulnud nutupäevad, Osiris aga, kelle süda enam ei löö, ei kuule su nuttu ja palveid...

Kogu maailma lein ei anna tagasi õnne inimesele, kes lamab hauas. Kasuta siis õnnepäevi ja ära ole laisk maitsma õnne. Tõesti-tõesti - ei ole inimest, kes saaks oma vara teise maailma kaasa võtta, ei ole inimest, kes oleks sinna läinud ja sealt tagasi pöördunud..."[1]

Söömaaeg lõppes, auväärt seltskond suitsetas veel kord viirukit surnu kuju ees ja pöördus Teebaisse tagasi. Hauakambri kabelisse jäid ainult preestrid, et teostada alalisi ohverdamisi vaaraole, ja val-vemeeskond hauakambri kaitsmiseks varaste jumalavallatute kalla-lekippumiste eest.

Nüüdsest peale jäi Ramses XII üksi oma varjatud eluasemesse.

Läbi kivisse raiutud tillukese varjatud aknakese tungis ta juurde hämarat valgust. Jaanalinnusulgede asemel kahisesid endise valitseja kohal hiiglasuurte nahkhiirte tiivad. Muusika asemel kostis öösiti hüäänide ulguvat oigamist ja aeg-ajalt lõvi võimsat möirgamist, kes kõrbest haudaläinud vaaraod tervitas.

KÜMNES PEATÜKK

Pärast vaarao matuseid pöördus Egiptus tagasi oma hariliku elu juurde, Ramses XIII aga riigiasjade juurde.

Epifi-kuu (aprill-mai) jooksul külastas uus käskija linnu, mis asusid piki Nulust sealpool Teebaid. Ta käis Sni linnas, mis paistis silma elava tööstuse ja kaubanduse poolest ja kus asus Knefi ehk "maailma hinge" tempel; ta külastas Edfu linna, kus oli tempel kümnekorruseliste püloonidega, milles asus hiiglasuur papüüruste kogu; selle templi seintele oli joonistatud ja maalitud omamoodi entsüklopeedia, mis käsitles kaasaegset geograafiat,

astronoomiat ja usuteadust. Ta heitis pilgu Chennu kivimurdudesse; Kom-Ombos :tõi ta ohvrit Horosele, valgusejumalale, ja Sebekile, pimedusevai-mule. Ta käis Abu saarel, mis mustade kaljude taustal paistis roheli-

1 Algupärastest allikatest. (Autori märkus.)

se smaragdina. Siin kasvasid kõige maitsvamad datlid ja seda nimetati "elevantide pealinnaks", sest siia oli koondunud kauplemine elevandiluuga. Keeras ssse Sunnusse, mis asub Niiluse esimese kärestiku juures, ja külastas hiiglasuuri graniidi- ja süeniidimurde, kus veega niisutatavate puukiilude abil lõhuti ühest tükist obeliske, mis ulatusid ühksa majakorruse kõrguseni.

Kuhu Egiptuse uus käskija iganes ilmus, võtsid alamad teda tormilise vaimustusega vastu. Isegi kivimurdudes töötavad sunnitööli-sed, kelle keha oli kaetud paranemata haavadega, isegi nemad said õnne osaliseks, sest vaarao käskis nad kolmeks päevaks tööst vabastada.

Ramses XIII võis endaga rahul ning uhke olla: ühtki vaaraod polnud isegi sõjast võitjana tagasitulekul nii vastu võetud nagu teda selle rahuliku reisi puhul. Nomarhid, kirjutajad ja preestrid, nähes rahva piiritut armastust uue vaarao vastu, painduisid tema võimu alla.

"Alamrahvas on nagu veisekari," sosistasid nad omavahel, "meie aga oleme nagu mõistlikud, töökad sipelgad. Austagem uut käskijat, et nautida tervist ja hoida meie majad tervetena ning rikkumatutena."

Niisiis, ülikute vastupanu, mis mõne kuu eest oli alles väga tugev olnud, asendus nüüd ääretu alandlikkusega. Kogu aristokraatia, kogu preestriseisus langes Ramses XIII ees põrmu. Ainult Mef-res ja Herihor ei paindunud.

Ja kui vaarao Sunnust Teebaisse tagasi jõudis, tõi ülemvarahoid-ja talle kohe esimesel päeval halbu uudiseid.

"Kõik templid," teatas ta, "on keeldunud riigikassale krediiti andmast ja paluvad Teie Majesteeti teha korraldus, et neilt laenuks saadud summad kahe aasta jooksul ära tasutaks... "

"Ma mõistan," vastas vaarao. "Siin on püha Mefresi käsi mängus. Kui palju me neile õlgneme?"

"Ligi viiskümmend tuhat talenti."

"Tähendab, me peame maksma kahe aasta jooksul viiskümmend tuhat talenti?... Mis veel?... "

"Maksud laekuvad väga viletsalt," jätkas varahoidja. "Juba kolm kuud saame ainult veerandi sellest, mis me saama peaksime." "Mis on siis juhtunud?" Varahoidja seisis nõutult.

"Ma olen kuulnud," ütles ta, "et mingisugused inimesed seleta-

vat talupoegadele, nagu võiksid nad sinu valitsemise ajal maksud ka maksmata jätta."

"Ohoo!" hüüdis Ramses naerdes. "Minu arust sarnanevad need mingisugused inimesed väga auväärt Herihoriga. Kas ta ei taha viimati mul nälga surra lasta? Kuidas te katate siis jooksvaid väljaminekuid?"

"Hirami korraldusel annavad foiniiklased meile laenu. Oleme võtnud juba kaheksa tuhat talenti," vastas varahoidja. "Ja annate neile allkirja?"

"Allkirja ja pandi... " ohkas varahoidja. "Nad ütlevad, et see olevat lihtne vormitäitmine, aga sellegipärast asuvad elama sinu mõisatesse ja võtavad talupoegadelt kõik, mis iganes võtta annab."

Rahva hõisetest ja ülikute alandlikkusest joovastatud vaarao ei olnud isegi enam Herihori ja Mefresi peale vihane. Meelepaha ajajärk oli möödunud, oli saabunud aeg tegutseda, ja juba samal päeval koostas Ramses oma plaani.

Järgmisel hommikul kutsus ta enda juurde mitu usaldusväärset inimest: ülempreester Semi, prohvet Pentueri, oma lemmiku Tut-mosise ja foiniiklase Hirami. Kui nad kokku olid tulnud, ütles ta neile:

"Teile on arvatavasti teada, et templid nõuavad selle raha tagasimaksmist, mis minu igavesti elav isa neilt laenuks sai. Kõik võlad on pühad, jumalatele aga tahaksin ma ära maksta enne kõiki teisi... Kuid mu kassa on tühi, sest isegi maksud ei laeku korrapäraselt. Seepärast arvan ma, et riik on ohtlikus olukorras, ja ma olen sunnitud taotlema vahendeid varandustest, mida säilitatakse Labüri-

dis... "

Mõlemad preestrid muutusid rahutuks.

"Ma tean," jätkas vaarao, "et meie pühade seaduste järgi ei piisa minu käsust Labürindi keldrite avamiseks. Kuid sealsed preestrid seletasid mulle, mis ma pean tegema: ma pean kokku kutsuma Egiptuse kõigi seisuste esindajad, kolmteistkümmend meest igast seisusest, et nad minu tahet kinnitaksid... "

Vaarao naeratas ja lõpetas:

"Ma pöördun teie poole selleks, et te aitaksite mul seda seisuste esindajate nõupidamist kokku kutsuda, ja käsin järgmist: sina, auväärt Sem, valid kolmteist preestrit ja kolmteist nomarhi. Sina, vaga Pentuer, otsid eri nomostest kolmteist põlluharijat ja kolmteist käsi-töölist. Tutmosis toob kohale kolmteist ohvitseri ja kolmteist

562

aristokraati, vürst Hiram võtab enda peale kolmeteistkümne kaupmehe kutsumise. Ma tahaksin, et see koosolek toimuks minu lossis Mem-fises võimalikult varsti ja et ei raisataks aega asjatu lobisemisega, vaid otsustataks, et Labürint peab andma vahendeid minu kassa-le..."

"Julgen sulle meelde tuletada, majesteet," tähendas ülempreester Sem, "et sellest koosolekust peavad osa võtma ka auväärt Herihor ja auväärt Mefres ning et neil on õigus ja nad on isegi kohustatud sellele vastu seisma, et Labürindi aardeid kasutataks."

"Hea küll. Olen sellega täiesti nõus," vastas vaarao tuliselt. "Nemad esitavad oma põhjendused, mina omad. Koosolek aga otsustab, kas riik suudab püsida ilma rahata ja kas on mõistlik hoida varandusi kasutult keldrites, samal ajal kui valitsust ähvardab täielik vaesus."

"Paari safiiriga nendest, mida säilitatakse Labürindis, võiks kõik võlad foiniiklastele kinni maksta!" ütles Hiram. "Ma lähen nüüd kaupmeeste juurde ja võin tuua otsekohe mitte kolmteist meest, vaid kolmteist tuhat meest, kes hääletavad nii, nagu sina soovid."

Nende sõnade juures heitis foiniiklane ennast põrmu ja jättis vaaraoga hüvasti.

Pärast Hirami lahkumist ütles ülempreester Sem: "Ma ei tea, kas see on hea, et sellel nõupidamisel viibis välismaalane."

"Ta pidi siin viibima," hüüdis vaarao, "sest tal on väga suur mõju meie kaupmeestele, ja mis praegu veel tähtsam, ta muretseb meile raha... Ma tahtsin talle näidata, et ma oma võlgu meeles pean ja nende üle mõtlen ning et mul on vahendeid nende tasumiseks."

Järgnes vaikus. Pentuer kasutas seda ja ütles:

"Luba, isand, et ka mina kohe lähen, et koguda kokku vajalik arv põlluharijaid ja käsitöölisi. Nad kõik hääletavad meie käskija poolt, kuid nende hiiglahulgast on vaja valida kõige arukamad."

Ta jättis vaaraoga hüvasti ja lahkus.

"Aga sina, Tutmosis?" küsis Ramses.

"Isand," vastas Tutmosis, "ma olen sinu aristokraatiale ja sõjaväele nii kindel, et nendest rääkimise asemel luban endale pöörduda sinu poole isikliku palvega."

"Kas vajad raha?"

"Hoopiski mitte. Ma tahan naist võtta... "

"Sina?" hüüdis vaarao. "Kes küll peaks olema see naine, kes jumalatelt säärase õnne ära on teeninud?"
"See on kaunitar Hebron, auväärt Teebai nomarhi Antefi tütar," vastas Tutmosis naerdes. "Kui sa heaks arvaksid mind sellele auväärt perekonnale soovitada... Ma tahtsin ütelda, et siis kasvab mu armastus sinu vastu veelgi suuremaks, kuid ma ei ütle seda, sest see oleks vale... "
Vaarao patsutas talle õlale.
"Hea küll... hea küll... Ära püüa mind veenda selles, milles ma isegi veendunud olen. Juba homme sõidan ma Antefi juurde, ja vannun jumalate nime juures - mõne päeva pärast on pulmad peetud. Ja nüüd võid minna oma Hebroni juurde."
Kui kuningas oli Semiga kahekesi jäänud, küsis ta: "Ma näen, et su nägu on tusane. Kas sa arvad, et on võimatu leida kolmeteistkümmend preestrit, kes oleksid valmis mu nõudmist täitma?..."
"Olen kindel," vastas Sem, "et peaaegu kõik preestrid ja nomar-hid teevad seda, mis on vaja Egiptuse õnneks ja sinu rahuldamiseks... Ära unusta aga, isand, et kui jutt on Labürindi aaretest, siis peab lõpliku otsuse andma Amon... "
"Amoni kuju Teebais?... "
"Jah."
Vaarao lõi üleolevalt käega.
"Amon," ütles ta, "see on Herihor ja Mefres... Et nemad nõus pole, seda ma tean. Kuid ma ei kavatse riiki kahe mehe kangekaelsusele ohvriks tuua."
"Sa eksid," vastas Sem tõsiselt. "Õige küll, et sagedasti teevad jumalakujud seda, mida soovivad nende ülempreestrid. Kuid... mitte alati... Meie templites, isand, toimub mõnikord ebatavalisi ning salapäraseid asju. Jumalakujud teevad ja kõnelevad mõnikord seda, mis nad ise tallavad."
"Sel juhul olen ma rahulik," katkestas teda vaarao. "Jumalad tunnevad riigi olukorda ja loevad minu südames... Ma tahan, et Egiptus oleks õnnelik, ja kuna ma püüan ainult selle poole, siis ei või ükski tark ning hea jumal mind takistada." "Mingu su sõnad täide," sosistas ülempreester.
"Kas tahad mulle veel midagi ütelda?" küsis vaarao, kui nägi, et ta asetäitja ei rutta lahkumisega.
"Jah, käskija. Mu kohus on sulle meelde tuletada, et iga vaarao
564
peab kohe pärast troonile astumist ja oma eelkäija matuseid mõtlema kahe mälestusmärgi püstitamisele: hauakamber endale ja tempel jumalatele."
"Täiesti õige!" ütles vaarao. "Olen juba mitu korda sellele mõtelnud, aga kuna raha ei ole, siis ei rutta ma korralduste tegemisega. Sest," lisas ta elavalt, "kui ma midagi ehitan, siis peab see olema midagi suurt, midagi niisugust, mis sunnib Egiptust mind mäletama."
"Kas tahad püstitada püramiidi?"
"Ei. Cheopsi püramiidist suuremat püramiidi ja Teebai Amoni-templist suuremat templit ma ju ei ehita. Mu riik on hiiglaürituste ettevõtmiseks liiga nõrk... Seepärast pean ma tegema midagi sootu uut, seda enam, et meie mälestusmärgid on mind juba ära tüüdanud. Kõik nad on üksteise samased, nagu inimesed on üksteise sarnased, ja erinevad ainult suuruse poolest nagu täiskasvanud inimene lapsest."
"Mida sa siis kavatsed?... " küsis preester imestades.
"Ma kõnelesin juba kreekalse Dioniga, meie kuulsa arhitektiga. Ta kiitis mu plaani heaks," jätkas vaarao. "Hauakambri tahan ehitada ümmarguse torni kujulise, välistreppidega, säärase, nagu oli Baa-bülonis... Peale selle ei ehita ma templit mitte Osirise ja Isise auks, vaid pühendan selle ainujumalale, kellesse usuvad kõik egiptlased, kaldealased, foiniiklased ja juudid... Ja ma tahan, et see tempel oleks kuningas Assari lossi sarnane, mille mudeli Sargon minu isale tõi... "
Ülempreester vangutas pead.

"Need on väga suurejoonelised plaanid, mu isand," vastas ta. "Kuid nad pole teostatavad. Baabüloni tornid pole oma vormi tõttu kuigi püsivad, nad lagunevad kergesti. Meie hooned peavad aga seisma aastasadu. Templit ainujumalale ei saa aga teha, sest ta ei vaja ei riiet, toitu ega jooki ja tema eluasemeks on kogu maailm. Kus oleks tempel, mis teda mahutaks? Kus oleks preester, kes julgeks temale ohverdada?... "

"Hm! Eks me ehita siis templi Amon-Rale," pani vaarao ette.

"Hea küll. Kuid see ei peaks olema säärane nagu kuningas Assa-ri loss. Sest see on assüüria ehitus, meil, egiptlastel, aga pole sünnis barbareid järele aimata... "

"Ma ei saa aru, mis sa sellega ütelda tahad... " katkestas teda vaarao pisut ärritatult.

"Kuula mind ära, mu isand," ütles Sem. "Vaata tigusid, igaühel neist on omamoodi koda: ühel spiraaliks keeratud, tömp; teisel

565

samuti spiraaliks keeratud, kuid pikergune; kolmandal karbikesetaoline. Nõnda ehitab ka iga rahvas hooneid vastavalt oma tundelaadile ja iseloomule. Egiptuse hooned erinevad assüüria hoonetest niisama palju, nagu egiptlased erinevad assüürlastest. Meil on hoone põhivormiks tüvipüramiid, kõige püsivam kõikidest vormidest, samuti nagu Egiptus on kõige püsivam kõikidest riikidest. Assüürlastel aga on põhivormiks kuup, mis kergesti puruneb. Upsakas ning kergemeelne assüürlane paigutab oma kuubid üksteise otsa ja ehitab mitmekorruselisi hooneid, mille raskuse all maapind ära vajub. Tagasihoidlik ning arukas egiptlane aga paigutab oma tüvipüramiidid üksteise taha. Sedaviisi ei ripu meil midagi õhus, vaid kogu hoone asub tervikuna maapinnal. Siit järgneb, et meie hooned on veninud pikkusesse ja võivad püsida aastasadu, assüürlaste hooned aga on veninud kõrgusesse ja on haprad nagu nende riik, mis praegu kiiresti kasvab, kuid millest mõnesaja aasta pärast on järel ainult varemed. Assüürlane on kisakõri ning kiidukukk ja oma ehitustes seab ta kõik väljapoole nähtavale, olgu sambad, maalid või skulptuurid. Tagasihoidlik egiptlane aga peidab oma kõige ilusama skulptuuri ja sambad templi sisemusse nagu tark, kes suleb oma üllad mõtted, tundmused ja soovid sügavale südamesse ega riputa neid ehteks rinnale. Meil on kõik kaunis varjatud. Nende juures tehakse kõike näitamiseks. Kui see võimalik oleks, lõikaks assüürlane kas või oma kõhu lõhki, et maailmale näidata, kui haruldasi roogi ta sööb... " "Jätka!... Jätka!..." ütles Ramses.

"Mul pole enam palju ütelda, isand," jätkas Sem. "Ma tahan ainult juhtida su tähelepanu erinevusele meie hoonete ja assüüria hoonete vahel. Kui ma palju aastaid tagasi olin Niinives ja nägin väljakutsuvalt taeva poole tõusvaid assüüria torne, siis paistis mulle, et need on metsikud hobused, kes närivad suuraudu ja on ennast tagajalgadele püsti ajanud, kuid kukuvad kohe maha ja murravad seejuures võib-olla jalad. Aga katsu, majesteet, vaadata mõnelt kõrgemalt kohalt egiptuse templit. Mida ta meenutab? Inimest, kes palvetab, silmili maas. Kaks pülooni, need on kaks taeva poole tõstetud kätt. Kaks müüri, mis õue piiravad, on õlad. Sammassaal ehk "tae-vasaal" on egiptlase pea, "jumaliku ilmutuse" ja "ohvrilaudade" saal on rind, salapärane jumala asukoht, "püha paik", on jumalakartliku egiptlase süda. Meie tempel õpetab meile, missugused me peame olema. "Olgu su käed võimsad nagu püloonid," ütleb ta meile, "õlad aga tugevad nagu müür. Olgu su mõistus avar ja rikas

566

nagu templi eesõu, hing puhas nagu "ilmutuse" ja "ohvrilaudade" saal, südames, egiptlane, aga elagu sul jumal!" Assüüria hooned aga kõnelevad oma rahvale: "Püüa tõusta kõigist teistest kõrgemale, hoia pea teistest enam püsti! Kui sa elus midagi suurt ei teostagi, siis-jätad vähemalt järele palju varemeid... " Kas sinul, isand, tõesti peaks jätkuma julgust püstitada meie maale assüüria torne, jäljendada rahvast, kellesse Egiptus suhtub põlguse ja vastikustundega!... "

Ramses jäi mõttesse. Hoolimata Semi arutlustest, paistis talle praegugi, et assüüria lossid on egiptuse omadest ilusamad. Kuid ta vihkas assüürlasi nii kangesti, et hakkas selles siiski kahtlema.

"Säärasel juhul," vastas ta, "ma ootan pisut oma hauakambri ja templi ehitamisega. Aga teie, targad, kes te mulle head soovite, mõtelge läbi niisuguste ehituste plaanid, mis kannaksid mu nime kõige kaugemate inimpõlvedeni."
"Üleinimlik uhkuse vaim täidab seda noormeest!" ütles ülempreester endale ja sai kurvaks, kui ta vaaraoga hävasti jättis.

ÜHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Samal ajal valmistus Pentuer Alam-Egiptusesse tagasi reisima, et valida vaaraole kolmteist saadikut kummastki seisusest - talupoegadest ja käsitöölistest - ja julgustada rahvast nõudma reforme, mida uus käskija oli tõotanud. Tema veendumuse järgi oli Egiptusele kõige tähtsam kaotada ülekohus ja kuritarvitused, mille all kannatasid töötavad klassid. Kuid ühtlasi oli Pentuer ikkagi ka preester, ta ei soovinud oma seisuse langust ja ei tahtnud katkestada sidemeid, mis teda selle seisusega sidusid.
Seepärast tegi ta oma ustavuse rõhutamiseks Herihorile lahku -misvisiidi.
Kunagine võimas aukandja võttis ta naeratades vastu.
"Haruldane külaline! Haruldane külaline!" hüüdis Herihor. "Sellest peale, kui sul õnnestus saada kuninga nõunikuks, pole sa mulle ennast enam näidanud... Tõsi küll, ega sina üksi nõnda tee... Aga oodaku meid ees mistahes, ma ei unusta sinu teeneid, isegi kui sa minust veel rohkem kõrvale hoidma hakkaksid."
567
"Ma ei ole meie isanda nõunik ja ei hoia sugugi eemale Teie Üli-pühadusest, kelle armu läbi ma olen saanud selleks, kes ma oeln," vastas Pentuer.
"Tean, tean!" vastas Herihor. "Sa ei võtnud seda kõrget kohta vastu, et mitte kaasa aidata templite hukkumisele. Tean... tean... Kuigi on võib-olla isegi kahju, et sa ei saanud selle ohjest lahtipääsenud piimahabeme nõunikuks, kes arvab, et ta meid valitseb... Sina arvatavasti poleks lubanud tal ümbritseda ennast reeturitega, kes ta hukatusse saadavad."
Pentuer ei tahtnud neist õrnadest küsimustest kõnelda ja jutustas Herihorile, milleks ta Alam-Egiptusesse sõidab.
"Mis siis, kutsugu Ramses XIII pealegi kokku kõigi seisuste koosolek. See on tema õigus. Kuid," ütles Herihor järsku, "mul on kahju, et sina ennast sellesse segad. Sinus on palju muutunud. Kas sa mäletad, mis sa ütlesid Pi-Bailose manöövrite ajal minu adjutandile? Ma tuletan sulle meelde. Sa ütlesid, et on vaja piirata vaaraode kuritarvitusi ning lodevaid kombeid. Nüüd aga toetad sa neid lapsikuid nõudmisi, mida esitab kõige lodevamate kommetega inimene, keda Egiptuses on nähtud... "
"Ramses XIII," vastas Pentuer, "tahab parandada rahva elujärge; oleksin autu ja loll, kui mina, talupoja poeg, teda selles ei aitaks."
"Ja sa ei mõtle sellele, kas see ei tee kahju meile, preestritele?" Pentuer imestas.
"Te ise ju annate ka soodustusi talupoegadele, kes kuuluvad templitele!" hüüdis ta. "Pealegi on mul teie luba." "Kuidas? Mis luba?" küsis Herihor pahaselt.
"Tuleta meelde: sel ööl, kui me Seti templis püha Beroesi vastu võtsime, ütles Mefres, et Egiptuse allakäigu põhjuseks on see, et püha preestriseisus on kaotanud oma kunagise mõju, mina aga väitsin, et maa hädade põhjuseks on rahva vaesus. Selle peale, niivõrd kui ma mäletan, vastasid sina: "Las Mefres hakkab tegelema preestrite, Pentuer talurahva olukorra parandamisega. Mina aga katsun ära hoida hukatuslikku sõda Egiptuse ja Assüüria vahel.""
"No näed," haaras Herihor sõnasabast kinni, "see tähendab, et sa pead meiega, mitte Ramsesega ühte hoidma!"
"Aga kas tema tahab sõda Assüüriaga?" küsis Pentuer. "Või takistab ta preestreid tarkust edendamast? Ta tahab anda rahvale seitsmenda päeva puhkepäevaks ja eraldada hiljem igale talupoja perekonnale väikese tükikese maad. Ara räägi mulle, nagu tahaks
568
vaarao midagi halba. Templi mõisate kogemustest me ju teame, et vaba talupoeg, kellel on lapike maad, töötab võrratult paremini kui ori.

"Ega minul ole ju midagi lihtrahvale soodustuste andmise vastu!" hüüdis Herihor. "Ainult ma olen kindel, et Ramses ei tee rahva heaks midagi ära."

"Muidugi mitte, kui keeldute talle raha andmast."

"Isegi kui annaksime talle püramiidisuuruse hunniku kulda ja hõbedat ja teist niipalju kalliskive, ei teeks ta midagi ära, sest ta on ainult hellitatud laps, keda Assüüria saadik Sargon teisiti ei nimeta-nudki kui kollanokaks."

"Vaaraol on suuri võimeid... "

"Aga ta ei tea midagi... pole midagi õppinud!" vastas Herihor. "Nuusutas vähekese kõrgemat kooli ja jooksis kähku minema. Ja praegu on ta valitsemise asjus pime nagu väike laps, kes lükkab julgesti kabenuppe, ilma et endal mängust aimugi oleks."

"Kuid ta siiski valitseb... "

"No mis valitsemine see on, Pentuer?" küsis ülempreester naeratades. "Tõsi, ta on avanud uusi sõjakoole, on suurendanud polkude arvu, relvastab kogu rahvast, tõotab lihtrahvale pühapäevi... Aga mis sellest välja tuleb? Sina hoidud temast eemale ja ei tea sellepärast, mina aga kinnitan sulle, et tema, kui ta koraldusi annab, ei mõtle sugugi: kes mida tegema peab, kas selleks on raha, missugused tagajärjed sel on... Sulle paistab, et tema valitseb. See olen mina, kes valitseb. Mina valitsen nagu ennegi. Mina, kelle ta enda juurest minema kihutas... See on minu kätetöö, et riigikassasse praegu vähem makse laekub. Kuid mina hoian ära ka talupoegade mässe, mis oleksid juba ammu puhkenud. Mina oskan saavutada seda, et talupojad ei jäta seisma tööd kanalitel, tammidel ja teedel. Lõpuks olen ma juba kaks korda ära hoidnud, et Assüüria pole meile sõda kuulutanud, mille see meeletu võiks oma korraldustega välja kutsuda. Ramses valitseb! Ta loob ainult korralagedust... Sa nägid tema pereme-hemängimist Alam-Egiptuses: ta jõi, pidutses, hankis endale järjest uusi tüdrukuid ja tegi, nagu oleks ta huvitatud nomoste valitsemis-test, ilma et oleks sellest karvaväärtki taibanud. Ja mis kõige halvem: ta lõi mesti foiniiklastega, laostunud aristokraatiaga ja iga seltsi reeturitega, kes tõukavad teda hukatusse."

"Aga võit Soodajärvede juures?" pistis Pentuer vahele.

"Ma möönan, et tal on energiat ja et sõjaasjandust ta tunneb. Aga

569

need ongi ta ainukesed voorused. Ütle ausalt: kas ta oleks võitnud lahingu Soodajärvede juures, kui poleks olnud sinu ja teiste preestrite abi? Ma ju tean, et te teatasite talle liibüalaste jõugu igast liikumisest... Nüüd aga mõtle järele, kas Ramses oleks suutnud isegi teie abiga võita lahingu näiteks Nitageri vastu? Nitager on meister, Ramses aga esialgu ainult sell."

"Kuid mis sinu vihkamisest lõpuks välja tuleb?" küsis Pentuer. "Vihkamisest?" kordas Herihor. "Kas ma peaksin tõesti hakkama vihkama seda kollanokka, kes meenutab pealegi hirve, kelle jahimehed on kuristikku ajanud? Küll aga pean ma tunnistama, et tema valitsemine on Egiptusele niivõrd hukatuslik, et kui Ramsesel oleks vend või kui Nitager oleks noorem, me oleksime praeguse vaarao juba kõrvaldanud."

"Ja sina oleksid saanud tema järeltulijaks?" pääses Pentueril üle huulte.

Herihor ei solvunud põrmugi.

"Sa oled palju rumalamaks läinud," ütles ta õlgu kehitades, "sestsaadik kui tegeled poliitikaga omal käel. Muidugi, kui Egiptus jääks ilma vaaraota, oleksin ma Teebai Amoni ülempreestrina ja preestrite Kõrge Nõukogu esimehena kohustatud võimu enda kätte võtma. Kuid milleks mulle see? Kas mul pole juba kümne aasta jooksul suurem võim kui vaaraol? Kas mina, ametist kõrvaldatud sõjaminister, ei tee praegugi riigis seda, mida tarvilikuks pean? Needsamad ülempreestrid, varahoidjad, kohtunikud, nomarhid ja isegi kindralid, kes praegu minust kõrvale hoiavad, peavad sellegipärast täitma iga Kõrge Nõukogu salajast käsku, mis on kinnitatud minu pitseriga. Kas leidub Egiptuses inimest, kes ei täidaks säärast käsku? Kas sina ise julgeksid säärasele käsule vastu panna?"

Pentuer laskis pea longu. Kui preestrite salajane Kõrge Nõukogu oli Ramses XII surmast hoolimata säilinud, siis pidi Ramses XIII kas sellele alistuma või astuma võitlusse elu ja surma peale.

Vaarao poolt on kogu rahvas, kogu sõjavägi, paljud preestrid ja enamik tsiviilametnikke. Nõukogu võib arvestada ainult mõne tuhande poolehoidjaga, oma varandustega ja suurepärase organisatsiooniga. Jõud pole sugugi võrdsed. Kuid võitluse tulemus on siiski väga kahtlane.

"Te olete otsustanud vaarao hävitada?" küsis Pentuer sosinal.

"Hoopiski mitte! Me tahame ainult riiki päästa."

"Mida peaks siis Ramses XIII tegema?"

570

"Ma ei tea, mida tema teeb," vastas Herihor. "Kuid ma tean, mida tegi tema isa. Ramses XII alustas samuti valitsemist asjatundmatu põikpeana. Aga kui tal rahapuudus kätte tuli ja kui tema kõige agaramad poolehoidjad temasse põlgusega suhtuma hakkasid, pöördus ta jumalate poole. Ta kogus enda ümber preestreid, õppis nendelt ja isegi abiellus ülempreester Amenhotepi tütrega... Siis möödus aastat kümme-kaksteist ja ta jõudis niikaugele, et sai ise ülempreestriks, ja mitte ainult jumalakartlikuks, vaid ka üpris õpetatuks."

"Aga kui vaarao seda nõu kuulda ei võta?" küsis Pentuer.

"Siis tuleme ilma temata toime," vastas Herihor. Ja lisas hetk hiljem:

"Kuula mind, Pentuer. Ma ei tea mitte ainult seda, mis ta teeb, vaid isegi seda, mis ta mõtleb, see sinu vaarao, kes pole jõudnud ennast veel pidulikult kroonidagi lasta ja kes meie silmis on eimiski. Ma tean, et ta tahab preestreid oma teenriteks teha ja arvab ennast olevat Egiptuse ainsa käskija. Kuid see pole mitte ainult meeletus, see on isegi reetmine. Ei ole vaaraod loonud Egiptust, ta teab seda väga hästi, vaid jumalad ja preestrid. Ei määra vaaraod Niiluse vee-tõusu päeva ning kõrgust ega reguleeri üleujutust. Ei ole vaaraod õpetanud rahvast külvama, vilja koguma ja karja kasvatama. Ei arsti vaaraod rahva haigusi ega valva riigi julgeolekut väliste vaenlaste vastu... Ütle ise, mis juhtuks, kui meie seisus annaks Egiptuse vaaraode omavoli hooleks? Kõige targemalgi nende hulgast on ainult kahe-kolmekümne aasta kogemused. Preestrite seisus aga on uurinud ja õppinud kümneid tuhandeid aastaid. Kõige vägevamalgi käskijal on ainult üks paar silmi ja käsi. Meil aga on tuhanded silmad ja käed kõigis nomostes ja isegi välisriikides... Kas saab vaarao tegevust võrrelda meie tegevusega? Ja lahkhelide korral: kes peab järele andma, kas meie või tema?"

"Mida peaksin mina nüüd tegema?" küsis Pentuer.

"Tee, mis see poisike sind käsib; ainult ära anna välja pühi saladusi. Muu jäta aja hooleks. Ma soovin siiralt, et nooruk, keda nimetatakse Ramses XIII-ks, aru pähe võtaks ja arvan, et lugu olekski juba nii, kui ta... ei oleks sidunud ennast jõledate reeturitega, kelle kohal ripub juba jumalate käsi."

Pentuer lahkus ülempreestri juurest, täis kurbi eelaimusi. Ta ei heitnud siiski meelt, teades, et see, mis ta lähemal ajal rahvale saavutab, jääb püsima isegi siis, kui preestrid peaksid peale jääma.

571

"Kõige halvemaski olukorras," mõtles ta, "tuleb teha kõik, mida suudame ja mida meilt nõutakse. Küllap kord kõik järjestub ja meie tänane külv annab oma lõikuse."

Siiski otsustas ta rahvast mitte rahutuks teha. Vastupidi, ta oli valmis kannatamatuid rahustama, et vaaraole mitte uusi raskusi valmistada.

Mõni nädal hiljem jõudis Pentuer Alam-Egiptuse piiridesse; teel pidas ta silmas talupoegi ja töölisi, kelle hulgast oleks võinud valida saadikuid nõupidamisele, mida vaarao tahtis kokku kutsuda.

Igal pool võis tähele panna kõige selgemaid rahutuse märke: talupojad ja töölised nõudsid, et neile seitsmes päev puhkuseks antaks ja et neile ühiskondlike tööde eest tasu makstaks, nagu oli olnud varem. Ainult tänu jutlustele, mida pidasid mitmesugused templite preestrid, polnud mässu veel puhkenud, vähemalt polnud töid seisma jäetud.

Peale selle üllatasid teda ka mõningad uued nähtused, mida ta kuu aega tagasi polnud märganud.
Esiteks oli rahvas kahte parteisse jagunenud. Ühed olid vaarao pooldajad ja preestrite vaenlased, teised hakkasid vastu foiniiklastele. Ühed väitsid, et preestrid peaksid Labürindi varandused vaarao käsutusse andma, teised sosistasid, et vaarao soosib liiga palju välismaalasi. Kuid eriti üllatas teda ei tea kelle poolt lahtilastud kuuldus, otsekui ilmutaks Ramses XIII hullumeelsuse tundemärke nagu tema vanem poolvend, kes sellepärast trooni juurest eemdaldati. See kuuldus levis preestrite, ametnike ja isegi talupoegade seas.
"Kes teile säärast loba jutustab?" küsis Pentuer ühelt tuttavalt insenerilt.
"See pole loba," vastas insener, "vaid kurb tõde. Teebai lossides on nähtud vaaraod alasti mööda aedu jooksmas, ükskord öösi aga roninud ta kuningaemand Nitokrise akna all puu otsa ja kõnelnud tema endaga."
Pentuer kinnitas insenerile, et alles kahe nädala eest oli ta näinud vaaraod täie tervise juures, kuid märkas, et insener ei uskunud teda.
"Need on juba Herihori sepitsused," mõtles preester. "Muide, ainult preestrid võisidki Teebaist säärase teate saada."
Mõneks ajaks jahtus ta soov tegelda delegaatide otsimisega. Kuid peagi tuli talle energia tagasi ja ta kordas endale uuesti, et ega rahvas seda, mis ta täna võidab, homme jälle kaota. Muidugi, kui ei toimu mõnda täiesti erakordset sündmust.
572
Memfise taga, püramiididest ja Sfinksist põhja pool, otse kõrbe-liiva piiril, seisis jumalanna Nuti tempel. Seal elas väga vana preester Menés, Egiptuse suurim astronoom ja ühtlasi õpetatud insener.
Kui riigis kuskil suure hoone või uue kanali ehitamisele asuti, oli Menés ehitusplatsil kohal ja andis oma juhendid. Muidu elas ta aga enam kui tagasihoidlikku, üksildast elu oma templis, vaatles öösiti tähti, päeval aga töötas mingisuguste aparaatide kallal.
Juba mitu aastat polnud Pentuer käinud neis paigus ja templi viletsus ning hoolitsematus pani ta imestama. Telliskivist müür oli maha varisenud, puud aias kuivanud, õuel hulkusid kõhn kits ja mõned kanad.
Templi müüri juures polnud kedagi näha. Alles kui Pentuer valjusti hüüdis, väljus püloonist keegi vanamees - palja jalu nagu talupojad, määrdunud tanu peas, räbalais põll niuete ümber ja kulunud pantrinahk üle õla. Ta hoiak ilmutas siiski väärikust ja nägu tarkust. Ta vaatas külalisele teraselt otsa ja ütles:
"Kas paistab see mulle ainult või oled see tõesti sina, Pentuer?"
"Jah, see olen mina," vastas saabunu ja kaelustas vanameest südamlikult.
"Ohoo!" hüüdis Menés (tema see oli). "Ma näen, et oled muutunud kõrgetes kodades! Nahk sile, käed valged ja kuldne kee kaelas. Taeva ookeani jumalanna, ema Nut, peab sääraseid ehteid veel kaua ootama!"
Pentuer tahtis võtta kee kaelast, kuid Menés peatas teda naeratades.
"Pole vaja!" ütles ta. "Kui sa teaksid, milliseid aardeid meil taevalaotuses on, ei hakkaks sa ohverdama kulda... Noh, kas tulid, et mõni aeg meie juures elada?"
Pentuer raputas eitavalt pead.
"Ei," vastas ta, "tulin sulle ainult austust avaldama, jumalik õpetaja."
"Ja tagasi lossi?" naeris vanamees. "Oh teid küll! Kui te vaid teaksite, mida te kaotate, põlates tarkust losside pärast, te lausa ahastaksite."
"Kas oled siin üksi?"
"Nagu palm kõrbes, eriti täna, kus mu kurttumm on läinud korviga Memfisesse, et korjata headelt inimestelt midagi ema Ra ja tema preestri jaoks."
"Ja sul pole igav?"
573

"Minul?" hüüdis Menés. "Selle aja jooksul, mil me teineteist näinud pole, olen ma jumalatelt paar niisugust saladust välja kiskunud, mida ma ei annaks ära ka Egiptuse mõlema krooni eest."
"Kas see on saladus?" küsis Pentuer.
"Mis saladus! Aasta eest lõpetasin mõõtmised ja arvutused, mis puudutavad maa suurust..." "Kuidas seda mõista?" Menés vaatas ringi ja tasandas häält:
"Sa ju tead," ütles ta, "et maa pole tasane nagu laud, vaid kujutab endast hiiglakera, mille pinnal asuvad mered, templid ja linnad... " "See on teada," ütles Pentuer.
"Mitte kõigile," vastas Menés. "Ja mitte keegi ei teadnud tänini, kui suur see kera on."
"Kas sina siis tead?" küsis Pentuer peaegu kohkunult.
"Tean. Meie jalavägi käib päevas ära umbes kolmteist egiptuse penikoormat[1] . Maakera on nii suur, et meie sõjaväel kuluks tema ümber ringi tegemiseks tervenisti viis aastat."
"Oo jumalad!" hüüdis Pentuer. "Ja sina ei karda mõtelda sääraste asjade üle?"
Menés kehitas õlgu.
"Arvutusi teha - mis seal karta on?" vastas ta. "Püramiidi suurust arvutada või maa suurust arvutada - kas see pole ükskõik? Olen teinud raskemaidki asju. Ma mõõtsin ära kauguse meie templist vaarao lossini, ilma et oleksin sõitnud üle Niiluse.
"Õudne!" hüüdis Pentuer.
"Mis siin õudset on? Aga ma avastasin midagi, mis tõesti kõiki kohutab, ainult sa ära kõnele sellest kellelegi. Paofi-kuus tuleb meil päikesevarjutus. Päev läheb pimedaks nagu öö, ja surgu ma näljasurma, kui ma arvutustes ainult ühe kahekümnendiku tunni võrragi eksinud oleksin."
Pentuer puudutas amuletti, mis tal rinnal rippus ja luges palve. Siis ütles:
"Olen lugenud pühadest raamatutest, et nii mõnigi kord juba on inimestele suureks mureks olnud, et päeval on läinud pimedaks nagu öösel. Aga millest see tuleb, seda ma ei tea."
"Kas näed seal püramiide?" küsis temalt Menés, osutades kõrbe poole.

' Kolm geograafilist miili. (Autori märkus.)

"Näen."
"Nüüd tõsta käsi silmade ette. Kas näed nüüd veel püramiide? Muidugi mitte. No nii. Päikesevarjutus on umbes seesama asi: meie ja päikese vahele asub kuu, varjab meie eest valguse isa, ja saabub pimedus."
"Ja see tuleb meil?" küsis Pentuer.
"Paofi-kuus. Ma kirjutasin sellest vaaraole, lootes, et ta teeb mõne kingituse meie templile, mis on kõikidest unustatud. Kuid tema luges kirja läbi, hakkas mu üle naerma ja käskis meest, kelle ma olin saatnud, viia see teade Herihorile."
"Ja Herihor?"
"Andis mulle kolmkümmend mõõtu otri. See on ainuke mees Egiptuses, kes tarkusest lugu peab. Noor vaarao aga on kergemeelne inimene."
"Ära ole tema vastu nii vali, isa," ütles Pentuer. "Ramses XIII tahab parandada talupoegade ja tööliste olukorda; ta annab neile iga seitsmenda päeva puhkuseks, keelab nende peksmise ilma kohtuta ja annab neile võib-olla isegi maad."
"Mina aga ütlen sulle, et ta on tuuletallaja," vastas Menés ärritatult. "Kaks kuud tagasi saatsin talle põhjaliku kirja selle kohta, kuidas talupoegade rasket tööd kergendada ja... jällegi naeris ta mu välja! Ta on upsakas võhik."
"Sul on eelarvamusi tema vastu, isa. Räägi oma plaanist mulle. Võib-olla saan mina selle teostada."
"Plaan?" kordas vanamees. "See pole enam plaan, see on juba valmis asi."
Ta tõusis pingilt ja viis Pentueri tiigi äärde, mille kaldal asus tihedate väänkasvudega kaetud varjualune. Katuse all oli suur horisontaalsele teljele asetatud ratas, mille pöidade

külge oli riputatud hulk väikesi pangi. Menés astus sisse ja hakkas jalgadega tallama; ratas keerles ja panged ammutasid tiigist vett ning valasid seda künasse, mis seisis kõrgemal.
"Huvitav seadeldis," ütles Pentuer.
"Aga kas sa aimad, kui palju see egiptuse rahva heaks teha võiks?"
"Ei."
"No nii. Kujutle endale samasugust ratast, ainult viis või kümme korda suuremat, ja et seda ei paneks liikuma inimene, vaid mitu paari härgi."
575
"Jah, jah, seda ma kujutlen," ütles Pentuer, "ainult ma ei saa veel hästi aru... "
"See on ju nii lihtne," vastas Menés. "Selle ratta abil võivad härjad või hobused ammutada Niiluse vett ja valada seda üha kõrgemal asuvatesse kanalitesse. Ja pool miljonit inimest, kes praegu seisavad kaevuvinnade juures, võivad siis puhata. Nüüd sa näed, et tarkus teeb inimeste õnne heaks rohkem kui vaaraod."
Pentuer vangutas pead.
"Aga kui palju puud selleks kulub?" küsis ta. "Kui palju härgi ja karjamaid? Mulle paistab, et sinu ratas ei asenda rahval seitsmendat päeva... "
"Ma näen," vastas Menés õlgu kehitades, "et kõrged ametid pole sulle kasuks tulnud. Ent kuigi sa oled kaotanud taiplikkuse, mida ma sinu juures imetlesin, näitan ma sulle siiski veel midagi. Võib-ol-la pöördud sa tagasi tarkuse juurde ja töötad edasi minu leiutuste täiendamisel ja lihvimisel, kui mina suren."
Nad läksid tagasi pülooni juurde. Menés pani pisut kütet ühe väikese vaskkatla alla, puhus tule põlema, ja peagi hakkas vesi keema.
Katla küljes oli horisontaalne toru, otsas auk, mis oli raske kiviga kaetud. Kui katel keema hakkas, lausus Menés: "Mine sinna nurka ja vaata..."
Ta keeras toru külge kinnitatud käepidet ja silmapilk lendas raske kivi õhku, ruumi aga täitsid kuuma auru pilved.
"Imelik asi!" hüüdis Pentuer, kuid rahunes kohe ja küsis: "Aga mismoodi see kivi siis rahva elujärge parandada võiks?"
"Kivi muidugi mitte," vastas tark juba pisut ärritatult. "Aga usu mind ja pea meeles: tuleb aeg, millal härg ja hobune asendavad inimese töö, keev vesi aga töötab härja ja hobuse asemel."
"Aga mis kasu tuleks sellest talupoegadele?" päris Pentuer edasi.
"Oh, küll olen ma sinuga hädas!" hüüdis Menés peast kinni haarates. "Ei tea, kas oled vanaks jäänud või muidu rumalaks läinud, aga ma näen, et talupojad on varjanud su eest kogu muu maailma. Kui targad mõtleksid ainult talupoegade üle, tuleks neil on raamatud ja arvutused sinnapaika jätta ja karjasteks hakata."
"Iga asi peab tooma mingit kasu," tähendas Pentuer aralt.
"Teie, õukondlased," ütles Menés etteheitvalt, "pole sugugi alati järjekindlad. Kui foiniiklane toob teile mõne rubiini või safiiri, siis te ei küsi, mis sellest kasu on, vaid ostate kallihinnalise kivi ära ja peidate
576
kirstu, kui aga tark tuleb teie juurde leiutusega, mis võib maailma palge teiseks muuta, siis te küsite kõigepealt, mis sellest kasu on. Te kardate nähtavasti, et leiutaja võiks nõuda teilt peotäie otri asja eest, mille tähtsust teie mõistus kinni ei võta."
"Kas oled pahane, isa? Ma ei tahtnud sind pahandada."
"Ma ei ole pahane, ma olen kurb. Alles kahekümne aasta eest oli meid selles templis viis inimest. Me töötasime uute saladuste avastamisel. Nüüd olen mina üksi siia jäänud ja - oo jumalad! - ei suuda leida endale mitte ainult järeltulijat, vaid isegi inimest, kes minust aru saaks."

"Mina jääksin siia arvatavasti kogu eluajaks, et sinu jumalikke kavatsusi teada saada, isa," vastas Pentuer. "Aga ütle siiski, kas ma võiksin sulgeda ennast templisse praegu, kus on otsustamisel riigi saatus ning lihtrahva õnn ja kus minu osavõtt... "

"Võib mõjuda riigi ja mitme miljoni inimese saatusele... " pistis Menes pilkavalt vahele. "Oh teid mitrades ja aukandjakettidega täiskasvanud lapsi! Kui te suudate ammutada Niilusest vett, siis paistab teile juba, nagu suudaksite peatada vee tõusu või langust jões. Tõepoolest, just nõnda mõtleb lammas, kes karja järel kõndides kujutleb, et tema on see, kes karja ajab."

"Kuid noorel vaaraol on suuremeelne süda. Ta tahab anda rahvale õiguse seitsmendal päeval puhata, õiglased kohtud ja isegi maad."

Menes vangutas pead.

"Selles kõiges," ütles ta, "pole midagi igavest. Noored vaaraod lähevad vanaks, rahvas aga... Rahval on juba mitu korda olnud seitsmes päev puhkuseks, samuti maad, aga hiljem... hiljem kaotas ta selle jälle. Kui ainult need asjad muutuksid! Kui palju on kolme tuhande aasta jooksul vaheldunud Egiptuses dünastiaid ja preestreid, kui palju linnu ja templeid on muutunud varemeteks, millele on kasvanud uued maapinnakihid! Kõik on muutunud, välja arvatud see, et kaks korda kaks on neli, et kolmnurk on pool nelinurgast, et kuu võib katta päikese ja keev vesi kivi õhku paisata. Ajalikus maailmas jääb muutumatuks ainult tarkus. Ja häda sellele, kes ajalikkude asjade pärast, mis kaovad nagu pilved, jätab maha igavese! Ta süda ei saa iialgi rahu tunda ja ta mõistus kõigub nagu laevuke tormis."

"Jumalad kõnelevad sinu suu kaudu, õpetaja," vastas Pentuer mõtlikult. "Kuid miljoni inimese kohta võib ehk üksainus saada

577

nende tarkuste anumaks. Ja see on hea. Sest mis tuleks, kui talupojad vahiksid ööd läbi tähti, sõdurid tegeleksid arvutustega ning kõrged ametnikud ja vaarao, selle asemel et valitseda, paiskaksid keeva vee abil kive õhku? Kuu ei jõuaks üht kordagi maa ümber ära käia, kui meil kõigil tuleks juba nälga surra... Ja ei mingi ratas ega katel ei kaitseks riiki barbarite kallaletungi eest ega kindlustaks ülekohtu all kannatajaile õiguse saamist kohtus. Seepärast," lõpetas Pentuer, "kuigi tarkus on otsekui päike, veri ja hingamine, ei saa me siiski kõik tarkadeks hakata."

Selle peale ei vastanud Menés midagi.

Pentuer veetis mõne päeva jumaliku Nuti templis, imetledes kord väljavaadet liivamerele, kord viljakale Niiluse orule. Ta vaatles koos Menesiga ta tähti, uuris veetõstmise ratast ja läks mõnikord püramiidide juurde. Ta imetles oma õpetaja vaesust ja geniaalsust, kuid mõtles endamisi:

"Menés on kahtlemata jumal, kes on võtnud endale inimese kuju, sellepärast ta maapealse elu üle ei mõtlegi. Tema veetõstmisera-tas aga Egiptuses tarvitusele ei tule, esiteks sellepärast, et meil ei jätku puud, teiseks sellepärast, et niisuguste käimapanemiseks on vaja sadu tuhandeid härgi. Aga kust võtta neile karjamaid, isegi Ülem-Egiptuses?"

KAHETEISTKÜMNES PEATÜKK

Seni kui Pentuer mööda maad ringi sõitis, et delegaate välja valida, elas Ramses XIII Teebais ja korraldas oma lemmiku Tutmosise naisevõtuasja.

Kõigepealt sotis mõlema maailma käskija kullatud tõllas, suure kaaskonna keskel auväärt Antefi, Teebai nomarhi lossi. Uhke au-kandja ruttas käskijale väravasse vastu, võttis kallid sandaalid jalast ja aitas Ramsesel põlvili seistes tõllast maha astuda.

Vastuseks säärasele tervitusele ulatas Ramses talle käe suudlemiseks ja teatas, et nüüdsest peale on Antef tema sõber ja et tal on õigus astuda jalanõudes isegi troonisaali.

578

Ent kui nad Antefi lossi suurde saali olid jõudnud, lausus vaarao kogu kaaskonna juuresolekul:

"Ma tean, auväärt Antef, et kui sinu auväärt esivanemad elavad kõige ilusamates hauakambrites, siis sinule, nende järeltulijale, pole võrdset Egiptuse nomarhide hulgas. Sina aga tead arvatavasti, et minu õukonnas ja sõjaväes, samuti ka minu kuninglikus südames, asub esimesel kohal minu lemmik, minu kaardiväe ülem Tutmosis. Tarkade arvamist mööda talitab halvasti see rikas, kes ei paiguta kõige kallimat kivi kõige kaunimasse sõrmusesse. Ja kuna sinu sugu, Antef, on mulle kõige kallim, Tutmosis aga on mulle kõige armsam, siis otsustasin ma teid sugulaseks teha. See läheb hõlpsasti korda, kui sinu tütar, kaunis ja tark Hebron, Tutmosise endale abikaasaks võtab."

Selle peale vastas auväärt Antef:

"Elavate ja surnute maailma käskija! Nii nagu kogu Egiptus, kõigega mis seal on, sinule kuulub, nõnda on ka see maja ja tema elanikud sinu omandus. Ja kui sa oma südames soovid, et minu tütar Hebron sinu lemmiku Tutmosise naiseks saaks, siis sündigu nõnda."

Vaarao jutustas Antefile, et Tutmosis saab aastas kakskümmend talenti palka ja et peale selle on tal suuri mõisaid mitmes no-moses. Auväärt Antef aga teatas, et tema ainuke tütar Hebron hakkab saama aastas viiskümmend talenti ja võib kasutada isa mõisaid neis nomostes, kus vaarao õukond peatub. Ja kuna Antefil pole poega, siis läheb kogu tema suur, võlgadest vaba varandus kord Tutmosisele koos Teebai nomarhi ametikohaga, kui vaarao selle heaks kiidab.

Pärast läbirääkimiste lõppemist astus sisse Tutmosis, kes tänas Antefi selle eest, et ta annab oma tütre temale, säärasele kehvikule, samuti selle eest, et ta on oma tütart nii hästi kasvatanud. Lepiti kokku, et pulmapidu toimub mõne päeva pärast, sest Tutmosisel kui kaardiväeülemal on vähe aega ja ta ei saa liiga pikkadest eelpidus-tustest osa võtta.

"Soovin sulle õnne, mu poeg," ütles Antef naeratades, "ja suurt kannatlikkust, sest minu armas tütar Hebron on juba kahekümne aastane, ta on Teebai kõige suurem moedaam ja väga isemeelne... Vannun jumalate nimel, et minu võim Teebai üle lõpeb mu tütre aia-värava juures, ja ma kardan, et ka sinu kindraliauaste ei jäta talle suuremat muljet."

579

Seejärel kutsus suursugune Antef oma külalised uhkele pidusöögile, kuhu oma sõbrannadest ümbritsetuna ilmus ka kaunitar Hebron.

Söögisaalis oli palju väikesi laudu kahele või neljale inimesele ja üks suurem, kõrgemal seisev laud vaarao jaoks. Et Antefile ja oma lemmikule austust avaldada, astus majesteet Hebroni juurde ja kutsus ta oma lauda.

Neitsi Hebron oli tõesti väga ilus ja jättis kogemustega neiu mulje, mis polnud Egiptuses haruldane. Ramses märkas peagi, et mõrsja ei osuta oma tulevasele abikaasale mingit tähelepanu, see-eest aga heidab paljuütlevaid pilke tema, vaarao poole.

Ka seda ei pandud Egiptuses imeks.

Kui külalised olid lauda istunud, muusika mängima hakkas ja tantsijannad külalistele veini ja lilli pakkuma hakkasid, pöördus Ramses Hebroni poole:

"Mida kauem ma sind vaatan, seda enam ma imestan. Kui siia tuleks mõni võõras, peaks ta sind jumalannaks või ülempreestrinnaks ja hoopiski mitte õnnelikuks mõrsjaks."

"Eksid, isand," vastas Hebron, "ma olen praegu õnnelik, kuid mitte sellepärast, et olen mõrsja... "

"Kuidas nii?" küsis vaarao.

"Mind ei meelita abielu, ma eelistaksin ennemini Isise ülempreestrinnaks kui kellegi naiseks saada." "Miks sa siis mehele lähed?"

"Ma teen seda isa pärast, kes tingimata tahab, et tal oleks kellelegi oma au ning kuulsust pärandada. Peaasjalikult aga sellepärast, et sina seda soovid, isand... "

"Kas Tutmosis sulle tõesti ei meeldi?"

"Seda ma ei ütleks. Tutmosis on ilus, ta on kõige toredam mees Egiptuses; ta laulab hästi, saab võistlusmängudel auhindu ja tema koht Teie Majesteedi kaardiväe ülemana on üks kõrgemaid riigis. Ent siiski, kui poleks olnud isa soovi ja sinu käsku, isand, poleks ma tema

naiseks saanud... Ja ega ma selleks nagunii saagi. Tutmosis rahuldub rikkuse ja aunimedega, mis ta mu isalt pärib, muud leiab ta tantsijannade juurest."

"Ja kas ta oma õnnetusest teab?" Hebron naeratas.

"Ta teab ammugi, et ka siis, kui ma poleks Antefi tütar, vaid kõige viletsama parasküüdi võsu, ei nõustuks ma kuuluma inimesele,

580

keda ma ei armasta. Armastada suudaksin ma aga ainult meest, kes seisab minust kõrgemal... "

"Kas tõesti?" imestas Ramses.

"Ma olen ju kahekümne aastane, tähendab juba kuus aastat piiravad mind austajad. Aga ma õppisin peagi nägema, paljukest nad väärt on... ja nüüd eelistan kuldse nooruse lauludele ning armuavaldustele vestlusi õpetatud preestritega."

"Säärasel korral ei tohiks ma istuda sinu kõrval, Hebron, sest ma ei kuulu kuldse nooruse hulka, ja preestrite tarkust pole mul ammugi-"

"Oo isand, sina oled neist kõrgem," vastas Hebron üleni punastades. "Sina oled juht, kes on saavutanud võidu. Sa oled äge nagu lõvi ja terava pilguga nagu kotkas. Miljonid inimesed heidavad end sinu ees põrmu, kuningriigid värisevad su nime kuuldes... Kas me ei tea, missugust hirmu tekitab su nimi Tüüroses ja Niinives? Jumalad võiksid kadestada sinu vägevust."

Ramses hämmeldus.

"Oo Hebron, Hebron, kui sa teaksid, millise rahutuse sa äratad mu südames!"

"Sellepärast," ütles Hebron, "ma nõustusingi Tutmosisega abielluma. Ma saan sulle lähemal olla ja sind kas või aeg-ajaltki näha, isand."

Nende sõnade peale tõusis ta lauast ja läks ära.

Antef märkas Hebroni käitumist ja lähenes kohkunult Ramsesele.

"Oo isand!" hüüdis ta. "Kas mu tütar ei ütelnud ehk midagi sündsusetut? Ta on taltsutamatu nagu emalõvi."

"Rahustu," vastas vaarao, "sinu tütar on küllalt tark ning tõsine. Ara läks ta sellepärast, auväärt võõrustaja, et märkas sinu veini külalistele liiga head tuju tegevat."

Tõesti, söögisaalis valitses juba kohutav kära; kõige kõvemini kostis Tutmosise hääl, kes oli unustanud oma kaasvõõrustaja osa ja muutunud kõige ohjeldamatumaks lõbutsejaks.

"Ma ütlen sulle saladuskatte all," sosistas Antef, "et Tutmosisel vaesekesel tuleb Hebroniga väga ettevaatlik olla."

See esimene pidu kestis hommikuni. Tõsi küll, vaarao sõitis kohe minema. Teised aga jäid, algul toolidele, hiljem põrandale, kuni An-tefil nad viimaks surmani joobnuna oma kodudesse laiali tuli vedada.

581

Paari päeva pärast toimus pulmapidu.

Antefi lossi ilmusid ülempreester Herihor ja Mefres, naaberno-moste nomarhid ja Teebai linna kõrgamad aukandjad. Siis saabus Tutmosis kaardiväeohvitseride saatel ja lõpuks Tema Majesteet Ramses XIII.

Teda saatsid ülemkirjutaja, vibuküttide ülem, ratsaväe ülem, ülemkohtunik, ülemvarahoidja, ülempreester Sem ja kindraladju-tandid.

Kui see hiilgav seltskond oli suursuguse Antefi esivanematesaali kogunenud, ilmus Hebron, valges kleidis, suure hulga sõbrataride ja ümmardajate saatel. Ta isa süütas suitsetamisrohud Amoni ja oma isa raidkuju ees, samuti kõrgemal kohal istuva Ramses XIII ees, ning teatas, et vabastab Hebroni oma eestkostmise alt ja annab talle kaasavara. Nende sõnade juures ulatas ta Hebronile kuldses laekas vastava papüürusele kirjutatud ja kohtus kinnitatud akti.

Pärast lühikest einet istus mõrsja uhkesse kandetooli, mida kandsid kaheksa nomose ametnikku. Ees sammusid pillimehed ja lauljad, kandetooli ümber kõndisid aukandjad ja

nende taga tuli suur hulk rahvast. Kogu see rongkäik suundus Amoni templi poole, mööda Teebai kõige ilusamaid tänavad, mida äärestas niisama suur rahvahulk kui vaarao matustel.

Kui oli templi juurde jõutud, jäi rahvahulk müüri taha, noorpaar, vaarao ja aukandjad aga astusid sammassaali. Siin suitsetas Herihor eesriidega varjatud Amoni kuju ees viirukit, preestrinnad esitasid püha tantsu ja Tutmosis luges ette papüürusele kirjutatud akti:

"Mina, Tutmosis, Tema Majesteedi Ramses XIII kaardiväe ülem, võtan sinu, Hebroni, Teebai normarhi Antefi tütre endale naiseks. Annan sulle kohe kümme talenti selle eest, et nõustusid saama minu naiseks. Sinu riiete jaoks annan sulle kolm talenti aastas, majapidamiskuludeks aga ühe talendi kuus. Lastest, kes meile sünnivad, saab vanem poeg kogu selle varanduse pärijaks, mis mul on praegu ja mis ma võiksin omandada tulevikus. Kui ma peaksin ennast sinust lahutama ja teise naise võtma, kohustun ma maksma sulle nelikümmend talenti, millise summa pandiks olgu minu varandus. Kui meie poeg astub pärijaõigustesse, peab ta maksma sulle viisteist talenti aastas. Lastel aga, kes peaksid sündima teisest naisest, pole õigust meie esmasündinud poja varandusele."[1]

1 Algupäraste allikate järgi. (Autori märkus.)

Pärast seda esines ülemkohtunik ja luges Hebroni nimel ette akti, milles noor perenaine tõotas oma abikaasat hästi toita ning rõivastada, hoolitseda tema maja, perekonna, teenrite, majapidamise ning orjade eest ja volitas Tutmosist, oma abikaasat, valitsema varandust, mis temal, Hebronil, on ja mis ta aja jooksul oma isa käest peab saama.

Pärast seda kui aktid olid ette loetud, ulatas Herihor Tutmosisele peekri veini. Peigmees jõi poole ära, ilus Hebron puudutas huultega peekrit ja siis tõid mõlemad purpurikarva eesriide ees suitsutusohv-ri.

Teebai Amoni templist siirdusid noorpaar ja nende uhke kaaskond sfinkside allee kaudu vaarao lossi. Rahvahulgad ja sõdurid tervitasid neid, pildudes nende jalgade ette lilli.

Tutmosis oli varem elanud Ramsese ruumides, kuid pulmapäeval kinkis vaarao talle väikese lossi, mis asus sügaval pargis, viigipuude, mirtide ja baobaabide salus, kus noorpaar võis veeta õnnelikke päevi inimeste silmade alt eemal, maailmast otsekui äralõiga-tuna. Selles vaikses nurgakeses nähti inimesi nii harva, et isegi linnud ei lennanud nende eest ära.

Kui noorpaar ja külalised uude eluasemesse olid jõudnud, toimus viimane kombetalitus.

Tutmosis võttis Hebronil käe alt kinni ja viis ta tule juurde, mis põles Isise kuju ees. Mefres kallas mõrsjale pähe lusikatäie pühitsetud vett. Hebron puudutas käega tuld, Tutmosis aga jagas temaga tüki leiba ja pani talle sõrmuse sõrme - selle märgiks, et nüüdsest peale saab temast oma mehe varanduse, teenrite, karja ja orjade perenaine.

Kogu selle talituse ajal laulsid preestrid pulmalaule ja kandsid jumaliku Isise kuju läbi maja kõikide ruumide. Naispreestrid aga esitasid pühi tantse.

Päev lõppes näitemängu ja suure pidusöögiga, kusjuures kõik panid tähele, et ilusa Hebroni saatjaks oli kogu aeg vaarao, kuna Tutmosis hoidis ennast kaugemale ja ainult kostitas külalisi.

Kui tähed paistma hakkasid, lahkus püha Herihor võõruspeolt ja varsti pärast teda kadusid märkamatult ka mõned kõrgemad au-kandjad. Kesköö paiku kogunesid Amoni templi maa-alustesse ruumidesse järgmised kõrged isikud: ülempreestrid Herihor, Mefres ja Mentezufis, Teebai ülemkohtunik ja Abu, Horti ning Emsuchi nomose ülemad.

Mentezufis vaatas jämedad sambad üle, lukustas ukse ja kustutas tule; madalasse saali jäi ainult üks lamp, mis põles Horose väheldase kuju ees. Aukandjad võtsid kolmel kivipingil istet ja Abu no-marh ütles:

"Kui minult nõutaks, et peaksin kirjeldama Ramses XIII iseloomu, ei oskaks ma seda tõesti teha."

"Ta on hullumeelne!" ütles Mefres, kes ei suutnud ennast taltsutada.

"Ei tea, kas just hullumeelne," vastas Herihor, "kuid igatahes väga ohtlik inimene. Assüüria on meile lõpliku lepingu sõlmimist juba kaks korda meelde tuletanud ja nüüd, nagu olen kuulnud, hakkab Egiptuse relvastumise pärast rahutust tundma."

"Sellest poleks veel midagi," ütles Mefres. "Halvem on, et see ju-malasalgaja kavatseb tõepoolest kätt Labürindi varanduste järele välja sirutada."

"Mina aga arvaksin," segas Emsuchi nomarh vahele, "et kõige ohtlikum on see lubadus, mille ta on andnud talupoegadele. Riigi tulud, samuti meie omad, langevad tingimata, kui lihtrahvas iga seitsmendat päeva pühitsema hakkab. Ja kui vaarao neile koguni maad annab... "

"Seda ta plaanitsebki teha," kinnitas ülemkohtunik sosinal.

"Kas tõesti?" küsis Horti nomarh. "Mulle paistab, et ta tahab ainult raha saada. Kui talle ehk midagi Labürindi varadest anda... "

"Mitte ühelgi juhul!" katkestas teda Herihor. "Hädaoht ei ähvarda riiki, vaid ainult vaaraod, ja see pole üks ning seesama. Pidage meeles, et nõnda kui tamm on tugev senikaua, kui temast ükski vee-nireke läbi ei norgu, nii on ka Labürint täidetud senikaua, kui me esimest kullakangi ei puuduta. Esimese kangi järel läheb kõik minema... Lisaks sellele, keda me siis õige selle jumalate ja riigi varaga toetaksime? Poisikest, kes põlgab usku, alandab preestreid ja ässitab rahvast! Kas ta pole hullem kui Assar? Too on küll barbar, kuid ei tee meile kurja."

"On sündsusetu, et vaarao lipitseb nii avalikult oma lähikonda kuuluva mehe naise ümber ta pulmapäeval," tähendas kohtunik mõtlikult.

"Hebron ise võrgutab teda!" ütles Horti nomarh.

"Alati on naine see, kes meest võrgutab," vastas Emsuchi nomarh, "kuid selleks inimesele mõistus antud ongi, et ta pattu ei teeks."

584

"Kas vaarao ei ole meheks kõikidele Egiptuse naistele?" vaidles Abu nomarh vastu. "Pealegi kuuluvad patud jumalate kohtu alla, meid puudutavad ainult riiklikud küsimused."

"Ta on ohtlik inimene! Ohtlik inimene!" kordas Emsuchi nomarh pead ja käsi raputades. "Pole vähematki kahtlust, et lihtrahvas on kaotanud igasuguse lugupidamise ülemate vastu ja võib iga hetk mässu tõsta. Siis aga ei või ükski preester ega nomarh kindel olla ei oma võimule, varandusele ega elulegi."

"Mässu vastu on mul abinõu," tähendas Herihor.

"Missugune?"

"Esiteks," vastas nüüd Mefres, "võib mässu ära hoida, kui seletada kõige arukamatele inimestele rahva hulgast, et see, kes tõotab neile nii suuri vabadusi, on hullumeelne."

"Ta on kõige tervem inimene, nii terve, nagu inimene üldse olla saab," sosistas Horti nomarh. "Tuleb ainult katsuda temast aru saada."

"Ta on hull! Ta on hull!" kordas Mefres. "Tema vanem poolvend juba kujutleb, et on ahv, ning joob koos parasküütidega, ja pange tähele, see hakkab varsti sedasama tegema... "

"On väga halb ja kõlbmatu võte täie aruga inimene hulluks kuulutada," võttis sõna Horti nomarh. "Sest niipea kui rahvas pettust märkab, ei usu ta meid enam sugugi, ja siis on mäss möödapääsmatu."

"Kui ma ütlen, et Ramses on hull, siis on mul selleks arvatavasti tõendeid," teatas Mefres. "Kuulake ainult." Aukandjad nihelesid rahutult oma pinkidel.

"Ütelge," jätkas Mefres, "kas terve aruga inimene, kui ta on troonipärija, peaks sündsaks astuda võitlusse härjaga mitme tuhande aasialase silma all? Kas terve aruga egiptlane, pealegi kuningapoeg, hakkaks öösiti hulkuma foiniiklaste templi ümber? Kas ta võiks saata oma esimese naisterahva ilma ühegi põhjuseta teenritemajja nagu orjatari, kusjuures see oli isegi nii ema kui lapse surma põhjuseks?"

Kohkumisekahin läbis kohalviibijaid.

"Kõike seda," jätkas ülempreester, "nägime me Bubastises. Peale selle oleme mina ja Mentezufis olnud joomingute tunnistajaks, kus troonipärija juba poolhullumeelsena teotas jumalaid ja solvas preestreid."
"See oli nii," kinnitas Mentezufis.
"Aga mis te arvate," jätkas Mefres elavnedes, "kas täie aruga ini-
585
mene, kui ta on ülemjuhataja, jätab sõjaväe maha, et paari liibüa bandiiti taga ajama hakata? Pisiasjadest, nagu kavatsus talupoegadele pühapäevi ja maad anda, ma ei hakka kõnelemagi. Kuid ma küsin teilt, kas te suudate pidada inimest terveks, kui ta on teinud nii palju kuritöid ilma ühegi põhjuseta, niisama, asja ees, teist taga?"
Kohalviibijad vaikisid. Horti nomarh paistis olevat mures.
"See kõik tuleb läbi mõtelda," tähendas ülemkohtunik, "et mitte inimesele asjata ülekohut teha."
Nüüd võttis Herihor sõna.
"Püha Mefres on Ramsese vastu armuline, kui ta teda hullumeelseks peab, sest muidu peaksime ta reeturiks kuulutama."
Kohalviibijad hakkasid ennast jälle ärevalt liigutama.
"Jah, inimene, keda nimetatakse Ramses XHI-ks, on äraandja, sest ta otsib endale spioone ja vargaid, kes avaksid talle tee Labürindi varanduste juurde, ta keeldub lepingust Assüüriaga, mis on Egiptusele iga hinna eest vajalik... "
"Ränk süüdistus," lausus kohtunik.
"Ja lisaks kõigele - te kuulake ainult - lepib ta kokku alatute foi-niiklastega kanali kaevamise kohta Punase mere ja Vahemere vahele. See kanal tähendab Egiptusele suurimat ohtu, sest vesi võib meie maa ainsa hetkega uputada! Siin ei ole küsimuses enam Labürindi aarded, vaid meie templid, majad, põllud ja kuus miljonit inimest, kes, tõsi küll, on harimatud, kuid pole milleski süüdi; ja lõppude lõpuks asetab see hädaohtu meie ja meie laste elu."
"Kui nii, siis.. " sosistas Horti nomarh ohates.
"Mina ja auväärt Mefres vastutame, et see on nii ja et see inimene teeb Egiptusele parandamatut kurja. Sellepärast olemegi teid kokku kutsunud, auväärt mehed, et päästmise abinõusid läbi mõtelda. Kuid me peame tegutsema viivitamatult, sest selle inimese kavatsu-sed on kiired nagu torm kõrbes. Peame vaatama, et nad meile hukatuseks ei saaks!"
Hetk aega valitses sünges saalis vaikus.
"Mis siin arutada?" ütles lõpuks Emsuchi nomarh. "Me istume oma nomostes, kuningakojast kaugel, ja loomulikult ei teadnud ega aimanudki midagi selle meeletu plaanidest... Raske ju ongi uskuda... Sellepärast ma arvan, et kõige parem on jätta see asi teie hooleks, pühad isad Herihor ja Mefres. Teie avastasite haiguse, teie leidke ka arstim ja tarvitage seda, aga kui teile vastutuse küsimus muret peaks tegema, siis võtke endale ülemkohtunik abiks... "
586
"Jah, jah! Ta kõneleb õigust!" toetasid teda ärevile läinud aukandjad.
Mentezufis süütas tõrviku ja pani jumalakuju ette lauale papüüruse, millele oli kirjutatud järgmist:
"Hädaohu tõttu, mis riiki ähvardab, läheb salanõukogu võim Herihori kätte, kellele määratakse abiks Mefres ja ülemkohtunik."
See akt, mis kinnitati kohalviibivate aukandjate allkirjaga, suleti laekasse ja peideti altari alla salapaika. Peale selle tõotas iga osavõtja vandega, et ta täidab kõik Herihori käsud ja tõmbab vandenõusse kaasa veel kümme kõrgemat aukandjat. Herihor aga lubas muretseda neile tõendid selle kohta, et Assüüria nõuab lepingu sõlmimist ja et vaarao ei taha seda alla kirjutada, vaid peab selle asemel foiniik-lastega läbirääkimisi kanali ehitamise kohta ja kavatseb äraandlikul viisil Labürinti tungida.

"Minu elu ja minu au on teie kätes," lisas Herihor. "Kui see, mis ma ütlesin, peaks vale olema, mõistke mind surma ja põletage mu surnukeha ära... "

Nüüd ei kahelnud enam keegi, et ülempreester tõesti tõtt kõneleb, sest ükski egiptlane poleks julgenud lubada oma ihu ära põletada, see tähendab hinge hukatusse saata.

Pärast pulmi veetis Tutmosis Hebroniga mõne päeva lossis, mille vaarao talle oli kinkinud. Kuid igal õhtul ilmus ta kaardiväekasar-mutesse, saates öid lõbusalt mööda ohvitseride ja tantsijannade seltskonnas.

Tema käitumisest sai seltsimeestele selgeks, et Tutmosis oli abiellunud Hebroniga ainult kaasavara pärast, mida keegi muide imeks ei pannud.

Viis päeva hiljem ilmus Tutmosis vaarao juurde ja teatas, et on jälle valmis teda teenima. Sedaviisi võis ta külastada oma abikaasat ainult päevavalgel, öösiti aga pidas valvet kuninga ruumides.

Ühel õhtul ütles vaarao talle:

"Selles lossis on nii palju nurki luuramiseks ja salaja pealtkuulamiseks, et iga minu sammu jälgitakse. Isegi minu auväärt emakese poole pöörduvad jälle mingisugused saladuslikud hääled, mis Memfises mõneks ajaks vait jäid, kui ma preestrid laiali olin kihutanud. Ma ei saa kedagi enda juures vastu võtta, vaid pean lossist välja minema, kui ma oma teenritega hädaohutus kohas nõu tahan pidada."

587

"Kas majesteet soovib, et saadaksin?" küsis Tutmosis, kui nägi, et vaarao oma mantlit otsib.

"Ei. Jää siia ja vaata, et keegi mu tuppa ei läheks. Ära lase kedagi sisse, isegi kui see mu ema või koguni mu igavesti elava isa vari oleks. Ütle, et ma magan ja ei taha kedagi näha."

"Kõik sünnib nõnda, nagu sa käskisid," vastas Tutmosis ja aitas vaaraole peakotiga mantli selga. Siis kustutas ta magamistoas valguse. Vaarao väljus külgmise rõdu kaudu.

Aias jäi Ramses seisma ja vaatas tähelepanelikult ringi. Siis, ilmselt otsusele jõudnud, kuhu minna, suundus ta kiiresti Tutmosisele kingitud paviljoni poole.

Varjulisel alleel peatas teda keegi küsimusega:

"Kes tuleb?"

"Nuubia," vastas vaarao. "Liibüa," vastas küsija omakorda ja taganes kähku nagu hirmunult. See oli üks kaardiväeohvitser. Vaarao tunnistas teda ja hüüdis:

"Ah see oled sina, Eunana? Mis sa siin teed?"

"Käin aiad läbi. Ma teen seda iga öösi mitu korda, sest siia kipuvad vargad."

"See on tubli," vastas vaarao. "Ainult pea meeles, et kaardiväelase esimene kohus on vaikida. Varas kihuta minema, aga kui kohtad mõnda kõrgemat isikut, siis teda ära peata. Ja vaiki, pea meeles, vaiki! Isegi kui see oleks kas või ülempreester Herihor ise... "

"Oo isand, ära ainult käsi, et peaksin öösi Herihorile või Mefresi-le au andma," hüüdis Eunana. "Ma pole kindel, et mu mõõk neid nähes ise tupest välja ei karga... " Ramses naeratas.

"Sinu mõõk on minu mõõk," vastas ta, "ja seda tohib tõmmata tupest ainult siis, kui ma käsin."

Ta noogutas Eunanale peaga ja astus edasi.

Kui vaarao oli veerand tundi salateid mööda ringi ekselnud, jõudis ta tihnikusse varjatud lehtla juurde. Talle paistis, nagu kuuleks ta krabinat. Ta küsis kähku:

"Hebron?"

Tumedas mantlis kuju jooksis talle vastu, liibus Ramsese ligi ja sosistas:

"Oled see sina, isand? Sina? Kui kaua ma sind ootasin!"

Vaarao tõstis ta kätele ja kandis lehtlasse. Teel kukkus tal mantel õlgadelt. Ta tahtis seda üles tõsta, kuid mõtles ümber...

588

Järgmisel päeval kutsus auväärt kuningaemand Nitokris Tutmosise enda juurde. Vaarao lemmik lausa kohkus, kui ta kuninga-emandat nägi. Kuningaemand oli kohutavalt kahvatu. Silmad olid tal auku vajunud ja ekslesid ringi nagu hullumeelsel.

"Istu," ütles ta, osutades taburetile oma tugitooli kõrval.

Tutmosis ei julgenud istuda.

"Istu! Ja... vannu mulle, et sa ei räägi kellelegi, mis ma sulle nüüd

ütlen."

"Vannun oma isa varju juures!" kinnitas Tutmosis.

"Kuula!" ütles kuningaemand vaikselt. "Ma olen olnud sulle peaaegu emaks... Ja kui sa peaksid saladuse välja andma, siis nuhtlevad sind jumalad. Rängad hädad ripuvad minu perekonna kohal ja osa neist veeretavad jumalad sinu kaela... "

Tutmosis kuulas kohkunult.

"Hullumeelne!" mõtles ta hirmuga.

"Vaata siia, sellest aknast... puu otsa... Kas tead, keda ma nägin möödunud ööl selle akna taga puu otsas?"

"Kas siis Teebaisse on tulnud Tema Kõrguse lihane vend?"

"See polnud tema," sosistas kuningaemand nuuksudes. "See oli ta ise... mu poeg... mu Ramses!"..."

"Puu otsas? Möödunud ööl?"

"Jah. Tõrviku valgus langes selgesti ta näole ja kujule. Tal oli sini-se-valgetriibuline hitoon seljas. Oo mu poeg! Mu Ramses! Ta naeris metsikult, nagu too õnnetu, tema vend, ja rääkis: "Vaata ema, ma oskan juba lennata, mida ei osanud ei Seti, Ramses Suur ega Cheops! Vaata, missugused tiivad mulle on kasvanud!" Ta sirutas käe minu poole ja murest meeletuna puudutasin ma ta käsi, ta külmast higist nõretavat nägu läbi akna. Siis hüppas ta puu otsast maha ja jooksis minema... "

Tutmosis kuulas hirmuga. Kuid äkki välgatas ta peas aimus:

"See ei olnud Ramses," ütles ta kindlalt, "see oli inimene, kes on temaga väga sarnane, alatu kreeklane Lükon, kes tappis tema poja ja on praegu preestrite käes. See polnud Ramses! See on nende nurjatute, Herihori ja Mefresi häbematu tegu!"

Kuningaemanda näol välgatas lootus, kuid ainult hetkeks.

"Kas ma tõesti poleks oma poega ära tundnud?"

"Räägitakse, et Lükon olevat Ramsesega hämmastavalt sarnane. See on preestrite häbematu tegu," kordas Tutmosis. "Nurjatud! Surm oleks neile väike karistus!"

589

"Aga kas vaarao oli öösi kodus?" küsis kuningaemand äkki.

Tutmosis sattus segadusse ja lõi pilgu maha.

"Tähendab ei olnud?"

"Oli," vastas Tutmosis kõhklevalt.

"Sa valetad! Aga ütle mulle vähemalt, kas tal oli seljas sinise-val-getriibuline hitoon?"

"Ei mäleta... " sosistas Tutmosis.

"Jälle sa valetad! Aga mantel, kas see pole minu poja mantel? Mu ori leidis ta sellesama puu otsast."

Kuningaemand tõusis püsti ja võttis kirstust pruuni peakotiga mantli.

Samal hetkel meenus Tutmosisele, et vaarao oli tulnud tagasi pärast keskööd ilma mantlita ja isegi vabandanud ennast tema ees, et oli oma mantli ära kaotanud. Tutmosis kõhkles, mõtles millegi üle, kuid ütles siis kindlalt:

"Ei, kuningaemand, see polnud vaarao, see oli Lükon. See on preestrite kuritegelik temp, millest tuleb Tema Majesteedile viivitamata teatada."

"Aga kui see oli Ramses?" küsis kuningaemand veel kord, kuigi ta silmist paistis juba lootusesädemeke.

Tutmosis kõhkles. Tema oletus Lükoni kohta oli mõistlik ja võis olla õige. Ometi aga tekitasid mõned asjad kahtlust, et kuninga-emand võis tõesti Ramsest näinud olla. Ramses

tuli koju pärast keskööd. Tal oli seljas sinist ja valget triipu hitoon, ta oli kaotanud mantli. Ta vend oli ju ka hullumeelne! Ja lõpuks, kas ema süda võis eksida?

Tutmosise hinges tärkasid äkki kahtlused, mis kihasid nagu õelad ussid pesas. Õnneks täitus ema süda selle aja jooksul, kui ta kahtles, lootusega.

"Hea, et sa mulle Lükonit meelde tuletasid Tema pärast kahtlustas Mefres Ramsest poja tapmises... Ja võib-olla kasutab ta nüüd seda lurjust, et vaaraod häbistada. Igal juhul - mitte sõnagi kellelegi sellest, mis ma sinule üksi usaldasin! Kui Ramses... kui teda peaks tõesti olema tabanud säärane õnnetus, siis on see ehk ajutine. Sääraseid kuuldusi ei tohi levitada. Ära räägi sellest isegi mitte talle endale. Kui see aga on preestrite kuritegelik temp, siis peab olema seda ettevaatlikum, kuigi... inimesed, kes kasutavad sääraseid pettusi, ei või olla tugevad... "

"Ma uurin seda asja," ütles Tutmosis. "Aga kui ma teada saan... "

590

"Ainult ära räägi Ramsesele, vannutan sind esiisade varjude nimel!" hüüdis kuningaemand käsi paluvalt välja sirutades. "Vaarao ei andesta neile, ta annab nad kohtu alla ja siis pole hädast pääsu: emba-kumba, kas mõistetakse riigi kõrgemad aukandjad surma või mõistab kohus nad õigeks, ja siis... Parem leia Lükon üles ja tapa ta ühegi halastuseta, nagu tapetakse röövloom või madu... "

Kui Tutmosis lahkus, oli kuningaemand tunduvalt rahunenud, Tutmosise enda kahtlused aga olid kõvenenud.

"Kui see alatu kreeklane Lükon, keda preestrid vangis hoiavad, alles elus on," mõtles ta, "siis oleks ta pidanud ennemini põgenema, kui mööda puid ronima ja ennast kuningaemandale näitama. Ma ise oleksin talle põgenemist kergendanud ja pealegi heldelt maksnud, kui ta oleks minu poole tulnud ja nende lurjuste vastu kaitset otsinud. Aga hitoon, aga mantel? Kuidas võis ema eksida?"

Sellest ajast saadik hoidis Tutmosis ennast vaarao eest kõrvale ja ei julgenud talle silma vaadata. Et aga ka Ramses Tutmosisest kõrvale hoidus, siis võis paista, nagu oleks nende palav sõprus lõppenud. Kuid ühel õhtul kutsus vaarao oma lemmiku uuesti enda juurde. "Mul on vaja," ütles ta, "Hiramiga tähtsate asjade üle rääkida. Ma lähen välja. Valva siin minu magamistoa juures, ja kui mõni mind näha peaks tahtma, ära lase."

Kui vaarao oli lossi salapärastesse käikudesse kadunud, haaras Tutmosist rahutus.

"Võib-olla," mõtles ta, "on preestrid ta mingisuguste rohtudega mürgitanud, ja tundes haigusehoogu lähenevat, põgeneb ta kodunt? Hm! Eks me näe!"

Vaarao tuli tagasi hilja pärast keskööd. Mantel oli tal küll seljas, kuid see oli sõdurimantel, mitte tema enda oma.

Erutuse tõttu ei maganud Tutmosis hommikuni, ta ootas, et ku-ningaemand teda varsti jälle kutsub. Aga seda ei juhtunud. Hommikuse ülevaatuse ajal palus seevastu kaardiväeohvitser Eunana luba oma ülemaga paar sõna nelja silma all rääkida. Kui nad kahekesi tuppa olid jäänud, heitis Eunana enda Tutmosise jalgade ette ja palus, et ta kellelegi ei kõneleks, mis ta nüüd kuuleb.

"Mis on juhtunud?" küsis Tutmosis, tundes, kuidas tal süda külmaks läheb.

"Ülem," ütles Eunana, "eile kesköö paiku nägid kaks sõdurit aias alasti inimest, kes jooksis ja kisendas metsiku häälega. Ta toodi minu juurde ja... ülem!... löö mind maha... "

591

Eunana heitis enda jälle Tutmosise jalgade ette.

"See alasti inimene... see oli... ei, ma ei saa seda ütelda..."

"Kes ta oli?" küsis Tutmosis kohutavas hirmus.

"Ma ei ütle enam midagi," oigas Eunana. "Ma võtsin oma mantli ja katsin sellega püha alastuse. Ma tahtsin teda lossi viia, aga... aga isand käskis, et ma maha jääksin ja vaikiksin."

"Ja kuhu ta läks?"

"Ei tea. Ma ei vaadanud ega lubanud ka sõduritel vaadata. Ta kadus kuhugi pargi tihnikusse. Ma käskisin oma meestel surma ähvardusel unustada, mis oli juhtunud," lõpetas Eunana oma jutustuse.

Tutmosis oli vahepeal jõudnud ennast koguda.

"Ei tea," ütles ta külmalt, "ma ei tea ja ei saa sellest midagi aru, mis sa mulle rääkisid. Ainult pea meeles üht, et ka mina olen alasti ringi jooksnud, kui ma kord liiga palju veini jõin, ja et ma tasusin heldelt neile, kes mind ei märganud. Talupojad, Eunana, talupojad ja töölised käivad ühtelugu alasti, suured mehed aga siis, kui neile meeldib. Ja kui minul või mõnel muul tähtsal mehel tuleks soov pea peal seista, siis ei pea tark ning jumalakartlik ohvitser selle üle imestama."

"Saan aru," vastas Eunana ja vaatas oma ülemale otse silma. "Ma mitte ainult ei korda seda oma sõduritele, vaid kohe, juba täna öösi, ajan riided seljast maha ja lähen aeda hulkuma, et nad teaksid, et vanemal on õigus teha, mis ta soovib."

Hoolimata sellest, et neid isikuid, kes olid vaaraod või tema teisikut hullumeelsena näinud, oli õige vähe, levis kuuldus neist kummalistest jalutuskäikudest väga kiiresti. Mõne päeva pärast sosistasid kõik Teebai elanikud parasküütidest ja veekandjatest kuni kirjutajate ja kaupmeesteni üksteisele kõrva sisse, et Ramses XIII-t on tabanud sama õnnetus, mille pärast ta vanemad vennad trooni juurest kõrvaldati.

Hirm ja aukartus vaarao ees oli nii suur, et sellest ei juletud valjusti kõnelda, eriti võõraste keskel. Kuid kõik teadsid seda, kõik -välja arvatud Ramses ise.

Seda imelikum oli, et see kuulujutt lendas kiiresti läbi kogu maa. Nähtavasti levitati seda templite abiga, sest ainult preestrid tundsid " saladust, kuidas kiiresti, mõne tunni jooksul, edasi anda teateid Egiptuse ühest otsast teise.

Tutmosisele neist jõledatest kuuldustest keegi otseselt ei rääkinud, kuid vaarao kaardiväe ülem tundis nende mõju igal sammul.

592

Inimeste käitumisest aimas ta, et teenijad, orjad, sõdurid ja kuningakoja kaubamuretsejad kõnelevad kuninga hullumeelsusest, vaikides ainult siis, kui neid mõni õukondlane kuulda võis.

Ärritatud ja rahutust tundev Tutmosis otsustas lõpuks kõnelda asjast Teebai nomarhiga.

Kui Tutmosis nomarhi lossi ilmus, leidis ta Antefi diivanil pikutamas, saalis, mille üks pool kujutas endast otsekui lilleaeda, mida täitsid haruldased taimed. Fontään keset saali purskas roosi vett. Nurkades seisid jumalate raidkujud. Seinu kaunistasid maalid, mis kujutasid kuulsa nomarhi tegusid. Peatsis seisev must ori lehvitas isandale jaanalinnusulgedest lehvikuga tuult. Põrandal istus nomo-se kirjutaja, kes luges aruannet.

Tutmosise nägu ilmutas säärast ärevust, et nomarh saatis kirjutaja ja orja sedamaid minema, tõusis diivanilt püsti ja vaatas kõik nurgad läbi, et veenduda, kas mõni pealt ei kuula.

"Emand Hebroni, mu auväärt abikaasa auväärt isa," alustas Tutmosis, "sinu käitumisest ma näen, et sa aimad, millest ma sinuga rääkida tahan."

"Teebai nomarh peab alati ettevaatlik olema," vastas Antef. "Ühtlasi ma oletan, et Tema Majesteedi kaardiväe ülem ei austa mind oma visiidiga mõne tühise asja pärast.

Pisut aega vaatasid mõlemad teineteisele silma.

Lõpuks istus Tutmosis oma äia kõrvale ja sosistas:

"Kas oled kuulnud alatuid jutte, mida riigi vaenlased meie käskija kohta levitavad?"

"Kui jutt on minu tütrest Hebronist," vastas nomarh kähku, "siis ma ütlen sulle, et nüüd oled sina tema isand ja sul ei saa olla nõudmisi minu vastu."

Tutmosis lõi hooletult käega.

"Mingisugused häbitud inimesed," jätkas ta, "levitavad kuuldusi, et vaarao olevat hulluks läinud. Kas oled seda kuulnud, mu isa?"

Antef vangutas nii ebamääraselt pead, et seda võis pidada nii jaatamiseks kui eitamiseks.

Lõpuks ütles ta:

"Inimlik rumalus on ääretu nagu meri. Ta võib mahutada kõike..."
"See pole rumalus, vaid preestrite kuritegelik sepitsus. Nende käsutuses on inimene, kes sarnaneb majesteediga, ja nad kasutavad teda oma alatute tegude jaoks."
593
Ta jutustas nomarhile loo kreeklasest Lükonist ja tema kuriteost Bubastises.
"Sellest Lükonist, kes tappis troonipärija lapse, olen ma kuulnud," ütles Antef. "Aga kus on tõendid, et Mefres Lükoni Bubastises kinni võttis, Teebaisse tõi ja siin kuninga aeda lahti laseb, et ta hullunud vaaraod etendaks?"
"Sellepärast ma küsingi sinult, auväärt isand, mis teha. Ma olen ju kaardiväe ülem ja pean kaitsma meie isanda au ning julgeolekut."
"Mis teha? Mis teha?" kordas Antef. "Kõigepealt tuleb hoolt kanda, et need jumalavallatud jutud vaarao kõrvu ei ulatuks... "
"Miks?"
"Sellepärast, et siis juhtuks suur õnnetus. Kui meie isand teada saaks, et Lükon teeskleb hullumeelset ja esineb vaaraona, tõuseks temas viha... Muidugi langeb ta viha Herihori ja Mefresi peale... Võibolla ta ainult vihastab natuke... Võib-olla heidab nad vangitorni... Aga võib ka olla, et tapab nad... Ent mida ta ka ei teeks, ta teeb seda, ilma et tal oleks küllaldaselt tõendeid. Ja mis saab siis? Tänapäeva Egiptus ei hooli küll enam jumalatele ohvrite toomisest, kuid ülekohtuselt solvatud preestrid võtab ta ikkagi veel oma kaitse alla... Ja siis..." lisas ta suud Tutmosise kõrvale lähendades, "oleks dünastial
lõpp... "
"Mis siis teha?"
"On vaja see Lükon üles leida," jätkas Antef, "ja tõestada, et Mef-res ja Herihor teda peitsid ning hullunud vaaraod etendama sundisid. Seda pead sa tegema, kui tahad säilitada vaarao armulikkust. Tõendeid! Võimalikult rohkesti tõendeid! Meie pole Assüüria. Ülempreestreid ei saa ilma kohtuta karistada ja ükski kohus ei mõista neid süüdi, kui pole küllaldaselt tõendeid. Ja kuidas sa võid olla nii kindel, et vaaraole pole sisse antud mõnda uimastavat rohtu? See oleks ju lihtsam olnud, kui saata sinna öösi inimene, kes ei tea mär-gusõna ja kes pole kunagi lossis ega pargis käinud... Ma ütlen sulle: Lükonist olen ma kelleltki kuulnud, vist Hiramilt. Aga ma ei saa aru, kuidas võiks Lükon Teebais sääraseid imesid teha!"
"Muide," küsis äkki Tutmosis, "kus Hiram on?"
"Kohe pärast teie pulmi sõitis ta ära Memfisesse ja oli neil päevil juba Hitenis."
Tutmosise nägu muutus jälle murelikuks.
"Tollel ööl," mõtles ta, "kui Eunana juurde toodi alasti inimene, ütles vaarao, et ta minevat Hiramit kohtama. Aga kui Hiramit
594
polnudki Teebais, siis ei teadnud majesteet järelikult juba siis, mis ta räägib."
Tutmosis jõudis tagasi päris segasena. Ta ei teadnud enam seda, kuidas selles kuulmatus loos toimida, ega isegi seda, mis sellest arvata. Kui ta jutuajamisel kuningaemand Nitokrisega oli peaaegu kindel, et pargis oli olnud Lükon, kelle preestrid olid sinna saatnud, siis nüüd oli see kindlus kõikuma löönud. Ja kui juba Tutmosis, kes Ramsest iga päev nägi, nii nõutu oli, mis pidi siis võõraste inimeste hinges toimuma? Vaarao ja tema plaanide kõige ustavamadki poolehoidjad võisid kõhklema lüüa, kui nad igalt poolt kuulsid, et nende käskija on hull.
See oli esimene hoop, mille preestrid Ramses XIII-le andsid, ja sellel iseenesest väikesel seigal olid kaugeleulatuvad tagajärjed.
Tutmosis mitte ainult ei kahelnud, vaid ka kannatas. Kergemeelse välimuse taga peitus temas üllas ja energiline iseloom. Ja nüüd, kui tema isanda aule ning vägevusele kallale kiputi, piinas Tutmo-sist tegevusetus. Talle paistis, nagu oleks ta komandandiks kindluses, mille alla vaenlane salakäiku õõnestab, kuna tema seda ainult abitult pealt vaatab. See mõte

piinas Tutmosist nõnda, et selle mõjul tärkas tal julge idee. Kui ta kord ülempreester Semi kohtas, pöördus Tutmosis tema poole:

"Kas sa tead, milliseid kuulujutte levitatakse meie käskija kohta?"

"Vaarao on noor, tema kohta võib liikuda igasuguseid kuulujutte," vastas Sem ja vaatas Tutmosisele kuidagi imelikult otsa. "Aga säärased asjad minusse ei puutu: mina asendan majesteeti jumalate teenimisel ja püüan teha seda nii hästi nagu iganes võimalik, muu aga ei puutu minusse."

"Ma tean, et sa oled vaarao ustav sulane," ütles Tutmosis, "ja ma ei kavatse tungida preestrite saladustesse. Pean siiski juhtima su tähelepanu ühele pisiasjale. Olen usaldusväärseist allikaist teada saanud, et püha Mefres varjab üht kreeklast Lükonit, keda koormavad kaks kuritegu: esiteks on ta vaarao poja mõrtsukas ja teiseks Tema Majesteediga liiga sarnane. Ärgu auväärt Mefres tõmmaku häbi ausale preestriseisusele, vaid andku mõrtsukas kiiresti kohtule välja. Sest kui meie Lükoni üles leiame, siis vannun, et Mefres ei kaota mitte ainult oma auastet, vaid ka pea. Meie riigis ei tohi karistamatult soosida kurjategijaid ja varjata inimesi, kes sarnanevad kõige kõrgema käskijaga!"

595

Sem, kes oli juures olnud, kui Mefres Lükoni politsei käest ära võttis, kohmetus, võib-olla hirmust, et teda kahtlustatakse asjast osavõtmises. Sellegipärast vastas ta:

"Ma katsun püha Mefresi nende teda häbistavate kahtlustuste pärast hoiatada. Aga kas te teate, auväärt isand, missugune nuhtlus ootab inimesi, kes ülekohtuselt süüdistavad kedagi kuritöös?"

"Tean ja võtan vastutuse endale. Ma olen nii kindel selles, mida ma kõnelen, et mulle ei tee mu kahtlustuste tagajärjed vähimatki muret. Mure ning rahutuse jätan ma auväärt Mefresile ja soovin talle, et mul ei tuleks hoiatustelt üle minna tegudele."

Jutuajamine andis tulemusi. Sellest peale ei näinud enam keegi vaarao teisikut.

Kuid kuulujutud ei vaibunud. Ramses XIII ei teadnud neist midagi, sest isegi Tutmosis, kes kartis järelemõtlematuid tegusid vaarao poolt preestrite vastu, ei teatanud talle midagi.

KOLMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Paofi-kuu (juuli-august) alguses jõudsid vaarao, kuningaemand Nitokris ja õukond Teebaist tagasi Memfise all asuvasse lossi.

Teekonna lõpul, mis seegi kord toimus mööda Niilust, jäi Ramses XIII sageli mõttesse ja ütles kord Tutmosisele:

"Imelik asi. Rahvast on mõlemal kaldal niisama paksult, võib-olla veel paksemaltki kui sinnasõidul, tervituskisa aga on tunduvalt nõrgem, paate sõidab meie järel palju vähem ja vanikuid pillutakse üsna hõredasti... "

"Püha tõde kostab sinu huultelt, isand," vastas Tutmosis. "Tõepoolest, inimesed oleksid nagu väsinud, kuid arvatavasti tuleb seda seletada kohutava palavusega."

"Jah, seda ütlesid sa õigesti," nõustus vaarao ja ta nägu selgines.

Kuid Tutmosis ei uskunud ka ise oma sõnu. Ta tundis, ja mis veel halvem, kogu vaarao kaaskond tundis, et rahvas on käskija vastu juba pisut jahenenud.

Kas olid selle põhjuseks kuulujutud Ramsese õnnetust haigusest

596

või muud salasepitsused, seda Tutmosis ei teadnud. Kuid ta oli veendunud, et sellele jahenemisele olid preestrid kaasa aidanud.

"Rumal alamrahvas!" mõtles ta, andes vaba voli oma põlgusele. "Alles hiljuti söösteti vette, et kuidagi vaarao palet näha saada, nüüd aga ei luba laiskus paar korda kõvemini hüüda. Kas nad tõesti on unustanud lubatud puhkepäeva ja maa!"

Kohe pärast lossi tagasijõudmist andis vaarao käsu kutsuda kokku saadikud, kes pidid andma talle õiguse rikkuda Labürindi puutumatust. Ühtlasi tegi ta oma ustavaile ametnikele ja politseile ülesandeks alustada kihutustööd preestrite vastu ja seitsmenda päeva puhkepäevaks kuulutamise eest.

Peagi sumises Alam-Egiptus jällegi nagu mesipuu. Talupojad ei nõudnud mitte ainult pühapäevi, vaid ka seda, et ühiskondlike tööde eest sularahas tasu makstaks. Trahterites ja tänavatel sõimasid töölised preestreid, kes tahavad vaarao püha võimu piirata. Kuritegude arv kasvas, kuid seaduserikkujad keeldusid kohtusse ilmumast. Kirjutajad olid jäänud üsna vaikseks, ükski neist ei julgenud mõnd lihtrahva hulka kuuluvat inimest lüüa, teades, et see ei jäta seda niisama. Templitesse toodi ohvreid harvemini; jumalaid, kes kaitsesid nomoste piire, pilluti üha sagedamini kivide ja poriga, mõnikord tõugati isegi ümber.

Preestreid, nomarhe ja nende käsilasi haaras hirm. Asjatult tuletasid kohtunikud turgudel ja teedel meelde seadust, mille järgi põlluharija, tööline ja kaupmees ei pidanud tegelema keelepeksuga, mis neid tööst eemale kiskus. Rahvahulk kisendas ja naeris ning pildus heeroldeid mädanenud juurviljaga ja datlisüdametega.

Aristokraadid tungisid lossi, langesid vaarao jalgade ette ja palusid, et neid päästetaks.

"Meil on nii, nagu lõhkeks maapind meie jalgade all, nagu tuleks elule lõpp! Loodusjõud on valla pääsenud, kõik käärib. Kui sina, isand, meid ei päästa, on meie päevad loetud... "

"Mu kassa on tühi, sõjavägi väike, politsei ei saa juba ammugi palka," vastas vaarao. "Kui te soovite rahu ning julgeolekut, siis peate muretsema mulle vajalikke vahendeid. Teie mure liigutab mu kuninglikku südant. Ma teen kõik mis võimalik ja loodan, et mul õnnestub kord jalule seada."

Vaarao tegi korralduse sõjavägi kokku koondada ja kõige tähtsamatesse kohtadesse paigutada. Ühtlasi saatis ta käsu Nitagerile, et

too jätaks idapiiri oma abi hooleks ja tuleks ise viie kõige parema polguga Memfisesse.

Neid korraldusi ei andnud vaarao niivõrd selleks, et aristokraatiat alamrahva eest kaitsta, kuivõrd selleks, et tal rohkem jõudu käepärast oleks, kui ülempreestrid peaksid Ülem-Egiptuse rahva ja templitele kuuluvad polgud talle kallale ässitama.

Paofi-kuu kümnendal päeval valitses lossis ja selle ümbruses elav liikumine: kogunesid saadikud, et otsustada küsimus, kas vaaraol on õigus tarvitada Labürindi varandusi, samuti rahvas, kes tahtis näha kas või seda paikagi, kus pidi toimuma Egiptuses nii haruldane pidulik sündmus.

Saadikute rongkäik algas hommikul. Kõige ees sammusid talupojad, valge tanu peas ja niudevöö ümber; igaühel oli käes tükk jämedat lõuendit, et katta sellega oma selga vaarao juuresolekul. Nende järel tulid töölised ja käsitöölised, samuti tanu peas ning niudevöö ümber; kuid seljakatted olid neil peenemast riidest ja kitsad põlled värvilise tikandiga kaunistatud.

Viimaste järel tulid kaupmehed pikkades särkides ja hõlstides; mõnel oli parukas peas, mõned uhkeldasid kallite käevõrude ja sõrmustega.

Edasi tulid ohvitserid, tanu peas, musta- ja kollase-, sinise- ja valge-, sinise- ja punasetriibulised kuued seljas... Kahel neist olid kuue asemel messingist poolturvikud rinnal.

Pikema vahemaa järel ilmusid kolmteist aristokraati hiiglasuurte parukatega ja maani ulatuvas valges rüüs. Viimaste järel tulid no-marhid, kroonid peas. Nende riided olid purpurpaelaga ääristatud. Rongkäigu lõpetasid paljaksaetud pealae ja näoga preestrid; neil oli pantrinahk üle õla heidetud.

Saadikud astusid vaarao lossi suurde saali, kus üksteise taga seisid seitse pinki: kõige madalam talupoegadele, kõige kõrgem preestritele.

Peagi ilmus vaarao Ramses XIII, kes kandetoolis kohale kanti. Saadikud heitsid end põrmu. Kui mõlema maailma käskija oli troonil istet võtnud, lubas ta oma alamail püsti tõusta ja oma kohtadele asuda. Vaarao järel tulid sisse ja istusid pisut madalamatele troonidele ülempreestrid Herihor ja Mefres ning Labürindi ülemvalvur, kastike käes. Vaaraod ümbritses hiilgav kaaskond kindraleid; kaks kõrgemat aukandjat, paabulinnusulgedest lehvikud käes, asusid ta selja taha.

"Õigeusulised egiptlased!" alustas mõlema maailma käskija. "Teil on vist teada, et minu õu, minu sõjavägi ja minu ametnikud kannatavad puudust, millest minu vaeseks jäänud varalaegas jagu ei saa. Kuludest omaenda pühale isikule ma ei kõnele, sest ma söön ja rõivastun nagu sõdur; igal kindralil või ülemkirjutajal on rohkem teenreid ja naisterahvaid kui minul."

Koosolijate ridadest käis läbi heakskiidukahin. "Tänini kehtis tava," jätkas Ramses, "et kui riigikassal oli puudus, siis suurendati töötava rahva makse. Mina aga, tundes oma rahva häda ja puudust, ei taha veeretada talle uut koormat, vaid vastupidi, tahaksin anda talle mõningaid kergendusi... "

"Ela igavesti, meie isand!" kuuldus hüüdeid alumistelt pinkidelt. "Egiptuse õnneks on meie riigil varandusi, mille abil on võimalik tugevdada sõjaväge, maksta välja ametnike palk, teha kingitusi rahvale ja tasuda isegi kõik meie võlad, nii templitele kui ka foiniiklastele. Need varandused, mille on kogunud minu kuulsad esivanemad, asuvad Labürindi keldrites. Kuid neid võib puudutada ainult sel juhul, kui teie, õigeusulised, kõik nagu üks mees tunnistate, et Egiptus on hädas ja et minul, kuningal, on õigus kasutada oma eelkäijate varandust."

"Tunnistame! Palume sind, isand, võta nii palju kui vaja!" kostis hääli kõikidelt pinkidelt.

"Auväärt Herihor!" pöördus vaarao ülempreestri poole. "Kas ehk pühal preestriseisusel pole selle vastu mingit vaidlemist?"

"Pisut on," vastas preester püsti tõustes. "Iidsete seaduste järgi võib Labürindi varandusi puudutada ainult siis, kui riigil pole mingisuguseid teisi vahendeid. Kuid praegu pole asi kaugeltki nii. Sest kui valitsus keelduks tasumast võlgu foiniiklastele, mis on liigkasuvõtjalike protsentide tõttu ülemäära kasvanud, ei täidaks see mitte üksnes vaarao varalaegast, vaid kergendaks ka lihtrahva elu, kes praegu töötab foiniiklastele."

Saadikute ridadest kuuldus uuesti heakskiidukahinat. "Sinu nõuanne, püha mees, on täis tarkust," vastas vaarao, "kuid ohtlik. Sest kui minu varahoidja, aristokraatia ja auväärt nomarhid julgevad üks kordki võla tasumata jätta, siis jätame me täna tasumata foiniiklastele, homme aga võime unustada selle, mis me võlgneme vaaraole ja templitele. Ja kes vastutab, et lihtrahvas, julgustatud kõrgemalseisjate eeskujust, ei arva endal õigust olevat unustada oma kohustused meie vastu?"

599

Hoop oli niivõrd tugev, et auväärt Herihor tõmbus oma toolis isegi küüru ja jäi vait.

"Kas sina, Labürindi ülemvalvur, ei taha midagi lisada?" küsis vaarao.

"Mul on kaasas kastike valgete ja mustade kivikestega," vastas preester. "Iga saadik saab kaks kivikest, ühe musta, teise valge, ja viskab ühe neist kannu. Kes on sellega nõus, et sa rikuksid Labürindi varade puutumatust, viskab musta kivi, kes aga soovib, et jumalate vara jääks puutumatuks, see paneb valge kivi."

"Ära nõustu sellega, isand," sosistas varahoidja vaaraole kõrva. "Ütelgu parem iga saadik avalikult, mis tal südamel on."

"Suhtugem vajaliku austusega iidsesse tavasse," segas Mefres vahele.

"Mis siis! Heidetagu kivid kannu!" otsustas vaarao. "Minu süda on puhas ja kavatsused kõigutamatud." Mefres ja Herihor vahetasid pilke.

Labürindi ülemvalvur hakkas kahe kindrali saatel pinke läbi käima ja andis igale saadikule kaks kivikest, ühe valge, teise musta. Kehvikud rahva hulgast olid väga kohmetud, kui nägid enda ees nii kõrgeid aukandjaid. Mõned talupojad heitsid end põrmu ega julgenud kivikesi vastu võtta ja said alles suure vaevaga aru, et nad võivad visata kannu ainult ühe kivikese: kas musta või valge.

"Mina tahaksin olla meele järgi mõlemaile, nii jumalatele kui vaaraole," pomises keegi vana karjus.

Lõpuks õnnestus aukandjail selgeks teha, talupoegadel aga taibata, mis neilt nõuti. Hääletamine algas. Iga saadik astus kannu juurde ja laskis kivikese nii sisse, et teised ei näeks, mis värvi kivikese ta paneb.

Ülemvarahoidja aga, kes seisis vaarao trooni taga põlvili, sosistas vaaraole:
"Kõik on kadunud! Kui oleks hääletatud avalikult, oleks meil ühehäälne otsus käes olnud. Nüüd aga, kuivagu mu käsi ära, kui kannus ei leidu paarikümmend valget kivikest!"
"Rahustu, mu ustav sulane," vastas Ramses naeratades. "Mul on käepärast rohkem polke, kui leidub inimesi, kes meie vastu hääletavad."
"Aga milleks?... Milleks?..." ohkas varahoidja. "Ilma üksmeelse otsuseta ei tehta meile nagunii Labürindi keldreid lahti!"
Ramses muigas.
600
Hääletamine lõppes. Labürindi ülemvalvur tõstis kannu üles ja raputas selle sisu kuldsele kandikule: üheksakümne ühe hääletaja kohta oli kaheksakümmend kolm musta ja kaheksa valget kivikest.
Kindralid ja ametnikud olid kohkunud, ülempreestrid vaatasid võidurõõmsalt koosolijate poole. Kuid varsti haaras neid rahutus, sest Ramsese näolt ei kadunud naeratus. Ükski ei julgenud sõnades välja ütelda, et vaarao ettepanek oli läbi kukkunud. Vaarao hakkas esimesena kõnelema. Oma tavalisel häälel, nagu poleks midagi juhtunud, lausus ta:
"Õigeusulised egiptlased, minu head sulased! Olete täitnud minu käsu ja minu armulikkus olgu teiega. Kaks päeva olete külalised minu majas. Te saate kingitusi ja lähete siis tagasi oma kodudesse rahuliku töö juurde. Rahu olgu teiega ja minu õnnistus!"
Ütelnud need sõnad, lahkus vaarao oma kaaskonnaga saalist. Ülempreestrid Mefres ja Herihor vahetasid jälle pilke, kuid nüüd juba rahutuid.
"Ei kurvastanud põrmugi," ütles Herihor sosinal. "Ma ju ütlesin, et ta on hullunud metsloom," vastas Mefres. "Ta ei peatu isegi vägivalla ees. Kui me temast ette ei jõua... " "Jumalad kaitsevad meid ja oma eluasemeid..." Õhtul kogunesid Ramses XIII ruumidesse tema kõige ustavamad sulased: ülemvarahoidja, ülemkirjutaja, Tutmosis ja Kalippos, kreeklaste korpuse ülem.
"Oh, käskija," kurtis varahoidja, "miks sa ei talitanud nii nagu sinu igavesti elavad esivanemad? Kui saadikud oleksid hääletanud avalikult, oleks meil õigus Labürindi varadele juba käes!"
"Auväärt varahoidja kõneleb sulatõtt," toetas ülemkirjutaja. Vaarao vangutas pead.
"Eksite. Isegi kui kogu Egiptus oleks kisendanud: "Labürindi varandused riigikassale anda!" poleks ülempreestrid seda teinud..."
"Milleks me siis saadikud kokku kutsusime? See kuninglik samm ärritas rahvast ning äratas temas lootusi, nii et rahvas meenutab nüüd jõge suurvee ajal."
"Mina ei karda suurvett," vastas vaarao. "Minu polgud on sellele tammiks... Aga kasu sellest koosolekust on mulle selge. See näitas minu vastaste kogu nõrkust: kaheksakümmend kolm kivi on meie poolt, kaheksa nende poolt. See tähendab, kui nemad võivad arvestada ühe korpusega, siis mina kümnega. Ärge olge eksiarvamisel!" jätkas vaarao. "Minu ja ülempreestrite vahel on sõda juba alanud.
601
Nemad on kindlus, millele me tegime ettepaneku alistuda. Nad keeldusid, tähendab, tuleb see tormijooksuga võita."
"Ela igavesti!" hüüdsid Tutmosis ja Kalippos.
"Käsi, isand!" ühines nendega ülemkirjutaja.
"Kuulake!" ütles Ramses. "Sina, varahoidja, jagad välja sada talenti politseile, töölissalkade ohvitseridele ja külavanematele Ka, Sefti, Neha-chenti, Neha-pechu, Sebt-Heti, Aa ja Amenti nomoses. Samuti jagad trahterite ja sissesõiduhoovide pidajatele välja otra, nisu ja veini, et lihtrahvas võiks saada maksuta süüa ja juua. Teed seda viivitamata, et paofi-kuu kahekümnendaks päevaks toidukraami tagavarad kohal oleksid."
Varahoidja tegi sügava kummarduse.
"Sina, kirjutaja, kirjuta valmis ja käsi homme tänavatel kuulutada, et läänekõrbe barbarid kavatsevad suurte jõududega pühasse Faijumi provintsi tungida... Sina, Kalippos, saadad

neli kreeka polku lõunasse. Kaks neist jäägu Labürindi lähedale, ülejäänud kaks lii-kugu Hanesi alla. Kui Teebai poolt peaks tulema vastu preestrite maakaitsevägi, siis tõrjute selle tagasi ega lase Faijumi. Kui aga rahvas meelepahast preestrite vastu Labürinti peaks ähvardama, siis hõiva see oma kreeklastega."

"Aga kui valve peaks osutama vastupanu?" küsis Kalippos.

"See oleks mäss," vastas vaarao. "Sina, Tutmosis," jätkas ta, "saadad kolm polku Memfisesse ja paigutad nad Ptah', Isise ja Ho-rose templi lähedusse. Kui vihane rahvas peaks tahtma neile tormi joosta, hõivaku polguülemad templiväravad, ärgu lasku lihtrahvast pühadesse paikadesse ja kaitsku ülempreestreid, et neile liiga ei tehtaks. Nii Labürindis kui ka Memfise templites leidub preestreid, kes polkudele palmiokstega vastu tulevad. Väeülemad küsivad nendelt märgusõna ja saavad neilt nõu."

"Aga kui mõni peaks julgema vastu hakata?" küsis Tutmosis.

"Kes vaarao käsku ei täida, on mässaja," vastas Ramses. "Väed peavad hõivama templid ja Labürindi paofi-kuu kahekümne kolmandal," jätkas ta ülemkirjutaja poole pöördudes, "seepärast võib rahvas niihästi Memfises kui ka Faijumis juba kaheksateistkümnendal kogunema hakata, algul väikeste, hiljem üha suuremate salkadena. Ja kui kahekümnenda paiku tekib väikesi korrarikkumisi, ei tule neid peatada. Kuid templeid rünnata tohivad nad alles kahekümne teisel ja kahekümne kolmandal. Kui aga sõjaväed on need punktid hõivanud, peab kõik rahunema."

602

"Kas poleks ehk parem Herihor ja Mefres viivitamata vangistada?" küsis Tutmosis.

"Milleks? Küsimus ei seisa nendes, küsimus seisab templites ja Labürindis, kuid väed pole veel nende hõivamiseks valmis. Ja Hiram, kes mõned Herihori kirjad assüürlastele teel kinni on püüdnud, ei tule tagasi enne kahekümnendat. Nii et alles kahekümne esimesel on meil käes tõendid, mis näitavad, et ülempreestrid on reeturid, ja me võime sellest rahvale kuulutada."

"Kas ma pean oma vägedega ise Faijumi kaasa sõitma?" küsis Kalippos.

"Oh ei! Sina ja Tutmosis jääte valitud polkudega minu juurde. Peab ju olema reserve selleks puhuks, kui ülempreestrid peaksid suutma osa rahvast enda poole tõmmata."

"Kas sa ei karda reetmist, isand?" küsis Tutmosis.

Vaarao viskas hooletult käega.

"Reetmine on vältimatu, see imbub läbi nagu vesi pragunenud vaadist. Muidugi, ülempreestrid aimavad osaliselt minu plaane, aga ka mina tean nende kavatsusi. Aga et mina olen oma jõud varem kokku kogunud, siis osutuvad nemad nõrgemaks. Paari päevaga polke ei formeeri... "

"Aga nõidusejõud?" küsis Tutmosis.

"Pole olemas nõidusejõude, mida sõjakirves katki ei raiuks!" hüüdis Ramses naerdes.

Tutmosis tahtis nüüd jutustada vaaraole preestrite tempudest Lükoniga. Kuid seegi kord hoidis teda tagasi kaalutlus, et kui vaarao väga vihastab, kaotab ta rahulikkuse, mis talle praegu nii suurt kindlust annab.

"Enne lahingut ei tohi juht mõtelda millestki muust kui lahingust. Lükoni asjaga on vaaraol aega küllalt, kui preestrid on juba vangis," mõtles Tutmosis.

Vaarao käskis tal sinna jääda, kolm ülejäänud aukandjat lahkusid sügavasti kummardades.

"Viimaks ometi!" ohkas ülemkirjutaja kergendatult, kui nad vaarao ruumidest väljusid. "Viimaks ometi lõpeb see paljaksaetud peade võim!"

"Ammu on aeg!" kiitis varahoidja järele. "Viimase kümne aasta jooksul on kõige närusemalgi prohvetil olnud suurem mõju kui Teebai või Memfise nomarhil."

"Ma arvan, et Herihor seab endale saiakesi paati valmis, et enne

603

kahekümne kolmandat paofi-kuu päeva jalga lasta," tähendas Ka-lippos.

"Mis tal karta on?" vastas kirjutaja. "Isand annab talle andeks, kui ta alistub."

"Ja kuningaemand Nitokrise eestkostmise peale jätab preestritele isegi nende varandused alles," lisas varahoidja. "Igal juhul taastub riigis jälle rahu, millest oli juba nappus käes."

"Mulle paistab, et vaarao teeb liiga suuri ettevalmistusi," tähendas kirjutaja. "Mina oleksin piirdunud kreeka polkudega ja jätnud rahva rahule."

"Noor... armastab liikumist ja kära... " märkis varahoidja.

"Kohe näha, et te pole sõdurid! Kui küsimuses on võitlus, peab alati kõik jõud kokku koguma, sest alati võib juhtuda üllatusi," ütles Kalippos.

"Muidugi, kui meie seljataga ei seisaks rahvast," kinnitas kirjutaja. "Kuid mis ootamatusi võiks nüüd juhtuda? Egas jumalad Labürinti kaitsma tule!"

"Sina, auväärne, kõneled nõnda sellepärast, et oled kindel meie juhi peale, kes püüab kõike ette näha. Vastasel korral oleks sul hirm nahas."

"Ma ei näe mingisuguseid ootamatusi," püsis kirjutaja oma seisukohal. "Olgu siis, et preestrid laseksid jälle lahti kuulduse, et vaarao on hulluks läinud."

"Preestrid võtavad kõik abinõud tarvitusele, kuid nende jõust ei jätku kauaks," lõpetas ülemvarahoidja haigutades. "Mina tänan jumalaid, et nad juhatasid mulle koha vaarao leeris. Noh, lähme magama."

Pärast ülikute lahkumist avas Tutmosis ühes seinas peituva salaukse ja laskis sisse Samentu. Vaarao tervitas Seti templi ülempreestrit suure rõõmuga, ulatas talle käe, mida see võis suudelda, ja embas teda.

"Rahu olgu sinuga, hea sulane," ütles vaarao. "Mis uudiseid sa
tood?"

"Olen juba kaks korda Labürindis olnud," vastas preester. "Ja tead teed sinna?"

"Teadsin seda ka varem. Kuid nüüd tegin ühe avastuse: kogu varakamber võib kokku variseda, tappa inimesed ja hävitada hindamatud aarded... "

Vaarao tõmbas kulmud kortsu.

604

"Seepärast," jätkas Samentu, "käsi anda mulle abiks kümmekond ustavat meest. Ma lähen nendega ööl enne tormijooksu Labürinti ja hõivan varakambri naabruses asuvad toad... eriti ülemise... "

"Sa viid nad sinna?"

"Jah. Tõsi küll, ma käin veel kord üksi Labürindis ära ja kontrollin lõplikult, kas purustusi pole võimalik ilma kõrvalise abita vältida. Ka kõige ustavamatele inimestele ei või alati kindel olla ja nende sissetoomine võib valvurite tähelepanu endale tõmmata."

"Võib-olla jälgitakse sind juba?" küsis vaarao.

"Usu mind," vastas preester kätt südamele pannes, "et minu jälile saada, selleks on vaja imet. Nad on pimedad nagu lapsed. Nad aimavad, et keegi tahab Labürinti tungida, kuid kahekordistavad valvet sissepääsude juures, mis on kõigile teada. Mina aga leidsin kuu aja jooksul kolm salajast sissepääsu, mis nemad on unustanud või mida nad ehk kunagi teadnud pole. Ainult mõni vaim võiks neile teatada, et ma rändan mööda Labürinti, rääkimata sellest, et näidata, missuguses toas ma viibin. Kolme tuhande toa ja koridori juures on see täiesti mõeldamatu... "

"Auväärt Samentul on õigus," segas Tutmosis vahele. "Võib-olla oleme nende roomajate suhtes juba üleliia ettevaatlikud."

"Ära kõnele nii, ülem!" ütles preester. "Nende jõud on isanda jõududega võrreldes nagu peotäis liiva kõrbe kõrval. Kuid Herihor ja Mefres on targad inimesed ja võivad tarvitada meie vastu sääraseid relvaliike ning võtteid, mis võivad meid lihtsalt segadusse viia... Meie templid on täis saladusi, mis panevad tarkugi imestama, lihtrahvast rääkimata."

"Jutusta mulle, mis sa nendest tead," nõudis vaarao.

"Sinu sõdurid kohtavad templites palju imesid. Pea kustub nende ees valgus, pea ümbritsevad neid leegid ja vastikud peletised; ühes paigas paneb müür neil tee eest kinni, teises kohas avaneb nende jalge ees kuristik; mõnes käigus uputab neid vesi, teises pilluvad nähtamatud käed neid kividega... Ja milline kõu, millised hääled nende ümber kõlavad!"

"Igas templis on nooremaid preestreid, kes minu poole hoiavad, Labürindis aga oled ju sina," ütles vaarao.

"Ja meie sõjakirved!" pistis Tutmosis vahele. "Vilets on see sõdur, kes taganeb tule või hirmutiste ees või kes raiskab aega selle peale, et kuulatada salapäraseid hääli!"

"Seda kõneled sa, ülem, õigesti!" hüüdis Samentu. "Kui te ainult

605

julgesti edasi lähete, siis hajuvad kõik koledused, hääled vaikivad ja tuli ei põleta. Nüüd veel viimane sõna, isand," pöördus preester Ramsese poole. "Kui ma peaksin hukkuma..." "Ära räägi nii!" katkestas teda vaarao elavalt.

"...Kui ma peaksin hukkuma," jätkas Samentu kurva naeratusega, "siis ilmub sinu juurde üks noor Seti preester minu sõrmusega. Sõdurid hõivaku Labürint, kihutagu valvurid minema ja ärgu lahkugu hoonest. Kuu aja jooksul, võib-olla ka kiiremini, leiab see nooruk märkide põhjal, mis ma talle jätan, tee varanduste juurde. Kuid, isand," lisas ta põlvili laskudes, ma palun ainult üht: kui sa võidad, maksa minu eest kätte, ja peaasi, ära anna andeks Herihorile ja Mef-resile! Sa tead, missugused vaenlased need on! Kui nad võidavad, siis ei hukku mitte ainult sina, vaid ka sinu dünastia... "

"Kas võitjal pole sünnis olla suuremeelne?" küsis valitseja süngelt.

"Ei mingit suuremeelsust, ei mingit halastust!" kisendas Samen-tu. "Kuni nemad elus on, ähvardavad nii mind kui sind, isand, surm, häbi, isegi meie laipade teotamine. On võimalik taltsutada lõvi, ära osta foiniiklast, saavutada liibüalase või etiooplase armastust... On võimalik liigutada kaldea preestri südant, sest ta hõljub kõrgustes nagu kotkas ja teda ei kohuta ükski hoop. Kuid egiptuse prohvetit, kes on maitsnud toredust ja võimu, ei meelita sa millegagi. Ainult surm, kas nende või sinu surm, lõpetab võitluse."

"Sul on õigus, Samentu," vastas Tutmosis vaarao asemel. "Õnneks ei lahenda igavest tüli preestrite ja vaarao vahel mitte Tema Majesteet, vaid meie, tema sõdurid."

NELJATEISTKÜMNES PEATÜKK

Paofi-kuu kaheteistkümnendal päeval hakkas mitmetest Egiptusse templitest ärevaid uudiseid levima.

Mõne päeva eest oli Horose templis altar ümber kukkunud, Isise templis oli jumalanna kuju pisaraid valanud ning ka Amoni templist Teebais ja Osirise hauakambrist Denderas teatati väga pahadest

606

ettetähendustest. Eksimatute märkide põhjal tegid preestrid kindlaks, et Egiptust tabab veel enne kuu lõppu mingi suur häda.

Ülempreestrid Herihor ja Mefres käskisid korraldada rongkäike templite ümber ja ohverdamisi kodudes.

Järgmisel päeval, paofi-kuu kolmeteistkümnendal, toimus Mem-fises suurejooneline rongkäik. Jumal Ptah ja jumalanna Isis tulid oma pühapaikadest välja. Mõlemad jumalused suundusid kesklinna, ümbritsetuna üsna väikesearvulisest usklike hulgast, mis koosnes peamiselt naistest, kuid olid sunnitud tagasi pöörduma, sest linna rahvas hakkas neid pilkama ja muu-usulised läksid isegi nii kaugele, et hakkasid jumalate pühadesse laevadesse kive pilduma.

Politseinikud ei takistanud jumalateotajaid, vastupidi, mõned neist võtsid ka ise sündsuseta naljast osa. Keskpäevast peale levitasid mingisugused tundmatud inimesed kuuldusi, et preestrite kolleegium ei luba rahvale mingisuguseid soodustusi anda ja valmistub isegi mässuks vaarao vastu. Õhtu eel hakkas templite juurde kogunema tööliste salku, kes vilistasid ja saatsid preestrite poole nee-dusi. Nad pildusid kividega väravaid ja keegi jumalateotaja lõi kõigi silme all nina peast oma templit valvaval Horosel.

Varsti pärast päikese loojumist kogunesid preestrid ja nende kõige ustavamad poolehoidjad Ptah' templisse. Seal olid auväärt Herihor, Mefres ja Mentezufis, kolm nomarhi ja Teebai ülemkohtunik.

"Hirmsad ajad!" kaebas ülemkohtunik. "Ma tean kindlalt, et vaarao tahab välja kutsuda kallaletungi templitele ja ässitab selleks alamrahvast."

"Mina kuulsin," lisas Sebesi nomarh, "et Nitagerile olevat käsk saadetud uute polkudega kohale rutata. Nagu poleks neid siin veel
küllalt!"

"Ühendus Ülem- ja Alam-Egiptuse vahel on eilsest saadik katkenud," teatas Aa nomarh. "Teedel seisavad sõdurid, majesteedi ga-leerid aga otsivad läbi iga laeva, mis Niilusel liigub... "

"Ramses kolmeteistkümnes pole "majesteet"," tähendas Mefres kuivalt, "ta pole veel jumalate käest krooni vastu võtnud."

"Need oleksid puha pisiasjad," jätkas ülemkohtunik kaebamist. "Kõige halvem on reetmine. Mul on alust oletada, et paljud nooremad preestrid hoiavad vaarao poole ja teatavad talle kõigest."

"Nende hulgas on isegi sääraseid, kes on lubanud aidata sõjaväel templeid vallutada," lisas Herihor.

607

"Sõdurid tungivad templitesse?" hüüdis Sebesi nomarh kohkudes.

"Vähemalt on neile kahekümne kolmandaks niisugune käsk antud," vastas Herihor.

"Ja Teie Ülipühadus räägivad sellest nii rahulikult?" imestas Amenti nomarh.

Herihor kehitas õlgu. Nomarhid vahetasid pilke.

"Sellest ei saa ma enam põrmugi aru," ütles Aa nomarh pahaselt. "Preestritel on kõigest mõnisada sõdurit, preestrid reedavad, vaarao on meile tee Teebaisse ära lõiganud ja ässitab rahvast, auväärt Herihor aga kõneleb sellest, nagu kutsuks meid võõruspeole. Üks kahest, kas asume ennast kaitsma, kui see on võimalik... "

"...või alistume "majesteedile"!" lõpetas Mefres irooniliselt.

“Seda jõuate alati teha."

"Kuid me tahaksime midagi kaitseabinõude kohta teada," nõudis Sebesi nomarh.

"Usklikke päästavad jumalad," vastas Herihor. Aa nomarh lõi käsi kokku.

"Ausalt ütelda, ka mind paneb teie külmaverelisus imestama," ütles ülemkohtunik. "Peaaegu kogu lihtrahvas on meie vastu."

"Lihtrahvas on nagu oder põllul, mis kõigub sinna, kuhu tuul puhub," ütles Herihor.

"Aga sõjavägi?"

"Milline sõjavägi ei heidaks end põrmu Osirise ees?"

"Tean!" hüüdis Aa nomarh üha enam ärritudes. "Kuid ma ei näe Osirist ega seda tuult, mis alamrahva meie poole pööraks... Samal ajal meelitab vaarao teda juba täna oma poole lubadustega, homme aga veel enam kingitustega... "

"Hirm on lubadustest ja kingitustest tugevam" vastas Herihor.

"Mida nad peaksid kartma? Kas meie kolmesada sõdurit?"

"Nad kardavad Osirist."

"Aga kus ta on, see Osiris?" küsis Aa nomarh juba enesevalitsust kaotades.

"Te saate teda näha. Ning õnnelik on see, kes tolleks päevaks pimedaks jääb... "

Need sõnad lausus Herihor säärase kõigutamatu rahuga, et koosolijate hulgas tekkis vaikus.

"Mis me siis ikkagi tegema peaksime?" küsis ülemkohtunik mõninga vaikimise järel.

608

"Vaarao tahab," ütles Herihor, "et rahvas ründaks templeid kahekümne kolmandal. Meie peaksime aga saavutama, et meid rünnataks kahekümnendal."

"Oo igavesti elavad jumalad!" hüüdis jällegi Aa nomarh käsi ringutades. "Miks peaksime endale ise häda kaela tõmbama, ja veel kaks päeva varem?"

"Kuulake Herihori sõna," ütles Mefres kindlal toonil "ja püüdke igati hoolitseda, et kallaletung toimuks paofi-kuu kahekümnenda päeva hommikul."

"Aga kui meid tõesti puruks peaks löödama?" küsis kohtunik

nõutult.
"Kui Herihori needused ei aita, siis kutsun ma jumalad appi," vastas Mefres ja ta silmis välgatas pahaendeline tuluke.
"Arusaadav, et ülempreestritel on oma saladused, mida meie, lihtsurelikud, teada ei tohi," ütles ülemkohtunik. "Mis siis ikka, teeme, nagu käsite. Kutsume kallaletungi välja kahekümnendal. Ainult pidage meeles, et meie ja meie laste veri langeb teie pea peale..."
"Langegu!"
"Sündigu nõnda!" hüüdsid mõlemad preestrid korraga. Herihor aga lisas:
"Kümme aastat valitseme riiki ja kogu selle aja jooksul pole kellelegi teist ülekohut tehtud, iga oma lubaduse oleme täitnud. Kannatage siis veel mõni päev ja ärge kaotage usku: te näete veel jumalate vägevust ja peate saama tasu."
Peestrite juurest lahkudes ei püüdnud nomarhid oma norgu ja rahutust varjatagi. Herihor ja Mefres jäid kahekesi.
Viivu vaikimise järel ütles Herihor:
"Jah, see Lükon oli hea, kui ta hullumeelset etendas. Kui oleks võimalik teda Ramsese endana esitada!"
"Kui juba ema vahet ei suutnud teha," vastas Mefres, "siis on ta järelikult väga sarnane. Ja troonil istuda ning rahvahulgale mõned sõnad ütelda, sellega, ma arvan, tuleb ta toime. Pealegi oleme ju meie ta juures..."
"Rumal veiderdaja!" ohkas Herihor laupa hõõrudes.
"Targem kui miljonid teised. Ta on selgeltnägija ning võib riigile suuri teeneid osutada... "
"Sa kõneled mulle ühtepuhku tema selgeltnägemisest," ütles Herihor poolpahaselt. "Anna mulle ometi võimalus selles ise veendu-da."
609
"Kui sa seda tõesti soovid, siis tule minuga kaasa! Ainult vannutan sind jumalate nimel - seda, mis sa näed, ära meenuta oma südameski mitte!"
Nad laskusid Ptah' templi maa-alustesse ruumidesse ja jõudsid avarasse keldrisse, mida valgustas lamp. Selles hämaras valguses nägi Herihor meest, kes istus laua juures ja sõi. Tal oli vaarao kaardiväe kuub seljas.
"Lükon," ütles talle Mefres, "riigi kõrgeim aukandja soovib veenduda võimetes, mis jumalad sulle on andnud... "
Kreeklane lükkas toidukausi eemale ja kukkus vanduma: "Olgu äraneetud see päev, millal mu tallad puudutasid teie maad! Töötaksin parema meelega kivimurdudes, laseksin end parem keppidega peksta... "
"Seda kõike jõuab veel," tähendas Herihor karmilt.
Kreeklane jäi vait, ja nähes Mefresi käes tumedat kristallkuuli, hakkas äkki värisema. Ta kahvatas, ta pilk muutus tuhmiks, nägu kattus külma higiga. Ta silmad jäid vahtima ühte puntki, nagu oleksid nad kristallkuulikese külge aheldatud olnud.
"Juba magab," lausus Mefres. "Kas see pole imestustäratav?"
"Kui ta ainult ei vigurda."
"Näpista teda... Torka... Põleta millegagi... " ütles Mefres.
Herihor tõmbas oma valge rüü alt pistoda ja tõstis selle Lükoni pea kohale. Kreeklane ei liigutanudki ennast, isegi ta silmalaud ei võpatanud.
"Vaata siia," ütles Mefres kristallkuuli Lükoni näo ette tõstes. "Kas sa näed seda, kes röövis Kaama?"
Kreeklane kargas püsti, käed rusikas ja suu vahul.
"Laske mind!" kisendas ta kähiseval häälel. "Laske mind! Tahan kustutada oma janu tema verega... "
"Kus ta praegu on?" küsis Mefres.

"Majas, mis asub pargi lõpus, jõe ääres. Tema juures viibib üks ilus naine," sosistas Lükon.
"See on Hebron, Tutmosise abikaasa," ütles Herihor ette. "Tunnista ausalt, Mefres," lisas ta, "et seda teada, selleks pole vaja olla selgeltnägija."
Mefres näris oma õhukesi huuli:
"Kui see sind ei veena, siis ma näitan sulle midagi tõhusamat."
"Lükon," pöördus Mefres kreeklase poole, "nüüd leia äraandja, kes otsib teed Labürinti."
610
Magama uinutatud kreeklane vahtis üksisilmi kristallkuuli ja ütles viivu vaikimise järel:
"Ma näen teda... ta on rõivastatud kerjuse räbalaisse..." "Kus ta on?"
"Ta magab sissesõiduhoovis, viimases enne Labürinti. Hommikul jõuab ta sinna... "
"Kuidas ta välja näeb?"
"Tal on punased juuksed ja habe," vastas Lükon. "Noh?" küsis Mefres Herihorilt. "Sul on hea politsei," vastas Herihor.
"Kuid Labürindi valvurid on see-eest halvad!" ütles Mefres sügava meelepahaga. "Juba täna õhtul sõidan koos Lükoniga sinna, et kohalikke preestreid hoiatada. Kui mul õnnestub püha varandust päästa, siis luba mul saada selle hoidjaks!... "
"Kui sa seda soovid," vastas Herihor ükskõikselt. Ise aga mõtles:
"Vaga Mefres hakkab küüsi ja hambaid näitama: ise tahab saada "ainult" Labürindi hoidjaks, oma kasvandikust Lükonist aga tahab teha "ainult" vaarao. Et minu abimeeste ahnust rahuldada, selleks oleksid jumalad pidanud kümme Egiptust looma."
Mõlemad aukandjad lahkusid maa-alusest. Herihor läks jalgsi tagasi Isise templisse, kus ta elas, Mefres aga käskis hobu-kande-toolid valmis seada: ühte säärasesse paigutasid preestrid magama uinutatud Lükoni, kott peas, teise istus ülempreester ise. Mõne ratsaniku saatel kihutas ta Faijumi poole.

Ööl vastu paofi-kuu viieteistkümnendat päeva tungis Samentu vastavalt vaaraole antud lubadusele ainuüksi temale tuntud maaaluse koridori kaudu Labürinti. Käes oli tal kimp tõrvikuid, üks neist süüdatud, seljas väike korv tööriistadega.
Samentu leidis kergesti teed saalist saali, koridorist koridori; ainsa puudutusega nihutas ta eest kiviplaate sammastes ja seintes, mis varjasid salakäike. Ajuti ta peatus kaheldes, kuid luges siis salapäraseid märke seintel, võrdles neid märkidega palvenööril, mis tal kaelas rippus, ja astus jällegi edasi.
Pooletunnise teekonna järel oli ta juba varakambris. Ta nihutas ühe põrandaplaadi kõrvale ja pääses saali, mis asus varakambri all. See oli madal, kuid suur ruum, mille lage kandis suur hulk tüsedaid sambaid.
611
Samentu pani korvi maha, süütas kaks tõrvikut ja hakkas lugema kirju müüril...
"Hoolimata mu kehvast välimusest," kõlas üks neist, "olen ma tõeline jumalate poeg. Mu viha on kohutav."
"Lageda taeva all muutun ma tulesambaks ja saadan välja välke; suletuna olen ma kõu ning purustus. Pole hoonet, mis suudaks vastu seista minu jõule. Taltsutada suudab mind ainult püha vesi, mis võtab mult jõu. Kuid mu viha ei sütti mitte ainult tulest, vaid kõige väiksemast sädemestki."
"Minu ette kummardub ning langeb kõik. Ma olen nagu Tüüfon, kes tõukab ümber kõige suuremaid puid ja tõstab õhku kive."
"Igal templil on oma saladused, mida teised ei tea," mõtles Sa-mentu.
Ta avas ühe samba ning võttis sealt välja suure poti. Pott oli suletud vahaga tihendatud kaanega ja selles oli avaus, kust tuli välja pikk peenike nöör, mis läks samba sisemusse ja ulatus teadmata kuhu. Samentu lõikas nööri küljest tükikese ära, puudutas sellega tõrvikut ja nägi, et nöör hakkas särisedes ning väga kiiresti põlema.

Siis avas ta noaga ettevaatlikult kaane ja leidis potist midagi halli liiva ning kivikeste taolist. Ta võttis mõned kivikesed, läks kaugemale ja puudutas neid tõrvikuga. Silmapilk sähvatas tugev leek ja kivikesed olid kadunud. Järele jäi ainult paks suits ja vastik lõhn.

Samentu võttis veel pisut seda halli liiva, raputas põrandale, pani sinnasamasse ka poti juurest leitud nööritüki ja kattis kõik selle raske kiviga kinni. Siis viis ta tõrviku nööri juurde. See hakkas hõõguma ja mõne hetke pärast lendas kivi leegisähvatuse saatel õhku.

"Ta on mul juba käes, see jumalate poeg!" lausus Samentu muiates. "Nüüd varakamber enam kokku ei varise."

Ta hakkas ühe samba juurest teise juurde käima, avas need ja võttis välja peidetud potid. Iga poti küljes oli nöör, mille Samentu läbi lõikas; potid lükkas ta kõrvale...

"Noh," jätkas preester, "isand võiks kinkida mulle poole neist varandustest või teha minu pojast vähemalt nomarhi! Ja küllap teebki. Ta on suuremeelne kuningas... Mulle endale peaks aga saama vähemalt Amoni tempel Teebais."

Samentu tegi alumise saali ohutuks, läks siis tagasi varakambrisse ja sealt ülemisse saali. Ka seal olid kirjad seintel, palju sambaid ja nendes potid, mis olid varustatud nööriga ja täidetud tulega kokkupuutumisel plahvatavate kivikestega.

612

Samentu lõikas nöörid läbi ja tõstis potid sammastest välja, näpuotsatäie halli liiva aga sidus nartsu sisse.

Siis istus ta väsinult maha. Kuus tõrvikut oli tal juba ära põlenud. Öö oli nähtavasti lõppemas.

"Ma poleks iialgi arvanud," arutles Samentu endamisi, "et siinsetel preestritel on säärane imeväärne aine. Selle abil võiks ju assüürlaste kindlusi purustada! Jah, aga ega meiegi kõike oma õpilastele seleta... "

Väsinuna andus ta unistustele. Nüüd oli ta veendunud, et saavutab kõrge ametikoha riigis, veel kõrgema kui see, mis on Henri or il.

Mis ta siis teeb? Väga palju! Ta pärandab oma järeltulijaile tarkuse ning rikkuse. Ta katsub teada saada kõigi templite saladused, et piiritult kõvendada oma võimu ja kindlustada Egiptusele üleolek Assüüriast.

Noor vaarao naerab jumalate üle. See aitab tal kehtestada ainujumala, näiteks Osirise teenimise ja ühendada foiniikalsed, juudid, kreeklased ja liibüalased ühiseks riigiks Egiptusega.

Ühtlasi alustab ta kanali kaevamist, mis ühendaks Punase mere Vahemerega. Kui kanali äärde kindlused ehitada ja arvukalt sõjaväge paigutada, siis satub kogu kaubavahetus Ida ja Lääne tundmatute maadega Egiptuse kätte. On vaja asutada oma laevastik egiptlastest madrustega... Peaasi aga, Assüüria tuleb alistada, sest see muutub iga aastaga ohtlikumaks. On tarvis piirata preestrite toredust ning ahnust. Olgu nad targad, olgu nad rikkad, kuid teenigu riiki, mitte nii nagu praegu, kus nad kasutavad võimu ainult enda huvides.

"Juba hatori-kuus," arutles ta endamisi, "olen ma kõikvõimas. Noor kuningas armastab liialt naisi ja sõjaväge, et tunda huvi riigivalitsemise vastu. Ja kui tal ei peaks olema poegi, saaks minu pojast..."

Ta ärkas unistustest. Veel üks tõrvik oli lõpuni põlenud. Aeg oli maa alt lahkuda. Ta tõusis püsti, võttis korvi ja lahkus varakambri kohal asuvast saalist.

"Mulle pole abilisi vaja," mõtles ta naeratades, "ma tulin üksi kõigega toime... Mina, põlatud Seti preester!... "

Ta oli läbinud juba mitukümmend tuba ja koridori, kui seisatas äkki. Talle paistis, et selle saali põrandal, kuhu ta parajasti oli astunud, väreles kitsas ribake valgust.

613

Hirm haaras teda. Ta kustutas tõrviku. Kuid valguseriba põrandal oli samuti kadunud.

Samentu teritas kõrvu, kuid kuulis ainult seda, kuidas tuikab veri ta enda oimudes.

"See ainult viirastus mulle!" ütles ta.

Värisevate kätega võttis ta korvist väikese anumakese, milles tasakesi hõõgus tael, ja süütas uuesti tõrviku. "Olen väga unine!... " mõtles ta.

Siis vaatas ta ringi ja astus seina juurde, kus oli salauks. Ta vajutas naelale - uks ei avanenud. Ta vajutas teist ja kolmandat korda... Asjata!...

"Mis see tähendab?" sosistas ta hämmastuses.

Valguseriba oli ta juba unustanud. Temaga oli juhtunud midagi kuulmatut. Ta oli oma elu jooksul avanud nii palju salauksi, ka sellessamas Labürindis, et ta ei suutnud sellest ootamatust takistusest aru saada.

Ta jooksis ühe seina juurest teise juurde, otsides mõnda teist väljapääsu. Lõpuks andis üks salauks järele. Samentu ohkas suure kergendustundega. Ta sattus suurde saali, paljude sammastega nagu tavaliselt. Tema tõrvik valgustas ainult üht nurgakest sellest ruumist, suurem osa saalist uppus sügavasse pimedusse.

Pimedus, sammastemets, ennekõike aga tundmatu ruum, - kõik see andis preestrile julgust. Samentu südames süttis naiivne lootuse-sädemeke: talle paistis, et kui seda paika ei tunne tema, siis ei tunne seda ka keegi muu ega tule siia.

Ta rahunes pisut ja tundis äkki, et jalad ta all kipuvad nõrkema. Ta istus viivuks maha, kuid kargas jälle püsti ja hakkas ringi vahtima, nagu kontrollida tahtes, kas teda tõepoolest ähvardab hädaoht ja kustpoolt... Missugusest pimedast nurgast see peaks ilmuma?

Nagu ei keegi teine Egiptuses, oli Samentu maa-alustega, pimedusega, keerdkäikudega harjunud. Tal oli elus mõndagi kohutavat läbi tulnud elada. Kuid see, mis ta praegu tundis, oli talle midagi täiesti uudset ja niivõrd kohutavat, et ta kartis sellele nime anda.

Suure vaevaga suutis ta end lõpuni koguda.

"Kui ma tõepoolest nägin valgust, kui keegi tõesti lukustas ukse, siis on mind reedetud," sosistas ta. "Mis küll tuleb?"

"Surm," vastas hääl tema hinges.

"Surm! "

Ta nägu kattus higiga, rinnus pitsitas. Ning korraga haaras teda

614

hirmuhullus. Ta hakkas jooksma mööda saali, peksis rusikatega vastu seinu, otsides väljapääsu. Ta oli juba unustanud, millise ukse kaudu ta sellesse saali tuli, ta kaotas suuna ja isegi võimaluse palve-helmeste abil orienteeruda.

Samal ajal tundis ta, nagu oleks ta kahest inimesest koosnema hakanud: ühest peaaegu hullumeelsest ja teisest täiesti rahulikust ning arukast. Arukas ütles, et see kõik on talle võib-olla ainult viirastunud, et keegi pole teda avastanud, et keegi teda ei otsi ja et ta pääseb siit välja, niipea kui pisut rahuneb. Kuid esimene, too hullumeelne, ei kuulanud mõistuse häält, vaid kippus selles võitluses oma sisemise vastasega iga hetk peale jääma.

"Oo, kui oleks võimalik peita ennast mõnda neist sammastest! Otsitagu mind siis! Aga võib-olla ei otsigi keegi? Mul pruugib vaid end välja magada, ja ma saan enesevalitsuse tagasi."

"Noh, mis mind siin siis ähvardab?" püüdis ta iseennast veenda. "On vaja ainult rahuneda. Jooksku nad pealegi minu järel mööda kogu Labürinti. Selleks, et kõik teed ära lõigata, on ju vaja mitu tuhat inimest, ja et kindlaks määrata, missuguses saalis ma viibin, on vaja imet!

Oletame, et mind võetaksegi kinni. Mis siis? Tõstan huultele selle pudelikese, ja olen ainsa hetkega nii kaugel, et mind ei püüa enam keegi kinni, ka jumalad mitte... "

Hoolimata neist arutlustest, haaras Samentut uuesti säärane hirm, et ta kustutas jälle tõrviku ja vajus värisedes ning hambaid lõ-gistades samba najale.

"Milleks? Milleks ma siia tulin?" kordas ta endale. "Kas mul polnud ehk midagi süüa? Või kohta, kuhu pead toetada? Mind otsitakse. Labürindis on palju vahte, kes on valvsad nagu koerad, ja ainult väike laps või täielik loll võis loota neid petta. Rikkus! Võim! Kus oleksid säärased aarded, mille eest tasuks ära anda üksainuski päev oma elust? Ja näe, mina, õitsvas eas mees, panin kaalule oma elu... "

Äkki kuulis ta mingit rasket kolksatust. Ta hüppas püsti ja nägi saali teises otsas valgust.

Jah! See oli tõesti valgus, mitte silmapete... Kaugel, kuskil saali lõpus, oli uks seinas avatud ja sealt astusid ettevaatlikult sisse mõned relvastatud mehed, tõrvikud käes.

Neid nähes tundis preester, kuidas tal jalad, süda ja pea külmaks läksid. Ta ei kahelnud enam, et ta on avastatud, et teda jälitatakse, et ta on sisse piiratud...

615

Kes võis teda ära anda? Muidugi üksainus inimene - noor Seti preester, keda ta oli üksikasjaliselt oma plaanidesse pühendanud. Reetur ise oleks pidanud Labürindis teed otsima terve kuu, aga kui ta valvuritega kokku leppis, võisid nad Samentu üheainsa päeva jooksul kinni püüda...

Sel hetkel tajus preester tunnet, mis valdab ainult inimest, kel surm silma ees seisab. Ta ei kartnud enam, sest tema kujutletud hirmud hajusid tõeliste tõrvikute ees. Ta valitses ennast jälle, veel enam - ta tundis ennast kõigest elavast lõpmatult kõrgemal seisvat... Ühe hetke pärast ei ähvarda teda enam mitte ükski... mitte ükski hädaoht!

Mõtted jooksid peas välgu kiiruse ja selgusega. Talle meenus kogu ta elu: tööd, hädaohud, lootused, ihad... Kõik see paistis talle nüüd nii tühisena... Mis kasu sellestki oleks, kui ta praegusel hetkel vaarao või kõikide maailma kuningate varanduste omanik oleks? See kõik on tühi ning põrm. Või veel halvem - enesepettus. Suur ja tõeline on ainult üks asi - surm...

Vahepeal olid tõrvikutega mehed, kes uurisid hoolikalt iga nurka, juba määratu saali keskpaika jõudnud. Preester nägi nende odade hiilgavaid teravikke ja taipas, et nad kõhklevad, et nad liiguvad edasi kartlikult ja kaheldes. Mõni samm neist tagapool tuli teine salk inimesi, keda valgustas ainult üks tõrvik.

Samentu ei tundnud nende vastu isegi viha. Ta tundis ainult uudishimu: kes võis teda ära anda? Kuid isegi see ei erutanud teda nii väga. Ta otsis visalt vastust küsimusele: miks peab inimene surema ja milleks ta maailma sünnib? Sest surm muudab kogu elu üheksainsaks piianrikkaks hetkeks - ka sel juhul, kui see oleks kõige pikem ja kõige rikkam kõigist üldse olemas olnud eludest. Miks see nii on? Milleks see nii on?

Tema mõtteid katkestas ühe relvastatud salka kuuluva mehe hääl:

"Siin ei ole kedagi ja ei saagi kedagi olla!"

Eesliikuv salk peatus. Samentu tundis armastust nende meeste vastu, kes ei tahtnud edasi minna. Süda hakkas tal tugevamini põksuma. Aeglaselt lähenes teine salk. Kaks meest vaidlesid.

"Kuidas võiksid sina, pühadus, oletada, et keegi on siia sisse pääsenud?" ütles hääl, mis pahameelest värises. "Kõik sissekäigud on ju valve all, eriti praegu, ja kui mõni olekski siia sisse pugenud, siis vahest selleks, et siin nälga surra... "

616

"Aga vaata siiski Lükonit," vastas teine hääl. "Ta magab, kuid näib kogu aeg vaenlase lähedust tundvat."

"Lükon?" mõtles Samentu. "Ah, see on too kreeklane, kes sarnaneb vaaraoga... Mis ma näen? Mefres on ta siia toonud... "

Sel hetkel sööstis unne suigatanud kreeklane ette ja peatus samba ees, mille taga Samentu ennast varjas. Relvastatud mehed jooksid talle järele, nende tõrvikud valgustasid preestri tumedat kogu.

"Kes siin on?" hüüdis valvemeeskonna ülem kähiseval häälel.

Samentu astus välja. Tema ilmumine oli niivõrd ootamatu, et kõik põrkasid tagasi. Ta oleks võinud nende kangeks tardunud meeste vahelt läbi minna ja keegi poleks teda peatanud. Kuid preester ei mõtelnud enam põgnemisele.

"Noh, kas minu selgeltnägija eksis?" hüüdis Mefres kätt välja sirutades. "Äraandja on seal."

Samentu astus talle lähemale, naeratas ja ütles:

"Ma tundsin su nendest sõnadest ära, Mefres. Kui sa ei ole petis, siis oled sa lihtsalt loll."

Juuresviibijad jahmatasid. Samentu jätkas rahuliku irooniaga: "Muide, antud silmapilgul oled sa niihästi petis kui ka loll. Petis, sest sa püüad Labürindi valvureid veenda, nagu

oleksid sellel lontrusel selgeltnägija võimed; loll, sest sa loodad, et sind usutakse. Ütle parem ausalt, et ka Ptah' templis on olemas Labürindi täpne plaan... "

"See on vale!" kisendas Mefres. "Küsi nendelt meestelt, keda nad usuvad, kas sind või mind!"

"Mina olen siin selle tõttu, et leidsin plaanid Seti templist, sina aga oled pääsenud siia surematu Ptah' armust," lõpetas Samentu naerdes.

"Siduge see äraandja ning valetaja kinni!" kisendas Mefres.

Samentu astus paar sammu tagasi, võttis oma riiete vahelt kiiresti pudelikese, tõstis selle huultele ja ütles:

"Sina, Mefres, jääd lolliks oma surmatunnini. Taipu jätkub sul ainult niikauaks, kui asi rahasse puutub."

Ta tühejendas pudelikese ja kukkus põrandale.

Relvastatud mehed tormasid ta juurde ja tõstsid ta üles, aga ta libises neil käest.

"Jäägu siia nagu teisedki... " ütles Labürindi ülemvalvur.

Kogu salk lahkus saalist ja salauks suleti hoolikalt. Peagi jõudsid nad Labürindi maa-alustest ruumidest välja.

617

Õuel käskis auväärt Mefres oma preestritel hobukandetoolid valmis seada ja sõitis koos magava Lükoniga kohe ära Memfisesse.

Labürindi valvurid, kes olid erakorralistest sündmustest üsna segased, vahetasid pilke ja vahtisid kollasesse tolmupilve kadunud Mefresile ning ta kaaskonnale järele.

"Ma ei suuda uskuda," ütles Labürindi ülemvalvur, "et meie päevil leidus inimene, kes oskas Labürinti tungida... "

"Te unustate, et täna leidus kolm säärast," tähendas üks noorematest preestritest, ise altkulmu tema poole piiludes.

"Ah jah! Õigus!" vastas ülempreester. "Kas jumalad on mind tõesti peast segaseks teinud?" lisas ta laupa hõõrudes ja rinnal rippuvat amuletti pihku pigistades.

"Ja kaks neist põgenesid," lisas noorem preester. "Veiderdaja Lükon ja püha Mefres."

"Miks sa mulle seda maa all meelde ei tuletanud?" sai ülempreester pahaseks.

"Ma ei teadnud, et see nii lõpeb... "

"Häda mulle!" hüüatas ülempreester. "Ma ei oleks pidanud siin ülemana, vaid väravavahina teenima. Meid hoiatati, et keegi teeb katset Labürinti tungida, mina aga ei võtnud tarvitusele mingisuguseid abinõusid. Ja nüüdki lasksin välja kaks kõige ohtlikumat meest, kes võivad tuua siia igaühe, keda heaks arvavad!... Häda mulle!... "

"Pole viga," rahustas teda üks teine preester. "Meie seadus on selge. Saada neli või kuus meie meest Memfisesse ja anna neile kohtuotsused kaasa. Ülejäänu on juba nende asi."

"Mu mõistus on segi," kordas ülempreester.

"Mis on juhtunud, see on juhtunud," katkestas teda noor preester kerge irooniaga. "Üks asi on selge: äraandjad, kes on Labürindi keldritesse tunginud ja seal nagu oma kodus ringi jalutavad, - säärased inimesed ei pea elama."

"Valige siis kuus meest meie valvest... "

"Muidugi! Sellele tuleb lõpp teha!" kinnitasid preestrid-valvurid.

"Kes teab, kas Mefres ei tegutsenud viimati kokkuleppel auväärt Herihoriga," sosistas keegi.

"Aitab! Kui me Herihori Labürindist leiaksime, talitaksime ka temaga seaduse järgi," vastas ülempreester. "Aga kahtlustada kedagi, kui meil puuduvad tõendid, seda me ei või. Valmistagu kirjutajad otsused Mefresi ja Lükoni kohta, meie mehed asugu neile kannule ja

618

valvurid pangu välja kahekordsed vahtkonnad. On vaja üle vaadata kõik sissekäigud hoonesse ja teha kindlaks, millist teed mööda Samentu sisse pääses. Kuigi ma olen veendunud, et niipea ta järelete-gijaid ei leia."

Mõni tund hiljem asusid kuus meest teele Memfise poole.

VIIETEISTKÜMNES PEATÜKK

Juba paofi-kuu kaheksateistkümnendal päeval valitses Egiptuses kaos. Ühendus Alam- ja Ülem-Egiptuse vahel oli katkenud, kauplemine seisis, Nulust mööda sõitsid ainult valvelaevad, maanteed olid täis sõjaväge, mis liikus linnade poole, kus asusid kõige kuulsamad templid. Põldudel töötasid ainult preestrite talupojad, aristokraatia, nomarhide ja eriti vaarao mõisates oli lina kitkumata, ristikhein niitmata, viinamarjad kogumata. Talupojad jalutasid niisama ringi, laulsid, jõid ja ähvardasid kord preestreid, kord foiniiklasi.

Linnades olid poed suletud, tööta käsitöölised ja töölised arutasid tervete päevade viisi riiklike reformide asja - see nähtus polnud Egiptuses just uudiseks, kuid käesoleval korral võttis see nii ähvardava ulatuse, et maksukogujad ja isegi kohtunikud hakkasid ennast ära peitma, seda enam, et politsei vaatas lihtrahva üleastumistele läbi sõrmede.

Tähelepanu äratas toidu ning veini rohkus. Trahterites ja söögimajades, eriti foiniiklaste omades, nii Memfises endas kui ka provintsis, võis süüa ja juua igaüks, kes tahtis, ja nii palju, kui tahtis, kas väga väikese maksu eest või koguni muidu.

Räägiti, et vaarao korraldavat oma rahvale peo, mis pidavat kestma terve kuu. Kuna ühendus eri kohtade vahel oli takistatud ja paiguti täiesti katkenud, siis ei teadnud üks linn, mis teises toimub. Ainult vaaraole, veel paremini aga preestritele, oli üldine olukord riigis teada.

Seda olukorda iseloomustas eelkõige lõhe Ülem-Egiptuse ehk Teebai Egiptuse ja Alam-Egiptuse ehk Memfise Egiptuse vahel. Teebais oli ülekaalus preestrite, Memfises vaarao partei. Teebais kõneldi,

619

et Ramses XIII on hulluks läinud ja tahab Egiptuse foiniiklastele maha müüa; Memfises kinnitati, et preestrid tahavad vaaraod mürgitada ja kogu maa assüürlastega üle ujutada.

Lihtrahva sümpaatiad olid nii lõunas kui põhjas Ramsese poolel. Kuid see kujutas endast passiivset ja kõikuvat jõudu. Kui parajasti kõneles valitsuse agitaator, olid talupojad valmis templitele kallale tungima ja preestreid peksma, kui aga toimus kiriklik rongkäik, heitsid nad end põrmu ja värisesid, kuulates ennustusi hädadest, mis pidid ähvardama Egiptust veel samal kuul.

Kohkunud aristokraatia ja nomarhid olid peaaegu kõik Memfisesse kokku sõitnud. Nad palusid vaaraod, et ta neid mässavate talupoegade eest kaitseks. Aga kuna Ramses XIII soovitas neil kannatlik olla ja mässajaid ei rahustanud, astusid magnaadid läbirääkimistesse preestrite parteiga.

Tõsi küll, Herihor vaikis või soovitas samuti kannatlikkust, kuid teised preestrid tõendasid suurnikele, et Ramses XIII on hullumeelne, ja vihjasid vajadusele ta võimu juurest kõrvaldada.

Memfises endas oli külg külje kõrval kaks leeri: jumalasalgajad purjutasid, käratsesid ja pildusid poriga templite seinu ning isegi jumalate kujusid, usklikud aga, peamiselt vanamehed ja naisterahvad, palvetasid tänavatel, ennustades kõigile kuuldavalt igasuguseid õnnetusi. Jumalasalgajad tegid iga päev mõne seadusevastase teo, vagade hulgas sai aga iga päev mõni haige või vigane terveks. Kuid imelik asi, hoolimata lõkkele löönud kirgedest, said mõlemad pooled teineteisega üsna rahulikult läbi ega võtnud ette vägivallategusid. See tuli sellest, et nii ühed kui teised tegutsesid kõrgematest sfääridest tuleva plaani ning juhtimise alusel.

Vaarao, kellel polnud veel kõiki sõjaväeosi koos ja kõiki tõendeid preestrite vastu käes, ei andnud veel otsustavat signaali templite ründamiseks; preestrid aga näisid midagi ootavat. Oli aga siiski näha, et nüüd ei tundnud nad ennast enam nii nõrkadena nagu esimestel päevadel pärast saadikute hääletamist. Ja isegi Ramses XIII jäi ajuti mõtlema, kui talle igalt poolt teatati, et preestrite mõisate talupojad ei võta peaaegu sugugi mässust osa, vaid teevad tööd.

"Mis see peaks tähendama?" küsis vaarao endalt. "Kas paljaspead arvavad, et ma ei julge templeid puudutada, või on neil mõningaid mulle tundmatuid kaitsevahendeid?"
Paofi-kuu üheksateistkümnendal päeval tegi politsei vaaraole
620
teatavaks, et eelmisel ööl oli rahvas asunud purustama Horose templit piiravaid müüre.
"Kas teie andsite neile käsu?" küsis vaarao politseiülemalt.
"Ei, nad ise hakkasid... "
"Hoidke neid tagasi... Mitte väga suure rangusega, kuid siiski - hoidke neid tagasi," ütles vaarao. "Paari päeva pärast võivad nad teha, mis tahavad. Aga esialgu ärgu nad vägivalda tarvitagu."
Ramses XIII kui Soodajärvede lahingu võitja teadis, et kui rahvahulk on kord rünnakule asunud, siis ei hoia teda millegagi tagasi, ta peab siis vaenlase purustama või ta purustatakse ise. Hea oleks, kui templid ei osutaks vastupanu, aga kui nad ennast kaitsma hakkavad, mis siis?...
Säärasel korral jookseks rahvahulk laiali, rahva asemel tuleks sõdurid välja saata. Neid on küll rohkesti, kuid vaarao arvestuste järgi siiski vähevõitu. Peale selle pole Hiram kirjadega, mis paljastavad Mefresi ja Herihori reetlikke samme, veel Bubastisest tagasi jõudnud. Ja peaasi, vaarao poolehoidjad preestrite hulgas olid lubanud osutada talle abi alles paofi-kuu kahekümne kolmandal päeval. Kuidas teatada neile asjast nii paljudesse üksteisest kaugel asuvatesse templitesse? Lihtne ettevaatlikkus käskis vältida läbikäimist nendega, et nad sisse ei kukuks. Seepärast e tahtnud Ramses XIII, et rahvas ründaks pühapaiku enneaegselt.
Vahepeal aga kasvasid rahutused vastu vaarao tahtmist. Isise templi juures tapeti mitu palvetajat, kes ennustasid Egiptusele hädasid või olid imepärasel viisil terveks saanud. Ptah' templi juures sööstis lihtrahvas rongkäigule kallale, peksis preestrid vaeseomaks ja purustas püha laeva, milles kanti jumalakuju. Peaaegu korraga saabusid käskjalad Sochemi ja Anu linnast, kes teatasid, et mässajad on teinud katset templitesse tungida ja et Cheraus ongi nad pühapaika sisse murdnud ning selle roojastanud.
Õhtu eel ilmus tema juurde peaaegu salaja hiilides preestrite saatkond. Auväärt prohvetid langesid nuttes käskija jalgade ette ja palusid, et ta kaitseks jumalaid ja templeid.
See ootamatu asjaolu täitis Ramsese südame suure rõõmu ja veel suurema uhkusega. Ta käskis saadikutel püsti tõusta ja vastas armulikult, et tema polgud on valmis templeid kaistma, kui nad ainult sinna sisse lastakse.
"Ma ei kahtle," ütles ta, "et purustajad taganevad, kui nad näevad, et jumalate elupaigad on sõjaväe poolt hõivatud."
621
Saadikud kõhklesid.
"Sa tead," ütles kõige vanem nende hulgast, "et sõjavägi ei tohi isegi templi õuele tulla. Me peame küsima ülempreestrite arvamist."
"Olge head, küsige," ütles vaarao. "Mina imesid teha ei oska ja ma ei suuda kaugel asuvaid pühapaiku oma lossist kaitsta."
Saadikud lahkusid vaarao juurest kurva näoga. Vaarao aga kutsus pärast nende lahkumist salanõukogu kokku. Ramses oli veendunud, et preestrid alistuvad tema tahtele, ja talle ei tulnud pähgi, et saatkond polnud muud midagi kui komöödia, mille Herihor välja oli mõtelnud, et teda eksiteele viia.
Kui tsiviil- ja sõjaväeaukandjad vaarao tuppa olid kogunenud, võttis Ramses suure uhkustundega sõna.
"Ma tahtsin," ütles ta, "vallutada Memfise templid kahekümne kolmandal. Arvan siiski, et seda on parem teha juba homme."
"Meie väed pole veel koos," ütles Tutmosis.
"Ja meil pole veel käes Herihori kirju Assüüriale," lisas ülemkir-
jutaja.

"Sel pole tähtsust," vastas vaarao. "Saagu rahvas juba homme teada, et Herihor ja Mefres on äraandjad, nomarhidele ja preestritele aga esitame tõendid paari päeva pärast, kui Hiram Bubastisest tagasi jõuab."

"Sinu uus käsk muudab esialgset plaani tunduvalt," ütles Tut-mosis. "Labürinti me homme ei valluta. Kui aga Memfise templid peaksid vastupanu osutama, siis pole meil isegi ramme, millega väravaid puruks lüüa... "

"Tutmosis," vastas vaarao, "minu käsud ei vaja seletamist. Kuid ma tahan teid veenda, et ma sündmuste käiku õigesti hindan... Kui rahvas," jätkas ta, "juba täna templeid ründab, siis tahab ta homme nendesse sisse murda. Rahvast tuleb toetada, muidu lüüakse ta tagasi ja kolme päeva pärast on tal himu otsustavateks tegudeks kadunud. Kui preestrid juba täna meie juurde saadikuid saadavad, siis on nad nähtavasti nõrgad. Aga mõne päeva jooksul võib nende poolehoidjate arv rahva hulgas kasvada. Vaimustus ja hirm, see on nagu vein kannus: mida rohkem seda välja valatakse, seda vähemaks teda jääb, ja ainult see saab oma janu kustutada, kes oma karika õigel ajal alla paneb. Kuna rahvas on täna kallaletungiks valmis, vaenlane aga hirmul, siis kasutagem seda, sest nagu ma ütlesin - õnn võib meid maha jätta või isegi meie vastu pöörduda."

622

"Ka toidukraam on lõpukorral," tähendas varahoidja. "Kolme päeva pärast peavad kõik tööle hakkama, sest kauem me neid tasuta sööta ei suuda."

"Näed nüüd," ütles vaarao Tutmosisele. "Ma ise andsin politseiülemale käsu, et ta rahvast tagasi hoiaks. Aga kui rahvast pole võimalik pidurdada, siis on vaja kasutada tema vaimustust. Vilunud meresõitja ei sõdi vooluse või tuule vastu, vaid eelistab sõita pärituult."

Samal hetkel astus sisse käskjalg teatega, et rahvas tungib kallale välismaalastele: kreeklastele, assüürlastele ja eriti foiniiklastele. Palju poode on rüüstatud ja mitu inimest tapetud.

"Siin on teile tõend," hüüdis vaarao pahaselt, "et rahvahulka ei tohi kord kavatsetud eesmärgist kõrvale juhtida! Homme olgu väed templite läheduses. Ja hõivaku templid viivitamata, kui rahvas peaks püüdma jõuga sisse murda või preestrite surve all taganema hakkab... Tõsi küll, viinamarju on vaja koguda paofi-kuus, aga kas mõni aednik jätaks kobarad puu otsa, kui nad kuu aega varem valmis saaksid? Kordan: ma tahtsin rahvahulga liikumist tagasi hoida, kuni meie ettevalmistused on lõpetatud, aga kui see peaks rahvast jahutama, siis kasutagem pärituult ja tõstkem purjed üles! Herihor ja Mefres tuleb homme vangistada ja lossi toimetada, Labürindiga lõpetame aga asja paari päeva pärast."

Nõukogu liikmed tunnistasid, et vaarao otsus on õige, ja läksid laiali. Nad imetlesid tema kindlust ning tarkust. Isegi kindralid ütlesid, et parem on kasutada asjaolude soodsat kujunemist, kui koguda jõudu selleks ajaks, millal soodne hetk juba mööda on lastud.

Öö oli käes. Memfisest saabus teine käskjalg ettekandega, et politseil on seni õnnestunud välismaalastele kaitset osutada. Kuid rahvas on vihale ärritatud ja pole teada, milleni asi homme võib minna.

Nüüd saabus käskjalgu üha sagedamini. Ühed teatasid, et arvukad talupoegade hulgad, relvadeks kirved ja nuiad, liiguvad igast küljest Memfise poole. Teised jutustasid, et Peme, Sochemi ja Oni ümbruskonnas põgeneb rahvas põldudelt, kisendades, et homme tuleb maailma lõpp. Kolmas tõi teate Hiramilt, et ta saabuvat peagi Memfisesse. Neljas kandis ette, et preestrite polgud lähenevad salaja Memfisele, Ülem-Egiptusest aga tulevat võimsad rahva- ja sõdurite-hulgad, kes on häälestatud vaenulikult foiniiklaste ja isegi vaarao vastu.

"Kuni need siia jõuavad," mõtles vaarao, "on ülempreestrid juba

623

minu võimuses ja ka Nitageri polgud pärale jõudnud. Pühad mehed on paar päeva hiljaks jäänud..."

Peale selle teatati veel, et sõdurid on kinni püüdnud mõned ümberriietatud preestrid, kes olid katsunud pääseda vaarao lossi, arvatavasti kurjade kavatsustega.

"Toodagu nad minu ette," vastas vaarao naerdes, "ma tahaksin näha inimesi, kellel olid kurjad kavatused minu vastu!"
Kesköö paiku palus auväärt kuningaemand Nitokris majesteedilt audientsi. Kuninga ema oli kahvatu ja värises üleni. Ta käskis ohvitseridel vaarao toast lahkuda, ja kui ta oli Ramsesega üksi jäänud, ütles pisarsilmil:
"Poeg, mul on väga halbu eelaimusi."
"Eelistaksin kuulda täpseid andmeid mu vaenlaste väejõududest ja plaanidest."
"Täna õhtul pööras jumaliku Isise kuju minu palvekojas näo seina poole ja vesi pühas veehoidlas muutus punaseks nagu veri... "
"See tõestab," vastas vaarao, "et meil on lossis reetureid. Kuid nad pole nii hirmus ohtlikud, kui oskavad ainult vett reostada ja raidkujusid liigutada."
"Kogu meie teenijaskond, kogu rahvas on veendunud, et kui sinu sõjaväed templisse tungivad, langevad Egiptusele kaela suured õnnetused."
"Veel suurem õnnetus," vastas vaarao, "on preestrite häbematus. Et minu auväärt isa nad lossi laskis, siis arvavad nad nüüd, et on selle peremehed... Kuid, jumalad, mis jääks siis minul siin teha? Kas ma tõesti peaksin oma kuningaõigustest loobuma?"
"Ole vähemalt suuremeelne," ütles kuningaemand. "Jah, oma õigusi pead sa kaitsma. Kuid ära luba oma sõduritel panna toime vägivallategusid jumalate pühade asupaikade kallal ega solvata preestreid. Pea meeles, et halastajad jumalad saadavad Egiptusele rõõmu, preestrid aga, hoolimata oma vigadest, - ja kellel neid ei oleks? - osutavad meie maale hindamatuid teeneid... Mõtle ainult, kui sa nad laiali ajad ja viletsusse tõukad, siis hävitad sa tarkuse, mis on tõstnud meie riigi üle kõikide teiste."
Vaarao võttis ema mõlemast käest kinni, suudles teda ja vastas naerdes:
"Naisterahvad liialdavad alati. Sina, emake, kõneled minuga nii, nagu oleksin ma metsikute hüksoslaste juht ja mitte vaarao. Kas ma olen preestrite vaenlane? Kas ma põlgan nende tarkust, olgu see isegi
624
nii kasutu nagu tähtede vaatamine taevas? Need ju liiguvad ka ilma meie abita ja kasu pole sellest mitte debeni võrragi. Mind ei ärrita nende tarkus ega jumalakartlikkus, vaid Egiptuse vaesus. Seestpoolt nõrkeb Egiptus näljast ja väljastpoolt kardab Assüüria vähematki ähvardust. Preestrid aga, hoolimata oma tarkusest, ei taha mind mu plaanide teostamisel aidata, vastupidi, nad avaldavad mulle kõige jultunumat vastupanu. Luba mul neid veenda, et mitte nemad, vaid mina olen oma pärandi peremees. Alandlikele ma kätte maksta ei suudaks, aga kõrgid tallaksin omaenda jalaga puruks! Nad teavad seda, kuid ei usu veel hästi, ja kuna neil pole tõelist jõudu, püüavad nad mind ära hirmutada, ennustades mingisuguseid õnnetusi. See on nende viimane relv ning pelgupaik... Kui nad aga aru saavad, et ma hirmu ei tunne, siis nad alistuvad. Ja siis ei lange ükski kivi nende templitelt ega lähe kaduma ainuski sõrmus nende varakambritest. Ma tunnen neid! Täna teevad nad suurelise näo, sest ma olen neist kaugel. Aga niipea kui ma relvastatud käe välja sirutan, langevad nad silmili ja kogu see segadus lõpeb rahu ning üldise heaoluga."
Kuningaemand võttis vaarao jalgade ümbert kinni ja lahkus rahunenuna, kuigi ta veel hüvastijätul Ramsest vannutas, et see suhtuks austusega jumalatesse ja oleks suuremeelne jumalate sulaste vastu.
Kui ema oli lahkunud, kutsus vaarao Tutmosise.
"Niisiis," ütles ta Tutmosisele, "homme hõivavad minu sõjaväed templid. Kuuluta siiski väeülematele, et nad teaksid, et ma tahan säilitada pühad paigad rikkumatuna, ja et keegi preestrite vastu kätt ei tõstaks."
"Isegi Herihori ja Mefresi vastu mitte?" küsis Tutmosis.
"Isegi nende vastu mitte. Neile on küllalt suureks karistuseks, kui nad oma ametikohtadelt kõrvaldatakse ja templitesse tarkade juurde elama saadetakse, et nad võiksid takistamatult palvetada ja tarkusi õppida."
"See sünnib, nagu sa käsid, kuigi..."

Ramses tõstis sõrme püsti, andes sellega mõista, et ei soovi kuulda mingit vastuvaidlemist. Seejärel, et muuta kõneainet, ütles ta naerdes:

"Kas manöövreid Pi-Bailose all mäletad, Tutmosis? Sellest on juba kaks aastat möödas. Kui ma tookord preestrite häbematuse ja ahnuse üle meelepaha tundsin, kas ma võisin arvata, et ma nendega

nii ruttu arved tasa saan? Oo vaene Saara! Oo minu laps! Kui ilus ta oli..."

Pisar veeres vaarao palgele.

"Tõesti," ütles ta, "kui ma poleks jumalate poeg, halastajate ja suuremeelsete jumalate poeg, tuleks mu vaenlastel homme raskeid tunde üle elada... Kui palju alandusi on nad mulle valmistanud! Kui palju kordi on mu silmad nende süü tõttu pisarais olnud!"

KUUETEISTKÜMNES PEATÜKK

Kahekümnendal paofi-kuu päeval oli Memfisel väga pidulik väljanägemine. Kõik tööd seisid, isegi kandjad ei tassinud koormaid. Kogu rahvas oli valgunud väljakutele ja tänavatele või tungles templite ümber, peaasjalikult Ptah' templi ees, mis oli kõige tugevamini kindlustatud. Sinna olid kogunenud vaimulikud ja ilmalikud aukandjad, eesotsas Herihori ja Mefresiga. Templite lähedal seisid sõjaväed, vabas rivistuses, et sõdurid saaksid rahvaga kõnelda.

Lihtrahva ja sõdurite keskel liikus ringi palju kandekaupmehi korvidega, mis olid täis leiba, ja kannude ning nahklähkritega, mis olid täis veini. Kõiki kostitati maksuta. Kui aga mõni küsis, miks raha ei võeta, vastasid ühed, et vaarao kostitab oma alamaid. Teised aga ütlesid:

"Sööge ja jooge, õigeusulised egiptlased! Kes teab, kas me homme hommikul enam elus olemegi."

Need olid preestrite poolt palgatud kauba-laialikandjad.

Siin luusis ringi palju igasuguseid inimesi, kes olid preestrite poolt kohale saadetud. Ühed kinnitasid oma kuulajaile, et preestrid mässavad vaarao vastu ja tahavad teda isegi mürgitada selle eest, et ta on tõotanud seitsmenda päeva rahvale puhkepäevaks anda. Teised sosistasid, et vaarao on hulluks läinud ja välismaalastega vandenõusse astunud, hukatuseks templitele ja Egiptusele. Esimesed ässitasid rahvast templitele kallale tungima, kus preestrid ja nomarhid nõu peavad, kuidas töölisi ja talupoegi veel rohkem pigistada. Teised

avaldasid kartust, et kui templitele kallale peaks tungitama, juhtuksid suured õnnetused...

Ei tea kust ilmusid Ptah' templi müüride alla mitu vägevat palki ja suured hunnikud kive.

Memfise väärikad kaupmehed, kes rahva hulgas ringi liikusid, ei kahelnud hetkekski, et rahva rahutus on kunstlikult esile kutsutud. Väikesed kirjutajad, politseinikud, töölispolkude ohvitserid ja ümberriietatud sõjaväekümnikud ei varjanudki oma ametit ega seda, et soovivad sundida rahvast templitesse tungima. Teiselt poolt ei suutnud ka parasküüdid, kerjused, templite teenrid ja alamad preestrid püüdmisest hoolimata oma kavatsusi varjata, ja igaüks nägi, et ka nemad ässitavad rahvast vägivalda tarvitama.

Arukas linnarahvas pani preestrite partei säärast käitumist imeks ja rahva eilne ind hakkas jahtuma. Suuremast soost egiptlased ei taibanud, milles asi seisab ja kes tegelikult korralagedust esile kutsub. Kaos suurenes veelgi usuhullustajate tõttu, kes jooksid alasti mööda tänavaid, piitsutasid oma ihu veriseks ja panid maailma kajama oma kisaga:

"Häda Egiptusele! Jumalasalgamine on läinud üle igasuguse piiri ja kohtu tund on lähedale jõudnud! Jumalad karistavad kõrkust!"

Sõdurid käitusid rahulikult, oodates, kuni rahvas templitesse tungima hakkab. Esiteks oli säärane kuningalossist tulnud käsk; teiseks kartsid ohvitserid templites mitmesuguseid lõkse ja eelistasid, et hukkuks lihtrahvast, mitte sõdureid. Sõduritel seisis niigi veel palju tööd ees.

Kuid agitaatorite üleskutsetest ning ilma rahata jagatavast veinist hoolimata rahvas kõhkles; talupojad piilusid käsitööliste poole, käsitöölised talupoegade poole, kõik näisid midagi ootavat.
Umbes kella ühe paiku keskpäeval aga vajus äkki kõrvaltänavatest Ptah' templi juurde kirveste ja nuiadega relvastatud purjus rahvahulk. Siin oli kalureid, kreeka madruseid, karjaseid, hulkuvaid lii-büalasi ja isegi sunnitöölisi Turri kaevandustest. Nende eesotsas sammus hiiglakasvuline mees, tõrvik käes. Ta peatus templi värava ees ja pöördus kõmaval häälel rahva poole:
"Kas te teate ka, õigeusulised, mille kohta ülempreestrid ja no-marhid siin nõu peavad? Nad tahavad vaarao Ramsest sundida, et ta töölised iga päev veel ühest odrakaraskist ilma jätaks, talupoegadele aga uue maksu, üks drahm päevas, peale paneks... Uskuge mind, ma ütlen, te talitate rumalasti ja alatult, kui vahite siin, käed
627
rüpes. On vaja lõpuks need templite rotid kinni püüda ja nad vaarao, meie isanda kätte anda, kelle vastu jumalasalgajad vandenõu peavad. Kui meie käskijat peaks sunnitama preestrite nõukogule alistuma, kes siis veel ausate inimeste eest välja astuks?"
"Tal on õigus!" kostis hääli rahva hulgast.
"Vaarao käsib, et meile antaks seitsmes päev puhkuseks!"
"Vaarao käsib meile maad anda!"
"Ta on alati lihtrahvale kaasa tundnud! Kas mäletate, kuidas ta kahe aasta eest vabastas talupojad, kes olid antud kohtu alla juuditari talule kallaletungimise pärast?"
"Ma ise nägin, kuidas ta kolkis läbi ühe kirjutaja, kes võttis talupoegadelt ülekohtusi makse."
"Elagu igavesti meie käskija Ramses XIII, rõhutute kaitsja!"
"Vaadake!" kuuldus hääl kaugemalt. "Veised tulevad ise karjamaalt koju, nagu oleks õhtu lähenemas... "
"Mis meil veistega tegemist on! Rõhuge preestritele peale!"
"Kuulge, teie!" kisendas hiiglane templi värava ees. "Avage parem heaga; me tahame teada, mis preestrid ja nomarhid arutavad."
"Avage, või muidu murrame väravad maha!"
"Imelik asi," kõneldi kaugemal, "linnud laskuvad puudele, justkui valmistuksid nad unele. Aga ometi on praegu alles keskpäev... " "Midagi halba tundub õhus... "
"Oo jumalad! Öö jõuab kätte, minul aga on alles salat lõunaks korjamata," tuli ühele tüdrukule äkki meelde.
Kuid kõikidest neist märkustest kostis üle purjus jõugu kisa ja palkide mürtsud, millega peksti templi pronksist väravat.
Kui rahvahulk oleks vähem märatsejaid vahtinud, oleks tal olnud mahti märgata, et looduses toimub midagi ebatavalist: päike hiilgas, taevas polnud ainsatki pilvekest, kuid sellegipärast hakkas päev pimenema ja oli tunda jahedat tuuleõhku.
"Andke veel üks palk siia!" kisendasid templi piirajad. "Värav annab juba järele!"
"Noh, kõvemini! Veel kord!"
Ümberringi seisev rahvas möirgas nagu torm. Siin-seal eraldusid rahva hulgast väiksemad rühmad, need liitusid templi piirajatega, kuni viimaks oli kogu rahvahulk templi ligi.
Oli keskpäev, aga hämarus üha süvenes. Ptah' templi aedades laulsid kuked. Kuid rahva viha oli juba nii suureks paisunud, et neid muutusi ei märganud peaaegu keegi.
628
"Vaadake," kisendas keegi kerjus, "kohtupäev läheneb! Jumalad... " Ta tahtis jätkata, kuid sai nuiahoobi pähe ja kukkus sinnasamasse maha.
Templi müüridele hakkasid ronima alasti, kuid relvastatud inimkogud. Ohvitserid andsid käsu rünnakuks valmistuda. Nad olid veendunud, et varsti tuleb rahvahulga tormijooksu toetada.

"Mis see peaks tähendama?" sosistasid sõdurid taevasse vaadates. "Mitte ühtki pilve, aga paistab, nagu oleks äike tulemas?"

"Viruta! Murra!" karjuti templi värava ees.

Palkide hoobid vastu väravat sagenesid.

Samal ajal ilmus värava kohal kõrguvale rõdule Herihor, keda ümbritses preestritest ja ilmalikest aukandjatest kaaskond. Ülempreester oli kuldses rüüs ja kandis peas Amenhotepi mitrat, mida piiras kuninglik ureus.

Herihor laskis pilgul käia üle ääretu inimmurru, kes templit piiras, ja ütles siis rahva poole pöördudes:

"Kes te ka iganes ei oleks, õiged usklikud või paganad - jumalate nimel kutsun teid templit rahule jätma... "

Rahvahulga kära vaikis äkki, kuulda oli ainult palkide mürtse vastu pronksist väravat, kuid peagi lõppesid needki.

"Avage värav!" hüüdis hiiglane alt. "Me tahame vaadata, kas te ei kavatse viimati meie isandat reeta!"

"Poeg!" vastas Herihor. "Heida põrmu ja palu jumalaid, et nad selle pühaduseteotuse sulle andeks annaksid!"

"Palu parem ise jumalaid, et nad sind kaitseksid!" kisendas rahvahulga ninamees, haaras maast kivi ja virutas üles, sihtides preestri pihta.

Pülooni aknast purskas hiiglasele näkku peenike juga mingit vedelikku. Hiiglane tuikus, lõi käed laiali ja kukkus.

Lähemalseisjate suust kostis hirmukisa; tagumised read, kus ei teatud, mis on juhtunud, vastasid sellele naeru ja needustega.

"Murdke värav maha!" kisendati tagantpoolt ja kivirahe lendas Herihori ning tema kaaskonna peale.

Herihor tõstis käed taeva poole. Kui rahvahulk oli uuesti vait jäänud, hüüdis ülempreester valjusti:

"Jumalad! Teie kaitse alla annan ma pühad templid, mida ründavad reeturid ja jumalasalgajad."

Äkki ostis kuskilt templi kohalt hääl, mis, nagu paistis, ei võinud olla inimese oma:

629

"Ma pööran ära oma palge sellelt äraneetud rahvalt! Tulgu pimedus maa peale!"

Sündis midagi kohutavat. Selle ebamaise hääle iga silbi peale hakkas päike kaotama oma heledust... Viimase sõna juures aga läks pimedaks nagu öösi. Taevas süttisid tähed, päikese asemel aga nähti taevas musta ketast, mida piiras tulerõngas.

Hirmus kisa tõusis tuhandest rinnast. Värava ründajad viskasid palgid sinnapaika, talupojad heitsid end põrmu.

"Surma- ja kohtupäev on kätte jõudnud!" kostis oigavat häält tänava lõpust.

"Jumalad! Heitke armu! Püha mees, hoia see häda meist ära!" kisendas rahvas suure häälega.

"Häda sõduritele, kes täidavad jumalavallatute ülemate käsku!" hüüdis vali hääl templist.

Vastuseks sellele heitis kogu rahvas end põrmu, kahes polgus aga, mis seisid templi ees, tekkis segadus. Rivi lagunes, sõdurid viskasid relvad käest ja tormasid nagu arukaotanud jõe poole. Mõned põrkasid pimedas vastu majaseinu ja lõid endal pea lõhki, teised kukkusid tänavasillutisele, tagant pealetormava rahva jalgade alla maha. Mõne minutiga olid koondatud kolonnide asemel jäänud väljakule ainult läbisegi mahapillutud odad ja sõjakirved, tänavasuu-del aga lamas hunnikuis haavatuid ja surnuid.

Ükski kaotatud lahing polnud veel iialgi säärase katastroofiga lõppenud.

"Jumalad! Jumalad!" oigas rahvas ja nuttis. "Halastage süütui-

le!"

"Osiris!" hüüdis Herihor terrassilt. "Ilmuta oma palet õnnetule rahvale!"

"Viimast korda kuulen ma oma preestrite palvet, sest ma olen halastaja jumal!" vastas ebamaine hääl templist.
Samal silmapilgul hajus pimedus ja päike omandas endise sära.
Uus kisa, uus halamine, uued palved... Rõõmust joovastatud inimesed tervitasid surnuist ülestõusnud päikest. Tundmatud inimesed kaelustasid üksteist, paar inimest langes surnult maha. Ja kõik elavad roomasid põlvedel templi poole, et selle õnnistatud müüre suudelda.
Värava kohal seisis Herihor, pilk taevasse suunatud; kaks preestrit toetasid ta pühi käsi, millega ta oli pimeduse laiali ajanud ning rahva hukatusest päästnud.
630
Säärased vaatepildid toimusid kogu Alam-Egiptuses.
Kõikides linnades kogunes rahvas paofi-kuu kahekümnenda päeva hommikul templite juurde. Kõikides linnades ründas rahvahulk keskpäeva paiku pühi väravaid. Kõikjal ilmus kella ühe paiku templi ülempreester värava kohale manitsema, needis ära jumalasalgajad ja tõi pimeduse maa peale. Kui aga rahvahulk oli hirmuga laiali jooksmas või end põrmu heitis, palusid ülempreestrid Osirist, et ta ilmutaks oma palet, ja päevavalgus saabus tagasi maa peale.
Sel kombel kõigutas ülitark preestrite partei tänu päikesevarjutusele Ramses XIII autoriteeti ka Alam-Egiptuses. Mõne minutiga oli vaarao valitsus sattunud kuristiku äärele, ilma et ta ise oleks seda aimanudki. Päästa oleksid võinud teda ainult erakordne mõistus ja olukorra täpne tundmine. Kuid just seda kuningalossis polnudki. Kõige raskemal silmapilgul oli seal hakanud võimukalt valitsema juhus.
Kahekümnendal paofi-kuu päeval tõusis vaarao koos päikesega, ja et sõjaväljale lähemal olla, kolis pealossist ühte väiksemasse majja, mis asus tunni tee kaugusel Memfisest. Ühel pool maja olid aasia vägede kasarmud, teisel pool Tutmosise ja tema abikaasa, kaunitar Hebroni paviljon. Ramsest saatsid ustavad aukandjad ja esimene kaardiväepolk, keda vaarao piiritult usaldas.
Ramses XIII oli suurepärases meeleolus. Ta käis vannis, sõi hea isuga hommikueinet ja asus kuulama käskjalgu, kes iga veerandtunni tagant tulid joostes Memfisest. Nende teadaanded olid üksluiselt igavad: ülempreestrid ja mõned nomarhid, Herihori ja Mef-resiga eesotsas, olid sulgenud ennast Ptah' templisse. Sõjaväe meeleolu on kindel, rahvas elevil. Kõik õnnistavad vaaraod ja ootavad kallaletungikäsku.
Kui kella üheksa ajal oli juba neljas käskjalg sedasama korranud, läks vaarao nägu tusaseks.
"Mis nad ootavad?" küsis ta. "Asugu viivitamata rünnakule!"
Käskjalg vastas, et rahva eestvedajad, kes peavad alustama kallaletungi templile ja pronksist väravad maha murdma, pole veel koos.
See seletus ei meeldinud vaaraole. Ta saatis ühe ohvitseri käsuga Memfisesse, et tormijooksu algusega ei venitataks.
"Miks nad viivitavad?" ütles ta. "Ma arvasin, et mu sõdurid äratavad mind teatega templi vallutamisest... Säärastel puhkudel on tegutsemise kiirus edu vältimatuks eelduseks."
631
Ohvitser sõitis minema, kuid Ptah' templi juures ei muutunud midagi.
Rahvas ootas midagi, kuid eestvedajaid polnud ikka veel kohal. Oleks võinud arvata, nagu peataks käsu täitmist kellegi kõrvalise tahe.
Kell üheksa hommikul saabus kandetool kuningaemand Nitok-risega. Auväärt kuningaemand tungis peaaegu vägivallaga vaarao tuppa ja langes pisaraid valades poja jalgade ette.
"Mis on juhtunud?" küsis Ramses, hädavaevu oma ärritust varjates. "Kas oled unustanud, et naiste koht pole sõjaleeris?"
"Täna ma ei lahku siit ja ei jäta sind hetkekski maha!" hüüdis ku-ningaemand. "Sa oled küll Isise poeg ja seisad tema kaitse all, kuid sellegipärast võin ma murest surra."
"Aga mis mind peaks ähvardama?" küsis vaarao õlgu kehitades.

"Preester, kes vaatleb tähti," vastas kuningaemand pisarsilmil, "oli ütelnud ühele ümmardajale, et kui täna... et kui see päev sulle õnnelikult möödub, siis elad ja valitsd sa sada aastat."
"Või nii! Kus see inimene siis on, kes minu saatust nii hästi ette teab?"
"On põgenenud Memfisesse."
Vaarao jäi viivuks mõttesse ja ütles siis naeratades:
"Nii nagu liibüalased meid Soodajärvede juures noolte ja kividega üle külvasid, nõnda teevad täna preestrid oma ähvardustega... Rahune, emake. Tühi loba, olgu see või preestrite oma, on vähem ohtlik kui nooled ja kivid."
Memfisest tuli joostes uus käskjalg teatega, et kõik on korras, kuid... et rahvahulk pole ikka veel välja astunud...
Vaarao ilusasse näkku tõusis viha märke.
Tutmosis rahustas käskijat:
"Rahvas pole sõjavägi. Ta ei oska õigeks kellaajaks koguneda ega komandot kuulata. Kui templite vallutamine oleks polkudele ülesandeks tehtud, oleksid nad juba seal... "
"Mis sa ometi räägid, Tutmosis!... " hüüdis kuningaemand. "Kes seda on kuulnud, et Egiptuse sõjavägi!... "
"Sa unustad," tähendas Ramses, "et minu käsu järgi ei pea sõjavägi templitele kallale tungima, vaid neid rahvahulga eest kaitsma."
"Sellepärast tegevus hilinebki," vastas Tutmosis pisut ärritatult.
"Niisugused nad on, need kuninga nõuandjad!" pahvatas kuningaemand välja.
632
"Vaarao talitab targasti, kui ta jumalad oma kaitse alla võtab, teie aga õhutate teda vägivallategudeks!"
Veri lõi Tutmosisele pähe. Õnneks kutsus adjutant ta toast välja ja teatas, et väraval on kinni peetud vanamees, kes soovib vaaraoga kõnelda.
"Täna soovib meil igaüks käskijaga kõnelda," nurises adjutant, "justkui oleks vaarao mõni kõrtsmik."
Tutmosis mõtles, et Ramses XII ajal ei oleks vist keegi sel viisil võimukandja üle rääkida julgenud. Aga ta teeskles, nagu ei oleks ta märkust kuulnud.
Vahtkonna poolt kinnipeetud vanameheks osutus foiniikia vürst Hiram. Tal oli tolmune sõdurihõlst seljas; paistis, et ta oli väsinud ning ärritatud.
Tutmosis käskis ta sisse lasta, ja kui nad kahekesi olid jäänud, ütles:
"Ma mõtlen, auväärt isand, et kuni sa vannis käid ja ümber riietud, palun ma sulle vaaraolt audientsi."
Hirami hallid kulmud tõmbusid koomale ja silmad valgusid veel enam verd täis.
"Pärast seda, mis ma olen näinud, võin ma ka ilma audientsita läbi saada."
"Sul on ju kaasas ülempreestrite kirjad assüürlastele?"
"Milleks teile need kirjad, kui olete preestritega ära leppinud?"
"Mis sa räägid, auväärt isand?" imestas Tutmosis.
"Ma tean, mis ma räägin!" vastas Hiram. "Te võtsite foiniiklastelt sel ettekäändel kümneid tuhandeid talente, et vabastada Egiptus preestrite võimust, nüüd aga röövite ja tapate meid! Vaata, mis toimub merest kuni esimeste kärestikkudeni: igal pool kihutab teie alamrahvas foiniiklasi taga nagu koeri, ja see on preestrite käsk... "
"Kas oled hulluks läinud, vürst! Just praegu piirab meie rahvas templit Memfises."
Hiram lõi käega.
"Nad ei valluta seda!" vastas ta. "Te kas petate meid või on teid endid petetud. Te kavatsesite vallutada Labürindi ja ta varakambri paofi-kuu kahekümne kolmandal. Vahepeal aga pillate oma jõudu Ptah' templi piiramisega, kuna Labürindi asi on läbi kukkunud... Mis siin toimub? Kus on siin terve mõistus?" jätkas foiniiklane ärevuses. "Milleks joosta tormi tühjadele hoonetele? Selle tulemuseks võib olla ainult see, et Labürindi valvet kõvendatakse!"

633

"Küll vallutame Labürindigi!" hüüdis Tutmosis.

"Midagi te ei valluta! Mitte midagi! Labürindi oleks võinud vallutada ainult üks inimene, keda takistab teie tänane sissekukkumine Memfises."

Tutmosis seisatas keset alleed.

"Ütle siis, milles asi on?" küsis ta Hiramilt.

"Korralageduses, mis teil siin valitseb. Selles, et te pole enam riigivalitsus, vaid käputäis ohvitsere ja ülikuid, keda preestrid ajavad, kuhu tahavad. Juba kolm päeva on kogu Alam-Egiptuses säärane segadus, et alamrahvas rüüstab meid, foiniiklasi, teie ainukesi sõpru. Miks? Sellepärast, et valitsusohjad on teil käest langenud ja et preestrid on nad enda kätte haaranud."

"Sa kõneled nõnda sellepärast, et ei tunne olukorda," vastas Tut-mosis. "Tõsi, preestrid on vastu hakanud ja ässitavad rahvast foiniiklaste kallale, kuid võim on vaarao käes ja kõik toimub tema käskude põhjal."

"Kas tänane tormijooks Ptah' templile ka?" küsis Hiram. "Jah," vastas Tutmosis. "Ma ise võtsin osa salajasest nõupidamisest, kus vaarao andis käsu vallutada templid kahekümne kolmanda asemel täna."

"Noh," hüüdis Hiram, "siis ma ütlen sulle, kaardiväeülem, et te olete kadunud. Mulle on teada, et tänane tormijooks otsustati ülempreestrite ja nomarhide koosolekul, mis toimus Ptah' templis kolmeteistkümnendal paofi-kuu päeval."

"Milleks oli neil vaja kokku leppida kallaletungi kohta iseendale?" küsis Tutmosis pilkavalt.

"Nähtavasti oli neil seda vaja. Aga et nad oma asju paremini ajavad kui teie, selles olen ma võinud veenduda."

Vestluse katkestas adjutant, kes kutsus Tutmosise vaarao juurde. "Ah jah! Oleksin peaaegu unustanud. Teie sõdurid pidasid kinni preester Pentueri, kes tahab vaaraole midagi tähtsat teatada."

Tutmosis saatis kohe adjutandi Pentueri otsima, läks siis ise vaarao juurde, ja kui oli tagasi tulnud, palus Hiramit endaga kaasa tulla.

Vaarao tuppa astudes leidis Hiram sealt eest kuningaemand Ni-tokrise, ülemvarahoidja, ülemkirjutaja ja mõned kindralid. Ramses XIII kõndis närviliselt mööda tuba.

"Seal on see vaarao ja Egiptuse õnnetus!" hüüdis kuningaemand foiniiklasele osutades.

634

"Auväärt emand," vastas Hiram kummardades ja vähemagi kohmetuseta, "küll aeg näitab, kes on olnud vaaraole heaks, kes halvaks sulaseks."

Ramses XIII seisatas äkki Hirami ees.

"Kas Herihori kirjad Assüüriasse on sinu käes?"

Foiniiklane otsis oma riiete alt pakikese ja andis selle sõnatult vaarao kätte.

"Seda mul vaja oligi!" hüüdis vaarao võidurõõmsalt. "On vaja sedamaid rahvale kuulutada, et ülempreestrid on meie riigi reetnud."

"Mu poeg!" ütles kuninganna paluvalt. "Su isa varju nimel, meie jumalate nimel vannutan sind: viivita selle teadaandega mõni päev! Foiniiklaste kingitustega tuleb olla väga ettevaatlik... "

"Isand," pistis Hiram vahele. "Sa võid need kirjad kas või ära põletada. Minu jaoks pole neil vähimatki väärtust."

Vaarao mõtles pisut ja peitis paki oma rinnale.

"Noh, mis sa Alam-Egiptuses kuulsid?" küsis ta Hiramilt.

"Igal pool rüüstatakse foiniiklasi," vastas Hiram. "Lõhutakse meie maju, riisutakse varandust, palju inimesi on juba tapetud."

"Olen kuulnud! See on preestrite tegu."

"Ütle parem, poeg, et see on jumalate karistus foiniiklastele nende jumalakartmatuse ja ahnuse eest," segas kuningaemand vahele.

Hiram jätkas, ilma et oleks kuningaemanda poole vaadanud:

"Juba kolme päeva eest saabus Memfisesse Bubastise politseiülem koos kahe abilisega. Nad olid sattunud kurjategija ning mõrtsuka Lükoni jälgedele... "

"Kes on saanud oma hariduse foiniikia templites," torkas kunin-gaemand Nitokris."

"Selle Lükoni jälgedele," jätkas Hiram, "kelle ülempreester Mefres politsei ja kohtu käest ära röövis... Sellesama Lükoni jälgedele, kes esines Teebais Teie Majesteedina ja jooksis aias alasti nagu hullumeelne... "

"Mis sa räägid?" karjatas vaarao.

"Küsige isand, oma auväärt emalt, kuningannalt. Kuninga-emand nägi teda," vastas Hiram.

Ramses vaatas nõutult ema otsa.

"Jah," ütles kuningaemand, "ma nägin seda lurjust, kuid ma ei rääkinud sellest sulle, et sind mitte kurvastada. Aga kes võib tõen-

635

dada, et Lükoni saatsid ülempreestrid; niisama hästi võisid seda teha foiniiklased... "

Hiram naeratas irooniliselt.

"Ema! Ema!" hüüdis Ramses etteheitvalt. "Kas tõesti on preestrid su südamele lähemal kui mina?"

"Sinust, mu poeg ning isand, pole mul kedagi kallimat kogu maailmas!" hüüdis kuningaemand innukalt. "Kuid ma ei või lubada, et võõras inimene, väärjumalate kummardaja, laimaks püha preestriseisust, millest me mõlemad põlvneme! Oo Ramses!" kisendas ta põlvili langedes. "Kihuta minema pahad nõuandjad, kes tõukavad sind rüvetama templeid ja solvama sinu vanaisa Amenhotepi ametijärglast! Veel on aeg leppimiseks... et päästa Egiptus... "

Äkki astus tuppa Pentuer, räbaldunud riided seljas.

"Noh, mis sina ütled?" küsis vaarao haruldase rahuga.

"Täna, võib-olla juba praegu," vastas preester ärevuses, "toimub päikesevarjutus... "

Vaarao põrkas üllatunult tagasi.

"Mis peaks minul päikesevarjutusega tegemist olema? Pealegi praegusel minutil?"

"Isand," vastas Pentuer. "Mina mõtlesin just nõndasamuti, kuni polnud vanadest raamatutest päikesevarjutuse kirjeldusi lugenud... See on nii ähvardav, nii kohutav nähtus, et sellest on vaja kogu rahvale ette teatada."

"Tingimata," lisas Hiram.

"Miks sa meile sellest varem ei teatanud?" küsis Tutmosis preestrilt.

"Kaks päeva pidasid sõdurid mind vangitornis... Rahvast hoiatada me enam ei jõua. Kuid teatage vähemalt lossi vahtkondadele, et nad kabuhirmu ei satuks."

Vaarao plaksutas käsi.

"Ah, milline ebaõnn!" sosistas ta, siis aga ütles kuuldavalt: "Kuidas see toimub ja millal?... "

"Päev muutub ööks... " vastas preester. "See kestab nii palju aega, kui kulub viiesaja sammu käimiseks. Algab see keskpäeval. Nii ütles mulle Menes... "

"Menes?" kordas vaarao. "See nimi on mulle tuttav... "

"Ta kirjutas sulle sellest, isand!... Aga laske nüüd ruttu sõjaväele teatada!... "

Sedamaid kõlasid sarvehelid. Kaardivägi ja aasialased rivistusid

636

täies relvastuses üles. Oma staabist ümbritsetud vaarao teatas sõduritele, et tuleb päikesevarjutus, ja lisas, et ärgu nad kartku, sest pimedus ei kesta kaua ja ta ise viibib nende juures. "Ela igavesti!" hüüdsid sõdurid.

Ühtaegu sellega saadeti mõned ratsanikud Memfisesse.

Kindralid asusid kolonnide etteotsa, vaarao sammus mõtlikult edasi-tagasi mööda õue, aukandjad vestlesid tasakesi Hiramiga. Ku-ningaemand, kes oli üksi jäänud, langes Osirise raidkuju ette põrmu.

Kell oli kahe peal, kui päikesevalgus tuhmuma hakkas. "Kas tõesti saabub öö?" küsis vaarao Pentuerilt. "Jah. Kuid lühikeseks ajaks." "Kuhu siis päike jääb?" "Kaob kuu taha."

"Tarkadele, kes tähti vaatlevad, on vaja uuesti armulikkust osutada," mõtles vaarao.

Hämarus tihenes kiiresti. Aasialaste hobused läksid rahutuks, linnuparved laskusid alla ja täitsid valjusti kisendades kõik puud aias.

"Hei, laulumehed!" andis Kalippos kreeklastele komando.

Trummid põrisesid, flöödid vilistasid ja nende saatel hakkas kreeklaste polk laulma lõbusat laulukest ühest preestritütrest, kes kõiki asju nii kangesti kartis, et julges magada ainult kasarmus.

Järsku langes Liibüa kollastele küngastele pahaendeline vari, mis välgukiirusel kattis Memfise, Niiluse ja lossi aia. Pimedus kattis maa, taevasse ilmus süsimust kuul, mida piiras leekidepärg.

Meeletu kära summutas kreeklaste laulu. Aasialased olid tõstnud sõjakisa ja saatnud taeva poole parve nooli, et eemale peletada kurja vaimu, kes tahtis neelata päikest.

"Sa ütled, et see must ketas on kuu?" küsis vaarao Pentuerilt.

"Menes väidab seda."

"Ta on suur tark! Ja kas pimedus lõpeb varsti?" "Tingimata."

"Aga kui kuu taevast lahti tuleks ja maa peale kukuks?" "Seda ei või juhtuda. Näe, päike tulebki välja!" hüüdis Pentuer rõõmsalt.

Polkudes kõlasid hüüded Ramses XIII auks. Vaarao kaelustas Pentueri.

"Tõesti," ütles vaarao, "me nägime imelist nähtust! Kuid ma ei

637

tahaks seda teist korda näha. Ma tunnen, et kui ma poleks sõdur, oleks hirm vallutanud mu südame."

Hiram lähenes Tutmosisele ja sosistas:

"Saada kohe käskjalad Memfisesse. Ma kardan, et ülempreestrid on seal võib-olla midagi kurja sepitsenud." "Arvad sa?" Hiram noogutas pead.

"Nad ei valitseks maad nii kaua," ütles ta, "nad poleks üheksa-teistkümmend dünastiat üle elanud, kui nad ei oskaks kasutada säärast juhust nagu tänane."

Vaarao tänas sõdureid ülesnäidatud meelekindluse eest nii ebatavalise nähtuse ajal ja läks oma ruumidesse. Ta vajus ühtelugu mõttesse, ta kõneles rahulikult, isegi leebelt, kuid ta ilusast näost paistis mingit ebakindlust. Ramsese hinges toimus piinarikas võitlus. Ta hakkas taipama, et preestrite käsutuses on jõude, mida tema polnud arvestanud, mida ta isegi eitas, millest ta kuuldagi ei tahtnud.

Preestrid, kes jälgisid taevatähtede liikumist, kasvasid ta silmis sedamaid suuremaks. Ja vaarao mõtles, et on vaja tingimata tundma õppida seda imelist tarkust, neid seadusi, mis nii tohutul määral eksitavad inimlikke plaane.

Käskjalg käskjala järel kihutas kuningalossist Memfisesse, et teada saada, mis seal varjutuse ajal oli juhtunud. Kuid käskjalad ei tulnud tagasi ja vaarao kaaskonna kohale laotusid teadmatuse tumedad tiivad. Et Ptah' templi juures pidi midagi halba juhtunud olema, selles ei kahelnud keegi, kuid ükski ei julgenud teha oletusi, mis seal just juhtunud võis olla. Paistis, nagu oleksid vaarao ja tema usaldus-alused rõõmu tundnud igast hetkest, mis möödus teateid saamata.

Kuningaemand istus vaarao juurde ja sosistas talle:

"Luba minul tegutseda, Ramses. Naised on meie riigile nii mõnegi teene osutanud. Tuleta meelde kuninganna Nitokrist1 kuuendast dünastiast, või Makarat[2], Punase mere laevastiku loojat. Kui Ptah' templit pole hõivatud ja preestreid pole solvatud, lepitan ma su He-rihoriga ära. Sa võtad tema tütre naiseks ja su valitsemisaega ümbritseb kuulsus... Pea meeles, et sinu vanaisa, püha Amenhotep, oli

1 Nitokris - legendi sellest kuningannast on edasi andnud kreeka ajaloolane Herodotos. VI dünastias sellist kuningannat ei olnud.

2 Makara (õigemini Maat-ka-Ra) - XVIII dünastia kuninganna Hatšep-suti kroonitud nimi.

638

samuti ülempreester ja vaarao asemik. Ja kes teab, kas sa oleksidki praegu kuningas, kui püha seisus poleks soovinud näha troonil oma võsu. Kas niisugune on su tänu võimu eest?"

Vaarao kuulas ema ja mõtles, et preestrite tarkus on siiski määratu jõud ja et võitlus nendega on raske.

Alles pärast kella kolme ilmus esimene käskjalg Memfisest. See oli templi ees seisva polgu adjutant. Ta jutustas vaaraole, et tempel on jumalate viha pärast vallutamata jäänud; rahvas on laiali jooksnud ja preestrid triumfeerivad, kusjuures isegi sõdurite hulgas oli selle kohutava, kuigi lühikese ööpimeduse kestel segadus tekkinud.

Siis viis adjutant Tutmosise kõrvale ja ütles ilma keerutamiseta, et sõjavägi on demoraliseeritud, et korratu põgenemise tõttu on pol-kudes nii palju haavatuid ja surnuid nagu pärast lahingut.

"Mis siis polkudest sai?" küsis Tutmosis hirmuga.

"Muidugi mõista," vastas adjutant, "õnnestus meil sõdurid kokku koguda ja üles rivistada, kuid sellest, et viia nad templite vastu, ei saa juttugi olla, eriti nüüd, kus preestrid on asunud haavatuid abistama. Paljaksaetud pead ja pantrinahka silmates on sõdurid valmis end põrmu heitma, ja kulub palju aega, enne kui mõni neist julgeb templi müüri ületada."

"Aga preestrid?"

"Õnnistavad sõdureid, toidavad neid, joodavad ja teevad näo, et sõdurid on templitele kallaletungimises süütud, et kõik see on foiniiklaste sepitsus... "

"Ja teie sallite säärast peataolekut?" hüüdis Tutmosis.

"Majesteet käskis, et peame kaitsma preestreid rahva eest," vastas adjutant. "Kui meil oleks lubatud templid vallutada, oleksime juba kell kümme hommikul seal olnud ja preestrid istuksid praegu keldrites kinni."

Korrapidaja-ohvitser tuli ja teatas Tutmosisele, et keegi Memfi-sest tulnud preester tahab majesteediga kõnelda.

Tutmosis mõõtis külastajat pika pilguga. See oli üsna noor mees; ta nägu oli nagu puust voolitud. Ta ütles, et on tulnud vaarao juurde Samentu poolt.

Ramses võttis preestri kohe vastu. Preester heitis end tema ees põrmu ja ulatas käskijale sõrmuse, mida nähes vaarao kahvatas.

"Mis see tähendab?" küsis vaarao.

"Samentut pole enam elus," vastas saadik.

Hulk aega ei saanud Ramses sõnagi suust. Siis küsis:

639

"Kuidas see juhtus?"

"Nähtavasti avastati Samentu ühes Labürindi saalis," vastas preester, "ja ta mürgitas enda ise, et vältida piinamist... Ja paistab, et tema avastajaks oli Mefres koos ühe kreeklasega, kes pidavat väga sarnanema Teie Majesteediga."

"Jälle Mefres ja Lükon!" hüüdis Tutmosis suure meelepahaga. "Isand, kas sa tõesti ükskord ei vabane neist reetureist?"

Vaarao kutsus uuesti salanõukogu kokku ning palus sinna ka Hirami ja preestri, kes oli ilmunud Samentu sõrmusega. Pentuer ei tahtnud nõupidamisest osa võtta, see-eest tuli kuningaemand Nitokris kutsumata.

"Ma kardan," sosistas Hiram Tutmosisele, "et viimati hakkavad meil pärast preestrite väljakihutamist eided valitsema!"

Kui kõik aukandjad olid koos, andis vaarao sõna Samentu käskjalale.

Noor preester ei tahtnud midagi kõnelda Labürindist, vaid hakkas selle asemel jutustama, et Ptah' templit ei valvatavat sugugi ja et piisavat mõnekümnest sõdurist, et vangistada kõik, kes sinna peitu on pugenud.

"See inimene on äraandja!" hüüdis kuningaemand. "Ise on ta preester, aga õpetab preestrite vastu vägivalda tarvitama!" Saadiku näos ei liikunud ükski lihas.
"Auväärt kuningaemand," vastas ta. "Mefres tappis minu õpetaja ning kaitsja Samentu ja ma peaksin olema koer, kui ma ei tasuks kätte. Surm surma eest!"
"See noormees meeldib mulle!" sosistas Hiram.
Tõepoolest, koosolijate üle oleks nagu värske tuulehoog puhunud. Kindralid võtsid sirgema hoiaku, tsiviilametnikud heitsid preestrile uudistavaid pilke, isegi vaarao nägu elustus.
"Ara kuula teda, mu poeg!" palus kuninganna.
"Mis sa arvad," pöördus vaarao äkki noore preestri poole, "mida teeks praegu püha Samentu, kui ta elus oleks?"
"Olen veendunud," vastas preester kindlalt, "et Samentu tungiks Ptah' templisse, tooks jumalatele suitsetamisohvrit, kuid nuhtleks reetureid ja mõrtsukaid."
"Mina aga ütlen, et sa oled kõige õelam reetur!" ei jätnud kunin-gaemand järele.
"Ma täidan ainult oma kohust," vastas preester kõigutamatu rahuga.
640
"See preester on tõesti Samentu õpilane," segas Hiram vahele. "Ta on ainuke, kes selgesti näeb, mis meil teha jääb."
Nii sõjaväe- kui ka tsiviilaukandjad nõustusid Hiramiga, ülem-kirjutaja aga lisas:
"Kuna me oleme alustanud võitlust preestrite vastu, siis on vaja see lõpule viia, seda enam just nüüd, kus meil on käes kirjad, mis paljastavad Herihori läbirääkimisi assüürlastega, seega riigireetmist."
"Herihor jätkab Ramses XII poliitikat," segas kuninganna vahele. "Mina aga olen Ramses XIII!" vastas vaarao ärritatult. Tutmosis tõusis püsti.
"Mu isand ja käskija," ütles ta, "luba mul tegutseda! Ohtlik on säärast ebakindlat olukorda valitsuse liikmete hulgas pikaks venitada, kuritegelik rumalus oleks juhust mitte kasutada. Kuna see preester kõneleb, et tempel pole kaitstud, siis luba, et lähen sinna salgaga, mille ma endale ise välja valin."
"Tulen sinuga kaasa!" hüüdis Kalippos. "Tean omaenda kogemustest, et võidurõõmutsev vaenlane on nõrk vaenlane. Ja kui me kohe Ptah' templisse sisse murrame... "
"Teil pole vajagi jõuga sisse murda. Te võite minna sinna nagu vaarao käsu täitjad, kellele on ülesandeks tehtud reetur vangistada," tähendas ülemkirjutaja. "Selleks pole vaja isegi suurt jõudu... Tihti tormab üksainus politseinik suurele vargajõugule kallale ja nabib neid kinni, nii palju kui tahab... "
"Mu poeg annab järele teie nõuannete survel," ütles kuninga-emand. "Aga ta ei taha vägivalda, ta keelab teil..."
"Hm! Kui see nii on," ütles noor Seti preester, "siis on olemas veel üks asjaolu, millest ma Tema Majesteedile teatan... "
Ta tõmbas paar korda sügavasti hinge ja ütles siis häält tasandades:
"Memfise tänavatel kuulutab preestrite partei, et..."
"Mis? Mis? Kõnele, kõnele!... " julgustas teda vaarao.
"Et sina, isand, olevat hulluks läinud. Et sa ei ole ülempreestri ausse pühitsetud ega veel kroonitudki... Et sind võiks... troonilt tõugata... "
"Seda ma just kartsingi," sosistas kuninganna.
Vaarao hüppas püsti.
"Tutmosis!" hüüdis ta ja ta häälest võis tunda teovõime tagasitulekut. "Võta kaasa nii palju sõdureid kui tahad, mine Ptah' templisse
641
ning too Herihor ja Mefres, keda süüdistatakse riigireetmises, minu kätte! Kui nad oma süütust tõestada suudavad, ei pea neile midagi halba juhtuma. Vastasel korral aga..."
"Kas sa ka taipad, mis sa räägid?" peatas teda kuningaemand. Sügavasti pahandatud vaarao ei vastanudki seekord talle, juu-resviibivad nõukoguliikmed aga hüüdsid:

"Surm äraandjatele! Mis ajast peale on Egiptuse vaarao kohustatud ohverdama ustavaid sulaseid, et lurjuste silmis armu leida?"
Ramses XIII andis Tutmosise kätte pakikese, mis sisaldas Heri-hori kirju Assüüriale, ja pöördus pidulikult kõikide poole:
"Kuni preestrite mässu mahasurumiseni annan ma oma võimu üle kaardiväeülemale Tutmosisele. Nüüdsest peale kuulake teda ja sina, auväärt emake, pöördu oma märkustega tema poole."
"Sa talitad targasti ning õigesti, isand!" hüüdis ülemkirjutaja. "Vaaraol pole sünnis võidelda mässajatega, tugeva võimu puudumine aga võiks meile hukatuseks saada."
Kõik nõukogu liikmed kummardasid Tutmosise ees. Kuninga-emand langes suure häälega nuttes poja jalgade ette.
Tutmosis läks kindralite saatel välja õuele, käskis esimesel kaar-diväepolgul üles rivistuda ja pöördus sõdurite poole:
"Ma vajan mõndakümmend meest, kes oleksid valmis meie isanda kuulsuse nimel surema."
Soovijaid leidus rohkemgi kui vaja; nende eesotsas oli Eunana. "Kas olete valmis surema?" küsis Tutmosis. "Sureme koos sinuga, isand!" hüüdis Eunana.
"Te ei sure, vaid võidate alatud kurjategijad," vastas Tutmosis. "Sõdurid, kes sellest operatsioonist osa võtavad, ülendatakse ohvitserideks, ohvitserid aga saavad aukõrgendust korraga kahe astme võrra. Nõnda ütlen teile mina, Tutmosis, ülemjuhataja vaarao tahtel."
"Ela igavesti!"
Vabatahtlike kohaleviimiseks käskis Tutmosis hobused kahekümne viie raskeratsaväe kaariku ette rakendada. Ise istus ta koos Kalipposega ratsahobustele. Kogu salk kihutas Memfise poole minema ja kadus peagi paksu tolmupilve.
Hiram, kes jälgis seda kuninga suvelossi aknast, kummardas vaarao ees ja lausus vaikselt:
"Alles nüüd ma usun, isand, et sa polnud ülempreestritega kokku leppinud."
642
"Kas oled hulluks läinud!" kihvatas vaarao.
"Anna andeks, isand, aga tänane kallaletung templitele oli preestrite poolt korraldatud. Mil viisil nad Teie Majesteedi oma plaanidesse oskasid tõmmata, sellest ma aru ei saa.
Oli juba kell viis pärast lõunat.

SEITSMETEISTKÜMNES PEATÜKK

Just samal ajal teatas Memfises Ptah' templi püloonis valvekorral olev preester saalis nõupidamisel istuvatele ülempreestritele ja no-marhidele, et vaarao loss annab mingisuguseid signaale.
"Arvatavasti kavatseb kuningas meilt rahu paluda," ütles üks nomarhe muiates.
"Ma kahtlen selles," vastas Mefres. Herihor läks pülooni.
Lossist signaliseeriti just talle. Ta tuli peagi tagasi ja ütles koosolijaile:
"Meie noor preester on asjaga hästi toime tulnud... Tutmosis koos mõnekümne vabatahtlikuga on teel siia, et meid vangi võtta või maha tappa."
"Ja sina kaitsed ikka veel Ramsest!" kisendas Mefres.
"Ma pean teda kaitsma ja kaitsengi, sest ma tõotasin seda kuningaemandale pühaliku vandega... Kui püha Amenhotepi auväärt tütar ei oleks meid aidanud, poleks meie olukord see, mis ta praegu on."
"Noh, aga mina pole seda tõotanud!" vastas Mefres ja lahkus saalist.
"Mida tema peaks kavatsema?" küsis üks nomarh. "Vanamees on lõplikult lapsikuks muutunud," ütles Herihor õlgu kehitades.
Kella kuue paiku jõudis kaardiväesalk takistusteta Ptah' templi ette. Ülem koputas väravale ja talle avati sedamaid. Tutmosis oma vabatahtlikega oli kohal.

Kui ülemjuhataja templi õuele astus, nägi ta imestusega, et talle sammub vastu Herihor, Amenhotepi mitra peas, ainult preestrite saatel.
643
"Mis sul vaja on, mu poeg?" küsis ülempreester Tutmosiselt, kes oli säärasest olukorrast pisut üllatatud. Kuid ülemjuhataja kogus end peagi ja vastas:
"Herihor! Teebai Amoni ülempreester! Kirjade põhjal, mis sa oled saatnud Sargonile, Assüüria asevalitsejale, - need kirjad on praegu minu käes - süüdistatakse sind riigireetmises ja sa pead vaarao ees vastust andma."
"Kui noor kuningas," vastas Herihor rahulikult, "tahab endale selgeks teha eesmärke, millest igavesti elav Ramses XII oma poliitikas juhindus, siis tulgu ta meie Kõrgesse Nõukogusse; ta saab seal vajalikud seletused."
"Käsin sind aega viitmata mulle järgneda, kui sa ei taha, et sind sunnitakse!" hüüdis Tutmosis.
"Mu poeg, ma palun jumalaid, et nad hoiaksid sind vägivallategude eest ja karistusest, mis sa oled ära teeninud."
"Kas tuled?" küsis Tutmosis.
"Ma ootan Ramsest siia," vastas Herihor.
"Siis jää siia ja oota, sa petis!" hüüdis Tutmosis, tõmbas mõõga välja ja tormas Herihori kallale. Samal hetkel tõstis tema taga seisev Eunana oma sõjakirve ja virutas Tutmosisele kõigest jõust kaela ja parema rangluu vahele, nii et igale poole purskas verd. Vaarao lemmik langes peaaegu pooleks lõhestatuna maha.
Mõned sõdurid sööstsid oda vibutades Eunana poole, kuid langesid lühikese võitluse järel oma polgukaaslaste vastu. Kolmveerand vabatahtlikest olid preestrite poolt ära ostetud.
"Elagu ülipüha Herihor, meie käskija!" hüüdis Eunana, veheldes verise sõjakirvega.
"Elagu ta igavesti!" kordasid sõdurid ja preestrid ning kõik heitsid end põrmu.
Auväärt Herihor tõstis käed taeva poole ja õnnistas neid.

Mefres lahkus templi õuelt ja läks maa-alusesse ruumi, kus Lükonit kinni peeti. Üle läve astunud, võttis preester välja kristallkuuli, mida nähes kreeklane sedamaid raevuhoogu sattus.
"Et maa teid neelaks! Et teie laibad rahu ei leiaks!" pomises Lükon. Viimaks jäi ta vait ning uinus.
"Võta see relv," ütles Mefres, ulatades kreeklasele kitsa teraga pistoda, "võta see pistoda ja mine lossi aeda... Peida ennast viigi-puusalusse ja oota seda, kes võttis sinult Kaama ja võrgutas ta... "
644
Võimetus vihas kiristas Lükon hambaid.
"Ja kui sa teda näed, siis ärka... " lõpetas Mefres.
Ta heitis kreeklasele kähku peakotiga ohvitserimantli õlgadele, sosistas talle märgusõna kõrva ja viis ta templi salaukse kaudu maa alt välja inimtühjale tänavale.
Siis ronis Mefres noore mehe kärmusega pülooni tippu, võttis paar värvilist lippu kätte ja hakkas vaarao lossi signaale andma. Nähtavasti oli teda märgatud ja temast aru saadud, sest ülempreestri pärgamendikarva näol vilksatas naeratus. Mefres pani lipud kokku, lahkus pülooni terrassilt ja hakaks aegamööda tepist alla minema. Kui ta oli teisele korrusele jõudnud, piirasid ta äkki sisse mitu meest pruunides hõlstides, mis varjasid nende musta-valgetriibulisi kuubesid.
"See ongi auväärt Mefres," ütles üks neist. Kõik kolm laskusid ülempreestri ette põlvili. See tõstis juba mehaaniliselt käed, et neid õnnistada, kuid siis nagu ärkas äkki ja küsis:
"Kes te olete?"
"Labürindi valvurid."
"Miks te mu teele ette tulite?" ütles ta ja tema käed ning õhukesed huuled värisesid.

"Meil pole vaja sulle, püha mees, meelde tuletada," ütles üks val-vureist põlvedelt püsti tõusmata, "et paari päeva eest viibisid sa Labürindis ja tead teed sinna niisama hästi kui meie, kuigi sa pole sellesse pühendatud... Kuid ühtlasi oled sa küllalt tark selleks, et teada meie seadusi."

"Mis see tähendab?" kisendas Mefres häält kõrendades. "Te olete mõrtsukad, keda on saatnud Heriho... "

Ta ei saanud lõpetada. Üks haaras tal käest, teine heitis talle rätiku pähe, kolmas pritsis näkku mingit läbipaistvat vedelikku.

Mefres tuikus ja kukkus. Teda pritsiti veel kord vedelikuga, ja kui ta oli hinge heitnud, tõstsid valvurid ta ühte niššI, panid sinna pikali, torkasid elutusse kätte mingi papüüruse ja kadusid pülooni koridoridesse.

Kolm samasuguselt riietatud meest ajasid taga Lükonit, peaaegu sellest hetkest alates, mil Mefres ta templist välja oli lasknud ja ta inimtühjale tänavale sattus. Need mehed olid peidus jalgvärava lähedal, kust kreeklane tuli, ja nad lasksid tal algul tükk maad ette minna. Kuid peagi märkas üks neist Lükoni käes midagi kahtlast ja kõik läksid talle järele.

645

Imelik asi: unne suigutatud Lükon oleks nagu aimanud, et teda taga aetakse; ta pöördus äkki elavale tänavale, siis väljakule, kus palju rahvast edasi-tagasi sõelus, ja jooksis viimaks mööda kõrvaltänavaid, kus elasid kalurid, alla Niiluse poole. Siin leidis ta ühes jõekäärus väikese lootsiku, hüppas sellesse ja hakkas haruldase kiirusega teise kalda poole sõudma. Ta oli juba paarsada sammu kaldast eemal, kui tema järel lahkus kaldalt teine lootsik, ühe paadimehe ja kolme reisijaga. Nad polnud veel jõe keskkohanigi jõudnud, kui ilmus nähtavale veel üks lootsik, kahe sõudja ja samuti kolme reisijaga. Mõlemad paadid kihutasid Lükonile järele.

Ühe sõudjaga lootsikus istusid Labürindi valvurid, kes jälgisid hoolega oma võistlejaid, niivõrd kui videvik, mis pärast päikese loojumist oli kiire saabuma, seda võimaldas.

"Kes need kolm peaksid olema?" sosistasid Labürindi valvurid omavahel. "Juba kolmandat päeva luusivad nad templi ümber ja nüüd jälitavad Lükonit... "

"Ehk tahavad preestrid teda meie eest kaitsta?"

Lükoni väike lootsik jõudis teisele kaldale. Unne suigutatud kreeklane hüppas maale ja hakkas kiiresti lossi aia poole minema. Aeg-ajalt ta tuikus, seisatas ja haaras peast kinni, kuid läks siis jälle edasi, nagu oleks teda mingi tundmatu jõud sundinud. Ka Labürindi valvurid saabusid teisele kaldale, kuid nende võistlejad olid neist juba ette jõudnud. Algas ainulaadne võistlus. Lükon ruttas kiirkäija nobedusega kuningalossi poole, tema järel tormasid kolm tundmatut ja kõige taga kolm Labürindi valvurit.

Paarisaja sammu kaugusel aiast jõudis teine jälitajate rühm esimesele järele. Oli juba öö, kuid kaunis valge.

"Kes te olete?" küsis üks Labürindi valvureist tundmatuilt.

"Ma olen Bubastise politseiülem. Jälitan koos kahe sadakonna-ülemaga tähtsat kurjategijat."

"Meie oleme Labürindi valvurid. Ka meie jälitame seda inimest."

Kumbki salk silmitses teineteist, käed mõõga- või pussikäepidemeil.

"Mis te tahate temaga teha?" küsis lõpuks politseiülem. "Meil on tema kohta surmaotsus... "

"Kas laiba jätate maha?"

"Kõige täiega," vastas Labürindi valvurite vanem. Politseinikud sosistasid midagi omavahel.

"Kui te tõtt kõnelete," ütles lõpuks politseiülem, "siis me ei hakka

646

teid segama. Vastupidi, kui meie ta kinni püüame, võime ta ajutiseks teie kätte anda."

"Tõotate vandega?"

"Tõotame."

"Siis võime minna koos."
Mõlemad rühmad ühinesid, kuid kreeklane oli juba silmist kadunud.
"Äraneetud!" hüüdis politseiülem. "Juba jälle on ta kadunud."
"Ei ta kao kuhugi!" ütles üks Labürindi valvureid. "Arvatavasti tuleb ta sedasama teed tagasi."
"Mis tal kuninga aias tegemist peaks olema?" küsis ülem.
"Ülempreestrid saadavad teda mingisuguseid asju ajama. Kuid ta tuleb templisse tagasi," ütlesid Labürindi valvurid.
Otsustati oodata ja ühiselt tegutseda.
"Juba kolmandat ööd näeme igavest vaeva," pomises üks politseimeestest haigutades. Nad mässisid ennast oma burnustesse ja heitsid pikali.

Kohe pärast Tutmosise ärasõitu tõusis kuningaemand sõna lausumata püsti ja tahtis ära minna. Kui Ramses teda rahustada püüdis, katkestas ema teda teravalt:
"Jumalaga, vaarao!... Palun jumalaid, et nad lubaksid mul sind ka homme veel vaaraona tervitada."
"Kas sa kahtled selles, ema?"
"Miks ma ei peaks kahtlema, kui inimene kuulab arulagedate ja äraandjate nõu."
Nad lahkusid teineteisele vihastena.
Peagi tuli majesteedile hea meeleolu tagasi ja ta jätkas lõbusalt vestlust ülikutega. Kuid juba kella kuue ajal hakkas teda piinama rahutus.
"Iga hetk peaks saabuma käskjalg Tutmosise juurest," ütles ta oma lähikondsetele. "Olen veendunud, et asi on nii või teisiti juba lahendatud."
"Raske ütelda," vastas ülemvarahoidja. "Nad ei leidnud võib-ol-la kohe jõest ülesõiduks paate... Nad võisid kohata templis vastupanu..."
"Aga kuhu on jäänud see noor preester?" küsis äkki Hiram.
"Preester? Surmasaanud Samentu saadik?" kordasid hämmeldunud aukandjad. "Tõsi jah, kuhu ta on jäänud?"
647
Sõdurid saadeti aeda otsima. Nad jooksid kõik teed läbi, aga preestrit polnud kuskil.
See mõjus nõukoguliikmete meeleolule halvasti. Kõik istusid vaikides, süvenenud rahutukstegevaisse mõtteisse.
Päikeseloojangu ajal tuli üks vaarao teenreist ja sosistas talle, et emand Hebron on raskesti haigestunud ja palub, et majesteet arvaks heaks tema poole sisse astuda.
Õukondlased, kes vaarao ja kaunitar Hebroni vahelistest suhetest teadisd, vahetasid pilke, ja kui Ramses ütles, et läheb aeda, ei pakkunud ükski neist ennast saatjaks. Aias oli tihedasti paigutatud valve tõttu niisama julge kui lossis ja keegi ei pidanud sündsaks vaaraod eemaltki jälgida, sest nad teadsid, et Ramses seda ei salli.
Kui vaarao oli koridori kadunud, ütles ülemkirjutaja varahoidjale:
"Aeg venib nagu vanker kõrbes. Võib-olla on Hebronil teateid Tutmosisest?"
"Ausalt ütelda," vastas varahoidja, "paistab see retk Ptah' templi vastu paarikümne sõduriga mulle praegu täieliku meeletusena."
"Aga kas vaarao Soodajärvede juures palju mõistlikumalt talitas, kui ta terve öö Tehennat jälitas?" ütles Hiram vahele. "Julgus otsustab kõik."
"Kuid kus on noor preester?" küsis varahoidja.
"Kutsumata ta tuli ja minema läks ka, ilma et oleks kellelegi midagi ütelnud... Kõik käituvad siin nagu vandeseltslased," ütles Hiram.
Varahoidja vangutas murelikult pead.

Ramses jooksis kiiresti Tutmosise paviljoni. Kui ta majja astus, langes Hebron talle pisarsilmil kaela. "Ma suren hirmust! " hüüdis ta. "Kas sul on hirm Tutmosise pärast?"

"Mis mul temast!" vastas Hebron põlgliku grimassiga. "Ainult sina hüvitad mind, ainult sinust mõtlen ma... sinu pärast tunnen hirmu!"
"Olgu õnnistatud see sinu hirm; see hajutas vähemalt hetkeks mu igavuse!" ütles vaarao naerdes. "Jumalad! Milline raske päev... Kui sa oleksid olnud meie nõupidamisel!... Kui sa oleksid näinud meie nõunike nägusid! Ja lisaks kõigele muule arvas mu auväärt emake heaks meie koosolekut oma osavõtuga austada. Ma ei osanud
648
iialgi kujutleda, et vaarao kõrge seisus võiks mind nii ära tüüdata!"
"Ära kõnele sellest nii kõvasti!" peatas teda Hebron. "Mis sa siis teed, kui Tutmosisel ei õnnestu templit vallutada?"
"Tagandan ta ülemjuhataja kohalt, peidan oma krooni kirstu ja panen ohvitseri kiivri pähe. Olen kindel, et kui ma ise oma sõjaväe etteotsa astun, surutakse mäss kohe maha."
"Kumb mäss?" küsis Hebron.
"Ah jah! Ma unustasin, et meil on kaks mässu: rahvas preestrite vastu ja preestrid minu vastu... "
Ta embas Hebronit ja sosistas talle:
"Kui ilus sa täna oled!... Iga kord, kui ma sind näen, paistad sa mulle uuena ja aina kaunimana!"
"Lase mind!... " sosistas Hebron. "Vahel ma kardan, et sa mind hammustad."
"Hammustada... mitte... aga surnuks suudelda võiksin sind küll... Sa ei tea isegi, kui kaunis sa oled... "
"Sinu kindralite ja ministritega võrreldes. Lase mind!"
"Ma tahaksin olla granaadipuu! Tahaksin, et mul oleks nii palju käsi, nagu temal on oksi, et sind kaisutada! Nii palju huuli, nagu temal on lehti, et suudelda korraga su silmi, juukseid ja suud... "
"Kuninga kohta, keda ähvardab trooni kaotamine, oled sa üllatavalt kergemeelne."
"Armastuse rüpes ei hooli ma troonist," vastas Ramses. "Kuni minuga on mu mõõk, säilitan ma ka võimu."
"Kuid su sõjavägi on puruks löödud," ütles Hebron, püüdes ennast vaarao embusest vabastada.
"Homme saabuvad uued polgud, ülehomme kogunevad ka need, kes laiali jooksid. Ma ütlen sulle, ära mõtle tühjadele asjadele... Üks hetk armastust on kallim kui terve aasta võimu... "
Tund aega pärast päikese loojumist lahkus vaarao Hebroni majast ja astus aegamööda, mõttesse vajunult ning väsinuna oma lossi poole.
"Kui rumal," mõtles ta, "et preestrid mu plaane nii väga takistavad... Sestsaadik kui Egiptus olemas on, pole olnud säärast käskijat nagu mina... "
Äkki astus viigipuude salust välja keegi tumedas hõlstis mees ja sulges vaaraole tee.
Ramses astus lähemale, et teda paremini näha, ja hüüdis äkki:
649
"Ah see oled sina, lurjus?! Lõpuks olen ma su leidnud!"
See oli Lükon. Ramses haaras tal kõrist kinni. Kreekalne kiljatas ja vajus põlvili. Samal hetkel tundis vaarao põletavat valu vasakul pool kõhus.
"Või sa hammustad veel!" hüüdis Ramses.
Siis pigistas ta kreeklast mõlema käega kaelast, ja kui kuulis selgroolülide naksumist, tõukas ta vastikustundega eemale. Lükon kukkus surmaeelsetes krampides vääneldes maha.
Vaarao astus mõne sammu ja kobas valusat kohta: pistoda käepide jäi talle pihku.
"Ma olen haavatud!"
Ta tõmbas kitsa tera haavast välja, tundis, et on teadvust kaotamas, ja kiirendas sammu.
"Ei tea, kas mu nõunikest mõnel plaastrit leidub?" mõtles ta. Maja läve ees jooksis talle vastu ohvitser, kes kisendas: "Tutmosis on tapetud! Reetur Eunana tappis ta!" "Eunana?" kordas vaarao. "Aga teised?"

"Peaaegu kõik vabatahtlikud, kes pakkusid ennast Tutmosisega kaasa minema, olid preestrite poolt ära ostetud... "
"Aitab! Aeg on sellele lõpp teha!" hüüdis vaarao. "Puhuge signaali aasia polkudele... "
Kostis sarveheli; aasialased jooksid kasarmu ette, hobused käekõrval.
"Andke ka mulle hobune," ütles vaarao. Kuid tugevat peapööritust tundes lisas ta:
"Ei... andke mulle kandetool... Ma ei taha ennast väsitada..."
Siis lõi ta äkki tuikuma ja vajus ohvitseri kätele.
"Ah, ma oleksin peaaegu unustanud... " lausus ta nõrkeval häälel. "Tooge mulle kiiver ja mõõk... terasest mõõk. See, mis mul Liibüa sõjakäigul kaasas oli... Lähme Memfise peale."
Lossist jooksis välja ülikuid ja teenreid tõrvikutega.
Vaarao nägu muutus halliks, silmad lõid uduseks. Ta sirutas käe, nagu otsiks ta relva, liigutas huuli ja heitis keset üldist vaikust hinge. Kahe maailma - ajutise ja igavese - käskija oli surnud.
650

KAHEKSATEISTKÜMNES PEATÜKK

Ramses XIII surmast kuni matusteni valitses riiki Teebai Amoni ülempreester ja kadunud vaarao asetäitja, auväärt San-amen-Herihor.
Lühikese ajaga avaldas asevalitseja tegevus olukorrale riigis head mõju. Herihor rahustas mässajad ja käskis iga seitsmenda päeva kogu töötavale elanikkonnale puhkepäevaks määrata, nagu oli olnud vanal ajal. Ta pani maksma ranged eeskirjad preestritele, andis kaitset välismaalastele, eriti foiniiklastele, ja sõlmis lepingu As-süüriaga, ilma et oleks loovutanud talle Foiniikiat, kes jätkas andami maksmist Egiptusele.
Selle lühikese valitsemisperioodi jooksul otsustasid kohtunikud kohtuasju kiiresti ja vältisid karme karistusi. Kellelgi polnud õigust talupoegi peksta ja talupoeg võis iga ülekohtu peale kohtusse kaebuse anda, kui tal selleks aega ja küllalt tunnistajaid oli.
Ka asus Herihor võlgade tasumisele, mis koormasid vaarao ja riigi omandit. Ta saavutas foiniiklastelt, et nad loobusid osaliselt neist summadest, mis Egiptuse riigikassa neile võlgnes, ülejäänud võla katteks aga nõudis Liibüalt välja suure assigneeringu - kolmkümmend tuhat talenti.
Kõigi nende abinõude tõttu valitses riigis juba kolmandat kuud rahu ning heaolu. Inimesed ütlesid:
"Olgu õnnistatud asevalitseja San-amen-Herihori valitsus! Tõepoolest, jumalad ise on määranud tal valitsejaks saada, et ta päästaks Egiptuse sellest laostumisest, millesse Ramses XIII, see logard ja naistekütt, ta viis!... "
Oli möödunud ainult mõni kuu, kuid rahvas oli juba unustada jõudnud, et Herihori korraldused polnud muud kui noore vaarao üllate kavatsuste teostamine.

Tobi-kuus (oktoober-november), kui Ramses XIII muumia oli kuninglikku hauakoopasse paigutatud, toimus Teebai Amoni templis suur nõupidamine, millest võtsid osa kõige tähtsamad isikud. Siin olid peaaegu kõik ülempreestrid, nomarhid ja armeede juhatajad, nende hulgas ka kuulus rauk - idaarmee hallipäine ülemjuhataja Nitager.
651
Sessamas hiiglasuures saalis, kus preestrid olid poole aasta eest Ramses XII maapealseid tegusid arutanud ja Ramses XIII vastu vaenulikkust ilmutanud, sessamas paigas olid nüüd ülikud koos, et lahendada Herihori eesistumisel kõige tähtsamaid riigielu küsimusi.
Tobi-kuu 25-ndal päeval, täpselt keskpäeval, istus Herihor, Amenhotepi mitra peas, troonile, ülejäänud ülikud võtsid istet tugitoolides ja nõupidamine algas.
See kestis väga lühikest aega, just nagu oleks selle tulemus juba ette otsustatud olnud.
"Ülempreestrid, nomarhid ja väejuhid!" alustas Herihor. "Oleme kogunenud siia väga kurval ja tähtsal põhjusel. Igavesti elava Ramses XIII surmaga, kelle lühike, kuid tormiline valitsemisaeg lõppes nõnda õnnetult... "

Siinkohal Herihor ohkas.
"...ei loojunud mitte ainult vaarao, vaid ka kuulsusrikas kahekümnes dünastia."
Koosolijate hulgast käis läbi nurin.
"Dünastia pole loojunud," tähendas Memfise nomarh kaunis teravalt. "Auväärt kuningaemand Nitokris on ju elus. Järelikult kuulub kroon temale."
Herihor vaikis hetke ja vastas siis:
"Minu auväärt abikaasa, kuningaemand Nitokris... "
Nüüd ei käinud koosolekust läbi mitte enam nurin, vaid päris kisa, mis kestis mitu minutit. Kui see vaibus, jätkas Herihor rahulikult ja selgesti:
"Minu auväärt abikaasa, kuningaemand Nitokris, on lohutamatus mures poja surma pärast troonist loobunud."
"Lubage!" hüüdis Memfise nomarh. "Auväärt asevalitseja nimetab kuningaemandat oma abikaasaks. See teade on midagi hoopis uut, nii et seda tuleb enne järele katsuda... "
Herihori antud märguande peale võttis Teebai ülemkohtunik välja akti, mis oli koostatud kahe päeva eest ja mille järgi Amoni auväärt preester San-amen-Herihor ja kuningaemand Nitokris, Ramses XII lesk ning Ramses XIII ema, olid abiellu heitnud.
Pärast seda selgitust saabus hauavaikus.
Herihor jätkas:
"Kuivõrd mu abikaasa ning trooni ainuke pärija on oma õigustest lahti ütelnud, mistõttu kahekümnenda dünastia valitsemisaeg on seega lõppenud, peame valima uue käskija. Selleks käskijaks,"

jätkas Herihor, "peab olema küps inimene, kellel on energiat ja kogemusi valitsemise asjus. Seepärast soovitan ma teile, auväärt isandad, valida sellele kõrgele kohale... "
"Herihor!" hüüdis keegi.
"...valida sellele kõrgele kohale auväärt Nitager, idaarmee ülemjuhataja."
Nitager istus kaua aega paigal, silmad pilukil, ja naeratas. Lõpuks tõusis ta püsti ja ütles:"Ma arvan, et inimestest, kes sooviksid kanda vaarao tiitlit, ei tule iialgi puudust. Küllap neid leiduks rohkemgi kui vaja. Õnneks on jumalad ise, kõrvaldades kõik ohtlikud võistlejad, juhatanud meile mehe, kes on kõige enam väärt kandma seda ülimat võimu. Ja mulle paistab, et ma talitan mõistlikult, kui ma, selle asemel et mulle pakutud krooni vastu võtta, vastan: "Elagu igavesti Tema Majesteet San-amen-Herihor, uue dünastia esimene vaarao!"
Kohalviibijad, välja arvatud mõni üksik erand, kordasid seda hüüet ja ülemkohtunik tõi kuldvaagnal kohale kaks krooni: Ülem-Egiptuse valge ja Alam-Egiptuse punase krooni. Ühe neist võttis enda kätte Osirise ülempreester, teise Horose ülempreester. Nad ulatasid kroonid Herihorile, kes suudles kuldset madu ja pani nad siis endale pähe.
Pärast seda algasid austusavaldused juuresviibijate poolt, mis kestsid mitu tundi. Seejärel koostati vastav akt, koosolekust osavõtjad kinnitasid selle oma pitseriga, ja sellest hetkest peale oli San-amen-Herihor saanud tõesti vaaraoks, mõlema maa käskijaks ja otsustajaks oma alamate elu ning surma üle.
Õhtu eel läks majesteet väsinuna tagasi oma ruumidesse, kust leidis eest Pentueri. Preester oli jäänud kõhnaks, ta kurnatud näost paistis väsimust ning nukrust.
Kui Pentuer end põrmu heitis, tõstis käskija ta üles ja ütles naeratades:
"Sina ei kirjutanud alla minu valimisele, sina ei tulnud mulle austust avaldama... Ma kardan, et viimati tuleb mul sind veel kunagi Ptah' templis sõjaväega piirama hakata. Kuidas siis on, kas oled otsustanud, et sa ei jää minu juurde? Eelistad Menest?"
"Andke andeks, majesteet, kuid õukonnaelu on mind nii ära väsitanud, et mu ainsaks sooviks on tarkust õppida."
"Kas ei suuda Ramsest unustada? Sa ei tundnud teda ju kuigi kaua. Minu juures töötasid sa aga mitu aastat."

"Ärge pange mulle seda süüks, majesteet, kuid... Ramses XIII oli esimene vaarao, kellele egiptuse rahva kannatused südamelähedased olid."

Herihor naeratas.

"Oh teid, õpetlasi!" ütles ta pead vangutades. "See olid ju sina ise, kes juhtis Ramsese tähelepanu alamrahva olukorrale, ja kuigi ta selle rahva heaks midagi ära ei teinud, leinad sa teda oma hinges ikka veel. Sina tegid seda, mitte tema. Veidrad inimesed olete te, hoolimata oma suurest tarkusest!" jätkas ta. "Nagu see Meneski... Seda tarka preestrit peetakse kõige rahuarmastavamaks inimeseks Egiptuses, ja ometi oli tema see, kes kukutas dünastia ning avas mulle tee võimule!

Kui ei oleks olnud tema kirja selle kohta, et 20-ndal paofi-kuu päeval toimub päikesevarjutus, küürutaksime meie kadunud Mef-resiga praegu võib-olla selga kivimurdudes... Noh, mine nüüd ja tervita Menest minu poolt. Ja tea, et ma oskan olla tänulik ja et selles on võimu suur saladus. Ütle Menesile, et olen valmis täitma iga tema palve, välja arvatud üks - et ma loobuksin troonist. Sina aga, kui oled puhanud, tule minu juurde tagasi. Hoian sulle selleks puhuks alal väärilise ametikoha."

Ja Herihor puudutas käega preestri alandlikult langetatud pead.

EPILOOG

Mehiri-kuus (november-detsember) saabus Pentuer Memfise lähedal asuvasse templisse, kus Menés jätkas oma visa tööd maa ja taeva uurimise alal. Vana tark, kes oli süvenenud oma mõtteisse, ei tundnud Pentueri kohe ära. Aga ära tundes embas ta teda ja küsis:

"Noh, kas lähed jälle talupoegi vaarao auks rahutuks tegema?"

"Ma tulin, et jääda sinu juurde ja sind teenida," vastas Pentuer.

"Ohoo!" hüüdis Menés ja silmitses teda tähelepanelikult. "Ohoo! Tähendab sul on õukonna elust ja aust villand? Kui nõnda, siis olgu õnnistatud see päev! Kui sa minu pülooni tipust maailmale vaatad, siis näed ise, kui väike ja näotu ta on."

654

Pentuer ei vastanud midagi, Menés aga jätkas oma katkestatud töid. Mõne tunni pärast tuli ta tagasi ja leidis oma õpilase samast paigast. Ta silmad olid suunatud kaugusse, Memfise poole, kust vaarao loss kätte paistis.

Menés asetas ta ette kruusi piima ja odrakaraski ning ei eksitanud teda enam.

Möödus paar päeva. Pentuer sõi vähe, kõneles veel vähem, öösiti viskles unetult, päeval aga istus liikumatult ja vahtis ühte punkti.

Menesile valmistas Pentueri hingeline seisukord muret. Kord istus ta Pentueri kõrvale kivile ja küsis:

"Ütle, kas oled oma mõistuse täiesti kaotanud või on pimeduse vaimud su südame ainult ajutiseks vallutanud?"

Pentuer pööras oma uduse pilgu tema poole.

"Vaata ometi ringi," jätkas rauk. "Praegu on kõige ilusam aastaaeg. Ööd on pikad, taevas tähti täis, päevad on jahedad, maad katavad rohi ja lilled. Vesi jões on läbipaistev nagu kristall, kõrb vaikib, see-eest aga on õhus helinaid, hääli, suminat...

Kui kevad on teinud säärast imet surnud maaga, kas su süda on siis tõesti kivinenud, et see sind ei liiguta! Ärka, ütlen ma sulle! Sa oled ju nagu surnu elava looduse keskel. Selle päikese all sarnaned sa kuivanud sõnniku tombuga, mille hais matab nartsisside ja kanni-keste lõhna."

"Mu hing on haige," vastas Pentuer.

"Mispärast?"

"Mida enam ma mõtlen, seda selgemini ma näen, et kui mina poleks Ramsest maha jätnud, kui ma oleksin teda edasi teeninud, poleks see kõige üllam vaarao hukkunud. Teda ümbritsesid reeturid ja ükski sõber ei juhatanud talle teed pääsemiseks."

"Kas sulle paistab, et sina oleksid suutnud teda päästa? Oh seda eneseusaldust, mis on ühel õpingud poolelijätnud targal! Kogu maailma mõistus ei suuda päästa kulli, kes on Kaamaparve keskele sattunud, sina aga arvad nagu mõni väike jumal, et suudad muuta inimese saatust!"

"Tähendab Ramses pidi hukkuma?"

"Kahtlemata. Kas või juba sellepärast, et ta oli sõjamehe hingega vaarao, tänapäeva Egiptuses aga pole sõjamehed au sees. Egiptlased hindavad kuldset käevõru enam kui mõõka, isegi kui see oleks terasest, lauljat või tantsijat enam kui kartmatut sõdurit, rikkust ja mõistlikkust enam kui sõda.

655

Kui õlipuu vili valmiks mehiri-kuus või kui toti-kuus puhkeks kannike, nad hukkuksid, nagu hukkub kõik, mis tuleb maailma kas liiga vara või liiga hilja. Sina aga tahad, et Amenhotepi ja Herihori ajastul püsiks troonil vaarao, kes on sündinud hüksoslaste ajastu jaoks. Kõigele olevale on määratud oma õitseaeg ja oma surmatund. Ramses XIII sündis ajal, mis polnud temale soodne, ja pidi loovutama oma koha teisele."

"Ja sa mõtled, et miski ei oleks suutnud teda päästa?" küsis Pen-tuer.

"Säärast jõudu mina ei tea. Vähe sellest, et ta ei sobinud oma aega ja oma ossa, ta astus troonile riigi laostumise ajajärgul ja oli nagu noor võrse koduneva puu tüvel."

"Sa kõneled isegi riigi laostumisest nii rahulikult?"

"Ma vaatlen seda laostumist juba kümme aastat ja enne mind on seda näinud minu eelkäijad selles templis. Mul on olnud küllalt aega harjumiseks!..."

"Kas teil on siis selgeltnägija võimed?"

"Hoopiski mitte," ütles Menés. "Meil on äraproovitud tundemärgid. Lipukese liikumise järgi teeme kindlaks tuule suuna, veetase Niiluse kaevus näitab meile vee tõusu ja langust jões, riigi nõrkusest aga kõneleb meile iidsetest aegadest saadik see sfinks siin."

Ta sirutas käe püramiidide poole.

"Ma pole sellest kunagi kuulnud," sosistas Pentuer.

"Loe meie templi vanu kroonikaid ja sa veendud, et iga kord, kui Egiptusel olid õitsenguajad, seisis sfinks kõigutamatult kõrbe kohal. Kui aga riik kaldus langusele, kattus sfinks pragudega, kippus pudenema ja kõrbe liivad ulatusid ta aluseni. Viimase paarisaja aasta kestel aga on sfinks pikkamööda varisemas. Mida enam ta liivasse mattub, mida sügavamad praod ta ihusse lõikuvad, seda vaesemaks jääb maa."

"Ja ta hukkub?"

"Mitte ühelgi juhul!" vastas Menés. "Nii nagu ööle järgneb päev ja veelangusele veetõus, nõnda järgneb laostumisele uus õitseng. Elu igavene ringkäik!... Mõnede puude lehed langevad mehiri-kuus ainult selleks, et pahoni-kuus uuesti sündida.

Ja tõesti, Egiptus on tuhandeaastane puu, dünastiad on ainult ta oksad. Meie silmade all ilmus äsja kahekümne esimese oksa võrse -milleks siis kurvastada? Kas sellepärast, et oksi kaob, kuid puu elab?"

656

Pentuer jäi mõttesse, kuid ta pilk näis justkui selginud olevat.

Möödus veel mõni päev. Menés ütles Pentuerile:

"Meie tagavarad on lõpukorral. Tarvis käia kord Niiluse ääres ja hankida mõneks ajaks toidukraami."

Järgmise päeva varahommikul võtsid preestrid suured korvid selga ja läksid jõeäärsetesse küladesse. Siin peatusid nad talupoegade eluhoonete juures ja laulsid jumalasõnalaule, Menés aga koputas uksele ja ütles:

"Helded inimesed, õigeusulised egiptlased, kinkige midagi tarkusejumalanna teenritele!"

Neile toodi (toojad olid enamasti naised) peotäis nisu või otri, karask või väike kuivatatud kalake. Vahel aga tungisid tigedad koerad neile kallale või muu-usuliste lapsed pildusid neid kivide ja poriga.

Kummaline oli näha neid alandlikke kerjuseid, kellest üks oli mitme aasta jooksul avaldanud mõju riigiasjadele, teine aga, tungides looduse sügavamatesse saladustesse, mõjutanud sellega ajaloo käiku.
Rikkamates külades võeti neid paremini vastu, ja kui nad kord majja sattusid, kus parajasti pulmi peeti, söödeti neil kõht täis, anti õlut juua ja lubati küüni öömajale jääda.
Raseeritud näost ja peast ning pantrinahkadest hoolimata ei äratanud Menés ja Pentuer kohaliku rahva lugupidamist. Alam-Egip-tuse asukad, kes elasid muu-usuliste hulgas, ei paistnud juba üldiselt silma vagaduse poolest, tarkusejumalanna preestritesse aga, kellele isegi riik toetust ei andnud, suhtusid nad hoopis põlglikult.
Lamades laudas värskest pilliroost asemel, kuulasid Menés ja Pentuer pulmamuusikat, purjus inimeste hüüdeid ja aeg-ajalt ka lõbutsevate inimeste sõimelmist.
"Kui kohutav see on!" pääsesid Pentueri suust sõnad. "Alles mõne kuu eest suri kuningas, kes oli nende talupoegade heategija, ja juba on nad ta unustanud. Tõesti-tõesti - inimeste tänulikkus ei kesta küll kuigi kaua!"
"Kas sina tahaksid, et inimesed oma elu lõpuni tuhka pealaele puistaksid?" küsis Menés vastu. "Kas sa arvad ehk, et kui krokodill haarab naise või lapse, peatub Niiluse vesi? Ei, see voolab edasi ega märkagi laipu, ei märka isegi vee tõusu ja langust. Seesama toimub ka rahvaste elus. Vahetugu dünastiad, kannatagu riik sõdade ja mässude läbi, või vastupidi, nautigu rahulikku ja õnnelikku elu -sellest sõltumatult inimesed ikkagi söövad, joovad, magavad, astuvad
657
abiellu, töötavad. Nõnda kasvab puu, sadagu vihma või kõrve-tagu päike. Tantsigu jahüpaku need, kellel jalad terved, laulgu ja nutku see, kelle rind tundmustest täidetud!"
"Kuid tunnista siiski, et on imelik vaadata nende rõõmu, kui meenutada, mis sa kõnelesid riigi langusest," katkestas teda Pen-tuer.
"Mitte põrmugi. Need inimesed ju ongi riik, nende elu on riigi elu. Ikka ja alati ühed rõõmustavad, teised kurvastavad. Põle olemas säärast silmapilku, kus ei voolaks pisaraid ega kajaks naeru.
See määrabki ajaloo käiku. Kui inimeste hulgas on ülekaalus rõõm, siis me ütleme, et riigis valitseb õitseng, kui sagedamini voolab pisaraid, nimetame me seda languseks. Ei maksa norida sõnade juures, on vaja sügavamalt tungida rahva ellu. Selles hurtsikus siin valitseb rõõm, tähendab rahva elu on siin õitsemas ja meil pole enam õigust ohata languse pärast. Sinu ülesanne on püüda selle poole, et õnnelikke hurtsikuid oleks üha rohkem."
Kui armuannid olid kogutud ja targad templisse tagasi jõudsid, viis Menés Pentueri pülooni tippu. Siin näitas ta Pentuerile suurt marmorist kera, kuhu oli kuldsete ringikestega märgitud sadade tähtede asend, ja käskis tal kuni kesköönі jälgida kuu liikumist.
Pentuer oli meeleldi nõus. Samal ööl veendus ta omaenda silmaga, kuidas taevavõlv mõne tunni jooksul läände liikus, kuu aga tähtede vahelt ida poole puges. Tänini teadis Pentuer sellest lihtsast nähtusest ainult kuulu järgi. Nüüd, kus ta esimest korda oli näinud taeva liikumist ja kuu aeglast jooksu, haaras teda säärane vaimustus, et ta langes silmili ja nuttis.
Pentueri hingele avanes uus maailm ja ta oskas hinnata selle ilu, sest tal oli juba tarkust.
Mõne päeva pärast pöördus keegi rikas rentnik preestrite poole ettepanekuga, et nad ajaksid sihi ja kaevaksid talle ühe kraavi. Ta kohustus neid töö ajal toitma ja lubas vaevapalgaks kitse koos talle-
Kuna templi elanikud vajasid piima, oli Menés nõus ja nad läksid Pentueriga kahekesi tööle. Nad tasandasid maa, märkisid ära kraavi sihi ja asusid kaevama.
Raske füüsiline töö mõjus Pentuerile elustavalt, ja kui ta Menesi-ga üksi oli, ajas ta meeleldi isegi juttu. Teiste inimestega läbikäimisel aga haaras teda sünge meeleolu. Nende naer ja laul näis ta kannatusi suurendavat.
658
Menés ei läinud öösiti külla, vaid ööbis koos Pentueriga väljas. Nad imetlesid õitsvaid aasu ja püüdsid inimeste rõõmu kajastusi, ise sellest osa võtmata.

Ühel õhtul lõppesid tööd põllul tavalisest varem - külla oli talupoegade palvel tulnud keegi rändav preester ja temaga koos väike poisike. Armuande kogudes liikusid nad majast majja. Poisike mängis flöödil nukrat viisi, ja kui see lõppes, laulis preester võimsal häälel üht pooleldi vaimuliku, pooleldi ilmaliku sisuga laulu.

Menés ja Pentuer pikutasid künkanõlval ja vaatasid leegitsevat taevast, mille kuldsel taustal oli näha püramiidide musti kolmnurki ja palmide pruune tüvesid, mis kandsid tumerohelist võra. Preester aga lonkis ühe läve juurest teise juurde, laulis oma laulu ja tegi järjest pikema puhkuse iga salmi vahel.

"Kui rahulik on see õiglane kuningas!' Lõpuks on imeline ettekuulutus täide läinud. Ra ajast saadik kaob kõik vana ja ta asemele ilmub see, mis on noor. Igal hommikul tõuseb päike ja igal õhtul kaob ta läände. Mees eostab, naine toob ilmale, ja värsket tuult hingab iga rind. Kuid kõik, kes on sündinud, kõik viimseni, lähevad sinna paika, mis neile on valmistatud."

"Kuid milleks see?... " kostis äkki Pentueri hääl. "Kui vähemalt seegi oleks õige, et elu on loodud jumalate ja vooruste auks! Aga seegi on vale!... Õel kurjategija, ema, kes oma poja mõrtsukale mehele läheb, armuke, kes kallistuste hetkel reetmist plaanitseb - need on, kellel on elus edu ja kes valitsevad! Targad aga virelevad tegevusetuses ja üllas, jõuline inimene hukkub, ilma et temast isegi mälestust järele jääks."

"Täida rõõmuga seda päeva, kuningas," laulis preester, "sest neid pole antud sulle palju. Ümbritse ennast lõhnavate rohtudega ja suitseta viirukit, kaunista lootosepärgadega sõbratari pihta, kes valitseb su südant ja istub su kõrval. Mängitagu ja lauldagu teie auks! Visake minema mured ja anduge rõõmule, sest ta saabub äkki, see päev, millal te lahkute vaikimise maale."

"Lõhnavad rohud... lootosepärjad piha ümber... pärast seda aga vaikimine!" tungisid sõnad Pentueri suust. "Tõesti-tõesti... veiderdaja, kes mängib rüütlit, on arukam kui see maailm, kus meist igaüks kujutab endast kedagi, ilma et sellest endale vähematki kasu oleks. Kas siis tõesti võib kujutleda seda maapealset hingitsemist

1 Preestri laul põhineb algupärastel allikatel. (Autori märkus.)

alalõpmatu peona?... See, keda ei piina nälg, selle süda on mürgitatud muredest ja ihadest. Ja kui on saabunud mõni rahulik hetk, kannab see endas mõtteid igavese vaikimise riigist, ja see veristab inimese südant."

"Eks pühitse siis rõõmupäeva, oo Nefarhotep, sa puhaste kätega mees! Ma tean su esivanemate saatust. Nende kindlused on varisenud, nende linnad on kadunud ja neid endid nagu poleks olnudki. Maalt, kuhu nemad on läinud, pole keegi tagasi tulnud, keegi ei jutusta, kuidas nad seal elavad, keegi ei lohuta meid. Ja nõnda kestab see seni, kuni te ise lähete sinna, kuhu on läinud nemad."

"Kas sa oled näinud rahulikku merd?" küsis Menés. "Eks ole tõsi, ta on igav nagu unenägudeta uni. Alles kui tuulehoog ta pinna liikuma paneb, kui üks laine tormab sügavikku ja teine ajab ennast püsti, kui ta pinnal hakkavad sähvima välgud ja sügavusest kostavad kord ähvardavad, kord hirmunud hääled, saab meri kauniks. Sedasama näeme jõel. Ta paistab surnuna, kuni ta voolab ühes suunas, veetlust annavad talle käärud ja käänud. Nõnda on mägedeski. Ühetasane kõrgendik on igav. Kuid tippude keerukad hambad ja sügavad kuristikud on kaunid."

"Vala mürri oma pealaele. Kata oma ihu ilusate riietega ja võia ennast jumala andidega," laulis preester. "Ehi ennast uhkete ehetega ja ära lase kurvastusel ennast vallutada. Kuni elad maa peal, ela naudingutele, ära kurvasta oma südant, kuni pole tulnud kurvastuse päev."

"Säärane on inimese elugi," jätkas Menés. "Naudingud - need on lainete ja mägede harjad, kannatused aga on sügavikud ja kuristikud. Elu on kaunis, kui temas ühineb nii üks kui teine, kui ta on otsekui idapoolsete mägede hambulised tipud, mida me imetleme."

"Sest see, kelle süda enam ei tuksu," laulis preester, "ei kuule kurbi laule, teda ei tee kurvaks teiste mure. Pühitse siis rõõmsal palgel rõõmupäevi ja rehkenda nende arvu."

"Kas kuuled?" ütles Pentuer küla poole osutades. "See, kelle süda enam ei tuksu, ei kurvasta teiste mure üle ega rõõmusta ka oma elu üle, kui kaunis see polekski. Milleks siis see elu kaunidus, kui selle eest tuleb maksta piinade ja veriste pisaratega?"

Öö oli kätte jõudmas. Menés mässis ennast oma mantlisse ja ütles:

"Iga kord, kui sind piiravad säärased mõtted, mine mõnda meie templisse ja vaata nende müüre, kus üksteisest läbi põimudes

660

tunglevad inimeste, loomade, taimede, jõgede ja taevatähtede kujutused, täpselt nagu selleski maailmas, milles elame.

Võhiku silmis pole neil piltidel mingit väärtust ja küllap nii mõnigi on endalt küsinud: "Milleks nad on? Milleks on nii kannatlikult töötanud nende kallal peitel või pintsel?"

Kuid teadja läheneb neile aukartusega, ta uurib neist möödunud aegade lugu ja ammutab tarkusesaladusi."

1895.

Käesolev romaan kõneleb Egiptusest XI sajandil enne Kristust, kui XX diinastia langes ja pärast päikesepoega ja igavesti elavat Ramses XIII-ndat vallutas vägivaldselt trooni ning ehtis oma lauba ureusega igavesti elav päikesepoeg, Amoni templi preester Sem-amen-Herihor.

Vaaraod tituleeriti seaduseandjaks, ülemjuhatajaks, kõige rikkamaks maaomanikuks, ülemkohtunikuks ja ülempreestriks ning isegi jumalate pojaks ja jumalaks. Vaaraod ei võtnud mitte ainult vastu jumaldavaid austusavaldusi rahvalt ja ametnikelt, vaid mõnikord ehitasid ise endale altareid ja suitsetasid viirukit omaenda kujude ees.